

વડોદરા રાજ્યનાં પુસ્તકાલયો માટે

શ્રી. રમણલાલ દેસાઈ, કવિવર ટાગોર, શરદ્દાસ, નિરુપમાદેવી
અંકિમબાબુ વિ. લોકપ્રિય લેખકોનાં

છેલ્લાં નવાં બહાર પડેલાં પુસ્તકો

શ્રી. રમણલાલ વસંતલાલ દેસાઈ

- (૧) નાના કુટુંબીસ ૧-૦-૦
(શ્રી. દેસાઈનું નવું પુસ્તક)
(૨) મારું જીવન ને કાર્યક્ષેત્ર ૧-૧૨-૦
શ્રી. દેસાઈ અનુવાદિત હેત્રી
ફોર્ડનું જીવનચરિત્ર

શરદ્દાસ

- (૧) કૃષ્ણવતી ૨-૦-૦
(શરદ્દાસની તદ્દન નવી સર્જન
નવલકથા)

- (૨) શરદ્દાવંદના ૨-૮-૦
(અનુવાદક: શ્રી. રમણલાલ સોની)

- (૩) વિચારહિતા ૩-૦-૦
(શરદ્દાસ સંપાદિત)

- (૪) ચાંદ્રમુખ ૨-૮-૦
(શ્રી. રમણલાલ સોની અનુવાદિત
છેલ્લી નવી સર્જન નવલકથા)

- (૫) કમલિની ૩-૦-૦
(શરદ્દાસ સાથે બાર અંગાળી
સાક્ષરોએ લખેલી સર્જન નવલકથા)

- (૬) જયશ્રી ૩-૦-૦
(શરદ્દાસ સાથે બીજા લોકપ્રિય
લેખકોએ લખેલ સર્જન નવલકથા)

- અંકિમચંદ્ર ચટ્ટોપાધ્યાય કૃત
શ્રાદેવી ૩-૮-૦
(અંકિમબાબુની સર્જન નવી નવલકથા)

કવિવર ટાગોર

- (૧) નગરલક્ષ્મી ૨-૮-૦

- (૨) માધવી ૧-૪-૦

- (૩) આનંદી ૨-૮-૦

- (૪) વિભાવરી ૨-૮-૦

- (૫) ભાલી ૨-૮-૦

- (૬) ભાષ્યબહેન ૨-૮-૦

નિરુપમાદેવી

- (૧) શ્યામલી ૩-૦-૦
(શ્રી. ભોગીલાલ ગાંધી અનુવાદિત
સર્જન નવલકથા)

- (૨) પતિપત્ની ૨-૦-૦
(શ્રી. રમણલાલ ગાંધી અનુવાદિત
હૃદયભેદક વાર્તા)

- (૩) બહેન ૩-૮-૦
(નિરુપમાદેવીની વખણાયેલી
આત્મકથા નવલકથા)

- (૪) અન્નપૂર્ણાનું મંદિર ૨-૦-૦
(જે સર્જન નવલકથા દ્વારા ગુજરાતે
નિરુપમાદેવીને પિછાન્યા છે)

એન. એમ. ઠક્કરની કંપની

બુકસેલર્સ અને પબ્લીશર્સ
૧૪૦, પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ : મુંબઈ ૨.

મોટાં બાળકો માટે—

શિકાર

૦

પ્રવાસ

૦

ક્રિકેટ

૦

સ્કાઉટીંગ

૦

પરાક્રમ

૦

સાહસ

૦

બહારવટું

૦

૦

૦

કુ
મા
ર
મા
બા

બાળકો જરૂર મોટાં સાથ-સૌદ પંદરનાં સાથ, એટલે તેમને શૂરાતન અને પરાક્રમનાં પુસ્તકો વાંચવાની તાત્કાલિક જોગવાઈ. તેમને માટે બાંધેલે તેવું વાચન તૈયાર જ રાખ્યું છે.

૧ ગોરીલાનો પ્રેમ	૦૧
૨ પૂછડિયાના પ્રદેશમાં	૦૧
૩ શિકારિકા-૧	૦૧
૪ ગેબી સુદિ-૧ } લોગા	૨
૫ " " -૨ }	
૬ શિકારિકા-૨	૦૧
૭ ચાંદા પર ચઢાઈ	૦૧
૮ આફતે મર્દા	૧
૯ મોતના પંખામાં	૦૧
૧૦ સીલુગારી	૦૧
૧૧ લડકુ	૦૧
૧૨ સંકટની શોધમાં	૧
૧૩ ભેલીઓ સરદાર	૧૧
૧૪ માયાની ઢેશ	૧૧
૧૫ દેખી અને બીજી વાતો	૦૧
૧૬ શિકારિકા-૩	૦૧

આખા સેટના પોણાતેર રૂપિયા
રસભરી ચોપડીઓ : : પાકાં પૂઠાં : : માફક કિંમત

ગાંડીવ બાળમાસિક ૩-૦-૦ ગાંડીવ બાળપંખવાટિક ૫-૦-૦

હાસ્યમૂર્તિ લ્યોર્તાઈ દલેકૃત રંગનરંગ ચાર ભાગ ૫-૦-૦

બાલોધાનમાળા (૮૬ પુ) ૨૭-૨-૦ ચાલો ભજવીઓ (૧૨ પુ) ૭-૮-૦

બંકેર પટેલ (૨૦ પુ) ૫-૧૦-૦

જાગૃતી

પુસ્તકાલય

દેશમાં રૂ. ૩-૮-૦૦

વાર્ષિક લવાજમ :

પરદેશ રૂ. ૫-૦-૦૦

છટક નકલ રૂ. ૦-૬-૦૦

: વ્યવસ્થાપક :

: તંત્રી :

વાલ્મીકીભાઈ નારાયણાઈ અગ્રીન (બી. કામ)

મણિલાલ પ્રભાશંકર વ્યાસ

મંત્રી, પ. સ. સં. મંડળ સિ.

પુસ્તક ૧૭ રૂ.

લુન ૧૯૪૨

અંક ૬ ફો

અનુક્રમણિકા

ગુજરાત પત્રીકમુલર સોસાયટી ...	...	—ત્રીસ્થાનેથી ...	...	૨૬૩
સાર્થકતા (ટૂંકી વાર્તા) ...	...	શ્રી. “અનુભવ” ...	...	૨૬૫
યુદ્ધ અને પુસ્તક પ્રકાશન ...	...	શ્રી. હોટાવાલ ભાનસિંઘ કામદાર ...	...	૨૬૮
સાહિત્યસૃષ્ટિનું અવનવનું ...	...	” ” ” ...	...	૨૬૯
પ્રદાનક્ષ લાયબ્રેરી (પટના) ...	...	શ્રી. ર. મ. રાવળ ...	...	૨૭૨
સંસ્કૃત અને હિંદી ભાષાના મુસ્લીમ ભક્તો ...	...	...	...	૨૭૩
સાવલી મહાલ બીજી પ્ર. પરિષદ ...	...	...	...	૨૭૬
હિંદ અને અમેરિકાની સાંસ્કારિક એકતા ...	...	...	...	૨૮૦
નિકલ ધાતુમાંથી કાગળ ...	...	...	...	૨૮૧
પુસ્તકપરિચય ...	...	‘અન્દુષ્ટ’ મણિલાલ પ્ર. વ્યાસ ...	...	૨૮૨
પુસ્તકાલયોની તપાસણી ...	...	શ્રી. વ. મૂ. પટેલ ...	...	૨૮૭
નવીન શાલ ...	...	...	...	૨૮૮
સાહિત્ય અને સંસ્કૃતિનાં વહેણ ...	...	...	...	૨૮૯
આસિંગે મળ્યા તારેખ ...	...	...	...	૨૯૦
સામયિકોમાંથી શું વાંચશો ? ...	...	...	...	૨૯૧
પુસ્તકાલય નેધિ ...	...	...	...	૨૯૫
પુસ્તકો મેકત્યાની માહિતી ...	...	...	...	૨૯૮
સામયિક ટોહન -				

ખોરક વધારવાનો કીમિયો ...	...	...	...	...	૩૦૩
વધી પડેલા ખોરાકનો જથ્થો સરકાર ખરીદી લેશે ...	...	...	...	...	૩૦૪
અત્યક્ષ સેવાનો આનંદ ...	...	શ્રી. જુગતરામ દવે ...	...	...	૩૦૫
આયમિક શાળાના શિક્ષકોને આદેશ ...	...	શ્રી. ગુડલાલ ગો. મુવ ...	...	...	૩૧૧
સિંધનો પીર પગારો ...	...	...	...	...	૩૧૫
જગતની નવરચના ...	...	...	...	...	૩૧૯
પાંદડું અને ટેકું ...	...	...	...	...	૩૨૧
પુસ્તકાલય ખાતાની સૂચના, જાહેરાત ઇ. ...	...	...	...	...	૧૬

સુધારો—પૃષ્ઠ ૨૯૫ ની છેલ્લેથી ત્રીજી લીટીમાં તા. ૨૭, ૨૮, ૨૯ એપ્રિલ છપાયું છે તેને બદલે તા. ૧૯, ૨૦, ૨૧ મે એમ સુધારીને વાંચવું.

* આ અંકના પૃષ્ઠ ૨૮૩ પર જે અવતરણનું ચોકડું મૂકવામાં આવ્યું છે તે સાક્ષર શ્રી. કનયાલાલ સુનરીનું છે.

આ માસિક વડોદરામાં ‘ધા સુદાજામિન પ્રિં. પ્રેસ’માં અંબાલાલ વિ. ઠક્કર પુસ્તકાલય મ. સ. મંડળ લિ. ને માટે છાપી પ્રસિદ્ધ થયું. તા. ૧૫-૬-૪૨

પુસ્તકાલય સંચાલન માટે સદાનો સાથીદાર

અંગ્રેક માર્ગદર્શક ગ્રંથ

પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિનું ઓકીકરણ

મંપાદક . શ્રી. ઉમેદલાઈ મોતીલાઈ પટેલ, શ્રી. એ.

મદદનીશ વ્યવસ્થાપક, પુસ્તકાલય ખાતુ, વડોદરા

“ પુસ્તકાલય ” માસિકના કદના ચારસો ઉપરાત પૃષ્ઠ છતા

મૂલ્ય માત્ર રૂ. ૩-૮-૦

અમાં શું શું છે ?

- વડોદરા રાજ્યની પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિના પ્રાન્નકાળથી આજસુધીનો ક્રમગદ્ધ ઇતિહાસ.
- પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિવિષયક શાસ્ત્રીય શ્રેણી
- વખતોવખત ખાતા તરફથી બહાર પડેલ મદદની સૂચનાઓ અને વટહુકમોનો સારોદાર.
- ગુજરાતી સાહિત્ય અને પ્રકાશનસંસ્થાઓનો સહિત્ત પરિચય.
- શિષ્ટ પુસ્તકોની એક વિસ્તૃત નામાવલિ
- વર્ગીકરણ પદ્ધતિની શાસ્ત્રીય છણાવટ.

પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિવિષયક માર્ગદર્શક માહિતીનો અંગ્રેક સંહાર

તમારા પુસ્તકાલયના સંચાલનમા સાચા સાથીદાર અને માર્ગદર્શક લોભિયા

તરીકે આ પુસ્તકને આજે જ મ ગાવી વાચવા માડો અને આ લોકભદ્ર

પ્રવૃત્તિની વિગતોથી સંપૂર્ણ વાઢેશ્ગાર બનો.

દરેક પુસ્તકાલયના ગ્રંથપાલ પાસે આ પુસ્તક અવશ્ય હોવું જોઈએ.

લખો:—

પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ, લિ. વડોદરા.

આપણા સ્ત્રીસમાજના વિવિધ પ્રશ્નોની છણાવટ કરનાર

જાણીતા રાષ્ટ્રીય કાર્યકર્તા અને લેખક :

શ્રી. ઇન્દુલાલ યાજ્ઞિકની કલમે લખાયેલાં
ગુણિયલ ગુર્જરીઓનાં મનોરમ રેખાચિત્રો

કુમારનાં સ્ત્રીરત્નો

નવી આવૃત્તિ મુંદર રૂપ-રંગ અને આકર્ષક કવર જેકેટ સહિત હજી હમણાંજ પ્રકટ થઇ છે

આ નવી આવૃત્તિ આજે જ મંગાવો.

કાચું પૂઠું મૂલ્ય રૂ. સવા, પાકું પૂઠું રૂ. દોઢ.

મોતીભાઈ અમીન જીવન અને કાર્ય

ગુજરાતની પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિના પિતા અને
પ્રચારક, ગુજરાતના ગામડે ગામડે જ્ઞાન-
પરબો બેસાડવાની વિવિધ યોજનાઓના
ઘડવૈયા અને નિર્માતા શ્રી. મોતી-
ભાઈ સાહેબની સળંગ જીવનકથા
આ પુસ્તકમાં કમબલ્લ આવેખવામાં
આવી છે.

લેખક : પુ. છ. શાહ, એમ. એ.
લગભગ સાતસો પૃષ્ઠના આ
પુસ્તકનું પઠતરથી પણ જોધું
મૂલ્ય રૂ. અઢી છે.

ગુજરાતને સેવાનાં સાર્યા મૂલ્યો
સમજાવનાર એ નરહેવનાં જીવન-
માંના જાણુવા જેવા પ્રસંગો આ
પુસ્તકમાંથી મળશે.

આજેજ મંગાવી વસાવો અને પ્રેરણા પામો.
પુસ્તકાલય સંસં મંડળ લિં

પો. બો. નં. ૧૦, રાવપુરા-વડોદરા

દરેક લાયબ્રેરીમાં હોવું જ નેહએ

આસ સ્ત્રીતંત્રીની ભતિદેખરેખ નીચે ૧૯ વર્ષથી સ્ત્રીઉપયોગી વિષયોને રજૂ કરતું ગુજરાતનું અન્યેક માસિક પત્ર

ગુણસુન્દરી

તંત્રી . શ્રી. જયવતી દેસાઈ

સ્ત્રી-ઉપયોગી વિષયોના આસ મનનીય લેખો, ભણીતા કવિ-લેખના રસભર્યા રાસ, ભણીતા લેખકોની સુંદર દ્રષ્ટી વાર્તાઓ, સ્ત્રીજાતના સમાચાર, ચાલુ નવલકથા,

બાલકો માટે

બાલવિભાગ

દરરોજ દર વર્ષે

વાર્ષિક લવાજમ હિદમા રૂ. ૪૫ : પરદેશ શિલિંગ ૧૦

સાંસારિક વાર્તાઓનું સેટપુસ્તક

નવા વર્ષનું સેટ પુસ્તક ભણીતા લેખક શ્રી. તા. પો. અડાલજની યશસ્વિની કલમે લખાયેલું “કીર્તિ” પ્રકટ થઈ ગયું છે.

હાલ એનું આગણીસમું વર્ષ છે.

બ્રાહ્મક ન થયા હો તો આજે જ લવાજમ મોકલી નામ નોંધાવો.

વ્યવસ્થાપક “ગુણસુન્દરી”, C/o હુલાણામિત્ર પ્રેસ, વડોદરા.

તૈયાર છે

આજે જ મંગાવો

તૈયાર છે

હિન્દી રાષ્ટ્રીય મહાસભાએ ૫૦ વરસથી હિન્દની સુકિત માટે શું શું કર્યું તેના સરખાતથી અત્યાર સુધીના સાચા ઇતિહાસ રજૂ કરતું અન્યેક પુસ્તક

હિન્દી રાષ્ટ્રીય મહાસભાનો ઇતિહાસ

ભાગ ૧-૨-૩

કિંમત રૂ. ૧૦

દરેક મહાસભાના પ્રમુખના ફોટા સાથે

***

રજવાડાના કાવાકાવા, અંતઃપુરની સ્ત્રીઓની રાજરમત તથા અન્યેક બેદકારમોથી બરપૂર ઐતિહાસિક નવલકથા

રાજયોગી ચાન પૂરમાર ધારાવર્ષાદેવ

ભાગ ૧-૨ મૂલ્ય દરેક ભાગના રૂ. ૪

હુલાણામિત્ર પ્રિ. પ્રેસ, વડોદરા.

બાલવિનોદનું બાલસાહિત્ય

બાલકો માટે સર્વોત્તમ છે

ભારેભાર ચિત્રોવાળાં, છ થી પંદર વર્ષનાં બાલકો માટેનાં
આ ૧૨૫ પુસ્તકો વિના કોઈપણ પુસ્તકાલય અધુરું છે.

બાલવિનોદ ગ્રંથાવલિ : છ થી આઠ વર્ષનાં બાલકો માટે.

૧ હાથીનું નાઠ ૨ સંગીતશાસ્ત્રી ૩ ચિત્રરેખા ૪ ત્રણ ડીકરા

બાલવિનોદમાલા : આઠથી બાર વર્ષનાં બાલકો માટે.

૫ રતનાથો ૬ મોતીયા ૭ મહિયો ૮ ચતુરો ૯ હંદરદેય ૧૦ શુરિયો ૧૧ બાહિયો ૧૨ મરધાભાઈ
૧૩ પંડિતજી ૧૪ કલાવતી ૧૫ અંજારામ ૧૬ ભંધણશી ૧૭ કાતાપિલાં ૧૮ ભગો ૧૯ લાલિયો
૨૦ હેમલતા ૨૧ રણધીર ૨૨ સનુર ૨૩ મુંદરિયો ૨૪ રાવજી ૨૫ બાલવિનોદિની ૨૬ સોણલિયો
૨૭ કાળિયો ૨૮ નાગકુમાર ૨૯ મુંબાઈ ૩૦ મેનાવતી ૩૧ અલકા ૩૨ બેલવાળો ૩૩ કાગમંત્રી
૩૪ ધરતીમાતા ૩૫ ગોઢિયા ૩૬ રેડિયો ૩૭ બાપનાં વેણુ ૩૮ દુધારી ૩૯ સોનાનાં પગલાં
૪૦ મરતી ગુજરાત ૪૧ વહેલિયો ૪૨ લંકાની લાડી ૪૩ કનેયો ૪૪ રાજહંસ ૪૫ ધનિયો
૪૬ બટમોમરો.

અશોક બાલપુસ્તક માલા : દશથી પંદર વર્ષનાં બાલકો માટે

૪૭ મહારાષ્ટ્રનો મહારાજા ૪૮ ત્રણ તલેલાં ૪૯ ચીની વાતો ૫૦ શા માટે ? ૫૧ કેશમાં પર
શ્પીના બાગમા ૫૨ : ૫૪ કુતરલ જે ખંડ ૫૫ મુદ્રાકાશ ૫૬ થી ૫૮ રાખાઈ રસોડામાં : ત્રણ
ખંડ ૫૯ આપણાં મિત્રો ૬૦ અમત ગીતો ૬૧ અવગચ્છો ૬૨ અક્ષિત ચમકાર ૬૩ અજબ
દુનિયા ૬૪ સુંદરપુરી ૬૫ લોણી સુભદ્રા ૬૬ થી ૭૦ વિજ્ઞાનવિહાર પાંચ ખંડ ૭૧ : ૭૨ નાની
મોટી વાતો જે ખંડ ૭૩ બાલકોડ સ્વર્ગ ૭૪ બાલપાઠો ૭૫ નરવીર નેપોલિયન ૭૬ ગ્રામગીતો
૭૭ ચંદ્રશાખા ૭૮ રામ લોચ ૭૯ ચિત્તાનો શિકાર ૮૦ મકનિયો ૮૧ સપ્રાઠ સિકંદર ૮૨
ફૂલજળી ૮૩ કાળજના કિમિયા ૮૪ મીરાજાઈ ૮૫ દગાજાઈ દુસ્મન ૮૬ મુંદર સંવાદો
૮૭ હેમશજ ૮૮ રાણા પ્રતાપ ૮૯ થી ૯૪ અમારી વાર્તાઓ-૭ ખંડ ૯૫ ગણદેવ ૯૬ પત્ર-
પેડી ૯૭ લેનિન ૯૮ ગીતકથાઓ ૯૯ : ૧૦૦ આપણી મહાસભા જે ખંડ ૧૦૧ : ૨ વડનાઇઓ
જે ખંડ ૧૦૩ : ૪ છેલ્લાંતી નજર જે ખંડ ૧૦૫ થી ૬ દાસ્તવર્જન ચાર ખંડ ૧૦૬ નીચી
નેધિયોથી ૧૧૦ પ્રવાસકથાઓ ૧૧૧ : ૧૨ કોણ, કેમ શું ? જે ખંડ ૧૧૩ : ૧૪ નવી નવાઇઓ
જે ખંડ ૧૧૫ ચિત્રરેખા ૧૧૬ થી ૧૮ આપણી દુનિયા ત્રણ ખંડ ૧૧૬ નરમેયો ૧૨૦ સાગરની
સાણી ૧૨૧ નગીનાવાડી ૧૨૨ ત્રણ ઠમ ૧૨૩ કાલાનો લોજ ૧૨૪ અજો માધી ૧૨૫ હીરણ્મી.

નં: ૧ ના બાર આના. નં: ૨૫, ૪૬, ૭૭, ૮૬ થી ૯૪, ૯૭, ૯૯, ૧૦૦, ૧૧૦,
૧૧૩, ૧૧૪, ૧૧૬ થી ૧૧૮, ૧૨૦, ૧૨૨, ૧૨૩ ને ૧૨૫ ના છ આના. નં: ૨ થી
૪, ૪૭, ૬૦, ૬૧, ૭૭ ને ૮૧ ના ચાર આના. ને બાકીનાં ઠરેકના ત્રણ આના.

બાલવિનોદ કાર્યાલય : મલાડ [મુંબાઈ]

૧૯૪૧-૪૨માં બહાર પડેલાં નવાં પુસ્તકો

શ્રી. ધૂમકેતુ કૃત :

રાજસ-યાસી	૩-૦-૦
પ્રદીપ (નવી આવૃત્તિ)	૧-૧૨-૦
રજકણ	૧-૮-૦
તજુખા મહળ ૧-૨-૩	૪-૮-૦
તજુખા મહળ ચોથું	૨-૮-૦
પડવા-ન દોકા	૦-૬-૦

શ્રી ઝવેરચંદ મેઘાણી કૃત :

નવી આવૃત્તિઓ

રસધાર ભાગ, ત્રીજો	૨-૦-૦
રસધાર-ભાગ ચોથો-૫'યમો	૪-૦-૦
ક કાવત્રી-ભાગ પહેલો	૦-૧૨-૦
રઠિયાળી રાત-ભાગ પહેલો	૧-૦-૦
રઠિયાળી રાત-ભાગ બીજો	૧-૮-૦
રઠિયાળી રાત-ભાગ ચોથો	૧-૮-૦
(પહેલીજ વાર બહાર પડે છે)	

રાણો પ્રતાપ	૧-૮-૦
સોરઠી બહારવટિયા ૧-૨ ના	૩-૦-૦
નિરંજન-નવલકથા	૨-૦-૦
સોરઠ તારાં વહેતાં પાણી	૨-૮-૦
જેલઅંદિસની ખારી	૧-૮-૦
સોરઠી સતેષ (નવી આવૃત્તિ)	૧-૦-૦
હાથરડાં	૦-૮-૦

શ્રી. કનૈયાલાલ મુનશી કૃત

અડધે રસ્તે	૩-૦-૦
------------	-------

શ્રી. સુનીલાલ વ. શાહ કૃત :

વિલોચના	૩-૦-૦
અવતિનાથ	૨-૦-૦
કર્મચોગી રાજેશ્વર	૨-૦-૦
રાજહૃત્યા	૨-૦-૦

શ્રી નરસિંહભાઈ ઇ. પટેલ કૃત

ઈશ્વરનો ઈન્કાર (નવી આવૃત્તિ)	૧-૮-૦
--------------------------------	-------

શ્રી. રમણીકલાલ દલાલ કૃત

સુવર્ણ	૨-૦-૦
પરિમલ (કાવ્યસંગ્રહ)	૨-૦-૦
મુક્તિદ્વાર	૧-૪-૦

શ્રી. મનુભાઈ મેઘાણી કૃત

શીર્ષનાં તેજ	૧-૮-૦
કાળિયાર અને	
બીજી પ્રાણીકથાઓ	૧-૮-૦
જનપદ પહેલો (નવી આવૃત્તિ)	૦-૧૨-૦
જનપદ બીજો	૦-૧૨-૦
જનપદ ત્રીજો	૦-૧૨-૦
ખાટીમીઠી ખાજનાતો	૦-૧૨-૦

શ્રી તારાચંદ્ર પો. અડાલબકુત :

ખાંડાના ખેલ (સમિત્ર)	૩-૦-૦
દલી દુનિયા	૩-૦-૦
ચા-ધર મા ૧ ૨ ધૂમકેતુ,	૨-૮-૦
મેઘણી મોદી, આચાર્ય,	
મ મેઘાણી, રાવળ ને ધી.	
શાહ વગેરેની વાર્તાઓનો મુદ્રક	
લાગતના મહાન વૈજ્ઞાનિકો	૩-૦-૦
જીવનપ્રવાહ	૧-૦-૦

ગૂર્જર અંથરતન કાર્યાલય : ગાંધી રસ્તો : અમદાવાદ

આ પુસ્તકની ઉત્તમતાનાં પ્રમાણપત્રો :

૧. વડોદરા રાજ્યના કેળવણી ખાતાએ શાળાઓમાં ધનામ અને પુસ્તકાલયો માટે અને પુસ્તકાલય-ખાતાએ વર્તમાન પુસ્તકાલયો માટે આ પુસ્તકના પહેલા અને બીજા ભાગને મંજૂર કર્યા છે.
૨. મુખ્ય હાઈશાળા સરકારી કેળવણી ખાતાએ પ્રાથમિક અને માધ્યમિક રૂઢિયાળા વિદ્યાર્થીઓની લાયકાતો માટે આ પુસ્તકના પહેલા અને બીજા ભાગને મંજૂર કર્યા છે.
૩. આ પુસ્તકના પહેલા અને બીજા ભાગની ૨૫ (પચીસ) નકલો વડોદરાના પ્રાચ્ય વિદ્યામંદિર અને ૧૧ (અગ્રીઆર) નકલો અમદાવાદની ગુજરાત વર્તમાનપત્ર સે સાયદીએ ઉત્તેજન માટે પરીસી છે.
૪. આ પુસ્તકના પહેલા અને બીજા ભાગ માટે બુજ-મા ભરાયેલ 'કચ્છ હુન્નરકથોમ' પ્રદર્શનમાંથી પ્રમાણપત્ર (Certificate of Merit) મળ્યું છે.
૫. આ પુસ્તકના પહેલા ભાગને આજુ દમા મળેલી બીજી ગુજરાત પુસ્તકાલય પરિષદે સારા પુસ્તકોમાં ગણ્યા છે.
૬. આ પુસ્તકની ઉત્તમતા માટે અનેક સુપ્રસિદ્ધ સામ-વિક પત્રોએ સારામાં સારા અભિપ્રાયો આપ્યા છે.

ધેરબેઠાં પૈસા કમાવા આજેજ મંગાવો !

કચ્છ વેપારી મહાજના પ્રમુખ,

શ્રી હુન્નરશી ધારમશી સંપદે લખેલા

" આમુખ " સાથે

નફાકારક હુન્નરો

ભાગ ૧-૨-૩

નિષ્ણાતો અને અનુભવીઓએ લખેલા વિવિધ ભરોસાપાત્ર હુન્નરોથી ભરપૂર પુસ્તક

૭૫૦ પાના, હમદા બડા એ ટિક કાગળ, શાસ્ત્રીય શુદ્ધ સુદર છપાઇ અને આકર્ષક ગ્રેટ ચપ

કિંમત ૭ (સાત) રૂપિયા

(બી પી.પી ટપાલખર્ચ ૧૩ આના ભરફ)

મંગલવા માટે લખો —

સંચાલક : શ્રી હક્મી પુસ્તકમાળા

નગર ૩ ચોક બનાર,

પોસ્ટ સિનુગરા (અબર-કચ્છ).

આ પુસ્તકની ઉત્તમતાના ચોક્કસ અભિપ્રાયો

. ફરક પુસ્તકાલયમાં આ પુસ્તક દોનુજ ભેષ્યે એટલુજ નહિ પરંતુ તે વિશેષ વચાચ એવી પેરવી મત્રીઓએ કરી ભેષ્યે

...ધરગથુ દુત્રગના આ ભતના દેખાતા પુસ્તકો આપણે ત્યાં ધણા બદાર પડ્યા છે, અને દલયે મળે તેવી બહેરાતોના ચોક્કસ શાયે બદાર પડશે, પરંતુ આ પુસ્તકની વિશેષતા તેમાં મહેલા પ્રયોગોજ માત્ર નથી પણ જુદા જુદા વિષયોના સારા અને અનુભવી લેખકો પાસે લખાવેલા લેખોને સમઢીને આ પુસ્તકને વિવિધતાલયુ બનાવવામાં આવ્યું છે તે છે.

ચોક્કસ ખર્ચે જે કોઈ બાઈને આજુવિકા મેળવવા માટે પ્રયત્નો કરવા હોય, તે આ પુસ્તક ભેષ્યે જવા જેવું છે કારણકે આજી મૂડીએ ભતમહેનવ કરીને પૈસા કમાઈ લોકાય છે..

'શિક્ષણ અને સાહિત્ય' માસિક, (અમદાવાદ)

વર્તમાન જીવનમાં રીડીને ફેટલાઈ દુન્નરો કરીને, માણસ પોતાના પેઠ પૂરતું મેળવી ચકે-એવા પ્રકારના નુરખા આ ગ્રંથમાં બતાવવામાં આવ્યા છે છતાં રેખક-સમારકે આમાં ફેટલીક જ્યવદાઈ અને બીજા પુસ્તકમાં સાચે મળે તેવી રૂપયોગી દર્શાવતા નોખી પુસ્તકને લખયોગી બનાવ્યું છે પુસ્તક અવરજ વાચવા જેવું છે, તેમાંથી કો સીની રુચિ પ્રમાણે કઈ ને કઈ મત્યા વગર રહેયો નહીં.

'શુજરાત સાહિત્ય સમાજી કાર્યવાહી' (અમદાવાદ)

.. આવા પ્રજા લખયોગી પુસ્તકને રાજ્ય અને ઉલોગોના પ્રચાર માટે હમી યથેલી સરયાઓએ ઉત્તેજન આપી, જ મહધોવને સજીવન કરવામાં સાય અને સદાકાર આપવો ભેષ્યે.

'સામજીવન' માસિક (વડોદરા)

વધુ ખાતરી માટે બીજા અભિપ્રાયોની પત્રિકા મફત મંગાવો.

મહારાષ્ટ્રના હાસ્યસમ્રાટ આચાર્ય
અત્રેની અતુપમ વિનોદ કૃતિ
હસાહસ, ગેગસમજૂતી અને ગોદાળાની
પ્રેમકથા

અતુવાદકો

અપિત જંવેરી ઠાન્તિ બરોડિયા
બી. એ (બી.એસ.) બી. કામ.

એક યુગલ પરણે છે, પણ પ્રેમ કરતું નથી,
બીજું યુગલ પ્રેમ કરે છે, પણ પરણતું નથી,
ત્રીજું પ્રેમ પણ કરે છે, ધોકાખાણ પણ કરે છે.
ચોથો ખરણવાડ એ છે છતાં પરણી ચકતો નથી.

જેની મરાઠીમાં હુબમે મનોદર જોડ
નહોડો ઉપડી ગમ છે મૃત્યુ રૂંધે

શ્રી. ધનસુખલાલ મહેતાકૃત

‘અમે બધા’ ઉપરથી રચાયેલું રમુજની
રંગત જમાવતું નવી દમતું નાનક
સુરતની પાઠથી પેઢી નજર સામે ઊવતી
થાય છે પોણેમો વાંના મદાજ બપરે
સડી પત મ ચગાવે કે, વગના વ ધોડાનું
બાકમયું વાતાવરણ ગમે કે, વેવાઈઓ
વચ્ચેનો લાક્ષણિક વાદવિવાદ મ મગાળ છે,
એવન વર મારે ચગ ચાગ વચ્ચેનો
એકમામટા કરેલું આવે જ ઠા એકેય
પસદ પડતી નથી એવા છગગ, દસાવસ
અને દર્જબો આભેદન રમગચિરો

ઉદાહરણ ૩૫૨ મ

સવા ૩ પથો

રસોઇતુ રસાયણ

કહેવન કે કે કાલીનું મણુ અને સુતનું જમણું એ સુરતના
મમ્મગી નાજર બહેન શ્રી રાનિ તાગારી દેવાઈએ રવાનુબવ
ઉપરથી હખેલું, માતભાતનાં ભાવતાં બોમ્બેના મચાપતા સીખવણ, આ દાન અને આરડા નિષેની
અનેક ઉપયોગી માહિતીથી ભરપૂર, મહેનેતે બંધન બેન કે લદાણીમા આપવા લાયક સુદર
પુસ્તક ડો. કાન્તિનાથ યડવાના અભ્યાસપૂર્ણ પ્રવિણ તથા આનંદાનંતી વરતુઓના ગુણદોષ
ખતાવતી ૪૩ પાનાની માહિતીપૂર્ણ પૂરવણી નામે આકર્ષક જોડે ૪૧૦ પાના રૂ ૩૫૦

જીન. એમ. ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની: બુકસેલર્સ પબ્લીશર્સ મુંબઈ ૨
પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ

વડોદરા રાજ્ય પ્રજામંડળને

રજતમહોત્સવસ્મારક ગ્રંથ

૨૦૦ ઉપરાંત પૃષ્ઠ અને સાઠ કરતાં વધુ ચિત્રો

વડોદરા રાજ્યના રાજકીય છાવનના ૨૫ વર્ષની કારકિર્દીનું

સિંહાવલોકન આપતો એક અને અજોડ ઐતિહાસિક ગ્રંથ

એ ગ્રંથ શી રીતે મેળવશો ?

(૧) સાર્વજનિક પુસ્તકાલયોને ૦-૪-૦ પોસ્ટેજના મોકલવાથી વિનામૂલ્યે મોકલાશે.

(૨) “પ્રજામંડળ” પત્રિકાના ગ્રાહકોને ૦-૮-૦ ની કિંમતે; ટપાલખર્ચ ભુલું.

(૩) સૌ કોઈ માટે ૦-૧૨-૦; ટપાલખર્ચ અલગ.

પુસ્તક મેળવવા માટે પુસ્તકનું મૂલ્ય તથા પોસ્ટેજ સાથે લખો :-

વડોદરા રાજ્ય પ્રજામંડળ, ન્યુબિલી બાગ સામે, વડોદરા.

દેશપરદેશમાં હોદ્દાઓ અને હોદ્દાઓમાં સાગ વાચનનો મોખ ઉત્પન્ન કરીને પોપી રજુ છે. યુવાન પણ અભણ સહાયી શીખવા સહાયી રજુ છે. યુગરાતના હબરો સ્ત્રીઓ અને બાળકોમાં આદિત્ય, મંગીત અને કળાના સંસ્કારોના બીજ વાવી રજુ છે.

ત્રિંગળી સુંદર ચિત્રો, ગીતો, વાર્તા, મંવાદ, વિવેદ, પ્રવાસ અને સાહસનાં વર્ણનોથી ભરપૂર ૬૨ મંદિરો નિયમિત રીતે બહાર પડે.

—બાલમિત્ર માસિક—

હજી તમારા કુટુંબમાં નથી આવતું ?

પ્રતિદિન આહોવાની સંખ્યા વધતી જાય છે એ જ અર્થ છે કે જે બાળક ‘બાલમિત્ર’ વાંચે છે તે આદ્ય જનતા વહીવેતરે પિતૃ છે. આજે જ તમારા બાળકનું નામ આદ્ય તરીકે નેપાલો. આમર માસથી ‘બાલમિત્ર’ ૨૧મું વર્ષ સહાય છે. આમરથી કે જન-પુજારી-થી આદ્ય થઈ સહાય છે.

વાર્ષિક લગભગ માત્ર રૂ. ૪૦ = પરદેશ માટે વાર્ષિક શિક્ષણ ૮

લખો:- બપરદાપક, ‘બાલમિત્ર’ કાર્યાલય-ચરોતર એન્ડુકેશન સોસાયટી, આમર

પુસ્તક ૧૭ મું

જૂન-૧૯૪૨

અંક ૬ થો

ગુજરાત વર્નાક્યુલર સોસાઈટી

—તંત્રીસ્થાનેથી

ગુજરાત વર્નાક્યુલર સોસાઈટી લગભગ એક સૈકાથી ગુજરાતી સાહિત્યની સેવા બજાવતી. એક અજોડ સંસ્થા તરીકે ગણાતી આવી છે. એના ધ્યેય તરીકે ગુજરાતી ભાષાસાહિત્યનો ઉત્કર્ષ, ઉપયોગી જ્ઞાનનો પ્રચાર અને સામાન્ય રીતે કેળવણીના પ્રચારનો હેતુ રખાયેલ છે.

એની સ્થાપનાકાળે અને તે પછી કેટલાંય વર્ષો સુધી સોસાઈટીનું સંચાલન એના ધ્યેયને અનુરૂપ રહ્યું જણાયું છે. પરંતુ છેલ્લાં થોડાંક વર્ષોથી સોસાઈટી દ્વારા પ્રસિદ્ધ થતાં પુસ્તકો સંખ્યા અવારનવાર ક્રિયાહીન થતી રહે છે.

સોસાઈટીના સભ્યો સુખ્યત્વે બે પ્રકારના છે: (૧) વ્યક્તિગત અને (૨) રજિસ્ટર્ડ લાયબ્રેરીઓ-પુસ્તકાલયો.

સોસાઈટીના પાયારૂપ ગણી શકાય તેવા આ સભ્યો છે. એ સભ્યોમાં વિદ્વાનો અને શિક્ષકો સાક્ષરોની જે સંખ્યા હશે તે કરતાં ગામડાંમાં વસતા વ્યક્તિગત સભ્યો અને પુસ્તકાલયો વધુ સંખ્યામાં છે, એવાત એના સભ્યોની યાદી જોતાં લહજ જણાઈ આવે છે. તેમાં પણ વ્યક્તિ સભાસહોમાં બહેનોની સંખ્યા પણ ઠીક ઠીક છે.

આ દૃષ્ટિએ જોતાં સોસાઈટીના આજીવન સભ્યોને ભેટ આપતાં પ્રકાશનોની પસંદગીમાં સોસાઈટીના વ્યવસ્થાપકોએ વધુ ઊંડા ઊતરવાની જરૂર છે. એ આજીવન સભ્યો જોએની વધુમાં વધુ સંખ્યા ખાસ કરીને પુસ્તકાલયો અને કેટલાક વ્યક્તિ-સભ્યોની ગામડામાં વસે છે તેમને મારે તેમના બરનું સાહિત્ય પ્રકટ કરવાની તકેદારી અને કાળજી રાખવી જોઈએ. પરલાષાના સાહિત્યકારોનાં જડખાતોડ ગણી શકાય તેવાં ભાષાંતરો અને અનુવાદનાં પુસ્તકો આ ગામડે વસતા સભાસહોને કેટલાંક ઉપયોગી અને વાચનપ્રિય નીવડ્યાં હશે તેનો એ સંસ્થાના સંચાલકોએ વિચાર કરવો આવશ્યક છે.

દાખલા તરીકે અગાઉ અપાઈ ગયેલાં પ્લેટોના આદર્શ નગર જેવાં પુસ્તકોમાં ગામડાની જનતા એ વાચનને કેટલું પચાવતી હશે તે વિચારવું અસ્થાને નહિ લેખાય. સોસાયટિ વિવેચનના અંથે બહુ પ્રકટ કરે, પરંતુ પારિભાષિક પુસ્તકોથી ગ્રામજનતાના વાચનમાં કેટલો વધારો કે વિકાસ થશે તેનો પણ સંસ્થાના સંચાલકોએ જરૂર વિચાર કરવો ઘટે છે.

આજે જ્યારે સમસ્ત દેશ ગામડાંઓના પુનરુત્થાન તરફ પ્રયાણ માંડે છે ત્યારે આવી સદ્ગત અને જનતાની સાહિત્યિક અને શૈક્ષણિક સેવા અર્થે સ્થાપાયેલી સંસ્થાનાં યોગ્યતાનાં જ સભ્યોને નિરુપયોગી એવાં પ્રકાશનો પ્રસિદ્ધ કરે તે અમને તો અવ્યવહારુ લાગે છે.

સોસાયટિના વ્યવસ્થાપકોએ આજના દેશકાળના વાતાવરણને ઓળખી જનતા જનાઈનની સેવા અર્થે અને યોગ્યતાની સ્વીકૃત ધ્યેયસિદ્ધિ માટે તેને અનુરૂપ ગ્રામજનતાની ઉન્નતિપ્રેરક પુસ્તકો પ્રકટ કરે એ જરૂરનું છે.

આ તબક્કે અમે તમામ પુસ્તકાલયો અને ગામડે વસતા વ્યક્તિસભાસદો, એક પરિપત્ર પાઠવીને ગ્રામજનતાના ધરતું સાહિત્ય પ્રકટ કરવા સોસાયટિના સંચાલકોને વિનંતિ કરે અને યોગ્યતાના આજીવન સભ્ય તરીકેના હક્ક તરીકેનાં યોગ્યતાના વાચકોને ઉપયોગી નીવડે તેવાં પુસ્તકોની માગણી સોસાયટિના સંચાલકો સમક્ષ પેશ કરે. આજે તો અમે માત્ર એ સોસાયટિના સંચાલકોને આદેશી વિનંતિ કરીને જ વિરમીએ છીએ.

એ પરિપત્ર નીચે પ્રમાણે તૈયાર કરી મોકલી શકાય:—

શ્રી. મંત્રીજી,

ગુજરાત વનોકપુલર સોસાયટિ.

અમદાવાદ.

સર્વિનય નિવેદન જે હું / પુસ્તકાલય સોસાયટિના આજીવન સભ્ય તરીકે નોંધાયેલાં છું / છે.

છેલ્લા કેટલાક વખતથી સોસાયટિ તરફથી તેના આજીવન સભ્યોને અપાતાં બેટ પુસ્તકોમાં વિદ્વદ્ભોગ્ય પુસ્તકો વધુ પ્રમાણમાં પ્રસિદ્ધ થાય છે. તેને બદલે, સોસાયટિના વધુ પ્રમાણમાં સભ્ય એવા ગામડે વસતા વ્યક્તિસભાસદો અને એવા રચનાનાં પુસ્તકાલયોમાં આવતા સભાસદોનો વાચનરસ વિકાસ પામી તેને ઉત્તિપ્રેરક તેમજ તેમના જીવનવ્યવહારમાં ઉપયોગી નીવડે તેવાં પુસ્તકો પ્રસિદ્ધ કરવાનું ધોરણ સ્વીકારવું જરૂરી છે.

આથી છે આ નિવેદન પર પુસ્તકો પસંદ કરનાર સમિતિ યોગ્ય લક્ષ્ય આપી ઘટવું કરવા તાત્પર્ય કરશે.

લિ.

સાર્થકતા

આજે ગામમાં આખાલટ્ટ સોને ઉત્સાહ અનેરો હતો. આખું ગામ જાણે હપ્પેલું થઇ ગયું હતું. કોઇ અનેરો ઉત્સવ ઉજવાવાનો હોય તેમ સૌકોઇ આનંદમગ્ન જણાતું હતું. ગામનાં બાળકો, પોતે દિવસે થયાં તૈયાર કરેલા-મુખપાઠ કરેલા સંવાદો ભજવી તેના ધનામ તરીકે કંઈક મેળવવાની આશા સેવતાં હતાં; કન્યાશાળાની નાની નાની બાળાઓ પોતે કેવો સુંદર ભાવવાહી-ગરબો ગાઇ શકે છે તેનું તેમના માથાપો આગળ કદી કદી પ્રદર્શન કરતી હતી; મોટા આદમીઓ પુસ્તકાલયના મકાન ફરતાં તોરણો અને ધ્વજ-પતાકાઓ બાંધી તેને સુશોભિત બનાવવામાં લાગી ગયા હતા; ન્યારે ગામની સ્ત્રીઓ આ અનેરો ઉત્સવ જોવા-માણવાની ઉત્સુકતા સેવતી જણાતી હતી.

બપોર થતાં થતાંમાં તો મકાન અને તેની આસપાસનું કોમ્પાઉન્ડ આસોપાલવનાં તોરણો અને ધ્વજ-પતાકાઓથી શણગારાઈ ગયું; પુસ્તકાલયમાં પેસવાના માર્ગ પર પાણીનો છંટકાવ થઇ ગયો; વિદ્યાર્થીઓ અને સ્કાઉટો પોતાની ફરજ પર હાજર થઇ ગયા; સભાજનો અને મહેમાનો માટેની બેઠકો બરાબર ગોઠવાઇ ગઇ. એ બેઠકોની ઉપરના ભાગમાં દીવાલ પર દેશનેતાઓ અને દેવ-દેવીઓની છબીઓ તેમ જ બેઠક પરનો આકાશને સંતાડી દેવા મથતો ચંદ્રવો આખા મંડપને શોભાવમાન કરતા હતા.

આ બધા સાજ-શણગાર આજે ગામમાં ખુલ્લા મુકાનાર પુસ્તકાલયના ઉદ્ઘાટન-કાર્યક્રમ અંગે શાળાના મુખ્ય શિક્ષક અને ગામઆગેવાનોએ મળીને યોજાયા હતા. ગામના સંભાવિત ગૃહસ્થ અને વ્યાપાર અર્થે મુબત્તમાં વસતા શેઠ મુકુન્દલાલના પાંચ હજાર રૂપિયાના દાનમાંથી પુસ્તકાલયનું આ મકાન તૈયાર કરવામાં આવ્યું હતું. દાનની યોગ્ય દિશાને પિછાણનાર શેઠ મુકુન્દલાલે પોતાની જન્મશ્રમિરૂપ નાના ગામમાં આ ગાનમંદિર બંધાવવામાં પોતાના દાનને સાર્થક માન્યું હતું. એ દાનના ફળસ્વરૂપ બંધાયેલા પુસ્તકાલયના મકાનની ઉદ્ઘાટન-વિધિ આજે થનાર હતી. બહારગામના મહેમાનો અને પુસ્તકાલય ખાતાના અમલદારો તેમ જ અન્ય મહેમાનો આ પ્રસંગે ખાસ હાજરી આપવા આવ્યા હતા.

બરાબર ચાર વાગ્યા. અને એક પછી એક મહેમાનોએ આવી રંગમંચ પર પોતાની બેઠકો લીધી. બહારથી આવેલા મહેમાનો, ગામના સંભાવિત ગૃહસ્થો અને શેઠ મુકુન્દલાલ સૌથી મોખરે બેઠક પર સૌ લોકોનું ધ્યાન ખેંચતા બેઠા હતા; ન્યારે તે મચલી સામેની બાજુ પર એક તરફ ગામના અન્ય પુરુષો અને બીજી તરફ સ્ત્રીસમુદાય બાળકો સહિત બેઠો હતો.

બરાબર આખું ગામ આવી આજે આ એક જ સ્થળે એકત્ર થયું હતું. ગામનાં ઘરોમાં અશક્ત વૃદ્ધો સિવાય સૌ આજે અહીં આવી ગયાં હતાં. એ અશક્તો અને વૃદ્ધોને બાદ કરીએ તો ગામનાં તમામ ઘરો જાણે કે ખાલી થઈ ગયાં હતાં.

ગામમાં કોઇ કોઇ વારન-કંદાય વર્ષે દિવસે એકાદ વાર આવેા પ્રસંગ આવતો અને ત્યારે એ ઉત્સવ માણવા તમામ ગ્રામજનતા સમગ્ર કામકાજ બાજુ પર મૂકી એક પગે તૈયાર રહેતી. અને એ કવચિત મળતો ઉત્સવ-આનંદ માણતી.

આર વાચ્યાને ટોકારે કામકાજનો પ્રારંભ થયો. આપણા સહેરી સંભાવિતો જાહેર થયેલા સમય પછી જ હરકોઇ સમાચારો હાજરી આપવામાં માન સમજે છે તેવું અહીં નહોતું. અને એટલે કોઇના આવવાની રાહ જોવાની મુશ્કેલીમાંથી આ ઉત્સવના સંચાલકો ઉગરી ગયા હતા.

નિશાળના માસ્તરે લખી આપેલું સ્વાગતવ્યાખ્યાન વચ્ચે વચ્ચે ડચકાં ખાતાં ખાતાં ગામના મુખીએ વાંચી સંભળાવ્યું. તેમાં શેઠ મુકુન્દલાલે આપેલી ઉદાર દેખીતીની પ્રશંસા હતી. ગામની પ્રાચીન-અર્વાચીન વિગતો હતી અને ગામના પુસ્તકાલયની સ્થાપનાથી માંડી આજના ઉત્સવ સુધીનો હેવાલ હતો. ગામના પટેલે આપેલા આ ભાષણ માટે સૌ સમાજજનોએ વાહવાહ પોદારી તાળીઓના અગગાટથી તેને વધાવી લીધું. મંચ પર બેઠેલાએમાંના મહેમાનોમાંના કોઈકે બે હાથની તાળી પાડતાં Very Nice ના ઉદ્ગારો કાઢ્યા; જ્યારે ફર બેઠેલા કેટલાક યુવાનોએ આ ભાષણ મુખીનું પોતાનું હોવા વિષે શંકા વ્યક્ત કરી. આમ સ્વાગતપ્રમુખના ભાષણને સમાજજનોના જુદા જુદા વર્ગો વિવિધ પ્રકારે વધાવી લીધું.

ભાષણ કરીને પોતે કોઈ મહાન કાર્ય કર્યું હોય તેવું સ્વાગિમાન-ગૌરવ અનુભવતા મુખીએ પોતાની બેઠક લીધી અને આજના સમારંભના પ્રમુખને પુસ્તકાલયનું મકાન 'પુલ્કુ' મૂકવા વિનંતિ કરવામાં આવતાં તેમણે જ્ઞાનનો મહિમા, જ્ઞાનના વહેણની દિશા, આજના યુગમાં પુસ્તકાલયોનું મહત્ત્વ અને ઉપયોગિતા એ બધા સંબંધથી ભરેલું અને પોતાના મોખાને છાત્રે તેવું વર્તમાનપત્રો ઊપવાને લક્ષ્યાય તેવું ખાસ જાહેરું બાધાની ભજકબધું ભાષણ કર્યું.

આ ભાષણને સૌ સમાજજનોએ તાળીઓના અગગાટથી વધાવી લીધું. બાળકોએ પણ વગરસમજ્યે સૌની સાથે તાળીઓ પાડી અને આનંદની કીકકીસારી કરી. ભાષણને અંતે પ્રમુખે મકાનને વાસેલા આંદોના તાળાને 'પુલ્કુ' કરી મકાનનો વિધિપૂર્વક ઉદ્ઘાટનવિધિ કર્યો અને છેલ્લે ચા-પાણીને ન્યાય આપી, મહેમાનોએ સાંજે મિષ્ટાન્ન ભોજન જમી આજના અનેરા ઉત્સવનો મહાનંદ માણ્યો અને મોડી રાત્રે મહેલસવ પૂરો થયો.

* * *

મુકુન્દલાલ શેઠે જ્ઞાનની નવી પ્રથા પાડી બંધાવેલા પોતાના ગામના પુસ્તકાલયનું મકાન બંધાવાને લગભગ બે વર્ષ વીતી ગયાં છે. મકાનનું ઉદ્ઘાટન થવાના દિવસનો એ ઉત્સવ તો આજે નથી જ. ગામમાંના કેટલાક જુવાનીઆઓ પુસ્તકાલયનો લાભ લેવા ઉત્સુક જણાય છે, પરંતુ પુસ્તકાલયના મંત્રી તેમને નાના ગણી કાઢી પુસ્તકાલયમાં પેસવા દેતા નથી; પોતાના હાથમાં સત્તા રાખી રહેલા એ મંત્રી વર્તમાનપત્રો પોતાને ઘેર જ રાખે છે અને જાળખીતા-મિત્રોને જ માત્ર તે વાંચવાનો લાભ આપે છે; વખત બે વખત મરજીમાં આવે તો પોતાને કે પોતાના મિત્રને જોઈતું પુસ્તક કાઢવા ક્વચિત્ પુસ્તકાલય જોડે છે. બાક્યે જ ગામના કોઈ માણસને આ પુસ્તકાલયમાંથી પુસ્તકો મળતાં હશે. અને મકાન ! ! ખરેખર, મકાન તો એ મંત્રી પર સ્થાનત-શાપ વરસાવતું હશે. એની અંદરના ખૂણે ખૂણે બાંચેલાં જાળાં, દેરદેર વેરવીથેર પડેલાં વર્તમાનપત્રોનાં પાનાં, અસ્તવ્યસ્ત ટેબલ પર પડેલાં અને ચિથરેલાં જણાતાં પુસ્તકો, ભોંયતળિયા પર પથરાયેલા ઉચપૂર ધૂળના થર એ-બધું જોતાં પુસ્તકાલયમાં પ્રવેશના ક્ષિણનાર હરકોઈને સ્વયં આવે તેવું હતું. અને બહાર કોંમ્પાઉન્ડમાં ગામનો કચરો જાણે અહીં જ એકઠો કરવાની કચરાપેટી ન હોય તેવા બાસ એ કોંમ્પાઉન્ડ

જેનારને યદ્ય આવતો. સાચે જ, ઉદ્ધાટનવિધિના દિવસે દેખાતા એ મંગળ ઉત્સવનું રથાન આજે કામવાસ જેવું લાગતું હતું.

***

આજે અચાનક શેઠ મુકુન્દલાલ મુંબઈથી આવી પહોંચ્યા હતા. રાતના ઉગ્ગરાથી અને સુસાફરીના થાકથી કંટાળેલા શેઠ મુકુન્દલાલે આખો દિવસ પોતાને ઘેર આરામ કયો. સાંજે પાંચેક વાગતાં બહાર ફરવા નીકળ્યા. બગીચામાંથી પસાર થતાં સૌ તેમને કુશળ સંભાષણ પૂછતા અને નમ્રતાપૂર્વક સંભાષણ કરતા શેઠ મુકુન્દલાલ ચાલતા ચાલતા પુસ્તકાલયના મકાન સુધી ગયા. ત્યાં જઈ પુસ્તકાલયની રિયાત જોતાં તે તેઓ આખા જ બની ગયાં-ઘડીબર તે તેઓ વિસ્મયસાગરમાં ડૂબી ગયા અને પછી વિચાર્યું: “ખરેખર, હરકોઈ દિશામાં દાન હો, પરંતુ તેના સંચાલકો સારા નહિ હોય તો તે દાનની સાર્થકતા કદી જ નહિ થાય.” અને તુરત જ તેઓ મંત્રીને ઘેર પહોંચી ગયા. પુસ્તકાલયની ચાવીઓ લઈ મકાન ખોલ્યું અને જોયું તો વળી વધુ ગ્વાનિ યદ્ય આવી. આમ છતાં મનના આવેગને રોકી દઈ મંત્રીને કંઈ જ ન કહેતાં બીજે દિવસે એક માણસ રોકી આપું મકાન અને કોમ્પાઉન્ડ સાફ કરાવી નાખ્યું. પુસ્તકો બરાબર મથાસ્થળે ગોઠવી દીધાં; બાળકો અને જુવાનોને પુસ્તકો આપવા માંડ્યાં, અને એ રીતે તેમને આકર્ષ્યા. પોતે વધુ દિવસો સુધી રોકાઈ પુસ્તકાલયને સુવ્યવસ્થિત કરી દીધું અને નવી કાર્યવાહક સમિતિ નીમી, ગામના જુવાનો પૈકી એક ઉત્સાહી જુવાનને તેની વ્યવસ્થા સોંપી.

***

આજે પુસ્તકાલયનો રથાપનાદિન હતો. પુસ્તકાલય સ્થપાયોને આજે પાંચ વર્ષ પૂરાં થયાં હતાં. જુવાન મંત્રીએ ફરી એક વાર એને અંગેના ઉત્સવ ઉજવવા કાર્યક્રમ ગોઠવ્યો. ગામનાં બાળકો જુવાનોને એકત્ર કરી ફરીવાર તેણે એ ઉદ્ધાટન દિવસની યાદ ગામલોકોને તાજ કરાવી; મુકુન્દલાલ શેઠને આ પ્રસંગે ખાસ આમંત્રણ મોકલવામાં આવ્યું. તેમણે આવી જોયું તો તેમને પણ એ મકાન ઉદ્ધાટનદિનની યાદ તાજ યદ્ય આવી. અને પોતે આપેલું દાન જે એક દિવસે નિષ્ફળ ગયેલું પોતે અનુભવ્યું હતું તે આજે સાર્થક થયેલું અનુભવ્યું. સાચેજ, સંસ્થાના સંચાલકો સારા ન હોય તો દીધેલા દાનની સાર્થકતા થતી નથી.

“અજ્ઞાત”

ગુ. સાહિત્ય પરિષદના સભ્ય થાઓ.

શેઠાક નવા સભ્યો મારા ચાલુ આગ્રહથી ગયા માસમાં પણ ચલા છે, પણ એ તો સામાન્ય ગાગર કાલવ્યા જેવી વાત છે. ગુજરાતના સાહિત્યકારો પોતે જ આ પ્રવૃત્તિમાં સક્રિય બાગ લેવા માગે નહિ, ત્યાં સુધી પરિષદની પ્રવૃત્તિને ખરો વેગ મળે તેમ નથી. પરિષદને સલાહ સૂચના આપનારા તથા તેનાં વિચિત્ર-ચિત્રો દોરનારા પોતે જ પોતાનાં હૃદયને કેમ પૂછતા નથી કે તેમણે પોતે શું કર્યું છે ? તેજીને ટુકારો ખસ છે. ટીકા-કરવા કરતાં કાર્ય કરી બતાવે અને ખરી સેવા આપે તેની જ મહત્તા છે. ગુજરાતના સાહિત્યકારો ને વર્તમાન-પત્રકારો બોલ્યા જ કરશે કે પરિષદને માટે કંઈ કરી છૂટશે ? તેના પર પરિષદના સક્રિય જીવનનો આધાર છે. (ગુજરાતી-સાહિત્યમાં રસ લેનાર સૌ કોઈ સાહિત્ય પરિષદના સભ્ય બને.)

અરેશર ફ. ખખરદાર

યુદ્ધ અને પુસ્તકપ્રકાશન

છેલ્લા યુદ્ધ દરમિયાન પુસ્તક પ્રગટ કરનારાઓ પૈકી બહુ જ થોડા અત્યારે જીવતા છે અને પ્રકાશનનું કાર્ય કરે છે. ભાવિ પરિસ્થિતિ વિશે બીજા પ્રકાશકોને તેઓને એટલું થોડું કહેવાનું છે કે તે વિચિત્ર લાગે છે. ૧૯૧૪-૧૮ નાં વર્ષો દરમિયાન જે પરિસ્થિતિ ઉત્પન્ન થઈ હતી તેની તથા અત્યારની પરિસ્થિતિ વચ્ચે સામ્ય હોય તો ચાલે પડવાની પ્રાથમિક સ્થિતિ પસાર થયા પછી પ્રકાશન સંસ્થાઓને તેજની આશા રાખવાનું કારણ છે. વર્ષો થયાં તેજનો અનુભવ થયો નથી.

યુદ્ધથી વાયનને ઉત્તેજન મળે છે. લગ્નને અંગે લડતાં તથા બીજી વ્યક્તિઓને લાંબા સમય સુધી ચિંતા તથા કંટાળો ઉપજે છે. આમાંથી મુક્તિ મેળવવાનું એક જ સાધન પુસ્તકો છે. પુસ્તકોથી મનુષ્યો મનની પરિસ્થિતિને વધારે સમજતા ચાપ છે, વિચાર કરવાને તથા લાગણી અનુભવવાને વધારે રાજી થાય છે. સાથે સાથે પુસ્તકો તેમને સમજાની વધારે જરૂર બતાવે છે. અત્યારે એમ ખુશીથી કહી શકાય કે ૧૯૧૪ કરતાં આ તરફનાં જરા પણ ઓછાં પ્રયત્ન નથી. બેલ્જિયમ, જર્મની સમતલમતનાં સાધનો પર તથા જર્મની હિલચાલ પર મૂકેલા પ્રતિબંધોથી તે વધારે મજબૂત બને છે.

પુસ્તકોની બનાવટ તથા વહેંચણીના પ્રશ્નો સાથે ઓછા તાત્કાલિક પ્રશ્નો ઉમેરવા નોંધ્યો. આમાંનો પહેલો પ્રશ્ન પ્રકાશનસંસ્થાઓને પૂરતો તથા પૂરતો અનુભવી રટાફ મેળવવાની સુરક્ષાની છે. પણા લોકો ધારે છે તે કરતાં પ્રકાશનનું કાર્ય ઘણું વધારે થોડાસાઈ માગી લે છે.

બીજા ઓછા દેખાતા પ્રશ્નનો ખ્યાલ આવવો સુરક્ષેલ છે. જે પુસ્તકો ન લખાય તો કાગળ, છાપખાનું તથા પ્રકાશકો બધા નકામા છે. છેલ્લા વર્ષ દરમિયાન પુસ્તકજગતના નિરીક્ષકોને જણાયું છે કે સારાં ગણી શકાય તેવાં પુસ્તકોની સંખ્યા તથા શુદ્ધવત્તા ધીમે ધીમે ઘટતાં જાય છે. કારણ સહેલાઈથી જણાય તેવું છે. મુનિયના કરારો પછી યુરોપનું વાતાવરણ સર્જનાત્મક સાહિત્ય માટે વધારે ને વધારે પ્રતિકૂળ બનતું આવ્યું છે. વારંવાર આવતી કટાક્ષીની સ્થિતિ, વચ્ચે વચ્ચે થઈ આવતી અસહ્ય પરિસ્થિતિ, સંસ્કૃતિના વિનાશ માટે વધતો જતો ભય આવો સમય કૃત્વનાત્મક વિચારચક્રિને સૂકવી નાખે છે. છેલ્લા મહિના દરમિયાન મેં એવી જૂમ વારંવાર સાંભળી છે કે 'જગતની આ સ્થિતિમાં કું કેની રોતે લખી શકું ?'

યુરોપની નવી ગર્જરતાનો અંત લાવવાનો રાષ્ટ્ર નિર્ણય કરી લીધો છે એટલે લેખકોના મન ઉપરથી આ બોલો દૂર થવો નોંધ્યો. પણ બીજા ભય તેનું રચાન લેશે. હવાઈ દુમલાની એતવણીની અસર સામાન્ય લોકોને હતાશ કરવાને પૂરતી છે. જે લેખકો દેશના વધારે સહીસલામત ભાગોમાં ન રહેતા હોય તો તે અસર તેમને બયંકર નીવડવાની. અને આમાં આના કરતાં પણ બયંકર બીજો ભય રહેલો છે. સાહિત્ય દ્વારા વ્યક્ત થતું મન, બનતા મનાવો તથા અભિપ્રાયોથી સારી રોતે માત હોય છે. સામાન્ય મનુષ્યની સામાન્ય નોકરી

[અનુસંધાન સામા પૃષ્ઠને છેડે]

સાહિત્યસૃષ્ટિનું અવનવું

યુનાઇટેડ કિંગડમના પ્રકાશકોએ, યુદ્ધ ચાલે તે દરમિયાન મોટાં પુસ્તકોનાં કદ ઘટાડવાનું સ્વેચ્છાએ કબૂલ કર્યું છે. આને અંગે પ્રકરણની શરૂઆતમાં સુકાતી જગ્યા બંધ પડશે મોટાં માંજીનો ઘટાડો નખાશે કે સદંતર નહિ રખાય. બહુ મોટાં બીબાનો વપરાશ બંધ થશે, લીટીઓ તથા પ્રકરણો વચ્ચે છોડવામાં આવતી જગ્યા ઓછી કરાશે, અને બારે કાગળ તથા બાંધણી વપરાતાં બંધ થશે. અલબત્ત, આ બધું કાગળની ખેંચને અંગે જ ઉપસ્થિત થયું છે. બહુજ ટૂંક સમયમાં જે ચોપડી ખરીદશો તે તમને પાતળા લાગશે, પણ તેથી તેમાં વાચન ઓછું હોવાની ભૂલ કરતા નહિ.

આંકડાઓ જતાવે છે કે યુદ્ધ શરૂ થયા પછી વાચનની ભૂખ વધી છે. પરંતુ કુલ્લક કિંમતનાં થોડાં તથા ગંભીર ગણી શકાય તેવાં વધારે પુસ્તકો પ્રગટ થવા લાગ્યાં છે.

×

×

×

આખા જગતના ક્રિકેટશોખીનો જાણીને રાજી થશે કે, 'ક્રિકેટરોનું બાઇબલ' વિરગ્નની ૧૯૪૧ ની આવૃત્તિ ૧૯૪૧ ના છેલ્લા અઠવાડિયામાં પ્રગટ થઇ છે. લંડન પર થયેલ ભોંમ-મારને અંગે આ પ્રકાશનને ખૂબ સહન કરવું પડ્યું હતું. એક સમયે તો એવો ભય લાગ્યો હતો કે ૧૯૪૧ માં તે પ્રગટ થઇ શકશે જ નહિ અને આ રીતે માળામાં તૂટ પડશે. સામાન્યતઃ વિરગ્નનું પુસ્તક દર વર્ષે વસંત ઋતુમાં બહાર પડે છે.

આ પુસ્તકનું પ્રકાશન મહાન ક્રિકેટ ખેલાડી નોર્ટન વિરગ્ને શરૂ કર્યું હતું. ગયા વિશ્વયુદ્ધ દરમિયાન તે પ્રગટ થયા કરતું હતું, જો કે તેનું કદ નાનું થતું જતું હતું. ૭૭ વર્ષ પહેલાં પહેલું પ્રકાશન થયું ત્યારથી તે દરવર્ષે પ્રગટ થયા કર્યું છે. વિરગ્નનાં બધાં વર્ષનાં પ્રકાશનોનો સંગ્રહ મળવો મુશ્કેલ છે, છતાં ઘણા સંગ્રહો અત્યારનાં પુસ્તકોનો સંગ્રહ કરે છે. તેમના સંગ્રહમાં ખાંચો નહિ પડે તે જાણીને તેઓ રાજી થશે.

[સાંધણ ૫. ૨૧૮નું]

માટેના તેના સ્વભાવ પ્રત્યે તેને કોઇ વાર તિરસ્કાર ઉત્પન્ન થાય છે. અત્યારની લંબાયેલી લગાઈમાં જ્યારે સમૂહલક્ષ્ય માટે આખી પ્રજા વ્યવસ્થિત થઇ છે ત્યારે લેખકને અસાધારણ કરાવતી જરૂર છે કે " સામાન્ય જનસમૂહની સામાન્ય જીવિતી તેનો ઉપયોગ થતો અટકાવવાને પુસ્તકનું લેખનકાર્ય પણ સેવાનું ઉત્તમોત્તમ સ્વરૂપ છે. "

કયા પ્રકારનાં નવાં પુસ્તકોની માગ થવાનો તથા તેને અંગે પ્રસિદ્ધ થવાનો સંભવ છે તે વિષે હું તો કંઇ મહત્વના ફેરફારની આગાહી કરતો નથી. ગુન્હાની વાર્તાઓની માગણી ઘટે તો મને નવાઈ નહિ લાગે. ખરેખરી હિંસા પાસે કાલ્પનિક હિંસાનું આકર્ષણ ઓસરી જાય છે. લગાઈ સંબંધનાં પુસ્તકો વધારે ચાલવાનો સંભવ છે, કાવ્યને નવું પ્રોત્સાહન મળે. દરેક જાતની વાર્તા માટે સારા દિવસોની આશા રહે છે. પ્રમાણિક અને ગંભીર વિચાર-માંથી ઉત્પન્ન થયેલ કોઇ પણ પુસ્તક, શાંતિના સમય કરતાં વધારે વંચાવવાની હું આશા રાખું છું. હાસ્યરસે જમાવી શકે તેવા કોઇ નવા લેખકની તો મોટો જનસમૂહ રાહ જોઇ રહેલ છે.

છોટાલાલ માનસિંગ કામદાર

ખુદાખક્ષ લાયબ્રેરી

પટણાની નામચીન ખુદાખક્ષ લાયબ્રેરી જોવાનો મનસુબો હું ધણાં વર્ષથી સેવી રહ્યો હતો. આર્ટ રફલની બાથુમાં જ તે આવેલી છે. ધણા અધ્યાસીઓએ આ ગ્રંથાલયનું નામ ઇતિહાસ-પુસ્તકોની ગ્રંથસૂચિમાં વાંચ્યું હશે, પણ તેની સમૃદ્ધિનો ખ્યાલ તો જોનારને જ આવે. ઇસ્ટ ઇન્ડિયા કંપનીનો સમયમાં સરદાર ખુદાખક્ષ પટણાના એક નગીરદાર હતા ને મુઘલ સમયના ગ્રંથો એકઠા કરી રહ્યા હતા. ઇસ્ટ ઇન્ડિયા કંપનીમાં એક બીજા અમલદારે પણ એવો સંગ્રહ કરવા માંડ્યો હતો. એને ખજાર પંદી કે સરદાર ખુદાખક્ષ પાસે બાદશાહ જહાંગીરના કેટલાક ચિત્ર ગ્રંથો આવ્યા છે, એટલે તે જોવાના બહાને તેણે તે મંગાવ્યા અને પછી ઘણો વખત દાખી રાખ્યા. અંતે સરદાર ખુદાખક્ષ તરફથી ઉધરાણી થઈ ત્યારે જણાવ્યું કે 'આવી ચીજો હાથમાં આવેલી કોઈ પાછી જવા દેતું' હશે. એ આદિસરની સત્તા આગળ કંઈ ઉપજે એવું નહોતું એટલે સરદારે મૌન રાખ્યું, પણ પોતાનો એક નસુસ ખુબીથી તેમની નોકરીમાં દાખલ કરી દીધો. તેણે સાહેબનું મન એટલું તો વશ કરી લીધું કે સાહેબને ઈર્જેન્ડ જવાનું થયું ત્યારે સામાનની બધી વ્યવસ્થા સાહેબે તેને જ સોંપી. અમુક સામાન હરારત કરી દેવો અને અમુક સામાન વહાણમાં ચડાવવો એમ ઇર્જેન્ડ પેલાં પુસ્તકો, અલખત, વહાણમાં જ ચડવાનાં હતાં. પણ પેલાં નસુસે સિદ્ધતથી એ પુસ્તકો હરરાજના સામાનમાં જોળવી દીધાં અને તરફીબથી સરદાર ખુદાખક્ષને ઘેર પહોંચતાં કરી દીધાં. સાહેબને તો ઈર્જેન્ડ ગયા બાદ ચોરની આ કોઠીમાં મોં ધાલીને રહે એવું થયું હશે; પણ આ પુસ્તકોનું આમ અપહરણ થઈ બચાવીને તથા તેનું જતન અને સંરક્ષણ કરીને મહુમ સરદાર ખુદાખક્ષે હિંદની કળા અને સંસ્કૃતિની અમૂલી સેવા કરી નામ અમર કર્યું છે.

આર્ટ રફલના પ્રિન્સિપાલ રાધેબાણી સંહાયથી જ મારે આ લાયબ્રેરી જોવાની ચિહ્ની હતી. આ અણુમોત્ત ગ્રંથખંડાર એક ટ્રસ્ટીમંડળ સંભાળે છે. તેમાં સરકારી અંકસર પણ હોય છે. માહિત્ય અને તવારીખના ગ્રંથો ઉપરાંત જહાંગીરનાં સમયની મુઘલ ચિત્ર-કળાનાં અહીંનાં મોટાં પુસ્તકો તો લોખંડની તિજોરીમાં જ રાખવામાં આવે છે અને વગદાર માણસો કે પ્રવાસીઓ માટે જ તે ખોલવામાં આવે છે. ગ્રંથપાંદને હજુર, જનબ વગેરે વાતોથી રાધેબાણીએ રીઝવી એ કળા ખોલાવી, અને મુઘલ કલમની સર્વોચ્ચ કલાકૃતિઓ પાને પાને ઝળકી ગિરેલી જોવા મળી. બે કલાકમાં અમે ગાત્ર ત્રણ ગ્રંથો જ જોયા. ખરૂં પૂછો તો એમાંનું કોઈ પણ એક જ ચિત્ર જોવાને એ કલાકની જરૂર હતી. હિંદી-ચિત્રકળા વિષે કંઈ પણ સાચું બાત નહિ પ્રસરવાથી જ આપણા મુશિક્ષિતોના ચોટા ભાગ તે પ્રતિ બેદર-દાર છે. જેઓ આ ચિત્રો જોઈ શક્યા હોય તેઓ પારીસ, જર્મની કે ઇટાલીની કળાની પ્રશંસા કરતાં જરૂર કાટલા બદ્દે. મુઘલ કળાના ચિતારાઓમાં જનતાનાં સામાન્ય જીવનનું સૂક્ષ્મ ગાન, પદાર્થો અને દશ્યોની ગ્રીણવટ, વનરપતિઓનું સયોદ સાચું નિરૂપણ, વિવિધ રંગબેદો અને ક્રિયા તેમ જ ગતિની તાદશતા અવલુનીય છે. એમના ચિત્રનિર્માણના કાનુનો તથા રંગ અને રેખાની સ્વચ્છતા પ્રત્યેક પ્રતિકૃતિમાં સંપૂર્ણતાએ પહોંચ્યાં લાગે છે. ગ્રંથોમાંના અક્ષરારોપન અને વેલ્યુટીઓની બરણી તથા હાંસિયાની કળા તો આજના સુશોભનકારોને પણ આપે એવી છે. યુરોપ-અમેરિકા પોતાની શિષ્ટ કૃતિઓને જે ચીવંટ અને ચોક્કસાઈથી પ્રસિદ્ધિમાં મૂકી રહ્યા છે એવું આ કૃતિઓ માટે થઈ શકે તો દુનિયાના કળાવિશારદો ઉપરાંત હિંદની જનતાને પણ નવીન રસપ્રવાહનો લાભ થાય.

ર. મ. રાવળ

* મે ૧૯૪૨ ના "કુમાર" માંથી.

સંસ્કૃત અને હિંદી ભાષાના મુસ્લીમ ભક્તો

સમ્રાટ અકબરની કેટલાક સૈંકા પૂર્વે યાદ ગયેલા કાશ્મીરના રાજ્યકર્તા સુલતાન ઐનુલ આબેદીન સંસ્કૃત ભાષાના એક અમ્મી અભ્યાસી હતા. એમણે એ સમયની પ્રચલિત દેશી ભાષામાં, અરબી અને ફારસી અથોના તેમ જ ફારસીમાં સંસ્કૃત તથા દેશી ભાષાના અથોનાં ભાષાન્તરો કરવા માટેની પોતાના પ્રાંતમાં એક સાહિત્ય સંસદ સ્થાપી હતી. એમના રાજ્યકાળમાં ફારસી ભાષામાં પહેલી જ વાર મહાભારતનું, ભાષાન્તર કરવામાં આવ્યું હતું. સમ્રાટ અકબરે પોતાના રાસનકાળમાં એ ભાષાન્તરનું સંશોધન કરાવી તેને પ્રસિદ્ધ કર્યું હતું. ‘રાજતરંગિણી’ ને નામે જાણીતા યમેલો કાશ્મીરના રાજ્યકર્તાઓનો ઇતિહાસ આ સુલતાન ઐનુલઆબેદીનના આશ્રય તળે જ લખાયો હતો.

સુલતાન ફિરોઝશાહ દુલ્લખ હિ. સ. ૭૫૫ માં રાજગાદીએ આવ્યા હતા. એમને સંસ્કૃત ભાષા પ્રત્યે ભારે પ્રેમ હતો. કાંગરાનાં આક્રમણ પછી, નવાળામુખીનું વાયનાલય એમના કબજામાં આવ્યું ત્યારે એમાંનાં કેટલાંક પુસ્તકોનું ફારસી ભાષામાં ભાષાન્તર કરવાની એમણે આજ્ઞા આપી હતી. એ સમયના સંસ્કૃતના મુસ્લીમ અભ્યાસી મૌલાનાં અઝીઝુદ્દીને ખજોળ વિષયના એક સંસ્કૃત પુસ્તકનો ફારસીમાં અનુવાદ કર્યો હતો અને સુલતાનના નામ પરથી તેનું નામ ‘ફિરોઝશાહી’ રાખવામાં આવ્યું હતું.

ઉદારમતવાદી અમીર ખુશરો સંસ્કૃતપ્રેમ

દખ્ખનના રાજવી ઇબ્રાહીમ આદિલશાહ હિ. સ. ૯૪૨માં ગાદીએ આવ્યા હતા. તેઓ પોતાના વિશુદ્ધ ચારિત્ર્ય અને ધાર્મિક વિચારના આગ્રહ માટે જાણીતા હતા. તેમણે ફારસી ભાષાના સ્થાને દરબારી ભાષા ‘હિંદી’ રાખી હતી.

વિખ્યાત મુસ્લીમ સંત અને ફારસી કવિ દિલ્હીવાસી અમીર ખુશરૂ સંસ્કૃત ભાષાના પ્રતિષ્ઠિત અભ્યાસી હતા. તુલસિપદર (નવ આકાશ) નામના પુસ્તકમાંનું પ્રાચીન હિંદુ ગૌરવ વર્ણવતું એક આપ્ત પ્રકરણ એમાં લખ્યું છે. આ પ્રકરણમાં વિદ્વાનમંદ હિન્દુઓનું પ્રભુત્વ જ એમણે દેખાડ્યું નથી, બલકે ઇસ્લામના અપવાદ સિવાય જગતના બીજા ધર્મો ઉપર હિન્દુ ધર્મના પ્રભુત્વનું સમર્થન કર્યું છે.

પુરાણી હિંદી ભાષા સાહિત્યના ઉત્તમ લેખકો

પુરાણી હિંદી-ભાષા સાહિત્યના અમીર ખુશરૂ પ્રથમ કવિ હતા એમ સામાન્ય રીતે માનવામાં આવે છે. પરંતુ ઇતિહાસ પરથી આપણને જાણવા મળે છે કે, અમીર ખુશરૂના બે સૈંકા પૂર્વે સુલતાન મહમ્મદ ગઝનવીના કાર્તિશાળી દરબારી કવિ મસઉદ સુલેમાને પોતાનું એક કાવ્યપુસ્તક પુરાણી હિંદીમાં લખ્યું હતું.

અમીર ખુશરૂ પછી અવધ (અયોધ્યા)ના એક નાના રાજે જાહસના નિવાસી મલિક મુહમ્મદ જલપરી શેરશાહના યુગમાં જન્મ્યા હતા. પુરાણી હિંદીના અગ્રપદ ધરાવનારા એ એક કવિ હતા. પુરાણી હિંદીમાં લખેલું એમનું જાણીતું કાવ્યપુસ્તક ‘પદ્માવત’ છે. આજ સુધી પોતાનાં ભાષા, સાંદર્ભ અને વિશદતાને અંગે તે પ્રસિદ્ધ છે. પદ્માવત ઉપરાંત એમણે પુરાણી હિંદીમાં બીજાં પણ કેટલાંક કાવ્યપુસ્તકો લખ્યાં હતાં.

સાવલી મહાલ બીજી પુસ્તકાલય પરિષદ

સાવલી મહાલ પુસ્તકાલય પરિષદનું બીજું અધિવેશન તા. ૧૭-૫-૪૨ ને રવિ વારના રોજ વેમાર (તા. સાવલી) ગામે ગુજરાતના જાણીતા સાક્ષર શ્રી. રમણલાલ વસંતલાલ દેસાઈના પ્રમુખપદે મળી હતી. વેમાર ગામની વસ્તી ટૂંક છતાં પણ તે પ્રમુખ સાહેબ આ બીજા ભાગીદારો વચ્ચેનું તેમનું વહીવટના વખતથી ધનામમાં મળેલું, ગામ હોવાથી તે ગામે પરિષદ ભરાતી હોવાથી પ્રમુખશ્રીને સુધુ આનંદ થયો હતો. પરિષદરચનને સુંદર મંડા બાંધી આસોપાલવ ને યુકેલીપ્તસનાં તોરણોથી સુશોભિત કરવામાં આવ્યું હતું. પ્રમુખશ્રી સાથે તેમના પિતા શ્રી. વસંતલાલ સુંદરલાલ વયોવૃદ્ધ છતાં પણ પધાર્યા હતા. સાવલીથી વહીવટદાર રા. મહાલ શાળાધિકારી શ્રી. મોહનલાલ તેમ જ વકીલ શ્રી. રામચંદ્ર વગેરે સંભાવિત ગૃહસ્થો ઉપરાંત પુસ્તકાલયોના પ્રતિનિધિ તરીકે તાલુકાનાં ગામોના શિક્ષકોની પણ સારી હાજરી હતી. સેન્ટ્રલ લાયબ્રેરી ખાતેથી રા. એકનાથ પટેલ પણ આ પરિષદમાં આવ્યા હતા.

પ્રથમ બાળકોની પ્રાર્થના, ગીત વગેરે થઈને પ્રમુખપદ માટે દરખાસ્ત અનુમોદન થત પ્રમુખશ્રીએ સભાનું કામ આગળ ચલાવવા જણાવતાં સ્વાગતપ્રમુખ રા. ગોહેલ હિરાભાઈ મોતીભાઈએ આવકારનું બાપણું વાંચ્યું હતું. તેમાં પુસ્તકાલય પરિષદનો હેતુ બતાવી ત્યાંના શિક્ષક રા. હનનલાલ સોમેશ્વર જોષીની અને રા. ત્રિકમલાલ મથુરભાઈની પ્રેરણાર્થ આ તક સાંપડી હોય તેમના ધનામદાર પૈકી એક વિદ્વાન અને પ્રખર સાહિત્યસર્જક તથા ગામડાની પ્રજામાં ઐતિહાસિક બની તેના નિષ્ણુત રાજ્યના ઉચ્ચ અમલદારોના જ હોદ્દો ભોગવતા પ્રમુખ સાહેબ મળવાથી વધુ આનંદ દર્શાવ્યો હતો. આ પરિષદ સફળ બનવ રા. વકીલ તૃસિંહરામભાઈ જે મહાલ મંડળના મંત્રી છે તેમના સંપૂર્ણ સહકારથી આ નવીન કાર્ય પરિપૂર્ણ થયું છે, એમ વિશેષમાં જણાવી, સર્વે પધારેલા મહેમાનોનું સ્વાગત કરી આભાર માન્યો હતો. સાથે સાથે શાળા માટે મકાન નથી તેમ ગામમાં ચોરો નથી. પુસ્તકાલય માટે મકાન નથી ને પાણીનું વિશેષ સાધન નથી તે માટે બનતું કરવા પ્રમુખ સાહેબને વિનંતિ કરી હતી.

તે પછી મહાલ પુસ્તકાલય મંડળના મંત્રી રા. વકીલ તૃસિંહરામ શંકરલાલ પુરોહિતે નિવેદન વાંચ્યું હતું.

૧૭-૧-૪૩ ના રોજ ખાખરિયા મુકામે પહેલી પરિષદ ભરાયા પછી આ બીજી પરિષદ હતી. માનદ પ્રચારકો રા. હનનલાલ તથા રા. સોમાભાઈ ગરબાભાઈ વેજપુર શિક્ષકના કાર્ય માટે પ્રશંસા કરી હતી. શાળાવાળાં ગામ છતાં ત્યાં પુસ્તકાલયો કે પાચનામ્રયો નથી તે ગામો જણાવી ફરતા પુસ્તકાલયોની પેટીઓનો લાભ ગામડામાં આપવામાં આવ્યો છે વગેરે ટૂંક નિવેદન કરી બધાઓએ પ્રમુખ સાહેબનો આભાર માન્યો હતો. તે પછી શ્રી. પ્રમુખ સાહેબે સુંદર અને પ્રેરક બાપણું લોકભોજ્ય બાપામાં ક્યું હતું.

પ્રમુખશ્રીનું ભાષણ

મારો વેમાર ગામ સાથે એટલો જ સંબંધ છે કે, આ ગામ ધનામી હોય તેમાં કેટલાક ભાગદારો હોવા છતાં મારા પિતાશ્રીનો તેમાં હિસ્સો છે. મને આ ગામે પરિષદ ભરાતાં ૨૭૬]

પ્રમુખપદ સ્વીકારવા રા. મંત્રીએ ઇતેમરી બતાવેલી તેની મેં હર્ષથી હા પાડી. આજે ધણું વર્ષે હું આ ગામે આવ્યો છું. સને ૧૯૦૮ ની સાલમાં મારા પિતાશ્રી સાથે આવેશો. આ ગામમાં બારે જમીનદાર કોણ છે તેની મેં સહેજ તપાસ કરી તો એક જ ખાતાદાર ફક્ત ૮૦ વિધાનો છે ને તેમાં વળી જમીન બે બાઈ વચ્ચે વહેંચાયેલી છે. બીજા તો તફાન નાના ખાતેદારો છે. ગામની આ પરિસ્થિતિ ગરીબાઈનો ખ્યાલ આપે છે.

ગામમાં વિશેષ કોઈ બજેલા ન હોય, ગરિબાઈમાં દિવસો કાઢે એમાં દોષ ગામડાના બાઈઓનો જ કાઢું. કારણ, ગામડામાં ખાસ કરીને ડેળવણીમાં એટલે બજાવામાં રસ લેતા નથી, આજસુ રહે છે, અગ્નિ રહે છે તો બધી આમ પ્રગ્ન ડેળવણીમાં રસ લેતી થાય તેમાંથી કોઈ એન્જ્યુએટ થાય, વકીલ થાય કે ડૉક્ટરની સારી ડીગ્રી ધરાવે તો તેણે તે ગામડામાં જ રહેવું જોઈએ; પોતાનું ગામ છોડી બીજે સ્થળે ન જવું જોઈએ. તો જ તે ગામને હિતાવહ છે. ધનામી ગામે ધનામદાર ગામમાં કેમ ન રહે? તમારી ગામડાની જરૂરીઆતો માટે વહિ-વટદાર સાહેબના દરવાજા તોડો-અર્થાત્ એક નહિ પણ વધુ વખત મુશ્કિલો કે જરૂરીઆતો માટે માગણીઓ મંજૂર થતા સુધી પાછી પાની ન કાઢો.

હું આજે પરિષદનો વિષય પુસ્તકાલયો સંબંધે છે તે સંબંધે વધારે નહિ કહું. પણ ડેળવણી લેવા માટે ને આમ્ય પ્રજાની પ્રગતિ માટે તો ક્ષીય. તમે લોકો સાદી ને આમ્ય બાયામાં સમજો એવી રીતે હું તમારી સાથે વાત કરું. અગ્નિ રહેવામાં બહુ બગડે છે. બજેલાની સ્થિતિ તપાસો તો તમને જણાશે કે બણી ગણીને જ્ઞાન લેવું જ જોઈએ. તમારે કંઈ અરજી માટે કે બીજા સરકારી કામે મહાથે જવું હોય તો એકલા જઈ શકતા નથી, સાથે ૨-૪ માણસો લો છો. ગાહું કે ડમણીઆમાં બેસી મહાથે જઈ ચઢા માટે હોટલમાં જઈ પૈસા ખર્ચ કરો છો. તમે બજેલા હો તો એકલા પણ જઈ શકો. તમારાથી સીધી રીતે વાત થઈ શકતી નથી; કોઈ બજેલાને આગળ કરવો પડે છે. પટેલ, તલાટી, તજવીજદાર કે નોંધણી કામદાર પાસે જઈ અગ્નિમાં કેટલો ખર્ચ કરો છો!! તમારા પૈસા વગર કારણે કેટલા જાય છે તે તમે સમજો છો? આ બધું પરિણામ તમારી અજ્ઞાનતા અને અભણપણને લીધે થાય છે. તમારી અણઆવડતને લીધે સેંકડે ૨૫) ટકા જીવેલા વધારે ખર્ચ કરવો પડે છે. એમાં જો કોઈ કહે કે જોછા ટકા છે તો તે વાતની ખાતરી કરી કબૂલ કરું. આ તો મારા અનુભવની વાત છે.

તમારા હક્કો ને અધિકાર શું છે તે પણ તમારે જાણવાની ખાસ જરૂર છે. તે જ્યાં સુધી ન જાણે ત્યાં સુધી તમારી ગરીબાઈ જવાની નથી ને દુઃખી થશો. તમારી ખેતી સુધારો, અન્ય દેશો અમેરિકા, ઈંગ્લાંડ વગેરે સ્થળે ખેડૂત સુધર ખેતી કરે છે ને એટલા નિષ્ણાત હોય છે કે તેઓ ખેતીમાંથી પુષ્કળ મેળવે છે, જેમને ત્યાં અમારા જેવા બજેલાઓ નોકરી કરે છે. તેમનાં મકાનો બારે ખર્ચથી કરેલાં હોય છે, મોટરો રાખે છે, તેમને ખેતીનું સાઈ જ્ઞાન હોય છે. તમે પણ બણી ખેતીનું સાઈ જ્ઞાન ધરાવો તો તમારી બીક જતી રહેશે અને તમે ગરીબ નહિ રહો.

શ્રીમંત સરકારે આપણા રાજ્યમાં પ્રાથમિક ડેળવણી ફરજિયાત કરી છે તેનો લાભ લેવા. જ્યાં આજે બજેલાં હોવાં જોઈએ, ક્યાંએ ને ખાસ બજાવવી ઘટે છે. વળી મોટાં

માણસોએ ઔદ શિક્ષણનો લાભ લેવો. એ પ્રમાણે આખું ગામડું બજેલું થશે ને સમજવું થશે તો અજ્ઞાનનો અંધકાર દૂર થશે. પુસ્તકોમાં ખેતીનું જ્ઞાન મળે એવાં પંચ હોય છે તે વાંચો, બહુ ઉપયોગી થશે. બજેલા ને આગળ વધેલા દેશો ખીળ અજ્ઞાન અને પછાત દેશો : કસ્તાં ૧૦-૧૫ ગણું ઉપજાવે છે. આપણા રાજ્યમાં શાળાઓ ને પુસ્તકાલયો ઘણાં છે. હિન્દભરમાં ફળવણી માટે ઘણી સવડ છે. તેમાં આપણા રાજ્યમાં વધારે સવલતો શ્રીમંત સરકારે કરી છે. ગામડામાં નિદાન ચોથા ધોરણ સુધીનું પ્રાથમિક શિક્ષણ મળે છે તે દરેક બાળકે લેવું જોઈએ. પોતાના ગામમાં અંગ્રેજી બજેલાં હોય વિશેષ જ્ઞાન મેળવેલું હોય. તેમના ઉપર ગામની પ્રબળ આધાર રાખે એ સ્વાભાવિક છે. તેવા સખસોએ ગામની સેવા કરવી એ તેમની ફરજ છે.

રા. મંત્રીએ નિવેદન વાંચ્યું તેમાં ૩૬૦૦૦ પુસ્તકો છે ને વસ્તી ૬૨૦૦૦ બંતાવી છે. તેમાં વળી ૧૬૦૦૦ પુસ્તકો વંચાયાં છે એટલે જોલા હિસાબે ૬ પુસ્તક એક ઇંચિમ માટે પડ્યું. આ માટે જવાબદાર કેને ગણવા ? બજેલા વધુ છે, છતાં પુસ્તકાલયનો લાભ ઉઠાવી શક્તા નથી. સાધનવાળા બજેલા હુશિયાર અને અક્ષલવાળાઓની સંખ્યા વધુ હોવા છતાં પુસ્તકો વાંચવા વંચાવવાનું કાર્ય કરે તો તેમની જવાબદારી ઓછી ગણાય. આપણે સુખી થવું હોય તો જ્ઞાન મેળવવું એ જ સરળ ને ઉત્તમ માર્ગ છે.

શરુના પગલે ચાલવું એ સૂત્ર શીખવું.

શિક્ષક ખંધુઓ પુસ્તકાલયોનું કાર્ય ઉપાડે છે તેમ હવે પછી પંચ તે ઉપાડી લે. આ કાર્યને બોળાય ન ગણે; જો કે શિક્ષકોની પરિસ્થિતિ પંચ વિપરીત છે. તેમના શિરે શિક્ષણ ઉપરાંત વધુ બોળાઓ છે. જૂના કાળમાં બ્રાહ્મણો જ વિદ્યા આપતા અને લેતા. તે જ કાર્ય શિક્ષકોનું છે. જૂના વખતમાં બ્રાહ્મણો જ કાર્ય કરતા તે હવે રહ્યું નથી. ગામડામાં બજન મંડળાઓ, કથાઓ થતી, જ્ઞાનની વૃદ્ધિ કરે તો ઈશ્વર મુક્તિ આપશે. હિન્દભરમાં ગ્રામ્ય ઉદાર માટે શિક્ષક વર્ગ જ છે. શિક્ષકોનું સ્થાન જીંચું છે ને તેમના કાર્યમાં સેવાભાવ રહેલો છે. જ્ઞાનની પરબો બોલો, સૌને પાવ ને પીવો. શિક્ષકો-ધર્મપ્રચારક તરીકે કાર્ય કરે અને જૂના બ્રાહ્મણોનું અનુકરણ કરે તો ઈશ્વર તેમને બદલો આપી રહેશે.

તે પછી રા. વકીલ રામચંદ્ર પાઠક, રા. મોહનલાલ શાળાધિકારી તથા રા. નૃસિંહરામ વકીલે પુસ્તકાલયને લગતા વિષયો તથા શિક્ષકો સંબંધે નિવેદન કર્યું હતું. બાદ નીચેના ઠરાવો પસાર કરવામાં આવ્યા હતા.

પસાર થયેલા ઠરાવો

ઠરાવ ૧—શ્રીમંત મહારાજ સાહેબના દીધાંણને પ્રમુખસ્થાનેથી રત્ન યથ પસાર થયો હતો.

ઠરાવ ૨—સાવલી તાલુકાનાં કેટલાંક ગામોમાં શાળાઓ હોવા છતાં પુસ્તકાલયો નથી. આવાં ગામો પછાત વસ્તીનાં તથા ગરીબ સ્થિતિનાં હોવાથી લોકમહેદ જોઈ થઈ શકે તેમ નથી તો આવાં ગામોમાં હીરકમહોત્સવ નિધિમાંથી પુસ્તકાલયો ખોલી આપવા આ પરિષદ ખાતાને આગ્રહમંત્રી વિનંતિ કરે છે.

દ. મૂ. : ઇમનલાલ સોમેશ્વર જોષી

અ. આ. : સોમાભાઈ ગરબડભાઈ

ઠરાવ ૩—પુસ્તકાલયને આમપંચાયત મદદ આપે છે. પણ તે ઘણી મોટી મળે છે. આ પંચાયત મદદ ફરવથે ડિસેમ્બર આખર સુધીમાં દરેક પંચાયત તરફથી જે તે પુસ્તકાલયને મળી ન્ય તેવી વ્યવસ્થા થવા આ પરિષદ મે. રા. રા. મહાલ પહોંચકાર સાહેબને આમહલસી વિનંતિ કરે છે.

દ. મૂ. : સોમાભાઈ ગરબડભાઈ

અ. આ. : અંબાલાલ લક્ષ્મભાઈ

ઠરાવ ૪—જે જે જ વર્ગની સહકાર સહકારી મંડળી ચાલતી હોય તેને ગામોનાં પુસ્તકાલયોને નફાના ૪૦% જેટલી મદદ કરવા આ પરિષદ સહકારી મંડળીઓના અધિકારી સાહેબને નમ્ર વિનંતિ કરે છે

દ. મૂ. : નારણભાઈ દામોદર ત્રિવેદી

અ. આ. : ત્રિકમલાલ મથુરભાઈ

ઠરાવ ૫—કેટલાંક પુસ્તકાલયના મંત્રી પુસ્તકાલયનું ત્રિમાસિક નિવેદન મહાલ મંડળમાં મોકલતા નથી. આ મંત્રી બાઇઓને વિનંતિ છે કે ત્રિમાસિક નિવેદન ન્ય મંડળમાં ઠરાવેલે વખતે મોકલી દેવું. ન્ય મંત્રીએ એકંદર કરી મહાલ મંડળના મંત્રીને મોકલવાં. આ વહીવટ એક્સહ ચલાવવા દરેક મંત્રીબાઇને વિનંતિ છે.

દ. મૂ. : મણુદાસ રાયજીભાઈ પટેલ

અ. આ. : શિવાભાઈ છગનભાઈ

ઠરાવ ૬—પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ દરેક પુસ્તકાલયને પુસ્તકોનું પારસલ પૃથક્ પૃથક્ મોકલે છે. આમ કરવાથી નૂરના પેસા ઘણા યથ નય છે. માટે ન્ય દ્વારા સામઠાં પારસલો મોકલવાથી પુસ્તકાલયોને ફાયદો થાય એમ છે. તે ન્ય મારફત પારસલો સામઠાં મોકલવા પુ. સ. સ. મંડળના મંત્રીને આ પરિષદ બલામણુ કરે છે.

દ. મૂ. : રમણલાલ ગોરધનદાસ

અ. આ. : જયંતીલાલ લોગીલાલ મહેતા

ઠરાવ ૭—મહાલ મંડળની સભામાં ન્યના મંત્રીઓ આવતા નથી, જેથી આર્થિક રિપોર્ટ ને બજેટનાં કામો લંબાય છે. પુસ્તકાલયોનાં બજેટ એક્સહ સામઠાં મહાલેથી ન્ય તે કામમાં સરળતાં થાય. તે દરેક ન્ય મંડળના મંત્રી બાઇઓને મહાલ મંડળની સભામાં દર વખતે હાજર રહેવા આ પરિષદ બલામણુ કરે છે.

દ. મૂ. : વકીલ નૃસિંહરામ રાં. પુરોહિત અ. આ. : રમણલાલ ચુનીલાલ પંડયા

ઠરાવ ૮—આ તાલુકામાં કુલ ગામો મોટાં પરાં સાથે ૧૬૨ આવેલાં છે. તે પૈકી શાળા વગરનાં જે ગામોમાં વાચકવર્ગની સારી સંખ્યા હોય ત્યાં જે તે ગામની માગણી આબેથી વાચનાલય ઉઘાડવા આ પરિષદ ખાતાને આમહલસી વિનંતિ કરે છે.

દ. મૂ. : મોહનલાલ નરોત્તમદાસ રાણ

અ. આ. : રમણલાલ મોતીલાલ

ઠરાવ ૯—પ્રમુખશ્રીના આભારનો હતો

છેવટે પ્રમુખશ્રીનો ઉપસંહાર થઈ ફૂલહાર થયા હતા અને રાજગીત ગવાયા બાદ પરિષદનું કાર્ય પૂરૂ થતાં સભા વિસર્જન થઈ હતી.

એક વાર વચન આપીને તેનો ભંગ કરનારો કોઇ ફરીથી ઇતખાર રાખવું નથી, કારણ કે જૂઠાં વચન આપનારાઓની વાતો 'હાથીના દાંત' જેવી હોય છે.

હિંદ અને અમેરિકાની સાંસ્કારિક એકતા

૧૯૪૯ ના ઑક્ટોબરમાં અમેરિકાની કોંગ્રેસના પુસ્તકાલયના હિંદી અભ્યાસનિયામ ડૉ. પોલ્મેન હિંદ અને મધ્યપૂર્વના એક વર્ષના અભ્યાસ માટે નીકળ્યા હતા.

લગભગ ૮ મહિના હિંદમાં તેમણે ગાળ્યા, જ્યાં દેશના દરેક ભાગની મુલાકાત લીધે હિંદનાં વિશ્વવિદ્યાલયો અને વિદ્યાલયો કદ, સંખ્યા અને સાહસવૃત્તિની દિશામાં વિકસિત રહ્યાં છે. પ્રકાશનકેન્દ્રો તરીકે તે વધુ મહત્વનાં બની રહ્યાં છે. અભ્યાસક્રમ મુખ્યત્વે પાશ્ચાત્ય ઢબનો હોય તેમાં વધારો કરવા અને હિંદી સંસ્કૃતિ તેમ જ સિદ્ધિઓનો વધુ ઉપયોગ અભ્યાસ કરવાનું તેઓ ખાસ વલણ દર્શાવે છે. એટલે દેખીતું જ છે કે આ સંસ્થાએ હિંદ અને અમેરિકન પુસ્તકાલય વચ્ચેના સંબંધનાં મહત્વનાં કેન્દ્રો તરીકે ગણવી જોઈએ.

કેટલાંક વિશ્વવિદ્યાલયો સાથે એવો પ્રબંધ કરવામાં આવ્યો છે કે પોતાપોતાનાં અરસપર પ્રકાશનો મોકલવાં તેમ જ બનતી બધી સહાય આપવી.

સંગ્રહસ્થાનો અને સંસ્કારકેન્દ્રો

હિંદનાં સંગ્રહસ્થાનો નાણાંકીય તંગી ભોગવી રહેલ છે. પણ હિંદની સરકારના પ્રાચીન વસ્તુસંરક્ષણ ખાતા તરફથી ઉદારતાપૂર્વક સંગ્રહસ્થાનની વસ્તુઓ જુદે જુદે રથને આપવામાં આવી છે. મર્યાદિત સગવડો છતાં ઘણા સંગ્રહપતિઓએ ઘણી વાર પોતાના અંગત પ્રયત્નથી નોંધપાત્ર સિદ્ધિઓ પ્રાપ્ત કરી છે.

અમેરિકન પુસ્તકાલય અને ઘણાં સંગ્રહસ્થાનો વચ્ચેનો અત્યાર પહેલાંનો સંબંધ વધુ મજબૂત બન્યો છે. અને બીજી સંસ્થાઓએ આ પુસ્તકાલયના હિંદી અભ્યાસ માટે સહકાર આપવાની ધમ્મણ પ્રદર્શિત કરી છે. તેમાં રાજકોટનું વૉટસન સંગ્રહસ્થાન, મુંબઈનું પ્રિન્સ ઑફ વેલ્સ સંગ્રહસ્થાન, કલકત્તાનું હિંદી સંગ્રહસ્થાન, વડોદરા રાજ્યનું સંગ્રહસ્થાન અને ગાલીઅરનું પ્રાચીન વસ્તુસંરક્ષણ સંગ્રહસ્થાન મુખ્ય છે. બંગાળ પુસ્તકાલય મંડળ, મદ્રાસ પુસ્તકાલય મંડળ અને હિંદી પુસ્તકાલય મંડળ પુસ્તકાલયપદ્ધતિ અને વિકાસમાં એકથ સાધવાનું સુંદર કાર્ય કરે છે.

પુસ્તકો અને પુસ્તકવિક્રેતાઓ

લગભગ બધી મોટી પુસ્તકપ્રકાશન પેટીઓ અને પુસ્તકવિક્રેતાઓની મુલાકાત તેમણે લીધી હતી. તેમની નામાવલિઓ હવે નિયમિત રીતે અમેરિકન પુસ્તકાલયને મળશે. પુસ્તકાલયના સામાન્ય સંગ્રહ માટે તેમ જ કાવ્યદાસાઓનાં પુસ્તકાલય માટે સેંકડો ગ્રંથો મેળવવામાં આવ્યા છે. તેમાંના ઘણા અજ્ઞેય અને પ્રાચીન છે, પણ આધુનિક બાબતો પરનાં તાજેતરનાં પ્રગટ થયેલાં પુસ્તકોનો પણ તેમાં સમાવેશ થયો છે.

સંસ્કૃત, પ્રાકૃત, હિંદી અને બીજાં ભાષાઓના કેટલાક ગ્રંથોની મૂળ પ્રતો તેમણે મેળવી છે. તેમાં એક પંદરમી સદીની જૈન કલ્પસૂત્રની હસ્તપ્રત પણ છે. તેમાં કેટલીક પ્રતો તો એવી છે જે બીજી કોઇ નામાવલિમાં દાખલ થયેલ નથી.

સંસ્કૃત અને બીજી ભાષાઓની કુર્લબ અને પુરાણી પ્રતોનાં ૧,૦૦૦ થી વધુ

પાનાંઓનાં ચિત્રો લેવાયાં છે. તેને અમેરિકાના આ પુસ્તકાલયમાં રાખી તેની નામાવલિ બનાવવામાં આવશે. તેમાં મહત્વની ધર્મપ્રથાઓની મૂળ પ્રતો, અલબ્ધ નૈન ધર્મ અંગેની હસ્ત-પ્રતો, વેતાલપંચવિંશતિની અળેડ પ્રત અને પુરાણી તાંત્રિક મૂળ પ્રતોનો સમાવેશ થાય છે.

કેટલાંક મહત્વનાં હિંદી રાજસ્થાનો અને પ્રાંતો તરફથી જૂતકાળમાં કંઈ ન મળ્યું હોય, ત્યાંથી સત્તાવાર પ્રકાશનો મેળવવા માટે અમેરિકન પુસ્તકાલયની ઘણા સમયની ધ્વજા હતી. સત્તાવાળાઓની મુલાકાત લઈ ડૉ. પોલ્મેને ઘણાખરા કિસ્સાઓમાં સહકાર મેળવવાની ભેગવાઈ કરી છે. હિંદી રાજસ્થાનોએ ડૉ. પોલ્મેનની સહાયતાપૂર્વક સરભરા કરી હતી અને તેમના કાર્યમાં દરેક પ્રકારની સહાય આપી હતી. આશા છે કે નીચેનાં રાજ્યો તરફથી અમેરિકન પુસ્તકાલયોને વાર્ષિક અહેવાલો, જાહેરાતો, જનસંખ્યાગણતરીના અહેવાલો, પ્રાચીન વસ્તુસંશોધન નોંધો, કાયદાશાસ્ત્રની ખાતમીઓ અને સંબંધસ્થાનોના અહેવાલો મળતા રહેશે:—

વડોદરા, બાવનગર, ભોપાળ, કોચીન, વ્હાલીઅર, હૈદરાબાદ, છત્તાર, જમ્મુ અને કાશ્મીર, મૈસૂર અને ત્રાવણકોર, વાયવ્ય સરહદ પ્રાંતનાં કેટલાંક પ્રકાશનો પણ મળશે. આ નામાવલિમાં બીજા વધારા કરવામાં આવશે.

નિકલ ધાતુમાંથી કાગળ

કાગળની તંગીથી અનેક દેશો મુંઝાઈ રહ્યા છે અને કાગળની બનાવટ માટે અનેક નવા નવા પદાર્થોનો ઉપયોગ કરવાના પ્રયોગો ચાલી રહ્યા છે. નિકલ જેવી ધાતુમાંથી પણ કાગળ બની શકે એ હકીકત વિચિત્ર લાગે છે છતાં જાપાનીઓએ એ સિદ્ધ કરી બતાવ્યું છે. આને કાગળમાંથી બનતાં પુસ્તકોનું સ્થાન ભવિષ્યમાં ધાતુનાં પુસ્તકો લેશે, એવી એડીસને કરેલી આગાહીને જાપાનીઓ ચીવટથી વળગી રહ્યા જણાય છે. જાપાનીઓ અનેક પ્રયોગો પછી એવો દાવો કરવા સમર્થ થયા છે કે એક મિલિમિટરના બે હજારમા ભાગ જેટલી જડાઈવાળા નિકલના કાગળો તેઓ બનાવી શકે છે, એટલું જ નહિ પરંતુ આ નવા પ્રકારનો કાગળ જૂના પ્રકારના કાગળની માફક ચેપવાહક પણ નથી. નિકલનાં પાનાં છાપવાની શાહીને, સામાન્ય કાગળ કરતાં ચડિયાતી રીતે નહિ તેા છેવટે એટલી જ સારી રીતે ચૂસી શકે છે. અને એક શેરથી ઓછા વજનવાળા અને બે સેન્ટીમીટરની જડાઈવાળા ચોપડીમાં આવાં ૪૦,૦૦૦ ઉપરાંત પૃષ્ઠો સમાઈ શકે છે તથા સામાન્ય કાગળમાંથી બનાવેલી અને પૂઠાવાળી ચોપડીની જે કિંમત પડે તેનાથી લગભગ પોણી કરતાંય ઓછી કિંમતે એ વેચી શકાય છે.

બટાટામાંથી કાગળ બનાવવાનો એક બીજો ખ્યાલ પણ જાપાનીઓનો હતો. બટાટાને અમુક રસાયણોમાં પલાળી એક ગુપ્ત ક્રિયા દ્વારા રેસા છૂટા પાડી નાખવામાં આવતા, તે પછી માવાને ધોઈને સૂકવવામાં આવતો અને ખુશીથી દૈનિક ઉપયોગમાં લઈ શકાય તેવા કાગળ બનાવવામાં આવતો. બટાટામાંથી બનેલા કાગળ પર જ જાપાની સરકાર ખેડૂતોનેગા સંદેશ છપાવી તેમને રફી બટાટા બાળી નાખવાને બદલે સાધારણ કિંમતે સરકારને વેચવાનું અને એ રીતે દેશની તંગીને પહોંચી વળવામાં સહાય કરવાનું જણાવતી.

૧. સ્વામીશ્રી બ્રહ્માનંદજી ને સ્વામીશ્રી શિવાનંદજી—અનુવાદક શ્રી. ત્રંબકલાલ માણેકલાલ શુક્લ; પ્રકાશક: સસ્તુ સાહિત્ય વર્ષક કાપીલય, અમદાવાદ; ૧૯૪૨; કાઉન ૧૬ પેજ ૫૪ ૧૬+૪૦૦, બોર્ડ પરીનું પૂઠું, મૂલ્ય રૂ. ૧-૬-૦.

બંગાળી ભાષામાં પ્રસિદ્ધ થયેલાં (૧) સ્વામી બ્રહ્માનંદજી (૨) મહાપુરુષજીની કથા અને (૩) મહાપુરુષજીની પત્રાવલિ, એ ત્રણ પુસ્તકોનો એકત્ર કરાયેલો આ એક અનુવાદ છે. એમાં ઉપર જણાવેલી વ્યક્તિઓનું ટૂંક ચરિત્ર અને કથાપ્રસંગો તથા બીજાઓની સાથે કરેલો પત્રવ્યવહાર પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવ્યાં છે. આ વ્યક્તિઓ બંગાળના સુપ્રસિદ્ધ મહાત્મા શ્રી રામકૃષ્ણ પરમહંસદેવના પદસિધ્ધો તરીકે બંગાળમાં ખૂબ જાણીતી થઈ ગયેલ છે. સ્વામી બ્રહ્માનંદજીનું પૂર્વનામ રાખાલ અને સ્વામી શિવાનંદજીનું તારકનાથ ધોપલ હતું. સ્વામી શ્રી. શિવાનંદજીને મહાપુરુષના નામથી પણ લોકો સંબોધતા. સ્વામીશ્રી બ્રહ્માનંદજીની પ્રત્યોત્તરી અને સ્વામીશ્રી શિવાનંદજીના દયાપ્રસંગો, ધર્મ એ શું છે? શુરુ શા માટે હોવા જોઈએ? પ્રભુપ્રાપ્તિ માટે શું કરવું જોઈએ? મનુષ્યજીવનનો અંતિમ ઉદ્દેશ શું છે? વગેરે રહસ્યો ઠીક ઠીક સમજાવે છે, બંનેનાં ચરિત્ર પણ બોધક અને પ્રેરક છે. ધર્મજ્ઞાનના પિપાસુઓએ અને બક્તજનોએ આ પુસ્તક ખાસ વાંચવા જેવું છે.

૨. ઇસ્કની ખુશ્બુ—લેખક 'જકુલેશ'; પ્રકાશક: આર. આર. શેઠની કું., પ્રિન્સેસ રોડ, ફેશનબાગ, મુંબાઈ ૨; ૧૯૪૨; કાઉન ૧૬ પેજ ૫૪ ૮+૨૫૨; રંગીન આલેખન સહિત પાકું પૂઠું, કિંમત રૂ. ૨-૮-૦.

આ પુસ્તકમાં ઇસ્કની એટલે કે સાચા પ્રેમના દર્દની નાની મોટી દશ વાતો આપવામાં આવી છે. વાર્તાનાં પાત્રો અને વસ્તુ મોટે ભાગે મિસર, આરબ, આફ્રિકા અને અફઘાનિસ્તાન વગેરે પ્રદેશોના હૃદયમગ્નજનમાંથી લેવાઈ છે. બે-ત્રણ વાતો મોગલાઈ જીવનમાંથી પણ લેવાઈ છે. આ વાતોમાં કોઈ કોઈ ઠેકાણે રજપૂત પાત્રોનાં પણ દર્શન થાય છે વાતો બધી જ એકબીજાને ચાહતાં સ્ત્રી-પુરુષોના પ્રેમના દર્દની જ છે. પ્રેમની સામે આવતાં વિધો દર કરવા સાર ગમે તેટલાં દુઃખો સહન કરવામાં આવે તો તે પણ સહન કરવા તૈયાર થાય છે. મોતને ભેટવાના પ્રસંગો આવે તો તેને પણ હાથથી બેટ છે. ઇસ્કના આચકોને આ સાહિત્ય દ્વારા વાંચવાનું અમશે જાણી બીજાઓને તે કેટલું અમશે તે કહી ન શકાય.

૩. કૃષ્ણલાલનું વીલ—અનુવાદક: સ્વ. નારાયણ હેમચંદ્ર; પ્રકાશક: સસ્તુ પુસ્તકાલય, ઘોઘાગેટ, બાવનગર; ૧૯૪૨; કાઉન ૧૬ પેજ ૫૪ ૨૦૦, સચિત્ર કાચું પૂઠું, મૂ. ૦-૧૨-૦.

બંગાળના સુપ્રસિદ્ધ લેખક સ્વ. બંકિમચંદ્ર ચટ્ટોપાધ્યાયે, બંગાળીમાં પ્રસિદ્ધ કરેલ

‘કૃષ્ણકાંતેર વીલ’ના પુસ્તકનો આ એક વધુ અનુવાદ છે. અનુવાદક સ્વ. નારાયણ હેમચંદ્ર પણ ગુજરાતના એક જાણીતા લેખક હતા.

‘કૃષ્ણલાલનું વીલ’ એ એક સામાજિક વાર્તા છે. અને તે આ પહેલાં પણ પ્રસિદ્ધ થઈ ચૂકેલી છે. આ જ વાર્તા કૃષ્ણલાલને બદલે ‘કૃષ્ણકાંતનું વીલ’ એ નામે આર. આર. શેઠની કું. તરફથી પણ ૧૯૪૦ માં પ્રસિદ્ધ થઈ છે.

કૃષ્ણલાલ એ એક કુટુંબની વડિલ વ્યક્તિ છે. એ વ્યક્તિ પોતાની મિલકતનું વીલ કરે છે; પણ તે પછી પોતાનાં સંતાનો ધર્મને છોડી અધર્મને રસ્તે જતાં, એ વીલમાં વખતોવખત ફેરફાર કરવાની જરૂર પડે છે. જગતમાં પૈસા અને અન્ય સ્ત્રી પ્રત્યેના અંધપ્રેમ, મનુષ્યને અધર્મને રસ્તે ફેટલીય વ્યક્તિઓનાં જીવનને દોરી છિન્ન-ભિન્ન કરી નાખે છે. અને પરિણામે તેમાંથી ફેટલાય અનર્થો નીપજે છે. તેનું આ એક સુંદર ચિત્ર છે. વિધવાજીવન માળવા કરતાં વિધવાને પુનર્લગ્ન કરવાના રસ્તા મોકળા કરી આપવાનું આ ચિત્ર સૂચન કરે છે. સતી સ્ત્રી પોતાનો પતિ અધર્મને રસ્તે જવા છતાં તેના પ્રત્યે ફેટલો પ્રેમ અને વિશ્વાસ ધરાવે છે તેનું પણ એક જ્વલંત ચિત્ર આમાં મૂકવામાં આવ્યું છે. વાર્તા બોધક અને પ્રેરક હોષ સમાજમાં પ્રચાર કરવાપાત્ર છે.

‘અ-દ્રશી’

૪. કૃષ્ણવ્રતીશા—કવિત્રી જામકુંવર. (સંગીત ભજનાવલી) પ્રાપ્તિરયાન એન. એમ. ત્રિપાઠીની કું. પ્રિન્સેસ રીડીટ, સુંબઈ ર.

કવિત્રી જામકુંવર એમણે પોતે રચેલ પચ્ચીસ સુંદર ભજનોનો આ સંગ્રહ છે. આ ભજનો રાગરાગિણીમાં તાલસહિત આપેલાં છે. નવજીવન પ્રકાશન મંદિરની આશ્રમ ભજનાવલિ જેવો આ નાનકડો સંગ્રહ છે. કાગળો ધણા હયા અને છપાઈ સ્વચ્છ છે. ભજનરસિક ગ્રામ પ્રજા માટે અવશ્ય વસાવવા જેવું છે.

જગતસાહિત્યનો કથાસમ્રાટ

“કથા લખવાની કલામાં હુમા મારો ગુરુ છે. નવો-ચિતારો પોતાના ગુરુનાં અમર ચિત્રોની રેખા હૃદયમાં ઉતારી ચીતરતાં શીખે છે. નવો કવિ કોઈ કવિવરની રસિકતા અને રાષ્ટ્ર-સિદ્ધિને સેવી કાવ્યો લખતો થાય છે. એ જ રીતે હુમાની કલાના પરિચયથી મારામાં રહેલી કથાકારની કલાને સ્વરૂપ મળ્યું, તેજ મળ્યું, પ્રેરણા મળી. મેં ધરાદાપૂર્વક એનો અનુવાદ કરી કથો નથી ને પાત્ર કે વસ્તુનું અનુકરણ નહીંને ક્યું” નથી; પણ હુમાની કલાની અસર મારી કૃતિઓમાંથી બધી નથી.”

“આકરામાં આકરી કસોટી કરીએ. વસ્તુની રસિકતા, સુમધિવતા કે વિવિધતાનું ધોરણ લઈએ. પાત્રોનાં વૈવિધ્ય ને જીવંતતાને કલાનું અંગ ગણીએ; વાર્તાલાપની છટા, સુચોટતા ને નાટ્યા-રૂપતાને સાહિત્યનું મુખ્ય તત્ત્વ માનીએ; પ્રસંગોની મંથણી ને અદ્ભુતતા નવલ-કથાનો પ્રાણ માનીએ; તો હુમાની કલા કોઈ પણ સાહિત્ય સ્વામીની કલાથી જિતરતી નથી. અસ્ખલિત રસ પેદા કરવાની શક્તિ, જે કથાનો આત્મા છે, તેનું ધોરણ લઈએ તો જગતસાહિત્યમાં કથાસમ્રાટનો તાજ અલેક્ઝાંડર હુમાને જ પહેરાવવો પડે. અને આવા સાહિત્ય-સ્વામીની કલાની પરમ જ્યોતિર્માંથી મેં મારો ધરદીવરો ચેતાવી, ગુજરાતના સાહિત્યમાં જરાક પણ પ્રકાશ પાડ્યો છે એમ કોઈ માને, તો હું મારું ક્યું” સાચું ક્યું” માનીશ.

સંગીતશાસ્ત્રી જગન્નાથજી પંડિત

૫. અઘધે રસ્તે—લેખક: શ્રી. કનૈયાલાલ માણેકલાલ મુનશી; પ્રકાશક: ગૂર્જર મંચ-

રત્ન કાર્યાલય, ગાંધી રોડ, અમદાવાદ. કાલિન કદનાં પૃષ્ઠ ૧૨+૭૦૨, સચિત્ર કવર આમ્બાદન સહિત પાકું પૂઠું, મૂલ્ય રૂ. ૩-૦-૦.

આપણા જાણીતા સાહિત્યકાર અને નવલકથાલેખક શ્રી. કનૈયાલાલ મુનશીએ આ પુસ્તકમાં તેમના પૂર્વપુરુષોથી લઈને તેમના કૌલેજજીવન સુધીના જીવનપ્રસંગો-આત્મકથારૂપે સરસ રમુજી અને માનસિક શૈલીએ અને એકધારા વહેતા કથાપ્રવાહ માફક પુસ્તકમાં આલેખી છે.

ટેકરાના મુનશીઓના પ્રકરણમાં લેખકે એમના પૂર્વજોનું સમાજ અને રાજકારણમાં સ્થાન તેમ જ તેમનું ગૌરવ અને ટેક, તથા આલ્પકાળ-પ્રકરણમાં માતાપિતા અને બહેનોનાં હુલામણાં અને તે કાળે રૂબીબાની કુટુંબમાંની જમાદારી, પૈતૃક મિલકતની વહેંચણી, એમના કુટુંબના સરકાર, અધુભાર્થ કાકા વગેરે વગેરેના જીવનપ્રસંગો શ્રી. મુનશીજીએ એવી દૃષ્ટિ શૈલીએ અને રચણે રચણે રમુજીભરી અને માનસિક રીતે આલેખ્યા છે કે જાણે એકાદ મર્મીળી નવલકથા વાંચતા હોઈએ તેવો ખ્યાલ આવી જાય છે. ઉપરાંત પિતાના મૃત્યુ પછીના માતાના શિરે આવી પડેલા ધરના ભોગનું વર્ણન એવું કરુણાભર્યું લાગે છે કે કાચો, પોચો વાચક જરૂર આંખમાંથી આંસુ સારવી દે. છેલ્લે કૌલેજજીવનમાંની મુનશીભાઈઓની, કારકિર્દી પણ ખાસ વાંચવા જેવી છે. આખું પુસ્તક આપણા આ માનીતા સાહિત્યકારના પૂર્વજીવનનો સરસ પરિચય આપે છે.

આપણે ઇચ્છીએ, શ્રી. મુનશીજી તેમના પ્રવૃત્તિભરપૂર પ્રસંગોવાળું અત્યારપર્યંતનું જીવનકથન હવે જનતાને ચરણે ધરે.

પુસ્તકની કિંમત જરા વધારે પડતી લાગે છે આવાં જીવનકથાનકો જેમ અને તેમ આછી કિંમતે અપાય એ ઇચ્છનીય છે.

૬. છાયાનટ—લેખક: શ્રી. રમણલાલ વસંતલાલ દેસાઈ, પ્રકાશક: આર. આર. શેઠની દંપતી, મુંબઈ ૨. કાલિન કદનાં પૃષ્ઠ ૮+૧૭૧, સચિત્ર આમ્બાદન સહિત પાકું પૂઠું, મૂલ્ય રૂ. ૨-૮-૦.

નિરાશાવાદનું તાદરશ ચિત્ર આલેખતી સાક્ષર શ્રી. રમણલાલ દેસાઈની આ નવલકથામાં એમણે આજના હિંદના વાતાવરણમાં રચણે રચણે ચર્ચાતા વાદોની બીતરમાં ઠીક ડોકિયું કરાવ્યું છે. એ વાદોના પડા પાછળ કેવાં દરજ્જા છુપાયેલાં છે તે લેખકે પુસ્તકમાં ઉધાડાં કરી આપ્યાં છે. આ બધું જોતા વાતોનાવક ગૌતમ આસો અને નિરાશામાં ન દૂળે તો બીજું શું થાય ? એવા અનેક ગૌતમો આપણે ત્યાં હશે, અને તેઓ નિરાશામાં ગળકાં ખાતા પોતે સ્વીકારેલા આદર્શને વેગળાં પણ મૂકતા હશે. આમ છતાં કેટલાક છાયાનટ સૂચવેલા કિશન ગુંડાના દોસ્તદારો પણ બની જતા હશે અને આદર્શને વેગળાં મૂકી દઈ જીવનમાં ઝુકાવતા હશે.

આખીય કથા એક આદર્શ રજૂ કરે છે અને તે ગુંડાગીરીનો. કાષ્ઠપણ ક્ષેત્રમાં ગુંડાગીરી અપનાવો અને તમારો બેડો પાર થશે. લેખક આ આદર્શ મૂકીને શું ગુંડાગીરી-સભ્ય ગુંડાગીરીનો આદર્શ વાચકને પ્રેરે છે ? ના, એમણે પ્રસ્તાવનામાં જ કહી દીધું છે કે, ગાંધીજીની વિચારસૂટિ એનો ઉત્તર છે.

આમ છતાં વખત પાકતાં લેખક ગૌતમને એ સાચા આદર્શ તરફ લઇ જવા ધારે છે. આપણે

આશા રાખીએ એ વખત વહેલો આવે અને લેખક આ વાર્તાને નિરાશાવાદનાં વાતાવરણમાંથી આશાવાદના એ આદર્શમાં પલટાવી આપે.

૭. કટાક્ષકાવ્યો—લેખક અને પ્રકાશક: શ્રી. દેવકૃષ્ણ પીતામ્બર જોષી, સિંહોર (કાઠિયાવાડ) કાઠિન કદનાં પૃષ્ઠ ૮+૧૪૬, સચિત્ર સાદું પૂઠું, મૂલ્ય રૂ. ૨) ૧૬૪૨.

શ્રી. દેવકૃષ્ણ જોષીએ જુદા જુદા રાગોમાં લખેલાં ૧૦૧ કાવ્યોનો આ સંગ્રહ છે. ગૃહયુગ્જરાતમાં રહે રહે કરેલી કવિની આ સાધના ખાસ પ્રશંસા માગી લે છે. આમાંનાં કટાક્ષકાવ્યોમાં જુદાં જુદાં સૂચનો વાચકને આપોઆપ મળી આવે તેવાં છે. આ લખનારને યાદ છે કે આમાંનાં કેટલાંક કાવ્યો ગુજરાત સાહિત્ય સભા સમક્ષ ગાઇ બતાવવામાં આવ્યાં હતાં અને તેનો સારો સત્કાર થયો હતો. આવાં સૂચનાત્મક અને આંખો ઉઘાડનારાં કાવ્યો માત્ર સાક્ષરો સુધી જ સીમિત રહેવાં ન જોઈએ. આમજનતા પણ તે વાંચી સમજી તેમાંનાં સૂચનો જીલે. એની ભાષા પણ એવી સરસ અને ધરમથ્યુ છે તેમ જ કાવ્યની મૌલિકતા પણ એટલી જ ઉત્તમ પ્રકારની હોવાથી આમજનતાને પણ એ વાંચતાં આનંદ મળી કંઈક પ્રેરણા પણ મળશે.

પુસ્તકનું મૂલ્ય જરા વધારે પડતું કહેવાય. છતાં છપાયેલી પ્રતસંખ્યા અને સુધઝ છાપણી એ મૂલ્યનો બદલો વાળો આપે છે.

૮ હાસ્યાંકુર—લેખક: શ્રી. હરિપ્રસાદ વ્યાસ, પ્રકાશક: શ્રીસાહિત્ય મંદિર, કેળાંપીઠ સુરત. કાઠિન કદનાં. પૃષ્ઠ ૪+૩૭, સાદું પૂઠું, મૂલ્ય ૦-૧૦-૦.

શ્રી. હરિપ્રસાદ વ્યાસ એક અઘ્ઘા હાસ્યરસભરી વાર્તાઓના લેખક છે. એઓની ખાસ લખેલી અને “ ગાંડીવ ”માં છપાતી બકેર પટેલની વાર્તા પર તો ગુજરાતી બાળકો અરે આખાલુદ્ધ સૌ, મુગ્ધ છે. એમણે જ લખેલી હાસ્યપ્રસંગોથી ભરપૂર ટૂંકી વાર્તાઓ આ નાના પુસ્તકમાં સંગ્રહાઈ છે. દિલગીરીને વખતે અથવા હળવા હાસ્યની ન્યારે પણ ઇચ્છા થાય ત્યારે આ પુસ્તક લઈ વાંચવાથી ગમગીની દૂર થઈ જાય તેમ છે. પુસ્તકાલયો ખુશીથી વસાવે.

૯ કથાહાસ્ય—લેખક ઉપર પ્રમાણે. પ્રકાશક: કથાપરી કાર્યાલય, આમલીરાન, સુરત. પૃષ્ઠ ૮+૩૨૬, પાકું પૂઠું, મૂલ્ય રૂ. અઢી.

ઉપર જણાવ્યું તેમ શ્રી. હરિપ્રસાદ વ્યાસ હાસ્યરસના એક અઘ્ઘા લેખક છે. એમના એક પ્રકાશક કહે છે, તેમ એમણે (ખરો બ્રાહ્મણ મોઢક પર જ મુખ્યત્વે હાથ અજમાવે છે તેમ) માત્ર હાસ્યરસ પર હાથ અજમાવ્યો છે અને તેમાં તેઓ સફળ પણ થયા છે. આ અગાઉ એમનાં લખેલાં હાસ્યકલાપ, હાસ્યઝરણું, હાસ્યપ્રવારો, રમુજ વાર્તા, વાર્તાનું વતેસર વગેરે હાસ્યભંડાર પ્રકટ થઈ ગયો છે; તેમાં આ એક વધુ ઉમેરોય છે. અવારનવાર લેખકે વર્તમાન-પંત્રોમાં લખેલા ૨૧ હાસ્યપ્રસંગો-વાર્તાઓ આમાં સંગ્રહવામાં આવ્યા છે. પુસ્તકાલયોએ આ પુસ્તક પણ વસાવી લેવા જેવું છે.

૧૦. સ્વામી દેવકૃષ્ણાનંદ ચરિતામૃત—પ્રકાશક: સત્સંગ આશ્રમ-પાદરા (વડોદરા) કાઠિન કદનાં પૃષ્ઠ ૨૦+૫૫૬, પાકું પૂઠું, મૂલ્ય રૂ. ૧-૪-૦.

પાદરામાં સ્વામી દેવકૃષ્ણાનંદે સ્થાપેલો અને ચલાવેલો સત્સંગ આશ્રમ એમની હયા-
તીમાં અનેક જિજ્ઞાસુઓનું યાત્રાધામ હતો. એઓ દે. વાસી યથા બાદ આ પુસ્તકમાં તેમનું
વિસ્તૃત જીવનચરિત્ર આલેખવામાં આવ્યું છે. ક્રમે ક્રમે વિદ્યા પ્રાપ્ત કરી તેઓ કેવા જ્ઞાની
થઈ શક્યા અને તેમનાથી અનેક જિજ્ઞાસુ-મુમુક્ષુઓને જે જ્ઞાનલાભ મળતો વગેરે તેમના
જીવનપ્રસંગો આ ચરિત્રકથામાં આપવામાં આવ્યા છે. અધ્યાત્મજીવનમાં રસ લેવા ઇચ્છ-
નારાઓને આ પુસ્તક ગ્રેરણાપ્રદ નીવડે તેવું છે.

મણિલાલ પ્ર. વ્યાસ

સામયિકો

સ્રીજીવન ' શ્રી. રમણુલાલ દેસાઈ સુવર્ણ મહોત્સવ અભિનંદન અંક)- સંપાદકો:
શ્રી. ધૂમકેતુ, શ્રી. અનંતરાય રાવળ, શ્રી. નવલરામ ત્રિવેદી, શ્રી. રતિલાલ ત્રિવેદી,
કે. ઈન્દુમતી મહેતા.

સાક્ષર શ્રી. રમણુલાલ દેસાઈના એકાવનમા વર્ષપ્રવેશકાળે સ્રીઓના માસિક
“ સ્રીજીવન ”ના આ ખાસ અંક પ્રકટ કરવામાં આવ્યો છે. એમાં શ્રી. રમણુલાલની
લેખનશૈલિ, એમના જીવનપ્રસંગો અને પુસ્તકોનો પરિચય આપવામાં આવ્યો છે. જાણીતા
એક કરતાં વધુ સંપાદકોના હાથે તૈયાર થયેલો આ ખાસ અંક શ્રી. રમણુલાલના સાહિત્ય-
જીવનનો ઠીક પરિચય આપે છે. એમનાં સર્જનોમાં રસ ધરાવનાર વાચકોને તેમ જ તેનો
મખ્યાસ કરવા ઇચ્છનાર સૌને ઉપયોગી નીવડે તેવો આ અંક છે.

અંકમાં રથે રથે શ્રી. રમણુલાલનાં રચેલાં પુસ્તકોનાં ચિત્રો મૂકી તેમ જ તેમનાં
પોતાનાં તથા માતાપિતાનાં પણ જુદી જુદી અવસ્થા દર્શાવતાં ચિત્રો આપી અંકને સુશોભિત
કર્યો છે.

સાક્ષર શ્રી. રમણુભાઈએ આપણા સાહિત્યમાં મોખરે તરી આવે એવો વિશિષ્ટ
કાળો આપ્યો છે. એમના આ એકવનમા વર્ષ પ્રવેશકાળે આ માસિકે એમની સાગી
સાહિત્યસેવાનો પરિચય આપવા બદલ એના સંચાલકને ધન્યવાદ ઘટે છે.

રેખા—જીવન '૪૨ સંપાદક: જયન્તિ દલાલ, રેખા—ગતિ કાયોલય, કારંજ—અમદાવાદ.

સંપાદકે આ અંકને ઠોઠ ખાસ વિશિષ્ટ નામાભિધાન નહિ આપ્યા છતાં એ ઠોઠ
ખાસ અંક-યુદ્ધઅંક તરીકે પ્રકટ કરવામાં આવ્યો હોય તેમ લાગે છે. ઠોઠ પણ જાતની જાહેરાત
વગર આ અંક એકાદ ખાસ યુદ્ધઅંકની જ ઓળખ આપે તેવો છે.

આજે ચાલતા વિશ્વયુદ્ધકાળે આપણા જાણીતા કળાવિજ્ઞ શ્રી. રવિશંકર રાવળે
યુદ્ધ અને કલા વિષે. જાણીતા કવિ-સાક્ષર શ્રી. ઉમાશંકર-ભેખીએ યુદ્ધ અને સાહિત્ય વિષે,
શ્રી. જયન્તિ દલાલે યુદ્ધ અને રંજન વિષે, તેમ જ સુરેન્દ્ર દેસાઈનો યુદ્ધ અને આપણું
અર્થતંત્ર વિષયક લેખો જે તે વિષય પર ઠીક ઠીક પ્રકાશ પાડે છે. એ ઉપરાંત જાણીતા
પત્રકાર અને “ પ્રજાજંધુ ”ના સંપાદક શ્રી. સુનીલાલ શાહનો યુદ્ધ અને પત્રકારિત્વ તેમ જ
ગ્રા. દાંતવાળાનો યુદ્ધ અને મદાસભા—આ બધા લેખો જે તે વિષયોના જાણકાર લેખકોએ

લખ્યા છે. એ લેખો આ અંકને ખાસઅંક તરીકે ઓળખાવવા પ્રેરે તેવા છે. આ સિવાય એનાં હમેશનાં અંગો કચેરાટમાં ગંગા, રાજકીય નોંધ વગેરે તો છે જ. અને એની ખાસ વિશિષ્ટતા—કટાક્ષચિત્રો એ 'તો એનું' હમેશનું આકર્ષણ અપાયું જ છે.

ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ પત્રિકા—મે-૧૯૪૨—તંત્રી અને પ્રકાશક: શ્રી. ચિમન-લાલ ચક્રભાઈ શાહ. ભારતીય વિદ્યાભવન, નવગુજરાત, અધેરી (મુંબઈ).

ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ સંબંધે અનેક વાર સાક્ષરોમાં ઉઠાપોઠ થયા પછી અને તે પછી કવિશ્રી ખખરદારના પ્રમુખપદે મુંબઈમાં એનું ચૌદમું અધિવેશન મળ્યા પછી પરિષદે કંઈક સક્રિય કામગીરી ઉપાડી છે. એના એક દાખલારૂપ આ પત્રિકાનું પ્રકાશન છે. એમાં પરિષદપ્રવૃત્તિની નોંધ—સમાચારો તેમ જ ધૃતર સાહિત્યપ્રવૃત્તિઓની વિગતો અપાય છે. પરિષદના પ્રચાર માટે આ પત્રિકા ઠીક ઉપયોગી થઈ પડશે. પરિષદના સભ્યો વધારવાની પ્રમુખશ્રીની માગણીનો માન આપી, ગુજરાતી સાહિત્યમાં રસ ધરાવનાર સૌએ એના સભ્ય થઈ જઈ એને મજબૂત અને વેગવંત કાર્ય કરતી કરવા પ્રયત્ન કરવો જોઈએ.

મણિલાલ પ્ર. વ્યાસ

પુસ્તકાલયોની તપાસણી

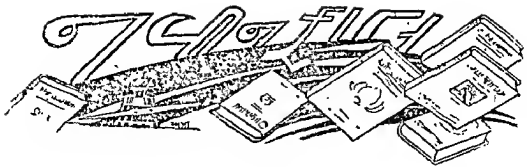
પૂજારદાર પ્રાંત પ્રચારકોએ ત્રીએનાં સ્થળોની મુલાકાત લઈ ત્યાંની પુસ્તકાલય વા વાચનાલયની સંરચાઓ તપાસી છે અને દફતરી કામની અવ્યવસ્થા દૂર કરી છે, તેમ જ પુસ્તકોના વર્ગીકરણ વગેરેની કામગીરી બળવી, તત્સંબંધી જરૂરી સૂચના સમજૂત આપી છે; અને પુસ્તકાલય વિનાનાં શાળાવાળાં ગામોએ પુસ્તકાલય ખોલવા સંબંધી પ્રચારકાર્ય કયું છે:—

૧ મહેસાણા-અમરેલી પ્રાંત પ્રચારક રા. ભાઈશંકર ટી. ઠાકરે—માહે એપ્રિલ માસમાં મહેસાણા મહાલનાં (૧) ખારા (૨) લાખવડ (૩) ખદલપુર વા. (૪) સીડાસણા વા. (૫) મુદરડા વા. (૬) આપાપુરા, (૭) ભાસરિયા વા. (૮) હુંડાલી વા. (૯) પાલાવાસણા (૧૦) ગોહવા (તા. વિસનગર) માહે મે માસમાં (૧૧) પલિયડ (તા. કોલા) અમરેલી પ્રાંત ખાતે તા. ૧૩ મીએ ધારી મહાલનાં (૧) ભાડેર (૨) ભલગામ (૩) દેવળા, (૪) ગોવિંદપુર, (૫) દલખાણીઆ, (૬) કુખડા, (૭) ઝર, (૮) આંખરડી.

૨ વડોદરા-નવસારી પ્રાંત પ્રચારક શ્રી. છગનભાઈ મ. પટેલે માહે મે માસમાં વ્યારા મહાલનાં (૧) વાંસકુઈ, (૨) કાનપુરા, (૩) ડાસવાડા તા. સોનગઢ, (૪) પાટી, (૫) કાકડવા વા. (૬) અંધારવાડી (૭) વાંકલા વા. (૮) મહુવા; પલસાણા મહાલનાં (૯) બેલેવર, (૧૦) કરણ, (૧૧) તળોદરા, (૧૨) તાંતીથેયા, (૧૩) સાંઈ, (૧૪) કડોદરા, (૧૫) ચલથાણ.

ત તાલુકા દરમ્યાન પ્રચારકોએ જે જે ખાતોએ દર્શાવી હોય તેને વેળાસર સુધારી લેવાં તથા જે સૂચના—સમજૂત આપી હોય તેનો યોગ્ય રીતે અમલ કરવા જે તે તંત્રી ભાઈઓને ખાસ બલાંમણ.

વ. મૂ. પટેલ

ભારતી સાહિત્ય સંઘ તરફનાં પ્રકાશનો

- ૧ ગાદ—મૂળલેખક: શ્રી. સિયારામશરણુ શુપ્ત; મૂલ્ય ૧-૮-૦.
- ૨ ઓગાલું આરોગ્ય—લેખક: શ્રી. કુંગરસી ધરમસી સંપટ, મૂલ્ય રૂ. ૧-૦-૦.
- ૩ પુરુષાર્થની પ્રતિભાઓ—લેખક: શ્રી. ચંદ્રભાઈ કા. ભટ્ટ; મૂલ્ય ૧-૧૨-૦.
- ૪ વૈજ્ઞાનિક સમાજવાદ—લેખક: શ્રી. ધનવંત ઓઝા; મૂલ્ય ૨-૮-૦.
- ૫ ઓલું નામ નરેન્દ્રકુમાર—લેખિકા: શ્રી. લાલુબહેન મહેતા; મૂલ્ય ૦-૪-૦.
- ૬ પંચગનીના પત્રો—લેખક: રવ. શ્રી. અમનલાલ વૈષ્ણવ; મૂલ્ય ૦-૪-૮.
- ૭ લગ્નની બેડી—મૂળલેખક: આચાર્ય અત્રે, પ્રકાશક: એન. એમ. ત્રિપાઠીની કંપની, પ્રિન્સેસ રોડ, મુંબઈ-૨. મૂલ્ય રૂ. ૧.
- ૮ કૃષ્ણપ્રતીક્ષા—લેખક: શ્રી. જામશુદ્ધર, પ્રાપ્તિસ્થાન ઉપર પ્રભાણે; મૂલ્ય ૦-૬-૦.
- ૯ અદ્યે રસ્તે—લેખક: શ્રી. કનૈયાલાલ માણેલાલ મુનશી; પ્રકાશક: ગુર્જર અંધ-રાત કાર્યાલય, ગાંધીરોડ, અમદાવાદ; મૂલ્ય રૂ. ૩-૦-૦.
- ૧૦ કથાહાસ્ય—લેખક: શ્રી. હરિપ્રસાદ વ્યાસ, પ્રકાશક: કથાપરી કાર્યાલય, આમલીરાન, સુરત; મૂલ્ય ૨-૮-૦.
- ૧૧ આપણું રાજ્ય—લેખક: શ્રી. ડાહ્યાભાઈ મ. પટેલ, પ્રકાશક: આમસર્જન સાહિત્ય કાર્યાલય, ભદ્ર, અમદાવાદ. મૂલ્ય ૦-૫-૦.
- ૧૨ મંજુષા—લેખક: શ્રી. જોહિનિચંદ્ર; પ્રકાશક: આર. આર. શેઠની કંપની, પ્રિન્સેસ રોડ, મુંબઈ ૨ મૂલ્ય રૂ. ૨-૦-૦

વિશ્વસાહિત્ય ગ્રંથમાળા

ગુર્જરાતી સાહિત્ય પરિષદ તરફથી આ ગ્રંથમાળા માટે નીમવામાં આવેલી સમિતિ તરફથી હાલ તુરંત નીચેનાં પુસ્તકો તૈયાર કરાવવાનું કામ શરૂ થયું છે. આ ગ્રંથમાળાને દરેક માણેકો કાઢીને સાધકમાં લગભગ ૧૦૦ પાનાંની પુસ્તિકાઓ પ્રગટ થશે. દરેક પુસ્તિકાનું મૂલ્ય આઠ આના રહેશે અને પરિપત્ના સંખ્યાને તે અર્ધી કિંમતે મળશે.

૧. વૈદિક સાહિત્ય, ૨. મીસર એસીરિયા ને બેબીલોનિયાનું સાહિત્ય, ૩. ઇરાની પ્રાચીન સાહિત્ય, ૪. ગ્રીક સાહિત્ય, ૫. લૅટિન સાહિત્ય, ૬. અરબી સાહિત્ય, ૭. ચીની જાપાની સાહિત્ય, ૮. ઓગિસી, ૯. શાકનામું, ૧૦. ગ્રોગેટનું રસસાહિત્ય, ૧૧. બાષાસાહ્ય, ૧૨. ડેવિડ કોપરફિલ્ડ.

સાહિત્ય અને સંસ્કૃતિનાં વહેણ

ગઇ તા. ૧૯-૨૦ મેના રોજ દિલ્હી મુકામે મળેલા અખિલ હિંદ લેખક સંમેલને હિંદ પર હાલ તોળાઇ રહેલા ભય અને તેના પ્રતીકારની ચર્ચા કરી અત્યારના સંજોગમાં જનતાને પ્રેરણારૂપ થઇ પડે તેવું સાહિત્ય-સર્જન કરવાને લગતો દરાવ કર્યો છે.

સાક્ષરશ્રી રમણલાલ વ. દેસાઈના એકાવનમા વધ પ્રવેશનો ઉત્સવ તેમના મિત્રોએ વડોદરામાં એક સહભોજન યોજી અને એક સુવર્ણમહોત્સવ ત્રય પ્રકટ કરીને તા. ૧૬-૫-૪૨ ના રોજ ઉજવ્યો હતો.

વડોદરા સાહિત્ય સભાએ પણ ઉપ-યુક્ત વર્ષપ્રવેશ ઉત્સવ ઉજવવાનો દરાવ કરી સભાના શિલક ભંડોળમાંથી રૂ. ૨૦૦) ખર્ચ કરવાનો દરાવ કર્યો છે.

ગુજરાત વનકિંચુલર સોસાયટીના મહદનીશ મંત્રીના મહદનીશ તરીકે ગૂજરાત વિદ્યાપીઠના એક અધ્યાપક શ્રી. જેઠાલાલ ગાંધીની નિમજ્જુક યજ્ઞ છે.

જાણીતા ગુજરાતી માસિક “નવ-ચેતન”નું કાર્યાલય હાલના સુદસમય માટે વડોદરા લાવવામાં આવ્યું છે. અને હવેથી તે વડોદરાથી પ્રકટ થશે. વડોદરાને વડતે વનપ્રવેશ કરી ચૂકેલા ત્રણ સાહિત્યકારોની ત્રિવેણીના આ શુભ સંગમ વડોદરાની જનતા સારો સાહિત્યલાભ આપશે.

દિ. બ. કૃષ્ણલાલ ઝવેરીના મણિ-મહોત્સવ ઉજવવાની હિલચાલ મુંબઈમાં શરૂ થઈ છે અને ગુજરાતમાં એનો નાદ

ગાજતો કર્યો છે. એમના માટે વપરાતા માન-ભર્યા શબ્દોમાં કહીએ તો કૃષ્ણલાલ કાકા માટે જનતાએ અન્ય સાહિત્યકારોની જેમ એમનો પણ મણિમહોત્સવ ઉજવવાની તૈયારી કરવી જોઈએ. તેઓશ્રીએ સાહિત્ય તેમ જ સમાજની અને કેળવણીની નિઃસ્વાર્થભાવી વિવિધ રીતે જે સેવા કરી છે તે જોતાં આ પ્રવૃત્તિ આવકારદાયક લેખી શકાય.

મૂળરાજ સહસ્રાબ્દિ મહોત્સવ ૧૯૨૮ ની સાતમાં ઉજવવા ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદે દરાવ કર્યો છે, પરંતુ હજી એ ઉજવવાની કોઈ પ્રવૃત્તિ હાથ ધરાઈ જણાતી નથી. એ માટેની પ્રેરણાનું સ્ત્રવન કરવું એક વ્યાખ્યાન શ્રી. કનૈયાલાલ મુનશીએ ગઇ તા. ૮ જુનના રોજ વડોદરા સાહિત્ય સભાના આશ્રય હેઠળ યોગ્યેલા વાતોલાપ દરમિયાન કર્યું હતું.

એક રમકડાંની દુકાન ધરાકના સંશોધન ખાતા તરફથી ધરાકના દક્ષિણ છેડા પર આવેલા વાસીટ ખાતે ખોદકામ કરવામાં આવતાં ત્યાંથી ૬૦૦ વરસની જૂની રમકડાંની એક દુકાન મળી આવી છે. જેમાંથી માણસો, જનવરો, પક્ષીઓ અને ઘોડેસ્વારોની આકૃતિનાં સેંકડો રમકડાંઓ મળી આવ્યાં હતાં.

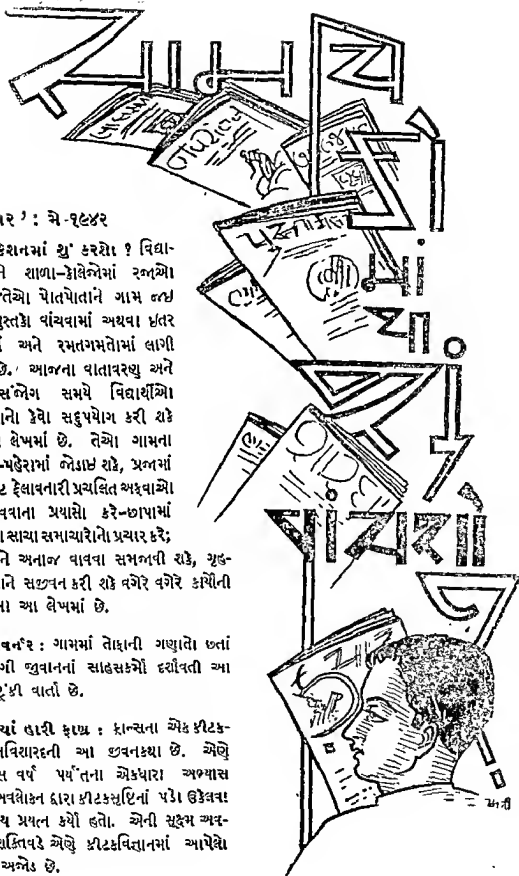
જાણીતા ગુ. કવિઓના સહકારથી એક મુશાયરો ગઇ તા. ૭ મી જુનના રોજ મુંબઈ રેડીઓ મથકે યોજવામાં આવ્યો હતો.

શ્રી. મણિલાલ મુન્શારામ દેસાઈ “ગુજરાતી” પત્રના માણતંત્રી અને અમગણ્ય વિદ્વાન સાહિત્યકારોમાં જેમનું સ્થાન હતું તેમનું ગઇ તા. ૧૨ મી જુને મુંબઈ ખાતે અવસાન થયું છે.

માસિકો મળ્યા તારીખ

નામ	પુસ્તક	અંક	માસ	તારીખ
કિશોર	૭	૧-૨	ગાન્યુ.-ફેબ્રુ.	૮-૫-૪૨
કુમાર	૧૯	૫	મે	૧૭-૫-૪૨
ન ખેતીવાડીવિજ્ઞાન	૩૦	૭	જુન	૨-૬-૪૨
ગુણસુન્દરી	૩૮	૪	જુન	૧-૬-૪૨
ગ્રામજીવન	૧૨	૮	જુન	૧-૬-૪૨
પરશાળા	૨	૮	જુન	૧૨-૬-૪૨
ચરોતર	૧૨	૫	મે	૧૬-૫-૪૨
ચિત્રમય જગત	૨૮	૪	જુન	૩-૬-૪૨
નવચેતન	૩૮	૩	જુન	૩-૬-૪૨
નવચેતન અને ભૂમિ	૭	૨	મે	૨૭-૫-૪૨
પાટીદાર	૧૯	૭	જુન	૨૬-૫-૪૨
પ્રસ્થાન	૧૭	૬	ચૈત્ર	૧૦-૫-૪૨
પ્રાસંગિક	૪	૬	જુન	૧-૬-૪૨
પ્રાસંગિક	૨૨	૬	જુન	૭-૬-૪૨
પ્રાસંગિક	૨૧	૧૧	જુન	૩-૬-૪૨
પ્રાસંગિક	૬	૧	જુન	૧-૬-૪૨
પાળક	૨૦	૫	મે	૧-૫-૪૨
બુદ્ધિપ્રકાશ ત્રિમાસિક	૮૮	૪	ગાન્યુ.-માર્ચ	૩૦-૩-૪૨
યુવક	૧૨	૫	જુન	૬-૬-૪૨
રેખા	૩	૧૧	જુન	૩૦-૫-૪૨
વૈષ્ણવપત્ર	૪૭	૬	જુન	૬-૬-૪૨
બ્યાયામ	૨૭	૫	મે	૧૫-૫-૪૨
ચારદા	૩૭	૨	મે	૧૫-૫-૪૨
શિક્ષણ અને સાહિત્ય	૩	૯	જુન	૧-૬-૪૨
સુવાસ	૫	૧	મે	૧૨-૫-૪૨
સૌરાષ્ટ્રશિક્ષક	૧૫	૨	નવે. ડિસે. ગાન્યુ.	૧૦-૧-૪૨
સ્ત્રીજીવન	૩	૮	જુન	૧૬-૫-૪૨
સ્ત્રીગોષ્ઠી	૮૬	૭	જુન	૬-૬-૪૨
રક્ષાકાળ	૧૧	૧	એપ્રિલ	૧૫-૪-૪૨

‘કુમાર’ : મે-૧૯૪૨

વેકેશનમાં શુ કરશો ? વિદ્યાર્થીઓને શાળા-કોલેજોમાં રમ્યા પડતાં તેઓ પોતપોતાને ગામ નજીક પુસ્તકો વાંચવામાં અથવા ઇતર કામમાં અને રમતગમતોમાં લાગી જાય છે. આજના વાતાવરણ અને સ્થિતિસંગે સમયે વિદ્યાર્થીઓ રમ્યાનો કેવો સદુપયોગ કરી શકે તે આ લેખમાં છે. તેઓ ગામના ચોપા-પહેરામાં જોડાઈ શકે, પ્રગમમાં ગભરાટ દેલાવનારી પ્રચલિત અફવાઓ અટકાવવાના પ્રયાસો કરે-છાપામાં આસ્તાસાચી સમાચારોનો પ્રચાર કરે; ખેડૂતોને અનાજ વાવવા સમજાવી શકે, ગૃહ-ઉદ્યોગોને સજીવન કરી શકે વગેરે વગેરે કાંઈની રૂપરેખા આ લેખમાં છે.

ગવર્નર : ગામમાં તોફાની ગણાતો છતાં ઉપયોગી જીવાનનાં સાહસકર્મો દર્શાવતી આ એક ટૂંકી વાર્તા છે.

જ્યાં હારી ફાઇ : ફ્રાન્સના એક ક્રીટક-વિજ્ઞાનવિશારદની આ જીવનકથા છે. એણે ચાલીસ વર્ષ પર્થતના એકધારા અભ્યાસ અને અવલોકન દ્વારા ક્રીટકસૃષ્ટિનાં પડો ઉકેલવા ભગીરથ પ્રયત્ન કર્યો હતો. એની સૂક્ષ્મ અવલોકનશક્તિપડે એણે ક્રીટકવિજ્ઞાનમાં આપેલો ફાળો અજોડ છે.

ગુણમુન્દરી : જુન '૪૨

સ્ત્રીની મનોરચના, કાર્યક્ષેત્ર અને શિક્ષણ : સ્ત્રી એ માનવવંશની માતા છે, માતા છે. એનું લૈંગિક જીવન પુરુષની પેઠે આનંદની એક ક્ષણ માત્ર નથી, તેનું : છે. એટલે સ્ત્રી મનોરચનાના અનુરોધ પ્રમાણે જ એનું શિક્ષણ અને કાર્યક્ષેત્ર જોઈએ, અને એક સમાજશાસ્ત્રીના કહેવા મુજબ એ કાર્યક્ષેત્રમાં આ હયે અંગોનો પાંચવો જોઈએ: ૧ આર્થિક, ૨ આધ્યાત્મિક, ૩ શૈક્ષણિક, ૪ સંસ્કૃતિક, ૫ ઉત્પાદક, ૬ પ્રેમસં

“ સ્ત્રીની આજની અધોગતિ શિક્ષણ દ્વારા થઈ રહેલા તેના પુરુષીકરણ (Male linezation) ને આભારી છે, અને પુરુષની ગુલામગીરીને બદલે પૈસાની ગુલામગીરી વધુ ને વધુ વિનિષાત કરી રહેલ છે. ”

વિવિધ વિષયો : આ લેખમાં સાળુના ઇતર ઉપયોગો, તેમ જ દરિયા સંબંધી જાણવાનું હકીકતો આપી છે.

શારીરિક સ્વાસ્થ્ય : બાળક એક વર્ષનું થતાં સુધીમાં તેની કેવી માવજત કાળજી કરવાની હોય છે તેને લગતી વ્યવહાર સૂચનાઓ આ લેખમાં આપી છે.

ઘરસાજી : જુન '૪૨

સજાગસૂત્રતાનો અભાવ : ત્યારે શિક્ષણના ક્ષેત્રમાં સંસ્થાઓ અને પ્રયોગોનો વધો થઈ રહ્યો છે ત્યારે ચાલી રહેલા કામની સજાગસૂત્રતા જળવાઈ ન રહે તો ઘણા પ્રયોગો પ્રાપ્ત કરી શકાય. લેખકના મત પ્રમાણે, ખાસ કરીને ત્રણ બાબતમાં સજાગ સૂત્રતાનો અભાવ છે: (૧) શિક્ષણસંસ્થાઓનાં અંગઠિપાંગનો, (૨) જુદી જુદી શિક્ષણસંસ્થાઓ શિક્ષકોના આવશ્યક સહકારનો, અને (૩) વિષયોની સજાગસૂત્રતાનો.

શું જો શિક્ષક થાઉં તો : એક ડૉક્ટરે એમની નજરે-આરોગ્યશાસ્ત્રની દૃષ્ટિએ પો શિક્ષક હોય તો તે ક્ષેત્રમાં શું કરે તેને લગતા ઉપયોગી એવા ૧૫ મુદ્દા આ લેખમાં આપ્યા છે.

હું શિયાર કરજો : બાળમંદિરમાં પોતાનાં બાળકોને મોકલતાં માબાપો, શિક્ષક “ બાળકને હું શિયાર કરજો ” ની ભલામણ કરે છે. પણ એ “ હું શિયાર કરજો ” નો અર્થ : તે આ લેખમાં લેખક પૂછે છે.

ચિત્રમય જગત : જુન '૪૨

વૈદ્યકશાસ્ત્રના ઇતિહાસની રૂપરેખા : ફ્રિડિંગ એચ. ગેરીસન નામના એક અમેરિકન ડૉક્ટરે વૈદ્યકશાસ્ત્રનો ઇતિહાસ નામનું પુસ્તક લખ્યું છે. મૂળ પુસ્તક ૫૬૬ મોડેલો હોઈને સામાન્ય વાચકોને રસ પડે તેનું નથી; પરંતુ આ લેખના લેખકે સામાન્ય વાચક અને ખાસ કરીને વૈદ્યના વિદ્યાર્થીને ઉપયોગી થઈ પડે તેવા કેટલોક ઉપયોગી સાર આ લેખમાં આપ્યો છે. એમાં દેશદેશના વૈદ્યની માહિતી બરેલી છે.

માહાગાનકર : તાજેતરના જાપાન સાથેના યુદ્ધમાં આ પ્રદેશનું મહત્ત્વ વધી ગયું છે. ભૂમધ્ય સમુદ્રનો માર્ગ લગભગ બંધ થઈ ગયા પછી મિત્રરાજ્યો દિંદ અને પેસિફિક વિસ્તાર

માં પૂરવડા સાગરી આ પ્રદેશમાં યદ્યપે મોકલે છે. એ દષ્ટિએ આ ટાપુનું લશ્કરી તેમ જ ભૌગોલિક મહત્ત્વ કેટલું છે તે આ લેખમાં છે.

ગુજરાતનાં હવાપાણી : આ લેખમાં, ગુજરાતનું હવામાન બદલાતું ગય છે એવા રોમેર ગુજરાતમાં બેઠેલા પોકાર અંગે કરવામાં આવેલા સંશોધનનું પરિણામ જણાવવામાં આવ્યું છે. ગુજરાતના હવામાન વિષે જણાવવા ઇચ્છનારને આમાંથી ઘણું જણાવાનું મળે તેમ છે.

વયથેતન : જુન : ૧૯૪૨

આખો અંક વાર્તા અંક હોઈને વાર્તાસિકેને મનોરમ અને ગ્રેરણાપ્રદ વાર્તા ત્રાચન આપે છે.

યુવક : જુન : ૧૯૪૨

વિચારરત્નો અને જ્યોતિર્જ્વાળાઓ : શ્રી. અરવિંદનાં મનનીય વચનોની વિચાર-કલ્પિકાઓ આ લેખમાં છે.

લંકા ઉપર ભપાની આક્રમણનો ભય : આ લેખમાં લંકા (સિંધોન)ની ભૂગોળ, એતું ક્ષેત્રફળ, ત્યાંના પર્વતો, સાગરકિનારો અને નદીઓ, ત્યાં વસતા દેશદેશના લોકો, ત્યાંની આબોહવા, ત્યાંની સિદ્ધિ, બાપા, સાહિત્ય અને રાજતંત્ર તેમ જ એની રાજદ્વારી મહત્ત્વને લગતી માહિતી આ લેખમાં છે.

ચીન ! ચીન ! : આ લેખમાં ચીનની જાગૃતિના દિવસથી માંડી આજસુધીનાં ઇતિહાસપૃષ્ઠો ઉત્તેજક વાણીમાં સંગ્રહાયે છે.

યુવાવસ્થા અને સાધના : ‘સાધના’ એટલે જીવનના અંતિમ ધ્યેયની એકનિષ્ઠ ઉપાસના. એ ધ્યેય બલે બદલાતું રહે, પરંતુ છેવટે તે ભગવતપ્રાપ્તિ અને ચૈતન્યની માનસાતીત સાક્ષાત્કાર પ્રત્યે ધપવાનું છે. એ પ્રમાણે થાય ત્યારે માણસો સાધના શબ્દ વાપરે. સમાધિ લગાવી બેસી રહે તો જ સાધના થાય, એ વિચાર ખરો નથી. આવી સાધનાને લગતો યુવાનો પ્રત્યેનો ઉપદેશ આમાં છે.

રેખા : જુન ૧૯૪૨

કલીનર : મોટર કલીનરના રોજીદા જીવનનો આ એક બાવનાવાહી ફકરો છે. એમાં-મોટરમાં મુસાફરી કરતા માનવોની બાવનાઓ આ કલીનરને પણ હોય છે. એ એના જીવનને યાદ કરે છે, એના વતનને યાદ કરે છે.

કાંઈ ન કરવા વિષે : હળવો મગજને પ્રયુક્તિત કરે તેવો “આજસુ બેસી રહો”નું સૂત્ર દર્શાવતો આ લેખ વાંચવા જેવો હોઈને માર્મિક તેમજ રમુજ છે.

નવી વ્યાખ્યાઓ : આમાં કેટલાક શબ્દોની અર્થવાદક મનોરમ કટાક્ષબરી વ્યાખ્યાઓ આપી છે. આ ઉપરાંત યુદ્ધવિષયને લગતા બધા જ લેખો વાંચી જવા જેવા છે.

શારદા : મે : ૧૯૪૨

પત્ની ઉવાચ્ય—આ કાવ્યમાં એક કવિપત્ની પોતાના હૈયાની પેદવરાળ-ભૂખમરાની આપવીતી પોતાના પતિને કહી સંબળાવે છે.

મારા ગુરુઓ—લેખકના ધરના કામ કરનાર રામજી નામના મંચીદાશીલ, નીતિપરાયણ અને નિરુપચારી એવા પ્રમાણિક માણસનું દષ્ટાંત આપ્યું છે.

સંહ્યાદ્રિની સાથે સાથે—લેખકે પંચગનીના કરેલા પ્રવાસનું આમાં ટૂંક વર્ણન છે. લેખક કહે છે: “ પૂના અને સિંહગઢ વચ્ચેનો પ્રદેશ અતિશય ક્ષણરૂપ, લીસો અને રણિયામયો છે. મૂળામુકા વગેરે નદીઓ અને નહેરોએ આ સ્થળને કુદરતના ખગીચા જેવું બનાવી દીધું છે. ”

પાંડુરંગ સખારામ સાને ગુરુજી— અર્ધચીન મહારાષ્ટ્રીય સાહિત્યસેવકોનાં, શારદા-માં અપાતાં જીવનકથાનકોના ચોથા હપ્તા તરીકે સાને ગુરુજીનું જીવન આપ્યું છે. સંકટ વેડીને તેમણે કરેલા વિદ્યાભ્યાસ, તેમનું શિક્ષણકાર્ય અને સાહિત્યસેવા આ લેખમાં છે.

શિક્ષણ અને સાહિત્ય : જીન : ૪૨

અત્યક્ષ સેવાનો આનંદ : “ પુસ્તકાલય ”ના ચાલુ અંકમાં સામયિક ઢોહન વિભાગમાં આ સક્રિય કામગીરીનો આનંદ સૂચવતો પ્રેરક લેખક સૌ કોષ્ટકે વાંચી જવો જોઈએ.

લણેલાના વહેમો : ગામડાની અજ્ઞાન પ્રજાના વહેમો ‘વિરે તો ધણુ’ લખાયું છે, પણ આધુનિક શિક્ષિતો પણ કેવા વહેમો ધરાવે છે તેનાં ૧૭ દષ્ટાંતો આ લેખમાં લેખકે આપ્યાં છે.

ગુપ્તકોની ઝીંખા પ્રવૃત્તિ : ખેડા જિલ્લા લોકશિક્ષણ તાલીમ વર્ગનું ઉદ્ઘાટન કરતી વખતે શ્રી. મગનભાઈ દેસાઈએ આપેલું આ ભાષણ હરેક લોકસેવકે ખાસ વાંચી જવા જેવું છે.

પ્રુદાનો પેગામ : ગયા અંકના સામયિક ઢોહનમાં આપેલો ‘‘ભગવાનની ભાષા’’ના અનુસંધાનરૂપ આ સંવાદ ભગવાનના સંદેશા સરખો છે.

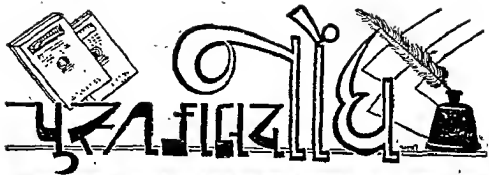
સીખોધ : જીન : ૪૨

સ્વાધીન યીનની સ્વાધીન સ્ત્રીઓ : મેદામ ચાંગ કાઇ-શૈકના શબ્દોમાં કહીએ તો “ યીનની પુનર્ચનાનો કોઇ પણ અહેવાલ, જાપાની આક્રમણ સામે રક્ષણ-પ્રવૃત્તિમાં યીનની સ્ત્રીઓએ ભજવેલા ભાગના ઉલ્લેખ વિના સંપૂર્ણ ન જ કહેવાય. કારણ કે, પ્રથમ તો નૂતન વિચારો પશ્ચિમ કરતાં યીનમાં વધુ ક્રાંતિકારક લાગે છે કે તે ઝડપથી સ્વીકારી લેવામાં આવે છે કે તે ઝડપ જેટલી ચોંકાવનારી છે તેટલીજ અસરકારક છે. ખીજું, પોતાની મર્યાદામાં રહીને પણ યીની સ્ત્રીઓએ શીખી લીધું છે કે પોતાની નૈસર્ગિક વલણ અને જરૂરિયાતોથી, સદાય અલબાતા રહેતા સંનતેગોને અનુકૂળ કરવા માટે પોતાની કુદરતી શક્તિઓને શી રીતે ડેળવવી? ”

વિવિધ વાનીઓ : આ લેખમાં ચોકલેટ, ફરસીપુરી, બદામનો મગજ વગેરે વાનીઓ કેવી રીતે તૈયાર કરવી તેની રીતો આપી છે.

ગુજરાતની નારી : આ લેખમાં લેખકે શહેરી જીવન ગાળતી મધ્યમ વર્ગની નારી, તેમજ તેથી ઊંચતરતા વર્ગની સ્ત્રીઓની પરિસ્થિતિનું વર્ણન છે. ઉપરાંત ગામડે વસતા સ્ત્રી-સમાજને લગતી પરિસ્થિતિનું પણ વર્ણન કર્યું છે.

લગ્ન અને સ્નેહ : આ લેખમાં લેખિકા બહેને આજનાં લગ્નોમાં સ્નેહનું સ્થાન અને આજની લગ્ન પરિસ્થિતિ પર ઠીક પ્રકાશ પાડ્યો છે.

ગુજરાતે ગુમાવેલો એક પીઠ પત્રકાર :

ગુજરાતી પત્રકારત્વનો બ્યારે પાપો ન ખાતો હતો ત્યારે News and Views આપતાં આંગળીને વેઢે ગણાય તેટલાં જ પત્રો આપણે ત્યાં અસ્તિત્વમાં હતાં. એમાં મુ'બમ્બુ "ગુજરાતી" પત્ર અગ્રસ્થાને હતું. એના સ્થાપક સ્વ. ઇચ્છારામ સૂર્યરામ દેસાઈ તે વખતના પ્રતિષ્ઠિત પત્રકાર લેખાતા અને તેમની પાછળ તેમનો એ વારસો એમના ન્યેઈ પુત્ર શ્રી. મણિલાલ ઇચ્છારામ દેસાઈએ જાળવી રાખેલો. તેમની પત્રકારત્વની દરેલ કાર્યનીતિથી આકર્ષીત ગુજરાત પત્રકાર પરિષદે તેમને અમદાવાદ સુકામે મળેલી બેઠકના પ્રમુખપદે ચૂંટ્યા હતા. એ જ પ્રતિષ્ઠા અને મોભો શ્રી. મણિભાઈએ ઠેક સુધી જાળવી રાખેલાં. એમનું ગઈ તા. ૧૧ મી જુનના રોજ મુ'બાઈ ખાતે અવસાન થયું છે.

સ્વ. મણિલાલ દેસાઈ એક મોભાદાર પત્રકાર હોવા સાથે સાથે પુસ્તકપ્રકાશક પણ હતા. અને આજે સસ્તુ સાહિત્ય કાર્યાલય ન હોત તો, ગુજરાતી જનતા એમણે જ પ્રસિદ્ધ કરેલાં બાગવત, મહાભારત તેમ જ ઇતર ધાર્મિક ગ્રંથો મેળવતી હોત. જેમ આ "ગુજરાતી" પ્રેસ પત્રકારત્વના ધંધામાં મોખરે હતું તેમ પ્રકાશક પેઢી તરીકે પણ તેનું અગ્રસ્થાન હતું. અને એ વખતે ગુજરાતી પ્રેસનાં પુસ્તકો માટે-તેના પ્રમાણભૂત અને શુદ્ધિ માટે-ખાસ જાણીતું હતું. એની પાછળ સ્વ. મણિભાઈ દેસાઈનો આત્મા કાર્યરત હતો.

પાછળથી કેટલાંક કારણોએ "ગુજરાતી" પ્રેસ સાથેનો તેમનો સંબંધ છૂટતાં તેમણે અઠવાડીક "વીસમી સદી" અને "નવી રોશની" પ્રકટ કરવા માડેલાં.

આમ સતત સાહિત્યસેવા પાછળ જીવન ખર્ચનાર શ્રી. મણિલાલ દેસાઈનું અવસાન સાહિત્યજગતમાં એક એકદમ લેખારો.

પ્રભુ સદ્ગતના આત્માને શાંતિ આપો.

સ્વ. મોતીલાલ અમીનઃ જીવન અને કાર્યની પુસ્તક જે સ્વર્ગસ્થના પાછળ નિમણેશી સ્મારક સમિતિ તરફથી પ્રસિદ્ધ થયું છે, તેને વડોદરા રાજ્યની પ્રાથમિક શાળાઓના શાળા પુસ્તકાલય તથા રાજ્યનાં સાર્વજનિક પુસ્તકાલયો માટે મંજૂર કરવામાં આવ્યું છે.

૧૦ રાં પુસ્તકાલય મંડળ

વડોદરા પ્રાંત પુસ્તકાલય શિક્ષણવર્ગઃ—શિતોર મહાલના બરકાલ ગામે તા. ૨૭, ૨૮, ૨૯ એપ્રિલના રોજ ભરાયો હતો. આશરે પચાસ ઉપરાંત ઉમેદવારોએ આ વર્ગનો લાભ લીધો હતો. તાલીમ પામેલા ગ્રંથપાલ બંધુઓ પોતપોતાનાં પુસ્તકાલયોને વ્યવસ્થિત બનાવવા તંજવીજ કરી દે.

શિષ્ટવાચનની ૨૨ મી પરીક્ષા—‘ સ્વર્ગોત્ત’ દોહન ‘ની રખાઈ છે. એ પરીક્ષા તા. ૨૬ જુલાઈ ૧૯૪૨ ના રોજ લેવાશે. જેઓને એ પરીક્ષામાં ખેસવાની ઇચ્છા હોય તેઓએ પોતાનાં નામ, ઠામ, હિંમર, અભ્યાસ, ધંધો ને પોસ્ટનું સ્થળ વગેરે તા. ૧૦ જુલાઈ સુધીમાં રા. પુ. મંડળ તરફ મોકલી આપવાં. (વિશેષ માટે જીઓ મે માસના “ પુસ્તકાલય ” અંકમાં જાહેરાત નં. ૫).

પુસ્તકાલયોને મળેલી મદદ

સા. પુ. ઉડરા (તા. વડોદરા) ને ૧૧) દહેવાળુના ઠક્કર કૂલચંદભાઈ લક્ષ્મીદાસ, ૧૧) શેરખીના ઠક્કર રામજીભાઈ ગોરધનદાસ તથા ૧૧) ડભાસાના પા. વિક્રમભાઈ કિલાભાઈ તરફથી.

સા. પુ. પકુસ્મા (તા. વિજયપુર) ને ૧૦) પા. ભગવાનદાસ નથુદાસ, ૭) પા. કેશવલાલ કાળિદાસ, ૪) પા. રામદાસ માધવદાસ, ૪) પા. કચરાદાસ પ્રાણદાસ, ૪) પા. ગોપાળદાસ દારકાદાસ, ૩) પા. મયુરદાસ ધનદાસ, ૨) પા. સાંકલચંદ રેવીદાસ, ૫) પા. વરવાભાઈ વાલદાસ, ૨) પા. બાજીદાસ કાળીદાસ, ૪) રીદોલના પા. હરગોવિન્દદાસ પ્રભુદાસ ૫) માણસાના પા. મોહનદાસ તરફથી.

સા. પુ. ધનતેજ (તા. સાવલી) ને ૧૧) કરમસદના પટેલ મરઘાભાઈ બાબાભાઈ તરફથી.

સા. પુ. વીરજીઈ (તા. કરજી) ને ૪) ગણેશના પટેલ છીતાભાઈ નાયાભાઈ, ૪) પટેલ નાનાભાઈ આપુર્ણાઈ તરફથી.

સા. પુ. પદારીઆ (તા. મહેસાણા) ને ૧૧) કોલવડાના શાસ્ત્રી ભાઈચંદર વૈકુંઠરામ, ૫) મૂલસજીના પંચોલી બાળાશંકર દલસુખરામ, ૫) લાંધણજીના ત્રિવેદી ચિમનલાલ દિંમતલાલ તરફથી.

સા. પુ. મેરવાડા (તા. ચાણરમા) ને ૪) પા. ચંકરદાસ હમનદાસ, ૫) પા. મંગારામ પ્રભુદાસ, ૫) રંગપુરના પા. પુરુષોત્તમ બાજીદાસ, ૬) ખાતરપુરના પા. મંછીદાસ બાવસંજદાસ, ૩) મીઠા ધરવાના પા. ચંકરદાસ જીવીદાસ તરફથી.

સા. પુ. ઉમતા (તા. ખેરાળુ) ને ૫) રાવલ ડાહ્યાલાલ મહાસુખ, ૫) પટેલ રામદાસ હરગોવિન્દદાસ, ૫) પંચાણ ગિરધરલાલ હરિચંદ, ૫) પટેલ ગણેશલાલ નેશિંગદાસ, ૩) શાહ લહેચંદ જેડીરામ, ૩) પટેલ જીવજીલાલ લક્ષ્મીભાઈ, ૩) પટેલ માનદાસ જોષતા-રામ, ૩) પટેલ વીરચંદદાસ નરેન્દાસ, ૩) પટેલ ચંકરદાસ જીવીદાસ ૩) શાહ નરગજીવનદાસ સરખંદ, ૩) શાહ અમથાલાલ કાળીદાસ, ૩) પટેલ હરિભાઈ કેવળદાસ, ૨) રોષ કાસમભાઈ નૂરભાઈ, ૨) પ્રભુદાસ ચેલારામ, ૨) હરગોવિન્દદાસ પ્રભુદાસ, ૨) પટેલ રણજીઠ પ્રભુદાસ, ૨) નાયક ગુલાબચંદ જેડીરામ, ૨) શાહ કચરાલાલ ગુલાબચંદ, ૨) પટેલ બબલદાસ ધરમદાસ, ૨) પટેલ હીરદાસ અંબારામ, ૨) સિપાઈ દાઉદખાં લાલખાં, ૨) પટેલ નાગરદાસ હમેદદાસ ૨) જોશી મોહનલાલ, ૨) ઠાકર વિક્રમ દામોદર, ૫) પંડ્યા મોહનલાલ પ્રભાદજી, ૫) વંશુકર હીરાલાલ બહેચરરામ, ૩) પટેલ ચંકરલાલ કાળીદાસ તરફથી.

સા. પુ. સર્ધજી (તા. કોલોલ) ને ૨) પટેલ રામદાસ આત્મારામ, ૨) પટેલ ચંકરદાસ શિવદાસ તરફથી.

સા. પુ. સુઢિયાં (તા. ખેરાળુ)ને ૩) જોષી ગિરધરલાલ હિંમતલાલ, ૫) રાવળ પ્રહ્લાદજી આત્મારામ, ૭) શાહ પરસોત્તમ બાપચંદ, ૭) શાહ મોહનલાલ યુનીલાલ, ૨) પા. નાયુ વીરમ, ૫) વિઠ્ઠલદાસ રણછોડ પટેલ, ૩) પા. રતનદાસ દયારામ, ૫૧) પરીખ અંબાલાલ કાળીદાસ, ૪) પંડ્યા ગિરધરલાલ હરગોવિંદ, ૪) ઠાકર દલસુખ દયારામ માસ્તર, ૪) પટેલ અમયા રાવચંદ, ૧૦) પટેલ બજલદાસ કાનજીદાસ, ૨) પા. શિવીદાસ હરિદાસ, ૨) સુધાર વિઠ્ઠલ રઘુનાથ, ૩૪) અત્રેના વતની અમદાવાદ રહેતા પાટીદાર સુવક મંડળ તરફથી બેટ મળ્યા. ખેરવાવાળા સોની બાણલાલ પાનાચંદ પોતાનો લગ્નની ખુશાલીમાં મોટું ઘડિ-આળ બેટ આપ્યું છે.

સા. પુ. વાલમ (તા. વીસનગર)ને ૨) મુંબઈના કેશવલાલ કઠાનદાસ, ૨) પી. એસ. કંપની, ૨૦) નાગરભાઈ નરસિંહભાઈ પટેલ, ૧૦) ગજલદાસ ધેલાભાઈ શાહ, ૫) જીવરામ ધરમચંદ પટેલ, ૫) જીવાચંદ વળ્ચેચંદ સાહેસરા, ૪) દેવચંદ ગુલામચંદ બાવસાર, ૩) પ્રેમચંદ કરસનદાસ બાવસાર, ૩) નીલકંઠ જો. રાવળ, ૩) મુગટરામ ધનેશ્વર રાવલ, ૨) પા. અંબાઈદાસ કારકાદાસ, ૨) પીતાંજી વીરચંદ, ૨) પા. નાનચંદ કાળીદાસ સુયાર, ૨) રામદત્ત રઘુનાથ કલાલ, ૩) નરભેરામ કાશીરામ દવે, ૨) નાથાલાલ છગનલાલ સથવારા.

સા. પુ. ઉમજ (તા. કરજી)ને ચાણુપુરના સુધાર નરોત્તમદાસ ખેયરભાઈએ ૪), સાધીના પા. ખોડાભાઈ લક્ષ્મીભાઈએ ૧૦), સાધીના પા. છોટાલાલ ચંદરભાઈએ ૧૦).

સા. પુ. માંજરોળ (તા. સિનેર)ને ૧૫) કરજીના રાજ શિવસિંહજી તરફથી.

સા. પુ. તરવા (તા. સિનેર)ને ૧૫) ખીધળીના પા. શંભુભાઈ લીમજીભાઈ, ૧૧) જાણખોઈના વઘીલ નરોત્તમદાસ મોરારજી તરફથી.

સા. પુ. શાખપુર (તા. દામનગર)ને ૧૧) મોટા લીલીઆના વેરા જગજીવન ત્રિજીવન, ૧૧) મોટા સમદીઆળાના દેસાઈ નરભેરામ પુરુષોત્તમ તરફથી.

સા. પુ. દેવડા (તા. વિજયપુર)ને ૨) રાત મગન પરસોત્તમ, ૩) પટેલ મોહન રઘુનાથ, ૩) બારોટ વજલલાલ પૃથ્વીરાજ, ૩) બારોટ રમનાથ પૂંજભાઈ, ૩) બારોટ મગનલાલ પ્રહ્લાદજી, ૪) બારોટ અમૃતલાલ મોહનજી, ૪) સીતારામ જોસંગજી બારોટ, ૪) બારોટ મહનલાલ હરિલાલ, ૪) બારોટ ઈન્દરલાલ મોહનજી.

સા. પુ. પલાસર (તા. ચાણુરમા)ને પા. વિઠ્ઠલદાસ ત્રિકમદાસ ૨૦), પા. અંબાલાલ જીવીદાસ ૧૦), પા. હરગોવિંદ માધવદાસ ૫), પા. ભગવાન જોસંગદાસ ૫), પા. મણિલાલ સાંકળદાસ ૨). પા. હીરદાસ બાપચંદદાસ ૨) પા. મોતી કચરા ૨), પા. કારસીદાસ વીરચંદ ૩), પા. ચંદરદાસ બાપચંદ ૨).

સા. પુ. કમાલપુર (તા. ખેરાળુ)ને ૪) પા. પ્રભુદાસ દિરદાસ, ૨) પા. ધમ્વરભાઈ દેવરાજ, ૨) પા. લીલાભાઈ લવજીદાસ, ૨૧) પા. માધાભાઈ સાંકળચંદ, ૨) પા. જોખરદાસ હરિભાઈ, ૨) પરસોત્તમ કાળીદાસ, ૩) પા. માધવદાસ ગણેશ.

સા. પુ. બચાર (તા. કરજી)ને ૩૧) દૂધવાળા યા. હરિલાલ જીવજીદાસ તરફથી.

સા. પુ. કરોડા (તા. ચાણુરમા)ને ૨) મોહનલાલ કાળુરામ આચાર્ય, ૫) પ્રેમચંદર રામજીભાઈ દવે, ૭) છગનદાસ અભેરાજ પટેલ, ૨) શંભુલાલ શિવલાલ, ૨) જોશલાલ જાની, ૨) જોષતાભાઈ ભગવાનદાસ પટેલ, ૩) જોષતાભાઈ બાજીદાસ પટેલ, ૩) શિવાભાઈ

ખેચરદાસ પટેલ, ૨) પ્રભુદાસ માનદાસ પટેલ, ૨) જીદરદાસ પિતાંબરદાસ બેધી, ૨) ગિરધરલાલ રામશંકર વ્યાસ, ૩) રણછોડલાલ મુલાખચંદ પટેલ, ૩) કરસનદાસ પ્રભુદાસ પટેલ, ૩) જેઠીદાસ માધવદાસ પટેલ, ૧) ૨૬ પરસોત્તમદાસ સાંકળચંદ પટેલ, ૧) હીરાચંદ પંચાલ, ૨) હરિભાઈ ગણેશભાઈ પટેલ, ૫) સોમનાથ ધનેશ્વર ઠાકર, ૨) મોતીદાસ માધવદાસ પટેલ, ૨) પ્રભુદાસ શૂપતદાસ પટેલ, ૩) ખોડાજી અંબારામજી બ્રહ્મભટ્ટ, ૩) અમૃતલાલ મોરલીધર બ્રહ્મભટ્ટ, ૩) હરજીવન જીનલાલ પંચાલ, ૩) કેશવલાલ જીનલાલ પંચાલ, ૨) મોહનભાઈ મોરારદાસ પટેલ, ૨) કાળીદાસ પરસોત્તમદાસ પટેલ.

પુસ્તકો મોકલ્યાની માહિતી

માહે મે ૪૨ ની યાદી નં. ૩૫૬+૧૭૨ : કુલ ૫૨૮

- પાઠરા—પાટાદ. કડી—ખાવડ. કલોલ—વડસર, ડાલવડા, રતનપુર.
 વિજાપુર—નવા સંઘપુર, ઇમરામપુરા, અંબોડ, મહાદેવપુરા, ભોર, દગાવાડીઆ, રણસીપુર, તાતોસણ, કેલીસણા, પેદામલી, ડામલા, ખાલુસા, નવા રામપુર, ખીલિયા મહિલા પુ.
 વિસનગર—દેવીઆળ, ભાલક, બાકરપુર, સેવાલીઆ, ગોઠવા, ખરવડા, વકુ, થલોટા, દવાડા, તરમ, ખદસપુર, કુવાસણા, ઉદલપુર, પુદગામ, ખરણા, રાજગઢ.
 મહેસાણા—પાથોદર, મીઠા, તાવડીઆ સામડી, સામેત્રા, ઝુલાસણ લીંચ, પોલીસ હેડ ક્વાર્ટર, લાંધણજ, પીલુદરા, માકણજ.
 સિદ્ધપુર—ચંડાળજ. કુંવારા, વણાગલા, નાગવાસણા, ડીડરોજ, સમોડા, કરલી, મૂડાણા, કલ્યાણા, સુણક, ખીલિયા.
 જેરાણુ—વિડોડા, હસનપુર, બહાદરપુર, મંડાલી, હીરવાણી મોટી, આખીપુર, કેરીપા, મછાવા, ચાડા, કરસનપુર, ઉણાદ, મહિલા-આળ વડનગર.
 પાટણુ—કિણવા, કમલીવાડા, વીસલવાસણા, ચાંપ, રની, પળી, મેસર, એંદલા, ખીમીઆણા, ખોરસણ, ચંદુમણા, માંડોત્રી, ડામડી, કુણધેર.
 ચાણુરમા—ખરિયક, રૂપપુર, શરોડા, ધાણોધરડા, ટાકોદો, અંબાલા. દરલામપુર, વસાઇ, સુણસર, સેલાવી, કનેડા, મોટપ, અંબાસણા, સકુશળા, છતોડા, જોરાક, વડાવળી, ધરમોડા, ફીચાલ.
 અમરેલી—ખીજડીઆ ખારી, પીપળબાગ, મોટા આંકડીઆ, ચિટ્કલપુર, લાત્રાવદર, રંગપુર.
 ધારી—ગરમલી, દીતલા, પાણીયા, ઝર. બાડેર, વીરપુર, સરસિયા, ધારંગણી. જરા, દલ-ખાણીઆ, કમી. આંબરડી ચલાલા, બા. પુ. ચલાસા. દામનગર શાખપુર.
 કોડીનાર—દેવલપુર, માલસરમ, અરજેજ, આલીદર, છારા, પીપળી, મીતીઆળ, ડોત્રાસા, હરમડીઆ, છાહર, વેલણ, ધાંતવડ, કાજ, દેવળી, અડવી, સોંધાજ, કડોદરા.
 રતનપુર—મેવાસા, ઇશ્વરીઆ, નવાગામ, રતનપુર, શાહપુર, મોણપુર.
 ખાંભા—વાંકીઆ બાડ, તાંતણીઆ, મોટા સમઢીઆળા, ખાંભા.
 ઝોખામંડળ—ખતુઆ, ધાંસણવેલ, મોપીરાજપુર, મહિલા બેટ, બાલવારમ, આરંબડા.
 નવસારી—ઉભરાદ, આમડપુર, ડોલીસણા, ભાડા, વેનલપોર, સાગરા, નરોદ, નીમગાઇ, ખોરસી.
 દહેગામ—આલમપુર.
 આતરસુઆ—ઉકરડીના કુવાડા.

સામાયિક દોહન

ખોરાક વધારવાનો કીમિયો

આજે દેશભરમાં “અનાજ વાવો”ની જેઠાદ શરૂ થઈ છે. એનો ભરોશારથી પ્રચાર થઈ રહ્યો છે. સાથે સાથે “અનાજ બચાવો”ની જેઠાદ પણ દેશભરમાં પ્રચલિત કરી દેવાની યત્ન છે. એને જ લગતી ગ્રંથા આપતો એક ગ્રંથ લેખ “હરિજનબંધુ”માં છપાયેલો તે આ નીચે આપ્યો છે.

મારવાડી રિલીફ સોસાયટીના સમાજસેવા વિભાગના મંત્રીના એક કાગળમાંથી નીચેનો ખાગ ઉનાર્થે છે:

“ખોરાકની તીવ્ર તાણ પેદા થાય એવી પરિસ્થિતિમાં આજે આપણે આવી પડ્યા છીએ. ‘વધારે ખાન્ય કગાડો’ની ચળવળ થતી ઠેર ઠેર સંભળાય છે. ખોરાક, એ સાચી દિશાનો પ્રચલ છે. પણ મારા નમ્ર મત પ્રમાણે, આપણા દેશમાં ખોરાક વધારવાના એક મહત્વના સાધનનો જોઈએ તેટલો વિચાર કર્યો નથી. જો તે પર બરાબર ધ્યાન આપવામાં આવે તો આછામાં આછા પચાસ લાખ ભૂખે પીડાતા દેશબંધુઓને આત્મ મળે, મારો ઇશારો આપણે ફરેક જણ સવાર-સાંજ જમતાં તેમ જ જમણીને પ્રસંગે ખોરાકનો જે ભયંકર બગાડ કરીએ છીએ, તેને વિશે છે. ઉકરડામાં ફેંકાતા એ અન્નનું કુલ પ્રમાણ રોજ ભૂખે મરતા ૫૦ લાખ દેશબંધુઓને સહેજે નિભાવી શકે. કલકત્તાની રોરીઓમાંથી પસાર થતાં ઉકરડામાંથી ગંધાતા અને સડતા ખોરાકને ભેગો કરી ખાતાં મારાં બાઈ-બહેનોને જોઈને મારો જીવ કપાઈ નય છે. એ કંપારી છૂટે એવું અને શરમભર્યું દ્રશ્ય રાતદહાડો મારી આંખ આગળ ખડું થઈ નય છે, અને તેને પરિણામે પરમાં પાટલે યેસી જમવા બેસતાં મને શરમ લાગે છે.”

તે બાદ પોતે સૂચવેલી એક યોજનાને લોકપ્રિય કરવા માટે આદેશન ગોઠવવાના માગે વિશે મંત્રી સલાહ પૂછે છે. એ યોજનાની હું ખુશીથી ભલામણ કરું છું. લડાઈમાં ઊતરેલા દરેક દેશમાં પ્રત્યેક દિશામાં ખોરાકના પ્રમાણ પર કાપ મૂકવાની ફરજ પડી છે. આથી તે દેશોમાં ખોરાકનો બગાડ કરવાને ઝાઝો અવકાશ રહેતો નથી. બાહ્ય દષ્ટિએ એવું લાગે છે કે જે પરિસ્થિતિમાં ખીન દેશો આવી પડ્યા છે તેવી વસમી સ્થિતિ આપણા દેશમાં હજી આવી નથી. પણ, ખરું જોતાં, આ રાક્ષસી બગાડ, શહેરોમાં રહેતા થોડા લોકોમાં જ પ્રવર્તે છે. કરોડો તો કાયમનો ભૂખમરો જ વેડે છે. એમને માટે તો જાણે કાયમની લડાઈની પરિસ્થિતિમાં જીવવાની દશા છે. પેટભર ખાવાનું શું તે તો તેઓ જાણતા જ નથી. થોડા દહાડા ભૂખ સામે ટકાવ થાય એટલી જેમના શરીરમાં ચરબી જ નથી, તેમને હાલની લડાઈને લીધે જે મુસીબત નડતી હશે એ સ્થિતિનું વર્ણન આપવા કરતાં કલ્પના જ કરી લેવી જોઈએ.

મંત્રીએ સૂચવેલી યોજના વિચાર કરવા જેવી છે. બગાડ સામે ચળવળ કરવાની પ્રતિ શહેરોમાં સહેલાઈથી ગોઠવી શકાય. કેાઇ પણ ગૃહસ્થ કે ગૃહિણી બગાડ કેમ અટકાવી

જમીન છે, એ વાત પણ તમે તેના મગજમાં નહિ ઠસાવી શકો. આકાશમાં ચમકનાં તારાઓ મોટા મોટા સૂર્ય છે, તેમનું અંતરે પ્રકાશવર્ષોથી માપવામાં આવે છે, અહાંડન અંદર જેટલી ચમત્કૃતિઓ અને વિગતો ભરી છે તે બધી એક ઝીણામાં ઝીણા પરમાણુ પણ ભરી છે; એનો કંઈક ખ્યાલ તમને તો છે, પરંતુ એ દૂળળા બહેનોને ક્યાં છે ? વિશ્વ વિષેની એમની કલ્પના બહુ જ અદ્ભુત, અપૂર્ણ અને ખોટી છે. તો પછી વિશ્વકર્તા વિષે એમની કલ્પના એવી જ કેમ ન હોય ? એ લોકો તો ઈશ્વરને દેડો ફેરવનારો અને એકા મરઘી કે બકરીના બલિદાનથી તુબ્બમાન થનારો સિપાઈ જ સમજે છે. સત્ય વગેરે ગુણો એમની કલ્પના એ જ કારણથી અપૂર્ણ અને વિકૃત રહી જાય છે. એમની ધર્મની કલ્પના પણ બિલકુલ અધર્મ જેવી જ છે.

ગરીબ અભણ માણસને પણ જીવનની એક દિલસૂરી હોય છે. જન જન તો ખુ સત્ય પર આડી રહેવું એવી જીવનદિલસૂરી આ દૂળળા બહેનની કેમ કરીને બની શકે ? એની દિલસૂરી તો એ જ હોય કે, મેલા સિપાઈ ઈશ્વરને કંઈક લાંચરુસ્વત ચઢાવીને ખુ રાખ્યા કરવો. ગરીબાઈમાં પણ માણસ આનંદથી રહીને ઉન્નતિ સાધી શકે છે. પરંતુ એ વિચારો આવા અપૂર્ણ અને જૂઠા હોય ત્યાં એને માટે તરણોપાય ક્યાંથી હોય ? દિલ્લા પતનીઓ માત્ર ગરીબાઈથી દુઃખી નથી; તેઓ તો વિચારોથી પણ આવી રીતે પતિત થયેલાં છે.

તમે તો જ્ઞાન-વિજ્ઞાનનો કંઈક સ્વાદ ચાખ્યો છે, એટલે મારું કહેવું સમજવામાં તમને મુશ્કેલી નહિ પડે. ધણા લોકો એવું માને છે કે બિચારા જુઠાવાસીઓને વળી આ બધી મગજમારીમાં શું કામ નાખવા ? એમની નજરમાં લોકોને બહુવવાનો એટલો જ હેતુ છે કે, એમને પોતાની રાજીનો હિસાબ ગણતું આવડે અને શેઠ-શાહુકારોની સાથે દસ્તાવેજ વગેરે કરવા પડે તે સારી રીતે વાંચી શકે તથા તેના ઉપર પોતાની સહી ચીતરી શકે. આવા ખ્યાલથી દેરાનેતાઓ અને સેવકો ધ્રોઈશિક્ષણનો વિચાર કરતી વખતે, માત્ર અક્ષર-શિક્ષણ પર જ ભાર આપતા જેવામાં આવે છે.

પણ તમે જો વિચાર કરી જોશો તો તમારે કબૂલ કરવું પડશે કે, આપણા ગ્રામવાસીઓની આજની દુઃખી અવસ્થા તેઓ સહી અને ગણતરી કરી ગણતું નથી એ કારણથી જ સર્વ તકનીકી પ્રણાલિ તેમજ અન્ય તકનીકીઓથી જુદી જુદી જાતનાં કારણોએ એમની આંખને કોઈ ભૂતપિશાચ જેવા દેખાય છે. એનો જુવો ટોપીવાળો છે, અને એ જ કારણથી એનાથી ડરતા રહેવામાં જ પોતાની સલામતી છે એવો ખ્યાલ ગ્રામવાસીઓના મગજમાં ફસી ગયો છે. ટોપીવાળાની પાસે શસ્ત્રસરંજામ વગેરે ભરપૂર છે, અને આપણી પાસે છુટ્ટી છરી પણ નથી, એ કારણથી તેમનો ભય માનવામાં આવે, તો એટલાથી કદાચ ખાસ નુકસાન ન થાય. જ્યારે લોકો જાગ્રત થશે અને જોશે કે, એમની પાસે જેટલી આપણે માની હતી એટલી બધી શસ્ત્રસામગ્રી નથી, જ્યારે તેઓ સમજશે કે, માણસની અંદર આત્મમજા જેવી કંઈક ચીજ છે, જે હજારો શસ્ત્રોની સામે પણ પોતાનું માથું ઊંચું રાખી શકે છે, તે દિવસે તેમનો એ ભય આપોઆપ બિડી જશે. આવા ભય તો આપણે લોકોના મનમાંથી પ્રયત્ન કરી કાઢી શકીએ. પરંતુ ન્યાં સુધી તેઓ ટોપીવાળાને કોઈ મોટા ભૂત યા બદ્દુગર યા કોઈ દેવતાઈ તત્ત્વ માને છે ત્યાં સુધી તેમને ભયથી મુક્ત કરવા એ કેવળ અશક્ય છે.

શું આઝૂકા ભયથી લોકોને આપણે આજે ને આજે મુક્ત નહિ કરી શકીએ ?
મારે રાજ્ય અનુકૂળ થાય અને મોટા પાયા પર આખા મુલકમાં શિક્ષણ ફેલાઈ જાય અને
લોકો આપણાં પુસ્તકો અને પત્રિકાઓ વાંચવા લાગી જાય, ત્યાં સુધી શું આપણે આ
મની રાહ જોવી ? અને લોકોને એક કૃત્રિમ ભયજનની અંદર સમજાયાં કરવા દેવા ?

કેટલાક સેવકો લોકોનું અનેક વિષયોનું જ્ઞાન વધારવું જોઈએ એમ તો માને છે.
રંતું તેઓ જ્યારે કોઈ સેવામાર્ગ ગ્રહણ કરે છે ત્યારે ભારે લાંબો અને નીરસ માર્ગ ગ્રહણ
કરે છે: તેઓ કોઈ કિલ્લેટ શાસ્ત્રપુસ્તક લોકો સામે વાંચવું શરૂ કરે છે, કાં તો લોકોને ન
મન્ય એવું બાળક ઝૂડવા મૂકે છે. પરિણામે લોકો ધ્યાન આપી શકતા નથી અને ઝોકાં
માવા લાગે છે, અને નિરાશ પણ થાય છે. પણ કોઈ પંડિતને એમ સૂઝવું નથી કે, ગામના
લોકમાં કોઈ સાદું અને સરળ પ્રયોગસાહિત્ય લઈ જઈ લોકોને વરાળ વગેરેના ગુણો
અમળવવા... આમજનતા પ્રતિવર્ષ મેંદેરિયાથી લાખોની સંખ્યામાં હોરાન થાય છે, પરંતુ કોઈ
ભણેલાગણેલા સંજ્ઞાને એમ નથી થવું કે, સામાન્ય સુક્ષ્મદર્શક યંત્ર લઈને ગામમાં જઈ
અને મચ્છરની ઉત્પત્તિથી અંત સુધીની જિંદગી લોકોને પ્રત્યક્ષ દેખાડું. ગામડાંઓમાં લોકોને
એક નાનો સરખો ઉમરડો થાય છે તો તેને બે-ચાર દિવસમાં જ તેઓ પકવીને મોટું ચાંદું
બનાવી દે છે, અને પછી કોઈ ને કંઈ પાકો બતાવે તે બાંધી દે છે. બે જ દિવસ પર હું
એક રાત્રીપરજ ડોસાનો કેસ જોઈને આઝૂકો છું. એની આંગળી પર જરા નેટલું વાળ્યું
હવું. આજે ચાર મહિનામાં એનો હાથ સૂજીને રાવણના માથા જેવો થઈ ગયો છે અને
સડો હાડકા સુધી પહોંચી ગયો છે, અને એની આખી ઝૂંપડી ગંધાઈ બેસી છે. તેને દવાખાને
જવાની સલાહ તો આપી, પરંતુ આવું તો ગામડાંઓમાં ઘેરઘેર ચાલી રહ્યું છે. ચાંદું
જેનાથી પાકી બેઠે છે તે સુક્ષ્મજનતુ શું છે, તેનું જીવન કેવું છે, એનાથી બચવા માટે શા
ઈલાજ લેવા જોઈએ, એ નથી બતાવતો કોઈ ડૉક્ટર કે નથી શીખવતી કોઈ સેવિકા. કેટલીક
વાર કેટલીક સંસ્થાઓએ આવા વિષયની પત્રિકાઓ કાઢવાનું સાંભળવામાં આવ્યું છે, પરંતુ
પ્રયોગ દ્વારા પ્રત્યક્ષ કરાવ્યા વગર લોકો એને એક મોટું ગરબું જ માની લે છે. અને એમાં
એમનો હોય પણ શો !

હિન્દુસ્તાનના ગ્રામવાસીઓની દષ્ટિ એવાના ગ્રામની સીમાની બહાર જતી જ નથી.
ક્ષિતિજની પેઠી પાર કોઈની હયતી છે કે નહિ એનો વિચાર જ તેમને કદી આવતો નથી.
જે બાહ્ય કારણોથી એમનું મોહી ચુસાઈ રહ્યું છે એનું પણ એમને જ્ઞાન નથી. તમે તો
રાજકારણ, સમાજશાસ્ત્ર અને અર્થશાસ્ત્ર વગેરેના અભ્યાસ કર્યો હશે. તમે ગામડાંઓમાં
જઈ બધાં દુઃખોનો હોય પરરાજ્ય અથવા મૂડીવાદ અથવા સામ્રાજ્યવાદ ઉપર અસરકારક
વાણીમાં ચઢાવો છો, પણ લોકો તો તમને જ મગજ ખસેડા, અન્યાયી અને અતાર્કિક માની
લે છે. તેઓની માન્યતા આવી છે: ' રાજ્ય રહ્યું એટલે મહેમૂલ લેવાનો એનો હક્ક હોય જ
ને ! અને રાજ્ય થયું એટલે મોટી ફોજ તો તેણે રાખવી જ જોઈએ ને ! જુઓ, તે
ચોરને કેવા પકડે છે ? આપણને કોઈ લૂંટવા આવવું નથી તેમ જ સતાવવા પણ આવવું
નથી. આવું રાજ્ય તો ન મૂવો ન મંચિવતિ । આપણી ઝૂંપડીઓ પર જમાનાઓથી નળિયાં
ચડ્યાં નથી, આપણા બરડકામાં જમાનાઓથી લોટવું પ્રમાણ વધતું નથી, આપણાં બચ્ચાંઓ

ફલાપ, તમે તમારા સિદ્ધાંતોની પાછળ ફરી મદદ કરો, જેથી શોધો. પણ સિદ્ધાંતની રક્ષા માટે શું કરવું જોઈએ તે તમારા દષ્ટાંતથી થીએ. પોતાના સિદ્ધાંતોને ખાતર સત્યામદના અવસર આવી મળે તો હંમેશાં તે માટે તૈયાર રહો, અને લોકોને દષ્ટાંતોથી બતાવી આપો. કે ધર્મ માર્ગ અમર વસ્તુ નથી, પણ શિર સાથે સાચવવાની ચીજ છે. તમારામાંથી ઘણી બહેનો એવી ધર્મપ્રચારિકાઓ ન બને તો મને દંષ્ટ દુઃખ નથી, પરંતુ તમારામાંથી સુસંસ્કાર અને કલાઓની પ્રચારિકાઓ તો અવશ્ય ઘણી બહેનોએ થવું જ જોઈએ. તમારામાંથી ઘણી બહેનોએ સંગીતનો અભ્યાસ કર્યો હશે, ઇંગ્લીશ બહેનોએ ચિત્રણનો અભ્યાસ પણ કર્યો હશે. તેમ તમારી એકાંત ઓરડીમાં ગીત ગાઈને અથવા તે ઓરડીને ચિત્રોથી શણગારીને ખુશ થશો ? તમે પ્રમોદિનની યાગ સાંભળીને અથવા એ પંતમાં તમારું ગીત ફૂંકીને ખુશ થશો ? તમારે તો ગ્રામ્ય બહેનો પાસે જઈને એમને સંગીત શીખવવું જોઈએ, એમના ધરતી ભીંતો અને માટલાં અને પેડીઓ ચિત્રોથી સુશોભિત કરી દેવાં જોઈએ અને એમને આ કળા શીખવવી પણ જોઈએ. ગ્રામ્ય બહેનોના તંદુરસ્ત અવાજથી તમારા ગીતમાં પણ દંધક તાજગી આવી જશે. તમારી પીછીમાં પણ માર્ક અદ્વૈત કલા આવશે—તમને એમના સંગથી લાભ થશે અને એમને તમારા સંગથી લાભ થશે.

પ્રત્યક્ષ સેવાનો આવો શોખ તમારા દિલમાં જન્મત થઈ જશે તો તમારી સેવાના પ્રકારો પોતાની મેજ બદલાઈ જશે અને એ શોખ તમને નવાં અને અલુપ્તકાળેનાં ક્ષેત્રોમાં ખેંચી જશે. દિ-ફુસ્તાનની દીન, દરિદ્ર, ક્યમપેચી મામજનતા જ તમારું કાર્યક્ષેત્ર બનશે. શહેરોમાં સમાઓ બરીને દરાવો પસાર કરવામાં, મોઢ નાતું સરખું પુસ્તકાલય ખોલવામાં, મોર્મ જેવી શા'નો તમારો કરવામાં, બરત મૂંચણકામની દરીકાઓ દરારવામાં, એવાં નરમ મુલાવમ કામોમાં તમને કદી પણ સતોષ નહિ મળે.

મને આશા છે કે, આ ગ્રામવાસમાં રહીને તમે આવા નવા ક્ષેત્રમાં કામ કરવાની દીક તૈયારી કરી જશો. મામજનતામાં રહેવું અને તેમની સેવા કરવી એ રસપ્રદ વસ્તુ છે એમાં શક નથી; પરંતુ આપણાં શરીર, આપણી આદતો, આપણા શોખ, આપણું બોલવું ચાલવું, આપણું ખાવું પીવું—આ બધું અડીએ તો જ આપણે એ આનંદ ભોગવવાનાં અધિકારી થઈ શકીએ. જરા તડો લાગવાથી શરીર મુકવા મારે, થોડી ધૂળ નાકમાં જરાથી ચરદી પણ જાય, બૂખતરસ, ચા લગે તેની તપવના વેગને જે શરીર સદન કરી રાકવું નથી, જેને બહેલા બહેલાઓના સદવાસ વગર, સાદિત્યચર્ચા વગર, રાગદ્વીપ ચર્ચા વગર, સમાચાર વગર, એક જાતની મૂંઝાણમજ્જ લાગે છે, જેને ગ્રામીણોની સાદી રીતી જાદી વાતો ખારી નથી, એમના સાત વિનોદથી જે પેટ પકડીને દસી રાકતાં નથી; એમના સદવાસમાં, એમની સાથે ધરમાં ચા ખેનરોમાં કામ કરામાં જેમને નવલકથા વાંચનાં દોષ તેવો આનંદ આવતો નથી, તે પ્રત્યક્ષ સેવાનો સાચો આનંદ કેવી રીતે ભેગવી શકે ?

દું પ્રબુને પ્રાર્થના કરું છું કે, તે તમ બહેનોને તેમ જ બારત માતાનાં સર્વ પુત્રો તથા પુત્રીઓને પ્રત્યક્ષ સેવા કરવાની શક્તિ જણે.

જીનગરામ દવે

પ્રાથમિક શાળાઓના શિક્ષકોને આદેશ

ગાંધી તા. ૧૧ મી મેએ અમદાવાદ છઠ્ઠા પ્રાથમિક શિક્ષક સમાજનું આઠમું અધિવેશન અમદાવાદમાં મળ્યું હતું. તેના પ્રમુખપદેથી શ્રી. મહાલાલ ગોપીલાલ કુલે વ્યાખ્યાનના ઉત્તરાર્ધમાં “શિક્ષકોની પાસે કેવા શુભુની, કેવા મનોબળની, કેવા નૈતિક ધોરણની આશા” પેતે રાખે છે તે દર્શાવ્યું હતું. એ ભાગ અત્રે ઉતાર્યો છે.

નીડરતા કેમ બતાવતા નથી ?

આપણે જે જમાનામાં રહીએ છીએ અને અત્યારનાં બાળકોને જે જમાનામાં રહેવાનું છે તેમાં નીડરતાની આવશ્યકતા સૌથી વધારે છે. શરીર, જનમાલ, પૈસાદોકા, સગાંસંબંધી વગેરેનું આંચ ન આવે એ જ દૃષ્ટિએ આપણે અત્યાર સુધી કામ કર્યું ક્યું છે, અને એને આપણે વ્યવહારકુશળતા ગણી છે. ઊગતાને પૂછને આપણું કામ કાઢી લેવું, આપણને ઉપયોગ લાગે અગર વિધન નાખનારા હોય તેના હલકામાં હલકા મનુષ્યોની હલકી ખુશામત કરીને આપણું ગાડું ચલાવવું, એને આપણે મુત્સદ્દીગીરી ગણી છે. આપણી રૈટી સલામત રીતે મળ્યા કરે, એ જ દૃષ્ટિ રાખીને આપણા પ્રાથમિક અને વાગ્જી હક્કો માટે પણ સંગઠન કરવાની તથા વિરોધ કરી તેનાં પરિણામ સહન કરવાની અથવા વિરોધ કરનારને ઠેક સુધી સક્રિય સાથ આપવાની આપણે કદો હિમ્મત બતાવી નથી. આવી મર્જેદશાવાળા આપણા શિક્ષકો ભવિષ્યની પ્રજાને નીડરતાના સંસ્કાર કેવી રીતે આપી શકશે ? અને પોતાને તો લાગે છે કે અત્યારસુધી જેને આપણે ડાહ્યાડમરા, સીધી લાઇનના, નિરૂપદ્રવી સરળ ઓપુરુષો તરીકે જોળખતા આવ્યા છીએ તેમાંનો મોટો ભાગ નિર્મોલ્ય, ડરપોક, ઉત્સાહહીન, મુંવાળા, સંકટ સમયે હિમ્મત હારી જનાર, ગાડરીઆ પ્રવાહને અનુસરનારા, સર્જનશક્તિવિહીન, અને સમાજને એકંદરે નિરુપયોગી માણસોનો જ હોય છે. સાહસ કરનાર, શૂલોનાં પરિણામ વિના સંકોચે સહન કરવાની તત્પરતા બતાવનાર, સત્યને માટે જૂઝનાર, પોતાના અંતરના અવાજને અનુસરીને વર્તન રાખ્યા પછી જગતની સાર્વજનિક સત્તાનો પણ ડર ન રાખનાર, વીરનરો અને નારીઓની આપણા સમાજને જરૂર છે અને હવેના જમાનામાં વિશેષ જરૂર પડશે. શિક્ષકો જે બાળકોમાં આટલો એક શુભ કેળવવાનો પ્રયત્ન કરે તો પણ તેમના શિક્ષણના કાર્યની સાર્થકતા હું ગણું.

મત રા માટે આપો છો ?

આપ સૌ લો. બો. ના અન્યાયોની અને આપની પ્રત્યેની અવગણનાની વારે વારે ફરીઆદ કરો છો. મહાસભા પક્ષની એકદમ સત્તાની અને જોડકમીની સામે પોકાર કરો છો. આપની ફરિયાદ અને પોકારો મોટા છે અગર ચરવાજખી છે એમ હું કહેવા માગતો નથી. પરંતુ આપની આવી ફરિયાદો છતાં એ જ લોકલ બોર્ડના એ જ સભ્યોને ચૂંટણીમાં આપ મત આપ માટે આપો છો ? મહાસભાની એકદમ સત્તા આપને સાથે છે તો લોકલ બોર્ડની અને પ્રાન્તિક સમિતિની તથા ધારાસભાની ચૂંટણીઓમાં આપ આ માટે એ સભ્યોને મદદ કરો

છો ? શા માટે એમના હથીઆર બનો છો ? શા માટે એમના રાગદ્વેષના સહભાગી બનો છો ? આપનો ઉપયોગ એ સમ્યે ચૂંટણી પૂરતો કરી લે છે, આપની ઉપયોગિતા એમની માન્યતા પ્રમાણે એ ચૂંટણીઓ પૂરતી જ છે ચૂંટણી પછી આપનાં સુખદુઃખની કોઈ દાદ ફરિયાદ સાંભળતું નથી એમ બ્ને આપને સાથે જ લાગતું હોય તો એ ચૂંટણીઓમાં જરા પણ સક્રિય ભાગ ન લેવાની નીડરતા આપ કેમ બતાવતા નથી ! એટલી પણ નીડરતા ન બતાવનારને નિર્મોહ્ય ગણવામાં આવે તો દોષ કોનો છે ?

લોકાપવાદનો ડર લાગે છે ?

આપના ગામની કન્યાશાળાઓમાં ગામશેઠો તરફથી અગર ગામના કોઈ યુગ્મ તરફથી કન્યાશાળાઓનાં કોઈ શિક્ષિકાને કનડગત થતી હોય, તેમને ગામમાં સુખે રહેવું મુશ્કેલ થઈ પડતું હોય ત્યારે આપ શિક્ષકોમાંના કેટલા તે બહેનની વહારે ધાઈ તેમના રક્ષણનો બોલો કહાવવાની હિંમત બતાવો છો ? આપને એમ કરવામાં લોકાપવાદનો ડર લાગે છે ? એવો ડર રાખનાર શિક્ષક પોતાના વિદ્યાર્થીમાં ગામની બહેનોના રક્ષણ માટે પ્રાર્થના કરવાની નીડરતા કેવી રીતે કેળવી શકશે ?

ક્ષુલ્લક સ્વાર્થવૃત્તિ

આપની શાળામાં હરિજન બાળકો દાખલ કરવાનો પ્રશ્ન વિચારો. ખાતાના હુકમ મુજબ આપથી કોઈ હરિજન બાળકને દાખલ કરવાની ના પડાય નહિ. પરંતુ આપમાંના કેટલાકને આબડજેટની વહેમી માન્યતા હોય છે, કેટલાકને ગામશેઠોની તેવી માન્યતાને માન આપવું બેઠકે એવો મત હોય છે. કેટલાકને ગામશેઠોમાં પોતાની કહેવાતી પ્રતિષ્ઠા બોવાનો ડર હોય છે. આ સર્વને પગિણામે કેટલી બધી શાળાઓમાં ધાકથી ત્રાસથી સમજૂતીથી વગેરે અનેક ઉપાયોથી હરિજન બાળકો શાળામાં આવે જ નહિ એવી વ્યવસ્થા કરવામાં આવે છે ? અને આવી વ્યવસ્થા કરનારા, પોતાના ક્ષુલ્લક સ્વાર્થની ખાતર એક અજ્ઞાન અજાણ અને દુષ્પાયકી તિરસ્કૃત કોમનાં નિર્દોષ બાળકોને તેમના જન્મસિદ્ધ હક્કથી વંચિત કરવામાં મુત્સદ્દી-ગીરી માનો છો ? આ બતની ક્ષુલ્લક મનોવૃત્તિવાળા શિક્ષકો ભવિષ્યના નાગરિકોમાં કોમી એકધના પાયા કેવી રીતે રોપી શકશે ?

ધર્મબ્રજતાનો દંલી ચોકાર

ટૂંનિંગ કોલેજના રસોડાના ઝગડાનો પ્રશ્ન વિચારીએ. આપણામાં જે પોતાની માતિ કે પેટામાતિના સ્ત્રીપુરુષો સિવાય બીજી કોઈ હિન્દુ માતિના માણસ સાથે એક પંગતે જમવા કદી બેસતા જ ન હો અગર બેસવામાં આપને બરેબરો સ કોય કે “ધર્મબ્રજતા” જેવું લાગતું હોય તેવાંની મનોવૃત્તિની આ બાબતમાં વિરોધની પણ કદર કરે છું. પરંતુ ખાનગી તેમ જ જાહેરમાં અથવા માત્ર ખાનગીમાં જેઓ હિન્દુઓની બધી માતિના માણસો સાથે એક પંગતે બોજન કરતા હોય, હોટલો અને વીથીઓમાં જમતા હોય તેઓએ આ બાબતમાં જે વિરોધ બતાવ્યો છે તેને હું કોઈ રીતે સમર્થન આપી શકું તેમ નથી. આપના સંઘે સંઘ તરીકે આ બાબતમાં અત્યારસુધી કોઈ સક્રિય સહાયતા નથી કરી એ હું ચોચ ગણું છું. આ આખા પ્રશ્નમાં ‘ધર્મબ્રજતા’, ‘બળાતકારે હિન્દુધર્મનો ધ્વંસ કરવાનો પ્રયત્ન’, ‘મહાસત્યાગ્રહીઓનો જીવન’ વગેરે ચોકાર કરી જૂના મતવાદી સનાતની હિન્દુઓ

જેઓએ તમારા કોઇપણ કાર્યમાં કદી રસ લીધો નથી કે સહાનુભૂતિ બતાવી નથી તેમનો આશરો લેવાનો જે પ્રયત્ન કરવામાં આવ્યો છે તે શિક્ષકોના હિતમાં તો નુકસાનકારક છેજ, પણ દેશના ઐક્યની બાવનામાં પણ અવરોધકતા છે એવું મારું માનવું છે. સાથે ખાવાથી ભાઈચારો વધે છે એ મત સર્વથા હું સ્વીકારતો નથી પણ એ મતનો વિરોધ કરનારા માણસો જ્ઞાતિઓના જમણનો બચાવ એ જ દલીલથી કરે છે એ વાત હું રજૂ કરવા માગું છું. સરકારી અધિકારીઓના એ પગલાને હું બધી રીતે ટેકા આપી શકતો નથી, પરંતુ એ આખા પ્રશ્નમાં 'ધર્મ' અને 'ધર્મબ્રષ્ટતા'નો મિથ્યા પુકાર કરી જે ઢોંગનું વાતાવરણ જમાવવામાં આવ્યું હતું એ પ્રત્યે હું મારી સ્પષ્ટ અસંમતિ આપતી સમક્ષ અત્રે જણાવવાની રજા લઉં છું. આપણે બહુ મોટા પ્રશ્નોના હથેલી હોલ કરવાના છે તેવે પ્રસંગે આવા ક્લુસ્ક પ્રશ્નોના નિવેશ પાછળ આપણી શક્તિનો વ્યય કરવાનું આપણને પાલવવાનું નથી.

સ્વાર્થત્યાગ કરવા તૈયાર છો ?

અત્યારે આપ શિક્ષકોનું સંગઠન કરવા પ્રયત્નો કરો છો તે યોગ્ય છે. શિક્ષકોનું સંગઠન કર્યા સિવાય, કોઇ પણ કાર્ય માટે સંગઠન કર્યા સિવાય અત્યારના જમાનામાં કાંઇ પણ કાર્ય સિદ્ધ થવાનો સંભવ નથી. પરંતુ પગાર માટે અને એલાવન્સ માટે, ગ્રેડ માટે અને ડ્યુટી પે માટે અરજીઓ કરવા પૂરતો જ આ સંગઠનનો ઉપયોગ ન રહે એ આપ ખાસ ધ્યાનમાં રાખશો. મજૂરોના સંગઠનમાં મજૂરો જ્યારે છેક નિરૂપાય થાય છે ત્યારે કામકાજ છોડી દેવા સુધીની તૈયારી બતાવે છે. એમના સંગઠન પાછળ ધણું મોટું પીઠબળ છે એ સાચું છે. તમારી પાછળ બિલકુલ પીઠબળ નથી એ પણ સાચું છે. પરંતુ જેની સામે તમારી ફરિયાદ હોય તે, તેમજ જનસમાજ, તમારી માગણીની વારતવિકતા અને વાજબીપણાનું ધોરણ સ્વાર્થત્યાગની તમારી તત્પરતા ઉપર બાંધે છે. તમારી ફરિયાદ મંજૂર ન થાય તો તમે તેના ઉપાય તરીકે કેટલી હદ સુધી સ્વાર્થત્યાગ કરવા તૈયાર છો ? એ જ તમારી કસોટી છે. ફરિયાદ નામંજૂર થવાને પરિણામે જૂખમરાની હડતાલ પર જનાર પ્રત્યે મારી લેશ પણ સહાનુભૂતિ નથી. તમારા જે શિક્ષકોને અન્યાય થયો હોય તેની ખાતર રાજ્યનામાં આપવાની કે કામ પર ન ચડવાની હિમ્મત બતાવવા તમે તૈયાર છો ? તેટલી તમારી તૈયારી નથી એવી પાસ્ટી ખાતરી હોવાથી જ તમે જેની સામે ફરિયાદ કરો છો તે અધિકારીઓ અને સત્તા જમાવી બેઠેલા સભ્યો તમારું સાંભળવાની દરકાર કરતા નથી. શિક્ષકોનો શરૂઆતનો પગાર પંદર રૂપિયા એ અતિથય હલકો છે એ સાચી વાત છે, એમ હું માનું છું. આપ જો એ ખરેખર રીતે માનતા જ હો તો પંદર રૂપિયા માટે શિક્ષકની નોકરીમાં દાખલ ન થવાનો સ્પષ્ટ અને ખુદશી રીતે આપ ઉપદેશ મામડાના લોકોને આપો છો ? વળી એવા માણસો માટે આપના સંઘ તરફથી બીજા કોઇ નિર્વાહના સાધનની યોજના કરવાનો પ્રયત્ન થયો છે ? પંદર રૂપિયામાં નોકરી મેળવવા માટે પણ પડાપડી થાય છે એટલે જ પગારનું ધોરણ વધારવાની કોઇને જરૂર લાગતી નથી. જે લોકો ગરજવાનું, સાધનહીન માણસોની નિરાધારીનો આ પ્રમાણે દુરુપયોગ કરે છે તેમનો હું કોઇ રીતે બચાવ કરવા માગતો નથી, પરંતુ તમારા સંગઠનનો આ પ્રશ્ન હાથમાં લઈ પંદર રૂપિયાના પગારે ખાતાને કોઇ શિક્ષક મળી જ ન શકે એવું વાતાવરણ જમાવવાની જરૂર છે.

શિક્ષિકાઓના વર્તન

કન્યાશાળાઓમાં શિક્ષિકાઓ બાળાઓને ધીમે બોલવાનો, ધીમે ચાલવાનો મોટેથી હસવાનો, લૂગડાનો છેડો માથેથી ખસી ન જાય તેની સંભાળ રાખવાનો, સ્ત્રીઓ મ “મપોદા”નાં જે ધોરણ પુરુષોએ નક્કી કરેલ છે તે પળાવવાનો વગેરે ઉપદેશ વારંવાર કરે છે. ગામડામાં માતૃપિતા આથી સંતુષ્ટ પણ થાય છે. પણ એ જ કન્યાશાળાઓમાં મુખ્ય શિક્ષિકા અને મહત્ત્વીય શિક્ષિકા વચ્ચેના વેરઝેરમાં બાળાઓને સાધન બનાવાય છે બાળાઓ સમક્ષ એકબીજા માટે શિક્ષિકાઓ હલકા સબ્બો વાપરે છે, કેટલેક કેકાણે તો શિક્ષિકાઓ આરિય ઉપર આક્ષેપ કરનારા નનામા પત્રો હેડ મિસ્ટ્રેસ ઉપલા ધોરણની બાળાઓ પાસે લખાવે છે, પોતાની માનીતી અને પોતાના ઘરનું કામકાજ કરનારી કે પોતાનાં બાળાઓ રાખનારી, અગર આસિસ્ટન્ટ શિક્ષિકાઓની ચાડીચુગલી કરનારી બાળાઓને માટે પરીક્ષાઓમાં પક્ષપાત રખાય છે. કેટલીક બાળાઓની પ્રત્યે અગર તેનાં માતૃપિતા કે વાલી પ્રત્યેના વેર અને દ્વેષને લીધે તેને નાપાસ કરવામાં આવે છે વગેરે અનેક અતિનિંદ્ય હલકું વર્તન શિક્ષિકાઓ બતાવે છે તે બાળાઓ ઉપર શું નૈતિક સંસ્કાર પાડી શકવાની છે ? તમારી બાળાઓ મોટેથી બોલે કે હસે, માથે ઓઢેલું રાખે કે ન રાખે પરંતુ ઉપર જણાવેલી હલકી નિંદ્ય મનોવૃત્તિઓ ન દાખવે એ જ અતિ મહત્વનું છે. નાગરિક તરીકે એમના એ બધા નૈતિક ગુણોની આવશ્યકતા છે એ વાત પ્રત્યે હું આપનું લક્ષ્ય ખેંચું છું. આ બધી બાબત હું કમ્પિત રીતે રજૂ કરતો નથી. કેળવણી ખાતામાં મારા લાંબા અનુભવમાં મેં જે નોંધેલું છે તેનું જ આહુ વર્ણન કરવાનો આ પ્રયત્ન છે.

નીતિનું ધોરણ અને પગારનું ધોરણ

બીજા ખાતાઓમાં આવાં માણસો નથી હોતાં અગર આવાં કામો નથી થતાં. એમ માગ કહેવાનું તાત્પર્ય નથી, તેમ જ સમાજમાં પણ આવા દુર્ગુણોથી ભરેલા અસંખ્ય માણસો હોય છે. પરંતુ તેમના હાથમાં કુમળાં નિર્દોષ બાળકોનું ભવિષ્ય સોંપવામાં આવેલું નથી હોતું. શિક્ષક તથા શિક્ષિકાની નીતિનું ધોરણ સામાન્ય બીજા માણસો કરતાં ઉચ્ચ હોવાની આવશ્યકતા એટલા માટે માનવામાં આવેલી છે કે તેમને માથે બાળકોના ધડતરની જવાબદારી રહેલી છે. એન્કનો ક્લાર્ક કે વેપારી શિથિલ વર્તનનો હોય તેમાં સમાજને નુકસાન છે તેના કરતાં હજારગણું નુકસાન શિથિલ વર્તનના શિક્ષક કે શિક્ષિકાથી સમાજને થાય છે એ સ્પષ્ટ છે. આપની સોની પાસે સમાજ નીતિના ઉન્નત વર્તનની આશા આટલા જ માટે રાખે છે. સમાજનાં અનેક દુરાચારી સ્ત્રીપુરુષો પણ-પોતાનાં બાળકોને શિક્ષણ આપનાર પાસે નીતિના બહુ ઉંચા ધોરણની આશા રાખે છે. આમાં મને કંઈ ગેરવ્યાજબી લાગતું નથી, જોલકું મને તો આમાં માનવહૃદયમાં રહેલી જોડી જોડી નીતિભાવનાની મહત્તાની સાબિતી દેખાય છે. આ જાતના જોડી નીતિના ધોરણ અને પગારના ધોરણને સંબંધ હોય એમ હું માનતો નથી. પંદર રૂપિયાવાળા શિક્ષક કરતાં પચાસ રૂપિયાવાળા શિક્ષક વધારે ઉંચા નૈતિક વર્તનના હોય અગર એ પંદર રૂપિયાવાળાને પચાસ રૂપિયા આપવાથી તે વિશેષ નીતિમાન થાય એમ પણ હું માનતો નથી. મનુષ્યના નૈતિક આદર્શને અને તેની આર્થિક સ્થિતિને કાંઈ સંબંધ નથી. એટલે જેઓ એવી દલીલ કરતા હોય કે સમાજને ઉંચા નૈતિક આદર્શવાળા શિક્ષકો જોઈતા હોય તો તેની કિંમત આપવાને તેણે તૈયાર રહેવું જોઈએ, તેઓના મત સાથે હું સંમત થઈ શકતો નથી.

સિંધનો પીર પગારો

ચોરી, ખૂન, લૂંટફાટ, ધાડ અને મારામારીથી સિંધનું નાગરિક જીવન ભયચ્ચરત ખન્યું છે. નિઃશસ્ત્ર પટેલાં શહેરી નરનાર સ્વપ્નમાં પણ જેમનું નામ સાંભળી બેબાકાનાં બની કમકમી ઉઠે છે તે જીતુની હુરેના ગુરુ પીર પગારોની જીવનકથા દેખ ભયંકર લગ્નસીકથાના ખલનાયકની કારકિર્દીને જાંખી પાડે તેવી છે. પોતાના મોં પરની અમુક નિશાનીઓને લીધે, પોતે સિંધનો ખાદશાહ બનવાનો છે એ લાતની માન્યતાઓ એની લોકપ્રતાને પ્રગવણિત કરી છે અને પોતાની લોકપ્રતાને તૃપ્ત કરવા માટે, એણે એના અનુયાયીઓને ખૂન અને ખંજરના અમાનુષી રાહે ચઢાવી દીધા છે.

સિંધ અને એની આજુગાજુનાં રાજ્યોમાં રહેતી દૂર લોકોની ગુન્હેગાર કોમે ખૂન અને લૂંટફાટનાં કૃત્યોથી આપણને ચોંકાવી મૂક્યા છે. એનો જ આગેવાન પીર પગારો આજે જેલમાં છે; પણ જેલમાં જતા પૂર્વે પીર પગારોનું જીવન કેવું હતું એની હકીકતો બાજુવા જેવી છે.

જન્મ

પીર પગારોના નામથી ઓળખાતો સીંઘાણુલ્લા શાહ ૧૯૦૮ માં સિંધમાં જન્મ્યો હતો. એનો પિતા હુર નામની લૂંટાર અને ધર્મઘટ્ટ ટોળોનો સરદાર હતો. આ ટોળાનું સંગઠન એટલું મજબૂત હતું કે ગમે તેવા ગુન્હાઓ બને છતાં કોઈ ખાતમી પ્રગટ ન કરતું. પ્રભુ એ ટોળાથી ઘરઘરતી. હુર લોકો દુરાચારી, દૂર અને જંગલી જીવન ગાળતા. પણ આગેવાનોને ખુદા તરીકે જ પૂજતા.

સીંઘાણુલ્લા નાનપણમાં એના પિતાની ઇચ્છા મુજબ પીરની ગાદી ઉપર ૧૯૨૨ માં આવ્યો. એનું જીવન ઘણું જ સ્વચ્છંદી બનતું આવ્યું. એની દોરવણીથી એના અનુયાયીઓએ કેટલાંક ખૂનો કર્યો. છતાં પીર પગારો સામે જુગાની મેળવવાનું કામ મુશ્કેલ હતું.

પીર પગારો ખેરપુર રાજ્યની બ્રિટિશ વલમાં એક ટાપુ હતો ત્યાં પોતાના ગઢમાં રહેતો હતો. આ ગઢવાળું ગામ 'પીર જે ગઢ' નામથી ઓળખાય છે. એની વસ્તી આશરે ૩ હજારની છે. પગારો સામે ઘણી જ જંગીર ફરિયાદો આવવા માંડી. એટલે ૧૯૩૦માં સહરના પોલિસ મુખિ-ટે-ડે-ટે એના રહેણાણ ઉપર છાપો માર્યો. એ વખતે પોલિસ ટુકડીએ પરવાના વગરનાં કેટલાંક હથિયારો, દારૂઓ અને બીજાં સાધનો અહીંથી કબજે કર્યાં. ઉપરાંત પોલિસને ખજાર પડી કે પગારો અહીં રહીને ઘણું ખરાબ અને દુરાચારી જીવન ગાળે છે; અમુક માણસો સાથે ઘાતકી વર્તણૂક ચલાવે છે અને એક સુવાન મુસ્લીમ છોકરાને એણે પેટીમાં પૂરી રાખ્યો છે.

પગારોની સામે કેસ થયો ત્યારે પેટીમાં પૂરેલા આ છોકરાની અને પીરના જુલ્મનો ભોગ બનેલા બીજા માણસોની કથાઓ બહાર આવી.

ખૂનથી ખરડાયેલી કારકિર્દી

પીર પગારોએ મરીઅમ નામની સ્ત્રીનું ખૂન કરેલું એ બદલ એને સજા થયેલી, પણ એ વહેલો મુક્ત થયો હતો. મુક્ત થયા પછી પગારોએ મરીઅમના નાના દીકરા હયાલીમ ઉપર વેર લેવાનું નક્કી કર્યું. હયાલીમ ખૂબ રૂપાળો હતો. ૧૪-૧૫ વર્ષની એની

ઉંમર હતી. ૧૯૨૬ ની સાલમાં તે પીરના રહેઠાણમાં મજૂરી માટે ગયેલો. એક દિવસ સાંજે પીરની એના ઉપર નગર પડી અને એને રાખી લેવાનું પીરને મન થયું. બીજે દિવસે ઇશ્વાહીમને એણે કહેવરાવ્યું કે મારી નોકરીમાં તને જગ્યા મળશે. ઇશ્વાહીમ આવ્યો. પીરનું કામકાજ કરવાનું અને પીરે કિલ્લામાં એક એન્જન રાખેલું હતું તે સાફ કરવાનું ઇશ્વાહીમને માથે આવ્યું.

ત્રણેક અઠવાડિયા પછી એક અનાવ બન્યો. ઇશ્વાહીમના હાથમાંથી કાચનો એક કપ પડીને તૂટી ગયો. આ નાની ભૂલથી પીર એટલો બધો રોષે બરાયો કે એણે ઇશ્વાહીમના હાથ વાંસા પાછળ બાંધી એને નેતરના કોરડાથી માર્યો. આટલું છતાં પીરની ધાતકી રૂતિ વૃપ્ત થઇ નહિ. ઇશ્વાહીમની આંખના નેણુ તેણે મુંડાવી નાખ્યા. એની પાંપણે ખેંચાવી કાઢી. કાજળ અને તેલથી એનો આખો ચહેરો કાળો કરવામાં આવ્યો. છેવટે નોકરીને હુકમ થયો કે આની સાથે ખરાબમાં ખરાબ વર્તન કરી એને કેદ રાખો. આ વર્તન એટલું મંદુર ધાતકી અને અમાનુષી હતું કે જેનો જોડો કદાચ નાઝીઓની નગરખંદી હાવણીઓમાં જ મળી શકે. ત્રણ દિવસ સુધી ઇશ્વાહીમ ઉપર સખ્તાઇ થઇ. ચોથે દિવસે પોતાની ધૂળી અને નવા જન્મેલા બાળકની ખજર કાઢવાનું બહાનું બતાવી ઇશ્વાહીમે પોતાને ગામડે જવાની રમ્મ માગી અને તે લારખાતા નાસી ગયો. પરંતુ પીરે પોતાના ત્રણ શિકારી અનુયાયીઓને ઇશ્વાહીમની પાછળ જ વળાવ્યા હતા એટલે તેઓ તરત જ એને પકડી આવ્યા.

દોઝખમાં પડેલો ઇશ્વાહીમ

પછી ઇશ્વાહીમનું દોઝખનું જીવન શરૂ થયું. એની કામ કરવાની નોકરી શરૂ થઇ ગઇ; પણ એને કોટના કરવાખતી બહાર પગ ચૂકવાની મનાઈ થઇ. રાત્રીને દિવસ એના ઉપર ચોક્કસ ગોઠવવામાં આવી. આ રીતે ૪ મહિના પસાર થયા.

આ અરસામાં પીરને સફરના કલેક્ટર તરફથી પત્ર મળ્યો કે ઇશ્વાહીમને અને તમારા બીજા ત્રણે નોકરીને રમ્મ આપી દો. ત્રણ નોકરીને પીરે છૂટા કર્યા, પણ ઇશ્વાહીમને ન છોડ્યો. પાર મહિના સુધી ઇશ્વાહીમ પીરના કિલ્લામાં ગોંધાઈ રહ્યો. એ પછી પીરને પ્રવાસે જવાનું થયું. ઇશ્વાહીમને હુકમ મળ્યો કે એણે જુરખો ઓઢીને સ્ત્રીની માફક જાંઠ ઉપર બેસવાનું છે. ગારોની પાછળ જાંઠ ઉપર સ્ત્રીના વેશમાં ઇશ્વાહીમ બેઠો. ન્યાં ન્યાં તંજુ નખાતા ત્યાં ગારોના તંજુમાં કડક ચોક્કસ વચ્ચે ઇશ્વાહીમને રાખવામાં આવતો. આ રીતે પ્રવાસના ૭ મહિના વીત્યા.

તેઓ પીર-જે-ગોહ (રહેઠાણ) પાછા ફર્યા અને ૧૯૨૭ ન દિવસ પછી પીરે ફરીને સફર, કવેટા, લાહોર, દિલ્હી, સીમલા, મુગલ અને કરાંચીનો પ્રવાસ ગોઠવ્યો. ઇશ્વાહીમથી પળવાર પણ તે અળગો રહી શકતો ન હતો, રહેવા માગતો ન હતો. ૨૨ દિવસની મુસાફરી કરીને તેઓ ઘેર આવ્યા.

આ વખતે ઇશ્વાહીમને ખજર પડી કે સફરના પોલિસ સુપ્રી. એ અને કલેક્ટરે તેમ જ સિંધના કમિશનરે પીરને કહેલું કે તમે ઇશ્વાહીમને તમારી સાથે પ્રવાસે લઇ ગયા હતા. અને તમારે એને જલ્દી મુક્ત કરી દેવો જોઈએ. પણ પીરે કહ્યું કે ઇશ્વાહીમ મારી પાસે છે જ નહિ.

અમલદારોની આંખ આંજવા

આ પછી ઇશ્વાહીમ ઉપર વધુ સખ્તાઇ ચાલી. એને સાંકડે બાંધી રાખવામાં આવતો. દરમ્યાન ઇશ્વાહીમ પોતાના પુત્ર અને સ્ત્રીને મળવા નાસી છૂટશે એવી ગંધ આવી. અને

કનેક્ટર તરફથી પૂછપરછ ચાલુ જ હતી એટલે પીર ઇચ્છાહીમને છૂપા ખંડમાં અને દરના બગીચામાં જુદે જુદે વખતે પૂરી રાખવાનું શરૂ કર્યું. એના ઉપર ચોકીદારો ગોઠવાયા. કોઈ અમલદારનો નજીકમાં મુકામ થતો ત્યારે ઇચ્છાહીમને સંતાડી દેવાતો. છેવટે એના હાથની સાંકળ કાઢી નાખી. એના માટે એક પેટી બનાવવામાં આવી. આ પેટીમાં હવા માટે કાણું હતું. ખોરાક પાણી મૂકવા નાની બારી હતી અને કુદરતી હાજત માટે એક કૂંડું હતું. એમાં ઇચ્છાહીમ જીવવા લાગ્યો.

પીર ક્યાંય બહાર જતો તો નોકરોને કડક સૂચનાઓ આપી જતો. દિવસે કામ કરવા ઇચ્છાહીમને એ જીન પાસે લઈ જતા, રાત્રે પેટીમાં પૂરી દેતા. બહાર કાઢતી વખતે એના હાથે સાંકળ બંધાતી.

પોલિસ અમલદારોએ ત્રણ ચાર વખત પીર પગારોના ઘરની મુલાકાત લીધેલી, પણ ઇચ્છાહીમને એવી ચાલાકીથી ગૂંમ ઠરી દેવાતો કે તેનો પત્તો ન લાગતો. છેવટે એક દિવસ પોલિસે ઇચ્છાહીમનો પત્તો મેળવ્યો, એને છોડાવ્યો. ન્યારે તે પેટીની બહાર નીકળ્યો ત્યારે ભૂત જેવો દેખાતો હતો. એના દેહમાંથી બદબૂં છૂટતી હતી.

જેલ મળી

ઇચ્છાહીમને હાથ ક્યાં પછી પોલિસે પીર પગારો ઉપર કેસ માંડ્યો, એના ઉપર જુદા જુદા આરોપ મુકાયા એના કબજામાં ગેરકાયદેસર બંદુકો, રાઇફલો, રિવોલ્વરો અને ૨૫ હજાર ગોળીઓ અને ગોળીઓ બનાવવાનું મશિન હતું. આ આરોપોથી પીર પગારોને આઠ વર્ષની સખત જેલ અને બે હજાર રૂપિયાના દંડની સજા થઇ.

ઇચ્છાહીમ ઉપરના આ જુલો દરમ્યાન પીર પગારોના તાબામાં ઇમાં, શુલાં અને નૂરાં નામની ત્રણ સ્ત્રીઓ હતી. તેઓ નાસી છૂટેલી. આ ત્રણે સ્ત્રીઓ પોતાના બાળપણથી જ કોટમાં અતેવાસી બનેલી અને તે પીર પગારોના બાપની તેમ જ પાછળથી પીર પગારોની દેહવાસના સંતોષતી. ન્યારથી તેમનું યોવન ઓસરવા લાગ્યું ત્યારથી તે સ્ત્રીઓને દાસી તરીકેનું કામ કરવું પડ્યું. પીર પગારો આ સ્ત્રીઓને અવર્ણનીય ત્રાસ આપવામાં અને ન સખી શકાય એવા જુલમ ગુજરવામાં અનહદ આનંદ લેતો.

ન્યાયાધીશ સમક્ષ ત્રણે સ્ત્રીઓએ પોતાનું જીવન ખુલ્લું કરી દીધું, એટલું જ નહિ પણ પીરની સામેના બીજા ચાર કેસો દરમ્યાન તેમણે સાક્ષીઓ પણ આપી. આ સ્ત્રીઓ જંગલી રિવાજને કારણે અને એના માળાપોની અમુક રૂઢ માન્યતાઓને લીધે પીરના પંજમાં સપડાયેલી હતી.

નાસી છૂટેલી ત્રણ સ્ત્રીઓ

પીર પગારો પોતાના ભાઈના કુટુંબને બારે ત્રાસ આપતો હતો. એ કુટુંબ ગઢ કૂદીને નાસી ગયેલું. એમને પગલે નાસવાની ત્રણે સ્ત્રીઓએ એક દિવસ હિંમત કરી. ચોકીદારોની નજર ચૂકવી તેઓ ૧૯૪૦ ના દેશ્વઆરીની ૫ મી તારીખે વહેલી સવારે નાસી છૂટેલી. એ વખતે પીર બહાર હતો. ઇમાં અને શુલાં સલામત ફરેલી, પણ નૂરાં વખતે દોરડું સરડી જતાં તેને ઇજા થયેલી.

દિવસ ઊગતાં સ્ત્રીઓ ગબરાઇ ગઇ. આગળ વધવાને બદલે તેઓ પીર પગારોની સાવધી માને ધેર ગઇ. આ સાવધી મા બલી હતી. ચાર દિવસ તેણે આશ્રય આપ્યો. એ પછી પોલિસ સુપ્રિ. સાથે સ્ત્રીઓ સલામતીપૂર્વક સફર પહોંચી ગયેલી.

હવે ૧૯૩૬ માં છ વર્ષની સળ ભોગવી પીર પગારો છૂટયો. હર લોકો સમક્ષ પોતાની પ્રતિષ્ઠા ફરી રચાવવા તેણે પ્રવાસ અને પ્રચાર શરૂ કર્યો. મક્કાની હજ કરવા તે નીકળ્યો એ મક્કા જાય કે ન જાય, તે ખરેખર ધર્મગુરુ છે કે માણ કેદી છે એની લોકોને ઓછા ગતાગમ હતી. હર લોકોને મોટા ભાગ અને જુદાના અંશ તરીકે ગણતો. એથી એના અનુયાયીઓ વધતા ગયા.

૧૯૩૭ માં નવું પ્રાંતિક બંધારણ આવ્યું. એ વખતે પીર પગારોને રાજકીય મહત્ત્વ મળ્યું. સિંધમાં બીજા કોઈ પણ પીર કરતાં પગારોને ઘણું મોટું પોઝિશન છે. ૮ હજાર હર લોકોમાંથી ઘણા એનો પડયો ભોલ જીલનાર અને કેટલાક એના વચન માટે માથાં મૂકનાર છે.

પીરના છૂટકારા પછી ચોરી લૂંટફાટ અને ખૂનના બનાવો બનતા જતા હતા. પીરની માન્યતા એવી છે કે જુની ભવિષ્યવાણી પ્રમાણે માણસના ચહેરા ઉપર અમુક પ્રકારનાં શીળાનાં ચાહાં હોય તો એક વખત તે સિંધનો બાદશાહ બનવાનો. પીર પોતે આ ભવિષ્યવાણીને ખરી કરવાની નેમ રાખે છે. એથી તેણે હર લોકો વચ્ચે જઈને અનુયાયીઓની ભરતી કરવાનું કામ આદ્યું. એ લોકો પાસે તે મરણ પર્યંત વફાદારીની પ્રતિજ્ઞા લેવડાવતો. આ રીતે તેણે ૬ હજાર સબ્યો નોંધ્યા, જેને 'ગાઝી'નું નામ આપ્યું છે. કહેવાય છે કે ૧૯૪૦ માં પીર પગારો ખઈખરપુર રાજ્યની હદમાં જંગલમાં છાવણીઓ નાખી રહેતો અને હર લોકોને ભસ્કરી તાલીમ આપતો.

યુદ્ધકાળમાં પૈસા ભર્યા.

પીર પગારોને લામ્બુ કે સરકારને આ પ્રવૃત્તિની ખબર પડી ગઈ છે એથી તેણે જાહેર કંઈ કે હું સરકારને મદદ કરવા નાગરિક હજ તૈયાર કરું છું. આ જાહેરાતની સાથે જ સિંધ સરકારના યુદ્ધવિમાન કાળામાં તેણે ૧૦ હજાર રૂપિયા ભર્યા. પરંતુ ગાઝીઓની ભરતી કરવાનું અને તેમને લશ્કરી તાલીમ આપવાનું કાર્ય ચાલુ રાખ્યું. તેમ જ જેસલમીર રાજ્યમાં એ ગયેલો ત્યારે તેણે ખાકસાર દુબો માફક કવાયત કરેલી. વળી એના વિષે એવા અહેવાલો મળ્યા કે જેલમાં સાથે રહેલા કેટલાક બંગાળી ક્રાન્તિકારીઓ સાથે તે સંપર્ક સાધી રહ્યો છે.

સરકારે એને રજા વગર કરાંચી ન છોડવાનું ફરમાવ્યું. પરંતુ એ હુકમ તેણે માન્યો નહિ અને પ્રવાસ શરૂ કર્યો. આ વખતે પીર ફતેહઅલી સાથે એને વેર હતું. ફતેહઅલીએ સરકાર પાસેથી રક્ષણ માગેલું અને કહેલું કે 'મારો જીવ પીર પગારોથી જોખમમાં છે.' સરકારે ફતેહઅલીને બે સહાય પોલિસ રક્ષણ માટે આપેલા. પરંતુ પીર પગારોના માણસોએ ૧૯૪૧ ના ઓક્ટોબરમાં ફતેહઅલીનું, એના એક નોકરનું અને એક પોલિસનું ખૂન કર્યું.

અનુયાયીઓના ગુન્હા

આથી પીર પગારો કાંચી પાછો ફર્યો ત્યારે એના ઉપર તોટિસ બખવાઈ. એ પછી ટેલિફોન અને તાર વગેરે તૂટ્યા; એથી સરકારે એને પકડી સિંધ બહાર મોકલ્યો. પરંતુ પીરના માણસો બીજા ગુન્હાઓ કરતા રહ્યા.

અચાઉની હદપારી પછી પીર પગારોએ પોતાના અનુયાયીઓને કપડો આપેલો કે 'તમે બધા નમાસા છો, તમે હાથ જોડી કેમ બેસા રહ્યા ? તમારે તાર, રેલવે તોડી અને બીજા તોફાનો કરી સરકારને મૂંઝવવી જોઈતી હતી. તમે કંઈ કંઈ નહિ એથી મને દિલગીરી થઈ છે. હવે જો મને સિંધ બહાર સરકાર લઈ જાય તો એને ખરાખર મૂંઝવજો.'

એથી પીર પગારોની ધરપકડ બાદ એની સૂચના મુજબનાં તોફાનો શરૂ થયાં. ખૂનો અને ધોડાની પરંપરા ચાલી.

જગતની નવરચના

જગત માટે હાલનો સમય અધઃપતનનો છે. જગતના પોણા ભાગની પ્રજા એકબીજાના સંહારમાં લિપ્ત છે. એકબીજાનાં ધર બેદાનબેદાન કરવામાં અને લાચો માનવોનો સંહાર કરવામાં આપણે બહાદુરી સમજીએ છીએ.

અનેક પ્રયત્નો દ્વારા તૈયાર કરેલી સામગ્રીનો નાશ કરવા માટે તથા એ નાશને વધુ સખળ બનાવવાના કામમાં આપણી શક્તિ ખરચાઈ રહી છે.

આ જગદ્વ્યાપી યુદ્ધ માત્ર રાજકારણને લીધે ઉત્પન્ન થયું નથી. એનાં અનેક ઊંડાં સામાજિક અને નૈતિક કારણો છે.

યુદ્ધનાં કારણો

વિકાનોએ તારવેલાં કારણોમાં નીચેનાં મુખ્ય છે:—

- (૧) માનવી અને તેના હક્કોની અવગણના.
- (૨) સાચું 'ખોટું' સમજ્યા વગર સમુદાયની સાથે ચાલ્યા કરવું.
- (૩) દર્શનશાસ્ત્ર તથા ભૌતિક વિજ્ઞાનની પ્રગતિમાં ભેદ.
- (૪) સાચા તત્ત્વજ્ઞાનનો અભાવ.
- (૫) ધર્મમાં અવિશ્વાસ.
- (૬) પડોશીઓને દબાવવાની વૃત્તિ.

આ હકીકતોને કારણે આજે આપણે આપત્તિ દશામાં આવી પડ્યા છીએ અને આપણા વિનાશમાં ગરકાવ બની ગયા છીએ. પરંતુ આ બધામાં રહેલી એક હકીકત કે જ ન અંતરમાં આવી જાય છે.

વિજ્ઞાનની શક્તિનો ઉપયોગ

ભૌતિક વિજ્ઞાન દ્વારા માનવીના હાથમાં એવી શક્તિ આવી છે કે, તે ચાહે તેમ કરી શકે છે. વિજ્ઞાન લોકો માટે અલાઉદ્દીનના જાદુઈ જ્ઞાનસ જ્વેલ્સ છે, અને તેની પાસે તે ચાહે તેટલું માગી શકે છે. એન્જીનો, વીજળી, વરાળ તથા યેટ્રોલથી ચાલનારાં એન્જીનો વડે માનવીઓએ એટલાં કામો કર્યાં છે કે જે મોટા રાક્ષસો પણ ન કરી શકે.

શક્તિનો મુખ્ય વિકાસ વિજ્ઞાનને આભારી છે. શક્તિનો ઉપયોગ જ્યાં જ્યાં માનવી માટે થયો છે, ત્યાં ત્યાં મુખ્યત્વે તેના શોષણ માટે કરવામાં આવ્યો છે.

અને વિજ્ઞાનની આ પ્રગતિ સાથે સામાજિક વ્યવસ્થાએ જોઈએ તેવી પ્રગતિ કરી નથી. પરિણામે મનુષ્યનો નૈતિક તેમ જ સામાજિક વિકાસ ગુણવત્તા એક મધ્યકાલીન માનવી જેવો છે અને તેની શક્તિ દૈત્ય જેવી બની ગઈ છે.

આ શક્તિ પર સામાજિક ભાવનાઓનો અંકુશ રહ્યો નથી. પરિસ્થિતિ બદલાઈ ગઈ, પરંતુ સમાજવ્યવસ્થા એની એ જ જરૂરીપુરાણી રહી છે. માણસ પહેલાં પશુઓને ગુલામ બનાવતો; હવે, આજે વિજ્ઞાનની સહાયતાથી તેણે એન્જીન બનાવ્યાં છે; એટલે તેની ગુલામ બનાવવાની વૃત્તિ ગઈ નથી.

ખામીભરેલી સામાજિક વ્યવસ્થા

આથી પતનના મૂળમાં આપણી સામાજિક વ્યવસ્થા રહેલી છે. આમાં નીતિશાસ્ત્ર અને અર્થશાસ્ત્રનો મેળ કરેલો છે.

જો માનવી સમગ્ર જાત કે તેને ખીજાને શુભામ બતાવવાની આવશ્યકતા નથી રહી, તો આપણી ઘણી મુશ્કેલીઓનો અંત આવી જાય.

આ બધાં કાર્યોની લગામે શ્રીમંતોના હાથમાં છે. રાજકારણી પુરુષો તેમને લાકડાની પૂતળીની જેમ ગણે છે.

આજે જગતની નવી વ્યવસ્થા વિશે જે વાતો થાય છે, તેમાં આર્થિક પરિવર્તનની વાતો મુખ્ય છે.

ત્રણ મહત્વના મુદ્દાઓ

સર મહમદ ઝકરૂલાખાએ એક વાર રેડિયો પર બાપણ કરતાં જગતની નવરચનાની વાતો કરી હતી. આમાં મુખ્ય વાતો આર્થિક વહેંચણીની હતી.

તેમણે પહેલી વાત રજૂ કરી હતી તે વ્યાજ દેવાદેવાની પદ્ધતિ દૂર કરવા માટેની હતી. વ્યાજની વ્યવસ્થાને લીધે શ્રીમંતો બેંકમાં પૈસા રાખીને તેના વ્યાજમાંથી મોટરોમાં લહેરથી ફરે છે. આમ તેઓને વગર મહેનતે રૂપિયા મળી જાય છે.

મૂડીવાદી વ્યવસ્થાનું મૂળ આ છે. તેમણે રજૂ કરેલી બીજી વાત જરૂર કરતાં વધારે ધનસંઘ્રામ ન કરવાને સગતી છે. ધનસંઘ્રામથી માનવી ખીજાઓનું શોષણ કરે છે, અને તરફ મેળવે છે.

વળી તેમણે રજૂ કરેલી ત્રીજી મહત્વની હકીકત એ છે કે દરેકને પૂરતાં અન્ન અને વસ્ત્ર મળે તથા તેઓને રહેવાનું સ્થાન મળે, એવી વ્યવસ્થા કરવાનું કર્તવ્ય રાજ્યનું છે.

આ હકીકત કેટલે અંશે વ્યાવહારિક છે, એ મુદ્દો અત્રે ચર્ચાવાનો નથી. પરંતુ એક હકીકત સ્પષ્ટ થાય છે કે, જગતનો મુખ્ય પ્રશ્ન આર્થિક અને સામાજિક છે.

નવી વ્યવસ્થામાં શું શું કરવું પડે ?

આ જ રીતે આંતરરાષ્ટ્રીય કામદાર સંઘ તરફથી પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવેલા એક કાર્યક્રમમાં મુદ્દ પછીની વિશ્વવ્યવસ્થા માટે રૂપરેખા યોજવામાં આવી છે. તેમાં જણાવેલું છે કે:-

- (૧) જગતની નવરચના માટે આંતરરાષ્ટ્રીય કાર્યક્રમ યોજાવો.
- (૨) નવાં કામની સગવડ હોય ત્યાં લોકોને રહેવા માટે સગવડ આપવી.
- (૩) કામદારો અને શ્રીમંતોનું એક મંડળ સ્થાપવું. આ મંડળે આર્થિક તેમ જ સામાજિક વિષય સંબંધેની નીતિ નક્કી કરવી.
- (૪) બેંકારી દૂર કરવાની વ્યવસ્થા કરવી.
- (૫) કામદારોને વેપારી શિક્ષણ આપવાની વ્યવસ્થા કરવી.
- (૬) મજૂરોની શેઠ એવી રાખવી કે જેથી તેને, નફામાંથી કેટલોક ભાગ મળે.
- (૭) મજૂરોનો ઝાણમાં ઝાણો દર દરેકને મળવો જોઈએ.
- (૮) શિક્ષણ, ઉત્તમ બોજન તથા મહાનની વ્યવસ્થા દરેક માટે હોવી જોઈએ.
- (૯) દરેકને મનપસંદ કામ કરવાની સગવડ મળવી જોઈએ.
- (૧૦) કારખાનું તથા ખીજાં કામોનાં સ્થાનોમાં દરેક જગતની સગવડ હોવી જોઈએ.

યુદ્ધનું મૂળ કાપી નાખો.

આ કાર્યક્રમની ભૂમિકા વિષે ત્યાંના એક વહીવટદાર જણાવે છે કે, વર્તમાન યુદ્ધનું મૂળ કારણ આર્થિક અને સામાજિક છે. જો આપણે યુદ્ધને ન છૂટા હોખએ તો આ કારણો દૂર કરીને નવી વ્યવસ્થામાં ઉપલા કાર્યક્રમને સ્થાન આપવું જોઈએ.

યુદ્ધને અંતે જમતની આર્થિક તેમ જ સામાજિક વ્યવસ્થામાં ધરમૂળથી ફેરફાર કરવો રહેશે અને આર્થિક દૃષ્ટિએ માનવીનું સંરક્ષણ કરવું પડશે.

ન્યાં લગી આ સંરક્ષણ નહિ થાય ત્યાં સુધી આપણે યુદ્ધને રોકી રાખીશું નહિ.

(“ યુનરાતી ”ના એક અંકમાંથી)

પાંદડું અને ઢેકું

એક હાલું ઢેકું અને એક હાલું પાંદડું. બેઉ પડોસમાં રહેતાં હતાં. દેશાએ પાંદડાને કહ્યું: “ દોસ્ત ! તારા ઉપર મને બહુજ પ્રેમ આવે છે. ગમે તેમાં તોય આપણે પડોશી છીએ, આપણે એકબીજાને મદદ કરવી જોઈએ. ”

પાંદડું હસ્યું અને તેનો હેઠ કંપચા લાગ્યો. તેણે પૂછ્યું: “ આપણે પરસ્પર કેવી રીતે મદદ કરીશું ? ”

ઢેકું બોલ્યું: “ પવન આવશે ત્યારે હું તને ઊડવા દઈશ નહિ; વરસાદ આવે હ્યારે હું મારો બચાવ કરજો. ”

પાંદડું મનમાં બોલ્યું: “ આ મૈત્રી સરસ ! જ્યારે જાણે જવાની તક મને મળે ત્યારે તે મારા મૃત્યુ પર ચડી બેસે અને જ્યારે વરસાદ પડે ત્યારે તે સુરક્ષિત રહે; વરસાદનો મારો મારો માત્ર સહન કરવો પડે. ”

*

પછી પવન વાવા લાગ્યો. પાંદડું ઊડવાનો પ્રયત્ન કરતું હાલું ત્યાંજ દેશાએ તેની પીઠ પર ચડી બેસીને કહ્યું: “ ગભરાઇશ નહિ, હું તને બચાવું છું. ” દેશાના ખારથી પાંદડાનો જીવ ગભરાવા લાગ્યો. ઢેકું બોલ્યું: “ દોસ્ત ! હવે હું સુરક્ષિત છે ને ? ”

પાંદડું બોલ્યું: “ હજી મારો પ્રાણ ગયો નથી. ”

ઢેકું મનમાં બોલ્યું: “ હીક થયું; આવતી કાલના સંરક્ષણ માટેની ચિંતા ટળી. ”

*

પવન આવું જ હતો, એટલામાં વરસાદ પડવા લાગ્યો. દેશાએ ગભરાઈને કહ્યું: “ દોસ્ત ! આ વળી નવું સંકટ આવ્યું, હવે મને મદદ કર ! ”

પાંદડું બોલ્યું: “ હવે હું શી મદદ કરું, તે હું જાણું છું. તારા ખારથી મારા આખા શરીરે કળતર થાય છે. જરા બાજુએ ખસ તો મને કળ વળે. ”

ઢેકું બોલ્યું: “ દોસ્ત ! મેં તારું રક્ષણ કયું અને હું મને અડાવે છે ? હું જાડી ન જાય તે માટે તો હું તારા પર બાર દઈને બેઠું છું. ”

પાંદડું પૂછ્યું: “ તો પછી હું તને કેવી મદદ કરું તે બોલ. ”

ઢેકું બોલ્યું: “ હું મિત્રદોષી છે. મારા સંકટકાળે હું મને ગૂંચવી નાખે છે. ”

વરસાદ જોરથી પડવાનાં ચિહ્નો દેખાવા લાગ્યાં. શું કરવું તે દેશાને સ્પષ્ટ નહિ. પાંદડા પરથી ઊતરી જાય તો પાંદડું જાડી જવાની બીતિ લાગતી હતી. બીજી બાજુએ પાંદડું તરફ હાલું. (આ રૂપકને આગળના રાજકારણ સાથે તાલમેલ પડતો લે.)

આવતા માસની કાર્યદિશા

- ૧ તમારાં પુસ્તકાલયોના અંધપાલોએ, જુલાઈ માસમાં પોતાનાં પુસ્તકોની મેળવણી કરી, પુસ્તકાલયના સરકયૂલર નં. ૩૬ પ્રમાણે જનરલ રજિસ્ટર શેર કરવો.
- ૨ જે શિક્ષકોએ પુસ્તકાલય શિક્ષણવર્ગોની તાલીમ લીધી છે તેમણે પુસ્તકાલયના હક્કરની વ્યવસ્થા અચૂક વ્યવસ્થિત બનાવી દેવી.
- ૩ કમી થવા પાત્ર પુસ્તકોની માદીઓ વ્યવસ્થાપક મંડળના અભિપ્રાય મંદ મોકલવા તજવીજ કરવી.

વડોદરા, }
તા. ૬-૬-૪૨ }

ઉ. મો. પટેલ
અ. વ્યવસ્થાપક

પુસ્તકાલય ખાતે

સાર્વજનિક પુસ્તકાલય શાખા

સૂચના નં. ૨૪ સને '૪૧-૪૨

વિષય

વર્તમાનપત્રોના લવાજમમાં વધારો થવા બાબત

હેતુક પુસ્તકાલયો દૈનિક પત્રોની છૂટક નકલો ખરીદે છે અને જોડી કરીને અંદાજમાં નામણી કરેલી રકમ કરતાં અર્થ વધવાનો પ્રસંગ ઊભો થયો છે.

આ સંબંધે તમામ પ્રકારનાં પ્રાંત, કચ્છા અને મામ પુસ્તકાલયોની વ્યવસ્થાપક સમિતિઓને વિનંતિ કરવામાં આવે છે કે અંદાજમાં મંજૂર થયેલી રકમથી વિશેષ રકમનો અર્થ તેઓ કરી શકશે નહિ, પણ નીચેની ઠાણ પણ યોગ્યતા સ્વીકારી શકશે:—

- (૧) છૂટક નકલો જે દૈનિકની લેવાતી હોય-તે એક કરતાં વધુ પ્રતો ખરીદાતી હોય-તો તેની સંખ્યા ઝોડી કરવી;
- (૨) સસ્તા દરનું દૈનિક પત્ર વસાવવું;
- (૩) વધારાના અર્થ મળે આ બાબતના ઉપયોગ સાર વધારાની લોકમદદ મેળવવી;
- (૪) લવાજમ આપનારા દૈનિક પેપરો વાંચનારા સભ્યો પાસે લવાજમના દરો વધારવા તજવીજ કરવી.

સ્થાનિક સમિતિઓને પોતાને યોગ્ય લાગે તે પ્રમાણે ઉપરની સૂચના જાતે જાનમાં લઈ વ્યવસ્થા કરી અર્થમાં વધારો ન થાય તે જોવા ખાસ વિનંતિ છે.

વડોદરા, }
તા. ૬-૬-૪૨ }

ઉ. મો. પટેલ
અ. વ્યવસ્થાપક

સૂચના નં. ૨૫ સને '૪૧-૪૨

વિષય

કર્યા પુસ્તકાલયોએ વર્તમાનપત્રો સંબંધે હકીકત મોકલવા બાબત

આથી વડોદરા રાજ્યનાં કર્યા પુસ્તકાલયોને વિનંતિ કરવામાં આવે છે. કે વર્તમાન-પત્રો પાઞ્ચ થતો અર્થ વાસ્તવિક છે કે કેમ તે જાણવાની જરૂર હોવાથી દર વર્ષે કેટલાં દૈનિક પત્રો ખરીદાય છે અને તે ક્યા ક્યા વર્ગના સમાસદોમાં કેવી રીતે પહોંચાડી કેટલું ઉત્પન્ન મેળવવામાં આવે છે તે બાબતનું નીચે જણાવ્યા પ્રમાણે સાલવાર પત્રક બતાવી દિન ૧૦ માં અમારા તરફ મોકલવા મે. થી તજવીજ થશે.

સને ૧૯૩૯-૪૦

અનુ. નં.	દૈનિક પત્રનું નામ	પ્રત કેટલી ખરીદવા- માં આવે છે	કેટલો અર્થ થાય છે	પહેલા વર્ગના કેટલા સમાસદો છે	બીજા વર્ગના કેટલા સમાસદો છે	કેટલું ઉત્પન્ન વર્ગણીથી આવર્તમાન- પત્રને લઈ આવ્યું	શેરા

ઉપર પ્રમાણે ૧૯૩૯-૪૦, ૧૯૪૦-૪૧, અને ૧૯૪૧-૪૨ એ ત્રણ સાલનાં ત્રણ જુદાં જુદાં પત્રકો ભરી મોકલવાનાં છે. આ હકીકત માત્ર કર્યા પુસ્તકાલયોએ જ ભરી મોકલવાની છે; માટે વેળાસર આવે તેવી તજવીજ થવા લાગતા વળગતાને વિનંતિ કરવામાં આવે છે.

વડોદરા,
૯-૬-૪૨

ઉ. મો. પટેલ
અ. વ્યવસ્થાપક

સૂચના નં. ૨૬ સને '૪૧-૪૨

વિષય

દફતર તપાસણી બાબત

આથી વડોદરા રાજ્યની મદદ મેળવતાં સાર્વજનિક પુસ્તકાલયોનાં દફતરની તપાસણી રાજ્યના મુખ્ય શિક્ષક તથા રા. મહાલ શાળાધિકારી સાહેબે દફતર તપાસણી કરવા બાબતે કરવા હરકત છે. તે સને ૧૯૪૧-૪૨ સાલ આખર રા. મહાલ શાળાધિકારી સા. તમામ સેન્ટરની શાળાઓ તથા સેન્ટરની શાળાના મુખ્ય શિક્ષકોએ તાબાની શાળાઓવાળાં ગામે આવેલાં

પુસ્તકાલયોની તપાસણી તા. ૩૧ ૭-૪૨ સુધીમાં પૂરી કરવાની છે. આશા છે કે રા. મહાસ
શાળાધિકારી સાહેબો તથા સેન્ટરના મુ. શિક્ષકો તેમને સોંપેલું કાર્ય સુદૃઢ અંદર પૂરું કરશે.

આ તપાસણી થાય છે કે નહિ તે જાણવા અત્રે સાધન હોતું નથી. રા. મહાસ
શાળાધિકારી સાહેબો પુસ્તકાલયની સુલાકાત લીધાનાં પત્રો

તપાસણીની હકીકતનું મોકલે છે પણ દરેક તપાસણી સંબંધી હકીકત આવતી
નિવેદન કરવા નથી. તો આથી વિનંતિ કરવામાં આવે છે કે જેમને દરેક તપા-
સણીનું કામ સોંપેલું છે તેઓ પોતાની દરેક તપાસણી બદલનું
નિવેદન જુલાઈ આખરે પુસ્તકાલય ખાતા તરફ નીચેના નમૂનામાં લખી મોકલે.

અ.નં.	તપાસણી કરેલા પુસ્તકાલયનું નામ	ક્યારે તપાસણી કરી	વાંધાઓનો નિકાલ થયો છે કે કેમ!	પુસ્તકાલય ખાતા- એ કંઈ કરવા જેવું છે ?
૧	૨	૩	૪	૫

વડોદરા,
૬-૬-૪૨

ઉ. મો. પટેલ
અ. વ્યવસ્થાપક

જાહેરાત નં. ૮ સને '૪૧-૪૨

મોજે આજુરમા તા. આજુરમાના રહીય પટેલ દરગોવિંદ માધવદાસ નામનો ઇસમ
મહેસાણા પ્રાંતના આજુરમા, કલોલ વિસનગર વગેરે મહાસોનાં પુસ્તકાલયોમાંથી બાંધવા ને
ફરસ્તી નિમિત્તે પુસ્તકો પોતે પુસ્તકાલયોના મંત્રીઓ પાસેથી મેળવે છે અને લીધેલાં પુસ્તકો
પાછાં આપેતા નથી એવી ફરિયાદ અમારા તરફ આવેલી છે.

તેથી મહેસાણા પ્રાંતનાં તેમ જ રાજ્યનાં તમામ પુસ્તકાલયોને આથી મુચ્ચવવામાં આવે
છે કે ઇસમ મજકુરને આવી રીતનું કામ કદી ન સોંપવું ને સોંપવું જ હોય તો માગના
કોઈ પ્રતિષ્ઠિત ગૃહસ્થની બાંહેધરી અથવા જરૂર જોગી ડિપોઝિટ લઈને જ સોંપવું. પુસ્તકો
બાંધવા જેને આપવામાં આવે તેની પાસેથી અમુક ચરતોની લેખી કબૂલત લેવી. વ્યવસ્થાપક
મંડળની સંમતિથી જ તેને કામ સોંપવું.

આથી વિરુદ્ધ વર્તન કરવાથી હવે પછી જાણી થતી પરિસ્થિતિ માટે જોખમદારી જે
સંસ્થાના મંત્રી તા મંથપાલની વ્યક્તિગત ગણાશે.

વડોદરા,
તા. ૨૫ ૫-૪૨

ઉ. મો. પટેલ
અ. વ્યવસ્થાપક

અમારી સોલ એજન્સીનાં પુસ્તકો

રાજ્ય અને રાજકારણ	૬-૮-૦	દાલચિવડાની દશ વાર્તાઓ	(આવૃત્તિ ૨ છ) ૧-૮-૦
શ્રી. હરકાન્ત શુક્લ		કુળદીપક	શ્રી. રાયચુરા ૧-૮-૦
જીવન અને વિજ્ઞાન	૧-૩-૦	કૂચગીતો	" ૦-૧૨-૦
(ડૉ. ત્રિવેદી અને કોહારી)		હુહાની રમઝટ	" ૧-૮-૦
પ્રાથમિક શાળાના શિક્ષકનો સાથી	૧-૦-૦	કાઠિયાવાડની લોકવાર્તા બા	રજો ૧-૦-૦
જીવરાતણ દામ્પીસ્ટ:અંગાળેન પટેલ	૧-૪-૦	દાલચિવડાનું હાસ્યદ્રશ્ય	૧-૮-૦
જાપાનની કેળવણી	૦-૮-૦	રાસમંદિર	" ૧-૦-૦
પટેલચોથી	૦-૩-૦	સોરઠી વીરાંજનનાની વાર્તાઓ,,	૨-૦-૦
જાતકકથાઓ અંદ્રશંકર બટ	૦-૧૦-૦	રાયચુરાની રસીલી વાર્તાઓ,,	૧-૮-૦
રામસિંહ રાઠોડ	" ૦-૬-૦	રસિયાના રાસ	" ૧-૦-૦
કિરોડીર કોલમ્બસ	" ૦-૬-૦	પ્રેમલીલા-ભાગ ૧ લો	" ૧-૪-૦
પથાસ પ્રેરક પ્રસંગો	" ૦-૬-૦	ગાંધીયુગની વાર્તાઓ	" ૦-૧૨-૦
કુમાર વીરસેન બા. ૩	" ૦-૬-૦	મહીપાળદેવ	" ૨-૮-૦
વિજ્ઞાનસૃષ્ટિ ૨. એલ. સોમપુરા	૧-૮-૦	દાલચીવડાનો દાયરો	" ૧-૮-૦
યૌગિક સાધન અરવિંદ ઘોષ	૦-૮-૦	રાયચુરાની રસકથા	" ૧-૮-૦
Mother America S. Rose	૬-૦-૦	સોરઠી લોકવાર્તાઓ	" ૧-૧૨-૦
કબીર સાહેબનું બીજક બા	૧-૨ ૩-૦-૦	" " ભાગ બીજો	" ૧-૮-૦
બળવાખોર પિતાની તસ્વીર	૨-૮-૦	સોરકપતિ	" ૧-૮-૦
લખો:-		સોરઠરાણી	" ૧-૮-૦
		સોમનાથની સખાતે	" ૧-૮-૦
		નગાધિરાજ	" ૧-૮-૦
		જીવનસંભારણાં (શારદા મહેતા)	૨-૮-૦
		નવલખ સોરઠ શ્રી. રાયચુરા	૧-૮-૦
		લખેશરી	" ૨-૮-૦

પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મં. લિ.

પા. બો. નં. ૧૦, રાયપુરા-વડોદરા.

ખાસ ઘટાડેલી કિંમતનાં પુસ્તકો

મૂળ કિંમત ઘટાડેલી કિંમત

- ૧ વગર દોકડાનો વેદ (ધરમશાસ્ત્ર ઉપચારશાસ્ત્ર) પુસ્તક) ૨-૦-૦ ૦-૧૧-૦
- ૨ પ્રભાત પ્રાર્થનામાળા (વિવિધ પ્રાર્થનાઓનો સંગ્રહ) ૨-૦-૦ ૦-૧૧-૦
- ૩ વૃદ્ધાવસ્થામાં તંદુરસ્તી (શ્રદ્ધાએ શરીર સામવવાના ઉપાયો) ૧-૮ ૦-૮-૦
- ૪ વહુને શિખામણ (જાઓ ગાટે આરોગ્યસંગ્રહ) ૧-૦-૦ ૦-૫-૦
- ૫ હૃદયોગ (યોગી રામચરકના ગ્રંથના આધારે) ૧-૪-૦ ૦-૭-૦

આ પાંચેય પુસ્તકોના આખા રોટની મૂળ કિંમત રૂ. ૭-૧૨-૦ થાય છે,
જતાં પ્રચારને ખાતર માત્ર રૂ. ૨-૧૦-૦ માં મળશે.
પોસ્ટેજખર્ચ અલગ. આવી અમૂલ્ય તક રજો ગુમાવતા.

લજો:- પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મં. લિ. રાવપુરા વડોદરા.

તમારી લાયબ્રેરી સંસ્થામાં ખાળકોને સ્થાન છે ?

ગુજરાતનાં ખાલુકાં માટે ૧૯ વરસથી સ્વતંત્ર, મુંદર ને સચિત્ર
ખાલમાસિક પ્રગટ થાય છે.

[તંત્રી : લીખાલાલ બ્યાસ]

ખા

ળ

ક

: જાન્યુઆરી ૧૯૪૦ થી નવોજ ફેરફાર :

: ખાળકોને રચિકર એવું સચિત્ર વાચન :

: ખાલમાસિકોમાં સસ્તામાં સસ્તું :

: દીવાળી ઉપર ખાસ અંકની ભેટ :

‘ ખાળક ’ પત્રને એકે એક લાયબ્રેરી સાચી
રીતે અપનાવી શકે, કેમકે તે સાચે જ

ખાલમાસિક છે: લવાજમ: ફક્ત રૂપિયા બે :

લજો:- ‘ ખાળક ’ કાર્યાલય-રાવપુરા-વડોદરા.

....વડોદરા રાજ્યની લાયબ્રેરીઓએ વસાવવા જેવાં....

પુરાણનાં પાત્રો

સાતથી દશ વર્ષનાં બાળકો માટે
પુરાણની પ્રેરક અને સરલ
શૈલીમાં નાની પુસ્તકોએ

સીતા ૦-૧-૬ શ્રીરામ ૦-૩-૦
હનુમાન ૦-૧-૬ શ્રીકૃષ્ણ ૦-૪-૦

❖ ❖

ફોરમ

આપણા મહાપુરોના પ્રેરક પ્રસંગો તે
નિવાસો જગદે એવી એકસો ચરિત્રકથા

છૂટી બાર હહરી ૨-૫-૦
પાત્રી બાર સાથે ૨-૧૨-૦

❖ ❖

અમર મહાજનો

દેવ દેશના મહાપુરોના પ્રેરક
સંપૂર્ણ સચિત્ર જીવનચરિત્રો

કમાલ આતા તુકે ૦-૫-૬
મુસોલિનો ૦-૨-૬
વર્તમાન મુગના વિધાયકો ૦-૧૪-૦

વિવેચન લે. પ્રો. મોહનલાલ દવે ૧-૮-૦

કાવ્યકળા " " ૧-૮-૦

સાહિત્યકળા " " ૧-૦-૦

પ્રો. દવેનાં પુસ્તકો આ વિષયનાં મળી
સકળ પુસ્તકોમાં સસ્તા છતાં તલરપથી
વિદ્વા સાથે રસિક શૈલીમાં લખાયેલાં છે.

સંવાદો પ્રો. બોમૈશ્વર પાઠકજી ૧-૦-૦

પરાગ " " ૧-૦-૦

જીવતી જીલિયટ " " ૧-૦-૦

વહેમી " " ૦-૮-૦

સ્વ. પ્રો. પાઠકજીનાં આ મૌલિક પુસ્ત-
કોમાં વિનોદ, મર્મ અને અભ્યાસ સાથે
જિંમી કલા સ્વાભાવિક છે.

તેજ છાયા જયમનમોરી પાઠકજી ૧-૪-૦

આકાશનાં ફૂલ ન્યોત્સના મુક્ત ૦-૧૨-૦

મુક્તિના રાસ " " ૦-૪-૦

પ્રતિષ્ઠિત શાબ્દશ્રેષ્ઠિતાના આ સંગ્રહોમાં
શ્રીહૃદય સાથે જિંમી કવિતા દેખાય છે.

નવયુગનો સ્રી શરદાપ્રસાદ વર્મા ૦-૧૨-૦

વનવનની વેલી " ૦-૧૨-૦

ગીતાની વ્યાખ્યા શ્રી. અરવિંદ ધોળ ૦-૪-૦

આ પુસ્તકોની સતત માગણી એ જ એની
લોકપ્રિયતા દર્શાવે છે.

યુગાન્તર કાર્યાલય, ગાંધીપુરા—સૂરત

ધી મહાગુજરાત પબ્લિશિંગ કંપની લિમિટેડ.

* બોર્ડ ઓફ ડાયરેક્ટર્સ *

શ્રી. પ્રભાશંકર રામચંદ્ર ભટ્ટ બે. પી. (ચેરમેન)

શ્રી. હંસાબેન મહેતા

શ્રી. યુસુફભાઈ એ. ફાઝલભાઈ (મેનેજીંગ ડિરેક્ટર, નેશનલ સ્કૂલોફો (બી.)

શ્રી. મગનભાઈ શંકરભાઈ ખરેલ (મેમ્બર વોટર)

શ્રી. ભોંઝીલાલ એન. ચૌકસી

શ્રી. ચંદુલાલ જોશલાલ પરીખ

શ્રી. સારાભાઈ ચૌકસી (મેનેજીંગ ડિરેક્ટર)

અમારાં પ્રસિદ્ધ થયેલાં પ્રકાશનો

- ૦ પાસિક્રિકેટ (શ્રી. ભાસ્કરરાવ વિદ્યાસ) ૦-૧૨-૦
- ૦ ગીતાંજલિ અને બીબાં કાવ્યો (શ્રી. નંગીનદાસ પારેખ) ૧-૪-૦
- ૦ દ્વિરેફની વાતો ભાગ ત્રીજો (શ્રી. રામનાથયજ્ઞ પાઠક) ૧-૧૨-૦
- ૦ તીર્થસલિલ-શ્રી. અરવિંદ ઘોષ, મહાત્મા ગાંધી, રામા રાલાં, ટાગોર અને બર્ટ્રાન્ડ રસેલ સાથેના મુંદર વાર્તાલાપ. મહાપુરુષોના દેહા સાથે ૨-૮-૦

ટુંકે સમયમાં પ્રસિદ્ધ થનાર પ્રકાશનો

- ૦ ભગવત ચીન (શ્રી. ઉત્સવ પરીખ)
- ૦ ભપાન (શ્રી. કુમરશી ધરમશી ચંપટ)
- ૦ સંસ્કૃતિના સંગમ (ટાગોર દ્વૃત)

આ ઉપરાંત અમે બે વર્ષના રૂ. ૨૦-૦-૦ ના લવાજમથી ગ્રાહકો બનાવવાની યોજના પણ હાથ ધરી છે. આ સર્વ પુસ્તકો અમારમાં લગભગ રૂ. ૭૨-૦-૦ માં મળશે. પણ ગ્રાહકોને તે પુસ્તકો ઘેર બેઠાં મળશે. વધુ માહિતી માટે લખો—
સર ફિરોજશાહ મહેતા રોડ, બોમ્બે કો-ઓપરેટીવ ઇન્સ્ટિ. બિલ્ડિંગ
મુંબઈ ૧.

જ રી ક સ યુ ર

આટલું વાંચીને પાતું ફેરવો. તમારે માટે લાયબ્રેરીઓમાં સારા સારા પુસ્તકો રાખે છે. તો છેક નાનાં બાળકો માટે જે કંઈ સહેલાઈથી મળી શકે એમ છે તે તો રાખે.

વાંચવાની મળ કિં. ૦-૧૨-૦

આક પુસ્તકોનો સેટ, કલ્પો આવડે પછી તરત અનુક્રમે એક એક ચોપડી બાળકને આપી જુઓ. એટલી મળ પડશે કે ખાવા બોલાવશો તો પણ નહિ આવે.

શિશુ વાચનમાળા કિં. ૧-૦-૦

ઉપરના જેવાજ ક' પુસ્તકોનો સેટ વાચનની રૂચરૂઆત કરતા બાળકો માટે ખૂબ ઉપયોગી.

ભક્તનાં બાલગીતો

માધ માધને બાળકો નાચવા માંડશે. કિં. ૦-૪-૦

ગુંજન કિં ૦-૫-૦

સોનાભાઈ ભાવસારનાં સત્કારાચર્વા બાલગીતોનો મનોરમ મંત્રક.

ચોખવટથી વાત કરજો

શ્રી. દિનેશ હાથરકૃત માણનાં પરાક્રમોનો ભંડાર તમને ચેટ ટપડીને જરૂર દસાવશે. કિં. ૦-૪-૦

પ્રાપ્તિસ્થાન : બાલસાહિત્ય ભંડાર-નડિયાદ

બાલસાહિત્ય ગ્રંથમાળા : માહાસા

આ નવી પ્રકાશનસંસ્થાનું બાલસાહિત્ય દરેક સમયમાં લોકપ્રિય નીવડ્યું છે. વાંતાઓનો સરળ અને સ્વાસ્થ્યે આવડતો ચીપો છોડી વૈજ્ઞાનિક બાલસાહિત્ય પીરમવાનો સંચાલકો ધરદો રાખે છે. આ રજા તેનાં પ્રકાશનો.

પૈડું

કિં. ૦-૫-૦

પંત્રયુગના વિકાસમાં પૈડાનું સ્થાન બાલોચિત શૈલિમાં.

ઉંદરમામા

કિં. ૦-૫-૦

શ્રી. મસ્તકાંડોર બાળકો માટે હાસ્યરસની જમાવટ કરે છે.

લોકનાયકો

કિં. ૦-૫-૦

દિંદો લોકનાયકોનાં પ્રેરણાત્મક હૃવન પ્રસંગો.

ચોપટની મુસાફરી

કિં. ૦-૫-૦

ચેટ ચાલતા પ્રાણીઓ જાણવા જોમ માહિતી રજૂ કરે છે.

ચાંદા મામા

કિં. ૦-૬-૦

ખજોળ જેવા વિષયને નામરદાસ પટેલ પોત ની સજ્જ શૈલીમાં રજૂ કરે છે. આ પ્રકાશનો તમારા પુસ્તકાલયમાં વસાવવા માટે કોઈની ભલામણની જરૂર નથી. આજેન મંગાવો.

બાલ સાહિત્ય ભંડાર-નડિયાદ.

પુસ્તકો

ગુજરાતનો નાથ ક મુનશી	૩-૦-૦	વાંકવિનાનો (સાદિલવિલાસી)	૨-૦-૦
રામધિરાજ	૩-૮-૦	અ. શુવરાજી ભા. ૧-૨	૪-૦-૦
કોનો વાંક ? (પાંચમી આટલિ)	૨-૮-૦	દિવનાં ડંખ (અમૃતલાલ ત્રિવેદી)	૨-૦-૦
નરસેયો	૧-૮-૦	રસમૃતિઓ. (૨. શેઠ)	૧-૪-૦
નરસિકાઓ	૨-૦-૦	આ: ધડેયો (જ. દેસાઈ)	૨-૦-૦
ચોડક રસદર્શી	૨-૦-૦	સુવાસચંદ્ર (શરદ)	૨-૮-૦
લોપામુદ્રા ૨ થી ૪	૪-૮-૦	વૃંદાવન	૨-૦-૦
કલાપીનો કેસરવ (કલાપી)	૫-૦-૦	બિંદુ	૦-૮-૦
કલાપીના પત્રધારા	૩-૦-૦	સાધારણી	૦-૮-૦
હૃદયત્રિપુટી	૧-૧૨-૦	જીવનની ઝાંખી (કે. દેસાઈ)	૨-૦-૦
આમભાતા	૦-૧૩-૦	વાંદસેનાની વાતો	૧-૦-૦
કલાપીઆદ્યમ	૪-૦-૦	બાળ બુદ્ધ	૦-૮-૦
દારુપદ્મિર (રમણલાલ નીલકંઠ)	૨-૦-૦	સોલંકી યુગની કીર્તિકથાઓ	૨-૦-૦
સાધનો પર્વત (નવી આટલિ)	૨-૦-૦	દિનેય (દિ. સુ. શાહ)	૨-૦-૦
ભદ્રંભદ્ર	૨-૮-૦	રશ્મિ (ધનામી નવલ)	૨-૦-૦
ત. રાજભાતા (ઉછરંગરાય ઓઝા)	૩-૮-૦	વિભૂતિમંદિર (અશોક દર્પ)	૨-૦-૦
રશ્મિયા ભા. ૧-૨	૩-૦-૦	વહુરાણી વિમા (દાગેર)	૨-૮-૦
ધની વલુકર	૨-૦-૦	શોભેરવાલી	૨-૮-૦
જર્મની	૧-૮-૦	આનંદી	૨-૮-૦
કા. રાજરમત	૨-૦-૦	ભાષ્યગદ્ય	૨-૮-૦
સમ્રાટ વિક્રમ (જેઠ લાલ ત્રિવેદી)	૨-૮-૦	નગરલક્ષ્મી	૨-૮-૦
સુરેખા	૨-૮-૦	જાયાનંદ (રમણલાલ દેસાઈ)	૨-૮-૦
રંભા	૧-૮-૦	જંસુરી	૨-૮-૦
કમાલ (રમણીકલાલ દલાલ)	૨-૮-૦	શિરીષ	૨-૮-૦
જગીઝખાન	૨-૦-૦	મામલકશી (૧થી૪)	૧૦-૮-૦
સુવર્ણ	૨-૦-૦	અનિતા (ધુમોતુ)	૨-૮-૦
પરિમલ	૨-૦-૦	પરાજય	૨-૮-૦
સહચરીની શોધમાં (મામાસાહેબ)	૧-૮-૦	તણખા (૧થી૪)	૭-૦-૦
ધંવા (સાદિલવિલાસી)	૧-૮-૦		

લાયબ્રેરીઓને સાડે દસિંશન આપવામાં આવે છે

જાણી- જીવનલાલ એન્ડ સન્સ

લગ્નપત્તાય રોડ, વીલાપારલા. પીરમથા રોડ, અમદાવાદ

વડોદરા રાજ્યનાં પુસ્તકાલયો માટે

શ્રી. રમણલાલ દેસાઈ, કવિવર ટાગોર, શંરદ્દાણુ, નિરુપમાદેવી
બંકિમચંદ્ર વિ. લોકપ્રિય લેખકોનાં

છેલ્લાં નવાં બહાર પડેલાં પુસ્તકો

શ્રી. રમણલાલ વસંતલાલ દેસાઈ

- (૧) નાના કહેનવીસ ૧-૦-૦
(શ્રી. દેસાઈનું નવું પુસ્તક)
(૨) મારું જીવન તે કાર્યક્ષેત્ર ૧-૧૨-૦
શ્રી. દેસાઈ અનુવાદિત હેન્ડ
ફોર્ડનું જીવનચરિત્ર

શંરદ્દાણુ

- (૧) કૃષ્ણવતી ૨-૦-૦
(શંરદ્દાણુની તદ્દન નવી સર્જન
નવલકથા)

- (૨) શરદવંદના ૨-૮-૦
(અનુવાદક શ્રી. રમણલાલ સોની)

- (૩) વિવાહિતા ૩-૦-૦
(શંરદ્દાણુ સંપાદિત)

- (૪) ચાંદ્રમુખ ૨-૮-૦
(શ્રી. રમણલાલ સોની અનુવાદિત
છેલ્લી નવી સર્જન નવલકથા)

- (૫) કમલિની ૩-૦-૦
(શંરદ્દાણુ સાથે બાર બંગાળી
સાક્ષરોએ લખેલી સર્જન નવલકથા)

- (૬) જયશ્રી ૩-૦-૦
(શંરદ્દાણુ સાથે બીજાં લોકપ્રિય
લેખકોએ લખેલ સર્જન નવલકથા)

- બંકિમચંદ્ર ચટ્ટોપાધ્યાય કૃત
શ્રાદ્ધવી ૩-૮-૦
(બંકિમચંદ્રની સર્જન નવી નવલકથા)

કવિવર ટાગોર

- (૧) નગરલક્ષ્મી ૨-૮-૦

- (૨) માધવી ૧-૪-૦

- (૩) આનંદી ૨-૮-૦

- (૪) વિભાવરી ૨-૮-૦

- (૫) લાલી ૨-૮-૦

- (૬) લાઘબહેન ૨-૮-૦

નિરુપમાદેવી

- (૧) રયામલી ૩-૦-૦
(શ્રી. જોગીલાલ ગાંધી અનુવાદિત
સર્જન નવલકથા)

- (૨) પતિપત્ની ૨-૦-૦
(શ્રી. રમણલાલ ગાંધી અનુવાદિત
હૃદયભેદક વાતો)

- (૩) બહેન ૩-૮-૦
(નિરુપમાદેવીની વખણાયેલી
અત્યુત્તમ નવલકથા)

- (૪) અન્નપૂર્ણાતું મંદિર ૨-૦-૦
(જે સર્જન નવલકથા દ્વારા ગુજરાતે
નિરુપમાદેવીને પિછાન્યા છે)

એન. એમ. ઠક્કરની કંપની

બુકસેલર્સ અને પબ્લીશર્સ
૧૪૦, પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ : મુંબઈ ૨.

મોટા બાળકો માટે—

બાળકો જરૂર મોટા સાથ-સીદ પડના સાથ, એટલે તેમને
સુગમ અને પસંદગીના પુસ્તકો વાંચવાની તાકાવેલી જામશે.
તેમને માટે લાંબાં તેમજ વાંચન તૈયાર જ રાખ્યું છે.

શિક્ષક

અવાસ

ક્રિકેટ

સ્કાઉટોંગ

પરાક્રમ

સાહસ

બહારવટું

ક્રિકેટ
મા
ર
મા
બા

૧ ગોરીલાનો પ્રેમ	
૨ પૃથ્વીયાના પ્રદેશમાં	
૩ શિક્ષારિકા-૧	બા
૪ ગેબી સ્ટ્રી-૧	લેખા ૨
૫ " " -૨	
૬ શિક્ષારિકા-૨	બા
૭ બાંધા પર ચઢાઈ	બા
૮ આપ્તે મહા	૧
૯ માતળા પંજામાં	બા
૧૦ ચીણુગારો	બા
૧૧ લલ્લુ	બા
૧૨ સંકટની શોધમાં	૧૦
૧૩ ભેટીઓ સરદાર	૧૫
૧૪ માયાવી રેશ	૧૧
૧૫ ટાંમી અને બીજા વાતો	બા
૧૬ શિક્ષારિકા-૩	બા

આખા સેટના પાણીતર રૂપિયા ૧૨૦/-
૧૨૦/- આપરીઓ : : પાંકાં પૂર્ણ : : માફક કિંમત

ગાંધીવ બાળમાસિક ૨-૦-૦ ગાંધીવ બાળપર્યાવરણિક ૫-૦-૦

હાસ્યમૂર્તિ ન્યોર્તીદ્ર દવેકૃત રંગતરંગ ચાર ભાગ ૫-૦-૦

બાલોદ્યાનમાળા (૮૬ પૃ) ૨૭-૨-૦ ચાલો સજીવીએ (૧૨ પૃ) ૭-૮-૦

બકોર પટેલ (૨૦ પૃ) ૫-૧૦-૦

જી.જી.જી.જી.જી.

પરતડાલિયા

વાર્ષિક લઘાવન .

૨૦ મે ૧ - ૮૦૦

૧૦ મે ૩૧, ૧-૦-૦

૨૨ મે ૧૩, ૦-૧-૦

વ્યવસ્થાપક .

• તત્ત્વ

વાયલભાઈ નારણભાઈ અમીન (બી કોમ)

મણિલાલ પ્રભાકર બાપ

મતી, પ. ર. ન મહાલિ

પુસ્તક ૧૭ મું

૨૧ ૧૯૪૦

અંક ૫ ગો

અનુક્રમણિકા

પુસ્તકાલયોની આજની ફરજ ...	... —તંત્રીસ્થાનેથી ...	૨૦૭
સાહિત્યસૃષ્ટિનું અવનવનું ...	... શ્રી. છોટાલાલ માનસિંગ કામદાર...	૨૦૯
સંસ્કારી વાચન ...	... શ્રી. સુરેશ હ. જોષી ...	૨૧૧
શું કરો છો ? ...	... ...	૨૧૬
રફી કાગળ ...	... ...	૨૧૭
પુસ્તકોની કિંમત ...	... ...	૨૧૯
ભારતીય ગ્રંથો ...	... શ્રી કનૈયાલાલ મણેલાલ મુનશી...	૨૨૦
વિસનગર મદાલ ફટ્ટો પુ. પરિષદ ...	... ...	૨૨૬
પુસ્તકપરિચય ...	... શ્રી. 'અદ્રષ્ટા' શ્રી. મ. પ્ર. બાસ, 'દ્રષ્ટા'	૨૨૮
નવીન જ્ઞાન ...	... ...	૨૩૪
સાહિત્ય અને સંસ્કૃતિનાં વહેણ ...	... ...	૨૩૫
સામયિકોમાંથી શું વાંચશો ? ...	... ...	૨૩૭
માસિકો મળ્યા તારોખ ...	... ...	૨૪૧
પુસ્તકાલય નોંધ ...	... ...	૨૪૨
પુસ્તકો મોકળ્યાની માહિતી ...	... ...	૨૪૩
પત્રવ્યવહાર દ્વારા પુ. શિક્ષણ: પરીક્ષાનું પરિણામ ...	... ...	૨૪૩
સામયિક ફોહન		
આમગ્રજની દ્વિધા રિયતિ ...	... ...	૨૪૭
યુદ્ધ અને ખાદી ...	... ...	૨૪૮
સત્તરમી સદીનું સ્વરત ...	... ...	૨૫૦
બાજરી, જુવાર અને ધાતું ખાતાં શીખો. ...	... ...	૨૫૩
આપણો વારસો ...	... શ્રી. કનૈયાલાલ મુનશી ...	૨૫૪
ગુલામો અને પોપટ ...	... શ્રી. ચંદુલાલ પટેલ ...	૨૫૫
ભગવાનની ભાષા ...	... કિ. ધ. મ. ...	૨૫૬
આટલું તો કરો જ. ...	... ...	૨૫૯
૧૯૪૨ નું રાજકીય બિવિધ્ય ...	... ...	૨૬૦

આ અંકના પૃષ્ઠ ૨૧૭ પર છપાયેલ પ્લોટક “ પ્રજાબંધુ ” કાર્યાલય તરફથી મળ્યો છે તેનો અહીં જાણ સ્વીકાર કરીએ છીએ. —તંત્રી

આ માસિક વડોદરામાં ‘ ધી હુદાણામિત્ર પ્રિ. પ્રેસ’માં અંબાલાલ વિ. કુરે પુસ્તકાલય મ. સ. મંડળ લિ. ને માટે છાપી પ્રસિદ્ધ કર્યું. તા. ૧૫-૫-૪૨

પુસ્તકાલય સંચાલન માટે સદાનો સાથીદાર

અન્યેક માર્ગદર્શક ગ્રંથ

પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિનું એકીકરણ

સંપાદક : શ્રી. ઉમેશભાઈ મોતીભાઈ પટેલ, ખી. એ.

મહદનીશ વ્યવસ્થાપક, પુસ્તકાલય ખાતે, વડોદરા

“ પુસ્તકાલય ” માસિકના કદનાં ચારસો ઉપરાંત પૃષ્ઠ છતાં

મૂલ્ય માત્ર રૂ. ૩-૮-૦

ખાં શું શું છે ?

- વડોદરા રાજ્યની પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિના પ્રારંભકાળથી આજસુધીનો કમખંડ ઇતિહાસ.
- પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિવિષયક શાસ્ત્રીય શ્રેણી
- વખતોવખત ખાતા તરફથી બહાર પડેલ મહત્વની સૂચનાઓ અને વરહુકમોનો સારોદાર.
- શુશ્રૂષાતી સાહિત્ય અને પ્રકાશનસંસ્થાઓનો સંક્ષિપ્ત પરિચય.
- શિષ્ટ પુસ્તકોની એક વિસ્તૃત નામાવલિ.
- વર્ગીકરણ પદ્ધતિની શાસ્ત્રીય છણાવટ.

પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિવિષયક માર્ગદર્શક માહિતીનો અન્યેક ભંડાર

તમારા પુસ્તકાલયના સંચાલનમાં સાચા સાથીદાર અને માર્ગદર્શક બોમિયા

તરીકે આ પુસ્તકને આંખે જ મંગાવી વાંચના માંડો અને આ લોકભદ્ર

પ્રવૃત્તિની વિગતોથી સંપૂર્ણ વાકેફગાર બનો.

દરેક પુસ્તકાલયના ગ્રંથપાલ પાસે આ પુસ્તક અવશ્ય હોવું જોઈએ.

લખે:-

પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ, લિ. વડોદરા.

આપણા સ્ત્રીસમાજના વિવિધ પ્રશ્નોની છણાવટ કરનાર

જાણીતા રાષ્ટ્રીય કાર્યકર્તા અને લેખક :

શ્રી. ઇન્દુલાલ યાજ્ઞિકની કલમે લખાયેલાં

ગુણિયલ ગુર્જરીઓનાં મનોરમ રેખાચિત્રો

કુમારનાં સ્ત્રીરત્નો

નવી આવૃત્તિ સુંદર રૂપ-રંગ અને આકર્ષક કવર જેકેટ સહિત હજી હમણાંજ પ્રકટ થઇ છે

આ નવી આવૃત્તિ આજે જ મંગાવો.

કાચું પૂઠું મૂલ્ય રૂ. સવા, પાકું પૂઠું રૂ. દોઢ.

મોતીભાઈ અમીન જીવન અને કાર્ય

ગુજરાતની પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિના પિતા અને પ્રચારક, ગુજરાતના ગામઠે ગામઠે જ્ઞાન-પરજો બેસાડવાની વિવિધ યોજનાઓના ઘડવૈયા અને નિર્માતા સ્વ. શ્રી. મોતીભાઈ સાહેબની સળંગ જીવનકથા આ પુસ્તકમાં કમબદ્ધ આલેખવામાં આવી છે.

લેખક : પુ. છ. શાહ, એમ. એ.
લગભગ સાતસો પૃષ્ઠના આ
પુસ્તકનું પઠતરથી પણ ઓછું
મૂલ્ય રૂ. અઢી છે.

ગુજરાતને સેવાનાં સાચાં મૂલ્યો
સમજાવનાર. એ નરદેવના જીવન-
માંના જાણુવા જેવા પ્રસંગો આ
પુસ્તકમાંથી મળશે.

આજેજ મંગાવી વસાવો અને પ્રેરણા પામો.
પુસ્તકાલય સંસ્થા મંડળ લિં
પો. બો. નં. ૧૦, રાવપુરા-વડોદરા

દરેક લાયબ્રેરીમાં હોવું જ નેહએ

ખાસ સ્ત્રીતંત્રીની જાતિદેખરેખ નીચે ૧૯ વર્ષથી સ્ત્રીઉપયોગી વિષયોને રજૂ કરતું ગુજરાતનું અનૈક માસિક પત્ર

ગુણસુન્દરી

તંત્રી : શ્રી. જયવતી દેસાઈ

સ્ત્રી-ઉપયોગી વિષયોના ખાસ મહત્ત્વ લેખો, જાણીતા કવિ-ઓના રસભર્યા શાસ, જાણીતા લેખકોની સુંદર દ્રષ્ટી વાર્તાઓ, સ્ત્રીજગતના સમાચાર, આદિ નવલકથા,

ખાલકો માટે બાલવિભાગ

નાર્સિક લવાજમ : હિંદમાં રૂ. ૪૫૦ : પરદેશ સિલિંગ ૧૦

ઉપરાંત દર વર્ષે

સાંસારિક વાર્તાઓનું લેટપુસ્તક

નવા વર્ષનું લેટ પુસ્તક જાણીતા લેખક શ્રી. તા. પો. અઠાલજીની યશસ્વિની કલમે લખાયેલું “કીર્તિ” પ્રકટ થઈ ગયું છે.

સપ્ટેમ્બર ૧૯૪૧ થી ૧૯૪૨ વર્ષ શરૂ થયું છે.

આહક ન થયા હો તો આજે જ લવાજમ મોકલી નામ નોંધાવો.

વ્યવસ્થાપક “ગુણસુન્દરી”, C/o હુદાણમિત્ર પ્રેસ, વડોદરા

તૈયાર છે આજે જ મંગાવો તૈયાર છે

હિન્દી રાષ્ટ્રીય મહાસભાએ ૫૦ વરસથી હિન્દની મુક્તિ માટે શું શું કર્યું તેનો શરૂઆતથી અત્યાર સુધીનો સાચો ઇતિહાસ રજૂ કરતું અનૈક પુસ્તક

હિન્દી રાષ્ટ્રીય મહાસભાનો ઇતિહાસ

ભાગ ૧-૨-૩

કિંમત રૂ. ૧૦

દરેક મહાસભાના પ્રમુખના ફોટા સાથે

રજવાડાના કાવાદાવા, અંતઃપુરની સ્ત્રીઓની રાજરમત તથા અનેક લેહલરમોથી ભરપૂર ઐતિહાસિક નવલકથા

રાજયોગી યાન પરમાર વારાવર્ષાદેવ

ભાગ ૧-૨ મૂલ્ય દરેક ભાગના રૂ. ૪

હુદાણમિત્ર પ્રિ. પ્રેસ, વડોદરા.

આ પુસ્તકની ઉત્તમતાનાં પ્રમાણપત્રો :

૧. વડોદરા રાજ્યના કેળવણી ખાતાએ સાળાઓમાં ધનતમ અને પુસ્તકાલયો માટે અને પુસ્તકાલય-ખાતાએ તમામ પુસ્તકાલયો માટે આ પુસ્તકના પહેલા અને બીજા ભાગને મંજૂર કર્યા છે.
૨. મુંબઈ ઇલાકાના સરકારી કેળવણી ખાતાએ પ્રાથમિક અને માધ્યમિક સ્કૂલોના વિદ્યાર્થીઓની લાયબ્રેરીઓ માટે આ પુસ્તકના પહેલા અને બીજા ભાગને મંજૂર કર્યા છે.
૩. આ પુસ્તકના પહેલા અને બીજા ભાગની રખ (પચીસ) નકલો વડોદરાનાં પ્રાથમિક વિદ્યામંદિરો અને ૧૧ (અગ્નીઆર) નકલો અમદાવાદની શુજરાત વર્નાક્યુલર સોસાયટીએ ઉત્તેજન માટે ખરીદી છે.
૪. આ પુસ્તકના પહેલા અને બીજા ભાગ માટે ભુજનાં ભરાયેલ 'કચ્છ હુન્નરવંદોગ' પ્રદર્શનમાંથી પ્રમાણપત્ર (Certificate of Merit) મળ્યું છે.
૫. આ પુસ્તકના પહેલા ભાગને આણંદમાં મળેલી બીજી શુજરાત પુસ્તકાલય પરિષદે સારા પુસ્તકોમાં ગણ્યો છે.
૬. આ પુસ્તકની ઉત્તમતા માટે અનેક સુપ્રસિદ્ધ સામયિક પત્રોએ સારામાં સારા અભિપ્રાયો આપ્યા છે.

આ પુસ્તકની ઉત્તમતાના ચોક્કસ અભિપ્રાયો

૧. હરેક પુસ્તકાલયમાં આ પુસ્તક હોવું જ નેહ્યું જોઈએ. એકદંત નહિ. પરંતુ તે વિશેષ વંચાય એવી પેરવી મંત્રીઓએ કરવી નેહ્યું જોઈએ...

...ધરગથુ હુન્નરનાં આ ભવનાં દેખાતાં પુસ્તકો આપણે ત્યાં ધણાં બહાર પડ્યાં છે, અને હંમેશાં એ તેવી ભહેરાતોનાં ચોક્કસ સાથે બહાર પડે, પરંતુ આ પુસ્તકની વિશેષતા તેમાં મૂકતા પ્રયોગો માત્ર નથી પણ જુદા જુદા વિષયોના સારા અને અનુભવી લેખો પાસે લખાવેલા લેખોને સંગ્રહીને આ પુસ્તકને વિવિધતાલયુક્ત બનાવવામાં આવ્યું છે તે છે...

...યોગ્ય ખર્ચે જે કોઈ લાઈને આલેખિકા મેળવવા માટે પ્રયત્નો કરવા હોય, તે આ પુસ્તક નેહ્યું જવા જેવું છે... કારણકે ઓછી મૂલ્યે ભવમહેનત કરીને પેસા કમાઈ શકાય છે...

'શિક્ષણ અને સાહિત્ય' માસિક, (અમદાવાદ).

...વર્તમાન જીવનમાં રહીને કેટલાક હુન્નર કરીને, માણસ પોતાના પેટ પૂરતું મેળવી શકે-એવા પ્રકારના નુસ્ખા આ ગ્રંથમાં બતાવવામાં આવ્યા છે. છતાં લેખક-સંપ્રદાએ આમાં કેટલીક ન્યવતર અને બીજાં પુસ્તકોમાં લાગ્યે મળે તેવી ઉપયોગી હકીકતો નોંધી પુસ્તકને ઉપયોગી બનાવ્યું છે. પુસ્તક અવશ્ય વાંચવા જેવું છે; તેમાંથી કો કોની રુચિ પ્રમાણે કંઈ ને કંઈ મળવા વગર રહેઈ નહીં.

'શુજરાત સાહિત્ય સંજ્ઞાની કાર્યવાહી' (અમદાવાદ)

...આવાં પ્રમુખ ઉપયોગી પુસ્તકને રાજ્ય અને ઉદ્યોગોના પ્રચાર માટે ઉચી પંચેની સંસ્થાઓએ ઉત્તેજન આપી, આમંત્રણોને સંજીવન કરવામાં સાથ અને સહકાર આપવો નેહ્યું જોઈએ.

'સામજીવન' માસિક (વડોદરા)

વધુ ખાતરી માટે બીજા અભિપ્રાયોની યત્રિકા મફત મંગાવો.

ધરણેમાં પેસા કમાવા માટે જ મંગાવો !

કચ્છ લેખારી મંડળના પ્રમુખ,

શ્રી. હુન્નરશી ધરમશી સંપદે લખેલા

"આમુખ" સાથે

નફાકારક હુન્નરો

ભાગ ૧-૨-૩

નિખ્જાંતો અને અનુભવીઓએ લખેલા વિવિધ ભરોસાપાત્ર હુન્નરોથી ભરપૂર પુસ્તક

૭૫૦ પાનાં, ઉમદા બદાં એટલિક કાગળ, સાક્ષીય

શુદ્ધ સુદર છપાઈ અને આકર્ષક ગ્રેટ આર્ટ

કિંમત રૂ (સાત) રૂપિયા

(વી. પી. પી. ટપાલખર્ચ ૧૩ આના જુદું)

મંગાવવા માટે લખો:-

સંચાલક : શ્રી હરમી પુસ્તકમાળા

, નંબર ૩ ચોક બલર,

પોસ્ટ શિતુમરા (અંબાર-કચ્છ).

પ્રેમનું સૌન્દર્ય

અને

સૌન્દર્યના પ્રેમ

ની

અનોખી અને અપૂર્વ દૃષ્ટિભરી

શ્રી. કિશનસિંહ આવડાની

સોજ વાર્તાઓ

કુમકુમ

૩૨૮ પાનાં : આખરે ઉડી

વળગે એવાં રૂપરંગ

અહીં રૂપિયા

માં સંવરાઈ છે અને પ્રગટ થઈ છે.

શ્રી. કિશનસિંહ આવડાના જેવી રચનાઓ વાંચવામાં આવે છે ત્યારે એમ થાય છે કે આ એના વહુને, આ એની તાઝીએ, આ એની ચોટે, આ એની માનસસાક્ષીની સાચદિક્ષીએ અને આ એના ફલાણા પાંત્રની કુયારી હતી નય છે.

—મી. ખ. દ. ઠાકોર.

ખડારતું રૂપરંગ જેમ આંખે ઢાળે વળગે તેવું છે, તેવી જ અદરની ગુણવત્તા હૃદયમાં વસી નય તેવી છે.

—મી. વિજયરાય વેદ

જેમણે જીવન જીવ્યું છે, આપ્યું છે, જિંદગીમાં તેજબાણી સંતાડીએલી છે, વૃત્ત, સંગીત, સૌન્દર્યનો મહિસા કરતાં પણ બલવત્તર નરો અનુભવો છે એવા નવલિકાકારોના વર્તમાં શ્રી. કિશનસિંહજી રજાન છે. 'કુમકુમ' એ જીવાણે ચડેલી જીંદગીમાં થતી વેદનાંતું ફળ છે.

—શ્રી. સનસુખલાલ મહેતા

આપણા સાહિત્યમાં કદાચ 'કુમકુમ' ના અપવાદ સિવાય પાત્ર, સ્થળ અને પ્રસંગોનું આદર્શ વૈવિધ્ય જોઈને કેટલેક વાર્તાકારોને એક પ્રસ્તાવના ન મળે, આ વૈવિધ્ય એ શ્રી. કિશનસિંહ આવડાની વિસિષ્ટતા છે એ તો કોણસ.

—શ્રી. શુભાખંડાસ શ્રોતર.

પ્રભુચમરતી અને માનવતાનો ત્રિવેણીસંગમ 'કુમકુમ' લગ્નલેટ આપવા જેવી મનોદમ અને હૃદયંગમ ચીજ બની છે.

અમારું આપણું સૂચિપત્ર મંગાવો.

એન. એમ. ત્રિપાઠી એન્ડ કમ્પની

શુકસેલસ : પબ્લીશર્સ : : પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ : મુંબઈ-૨

વડોદરા રાજ્ય પ્રજામંડળનો

રજતમહોત્સવરમારક ગ્રંથ

૨૦૦ ઉપરાંત પૃષ્ઠ અને સાઠ કરતાં વધુ ચિત્રો
વડોદરા રાજ્યના રાજકીય જીવનના ૨૫ વર્ષની કારકિર્દીનું
સિંહાવલોકન આપતો એક અને અજોડ ઐતિહાસિક ગ્રંથ

એ ગ્રંથ શી રીતે મેળવશો ?

- (૧) સાર્વજનિક પુસ્તકાલયોને ૦-૪-૦ પોસ્ટેજના મોકલવાથી વિનામૂલ્યે મોકલાયે.
- (૨) “પ્રજામંડળ” પત્રિકાના ગ્રાહકોને ૦-૮-૦ ની કિંમતે; ટપાલખર્ચ જુદું.
- (૩) સૌ કોઈ માટે ૦-૧૨-૦; ટપાલખર્ચ અલગ.

પુસ્તક મેળવવા માટે પુસ્તકનું મૂલ્ય તથા પોસ્ટેજ સાથે લખો :—

વડોદરા રાજ્ય પ્રજામંડળ, જ્યુબિલી બાગ સામે, વડોદરા.

દેશપરદેશમાં છોડરા
અને છોકરીઓમાં સારા
વાચનનો શોખ ઉત્પન્ન
કરીને પોથી રજું છે.
યુવાન પણ અભાણ સ્ત્રી-
વર્ગને વાંચતાં શીખવા
લલચાવી શક્યું છે.
ગુજરાતનાં હજારો
સ્ત્રીઓ અને બાળકોમાં
સાહિત્ય, સંગીત અને
જ્ઞાના સંસ્કારોનાં બીજ
વાવી રજું છે.

ત્રિરંગી મુદ્ર ચિત્રો, ગીતો, વાર્તા, સંવાદ, વિનોદ, પ્રવાસ અને સાહસનાં વર્ણનોથી
ભરપૂર દર મહિને નિયમિત રીતે બહાર પડતું

—બાલમિત્ર માસિક—

હજી તમારા કુટુંબમાં નથી આવતું ?

પ્રતિદિન ગ્રાહકોની સંખ્યા વધતી જાય છે એ જ બતાવે છે કે જે બાળક ‘બાલમિત્ર’
વાંચે છે તે ગ્રાહક બનવા વડીલોને વિનવે છે. આજે જ તમારા બાળકનું નામ ગ્રાહક તરીકે
તેજાવો. ઓગસ્ટ માસથી ‘બાલમિત્ર’ નું ૨૧મું વર્ષ શરૂ થયું છે. ઓગસ્ટથી કે જાન્યુઆરી-
થી ગ્રાહક થઈ શકાય છે.

વાર્ષિક લવાજમ માત્ર રૂ. ૪) = પચ્ચેસ માટે વાર્ષિક શિલિંગ ૮
લખો:—૦૫૪૨૫૪૫૬, ‘બાલમિત્ર’ કાયાલય-ચેરાતર એન્ડયુક્શન સોસાયટી, આમુદ

પુસ્તકાલયોની આજની ફરજ

-- ત'નીસ્થાનેથી

આજે જ્યારે સુદ્ધ હિંદ નજીક આવતું જાય છે ત્યારે અનેક નવા પ્રશ્નો ઉપસ્થિત થાય છે. એ પ્રશ્નોના ઉકેલમાં, જેમ અન્ય સામાજિક તેમ જ રાજદારી મંડળો અને આગેવાનો પોતપોતાનો યથાશક્ત્ય ફાળો આપી પ્રજાને શાંતિના પાઠ શીખવે છે, તેમ પુસ્તકાલયો પણ એને અંગેનો જનતો ફાળો આપી શકે. કારણ કે આજે તો ગામડાંઓમાં પુસ્તકાલયો એ વર્તમાન પરિસ્થિતિથી વાકેફ થવાનું સુખ્ય સ્થળ મનાય છે. અને વર્તમાનપત્રો આવવાના વખતે, લોકો નવીન અને છેવટના સમાચારો જાણવા ઉત્સુકતા સેવતા ત્યાં એકત્ર થતા હોય છે.

આવે વખતે પુસ્તકાલયો અતિ અગત્યની પ્રજાની સેવા બજાવી શકે.

પુસ્તકાલય દ્વારા, એ પુસ્તકાલયનો અંથપાલ રાજના રાજ વર્તમાનપત્રો-માંથી મેળવીને વા સ્થાનિક સત્તાવાળાઓ પાસેથી સત્તાવાર સમાચાર પ્રાપ્ત કરીને પુસ્તકાલય મકાનવાળું હોય તો તેમાં એક બ્લેકબોર્ડ બનાવી તેના પર એ સમાચારો જાહેર જનતાની જાણ માટે મૂકી દે. મકાન ન હોય તેવા પુસ્તકાલયનો અંથપાલ ગામમાં જાહેર ગણાતા સ્થળે એક ભીંતપત્ર પર આવા સમાચારો ઉપરાંત ગામમાં જનતા રાજ રાજના બતાવો-ગામમાં યોજાઈ જીલું થયું હોય તો તેની નિત્ય પ્રવૃત્તિના તેમ જ લોકોને ધીરજ અને શાંતિ મળે તેવા પ્રેરક અને ઉદ્બોધક આદેશો વડે ખોટા ભયના માર્યા ન ગભરાવાની વખતોવખત સૂચના પણ આપતા રહે. વળી કદાચિત્ ભયનો સંભવ હોય ત્યારે હરકોઈ પ્રકારના ભયને વખતે કેમ વર્તવું અને કેવી સમય-સૂચકતા વાપરવી તેને લગતી ગામના આગેવાનો પાસે નક્કી કરાવેલી વ્યવહારુ માહિતી પણ એ બોર્ડ પર પ્રસિદ્ધિ માટે મૂકે.

સુદ્ધનો ભય હિંદુસ્તાનમાં સુખ્યત્વે ઔદ્યોગિક શહેરો પર હોવાનું કહેવાય છે,

પુસ્તકપ્રકાશન તો ચાલુ રહેવું જ જોઈએ.

કામગીરી જેવું હોવા છતાં ઉત્ક્રાંતિની પુસ્તકપ્રકાશન પ્રવૃત્તિ ચાલુ જ છે. ગમે તેવા ધોંધાટની વચ્ચે પણ લેખકોની દલમ આલે છે અને પ્રકાશકો નવાં પ્રકાશનો માટે મથ્યા કરે છે. તેઓ પોતાનાં પુસ્તકોનો જથ્થો ગામડામાં રાખવા લાગ્યાં છે અને છાપખાનાંઓએ પણ પોતાનાં ચાણાં ગામડાંમાં નાખ્યાં છે. પુસ્તકો પરના કર સામે લડત ચલાવીને પ્રકાશકોએ એ કર નાબુદ કરાવ્યો છે. કામગીરી મૂંઝવણ કરતાં તો વિશેષ મૂંઝવણ પ્રકાશકો નહાં પૂઠાં માટે યોડની વેડી રહ્યા છે, અને તેથી તેમણે પુસ્તકોનાં પૂર્ણ કાર્યાલય કામગીરીનાં જ ખતાવીને ચલાવવા માંડ્યું છે. કીણાં બીણાં વાપરીને પણ કામગીરી કરકસર કરવામાં આવે છે. આ બધી મહેનત અને મુશ્કેલી છતાં 'વેબીન સીરીઝ'નાં પ્રકાશકોએ પોતાનાં પુસ્તકોના મૂલ્યમાં એક પૈનાનો પણ વધારો કર્યો નથી અને જોઈતાં પુસ્તકોની નવી આવૃત્તિઓ ચાલુ રાખી છે. એક પ્રકાશક સરથાના મોવણી શ્રી. ફેખર હદે છે: "Books reflect every aspect of cultural life" અને તેથી ગમે તેવા મુશ્કેલ સમયમાં પણ પુસ્તકપ્રકાશન તો ચાલુ રહેવું જ જોઈએ.

પુસ્તકો ઘરઘર વંચાય તેવી યોજના કરે છે, તેમ આજના જેવા વખતે પુસ્તકાલયો ઉપર જતાવી તેવી અને અન્ય સ્થાનિક સ્થળ-સંજોગોને અનુરૂપ સેવા જાળવી શકે.

પુસ્તકાલયોના ઉત્સાહી ગ્રંથપાલો આમ જનતાને અક્ષવાઓના વંટોળમાંથી હુગારવાને અને દેશને ઉપયોગી કામોમાં દોરવાને આટલું વા તેથી વધતું ઓછું કંઈક તો જરૂર કરે જ.

આટલી આશા શું વધારે પડતી લેખાગે ?

પરંતુ ગામડાં પર તેવા બંધને લાગ્યે જ અવકાશ હશે, એને લગતી સમજૂત પણ તેઓ આ યોડ દ્વારા આપી શકે. વળી ચાલુ મોંઘવારી, અને તેના નિવારણના ઉપાયો-ગૃહઉદ્યોગો ચલાવવાનું તેમ જ ગામડાના જોડૂતો અનાજના વાવેતર તરફ વળે એવી જાતનાં લોકસેવકોનાં તેમ જ સરકાર તરફથી વખતો-વખત પ્રસિદ્ધ થતાં નિવેદનો અને પરિપત્રો જનતાની જાણ માટે ઉપયુક્ત યોડ પર મૂકે.

આ તો યોડના નિત્યક્રમની વાત થઈ; પરંતુ આવા વખતે જે અક્ષવાઓનો વંટોળ પ્રસરે છે તેને પણ અટકાવવામાં ગ્રંથપાલ ધારે તો સારો ફાળો આપી શકે. શક્ય હોય ત્યાં-બધાં પુસ્તકાલયનું મકાન ન હોય ત્યાં-આશા જેવા અથવા જાહેર મંદિરની જગ્યામાં-જાહેર સ્થળે દરરોજ સાંજે એકાદ જાહેર સભા અથવા મિલનસ્થાન જેવી યોજના કરીને દિવસભરના દેશ-પરદેશના તેમ જ ગામના ખરા સમાચારો એ શ્રોતાઓને સમજાવી શકે. વળી વાર્તાલાપ દ્વારા ગામના અન્ય પ્રશ્નોની ચર્ચા પણ કરી શકે.

આ રીતે જોતાં, પુસ્તકાલય એ આજના જનતાના યોદા જલસાટના વખતે અતિ અગત્યની અને ઉપયોગી સેવા જાળવનાર શ્રેયસ્કર સાધન થઈ પડે. શાંતિના દિવસોમાં એ જેમ પુસ્તકો વંચાવવાનું કામ કરે છે-નીતિપ્રેરક

સાહિત્યસૃષ્ટિનું અવનવું

દૂર પૂર્વના યુદ્ધની હિંદી સાહિત્યવિષયક પ્રવૃત્તિ ઉપર માડી અસર થઈ છે. ખાસ કરીને બંગાળના પ્રકાશનકેન્દ્ર કલકત્તા ઉપર કાગળની અછત તથા સમાજજીવનમાં આવેલી અવ્યવસ્થાને અંગે નવાં પુસ્તકોનું પ્રકાશન દેખીતી રીતે જ ઓછું થયું છે. એમ છતાં બંગાળી સાહિત્યમાં નવી કલ્પનાઓ તથા સાહસનો અભાવ નથી, એમ કવિતાલવને શરૂ કરેલી નવી કાવ્યમાળાથી જણાઈ આવે છે. આ માળાનું નામ ‘ એક પૈશા એકતી ’ (પૈસે કવિતા) રાખવામાં આવ્યું છે. પહેલા પુસ્તકમાં શ્રી. બુદ્ધદેવ બોઝની સોળ કવિતા આપવામાં આવી છે અને તેની કિંમત ચાર આના રાખવામાં આવેલ છે. ઉપરનું પૂઠું પણ સરસ છે. કવિતા ગંભીર તથા હાસ્યરસની છે. છેલ્લી ‘ હવાઈ હુમલા ’ વિષેની કવિતાઓ તો લોકોને સત્વર ગમી જાય તેવી છે.

x x x

જેમ ગુજરાતી ભાષામાં તેમ બંગાળી ભાષામાં પણ કવિતાનાં પુસ્તકોનું વેચાણ ઓછું જ થાય છે. એટલે બધાને પોપાઈ શકે તેવી રીતે આ પુસ્તકો પ્રગટ કરવાથી તે લોકપ્રિય થવાનો પૂરતો સંભવ છે. ડૉ. અમિયા ચક્રવર્તીનું બીજું પુસ્તક છપાઈ રહ્યું છે.

x x x

પ્રખ્યાત બંગાળી લેખક બાબુ કેદારનાથ બેનરજીને એશીએ જન્મદિવસ ફેબ્રુઆરીમાં ઉજવાઈ ગયો. કેદારનાથ બાબુ છેલ્લાં સાઠ વર્ષોથી બંગાળી સાહિત્યની સેવા બજાવી રહ્યા છે. તેમની ટૂંકી વાતો તો બહુ જાણીતી છે. તેમણે બંકિમચંદ્ર ચેટરજીના આશીર્વાદ સાથે લેખનપ્રવૃત્તિ શરૂ કરી હતી.

x x x

અલ્લાહાબાદના હિંદી માસિક ‘ વિશ્વવાણી ’એ જનન્યુઆરી અંક ‘ સંસ્કૃતિ અંક ’ તરીકે પ્રગટ કર્યો છે. ફેબ્રુઆરી અંક પણ તે જ રીતે પ્રગટ થશે. જનન્યુઆરી અંકમાં ઘણા પ્રસિદ્ધ લેખકોના લેખો છે.

x x x

સ્વ. કવિવર ટાગોરના સ્મરણાર્થે ત્રિવેન્દ્રમ્માં ‘ કેરાલા ટાગોર ઍકેડેમી ’ની સ્થાપના કરવામાં આવી છે. આ ઍકેડેમીની ઉદ્દઘાટનક્રિયા રાવસાહેબ યુ. એસ. પરમેશ્વર આયરે કરી હતી. બીજા ભાષાનાં ગ્રંથ પુસ્તકોનું મલાયલમમાં ભાષાંતર કરવાને આ સંસ્થા ઉત્તેજન આપશે તેવી આશા રાખવામાં આવે છે.

x x x

તાન્જેતરમાં પંજાબી ભાષામાં પ્રગટ થયેલ પુસ્તકોમાં કવિતાનો સારો ફાલ જોવામાં આવે છે. પ્રીતમસિંગ સીરીસનું ‘ કલ્પકૃત્ત્વજન ’, અવતારસિંગ આઝાદનું ‘ સવનપિંગલ ’, ગ્યાની યુરુમુખસિંગ ‘ મુસાશીર ’નું ‘ જીવનપંથ ’ વગેરે પુસ્તકો ખૂબ જાણીતાં થઈ પડ્યાં છે.

x x x

ગોંડળની રસરાજા ઔપધ્યાયમ તરફથી અલગબ સંસ્કૃત પુસ્તકો વારંવાર પ્રગટ કર-

આપણું સાંપ્રત સાહિત્ય

આપણા સાહિત્યકારોની ન્દની પેઢી કદાચ અદૂરદર્શી હશે, પણ છીછરી તો નહોતી જ. એમની મર્યાદિત દષ્ટિને શક્ય એટલો વિવેક કે વસ્તુને તાગ લેવાની એમની શક્તિનો આપણે અનાદર કરી શકીએ તેમ નથી. જેમ એ વાંચતા તે બહુવા માટે નહિ પણ જીવનની હલપૂરૂં પૂરવા, તેમ લખતા તે પણ વંચાવવા નહિ પણ દર્શાવવા. પરંતુ આજે તો કોઈ વાતોઓની ટૂંક શાળ બની બેસે છે, તો કોઈ નવલકથાઓની અને પોતાના જેટલી જ પાત્રોની અપૂર્ણતા દર્શાવવા અથવા જીવનના કશા આદેશ પરિબળને અપાવે પોતાની જેમ પોતાના વાચકને પણ સુખસ્વપ્નમય કોઈક અંદાન મિનારમાં હડસેલી દેવા સિવાય જીવનનો પર્યાપ્ત સ્પર્શ, તેના ધરોનું મહાદર્શન કે વાચનને આનંદ પણ જ્યાં ભાગ્યે જ આપી શકે છે ત્યાં નવી દૃષ્ટિની કયાં વાત કરવી? સ્વાસ્થાનિકતા આજના આપણા સાહિત્યકારને આપણે 'પ્રશ્નયુગ' (Age of interrogation) કહી શકીએ.

જગત બહારે બળે છે ત્યારે ગુજરાતી સાહિત્યનાં પાત્રો હજી પ્રેમની આગથી બળ્યાં કરે છે. એ માનવહૃદયનો રચાયે ભાવ છે પણ એ ચે દૃષ્ટિહીન નથી એવું બાન રાખનારા બહુ આછા હોય છે. જીવનના સંસ્પર્શથી દૂર રહેતું સાહિત્ય કણજી વિનોદ સિવાય ભાગ્યે કશા ચિરંજીવ તત્વો ધરાવી શકે.

આજનું ગુજરાતી સાહિત્ય એકાન્તહીન બનતું જાય છે તેનું કારણ આપણી અત્યંતવૃત્તિથી એ જન્મતું નથી. અનુલંઘ્ય સીમાઓને ઓળંગીને કાન્તિના પુકાર આપણું સાહિત્ય કરી શકે છે, પણ એ સીમાઓ ઓળંગવાનો કોઈ વિશિષ્ટ હેતુ કે નવું દર્શન ભાગ્યે જ નજરે પડે છે.

('પ્રબંધ' ૨૧-૪ '૪૨)

વામાં આવે છે. તેના સંચાલક રાજવૈદ્ય જીવરામ કાળીદાસની સારા સંસ્કૃતજ્ઞ વિદ્વાન તરીકે ગણતરી થઈ શકે તેમ છે. તેમણે પ્રસિદ્ધ કરેલ ભગવદ્ગીતા સંબંધી પરદેશી વિદ્વાનોએ પણ ઉચ્ચ અભિપ્રાય દર્શાવેલ છે. તેમણે થોડા સમય પહેલાં મહાકવિ ભાસનું રચેલ 'યમુદ્ધલ નાટકમ્' પ્રગટ કર્યું છે. આ પુસ્તકના કર્તૃત્વ વિષેનો નિર્ણય હજી સુધી થયો નથી.

x x x

મદ્રાસની એક્ઝામ-સ કંપનીએ જુદા જુદા તામિલ લેખકો તથા લેખિકાઓની ટૂંકી વાતોના સંગ્રહો પ્રગટ કરવા શરૂ કર્યા છે. પહેલો સંગ્રહ ૧૯૪૧ ના એપ્રિલમાં પ્રગટ થયો હતો. તેમાં પ્રસિદ્ધ લેખકોની ચાળીસ નવલિકાઓ હતી. બીજો સંગ્રહ ચાલુ વર્ષમાં પ્રગટ થયો છે, તેમાં પહેલા સંગ્રહમાં નહિ આવેલ લેખકોની પચાસ નવલિકાઓ છે.

x x x

કવિવર ટાગોરનાં પુસ્તકોથી તામિલ પ્રદેશ વીસ વર્ષોથી પરિચિત છે. તે વખતે ટાગોરની ટૂંકી વાતોનું ભાષાંતર શ્રી.આચાર્ય, વી. વી. એસ. આચર તથા સી. સુબ્રહ્મણ્યમ ભારતીઆરે કર્યું હતું. ટાગોરના અવસાન પછી 'કલ્પેમગળ' દર મહિને તેમની એકાદ કૃતિનું ભાષાંતર પ્રગટ કરે છે.

x x x

હિંદમાં તામિલ છાપખાનાની શરૂઆત જોરબુદ્ધ પાદરીઓએ ૧૫૭૭ માં કરી હતી તેમ બનારસ હિંદુ યુનિવર્સિટીના રજતમહોત્સવ અંકના એક લેખ પરથી જણાય છે. જંગાળી ભાષામાં છપાયેલ પહેલું પુસ્તક નાથિયલ હેલ્ડેનનું 'જંગાળી ભાષાનું વ્યાકરણ' તો બસો વર્ષ પછી ૧૭૭૮માં છપાયું હતું.

x x x

આરજ વહાણવટાના ઇતિહાસ વિષે વિદ્વાતાપૂર્ણ લેખો મોહાના સૈયદ મુસેમાન નદવીએ હૈદરાબાદના 'હસ્તાશિક્ક કલ્પર'માં લખવા શરૂ કર્યા છે.

છાટાલાલ માનસિંગ કામદાર

સંસ્કારી વાચન

આપણે સૌ રાષ્ટ્રીય-પુનરુત્થાનના કાળમાં જીવીએ છીએ. સર્વદેશીય નગૃતિના પૂરની છાળ આપણાં હૃદયને ઉત્સાહને હિલોળે ઝુલાવી નળ છે. પણ પૂર એ તો એક ગાંડો પ્રવાહ છે. એમાં અતુલ શક્તિ રહેલી છે એ કબૂલ; પણ એને દિશાનું જ્ઞાન હોવું નથી. એને યોગ્ય દિશાએ વાળાને, એની શક્તિને નિયંત્રિત કરીને, એનો શ્રેષ્ઠ ઉપયોગ કરવાનું કાર્ય તો અનંત કાળ સુધી મનુષ્યની વિવેકબુદ્ધિના હાથમાં જ રહેવાનું છે. પણ સામાન્યતઃ અને છે એવું કે પ્રવાહમાં વહેનારાઓ ગતિના ખ્યાલમાં એટલા તો મસ્ત હોય છે કે તેઓ તટસ્થ બુદ્ધિથી, સ્વસ્થચિત્તે યોગ્ય દશાનો નિર્ણય કરી શકતા નથી. એનો વિચાર તો કાંઈ ઊભેલો માણસ જ કરી શકે એમ મનાય છે. પણ દરેક દેશના પુનરુત્થાનકાળમાં કાંઈ ઊભા રહીને, પ્રવાહની યોગ્ય દિશા વિષે સ્વસ્થ ને તટસ્થ બુદ્ધિથી વિચારનારા ચિન્તકોની જરૂર પડી છે. એવા સ્વસ્થ ચિન્તનની સહાય વિના પ્રગતિમૂલક પૂર પ્રગતિનાશક સંહારશક્તિમાં જ પરિણમે છે.

ગ્રીષ્મના તાપથી વ્યાકુળ બનેલી પૃથ્વી જ્યારે વર્ષાની જલધારામાં છબ્બિયાં કરતી હોય છે ત્યારે એના ઉલ્લાસને અટકાવવાની કોણ હિંમત કરે ? છતાં પણ ઉલ્લાસ એ ઉન્માદ નથી પણ ચિત્તની એક સાત્વિક સંતોષપૂર્ણ શુભ અવસ્થા છે, એ જુલાઈ જવું ન જોઈએ. પણ આ બધું પૃથ્વીને કોણ કહે ? કદી ન જોયેલી એવી વિવિધ પ્રકારની વનસ્પતિથી પૃથ્વીનું આખું અંગ ઉન્માદના રોમાંચથી પુલકિત થઈ જાય છે. એને એ વખતે ના કહી શકાતી નથી. છતાં પણ પ્રકૃતિના નિયત ક્રમમાં આ ઉન્માદને કદી અંતરના ઉમળકાથી સ્વાગત મળવું નથી. વસન્તના આગમન પહેલાં શિશિર આવી જાય છે. શિશિર બધી નકામી વસ્તુને ઉપાડી લઈ જાય છે ને પછી જ એને રથાને વસન્તનો મંગલ ઉલ્લાસ પ્રવર્તી રહે છે.

શરૂને વિષે પણ આખું જ અને છે. દરેક દિશામાં, દરેક ક્ષેત્રમાં વિવિધ પ્રકારની ખંડનાત્મક ને મંડનાત્મક પ્રવૃત્તિઓના પ્રવાહો પ્રજળ વેગે વહેતા જોવામાં આવે છે. પણ એનું નિયમન ને સંચાલન જો યોગ્ય રીતે ન કરવામાં આવે તો એક મોટા અનિષ્ટને જન્મ આપવાનું દુષ્કર્મ કરવા જેવું થાય છે. આપણા જીવનના અન્ય ક્ષેત્રની પ્રવૃત્તિ વિષેની આ પ્રકારની આલોચના અહીં અપ્રસ્તુત હોવાથી સાહિત્ય અથવા તો વધુ યથાર્થ રીતે કહીએ તો વાઙ્મય અને તેના વાચનથી મનુષ્યની સંસ્કારિતાને સમૃદ્ધ કરી શકાઈ છે કે એમાં વિકૃતિના દોષે પ્રવેશ કર્યો છે, એ વિષે જ અહીં સામાન્ય વિચારણા કરીશું.

સાહિત્ય એટલે ?

સામાન્યતઃ મનુષ્ય એ સમાજમાં રહેનારૂં પ્રાણી છે. સમષ્ટિથી બિલકુલ નિરપેક્ષ રહીને જીવન ગાળવું એ વ્યક્તિને માટે સહજસુવળ વાત નથી. એટલે સમાજમાં રહીને મનુષ્યો એકબીજા સાથે સમ્પર્ક સાધી, વિવિધ પ્રકારના સંબંધોથી જોડાઈ જુદા જુદા પ્રકારની પ્રવૃત્તિઓ કરે છે ને જીવન જીવે છે. આ પ્રકારના સંબંધો ને પ્રવૃત્તિઓ માટે વ્યક્તિઓ વચ્ચેનો અસ્પર્શ વિચારવિનિમયની અગત્ય વિષે તો મતભેદ હોવો શક્ય નથી. મનુષ્યનું મનુષ્ય તરીકેનું ઘડતર એના આનુવંશિક સંસ્કાર, આજુબાજુની પરિસ્થિતિ

અને ઉત્તેજક બળોની અસરને અહણ કરવાની શક્તિના પર નિર્ભર રહે છે. જીવનના અનેક-વિધ ક્ષેત્રોના સમસ્ત પ્રશ્નો વિષે એક વ્યક્તિ વિચારી શકે એ લગભગ અસંભવિત વાત છે, એટલે દરેક મનુષ્ય પોતાની ક્ષુદ્ધિશક્તિ અને રુચિતન્ના અનુસાર પોતે જે પરિવેષનમાં મુકાયો હોય છે તેને અંગેના તાત્કાલિક ઉકેલ માગનારા પ્રશ્નોનો વિચાર કરે છે. એના આ પ્રકારના વિચારો કાયકાએનો ઉકેલ એ ભાષા દ્વારા વ્યક્ત કરે છે ને એ આપ્યા સમાજને ઉપયોગી થઈ પડે છે. જરા વધુ વ્યાપક દૃષ્ટિએ વિચારીએ તો કેવળ સામાજિક કે અંગત પ્રશ્નોની વિચારણા જ નહિ પણ પોતે જે જગતમાં જીવે છે ને તેને પરિણામે પોતાનું હૃદય જે કાંઈ લર્ષ-શોકની લાગણી અનુભવે છે તેનું યથોચિત ને ધારી અસર પાડે એ પ્રકારનું પ્રકટીકરણ તે સાહિત્ય. સાહિત્ય કોને કહી શકાય એની તાત્વિક વિચારણા અહીં અપ્રસ્તુત છે. આજના વિષયને અંગે સાહિત્ય એટલે ઉપર વર્ણવ્યા તે પ્રકારના ભાવ, સંવેદન ને વિચારોનો વિનિમય, એવું લક્ષણ બાંધવું જ પૂરતું છે.

આ ક્ષેત્રનો અગત્યનો પ્રશ્ન

પણ વિનિમય એ એકપક્ષીય વ્યવહાર નથી. એમાં આપનાર પણ છે અને લેનાર પણ છે. એટલે અહીં સુરુચિની ને નીતિની દૃષ્ટિએ આ પ્રશ્નની વિચારણા કરતી વેળાએ, એ બન્ને વર્ગોની મર્યાદા અને શક્તિને ધ્યાનમાં રાખવી જરૂરી છે. અહીં જે આવે છે તે સાહિત્યકાર છે ને જે સ્વીકારે છે તેનો ઉપભોગ કરી આનંદ માણે છે તે વાચક, ભાવક છે. મનુષ્યની અને એ રીતે સમાજની નૈતિક ને સાંસ્કારિક ઉન્નતિની દૃષ્ટિએ સાહિત્યકાર અને વાચક એ બન્નેની શક્તિનો યોગ્ય વિકાસ અને સુરુચિને અનુલક્ષીને દોરવામાં આવતી વિષયમર્યાદા એ આ ક્ષેત્રનો એક અગત્યનો પ્રશ્ન છે.

સાહિત્યકાર અને સામાન્ય માનવી

સાહિત્યકાર પણ આપણા પૈકીનો જ એક માનવી છે. એ માનવી હોઈ મનુષ્ય-સ્વભાવમાં રહેલા મૂળભૂત વિકારોથીએ મુક્ત હોતો નથી. એને પણ કોઈક પ્રત્યે દ્રેષ હોય છે; એ પણ કોઈક પ્રત્યે આકર્ષાય છે અને કોઈ અણુગમે દર્શાવે છે. અહીં આદર્શ સાહિત્ય-કારની આપણે વાત કરતા નથી. સર્જક અને શીલનો પ્રશ્ન અતિ મહત્ત્વનો છે; પણ આપણી આજની પરિસ્થિતિને ધ્યાનમાં લઈને વિચાર કરીએ તો સાહિત્યકારની અને આપણી વચ્ચેનો ફેર એટલો જ કે એનું હૃદય સદૃશ સંવેદનોને તરત જ ઝડપી લેનારું અહણધારણપટ્ટ હોય છે. એનું ઉચ્ચારણ પ્રાકૃત કે પ્રાચ્ય નથી હોતું, પણ સુસંસ્કૃત હોય છે; અને એની કેળવણીથી વિચારશક્તિ ને ભાવનાશક્તિને કારણે એ પ્રસંગો અને પરિસ્થિતિનો મર્મ જલદી અહણ કરી શકે છે. સાહિત્યકાર વિશ્વચેતનાના ધ્વજકારને આપણા કરતાં કાંઈક વધુ સ્પષ્ટ રીતે સાંભળી શકે છે, અને એ જ કારણે સમાજની કે રાષ્ટ્રની સાંસ્કારિક ઉન્નતિમાં સૌ કોઈ એની પાસેથી મોટી આશા રાખે છે. માનવહૃદયનાં સદૃશતમ સંચલનો આપણે એની મદદથી પારખી શકીએ છીએ, અનન્તની રહસ્યમયી લીલાનો ભેદ એની દૃષ્ટિથી આપણે પામી શકીએ છીએ, માનવતાના દર્દને એ વાચા આપે છે, આપણી જડતા દૂર કરવાને માટે એ આપણામાં વિશ્વ-ચેતન્યનો તણખો પ્રગટાવે છે. ટૂંકમાં કહીએ તો પ્રાકૃત મનુષ્યની પરિચિત જીવનદૃષ્ટિને-એ વિરાટને નિહાળવાનું સામર્થ્ય આપે છે ને જીવનને એ રીતે સમૃદ્ધ ને સાર્થ બનાવે છે.

આપણા સાહિત્યનાં કેટલાંક અનિષ્ટ અંગો

પણ ઉપર જણાવી ગયા તેમ સાહિત્યકાર પણ આપણા પૈકીનો જ માનવી હોય એને પણ કેટલીક વૈયક્તિક મર્યાદાઓ હોય છે. કેટલીક વાર એ જે દષ્ટિકોણથી અમુક પરિસ્થિતિને કે પ્રસંગને જોઈ વર્ણવતો હોય છે તે પૂર્વગ્રહથી દૂષિત હોઈ વાચકના મન પર ખોટી જ અસર પાડે છે. કેટલીક વાર એ અતિશયોક્તિના લેખમાં ફસાઈ જાય છે; અને આમ એ સમાજની નીતિ કે સુરુચિનો ભંગ કરે છે. આ પ્રકારનાં હોયને માટે એ જવાબદાર છે. આપણા જ સાહિત્યમાંથી આપણને આ પ્રકારની કૃતિઓ મળી રહેશે. શ્રી. સુન્દરભટ્ટી 'ખોલકી અને નાગરિકા' નામની વાતી પુસ્તિકામાં આ પ્રકારનો દષ્ટિકોણ જોવામાં આવે છે. મનુષ્યસ્વભાવના વિકૃત અંશોને સંપૂર્ણ નગ્ન સ્વરૂપમાં રજૂ કરવાની પ્રગલ્ભતા જરૂર પ્રશંસનીય તો છે, પરંતુ સાથે સાથે એણે માનવસમાજને ઊર્ધ્વ સ્થિતિએ પહોંચવાને માટેનું સૂચન કે પ્રેરણા પણ આપવી જોઈએ; નહિ તો એ સાચી કળા ન કહેવાય. કેવળ જીવનના લાગણી જન્માવે કે આપણામાં રહેલા પ્રાકૃત વિકારોને ગલીપચી કરી જગાડે તે ત્યાંથી જ અટકી જાય એ કલા ઇષ્ટ નથી. એમાં સુરુચિની સીમાનો લોપ થાય છે. 'અહુરૂષી' વર્ગનું સાહિત્ય પણ સંસ્કારિતાની દૃષ્ટિએ નિરર્થક લાગે છે. આપણામાં રહેલી બાહ્ય કુલ્લ જ્વલિતે જિતેજીને એ ચંબી જાય છે, એની પાછળ કોઈ ખાસ ધ્યેય હોયું નથી કે જીવન પ્રત્યેનું કોઈ અભિનવ દૃષ્ટિબિંદુ પણ હોયું નથી; હોય છે કેવળ ધંધાદારી દષ્ટિ ! આ પ્રકારનું સાહિત્ય સમાજની સેવા કરવાને બદલે સમાજને અયોગ્ય રીતે લૂંટવાનું જ કામ કરે છે. આને ગૂજરાતમાં .....જેવાં કેટલાંયે નિરર્થક પ્રકાશનો બહાર પડી રહ્યાં છે ને એ પૈકીનાં ઘણાં સારાં પુસ્તકાલયોમાં પણ જોવામાં આવે છે. આની પાછળ સેવાવૃત્તિને બદલે ધંધાદારી દષ્ટિ જ પ્રાયઃ જોવામાં આવે છે. ગજરા માફની વાતીઓનો જન્મોત્પત્તિ પણ હજી ગયો લાગતો નથી. ગામડાંની શરીઓમાં ને શહેરોની પોળોમાં આ પ્રકારનું સાહિત્ય હજી પ્રસરી રહ્યું છે. પણ આમાં વાંચનારો વર્ગ પણ અમુક અંશે જવાબદાર છે, જે કેટલેક અંશે આજની આપણી સામાન્ય પરિસ્થિતિ પણ જવાબદાર છે, નવા વિચારો ને ઉચ્ચ જાવનાઓને જીલવાને આજનું પ્રગ્ભમાનસ કેટલે અંશે તૈયાર રહે છે એ પણ આ સાથે વિચારવું રહે છે.

પ્રગ્ભમાનસ ઘણે અંશે અપરિવર્તનશીલ અને રૂઢિચુસ્ત જ જોવામાં આવે છે. કોઈપણ દિશામાં નવી દષ્ટિ સ્વીકારતાં એ અસહ્ય ઢીલ કરે છે. નવા વિચારોને અપનાવતી વેળાએ સારાસારની દૃષ્ટિએ એની પરીક્ષા કરવી જોઈએ એ વાત તો સર્વમાન્ય છે, પણ આ દૃષ્ટિથી પરીક્ષા કરવાની વાત તો બાજુએ જ રહે છે ને તેને સ્થાને અનેક પૂર્વગ્રહોને કારણે જડ બની ગયેલી ગ્રહણધારણાશક્તિ નવી વસ્તુને સમજવાનો જ સ્પષ્ટ ઇનકાર કરે છે. સૌથી પ્રથમ તો આ વિધાંતક મનોવૃત્તિને દૂર કરવી જરૂરી છે. આને અંગે પ્રગ્ભમાનસનું, એને દૂષિત કરનારા વિકારોનું, એને જકડી રાખનારા પૂર્વગ્રહોનું ને એની નિર્બળતાઓનું સ્પષ્ટ જ્ઞાન હોવું આવશ્યક છે, એને સુધારનારાઓમાં ઉપદેશવૃત્તિ ને નરી પ્રચારદષ્ટિને સ્થાને સહનુભૂતિ ને નમ્રતાની જરૂર છે. ગૂજરાતનો શિક્ષિત યુવાનવર્ગ આ દિશામાં કંઈક સક્રિય પ્રવૃત્તિ કરે એવી આશા રાખવી અસ્થાને તો નહિ જ ગણાય.

સસ્તી કિંમતે પુસ્તકો પ્રકટ કરનાર પ્રકાશકોની જરૂર છે

આજના સામાન્ય જનસમૂહની આર્થિક રિથિતિનો ખ્યાલ કરતાં આજે બહાર પડતાં પુસ્તકોની કિંમત કાંઈક અંશે વધારે પડતી છે એમ લાગ્યા વિના રહેશે નહિ. જો સાહિત્યને આમજનતામાં પહોંચવું કરવું હશે તો એનાં મૂલ્યમાં ઘટાડો કરવો પડશે ને એની વિદ્વાનતા આડખરમાંથી મુક્ત કરીને સરલ અને અર્થવાહી બનાવવી પડશે. શ્રી. મુનશી કે શ્રી. રમણલાલનાં પુસ્તકો માટે અહીં કે ત્રણ રૂપિયા આમજનતા શી રીતે ખરચી શકે ? અંગ્રેજ સાહિત્યમાં પેંગ્વિન ને પેલિકન ગ્રંથમાળાઓ એવાં મૂલ્યે સારા લેખકોનું ચિન્તનપ્રધાન સાહિત્ય આમજનતાને પહોંચાડે છે. આ પ્રકારની કોઈ પુસ્તકવિક્રેતા સંસ્થાની આજે ગુજરાતને ખાસ જરૂર છે. આ ક્ષેત્રમાં નવજીવન પ્રકાશન સંસ્થાનું કાર્ય અસિનનદનીય છે, એમ આ સ્થળે કહેવું જોઈએ.

જનતાને શું જોઈએ છે ?

બીજું, આજે ગૂજરાતમાં લલિતેતર ને ચિન્તનાત્મક સાહિત્ય બહુ જ એવાં જોવામાં આવે છે. નવલકથા નવલિકા ને કવિતાના પ્રમાણમાં એ પ્રકારનું સાહિત્ય તો નહિ જેવું જ કહેવાય. આજે ગુજરાતની પાસે એકે સારો પ્રમાણભૂત ઇતિહાસગ્રંથ નથી; સાફ નીતિથી તાત્વિક ને વ્યાવહારિક દૃષ્ટિથી આલોચના કરતું ઐતિહાસિક પુસ્તક નથી; સાહિત્યજીવનનું પ્રતિબિમ્બ છે, એવો સામાન્ય સ્વીકૃત મત છે. ગુજરાતીઓ વેપારધંધામાં કુશળ છે; નીતિ વિચારણાની કે તત્ત્વચર્ચાની તેમને બહુ પડી નથી. વેપારરોજગારમાંથી કંટાળેલા મનને પ્રકુલ્લિત કરવા હળવું, મોજ ને લિલ્લત આપનાર કાંઈક વાંચવાનું જોઈએ છે. એ કારણે આજે નવલકથા ને નવલિકાઓ આપણા સાહિત્યમાં વધારે બહાર પડતી જોવામાં આવે છે. ચિન્તનના કે કવિતાના ગ્રંથને પ્રસિદ્ધ કરવો એ પણ સુરક્ષીભયું છે. ખપતની દૃષ્ટિએ પુસ્તકવિક્રેતાઓ વિચાર કરે છે ને એને અંગેનું જોખમ ઉઠાવવા હામ બીડતા નથી. આ પ્રકારનું ચિન્તનાત્મક સાહિત્ય આપણે ત્યાં જ કાંઈ છે તેમાંનું ઘણુંખરું ગાંધીજીના અનુયાયીઓને હાથે લખાયેલું છે. એને માટે ગૂજરાત ગાંધીજીનું ઋણી છે. શ્રીમંત સમાજરાવ ગાયકવાડે શરૂ કરેલી શ્રી સવાજી જ્ઞાનમંજૂષા ગ્રંથમાળાનાં પુસ્તકોનો પણ અહીં ઉલ્લેખ કરવો જોઈએ. જનસમૂહની સાર્વજનિક ને નૈતિક ઉન્નતિને અંગે ચિન્તનપ્રધાન નૈતિક સાહિત્યની ગૂજરાતને આજે ખાસ જરૂર છે. ગૂજરાતના વિચારકો ને પુસ્તકવિક્રેતાઓ આ હકીકતને ધ્યાનમાં લઈને ધંધાની દૃષ્ટિને ધરીબર ભૂલી સેવાવૃત્તિથી કાંઈક કરે એવી આશા રાખીએ છીએ. કાંઈપણ હેતુ વિના નિરર્થક બહાર પડતાં ધંધાદારી સાહિત્યની પાછળ વેદ્યાતા પૈસાનો ઉપયોગ જો આ પ્રકારના સાહિત્યના પ્રકાશનને માટે કરવામાં આવે તો એ એક મહત્ત્વની સેવા ગણાશે.

સ્રીઓપયોગી અને બાલસાહિત્યનો વધતો વિકાસ

સંસ્કારની દૃષ્ટિએ વિચારતાં અહીં સ્ત્રીસાહિત્યનો તેમ જ બાળસાહિત્યનો પણ વિચાર કરવો જરૂરી લાગે છે. હવે પ્રશ્નો સ્ત્રી પ્રત્યે ઉપેક્ષાવૃત્તિ રાખે એ વધુ વખત ચાલી શકવાનું નથી. એવા અમાનુષી વર્તનનો વિરોધ કરવાનું સામર્થ્ય હવે સ્ત્રીઓમાં આવ્યું છે, એ પ્રશંસનીય છે. પુરુષોથી જુદું સ્ત્રીઓનું સાહિત્ય હોવું જોઈએ, એવી માન્યતા બહુ આવશ્યક નથી લાગતી; છતાં પણ સ્ત્રીજીવનની અધિક વિશિષ્ટ બાબતોને સ્પર્શતું સાહિત્ય

તો સમાજની એક અનિવાર્ય જરૂરિયાત છે, એમ સ્વીકારવું જ પડશે. સંતાનઉછેરને અંગેની શાસ્ત્રીય સમજ આપનારા સાહિત્યની પણ આજે ખાસ જરૂર છે. બાલસાહિત્ય હમણું હમણું સ્વ. ગિજુભાઈની ધગથને કારણે ઠીક ઠીક બહાર પડ્યું છે, એ એક સારી નિશાની છે. પણ આજનાં બાળકોને ફક્ત પરીકથાઓથી જ નથી ચાલવાનું. સાત સમુદ્ર ઓળંગીને રાજ-કુમારીને પરણી લાવનાર રાજપુત્ર એ સમુદ્રો શી રીતે ઓળંગી ગયો, એ પ્રશ્ન પણ આજની દુનિયાના બાળકના મગજમાં ઉદ્ભવે છે. કૃતજલવૃત્તિની સાથે વ્યાવહારિક જ્ઞાન માટેની પણ જિજ્ઞાસા જન્મત કરીને એ વિષેની રુચિર માહિતી આપવી એ આવશ્યક છે. આજની પ્રાથમિક શાળાઓમાં ચાલતાં પાઠ્ય પુસ્તકોને વિષે પણ આ વાત ધ્યાનમાં લેવા જેવી છે. બાલમાનસનાં વિશિષ્ટ લક્ષણોના અભ્યાસીને હાથે જ એવાં પાઠ્ય પુસ્તકો રચાવવાં જોઈએ. પ્રાચીન સંસ્કૃતિના ગૌરવશાળી પ્રસંગોના જ્ઞાનથી બાળકોને વંચિત રાખવાં એ સાંસ્કારિક દષ્ટિબિન્દુથી જોતાં હાનિકારક લાગ્યા વિના રહેશે નહિ. જોન આવ આકર્ષે કે મિસ નાઇટિંગેલને યાદ કરતી વેળાએ આપણે ત્યાંની મૈત્રેયી, લીલાવતી કે સાવિત્રી ભુલાઇ જવી ન જોઈએ. ન્યૂટનને એડિસનની વાત કરતી વેળાએ આપણા ગૌતમ, માર્કવલ્ફ કે વરાહમિહિર ભુલાઈ જવા ન જોઈએ. આમાં સંકેચિત દષ્ટિ નથી, પણ સ્વદેશના ઇતિહાસને નિરર્થક ગણી તેની ઉપેક્ષા કરવામાં આવે છે તેનો વિરોધ છે.

પરદેશથી આયાત થયેલી વિચારસરણી

આજકાલ પરદેશમાંથી એક નવો મત આપણે અહીં આયાત થયેલાં જોવામાં આવે છે. એ મતને અનુસરનારાઓ આજ સુધી સમાજમાં જાહેર રીતે નહિ ચર્ચવા જેવા ગણાતા વિષયોને છૂટથી ચર્ચવામાં એક પ્રકારની સેવાદષ્ટિ રહેલી છે એમ માને છે. એમની દલીલ એવી છે કે જો એ પ્રકારનું સાહિત્ય પ્રગતી આગળ નહિ મૂકવામાં આવે તો ઘણું અનિષ્ટ થવાનો સંભવ છે. એમ ન કરવામાં આવે તો જનસમૂહની વિવેકદષ્ટિને કેળવી શકાશે નહિ. જાતીય મનોવિજ્ઞાનનાં પુસ્તકો હમણું હમણું ગૂજરાતમાં બહાર પડતાં દેખાય છે. એ વિષયનું જ્ઞાન આવશ્યક નથી એમ કહેવાનો આશય નથી, પણ એ જ્ઞાન આ પ્રકારનાં પુસ્તકોથી જ મેળવવું યોગ્ય છે એ માન્યતાનો વિરોધ કરવો જરૂરી લાગે છે. ‘ પરણેલાઓ માટે ’ જે પુસ્તક લખવામાં આવે છે તે નહિ પરણેલાઓ ન જ વાંચે એમ ખાતરીપૂર્વક કહી શકાતું નથી. આ પ્રકારનાં વિષયો કુમારોની ને કુમારિકાઓની જાતીયવૃત્તિને ઉશ્કેરે છે. એમની પાસે આપણે વિવેકની આશા શી રીતે રાખી શકીએ ? સુર લેખકો જ પોતાની વિવેકશુદ્ધિને અનુસરે એ વધુ ઇચ્છનીય છે.

મનુષ્યમાં અંકુરરૂપે કે સુપ્ત રહેલી શક્તિને જાગ્રત કરીને વિકસાવનારું, જીવન પ્રત્યેની સાચી દષ્ટિ આપનારું, તટસ્થ વૃત્તિથી કર્તવ્યમાં પ્રેરનારું, ઉન્નત ભાવનાઓથી જીવનને સમૃદ્ધ કરનારું પ્રેરણાદાયી સાહિત્ય આજે ગૂજરાતને જોઈએ છે. વાચકોએ રસદષ્ટિ ને વિવેકશુદ્ધિ કેળવવાની રહે છે. લેખકોએ જનસમૂહના માનસથી સારી રીતે પરિચિત થવાની જરૂર છે. સમયની મર્યાદાને ધ્યાનમાં લઈ એ વિષેના કેટલાક વિચારો અહીં રજૂ કર્યો છે. આ ક્ષેત્રમાં ગૂજરાતની સાંસ્કારિક ને નૈતિક ઉન્નતિને માટે કાળજી રાખનારા સુર ગૂજરાતીઓ પોતાનાથી બનતું કાંઈક સક્રિય કરશે તો એટલે અંશે ગૂજરાતનું ઋણ અદા થયું કહેવાશે.

શું કરો છો ?

પાછા તમે આવ્યા કે ?

હુંએ આવ્યો ! હું તો મઝામાં છું; તમે કેમ છો ?

હું તો ચોપડીઓ લઈને આવ્યો છું; તમે ચોપડીઓથી કંટાળતા તો નથી ને ?

હું તો ચોપડીઓ વાંચીને મઝા મેળવું છું; તમે ડોહની કુચલી કરીને તો મઝા મેળવતા નથી ને ?

હું તો સારી સારી ચોપડીઓ વાંચીને વિચારું છું; તમે નહારી ચોપડીઓ વાંચીને નીચા ઊતરતા તો નથી ને ?

હું તો પુસ્તકાલયમાં સારી ચોપડીઓ ભેટ આપીને ખુશ થાઉં છું; તમે પુસ્તકાલયમાંથી ચોપડીઓ ચોરી જઈને ખુશ થતા તો નથી ને ?

હું તો ચોપડીઓમાંથી સારાં સારાં ચિત્રોનો અભ્યાસ કરું છું; તમે સારાં સારાં ચિત્રો તફાવી જવામાં તો અભિમાન લેતા નથી ને ?

હું તો પુસ્તકાલયના ફાળામાં પાછ પૈસા આપીને ખુશ થાઉં છું; તમે પુસ્તકાલયના ફાળા માટે નકાર ભણી માસ્તરને નાખુશ કરતા તો નથી ને ?

હું તો બીજાને પુસ્તકાલયમાં તેડી જઈ તેને ખુશ કરું છું; તમે બીજાને ગામગપાટામાં ગોંધી રાખીને તો મઝા મેળવતા નથી ને ?

હું તો પુસ્તકાલયને સ્વચ્છ સુંદર અતિ મનોહર બનાવીને પ્રફુલ્લ થાઉં છું; તમે ગમે ત્યાં ગંદકી કરીને ગંધાવું કરી મૂકતા નથી ને ?

હું તો પુસ્તકાલયને વ્યવસ્થિત કરવાની મહેનત કરી કૃતકૃત્ય થાઉં છું; તમે પુસ્તકાલયની વસ્તુને રજળતી મૂકીને તો મઝા મેળવતા નથી ને ?

હું તો પુસ્તકાલયમાંથી બોધ પામીને જ્ઞાન મેળવું છું; તમે ડોહને કાળાં ઘોળાં કરવાનું શીખવીને જોડી અંધારગતીમાં ગળડાવતા તો નથી ને ?

બીજું તો કંઈએ નથી, પણ જાણો છો ને કે કરીએ તેવું પામીએ ! હો ત્યારે, હું જાઉં છું ને તમેય જાઓ; હું આવીશ ને તમેય આવજો.*

પૈસાનો લોભ જતો કરનાર મહાપુરુષો જગતમાં હોય છે. સત્તાનો લોભ જતો કરનાર વિરલ પુરુષો પણ વસુંધરામાં જન્મે છે; પરંતુ કીર્તિલોભ છોડનાર તો સાધુઓ અને મહર્ષિઓમાં પણ શોધતાં જડવા મુશ્કેલ છે.

*

ચારિત્ર્ય વિના બીજી ડોહપણ વસ્તુ શક્તિને ચિરંજીવ તત્ત્વ આપી શકે જ નહિ. ચારિત્ર્ય વિના શક્તિ સંભવે નહિ; દેખાય ખરી. દેખાવ એ વસ્તુ નથી; વસ્તુનો અભાવ છે.

*

વાણી અને વર્તનમાં વિરુદ્ધતા દાખવનાર ડોહનોપ વિશ્વાસપાત્ર નથી બની શકેતો, એકેય જલબિંદુ પાડ્યા સિવાય ગર્જતા મેઘની જેમ !

● વડોદરા મહાલ ત્રીજી પુસ્તકાલય પરિષદ વખતે લખવાએલા સંવાદ ૬૫૨થી

રહી કાગળ

આજે રહી કાગળ પણ છિટ્ટન માટે કીમતી થઇ પડ્યો છે. કશા ઉપયોગનો ન હોય એવા કાગળનો એકેએક ઓ'સ સરકારને સોંપી દેવો એ ત્યાં એક રાષ્ટ્રીય દરજ્જા ગણાય છે. શસ્ત્રાસ્ત્રોના ઉત્પાદનમાં એ રહી કાગળનો ફાળો હવે સવિશેષ નોંધાવા લાગ્યો છે. જમીન પરની અને ટેંકવિરોધી સુરંગોના તથા જુદા જુદા કૃષ્ણોના કેટલાક ભાગો, બોંબનાં બોંબાં, વિમાનોનાં એન્જિનોનાં કવર વગેરે અનેક વસ્તુઓ તેમાંથી નીપજાવવામાં આવે છે. આ એના મહત્ત્વને લઈને છિટ્ટને રહી કાગળ માટેની ટહેલ નાખી ત્યારથી છાપાંની પરતીનો જ નહિ, પણ જૂનાં ચોપાનિયાં, ચોપાનિયાંની ફાઇલો, જૂની કે વાંચવામાં કામ ન લેવાતી ચોપડીઓ, બિસે, રસીડો, પત્રવ્યવહારનાં જૂનાં રેકૉર્ડો, હિસાબના ચોપડા અને સિગારેટનાં બોંબાં વગેરેનો પણ દનખંધ હાથે રાષ્ટ્રને ચરણે રજૂ થતો રહ્યો છે.

* *

રહી કાગળ માટેની શરૂ થયેલી આ રાષ્ટ્રવ્યાપી પ્રવૃત્તિને લગતા કેટલાક અજાણ દાખલા પણ બહાર આવ્યા છે. રોપની ગલીની એક દેરીમાં આવેલા બે મજલાના મકાનમાં એકલી રહેતી એક બાઈએ પ્રયાસ વર્ષ સુધી કર્યોજ કર્યો. ઘરની બહાર ન ફેંકેલો ! છેવટે ધરજીભરાર્થ જઈને કાગળિયાં રરતા પર દોડવા લાગ્યાં અને અધિકારીઓનું ધ્યાન ખેંચાયું ત્યારે ઝડપી લેવામાં આવી. ઝડપીમાં એકદ હાંદવેટ ભેટલો કાચનો ફૂટેલો સામાન, પાંચ બોંબાં જૂનાં ખૂટ, ૩૦૦ ખાલી ડબ્બાં તથા ૨૦ પેટી કપડાંની મળી આવી, જેમાંનાં કેટલાંક તો

ઉંઘાંટમાં બચરિયત રીતે એકઠા કરવામાં આવતા રહી કાગળનો જથ્થો

ત્રીસેક વરસથી પહેરાયાં જ નહોતાં ! અને ત્યાર પછી રહી કાગળના તપાસનીશોને આનંદ આપે એવો છાપાં ને જાહન પેપરનો જળરો જથ્થો ગરમ કપડાં સાથે મળી આવ્યો. એમાંનાં કેટલાંક છાપાં તો ઠેક બોચર યુદ્ધ વખતનાં હતાં !

* *

હેમ્પશાયરમાં એક સ્ત્રીના ધરની સ્થાનિક સત્તાવાળાએએ ઝડતી લેતાં તે ઘૂંટણુબર ખડકેલાં ચોપાનિયાંની વચ્ચે જ રહેતી હોય એમ લાગ્યું. કેન્સિંગ્ટનના એક વેપારીએ આખાં બે ગોદાઓ પાર્સલ માટેના કાગળોથી ઠાંસી રાખેલા. મિસ પોલીન પોપીસ નામની સ્ત્રી વીસ વરસથી ' ક્લર્ક પેપર ' સંઘરતી રહેલી. એ પૂર્વ ખાતી પણ ભાગ્યે જ. પરંતુ એ મરી ગયા પછી એના કબજામાંના એક કવરમાંથી ૨૯૦૦૦ પાંડના બેન્ક ડૉક્યુમેન્ટ્સ મળેલા ! માંચેસ્ટરમાં એક ધરમાં ચોપડીઓના બારથી જ એક મળ્યો તૂટી પડેલો ને એક સ્ત્રીને ઇજા થયેલી. એ માટે પૂછતાં માલિકે જવાબ આપેલો કે, ' મને એ જૂની ચોપડીઓની સુગંધ ગમતી હતી. '

* *

રહી કાગળ મેળવવાની ક્ષિત્રનની પ્રવૃત્તિમાં સૌથી વિચિત્ર દાખલો તો મિ. ઇ. જી. ટ્રિગેનો છે. પચાસ વરસ સુધી એ હાથ લાગે તે બધાં જ પુસ્તકો સંઘરતો રહેલો અને એ મરણ પામતાં સુધીમાં તો ભોંપતળિયાથી માંડીને છત સુધી પુસ્તકો પહોંચી ગયેલાં. એના દુસ્ટીઓએ લીલામથી એ પુસ્તકો કાઢી નાખવાનું ક્યું પરંતુ એટલી તો નજીવી કિંમત આવવા માંડી કે છેવટે રહી કાગળ તરીકે જ આખો સંઘરો કાઢી નાખવો પડ્યો. એનું કારણ એ હતું કે મિ. ટ્રિગે કોઇ કિંમતી પુસ્તક ખરીદ્યું જ ન હતું; માત્ર પોતાની અબરોજીઓ લારવાનો જ એને શોખ હતો !

* *

બે કે ક્ષિત્રનમાં હજુય કાગળ કે કાગળનો માવો આયાત થતાં રહ્યાં છે, પરંતુ પોતાની પ્રગતિને તેનો આદેશ એ છે કે રહી કાગળનું એકે એક ચીયર્સ દેશની સેવામાં મુકીને વહાણવટા પરનો આ બોલો ઘટ ડો, જેથી સૈનિકો અને શસ્ત્રસરંજામ માટે વહાણવટાને વધુ કાર્યસાધક બનાવી શકાય.

(તા. ૨૬-૪-૪૨ ના " પ્રબળધુ "માંથી)

યુદ્ધ અને કાગળ

છેલ્લી શોધોએ સાબિત કર્યું છે કે જોખ અને દારૂગોળાની બનાવટમાં સ્તરાઉ ચીયર્સ કરતાં કાગળનો માવો વધુ વિનાશકારક નીવડે છે. અમેરિકામાં હવે દર મહિને દસ-હમ્તર ટન કાગળનો માવો દારૂગોળાની બનાવટ માટે વપરાશે.

ઇ. ૧૯૪૧ ના છેલ્લા છ માસમાં અમેરિકાએ ૮૬,૦૦૦ ટન કાગળનો માવો ક્ષિત્રને દારૂગોળાની બનાવટ માટે મોકલ્યો.

એક ' યુદ્ધ જહાજ 'ની બનાવટના માત્ર નકશા જ (તેના નાના મોટા અનેકવિધ વિભાગોના) દોરવા માટે ત્રીસ ટન ' બ્લુ-પ્રિન્ટ ' કાગળ જોઈએ છે; યુદ્ધવિમાનના નકશા માટે ૫૦,૦૦૦ બ્લુ-પ્રિન્ટ પેપર, ટૅક (બખ્તરિયા ગાડી) માટે ૨૫૦૦, રાઇફલ બંદૂક માટે ૨૫૦ અને બોમ્બશેલ માટે ૪૦ નંગ જોઈએ છે.

સ્વીડને હમણાં કાગળના કળમ બનાવ્યા છે અને ગયા વરસમાં એવા ૧ લાખ કળમ બનાવ્યા છે અને ગયા વરસમાં એવા ૧ લાખ કળમ ફ્રાન્સ અને બેલ્જિયમમાં ખાધા છે. ઠંડી હવા સામે એ બહુ સારું રક્ષણ આપે છે.

ફ્રેન્ડમાં બ્રેડ (ડબલરોટી) ઉપર વીંટવામાં આવતા કાગળનો બધો માવો મુદ્દપ્રયાસ માટે લઈ જવામાં આવ્યો છે અને તેને બદલે માત્ર ૨૦ રતલ વજનનો પાતળો ચાણુ બાઉન પેપર વાપરવાનું ફરમાન કરવામાં આવ્યું છે. ખોરાકની સલામતી ખાતર એ બાઉન (કોફ્ટ) પેપરમાં ક્લોરીન કે ટ્રિટોનિયમ બ્લેચિંગ નહિ વપરાય; તેમજ, તેના ઉપર છાપકામ કરવાની બાબતમાં પણ એવા પ્રતિબંધ મૂકવામાં આવ્યો છે કે માત્ર બીજાનું જ (ચિત્રો નહિ) છાપકામ કરી શકાશે, અને તે પણ એકજ શાહીમાં (રંગબેરંગી નહિ) અને ફક્ત કાગળનો ચોથો ભાગ રોકાય એટલું જ.

અમેરિકાએ ગણતરી કાઢી છે કે કાગળ અને તેના માવાની પોતાની (હાલની બચાવ સાધનો સાથેની) વાર્ષિક જરૂરત બે કરોડ અને સાડા લાખ ટનની છે, પણ દેશનાં સાધન-શક્તિ બેતાં તેમાં પચાસલાખ ટન માલની ખોટ પડે એમ છે. આથી તે દેશ 'કાગળની કરકસર'ની ઝુંબેશ શરૂ કરનાર છે. (ઈન્ફોર્મન્ટ)

પુસ્તકોની કિંમત

“જન્મભૂમિના” કલમકિતાબકાર શું કહે છે ?

થોડા સમય પહેલાં વડોદરાથી પ્રસિદ્ધ થતા ‘પુસ્તકાલય’માં તંત્રીશ્રીએથી એક લેખ લખવામાં આવ્યો હતો. એમાં અમુક પ્રકાશકોએ જૂનાં એટલે કે લગાઇ પહેલાં છપાઈ ગયેલાં પુસ્તકોની કિંમતમાં ઉમેરો કરેલો તે સામે સખત ફરિયાદ હતી. સાહિત્યના પવિત્ર વ્યવસાયમાં આવી નફાખોરી ન હોવી જોઈએ એમ એમનું કહેવું હતું.

આ સામે પ્રશ્ન એટલો જ ઊઠે છે કે પ્રકાશકો અત્યારે મોંઘી કિંમત અને, પડતરમાં જે પુસ્તકો પ્રગટ કરી રહ્યા છે તે માટે લગાઇ પછી એમને જે નુકસાની ખમવી પડશે તેનું શું ? અને આજે પણ જે પુસ્તકો અમુક વખત સુધી ખપતાં નથી તેની કિંમત ઘટાડવી પડે છે તે નુકસાન ક્યાંથી મેળવવું ? પુસ્તકોની કિંમત સામે આપણે ત્યાં ત્યારે ફરિયાદ થાય છે ત્યારે ત્યારે મોટે ભાગે એની બધી બાબતોનો વિચાર કરવામાં નથી આવતો. ‘પુસ્તકાલય’ના તંત્રીશ્રીએ પુસ્તકાલયોને જૂનાં પુસ્તકો બંધાવીને ચલાવવાનું જે સૂચન કર્યું છે તે વ્યાજબી છે. * * * ખરી વાત એ છે કે આ પણ એક ધંધો જ છે. અલગત, એ ધંધો પવિત્ર અને કલ્યાણકારી રાખી શકાય એવા સંયોગો પણ બીજા ધંધાઓ કરતાં આમાં વિશેષ છે. પરંતુ એ તો દરેક પ્રકાશકની પોતાની મનોવૃત્તિ ઉપર આધાર રાખે છે. પ્રજાનો ધર્મ છે કે દરેક પ્રકાશન-પ્રવૃત્તિની પરીક્ષા કરે અને જે શુભ હોય તેને આ આપત્તિકાળમાં મદદ કરે અને જે કેવળ ધંધો જ હોય તેની સાથે ધંધાદારી દૃષ્ટિએ જ સંબંધ રાખે. આજે પ્રજા આવા ભેદ કરતી નથી એટલે ધણી શુભ પ્રવૃત્તિઓને ફટકો લાગે છે. પ્રજાની આ વિચારણામાં પુસ્તક યાજ્ઞ-બળી દષ્ટિ અને સાથે તેની કિંમત પણ ધ્યાનમાં આવી જવી જોઈએ.

[“જન્મભૂમિ” તા ૭-૫-૪૨]

ભારતીય ગ્રંથો (Book in India)

ભારતીય ગ્રંથો (Book in India) પ્રદર્શનનું ઉદ્દેશાટન કરવાનું મને નિમંત્રણ આપવા માટે હું અખિલ હિંદ પુસ્તકાલય પરિષદના વ્યવસ્થાપકોનો ઋણી છું. આજે જગત ઉન્નત બન્યું છે. ન્યાં ત્યાંથી કતલો અને શરણાગતિઓની વાતો આવ્યા કરે છે; ધીકતી ધરાની અને દૂષિત સ્વર્ગની વાતો સંભળાય છે. ભણેને થોડો સમય પણ, મને આ કોપડાઓમાંથી છૂટો પાડી સાહિત્ય અને કળાની સિદ્ધિઓનો આનંદ લેવાની તક આપવા માટે હું તેમનો આ રીતે આભારી બન્યો છું.

શબ્દપ્રકાર

‘ શબ્દ ’ના મંદિરનો હું સદાનો ભક્ત છું. ‘ શબ્દ ’ ગતિમાન છે અને સર્જન કરે છે, માનવજીવનની દૃષ્ટિએ સંત જોનના અભિપ્રાય સાથે હું સંમત છું કે “ પ્રારંભમાં ‘ શબ્દ ’ હતો અને ‘ શબ્દ ’ પ્રભુ પાસે હતો અને ‘ શબ્દ ’ પ્રભુ હતો. ”

‘ શબ્દ ’ની અદ્ભુત કથા સૌથી વધારે રોમાંચક છે, અત્યંત પ્રાચીન યુગમાં આપણા કોઇ પૂર્વપુરુષના કંઠમાંથી એનો ઉદ્ભવ થયો. ભયના કે જાતીય આવેગના અસંસ્કૃત પ્રાકટ્યમાંથી અને તે દર્શાવતા દુઃખની વેદનાનું એ પરિણામ હતો. તે પછી અનંત સમય વીત્યા બાદ કોઇ સાહસિક શુદ્ધવાસીએ કોઇ સ્મરણીય શિકારનું ચિત્ર દોરતાં દોરતાં એક વસ્તુનું એવું આબેહૂબ ચિત્ર દોર્યું કે તે વસ્તુની સાથે તેને જગતા વિચારને પણ મૂર્ત કરી શકાયો. આનાથી માનવજાતિનું ભવિષ્ય પલટાયું.

લેખનકળાનો ઉદ્ભવ

આ રીતે પ્રાગૈતિહાસિક યુગમાં ચિત્ર-આલેખન એ માનવીની મહાન સિદ્ધિ ગણાય. આવાં ચિત્રોમાંથી યુગો પછી લેખનકળા વિકાસ પામી. જે વસ્તુનું ચિત્ર દોર્યું હોય તેના સ્પર્શધોને જ વિચાર દર્શાવવા નહિ, પણ જ્વનિ સૂચવવા ચિત્રનો ઉપયોગ થવા લાગ્યો. તે પછી મિસરમાં શબ્દ ચિત્રલિપિનો (Hieroglyphics) વિકાસ થયો, અને નામના ફેરક અક્ષરોનો જ્વનિ સૂચવવા ચિત્રનો ઉપયોગ થવા માંડ્યો.

ઇતિહાસના આરંભકાળમાં આપણને મિસરવાસીઓનો અને બેબિલોનવાસીઓનો ખેટો થાય છે. એમણે અક્ષરશાસ્ત્રનો વિકાસ સાધ્યો હતો. શબ્દચિત્રલિપિનો વિકાસ સાધનાર મિસરવાસીઓને ફ્રાન્સે ‘ પેરિરસ ’ જાતના કાગળ ઉપર પુસ્તકો લખવાનો યશ ગય છે.

‘ શબ્દ ’ના મહાપ્રવાસમાં સુપેરિયન લોકોનો ફ્રાન્સે નોંધવા જેવો છે. આ લોકોએ પોતાની સૈકાંજૂની સંસ્કૃતિ લઈ યુકેટિસ નદીની ખીણના પ્રદેશમાં પ્રવેશ કર્યો. મિસરને ખાદ કરીએ તો તત્કાલીન સંસ્કૃતિઓમાં એમની સંસ્કૃતિ ચઢિયાતી હતી. આ લોકોનું ઉદ્ભવસ્થાન લાંબા સમય સુધી ગૂઢ રહ્યું હતું. પણ હવે જાણાયું છે કે તે સિંધુ નદીના ખીણનો પ્રદેશ હતો, અને ત્યાં ઇ. સ. પૂર્વે ૩૦૦૦ વર્ષના સમયમાં ઉચ્ચ સંસ્કૃતિવાળા લોકોનો નિવાસ હતો.

લેખનકળા હિંદમાંથી ઉદ્ભવ પામી એવું સાબિત કરવા માટે લેખી પુરાવા મળ્યા આવ્યા નથી. પરંતુ હરાપ્પા અને મોહન જો દારોમાં મળ્યા આવેલ સંખ્યાયંત્ર મુદ્રાઓ અને ઉચ્ચ કળા દાખવતી વસ્તુઓથી સાબિત થાય છે કે ત્યાં ચિત્રલિપિ હોવી જોઈએ, જો કે આ લિપિ હજી વાંચવાની બાકી છે.

પ્રાચીન અવશેષોના ઐતિહાસિક આધારો

એશિયન અને એસિરિયાના લોકોએ પુસ્તકો બનાવવાની કળામાં દર્શાવેલી સિદ્ધિઓ વિષે વાત કરવા હું રોકાતો નથી. આપ જાણો છો કે એમણે પેપિરસ એકલા ઉપર નહિ પણ પકાવેલી માટી ઉપર અને પથ્થરો કાતરીને પણ લખાણો કર્યાં છે. અત્યારનાં સાધનો ઉપરથી એમ જણાય છે કે એ જ નતિના લોકોએ મોટા પાયા ઉપર પુસ્તકાલયો રચાયાં હતાં.

પ્રાચીન આર્યોને અમર 'શબ્દ' નાશવંત વસ્તુઓ પર કાતરવો ગમ્યો નહિ. તેમણે માણસની યાદશક્તિ ઉપર આધાર રાખવાનું પસંદ કર્યું. તેમણે સંસ્કૃતિ ફેલાવવાનું જીવંત સાધન એને જ માન્યું. પરંતુ વેદો લેખિત કર્યા નહોતા એટલા ઉપરથી એમ ન માનવું જોઈએ કે વેદના સમયમાં લેખનકળા કોઈ જાણતું નહોતું. આપણા સમયમાં એનો પુરાવો મળ્યા આવતો નથી માટે ખોટા તર્કથી એવું અસ્તિત્વ બિલકુલ નકારી શકાય નહિ. સિંધુ નદીના પ્રદેશમાંની ચિત્રલિપિઓ અને બ્રાહ્મી તથા ખરોશ્ઠી લિપિની પૂર્વગામી લિપિ સાથેના ચોક્કસ સંબંધ સ્થાપવાનો હજી બાકી છે. પરંતુ ઇ. સ. પૂર્વે પાંચમા સૈકા પહેલાં હિંદી લિપિઓએ આશ્ચર્યકારક પાકટતા પ્રાપ્ત કરી હતી. 'લલિત વિસ્તાર'ના દશમા અધ્યાયમાં ઓછામાં ઓછી ૬૪ લિપિઓનો ઉલ્લેખ છે તે ઉપરથી સાબિત થાય છે કે તે ઘણા પ્રચારમાં હશે.

જે એકંદરે બ્રાહ્મી લિપિથી ઓળખાય છે અને જે રૂપમાં એ દેખા દે છે તે ઉપરથી જણાય છે કે એ લિપિ ઘણી વિકાસ પામેલી છે. મૂળાક્ષરોની યોજના પૂર્ણ વૈજ્ઞાનિક છે. ધ્વનિશાસ્ત્રના સિદ્ધાંતોનું યોગ્ય પાલન થયું છે. આ પૂર્ણતા એ હિંદની લેખનકળાના એક-સરખા લાંબા સમયના વિકાસનું જ પરિણામ હોઈ શકે.

ઇ. સ. પૂર્વે ચોથા સૈકાથી અને તે પછી, આપણી પાસે પરદેશી મુસાફરોનો પુરાવો છે કે ભારતવાસીઓ લખવા માટે જૂર્જપત્ર, કાપડ કે ઝાડની અંદરની કૂણી છાલનો ઉપયોગ કરતા હતા. પરંતુ હિંદની આબોહવાએ મિસરથી વિરુદ્ધ રીતે તે સમયના હિંદીઓએ લખેલ સાહિત્યિક લખાણો ખેરવી લીધાં છે.

પાછલા સૈકાઓમાં વપરાતાં લખાણનાં સાધનો ઘણાં અને વિવિધ હતાં, અને તેમાં ઘણું ભાગે સૈકાઓ સુધી કંઈ ફેરફાર થયા નથી. જેનો કાળનિર્ણય થઈ શકે એવાં જૂનામાં જૂનાં તાડપત્રો ગોડફ્રે-સંગ્રહમાં છે, અને તે ચોથા સૈકાનાં હોવાનું મનાય છે. બીજાં હોરુઈઝી (Horuizi) હસ્તલિખિતો છઠ્ઠા સૈકાનાં છે. ચિની ઇતિહાસકાર હુએન સંગનો પુરાવો છે કે લખવામાં તાડપત્રોનો ઘણો ઉપયોગ થતો હતો. તેના પર સહીથી લખાણ થતું અથવા તો કાતરણીથી કાતરી તેના પર કાલસો કે મેશ લગાવવામાં આવતાં.

આ કામ માટે જૂર્જપત્રો પણ ઘણાં વપરાતાં. સૌથી જૂનું જૂર્જપત્ર પરનું લખાણ ધસ્વીસનની પહેલી સદીનું છે અને તે ખરોશ્ઠી લિપિમાં લખેલ 'ધમ્મપદ' છે. વિખ્યાત ખોજર હસ્તલિખિત અને બક્ષાલી હસ્તલિખિતો પણ આ જ પદાર્થ પર લખાયેલાં છે,

ખીજ વસ્તુ, જેનો વપરાશ કદાચ પાછળથી થયો હશે, તે સુતરાઉ કે રેશમી કાપ છે. સહીથી લખેલો રેશમી પટો બહુવરે શોધી કાઢ્યો હતો. અણુહીલવાડ પાટણમાંથી (ઇ. સ. ૧૪૧૮ (ઇ. સ. ૧૩૫૧-૫૨)નું કાપડ પર લખેલું લખાણ પિટરસનને મળી આવ્યું હતું.

કદીક કદીક લેખનસામગ્રી તરીકે લાકડાનો, ચામડાનો અને પથ્થરનો પણ ઉપયોગ થતો. લાકડાના પાટિયા પર લખેલ એક હિંદી હસ્તલિખિત ચોક્કસ કૃતિ બોડલીઅન પુસ્તકાલયના કબજામાં છે. સુબંધુના વાસવદત્તા ઉપરથી લેખનકાર્ય માટે ચામડાનો ઉપયોગ થતો હતો એવું અનુમાન થઈ શકે છે. ચિની ટુર્કસ્તાનમાંથી સ્ટીનને ખરોઢી લિપિમાં ચામડા ઉપર લખેલ લગભગ બે ડઝન લેખો મળી આવ્યા હતા. કાઢમાન રાગ ચોથા વિઝહે અંતેના દરબાર-કાવ સોમદેવે રચેલાં નાટકો અબ્બેરમાં પથ્થર પર કોતરેલ મળી આવે છે.

લેખનકાર્યમાં કાગળના ઉપયોગની શરૂઆત

ધણા બૂના વખતથી કાગળનો ઉપયોગ ખરેખર થતો આવ્યો છે. જે કે જે હસ્તલિખિતો પ્રાપ્ય છે તેમાંનો એક પણ ઇ. સ. ૧૩ મી સદીથી વ્યાગળનો નથી. પરંતુ ઇ. સ. પૂર્વે ત્રીજી સદીથી ભારતવર્ષીઓ રૂમાંથી કાગળ બનાવતા આવ્યા છે તે જોતાં અહીં કાગળ ઉપર ગ્રંથો લખાતા હતા એવું અનુમાન કરવાની છૂટ રહે છે. અને જોમેકે અને ખીજ-ઓની કદપના અમથે મોહન જે દારોમાંથી એક ખડિયાનો નમૂનો મળી આવ્યો છે તે સત્ય હોય તો હિંદમાં પ્રાગૈતિહાસિક કાળથી સાહીત્ય ઉપયોગ બાણીતો હતો, એમ માની શકાય. પ્રાચીન સમયથી હિંદી જીવનમાં ધંધાદારી લલિયાતું સ્થાન સ્વીકારાયેલું છે. ઇ. સ. પૂર્વે ચોથા સૈકામાં લિપિકાર કે લિખિકારથી, ઇ. સ. સાતમા સૈકામાં દિવિરપતિ નામથી અને ૧૧ મી સદીથી કાયસ્થ તરીકે તે બાણીતો છે.

ભારતી ભાંડાગારો કે સરસ્વતી ભાંડાગારો એ નામથી ઓળખાતાં પુસ્તકાલયોમાં હસ્તલિખિતો ભેગાં કરવામાં આવતાં અને સંરક્ષાતાં. આવાં પુસ્તકાલયો, મંદિરો, મઠો, રાજમહેલો અને ધનાઢ્યોનાં ખાનગી ઘરોમાં રખાતાં. કવિ આણુ (ઇ. સ. ૬૨૦ના અરસામાં) પોતાનું પાઠક રખતો. તેની પાસે સાઈ એવું ખાનગી પુસ્તકાલય હતું. એમ કહેવામાં આવે છે કે હુએનસંગ વીસ ધોડા ઉપર લાદેલા ૬૫૭ હસ્તલિખિત ગ્રંથો ચિન લઈ ગયો હતો. ઇ. સ. ૬૪૦ ના અરસામાં જ્યારે તેણે વલ્લભીપુરની મુલાકાત લીધી, ત્યારે એ શહેર સત્તા, સમૃદ્ધિ અને સંસ્કૃતિનું ધામ હતું. અને ત્યાં પવિત્ર ગ્રંથોનું મોટું પુસ્તકાલય હતું. ત્યાંના વિદ્યાપીઠની કીર્તિ ચીન સુધી ફેલાઈ હતી. જૌહ સાધુ સ્થિરમતિને છઠી સદીની શરૂઆતમાં અને ખીજ સાધુ શુશ્રુમતિને એ સદીને અંતે ચીનમાંથી નિમંત્રણ મળ્યું હતું. ત્રણ વર્ષ પુરો-પાય ઇ. સ. ૬૫૫ માં હિંદુસ્થાનથી ૧૫૦૦ ગ્રંથો ચીન લઈ ગયા હતા. રાજ ભોજ (ઇ. સ. ૧૧ મી સદી) શાહી પુસ્તકાલય વસાવ્યું હતું. એ પુસ્તકાલય ચાલુક્ય રાજધિરાજ જયસિંહદેવ સિદ્ધરાજે ઇ. સ. ૧૧૪૦ ના અરસામાં માળવા છતી લઈ અણુહીલવાડ પાટણમાં ખસેડ્યું હતું. ગૂજરાતમાં ચાલુક્ય રાજ્યોના સમયમાં ઘણાં પુસ્તકાલયો રચાયાં હતાં. એ રાજ્યો વિદ્યાને પોષનારા હતા. હેમચંદ્રાચાર્ય પુસ્તકો લખ્યાં, ગ્રંથો ભેગા કર્યા અને પોતાના શિષ્યો પાસે પણ પુસ્તકો લખાવ્યાં, અને જૈન મંદિરોએ તે પોતાના બંડારોમાં સાચવ્યા. મુદ્રારાક્ષસના કતી વિશાખદત્તના ખેલાઈ ગયેલા દેવીચંદ્રગુપ્તમ નામના નાટકની એક માત્ર પ્રત હેમચંદ્રાચાર્યના શિષ્ય રામચંદ્રને આ પુસ્તકાલયોમાંથી પ્રાપ્ત થઈ હતી. ચાલુક્ય વિશ-

ગદ્યના પુસ્તકાલયમાં નૈવધીયની પ્રત હતી જેના ઉપર સૌથી પ્રથમ ટીકા વિદ્યાધરે લખી હતી. એ જ પુસ્તકાલયમાં કામસૂત્રની હસ્તલિખિત પ્રત હતી કે જેના આધારે યશોધરે જયમંગલતીકા રચી હતી. આ વિશળદેવના સંગ્રહમાં રામાયણની એક પ્રત હતી કે જે હાલ બોન (જર્મની) વિદ્યાપીઠના પુસ્તકાલયમાં પડી છે. વાઘેલા વંશના રાજાઓના મહાઅંભાત્ય વસ્તુપાલ પોતે કવિ હતા અને સાહિત્યનો આશ્રયદાતા હતા. એણે અઘાર કરોડ રૂપિયાના ખર્ચે ત્રણ પુસ્તકાલયો સ્થાપ્યાં હતાં. સાહિત્યના મહાન ગ્રંથો કવિઓ માટે તેણે મેળવ્યા હતા અને તેમની કૃતિઓ સાચવવામાં મદદ કરી હતી.

પ્રાચીન પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિનો વિકાસ

ઇ. સ. ૧૨૦૦ પહેલાં પુસ્તકો લખવાની કળા ખીલી હતી અને તે પછી સચવાઈ રહી હતી. રાજ્યાશ્રય બંધ પડવાને સાકાંઓ વીત્યા બાદ અને મુસ્લિમ ચક્રાવ્ર કરનારાઓની અધાર્મિક ભાંગફોડ કરવાની હોંસ હોવા છતાં બૃહલરને ખંભાતનાં બે જૈન પુસ્તકાલયોમાંથી ૩૦,૦૦૦ થી વધારે અને તળવારના રાજમહેલના પુસ્તકાલયમાંથી ૧૨,૦૦૦ થી વધારે હસ્તલિખિત ગ્રંથો મળી આવ્યા હતા. હિંદમાં ઇ. સ. ૧૧૮૬ થી ૧૪૦૦ વચ્ચે કરુણ ઘટના બની ગઈ અને ભાંગફોડ ને નાશનો એવો જીવાળ આવ્યો કે જેમાં હજારો પુસ્તકાલયો અને લાખો હસ્તલિખિતો સાદ ધૂધ ગયાં.

શબ્દને સાચવવાની કળા

પણ ‘ શબ્દ ’ને સગવડભરેલી રીતે અને લોકભોગ્ય રૂપમાં પહોંચાડવાની કળા શોધી કાઢવાનો મહાન યશ ચીનને બાગે જવો ભેઠ્યો. ચિનાઓએ ઇ. સ. પૂર્વે ૨૦૨ ના અરસામાં છાપવાની કળા શોધી કાઢી. જોન ગટનબર્ગને એ યશ આપવામાં આવે છે તે તો એક યુરોપની જોડી કાઢેલી વાત છે. ગટનબર્ગ બાઈબલની લગભગ ૭ સદીઓ પહેલાં ઇ. સ. ૮૬૮ માં ચીનમાં જૂંમળાના આકારે પહેલું પુસ્તક છપાવું હતું.

પરંતુ હિંદુસ્તાનમાં ફિરંગી પાદરીઓએ રાશોલમાં સેન્ટ પોલની કોલેજમાં પહેલવહેલું છાપખાતું ઇ. સ. ૧૫૫૬ના સપ્ટેમ્બરમાં કાઢ્યું. બે ચહિનામાં એમણે ‘કનકેલુઝોઝ પબ્લિકાઝ’ નામનું ધાર્મિક પુસ્તક છાપ્યું. આ કામ જે કાંધરના હવાલામાં હતું તેને એક હિંદી મદદનીશ હતો. આ કાંધર કહે છે કે આ હિંદીએ જેલીનું કામ ઘણી સારી રીતે કર્યું છે અને તેને છાપવાની કળાની સમજ છે.

હિંદમાં છાપખાનાનો ઉગમકાળ

ગોઆમાં શરૂઆતમાં છાપાયેલી ચોપડીઓ પૈકી એકનો ઉલ્લેખ કરવો યોગ્ય ધારું છું. એ ‘પુસ્તકનું’ નામ Cologogios dos Simples drogas છે. એનો લેખક ડૉ. ગાર્શિયા દે એસાંસ અહમદનગરના બરાન નિઝામશાહનો અંગત મિત્ર હતો. આ પુસ્તક એના વૈદ્યકીય અને વનસ્પતિશાસ્ત્રના જ્ઞાનની દૃષ્ટિએ રસપ્રદ છે જ. પરંતુ એ સિવાય તે સોળમી સદીમાં મુસ્લિમ અમલમાં દક્ષિણમાં સામાજિક અને આર્થિક પરિસ્થિતિ કેવી હતી તેના ઇતિહાસ ઉપર પણ પ્રકાર પાડે છે.

શિવાજી મહારાજે છાપખાતું કાઢ્યું હતું. પરંતુ એનું કામ ચાલુ થઈ ચક્યું નહિ એટલે ઇ. સ. ૧૬૭૪ માં એમણે તે ગૂલશાહી કપોળ વાણિયા બીમજી પારખને વેચી દીધું. બીમજીએ છાપખાતું ગોડવી ઈન્કલંડથી એક નિષ્ણાત છાપનારને બોલાવ્યો હતો.

મ. સ. ૧૭૧૨ માં ડે-માર્કવાસી પાદરીઓએ યુરોપથી છાપખાતું લાવી ટ્રાંકીબારમાં ગોઠવ્યું. અને ફિરંગી ભાષામાં સંખ્યાબંધ ચોપડીઓ છાપી, એટલું જ નહિ પણ તેમણે આખું તામિલ ભાષામાં 'એપોસ્ટલ્સ કોડ' નામનું પુસ્તક છાપ્યું. કોઈ પણ હિંદની ભાષામાં છપાયેલું આ પહેલું પુસ્તક છે. આ જ પ્રેસમાં ૧૭૧૫ માં ન્યૂ ટેસ્ટામેન્ટ છપાયેલું. સર ચાર્લ્સ વિલ્કિન્સે બંગાળી લિપિ સૌથી પહેલી ૧૭૭૮ માં છાપી. એમણે બંગાળી ટાઇપો પાડવા પોતાના હાથે બીજાં તૈયાર કર્યાં હતાં. હોલ્હેડનું બંગાળી ભાષાનું વ્યાકરણ એમનું પહેલું છાપકામ હતું.

મુંબઈના બનરના (કદાચ બનરએટ સ્ટ્રીટ) સાહસિક ફરતમ ફેરશાજી " આપણા પ્રભુના વર્ષ ૧૭૮૦ (?) નું પહેલું તારીખિયું છાપ્યું. તેમ છતાં ઇ. સ. ૧૭૯૩ માં નીચેના સરસ નામવાળું પહેલું પુસ્તક મુંબઈમાં છપાયું હતું:

" મિ. હેનરી બેયરના પ્રસંગો અને ટીકાઓ-ટિપુ સુલતાનના રાજ્યમાં અઢી વર્ષની જ્વલના કે ન્યાંથી તે નાસી છૂટ્યો હતો-કર્તાએ કરેલાં સુધારાવધારા સાથે ૧૭૯૩ માં મુંબઈમાં છાપ્યું.

" પ્રસ્તાવનામાં સાત પાનાં સાથે પુસ્તકમાં ૧૬૪ પાનાં છે. એનું કદ ૬૩"×૪" છે. પ્રસ્તાવનામાંથી નીચે એક ફકરો આપ્યો છે:

" જાહેર પ્રજાને બલામણુ કરે એવી આશા નહિ રાખવાથી લેખકે આ બાલકૃતિ કોઈ મોટા માણસને કે મિત્રને અર્પણ કરી નથી. આ ચોપડી મુંબઈમાં સૌથી પહેલી છપાઈ છે. લેખક આશા રાખે છે કે વાચક તેની અપૂર્ણતાઓ અને દોષો ખુલ્લા દિલથી દરજુબર કરે અને તેના વાચનથી પોતાનો સમય નિર્થક ગણેલો ન માને. "

આ પુસ્તકની એકમાત્ર પ્રત દેશમાં મુંબઈની સેન્ટ ઝેવિયર કોલેજના ઇન્ડિયન હિસ્ટોરિકલ રિસર્ચ ઇન્સ્ટિટ્યુટમાં છે. કાલબાદેવી આગળ જૂની ચોપડીઓ વેચનાર પાસેથી કાંધર હેરાસે તે આઠ આનામાં મેળવી હતી. તેના મુખપૃષ્ઠ ઉપર રખટ વંચાય છે તે મુજબ આ ચોપડી એક વખત કોઈ સદોષા પાંડુરંગની માલકીની હતી.

ધી બાંખે કોરિયરમાં કામ કરતા બેરામજી જીજ્ઞાસુ છાપગરે સૌથી પહેલાં ૧૭૯૭ માં ગૂજરાતી ટાઇપ પાડ્યા. એ પત્રમાં અવારનવાર આવતી ગૂજરાતી જાહેર ખબરોને લીધે એ કામ થયું હતું. મરાઠી ભાષામાં પહેલું પુસ્તક ' બાલબોધ મુક્તાવલિ ' નામનું ઇસપતી કથાઓનું ભાષાંતર ૧૮૦૫ માં પ્રકટ થયું.

સાહસિક ફરદુનજી મર્ઝાન મોળેટે સૌથી પહેલું મુંબઈમાં ગૂજરાતી છાપખાતું કાઢ્યું. તેમણે પોતાનું મુંબઈ સમાચાર દૈનિક કાઢી પત્રકારિત્વને આપાદીને રસ્તે ચડાવ્યું. એ છાપું હતું પણ બલવાન થતું જાય છે. સં. વર્ષ ૧૮૭૧ નું (ઇ. સ. ૧૮૧૪-૧૫) પહેલું, ગૂજરાતી પંચાંગ તેના છાપખાનામાં છપાયું હતું અને ૧૮૧૪ ની ૧૧ મી નવેમ્બરે પ્રકટ થયું હતું.

૧૮૧૭ માં સુરતમાં એક મિશન પ્રેસ કાઢવામાં આવ્યું. ગૂજરાતના સમાજસુધારકોમાં આવ મહેતાજી દુર્ગારામે ' પુસ્તક પ્રસારક મંડળી ' નામનું પુસ્તક પ્રસિદ્ધ કરનારું મંડળ સૌથી પહેલું કાઢ્યું. પરંતુ તેઓ સુરતમાં લિથો પ્રેસ છાપવા માંગતા હતા તેને

વિચિત્ર સ્વાગત મળ્યું. સૂરતનો અંગ્રેજ કલેક્ટર રાજ્ય કરતી કામનો તુમાખીદાર પ્રતિનિધિ હતો. બ્યારે સૂરતની અંગ્રેજ શાળાના મુખ્ય શિક્ષકે તેને વિદ્યાર્થીઓની ભૂગોળ અને વ્યાકરણના વિષયની પરીક્ષા લેવા વિનંતિ કરી, ત્યારે તે એકદમ બોલ્યો: “ શું ? કાળિયાઓને ભૂગોળ અને વ્યાકરણ ! ” આ માણસે મહેતાજીને શહેરની હદમાં છાપખાનું કાઢવા ના દીધું; બેશક, ૧૮૧૭ થી શહેરમાં મિશન પ્રેસ ચાલતું હતું. પણ કાળા માણસના હાથમાં પ્રેસ આવે તે તેના વિચાર મુજબ અમલદારો પર હુમલો કરવાનું સાધન અને તેમ હતું. પરંતુ મહેતાજીએ બેધડક રહી શહેરની બહાર તે ગોઠવ્યું.

આ રીતે છાપેલાં પુસ્તકોનો યુગ હિંદમાં બેઠો.

આજની અંધસમૃદ્ધિ

છેલ્લાં ૫૦ વર્ષમાં અંધસામર્થ્ય, હિંદમાં વધ્યું છે. હિંદની દરેક ભાષામાં પુસ્તકો થયાં છે; પછી તે મૌલિક હોય કે ભાષાંતરો. એક દેશના નહિ પરંતુ ભૂમંડળના સર્વ પ્રદેશોના વિચારો ભેગા કરવામાં આવ્યા છે. આપણે ત્યાં પ્રશંસનીય પુસ્તકપ્રસિદ્ધિ કરનારી મંડળીઓ છે. બે દૃષ્ટાંતો આપું તો-ગોરખપુરનું કલ્યાણ પ્રેસ અને દિલ્હીનું સરતા સાહિત્ય મંડળ જનતા માટે અખિલ હિંદ વિદ્યાર્થીઓની ગરજ સારે છે.

છાપખાનું એ શોકશાસનનું શુદ્ધિવિષયક સામેનું પડખું છે. જેમ દરેક ઇસમને-પછી તે ઠાઠ કે ગોટાળિયા મગજવાળો હોય તેપણુ પ્રતિભાશાળી કે સંત પુરુષના સમાન મતાધિકાર હોય છે, તેમ છાપખાનું તે શબ્દ જે તેની મારફત પસાર થાય છે તેને અશાસ્વત રચાયિત્વ (જે આવો શબ્દસમૂહ વાપરું તો) અપી શકે છે. પણ જેમ શોકશાસન દરજ્જા કે દોહતની ગણના કર્યા વિના શક્તિશાળી અને પ્રામાણિક મનુષ્યને જાણે લાવે છે, તેમ છાપખાનું સર્જક કળાના એકહૃદ્યપણાને નાશ કરે છે અને ગમે તેના પ્રત્યેક મહાન પ્રયત્નને અમરતવનાં દાર ખોલી આપે છે.

જે કે માધ્યોના માધ્યો સુધીનું દુનિયામાં દરરોજ સર્જાતું છાપકામ જલદી લુલાછ જવાનું છે, તે છતાં મુદ્રિત ગ્રંથ સાચા ‘શબ્દ’ને દુનિયાના તમામ ખૂણે સત્વર પહોંચાડી શકે એમ છે. તેથી દરેક પુસ્તક ‘શબ્દ’નું મંદિર છે. તેના પ્રતિ માનથી જવું જોઈએ, કારણ કે તેનામાં દિવ્યતાનું ખીજક છે. આ દૃષ્ટિએ ગ્રંથો જીવનથી પણ વધુ મહત્વના છે. કારણ કે તેઓ જીવનને ધરે છે અને તેને જીવવા લાયક બનાવે છે. કારણ કે હૃદયને ધડકાવનાર, ગાલ ઉપર લાલી લાવનાર ને શેરડા પાડનાર તથા સ્ત્રીપુરુષોની આંખો ચમકાવનાર દ્રક્ત ગ્રંથો જ છે. ભગવદ્ગીતા ને બાઈબલ, મહાભારત, રામાયણ અને શેક્સપિયરના રૂપે તેઓ (ઇમર્સનના શબ્દોમાં) વિશ્વાત્માનો ભવ્ય આવિષ્કાર છે; એટલું જ નહિ પણ તેઓ જીવનની અધમતા અને કુદરત ને માણસોની અસંયમિત કૃતતા સામેની લડતમાં એવી સર્જકતા વ્યક્ત કરે છે, જે એકમાત્ર માનવ પ્રયત્નોને ઉદાત ને ઉચ્ચ પથ તરફ ટ્રેરે છે અને ટ્રેરણાદાયી બનાવે છે.

બ્યારે માનવજાત સમજદારી અને શાંતિ તરફ વળશે ત્યારે હાલમાં જે શક્તિ પરસ્પર વિનાશ કરવામાં વેડફાય છે તેનો ઉપયોગ દરેક દેશમાં ગરીબો અને વિનીતોને આંતરરાષ્ટ્રીય સાહિત્યસમૃદ્ધિ અર્પવામાં થશે. ત્યારે જ ‘શબ્દ’સામર્થ્ય ખરેખર આલ થશે.

આ પ્રદર્શન હું ‘પ્રુદ્ધ’ મુકાબેલું જાહેર કરું છું.*

કનૈયાલાલ માણેકલાલ મુનરી

* અખિલ હિંદ પુસ્તકાલય પરિષદના મુંબઈ ખાતે મળેલા પાંચમી અધિવેશન અંગે ચોક્કસતા પ્રદર્શન પ્રસંગે આપેલા અંગ્રેજ ન્યાયાધ્યક્ષ પરથી અનુવાદક: શ્રી. વિષ્ણુપ્રસાદ જી. મનમુંદાર

વિસનગર મહાલ દફ્ટી પુસ્તકાલય પરિષદ

વિસનગર મહાલ દફ્ટી પુસ્તકાલય પરિષદ ગોઠવા મુકામે તા. ૨-૫-૪૨ ના રોજ રાજરત્ન શેઠ મહાસુખભાઈના પ્રમુખપદે મળી હતી. પરિષદમાંડપને આસોપાઘવનાં તોરણો તથા ધ્વજપતાકા અને કહેવતોનાં સૂત્રો વડે શણુગારવામાં આવ્યો હતો. આ પ્રસંગે મહાલ વહીવટદાર, મહાલ શાળાધિકારી તથા મુ'બધનિવાસી શેઠશ્રી મૂળચંદભાઈ તેમ જ અમદાવાદથી આવેલા કેટલાક મહેમાનો ખાસ હાજર હતા.

શરૂઆતમાં બાળકોની ઈશ્વરસ્તુતિ અને બાળાઓના ગરબા થયા બાદ સ્વાગતપ્રમુખ શ્રી. નયુભાઈએ સ્વાગતવ્યાખ્યાન કર્યું હતું. તેમાં પરિષદમાં પધારેલાઓનો સત્કાર કરી ગામનો ઐતિહાસિક પરિચય આપી પુસ્તકાલયની ખંતપૂર્વક સેવા બજાવનાર સ્વ. મણિભાઈ દા. પટેલને અંજલિ આપી પુસ્તકાલયને મકાન અર્પણ કરનાર શ્રી. હનનલાલ અમુલખદાસની સ્મૃતિ તાજી કરી હતી.

બાદ વિદ્યાર્થીઓના પુસ્તકાલયના લાભો દર્શાવતા સંવાદો બજવાયા હતા. બાદ પરિષદ બીજા દિવસ પર મુલતવી રહી હતી.

બીજા દિવસે ઈશ્વરસ્તુતિ થઈ બાળાઓએ “ રૂડાં પુસ્તકો વંચાઈ મારી લાયજેરીમાં ” એ ગરબો ગાયો હતો. બાદ પરિષદની સફળતા ઇચ્છતા સંદેશાઓ વાંચવામાં આવ્યા હતા. જેમાં વ. રા. પુ. મંડળના સહમંત્રી શ્રી. ચોકસી, રાજ્ય પુ. પ્રચારક શ્રી. વલ્લભભાઈ અને રા. ખીમજીભાઈ વગેરેના મુખ્ય હતા.

બાદ મહાલ મંડળના મંત્રી શ્રી. ઉમિયારાંકર દવેએ મહાલ મંડળનું વાર્ષિક નિવેદન રજૂ કર્યું હતું. મંત્રીનું નિવેદન વંચાઈ રહેતાં પુસ્તકાલયની ખંતપૂર્વક સેવા બજાવનાર શ્રી. મણિભાઈ પટેલના ફોટાનો અનાવરણવિધિ મુ'બધનિવાસી શેઠ શ્રી. મૂળચંદભાઈના હસ્તે કરવામાં આવી હતી.

બાદ પ્રમુખશ્રીએ પોતાનું વિદ્વતાભર્યું ભાષણ શરૂ કરતાં વડોદરા રાજ્યની વસ્તી સાથે બજામાં માણસોની ટકાવારીના આંકડા રજૂ કરી બધા પ્રાંતમાં વસ્તીવાળો આપણો પ્રાંત છતાં કેળવણીમાં તેમ જ બજાવાનાં અને જ્ઞાન સેવાનાં સાધનોમાં બહુ પછાત છે એમ કહી દાખલાદલીલોથી સિદ્ધ કરી બતાવ્યું હતું.

મહેસાણા પ્રાંતને બહુ ઓછું મળે છે, તેની દલીલમાં પૂજ્યશ્રી સ્વ. મો. ન. અમીન સાહેબ કહેતા કે તમારા પ્રાંતના લોકોની માગણીઓ ન આવતી નથી. આગળ ચાલતાં તેમણે જણાવ્યું કે, બારમાં, જલસા વગેરે મોટા મોટા ખર્ચો કરી હજારો રૂપિયાની બરબાદી કરીએ છીએ પણ બસો પાંચસો રૂપિયા ખર્ચો કાંઈ ગૃહસ્થ વિદ્યામંદિર બંધાવી આપવા કંઈ મદદ કરતો નથી; આ આપણી અધોગતિ છે. દરરોજ ચા પાછળ પુષ્કળ પૈસા બરબાદ કરીએ છીએ, પણ ચાનો એક કપ ઓછો કરી તેના બે કે ત્રણ પૈસા બચાવી વર્ષે દહાડે બચેલી રકમ આ સરસ્વતીમંદિરમાં આપો.

બાદ ઠરાવોનું કામ હાથ પર લેતાં નીચે પ્રમાણે ઠરાવો પસાર થયા હતા:--

પસાર થયેલા ઠરાવો

ઠરાવ ૧—શ્રીમંત મહારાજ સાહેબનું દીવાલિ ઇચ્છતા પ્રમુખશાનેથી યદને બીજો

ઠરાવ સ્વામી શ્રી. અખંડાનંદજી તેમ જ સાક્ષરશ્રી આનંદરાંકર દુવડા અવસાન બદલ શોક દર્શાવતા હતા.

કરોવ ૩—મકાનોવાળાં આમ પુસ્તકાલયોમાં જે ટેકાણે સ્વતંત્ર વહીવટ ચાલે છે ત્યાં અંચાલ તથા કામગીરી આપવાનું મહેનતાણું ખાતાના હાલના ધોરણે ૧૫ ટકા સુધી જ અપાય છે. તે કામના પ્રમાણમાં ધણું નજીક હોવાથી કરેલા ટકામાં વધારો કરવા આ પરિષદ ખાતાને વિનંતિ કરે છે.

દ. મૂ. ઉમીઆશકર લ. દલે, વાલમ. અ. આ. હોગીલાલ મણિલાલ પટેલ, ગોઠવા.

કરોવ ૪—આપણા મહાલમાં નવીન ભથ્થેલાં મહિલા પુસ્તકાલયોનો વહિવટ જે તે ગામની શિક્ષિત બહેનો ચલાવે છે, પણ તેથી જરૂરે તેવા પ્રચાર થતો નજીક નથી. તે આ કામ શિક્ષિકા બહેનોને સોંપવામાં આવે તો સારું કામ થઈ શકે તેમ છે. તેથી આ પરિષદ ખાતાને વિનંતિ કરે છે કે આ કામ શિક્ષિકા બહેનોથી ફરજિયાત લેવા પ્રબંધ કરે.

દ. મૂ. હિંમતલાલ સાંકળચંદ શાહ, વિસનગર અ. આ. પૂજાભાઈ વિ. પટેલ, મગરોડા.

કરોવ ૫—મહાલમંડળ તરફથી દરસાલ લેવામાં આવતી શિષ્ટવાચનની પરીક્ષામાં ઘણી ખરી શાળાના બાળકો ભાગ લેતા નથી, જેથી તમામ શાળાઓના વર્ગ ૫-૬-૭ ના વિદ્યાર્થીઓ આ પ્રવૃત્તિમાં વધારે ભાગ લે તેવી તમનીજ જે તે શાળાના મુખ્ય શિક્ષકો કરે તેવી આ પરિષદ તેમને વિનંતિ કરે છે.

દ. મૂ. લાલજીભાઈ ચતુરભાઈ પટેલ, દવાડા

અ. આ. હિરાલાલ-કમલાણી.

કરોવ ૬—જે ગામે પુસ્તકાલયનું કાયમ ફંડ એક હબર રૂપિયા છે અને લોકમદદના એક હબર રૂપિયા મકાન બાંધવા માટે આપવા લોકો તૈયાર છે, છતાં ખાતું આ દેહુગી સ્વીકારી શકતું નથી. મકાનના અભાવે શ્રીમંત સરકારનો સ્તુત્ય હેતુ સરતો નથી. તે નવીન મકાનો બાંધવા બાબત ખાતા તરફથી થયેલી સૂચના નંબર ૧૫ / અને ૪૧-૪૨ ૨૬ કરી મકાન બાંધવા બાબતની દેહુગી સ્વીકારી સ્વતંત્ર મકાનની વ્યવસ્થા કરી આપવા આ પરિષદ ખાતાને વિનંતિ કરે છે.

કરોવ ૭—ગ્રાહકોના મકાનમાં રાખવામાં આવતાં પુસ્તકાલયો માટે ભાડું તથા નોકરખર્ચ ખાતા તરફથી મંત્રરૂપ થતું નથી, જેથી પુસ્તકાલયો બહોળો પ્રચાર થઈ શકતો નથી તેથી બજેટના પ્રમાણમાં ભાડું તથા નોકરખર્ચ મંત્રરૂપ કરવા આ પરિષદ ખાતાને વિનંતિ કરે છે.

દ. મૂ. જેશંગભાઈ પટેલ, દેહુપ

અ. આ. ભગવાનદાસ વિ. પટેલ

કરોવ ૮ તથા ૯—આભારદર્શનના પસાર થયા હતા.

કરોવોનું કામ પૂરું થઈ રહેતાં ગરબી ગાનાર બાળાઓને પ્રમુખશ્રી તરફથી એક એક પુસ્તક તથા પટેલ નંદુભાઈના પુત્ર છનાભાઈ - રફી પિતૃગનાં ખાલાંની લહાણી કરતાં તેમને ટૂંક પરિચય વક્રીલ ચિમનલાલભાઈએ આપી ઉપરની વસ્તુઓ વહેંચવામાં આવી હતી.

ત્યારબાદ પ્રાસંગિક વિવેચનોમાં રા. રા. સાંકળચંદભાઈ વિસનગર એ. વી. રફુલના શિક્ષક ભાઈ શાહ તથા રા. રા. લાલજીભાઈ અને રા. રા. વક્રીલ ગિરધરલાલે કહેતાં પોતાની જાત આ જ્ઞાનયત્રમાં ભાગ લઈ શકી નથી તે બદલ દિલગીરી જાહેર કરી, ઉપસંહારનું બાપણુ મે. પ્રમુખ સાહેબે ક્યાં બાદ ફૂલહાર વગેરે થઈ, રાગગીત બોલાઈ શ્રીમંત મહારાજ સા. નો જયનાદ અને ગાંધીજીના જયકાર વચ્ચે સભા વિસર્જન થતાં સૌ બાઈઓ ભોજન લેવા વળ્યા હતા. છેલ્લે રકાજિટવીર ઊગરચંદના પ્રધાસથી “ બહાદૂર બહારવડીઆ ”નો ખેલ સારો બજવાયો હતો.

પુસ્તક પરિચય

૧. સ્વ. મણિભાઈ દવે—સંપાદક: નટુભાઈ રાવલ; પ્રકાશક: પાટણુ વિદ્યાર્થી મંડળ, ડૉ. પંડ્યા અભ્યાસગૃહ, પાટણુ; ૧૯૪૨; કાઢિન ૧૬ પેજ પૃષ્ઠ ૧૨+૧૬૬; સચિત્ર આત્મચાત્રન સહિત બોર્ડ પટીનું પૂઠું; મૂલ્ય રૂ. ૧-૪-૦

મહેસાણા પ્રાંત (ઉત્તર ગુજરાત)માં આવેલું પાટણુ એક ઐતિહાસિક શહેર છે. આ શહેરને આંગણે આજ સુધીમાં કેટલાક પ્રકારની પરિવદા અને સંમેલનો ભરાઈ ગયાં છે. આવા પ્રસંગોએ ગુજરાત અને ઉત્તર ગુજરાતના કેટલાય ભાષાઓએ પાટણુની મુલાકાત લીધી હશે. અને એ મુલાકાતમાં ડૉ. પંડ્યા વિદ્યાર્થી અભ્યાસગૃહની સાથે રાતદિવસ સંક્રાંતિ રહેલા સ્વ. મણિભાઈ દવેનું નામ પણ સૌ કોઈએ સારી રીતે સાંભળ્યું હશે; અને સ્વ. મણિભાઈ પાટણુનો એક સાચા અને મૂંગા સમાજ સેવક છે, એવી છાપ પણ પાટણુથી છૂટા પડ્યા પછી હરકાઈ પ્રવાસીના હૃદયમાં પડી જ હશે.

ભાઈ મણિભાઈ પાટણુ હાઇસ્કૂલમાં શિક્ષક અને ડૉ. પંડ્યા વિદ્યાર્થી અભ્યાસગૃહના સંચાલક હતા. તેઓનો પરિચય મને, પાટણુમાં ભરાયલી વડોદરા રાજ્યની પાંચમી પુસ્તકાલય પરિષદ પ્રસંગે થયેલો. અને તે પ્રસંગે તેઓનામાં મેં જે સાદાઈ, નમ્રતા, બોલવા કરતાં કરી બતાવવાની ભાવના તથા અભિમાન અને મોટાઈની ત્યાગવૃત્તિ જોયેલી તે સૌને ખરેખર સમાજસેવક થવા ઇચ્છનારને અનુકરણીય અને પ્રેરણારૂપ હતાં અને છે. શિક્ષક શું ન કરી શકે ? એ સ્વ. મોતીભાઈ અમીન સાહેબ અને સ્વ. મણિભાઈ દવેનું જીવન, શિક્ષકઆલમને સુંદર બોધપાઠ આપે છે.

સ્વ. મણિભાઈ, પાટણુ વિદ્યાર્થી મંડળના આદ્ય સ્થાપક હતા. આ મંડળે, તેઓનાં સંસ્મરણો જળવાઈ રહે અને તેમાંથી પાટણુ તથા મહાગુજરાતની જનતાને કંઈક પ્રેરણા અને બોધ મળે એ હેતુથી, આ પુસ્તક પ્રસિદ્ધ કર્યું છે. આ પુસ્તકમાં સ્વર્ગસ્થના જીવનપ્રસંગોને લગતા નાનામોટા ૮૦ લેખો અને કાવ્યો પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવ્યાં છે અને તે સ્વ. ના શિક્ષકો, સ્નેહીઓ તથા તેઓના પરિચયમાં આવેલી વ્યક્તિઓએ લખી મોકલ્યા છે. કેટલાંક ચિત્રો પણ મૂકવામાં આવ્યાં છે. પુસ્તક દરેકે અને સમાજસેવકોએ તો ખાસ વાંચવા જેવું અને વસાવવા જેવું છે. પુસ્તકાલય આ પુસ્તક જરૂર ખરીદે.

૨. હિન્દીની શ્રેષ્ઠ વાર્તાઓ—સંપાદક: શ્રી. ઇન્દ્ર વસાવડા; પ્રકાશક: ભારતી સાહિત્ય સંઘ, શ્રીગાળા સોસાયટી, અમદાવાદ; ૧૯૪૨; કાઢિન ૧૬ પેજ પૃષ્ઠ ૩૨૯; સચિત્ર આત્મચાત્રન સહિત પાકું પૂઠું; મૂલ્ય રૂ. ૨-૮-૦.

હંસ, સરસ્વતી, ત્રિશ્વામિત્ર, માધુરી, વગેરે હિન્દી પત્રોમાં પ્રસિદ્ધ થતી વાર્તા-
૨૨૮]

ઓમાંથી, ચુંટાયેલી વાર્તાઓનો આ અનુવાદ છે. નાની મોટી કુલ ૨૦ વાર્તાઓ અપાઈ છે, એમાં ૨ વાર્તાઓ હિંદી સાહિત્યમાં પંકાઈ ગયેલા સ્વ. પ્રેમચંદ્રજી અને બીજા ૧૮ જુદા જુદા લેખકોની છે. સ્વ. પ્રેમચંદ્રજીની 'કંકત' વાર્તા સમાજજીવનનું એક કરુણ દૃશ્ય રજૂ કરે છે, ત્યારે બીજી 'આમરણ ઉપવાસ' સ્વરાજ્યની ચળવળમાં સત્યાગ્રહ આદરનારા સત્યાગ્રહીઓનો ઢોંગ દર્શાવે છે. શ્રી. સિયારામચરણ ગુપ્તની 'ચતક પંખી' વાર્તા સમાજને પ્રામાણિકતાનો સુંદર બોધપાઠ આપે છે. શ્રી. પરેશની 'લોરીમાં', શ્રી. અન્નેયની 'ચીડિયાખાતું', અને શ્રી. ભગવતીચરણ વર્માની 'પ્રાયશ્ચિત્ત' એ વાર્તાઓ હાસ્યરસની દૃષ્ટિએ સુંદર છે. ટૂંકામાં બધી જ વાર્તાઓ વાંચવામાં ખૂબ રસ અને આનંદ ઉપજાવે તેવી છે. તેમ જ તે દરેક સમાજને કંધક ને કંધક બોધ અને પ્રેરણા પણ આપે છે. વાર્તાઓ ખરેખર વાંચવા અને વંચાવવા લાયક છે. પુસ્તકાલયો તે જરૂર ખરીદે.

૩. સનમની શોધમાં—લેખક: 'બેકાર', પ્રકાશક: શ્રી. હરિહર પુસ્તકાલય, ટાવર રોડ, સુરત; ૧૯૪૨; કાઢિન ૧૬ પેજ પૃષ્ઠ ૨૪૪; સચિત્ર આચ્છાદન સહિત બોર્ડ પટ્ટીનું પૂઠું; મૂલ્ય રૂ. ૨-૮-૦.

હાસ્યરસની છાંયો ઉછાળતી ૧૪ જુદી જુદી વાર્તાઓ આ પુસ્તકમાં અપાઈ છે. સુખી કોણ, અને દીવાળી કે હોળી એ વાર્તાઓ, પત્ની, પતિ પાસે કેવા સુખની કે કેવી દીવાળીની આશા રાખે છે, તથા તેમનું અત્યારનું જીવન કેવું છે તેનો ચિતાર હાસ્ય સાથે સુંદર રીતે રજૂ કરે છે. 'સ્વર્ગમાં સુધારો'ની વાર્તા સ્વર્ગમાં સીધાવેલા મૃત્યુલોકના લોકો, અત્યારના મૃત્યુલોકનો જે સુધારો થઈ રહ્યો છે તેવા સુધારો સ્વર્ગમાં કેમ ન થઈ શકે તેની ચર્ચાઓ કરી ઠરાવો ઘડે છે. અને એ રીતે અત્યારના મૃત્યુલોકનું જીવન સુધારા કે કુધારા તરફ જઈ રહ્યું છે તેનો ખ્યાલ આપે છે. 'સંતતિનો સંતાપ' એ વાર્તા પણ સંતતિ વાંચનારાઓએ ખાસ વાંચવા જેવી છે.

છેલ્લી વાર્તા 'સનમની શોધમાં' એ સહશિક્ષણ કેટલે અંશે સફળતા કે નિષ્ફળતા મેળવી છે તે તરફ સમાજનું ધ્યાન ખેંચે છે. પુસ્તકનું નામ આ છેલ્લી વાર્તા ઉપરથી રખાયું છે.

આ પુસ્તકમાંની બધી જ વાર્તાઓ, કંટાળેલા મગજને હસાવીને આરામ આપે તેવી છે, હાસ્યરસપુરક આ વાર્તાઓ હાસ્યરસ ઉપજાવવામાં ખરેખર સફળતા મેળવે તેવી છે.

‘અ-દ્રષ્ટા’

૪. સુદામાચરિત્ર—(કવિ. પ્રેમાનંદ અને નરસિંહકૃત) સંપાદક: શ્રી. મગનભાઈ પ્રભુદાસ દેસાઈ; પ્રકાશક: નવજીવન પ્રકાશન મંદિર, અમદાવાદ; કાઢિન કેદનાં પૃષ્ઠ ૧૬+૧૨૦; સાદુ પૂઠું, પૃથ્વ ૧-૧૦-૦, ૧૯૪૨

ગુજરાતી પ્રાચીન કાવ્ય સાહિત્યના અભ્યાસીઓ માટે, પ્રાચીન કાવ્યમાળા એ સંશોધનાત્મક અને તુલનાત્મક અભ્યાસ કરનારાઓ માટે અતિ મનનીય ગ્રંથો હતા, પરંતુ આજે તો તે લગભગ અપ્રાપ્ય જેવા છે. વળી પ્રેમાનંદનાં નાટકોના કર્તૃત્વનો ઝઘડો પણ આપણે ત્યાં ખૂબ ચાલી ગયો. આમ છતાં પ્રેમાનંદની અન્ય કાવ્યકૃતિઓ તો આજે પણ

આપણાં ગામડાંમાં અગાઉના જટલો જ લોકાદર પામે છે. આ વાત બાબુએ રાખીને તો પણ, આપણી વિદ્યાપીઠોમાં હવે ન્યારે પ્રાચીન કવિઓની કૃતિઓનો અભ્યાસ કરાવવામાં આવે છે ત્યારે આવી સંશોધનયુક્ત અને હલનાત્મક સંશોધિત આવૃત્તિઓ અતિ મૂલ્યવાન થઈ પડે છે.

મૂળે આ દિશામાં શોધખોળ કરનારા આપણે ત્યાં ગણ્યા ગાંઠ્યા જ છે. તેમાં ગૂજરાત વિદ્યાપીઠે આ દિશામાં કરેલા પ્રયત્નો શાળાશિક્ષણ માટે ખાસ ઉપયોગી નીવડ્યા છે.

અગાઉ “ પ્રેમાનંદનું મામેરું ” પ્રસિદ્ધ કર્યા પછી, સંપાદકે જણાવ્યા મુજબ આ પ્રેમાનંદકૃત સુદામાચરિત ટીકા ટિપ્પણ અને અન્ય જૂની હસ્તપ્રતોના આધારે આપી આ વિષયના અભ્યાસીઓને સારી સરળતા કરી આપી છે. શરભાગનાં પૃષ્ઠોમાં સંપાદકે આપેલા પ્રસ્તાવનાનો પ્રવેશક લેખ, આ કાવ્યકૃતિનો અભ્યાસ કરવા ઇચ્છનારે ખાસ વાંચી જવા જેવો છે.

મૂળ પાઠ આખા પછી, પુસ્તકના છેવટના ભાગમાં ટિપ્પણો આપવામાં આવ્યાં છે. તેથી વિદ્યાર્થીને આ કાવ્ય સમજવામાં વધુ સુગમતા થાય છે.

પ્રેમાનંદકૃત સુદામા ચરિત આખા પછી, નરસિંહ મહેતાકૃત સુદામા ચરિત પણ આપ્યું છે. આ બન્ને કૃતિઓ વચ્ચે કયા પ્રકારના ભેદો છે, તે ઉપર્યુક્ત પ્રસ્તાવનામાં સંપાદકે સરસ રીતે સમજાવ્યું છે. એકંદરે પ્રેમાનંદની આ કૃતિઓનો અભ્યાસ કરવા ઇચ્છનારને અતિ ઉપયોગી નીવડે તેવું છે.

૫. બે ખુદાઇ ખીદમતગાર—(સચિત્ર ખીજી આવૃત્તિ) લેખક: શ્રી. મહાદેવ હરિ-ભાઈ દેસાઈ; પ્રકાશક—કદ ઉપર પ્રમાણે. પૃષ્ઠ ૧૧૬, સાદુ પૂઠું, મૂલ્ય ૦-૧૦-૦.

ભારતવર્ષમાં રાષ્ટ્રીય જાગૃતિને જીવાળાવવાનો ત્યારે, દેશની જનતા જેને હાઉશ લેખતી તેવા સરહદ પ્રાંતને તેના સાચા સ્વરૂપમાં જાણખ્યો. અને ત્યારે, એ પ્રાંતમાં લોક-જાગૃતિનાં પૂર રેલાવનાર બે મહાપુરુષોનો જનતાને પરિચય મળ્યો. એ બે મહાનુભાવો તે સરહદના ગાંધી ખાન અબ્દુલ ગફારખાન અને ડૉ. ખાનસાહેબ. એ બન્ને ભાષ્યોનો જીવન-પરિચય શ્રી. મહાદેવભાઈ સરખા સિદ્ધહસ્ત લેખકે આપ્યો છે. આ વિજ્ઞાતિમાન લોકનાયકોનાં જીવન જણાવવા માગનારને તેમને ઠીક ઠીક પરિચય આ પુસ્તકમાંથી મળશે.

૬. વડોદરા રાજ્ય પ્રજામંડળ રજત મહોત્સવ સ્મારકગ્રંથ—પ્રકાશક: પ્રાણલાલ ઠાકોરલાલ મુનશી, મહામંત્રી-વડોદરા રાજ્ય પ્રજામંડળ, વડોદરા. કેમી કદનાં પૃષ્ઠ ૮+૧૬૦+૨, સાદુ પૂઠું. મૂલ્ય ૦-૧૩-૦.

વડોદરા રાજ્યની પ્રજાસેવા અર્થે રચાયેલા વડોદરા રાજ્ય પ્રજામંડળને રંધપાયે પચીસ વર્ષ પૂરાં થતાં રાજ્યભરમાં તેનો રજત મહોત્સવ ઉજવવાનું જાહેર થયું અને તે દાંકણે એક સ્મારક ગ્રંથ પ્રકટ કરવાનું પણ જાહેર થયું હતું. એજ આ સ્મારક ગ્રંથ.

આ સ્મારક ગ્રંથમાં પ્રજામંડળની રચાપનાથી માંડીને આજદિન સુધીમાં તેણે પ્રજાની જીવં જીવં ક્ષેત્રોમાં બળવેલી સેવાનું વિહંગાવલોકન કરાવતા પ્રવૃત્તિવારલેખો આપવામાં આવ્યા છે. આ છૂટા છૂટા લેખોમાં જે તે લેખના લેખકોએ જે તે પ્રવૃત્તિઓનું જે વિહંગાવલોકન કરાવ્યું છે તે પૃથ્વી પ્રજામંડળે બળવેલી પ્રજાસેવાની પારાશીશીનું માપ તો મળી જ આવે છે.

પ્રગમંડળે આ બધી પ્રવૃત્તિઓ કેવા સમય-સંજોગો વચ્ચે રહીને ચલાવી છે તેનો ખ્યાલ આ લેખોથી મળી રહે છે.

આ સિવાય આ સ્મારકગ્રંથમાં જુદા જુદા તબક્કે કાર્યપ્રવૃત્તિ આગેવાનોની તસ્વીરો પણ આપવામાં આવી છે. માત્ર ૦-૧૨-૦ ની કિંમતે અપાતો આ ગ્રંથ તદ્દન સરતો જ લેખાય. પ્રકાશક સંસ્થાએ પુસ્તકાલયોને માત્ર ટપાલમર્ચ લઈ મેટ આપવાની જે યોજના કરી છે તેને અમે આવકારીએ છીએ. રાજ્યનાં તમામ પુસ્તકાલયો રાજ્ય પ્રગમંડળના કાર્યદર્શનની આરસી સરખું આ પુસ્તક અવશ્ય મંગાવી લે-પુસ્તકાલયો જરૂર એ યોજનાનો લાભ લે.

૭. શ્રી દત્તલીલાસાર—(ગ્રથમ ખંડ) લેખકો: જયંતીલાલ શંકરલાલ આચાર્ય અને શ્રી. જગજીવનદાસ અમથાભાઈ ગાંધી; પ્રકાશક: અમૃતલાલ નાથાભાઈ મોદી, મોદી સાંચ, નડીઆદ. કાઢેન કદનાં ૫૪ ૩૧+૧૮૪, સાદુ પૂઠું, મૂલ્ય રૂ. એક.

જાણીતા બ્રહ્મનિષ્ઠાપરાયણ સાધુ મહાત્મા શ્રી રંગ અવધૂતે ગુરુલીલામૃત નામનો એક બૃહદ્ ગ્રંથ લખ્યો છે. તે કાવ્યમય હોઈને સર્વસામાન્ય જનતાને સમજવો તદ્દન સુલભ ન જણાતાં તેને આમજનતા પણ સમજી શકે તેવા રૂપમાં લેખકોએ તૈયાર કર્યો છે. પુસ્તકમાં હિંદુ ધર્મની આખ્યાયિકાઓરૂપ ૨૦ આખ્યાનો સરળ ભાષામાં આપેલાં હોઈને છેવટે ભજનોનું પરિશિષ્ટ આપ્યું છે.

શ્રીરંગ અવધૂત મહારાજની કૃતિઓ પરત્વે માન-મમતા ધરાવનાર તેમ જ આવાં બોધપૂર્ણ પૌરાણિક આખ્યાનો વાંચવા માગનારને એ અવશ્ય ગમી જશે.

૮. પાસિફિક—લેખક: શ્રી. ભાસ્કરરાવ વિદ્વાંસ; પ્રકાશક: ધ મહાચુજરાત પબ્લિશિંગ કં. લિ. મુંબઈ. કાઢેન કદનાં ૫૪ ૧૩૫, સાદુ પૂઠું, મૂલ્ય ૦-૧૨-૦

આજે ન્યારે યુરોપીય યુદ્ધ વિશ્વયુદ્ધના રૂપમાં પરિણમ્યું છે અને ગયા ડિસેમ્બરમાં જાપાને આક્રમણાત્મક પ્રવૃત્તિ શરૂ કરી ત્યારથી પાસિફિક મહાસાગરનો પ્રશ્ન જનતા વધુ વિચારતી થઈ છે. પૂર્વીય દેશો અંગે પાસિફિકનું શું મહત્ત્વ છે અને જાપાને ત્યાં પગદંડો જમાવવા માટે કેવા કેવા પ્રયત્નો કરેલા તે તેમ જ યુરોપીય રાજ્યસત્તાઓનાં એ પ્રદેશ માટેનાં સંઘર્ષણો ઇત્યાદિને લગતી અભ્યાસપૂર્ણ માહિતી લેખકે આ પુસ્તકમાં આપી છે. વખતોવખત બ્રિટિશ, અમેરિકન તેમ જ જાપાનીસ રાજદ્વારીઓએ આ પ્રદેશનું કેવું મૂલ્યાંકન કરેલું તે પણ તેમના જ જે તે વખતના શબ્દો ટાંકી લેખકે રજૂ કર્યું છે.

યુદ્ધવિષયમાં-ખાસ કરીને પાસિફિકના યુદ્ધમાં-રસ ધરાવનારાઓને આ પુસ્તક યુદ્ધની ચાલ સમજવામાં ઠીક ઉપયોગી થાય તેવું છે.

૯. ગીતાંજલિ અને ળીળ કાવ્યો—અનુવાદક: શ્રી. નગીનદાસ પારેખ, પ્રકાશક અને કદ ઉપર મુજબ. ૫૪ ૨૦+૧૫૦, સાદુ પૂઠું, મૂલ્ય સવા રૂપિયો.

કવિવર દાગોરની પ્રાસાદિક વાણી ગીતાંજલિનાં આ અગાઉ આપણે સાં ગદ્યમાં અને કંઈક પદ્યાત્મક અનુવાદો પ્રકટ થયા છે.

આ પુસ્તકથી એક વધુ ઉમેરો થાય છે. એમાં અનુવાદકે કવિવરે અંગ્રેજી તેમ જ અંગાળી ગીતાંજલિમાંનાં વીણેલાં ગીતો આપ્યાં હોઈને “ ળીળ કાવ્યો ”ના વિભાગમાં કવિવરનાં જુદી જુદી શૈલીનાં જાણીતાં અને મહત્ત્વનાં સાત કાવ્યોનો અનુવાદ આપ્યો છે.

અનુવાદને પદ્યમય બનાવવા જતાં અને તેને લોકમોહ્ય બનાવવા જતાં બેંધએ તેવી સફળતા અનુવાદકને મળી હોય તેમ અમને લાગતું નથી. એમાં કેટલેક સ્થળે કૃત્રિમતા નજરે પડે છે. આથી કવિવરનાં કાવ્યોની પ્રાસાદિકતા એમાંથી અદૃશ્ય થતી બાસે છે. એટલે આમજનતાનો એ કેટલો આદર પામશે તે તો લોકમાગણી પરથી જ જાણી શકાય.

૧૦. દક્ષિણાયન—લેખક અને પ્રકાશક: શ્રી. ત્રિભુવનદાસ પુ. લુહાર (સુન્દરમ); સ્વસ્તિક સોસાયટી, નવરંગપુરા, અમદાવાદ. કાઢેલ કદનાં પૃષ્ઠ ૧૬+૨૬૮, સચિત્ર આનંદ-દનવાળું પાકું પૂઠું, મૂલ્ય રૂ. ૧-૧૦-૦

૧૯૭૫ માં કવિ સુન્દરમે દક્ષિણહિંદનો પ્રવાસ કરેલો અને તે યાત્રા દરમિયાન તેમણે ત્યાંનું જે પ્રકૃતિસૌંદર્ય, સ્થાપત્ય કલા તેમ જ ત્યાંની લોકવ્યથા વગેરે જોયાં તેનું સુંદર મનોરમ કવિત્વયુક્ત ગદ્યમાં વર્ણન આપ્યું છે.

આપણે ત્યાં મૂળે પ્રવાસવર્ણનો લખવાના પ્રયત્નો માત્ર ગણ્યા ગાંઠ્યા જ થાય છે. તેમાં પણ આવી નિરીક્ષક દષ્ટિએ પ્રસિદ્ધ થયેલાં પ્રવાસવર્ણનો તો ઘણાં જ થોડાં છે. લેખકે એમની પ્રસ્તાવનામાં આવાં પ્રવાસવર્ણનો લખનારાઓને યાદ કર્યા છે. તેમાં પણ આંગળીને વેઢે ગણાય તેટલાં જ આવાં રસયુક્ત શૈલિએ લખાયેલાં છે. લખનશૈલિ એકધારી હોઈને વાંચવામાં સળંગ રસ જળવાઈ રહે છે. દક્ષિણ હિંદનાં જોવા જેવાં સ્થળોની મનોરમ માહિતી આ પુસ્તકમાંથી મળે તેમ છે. દરેક પુસ્તકાલયે પોતાને ત્યાં આ પુસ્તક જરૂર વસાવવા જેવું છે.

૧૧. જેલ ઑફિસની બારી—(ખીજ આવૃત્તિ) લેખક: શ્રી. ઝવેરચંદ મેઘાણી, પ્રકાશક: ગૂર્જર અંથરતન કાપાલય, ગાંધીરાડ, અમદાવાદ. કાઢેલ કદનાં પૃષ્ઠ ૧૮+૧૭૪, પાકું છોટું પૂઠું, મૂલ્ય રૂ. દોઢ.

શ્રી. મેઘાણીની કવિત્વભરી કલમે આ પુસ્તકમાં જેલ ઑફિસની મુલાકાતબારીને બોલતી કરો છે. એ મુલાકાત બારી આગળ કેદીઓનાં આપ્ત સંબંધીઓની મુલાકાતો કેમ જાણે એ જેલબારીએ સજીવ બની ટપકાવી લઈ અહીં રસનીતરતી રીતે વહાવી છે.

જેલજીવનને લગતાં પુસ્તકો-ત્યાંની યાતનાઓ અને પીડાઓનાં વર્ણનાત્મક શૈલીએ લખાયેલાં પુસ્તકો-આપણે ત્યાં છે. પરંતુ એ બધા કરતાં આ પુસ્તક જુદી જ ભાત પાડતું છે.

ગદ્ય સત્યાગ્રહની લડત વખતે લેખકને મળેલા કારાવાસ દરમિયાનના કારકુની કામ વેળાએ એમણે કેદીઓનું માનસ વાંચ્યું અને એ વાચનના પરિણામે એમણે આ પુસ્તકમાં કેદીનાં સંવેદનો સચોટ રીતે રજૂ કર્યાં છે. હરમોહ વાચક એ વાંચીને કરુણાર્દ્ર બનશે અને એની સુપ્ત લાગણીઓને એ કેદીઓ પ્રત્યે સમભાવ વ્યક્ત કરવા પ્રેરશે. પુસ્તકને સાચે જ સંવેદનસંહિતા કહીએ તો ખોટું નથી.

૧૨. સોરઠી સંતો બા. ૧ લો (આવૃત્તિ ચોથી)—લેખક, પ્રકાશક અને કદ ઉપર પ્રમાણે. પૃષ્ઠ ૩૨+૧૨૪, પાકું પૂઠું, મૂલ્ય એક રૂપિયો.

ગુજરાતી સાહિત્યમાં લોકજીવનના જોડાણમાં ઊતરી, એના નીચામાં નીચા થર સુધી પહોંચી જઈ શ્રી. મેઘાણીએ જેટલું લોકસાહિત્ય બહાર લાવી આપણને આપ્યું છે તેટલું બીજાં જ બીજાં કોઈ લોકસાહિત્યના સંશોધક તરફથી આપણને મળ્યું હશે. એના પુરાવા-

૩૫ સૌરાષ્ટ્રની રસધારના પાંચ ભાગો, સોરઠી બહારવટિયા, રઢિયાળી રાત અને લોકસાહિત્ય વગેરે મૂકી શકાય. એ પૈકીનું જ આ પુસ્તક “ સોરઠી સંતો ” નો પહેલો ભાગ છે.

આ પુસ્તકમાં સંપાદકે સોરઠમાં-ગિરના ખોળે-થઇ ગયેલા અસાંપ્રદાયિક અને નીચલા ચરના સંતોનાં જીનાલેખનો રજૂ કર્યાં છે. આવા સંતોની આસપાસ પથરાયેલા ચમત્કારો અને પરચાઓ સંબંધે પુસ્તકના શરૂભાગમાં ઠીક વિવેચન આપ્યું છે; છતાં તેઓ આ સંતોનાં ચરિત્રાલેખનમાં આવતા એવા પરચાઓને-લોકમુખે મળી આવતા એ ઐતિહાસિક પરચાઓને-જતા નથી કરી શક્યા અને આવા સંશોધનાત્મક ચરિત્રોમાં એ અપાય તે ઇચ્છવાનું છે. એનો કેટલો સ્વીકાર કરવો તે વાચકની તુલના પરજ છોડી દેવાનું નેહ્યું.

પુસ્તકમાં આપેલાં બધાં ચરિત્રોમાં સંપાદકની કલમની પ્રતિભા ખાસ તરી આવે છે.

શ્રી. મેઘાણીએ સૌરાષ્ટ્રના લોકસાહિત્ય પર પથરાઈ ગયેલા ધરો ઠીકઠીક ઉપાડી ઉકેલ્યા છે; પરંતુ સૌરાષ્ટ્ર સિવાય ગુજરાતના અન્ય પ્રાંતોમાંથી પણ આવું પુષ્કળ લોકસાહિત્ય મળી આવે તેમ છે. આ પ્રદેશના આવા સંશોધનપ્રિય કોઇ સંપાદક એ પ્રવૃત્તિ ઉપાડે એ ખાસ ઇચ્છવાનું છે. તેમાં પણ ઉત્તર અને દક્ષિણ ગુજરાતમાંથી તો આવું ઘણું મળી આવે તેમ છે. કોઇ કોઇ લોકસાહિત્યકારો આવા પ્રયત્નો કરતા હોવાની જાહેરાતો કદી કદી વર્તમાન-પત્રોમાં વાંચવા મળે છે, પરંતુ તે દિશામાં થયેલા પ્રયત્નો હજી ભાગ્યે જ બહાર આવ્યા જણાયા છે. ગુજરાતના અન્ય જીલ્લાઓમાંથી પણ કો' મેઘાણીના સંશોધનપ્રયત્નોની અનિવાર્ય જરૂર છે.

૧૩. સૌરાષ્ટ્રની રસધાર—ભા. ૫ મો (આવૃત્તિ ત્રીજી) સંપાદક અને પ્રકાશક તથા કદ ઉપર પ્રમાણે. ૫૪૬ ૮+૨૨૪, પાકું પૂઠું, મૂલ્ય રૂ. બે.

સૌરાષ્ટ્રની રસધારના આગલા ચાર ભાગોની જેમ આ પાંચમા ભાગમાં પણ ૧૪ સોરઠી લોકકથાઓ સંગ્રહવામાં આવી છે. આ અગાઉ બે આવૃત્તિઓ પ્રસિદ્ધ થઇ ગઇ હોઇને આ ત્રીજી આવૃત્તિ છે. લોકસાહિત્યના રસિયાઓને એ જરૂર વાંચવી ગમે તેવી છે. જે પુસ્તકાલયોમાં એ ન હોય તેઓ વસાવી લે.

મણિલાલ પ્ર. વ્યાસ

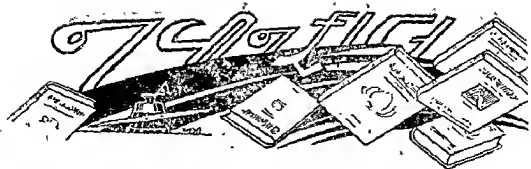
૧૪. ખટી-મીઠી ખાજવાતો—લેખક: મનુભાઈ મેઘાણી, પ્રકાશક: મૂર્જર અંચરલ્લ કાર્યાલય, ગાંધી રસ્તા, અમદાવાદ. બીજી આવૃત્તિ. ૫. ૧૨૦, પૂઠું કાગળનું, કિં. ૦-૧૨-૦.

સુધારા વધારા સાથેની આ બીજી આવૃત્તિ ખરેખર આવકારદાયક છે. એમાં કુલ ૨૭ વાતો-પ્રસંગો લીધા છે. કેટલાંક રમુજ વાતો-જીવનો પણ અપાયાં છે. નામ પ્રમાણે મુજુ ધરાવતી આ આવૃત્તિ બાળવાચકોને જરૂર રુચશે.

૧૫. પ્રાણીવર્ણન આવૃત્તિ ત્રીજી—લેખક ચંદ્રસેન મણિસેન બટ્ટ, પ્રકાશક ઉપર પ્રમાણે. ૫. ૪૮, પૂઠું એક કાગળનું, કિં. ૦-૫-૦

૧૬. ધરતીકંપ—લેખક: સ્વ. પ્રિયવદન બક્ષી. ૫. ૩૬, પૂઠું એક કાગળનું, કિં. ૦-૪-૦.

ઉપરનાં બંને પુસ્તકોના પ્રકાશક: મૂર્જર અંચરલ્લ કાર્યાલય-અમદાવાદ છે. 'પ્રાણીવર્ણન'

૧ નવજીવન પ્રકાશન મંદિર-અમદાવાદનાં પુસ્તકો

- ૧ સુદામા ચરિત—કવિ પ્રેમાનંદ અને નરસિંહ કૃત; મૂલ્ય રૂ. ૦-૧૦-૦
- ૨ બે ખુદાઈ ખીદમતગાર—લેખક: શ્રી. મહાદેવ હરિભાઈ દેસાઈ, મૂલ્ય ૦-૧-
- ૩ નિર્ભયતા (હિંદી)—કિશોરલાલ ધનસ્વામલાલ મશરૂવાળા; મૂલ્ય ૦-૨-૦

૨ ગૂર્જર અંથરત્ન કાર્યાલય-અમદાવાદનાં પુસ્તકો

- ૪ સૌરાષ્ટ્રની રસધાર લાગ પ મો—(ત્રીજી આવૃત્તિ), સંપાદક: શ્રી. જવેરચંદ મેવાણી, મૂલ્ય રૂ. ૨-૦-૦
- ૫ સોરઠી સંતો—સંપાદક ઉપર પ્રમાણે. મૂલ્ય રૂ. એક.

અન્ય પ્રકાશકો તરફનાં પુસ્તકો

- ૬ સ્વ. મણિલાલ દવે—સંપાદક: નરુભાઈ રાવળ, પ્રકાશક: પાટણ વિદ્યાર્થીમંડળ, ડૉ. પંડ્યા અભ્યાસગૃહ, પાટણ. મૂલ્ય રૂ. ૧-૪-૦
- ૭ વ. રા. પ્રજામંડળ રજતમહોત્સવ સમારક અંથ—પ્રકાશક પ્રાણલાલ કાકોરલાલ કુન્શી, મહામંત્રી, વડોદરા રાજ્યપ્રજામંડળ, વડોદરા. મૂલ્ય ૦-૧૨-૦ (પુસ્તકાલયોને પોસ્ટેજના ૦-૪-૦ મોકલવાથી વિનામૂલ્યે.)
- ૮ બોધકપત્ર—પ્રકાશક: સુન્દરાલ વ્યાયામ પ્રચારક મંડળ, કરાડી, જી. સરત. મૂલ્ય ૮-૪-૦
- ૯ કવાયત—પ્રકાશક ઉપર પ્રમાણે, મૂલ્ય ૦-૮-૦

[અનુસંધાન પૃ. ૨૩૩ પૃ.]

ગૂર્જર બાલઅંથાવલિતું પુ. ૧૩ સુ' છે. એમાં ગાય, કૂતરો, બેંસ, ગધેડો, ઘોડો, હાથી જેવે પ્રાણીઓની સચિત્ર માહિતી પીરસેલી હોય બાળકોને ગમે એવું છે.

ધરતીકંપ બા. મં. ની પ્રથમ શ્રેણીતું ૧૫ સુ' પુસ્તક હોય એમાં ધરતીકંપ સંબંધી હુંદર વિવેચન કરવામાં આવ્યું છે.

અંને પુસ્તકોની ત્રીજી આવૃત્તિ થાય છે એ એની બાલપ્રિયતાનો પુરાવો છે.

‘ દયા ’

સાહિત્ય અને સંસ્કૃતિનાં વહેણ

સ્વ. સાક્ષર શ્રી. આનંદશંકરભાઈના અવસાન બાદ ગુજરાત વર્નાક્યુલર સોસાયટીના પ્રમુખ તરીકે, સ્વ. આનંદશંકરભાઈના જ પડખે રહીને એ સંસ્થાનું સંચાલન સંભાળતા અને સરકારે રત્નાગિરિના વતની માનેલા છતાં અમદાવાદને જ વતન કરી રહેલા મુ'બઈ ધારાસભાના માણ રખીકર આનં. ગણેશ વાસુદેવ માવલંકરની વરણી થશે, કહે છે. એમ થાય તો પસંદગી સોએ સો ટકા યોગ્ય સ્થળે ઊતરી છે એમ જરૂર કહી શકાય. વિદ્યાવ્યાસગમાં પ્રાંતપ્રાંતના ભેદોને હરગીજ રચાન ન હોઈ શકે.

*

ગુજરાત સાહિત્ય સભામાં સ્વ. શ્રી. આનંદશંકરભાઈની ખાલી પડેલી જગાએ શ્રી. રામનારાયણ પાઠક, લેડી વિદ્યાખહેન નીમકંઠ તેમજ ડૉ. હરિપ્રસાદ વગેરેનાં નામો મૂચવાયાં છે. એ સ્થાન માટે, લેડી વિદ્યાખહેનની વરણી વધુ ઇષ્ટ થઈ પડશે. કેમકે સાહિત્ય સભાના સંચાલનમાં, લેડી વિદ્યાખહેનનો ગુજરાત વર્નાક્યુલર સોસાયટીના સંચાલનનો તેમનો બહોળો અનુભવ અત્યંત ઉપયોગી થઈ પડશે.

*

સાહિત્યક ઉદાસીનતા - મુ'બઈથી પ્રકટ થતા "ગુજરાતી" પત્રે ચૌદ નિયોગમાં વહેંચાયેલી એવી દરેકનાં દસદસ ગુજરાતી પુસ્તકોની યાદીની બહેર જનતા પાસે માગણી કરી હતી. (એ યાદીની એક પ્રત અમે પણ માગી હતી). એ માગણી પ્રત્યે ગુજરાતી વાચક-જનતાએ ઉદાસીનતા દાખવી છે. માત્ર એક કેલેન્ડરને જ એક યાદી એ પત્રના તંત્રી પર મોકલી હતી.

*

બાણીતા ગુજરાતી નવલકથાકાર સાક્ષર શ્રી. રમણલાલ વ. દેસાઈ તા. ૧૨ મીએ ૫૦ વર્ષ પૂરાં કરતા હોઈ તા. ૧૬ મીના રોજ તેમના એકાદનમા વર્ષપ્રવેશ અંગે તેમના મિત્રો તરફથી એક રમારક અંથ તેમને અર્પણ કરવામાં આવનાર હતો. એ મિત્રોનો એક બોજન સમારંભ પણ યોજાયો હતો.

*

વડોદરા પ્રાંત પુસ્તકાલય મંડળનાં પ્રમુખ અને "ગુણસુન્દરી" માસિકનાં તંત્રી શ્રી. જયવતી દેસાઈ વડોદરા છોડતાં હોવાથી તેમના માનમાં વડોદરાની સ્ત્રીસંસ્થા-ઓએ સન્માન સમારંભો મોકલ્યા હતા.

*

અપ્રામા (જ. મુરલ) ખાતે અખિત્ર હિંદ મહિલા પરિષદ તરફથી ગુજરાતની સ્ત્રીઓ માટેનો તાલીમવર્ગ શરૂ થઈ ગયો છે.

*

મુ'બઈ રેડીઓ મથકથી સોમવાર તા. ૧૨ મીએ સાંજે ૭ વાગે " આઝમગઢ " એ વિષયે ડૉ. જહાંગીર મુખડીઆ, મંગળવાર તા. ૧૨ મી એ રાત્રે ૧૦-૧૫ વાગે " શ્રી. ભેરામજી મલ્ખારી " એ અંગે શ્રી. બાનુશંકર વ્યાસ ઝિખિત કાર્યક્રમ તેમજ ગુરુવાર તા. ૧૪ મીએ સાંજે ૭ વાગે શ્રી. એચ. એમ. ત્રિવેદી " ચીન " અંગેના કાર્યક્રમો રજૂ કરનાર હતા.

*

શ્રી. દ્વૈપાલાલ મુનશીની નવલકથા- " પાટણની પ્રભુતા " નું હિંદી ભાષાંતર " પાટનકા પ્રભુત્વ " એ નામે એ ભાગમાં હિંદી અંથ રત્નાકર કાર્યોલયે પ્રસિદ્ધ થયું છે. એક ભાગોનું મળીને મૂલ્ય રૂ. ૧૧ રાખ્યું છે.

પુસ્તકાલયોની તપાસણી

વડોદરા-નવસારી પ્રાંતોના પગારદાર પ્રચારક રા. છગનભાઈ મધુરભાઈ પટેલે માહે એપ્રિલ માસમાં નીચેનાં રચણોની મુલાકાત લઈ ત્યાંની પુસ્તકાલય વાં વાચનાલયની સંસ્થાઓ તપાસી છે અને દરેકની કામની અવ્યવસ્થા દૂર કરી છે, તેમ જ પુસ્તકોના વર્ગીકરણ વગેરેની કામગીરી બાળવી તત્સંબંધી જરૂરી સૂચના સમજૂત આપી છે; અને પુસ્તકાલય વિનાનાં સાળાવાળાં ગામોએ પુસ્તકાલય ખોલવા સંબંધી પ્રચારકાર્ય કર્યું છે:—

મહુવા તાલુકાનાં:—(૧) ઘડોઈ (૨) ખરવાણ (૩) ખીલખડી (૪) અનાવલ (૫) કોલ (૬) હિમરા (૭) વહેવલ (૮) મહુવરિયા (૯) સાંબા (૧૦) હળદવા; વ્યારા તાલુકાનાં (૧૧) ડાલવાણ (૧૨) કપુરા (૧૩) ખેડચીત (૧૪) ગડત (૧૫) ખુટાડિયા (૧૬) ઘાટ (૧૭) કાંજલ (૧૮) રૂપવાડા.

તપાસણી દરમ્યાન પ્રચારકે જે જે ખામીઓ દર્શાવી હોય તે તે વેળાસર સુધારી લેવા તથા જે સૂચના-સમજૂત આપી હોય તેનો યોગ્ય રીતે અમલ કરવા જે તે મંત્રી બાઈઓને ખાસ ભલામણ.

ના. નં. ચોક્કસી

પાટણ પાસે મળી આવેલા પ્રાચીન અવશેષો

પાટણથી સાત માઈલ પશ્ચિમે વડલી ગામે ખોદકામ કરતાં પ્રાચીન જૈન કોતરકામનાં અવશેષો મળી આવ્યાં છે. હિંદના ઇતિહાસમાં મોગલ સમયની શરૂઆતમાં વડલી એક અગત્યનું જૈન કેન્દ્ર હતું. અહીં વિક્રમ સંવત ૧૬૨૨ માં પ્રસિદ્ધ જૈનાચાર્ય વિજયદાનસૂરિએ દેહ છોડ્યો હતો, તે હિરવિજયસૂરિના શુરુ થતા હતા કે જેમને મહાન મોગલ શહેનશાહ અકબરે શાસ્ત્રાર્થ માટે આગ્રા ખાતે પોતાના દરબારમાં આમંત્રણ આપ્યું હતું, અને જેમની સૂચનાથી ખુરુષન પર્વ દરમ્યાન સત્રાટે પોતાના વિશાળ સામ્રાજ્યમાં પશુહત્યાની મનાઈ ફરમાવી હતી. આ અવશેષો અસલમાં પાછળના મધ્યયુગના છે, થોડાક કાળા આરસના, થોડાક પીળા કે સાધારણ રેતીના યથેરોના છે અને મોટા ભાગના સફેદ આરસપહાણના છે.

આમાંના ચોત્રીસ ઉપર કોતરકામ થયેલું છે, સૌથી પહેલું વિક્રમ સંવત ૧૪૨૧ (એટલે કે ઇસ્વીસન ૧૩૬૪ માં વર્ષ)માં થયેલું છે. લખાણ જૈન ઢગમાં નાગરી લિપિમાં છે. કારીગરી ઉત્તમ છે. સ્વેતાશ્મર મતના તીર્થંકરોની મૂર્તિઓ તેમની સંજ્ઞાઓ અને નામ સાથે કોતરાયેલી છે, અને તે માટેના પવિત્ર દાતાઓનાં નામ પણ અપાયાં છે. વડોદરા રાજ્યના પુરાતત્ત્વ ખાતાના પ્રકાશનમાં તેમનું વિગતવાર વર્ણન કરવામાં આવશે, કહે છે. સુદર ધ્રુમટમાં પાર્શ્વનાથની મૂર્તિ છે, જેના પરનું લખાણ વિક્રમ સંવત ૧૪૬૨ માં લખાયેલું છે. આ અવશેષો જ્યાંથી મળી આવ્યાં છે તે જગ્યાની તપાસ કરવામાં આવી છે અને તે જગ્યાએ વધુ ખોદકામ દ્વંદ્વ વખતમાં હાથ પર લેવામાં આવશે.

કિશોર : જાન્યુ.-ફેબ્રુ. ૧૪૨

નકલી ગઠ : કવિવર ટાગોરની એક ઉત્તમ કૃતિ આ લેખમાં રજૂ કરી છે. એમાં રાજપૂત યુગના એ ચિત્રોડના રાણાએની પ્રતિજ્ઞાના પુરાવારૂપ બંદીના કિલ્લાની કલાણી છે. બનાવટી કિલ્લા માટે પણ પ્રાણ-પંથુ કરનાર રાજપૂત વીરની કથાવાંચો.

પ્રમાણિક બાળક : દીવાસળી વેચનાર એક અમેરિકન બાળકની પ્રમાણિકતાનું આદર્શ દૃષ્ટાંત અહીં આપ્યું છે. દીવાસળી વેચનાર એક છોકરા પાસેથી દીવાસળી ખરીદનાર પાસે છૂટા પૈસા નહિ હોતાં આવ્યો ડૉલર તે આપે છે. બાળીના પૈસા પરત આપવા છોકરો ડૉલર વટાવવા બળ છે, તેને જીવલેણ અકસ્માત નડે છે; છતાં બીજો દિવસે તેનો બાપ એ બાળીના પૈસા એ ખરીદનારને પહોંચાડે છે. કેવી પ્રમાણિકતા !

ભારતભૂષણ માલવીયાજી : ભારતભૂષણ પંડિત મદનમોહન માલવીયાજી એ ભારતની એક અણુમોલી વિભૂતિ છે. અને બનારસ હિંદુ વિશ્વવિદ્યાલય એ એમનો ચિરસ્થાયી કાર્તિરથંબ છે. આજે એંશી વર્ષની વયે પહોંચવા છતાં પણ તેઓ જુવાનને શરમાવે એવી રીતે હજી દેશહિતનાં કાર્યોમાં રસ લઇ રહ્યા છે.

બનારસ હિંદુ વિશ્વવિદ્યાલયની રજતજયંતી

વેળાએ તેમના જીવનના મુખ્ય મુખ્ય પ્રસંગોને વણી લેતો. એક ગ્રંથ ' ત્રીસ દિન માલ-
ચીયજી કે સાથ ' એ નામે હિંદી સાહિત્યના સુપ્રસિદ્ધ લેખક શ્રી. રામનરેશ ત્રિપાઠીની
કલમથી લખાઈને બહાર પડ્યો છે. એમાંથી પ્રેરણારૂપ નીવડે એવા કેટલાક પ્રસંગો તથા
તેમણે પોતાના જીવનમાં શું શું કરી બતાવ્યું છે તે દાખવતા બતાવે અહીં રજૂ કરાયા છે.

વક્તા કેમ થવાય ? આ લેખમાં લેખકે જીવનનાં જુદાં જુદાં ક્ષેત્રોમાં-જેમ કે
વકીલાતના ધંધામાં, શિક્ષણ વિષયમાં-શાળા-કોલેજોમાં, પોતાનાં મતવ્યોના સમર્થનમાં,
ધર્મપ્રચારમાં અને વેપારમાં કેમ ખીલવી શકાય તે તેમ જ સામાન્ય વર્ગને તેની ઉપયોગિતાને
લગતી માહિતી આ લેખમાં આપી છે.

ગુણસુન્દરી : ૩ : ૧૯૪૨

ન્યાયે દુનિયા રસાતળ જતી હતી : એક સામાજિક વાર્તા છે. એક વિધવાના
નવજનત બાળક અંગે માતિપંચો ન્યાય તોળે છે અને એને એના બાળક સહિત ગામબહાર
ઠકાવે છે ત્યારે જ પે છે.

યુવાન અને યુવતીઓ એકબીજાને સમજે તો ? આ લેખમાં લેખકે આજનાં
પતંગિયાં મારક એકબીજા તરફ આકર્ષાતાં યુવકો અને યુવતીઓને એકબીજાની સારી બાબતો
જોવાની અને બન્ને બાબતો તપાસવાની ચેતવણી આપી સાહે તે મહત્વ કરવાની સલાહ આપી છે.

અમેરિકાનું અદ્ભુત બાળક જીરાદ ડેડે : નવ વર્ષની નાની વયમાં અમેરિકાના
આ બાળકે કેટલું જ્ઞાન સંપાદન કર્યું છે તે જાણવા માટે આ લેખ કીક ઉપયોગી થઈ
પડે તેવો છે.

નવરચના અને ઊર્મિ : એપ્રિલ : ૧૪૨

રાજપૂતકાળનો સાક્ષાત્કાર : જાણીતા હિંદી લેખક શ્રી. હરિજીય પ્રેમીએ હિંદીમાં
" રક્ષાબંધન " નામનું હિંદુ-મુસ્લીમ એકતા પ્રેરતું નાટક લખ્યું છે. એ પુસ્તકની પ્રસ્તાવના
કાકા સાહેબે લખી છે તે આજના વખતે હિંદુ-મુસ્લીમ એકતાના પ્રયત્નોમાં સારો સાથ આપે
તેવી પ્રેરક છે.

હિંદની અંગ્રેજ વેપારશાહી : અદારમી સદીમાં હિંદના ગવર્નર જનરલો પર
પોતાના હક્કો બોગવવા છત્તી કાર્યવાહક સમિતિઓની નિમજૂકે અને દોર મુકાયો અને
તે પછી હિંદમાં અંગ્રેજ રાજ્યની સ્થાપનાને જે તક મળી તે આ લેખમાં ઐતિહાસિક
પ્રમાણો આપી રજૂ કર્યું છે.

શેક જમરોદહ જીજ્ઞાસુ : પોતાની કુશામ જીવિતી નિંદગીની પહેલી પત્નીસીમાં જ
જેણે સાહસિક વેપારી અને સખાવતી ગૃહસ્થ તરીકે નામના મેળવી તે મહાન ઉદ્યોગવીરની
જીવનઝરમર આ લેખમાં અપાઈ છે.

ઘરશાળા : એપ્રિલ : ૧૪૨

કુપોષણ : શાળાની જવાબદારી : ખીલતાં શરીરો માટે દિવસના વચગાળે થોડો-
એક પોષક એવો અદ્યાહાર કે પથ્ય ખીણું, અદ્યપ્ત, જરૂરિયાત કહેવાય. આ પોષણના સ્થાને
શાળાની જ છત્રછાયા હેઠળ અનારોગ્યવર્ધક કુપોષણ આવી રહ્યું હોય છે ! દલકા પ્રદારના
ખાંચ પદાર્થો, અનારોગ્ય રીતે બનાવેલા દોષ તે શરીરને પોષણ આપવાને બદલે શક્તિક્ષય

કરનારા હોઇને રોગોનો ફેલાવો કરે છે. આ ત્રિયતિ સામે શાળા આખમીયામણું ન જ કરી શકે. વખતબેવખત જે તે ખાવાની આદત આપણી ખાવાપીવાની કદંગી ટેવોને લીધે ધણું બળકેને પડેલી હોય છે તેનો પણ ઉપાય શાળાએ કરવો રહે છે. આ દિશામાં બાળકના આરોગ્ય અને યોગ્ય પોષણની ખાતર શાળા માખાપનો સહકાર નોતરશે. આ અનિષ્ટાનું જોખમ માખાપોની નજરે મૂકશે, અને સુપચ્ય તેમ જ મુક્ત એવો ઉપાહાર બાળકને શાળામાં જ પીરસવાની યોજના કરશે. આવા નારતાનો ક્રમ બાળકની અસામાજિક રીતે જેમ તેમ ખાવાની પડેલી ટેવોનો ઉકેલ કરશે. બાળકને પથ્ય અને પોષક એવું ખાણ આપશે; ઉપરાંત તેની બોજનવ્યહારની શિષ્ટ રીતો કેળવીને સામાજિક તાલીમ આપશે.

શાળાનું સમયપત્રક : સૌથી મહત્વની વસ્તુ સમયપત્રકની ઊભી થયેલી જડ ધરેડની છે. આ ધરેડમાંથી શાળાનું સમયપત્રક હજુ સુધી જરાય નીકળી શક્યું નથી. એવો સમય પણ આવી લાગ્યો કહેવાય કે ત્યારે શિક્ષકને અને વિદ્યાર્થીને સમયપત્રકની ધરેડમાંથી મુક્ત કરવાનું કામ હાથ ધરવું પડે. આજની ધરેડે શિક્ષકને અકાળે ધરેડો બનાવ્યો છે. સમય-પત્રકની ધરેડે વિદ્યાર્થીને માયકાંગડો અને નિસ્તેજ બનાવ્યો છે. શાળાને કેળવણીની સાચી સંસ્થા બનાવવામાં મોટા વિનરૂપ કોષ પણ વસ્તુ હોય તો તે આજનું ધરેડિયું સમયપત્રક છે. એ ધરેડમાંથી હવે સૌને મુક્તિ મળવી જોઈએ. સમયપત્રકની ધરેડની ચૂડ એટલી બધી બચકર છે કે તેમાંથી છટકવાના વિચારો કરીએ તો પણ તેમ કરવાની આજે આપણી પાસે તાકાત રહી નથી. હવે તો આપણે એકસામટું જોર કરીને એ ધરેડને તોડી નાખશું ત્યારે જ કંઈક અર્થ સરશે.

કુમાર : એપ્રિલ : '૪૨

સર સોરાબજી પોચખાનાવાલા : રાષ્ટ્રજીવનનાં વિવિધ ક્ષેત્રોમાં હિંદને ગણીગાંડી પ્રતિભાઓ મળી છે, તેમાંની એક તે સર સોરાબજી પોચખાનાવાલા. હિંદીઓ સફળ બેંકરો થઈ જ ન શકે એવી વિરોધી લાગણીઓનાં પૂર વચ્ચે આપણને માર્ગ કરી, પોતાના પુરુષાર્થે હિંદના પ્રાણના પ્રતીકસમી એમણે સ્થાપેલી સેન્ટ્રલ બેન્ક એમની યશસ્વતાકા દેશ-વિદેશમાં ફરકાવી રહી છે. એ સાહસવીરની સંક્ષિપ્ત જીવનકથા આ લેખમાં આપી છે.

ભૂતકાળની શોધમાં : કચ્છના રણપ્રદેશ પર ત્યાં એક કાળે આનત રાષ્ટ્રનો સાગર ઘૂંઘવતો તેના અવશિષ્ટ બેટા ને ખંડિયેર થયેલાં બંદરોની બાળ કાઢવા માટે કરેલા પગપાળા પ્રવાસની લેખમાળાનો આ વધુ હપ્તો છે. આ હપ્તોમાં ઝીંજુવાડને લગતું વર્ણન છે.

ફટકડી : આ લેખમાં ફટકડીના વિવિધ ઉપયોગો અને એનાં વૈજ્ઞાનિક રસાયણોની માહિતી આપી છે.

પ્રસ્થાન : ચૈત્ર : ૧૯૮૮

અવંતિનાથની વિદ્યાસલા : તાજેતરમાં બહાર પડેલી ધૂમકેતુકૃત 'રાજસંન્યાસી' નામક નવલકથાનું આ એક પ્રકરણ છે. એમાં અવંતિનાથની વિદ્યાસલાનાં સુંદર શાબ્દિક

વર્ણન હોઇને તેમાં આવેલી મનોમ્તા, ચીલા અને પાંડિતજનોનો રસિક વાદવિવાદ છે. સુંદર સાહિત્યકૃતિ તરીકે એ ખાસ વાંચવા જેવો છે.

વાઈટેમીન વિષે : હમણાં હમણાં આપણે ત્યાં શારીરશાસ્ત્રના ચિકિત્સકો તરફથી પ્રજ્વલકા (વાઈટેમીન્સ)નાં જે ચૂંથણાં આવે છે તેને લગતો વિસ્તૃત માહિતીભર્યો આ લેખ છે. શારીરશાસ્ત્રમાં રસ ધરાવનારાઓને એ અવશ્ય ઉપયોગી જણાશે.

અદ્યત્તમાનું આત્મપુરણ : આપણા જાણીતા હાસ્યરસિક લેખક શ્રી. જ્યોતીન્દ્ર દવેની માર્મિક લેખમાળાનો હપ્તો (પ્રસ્તાવના) આગળ આવે છે. ધડીલર મગજનો ખાર હલકો કરવા અને તેને તરખતર ખનાવવા આ લેખ અવશ્ય જ વાંચવા જેવો છે.

યુવક : મે : ૧૯૪૨

પરાવર્તન : એક ધવાયેલા ફ્રેન્ચ સૈનિકની હૃદયવરાળ આ લેખમાં એના સ્વયુગે ઠાકવી છે. યુદ્ધ અંગેની એ સૈનિકની વિચારસરણી અને હૃદયવેદનાનું આ લેખ આખાદ પ્રતિબિંબ પૂરું પાડે છે.

પ્રહરેશ : જાણીતા લેખક શ્રી. કુંગરશી સંપટ આ લેખમાં ત્યાં વસતા મુંબરાતીઓ, તેમની યુદ્ધ અંગેની તકલીફો, ત્યાંનો વેપાર અને અર્થવ્યવસ્થા, તેમ જ ત્યાંનાં શહેરો-રંગૂન, માંડલે, મોલમીન, બસીન, અક્યાખ, પેગુ-ગ્રામ વગેરેને લગતી માહિતી આપે છે.

મુંબઈના સમાજવાદી મેયર : શ્રી. મહેરઅલી : આ લેખમાં તાજેતરમાં ચુંટાયેલા મુંબઈના જીવાન મેયર શ્રી. મહેરઅલીનું ટૂંકું રેખાચિત્ર રજુ કરાયું છે, જે આદર્શપ્રેરક છે. શિક્ષણ અને સાહિત્ય : મે : ૧૯૪૨

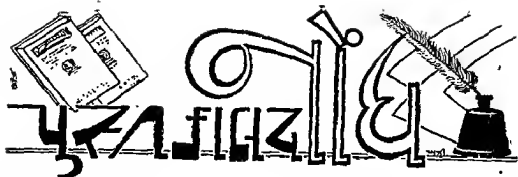
જ્ઞાનયજ્ઞના અદ્યયુ : સ્વ. આચાર્ય શ્રી. આનંદશંકરભાઈ દુવ જ્ઞાનયજ્ઞના કેવા મહાન અદ્યયુ હતા તે આ લેખમાં તેમની જ્ઞાનપ્રસારક પ્રવૃત્તિના પ્રસંગો આપી સ્પષ્ટ કર્યું છે. એમની વિદ્યાપ્રવૃત્તિ વિષેની ઠીકઠીક માહિતી આ લેખમાં સંગ્રહવામાં આવી છે.

કવિ નિષ્કુળાનંદ સ્વામી : સ્વામીનારાયણ સંપ્રદાયના સ્વામી નિષ્કુળાનંદના ટૂંક જીવન અને કવનનો પરિચય આપણા અભ્યાસી સાહિત્યકાર શ્રી. કિશોરલાલભાઈએ આ લેખમાં આપ્યો છે. નિષ્કુળાનંદ માત્ર સ્વામીનારાયણ સંપ્રદાયના પ્રચારક જ નહિ પણ મુંબરાતી સાહિત્યના એક સરસ ભક્તકવિ હતા. એમણે રચેલાં કાવ્યો આજે પણ લોકજીભે રમી રહેલાં છે. એ ભક્ત કવિનું અદ્ય પણ જીવનકવન જાણવા માટે આ લેખ ઉપયોગી છે.

ભગવાનની ભાષા : એ આખો લેખ આ અંકમાં સામયિક દોહન વિભાગમાં આપ્યો છે.

માસિકો મળ્યા તારીખ

નામ	પુસ્તક	અંક	માસ	તારીખ
કિશોર	૭	૧-૨	જાન્યુ.-ફેબ્રુ.	૮-૫-૪૨
કુમાર	૧૯	૪	એપ્રિલ	૨૭-૪-૪૨
ખેતીવાડીવિજ્ઞાન	૩૦	૬	મે	૨-૫-૪૨
ગુણસુન્દરી	૩૮	૩	મે	૧-૫-૪૨
ગ્રામજીવન	૧૨	૭	મે	૧-૫-૪૨
ધરશાળા	૨	૭	મે	૧૨-૫-૪૨
ચરોતર	૧૨	૪	એપ્રિલ	૧૬-૫-૪૨
ચિત્રમય જગત	૨૮	૫	મે	૪-૫-૪૨
નવચેતન	૩૮	૫	એપ્રિલ	૧-૪-૪૨
નવચરના અને ભીમિ	૭	૧	એપ્રિલ	૨૪-૪-૪૨
પાટીદાર	૧૯	૬	વૈશાખ	૨૬-૪-૪૨
પ્રસ્થાન	૧૭	૬	ચૈત્ર	૧૦-૫-૪૨
બાલજગત	૪	૫	મે	૧-૫-૪૨
બાલજીવન	૨૨	૫	મે	૮-૫-૪૨
બાલમિત્ર	૨૧	૧૦	મે	૩-૫-૪૨
બાલસખા	૫	૧૨	મે	૧-૫-૪૨
બાળક	૨૦	૫	મે	૧-૫-૪૨
બુદ્ધિપ્રકાશ ત્રિમાસિક	૮૮	૪	જાન્યુ.-માર્ચ	૩૦-૩-૪૨
યુવક	૧૨	૪	મે	૧૦-૫-૪૨
રેખા	૩	૧૦	મે	૩૦-૪-૪૨
વૈદ્યકદંપતરુ	૪૭	૫	મે	૬-૫-૪૨
બ્યાયામ	૨૭	૪	એપ્રિલ	૧૫-૪-૪૨
શારદા	૩૭	૧	એપ્રિલ	૧૫-૪-૪૨
શિક્ષણ અને સાહિત્ય	૩	૮	મે	૧-૫-૪૨
સુવાસ	૫	૧	મે	૧૨-૫-૪૨
સૌરાષ્ટ્રશિક્ષક	૧૫	૨	નવે. ડિસે. જાન્યુ.	૧૦-૧-૪૨
સ્ત્રીબોધ	૮૬	૫	મે	૬-૫-૪૨
રંગહિટવીર	૧૧	૧૨	માર્ચ	૧૫-૩-૪૨

વ૦ રા૦ પુસ્તકાલય મંડળ

તૈલચિત્રની અનાવરણવિધિ:—ગોહવા (તા. વીસનગર)ના પુસ્તકાલયના પ્રખર કાર્યકર્તા સ્વ. શ્રી. મણિભાઈ દારકાદાસ પટેલના તૈલચિત્રની અનાવરણક્રિયા મુખ્યનિવાસી શેઠ મૂળયંદભાઈના હસ્તે ત્યાં મળેલી મહાલ પુ. પરિષદ વેળાએ કરવામાં આવી હતી.

પુસ્તકાલય શિક્ષણવર્ગો:—મહેસાણા પ્રાંતના પુસ્તકાલયોના અંથપાત્રો માટેનો શિક્ષણવર્ગ દહેગામ મુકામે એપ્રિલની તા. ૨૭, ૨૮, ૨૯ ના રોજ ભરવામાં આવ્યો હતો. આશરે વીસેક અંથપાત્રોએ એ વર્ગનો લાભ લીધો છે.

—વડોદરા પ્રાંત માટેનો ઉપર્યુક્ત શિક્ષણવર્ગ વ્યાસક્ષેત્રમાં ચાલુ માસની તા. ૧૮ થી શરૂ થશે.

પુસ્તકાલયોને મદદ

સા. પુ. અમૃદ (તા. સિદ્ધપુર)ને ૨) પ્રભુદાસ નાગરદાસ પટેલ, ૨) શા. અમથાલાલ મોતીયંદ, ૨) ભાવસાર બખલદાસ હરિયંદ, ૪) શા. બાણુલાલ મોહનલાલ, ૨) શા. બકોરયંદ જ્યંદ. ૨) પટેલ હરગોવંદ જગનદાસ તરફથી.

સા. પુ. માત્રોજ (તા. કરજણ)ને ૬) કારવણના જોષી સુનીલાલ હરજોવિંદ તરફથી.

સા. પુ. બ્રાહ્મણવાડા (તા. સિદ્ધપુર)ને ૫) પા. શાન્તિદાસ. અખારાને તરફથી. ૫) વીસેલતા પા. જેડીદાસ ગણેશદાસ તરફથી.

સા. પુ. સૂરજ (તા. કડી)ને ૧૦) રાજપુર (તા. કડી)ના પટેલ નારણદાસ ગોપાલદાસ તરફથી.

સા. પુ. મહુદં (તા. પાટણ)ને ૯૭) રૂપિયાનાં પુસ્તકો શા. ચિમનલાલ વાડીલાલ તરફથી.

સા. પુ. ખોરસમ (તા. ચાણસ્મા) ને ૫) પા. પ્રભુદાસ અમથીદાસ, ૫) પા. જોષીતનદાસ ગોહડદાસ, ૧૦) પા. બાબાઈદાસ કેવળદાસ, ૬) પૂર્ણદાસ અમથાદાસ, ૫) પા. રામદાસ ઝવેરદાસ, ૩) પા. તિવીદાસ શુદ્ધદાસ, ૩) પા. કમરારાજદાસ માનદાસ, ૨) પા. તળજરામ રણછોડ, ૨) પા. કલ્યાણુદાસ મોતીદાસ, ૨) પા. શંકરદાસ કરસનદાસ.

સા. પુ. પોઈઆ (તા. સાવલી)ને ૧૦) માંગરોળના પરમાર માનસિંહ સરદાર-સિંહજી તરફથી.

સા. પુ. આનંદી (તા. ચિનોર)ને ૮) સેજકૂવાના પા. કાલિદાસ શંકરભાઈ, ૫) ઉતરાજના પા. હીરાભાઈ મોરારભાઈ, ૫) ઉતરાજના પા. હરજીભાઈ બાપુભાઈ, ૫) કારવણના પા. પૂર્ણભાઈ કેસરભાઈ તરફથી.

પુસ્તકો મોકલ્યાની માહિતી

માહે એપ્રિલ ૪૨ ની યાદી નં. ૫ સંખ્યા ૧૮૪+૧૭૨ = કુલ ૩૫૬

પાદરા—હરજીમાળ.

દેહગામ—લવારપુર, સાંપા, ચીસોડા, હાલીસા, ભાવડા, જાંડવા, કંકવાડા, ધારીસણા, ધણુપ,

મોટા ધસનપુર, મહુદરા, હાથીજળ.

આતરસુખા—આંબવેલ, વડાલી, બારીઆ.

હારીજ—હારીજ.

કડી—ચિયાપુરા, સેદરડી, ભાલી (કુમારપુરા), ગરોદરા કરજીસણ, નંદાસણ, થોળ, જુલાસણ.

કણ્ઝરી, કારવા, દેહસણા, ચડાસણા, ડરણ, આદુદરા, ચારોલ, મણિપુર, વાધરોડા,

ખોરજન દોડા, ધન્દાડ, આણુદપુરા, લોર.

કલોલ—વાવોલ, ડીંગુઆ, સાંતેજ, કોહા, શોભાસણ, ધસંડ, ખોરજ ડાભી, વેડા, પલીઅડ

અથુવા, ભસપુર.

વિજાપુર—લોદા.

મહેસાણા—જયુદણ, આખજ, મેહિ, પાંચોટ, સાંગણપુર, જલોલ, છઠીઆરડા, હાડવી,

ચરાકુ (નાનું).

સિદ્ધપુર—મકતુપુર, બાહણવાડા, મુળણપુર, મેલોજ, કાંબલી, દાસજ, મહિલા ઉગા.

ખેરાળુ—શેખપુર, કરબડીઆ, કમાલપુર, મોળીપુર, મલેકપુર, કહીપુર.

પાટણ—રવાલી, કણી, રજીજ, સંખારી, ડેર, આંબાપુરા, સમોડા, મથુદ, બાલીસણા,

વાગડોદ, અધાર.

ચાણુરમા—મણીઆરી, ખોરસમ, કંભોઈ, ગાંધુ, ચવેલી, મોઢેરા, પલાસર, ભાટસર,

વેણુપુરા, પીંપળ, પીંદારપુરા, આદીવાડા, મેરવાડા, મીઠા ધરવા, રણેલા, ડોડીવાડા, ગંગેટ,

જખાના, શંખલપુર, ખાંભેલ, છમીજ.

નવસારી—વેરમા, કુચેદ, વડોલી, આસણા.

ગણુદેવી—ધમડાજી.

પલસાણા—ધામડોદ એના, નિયોળ, જ્યેશ્વર, લોંગડ, વડલા, ગંગાધરા, હરિપુરા, વણેમા

ખીસાદ, ગાંગપોર, તુંડી, અગોલ, જોળવા, ઉમરાખ, એરથાણ.

અમરેલી—અમરપુરા, મેડી, જોશિંગપુરા, તરવડા, માંગવાપાળ, ચક્રગઢ, કમીગઢ,

સાજીવાવદર, નાના ભંડારીઆ, ગાવડકા, વિઠ્ઠલપુર, વાંકીઆ, મોટા માંડવડા, મોટા

ગોખરવાળા, નાના માંચીઆળા, દોલરવા, કેરીઆ ચાડ. ચાડીઆ, કેરાળા, દેવરાજીઆ,

દેવળીઆ, ધિંવરીઆ, ચાંદગઢ, જળીઆ, નાના આંકડીઆ, વરસડા, સરંબડા, બાબાપુર,

મોટા માંચીઆળા, સણોસરા, ટીંબલા, સોનારીઆ, દહોડા.

દામનગર—આંબરડી, દિરાણા, નારણગઢ, ખીજડીઆ, દહીયરા, પાડરસીંગા, નાના રાજકોટ,

મુદણીઆ, હાંસા, ગણેશગઢ, ધામેલ, રાભડા, વીરપુર, કાંચરડી. ચાવડ, રૂપાવટી.

શિષ્ટવાચનની ૨૨ મી પરીક્ષા

શિષ્ટવાચનની ૨૨ મી પરીક્ષા સન ૧૯૪૨ ના જુલાઈ માસની ૨૬ મા તારા ને રવિવારે સવારના ૭ા થી ૧૦ા ના સમયમાં જે તે સ્થળે લેવાશે. પરીક્ષા માટે સ્વ. મો. અમીન રમારક ગ્રંથમાળાનું પ્રથમ પુષ્પ “સ્વર્ગોત્” દોહન” એ પુસ્તક સુકરર કરવા આવ્યું છે. એ પુસ્તકની કિંમત રૂ. ૧-૮-૦ હોઇ પુ. સ. સ. મંડળમાંથી મળી શકશે. પુસ્તકાલયોમાં એ પુસ્તક ન હોય તેમણે વહેલામાં વહેલી તકે મંગાવી લઇને તેનો છૂટથી પ્રયા કરવો જોઈએ, તેમ પરીક્ષામાં ખેસવાની ગ્રેડણા પણ કરવી ઘટે. પુસ્તકને અભાવે પરીક્ષા લેવાને વિચાર માંડી વાળવાપણું ઠાઠને ન રહે એ જે તે સ્થાનનાં પુસ્તકાલયોએ જોવું જોઈએ.

ધન્યુક ઉમેદવારોએ પોતાનાં નામ, ઠામ, ઉમ્મર, અભ્યાસ, ધંધો ને પોસ્ટનું સ્થળ અવસ્ય જણાવી રાજ્ય પુ. મંડળના મંત્રીને શિરનામે મોકલ્યાં મોકલી તા. ૧૦ મી સુધીનાં પોતાની ઉમેદવારી નોંધાવી દેવી જોઈશે. શિષ્ટ વાચનની આવી પરીક્ષાનો લાભ સમજનાર અને એનો સુસ્વાદ ચાખેલાં બાઈજહેનો તો આ જાહેરાત વાંચતાં જ તેમ કરી દે એમ ધન્યુક છે.

ગુજરાતની પ્રકાશનપ્રવૃત્તિ આજના જેવી જે સમયે ખીલી નડેલી, કિંથલુના તેજ શરૂઆત માત્ર થઇ હતી તે જમાનામાં ‘સ્વર્ગ-માળા’ની શરૂઆત કરી પ્રેરક ને મોધ સામગ્રીવાળાં અનેક પુસ્તકો સ્વ. અમૃતલાલ સુંદરજી પદિયારે ગુજરાતની વાચકઆલમને સેવામાં ધર્યાં હતાં. ને તે સાહિત્ય રસપૂર્વક વંચાઈ હતું. સ્વ. મોતીલાલ સાહેબને જે સાહિત્ય ખૂબજ ગમી ગયું હતું ને તેનો તેમણે મળલક પ્રચાર કરાવ્યો હતો. પરીક્ષા માં રખાયેલો આ ‘દોહન’નો ગ્રંથ એમની જ ગ્રેડણાથી તૈયાર થવા પામ્યો છે ને એમના પોતાના જ રમારક તરીકે પ્રકટ થયો છે. એમાં સંચિત થયેલી સામગ્રી આપાલજી દરેક વાચકને ઉપકારક થઇ પડે એવી હોઇ ગુજરાતનાં યુવક-યુવતીઓને આ પરીક્ષાનો લાભ લેવાની વિનંતિ કરીએ છીએ.

પરીક્ષા જે ગામે આપવાની હોય તે ગામે ટપાલ અઠવાડિયામાં કયે કયે દિવસે આવે છે તે અચૂક જણાવવું. પરીક્ષાની સુદત દરમ્યાન શિરનામાનો ફેરફાર થાય તો તેની ખબર જે તે વખતે તરત જ આપવાની નોંધ લેવા ભલામણ કરીએ છીએ.

ઇનામ:—પરીક્ષામાં ઉત્તીર્ણ થતા ઉમેદવારો પૈકી પહેલાના ૪ નંબરોને અનુક્રમે ૩. ૫), ૩. ૪), ૩. ૩), ૩. ૨) નું તથા નં. ૫ થી ૨૦ સુધીનાં દરકને રૂ. ૧) નું ઇનામ આપાશે. ઉપરાંત ઉત્તીર્ણ થનાર સ્ત્રીઉમેદવારો પૈકી ગુણાનુક્રમે પ્રથમ આવતી ૧૫ ને તેમ જ ટ્રેનિંગ કોલેજનો લાભ બિલકુલ નહિ પામેલા શિક્ષકો, અંગ્રેજી પાંચ ધોરણ સુધીના વિદ્યાર્થીઓ તથા સામાન્ય ભણતરવાળા જોડૂત, કારીગર અને વેપારીવર્ગ પૈકી ઉપલા ૧૫ નંબરોને દરેકને રૂ. ૧૦ નું ઉત્તેજનાર્થ ઇનામ આપવાની જોગવાઈ રહેશે. ઇનામ રોકડમાં આપાશે. છતાં જેમની ઇચ્છા હશે તેમને તેમની પસંદગીનાં પુસ્તક તેમના ખર્ચે મોકલી આપવાની સગવડ રહેશે.

C/O મૈત્રેય લાયબ્રેરી, વડોદરા
તા. ૧૦-૫-૪૨
૨૪૪]

રામભાઈ કા. પટેલ
મંત્રી, વ. રા. પુ. મંડળ

પત્રવ્યવહાર દ્વારા પુ. શિક્ષણની પરીક્ષાનું પરિણામ

પત્રવ્યવહાર દ્વારા પુસ્તકાલય શિક્ષણની યોજના મુજબ પ્રમાણપત્ર આપવાની રીક્ષા સન ૧૯૪૨ ના એપ્રિલ માસની ૭-૮ મા તારીખોએ રખાઈ હતી. તદ્દંગે ૪ પ્રશ્ન-ત્રી વડોદરા રાજ્ય પુસ્તકાલય ખાતું તથા રાજ્ય પુ મંડળના સહકારથી તૈયાર કરવામાં આવ્યા હતા. (૧) પુ. પ્રવૃત્તિનો ઇતિહાસ ને બીજા લેખો (૨) બ્લેટ-નિવેદન (૩) નિયમ-ટલુકો (૪) પુસ્તકવિધિ ને વર્ગીકરણ. પરીક્ષાનો લાભ ૧૫ ઉમેદવારોએ લીધો હોય તેમાંથી ૬૬૫ એક સિવાય બીજા :૪ ઉમેદવારો તેમના નામ સામે જણાવેલા ગુણ મેળવી પ્રમાણ-પત્ર મેળવવાને પાત્ર થયા છે:—

પરિણામ

વિષય

અ. નં.	નામ	ગામ	પ્રશ્ન ન લેખો	બ્લેટ નિવેદન	નિયમ વટલુંકેમ	વિધિ વર્ગીકરણ	કેલ માર્ક્સ
૧	ભાઈલાલભાઈ બાવાજીભાઈ પટેલ	વિશ્નોલી તા. પેટલાદ	૫૪	૬૨	૬૦	૭૭	૨૫૩
૨	ચતુરભાઈ નારણભાઈ પટેલ	વણહરા તા. પાદરા	૫૯	૬૬	૫૪	૬૮	૨૪૭
૩	પંચોલી વિઠ્ઠલદાસ માધવજી	ગણેશપુરા તા. વિંળપુર	૫૮	૬૭	૪૫	૭૦	૨૩૬
૪	જયશંકર ઉમિયાશંકર પાઠક	આગલોડ તા. વિંળપુર	૪૯	૬૧	૫૪	૬૯	૨૩૪
૫	તુલસીભાઈ હાથીભાઈ પટેલ	કાસર તા. પેટલાદ	૪૯	૫૮	૫૮	૬૯	૨૩૪
૬	ભેરાભાઈ લાલદાસ પટેલ	ભાટસર તા. ચાણુરમા	૪૭	૫૫	૫૬	૬૩	૨૨૧
૭	છોટાભાઈ રાજજીભાઈ પટેલ	માણેળ તા. વડોદરા	૪૪	૫૮	૪૮	૬૭	૨૧૭
૮	પુરુષોત્તમદાસ કાશીભાઈ પટેલ	ઉરદ તા. ચાણુરમા	૩૭	૫૬	૫૩	૬૭	૨૧૬
૯	ધર્મિવરભાઈ મોતીભાઈ પટેલ	નેદરા તા. પાદરા	૫૬	૫૭	૪૦	૬૨	૨૧૫
૧૦	ડાહ્યાલાલ અંબાલાલ અંબાભટ્ટ	સેરીસા તા. કચેડા	૫૧	૫૧	૪૭	૬૬	૨૧૫
૧૧	પ્રભુદાસ ખોડાભાઈ પટેલ	સામરા તા. કરજળ	૪૬	૬૦	૪૫	૫૭	૨૦૮
૧૨	છોટાલાલ બદવદાસ ચૈબળુવ	બરકા તા. ખેરાળુ	૪૦	૫૦	૪૫	૬૫	૨૦૦
૧૩	મંગળભાઈ જોસંગભાઈ પટેલ	કરજળ (અંચપાલ)	૩૯	૪૭	૪૦	૪૭	૧૧૩
૧૪	હીરાલાલ ભાઈશંકર ત્રિવેદી	ખેરાળુ (અંચપાલ)	૩૩	૪૨	૩૬	૩૭	૧૪૮
૧૫	ડાહ્યાભાઈ દેસાઈભાઈ પટેલ	કલાલી તા. વડોદરા	૩૩	૬૯	૬૦	૩૦	૧૧૬

પ્રમાણપત્રો તૈયાર થયે ને તે ઉમેદવાર ભાઈ તરફ મોકલી આપવામાં આવશે. તા. ૧૨-૫-૪૨

રામલાલ કા. પટેલ

મંત્રી

વ. રા. પુ. મંડળ

ઉ. મો. પટેલ

મદદનીશ વ્યવસ્થાપક,

પુસ્તકાલય ખાતું

સ્વ. શ્રી. અમીન સાહેબની

ત્રિરંગી તસ્વીર (ફોટોચિત્ર)

સ્વર્ગસ્થના એક અપ્રકટ ફોટો-ચિત્ર પરથી ત્રિરંગી તૈલચિત્ર તૈયાર કરાવી
૧૫" x ૨૦"ની સાઇઝમાં ઉપલી તસ્વીર પ્રકટ કરવામાં આવી છે.

એની કિંમત માત્ર ૦-૬-૦ છે.

એજ ફોટો માઉન્ટ કરાવેલાના ૦-૮-૦ છે.

અને માઉન્ટ સાથે સારી ફ્રેમમાં મઢાવેલા તૈયારનો રૂ. ૧-૨-૦ છે.

મહેલા ફોટા બહારગામ મોકલી શકાતા નથી.

મહાલ મંડળ મારફત મંગાવવાથી પોસ્ટેજ ખર્ચમાં ફાયદો થશે.

મંડળમાંથી મંગાવનારે ૦-૫-૦ પોસ્ટેજ મોકલવું.

તમારા પુસ્તકાલયમાં આ અમર આત્માની તસ્વીર આજેજ
વસાવો અને એમની યાદગીરી કાયમ કરો.

આજેજ લખો:—પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ લિ.

પો. બો. નં. ૧૦, રાવપુરા, વડોદરા.

“ પુસ્તકાલય ” માસિકમાં બહારખર્ચ માટેના ભાવ

	૧૨ માસ	૬ માસ	ત્રણ માસ	એક માસ
આધુ પેજ	૪૫	૩૦	૧૮	૭
અધુ પેજ	૩૦	૧૮	૧૨	૫
કવરપેજ ૩૦	૬૦	૪૫	૨૦	૮
કવરપેજ ૪થું	૭૫	૪૫	૨૫	૧૦

હેન્ડબીલ વહેંચામણી ૮ પેજ સુધી એક વખતના રૂ. ૮

” ” ” ત્રણ વખતના રૂ. ૨૦

૧. જા. ખ. ના ઉપરના દરો સાફી છે. તેમાં કાંઈ વળતર કાપી આપવામાં આવતું નથી.

૨. જા. ખ.નાં નાણાં અગાઉથી જ લેવામાં આવે છે.

૩. બદલામાં જા. ખ. લેવાતું ધોરણ બંધ છે; માટે તે વિષે કૃપા કરી કોઈએ પૂછપરછ કરવા તસ્દી લેવી નહિ.

વિશેષ હકીકત માટે લખો:—વ્યવસ્થાપક ‘પુસ્તકાલય’ માસિક.

પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ લિ.

પો. બો. નં. ૧૦, રાવપુરા-વડોદરા.

આમગ્રજીવ દ્વિધન

આમગ્રજની દ્વિધા સ્થિતિ

સામાન્ય આમગ્રજ અસ્પષ્ટ વાતોની વચ્ચે આજે અંધારો અનુભવી રહી છે. પં. જવાહરલાલના જાપાનવિરોધી શબ્દોને જ સમગ્ર વક્તવ્યમાંથી વેગળા પાડીને તેનો પ્રચાર કરનારાં વિદેશી વર્તમાનપત્રો તેમ જ તેનાં પોસ્ટરો બનાવી પોજે શેરીએ એડાતાં સરકારી ખાતાંઓ, એ બંને પણ લોકોની મૂંઝવણમાં ઉમેરો કરે છે. એવું પણ ભાસે કે જાપાન પ્રત્યે પ્રગ્નકીય સહાનુભૂતિ ઢળી જવાને તો કોઈ પ્રશ્ન જ ન્યાં નહોતો ત્યાં આંહી ઊતરતા જાપાનને સહકાર ન આપવાની દીવા જેવી ખાખત પર આટલો હાથપોડ કરવાની જરૂર પણ શી હતી ?

હિંદને સારી પેઠે માલૂમ છે કે દોઢસો વર્ષોથી પાંત્રીસ કોટિનું કારાગાર જીતું કરનાર ઇંગ્લાંડ અને એની લોહાનો ખેડીને બદલે સોનાની ખેડી પહેરાવવા આવતું કહેવાતું જાપાન, બંને અત્યારે તો હિંદને એકસરખાં જ લાગ્યા છે; પછી ભલે એક વધુ ને બીજું એણું ખરાબ હો ! બેઉ આક્રમણો સામે એકીસાથે જ ઝૂમવાનું છે. એકને ન મૂંઝવણ ને બીજાને મૂંઝવણ એ બેદ પણ આમગ્રજ ન પકડી શકે તેટલો બધો સૂક્ષ્મ છે. x x x

આટલું આપણા હાથમાં છે.

માનસિક ઝામાડાળ મૂકી દઈને તેમ જ ચિટન-જાપાનના ઝંપડામાં ઝુકાવ્યા વગર પણ અત્યારે દેશમાં કરવાની તૈયારીઓ ક્યાં એછી છે ! વેવલ સાહેબના કહેવા મુજબ હિંદ પર પ્રતિપજ આક્રમણનો ભય ખરો હો, તાત્કાલિક કશે ભય ન પણ હો, આપણી આંતર સત્તામતી અને સુવ્યવસ્થા તો આપણા પોતાના પ્રયત્નો વગર કોણથી સ્થાપી શકાશે નહિ. જાપાનને મૂંઝવી શકીએ કે નહિ, અથવા ચિટનને સીમાડા બહાર મૂકી આવી શકીએ કે નહિ, આપણું ખાવાનું અનાજ તો વાવી શકીએ; આપણાં અંગ દાંડવાનું કાપડ આપણે જ કાંતીને મેળવી શકીએ, આપણું ગ્રામરક્ષણ હાંટાડુઓથી આપણી મદદ પડે કરી શકીએ, આપણાં સંતાનોને મરવડના બચકડાટો ધેરતી નાસભાગ આપણે જ છોડી શકીએ, અને સ્થળાંતર કરીએ તો તે પણ સ્વચ્છતા અને સખૂરી રાખીને કરીએ; એક-લઠા ને એકલોહીઆ બનીએ-બનવાનું અણમોઝ ટાણું છે-તો એકાએક સમરયા ઉઠેલ અત્યારે જ આણી શકાશે.

“ હાય પૂઠો તૂટી જશે ! ગાડીઓ અટકી જશે ! નોટોનાં કાગળિયાં ખોટાં પડશે ! લશ્કરો ફેંદી નાખશે ! ધીખતી ધરામાં ચોરાઈ જશું ! બોમ્બો પડશે ને દટાઈ જશું ! કેરોરીન નહિ જડે તો શું કરશું ? ” એવા એવા માનસિક ત્રાસો અને નાનકડી અગવડોમાં મુકાઈ જવાની ભીતિએનો ત્યાગ કરવા સારું કોઈ કીપ્સની જાદુઈ યોજના પણ આવશ્યક નથી, તેમ વેવલ સાહેબને શ્રમ આપવાની જરૂર નથી, અથવા એકદ વહાણ ભાગવા ય

સરકાર પાસે જવાનું નથી. સિંગાપોર, મલાયા અને જાવા જમીંથી નાસવાની જે જરૂર પડી તેવી હવે કોઈ જરૂર પડવાની નથી; કેમકે બારી રહી નથી.

હવે બાકી શું રહ્યું છે ?

હિન્દ જ આપણું પ્રભવસ્થાન, પારણું અને સાથરો છે. હિન્દનો એક પ્રદેશ ખીજ કરતાં વધુ સલામત છે એ તો બ્રમણ છે. સુખમના ગવર્નરે કહ્યું છે કે સુખમમાં રહેવાથી મોટરગાડીઓમાં ચગદાઇ જવાનો જેટલો ભય છે તેટલો પણ ભય કોઈ આક્રમણનો નથી, એ અમને એકંદરે સાચું લાગે છે. આક્રમણકાર આવશે તો શું કરી નાખશે ? ખસ ધડોધ ગોળીએ ઉડાવી દેશે ? પૂછશે ગાછેશે યે નહિ ! વાત પણ નહિ કરે ? શબ્દ પણ નહિ સાંભળે ? સંહાર જ ચલાવશે ? એ અગવડો ઊભી કરશે તો શું સંયુક્ત રાષ્ટ્રોના યુદ્ધ-પ્રયત્નોને નિષ્કંટક આગળ ધપાવવા જતાં સરકાર આપણને પંખાબ્યા જ કરશે ? કરી કરીને આક્રમણકાર કરવાનો શું હતો ! કરવાનું બાકી શું રહ્યું છે ! શું ધરોત દાટી છે તે ખોદી જશે !

પાર કેમ ઊતરશું ?

આપણી એક બાજુ જિંદી ખાઈ છે, ખીજ બાજુ વનનો દાવાનળ છે. વચ્ચેના એક છેક જ સાંકડા પાટિયા પર આપણે ઊભાં છીએ. ઊભનારાં કરોડો છીએ. પવનના ઝપાટા વાય છે. આપણે પાટિયાને પાર કરવું છે. નાસભાગ કરશું તો બધા જ ગમ્મડશું; કાં ખીણ ગળી જશે ને કાં પ્રલયાગ્નિ જમી જશે. ડંકાસો યે મારવાની નથી, ફેલાવ પણ ખેસવું નથી. સખૂરી રાખશું. જે સમયે જે હાકલ પડશે તેને અનુસરશું. મરશું તો અમરપટો લઇને આવ્યા નથી; ને જીવશું તો જીવી જાણ્યું કહેવાશે.

અને હવે તો યુદ્ધના સમાચારો મેળવવાનો તેમ જ તેની સેળસેળ વાતો પરથી અનુમાનનાં ગધેડાં દોડાવવાનો સતેપાત પણ આપણો ઝોછો થવો જોઈએ. એટલી વાર રેડિયો કે ખીજું કોઈ ઉપયોગી કામ લઇને ખેસશું તો સારા શહેરની ફિકરમાં દૂબળા બની જનાર કાજની ખેવકૂશીમાંથી બચીશું.

(દ્વિતા. ૨૪-૪-૪૨ ના “ફલછાબ”ના તત્ત્વીયખંડમાંથી)

યુદ્ધ અને બાકી

હાલમાં લડાઇને લીધે ઘણી વસ્તુઓના ભાવ વધી ગયા છે. થોડા સમય પહેલાં છાપામાં આવેલું કે, ઘઉંના ભાવ ૨૦ ટકા વધ્યા છે અને તે પ્રમાણે ઘણી વસ્તુઓના ૨૦ થી ૬૦ ટકા સુધી ભાવ વધ્યા છે. હવે તો તેથી પણ વધારે વધ્યા છે. કાપડના ભાવ તો ૧૦૦ થી ૨૦૦ ટકા વધ્યા છે. એટલું જ નહિ, પરંતુ કેટલાક તો એમ પણ કહે છે કે, કાપડના વપરાશ પર અંકુશ મુકાશે. ઈંગ્લેન્ડમાં ઘણાં કારખાનાંનો નાશ થયો છે, અને જે છે તેમનો લડાઇનો સામાન બનાવવામાં ઉપયોગ થાય છે, એટલે ત્યાં કાપડની બારે તંગી છે. માણસને કપડાં પહેરવા તો જોઈએ જ. એટલે તે કામ હિંદની મિલોને સોંપવામાં આવ્યું છે. જપાન લડાઇમાં ઊતર્યા પછી હિંદની મિલોના કાપડની તંગી વધી છે, આથી કાપડની

વપરાશ ઉપર અંકુશ મુકાય તે બનવા ભેગ છે. માલિકોને તેથી સારો લાભ મળશે. પણ કાપડ વાપરનારું શું ? તેને તો અસલ મોંઘવારીના ભોગ થવું પડે છે !

આમ સામાન્ય કાપડની અછત અને મોંઘવારી ઘણી વધી ગઈ છે અને હજી વધવા સંભવ છે. પણ તે વસ્તુ ખાદીને લાગુ પડતી નથી. મુંબઈના એક ભાષણમાં ચરખા સંઘના એક ટ્રસ્ટી શ્રી. જેરાજભાઈએ ખાતરી આપી હતી કે ખાદીના ભાવ નહિ વધે.

શાના વધે ? ખાદી એ કંઈ વેપારની વસ્તુ નથી. તેમાંથી નફો કરવાનો નથી. પરંતુ ગરીબોને રોજી આપવાની છે. કપાસના ભાવ વધે નહિ કે મજૂરીના ભાવ વધે નહિ તે સિવાય, કેવળ ધરાકોની છત-અછત ઉપરથી ખાદીના ભાવ વધી શકે નહિ. મિત્રોનો પાયો નફો છે; ખાદીનો પાયો સેવા છે. મિત્રોમાં ધરાકોની સ્થિતિનો લાભ લઈ ભાવ વધારે, વધારે નફો કરે, પછી મજૂરો લડીને વધારે પગાર પડાવે. ખાદીમાં મજૂરોને વધારે રોજી અપાય, અગર કપાસના ભાવ વધી પડે, અગર તેમાં વપરાતી રંગ જેવી વસ્તુઓના ભાવ વધે, તો જ ખાદીના ભાવ વધે. માગણી વધે તો વધારે ખાદી ઉત્પન્ન થાય. પણ જે માલ પેદા થાય તેનો ભાવ વધે નહિ. ખાદી અને મિલ-કાપડમાં આ મહત્વનો તફાવત છે. તે આ પ્રસંગે વધારે સ્પષ્ટ થાય છે.

ખીજ એક મહત્વની વસ્તુ હમણાં દીવા જેવી દેખાવા લાગી છે તે એ છે કે, આજના રાક્ષસી યુદ્ધના જમાનામાં યંત્રો સલામત નથી, પરદેશ સાથેના વેપાર સલામત નથી. કોઈ પણ વખતે તે દગો દે. અને જીવનની સામાન્ય જરૂરિયાતો માટે જે પરદેશ ઉપર કે યંત્ર ઉપર આધાર રાખવો પડે, તો કદાચ જીવન મુશ્કેલ થઈ પડે. ૧૯૧૪ ના મહાયુદ્ધ પછી યુરોપના દેશોને આ વસ્તુ સમજાઈ હતી, અને તેથી તેમણે યુદ્ધ ખતમ થયા પછી પોતાની આર્થિક રચનામાં મહત્વના ફેરફારો કર્યા હતા, જેથી ફરી યુદ્ધ થાય ત્યારે મુશ્કેલી ન પડે. ઘણા દેશોએ જીવનની સામાન્ય જરૂરિયાતની વસ્તુઓ માટે પરદેશો ઉપર આધાર રાખવાનું છોડી દીધું હતું અને ખેતી જેવા પ્રાથમિક ઉદ્યોગો ઉપર વધારે ધ્યાન આપવા માંડ્યું હતું. આ વસ્તુ હાલ આલતા યુદ્ધમાં વિશેષ સ્પષ્ટ થઈ છે અને પરદેશ પર આધાર રાખવાનું કેટલું જોખમભર્યું છે, તેનો વધારે સ્પષ્ટ ખ્યાલ આવ્યો છે. ગયા યુદ્ધ કરતાં આ વખતે કાપડની મુશ્કેલી વધારે દેખાવા લાગી છે. વધુ કાપડ ઉત્પન્ન કરવા નવી મિત્રો તો થઈ શકે નહિ. રાતપાલી ચલાવીને પણ મિત્રોમાં અમર્યાદપણે કાપડ ઉત્પન્ન થઈ શકે નહિ. તેવી અમર્યાદ શક્તિ તો રેંટિયામાં છે. તેની ઉત્પન્નશક્તિ ઓછી હોય, તેની ગતિ ધીમી હોય પણ તેને માટે પરદેશ પર આધાર રાખવો પડતો નથી. તે ધરેધરમાં ચાલી શકે છે. એટલે તેને આકાશમાંથી વરસતા ગોળા અટકાવી શકતા નથી. આથી ખાદીના ભાવ વધારવાની જરૂર નથી. પરંતુ ચરખા સંઘના ધોરણે કાંતનારાની સંખ્યા વધારવાની જરૂર છે. સ્વાવલંબી કાંતનારાની સંખ્યા વધારવાની જરૂર છે.

રેંટિયાની આ વિશેષતા અને શક્તિ આજે જેટલી સ્પષ્ટ થઈ છે, તેવી કોઈ કાળે થઈ નહોતી. પ્રજા તેને ઓળખે પિછાને, અપનાવે અને સ્થિર કરે.

નિઃ

(અગ્રિલ-૧૯૪૨ ના “ શિક્ષણ ને સાહિત્ય ”માંથી)

સત્તરમી સદીનું સૂરત

મોગલ સામ્રાજ્યના સમયમાં સૂરતને સાગર-તટેથી દુનિયાના દેશો સાથે ધીકતો વેપાર ચાલતો હતો. ત્યારે સૂરતની સમૃદ્ધિ અદ્ભુત હતી. એની નાણાવટ અને ગોપીપરામાં સોનારનો અને મોતીમાણિક્યના ઢગ હતા. સમૃદ્ધ સૂરતે એની આસપાસના પ્રદેશને પણ સમૃદ્ધ બનાવ્યો હતો. નવસારી, ગણદેવી, વલસાડ, બલેસર, માંડવી; વાસણ-કાથા, ડામેલ, અંધામા, વાંસી-બોરસી એ સઘળાં ગામો ત્યારે વણાટ, રંગ, વડાણવટા વગેરે ઉદ્યોગોથી ભરભરાતાં હતાં. ત્યારે વણાટની સાથે નવસારીમાં કાંચળો બનાવવાનો મોટો ઉદ્યોગ ચાલતો હતો. અને નવસારીના ગુલામનાં અત્તર મોગલ પાદશાહના રંગમહેલ સુધી જતા. આ બધી ખીનાઓ ઇતિહાસના અભ્યાસીઓને અજાણી નથી.

મહાકાળની પછાડમાં એ ભવ્ય સૂરતની સુવર્ણમૂર્તિ કાળની એક મનોહર, ગૌરવભરી કંપનામૂર્તિ બની ગઈ અને તેની સાથે એની આસપાસના કરગ્યાઓએ પણ કંગાલિયતમાં કદમ મૂક્યા.

આ સમૃદ્ધ નગર અને તેની આસપાસના પ્રદેશની બરબાદી કરવામાં ત્રણ બાબતોએ મોટો હિસ્સો આપ્યો છે: એક તો દક્ષિણની લડાઈઓને કારણે મોગલ સત્તાનો કાણુ નબળો પડતો જતો હતો. એ સમયે સૂરત સરખા સુખી અને ફુનીઆના મરાઠુર શહેરની સુખાગીરી ાથ કરવાની હોંસ સત્તાપ્રિય વ્યક્તિઓને થતી હતી. આ રખડોને કારણે અને સૂરતના કિસ્કાને બિચો કરી સત્તાનું તંત્ર પોતાના હાથમાં લેવાને ઈસ્ટે શહેરમાં વખતોવખત બબેડા થતા.

સૂરતની કિસ્કેદારી હાથ કરવાના હોંસીલાઓ શહેરની શેરીઓમાં જ જંગ જમાવી પેસતા અને દુશ્મનેને મહાત કરવાનાં રણચાતુર્ય અજમાવવામાં શહેરના વિસ્તારોને આગ લગાડવામાં આવતી, તોપોના મારા થતા. આમ થવાથી શહેરનો વેપાર વખતોવખત ભયમાં આવી પડતો, જનમાલની સલામતી પણ જોખમાવતી રહેતી. ફરતમઅલીખાનથી માંડી સૈયદ અચ્ચન સુધી કિસ્કેદારી હસ્તગત કરવાના વેરઝેરે સૂરતની ખૂબ ખનખરાળી કરી.

એવામાં પરમોમને એવારેથી યુરોપીય સોદાગરોની આડતો સૂરતમાં મંગાઈ. વડંદા, શિરંગી, અંગ્રેજ, ફ્રેંચ એ સૌએ પોતાનો વ્યાપારી પગદંડો જમાવવા કમર કરી. ઇસ્ટ ઇન્ડીઆ કંપનીએ ધીમે ધીમે બીજી યુરોપીય પેઢીઓને મહાત કરી પોતાનો જમાવ ક્યો અને તે વખતના કંપનીના આડતીઓએ સૂરતના શાળતીઓ પાસેથી માલ ખરીદવામાં એટલી તો સ્વાર્થી અને એકલપેટા વૃત્તિ અને નીતિ અખિતપાર કરી કે ઘણા કસબી-કારીગરો કંપનીને માલ આપવામાં દેવાદાર બન્યા અને ધંધો છોડી બેઠા.

ત્રીજી તરફથી છત્રપતિ શિવાજી મહારાજની એ વખતની સૂરતની લૂંટએ તેને ખાલી કરી નાખ્યું એટલું જ નહિ પણ તેની સલામતી હાથમતી ભયમાં મુકાઈ અને ત્યારપછી તો પેશ્વા અને ગુજરાતની મરાઠા સત્તા વચ્ચે સૂરત ખેંચાતાણીનું નિશાન બની ગયું. અને ત્યારથી આ સુખી અને સમૃદ્ધ શહેરનાં વળતાં પાણી થયાં. આ રીતે સૂરતની જાહોજલાલીનો ઇતિહાસ નેટલો ગ્રેરક છે તેટલો જ એની પામખાલીનો ઇતિહાસ દુઃખદ છે.

આજથી લગભગ પોણીબસો વર્ષ પર લંડનથી “ Universal History ” નામના ગ્રંથોનું પ્રકાશન થયું છે. આ ગ્રંથોના છઠ્ઠા અને આઠમા ભાગોમાં સૂરતને લગતી કેટલીક હકીકતો મળે છે. જે સદીની બરોબરી કરતા આ ગ્રંથોમાં તે વખતે શી હકીકત નોંધાઈ એ જાણવાની સાધારણ ઇતિહાસી રહે એથી એ વિગતો અત્રે રજૂ કરીશું. આ ગ્રંથની સંકલના કરનાર ઇતિહાસકાર જણાવે છે કે:

“ સન ૧૬૬૦ માં સૂરતમાં કંપની સરકારની કોઠી બાંધવામાં આવી. આ શહેર તાપી નદીને કાંઠે આવેલું છે અને મોગલ સામ્રાજ્યમાં વ્યાપારનું મુખ્ય કેન્દ્ર છે. આ સ્થળમાં દુનિયાના લગભગ બધા જ દેશોની પ્રખ્યાત સામ્રાજ્યના રાજાઓ નીચે રહે છે. કંપનીએ કોઠી નાખ્યા બાદ કેટલીક અડચણોને કારણે ત્યાંથી ખસેડી નદીકાંઠે બે માઇલ નીચે લઇ ગયા અને એ જોઇને બીજાઓ પણ ખસ્યા, આથી કંપનીની કોઠીવાળી જગા થોડા જ સમયમાં એક કરબાના રૂપમાં ફેરવાઇ ગઇ. ”

શિવાજી રાજાની લૂંટ પછી રૈયતના નિવેદનથી શહેરનાહ ઔરંગઝેબે શહેરની ફરતો કોટ બાંધાવ્યો. આ કોટ ચાર માઇલના ઘેરાવાનો હતો, પણ એ વિભાગમાં જોતજોતામાં વસ્તીનો એકઠો ભરાવો થયો કે ફરજી અને કારીગરોનાં જુદાં જુદાં પરાંઓ વચ્ચે. સૂરતને ફરતો જે કોટ બાંધવામાં આવ્યો તે ૨૪ ફિટ ઉંચાઇનો અને કોટમાં ૨૦૦ ફરજીને અંતરે જુરજો બનાવી તે પર પાંચ કે છ તોપો મોઢવવામાં આવી.

શિવાજી પછી સન ૧૬૮૬ માં મુંબઈના ગવર્નર અને સન ૧૬૯૫ માં કેપ્ટન એવરી નામના આંગ્રેજોએ આ શહેરની શાંતિમાં ડખલ નાખ્યું અને વેપારને જોખમમાં ઉતાર્યો. આ ઘણી સન ૧૭૦૫ માં બ્યારે મોગલ શહેરનાહ ઔરંગઝેબ દક્ષિણમાં રોકાયેલા હતા ત્યારે સૂરત પાસેના રાજાઓએ એકત્ર થઇ એંશી હજાર ઘોડેસવાર લઇ સૂરત પર ચડાઇ કરી, અને પોતાના માર્ગમાં આવતાં સઘળાં ગામો લૂંટી તથાહ બરબાદ કર્યાં; પણ આ સૈન્યો પાસે તોપો ન હોવાથી તે શહેરને હાનિ પહોંચાડી શક્યાં નહિ. તેમ છતાં શહેરના ઉલોગ-ધંધાને તેમણે ભારે જોખમમાં નાખ્યો. એવામાં દરિયામાર્ગે ગુજરાતમાંથી મદદ આવી લાગી અને શહેર તો બચ્યું.

આ રાજાઓનાં હશકરો બ્યારે શહેરને ઘેરા નાખી પડ્યાં હતાં ત્યારે શહેરીઓમાંનાં જોઓ પરાંઓમાં રહેતા હતા તેમણે પણ પોતાની સલામતી ખાતર પરાંઓની આસપાસ દીવાલો બાંધી લીધી. એ પરાંઓમાં જ તે વખતે લગભગ બે લાખ માણસોની વસ્તી હતી અને એમાં કેટલાક તો અઠળક ધનાઢય હતા.

કેપ્ટન હેમિલ્ટન પોતાના ઇતિહાસગ્રંથમાં પોતાના અંગત જાણના આવા એક સૂરતી સોદાગરનું વર્ણન કરતાં જણાવે છે:

સૂરતમાં અખંદ અલ-ગકુર નામનો એક મુસ્લીમ શાહ સોદાગર છે. પૂર્વના દેશોમાં વેપાર કરતી આપણી ઇસ્ટ ઇન્ડીયા કંપનીના કુલ વેપાર જેટલો વ્યાપાર આ એક જ માણસ ચલાવે છે. એની પાસે એવાં તો જંગી વહાણો છે કે તેમાં લગભગ અઢી લાખ મણુ વજનનો માલ ભરી શકાય છે. આ વહાણો દરેક ખેપમાં કમમાં કમ દસથી પચ્ચીસ હજાર

સોનામહોરોની કિંમતનો માલ પરદેશમાં લંબ જતાં. એની સંપત્તિનો કયાસ એટલા જ પરથી આવી શકશે કે મોગલ દરબારે એની લગભગ દોઢ કરોડની મિલકત જપ્ત કરી હતી તેમ છતાં એના મૃત્યુ બાદ ચાર છોકરાઓ વચ્ચે બાકી રહેલી મિલકતની વહેંચણી કરવામાં આવી તો દરેકને ભાગ એટલી સંપત્તિ ગઈ કે દરેક છોકરા પાસે અઢળક દોલત ગણાયા લાગી.

આમ સૂરત પર ફટકા પડવા છતાંય સૂરતનો વ્યાપાર અને ઉત્પન્ન હજી ઘણું છે. એની જગત અને જમીનમહેસૂલ મળી વાર્ષિક દસ લાખ ત્રીસ હજાર રૂપિયાની આવક થાય છે.

સૂરતમાં જે કે રાજધર્મ તરીકે ધરલામને ગણવામાં આવે છે તે પશુ આ શહેરમાં જુદા જુદા ધર્મ-સંપ્રદાયોનો ભારે શંભુમેળો જામેલો છે. મુર લોકો 'હલી' નામનો સમ્પ્રદાય પાળે છે, ત્યારે 'મુસા' નામનો એક વર્ગ ખ્રિસ્તીઓના જૂના કરાર (Old Testament) અને ધરલામી શરીરત બનેલું અનુશીલન કરે છે.

આ મુસાઓ પોતાના હિસવોની બાજુ કાઢીને ધવા દેતા નથી. એમનો વાર્ષિક હિસવ એવા પ્રકારનો છે કે આ લોકો એક સ્થાનમાં એકઠા થઈ ખૂબ આનંદપ્રમોદ કર્યા પછી સ્ત્રીઓ એક અંધારા ઝોરડામાં ચાલી જાય છે. તેઓ પોતાની પાસે રમાલ કે એવું કંઈ વસ્ત્ર રાખે છે, એ વસ્ત્ર એક સ્થળે ફેંકવામાં આવે છે. આ પછી પુરુષવર્ગ પ્રવેશ કરી તે વસ્ત્રમાંથી એક ઉપાડે છે અને જેનું વસ્ત્ર હોય તેની સ્ત્રી-પુરુષની જોડી બંધાય છે. આમાં બાપ-બેટીનો પણ ભેદ ગણવામાં આવતો નથી. x x x શહેરનાહ બૌરંગજે આ ઉત્કલ્પી માટે મૃત્યુકંડની શિક્ષા રાખેલી તેમ છતાં ઘણી જ ગુપ્ત રીતે આ હિસવ કરવામાં આવતો હતો.

જુદા જુદા ધર્મસંપ્રદાયના લોકોમાં સૂરતમાં વાણીઆઓની વસતી સૌથી મોટી છે અને તેઓ બધા જ વેપાર, શરાદી, દલાલી કે રોજગારમાં રોકાયેલા છે.

સૂરત અને તેની આજુબાજુ પારસીઓની મોટી વસતી છે. ઇ. સ. ની સાતમી સદીમાં પાંચસો કુટુંબો પોતાના ધર્મને સંરક્ષિત રાખવા જહાજે ચડી આ દેશને કિનારે 'ઊતર્યા'. દરિયામાં વીસ દિવસ હંકાર્યા પછી તેઓને કિનારો જણાયો. ત્યારે રાત્રિનો વખત હતો. કિનારા પરના પ્રકાશ વડે તેઓ અંદાજે વહાણમાંથી જમીન પર ઊતર્યા તો તેમને જણાયું કે એ વહાણો નવસારીની નદીમાં આવી લાંગર્યાં હતાં. ત્યારે તેઓ કિનારે ઊતર્યા ત્યારે સખાવતી હિંદુઓ તેમની આસપાસ ટોળે વળ્યા. આ હિન્દુઓમાં કેટલાક માણસો હિંદી બાપા જાણનારા હતા. તેમણે પોતાની દુઃખદ પરિસ્થિતિની હકીકત સૂણાવી. આથી અનુકંપાશીલ ઉદાર હિંદુઓએ તેમને આશ્રય આપ્યો-વસવાટની ધરતી કાઢી આપી અને જે શરતે તેઓ પોતાના ગણેાતીઆઓને ખેડવા જમીન અને બી આપતા હતા તેજ શરતે આમને પણ ખેતીની જમીન આપી.

સૂરત અને તેની આસપાસની જમીનો સપાટ અને ફળદ્રુપ છે; માત્ર કાંઠાની જમીનોમાં ઠાંધ થતું નથી. આ ભાગમાં ઘઉં, વટાણા અને બીજાં કંઠાળોનો પુષ્કળ પાક થાય છે. આ ભાગમાં એક પ્રકારનો દાણો થાય છે એને અહીંના વતનીઓ "દાળ" કહે છે. એ દાળને ચોખા સાથે મેળવી આ વતનીઓ જે વાની બનાવે છે તે "ખાંચડી" નામથી

ઓળખાય છે. મોગલ શહેનશાહ ઔરંગઝેબ આ સુરતી ખીચડીના ભારે શોખીન હતા. દુકામાં કહીએ તો આ ખુશમિનનજ શહેર અને રસાળ પ્રદેશમાં જીવનની જરૂરિયાતની કોઈ ચીજની મણા નથી.

આ શહેરમાં અંગ્રેજ અને ફ્રેન્ચોની કોડીઓ છે. પણ મુર, વાણીઆ, આર્મીનિયનો, આરબો અને યહૂદીઓ યુરોપીય સોદાગરો કરતાં વધારે મોટા વેપાર કરે છે. આ શહેરમાં દેશભરમાંથી તથા આફ્રિકા અને ઇરાનથી પણ રત્નો અને હીરા, મોતી વગેરે આવે છે. એમ માનો કે જાણે આ શહેર પરદેશના ઝવેરાતની એક જગી વખાર છે. એનાં હાટ અકીક અને માણેકાથી ભરેલાં છે અને એ શહેરના હુન્નર-કિસમીઓ પણ ભારે કુશળ છે. હાથીદાંતનું ખારીક કોતરકામ તેઓ કરે છે અને તેમાંથી એના પર ઓપ આણવામાં અને કુળા ખીલવવામાં તો હદ કરી નાખે છે. દર વર્ષે આફ્રિકા અને ઈનિયાના ખીજ ભાગોમાંથી મોટા જથ્થામાં હાથીદાંત અહીં આવે છે અને એ જથ્થામાંથી મોટા ભાગના હાથીદાંતના ઘાટ પણ અહીં જ ઉતારવામાં આવે છે.

સુરતમાં રૂપિયા અને પૈસાનું ચલણ છે. પણ હિસાબમાં તો પાંચ સુદાં ગણવામાં આવે છે.

અંગ્રેજ સોદાગરોની પેઢી સુરતથી મુંબઈ લઈ ગયા પછી એમનો વેપાર અહીંથી ઘણો ઓછો થઈ ગયો છે, તેમ છતાં હજી પણ આ શહેરમાં ભરચક વસ્તી છે, એ ઉદ્યોગથી ખજાનું અને ધનાઢ્ય નગર છે. ”

લગભગ બસો વર્ષ પર ઇતિહાસકારની કલમથી સત્તરમી અને અઠારમી સદીના સુરતની જોહાંજલાલીની તોંધ આ પ્રમાણે થયેલી છે.

(તા. ૨૭-૧૨-૪૧ ના “ પ્રતાપ ”માં)

બાજરી, જુવાર અને ઘઉં ખાતાં શીખો.

મુંબઈ સરકાર જણાવે છે કે જૂતકાળમાં મુંબઈ ઇલાકા જે ભાત ખાતો હતો તેમાં તો ૪૦ ટકા ભાગ બરમાથી આવતો હતો. અલગત, ખીજ પ્રાંતોમાંથી બરમાનો જથ્થો જે બંધ થયો છે તેની જગ્યા લે એટલો ચોખો મંગાવી શકાય, તેમ છતાં ભવીષ્યમાં ઇલાકામાં ચોખાની અછત થવાને સંભવ છે, એટલે લોકોએ બાજરી અને જુવાર જેનો જથ્થો પુરૂકણ છે તે તથા ઘઉં જે પૂરતો છે તે ખાવાની ટેવ પાડવી જોઈએ. ઇલાકાનો ચોખો મુખ્યત્વે કોંકણમાં થાય છે તે મુંબઈના બજારમાં આવતો હતો, અને કોંકણીઓ તે વેચાણના પૈસામાંથી બરમાના હલકા અને સરતા ચોખા ખાતા હતા. હવે બરમાના ચોખા બંધ થવાથી કોંકણીઓ પોતાના ચોખા પોતે ખાશે અને તેથી ભાતની અછત પડશે, માટે ખીજી અનાજ ખાતાં શીખવું જોઈએ.

ચોખાના વેપારીઓને ચોખાને તાજે માત્ર આયાત કરવા ઉત્તેજન આપવા માટે મુંબઈ સરકાર ૫૦૦૦૦ રૂબા ચોખા ખરીદનાર છે, અને તેમાંથી ખરીદી કરવા માટે સીવીલ સપ્લાઈના ડાયરેક્ટરે વેપારીઓ પાસેથી ટેન્ડરો માંગ્યાં છે,

આપણે વારસો

હમરો વર્ષોની ઇતિહાસની સ્મરણશૂભિ ચિતોડમાં હું એક વાર ગયો હતો. એક તરફ યુર્નરાધીશ કુમારપાણે ચણુવેણું શિવમંદિર યુર્નરાતની જહોનલાલીની સાક્ષી પૂરતું; બીજી તરફ કુંભા રાણાએ રચેલો કીર્તિસ્તંભ હજીયે સિસોદિયાઓનો ગર્વ મૂર્તિમાન કરતો હતો. ત્યાંથી નીકળી દર વર્ષે હમરો યૌદ્ધાઓએ કેસરિયાં કરી પ્રાણ આપ્યા હતા, ત્યાં હમરો વીરાંગનાઓ શિયળ સાચવવા અગ્નિને વરી હતી, ત્યાં વીરતા હતી, અડગતા હતી, દેશદાજ ને સ્વાતંત્ર્યપ્રેમ હતાં-અવનિ પર કોઈ રથને પણ નહોતાં એવાં-કેન્દ્રસ્થાન !

આ હુતાત્મઓનાં સ્મરણમાં ખિન્ન હું મારી જતને પૂછવા લાગ્યો કે એવું આ દેશમાં શું હતું-એવો કયો શાપ આપણે શિર હતો કે જેથી આટલી વીરતા છતાં, આપણે પરાધીન થઈ પડ્યા ? હિંદુપત પાદશાહીનો કેમ અસ્ત થયો ?

એનો જવાબ આપ્યો, -સ્પષ્ટ ને સ્પષ્ટઃ હિંદીઓ પાસે બધું હતું પણ સામુદાયિક વ્યવસ્થાશક્તિ નહોતી. એક એક હિંદીવાન એક એક પરદેશીથી ચડિયાતો છે; પણ પચાસ હિંદીવાનોનો સંઘ એ પરદેશીઓના સંઘ આગળ નિસ્તેજ બને છે. આપણા સમુદાયમાં 'એક તન મન પ્રાણ' પ્રગટતો જ નથી. ચિતોડની કરુણ કથની વાંચો, મરાઠા સામ્રાજ્યના આંતર-કલહો જુઓ, પાંચ વર્ષના સત્યાગ્રહ પર નજર કરો, ઑરટેલિયનો સાથેની મેચ સંભારો, આપણી જાહેર સંસ્થાઓની દારકિર્દી તપાસો સામુદાયિક વ્યવસ્થાનો અભાવ જ આપણી બધી વિપત્તિઓના મૂળમાં જરૂરો. આપણું બધું કામ વરધોડિયા (દીલી) ચાલે, ગમે તેમ, અવ્યવસ્થિત, અનેકાગ્ર, વર્ણ વર્ણના ભેદ, પ્રાંત પ્રાંતના ભેદ, કાઠિયાવાડી-યુર્નરાતી ભેદ, ગામગામના ભેદ, શેરીએ શેરીના ભેદ !! પ્રતાપી મોટી સેનાના સૈનિક થવા કરતાં નાનકડી નિર્વીર્ય ડુકેડીના નાયક થવાની આપણી વિધ્વાસ ! હમરો વર્ષોની શુલામગીરીનો આ વારસો છે. એવું જ નામ શુલામી મનોદશા:

પ્રતિજ્ઞા, મોટાઈ કે વિજય તે મહત્તા નથી, 'મોટાઈ' એ 'મહત્તા'નું સુવર્ણ નથી; માત્ર અણુધાર્યા પ્રસંગો પર ચઢાવેલો સોનેરો ઢોળ છે. મોટાઈ હોય ત્યાં મહત્તા કવચિત જરૂર. મહત્તા હોય ત્યાં મોટાઈ ઘણી વાર નથી જોવામાં આવતી. મહત્તા પ્રાપ્ત કરવાના તમે પ્રયત્ન કરી શકો, મોટાઈ મળે કે નહિ એ કોણ કહી શકે ?

એ મોટાઈમાં, વિજયમાં સુખ પણ નથી ને જીવનસાહસ્યે નથી. મોટાઈ પ્રાપ્ત કરવાના પ્રયત્નો તમે ભલે કરો, મહત્વાકાંક્ષા એ માનવતાનું લક્ષણ છે; પણ તેની સિદ્ધિ કોઈના હાથમાં નથી. મહત્તા વિનાની, સુખ વિનાની મોટાઈ દીપકનો પ્રકાશ છે; તે આત્માને આકર્ષે બરી, તેમ તેને બાળીને ભસ્મ પણ કરી મૂકે. તે જ પ્રમાણે વૈસામપ્રાપ્તિનો આધાર પણ ગુણ પર નથી, સંસ્કાર પર નથી, મહત્તા પર નથી; માત્ર અણુધાર્યા પ્રસંગો પર છે. ઘણા મહાનો નિર્ધન છે; ઘણાએ ધનિકોને ધન કેમ મળ્યું તે સમજાવું નથી. ધન મનુષ્યને મહાન નથી બનાવી શકતું. જેનામાં સંકલ્પબળ હોય, કાર્યદક્ષતા હોય, જ્ઞાન હોય, આદર્શ હોય તે જ મહાન છે-પછી તેને લક્ષ્મી વરી હોય કે નહિ. *

દનૈયાલાલ સુનશી

ગુલામો અને પોપટ

હસવું તો મને ત્યારે આવ્યું કે ત્યારે મેં ત્રણ ગુલામોને બહુ જ રસપૂર્વક પોત-પોતાના શેઠની ચર્ચા કરતા સાંભળ્યા.

એક કહેતો હતો : ‘ મારો અંગ્રેજ માલિક આમ તો સારો છે, પણ સ્વાર્થી બહુ-કામ બહુ જ સખ્તાઈથી લે છે. પારકું ઝૂંપડું બાળીને પોતે તાપે એવો છે. ’

બીજો : ‘ એના કરતાં મારો રશિયન માલિક મારકોનોવીચ શું ખોટો ? પાંચ વીધાં જમીન અને બળદની એક બેડાંના સૂવવાળા દેશમાંથી આવ્યો છે એટલે નોકરો ઉપર બહુ દયાળુતા દાખવે છે, પણ કોઈ દહાડો છુટી નથી આપતો. ’

ત્રીજાએ હસતાં હસતાં કહ્યું : ‘ તમારા બે ય કરતાં મારો અમેરિકન માલિક બહુ જ ભલો છે. ખાવાનું... પીવાનું... રહેવાનું બધું ય મળે. આપણને તો આનંદ છે: વર્ષે દિવસે બે-ચાર દિવસની છુટી પણ આપે. ’

લગભગ કલાકથી એ લોકો આવી માથાદોડ કરી રહ્યા હતા ને કેવો માલિક સારો એનો તાગ કાઢવા મથતા હતા. આખરે મારાથી ન રહેવાનું એટલે મેં પૂછ્યું: ‘ ભાઈઓ, આપણને જે પેટભર રોટલો આપે, પીવા પાણી આપે, રહેવા ઘર આપે, પહેરવા લૂગડાં આપે એ જ શેઠ સારો-ખર ? એમ જ તમારું કહેવું છે ને ? ’

એક જણે ઉત્તર દીધો: ‘ હાસ્ટો ! ’

ત્યારે મેં એક ડાયડો તેમની આગળ મૂક્યો. ‘ જુઓ, સાંભળો, મારે ઘેર એક આલિશાન પાંજરું છે. રૂપાનું છત-તળિયું ને સોનાના એના સળિયા છે. એમાં મેં રૂડો એક પોપટ પાળ્યો હતો. રોજ હું મારે હાથે એની સારવાર કરતો, તરેહતરેહનાં તાજાં ફળો લાવી એને ખવડાવતો. ચોખ્ખું પાણી પીવા આપતો ને રાત્રે ઠંડી ન લાગે માટે પાંજરા ઉપર મખમલનું એક કવર પણ ચઢાવતો. બીજાં તો શું કહું ભાઈઓ, પણ એનું મેલું પણ હું મારે હાથે સાફ કરતો ને એને નવડાવતો. રાત્રી ઠાંડે હું એને રાખતો છતાં એક દહાડો એ ઊડી ગયો. પાંજરાનું બારણું બૂલથી ખુલ્લું રહી ગયું અને એણે એ સોનેરી તકનો લાભ લેઢાવ્યો-એ નાસી ગયો. બે વર્ષ પહેલાંની આ વાત. હજી સુધી હું એની રાહ બેઠ રહ્યો છું, પણ એ પાછો નથી આવ્યો. શા માટે ? શું હું ખરાબ માલિક હતો ? મેં એના મિત્રજની કદમ્બોશી કરવામાં મજા રાખી હતી ? એને રૂપાણું અને હાવડું ઘર બેઠ્યું હતું ? પીવા પાણી અને ખાવા મધુર ફળો બેઠતાં હતાં ? ઘર સાફ રાખવા નોકર બેઠતો હતો ? બાદશાહી બેઠતી હતી ? એશ-આરામ બેઠતો હતો ?

ના.

એને બેઠતી હતી ઇનજન...એને બેઠતી હતી બંધનચુકિત...આઝાદી.*

ચંદુલાલ પટેલ

* સપ્ટેમ્બર-૧૯૪૧ના “ નવચેતન ”માંથી.

ભગવાનની ભાષા (એક સંવાદ)

[૧]

પાત્રો—૧૨-૧૩ વર્ષના છોકરાઓ.

સ્થળ—નિરાળ પાસે.

રામજી—રહેમાન, આજે સવારે તારા પિતાજી પાસે બેસી તું શું વાંચતો હતો અલ્યા ? મને એમાંનું કશું જ સમજતું નહોતું.

રહેમાન—એ તો કુરાને-શરીફ હતું. એ તું શી રીતે સમજે ? ગોટા ગોટા હાકિબે એને નથી સમજી શકતા. એ તો ફક્ત પઢવાનું હોય; એ તો ખુદાની જગ્યાનમાં લખેલું છે ને !

રામજી—ખુદાની જગ્યાનમાં ? અરે, ભગવાનની ભાષા તો સંસ્કૃત છે. એમાં જ અમારા વેદો લખાયેલા છે. અમારા પંડિતો પણ એમ જ કહે છે કે, વેદને કોઈ સમજે નહિ; એ તો માત્ર બોલવાના જ. તો શું કુરાન પણ સંસ્કૃતમાં છે ?

રહેમાન—તું તો સાવ બેવકૂફ લાગે છે. કુરાને-શરીફ સંસ્કૃતમાં શી રીતે હોય ? એની ભાષા તો અરબી છે.

રામજી—તો પછી એને ખુદાની જગ્યાન કેમ કહે છે ? ઈશ્વરની ભાષા તો સંસ્કૃત છે. અરે ને ફક્ત ?

ફક્તમ—તમે એક બૂલો છો. ખુદાની બોલી તો અમારા દસ્તૂરો બોલે છે તે છે. એને અમે અંદ-અવરતા કહીએ છીએ. ખુદાનું અસલ નામ તો અહુરમઝ્દ છે ને ? એ કયાં તમારા ગ્રંથોમાં આપેલું છે ? એ તો અમારાં શાસ્ત્રમાં જ આવે છે. એણે જ તો એ લખ્યાં છે. પોણ, દાવીદ, તું શું કહે છે ?

દાવીદ—અમે તો હિજ્રને જ યહોવાની જગ્યાન માનીએ છીએ. અલ્લાએ પેગંબર મૂસાથી માંડીને ઇઝાયા સુધી આ જ બોલીમાં બોલતાના પેગામો મોકલ્યા હતા. પેગંબર મૂસાને અલ્લાએ જાતે જ કાયદા લખી આપ્યા હતા, તે હિજ્રમાં જ લખી આપેલા. એ જ બતાવે છે કે ખુદાની ભાષા હિજ્ર છે.

ફક્તમ—આ તો દરેક જણુ પોતાના શાસ્ત્રની બાબતે જ ખુદાની બોલી કહે છે ! ત્યારે આમાં સાચું શું ?

રામજી—અરે, એમાં શી હરકત છે ? આપણે ચે બે-ત્રણુ ભાષા બોલીએ છીએ. તો ભગવાનને બધી ભાષા આવડે એમાં શી નવાઈ ? તે દરેક દેશના ઋષિ-પેગંબર સાથે તેની જ બોલીમાં બોલ્યા હશે !

રહેમાન—પણ તો એને અલ્લાની જગ્યાન કેમ કહેવાય ? તો તો એ તે તે પેગંબરની ભાષા થઈ જાય. પણ હું તો કહું છું કે ખુદાની ભાષા અરબી જ છે.

દાવીદ—અને હું કહું છું કે તે હિજ્ર જ છે. ચાલો આવી જઓ, આ બાબત પર હું તમારી દરેકની સાથે મુકાબલો કરવા તૈયાર છું.

ફક્તમ—કેવી રીતે મુકાબલો કરીશ ?

દાવીદ—હું તમારી દરેકની સાથે કુસ્તી કરીશ. જો હું સાચો હોઈશ તો મહોવા મને

મદદ કરશે. અને મને જિત્તાડશે. જો તમે સાચા હશો, તો તમારી જિત થશે. એ તો ન્યાયની જ વાત છે ને ?

રામજી—અરે બાઈ, કુસ્તી કરવાથી આપણા શરીરના બળનો નિર્ણય થશે; ભગવાનની બાધાનો શી રીતે થશે ?

દાવીદ—ત્યારે, તું જ બતાવ કે આનો નિકાલ કેમ લાવવો ?

રામજી—હું કહું છું કે આપણા ગામની પાદરે પેલા દિલખુશ બાબા રહે છે, તેમને આપણે પૂછીએ. મેં સાંભળ્યું છે કે એ ભગવાનને મળેલા છે.

રહેમાન—ભગવાનને મળેલા છે ! અરે, અલ્લામિયાં તો સાત આસમાનની પાર રહે છે; તેને કોણ મળી શકે ?

રસ્તમ—નહિ, નહિ, રામજી ઠીક કહે છે. પરવરદિગાર તો ચાહે તેને મળી શકે. એને શું અધરું છે ? એમ ન હોત તો પેગંબરોને કેમ મળત ?

રહેમાન—તો શું આપણે તેમને પૂછીએ ? શું બધાનો એ જ મત છે ?

દાવીદ—હા, મારો પણ એ જ મત છે.

રહેમાન—ચાલો ત્યારે.

[૨]

પાત્રો—પેલા છોકરાઓ અને દિલખુશ બાબા.

સ્થળ—ગામની પાદરે એક ઝાડ નીચે એક જૂંપડીમાં.

રામજી—બાબાજી, પાવસાગણું.

રહેમાન—બંદગી, ફરીર સાહેબ.

દાવીદ—સલામ, બાબાજી.

રસ્તમ—સલામ, દરવેશ સાહેબ.

બાબા—આવો, છોકરાઓ, આવો. આજ તમે અહીં ક્યાંથી ભૂલા પડ્યા ? શું રમતોથી કંટાળ્યા ?

[છોકરાઓ સરમાય છે. એકબીજાને પૂછવા ઇશારો કરે છે. છેવટે રસ્તમ હિંમત કરે છે.]

રસ્તમ—દરવેશજી, અમારી વચ્ચે એક ઝઘડો પેદા થયો છે. આપની પાસે અમે તેનો નિકાલ કરાવવા આવ્યા છીએ. અમે સાંભળ્યું છે કે તમે ખુદાજીને જોયા છે. એ શું સાચી વાત છે ?

બાબા—એનો જવાબ આપવો તો કઠણ છે, બાઈ. હા કહું તોયે ખોટું થાય, અને ના કહું તોયે ખોટું થાય. પણ તમને એની શી જરૂર પડી તે તો કહો.

રસ્તમ—ઠીક, એ ન કહો તો ભલે નહિ. પણ અમે પૂછીએ છીએ કે તમે ઈશ્વરનો અવાજ સાંભળી શકો છો ?

બાબા—એ સવાલ તો જરા સહેલો છે. એનો અવાજ જરૂર સાંભળ્યો છે. એનો અવાજ સાંભળ્યો, ત્યારે જ તો એની પાછળ પડ્યો.

ચારે (એની સાથે)—અરેખર ! તમે શું ઈશ્વરનો અવાજ સાંભળ્યો છે ?

બાબા—હા, બાઈ, સાંભળ્યો છે. ખોટું કેમ કહું ?

રસ્તમ ત્યારે તો અમારો ઝઘડો સદી જશે. અમારી તકરારનો મુદ્દો જ એ છે. આ

રામજી કહે છે કે ખુદાની ભાષા સંસ્કૃત છે, અને રહેમાન કહે છે કે અરબી છે. દાવી પોતાની હિંમતે જ બતાવે છે. પણ અમે પારસીઓ માનીએ છીએ કે દાદા અહુરમઝદન ભાષા જંદ છે. હવે આપ ફરમાવો કે અમારામાંથી કોણ સાચું છે?

બાબા—એમાંની એક પણ ભગવાનની ભાષા નથી.

રામજી—હા, બાબા, હું એમ જ કહું છું કે ભગવાનને બધી ભાષા આવડે છે, અને દરેકની સાથે તેની તેની ભાષામાં બોલતો હશે. એની પોતાની ભાષા જુદી જ હશે.

બાબા—એ પણ ખોટું.

દાવીદ—ખોટું ? તો શું ખુદા મૂંગો છે ? શું એણે મૂસા ને બીજા પેગંબરો બેઠે વાતો નહોતી કરી ?

બાબા—જુઓ, બેટાઓ, મળા અને જીભમાંથી નીકળતા અને કાનથી સંભળાતા કોઈ અવાજથી એ વાત નથી કરતો. એની ભાષા એવી છે કે જોનો અવાજ નથી થતો.

રામજી—એ શી રીતે, બાબાજી ? શું મૂંગાની જેમ ધસારાથી સમજાવે છે ? અમે તો કોઈ દિવસ નથી સાંભળી.

બાબા—તમેયે જરૂર સાંભળ્યા છે, બેટા ! મારી પાસે આવવાનું તમને કેમ ચૂક્યું તે બતાવો.

રામજી—અમે તમને જોયા છે, તેથી મનમાં આવ્યું કે, ચાલો, તમને જ પૂછીએ.

બાબા—હા, પણ કોઈ બીજા પાસે કેમ ન ગયા ?

રહેમાન—તમે ખુદાના બંદા છો, તેથી અમને લાગ્યું કે તમને જ પૂછવું બરાબર છે.

બાબા—આમ જ મનમાં બિંદ્યું તે કઈ ભાષામાં બિંદ્યું ? સંસ્કૃતમાં, હિબ્રુમાં, રબીમાં, જંદમાં કે કોઈ પાંચમી જ ભાષામાં ?

રામજી—જી...મનમાં જ બિંદ્યું, તે તો...એમ જ બિંદ્યું. પછી અમે સમજી લીધું મારી ભાષામાં.

બાબા—જસ, એ જ રીતે ભગવાન પોતાનો અવાજ સંભળાવે છે. એની વાત પહેલાં દિલમાં બેઠે છે, અને પછી જોના દિલમાં બેઠે છે તે પોતાની ઓછીવત્તી શુદ્ધિ મુજબ તેને પોતાની જ ભાષામાં સમજી લે છે. પેગંબરોએ પણ એમ જ કરેલું. એમના હૃદયમાં ધ્વનિરી વાતો બહી અને તેમણે પોતપોતાની આવડત પ્રમાણે પોતપોતાની ભાષાઓમાં તે બહાર કરી. અલ્લાએ કોઈને કોઈ માનવી ભાષામાં એ વાતો કહી નહોતી.

[છેકરાઓ વિચારમાં પડે છે. થોડા વારે]

દાવીદ—હીક, તો એક વાત કહો. તમે ખુદાનો અવાજ સાંભળી, કઈ ભાષામાં તેની મતલબ સમજીને છો ?

બાબા—જેમાં તમારી સાથે વાતો કરું છું તેમાં જ. જે ભાષા આપણે સૌ સમજીએ છીએ તે.

દાવીદ—તો પેગંબરો કેમ બીજી બીજી ભાષાઓમાં સમજ્યા ?

બાબા—જે જમાનામાં અને જે લોકોમાં તેઓ હતા, તેમની જ રાજની બોલચાલની ભાષાઓ હતી, તેમાં જ તેમણે પોતાની વાતો બહાર કરી હતી. આજે મૂસા, મદંમદ કે બીજા પેગંબર, ઋષિ વગેરે જમીન પર હોય, તો આજની જ કોઈ ભાષામાં તેઓ ધ્વનિરી આજ્ઞાઓ સમજાવે. હિબ્રુ, સંસ્કૃત વગેરેમાં નહિ.

રામજી ઠીક, પ્રણામ, બાબાજી, અમારા ગુરુજીને હું પૂછી જોઈશ.

રહેમાન—અને હું પણ મૌલવી સાહેબને પૂછીશ. અંદગી, બાબા.

દાવીદ હું પણ અમારા રબ્બીને પૂછીશ, સલામ.

ઈસ્તમ બાબા, માફ તો દિલ કહે છે કે તમે તદ્દન સાચી વાત કહી છે. હું તો કોઈને પૂછવાનો નથી. આપણા દિલમાં એક વાત સાફ થઈ જાય, પછી બીજાને શું કામ પૂછવું ? આપને તસ્દી આપી તે માટે માફ કરજો, બાબાજી. સલામ.

બાબા—હા, ભાઈ.

દિલ સાફ हुआ, फिर क्यों पूछे ? *

[બધા જાય છે]

કિ. ઘ. મ.

આટલું તો કરોજ

વધારે અનાજ વાવો.

આપણને ખેરાકતી તંગી ન પડી જાય, તે માટે આપણે વધારે અનાજ વાવવું જ જોઈએ. બર્મોથી આવતા ચોખાની આપણને જે ખોટ પડી છે તે ખોટ આપણે પૂરી પાડવી જોઈએ. શું શું વાવવું તે સંબંધીની વતમાનપત્રોમાંની જાહેરાતો જુઓ.

*

અફવાઓથી સાવચેત રહો.

જ્યારે જ્યારે તમે સત્તાવાર રીતે સમર્થન ન કરાયેલી અફવા સાંભળો, ત્યારે તે અફવાને કાનજહાર કાઢી નાખો અને આ રીતે તેને મારી નાખો. ખોટી અફવા માનવાની ના પાડવામાં આવે એ કામ હિંદ માટે એક હજાર સૈનિકોની મદદ જેટલું કિંમતી કામ છે.

.*

સંરક્ષણ કામમાં મદદ કરો.

શહેરમાંના કે મામલિયતારના સંરક્ષક દળોમાં અત્યારે જોડાઈ જાઓ અને તમારાં ઘરખાર અને માલમિલકતનું રક્ષણ કરો. સંરક્ષણ કામની તાલીમ અને અનુભવ લો. આ કામ બીજા માણસના બરોસા ઉપર છોડી નહિ. કેમકે કદાચ બીજા માણસ આ કામ ન કરે.

*

કાગળનો બચાવ કરો.

કાગળ ઓછો વાપરો. દુકાનેથી તમે ખરીદેલા માલના અંગત ઉપર કાગળ વોટાળેલા-રેકિંગ-ન હોય તોપણ તે સ્વીકારી લો. કાગળ લગાઈ માટે જોઈતી વસ્તુઓમાંની એક ઘણી અગત્યની વસ્તુ છે.

*

ઓછી મુસાફરી કરો.

લશ્કરને જેટલી રેલવે ગાડી મળી શકે તેમ દરેકની ઘણી સખ્ત જરૂર છે. માટે બીજા જરૂરી મુસાફરી કરવાનું બંધ કરો. જ્યારે જ્યારે તમે મુસાફરી કરવાનો વિચાર કરો ત્યારે ત્યારે તમારા અંતરને પૂછો: “ મારી મુસાફરી લશ્કરી ટુકડીઓની મુસાફરી કરતાં વધુ અગત્યની છે ? ”

૧૯૪૨ નું રાજકીય ભવિષ્ય

[અમેરિકાના 'લૂક' નામના અખબારે એના ૧૯૪૧ ના ડિસેમ્બરના અંકમાં દુનિયા: ૧૯૪૨ ની સાલનું રાજકીય ભવિષ્ય આપ્યું છે. એ ભવિષ્ય ભાષનારા કોઈ ન્યોતિષિઓ નથી પણ દુનિયા આખીમાં મશહૂર એવા મુસ્સદીઓ, અખબારનવેરો ને પરરાષ્ટ્રીય રાજકારણમાં નિષ્ણા એવા મહાન પુરુષો છે. એમાંથી ઘણા લોકોએ કરેલા અંદાજ આ પહેલાં ખરા પડ્યા છે. વિટેકર: ભવિષ્ય તો રાષ્ટ્રદેશબદ્ધ ખરું પડ્યું છે. જર્મની રશિયા પર ચડાઈ કરશે, એ વાત તેણે રસો જર્મન લડાઈની શરૂઆત થયા પહેલાં દસ દિવસ પર જ જણાવી હતી. ઇસિયટ જે વરસ પહેલાં રસો-જર્મન લડાઈ થશે, એમ જાહેર કર્યું હતું. ફ્રેંચની ચોટા દિવસ પહેલાં જ જર્મનીમાં આવ્યો હોવાથી તેનો મત મહત્વનો ગણવો જોઈએ, રાજકીય ભવિષ્યજોરીનો આ એક નમૂનો એમ કહેવાને હરકત નથી.]

રેમન કલેપર

- (૧) અમેરિકાના પૂર્વકિનારા પર થોડાક જાગૃહલ્લા થશે.
- (૨) હિટલર મારકેને બદલે ક્રોક્સસ લેશે.
- (૩) નાતાલ પછી ઇરાક ને ઇરાન તરફ લડાઈનો ફેલાવો થશે.
- (૪) જર્મની તદ્દન નવી ખતનાં વિમાનો વાપરવા લાગશે.
- (૫) જર્મની ઇંગ્લેંડ પર મોટા હલ્લા કરશે, કદાચ ઝેરી વાયુ પણ વાપરે.
- (૬) અમેરિકા લડાઈમાં પડશે.
- (૭) આર્થિક આક્રમને લીધે જપાન મુશ્કેલીમાં આવી પડશે. ચીન જપાન પર ચડાઈ કરશે.
- (૮) પાસિફિકમાં અમેરિકાને લડાઈ નહિ કરવી પડે.
- (૯) આ શિયાળામાં હિટલર યુરોપમાં પ્રભુત્વ મેળવી શકશે, પણ જર્મનીમાં બળવો થશે એને લીધે તે મુશ્કેલીમાં આવી પડશે.
- (૧૦) ડિસેમ્બર મહિનામાં અમેરિકા લડાઈનો સામાન બહોળા પ્રમાણમાં નિર્માણ કરશે.

મેજર જેમ્સ ઇલિયટ

- (૧) ઉત્તરમાં ને મધ્ય ભાગમાં રશિયા ટકી શકશે.
- (૨) ક્રોક્સસનું રક્ષણ કરવા માટે બ્રિટન અને રશિયા સંયુક્ત મોરચો સ્થાપન કરશે.
- (૩) શિયાળાની શરૂઆત થયા પહેલાં ક્રોક્સસનું તેલ લેવા માટે હિટલર બારે પ્રયત્ન કરશે પણ તેમાં એને થશ નહિ મળે.
- (૪) લીબિયામાં બ્રિટિશો ધરી રાષ્ટ્રો પર સખ્ત પ્રહાર કરશે.
- (૫) આટલાંટિકમાં જર્મન વિમાનો ને ડિસ્ટ્રોયરો આગમોટો પગ બારે હુમલા કરશે.
- (૬) જર્મનીને જે રશિયામાં વધારે હાયદો થશે તો જર્મની સુમેહનો પોકાર કરશે: પણ એવું કંઈ અને એમ લાગતું નથી.
- (૭) જપાન જે વધારે હાયપગ હલાવશે તો અમેરિકાને લડાઈમાં પડવું પડશે. જપાન લડાઈ પોકારશે તો એ થોડા જ વખતમાં ખતમ થઈ જશે.

(૮) આવતા વર્ષે અમેરિકા લડાઈમાં પડે એવાં ચિહ્નો જણાય છે.

(૯) બ્રિટન જર્મની પર ખૂબ વૈમાનિક હલ્લા કરશે.

કે. વી. કાલ્ટનખોર્ન

(૧) હિટલરને લડાઈના સરસામાનનો તોટો પડશે. જર્મન પ્રભુ પણ હિંમત હારી જશે.

(૨) 'કોકેસસ' તેલ મેળવવા માટે હિટલર બારે પ્રયત્ન કરશે.

(૩) કોકેસસમાં પ્રવેશ કરતાં પહેલાં હિટલરને રશિયા, બ્રિટન ને અમેરિકા એ ત્રણ રાષ્ટ્રોના સંયુક્ત મોરચાનો મુકાબલો કરવો પડશે. અને એ લોકો તેને પાછળ હલાવશે.

(૪) અમેરિકા લડાઈમાં પડે એવા સંભેગો વધતા જાય છે.

રેમંડ ઍમ સ્વિંગ

(૧) શિયાળાની ઠંડી ને દુકાળને લીધે યુરોપની પ્રજાઓને બહુ જ સહન કરવું પડશે જર્મન સત્તા નીચેના રશિયન પ્રાંતોમાં સૌથી વધારે તુકસાન થશે.

(૨) હિટલર શાંતિની અને યુદ્ધ બંધ કરવાની ઘોષણા કરશે; પણ એના તરફ કોઈ ધ્યાન નહિ આપે. આ વર્ષે હિટલર પોતે જો બાબુએ નહિ ખસી જાય તો તેનું લશ્કર તેને પદચ્યુત કરશે.

(૩) લડાઈ જેમ જેમ લંબાતી જશે, તેમ તેમ જર્મન નાગરિકોનો ઉત્સાહ ઓછો થતો જશે ને તેઓ હિંમત હારી જશે.

(૪) ચાલુ વરસમાં અમેરિકા, બ્રિટન ને ડચ લોકોની સાથે જાપાનને લડાઈ થવાનો સંભવ છે.

(૫) ડિસેમ્બર મહિનામાં મિત્રોને વિજય મળવાનાં ચિહ્નો જણાવા લાગશે, પણ ૧૯૪૩ પહેલાં લડાઈ પૂરી નહિ થાય.

વૅન પૅસેન

(૧) ૧૯૪૨ માં હિટલર મરણ નહિ પામે કે યુરોપિની પદબ્રજ નહિ થાય તો આ વર્ષમાં હિટલર ક્ષાય શવે. તેનું લશ્કર દુશ્મનો પર બધી બાબુએથી હુમલા કર્યા કરશે.

(૨) અમેરિકા, બ્રિટન, રશિયા ને ચીન એ ચારે રાષ્ટ્રોએ બર્લિન રોમ ને ટોકિયોના સંગમને તોડી પાડવાનો પ્રયત્ન કરવો જોઈએ.

(૩) ૧૯૪૨ માં સરમુખસાર રાષ્ટ્રો પોતાનું બધું સામર્થ્ય ભેગું કરીને લોકચાહી રાષ્ટ્રો પર ચડાઈ કરશે. એ વખતે બ્રિટન અને અમેરિકાએ તૈયાર થઈ રહેલું જોઈએ. લોકચાહી રાષ્ટ્રો જો ભારે પ્રયત્ન કરશે તો માનવજાત પર આવી પડેલી આ આફતમાંથી દુનિયા બચી શકશે.

ફ્લેનરી

- (૧) ચાલુ વરસમાં આ લડાઈ પૂરી થઈ જશે. એમાં હિટલરનો પરાભવ થશે.
- (૨) શિયાળામાં ઠંડીને લીધે જર્મન સૈનિકોને બારે તકલીફ ઉઠાવવી પડશે ને ધણું લોઢો ભરણુ પામશે.
- (૩) ઉનાળામાં હિટલર પાછો સુલેહની માગણી કરશે; પણ એની તરફ કોઈ ધ્યાન નહિ આપે.
- (૪) ચાલુ વરસમાં હિટલર પાછો એક વારે ઈંગ્લેન્ડ પર હલ્લો કરવાનો નિષ્ફળ પ્રયત્ન કરી જશે. ત્યાં નિરાશ થયા પછી તે સ્પેન, પોર્ટુગલ ને અઝોર્સ તરફ જશે.
- (૫) અમેરિકા આ વરસે પહેલાંના કરતાં વધારે તૈયારી કરશે. અમેરિકા જર્મની વિરૂદ્ધ લડાઈ જાહેર કરશે.

જાન વિટ્કર

- (૧) જાન્યુઆરી ને ફેબ્રુઆરી મહિનામાં અમેરિકાની આગબોટો સમુદ્રને તળિયે પહોંચી જશે.
- (૨) માર્ચ ને એપ્રિલ એ એ મહિનામાં હિટલર સ્પેન, પોર્ટુગલ ને આફ્રિકામાં આક્રમણ કરશે. અમેરિકાની સાથે લડાઈ કરવી હોય તો એ પ્રદેશ તેને પોતાના તાબામાં રાખવાની જરૂર લાગશે.
- (૩) જપાન ને અમેરિકા વચ્ચે લડાઈ થતાં પહેલાં બ્રિટન ને જપાન વચ્ચે લડાઈ ફાટી નીકળશે.
- (૪) છટાલિપન મારાઓ મુસોલિનીનું ખૂન કરવાનો પ્રયત્ન કરશે, પણ તેઓ એમાં ફાવશે નહિ; ઍડમિરલ ડાર્લીનું ખૂન થશે.
- (૫) એ મહિનાના ત્રીજા અઠવાડિયામાં અમેરિકાનાં લડાયક વિમાનો રશિયાને મદદ કરવા માટે કૅકેસસમાં જશે.

ઓગસ્ટ સ્પેન

- (૧) આ વરસમાં ચીન જપાનનો પરાભવ નહિ કરી શકે. ચીનનું વધારે નુકસાન થશે.
- (૨) પણ ચીન શરણુ નહિ થાય. બ્રિટન અને અમેરિકા ચીનને જોઈએ એટલી મદદ કરશે.
- (૩) જપાની લશ્કર થાઇલેન્ડમાં પ્રવેશ કરશે, ત્યાં એને ફતેહ મળશે તો મલાયા અને બ્રહ્મી સરહદ પર થોડીધણી જપાજપી થશે.
- (૪) જપાનનું બૃહદ્ એશિયાનું સુખસ્વપ્ન ખતમ થઈ ગયું છે. બ્રિટન, રશિયા કે અમેરિકા પર ચડાઈ કરવાની જપાનમાં હિંમત નથી.
- (૫) નાઝીઓ રશિયાનો સંપૂર્ણ પરાભવ કરે, ચીનમાં આંતરકલહ થાય કે અમેરિકા પાસિફિકમાંથી પોતાનું બધું આરમાર કાઢી લે તો જ જપાન યુદ્ધની ઘોષણા કરી શકે.
- (૬) જરૂર પડશે તો અમેરિકન વિમાનો ચીન ને મધ્યપૂર્વમાં લડશે અને અમેરિકાનું પાંત્રિક લશ્કર જવા ને મલાયામાં દુશ્મનો પર હલ્લો કરશે.

આવતા માસની કાર્યદિશા

૧ તમેએ વર્ગીકરણ ન કર્યું હોય તો રજા દરમિયાન તે કરી નાખવા તબવીજ કરશો. આ કામ માટે પુસ્તકાલયવર્ગમાં તાલીમ પામેલા શિક્ષક લાઇઓ પોતાની આબુખાબુનાં ગામડાંના તાલીમ પામ્યા સિવાયના અંધપાલોને પણ મદદ કરશે એવી આશા છે.

૨ વર્ગીકરણ કરતી વખતે આ પ્રમાણે અવશ્ય કરજો:—

(૧) પુસ્તકની પીઠે નીચેથી બે આંગળા છોડી પટ્ટી ચોઢવી. (૨) પુસ્તકના પૂંઠાની અંદરની બાબુએ પુસ્તકાલયનાં નામ છાપેલાં પત્તાં ચોઢવાં. (૩) પુસ્તકના છેવટના પૃષ્ઠની પાછલી બાબુએ પુસ્તક આખ્યાની તારીખ જણાવતું પત્તું ચોઢવું. (૪) પુસ્તકના મુખપૃષ્ઠની પાછલી બાબુએ પુસ્તક ખરીદાની તારીખ, માસ, સન નાખવો તથા કિંમત લખવી તેમ જ પુસ્તકનો રજીસ્ટર નંબર તથા વર્ગીકરણનો અક્ષર અને સંજ્ઞા લખવી. (૫) પુસ્તકના ૧૧, ૧૧૧, ૨૧૧, ૩૧૧ એ પૃષ્ઠો પર સિક્કા મારી પુસ્તકનો રજીસ્ટર નંબર તથા વર્ગ લખવો વગેરે બે બાકી હોય તો તે પણ પૂર્ણ કરવું.

૩ જૂથ મંડળમાં ત્રિમાસી નિવેદનો મોકલવા ચૂકશે નહિ.

૪ જુલાઈ આખર સુધીમાં માગણી પ્રમાણેનાં મળી શકે તેટલાં બધાં પુસ્તકો મોકલવાની તબવીજ પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ કરશે જ. માટે આ બાબતમાં પત્રવ્યવહાર કરી વિનાકારણ ખર્ચ કરશો નહિ.

૫ જે પુસ્તકાલયોએ ચાલુ વર્ષના અંદાજમાં મંજૂર કરાયેલી રકમની પુસ્તકોની યાદી બાકી હોય તેમણે અમારા તરફ તૂર્ત મોકલવી. જુન સુધીમાં યાદીઓ નહિ આવશે તો અત્રેની પસંદગીનાં પુસ્તકો મોકલવામાં આવશે.

વડોદરા,
તા. ૧૨-૫-૪૨

ઉ. મો. પટેલ
મદદનીશ વ્યવસ્થાપક

સૂચના નં. ૨૩ સને '૪૨-૪૩

વિષય

પુસ્તકાલયોની વ્યવસ્થા

રાજ્યનાં મહદ્ ભેજવતાં ગ્રામ પુસ્તકાલયો અને કર્યા પુસ્તકાલયોની તપાસણીમાં જણાવું છે કે કેટલીક મહત્ત્વની બાબતોમાં સમિતિઓ અગર મંત્રીઓ તરફથી પુસ્તકાલયની વ્યવસ્થા બાબતમાં ઘટિત તજવીજ થતી નથી. આશા છે કે જ્યાં નીચે જણાવેલી ખામીઓ હોય ત્યાં તે તાત્કાલિક દૂર કરવા મે. થી તજવીજ થશે. ૧. મહાન શાળાધિકારી અને વ. રા. પુસ્તકાલય મંડળના પમારદાર તેમ જ માનદ પ્રચારકો પણ તે બાબતમાં ઘટિત તજવીજ કરી પુસ્તકાલયોનું કામ વ્યવસ્થિત બનાવશે.

(૧) ઊંડી ગયેલાં બાળકોની છેલ્લાં પાંચ વર્ષનાં બાળકોની યાદી હોતી નથી. આ યાદી સ્થાનિક શાળાના મુખ્ય શિક્ષકે દર વર્ષે પુસ્તકાલય તરફ મોકલવા હરેલું છે. એવી યાદી મુદત અંદર ન આવે તો જે તે પુસ્તકાલયના મંત્રીશ્રીએ મંગાવી તેઓ ગરીબ બાળકોમાં વાચનપ્રચાર થાય તેવા પ્રયાસો અચૂક કરે.

(૨) પુસ્તકોની વિપણવારી અને ક્તાંચારી નોંધવહીઓ ધણી કર્યા અને મકાનચાળાં ખામ પુસ્તકાલયોમાં અધુરી છે. વેતન આપવા છતાં આવી અવ્યવસ્થા રહે એ મંત્રીઓ અને શિષ્યાઓ બન્ને માટે બિલકુલ ઠીક જણાવું નથી. ખાતરી છે કે આપદે એવો એક પણ ભાગ ભોમો નહિ થાય કે જેમાં મંથપાલની બેદરકારી જણાઈ આવે.

(૩) કમી કરવા પાત્ર પુસ્તકો હજી ઘણાં પુસ્તકાલયો તરફથી કમી થતાં નથી અને જીલ્લાં થયેલાં પુસ્તકો કેટલાંક ગ્રામ પુસ્તકાલયો અને કર્યાઓમાં પુષ્કળ પ્રમાણમાં છે. આશા છે કે તેઓ વહેલી તકે આવાં નિરૂપયોગી પુસ્તકો કમી કરાવવા તજવીજ કરશે.

(૪) ત્રિમાહી નિવેદન હજી સુધી તમામ પુસ્તકાલયોનું નિયમિત આવતું નથી. જૂથ મંડળો જાત્રા થઈ આ નિવેદનો મુદત અંદર આવે તેવા હરકોઈ પ્રયાસો કરવા અમારી તેમને વિનંતિ છે.

(૫) કાયમનિધિનાં નાણાં ખાનગી ઇસમ પાસે કે અ વર્ગ સિવાયની ખીજ મંડળોઓ કે છતર કાઠી ન માન્ય સ્થળે હોય તે ઉપાડી તુર્ત પુસ્તકાલય સ. સ. મંડળ અગર પુસ્તકાલય ખાતાએ જણાવેલી યોગ્ય સંસ્થામાં રોકે.

(૬) વાચક રજીસ્ટર ઘણાં ગ્રામ પુસ્તકાલયોમાં નથી. દરેક ગ્રામ પુસ્તકાલય તથા કર્યા પુસ્તકાલયે આ પત્રક અવશ્ય રાખવું જોઈએ. પુસ્તકાલયના પ્રચારની એ ખરેખર પારાશીશી છે. લોકસમૂહમાં કેટલો પ્રચાર થયો તે વાચકસંખ્યા ઉપરથી જ જણાઈ આવે. જ્યાં વાચક રજીસ્ટર રખાયેલું ન હોય ત્યાં ખાસ હુકમ આપી આ પત્રક તૈયાર કરાવવા ઘટિત તજવીજ તમામ તપાસણી અધિકારી સાહેબ કરશે એવી આશા છે.

ગ્રામપુસ્તકાલયો માટે પુસ્તકોની બદામણની યાદી નં. ૪ સને ૧૯૪૧-૪૨

અ. નં.	વર્ગ	પુસ્તકનું નામ	પ્રકાશક વહ કર્તા	કિંમત
૧	અ	વિશ્વદર્શન બીજું	ભારતી સાહિત્ય સંઘ, અમદાવાદ	૩-૮-૦
૨	ક્ર	સાર્વજનિક પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિનું ઐત્રીકરણ	હુલાથુમિન પ્રિન્ટિંગ પ્રેસ, વડોદરા	૩-૮-૦
૩	ગ	કનકતારા	પ્રાક રવિશંકર નરોત્તમ	૦-૨-૦૦
૪	ગ	સ્વર્ણેનું દોહન	પુસ્તકાલય સહાયક સ. મંડળ, લિ. વડોદરા	૧-૮-૦
૫	ગ	પૂર્વ અને પશ્ચિમનાં નૈતિક ધ્યેયો	આર્ય સુધારક પ્રેસ, વડોદરા	૧-૧૧-૦
૬	ઙ	મોતામૌરવાક ૪	ગીતા પ્રેસ, બનારસ	૪-૮-૦
૭	ઙ	કિશોર રમાળય	પટેલ દેશાઈભાઈ નાથાભાઈ, અમદાવાદ	૧-૦-૦
૮	ટ	હન એક સમસ્યા	ભારતી સાહિત્ય સંઘ, અમદાવાદ	૧-૪-૦
૯	ટ	પ્રૌઢશિક્ષણ	ત્રિવેદી હેપેન્ડરામો જે, વડોદરા	૧-૦-૦
૧૦	ત	નદાકારક હુન્સો ભાગ ૩	ચાવડા મળછ કાનછ સિનથરા	૨-૮-૦
૧૧	ત	એડ અને ખાતર	પ્રાક જગન્નાથ રણછોડલાલ, વડોદરા	૦-૧૦-૦
૧૨	થ	શરદવંદના	એન. એમ. ઇક્કરની કુંપની, મુંબાઈ	૨-૮-૦
૧૩	ર	રંગતરંગ ભાગ ૪	દલે ન્યોતિન્દ હ. મૂરત	૫-૦-૦
૧૪	ચ	સ્વાતિ	" કાલક ", મુંબાઈ	૨-૦-૦
૧૫	ચ	ચાંદમુખ	એન. એમ. ઇક્કર, મુંબાઈ	૨-૪-૦
૧૬	ચ	ચિંતોવરી	" "	૨-૮-૦

૧૭	ય	સ્વામલી
૧૮	ય	કમલિની
૧૯	ય	નગરલક્ષ્મી
૨૦	ય	હિંદીની શ્રેષ્ઠ વાર્તાઓ
૨૧	ય	કુમારનાં સ્ત્રીસ્ત્રો
૨૨	ર	રચનાત્મક કાર્યક્રમ
૨૩	ર	સફળોદિ શતકમ્
૨૪	ટ	વ્યાયામ માનડોમ
૨૫	ટ	મહારાજોની યુદ્ધશક્તિ
૨૬	શા	બાપુ
૨૭	શ	પાસીશ્રેષ્ઠ
૨૮	શ	ગીતાંજલિ અને બીમ્બ કાવ્યો
૨૯	ટ	ગામડાનું સ્વરાન્ય
૨૦	શા	મૂળા લોકસેવક મોતીભાઈ અમીન
૩૧	શા	શ્રી. મોતીભાઈ અમીન; જીવન અને કાર્ય
૩૨	શા	સ્વામી શિવાનંદજી.
૩૩	ય	નિવાહિતા

વડોદરા
તા. ૧૩-૫-૪૨ }

સુધારો.—શિષ્ટ સાહિત્ય બંગાલ-ગોડા આંકડીઆ તરફથી પ્રસિદ્ધ થતાં સામયિકીની ભક્ષામજુની માદી જે ગયાં અંકે પ્રસિદ્ધ થઇ હતી તેમાં તેના વાર્ષિક લવાનમના રા. ૩-૦-૦ છપાયા છે તે સુધારીને રા. ૨-૮-૦ વાંચવું.

એન. એમ. હક્કર, મુંબઈ,	૩-૦-૦
" "	૩-૦-૦
" "	૨-૮-૦
ભારતી સા. સંધ અમદાવાદ	૧-૦-૦
યુ. સ. સ. મંડળ, વડોદરા	૧-૦-૦
નવજીવન પ્રકાશન મંદિર, અમદાવાદ	૦-૨-૦
" "	૦-૧૨-૦
મળસુદાર દત્તાત્રય ચિંતામણી, વડોદરા	૭-૦-૦
ભારતી સા. સંધ, અમદાવાદ	૨-૦-૦
ન. પ્ર. મંદિર, અમદાવાદ	૦-૧-૦
મહાગુનરામ પબ્લિકેશિંગ કં. મુંબઈ	૦-૧૨-૦
" "	૧-૪-૦
શ્રી. ઇન્દુલાલ ચાવ્લિક, અમદાવાદ	૦-૪-૦
ચરેતર એલ્યુમેશન સોસાયટી, આણંદ	૦-૨-૦
" "	૨-૮-૦
સસ્તુ સાહિત્ય વર્ધક કાર્યોલય અમદાવાદ	૧-૮-૦
એન. એમ. હક્કર, મુંબાઈ	૨-૮-૦

ઉ. મો. પટેલ
મદદ-વ્યવસ્થાપક

...વડોદરા રાજ્યની લાયબ્રેરીએ વસાવવા જેવાં....

પુરાણનાં પાત્રો

સાતથી દશ વર્ષનાં બાળકો માટે
પુરાણની પ્રેરક અને સરલ
શૈલીમાં નાની પુસ્તિકાઓ

સીતા ૦-૧-૬ શ્રીરામ ૦-૩-૦

હનુમાન ૦-૧-૬ શ્રીકૃષ્ણ ૦-૪-૦

❦ ❦

ફોરમ

આપણા મહાપુરુષોનાં પ્રેરક પ્રસંગો ને
જિજ્ઞાસા જન્મવે એવી એટલે અરિતકથા

છૂટી બાર લહરી ૨-૫-૦

પાછી બાર સાથે ૨-૧૨-૦

❦ ❦

અમર મહાજનો

દેશ દેશના મહાપુરુષોના પ્રેરક
સંપૂર્ણ સચિત્ર જીવનચરિત્રો

કમાલ આતા તુક ૦-૫-૬

સુસેલિનો ૦-૨-૬

વર્તમાન યુગના વિધાયકો ૦-૧૪-૦

વિવેચન ભે. પ્રો. મોહનલાલ દવે ૧-૮-૦

કાવ્યકળા " " ૧-૮-૦

સાહિત્યકળા " " ૧-૦-૦

પ્રો. દવેનાં પુસ્તકો આ વિષયનાં મળી
શકતાં પુસ્તકોમાં સુરતી છતાં તલસ્પર્શી
વિદ્વાસ સાથે રસિક શૈલીમાં લખાયેલાં છે.

સંવાદો પ્રો. બોમ્બેશંકર પાઠકજી ૧-૦-૦

પરામ " " ૧-૦-૦

જીવતી જીલિયટ " " ૧-૦-૦

વહેમી " " ૦-૮-૦

સ્વ. પ્રો. પાઠકજીનાં આ મૌલિક પુસ્તકોમાં
વિનોદ, મર્મ અને અભ્યાસ સાથે
જાગી રહ્યા સ્વાભાવિક છે.

તેજ છાયા જયમનમોરી પાઠકજી ૧-૪-૦

આકાશનાં ફૂલ જ્યોત્સ્ના શુક્લ ૦-૧૨-૦

મુક્તિના રાસ " " ૦-૪-૦

પ્રતિલિપિ કાવ્યશ્રેણિકાનાં આ સંગ્રહોમાં
શ્રીકૃષ્ણ સાથે જાગી રહ્યાં દેખાય છે.

નવયુગની સ્ત્રી સારદાપ્રસાદ વર્મા ૦-૧૨-૦

વનવનની વેલી " ૦-૧૨-૦

ગીતાની વ્યાખ્યા શ્રી. અરવિંદશાસ્ત્રી ૦-૪-૦

આ પુસ્તકોની સતત માગણી એ જ એની
બોધપ્રિયતા દર્શાવે છે.

યુગાન્તર કાર્યાલય, ગાંધીપુરા—સુરત

ખાસ ઘટાડેલી કિંમતનાં પુસ્તકો

મૂળ કિંમત ઘટાડેલી કિંમત

- ૧ વગર દોકડાનો વેદ (ધરમ્મ ઉપચારોનું પુસ્તક) ૨-૦-૦ ૦-૧૧-૦
- ૨ પ્રભાત પ્રાર્થનામાળા (વિવિધ પ્રાર્થનાઓનો સંગ્રહ) ૨-૦-૦ ૦-૧૨-
- ૩ વૃદ્ધાવસ્થામાં તંદુરસ્તી (વૃદ્ધોએ શરીર સાચવવાના ઉપાયો) ૧-૮ ૦-૮-
- ૪ વહુને શિખામણ (ઓઝો માટે આરોગ્યસંગ્રહ) ૧-૦-૦ ૦-૫-
- ૫ હઠયોગ (યોગી સમયરકના અંગના આધારે) ૧-૪-૦ ૦-૭-૦

આ પાંચેય પુસ્તકોના આખા સેટની મૂળ કિંમત રૂ. ૭-૧૨-૦ થાય છે,

છતાં પ્રચારને ખાતર માત્ર રૂ. ૨-૧૦-૦ માં મળશે.

પોસ્ટેજઅર્થ અલગ. આવી અમૂલ્ય તક રજો ગુમાવતા.

લખે :— પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મં. લિ. રાવપરા વડોદરા

તમારી લાયબ્રેરી સંસ્થામાં ખાળકોને સ્થાન છે ?

ગુજરાતનાં ખાલુકાં માટે ૧૯ વરસથી સ્વતંત્ર, મુંદર ને સચિત્ર

ખાલમાસિક પ્રગટ થાય છે.

[તંત્રી : લીખાલાલ વ્યાસ]

ખા

: જનન્યુઆરી ૧૯૪૭ થી નવોજ કેરફાર :

ખ

: ખાળકોને રચિકર એવું સચિત્ર વાંચન :

: ખાલમાસિકોમાં સસ્તામાં સસ્તું :

: દીવાળી ઉપર ખાસ અંકની બેટ :

ક

‘ખાળક’ પત્રને એકે એક લાયબ્રેરી સાચી

રીતે અપનાવી શકે, કેમકે તે સાચે જ

ખાલમાસિક છે: લવાજમ: ફક્ત રૂપિયા બે :

લખે—‘ખાળક’ કાર્યાલય—રાવપરા—વડોદરા.

લાયબ્રેરીઓમાં વસાવવા લાયક તથા

પુસ્તકો

ગુજરાતનો નાથ કે મુનશી	૩-૦-૦	વાકવિનાનો (આદિલવિનાસી)	૨-૦-૦
અધિનાજ	૩-૮-૦	અ યુવરાજ લા. ૧-૨	૪-૦-૦
કોનો વાક ? (પાંચમી આવૃત્તિ)	૨-૮-૦	દિવના ડબ્બ (અમૃતનાન ત્રિવેદી)	૨-૦-૦
ન-એયો	૧-૮-૦	રસમૃતિઓ (૨. શેઠ)	૧-૪-૦
ન તલિકાઓ	૨-૦-૦	આ ધર્મવેદ (જે દેમાઈ)	૨-૦-૦
થોડાક નસદર્શનો	૨-૦-૦	સુનામયદ્ર (યુદ્ધ)	૨-૮-૦
લોપામુદ્રા ૧ થી ૪	૪-૮-૦	પૃથ્વીવન	૨-૦-૦
કનાપીનો કેસવ (કનાપી)	૫-૦-૦	ચિંદુ	૦-૮-૦
કનાપીની પત્રધારા	૩-૦-૦	સંધ્યા ભૂમી	૦-૮-૦
હન્યત્રિપુત્રી	૧-૧૨-૦	જીવનની જાખી (કે દેસાઈ)	૨-૦-૦
આમમ તા	૦-૧૩-૦	વાદસેનાની વાતો	૧-૦-૦
કલાપીઆદમમ	૪-૦-૦	બાગ બટુક	૦-૮-૦
હારય મદિર (રમણભાઈ નીલકંઠ)	૨-૦-૦	સોનાંડી યુગની કીર્તિયાઓ	૨-૦-૦
રાખનો પર્વત (નવી આવૃત્તિ)	૨-૦-૦	દિવ્ય (કિ યુ શાહ)	૨-૦-૦
ભદ્રભદ્ર	૨-૮-૦	રશ્મિ (ધર્માગી તવન)	૨-૦-૦
ત રાજમાતા (ઉછર મરાય ઓઝા)	૩-૮-૦	ત્રિભૂતિમદિર (અગોકર્ણ)	૨-૦-૦
રશિયા લા ૧-૨	૩-૦-૮	વજ્રાણી વિભા (દાગોર)	૨-૮-૦
ધની વણકર	૨-૦-૦	શોખેરવાલી	૨-૮-૦
જર્મની	૧-૮-૦	આનંદી	૨-૮-૦
કા. રાજરમત	૨-૦-૦	બાધબહેન	૨-૮-૦
સમ્રાટ વિક્રમ (જેઠ લાન ત્રિવેદી)	૨-૮-૦	નગરવક્ત્રી	૨-૮-૦
મુરેખા	૨-૮-૦	જાયાનટ (રમણલાન દેમાઈ)	૨-૮-૦
રલા	૧-૮-૦	બસરી	૨-૮-૦
કમાય (રમણીકાનાન દલાલ)	૨-૮-૦	શિરીષ	૨-૮-૦
જીગીજ્ઞાન	૨-૦-૦	મામવક્ત્રી (૧થી૪)	૧૦-૮-૦
સુવર્ણ	૨-૦-૦	અનિતા (ધૂમોતુ)	૨-૮-૦
પરિમલ	૨-૦-૦	પરાજય	૨-૮-૦
સહુચરીની શોધમાં (મામાસાહેબ)	૧-૮-૦	તણખા (૧થી૪)	૭-૦-૦
ધલા (સાહિલવિહારી)	૧-૮-૦		

લાયબ્રેરીઓને સાઈ કેમિગન આપવામાં આવે છે

લખો— જીવનલાલ એન્ડ સન્સ

લજપતરાય રોડ, વીલાપારલા પીરમશા રોડ, અમદાવાદ

પુસ્તકાલય સંચાલન માટે સદાનો સાથીદાર

અનૅક માર્ગદર્શક ગ્રંથ

પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિનું એકીકરણ

સંપાદક : શ્રી. ઉમેદભાઈ મોતીભાઈ પટેલ, બી એ.

મહાનિશ વ્યવસ્થાપક પુસ્તકાલય ખાતુ, વડોદરા

“ પુસ્તકાલય ” માસિકના કદના ચારસો ઉપરાંત પૃષ્ઠ છતાં

મૂલ્ય માત્ર રૂ. ૩-૮-૦

અમાં શું શું છે ?

- વડોદરા રાજ્યની પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિના પ્રારંભકાળથી આજસુધીનો ક્રમબદ્ધ ઇતિહાસ.
- પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિવિષયક શાસ્ત્રીય લેખો
- વખતોવખત ખાતા તરફથી બહાર પડેલ મહત્વની સૂચનાઓ અને વટકુકમોનો સારોદાર.
- ગ્રન્થરાતી સાહિત્ય અને પ્રકાશનમંર્યાઓનો સંક્ષિપ્ત પરિચય.
- શિષ્ટ પુસ્તકોની એક વિસ્તૃત નામાવલિ.
- વર્ગીકરણ પદ્ધતિની શાસ્ત્રીય છણાવટ.

પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિવિષયક માર્ગદર્શક માહિતીનો અનૅક બહાર

મારા પુસ્તકાલયના સંચાલનમા સાચા સાથીદાર અને માર્ગદર્શક લોભિયા

તરીકે આ પુસ્તકને આજેજ મંગાવી વાચવા માડો અને આ લોકસદ્ર

પ્રવૃત્તિની મિગતોથી સંપૂર્ણ વાકેફગાર બનો.

દરેક પુસ્તકાલયના ગ્રંથપાત્ર પારો આ પુસ્તક અવશ્ય હોવું જોઈએ.

ખા.

પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ, લિ વડોદરા

દેશપરદેશમાં ઊઠતા અને ઊઠકરીઓમાં માસ વાયનનો શોખ ઉત્પન્ન કરીને પોષી રહ્યું છે. યુવાન પશુ અભણ સ્ત્રી-વગેરે વાંચના શીખવા લલચાવી શક્યું છે. ગુજરાતના દર્ભા સ્ત્રીઓ અને બાળકોમાં સાદિત્ય, સંગીત અને કથાના સંસ્કારોનો ખીજ વાવી રહ્યું છે.

ત્રિરંગી સુંદર ચિત્રો, ગીતો, વાર્તા, સંવાદ, વિનોદ, પ્રવાસ અને સાદસના વખતોથી બારપૂર દર મહિને નિયમિત રીતે અદાર પડતું

—બાલમિત્ર માસિક—

લુછ તમારા કુટુંબમાં નથી આવતું? પ્રતિદિન આહોની સંખ્યા વધતી જાય છે એ જ બતાવે છે કે જે બાળક 'બાલમિત્ર' વાંચે છે તે આદક બનવા વડીલોને વિનવે છે. આજે જ તમારા બાળકનું નામ આદક તરીકે નોંધાવો. આગરત માસથી 'બાલમિત્ર' નું ૨૧મું વર્ષ શરૂ થયું છે. આગરતથી કે જન્યુઆરીથી આદક થઈ શકાય છે.

વાર્ષિક લવાજમ માત્ર રૂ. ૪ = પંદરેશ માટે વાર્ષિક શિલ્ડિંગ ૮ લખો:—વ્યવસ્થાપક, 'બાલમિત્ર' કાર્યાલય-અસતર એન્યુકેશન સોસાયટી, આજુ

તમારી લાયબ્રેરી સંસ્થામાં બાળકોને સ્થાન છે ?

ગુજરાતનાં બાલકો માટે ૧૯ વરસથી સ્વતંત્ર, સુંદર ને સચિત્ર બાલમાસિક પ્રગટ થાય છે.

[તંત્રી : લીખાલાલ વ્યાસ]

**બા
ળ
ક**

- : જન્યુઆરી ૧૯૪૦ થી નવોજ ફેરફાર :
- : બાળકોને રચિકર એવું સચિત્ર વાચન :
- : બાલમાસિકોમાં સરસતામાં સરતું :
- : દીવાળી ઉપર ખાસ અંકની જોટ :

‘બાળક’ પત્રે એકે એક લાયબ્રેરી સાચી રીતે અપનાવી શકે, કેમકે તે આવે જ

બાલમાસિક છે: લવાજમ: ફક્ત રૂપિયા બે :

લખો:—‘બાળક’ કાર્યાલય—રાવપરા,—વડોદરા.

દરેક લાયબ્રેરીમાં હોવું જ જોઈએ

જાસ સ્ત્રીતંત્રીની જાતિદેખરેખ નીચે ૧૯ વર્ષથી સ્ત્રીઉપયોગી વિષયોને રજૂ કરતું ગુજરાતનું અનૈક મૌસિક પત્ર

ગુણસુન્દરી

તંત્રી : શ્રી. જયવતી કેસારી

સ્ત્રી-ઉપયોગી વિષયોના ખાસ મનનીય લેખો, જાણીતા કવિ-જ્ઞાના રસભર્યા રાસ, જાણીતા લેખકોની સુંદર દ્રષ્ટી વાર્તાઓ, સ્ત્રીજગતના સમાચાર, બાહ્ય નવલકથા,

ખાલકો માટે
ખાલવિભાગ
ઉપરાંત દર વર્ષે

વાર્ષિક લવાજમ : હિંદમાં રૂ. ૪૫ : પરદેશ સિલિંગ ૧૦

સાંસારિક વાર્તાઓનું ભેટપુસ્તક

નવ્રા વર્ષનું ભેટ પુસ્તક જાણીતા લેખક શ્રી. તા. પો. અઢાલજની યશસ્વિની કલમે લખાયેલું “કીર્તિ” પ્રકટ થઇ ગયું છે.

સપ્ટેમ્બર ૧૯૪૧ થી ૧૯૪૨ વર્ષે શરૂ થયું છે.

બ્રાહ્મક ન થયો હો તો આજે જ લવાજમ મોકલી નામ નોંધાવો.

વ્યવસ્થાપક “ગુણસુન્દરી”, C/o હુડાણામિત્ર પ્રેસ, વડોદરા.

તૈયાર છે આજે જ મંગાવો તૈયાર છે

હિન્દી રાષ્ટ્રીય મહાસભાએ ૫૦ વરસથી હિન્દની મુક્તિ માટે શુ' શુ' કર્યું તેના શરૂઆતથી આપાર સુધીના સાચા ઇતિહાસ રજૂ કરતું અનૈક પુસ્તક

હિન્દી રાષ્ટ્રીય મહાસભાનો ઇતિહાસ

ભાગ ૧-૨-૩ કિંમત રૂ. ૧૦

દરેક મહાસભાના પ્રમુખના ફોટા સાથે

જી. જી. જી.

રજવાડાના કાવાડાવા, અંતઃપુરની સ્ત્રીઓની રાજરમત તથા અનેક ભેદભરેલા સરપૂર ઐતિહાસિક નવલકથા

રાજયોગી યાન પુરમાર ધારાવર્ષાદેવ

ભાગ ૧-૨ મૂલ્ય દરેક ભાગના રૂ. ૪

હુડાણામિત્ર પ્રિ. પ્રેસ, વડોદરા.

બાલવિનોદનું બાલસાહિત્ય

બાલકો માટે સર્વોત્તમ છે

ભારેભાર ચિત્રોવાળાં, છ થી પંદર વર્ષનાં બાલકોં સારેનાં
આ ૧૨૫ પુસ્તકો વિના કોઈપણ પુસ્તકાલય અધુરું છે.

બાલવિનોદ ગ્રંથાવલિ : છ થી આઠ વર્ષનાં બાલકો માટે.

૧ હાથીનું નાક ૨ સંગીતશાસ્ત્રી ૩ ચિત્રરેખા ૪ ત્રણ હીકરા

બાલવિનોદમાલા : આઠથી બાર વર્ષનાં બાલકોં માટે.

૫ રતનીયો ૬ મોતીયો ૭ મણિયો ૮ ચતુરો ૯ લંદાદેરા ૧૦ શુરિયો ૧૧ શાણિયો ૧૨ મરધાસાહ
૧૩ પંડિતજી ૧૪ કલાવતી ૧૫ મંગારામ ૧૬ જીંધણીયો ૧૭ કાલપિલાં ૧૮ ભયો ૧૯ લાલિયો
૨૦ હેમલતા ૨૧ ચણીયો ૨૨ સતુર ૨૩ ગુંદરિયો ૨૪ રાવજી ૨૫ બાલવિનોદિની ૨૬ સોણલિયો
૨૭ કાળિયો ૨૮ નાગકુમાર ૨૯ મુંબાઈ ૩૦ મેનાવતી ૩૧ અલકા ૩૨ જિલવાળો ૩૩ કાગમંત્રી
૩૪ ધરતીમાતા ૩૫ ગોરિયો ૩૬ રેડિયો ૩૭ બાપનાં વેણુ ૩૮ દુલારી ૩૯ સોનાનાં પગલાં
૪૦ ગરવી ગુજરાત ૪૧ વહેંતિયો ૪૨ લંકાની લાડી ૪૩ કનેયો ૪૪ રાજદંડ ૪૫ ધનિયો
૪૬ બરમોચરો.

અંશીક બાલપુસ્તકમાલા : દસથી પંદર વર્ષનાં બાલકોં માટે.

૪૭ મહારાષ્ટ્રનો મહારથી ૪૮ ત્રણ તપેલાં ૪૯ ચીની વાતો ૫૦ સા માટે ? ૫૧ કેયુડાં પર
ફીનીના બાગમાં ૫૩ : ૫૪ કુતડલ જે ખંડ ૫૫ મુદ્રારાક્ષસ ૫૬ પી પદ રંભાનું રસોઇખર : ત્રણ
ખંડ ૫૯ આપણાં મિત્રો ૬૦ ગંભત ગીતો ૬૧ અવજનચંડો ૬૨ ગણિત ચમત્કાર ૬૩ અજબ
દુનિયા ૬૪ મુંદરપુરી ૬૫ બોળી મુબદ્દા ૬૬ થી ૭૦ વિજ્ઞાનવિદ્યાર પાંચ ખંડ ૭૧ : ૭૨ નાની
મોટી વાતો જે ખંડ ૭૩ બાલકોનું સ્વર્ગ ૭૪ બાલપાઠો ૭૫ નરવીર નેપોલિયન ૭૬ ગ્રામગીતો
૭૭ ચંદ્રભાંગા ૭૮ રાજ ભોજ ૭૯ ચિત્તાનો સિંહાર ૮૦ મકનિયો ૮૧ સમ્રાટ સિંકદર, ૮૨
ફૂલગજરી ૮૩ કાગળના કિમિયા ૮૪ મીરાંબાઈ ૮૫ દમાબાજ દુસ્મન ૮૬ મુંદર સંવાદો
૮૭ હેમરાજ ૮૮ રાણા પ્રતાપ ૮૯ થી ૯૪ અમારી વાર્તાઓ-૭ ખંડ ૯૫ ગરુડિયાં ૯૬ પત્ર-
પેડી ૯૭ લેનિન ૯૮ ગીતકથાઓ ૯૯ : ૧૦૦ આપણી મહાસલા જે ખંડ ૧૦૧ : ૨ વડવાઈએ
જે ખંડ ૧૦૩ : ૪ છેલ્લાતી નજર જે ખંડ ૧૦૫ થી ૮ હાસ્યતરંગ ચાર ખંડ ૧૦૯ નીરની
નોંધપાથી ૧૧૦ પ્રવાસકથાઓ ૧૧૧ : ૧૨ કોણ, કેમ શું ? જે ખંડ ૧૧૩ : ૧૪ નવી નવાઈઓ
જે ખંડ ૧૧૫ ચિત્રરેખા ૧૧૬ થી ૧૮ ચોપમાંની દુનિયા ત્રણ ખંડ ૧૧૯ નરસેયો ૧૨૦ સાગરની
રાણી ૧૨૧ નશીનાવાડી ૧૨૨ ત્રણ ઠગ ૧૨૩ લાલાનો ભેગ ૧૨૪ ગજો ગાંધી ૧૨૫ હીકાણી.

નં: ૧ ના બાર આના. નં: ૨૫, ૪૬, ૭૩, ૮૬ થી ૯૪, ૯૭, ૯૯, ૧૦૦, ૧૧૦,
૧૧૩, ૧૧૪, ૧૧૬ થી ૧૧૮, ૧૨૦, ૧૨૨, ૧૨૩ ને ૧૨૫ ના છ આના. નં: ૨ થી
૪, ૪૭, ૬૦, ૬૧, ૭૭ ને ૮૧ ના ચાર આના. ને બાકીનાં હરેકના ત્રણ આના.

બાલવિનોદ કાર્યાલય : મલાડ [મુંબાઈ]

શ્રી. ર મણલાલ પી. સોની

અનુવાદિત બે નવાં છેલ્લાં પુસ્તકો

શરદ્બાળુ	કવિવર ટાગોર
નું છેલ્લું નવું પુસ્તક	નું છેલ્લું નવું પુસ્તક
શરદ વંદના	નગરલક્ષ્મી
શ. રા. અઢી	શ. રા. અઢી

શરદ્બાળુ સંપાદિત

રૂપમાધુરી

એ ન. એ મ. ઠાકરની કંપની

બુકસેલર્સ અને પબ્લીશર્સ
૧૪૦, પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ-૨.

સ્ત્રીવર્ગને ખાસ ઉપયોગી

પ્રસૂતિશાસ્ત્રનું જ્ઞાન ગ્રાસ કરવા માટે વાંચો

પ્રસૂતિવિજ્ઞાન

લેખક:—લેખક, સંગ્રાહક અને પ્રકાશક, વૈદ્ય રવિશંકર જટારાંકર ત્રિવેદી.

જેમાં સ્ત્રીશરીર અવયવોનું વર્ણન, સગર્ભાવસ્થામાં બાળકના નિયંત્રણ, સગર્ભાવસ્થામાં થતા રોગો અને તેના ઉપાયો, ગર્ભિણીની માવજત, દાયણુનું કર્તવ્ય, પ્રસવની અવસ્થાઓ, પ્રસૂતાને થતા રોગો અને તેના ઉપાયો, પ્રસવ વખતે આવતી અડચણો વિગેની સૂચનાઓ, બાળકોને અને માવજત, બાળકની પીડાનાં પ્રથમનાં લક્ષણો, બાળકોનાં દરદો અને તેના ઉપાયો વિ. વિષયો ૨૯ પ્રકરણોમાં આપવામાં આવેલ છે. આ એક જ પુસ્તકના જ્ઞાનથી પ્રસૂતાને સંપૂર્ણ જ્ઞાન મળી શકે છે અને શરીર નિરોગી રાખી શકે છે.

આ પુસ્તક “વૈદ્યકલ્પતરુ” માસિકના ગ્રાહકોને હેટ આપવામાં આવે છે.

માસિકનું વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૩ ભેટની કી. રૂ. ૧-૪-૦

લખો:—ગુજરાત આયુર્વેદિક કાર્મસી

ગાંધીરાડ-અમદાવાદ.

કાવળાદેવી-મુંબઈ.

ચૌદાપુર-સુરત.

આ પુસ્તકની ઉત્તમતાનાં પ્રમાણપત્રો :

૧. વડોદરા રાજ્યના કેળવણી ખાતાએ શાળાઓમાં ઇનામ અને પુસ્તકાલયો માટે અને પુસ્તકાલય-ખાતાએ તમામ પુસ્તકાલયો માટે આ પુસ્તકના પહેલા અને બીજા ભાગને મંજૂર કર્યા છે.
૨. મુંબઈ હાલાકાના સરકારી કેળવણી ખાતાએ પ્રાથમિક અને માધ્યમિક સ્કૂલોના વિદ્યાર્થીઓની લાયકાતો માટે આ પુસ્તકના પહેલા અને બીજા ભાગને મંજૂર કર્યા છે.
૩. આ પુસ્તકના પહેલા અને બીજા ભાગની રૂપ (પચીસ) નકલો વડોદરાનાં પ્રાચ્ય વિદ્યામંદિરે અને ૧૧ (અગીયાર) નકલો અમદાવાદની ગ્રંથરાત વનિકીયુલર સોસાયટીએ ઉત્તેજન માટે ખરીદી છે.
૪. આ પુસ્તકના પહેલા અને બીજા ભાગ માટે લુન્-માં ભરાયેલ 'કચ્છ હુન્નરલયોગ' પ્રદર્શનમાંથી પ્રમાણપત્ર (Certificate of Merit) મળ્યું છે.
૫. આ પુસ્તકના પહેલા ભાગને આણંદમાં મળેલી બીજી ગ્રંથરાત પુસ્તકાલય પરિષદે સારાં પુસ્તકોમાં ગણ્યા છે.
૬. આ પુસ્તકની ઉત્તમતા માટે અનેક સુપ્રસિદ્ધ સામયિક પત્રોએ સારામાં સારા અભિપ્રાયો આપ્યા છે.

આ પુસ્તકની ઉત્તમતાના થોડાક અભિપ્રાયો

...દરેક પુસ્તકાલયમાં આ પુસ્તક હોડુંજ નેહએ એટલુંજ નહિ પરંતુ તે વિશેષ વંચાય એવી વેરવી મંત્રીઓએ કરવી નેહએ...

...ધરગથ્ય હુન્નરનાં આ ભતનાં દેખાતાં પુસ્તકો આપણે ત્યાં ઘણાં બહાર પડ્યાં છે, અને હજીએ ગમે તેવી નહેરાતોનાં થોડાં સાથે બહાર પડે, પરંતુ આ પુસ્તકની વિશેષતા તેમાં મૂકેલા પ્રયોગો માત્ર નથી પણ જુદા જુદા વિષયોના સારા અને અનુભવી લેખકો પાસે લખાવેલા લેખોને સંગ્રહીને આ પુસ્તકને વિવિધતાભર્યું બતાવવામાં આણું છે તે છે...

...થોડા ખર્ચે ને કોઈ ભાઈને આજીવિકા ગેળવવા માટે પ્રયત્નો કરવા હોય, તો આ પુસ્તક નેહ જવા નેડું છે...કારણકે આજી મૂળેએ ભતમહેનત કરીને પેસા કમાઈ થકાય છે...

'શિક્ષણ અને સાહિત્ય' માસિક, (અમદાવાદ).

...વર્તમાન જીવનમાં રહીને કેટલાક હુન્નર કરીને, માણસ પોતાના પેઠા પૂરતું ગેળવી શકે-એવા પ્રકારના નુસ્ખા આ ગ્રંથમાં બતાવવામાં આપ્યા છે. છતાં લેખક-સંપાદકે આમાં કેટલીક વ્યવહાર અને બીજાં પુસ્તકોમાં લાગે મળે તેવી ઉપયોગી હકીકતો નોંધી પુસ્તકને ઉપયોગી બતાવ્યું છે પુસ્તક અવરજ વાંચવા નેડું છે; તેમાંથી સૌ સોની રૂચિ પ્રમાણે કંઈ ને કંઈ મળ્યા વગર રહેશે નહીં.

'ગુજરાત સાહિત્ય સભાની કાર્યવાહી' (અમદાવાદ)

...આવાં પ્રભુ ઉપયોગી પુસ્તકને રાજ્ય અને હલોગોના પ્રચાર માટે ઉભી થયેલી સંસ્થાઓએ ઉત્તેજન આપી, આમકલોગને સજીવન કરવામાં સાથ અને સહકાર આપવો નેહએ.

'આમજીવન' માસિક (વડોદરા).

વધુ ખાતરી માટે બીજા અભિપ્રાયોની પત્રિકા મૂકત મંગાવો.

ધેરબેઠાં પેસા કમાવા આજીજી મંગાવો

કચ્છ વેપારી મંડળના પ્રમુખ,

શ્રી. હુન્નરશી ધરગશી સંપટે લખેલા

"આમુખ" સાથે

નકલકારક હુન્નરો

ભાગ ૧-૨-૩

નિખજાતો અને અનુભવીઓએ લખેલા વિવિધ ભરોસાપાત્ર હુન્નરોથી ભરપૂર પુસ્તક

૭૫૦ પાનાં, હમદા ભડા એટિક કામળ, સાસ્ત્રીય શુદ્ધ સુંદર છપાઈ અને આકર્ષક ગેટઅપ

કિંમત ૭ (સાત) રૂપિયા

(વી. પી. ટી. ટેપાલખર્ચ ૧૩ આનાં જુડું)

મંગાવવા માટે લખો:-

સંચાલક : શ્રી લક્ષ્મી પુસ્તકમાળા

નંબર ૩ થોડ બબર,

પોસ્ટ સિનુમરા (અંબાર-કચ્છ).

પ્રેમનું સૌન્દર્ય

અને

સૌન્દર્યના પ્રેમ

ની

અનોખી અને અપૂર્વ દષ્ટિભરી

શ્રી. કિશનસિંહ ચાવડાની

સોળ વાર્તાઓ

કુમકુમ

૩૨૮ પાનાં : આખરે હડી
વળગે એ વાં '૩૫૨' ગ
'અઠી રૂપિયા'

માં સંઘરાઈ છે અને પ્રગટ થઈ છે.

શ્રી. કિશનસિંહ ચાવડાના જેવી રચનાઓ વાંચવામાં આવે છે ત્યારે એમ થાય છે કે આ એના વર્ણને, આ એની તાજગીએ, આ એની ચોદિ, આ એની માનસશાસ્ત્રીની સાચીદિલીએ અને આ એના ફલાણા પાત્રની કુમારી છતી નય છે.

—પ્રો. બ. ક. ઠાકોર.

બહારનું રૂપરંગ એમ આખે હડીને વળગે તેણે છે, તેથી જ અંદરની ગુણવત્તા હેયામાં વસી નય તેથી છે.

મા. વિજયરાય વેલ

એમણે જીવન જીવ્યું છે, મારણું છે, જિંદગીમાં તેજછાયાની સંતાકડી ખેડી છે, નૃત્ય, સંગીત, સૌન્દર્યનો મહિમા કરવાં પણ બલવત્તર નરી અનુભવી છે એવા નવલિકાકારોના વર્ગમાં શ્રી. કિશનસિંહજી સ્થાન છે. 'કુમકુમ' એ જીવણે જયદેવી જીંદગીમાં થતી વેદનાયું ફળ છે.

—શ્રી. ધનસુખલાલ મહેતા.

આપણા સાહિત્યમાં કદાચ 'કુમકુમ'ના અંપવાદ સિવાય પાત્ર, સ્થળ અને પ્રસંગોનું આટલું વૈવિધ્ય ખીમ કોઈપણ વાર્તાકારના એક પુસ્તકમાં ન રહે. આ વૈવિધ્ય એ શ્રી. કિશનસિંહ ચાવડાની વિશિષ્ટતા છે એ તો ચોક્કસ.

—શ્રી. શુભાષીકાંત ઓકર.

પ્રભુય મરતી અને માનવતાનો ત્રિવેણીસંગમ 'કુમકુમ' લગ્નલેટ આપવા જેવી મનોરમ અને હૃદયંગમ ચીજ બની છે.

અમારું આખું સૂચિપત્ર મંગાવો.

એન. એમ. ત્રિપાઠી એન્ડ કમ્પની

બુકસેલર્સ : પટ્ટવીરાસ : : પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ : મુંબઈ-૨

...વડોદરા રાજ્યની લાયબ્રેરીએ વસાવવા જેવાં....

પુરાણનાં પાત્રો

સાતથી દશ વર્ષનાં બાળકો માટે
પુરાણની પ્રેરક અને સરલ
શૈલીમાં નાની પુસ્તિકાઓ

સીતા ૦-૧-૬ શ્રીરામ ૦-૩-૦
હનુમાન ૦-૧-૬ શ્રીકૃષ્ણ ૦-૪-૦

ફોરમ

આપણા મહાપુરુષોનાં પ્રેરક પ્રસંગો ને
નિરાસા જગવે એવી એકસો ચરિત્રકથા

છૂટી બાર લહરી ૨-૫-૦
પાકી બાર સાથે ૨-૧૨-૦

અમર મહાજનો

દેશ દેશનાં મહાપુરુષોના પ્રેરક
સંપૂર્ણ સચિત્ર જીવનચરિત્રો

કમાલ આતા તુકે ૦-૫-૬
મુસોલિની ૦-૨-૬
વર્તમાન યુગના વિધાયકો ૦-૧૪-૦

વિવેચન શ્રી. મોહનલાલ દવે ૧-૮-૦
કાવ્યકળા " " ૧-૮-૦
સાહિત્યકળા " " ૧-૦-૦

શ્રી. દવેનાં પુસ્તકો આ વિષયનાં મળી
શકર્ત, પુસ્તકોમાં સરતાં છતાં તલસ્પર્શી
વિદ્વા સાથે રસિક શૈલીમાં લખાયેલાં છે.

સંવાદો શ્રી. બોમૈશયંદ્ર પાઠકજી ૧-૦-૦
પરાગ " " ૧-૦-૦
જીવતી જીલિયટ " " ૧-૦-૦
વહેમી " " ૦-૮-૦

સ્વ. શ્રી. પાઠકજીનાં આ મૌલિક પુસ્ત-
કોમાં વિનોદ, મર્મ અને અભ્યાસ સાથે
જાગી કલા સ્વાભાવિક છે.

તેજ છાયા જયમનગોરી પાઠકજી ૧-૪-૦
આકાશનાં ફૂલ જ્યોતસ્ના શુક્લ ૦-૧૨-૦
મુક્તિના રાસ " " ૦-૪-૦

પ્રતિષ્ઠિત કાવ્યશ્રેણિકાના આ સંગ્રહોમાં
ઐહદય સાથે જાગી કવિતા દેખાય છે.

નવયુગની સ્ત્રી શારદાપ્રસાદ વર્મા ૦-૧૨-૦
વનવનની વેલી " ૦-૧૨-૦
ગીતાની વ્યાખ્યા શ્રી. અરવિંદધોષ ૦-૪-૦

આ પુસ્તકોની સતત માગણી એ જ એની
બોધપ્રિયતા દર્શાવે છે.

યુગાન્તર કાર્યાલય, ગાંધીપુરા—સૂરત

જ્ઞાન દાનેશ્વરી

સંસ્કૃતિ સૌ યુગ યુગ તણી દીસતી એક સ્થાને,
જ્યાં જ્ઞાનીની અવિરત વહે જ્ઞાનગંગા સદાને;
દૃષ્ટાંતો ને અનુભવ બધા વિશ્વના છેક છેલ્લા-
દિવ્યાદેશો, પુનિત કથનો અંથ અંથે લખેલા.

હુખી સુખી શિથિલ મનને એક છે જ્યાં વિસામો,
પામે શાંતિ દિલભરી તહીં અંતરે દો દિલાસો;
લવ્યાદેશો મનુજગણના લાવનાં લબ્ય ભાસે,
મોંઘાં મોંઘાં અણમૂલ બધાં જ્ઞાનરત્નો પ્રકાશે.

શીલેલી ત્યાં સહુ કરુણતા નીતરે આગળીને,
પાપાણેશાં હૃદયપડ એ ભીંજવે જિતરીને;
સંતાપો જ્યાં વિલીન બનતા ધીર જાંભીર ધ્યાને,
ને ઉલ્લાસે સુખદ બનતું ચિત્ત ત્યાં અંથધામે.

દિવ્યાત્માના પુનિત હૃદયે પ્રેરણા ને ઝીલેલી,
પામ્યા મુક્તિ પરમ સુખમાં આત્મશાંતિ મળેલી;
અંથોની એ પુનિત વસુધા જ્ઞાન દાનેશ્વરી છે,
ત્યાં સંદેશ મનુજ ઝીલતા સર્વદા ધ્રુવરી એ.

સાહિત્યકારો અને રાષ્ટ્રચિંતકો

સામાન્યતઃ લોકો એમ માને છે કે સાહિત્યકારો વ્યાવહારિક જાગૃતતામાં કુશળ હોતા નથી અને તેથી સારા રાષ્ટ્રચિંતકો કે મુત્સદ્દીઓ થઈ શકતા નથી. તેઓ એમ માને છે કે માત્ર ધારાશાસ્ત્રીઓ જ જેઓ પ્રાકૃત જાગૃતતામાં વિલક્ષણ કાર્યદક્ષતા દાખવે છે તેઓ જ દેશનું નેતૃત્વ લેવાને લાયક છે. વળી રાષ્ટ્રચિંતકો જે વ્યાવહારિક પુરુષો હોય તેમણે સાહિત્યમાં માથું ન મારવું જોઈએ, એવી અન્યથા માન્યતા ધરાવતા પણ કેટલાક માનવીઓ માલૂમ પડે છે. તેઓના કહેવાનું તારતમ્ય માત્ર એટલું જ કે સાહિત્યકાર રાષ્ટ્રચિંતક ન થઈ શકે અને રાષ્ટ્રચિંતક સાહિત્યકાર ન થઈ શકે.

બીજા પ્રકારની માન્યતા માટે લૉડ્સ મેકેલે જાતે જ પ્રથમ પંક્તિના સાહિત્યકાર તથા સારા રાષ્ટ્રચિંતક નીચે મુજબ લખે છે:—

“ To a man before whom the two paths of politics and literature lie open should choose politics and quit literature seems to me madness. બહુ જોતાં કેટલાક સાહિત્યકારો જેવા સ્ટીવન્સન, આર્થર કલટન એક વગેરેનો કાયદાનો સારો અભ્યાસ હોય છે, છતાં તેઓ ધારાશાસ્ત્રીઓ થવાને બદલે સાહિત્યકાર તરીકે જિંદગી પસાર કરે છે, એ તેમની મરજીની વાત છે. પણ મેકેલેના મતવ્યમાં માનનારા તથા તે પ્રમાણે અનુસરણ કરનારા મહારથીઓ તો અનેક છે. માછ ભારતમાંની તથા Communal Electoratesના પ્રણેતા લૉડ્સ મોલી અંગ્રેજ સાહિત્યમાં ધણું જાણુ રચાવે છે. બેન્ગમીન ડિઝરેલીએ ધણી નવલકથાઓ લખી આંગ્રજ સાહિત્યની પ્રશંસનીય સેવા બજાવી છે. અનુપમ વક્તા ખર્ડનું સાહિત્યકાર તથા રાષ્ટ્રચિંતક તરીકેનું રચાવ અદ્વિતીય છે. ન્યારે લૉડ્સ રોઝબરી, લૉડ્સ બેલ્ફર, લૉડ્સ આલ્ફ્રીડ વગેરેનો અંગ્રેજ સાહિત્યમાં ફાજો છેક અલ્પ નથી.

ગાંધીજીએ પણ ગાંધીયુગ સ્થાપી શુજરાતી સાહિત્યમાં પોતાને માટે કાયમનું સ્થાન પ્રાપ્ત કરી લીધું છે. ‘યંગ ઇન્ડિયા’ તથા ‘હરિજન’ મારફતે તેમણે અંગ્રેજ લેખો પણ લખ્યા છે. આ ‘અર્ધનગ્ન કુકર’ની સૂત્રાત્મક શૈલીની ખુદ અંગ્રેજ વિદ્વાનો પણ મુકતકંઠે સ્તુતિ કરે છે. અને શ્રી. ક. મા. સુનરી શુજરાતી સાહિત્યમાં નવો પ્રાણ ફેડનાર શુજરાતનો આ સર્વશ્રેષ્ઠ સાહિત્યકાર આજે પાકીસ્તાન સામે ‘અખંડ હિન્દુસ્તાન’નો મોરચો ખડો કરવાની પ્રવૃત્તિ આદરી રહ્યા છે.

ધારાશાસ્ત્રીઓ જ માત્ર રાષ્ટ્રચિંતકો થઈ શકતા હોય તો મહાન રાષ્ટ્રચિંતક ગોળાધર ધારાશાસ્ત્રી હતા નહિ. ગ્રેટ બ્રિટનનો વડો પ્રધાન વિન્સ્ટન ચર્ચીલ ધારાશાસ્ત્રી નથી.* હીટલરે કદા મહાશાખામાં દાવદાનો અભ્યાસ કર્યો હતો તે તેનું જીવનદૃષ્ટાંત લખનારાઓમાંથી કોઈએ બતાવ્યું નથી. એ વાત ખરી છે કે કાયદાનો અભ્યાસ રાષ્ટ્રચિંતકને ઉપયોગી છે, પણ તેથી ધારાશાસ્ત્રીઓ જ રાષ્ટ્રચિંતકો થઈ શકે એમ કહેવું તદ્દન બેફકું છે.

મનુભાઈ ક. દેસાઈ

* એ. જી. ગાર્ડીનરના ‘On The dislike of lawyers’ને આધારે.

દિવારવંદન

કવિ શ્રી. “ સુન્દરમ્ ” અને એમનાં સર્જન

[૧]

કલ્પનાના તરંગોમાં રાયવું એ પણ એક સ્વપ્ન જ છે ને ! કલ્પનાની પાંખે ચડીને પોતાની મનગમતી ભૂમિમાં ઉડવન કરવું કોને ન ગમે ? મનુષ્યને તો ગમે જ. કારણ, મનુષ્ય જન્મથી જ સ્વપ્નજીવી છે. ચાર આનાની મજૂરી કરતો મજૂર માલિક બનવાનાં સ્વપ્નાં સેવે ત્યારે ખીજ તે ન સેવતા હોય એમ કેમ કહી શકાય ? હું તો સ્વપ્નજીવી જ છું. કલ્પનાની પાંખે ચઢી મનોવિહાર કરવામાં મને કોઈ અતેરો આનંદ આવે છે.

દરેક મનુષ્યને મહત્તા ગમે છે. બચપણથી માંડીને વયોવૃદ્ધ થાય ત્યાં સુધી મનુષ્યજાત ખીજ ઉપર સરસાઈ કેવી રીતે મેળવી શકે, જનસમૂહની જીએ તેનું નામ કેવી રીતે રમતું રહે, તે લોકોનો લાડીસો કેવી રીતે બની શકે, તેના જ વિચાર ક્યાં કરે છે. હું પણ આવા વિચારો કરતો આવ્યો છું, એ હું તો નિખાલસતાથી કહી દઉં છું. સમાજમાં મારું કોઈ જાતનું મહત્ત્વ નથી. પરંતુ જાગૃત દુનિયામાં મહત્ત્વ ન હોય એટલે કલ્પનાજગતમાં મહત્ત્વ ન જ મેળવી શકાય એવું કોઈ કહી શકશે ખરું ? કલ્પનાસૃષ્ટિમાં મહત્ત્વ મેળવવું તે તો મારા હાથની વાત છે, એટલે કલ્પનામાં તો હું મારી જાતને સર્વોપરિ માનું છું. જે મનુષ્યને મનગમતું લેવાને હક્ક આપવામાં આવે તો તે સર્વોપરિ પદ માટે જ વક્ષણ બતાવવાનો. પરંતુ જીવંત અવસ્થામાં આ શક્ય નથી. જે મનુષ્યોને આવી છૂટ આપવામાં આવે તો દરેક જણને મહત્તા જોઈએ અને સામાન્ય બુદ્ધિ તો ના પાડે છે કે બધા મનુષ્યો બધાથી ઊંચા હોઈ શકે નહિ. એટલે આ વસ્તુ કલ્પનાસૃષ્ટિમાં જ શક્ય છે. અને દરેક મનુષ્યે જાહેર જીવનમાં તો નહિ પણ કલ્પનાજીવનમાં-દિવારવંદનમાં તો જરૂર મહત્તા માણી હશે.

* * *

તાજેતરમાં જ શહેરમાં એક વિદ્વાન આવેલા. સ્થાનિક વિદ્વાનોએ તેમનાં બહુ વખાણ કર્યાં. એક વિદ્યાર્થીને પણ મંચ ઉપર આવવાનું માન મળ્યું. તેણે એક અસરકારક વ્યાખ્યાન કર્યું. હું તે વ્યાખ્યાનમાં હાજર હતો. “ હું તેની જગ્યાએ હોત તો ? ” એ વિચાર મારા મગજમાંથી વીજળીના ઝળકારાની જેમ પસાર થયો.

પછી તો હું મંચ ઉપર ઊભા રહેવાનાં સ્વપ્નોમાં રાયવા લાગ્યો. મારા મગજમાં આ જ વિચારો ઘૂમતા. તે સિવાય ખીજ કશાને સ્થાન નહોતું. મારા પર્તનમાં પણ બેદર-કારી આવી ગઈ હતી. મારા મિત્રો પણ આ જોઈને મારી ટીકા કરતા અને પ્રશ્ન કરતા: “ ક્યા વિચારોમાં ડૂબી ગયા છો ? ” આના જવાબમાં હું મૌન સેવવું જ પસંદ કરતો.

અપાઠી પૂર્ણિમાનો ચંદ્ર આકાશમાં દેખાવાને થોડી જ વાર થઈ હતી. જગત આંદ-નીના રાજ્યમાં આમતેમ મહાઝતું હતું. અમે આજે ફરવા જવાનો નિશ્ચય કર્યો હતો. રાત્રિના નવેક વાગે અમે નીકળ્યા. દૂર દૂર ખેતરોમાં અને વાડીઓમાં અમે ફરવા નીકળી ગયા, પાસે જ એક વિશાળ-સરોવર સરખું તળાવ હતું. ચંદ્રમા તળાવમાં આબેહૂબ દેખાતો હતો અને તેના વેગના પરાવર્તનથી આસપાસનો જળસમુદાય કોઈ અલૌકિક રોબા અર્થ રહેતો.

મારા હૃદયમાં પણ મારી મહત્તા મેળવવાના વિચારોનું પરાવર્તન થયું. હું કલ્પનાની પાંખે ચડ્યો. મારા મિત્રોની હાજરીનું મને લાન ન રહ્યું.

[૨]

બાળે હું શહેરના દરેક વિદ્યાર્થીઓએ સંગઠન સાધવું જોઈએ એમ બધાને સમજાવી રહ્યો છું. બધા મને કારણ પૂછે છે કે સંગઠન શા માટે ? હું જવાબ આપું છું: “આજનો વિદ્યાર્થી એ આવતી કાલનો સર્જક છે. એ સર્જક જે નબળો હોય તો દુનિયા પણ નબળી બની જાય. આવતી કાલના સર્જકે તેને સહન કરવા પડતા અન્યાયો સામે ઝૂઝવું જોઈએ. તેની શક્તિને યોગ્ય માર્ગે વાળવી જોઈએ. આસપાસથી તેના ઉપર જે હુમલો થાય છે એ હુમલાનો સામનો કરવાની તેણે તાલીમ મેળવવી જોઈએ.”

હું સફળ થાઉં છું. આખા શહેરના વિદ્યાર્થીઓ મારા અનુયાયીઓ બન્યા. હું મારી જાતને એક મહાન નાયક માનવા લાગ્યો. મારા આનંદનો પાર ન રહ્યો. જ્યાં જાઉં ત્યાં ‘વિનોદભાઈ’ ‘વિનોદભાઈ’ યાદ રહેતું. કોઈ પણ સભા મારા વગર સભા કહી શકાય જ નહિ એવું મને લાગવા માંડ્યું.

- ધીમે ધીમે હું આસપાસનાં શહેરોના વિદ્યાર્થી મંડળોને પણ Affiliated થવાનાં કહેણ મોકલવા લાગ્યો. અને તેમાં પણ ઘણાં વિદ્યાર્થી-મંડળો જોડાયાં.

એ બધાને મેં એકત્ર થવાની હાકલ કરી અને વિદ્યાર્થીસંમેલન બધું. એ સંમેલનના પ્રમુખ તરીકે શુજરાતના યુવાન કવિ ‘સુન્દરમ્’ની વરણી કરી.

આખા શહેરમાં વિદ્યાર્થીઓ જ ભરતીનાં મોજાની જેમ ઊભરાઈ ઉઠ્યા. સભામાં આઠ હજાર વિદ્યાર્થીઓ ઉપરાંત આમંત્રિત શહેરીજનો પણ હાજર હતા. એ બધા અમારી રાહ જોઈ રહ્યા હતા.

બાળે કોઈ સત્તાશાળી વિજ્યોન્મત વીરની જેમ હું અને ‘સુન્દરમ્’ સભામાં આવ્યા. બધાએ અમને તાળીઓથી વધાવી લીધા. એ તાળીઓના ગડગડાટના પ્રતિધ્વ મારા હૃદયે ઝીંટ્યા. મારી છાતી ફાટ ફાટ ચલા લાગી. આનંદની અવધિ આવી રહી.

શ્રોતાજનોને ‘સુન્દરમ્’નો પરિચય મારે કરાવવાનો હતો. આવડી મોટી મેદની સમક્ષ હું કદી બોલ્યો ન હતો. હું મંચ ઉપર જીભો ચપેા, મારા હૃદયે થડકારા અનુભવ્યા. બહારથી હું શાંત જણાતો હોયો, છતાં મારા હૃદયમાં તો ટુંટુંકુ ધુધુ જાગતું હતું. “મને પોતાને શંકા થઈ કે હું બોલી શકીશ કે નહિ ? મેં મારી બધી શક્તિ એકત્રિત કરી. મારા હૃદય આવેગને રોક્યો અને ‘સુન્દરમ્’ની પિઠાન આપવી શરૂ કરી.

“ ભાઈઓ અને બહેનો,

આજે આટલી મોટી સંખ્યામાં મળીને તમે આ સંમેલનને જે આવકાર આપ્યો છે તે માટે હું તમને સહર્ષ ધન્યવાદ અર્પું છું. અને શુજરાતના નવા કવિઓમાંના એક પ્રખર કવિ ‘સુન્દરમ્’નું તમને ઓળખાણ કરાવતાં મને એક પ્રકારનો હર્ષ થાય છે.

“ ‘સુન્દરમ્’ મેં હમણાં જ કહ્યું તેમ, શુજરાતના એક પ્રખર કવિ છે. તે માત્ર કવિ જ નથી, પણ એક વાર્તાકાર પણ છે. અને વાર્તાકાર ઉપરાંત એક વિવેચકની પ્રતિભા પણ તેમનામાં દેખાઈ આવે છે. તેમનું નામ શ્રી. ત્રિયુવનદાસ અને જાતે લુહાર છે. તેમનાં તખલ્લુસ પ્રમાણે તેમનાં કાવ્યોમાં સુંદર તત્ત્વો ઘણા જ વિશાળ પ્રમાણમાં છે.

અર્થે જોતાં, ગુજરાતના જનસમુદાયને 'સુન્દરમ્'નો પરિચય કરાવવાની આવશ્યકતા રહે નહિ. અને તેમાં પણ આપણા જેવા વિદ્યાર્થીવર્ગ સમક્ષ તે 'સુન્દરમ્' અગત્ય છે જ નહિ. 'સુન્દરમ્'નો શરીરદેહ બેશક આપણે પહેલી વાર નિરખીએ છીએ, પણ તેમના અક્ષર-દેહે તે આપણે તેમને સારી રીતે પિછાનીએ છીએ. છતાં હું તમારી સમક્ષ તેમનો પરિચય આપવા બોલે થયો છું તે કેટલાંકને બેહુકુ લાગશે.

'ગુજરાત અને સુન્દરમ્' એ શબ્દો ભવિષ્યનો કાવ્યસાહિત્યનો અભ્યાસી જરૂર વાપરશે. 'સુન્દરમ્'ની પ્રતિભા ગુજરાતે પિછાની છે અને તેમની કદર પણ કરી છે.

તેમનો કવિતાપ્રવાહ તેમના વિદ્યાર્થીજીવનમાંથી જ શરૂ થયો હતો. એમની કવિતાવેલી પાંગરી ને ગુજરાતને 'કોયા હાગતની કડવી વાણી' સાંપડી. આમાં તેમણે ગરીબોનાં-દલિતોનાં ગીતો ગાયાં છે. આજની સમાજરચના સામે તેમણે અવાજ બાહેર કર્યો છે. બધાં ગીતો બજનોની રાહ કે લોકગીતને ઢાળે લખેલાં છે. તેમનો ખીજો કાવ્યસંગ્રહ 'કાવ્યમંગલા' ૧૯૩૩ માં બહાર પડ્યો. આખું ગુજરાત કવિની પ્રતિભા નિરખીને છક થઇ ગયું. વિશ્વનાથ ભટ્ટે કાવ્યમંગલાની '૩૩ ના લલિતવાર્જનમયના સર્વશ્રેષ્ઠ ગ્રંથ' તરીકે ગણુના કરી છે. તેમને રણુજિતરામ સુવર્ણ ચંદ્રક આપીને ગુજરાતે તેમની કદર કરી.

પછીનો તેમનો ગ્રંથ 'હીરાકણી અને ખીજ વાતો' આજ સુધી સાહિત્ય-સૃષ્ટિએ અચૂરપર્શોલાં લોકોના વિચાર ને વર્તન, વાણી ને રીતભાત કવિએ આમાં પ્રતિબિંબિત કર્યાં છે. આ વાર્તાઓમાં પણ કવિનું માનવકુખ-સમભાગી હૃદય-બહાર તરી આવે છે. પછીનો તેમનો વાર્તાસંગ્રહ 'ખેલડી અને નાગરિકા.' આમાં જીવનમાં બનતો છતાં ખેલડી સારાસારની વૃત્તિથી અચૂરપર્શાયેલો રહેલો જાતીય પ્રશ્ન ચર્ચ્યો છે. (Antisexual and Homosexual-સમજાતીય લેમ જ વિજાતીય) અને માટે, આવા પ્રશ્નો સાહિત્યમાં રજૂ ન થવા બેધએ એવી માન્યતા ધરાવનાર કેટલાક વિવેચકોએ 'સુન્દરમ્' ઉપર નીતિધાતક હોવાનો આક્ષેપ પણ મૂક્યો છે. લંબાણુભયે તેની ચર્ચા અહીં અનાવશ્યક છે.

તેમનો ત્રીજો અને છેલ્લો કાવ્યસંગ્રહ "વસુધા." કવિ આમાં પ્રભુ બણી પગલાં માંડે છે. અને માનવજીવનનાં જે વિષમ બોલે છે તેની સામે ઝંઝૂમવાની શક્તિ આવે તે માટે પ્રાર્થના કરે છે.

" 'સુન્દરમ્'ના કાવ્યમાં એક જાતનો ચતુર્તાટ અને ઉત્સાહ છે. તેમાં નવા યુગનાં પ્રતિબિંબો છે, જે જીવનને આબેહૂબ રજૂ કરે છે. અને તેમનો કાવ્યવિષય 'તુરેલી ઘડિયાળ' અને 'ખાનો ફોટોગ્રાફ'થી માંડી 'વિરાટની પગલી' સુધીનો ગમે તે થઇ શકે છે.

તેમનો છેલ્લો વાર્તાસંગ્રહ 'પિયાસી.' આમાં 'પેકાર્ડનો પ્રવાસ' 'મોનાલિસા' મૃત્યુ 'મિન પિયાસી' 'આસ ડૉક્ટર' વગેરે સુવાચ્ય વાર્તાઓ છે.

" ગુજરાતી સાહિત્ય ઉપર એક આક્ષેપ છે કે તેમાંથી હાસ્યવૃત્તિ ઓછી થતી જાય છે, અને જીવનનો માત્ર ગંભીરતાથી જ વિચાર કરે છે. પણ 'સુન્દરમ્'માં હાસ્યરસ સારી પેઢે ખીલેલો છે, એ તેમનાં કેટલાંક કાવ્યો અને 'પૂનિયો' જેવી વાર્તા વાંચતાં જણાઇ આવે છે. કવિના હાસ્યરસમાં પણ-વિશિષ્ટતા છે. એ હાસ્યમાં કડુણાની મિલાવટ છે. તે મનુષ્યને હસારીને આંસુ સરાવે છે. તેમનું હાસ્ય માનવીને વિચાર કરતો કરી મૂકે છે.

મારે દૂંડામાં કહેવું હતું, પરંતુ જરા લંબાણ થઈ ગયું છે તો મારી ચાહું કે જે કે 'સુન્દરમ્' વિષે કહેવાયું થયું છે. પણ તમારી અને તેમની વચ્ચે હું વધારે વખત જોઈ રહેવા માગતો નથી. હવે હું શ્રી 'સુન્દરમ્'ને પોતાનું વક્તવ્ય શરૂ કરવા વિનવે ખેંચી જવાની રમ્મ લઉં છું."

આખી સભાએ મને તાળીઓથી વધાવી લીધો. અને 'Very good'ના પોકારો વાતાવરણ ગાળી જઈયું. હું તો સ્તબ્ધ થઈ ગયો. એ તાળીઓના મગગડાટ માટે હું માનતને ધન્ય માનવા લાગ્યો.

[૩]

હું એ મગગડાટ સાંભળતો હતો, ત્યાં "એય કલ્પનાસાગરના છંદા ! ચાલને હવે ! એ અવાજ મારે કણે પડ્યો. મારી કલ્પનાશ્રમિ ચત્રચિત્રની માફક અદ્ભુત થઈ ગઈ. અંધારાને જાગી ગયો. કેટલાયે વર્ષો સુધી નિદ્રામાં રહેનારો માણસ અંધારાને જાગી ઉઠે અને તેને જોવો અનુભવ થાય એવો અનુભવ મને થયો. મેં આસપાસ દ્રષ્ટિ ફેંકી, પણ ત્યાં ન હતા 'સુન્દરમ્' કે ન હતા આઠ હમ્મર વિદ્યાર્થીઓ. એ વિદ્યાર્થીઓનું સ્થાન સવાર થયેલું હોવાથી હમણાં જ જાગી ઉઠેલા બગલાઓએ અને કાગડાઓએ લીધું હોય તેમ તે તળાવના આરે બગલાઓ અને કાગડાઓ બોલી રહ્યા હતા.

'વાસ્તવિક જીવન ઉત્તમ કે કલ્પનાજીવન ?' એ વિચારતો વિચારતો જ હું મારા મિત્રો સાથે ઘર ભણી પાછો વળ્યો.

卐

“અંથ”

:: મનહર છંદ ::

પુરુષ પુસ્તક વાંચી સેજ સ્વાદ ચાખી જોને,
સ્ત્રી સરસ્વતી માત રસાસ્વાદ ચાચી જોને;
કાલે વાંચું, આજે વાંચું, એમ રાખ નહિ ઉણું,
લય થાશે એમ તારો, જટ પી પિયૂષ પીણું. ૧

થમ સમ અધિકાર—અજ્ઞાનતા દે હઠાવી,
વાંચી સદ્અંથ દે તું જ્ઞાનદીપ પ્રગટાવી;
ચોરા ચોટે લેગા થઈ તડાકા લગાવ નહી,
અંથપાલ પાસ જઈ સુઅંથ કઢાવ. સહી. ૨

અંથ સેવન તું કર, બતાવે તે મારગ રૂઢો,
પચાવે જો હૃદયમાં થાય નહિ આપ કૂડો;
દર્દીઓનું દર્દ અને માનવીનું શ્રાન્ત મન,
પલકમાં વિસરાવે મન મોદ પામે તન. ૩

સંસ્કારનો વારસો

[દ્વંદ્વ વાર્તા]

[માર્ચ અંકના પૃષ્ઠ ૧૧૧ થી ચાલુ]

રમેશે પણ આ વાતને સંમતિ આપી.

“ તમે બંને જણુ દીક છો ! મારે તે લોકોનો પરિચય શું ? અહ્ય પરિચયે કોઇને અન્યાય થઇ જશે. ”

“ તો ક્યાં કોઇને ફાંસીને લાકડે લટકાવવા છે ? ”

ન્યાયાધીશ બનતાં મને આનંદ થયો. “ ભાભી, પણ આ વિવાદમાં મને ભૂખ્યો રાખશો ? જુઓ, બનિયાં ક્યારનાંય મારા ભાણામાં થઇ રહ્યાં છે. ”

ચર્ચામાં બનિયાનો એક ધાણુવોય દાઝી જવા આવ્યો હતો. ઉમા શરમાઇ ગઇ.

મેં શરૂ કર્યું: “ રમેશ, બંને ગૃહસ્થો સંજ્ઞાન અને ઉદાર છે. દરેકના અંતરમાં સેવાની ધગશ છે. બંને પૈસાનો ભોગ આપે છે. બંને લગ્નપ્રતિષ્ઠ પુરુષો છે. બંનેની લાગવગ પોતાના મંડળ અને ક્ષેત્રમાં જિયા પ્રકારની છે. બંનેની.....”

ઉમા બોલી ઉઠી: “ અમને બેય માણસને રાહ રાખવા માટે તમને અભિનંદન. આજો હવે અમારો ઝગડો પતી ગયો. હ્યો, આ વધુ બનિયાં. ના શું કામ કહો છો ? કંદનાં છે. ”

મેં ચલાવ્યું: “ આ તો હજી પ્રસ્તાવના થઇ. શ્રી. ચિમનલાલ શેઠ બહુ બોળા છે, પણ પ્રતિષ્ઠાપ્રેમી જણાય છે. કોઇ ફાળો તેને ત્યાંથી પાછો જતો નહિ હોય, તેની રહેણી-કરણી અને ચીજોચીજમાં વિપુલતા છે, ન્યારે મગનભાઈના ઉપરકરો પાછળ ભાવ છે. ચિમનભાઈને ભવ્યતા, દેખાડવાનો મોહ છે, ન્યારે મગનભાઈ આદર્શ પાછળ મથે છે. શેઠ એકલા પડી જાય છે, ન્યારે આ પક્ષે દંષ્ટિના સંસ્કાર છે. ”

બંને શ્રોતાઓ સામું જોઈ રહ્યા.

“ સંસ્કારની કોઇ પારાશીશી નથી, મારી દૃષ્ટિએ પુસ્તકોને હું સંસ્કાર-પરીક્ષાનું સખળ સાધન માનું છું. ” કોઇ માણસ પાસે જઈને તેનાં વસાવેલાં પુસ્તકો તમે જુઓ તે ઉપરથી તેના શોખ, સ્વભાવ અને રહેણીકરણીની કલ્પના આવી જાય છે. શ્રી. ચિમનભાઈનું પુસ્તકાલય મેં જોયું. શેઠે જુવાનીમાં તે પુસ્તકો રસથી વાંચ્યાં હશે. ઉદ્યોગ અને તેની વ્યવસ્થાનાં પુસ્તકોની સંખ્યા પણ સારી છે, પણ એ બધાં ઓગણીસમી સદીનાં ને આ સદીના પ્રારંભનાં છે. સુખલાલે આ સંગ્રહમાં જળુવા જેવી-વૃદ્ધિ કરી જણાતી નથી. વેપારી કે વ્યવસ્થાપક તરીકે સુખલાલ કદાચ નિષ્ફળ હશે. શેઠના મગજ ઉપર પુત્રની નિષ્ફળતાનો મોટામાં મોટો બોજો હોય તેવું દેખાય છે. ”

ઉમા જોઇ જ રહી: “ છોકરાનું નામ સુખલાલ, અને ધંધામાં તે બેધ્યાન, એ બધું કેમ કહી શકો છો ? ”

“ મેં એવું કાંઇ ચર્ચાનું તો યાદ નથી. ” રમેશે જણાવ્યું.

“ કદાચ તમારા શેઠ સાહેબને અને તેના પુત્ર મહાશયને હું અન્યાય પણ કરતો હોઇશ. એમના પુસ્તકાલયમાં છેલ્લાં વરસોનાં પ્રકાશનો લગભગ નથી. અત્યારે જગત તો પ્રગતિશીલ

ધતું બપ છે, તમારે પુસ્તકાલય તો હતું તે ને, તેજ છે. થોડી ગુપ્તચર કયાઓ અને કો બ્યોતિપનાં પુસ્તકોનો નહિ જેવો વધારો થયો છે. દિલ્લ અને એક્ટ્રેસોના ફોટાઓ ખૂબ આ ઉપરથી શેઠના પુત્રનું ધંધા ઉપરનું બેધ્યાન જણાઈ આવે છે. શેઠ આટલા સુખી ! કપાળ ઉપર બોધ્યે તે કરતાં ઘણી વધુ કસ્યલીઓ, એ આનું કારણ કહી શકાય મોતીનાં તોરણોમાં સુખદાસનું નામ સ્થળે સ્થળે અંકાયું છે, અને બીજું એકેય નામ તેથી એ એકમાત્ર પુત્ર છે, એ સદજ જણાય છે. ”

દંપતિને આનંદ થયો જણાયો. ઉમાએ પ્રશ્ન કર્યો: “ ઠીક તમારે મગનબાઇનું છે ? તેને દીકરો છે ? નામ શું ? તેને ત્યાં કોઈ મોતીનાં નામવાળાં તોરણ નથી ? ચ તમારે પરીક્ષા થશે. ”

“ મગનબાઇના છોકરાનું નામ રતિકાન્ત છે અને પુત્રવધૂનું નામ અરુણા. રતિકા સફળ વ્યાપારી અને સામે મિત્રનીક છે. તેણે ઉપાડી લીધેલ બોગધી મગનબાઇ વધુ સમ સેવા કરી શકે છે. બીજા બાળકોમાં એક પુત્રી માધવી છે. તે પણ સંસ્કારી લાગે સુંદર પણ હશે. ”

દંપતિ એકબીજા સામે નોંધે રહ્યાં. “ શાબાશ, તમે કોઈ જાદુગર છો, નહિ બેશી તો જરૂર છે. ”

અમે ત્રણેય હસી પડ્યાં. મેં આમુ રાખ્યું: “ શ્રી. મગનબાઇનું પુસ્તકાલય સુંદર છે. પુસ્તકો વસાવવા પાછળ તેણે ધ્યેય રાખ્યું છે. એ પુસ્તકોએ તેનાં બાળકો ઘડ્યાં છે, તેનું પુસ્તકાલય નિત્ય વધતું ગયું છે. અંજનિધરિંગનાં અઘ્ઘતન પુસ્તકો પણ તેમાં છે. તેના ઉપર ‘ રતિકાન્ત ’ અંકિત થયેલું છે. ગુજરાતી શિક્ષક ત્રથો પાછળ અરુણા ઠીક ખર્ચ કરતી જણાય છે. છેલ્લાં થોડાં વરસમાં બહાર પડેલ બાલસાહિત્યનાં અને કુમાર-સાહિત્યનાં પુસ્તકો ઉપર ‘ માધવી ’ નામ લખાયેલું છે, તે તેની કન્યા લાગે છે. ગયાજ મહિનાના પ્રકાશન ઉપર પણ ‘ કુ. માધવી ’ છે, તેથી હજી કુમારી હોવાનું સ્વાભાવિક જણાય છે. ત્રણ વરસ પહેલાંના ‘ ધરદીવડી ’-કુટુંબના હસ્તલિખિત માસિકની ફાઇલ જોતાં તેના સંસ્કારની કલ્પના આવી છે. અક્ષરનો મરોડ અદ્ભુત છે. માતાપિતાએ વસાવેલાં સંસ્કાર-સાધનોનું ફળ સંપૂર્ણ રીતે આ બાઇબલેનમાં આવી ગયું છે. ”

“ આફ્રીન, હોસ્ત ! આફ્રીન ! ”

“ અભિનંદન ! દિવરજી ! અભિનંદન ! પણ કુમારી માધવીને ‘ સુંદર ’ વિશેષણ આપી, વણબોયે મોઢમાં તો નથી પડ્યાને ! ”

મને યાદ આવ્યું કે હું ‘ સુંદર ’ શબ્દ બોલી ચૂક્યો હતો. કુટુંબના ગ્રુપફોટા ઉપરથી માધવીની સુંદરતા કલ્પી હતી. પણ અરુણાએ ક્યાં એાછી સુંદર હતી, બેથી માધવીને જ એ વિશેષણ આપ્યું ? પણ તેથી શું થયું ? હું તો આ વિષયથી અસ્પર્શ છું એવી મારી ખાતરી હતી. ભલેને કાંઈ બેવાજ ગયું હોય !

મેં વાત બદલવા પ્રયત્ન કર્યો: “ બાબી, તમે જામી તો-સ્મો. ”

“ વાહ રે, સાક્ષરસ્થ, વાહ ! આ તમારી સામે બેઠાં બેઠાં તો ઉનાં ઉનાં બળિયાનો સ્વાદ લઈ લીધો તેનું પણ સુંદરતાના સમોદમાં ધ્યાન ન રહ્યું ? ”

ઉમાએ પાન બનાવ્યાં, અને અમે ત્રણેયે ખાધાં. મેં આગળ ચલાવ્યું: “ પુરતક માનવીને રમે છે. અંથ એ જીવનની મોજ છે, પ્રેરક સુધા છે, એકાંતનો પ્રતીકાર છે, દિલના ધા રૂઝવનાર ઔષધ છે, પ્રવાસનો મિત્ર છે, કારાવાસનો ભેડ છે.....”

મેં જરા ખોંખારો ખાધો, ને આગળ ચલાવ્યું: “ અંથ એ દુનિયામાં હમદર્દી દેખા-ડનાર, અમિત્રનો મિત્ર, સન્મિત્રનો શુભેચ્છક, ગમગીનીને વિસરાવનાર અને કલ્પનાના પ્રદેશમાં ફરે ફરે લઈ જનાર બલવત્તર સાધન છે. ”

મને લાગ્યું કે હું બહુ બોલી રહ્યો છું. થોડો વિષયાન્તર પણ થઈ ગયો, પણ છતાં મેં ચાલુ રાખ્યું, “ આ પ્રવચન કોઈ કાવ્ય જેવું અને કલ્પનામય લાગશે. પણ ખરેખર, પુસ્તક ચારિત્ર્ય ધોડે છે. એ જેમ દુનિયાતું અમૃત છે, તેમ એર પણ છે. ”

યુગલ અવાકપણે સામું જોઈ રહ્યું. મેં ચલાવ્યું: “ સારાં નરસાં પુસ્તકોની અસર મન ઉપર થાય છે. માણસ કેવો છે તે તેનાં મિત્રોથી જેમ ઓળખાય છે, તેમ પુસ્તકોથી પણ ઓળખાય છે. ખરાબ વાચનની અસર, ખખરેય ન હોય તેમ આડકતરી અને અણધારી ધીમી ધીમી થાય છે. ઇબ્નકશન તરત અસર કરે છે, પણ સારાનરસા અંથોતું વાચન દેશી દવાની પેઠે, રમેરગમાં ધીમે ધીમે પ્રસરી શુષ્ક કે અવશુષ્ક કરે છે. પુસ્તકો વસાવનારાએ પુસ્તક વસાવવામાં ખૂબ ધ્યાન આપવું જોઈએ. પુસ્તકની પસંદગી તેના નામ, કદ, કિંમત, સુશોભન, ચિત્રો, ટાઇપ, મધાળાં, અવતરણ કે ભાષા-લાલિત્યથી નહિ પણ તેનાં શુષ્ક ઉપરથી થવી જોઈએ. આવી પસંદગી મગનશાસે પડેલેથી કરી છે. પોતાની અબજી પત્નીને પણ આ સાધનથી સંસ્કારી બનાવી, કુટુંબને પણ એ રીતે સંસ્કાર ભૂષિત કર્યું. અત્યારે તેનું સુખ એ સંસ્કારશોભન કુટુંબ છે—નહિ કે તેના પૈસા. ”

“ ધન્ય છે, શું ધનામ આપું ? ચાલો, અમારો કન્ઝિયો તો હંમેશનો મટાડયો ! જુઓ, આને તમારી એ ‘ સુંદર ’ અને ‘ સંસ્કારી ’ માધવી અત્રે આવી હતી. આ વર્ષની “ સ્ત્રીબોધ ” ની નવલિકાઓમાં તેની નવલ ‘ અન્નપૂર્ણ મોહું ’ સર્વશ્રેષ્ઠ ગણાઈ છે. માધવીની તસ્વીર પણ આ અંકમાં છે. ”

મેં તે અંક લીધો. નીરખી રહ્યો. દંપતિ હસી પડ્યાં. હું શરમાયો.

“ આમાં માધવીનું એક ચર્યોપત્ર છે. અંતર્પટમાં રહેતા એક લેખકને નેપથ્યમાંથી ઘસડી લાવવાનો એક પ્રયત્ન તેણે કર્યો છે. ”

રમેશે પૂછ્યું: “ એ વળા શું ? ”

ઉમા બોલી: “ કોઈ એક શરમાળ કે ચાલાક લેખક છે. આનંદાલ તે ખૂબ લખે છે. ગૂંજરાતનો તે અજોડ લેખક ગણાય છે. પણ તખલ્લુસથી લખે છે, તેથી એ કોણ છે, તેની અનેક કલ્પનાઓ થઈ રહી છે. તેમાં એક વૃદ્ધિ માધવીએ કરી છે. ”

એ ચર્યોપત્ર મેં કાઢ્યું ન હતું. ફોટામાં અંકિત થયેલા સૌમ્ય અને સુમધુર ભાવો હજી હું જોઈ રહ્યો હતો. પણ આ વાત સાંભળી હું ચમક્યો.

“ કોણ ? કોણ ? શું એ તખલ્લુસે ? ”

“ પૃથ્વીવલ્લભ. ”

“ હે ! ” માસિક મારા હાથમાંથી પડી ગયું, હું ગૂંજરાતી દૈનિકો કે સાપ્તાહિકો

ઝોઈ વાંચતો. અથવા, કહો કે મને કલકત્તામાં પૂરાં મળતાં પણ નહિ. હું આ ચર્ચાથી અગણ્ય હતો.

“ કોણ કહે છે કે મુંબઈ, વડોદરા, સુરત કે અમદાવાદ જેવા સ્થળથી દૂર આ લેખક છે, કોઈ કહે છે કે નડીઆદ તેની જન્મભૂમિ હોવી જોઈએ. કોઈ કહે છે કે ‘ પૃથ્વીવલ્લભ ’ એ રામનું બિરદ છે, તો કોઈ ‘ કક્ષાપી ’ નો વંશજ કે રાજકુમાર કોલેજમાંથી કોઈ હશે. કોઈ કહે છે કે કોઈ ગુજરાતી આઈ. સી. એસ. છે; કોઈ તેને અતુલવલ્લભ માને છે. એક એમ કહે છે કે આ માણસ ગુજરાતી નથી, કારણ તળપદી બાપા તેના લખાણમાં નથી, પણ કોઈ મહારાષ્ટ્રીય વિદ્વાન છે, જે મુંબઈ વસે છે અને સુંદર ગુજરાતી લખી શકે છે. કે. માધવી તો આ પૃથ્વીવલ્લભ ઉપર આક્રીન આક્રીન છે. તે કહે છે કે, બૃહદ્ ગુજરાતમાં વસતા કોઈ ગુજરાતીની એ કલમ છે. લેખક જીવન છે. તેનાં લખાણમાં બધા રસ છે. પણ શૃંગારભાવ અયુક્ત કક્ષાએ જ પહોંચ્યો છે, તેથી અપરિણિત લાગે છે. અંગ્રેજીનું જ્ઞાન અગાધ છે, પણ એમ છતાં લખાણ મૌલિક છે. બંગાળના રીતરિવાજોની જાણે અજાણે છાપ છે, જેથી તે કદાચ બંગાળમાં રહેતો હોય. અને બીજું તો ઘણું લખ્યું છે. ” ;

હું મંત્રમુગ્ધ બન્યો અને પૂછ્યું: “ ક્યાં છે એ માધવી ? ! ! ગુજરાતના સંસ્કારની એ પ્રતિમા છે, સરસ્વતી માતાની વદાવસોઈ એ પુત્રી ક્યાં છે ? ”

ઉમા હસી પડી. “ કહો ન કહો, માધવીના વર્ણન ઉપરથી જ હું કાલની સમજાઈ છું કે ‘ પૃથ્વીવલ્લભ ’ અહીં છે. મેં તેને આશા પણ આપી છે કે તેનાં દર્શન થઈ શકશે. તે તો એટલી બધી ઉત્સુક બની બેઠી છે-ઓ હો ! જેની વાત નહિ. ”

“ ત્યારે, તારે કહેવું હતું ને કે તેને મળે. ”

“ પણ કનૈયાલાલ મુનશીનો પૃથ્વીવલ્લભ રસિક હતો; આ તો અરસિક છે. મુંબઈની મદભરી મલખતી અનેક લલનાઓથી નાસી આવનાર પુરુષ છે; એને મળાને શું લાભ ? ”

“ માફ કરો; મુંબઈની એ અનેકાનેક રમણીઓ પૈકી કોઈ એવું સંસ્કારી ન હતું કે જે આ સંસ્કારશોભન માધવીની તોલે આવે. ”

* * *

માધવીનો મને મોઢ લાગ્યો હતો, ને મારો માધવીને. અમે પરસ્પર-બાબીના પ્રતાપે મને દેશમાં બોલાવવાનો મિત્રોનો હેતુ હવે હું સમજ્યો. (સંપૂર્ણ)

પ્રતાપરાય ગિરધરલાલ મહેતા

તપથી શરીર શુદ્ધ બને. સંયમથી બુદ્ધિ અને મન શુદ્ધ બને. જેનું શરીર શુદ્ધ હોય, જેનાં બુદ્ધિ અને મન શુદ્ધ હોય તે જ વિશુદ્ધાત્મા બને.

*

આપણે જે સારા યવાની પ્રબળ ઈચ્છા કરીએ છીએ તો કુદરત પણ આપણને તેમાં મદદ કરે છે,

પેટલાદ મહાલ કઠી પુસ્તકાલય પરિષદ

સિદ્ધોલ તા. ૧૫-૩-૧૯૪૨

પેટલાદ મહાલ પુસ્તકાલય પરિષદનું કુલ અધિવેશન સિદ્ધોલ મુકામે તા. ૧૫-૩-૪૨ ના રોજ બાણીતા લોકસાહિત્યકાર શ્રી. ગોકુલદાસ રામચુરાના પ્રમુખપદે મળ્યું હતું. જે પ્રસંગે મહાલનાં પુસ્તકાલયોના પ્રતિનિધિઓ ઉપરાંત પુસ્તકાલય ખાતાના મદદનીશ વ્યવસ્થાપક શ્રી. ઉમેદભાઈ મો. પટેલ, વ. રામચંદ્ર પુ. પ્રચારક શ્રી. વર્દલભાઈ, તેમ જ મહાલની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિમાં જોડો રસ લેતા મહાલ પુ. મંડળના પ્રમુખ શ્રી. હરિવલ્લભદાસ શાહ તેમ જ માનદ મંત્રી શ્રી. જનકલાલ યાચીકે, મહાલશાળાધિકારી શ્રી. ચક્રાન્ત દેસાઈ તથા એજ દિવસોમાં મળતી મહાલ આરોગ્ય પરિષદ અંગે પધારેલા કાર્યકર્તાઓ અને ગામજનોએ સારી સંખ્યામાં હાજરી આપી હતી.

પરિષદ બેઠક માટે ખાસ મંડપ બિભો કરવામાં આવ્યો હતો.

સભાનું કામકાજ બપોર પછી ત્રણ વાગતા શરૂ કરવામાં આવ્યું હતું. પ્રારંભમાં શાળાના વિદ્યાર્થીઓ દ્વારા ઈશ્વરસ્તુતિ અને બાળાઓનું સ્વાગતગીત થયા બાદ સ્વાગતપ્રમુખ શ્રી. લક્ષ્મીભાઈ કલ્યાણભાઈ પટેલનું સ્વાગતવ્યાખ્યાન, તેઓ પોતે વાંચી શકવા અશક્ત હોવાથી બીજા એક બાઈએ વાંચી સંભળાવ્યું હતું, જેમાં સિદ્ધોલ ગામનો તેમ જ ત્યાંની સંસ્થાઓની પ્રવૃત્તિઓની પરિચય આપી જણાવ્યું હતું કે,

પુસ્તકાલય શા માટે ?

આપણે દરવર્ષે એકલા મળીએ છીએ તેમાં આપણા મહાલની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિમાં એટલો આવે અને તે વેગવંતી બને એટલા માટે ચર્ચાઓ કરીએ છીએ, ઠરાવો ધરીએ છીએ અને છૂટા પડીએ છીએ. આપણી-ચરોતરની તમામ પ્રવૃત્તિઓના પ્રાણ સાધુચરિત અગીન સાહેબ આજે નથી; પરંતુ આપણે તેમનાં કાર્યોને જીવંત રાખીશું તો તે અમરતા પ્રાપ્ત કરશે. પુસ્તકાલયને ધેરધેર ફરતું કરો એ તેમનો મંત્ર હતો.

પુસ્તકાલય જીવન ધડામાં, જીવી જાણતાં શીખવાડવામાં જીવનના અંત સુધી જરૂરી વ્યવહાર શિક્ષણ આપનારી સંસ્થા છે. તે તો જ્ઞાનગંગા છે. ગંગાને કિનારે બેસીને શા માટે કૂવાનું પાણી પીવું ? જ્ઞાનગંગાનું પાણી જ આપણને પવિત્ર કરવા વહન કરી રહ્યું છે. સાધુ મહાત્માઓની સોજત કરતાં પુસ્તકાલયનાં પુસ્તકોની સોજત બેદબાવ વગરની દરેકને માટે ખુલ્લી છે. આજે રામ કે કૃષ્ણ નથી. વસિષ્ઠ કે વાલ્મીકિયેય નથી, નથી બુદ્ધદેવ કે નથી પયંગવર, નથી વિવેકાનંદ કે નથી ટાગોર, પણ પુસ્તકાલયોમાં તો તે જીવતા જ છે. તેમનો સત્સંગ ત્યાં જ છે. એવો નિર્દોષ સત્સંગ છોડી શા માટે બહાર ગમે ત્યાં ફરવું ?

પુસ્તકાલય જીવંત કેમ બને ?

પુસ્તકાલયો તો આપણા તાલુકામાં ગામડે ગામડે રચપાછ ગયાં છે. પુસ્તકોરૂપી મિહા-ધના બંડારો દરેક જગ્યાએ બરાબ તો ગયા છે જ; પણ શું તેને જોવા કરવાથી આપણું પેટ ભરાશે ? આપણને જ્ઞાનનો લાભ મળશે ? આપણું કલ્યાણ સધાશે ? પુસ્તકાલયોમાં સંગ્રહ વધે, તેનાં મોટાં આવીશ્યાન મકાનો બંધાય તો પણ કેવળ તેનાં દર્શન કરવાથી કંઈ અત્તાનનાં અધારાં ઉઘેચાશે ? કદી નહિ. એમ કંઈ જ્ઞાની યવાઈ નથી. ત્યારે શું કરવું ? તેનો વિચાર કરવાનો છે.

આપણાં ઘણાંખરાં પુસ્તકાલયોનું કામ શિક્ષકો જ કરે છે, શિક્ષકોને શાળાના કાર્ય ઉપરાંત અનેક કાર્ય હોય છે. તેમના ધરતું કામ પણ હોય છે. ઉપરાંત પુસ્તકાલયનું કામ પણ તેમને જ કરવાનું હોય છે. એક જ માણસને એકીસાથે ઘણાં કામ કરવાનાં હોય તો એક પણ કામમાં કંઈ જ ભલીવાર આવે નહિ ! તેવી જ રીતે પુસ્તકાલયનું પણ જોઈએ તેવું કામ થઈ શકે નહિ ! શિક્ષક તો માર્ગદર્શક છે. તેને હાથે જ આપણી પ્રજાનું ઘડતર થવાનું છે. ગ્રામીન ઋષિમુનિઓ બાળકોને ભણાવતા. લોકો તેમને પૂજ્ય અને માનવંત ગણતા. અને એટલે જ આપણા પૂર્વજો-તેમના વિદ્યાર્થીઓ મહાન થઈ શક્યા. આજે આપણે આપણા શિક્ષકોની કિંમત આંકતા થઈશું, તેમના તરફ ભાવના રાખીશું તો એ જ શિક્ષક આપણાં બાળકોને, આપણા ગામને હિત્ય કક્ષાએ લઈ જવા તેનાથી અને તેટલો બધો પ્રયત્ન કરશે. ત્યારે જ એ શિક્ષક પુસ્તકાલયનું કામ સુંદર રીતે કરશે. અત્યારસુધી આપણે શિક્ષકો તરફથી વેદની જ આશા રાખી, પરિણામે કેળવણીનું પ્રમાણ વધ્યું નહિ અને પ્રૌઢ શિક્ષણના અખતરા કરવાની જરૂર પડી. સારા શિક્ષકો જ દેશને આઝાદ બનાવવાના પાયા નાખશે. સંસ્કારોનું ઘડતર તેમને જ હાથે થવાનું છે.

શિક્ષકોએ-પુસ્તકાલયોના મંત્રીઓએ-ગામેગામ વાચનમાં રસ લેતા યુવકોનું યુવકમંડળ સ્થાપી ઘરઘરે પુસ્તકો પહોંચાડવાની યોજના દાખલ કરવી. દિવાલપત્રો ફેર ફેર બનાવી તેમાં સ્થાનિક સમાચાર, જનસુખાકારીના ઉપાયો, નીતિવાક્યો વગેરે લખવું. રાત્રે કથાવાર્તાની યોજના ચાલુ કરવી. આવી બધી યોજનાઓ અદાન અને એકૂત વર્ગના બાળકો તથા બહેનોમાં જ્ઞાનના પ્રચાર માટે ચાલુ કરવી. સંમેલનો અઠવાડિયે રાખી પુસ્તકાલયનાં પુસ્તકોના વાચનથી થતા લાભ સમજાવવા, યુવક-મંડળોથી આવી કાયમી યોજના થશે ! સારા શિક્ષક જતાં પણ પુસ્તકાલય છૂવંત રહેશે.

પ્રૌઢશિક્ષણનું કાર્ય પણ ઉપાડવું જોઈએ.

મહાલ મંડળોએ આવાં યુવકમંડળોને ઉત્તેજન આપવું જોઈએ. મહાલનો પુસ્તકાલયો વ્યવસ્થિત તેમ જ શુભંત અને તેટલા માટે સારા કાર્ગકરને રોકવો જોઈએ. તાલુકામાં સેવાભાવી કાર્યકરો દ્વારા પ્રૌઢ શિક્ષણના પ્રચારનાં કાર્ય પણ મહાલ મંડળે ઉપાડી લઈ જ્ઞાનગંગાને વહેતી કરી દેવી જોઈએ. બહેનોને વાંચતી ભાગ્યે જ જોવામાં આવે છે. જ્યાંસુધી બહેનો અભણ કે અજ્ઞાન રહેશે ત્યાંસુધી આપણી પ્રજાને ઉદ્ય નથી. તેમનામાં વાચન-પ્રેમ જાગત થાય તેવી યોજનાઓ વિચારવી એ પણ આંપણું કામ છે.

સ્વાગતપ્રમુખનું વ્યાખ્યાન થઈ રહેતાં પરિષદની સરજતા ઈચ્છતા સંદેશોઓ વાંચવામાં આવ્યા હતા, જેમાં પુસ્તકાલય ખાતાના મે. રા. રા. વ્યવસ્થાપક શ્રી. વાકનીસ સા.નો ખાસ પ્રેરક હતો. સંદેશાવાચન થઈ રહેતાં પ્રમુખપદ માટે દરખાસ્ત-અનુમોદન થતાં સંમેલનના વરાયેલા પ્રમુખ શ્રી. રાયચુરાએ પ્રમુખસ્થાન લીધું હતું અને તેઓશ્રીનું હાથેનું વ્યાખ્યાન વાંચ્યું હતું. (જે ગયા અંકમાં અમે આપી ગયા છીએ.)

ખાદ ઠરાવોનું કામ હાથ ધરવામાં આવતાં નીચે મુજબના ઠરાવો પસાર થયા હતા:—

પહેલો ઠરાવ—પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિને આવા આર્થિક સંકડામણના સમયમાં પણ ઉદાર ભાવ ધોધી રહ્યા છે તે માટે શ્રીમંત મહારાજ સાહેબને અભિનંદન અર્પિતો અને દીર્ઘાયુ ઇચ્છતો પસાર કરવામાં આવ્યો હતો.

કરાવ ૨—ખાતાની સૂચના નં. ૪૪ સને '૩૬-૪૦ થી પુસ્તકાલયના ખર્ચની જે ટકાવારી કરાવી છે તેમાં ફેરફાર કરી મકાનવાળાં ગ્રામ પુસ્તકાલયો માટે પત્રો ખાતે ૨૫ ટકાને બદલે ૩૫ ટકા રાખવાની ખાતાને બલામણુ કરે છે.

દરખાસ્ત—ખુશાલભાઈ કાળીદાસ પટેલ અનુ.—ભિખાભાઈ નરસિંહભાઈ પટેલ

કરાવ ૩—પુસ્તકાલયોનાં કાયમકુંડો, પુ. સ. સ. મંડળ, બરોડા બેંક, પોસ્ટલ બેંક વગેરે રચણે રોકાય છે અને તેનું વ્યાજ હાલ ટકા અને દોદ ટકા પ્રમાણે મળે છે; તેથી વ્યાજનું ઉત્પન્ન વધે એ હેતુથી થીમત સરકારને, પુસ્તકાલયને ન્યારે જરૂર પડે ત્યારે આપવાની શરતે એકસહી રોકવાની કોઈ યોજના ઘડવા વિનંતિ કરે છે.

દરખાસ્ત—શ્રી. જનકલાલ કુન્દનશંકર યાજ્ઞિક, અનુ.—શ્રી. ખુશાલભાઈ કાલિદાસ પટેલ

કરાવ ૪—વડોદરા રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળ તરફથી લેવામાં આવતી શિષ્ટ વાચનની પરીક્ષાને પ્રચાર પેટલાદ મહાલ પુસ્તકાલય મંડળ તરફથી વિદ્યાર્થીઓ માટે જે શિષ્ટ વાચનની પરીક્ષા લેવાય છે તેનો બહોળા પ્રમાણમાં લાભ લેવા લેવડાવવા આ પરિપદ મહાલના તમામ પુસ્તકાલયના મંત્રીઓને તથા શિક્ષક ભાઈઓને આગ્રહપૂર્વક વિનંતિ કરે છે.

દરખાસ્ત—હાદાભાઈ રામદાસ પટેલ અનુ.—ગુલસીભાઈ હાથીભાઈ પટેલ

બીજા ઠગવ પર ચર્ચા થતાં પુસ્તકાલય ખાતાના વ્યવસ્થાપક શ્રી. ઉમેદભાઈ પટેલે જણાવ્યું હતું કે, છેલ્લાં ત્રણ વર્ષમાં આ પ્રશ્ન અતિ અગત્યનો થઈ પડ્યો છે. મારી આ પદ પર નિમણૂક થયા પછી દેશપરદેશની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિનો મેં અભ્યાસ કર્યો છે. ત્યાં પણ પુસ્તકાલયોના બજેટમાં ટકાવારી હોય છે. ત્યાં વર્તમાનપત્રો ખાતે ૧૦ % થી વધુ ચર્ચાદા નથી. આપણાં પુસ્તકાલયોના બનાવોની મદદથી નબત્તાં નથી, પરંતુ લોકમદદ જાબી કરી સરકાર-પંચાયત મદદ વડે ચાલે છે. થોડા માણસોની વર્તમાનપત્રો વાંચવાની જિજ્ઞાસા તૃપ્ત કરવા આ પગલું હોય છે. વળી જનતાને તો આ વર્તમાનપત્રો નિયમિત વાંચવા મળતાં નથી. પરિણામે શિક્ષક અને ગામઆગેવાનોમાં મેળ રહેતો નથી અને પુસ્તકાલયના કામમાં ખસેલ પહોંચે છે. ત્યાંનાં પુસ્તકાલયોમાં આપણે ત્યાંની માફક સલાસદ પદ્ધતિ નથી; ત્યાં તો દાન વડે પુસ્તકાલયો નમે છે.

કરાવ ૩ પર લંબાણ ચર્ચા થઈ હતી અને કર્યા પુસ્તકાલયોનાં કાયમ ફંડોને વ્યાજનું ઉત્પન્ન પૂરતું નહિ મળતું હોવાની ફરિયાદ કરવામાં આવી હતી, એ માટે કોઈ સદ્દર મિલના પ્રેક્ષરન્સ શેરોમાં એ કાયમ ફંડનાં નાણાં રોકવાની રજુઆત થઈ હતી. તે પર વધુ વિવેચન થતાં પ્રમુખશીએ જણાવ્યું હતું કે પુસ્તકાલયોના કાયમ ફંડની સારી એવી રકમ છે. તેમાંથી જે એક સંપૂર્ણ સારું એવું દૈનિક વર્તમાનપત્ર પ્રકટ કરવાની યોજના હાથ ધરવામાં આવે તો તેમાંથી સાડાં ઉત્પન્ન પણ મેળવી શકાય અને કાયમ ફંડનાં નાણાંનું જે નજીવું વ્યાજ ઉત્પન્ન કરી શકાય છે તેને બદલે મંડળ એવું વધુ વ્યાજ આપવા શક્તિમાન નીવડે. આપણી પાસે સારી સંખ્યામાં પુસ્તકાલયો છે અને મંડળ દ્વારા સાડાં એવું એક દૈનિક વર્તમાનપત્ર પ્રકટ કરવા માટે સર્વ પ્રકારનાં સાધનો પણ છે. તો આવી એકાદ પ્રવૃત્તિ ઉપાડી હોય તો જરૂર સફળતા પામી શકે. વળી આપણી પાસે ચારા ઉત્સાહી તંત્રી પણ છે. એટલે એક

કોડીનાર મહાલ બીજી પુસ્તકાલય પરિષદ

કોડીનાર મહાલ બીજી પુસ્તકાલય પરિષદ ધાંટવડ મુકામે તા. ૨૨-૪-૪૨ તા રોજ મે. રા. રા. અમરેલી પ્રાંત સુબા શ્રી. હાકોરલાલ મોહનલાલ દેસાઈ સાહેબના પ્રમુખપદે મળી હતી. પરિષદ માટે શાળાના પટાંગણમાં મંડપ બાંધવામાં આવ્યો હતો. અને મંડપને ચાંબલે ચાંબલે લટકાવેલ પુસ્તકાલયપ્રચારનાં સુભાષિતો મંડપની શોભાને ઓર દિધાવી રહ્યાં હતાં.

પરિષદના કામકાજની શરુઆતથી જ હાજરી સારી હતી. અને વખતના જવા સાથે હાજરીમાં પણ ખૂબ વધારો થયો હતો. આમંત્રિત મહેમાનોમાં શ્રી. કોડીનાર મહાલ વહીવટદાર સા., શ્રી મુનસફ સા., શ્રી. ધારી મહાલ શાળાધિકારી સા., શ્રી. સહકારી મંડળીઓ ઓડિટર સા. તથા શ્રી. જહાત ઇન્સ્પેક્ટર સા. વગેરે અમલદારો હાજર હતા. આ ઉપરાંત પરિષદના કાર્યકર્તાઓના ખાસ આગ્રહથી વડોદરાથી ફરતા પુસ્તકાલય શાખાના અધ્યક્ષ શ્રી. એકનાથ પટેલ તથા રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળના પ્રચારક શ્રી. વલ્લભભાઈ હાજર રહ્યા હતા. તાલુકાના પુસ્તકાલયોના પ્રતિનિધિઓની પણ સારી હાજરી હતી.

પરાયર ત્રણ વાગે ઈશ્વરસ્તુતિથી પરિષદના કામકાજની શરુઆત થઈ. ત્યારબાદ સ્વાગતગીત, શ્રીમંત પ્રશસ્તિ અને ગરબો વગેરે મનોરંજક કાર્યક્રમ શુભરાતી તથા કન્યા-શાળાના બાળકોએ રજૂ કર્યો હતો. તે યજ્ઞસ્થળે સ્વાગત સમિતિના પ્રમુખ શ્રી ધુળાભાઈ શાહે (ધાંટવડ દવાખાનાના ડોક્ટર સા.) સ્વાગત સમિતિ વતી મે. રા. રા. સુબા સાહેબ, અન્ય અમલદારો, આમંત્રિત મહેમાનો તથા પ્રતિનિધિઓનું સ્વાગત કર્યું હતું. વધારામાં તેમણે ધાંટવડ સા. પુસ્તકાલયનો અહેવાલ તથા દસ વરસની પ્રગતિના આંકડા રજૂ કરી, છેવટમાં મે. સુબા સા. ની ચેતનવંતી પ્રેરણાથી પુસ્તકાલયની પ્રગતિ માટે આ પરિષદમાં સુંદર કાર્યવાહીની આશા વ્યક્ત કરી હતી.

પછી સ્વાગતપ્રમુખની દરખાસ્ત અને રા. ધારી મહાલ શાળાધિકારી સા. તથા ધાંટવડ સા. પુસ્તકાલયના મંત્રી ભગવાનજીભાઈના અનુમોદનથી મે. રા. રા. સુબા સાહેબે પરિષદનું પ્રમુખસ્થાન સ્વીકારી કામકાજ આગળ ચલાવ્યું હતું.

પ્રથમ કોડીનાર મહાલ પુ. મંડળના મંત્રી તરફથી નિવેદન વાંચવામાં આવ્યું. ત્યારબાદ પુસ્તકાલય ખાતાના અવસ્થાપક મે. રા. રા. વાઙ્મીલ સા., મ. અવસ્થાપક મે. હિમેશભાઈ સા., તેમ જ ઈતર ગૃહરથી તરફથી આવેલા પરિષદની સફળતા ઇચ્છતા સદેશાઓનું વાચન

[સંધિયુ ૫. ૧૬૩૫]

યોજના ઘડી એને અમલી સ્વરૂપ આપવું જોઈએ. અને હું તો જે દરાવ થાય તેના અમલમાં માનનાર છું. એટલે આવી યોજના ઘડો તો તેનો અમલ પણ કરવો જોઈએ. બાદ આરી દૈનિક વર્તમાનપત્રને લગતી યોજના વિચારવાનું “પુસ્તકાલય” માસિકના તંત્રીને જણાવાયું હતું.

શિષ્ટ વાચનની પરીક્ષાના પ્રચારના દરાવ પરત્વે વ. રાજ્ય પુ. પ્રચારક શ્રી. વલ્લભભાઈએ પણ કેટલુંક વિવેચન કર્યું હતું.

છેલ્લે પ્રમુખશ્રીનું ઉપસંહારનું બાપણ યજ્ઞને અધિવેશનની પૂણ્દ્રિતિ થઈ હતી.

થયું. તે પછી ઠરાવો રજૂ કરવાનું કામ હાથ ધરવામાં આવ્યું. મંજૂર થયેલા ઠરાવો નીચે પ્રમાણે છે:—

પસાર થયેલા ઠરાવો

ઠરાવ ૧—શ્રીમંત મહારાજ સાહેબનું તથા રાજકુટુંબનું આ પરિષદ દિવાંયુ ઇચ્છે છે. અને પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિને જે હદારતાથી ચાલી રહ્યા છે તે મહત્વ તેઓનો આભાર માને છે.
—પ્રમુખસ્થાનેથી

ઠરાવ ૨—શાળાવાળાં જે છ ગામેએ પુસ્તકાલય ઉઘાડવાનાં બાકી છે તે ગામેએ આવતા વર્ષમાં પહેલી તકે પુસ્તકાલયો ઉઘડી નથ તેવી તબવીજ કરવા તે ગામેના શિક્ષક બંધુઓને તથા આમજનોને તથા મહાલના સદસ્યોને આ પરિષદ આગ્રહપૂર્વક વિનંતિ કરે છે.
(પ્રમુખ સાહેબે આ ઠરાવ મંજૂર થયા બાદ જણાવ્યું કે, ચાર ગામે ૩૧ ૮૭ કરે તો બાકીના ૩૧. ૧૨૭ મે. પ્રમુખ સા. મેળવી આપશે અગર પદરના આપશે.)

દરખાસ્ત—૨૧. ગિરભાઈકર ભવાનીશંકર જોશી અનુ.—૨૧. ભગવાનજી રાઘવજી દવે

ઠરાવ ૩—દસ વર્ષ પહેલાં આ મહાલે પુસ્તકાલય શિક્ષણ વર્ગ ભરવામાં આવેલો. તે પછી મંત્રીઓની ઘણી હેરફેર થઈ હોવાથી આ મહાલમાં પહેલી તકે શિક્ષણવર્ગ ભરવા રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળને આ પરિષદ ભલામણ કરે છે.

દરખાસ્ત—૨૧. કરીમ જહાંગીર મકરાણી અનુ.—૨૧. ચંદુલાલ કલ્યાણજી દેસાઈ

ઠરાવ ૪—પુસ્તકાલય ખાતાના માછ મ. વ્યવસ્થાપક સાહેબ સ્વ. મોતીલાલ ન. આમીનના 'રમણજી' રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળે રાફ કરેલી, સમારક ગ્રંથમાળાનું પ્રસિદ્ધ થયેલું પહેલું પુસ્તક "રવગંતુ દોહન" મહાલનાં તમામ પુસ્તકાલયોને ખરીદવા તથા એ ગ્રંથમાળાના કાયમના આહક થવા આ પરિષદ મહાલનાં તમામ પુસ્તકાલયોના મંત્રીઓને ભલામણ કરે છે.

(આ પ્રસંગે મે. પ્રમુખ સાહેબે 'સ્વર્ગોનું દોહન' નામનું પુસ્તક ધાટવટ સા. પુ. ને ભેટ આપ્યું.)

દરખાસ્ત—૨૧. કૃપાશંકર પ્રભુજી જોશી અનુ.—૨૧. ત્રિભુવન ભાઈજી દવે

ઠરાવ ૫—જનતામાં શિષ્ટ વાચનનો પ્રચાર થાય તે અર્થે રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળ તરફથી લેવાતી શિષ્ટ વાચનની પરીક્ષાઓનો લાભ બહોળા પ્રમાણમાં લેવાય તેવી તબવીજ કરવા તથા ઉપલા વર્ગોના વિદ્યાર્થીઓને શિષ્ટ વાચન વાંચવાનો રસ ઉત્પન્ન થાય તે માટે શિષ્ટ વાચનની પરીક્ષાની વ્યવસ્થા કરવા મહાલ મંડળને તથા જનતા પુસ્તકનું વાચન નિયમિત અને વ્યવસ્થિતપણે કરતી થાય તે હેતુથી આમવાચક મંડળ સ્થાપવા જે તે ગામ પુસ્તકાલયોને આ પરિષદ ભલામણ કરે છે.

દરખાસ્ત—૨૧. ભગવાનજી રાઘવજી દવે અનુ.—૨૧. ત્રિભુવન ભાઈજી દવે

ઠરાવ ૬—જે ગામ પંચાયતો પુસ્તકાલયોને મદદ આપવાની મંજૂર કરે છે તે ગામ પંચાયતો વેળાસર પુસ્તકાલયોને મંજૂર કરેલી મદદ આપે તેવી તબવીજ થવા તથા જે ગામ પંચાયત મદદ આપતી નથી તે આપી રહે તેવી સ્થિતિમાં હોય તો આપવા આ પરિષદ જે તે ગામ પંચાયતોને આગ્રહપૂર્વક વિનંતિ કરે છે.

દરખાસ્ત—૨૧. જટાશંકર ઉમિયાશંકર પંડ્યા અનુ.—૨૧. જટાશંકર હમનલાલ વ્યસ

ઠરાવ ૭—જે સહકારી મંડળો આ ચ પ્રમાણમાં નફો કરે છે તે પોતાના નફામાંથી

સાત્ત્વિક કામોમાં વાપરવાના ૨૦ ટકા ફંડમાંથી, પુસ્તકાલયને બની શકે તેટલી મદદ આપે તેવી આ પરિપદ બલામણુ કરે છે.

દરખાસ્ત—૨૧. મધુરદાસ દેવચંદ ઠક્કર

અનુ.—૨૧. મોહનલાલ જેઠાલાલ ભત્રી

ઉપર પ્રમાણે દરખાસ્તમાં કામ પૂરું થયા બાદ મહાલ મંડળના મંત્રી શ્રી. ગિજુભાઈ, પુસ્તકાલય પ્રચારક શ્રી. વલ્લભભાઈ, મહાલ વહીવટદાર સાહેબ, મુન્સિફ સાહેબ, સહકારી ઍડિટર, મહાલ શાળાધિકારી સાહેબ વગેરે તરફથી પ્રાસંગિક વિવેચન થયાં હતાં. તે પછી પરિપદના પ્રમુખ સાહેબનું બાબણ થયું હતું.

પ્રમુખશ્રીનું ભાષણ

આગળના આ પ્રસંગે મને યાદ કરી, અત્રે હાજર રહેવાની, આપ સૌએ મને જે તક આપી છે તે બદલ સ્વર્ગના આભાર માનું છું. મુલ્કી ખાતાના અમલદારોના જીવનમાં ચિંતા, જવાબદારી અને અનેક પ્રકારની બાંજગડો હોય છે, એમાં જે આવા યોગ્ય પ્રસંગો ન હોય તો જીવનમાં આનંદ હોતો નથી. મુલ્કી ખાતાના અમલદાર તરીકે નહિ પણ એક વ્યક્તિ તરીકે આવા પ્રસંગોએ પ્રજામાં જે કલાક બળવાની અને તેમનાં સુખદુઃખો જાણવાની મને જે તક મળે છે તે જે અમને ન મળે તો ગામડાંમાંથી ધણું જાણવાનું અને જોવાનું મળતું અટકી જાય. આજે આપ સૌ સાથે મળવાની અને વાતો કરવાની મને જે તક મળે છે તે બદલ ખરેખર ખૂબ આનંદ થાય છે.

તાલુકાની જરૂરીઆતો શી છે ? તાલુકાની સામાજિક પ્રવૃત્તિઓ કેમ ચાલે છે ? વગેરે આવા પ્રસંગોએ જ તાલુકાના આગેવાનો સાથે મળવાથી જણાઈ આવે છે, અને એમાં કંઈ માર્ગદર્શન કરવું હોય તો તે કરી શકાય છે.

ફરજિયાત ફેળવણીની શરૂઆત આ પ્રાંતમાંથી થઈ છે. તે જોતાં આ પ્રાંતમાં નિરક્ષરતા ઓછી હોવી જોઈએ, પણ તેમ નથી. ફેળવણીના પૂરક અંગ તરીકે શરૂ કરેલી પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ પણ આ પ્રાંતમાં જોઈએ તેવી વિશ્વસી નથી. ખેતીમાં, વેપારમાં, સંસ્કારમાં આગળ પડતું ધાંતવડ ગામ જેવું ગામ જે બીજા કોઈ પ્રાંતમાં હોત તો ત્યાં આજ સુધીમાં પુસ્તકાલયનું મકાન થઈ ગયું હોત. મારા ગામમાં (પલસાણા) વીસ વર્ષ પહેલાં મકાન બંધાઈ ગયું છે, ૫૦૦૦ ઉપરાંત પુસ્તકો છે, સાંજના એ મકાનમાં જાણે મેળો ન ભરાયો હોય તે પ્રમાણે લોકો બરાબ છે. અને વર્તમાનપત્રો-પુસ્તકો વગેરે વાંચે છે. આ પ્રાંતમાં તળ અમરેલી સરેરને અપવાદ કરવો પડશે. અમરેલીમાં પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિનો જે ફેલાવો થયો છે તે બીજે કેમ ન થાય ? કોડીનાર મહાલમાં અને બીજે રથજે પુસ્તકાલય વિનાનાં શાળાવાળાં જે ગામો છે તે ગામોએ હજી સુધી પણ પુસ્તકાલય ઉપડયાં નથી. અને નહિ ઉપડવાના કારણમાં લગાઈ અંગે આવેલી આર્થિક મુશ્કેલીઓ જણાવાય છે, ખરી રીતે જોતાં તેમ નથી. પહેલાં જેમ જીવતા તેવી જ રીતે આ વર્ષોમાં પણ જીવીએ છીએ; અત્યારના પ્રસંગમાં કોણે પોતાના ખર્ચ ઓછો કર્યો છે ? કોણે તદ્દન બંધ કર્યો ? વ્યક્તને કોણે છોડ્યાં ? હાથે કતિયાં કપડાં કોણે પહેયાં ? કોઈએ એવો ફેરફાર કર્યો નથી. પણ ખરી વસ્તુ તો એ છે કે, પુસ્તકાલય પ્રત્યે જે ભાવના જાગવી જોઈએ તે ભાવના હજી જોઈએ તેટલા પ્રમાણમાં જાગી નથી. પાણી, દવા, અનાજ વગેરે વસ્તુઓ વગર જેમ આપણને ચાલતું નથી;

તેમ જ્ઞાન મેળવ્યા વગર પણ ન ચાલવું જોઈએ, એ રહસ્ય જનતાને ખાસ સમજાવવાની જરૂર છે. લોકો દેવસ્થાનો ચલાવે છે, કૂવા કરાવે છે, રસ્તા કરાવે છે, ધર્મશાળાઓ બંધાવે છે; આ સર્વ ખાસ જરૂરીઆતની વસ્તુ છે એમ ગ્રામ જનતા માને છે, તેવી જ માન્યતા પુસ્તકાલય પ્રત્યે પણ લોકોમાં જાગ્રત કરવી જોઈએ. પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિનું ખરું રહસ્ય અને જરૂરીઆત લોકોને સમજાવતાં ગમે તે સ્થિતિમાં પણ પોતાની મેળે જોઈતી મદદ લોકો જરૂર આપશે.

વળી અત્યારે બહાર પડતા સાહિત્યની કક્ષા સાથે ગામડાંની કેળવણીવિષયક સ્થિતિનો મેળ નથી, એ વાત પણ ખોટી છે. છેલ્લાં દસ વર્ષમાં સાહિત્યની ભાવનામાં ખૂબ ફરક પડી ગયો છે. અને ભાવનાને અનુલક્ષીને સાહિત્ય બહાર પાડવામાં આવે છે. એ ખરું કે બીજી ભાષાના પ્રમાણમાં આપણું સાહિત્ય ઘણું ઓછું છે. પણ તે સાથે આપણી પાસે એવાં સદૃશ પુસ્તકાલયો પણ ક્યાં છે ! એટલે અત્યારે સાહિત્યમાં ધ્યેય અને જરૂરીઆત તરફ પ્રગતિ થઈ રહી છે. તે પ્રગતિ પુસ્તકાલયોની આર્થિક સ્થિતિના પ્રમાણમાં સારી ગણાય.

શ્રીમંત મહારાજ સાહેબે પ્રજાને પ્રગતિશીલ બનાવવા માટે શાળાઓ સ્થાપી. તથા લીધેલું શિક્ષણ ભૂલી ન જવાય તે માટે પુસ્તકાલયોની જરૂરીઆત જણાઈ અને તેની યોજનાનો અમલ થયો. ઔદ શિક્ષણ પણ દાખલ કરવામાં આવ્યું. તે સિવાય સ્ત્રીઓ પુસ્તકાલયમાં પુસ્તકો લેવા આવે નહિ માટે તેમને ઘેર પુસ્તકો પહોંચાડવાનું અને પરત લઈ આવવાનું કામ દાખલ થયું. આ અને આવું બધું જ શિક્ષકોને કરવાનું હોય છે. આ સ્થિતિમાં શિક્ષકો તરફની વેડીઆની ભાવના પણ જવી જોઈએ. પુસ્તકાલયની પ્રગતિ શિક્ષકોને જ આભારી છે. રાજ્યનાં સંઘનાં પ્રગતિકારક કાર્યો શિક્ષકોને જ કરવાનાં આવે છે. પણ શિક્ષકો એકલે હાથે કેટલાં કાર્યોને પહોંચી વળે ? હવે તો લોકોએ જ આવાં પ્રગતિનાં કાર્યો ઉપાડી લેવાં જોઈએ. અને શિક્ષકોને માથે આવી પડતી કેટલીક ફરજો ઓછી કરવી જોઈએ કે જેથી શિક્ષકો પોતાની પાસેની પ્રવૃત્તિઓ સારી રીતે સંભાળી શકે.

પંચાયતો અને સહકારી મંડળોએ પણ પુસ્તકાલયની પેઠે જ સાર્વજનિક સંસ્થાઓ છે. પોતપોતાના ધ્યેયને અનુલક્ષીને તેમણે જનહિતનાં કામો કરવાનાં હોય છે. એટલે પુસ્તકાલયોએ તેમની જ જાતની સંસ્થાઓ ઉપર બહુ આધાર રાખવાનો નથી. એનો અર્થ એવો નથી કે આ સંસ્થાઓ પાસે સગવડ હોય અને મદદ ન કરે. સંસ્થા પાસે સવડ હોય તો જરૂર મદદ કરવી જોઈએ. પણ ખરે આધાર તો જેને માટે પુસ્તકાલય કામ કરે છે તે જનતા ઉપર જ હોવો જોઈએ. ગામ લોકોની ફરજ છે કે પુસ્તકાલયને બીજા ભાગવાનો વખત ન આવે તે જોવું જોઈએ.

અંતમાં જે દરાવો થયા છે તેનું પરિણામ આવી જાય, અડચણો ઓછી યાય, અને કાર્યો વધારે સંગીન બને એવી આશા છે. આવતી પરિષદ વખતે થયેલા દરાવોનો નિકાલ થયેલો હોવો જોઈએ. અને તે વખતે નવાં જ પગલાં માટેના વિચારો રજૂ થવા જોઈએ.

ગામ લોકોને ઉદ્દેશીને તેઓશ્રીએ નેસ અને ગામનો તફાવત જણાવી ગામને નેસ મટાડી ગામ બનાવવા તરફ પ્રયત્નો કરવા સલાહ આપી હતી. નેસ એટલે માણસો અને જનવસોનો સમૂહ અને તે પણ બ્યવસ્થા અને યોજના વિનાનો. જેની પાછળ ઇતિહાસ છે, જેને સંસ્થાઓ વગેરે સંસ્કૃતિના ફેલાવાના પ્રતિકો હોય છે તેને જ ગામ કહેવાય છે. ગામમાં

સ્વતંત્રની ભાવના દાખલ થવી જોઈએ. જેમ સ્વતંત્રની ભાવના વધારે તેમ સૌંદર્ય વધારે. જેમ તે ભાવના ઓછી તેમ જંગલીપણું વધારે.

છેલ્લે ગામના આગેવાનોને ગામની સંસ્થા-ગામના પ્રાણને-પોષવા માટે સલાહ આપી હતી. અને ગામના પુસ્તકાલયના મકાન ખાખત આગેવાન ગૃહસ્થોને ત્રિપી હતો.

આ તકે મે. પ્રમુખ સા. ની દોરવણીથી તથા ઘાંટવડ ગામના આગેવાન શહેરી શેઠ મથુરાંદાસ દેવચંદના પ્રયત્નથી રૂ. ૩૦૦૭ ઉપરાંત પુસ્તકાલયના મકાન માટે ખરડો થયો હતો અને તેમણે તુર્તમાં જ મકાન માટે જોઈતી રકમ એકઠી થવાની આશા બતાવી હતી.

ખાદ ફલદાર થઇ શેઠ મથુરભાઈએ માનવંત પ્રમુખ સા. મે. અમલદાર સા., આમંત્રિત મહેમાનો, પ્રતિનિધિઓ વગેરેનો પરિપક્વ સંજ્ઞતામાં હાર્દિક સહાયતા આપવા બદલ ઉપકાર માન્યો હતો. ખાદ રાજગીત ગવાઈ સભા વિસર્જન થઇ હતી.

પુસ્તકાલયોની તપાસણી

પુગારદાર પ્રાંત તેમ જ માનદ મહાત્મ પ્રચારકોએ નીચેનાં સ્થળોની મુલાકાત લઇ પાંત્રી પુસ્તકાલય વા વાચનાલયની સંસ્થાઓ તપાસી છે અને દ્વિતરી કામની અવ્યવસ્થા દૂર કરી છે, તેમ જ પુસ્તકોના વર્ગીકરણ વગેરેની કામગીરી બજાવી તત્સંબંધી જરૂરી સૂચના સમજૂતી આપી છે; અને પુસ્તકાલય વિનાનાં શાળાવાળાં ગામોએ પુસ્તકાલય ખોલવા સંબંધી પ્રચારકાર્ય કાર્ય છે:—

૧. મહેસાણા-અમરેલી પ્રાંત પ્રચારક રા. ભાઈશંકર ટી. ઠાકર-માહે માર્ચ માસમાં મહેસાણા મહાલનાં (૧) બેરીઆવી, (૨) લોંચ, (૩) અંખાસણ, (૪) ભેંસાણા, (૫) આંબલીઆસણ, (૬) જોરણુગ, (૭) મહેસાણા પરા વાચનાલય, (૮) આંબલીઆસણ રો. બજાર ભાલકીઆ સા. પુ., (૯) ચલોવા વા., (૧૦) ધોળાસણ વા., (૧૧) આખજ, (૧૨) લાંબણુજ, (૧૩) ઘડા, (૧૪) દેલા, (૧૫) પાંચોટ, (૧૬) અલોડા, (૧૭) છડીઆરડા, (૧૮) જુદાપાલડી, (૧૯) હરિપુરા-રૂપાલ, (૨૦) પાલોદર, (૨૧) સામેત્રા, (૨૨) મીઠા, (૨૩) બલોલ, (૨૪) માકણેજ; વિસનગર મહાલનાં (૨૫) કંસારકુઇ, (૨૬) બાસણા, (૨૭) ચિત્રોડા.

૨. વડોદરા-નવસારી પ્રાંત પ્રચારક રા. હનુભાઈ મથુરભાઈ પટેલ-માહે માર્ચ માસમાં મહુવા મહાલનાં (૧) ઝોડય, (૨) સણુત, (૩) આમચક, (૪) અમરેલી, (૫) કુરેલ, (૬) ધોળાકુઇ, (૭) ઢાંણી, (૮) સોમપુર, (૯) અંધાત્રી, (૧૦) કુંગરી, (૧૧) બામણીઆ, (૧૨) વડીઆ, (૧૩) વડવાડા, (૧૪) જુટવાડા, (૧૫) વેલણુપુર, (૧૬) ઝેરવાવરા, (૧૭) હરચંદ્રીઆ, (૧૮) બારતાડ, (૧૯) જુલુસવેલ, (૨૦) દસકવા તા. વ્યારા.

૩. આતરમુંબા મહાલ માનદ પ્રચારક રા. જયશંકર જી. ભટ્ટ-માહે દેવુઆરીમાં ( ) કંડા, (૨) શિલોરા, (૩) આંખવેલ.

તપાસણી દરમ્યાન પ્રચારકોએ જે જે ખામીઓ દર્શાવી હોય તે તે વેળાસર સુધારી લેવા તથા જે સૂચના-સમજૂતી આપી હોય તેના ચોખ્ખા રીતે અમલ કરવા જે તે મંત્રી ભાઈઓને ખાસ બતાવ્યું.

ના. નં. ચોક્કસી

અખિલ હિંદ પુસ્તકાલય પરિષદનું પાંચમું અધિવેશન

અખિલ હિંદ પુસ્તકાલય પરિષદની પાંચમી બેઠક મુંબઈ ખાતે યુનિવર્સિટી કોન્વેન્શન હોલમાં ગઈ તા. ૪, ૫, ૬ શનિ, રવિ, અને સોમવારના રોજ મળી હતી. અધિવેશનના વરાયેલા પ્રમુખ હિંદી સરકારના કેળવણી ખાતાના વડા જોન સારજંટ એમ. એ., સી. આઈ. ઈ. તેમની ખાસ સરકારી રોકાણોના લીધે હાજર રહી શક્યા નહોતા. એટલે પ્રમુખપદ માટે મુંબઈ યુનિવર્સિટીના વાઇસ ચેન્સેલર શ્રી મસાણીની વરણી કરવામાં આવી હતી. તેઓ પણ હાજર રહી નહિ શક્યાથી પ્રમુખપદ મદ્રાસ યુનિવર્સિટી લાયબ્રેરી-વાળા રા. સા. રંગનાથને લીધું હતું.

પરિષદની શરૂઆત તા. ૩-૪-૪૨ ના રોજ પુસ્તક પ્રદર્શન (બુક ઇન ઇન્ડીઆ)ના ઉદ્ઘાટન વિધિથી થઈ હતી આ પ્રદર્શનની ઉદ્ઘાટનવિધિ મુંબઈ સરકારના માછ ગૃહમંત્રી અને જાણીતા યુજરાતી સાક્ષર શ્રી. કનૈયાલાલ મુનશીના હસ્તે કરવામાં આવી હતી. ઉદ્ઘાટનવિધિ પ્રસંગે તેમનું વ્યાખ્યાન પુસ્તકના ઉદ્ભવ-શબ્દશાસ્ત્રના ઉદ્ભવથી માંડી અર્વાચીન કાળનાં પુસ્તકો સુધીનું સુંદર વિહંગાવલોકન કરાવ્યું હતું. (જે આવતા અંકે પ્રકટ કરવામાં આવશે.) બાદ સ્વાગતપ્રમુખ શ્રી. દિ. બા. કૃષ્ણલાલ મો. ઝવેરીનું સ્વાગત વ્યાખ્યાન થયું હતું.

ત્યારબાદ તા. ૪ થીને શનિવારના રોજ બરાબર ૧૧ વાગે પરિષદની ખુલ્લી બેઠક મળી હતી, જે વખતે પરિષદ ઉદ્ઘાટનનો વિધિ કરતાં મુંબઈ યુનિવર્સિટીના ઉપકુલપતિ શ્રી. મસાણીએ તેમનો નાનપણથી મોટપણ સુધીનાં તેમનાં પુસ્તકાલયને લગતાં સંસ્મરણોની સભાજનોને યાદ કરાવી હતી.

ત્યારબાદ મુંબઈ યુનિવર્સિટીના અંચપાલ ડૉ. જોષીએ પરિષદની સફળતા ઇચ્છતા સંદેશાઓ વાંચ્યા હતા, જેમાં મુંબઈ યુનિવર્સિટીના ચેન્સેલર-મુંબઈના ના. ગવર્નર તથા દેશની જુદી જુદી યુનિવર્સિટીઓના અંચપાલોના મુખ્ય હતા.

ઉપરનો વિધિ થઈ રહ્યા બાદ સૌ ખાણી માટે વિદાય થયા હતા, ન્યાં મુંબઈ સરકારની ઉપલી ધારાસભાના માછ પ્રમુખ જ્ઞાન. અંગદાસ પંડ્યાસાએ પરિષદમાં પધારેલા પ્રતિનિધિઓ અને મહેમાનોને આભાર માની જણાવ્યું હતું કે, આખા દેશમાં નિરક્ષરતા મોટા પ્રમાણમાં છે. માત્ર દસ ટકા વર્ગ જ આપણે ત્યાં જણે છે. હું હિંદમાં વસતા આમવર્ગનો પ્રતિનિધિ હોઈને રહું છું કે, જનતાના ૯૦ ટકા વરતી અક્ષરજ્ઞાનવિહીન હોઈને અજ્ઞાન અધિકારમાં અચડાય છે. તેમને વાંચતા કરવાનો આપણે પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. અને એ વિષેની આશા તેમણે પરિષદ પાસે દર્શાવી હતી.

ત્યારબાદ કલકત્તા યુનિવર્સિટીના અંચપાલ ડૉ. રૉયને બોલવા જણાવવામાં આવતાં તેમણે જણાવ્યું કે, કિંમતી ખાણોનો શિરસ્તો મુંબઈએ પાડ્યો છે તે ઇચ્છ નથી. આગળ ચાલતાં તેમણે જણાવ્યું કે, આજે જનતા સમક્ષ પડેલો અંધ ખોરાકનો છે અને તે પછી માનસિક ખોરાકનો અંધ આવે છે. જૂએ મરતા લોકોને ખોરાક આપો અને પછી તેમને અજ્ઞાન અધિકારમાંથી બહાર લાવો. આ પરિષદે એ કાર્ય ઉપાડવાનું છે.

ખાણાનો કાર્યક્રમ પૂરો થઈ રહેતાં ફરીથી પરિપદની બેઠક ૨-૪૫ કલાકે મળી હતી જે વખતે પરિપદ પ્રસંગે રજૂ કરવા માટે આવેલા નિર્મધાનું વાચન થયું હતું. તેમ મુખ્યત્વે, હવાઈ હુમલામાંથી પુસ્તકાલયના સંરક્ષણના પ્રશ્નો અંગેના મુખ્ય હતા. વળ પૂનાના સરકારી રેજીસ્ટ્રેશન ખાતાના એક અધિકારી તરફના નિર્મધમાં, પુસ્તકોની માઇક્રો ફિલ્મ ઉતારાવવાને લગતી સૂચના કરવામાં આવી હતી; ત્યારે મિસિસ ચોક્સીએ હાજર અને કોલેજ પુસ્તકાલયોમાં પ્રવર્તતી કેટલીક ત્રુટિઓનું સુંદર ખ્યાન રજૂ કર્યું હતું.

રવિવાર તા. ૫-૪-૪૨

સવારે દસ વાગે અખિલ હિંદ પુસ્તકાલય મંડળના સભ્યોની સભા મળી હતી.

ત્યાર પછીનો કાર્યક્રમ બપોરના અઢી વાગે રાષ્ટ્ર એશિયાટિક સોસાયટીની મુખ્યાલયાના પુસ્તકાલયની મુલાકાતનો ગોઠવાયો હતો.

આ પુસ્તકાલયની સ્થાપના એક ટ્રેક પહેલાં થયેલી. તેમાં દેશ-પરદેશના પ્રાચીન ગ્રંથો સંગ્રહનને લગતા આકરગ્રંથો તેમ જ બીજા પણ વિપુલ ગ્રંથસંગ્રહો જેવા મળ્યા હતા. આ પુસ્તકાલયની મુલાકાતનો કાર્યક્રમ પૂરો થઈ રહેતાં સામાન્ય વાગે પરિપદની બેઠક મળી હતી જે વખતે વધુ નિર્મધો વાંચવામાં આવ્યા હતા તેમ જ પુસ્તકાલયની શાસ્ત્રીય માહિતીન પ્રશ્નોત્તરો અને ચર્ચાઓ ચાલી હતી.

સોમવાર તા. ૬-૪-૪૨

બપોરે દસ વાગે પરિપદની અંતિમ બેઠક મળી હતી, જે વખતે ઉપસંહાર કરવામાં આવ્યો હતો.

પરિપદની સમાપ્તિ થતાં સૌ મુખ્ય યુનિવર્સિટીનું વિશાળ બ્લચરિયલ ગોઠવાયું પુસ્તકાલય જેવા ગયા હતા. તે પછી સૌ ખાણા માટે વિદાય થયા હતા. ત્યાંથી ખાસ તૈયાર રાખવામાં આવેલી મોટર બસમાં સૌ જે. એન. પિટિટ ઇન્સ્ટીટ્યુટના પુસ્તકાલય, તથા સેન્ટ એલિયર કોલેજના પુસ્તકાલયની મુલાકાતે ગયા હતા, અને ત્યાંથી કનૌટક પ્રેસ જેવા ગયા હતા, ત્યાં છાપકામને લગતી માહિતી અને પ્રકાશન વિગતો સૌને જેવા-મળ્યુંવા મળી હતી. અહીં પણ પ્રેસ તરફથી આ અને અસ્વાદારની યોજના રખાઈ હતી.

છેલ્લે વર્ગીકરણ પદ્ધતિને લગતા પ્રશ્નો શ્રી. રંગનાથને કૉન્વોકેશન હોલમાં સમજાવ્યા હતા.

આમ ચાર દિવસના મુતલ કાર્યક્રમ બાદ પરિપદ અધિવેશની પૂર્ણોદ્ધતિ થઈ હતી.

આ પરિપદ પાછળ મુખ્ય યુનિવર્સિટીના લાયબ્રેરીઅન ડૉ. જોષીની અખંડ નહેમત અને કાર્યદક્ષતા ખાસ તરી આવતાં હતાં. પરિપદમાં ત્રીજેના દરોહો પમાર થયા હતા:—

પહેલા ત્રણ દરોહો દિંદમાં પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિમાં રસ ધરાવતા અવસાન પામેલાઓ પ્રત્યે શોક દર્શાવવાને લગતા પસાર થયા હતા. એથેના દરોહ વહેલી તકે દિંદમાં અસ્તિત્વ ધરાવતાં પ્રાંત પુસ્તકાલય તેમજ ખાસ પુસ્તકાલય મંડળોને લગતી માહિતી એકત્ર કરાવવાનો; પાંચમે દરોહ યુનિવર્સિટી, કોલેજ અને રૂઢ હાયબ્રેરીઓના સંચાલકોના પત્રોધારણની વિચારણા માટે સમિતિ નીમવાનો; છઠ્ઠો દરોહ જે તે યુનિવર્સિટીઓ સાથે જોડાયેલી શિક્ષણ સંસ્થાઓ સાથે સંબંધોએ સદકાર સાધવાનો વગેરે દરોહો પસાર થયા હતા.

મહેસાણા પ્રાંત પુસ્તકાલય પરિષદ

[ધીણોજ : ચોથું અધિવેશન : તા. ૧૨, ૧૩-૪-૪૨]

મહેસાણા પ્રાંત પુસ્તકાલય પરિષદનું ચોથું અધિવેશન અગાઉ જાહેર થયા પ્રમાણે તા. ૧૨, ૧૩-૪-૪૨ ના રોજ ધીણોજ મુકામે મળ્યું હતું. પ્રાંતનાં જુદાં જુદાં ગામોનાં પુસ્તકાલયોના પ્રતિનિધિઓ ઉપરાંત પુસ્તકાલય ખાતાના મદદનીસ વ્યવસ્થાપક શ્રી. ઉમેદભાઈ પટેલ, વ. રા. પુ. મંડળના સહમંત્રી શ્રી. નાજુલાલ ચોકસી તથા પ્રચારક શ્રી. વલ્લભભાઈ મૂ. પટેલ અને “ પુસ્તકાલય ” માસિકના તંત્રી શ્રી. મણિલાલ વ્યાસ હાજર હતા.

પરિષદના વરાયેલા પ્રમુખ સાક્ષર શ્રી. રમણલાલ વ. દેસાઈ તેમની રાજાણોના કારણે પધારી નહિ શકવાથી પ્રમુખસ્થાન માટે વયોજૂદ અને જાણીતા સાહિત્યરસિક રાજરત્ન શેઠ મહાસુખભાઈને વિનંતિ કરવામાં આવતાં તેમણે તે સ્વીકાર્યું હતું.

તા. ૧૨મીના રોજ સવારે સાડાસાત વાગે વિભાગશાળાધિકારી શ્રી. માલસે સાહેબના હસ્તે પ્રદર્શનનો ઉદ્ઘાટનવિધિ થયો હતો. અને સાંજે ૪ વાગે પરિષદની બેઠકની શરૂઆત થતાં ઈશ્વરપ્રાર્થના, શ્રીમંતપ્રશસ્તિ તથા બાળાઓનો ગરબો થઈ રહેતાં સ્વાગતપ્રમુખ શ્રી. રામરાય વ્યાસે આવકારનું ભાષણ આપતાં ધીણોજ ગામની ઐતિહાસિક વિગતો રજૂ કરી જણાવ્યું હતું કે,

વિદ્યાવિલાસી સદ્ગત રાજ્યપિતા શ્રીમંત સયાજીરાવ મહારાજ સાહેબની ઉદાર રાજનીતિથી દરેક પ્રાંતોમાં પુસ્તકાલયરૂપ કલ્પવૃક્ષ રોપાયું છે, જેનાં આજે આપણે મીઠાં ફળો ચાખી રહ્યા છીએ. અને વર્તમાન લોકપ્રિય શ્રીમંત પ્રતાપસિંહ મહારાજ સાહેબ એઓશ્રી તે કલ્પવૃક્ષનું યથાર્થ પરિપાકન કરે જાય છે. અને તેથી પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિનો વિકાસ અને વિસ્તાર થયેલો છે. પ્રાંતમાંનાં પુસ્તકાલયો સહકાર અને સંગઠનથી કામ કરે એ માટે પ્રાંત પુસ્તકાલય મંડળ અને મહાલ પુસ્તકાલય મંડળ અને જૂથ મંડળો સ્થાપવામાં આવેલ છે. આ બધાં મંડળોનો મુખ્ય હેતુ ગ્રામ્ય પુસ્તકાલયોને સંગીન પાયાપર કામ કરતાં કરવાનો છે. પરિણામે ગામડાની જનતા ભણેલું જુલો જઈ ફરી નિરક્ષર દશા પામે નહિ અને પુસ્તકાલયની પ્રેરણાથી કેળવણી પ્રત્યે પ્રેમ કેળવી સંસ્કારી થશે, અને ગ્રામોદ્ધારનું કામ સફળ થશે. ઝરણુ, કેળવણીથી બંધુપ્રેમ જાગ્રત થાય છે તેમ જ પોતાનું અને પોતાના ગામ કે દેશનું બહુ કરવાની ધગશ જાગે છે, પરસ્પર પ્રેમ જાગ્રત થાય છે અને તે દ્વારા એકબીજાનું બહુ કરવાની વૃત્તિ જાગે છે. નીતિકારો કહે છે કે:—

કાવ્યશાસ્ત્રચિન્તોદેન કાલો મચ્છતિ ધોમતામ્ ।

વ્યસનેન ચ મૂર્ચસ્ય નિદ્રયા કલહેન વા ॥

એમ જ્ઞાનવિદ્યાના મૂળો વૈરવૃત્તિ સાધે છે, જેથી પોતાનું અગર પોતાના ગામ કે દેશનું બહુ કરી શક્તા નથી. કહ્યું છે કે:—

પંઢિતોઽપિ ઘરં શત્રુ ન મૂર્ચાં હિતકારકઃ ।

જાનરેણ હતો રાક્ષા ચૌરચિપ્રેણ રક્ષિતઃ ॥

મૂખ દિતકારક કરતાં ઝાલો દુસ્મન પણ સારો; કારણ કે રાગના હજુરીઆ વાનરને હાથે પ્રાણનો વિનિપાત થતાં ચોર પડિતે રાગને જ્યાંઓ હતો. એ દષ્ટાંતથી કેળવણેલી પ્રગ્ન જ કલ્યાણમાર્ગનો નિશ્ચય કરી શકે છે.

મહાન પુરુષોનાં વચનામૃતો પુસ્તકોમાં સંગ્રહોમાં છે. વાર્તાના વાચનને બદલે મહાપુરુષોનાં જીવનચરિત્રોથી મનુષ્યજીવન ઉચ્ચતર બને છે. આધ્યાત્મિક ઉન્નતિ અર્થે ધર્મશ્રદ્ધાનું સેવન કરવું જોઈએ. આપણા સદ્ગત રાજ્યપિતા શ્રી. સયાજીરાવ મહારાજ સાહેબે વિશ્વધર્મ પરિપક્વતા પ્રમુખ તરીકે ધર્મના સત્ય રહસ્યનું દિગ્દર્શન કરાવેલ છે. અને તેથી ધર્મ અને નીતિનો બોધ થાય તેવાં પુસ્તકોનું પુસ્તકાલયોમાં સ્થાન હોવું જોઈએ. જે પ્રેરણા સાંપ્રદાયિક મંદિરોમાંથી બને ધર્મીયો પાસેથી મળતી તે આજે સરસ્વતી મંદિરોમાંથી મળે છે. ધર્મ અને આધ્યાત્મિક ઉપદેશ માટે મહાપુરુષો રચેલ રચણે ફરીને તેનું જ્ઞાન આપતા તે આજે પ્રુણ પવિત્ર પ્રુણશ્લોક ધર્મધુરંધર પતિતપાવન શ્રી. મહારાજ સાહેબની કૃપાથી-એઓથીએ ઠેરઠેર સ્થાપેલ કલ્પવૃક્ષરૂપી વાચનાલયોમાંથી સહજ પ્રાપ્ત થાય છે. પ્રભુએ જેને સંપત્તિ આપેલી છે તે પોતાની સંપત્તિનો સદ્વ્યય આવા કેળવણીના શુભ માર્ગે કરે છે તે મહત્ત્વનું છે. કહું છે કે:—

सर्वेषामेव दानानां ज्ञानमेवावविशिष्यते ।

ને વળી કહું છે કે:—

यस्य कुक्षि गतं दानं ज्ञानाभ्यासेन जिर्यते ।

स वै तारयतेऽस्माकं दशपूर्वान्दशपरान् ॥

। વચનો આપને સુવિદિત છે.

આપ સૌ પ્રતિનિધિ બાઇઓ પ્રત્યક્ષ રીતે પુસ્તકાલયના કાર્યથી સુપરિચિત છે. પુસ્તકોની મહત્તા, પસંદગી, પુસ્તકાલયની યોગ્યતા, પુસ્તકોનું વર્ગીકરણ અને વ્યવસ્થાપક મંડળની ફરજો વગેરે બાબતોના સંબંધમાં યોગ્ય વિચારણા કરો છો તેવીજ રીતે વિચારણા થશે. અને એકંદરે જે પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિએ સદ્ગત મોતીબાઇ અમીન સાહેબ જેવા અધિકારીની કુનેદથી આટલું વ્યાપક સ્વરૂપ પકડ્યું છે, અને ત્યાર પછીના સાહેબોએ તેને જે અણુમોલ પ્રોત્સાહન આપે છે અને આપે જાય છે તેવીજ રીતે તેમાં તેટલીજ સંગીનતા આણુત્રા આપ સૌ આપો છો. એટલે આ પ્રવૃત્તિના નિષ્ણાતોની દોરવણીથી યોગ્ય નિષ્ણો અને દરાવો થશે જ.

અમારે બાલ્યોને તો મૂળથી જ જનકલ્યાણની સાધનામાં શુભ અને શ્રેય સમાયતું છે. અને તેને માટે અમારા પૂર્વજોએ અથાગ પરિશ્રમથી સાહિત્યદ્વારા લોકકલ્યાણ કરેલ છે. શ્રીમંત મહારાજ સાહેબે પુસ્તકાલય તે એક સામુદાયિક શુભ માટે ઉત્તમ સાધન તરીકે ગણાવેલ છે અને આજે પણ તેમજ માની આ પ્રવૃત્તિમાં જોડાએલા છીએ.

જેવી રીતે ફળ એ ઝાડનું અંતિમ પરિણામ છે, તેવી રીતે જ જનસમાજની જ્ઞાન મેળવવાની ઈચ્છા તથા સરકાર જે મદદ તરીકે કાર્યો કરે છે તેનો તથા આવી પુસ્તકાલય જેવી સંસ્થાઓનો આપરનો ઉદ્દેશ તથા હેતુનું ફળ તે સફળ જનસમૂહનું શુભ પ્રાપ્ત કરવું તે છે. એટલે જે રીતે ઝાડનું સાકાર્ય ફળમાં છે, તેવી જ રીતે સરકારની તેમ જ શ્રોકોની તમામ પ્રવૃત્તિઓનું સાકાર્ય અખિત સમુદાયના શુભમાં રહેવું છે.

શાળાના ૬ શિક્ષણનું ધ્યેય કાયમનું અક્ષરજ્ઞાન આપવાનું છે. પરંતુ પુસ્તકાલય-વિદ્યાલયોમાં ગામમાં વાચનના સાધનના અભાવે ફરી નિરક્ષર દશામાં આવી જવાય છે. અને શિક્ષણ પાછળ થયેલો ખર્ચ વ્યર્થ જાય છે. એટલે શાળા અને પુસ્તકાલય અનુષંગી છે. તેથીજ રાજ્યે જ્યાં જ્યાં શાળા ત્યાં ત્યાં પુસ્તકાલય સ્થાપવાની હિદાય નીતિ અખત્યાર કરી છે. તે પાછળ આશરે દોઢ બે લાખ જેટલા રૂપિયાનો ખર્ચ થાય છે.

સ્વાગતપ્રમુખનું વ્યાખ્યાન થઈ રહેતાં પરિષદના પ્રમુખ શ્રી. મહાસુખભાઈએ પ્રમુખપદેથી બોલતાં જણાવ્યું હતું કે, તેમાં તેઓશ્રીએ પ્રમુખપદ આપવા માટે આભાર માની અને રાજ્યની કેળવણીવિષયક પ્રવૃત્તિ અને પ્રગતિનો ખ્યાલ આપી રાજ્ય પુ. મંડળના બંધારણની વિગતો સમજાવી જણાવ્યું કે,

છોકરાંને ભણાવવાની ફરજ માળાપોતી છે. પરંતુ માળાપ તે પોતાની ફરજ ન જાનવે ત્યારે તે ફરજ સરકાર કાયદા દ્વારાજે જાનવે છે. તે ધોરણ અનુસાર રાજ્યમાં પહેલી ફરજઆત કેળવણી અમરેલી પ્રાન્તમાં સન ૧૮૯૩ માં દાખલ કરી અને તેનો અનુભવ લીધા બાદ આખા રાજ્યમાં સન ૧૯૦૬ માં દાખલ કરી. ત્યારબાદ પ્રજામાં ફરજઆત કેળવણીનું જે જ્ઞાન પ્રગતે મળે તે જૂલો ન જાય અને તેમાં વધારો થાય તે માટે સન ૧૯૧૧ માં ખાસ પુસ્તકાલય ખાતું ઉઘાડ્યું, અને તે એવા ધોરણે કે જેટલી મદદ પ્રજા આપે તેટલી મદદ સરકારમાંથી અને પ્રાંત પંચાયતમાંથી મળી શકે. આ ધોરણે ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે રાજ્યમાં અત્યાર સુધી પુસ્તકાલયો અને વાંચનાલયો સ્થાપેલાં છે.

આખા રાજ્યની પુસ્તકાલયની પ્રવૃત્તિને સંગીન કરવી હોય તો ચારે પ્રાંતના સંપૂર્ણ સહકારની ખાસ આવશ્યકતા છે; પરંતુ આ સ્થળે મારે દિલગીરી સાથે કહેવું પડે છે કે આપણે મહેસાણા પ્રાન્ત જે વસ્તીમાં મોટો ગણાય છે તે કેળવણીની, જાજતમાં ઘણો જ પછાત છે. જ્યારે આખા રાજ્યનું ૨૩ ટકા ભણેલાનું પ્રમાણ આવે છે ત્યારે આપણા મહેસાણા પ્રાન્તનું માત્ર ૧૮.૧૧ ટકા આવે છે. હવે આ ૧૮.૧૧ ટકામાં જેને ભણેલા કહેવામાં આવે છે તેમાં પણ માત્ર સહી કરી જાણતા હોય તેનો પણ સમાવેશ કરેલો હોય છે. વળી રાજ્યની કુલ વસ્તી પૈકી ૭૧૯૨૭ શહેરની એટલે કે ત્રોથા ભાગની વસ્તી છે અને ગામડાની વસ્તી ૨૧૩૫૭૮ ની એટલે કે પોણા ભાગની છે. શહેર અને ગામમાં ભણેલાનું પ્રમાણ જોવા હોય તો વડોદરા શહેરનું પ્રમાણ ૩૨.૧૧ ટકા અને વડોદરા પ્રાન્તનું ૨૦.૧૧ ટકા આવે છે. હવે મહેસાણા પ્રાન્તમાંથી મોટા કર્યાએ બાદ કરો તો ગામડાઓની ટકાવારી મહેસાણા પ્રાન્તની ૧૫ કરતાં પણ ઓછી થવાની, આવી આપણા મહેસાણા પ્રાન્તની પરિસ્થિતિ છે. સરકાર પુસ્તકાલયના અંગે દર વર્ષે જે રકમ આપવાનું ઠરાવે છે તેટલી રકમ મેળવવાને માટે પણ પ્રાન્તની પ્રજા પ્રયત્નશીલ થતી નથી. એટલે તેનો ભાગ ખીજા પ્રાન્તો લઈ જાય છે. આપણો આટલો મોટો પ્રાન્ત દહેવાય. પણ કેળવણીની જાજતમાં આટલો બધો પછાત છે એ જાણીને દિલગીરી થયા વેગર નહિ રહે.

સન ૧૯૦૬ માં મહત્ત ફરજઆત કેળવણી દાખલ થઈ ત્યારથી અત્યાર સુધીના ૩૬ વર્ષ પૂરાં થયાં છતાં પણ પ્રજામાં કેળવણીનો પ્રચાર જોઈએ તેવો થતો નથી; માત્ર ૧૯ ટકા ભણેલાં એટલે કે સો માણસમાંથી ૮૧ માણસો તો અભણજ. આવી પરિસ્થિતિ હોવાથી

આપણે અમુક નજીક ન જ આવી શકે. તે માટે પુસ્તકાલયો અને વાંચનાલયો ગામે ગા
સ્થાપવાં જોઈએ. જ્યાં શાળા હોય ત્યાં જરૂર પુસ્તકાલય હોવું જોઈએ. જેમ અને તેમ લો
મદદ વધુ પ્રમાણમાં એકઠી કરી સરકારમદદ મેળવવી જોઈએ.

સગળનો ! આપ તેના જવાબમાં કદાચ દલીલ કરશો કે લોકમદદ શી રીતે મેળવીએ
અમારી આર્થિક સ્થિતિ દયાજનક છે. તો તેના અત્યુત્તરમાં જણાવવા રજા લઉં છું કે આપ
અને આપના કુટુંબના જીવનનિર્વાહના સાધનમાંથી એક પાછું પણ લેવા કહેતો નથી, પરં
આપના શરીરને અને સમાજને નુકસાન પહોંચાડનાર જે જે ખરચાળ વ્યસનો અને કુરિયા
વળગ્યાં હોય તે દૂર કરવા મારી વિનંતિ છે. તે દૂર કરવાથી પૈસાનો ખચાવ થાય તેમાં
હિસ્સો લેવા મારું છું.

હું પ્રાંતના આમળોને વિનવું છું કે આપ શહેરના કૃત્રિમ મોહમાં દેખાદેખી નહિ
અંપનાવતાં ઈશ્વર તરફથી મળેલાં કુદરતી સાધનો તરફ વળગેલા રહો. જેટલા છૂટા પડશે
તેટલું નુકસાન છે. શહેરની હોટલો અને પાનપટ્ટીની દુકાનો આપના ગામમાં દાખલ કરી
શરીર અને પૈસાની પાવમાલી હાથે કરીને વહોરી લીધી છે. ૨૫-૩૦ વર્ષો ઉપર ક્યાં હોટેલો
હતી ? શું તે વખતે તમારું અને તમારા વડીલોનું જીવન આ અને પાનપટ્ટી વિના નહોતું
ચાલતું ? શું તે વસ્તુઓ જીવન નિભાવવા માટે ફરજિયાત પોષક વસ્તુઓ છે ? મજૂર, ખેડૂત
કે કોઈ પણ માણસ ભાગ્યે જ આ વ્યસનથી બચેલો હશે. આ ચાનો અને પાનપટ્ટીનો ચેપ
ગામડાંને લાગ્યો છે તેથી વધુ પ્રમાણમાં કરવાના ગામને લાગેલો છે અને તેનું જ આપ
અનુકરણ કરો છો.

આપ સૌ જાણો છો કે તે સૌ આરોગ્યની દૃષ્ટિએ વિચાર કરતાં શરીરને પાવમાલ
કરનાર છે, છતાં તેના પરથી મોહ હોડતા નથી, તો આપને આમદપૂર્વક કહું છું કે જો તે
તરફ તિરસ્કાર બતાવે તો પુસ્તકાલયો અને વાંચનાલયો આપોઆપ ઉઘડે અને જે છે તે
સંગીન થાય. આ પીનાર અને પાનપટ્ટી ખાનાર બાઈઓ દર માસમાં આઠ દસ પાલા
પીવા જોઈ શકી વધેલા પૈસામાંથી અર્ધો પૈસા આ સરસ્વતીમંદિરોમાં ભેટ કરે તો
પુસ્તકાલયો સારી રીતે ચલાવવા અને વધારવા પૂરતા પૈસા મળી રહે અને પુસ્તકાલયપ્રથિતિ
સફળ થાય.

પુસ્તકાલયો એ ખરેખર પવિત્ર સરસ્વતીદેવીનાં મંદિરો છે, એસતા વર્ષના
માંગલિક પ્રભાતે તે પવિત્ર દેવીને સંભારી આપના વર્ષમાં વધુ લાભ મેળવવાની
કૃત્ત્યાથી આપ શરદાપૂજન કરો છો. આવું લાભદાયક પૂજન કરવાની આ
ભાવના ગ્રામીનકાળથી આવી આવી છે, કોઈ નવીન કલ્પનાનો ભુદો નથી. એ લાભદાયક છે
તેથી જ શરદાપૂજન કરો છો એ પણ આપ મનથી સમજો છો, પરંતુ માત્ર ચોપડામાં જ
પૂજન કરવાથી તેનું ઊંડું રહસ્ય બરાબર સમજાતું નથી. તે પૂજનની સાથે એ શરદાદેવી
કાણુ ? શા માટે તે પૂજનીય બની છે ? આનો વિચાર કરશો તો ખ્યાલ આવશે કે તે
આપણાં જ્ઞાનચક્રો ઉઘાડે છે. અને તે જ્ઞાનચક્રો ઉઘાડવાથી દુનિયા ખરા સ્વરૂપમાં
જોઈ શકાય છે. સારાસારનો વિચાર કરી શકીએ છીએ, બુદ્ધિનો વિકાસ થાય છે અને
સુખી જીવન ગાળવાના માર્ગ શોધી કાઢીએ છીએ. તો તેવો લાભ લેવા સરસ્વતી દેવીના
ખરા ઉપાસક બનો, તેમનાં મંદિરો બનાવી, જે હોય તેને સંગીન બનાવી તેમને નિભાવવા

ઉપર જણાવ્યું તે પ્રમાણે વ્યસનોને તિલાંજલિ આપી પૈસાનો ખચાવ કરી સરસ્વતીદેવીના ચરણે યથાશક્તિ ભેટ કરો.

સામાજિક દષ્ટિએ આપ વિચાર કરશો તો ધણા સામુદાયિક પૈસા ખચાવી શકશો. મરણ પાછળ બીનજરૂરી ન્યાતવરા, શકિત ન હોય છતાં દેખાદેખી ખોટી પ્રતિષ્ઠા મેળવવા દેવું કરી લગ્નપ્રસંગનાં નિરૂપયોગી ખર્ચો વગેરે એવા અનેક કુરિવાજો મૂળ નાખી સજડ થયેલા છે તે નૈતિક બળ રાખી કમી કરો તો ધણા પૈસાનો ખચાવ કરી શકો તેમ છે.

આ મારા પ્રત્યુત્તરથી આપને ખાતરી થઈ હશે કે પૈસા ઊભા કરવાનો માર્ગ આપની પાસે જ છે. આપની કમાણીનું-આપના ખર્ચા પરસેવાનું-નાણું દુરુષ્ટાના માર્ગે વહેતું અટકાવી સદુષ્ટાના માર્ગે વહેવડાવી સફળયોગ કરો તો પુસ્તકાલયો અને વાચનાલયોની સારી રીતે પ્રગતિ કરી શકો તેમ છે.

આટલી પ્રજાજનોને વિનંતિ ક્યાં બાદ શ્રીમંત સરકારને વિનંતિ છે કે કેટલાક વખતથી સરકારી નાણાં પૂરેપૂરાં નહિ મળતાં તેમાં કપાત કરવામાં આવે છે. વળી મહેસાણા પ્રાંત પંચાયતે કર્યા પુસ્તકાલયોને મદદ આપવી બંધ કરી છે. જે સુધરાઈ આપે તો આથી મદદ આપીશું. આનું પરિણામ એ આવ્યું છે કે પુસ્તકાલયોના વિકાસમાં ભારે અવરોધ ઊભો થયેલો છે. એટલે સરકારે સંકુચિત ભાવના છોડી ઉદાર રાજનીતિ ધારણ કરવી જોઈએ.

ગૃહસ્થો ! પરિષદના પ્રમુખ તરીકે મેં મારા વિચારો પુસ્તકાલય સંબંધમાં દર્શાવ્યા છે. અને મહેસાણા પ્રાંતની કેળવણી તથા પુસ્તકાલયોની પરિસ્થિતિનો ખ્યાલ રજૂ કર્યો છે; માટે હવે તેમાં ક્યાં ક્યાં સુધારો કરવાની આવશ્યકતા છે અને શું શું ભવિષ્યને માટે કરવું, તે તે સંબંધી દરારો કરવા આપ બાઇઓની મુન્સરી ઉપર સોંપી આપ બંધુઓનો ફરી ઉપકાર માની ખેસી જવાની રજા લઉં છું.

ત્યારબાદ પરિષદની સફળતા ધ્વજતા સંદેશાઓ વાંચવામાં આવ્યા હતા અને પ્રાંત પુ. મંડળના મંત્રીએ પ્રાંત મંડળનું નિવેદન વાંચી સંભળાવ્યું હતું. બાદ પરિષદ પ્રસંગે આવેલા નિબંધો વાંચવામાં આવ્યા હતા.

રાત્રે સાડાઆઠ વાગે વિષયવિચારણી સમિતિની બેઠક મળી હતી, જે વખતે દરારો પર ચર્ચાઓ અને વાટાઘાટો થઈ દરારોને છેવટનું સ્વરૂપ અપાયું હતું.

તા. ૧૩-૪-૪૨

પ્રમુખશ્રીના નિયમિતપણાના આગ્રહને પરિણામે બીજા દિવસની બેઠક ગરોબર સાડાસાતે થઈ થઈ હતી. શરૂઆતમાં ઈશ્વરપ્રાર્થના અને બાલિકાઓના ગરબાનો કાર્યક્રમ થઈ રહેતાં દરારોનું કામ હાથ પર લેવામાં આવ્યું હતું અને દરારો પસાર કરવામાં આવ્યા હતા, જે આવતા અંકે પ્રસિદ્ધ થશે.

બાદ ચાણુરમા મહાલ વહીવટદાર શ્રી. મણિરાય, મહાલ મુનસફ શ્રી. અન્નેરા, વિભાગ શાળાધિકારી શ્રી. માલસે તેમજ અન્ય વક્તાઓનાં પ્રાસંગિક વિવેચનો થઈ આભાર-દર્શન બાદ ફૂલહાર તેમજ રાજગીત ગવાઈ પરિષદની પૂર્ણાહુતિ થઈ હતી.

પુસ્તક પરિચય

૧. વિવેચન—લેખક તથા પ્રકાશક : મોહનલાલ પાર્વતીશંકર દવે, પ્રાપ્તિસ્થાન : યુગાંતર કાર્યાલય, ગોપીપુરા, સુરત, પૃષ્ઠ ૨૩ ; પૂઠું-પાકું; કિંમત ૧-૮-૦.

આ પુસ્તકની અંદર ' રમરણ સંહિતા ', ' બિશ્વમંગળ ', ' રંગતરંગ ', ' જાપાનની કેળવણીની પદ્ધતિ ', ' મનન અને મંતવ્યો ', ' ઝરણાં ટાઢાં અને જીનાં ', ' સ્વરાજ્ય ને સંસ્કૃતિ ' તથા ' માસિકા ' એ સાહિત્યકૃતિઓનું; નર્મદાશંકર, નવલરામ, નંદશંકર, કલાપી, ગોવર્ધનરામ, અખરદાર, રણછોડભાઈ ઉદયરામના જીવનચરિત્રનું; તથા અંધ-વિવેચનના સાહિત્યનું વિવેચન કરેલું છે. આ વિવેચન પહેલાં જુદાં જુદાં સામયિકોમાં, બાપજોમાં કે પ્રતાપનામાં આવી ગયું છે. આ વિવેચન બહુ તટસ્થવૃત્તિથી લખાયેલું તથા અભ્યાસપૂર્ણ છે. એમાં બાપાશૈલી શુદ્ધ સરળ તથા શિષ્ટ છે. આપણી ભાષામાં સારાં વિવેચનનાં પુસ્તકો થોડાં છે તેમાં આ પુસ્તક ખાસ આવકારને માત્ર છે. પુસ્તકનાં કાગળ, છપાઇ, બાંધણી, કિંમત વગેરે યથાયોગ્ય છે. આપણે આશા રાખીએ કે આ વિદ્વાન અધ્યાપક હજી શુભરાતને વધુ વિવેચનગ્રંથો આપે.

૨. નવાં વિવેચનો—લેખક : નવલરામ જી. ત્રિવેદી; પ્રકાશક : ગૂર્જર ગ્રંથરત્ન કાર્યાલય. ગાંધી રસ્તા અમદાવાદ; પૃષ્ઠ ૨૫૧; પૂઠું પાકું; કિંમત ૨-૪-૦

આ પુસ્તક પણ ઉપલા પુસ્તકની પેઠે વિવેચનને લગતું પુસ્તક છે. આમાં નવલકથાને લગતા ત્રણ નિબંધો, નવલિકાને લગતો એક નિબંધ, સરસ્વતીચંદ્રના પાત્રાલેખનને લગતો એક નિબંધ, નર્મદ, કાંત, કલાપી, નાનાલાલ વગેરેનાં જીવન તથા સાહિત્યને લગતા ટૂંકાક નિબંધો, તથા થોડા પ્રકીર્ણ વિષયોને લગતા નિબંધો છે. આ નિબંધો લેખકના ગુજરાતીના લાંબા વખતના અભ્યાસના ફળરૂપે લખાયેલા છે. આ નિબંધો પણ ગુજરાતી ભાષાના વિવેચનના સાહિત્યમાં સારો ઉમેરો કરે છે. આ લેખકે પહેલાં ' ટૂંકાંક વિવેચનો ' નામનું પુસ્તક પણ બહાર પાડેલું છે. આપણે આશા રાખીએ કે લેખકની આ પ્રવૃત્તિ હજી ચાલુ ને ચાલુ રહે. આ પુસ્તકનાં કાગળ, છપાઇ સારાં છે. શં. સો. પટેલ

૩. આર્પદિષ્ટિ—લેખક : જમિયતરામ વન્દેશંકર આચાર્ય; પ્રકાશક : મંત્રીઓ શ્રી. પ્રભુતત્ત્વ પ્રચારક મંડળ, કરાચી; સં. ૧૯૯૨; કાઉન ૧૬ પેજ ૧૪૬; કાચું પૃષ્ઠ; કિ. ૦-૬-૦.

અધ્યાત્મ વિષય અને ધાર્મિક વિષયોનો પ્રચાર કરવાના શુભ ઉદ્દેશથી કરાચીમાં શ્રી. પ્રભુતત્ત્વ પ્રચારક મંડળ નામની એક સંસ્થા સ્થપાઈ છે, ને તેના તરફથી ' પ્રભુતત્ત્વ પ્રચારક ગ્રંથમાળા ' શરૂ થયેલ છે. એ ગ્રંથમાળાના પ્રથમ પુષ્પ તરીકે " આર્પદિષ્ટિ " ગ્રંથ યથું છે. એમાં ઉપનિષદ [૧૭૬]

જ્ઞાનની મહત્તા દર્શાવી જીવનના ગૂઢ પ્રશ્નોના ઉદ્ધરણે આર્થિક અધિઓનાં મંતવ્યોનો સાર સંચિત કરવામાં આવ્યો છે.

૪. પ્રભુનો આદેશ—લેખક: જમિયતરામ વ. આચાર્ય; પ્રકાશક: ઉપર પ્રમાણે; સં. ૧૯૯૨; કાઉન ૧૬ પેજ પૃ. ૧૪૬; કાચું પૂઠું; કિં. ૦-૬-૦.

ઉપરોક્ત ગ્રંથમાળાના ૩ જા પુષ્પ તરીકે પ્રસિદ્ધ થયેલ આ પુસ્તકમાં પ્રકાશકો તેમના નિવેદનમાં જણાવે છે તેમ કુદરતના અધ્યાધિત નિયમોનું પાલન કરી બાહ્ય તથા અંતઃકરણની વિશુદ્ધિઓ માટેના નુસ્ખાઓની સોળ કળામાં મૂંઝણી કરવામાં આવી છે.

૫. જીવનવિકાસ—લેખક: જમિયતરામ વિ. આચાર્ય; પ્રકાશક ઉપર પ્રમાણે; સં. ૧૯૯૩; સોળ પેજ પૃ. ૧૧૮; કાચું પૂઠું; કિં. ૦-૭-૦.

શ્રી પ્રભુતત્વ પ્રચારક ગ્રંથમાળાના આ ચોથા પુષ્પમાં (૧) નૈતિક હિંમત, (૨) સ્વાતંત્ર્ય, (૩) પ્રભુનિષ્ઠા, (૪) સન્ત કવિતાશ્રેણી, તથા (૫) આદર્શ-સમ્યક્તા અને નામના પાંચ ચક્રો દ્વારા તે તે ગુણો મનુષ્યજીવનમાં કેવી રીતે ખીલવી શકાય તેની યથાશક્ય સમજૂતી કરવામાં આવી છે.

ઉપરોક્ત ત્રણે પુસ્તકોનું વસ્તુ અભ્યાસીઓને તેમજ જિજ્ઞાસુઓને ઉપકારક થઈ પડશે. ગ્રંથમાળાનું વાર્ષિક લવાજમ દેશના ગ્રાહકો માટે રૂ. ૩-૦-૦ છે, ન્યારે પરદેશ માટે શિલિંગ ૬ છે.

૬. હજરત સલમાન ફારસી (૨. અ.)—લેખક અને પ્રકાશક: ઇમામુદ્દીન સદ્દ-દીન દરગાહવાલા, દરગાહ શરીફ, નવસારી; પૃ. ૨૧, પૂઠું કાગળનું, કિં. ૧-૦-૦.

આમાં હજરત સલમાન ફારસી સાહેબ સંબંધી થોડુંક જ્ઞાન આપવામાં આવ્યું છે. જનાબ મુહમ્મદ ઉમર કોકિલ સાહેબે પ્રવેશક લખીને સુંદર પ્રકાશ પાડ્યો છે.

જ્ઞાનેશ્વરોને અભ્યાસ માટે ફીક થઈ પડશે. આટલા પૃ. ૨૧ ના નાના ચોપાનિયા જ્ઞાની કિંમત રૂ. ૧) ઘણી જ ભારે કહેવાય. આટલી બધી ભારે કિંમત રાખવાનું શું પ્રયોજન હશે, તે સમજવું નથી.

“ દ્રષ્ટા ”

૭. એક માસમે હિન્દી—લેખક અને પ્રકાશક: શ્રી. હરિકૃષ્ણ વ્યાસ; મુ. લાડી (કાઠિયાવાડ) કાઉન સોળ પેજ પૃષ્ઠ ૧૬+૨૫૮, સાદું પૂઠું; મૂલ્ય રૂ. સાદાગણ.

ન્યારથી રાષ્ટ્રભાષા વધી સમિતિએ રાષ્ટ્રભાષાનો પ્રચાર ખૂબ વેગથી આગળ ધપાવ્યો છે અને ગુજરાતની જનતાએ તેને અપનાવ્યો છે ત્યારથી કેટલાએ લેખકોએ પોતાની લેખનીતે આ તરફ ફેરવી રાષ્ટ્રભાષાનાં પાઠ્ય પુસ્તકો લખવાં શરૂ કર્યાં છે. શ્રી. હરિકૃષ્ણ વ્યાસે પણ પોતાનો ફાળો “ એક માસમે હિન્દી ” લખીને આપ્યો છે. લેખકે ગુજરાતી અને હિન્દી શબ્દોની બરાબરીની સમજ આપ્યા પછી અભ્યાસકર્તા કેટલીક સરળતા કરી આપી છે તેથી પુસ્તકની કેટલીક ઉપયોગિતા છે. ગુજરાતી અને હિન્દી શબ્દોથી પરિચિત કરીને વાચકને હિન્દી કહેવતો અને લોકવાયકાઓથી વાકેફ કર્યા છે ને પછીથી વ્યાકરણ, અનુવાદ વગેરે બાબતોનો સમાવેશ કરી હિન્દી ભાષાની જાણકારી માટે ફીક ફીક પ્રયત્ન કર્યો

છે. જેમણે કેટલેક અંશે બબરૂ ભાષા બોલવાની શોખતા મેળવી છે તેમને માટે આ ચોપડી કેટલેક દરજ્જે મદદકર્તા છે, પણ ભાષાનું જ્ઞાન મુખ્યત્વે કરીને પારિભાષિક શબ્દોનાં જોડાં તરવાને બાધવા વગર મળી શકવું નથી અને તેથી આ ચોપડી હિન્દી ભાષા બોલવા માટે કેટલી સહાયકૃત બનશે તે કહેવું અશક્ય છે. લેખકે ‘આપ क्या देख रहे हो ?’ ‘अंगरेजी भाषा का परिचय योढ़ा समय में पा सकें,’ એવી વ્યાકરણીય ભૂતો કરી છે તે જો સુધારવાનો પ્રયત્ન કર્યો હોત તો બહુ શિક્ષાર્થીઓને મદદરૂપ બનીને ગુજરાતી ભાષા હિન્દીથી બચીને શુદ્ધ હિન્દી તરફ વાળ્યા વગર ન રહેત. વળી મુદ્રણદોષો સુધારવાનો પ્રયત્ન થયો જણાતો નથી તે જોતાં આ પુસ્તક કેટલી હદે લગ્ન શિક્ષકની ગરજ સારશે એ શંકાસ્પદ પ્રશ્ન છે. શિક્ષકની લાખકાત પ્રમાણે શુદ્ધિકરણ કરીને જનતા આગળ મૂકી હોત તો અવશ્ય તેની ઉપયોગિતા માલમ પડત.

કનુ સો. ભટ્ટ

૮. સ્વ. મોતીભાઈ : જીવન અને કાર્ય—લેખક અને સંયોજક શ્રી. પુરુષોત્તમ હગનલાલ શાહ, એમ. એ.; પ્રકાશક: સ્વ. મોતીભાઈ ન. અમીન રમારક સમિતિ, આણંદ. કેમી આઠ પેજ પૃષ્ઠ ૩૨૫-૬૬૪, કવર આચ્છાદન સહિત સચિત્ર પાકું બોર્ડપટીનું પૃષ્ઠ, મૂલ્ય રૂ. અઢી.

વડોદરા રાજ્યની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિના વિકાસમાં જેનો અનોડ ફાળો છે અને જેઓ પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિના પિતાનું બિરુદ પામ્યા હતા તે સ્વ. શ્રી. મોતીભાઈ અમીન સા. નો વડોદરા રાજ્યનાં પુસ્તકાલયોના કાર્યકર્તાઓને પરિચય આપવો એ તો સૂરજને ઝોળખાવવા જેવું થાય. એકલા વડોદરા રાજ્યની પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિના કાર્યકર્તાઓ જ નહિ પણ સમસ્ત ગુજરાત અને હિન્દી પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિના ક્ષેત્રમાં તેઓ સૌ કોઈનાં પરિચિત હતા.

તા. ૧-૨-૩૯ ના રોજ સ્વ. મોતીભાઈ સા. નું અવસાન થયું. ત્યારપછી ત્રણ વર્ષના ગળે પણ આ જીવનચરિત્ર પ્રસિદ્ધ થાય છે તે એક આનંદની વાત છે. તેમના અવસાન બાદ તેમનું રમારક રચવાને એક સમિતિ નીમવામાં આવી હતી. એ રમારક સમિતિએ સ્વર્ગસ્થનો નિકટ પરિચય સાધનાર અને યથેતર એન્યુકેશન સોસાયટીના એક સ્વયંસેવક શ્રી. પુરુષોત્તમ શાહને તેમનું જીવનચરિત્ર તૈયાર કરવાનું સોંપેલું.

લેખકે અત્યંત શ્રમ લઈ ન્યાંથી મળી ત્યાંથી સદ્ગતના પરિચયમાં આવેલાઓ પાસેની માહિતીઓ મેળવી લઈ તેને ક્રમબદ્ધ કરી, આ પુસ્તક પુષ્કળ સમય અને મહેનતના બોગે તૈયાર કર્યું છે. સ્વર્ગસ્થના જીવનપ્રસંગો લેખકને એટલા વિપુલ પ્રમાણમાં મળ્યા કે પુસ્તકનું આટલું મોટું કદ થવા છતાં તેમને કેટલાક તો જતા કરવા પડ્યા.

સ્વર્ગસ્થના વિવિધ પ્રસંગોથી બરપૂર એવા એક વિસ્તૃત જીવનચરિત્રની જરૂરીઆત આ પુસ્તક પૂરી પાડે છે. આ પુસ્તકને ૬ ખંડોમાં વહેંચી નાખવામાં આવેલું છે. પહેલા ખંડમાં સ્વર્ગસ્થના બાલ્યકાળથી માંડી સુવાવસ્થા સુધીના જીવનમાંના પ્રસંગો આપાયા છે. તેમાં એમની “ચર્ચા ફાઈવ”ની નામીથી ટેળાનો પ્રસંગ અને તેમની નોકરીના પ્રારંભકાળના પ્રસંગો ખાસ ગ્રેરક છે. બીજા અને ત્રીજા ખંડમાં એમની પ્રવૃત્તિઓની સ્થાપના અને તેનો

વિકાસ આપેલો છે. અને એ પ્રવૃત્તિઓ દરમિયાન સદ્ગતનાં મનોમંથનો એ ચરિત્રનાયકની બાવના અને કામગીરીનાં ઘોતક છે. તે પછી ચોથા ખંડમાં તેમના સેવાકાળનિવૃત્તિ બાદના પ્રસંગો આવે છે. અને પાંચમા તથા ૬ ઠા ખંડમાં સદ્ગતની ઉત્તરાવસ્થાની તેમની સદ્-પ્રવૃત્તિઓનું અવલોકન છે.

એકંદરે સ્વર્ગસ્થના જીવનમાંથી ગ્રેરણા મળે તેવા સંખ્યાબંધ પ્રસંગો, બોધક વચનો અને પ્રવૃત્તિઓની માહિતીથી સભર ભરેલા આ ગ્રંથમાંથી મળી આવે તેમ છે.

દરેક પુસ્તકાલય આ પુસ્તક પોતાને ત્યાં અવશ્ય વસાવે અને તેનો અને તેમ વધુમાં વધુ પ્રચાર કરી એક પ્રખર કર્મયોગીની જીવનસૌરભની ફોરમથી જનતાનાં માનસને તરબતર બનાવે.

વાયકોની વધુ સંખ્યા ધરાવતાં પુસ્તકાલયો એકથી વધુ પ્રતો વસાવે તે ઈચ્છવાનેગ છે.

લગભગ સાતસો જેટલી પૃષ્ઠસંખ્યા ધરાવતા આ ગ્રંથનું ખોટ ખાંધને રાખવામાં આવેલું માત્ર અઢી રૂપિયાનું મૂલ્ય અત્યંત અદ્ય જ લેખાય. એ માટે જનતા સ્મારક સમિતિની ચિરકાળ માટે ઝાણી રહેશે.

૯. સા. પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિનું એકીકરણ—સંપાદક: શ્રી. ઉમેદભાઈ મોતીભાઈ પટેલ, મદદનીશ વ્યવસ્થાપક પુસ્તકાલય ખાતુ, વડોદરા. ટ્રોયલ આડપેઇ પૃષ્ઠ ૮+૪૧૨, બોર્ડ પરીનું પાકું પૂઠું, મૂલ્ય રૂ. ૩-૮-૦. ૧૯૪૨

વડોદરા રાજ્યમાં પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિ સ્થપાયોને આજકાલ કરતાં ત્રીસેક વર્ષ થઇ ગયાં છે. ત્યારપછી એ પ્રવૃત્તિની પ્રગતિ અને વિકાસ ખૂબ જ થયો છે અને પરિણમે ગુજરાતભરમાં અને સમસ્ત હિંદમાં એ પ્રવૃત્તિ સ્થાપવા અને વિકસાવવાના પ્રયત્નો થઇ રહ્યા છે. આ તબક્કે આ પ્રવૃત્તિના સર્જન કમબદ્ધ ઇતિહાસની અતિ અગત્ય ઊભી થઇ હતી. સાથે સાથે વડોદરા રાજ્યનાં પુસ્તકાલયોના સંચાલન માટે પણ નિયમો અને માહિતીના એક સારા ભોમિયાની ગરજ સારે તેવા એક પુસ્તકની જરૂર હતી જ. આ અગાઉ પુસ્તકાલય ખાતાના સૂચના, સરક્યુલરોના એકીકરણના ત્રણ ભાગો પ્રસિદ્ધ થઇ ગયેલા જે આજે અપ્રાપ્ય હતા અને તેમાં કેટલાક સુધારા-વધારાને પણ અવકાશ હતો. શ્રી. ઉમેદભાઈ પટેલ, પુ. ખાતાના મદદનીશ વ્યવસ્થાપકના પદે આવ્યા પછી આ ખોટ પૂરી પાડવા સતત ચિંતનરીતિ હતા અને તેમણે એ કાર્ય ઉપાડ્યું. અને આ પુસ્તક તૈયાર કર્યું.

સંપાદકે વડોદરા રાજ્યમાં પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિની સ્થાપનાથી લઈને અત્યાર સુધીનો તેનો ઇતિહાસ અને માહિતી આપ્યાં છે. ઉપરાંત ગુજરાતી સાહિત્યનો ઇતિહાસ, ગુજરાતી પ્રકાશન સંસ્થાઓ, પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિને લગતા મનનીય અને ઉપયોગી લેખો તેમ જ હાલ મળી શકતાં ગુજરાતી પુસ્તકોની ૨૦૦૦ જેટલી સંખ્યા ધરાવતી એક યાદી પણ આપી છે. એ સિવાય શાસ્ત્રીય વર્ગીકરણ પદ્ધતિની વિગતવાર માહિતી પણ આ પુસ્તકમાં સંગ્રહાઈ હોઈને ખાતા તરફથી વખતોવખત પ્રસિદ્ધ થયેલા પુસ્તકાલયના સંચાલન માટે જરૂરી એવા સૂચના, સરક્યુલરો, વટહુકમો વગેરે પણ આપ્યું છે.

આ રીતે આ પ્રવૃત્તિના એક શાસ્ત્રીય ગ્રંથની જે ખોટ ઘણા વખતથી એ હોતમાં કામ કરનારાઓને ખૂટતી હતી તે મી. ઉમેદભાઈએ પૂરી પાડી છે તે માટે તેમને ધન્યવાદ

ઘટે છે. પુસ્તક તૈયાર કરવામાં ઉપયોગમાં લીધેલાં પુસ્તકોની યાદી પરથી સંપાદકે લીધે અમનો ખ્યાલ આવે છે. પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિમાં રસ લેતા અને એ ક્ષેત્રમાં કામ કરતા ૨ કોષ્ટકે આ પુસ્તક હરખત પોતાની પાસે રાખવા જેવું છે. દરેક પુસ્તકાલય અવશ્ય પોતા ત્યાં વસાવી લે.

૧૦. રઢિયાળી રાત—ભા. ૨ જી. સંપાદક: શ્રી. ઝવેરચંદ મેઘાણી, પ્રકાશક: ગુજરાત અંધરત્ન કાર્યાલય, ગાંધીરાડ, અમદાવાદ. કાઉન કદનાં ૪૫૬x૫૪x૧૭, પાકુ પૂઠું, મૂલ્ય રૂ. ૬૦.

આપણા લોકસાહિત્યના ક્ષેત્રમાં શ્રી. મેઘાણીએ નોંધાવેલા કાળો ગુજરાતી સાહિત્યમાં અમર રહેવા સરખયેલા છે. તેમણે લોકસાહિત્ય સંશોધન દ્વારા આપેલા મોટી બહારવટિયા મારફતે સંતો, સૌરાષ્ટ્રની રસધાર વગેરે વગેરે લોકકંઠે જ સીમિત થયેલા સાહિત્યને આપ આપી બહાર આણ્યું છે. એ સંશોધનના પરિણામરૂપે આપણને રઢિયાળી રાતનાં લોકજીવનનાં ગીતો મળ્યાં છે. રઢિયાળી રાતનો આ ખીન્ને ભાગ હોઇને આ તેની ચોથી આવૃત્તિ છે. આ બધું સાહિત્ય બહાર લાવી તેમણે તેનો અથ્યપ્રતિ સંપૂર્ણ છણાવટ સાથેનો પરિચય પણ આપ્યો છે. લોકસંસ્કારની આ ગંગા સતત વહેતી રાખવા માટે શ્રી. મેઘાણીનું સમગ્ર ગુજરાત હમેશ માટે ખસી છે.

પુસ્તકની શરૂઆત સંપાદકે “લોકસૃષ્ટિ” શીર્ષક હેઠળ લોકગીતોની ભાવના અને તેનું જીવનમાંનું સ્થાન સ્પષ્ટ દર્શાવ્યું છે. લોકવાણીમાં રસ ધરાવનાર સૌ એ ખરીદે. જે પુસ્તકાલયોમાં એ ન હોય તે અવશ્ય વસાવી લે.

૧૧. હાલરડાં(આવૃત્તિ)—સંપાદક, પ્રકાશક અને ટક ઉપર પ્રમાણે. સાદુ સચિત્ર પૂઠું, મૂલ્ય ૦-૮-૦.

હાલરડાં પણ લોકગીતોનું જ એક અંગ હોઇને વિવિધ વિષયનાં લોકગીતોથી જુદું મળે તે હેતુએ સંપાદકે હાલરડાંને લગતાં ગીતો તારવી આ પુસ્તકમાં આપ્યાં છે. એમાં નાનાં બાળકો પ્રત્યેના વાત્સલ્ય અને બાળક, પારણું અને હાલરડાના વિવિધ સુમેળનો સંગમ સંપાદકે સરસ રીતે આ પુસ્તકમાં સંગ્રહ્યો છે. પુસ્તકમાં આપેલાં હાલરડાંમાંથી વાત્સલ્યભાવનાનો જે નિર્મળ સ્ત્રોત વહે છે તેથી વાચક સાથે જ રનેલતરંગો જાળે છે.

આ સંગ્રહમાં સંપાદકે વર્ષો પૂર્વે એક અમળ્યાં પારસી બહેને આપેલાં પારસી ગીતોનો પણ જે આગલી આવૃત્તિમાં નહિ અપાયેલાં તેનો પણ સમાવેશ કરેલો છે. હાલરડાંને લગતા ઇતર ભાષાસાહિત્યના નમૂનાની વાનગીઓ પણ આપી છે, જેથી તે તે ભાષાઓમાં પણ આ પ્રકારના સાહિત્યની તુલના માટે ઠીક સવલત મળે છે.

૧૨. સુંદર વાતો—(આવૃત્તિ બીજી) લેખક: શ્રી. ગિજુભાઈ, પ્રકાશક, ટક ઉપર પ્રમાણે. પૃ. ૪x૫૪, સચિત્ર, સાદુ પૂઠું, મૂલ્ય ૦-૧-૦.

બાળકોની માતા તરીકે બાળખાઈ ગયેલા સ્વ. ગિજુભાઈએ બાલમોહ્ય અને રાચક શૈલીએ બાળકોને ધણું આપ્યું છે. તેમાંની આ “સુંદર વાતો” પણ છે. બાળકો સાંભળે પડે “વાત કહે”ની દૃઢ લે છે તેમને કહેવા જેવી દ્રષ્ટી ૧૭ વાનાંમાં આમાં આપી છે. દરેક વાતો બાળકોને વાંચતાં રસ પડે તેવી હોઇને હોશિ હોશિ વાંચે તેવી પણ છે. ૧૯૪૮ ની

૧૧. પછી આજે બહાર પડતી એની આ બીજી આવૃત્તિ, જે પુસ્તકાલયોમાં એ ન હોય ૧ વસાવી લે.

૧૩. ક્યારે સમજીશું ? —લેખક પ્રકાશક અને કદ ઉપર પ્રમાણે. ૫૪ ૫૦, સાદું સચિત્ર પૂઠું, મૂલ્ય ૮-૩-૦.

આપણે ત્યાં અસ્પૃશ્યતાનો પ્રશ્ન અતિ ઉગ્ર રૂપે છેલ્લાં કેટલાંક વર્ષોથી ચર્ચાઈ રહ્યો છે. એમાં સ્વ. ગિજુભાઈનો પણ—બાળકોમાંથી—એ અસ્પૃશ્યતા નાબૂદ કરવામાં ફાળો હતો. બાળકો સરળ અને રુચિપૂર્વક વાંચી શકે તેવી શૈલીએ માતા અને બાળકના સંવાદરૂપ એ પ્રશ્નની છણાવટ કરતા સચિત્ર ૩૨ પાકો આપ્યા છે. બાળકને વાંચતાં જ અસ્પૃશ્યતાની આભડછેટ માટે સૂઝ ઉત્પન્ન થાય તેવા આ પાકો છે. દેશમાંથી આ પ્રશ્નને સદાને માટે દૂર કરવાના પ્રયત્નમાં આ બાલપુસ્તિકા સારો ફાળો આપે તેવી છે. બાળકોમાં આ પુસ્તક અને તેમ વધુમાં વધુ વંચાવી નેંધએ.

૧૪. અલીબાબા—(આવૃત્તિ બીજી) લેખિકા: સૌ. વિદ્યાબહેન, પ્રકાશક, કદ ઉપર પ્રમાણે, ૫. ૫૮, સાદું પૂઠું, મૂલ્ય ૦-૫-૦.

અલીબાબાની વાર્તા વિશે આજે ભાગ્યે જ કોઈને કંઈ કહેવું પડે. એ વાર્તા સર્વત્ર જાણીતી છે. પરંતુ એ ચમત્કારવાર્તા બાળકોને પણ જાણવી સુલભ થાય તે માટે સૌ. વિદ્યાબહેને એને બાલભોગ્ય બાબામાં રચી છે. છપાઈસફાઈ સુધક અને સચિત્ર હોવાથી બાળકો એ વાંચવા જરૂર આકર્ષીશે.

૧૫. ગામડાંનું સ્વરાજ્ય—લેખક: શ્રી. ઇન્દુલાલ ક. યાજ્ઞિક, પ્રકાશક: ગ્રામસર્જન સાહિત્ય કાર્યાલય, ૨૪૫૬, ભદ્ર, અમદાવાદ. કાઢેલ કદનાં ૫૪ ૧૦×૪૮, સાદું પૂઠું, મૂલ્ય ૦-૪-૦.

•જાણીતા કિસાન કાર્યકર્તા અને લેખક શ્રી. ઇન્દુલાલ યાજ્ઞિકે લખેલી આ નાની પુસ્તિકામાં ગ્રામ પંચાયતોને લગતી માહિતી આપી છે. લેખકે આ અગાઉ મહાસભાવાદી સરકારે કરેલા ખેડૂતોને લગતા કાયદા, ખેડૂતોનાં દેવાં અને ગણોત્તને લગતા કાયદાની સમજૂતીને લગતી પુસ્તિકાઓ બહાર પાડી હતી. ત્યાર પછી ત્રીજા કાયદા પંચાયતને લગતી ગ્રામપ્રજા સમજી શકે તેવી ભાષામાં આ પુસ્તિકા તૈયાર કરી પ્રકટ કરી છે. ગામડાની પંચાયતો, ખરું કહીએ તો ગામડાનું સ્વરાજ જ છે. પરંતુ તેના વહીવટ વગેરેમાં જે ખામીઓ છે તે દૂર થવી નેંધએ.

આ અગાઉ ગ્રામ પંચાયતનો કાયદો નામનું પુસ્તક શ્રી. નરહરિ પરીજે લખેલું અને નવજીવન પ્રકાશન મંદિરે બહાર પાડેલું. પરંતુ તે કાયદાવશ્યે જ હતું, જેને સમજવા માટે પાછળથી તેની પૂરવણીરૂપ પુસ્તિકા બહાર પાડેલી; ત્યારે આ પુસ્તકમાં શ્રી. ઇન્દુલાલે ગામડાના લોકો સમજી શકે તેવી સરળ ભાષામાં એ કાયદાની સમજૂતી આપી છે. ગામડે વસતી જનતા આ પુસ્તક એક વાર અવસ્ય વાંચી જઈ તેમાંથી સમજૂત મેળવી પોતાને ત્યાંની પંચાયત સંસ્થાને સાડું સ્વરૂપ આપવા પ્રયત્ન કરે.

૧૬. રૂપમાધુરી—શરદ્બાણુ સંપાદિત; અનુવાદક: શ્રી. ભોમીલાલ ગાંધી, પ્રકાશક:

એન. એમ. હકકરની કું. પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, સુબાઈ ર. કાઠિન કદનાં પૃ. ૮+૨૨૭, સચિત્ર કવર
આચ્છાદન સહિત પાકું પૂઠું, મૂલ્ય રા. ત્રણ; ૧૯૪૨

આ રૂપમાધુરીના મૂળ લેખકનું નામ પુસ્તકમાં જણાવાયું નથી. પરંતુ તે શરદાબાબુનું
સંપાદન કરેલું હોવાનું જાહેર કરાયું છે. અને પુસ્તક વાંચતાં પણ, આ કથાનક પર શરદા-
બાબુની કલમ ફરી વળી હોય તેવું જણાય છે.

કથાવસ્તુ સામાજિક હોદ્દાને ધરતો મુખ્ય માણસ—એનો નિભાવનાર—એના આધાર-
ભૂત એકમાત્ર આદમીની કુટુંબ પ્રત્યેની બેકાળજીને પરિણામે કુટુંબનો કેવો સર્વાનાશ નોતરાય
છે તેનો રોમાંચક અને કરુણ ચિતાર આ નવલકથામાં છે.

નવલકથાનું વસ્તુ સામાજિક હોદ્દાને કુટુંબમાં અવારનવાર બનતા બનાવોનું એમાં
ચિત્રણ હોવાથી એકી બેઠેકે પૂરું કરવું ગમે તેવું આ પુસ્તક છે.

સવાબસો જેટલા પૃષ્ઠના પુસ્તકની રા. ત્રણ જેટલી કિંમત વધુપડતી લેખાવી જોઈએ.

૧૭. ભેડ—(આવૃત્તિ ત્રીજી) સંયોજકો: સ્વ. ગિજુભાઈ અને જુગતરામ દવે,
પ્રકાશક: ગૂજરાત સાહિત્ય મંદિર, અમદાવાદ; કાઠિન કદનાં પૃષ્ઠ ૮+૭૨, સાદું સચિત્ર
પૂઠું. મૂલ્ય ૦-૬-૦

ગુજરાતમાં રાષ્ટ્રીય કેળવણીનાં શ્રીગણેશ મંડાયા ત્યારે એ શિક્ષણક્રમ માટે પાઠ્ય
પુસ્તકોની જરૂરિયાત પણ ઊભી થયેલી અને ત્યારે પ્રાથમિક શિક્ષણક્ષેત્રમાં કામ કરતા આ
સંયોજક ભેડમધોએ નાની-મોટી ચાલણગાડી તૈયાર કરેલી અને તે પછીનાં ધોરણો માટે
મોટી એન પછી આવતા કેમિક વાચન માટે સંયોજકોએ આ ભેડનું પુસ્તક તૈયાર કરેલું.
તેની આ ત્રીજી આવૃત્તિ છે. પ્રસ્તાવનામાં સ્વ. ગિજુભાઈ જણાવે છે તેમ, આવાં પુસ્તકો
બાળકો પાસે વંચાવવાનાં ન હોય પણ તેમને વાંચવા દેવાનાં હોય; તેમાંનું ભણતર ભણાવવાનું
છતાં તેમને ભણવા દેવાનું હોય. અને સાચેજ એમાં આપેલા પાઠો બાળકોને આપોઆપ
વાંચવા પ્રેરે તેવા છે. એમાં આપેલાં ચિત્રોથી બાળકોને આકર્ષણ વધશે.

૧૮. શ્રી માતાજી—અનુવાદક: વકીલ રત્નેશ્વર ભવાનીશંકર, પ્રકાશક: શ્રીરામકૃષ્ણ
સેવા સમિતિ, અમદાવાદ. કાઠિન કદનાં પૃષ્ઠ ૪૦, સાદું પૂઠું, મૂલ્ય લખ્યું નથી.

અમદાવાદમાં રચાયેલી શ્રીરામકૃષ્ણ સેવાસમિતિએ છેલ્લા થોડાંક વખતમાં કેટલાંક
સારાં જ્ઞાનદાયક પુસ્તકો પ્રસિદ્ધ કર્યાં છે. તેમાં પણ પરમહંસ રામકૃષ્ણદેવ અને સ્વામી
વિવેકાનંદના તત્ત્વજ્ઞાનને લગતાં પુસ્તકો તત્ત્વજ્ઞાનના જિજ્ઞાસુને વાંચવા પ્રેરે તેવાં છે.

આ ચાળીસ પૃષ્ઠની પુસ્તિકામાં, અંગ્રેજીમાં પ્રસિદ્ધ થયેલ, પરમહંસ રામકૃષ્ણદેવનાં
પત્ની શારદામણિદેવીના જીવનચરિત્ર પરથી દુઃકાવીને ગુજરાતીમાં તે રજૂ કરાયું છે. જૂના
જમાનામાં ઉછરેલાં એ દેવીએ પ્રભુભક્તિપરાયણ એમના પતિના જીવનનાં કેવાં સંગાથી
હતાં તે આ પુસ્તક વાંચતાં જણાઈ આવે છે.

૧૯. દંતરત્ન—લેખક અને પ્રકાશક: ડૉ. કેમરાજ દોરાબજી જલા, નવસારી, કાઠિન
કદનાં પૃ. ૮૦, સાદું પૂઠું, મૂલ્ય લખ્યું નથી.

ડૉ. જલા એક નિષ્ણાત દંતવૈદ હોવાનું જહેવાબ છે. દંતવિજ્ઞાનને તેમણે બધે

તેમનું જીવનધ્યેય બનાવ્યું હોય તેમ લાગે છે. અત્યાર સુધીમાં તેમણે દંતવિદ્યા પર પચીસ નાની પુસ્તિકાઓ પ્રસિદ્ધ કરી છે. એવી જ આ પુસ્તિકા છવીસમી છે.

આપણા આરોગ્યમાં દાંતનું સ્થાન અતિ અગત્યનું છે અને તેનું બને તેટલું જાતન કરવું જોઈએ. લેખકે આ પુસ્તકમાં દંતરક્ષણ પર બાર મૂકતા ટૂંકા લેખો અને કાવ્યો આપ્યાં છે અને પોતે સ્વીકારેલાં Mistakingsને પુષ્ટિ આપવા પ્રયત્ન કર્યો છે. આવી પુસ્તિકાઓ જેમ બને તેમ વધુ પ્રમાણમાં જનતામાં ફરતી કરવી જોઈએ. એથી આજે ઠેરઠેર જે દાંતના દાકતરોનાં પાટિયાં નજરે ચડે છે અને અનેકાને દાંતનાં ચોકાં બેસાડવાની જરૂરિયાત ઉભી થઈ છે તે આવા પ્રયત્નોને પરિણામે નષ્ટ થશે.

મ. પ્ર. વ્યાસ

૨૦. રચનાત્મક કાર્યક્રમ, તેનું રહસ્ય અને સ્થાન—(Constructive programme its meaning and place). આ વિષય પર અગ્રેજ અને ગુજરાતી પુસ્તિકાઓ મહાત્મા ગાંધીજીએ લખી છે. “ રચનાત્મક કાર્યક્રમ ” એ શબ્દ હવે ઘરગથ્થુ થઈ ગયો છે. ગાંધીજીએ ૧૮ મી ઑગસ્ટ ૧૯૪૧ ના “ હરિજન ”માં વિગતવાર કાર્યક્રમ આપ્યો. જેનું છેલ્લું વિવેચન આ પુસ્તિકામાં છે. જેઓ રચનાત્મક કાર્યક્રમમાં માનતા હોય તેમણે રાજદ્વારી પુરુષ થવાની જરૂર નથી. એવા સૌએ આ પુસ્તક વાંચવું જોઈએ, ફરીથી વાંચવું જોઈએ, તેના શબ્દો પોતાના અંતરમાં છપાઈ જાય ત્યાં સુધી વાંચી જવું જોઈએ. આજના વખતમાં તે બગવદ્ગીતાની જગ્યા સાચવે તેમ છે.

૨૧. Constructive Programme—Some Suggestions—(By Rajendra Prasad) મહાત્માજીના ઉપલા પુસ્તક ઉપરથી ઉપજતાં અને તે વિચારો વ્યવહારમાં મૂકતાં જે અડચણો નડતી હોય તે દૂર કરવા માટે આ પુસ્તક વાંચવું જોઈએ. શ્રી. રાજેન્દ્રપ્રસાદનું નામ આજે રાષ્ટ્રીય કાર્યકર્તા મંડળમાં પૂરેપૂરું જાણીતું છે અને મહાત્માજીની અહિંસા તેમના રોજગમાં ઉતરેલી છે. રચનાત્મક કાર્યક્રમની સ્પષ્ટતા કરતી આ પુસ્તિકા વાંચવા અમે સૌને વિનંતિ કરીએ છીએ.

૨૨. Practical Non-Violence—By K. G. Mashruwalla. આ પુસ્તક એટલે અહિંસાથી લડાઈઓ કેમ જીતવી ! અહિંસામાં શિસ્ત કેવી રીતનું હોવું જોઈએ ! રહેણી કરણી કેવી હોવી જોઈએ. આપણે હિંસાના પાઠ તો વાંચ્યા છે. અને હિંસા દ્વારા દેશને તૈયાર કરવો હોય તો જર્મની અને જાપાનના દાખલા આપણી પાસે મોજૂદ છે. પણ અહિંસા દ્વારા દેશ કેમ તૈયાર કરી શકાય અને પ્રજાજનોએ કેવી રીતે જીવન ગાળવું જોઈએ તેમ જ કાર્યકર્તાઓએ પોતાના જીવનમાં અહિંસા કેવી ઉતારવી જોઈએ, શિસ્ત કેવી રીતે પાળી શકાય તે બધી વ્યવહાર સૂચનાઓ આ પુસ્તિકામાં છે. અહિંસાનું શાસ્ત્ર સમજવા માગનાર સૌએ જરૂર આ પુસ્તક વાંચી જવું જોઈએ.

ચુનીલાલ પુ. શાહ

સામયિકો

નવચેતન—(તંત્રીવનપ્રવેશક) સંપાદક: શ્રી. ચાંપશી વિ. ઉદેશી, પોસ્ટાફ રફીટ, કલકત્તા.

નવચેતન માસિકના તંત્રી શ્રી. ચાંપશીભાઈએ ચાલું વર્ષના એપ્રિલ માસની બારમી તારીખે પચાસ વર્ષ પૂરાં કરી એકાવનમા વર્ષમાં પ્રવેશ કર્યો છે. તે પ્રસંગે—એ વનપ્રવેશ, જે આપણે ત્યાં વૃદ્ધવયમાં પ્રવેશવાનો કાળ ગણાય છે અને યુવાની કરતાં એ હંમેશાં શક્તિઓ ક્ષીણ થતી હોવાનું સર્વસામાન્ય મનાય છે તે કાળે—શ્રી. ચાંપશીભાઈએ એકલે હાથે લગભગ બધા વિષયો પર કલમ ચલાવી તેમની પૂર્વશક્તિ હજી જેવી ને તેવી જ કાયમ છે એમ પૂરવાર કરી આપ્યું છે. શ્રી. ચાંપશીભાઈને આ નવયુવાન વયમાં પ્રવેશવા અને વધુ શક્તિ-શાળી બની તેનો સાહિત્યસેવામાં સફળપોષ કરવા પરમનિયંતા તેમને બળ આપો એમ ધૃષ્ટીએ. “યુવાન માનસ ધરાવતા માણસો વૃદ્ધ નથી થતા” એ શ્રી. ચાંપશીભાઈએ તૈયાર કરેલા આ અંક પરથી સહેજે સમજાઈ આવે છે.

અંકનાં પૂર્વઆકર્ષણો—એની સુધક છપાઈ, ચિત્રો અને સાહિત્યસામગ્રીનું ધોરણ પણ બરાબર જળવાઈ રહ્યાં છે.

શારદા—ખાસ અંક (એપ્રિલ ૧૯૪૨) તંત્રી: શ્રી. ગોકુલદાસ રાવચુરા, વડોદરા.

ગુજરાતી સાહિત્યમાં “શારદા” માસિકે એનું વિશિષ્ટ સ્થાન પ્રાપ્ત ક્યું છે. છેલ્લાં બેઠાર વર્ષે યયાં તંત્રીના એકાકી—નાગવિહીન—પ્રયાસો છતાં સારી પ્રગતિ સાધી ચકયું છે. તંત્રીના જણાવવા મુજબ, એ રાજમહેલમાં વસનારથી માંડીને સર્વસામાન્ય જનતા સુધી એ વંચાય છે. વખતોવખત પ્રકટ થતા એના લોકસાહિત્ય અંક, નવલિકા અંક, મહારાષ્ટ્રીય અંક વગેરે ખાસ અંકો આપણા સાહિત્યમાં નવીન બાત પાડતા હોય છે.

આ વખતનો ‘શારદા’નો એપ્રિલ માસનો અંક નવા વર્ષના ખાસ અંક તરીકે પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવ્યો છે.

આ ખાસ અંકમાં રાજભાગનાં લોકજીએ રમી જાય તેવાં દાંઓ આપ્યાં છે. તેમાં પણ લલિતજીનું ભતવારીનું ગીત, ચેલેવાનું સ્વાર્ણજીનું ગીત અને મારા ગુરુઓનો શ્રી. જમશેદજી નસરવાનજી મહેતાના કૅખનો આગળનો દખ્તો, તેમ જ વચ્ચે વચ્ચેનાં કટાક્ષકાવ્યો અને ચિત્રો ખાસ આકર્ષક છે. તેમાં પણ ચાલતું કટાક્ષકાવ્ય ખાસ પ્રશંસા માગી લે તેવું છે.

અંકના હુખપૃષ્ઠ પરનું ‘ટોડી રામનું રાજવંશી ચિત્રકાર કુમાર શ્રી. મંજલસિંદની પિંછીનું ચિત્ર કળાના એક સુંદર નમૂનારૂપ છે.

“શારદા”ના આ નવવર્ષીકનો સત્કાર કરતાં અમે એને વધુ પ્રગતિશીલ અને પ્રજાપ્રિય થાય એમ ઇચ્છીએ છીએ.

મણિલાલ મ. વ્યાસ

૧-ગુજરાત ગ્રંથરત્ન કાર્યાલય-અમદાવાદનાં પુસ્તકો

- ૧ રઠિયાળી રાત*—ભા. ૨ જો સં. શ્રી. ઝવેરચંદ મેઘાણી, મૂલ્ય રૂ. ૧-૮-૦
- ૨ સુન્દર વાતો*—સ્વ. ગિજુભાઈ, મૂલ્ય ૦-૬-૦
- ૩ લેફ્ટ*—લેખકો: સ્વ. ગિજુભાઈ અને જુગતરામ દવે, મૂલ્ય ૦-૬-૦
- ૪ અલીબાબા*—લેખિકા: સૌ. વિદ્યાબેન, મૂલ્ય ૦-૬-૦
- ૫ ખાદી મીઠી બાળવાતો*—લેખક: શ્રી. મનુભાઈ જોધાણી, મૂલ્ય ૦-૧૨-૦
- ૬ ક્યારે સમજીશું?—લેખક: સ્વ. શ્રી. ગિજુભાઈ, મૂલ્ય ૦-૩-૦

૨-ગુજરાત વર્નાક્યુલર સોસાયટી-અમદાવાદનાં પુસ્તકો

- ૭ અખો એક અધ્યયન—સંપાદક: શ્રી. હિમાચંદ્ર જોષી, મૂલ્ય ૨-૦-૦
- ૮ રણમહલ છંદ—સંપાદક: મૌ. સૈ. અણ્ણ, ઝર નદવી, મૂલ્ય ૦-૪-૦
- ૯ Indo-Aryan and Hindi—By Sunitikumar Chatterji
મૂલ્ય ૩-૮-૦

૩-આર. આર. શેઠની કંપની-મુંબઈ તરફનાં પુસ્તકો

- ૧૦ છાયાનટ—લેખક: શ્રી. રમણલાલ વ. દેસાઈ, મૂલ્ય ૨-૮-૦
- ૧૧ દક્ષિણાયન—લેખક: શ્રી. સુન્દરમ્, મૂલ્ય રૂ. ૧-૧૩-૦

૪-એન. એમ. ઠક્કરની કંપની તરફથી

- ૧૨ રૂપમાધુરી—શરદબાણ સંપાદિત, મૂલ્ય રૂ. ૩-૦-૦

૫-એન. એમ. ત્રિપાઠીની કંપની મુંબઈનાં પુસ્તકો

- ૧૩ હેમ્લેટ—લેખિકા: સૌ. હંસાબહેન મહેતા, મૂલ્ય ૨-૦-૦.
- ૧૪ સરી જાતું સૂરત—લેખક: શ્રી. ધનસુખલાલ ક. મહેતા, મૂલ્ય રૂ. ૧-૦-૦

૬-સસ્તુ સાહિત્ય વર્ષિક કાર્યાલય તરફથી

- ૧૫ સ્વામીશ્રી બ્રહ્માનંદજી ને સ્વામી શ્રી શિવાનંદજી—અનુ: ત્રંબકલાલ મા. શુક્લ, મૂલ્ય રૂ. ૧-૬-૦.

૭-મહાગુજરાત પબ્લીશિંગ કું. મુંબઈનાં પુસ્તકો

- ૧૬ પારસીડીક—લેખક: શ્રી. બારકરરાવ વિદ્યાંસ, મૂલ્ય ૦-૧૨-૦.
- ૧૭ ગીતાંજલિ અને બીજાં કાવ્યો—(દાગોર) અનુ. નગીનદાસ પારેખ, મૂલ્ય ૧-૪-૦

પેટલાદ મહાલ પુસ્તકાલય પરિષદ : પાંચમું અધિવેશન

૨-અન્ય પ્રકાશકો તરફનાં પુસ્તકો

- ૧૮ સનમની શોધમાં—લેખક: શ્રી. એકાર, પ્રકાશક: હરિહર પુસ્તકાલય, દાવર રોડ, સુરત, મૂલ્ય ૨-૮-૦
- ૧૯ કૃષ્ણલાલનું વીલ—લેખક: સ્વ. નારાયણ હેમચંદ્ર. પ્રકાશક: સરતુ, પુસ્તકાલય, ભાવનગર, મૂલ્ય ૦-૧૨-૦.
- ૨૦ ગામડાનું સ્વરાજ—લેખક: શ્રી. ઇન્દુલાલ ક. યાસિક, પ્રકાશક: ગ્રામસંર્જન સાહિત્ય કાર્યાલય, ભદ્ર, અમદાવાદ, મૂલ્ય ૦-૪-૦.
- ૨૧ એક અને આઠાર—લેખક: શ્રી. જગન્નાથ રણછોડલાલ પાઠક, મોડેલ હાર્મ, વડોદરા, મૂલ્ય ૦-૧૦-૦.
- ૨૨ સ્વામીશ્રી દેવકૃષ્ણાનંદ ચરતિામૃતમ—સંપાદક: અને પ્રકાશક: તુલસીરામ દારોદર પંચાલ, ચોકસી બજાર, પાદરા. મૂલ્ય ૧-૪-૦.
- ૨૩ હાંપત્યગીતા—લેખક: શ્રી. જમિયતરામ આચાર્ય, પ્રકાશક: પ્રભુતત્ત્વ પ્રચારક અંચ-માળા, કરાંગી. મૂલ્ય ૦-૪-૦.
- ૨૪ રક્ષાબંધન—અનુવાદક: ચન્દ્રકાન્ત ફૂલચંદ શાહ, પ્રકાશક: સરસ્વતી બુક ડિપો. સુરત; મૂલ્ય એક રૂપિયા.
- ૨૫ શ્રી દત્તલીલાસાર—પ્રથમ ખંડ—લેખકો: નયતિલાલે શંકરલાલ. આચાર્ય અને જગજીવનદાસ અમથાભાઈ ગાંધી; પ્રકાશક: અમૃતલાલ નાથાભાઈ મોદી, મોદી-સાંચી, નડીઆદ. મૂલ્ય રૂ. ૧).

વડોદરા રાજ્ય

પરિણામ:—શિષ્ટવાચનની ૨૧ મી પરીક્ષાનું પરિણામ આ અંકમાં અન્યત્ર પ્રસિદ્ધ થયું છે તે જોઈ લેવા લાગતાવળગતાઓને વિનંતિ.

—પ્રમાણપત્ર માટેની પરીક્ષાનું પરિણામ આવતા માસે.

ગ્રાહક તરીકે નોંધાયા ?:—ગુજરાત જૂદા ગુજરાતની સાર્વજનિક પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિ સીધી યા આડકતરી રીતે જેની ઝણી છે, તે સહગત શ્રી. મોતીભાઈ ન. અમીનના માનમાં શરૂ થયેલ સમારક અંચમાળાના ગ્રાહક તરીકે વડોદરા રાજ્યનાં જે પુસ્તકાલયો હજી ન નોંધાઈ ગયાં હોય તે પ્રથમ તકે તેમ કરી દે એ ખાસ ધ્યાનવાજોગ છે. માળાનું પ્રથમ પુષ્પ ‘સ્વર્ગોનું દોહન’ ગત ફેબ્રુઆરી માસમાં પ્રગટ થઈ ગયું છે ને નોંધાયેલા ગ્રાહકો માટે તેની કિંમત રૂ. ૧-૪-૦, ને છૂટક લેનારને માટે રૂ. ૧-૮-૦ રખાઈ છે. શિષ્ટવાચનની ૨૨ મી પરીક્ષા માટે આ જ પુસ્તક નણુદ થયેલું છે.

૫. રા. પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિનું એકીકરણ:—જે પુસ્તકની ઉણપ ધણી વખતથી લાગતી હતી તે પુસ્તકાલય સંચાલનમાં અતિ અગત્યનું અને હરઘડી સાથે રાખવા જેવું જરૂરી પુસ્તક પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિનું એકીકરણ, જે પુસ્તકાલય ખાતાના મદદનીશ વ્યવસ્થાપક શ્રી. ઉમેદભાઈ પટેલે તૈયાર કર્યું છે તે હવે પ્રકટ થઈ ગયું છે. દરેક પુસ્તકાલય પોતાની માગણી સત્વર પુ. સ. સ. મંડળમાં નોંધાવી દે.

જરૂર લક્ષમાં લેવા:—મહેસાણા પ્રાંતના શિક્ષણવર્ગની તારીખો તેમ જ સ્થળમાં ફેરફાર થવા સંબંધીની જાહેરાત નં. ૪ ચાલુ અંકમાં પ્રસિદ્ધ થઈ છે તે લક્ષમાં લેવા લાગતા વળગતાઓને ખાસ વિનંતિ છે.

દહેગામ મહાલ બીજી પુસ્તકાલય પરિપદ:—તા. ૬-૫-૪૨ ને વાર જુધના રાજ સાંજના ચાર વાગે દહેગામમાં જ શાળાના કંપાઉન્ડમાં બરાશે. તો તે વખતે મહાલનાં તમામ પુસ્તકાલયોના મંત્રી બાઈઓને પધારવા આગ્રહપૂર્વક વિનંતિ છે.

પુસ્તકાલયોને મળેલી મદદ

પરી અં. કે. સા. પુ. ચેટલાદને ૫૦૧) શ્રી. મંગળભાઈ ગોરધનભાઈ તરફથી તેમના પિતાશ્રીના સ્મરણાર્થે.

સા. પુ. રસૂલાબાદ (તા. વાઘોડીઆ)ને ૨૫) પટેલ શંકરભાઈ બહેચરભાઈ તરફથી.

સા. પુ. કેલનપુર (તા. વડોદરા)ને ૧૨-૮-૦ નું ઘડિયાળ હરિપુરા તા. વડોદરાના

ગૃહસ્થાના કાળામાંથી.

સા. પુ. સેરથા (તા. કલોલ)ને ૬) પ્રો. માણેકમૂર્તિએ અંગબળના પ્રયોગો કરી ઉત્પન્ન મળ્યું તેમાંથી.

શેઠ ર. શા. દાદા મહિલા પુસ્તકાલય બીલીમોરને સદર શેઠના સ્મારક દરદમાંથી ખુરશીઓ તથા ટેબલો.

સા. પુ. ખરિયદ (તા. આણંદ)ને ૨૬) મહેસાણાના પ્રા. શિવદાસ મોતીદાસ તરફથી.

કોડીનાર મહાલનાં પુસ્તકાલય વિનાનાં ગામોમાં:—પુસ્તકાલય વિનાનાં ગામોએ પુસ્તકાલયો ઉઘાડવા, ધાંટવડ સુકામે ભરાયેલી કોડીનાર મહાલ પુ. પરિપક્વના પ્રમુખ-સ્થાનેથી અમરેલી ખાંત સુખા શ્રી. ઠાકોરભાઈ દેસાઈએ, જે ગામ રા. ૨૦) લોકમદદ એકઠી કરે તેને આફીની ખૂટતી રકમ રૂ. ૧૨૦) મેળવી આપવા અથવા પદરના આપવાની બહેરાત કરી હતી.

સા. પુ. ઘાંટવડ (તા. કોડીનાર)ના મકાન માટે ૧૦૧) શેઠ દેવચંદ પુરુષોત્તમ, ૫૧) શેઠ પીતાંબર પુરુષોત્તમ, ૫૧) શેઠ માણેકચંદ રૂપનાથ, ૫૧) રા. દરબાર ભીમભાઈ દેવશીભાઈ, ૩૧) શેઠ ગબર પાનાચંદ.

સા. પુ. દામનગર (તા. અમરેલી)ને ૨) રાવળ ગૌરીશંકર લાધારામ, ૨) ત્રવાડી મોહનલાલ હરજીવનદાસ, ૨) દોશી નંદલાલ ફૂલચંદ, ૫) ભાવસાર હરખા ઝલ્લા, ૨) કોઠારી માધવજી જીવરાજ, ૨) ગૌરીશંકર જગજીવન, ૨) તલકચંદ કાનજી, ૨) મોરાર વિકુલ ૧૧) ગિરધરલાલ દારકાદાસ, ૫) દેસાઈ નાગરદાસ દારકાદાસ, ૩) ઠા. ગોકળદાસ બાણજી, ૨) શુકિયા પ્રેમજી નયુભાઈ.

ખાલસાહિત્યમાં રસ ધરાવનારાઓને

“ગાંડીવ” કાર્યાલયની વિનંતિ

જાણીતા ખાલસામયિક “ગાંડીવ”ના સંચાલક શ્રી. નટવર વીમાવાળા તરફથી નીચેનું પ્રસિદ્ધિ અર્થે મળ્યું છે:—

અમારા તરફથી સને ૧૯૨૫ ની સાલથી ગાંડીવ આલોચનમાળા પ્રકટ થાય છે, અને અત્યાર સુધીમાં પુષ્કળ પુસ્તકો, બહાર પડી ચૂક્યાં છે.

એ વખતે ખાળસાહિત્યની શરૂઆત હતી અને તે પછીના આજ સુધીના સત્તર વરસમાં ખાળસાહિત્યના વિષયમાં ખેડાણ ધણું થયું છે. લોકો-લેખકો અને વિદ્વાનો સૌ-વિચાર કરતા થયા છે. તેનું વિવેચન વિપુલ નહિ, તો પણ પ્રમાણમાં ઠીક થયું છે. ખાલસાહિત્યની સમજ વધી છે, તેની ભૂમિકા ફેરવાઈ છે, સુધરી છે, વિકાસ પામી છે, તોપણ સુધારાવધારાને પુષ્કળ અવકાશ છે.

તેથી ગાંડીવનાં ખાળપુસ્તકોમાં નવી અનુભવી દષ્ટિના આધારે સુધારાવધારા કરવાનો અમે વિચાર કર્યો છે. એ સુધારાઓ નવી આવૃત્તિમાં દાખલ થશે. ચિત્રોમાં તેમ જ લખાણમાં—અનેમાં ઘટતા સુધારાવધારા—અબદેશબદો નવેસર વિચાર કરી—અમલમાં મૂકવા ધાર્યા છે; તે એ વિષયમાં આપનો સહકાર યાચીએ છીએ.

આપે અમારાં કેટલાંક પુસ્તકો વાંચ્યાંજોયાં હશે. તે પરથી તેમાં જે દંધ સુધારવા-ફેરવવા જેવું લાગ્યું હોય, તે આપ અમને લખી જણાવવા કૃપા કરશો. ક્ષીણવટભરી નજરે વિચાર કરીને લખશો તો ભારે આભાર થશે. કેટલેક એક ચોપડી વિષે સૂચનો કરશો તો પણ ચાલશે. કેટલું, કયું, કેવી રીતે ફેરવવું તે લખશોજી. બાપા, વિષય, ચિત્રો, શૈલી, વ્યાકરણદોષો હોય તો તે—અધુરું જ ગણતરીમાં લેવા અમારી વિનંતિ છે.

પ્ર. મો. ન. અમીન સમારકમાળા માટે અગત્યની સૂચના

વડોદરા રાજ્યનાં પુસ્તકાલયો તરફથી સ્વ. મોતીલાલ ન. અમીન સમારક કાળો કરવામાં આવેલો. તે કાળાની રકમમાંથી તેમની યાદગીરીમાં એક ગ્રંથમાળા પ્રસિદ્ધ કરવાનું કરાવાયું છે અને તેના ગ્રાહક તરીકે નોંધાવવા માટે શ. ર) ડિપોઝિટ બરવાની આંટ રાખવામાં આવી છે.

પુસ્તકાલયોના કાળાથી જ આ સમારક ફંડ બિંદુ કરવામાં આવ્યું છે એટલે પુસ્તકાલયો માટે આવી આંટ રહેવી ન જોઈએ, એ સિદ્ધાંત માન્ય રાખીને એ આંટ દૂર થવી જરૂરી છે.

સખળ જે પુસ્તકાલયો નીચેની વિગતનું ફોર્મ ભરી મોકલશે તેમને એ ગ્રંથમાળાની ડિપોઝિટની આંટમાંથી મુક્ત રાખી તેમનાં નામ ગ્રંથમાળાના ગ્રાહક તરીકે ગણવામાં આવશે.

આ વર્ષનું ગ્રંથમાળાનું પુસ્તક તો સૌ પુસ્તકાલયોને અપનાવવા ખાતા તરફથી મૂચન થયું છે એટલે ચાલુ વર્ષે તેવી આંટ રહેશે નહિ; પરંતુ હમેશને માટે પુસ્તકાલયને એ આંટમાંથી મુક્ત મળે તે માટે નીચેનું ફોર્મ ભરી મોકલો.

વડોદરા,
તા. ૧૮-૪-૪૨

વા. ના. અમીન
મંત્રી
પુસ્તકાલય સ. સ. મંડળ લિ.

રા. રા. મંત્રી,

પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ લિમિટેડ,

વડોદરા.

સ્વ. મોતીલાલ ન. અમીન સમારક કાળાની રકમમાંથી દર વર્ષે સ્વ. મોતીલાલ અમીન સમારક ગ્રંથમાળા પ્રસિદ્ધ કરવાનું કરેલું છે અને અગાઉથી રૂ. ૨૭ ડિપોઝિટના આપી જે ગ્રાહક તરીકે નોંધાય તેમને ગ્રાહકની ઠરેલી કિંમતે સમારક ગ્રંથમાળાનું પ્રકટ થતું પુસ્તક આપવાનું કરેલું છે. પણ અમારા પુસ્તકાલયે સદર સમારક કાળામાં પોતાનો કાળો આ અગાઉ ભરેલો છે. માટે ડિપોઝિટની આંટ ન રાખતાં અમારા પુસ્તકાલયના બજેટનાં પુસ્તકો લેશું સમારક માળાનું જે તે વર્ષનું પુસ્તક અમને અમારા પુસ્તકાલયના બજેટ ખાતે ખર્ચ પાડીને ગ્રંથમાળાના ગ્રાહકની કિંમતે મળે તેવી તજવીજ થવા વિનંતિ છે. અત્યાર સુધીમાં બહાર પડેલાં પુસ્તકો પણ ગ્રાહકની કિંમતે અમને મળે તેમ થવા વિનંતિ છે.

લિ.

મુ.
ધો.
તારીખ

મંત્રી, સાર્વજનિક પુસ્તકાલય

મુ.
ધો.
તા.

સાહિત્ય અને સંસ્કૃતિનાં વહેણ

સંસ્કારમૂર્તિ આચાર્ય શ્રી. આનંદ-શંકર બા. કુવતું અમદાવાદ મુકામે અવસાન થયું છે. સદ્ગત ગાંધીજીના મિત્ર હતા; મિલમલિકો અને મળુ-રોના ઝઘડામાં તેઓની લવાદ તરીકે નિમજૂક થતી; તેઓની વિદ્વતાનો લાભ ગુજરાત તેમજ કાશી વિદ્યાપીઠને પણ મળેલો. ઉપરાંત બીજી ગુજરાત પુસ્તકાલય પરિષદના તેઓ પ્રમુખ પણ હતા.

ફાર્બસ ગુજરાતી સભાના સહાયક મંત્રી અને જાણીતા સાક્ષર શ્રી. અંબાલાલ જાનીનું ૬૨ વર્ષની ઉંમરેગઇ તા. ૨૮ ના રોજ હરકીસનદાસ હૅરિપટલમાં અવસાન થયું છે. તા. ૨૬ મીએ તેમની સ્મશાનયાત્રા નીકળેલી, જેમાં જાણીતા સાક્ષરોએ ભાગ લીધો હતો. તેમને હાથે જ 'ગુજરાતી' પત્રના દિવાળી અંકની શરૂઆત થયેલી. અખો, નાકર, પ્રેમાનંદ, બાલજી, શામળ વગેરેના ઉડો અભ્યાસ કરીને તેમણે અંથો લખ્યા હતા. તેમના ૧૧-૧૨ અંથો પ્રકટ થયા છે.

શ્રી. રમણલાલ વ. દેસાઈમે માસની ૧૨મી તારીખે પચાસ વર્ષ પૂરાં કરતા હોઇ તેમની સાહિત્ય-સેવા બદલ અંજલિ આપવા વડોદરામાં તે દિનની ઉજવણી માટે એક સમિતિ યોજાઈ હોવાનું કહે છે. તે દિવસે એક અભિનંદન-અંથ પણ તેમને અર્પણ થશે.

વિક્રમ સંવતને ૨૦૦૦ વર્ષ પૂરાં થવા આવ્યાં તેના સ્મરણ તરીકે ઉજ્જનમાંથી શ્રી. સૂર્યનારાયણ વ્યાસના તંત્રીપંથે તારીખ ૧૮મી એપ્રિલથી 'વિક્રમ' નામનું માસિક પ્રગટ થનાર છે.

અખિલ હિંદ યુ. પરિષદનું પાંચમું અધિવેશન મુંબઈ ખાતે યુનિવર્સિટી કૉન્વેન્શન હોલમાં તા. ૪, ૫, ૬ એપ્રિલ '૪૨ના રોજ મળ્યું હતું. તે પ્રસંગે ભરાયેલા પ્રદર્શન ઉદ્ઘાટનવિધિ વખતે મુંબઈ સરકારના માણ ગૃહમંત્રી શ્રી. કનૈયાલાલ મુનશીએ શબ્દની ઉત્પત્તિથી માંડી આજના પુરતકો સુધીનો સંશોધનાત્મક ઇતિહાસ રજૂ કર્યો હતો.

“નવચેતન” માસિકના તંત્રી શ્રી. ચાંપશીભાઈ ઉદેશીએ તેમના વનપ્રવેશકાળને યુવાપ્રવેશકાળની જેમ હત્સાહભર્યો હોવાનું જાહેર કર્યું છે અને એમની કાર્યશક્તિ હજી પણ જેવી ને તેવીજ હોવાના પુરાવારૂપ તેમણે “નવચેતન” માસિકનો એપ્રિલ અંક આખો માત્ર તેમની પોતાની જ કલમે તૈયાર કર્યો છે.

વડોદરાનાં જાણીતાં સમાજસેવિકા અને સ્ત્રી કાર્યકર્તા તેમજ “ગુણસુન્દરી” માસિકનાં તંત્રી સૌ. જયવતી દેસાઈને તા. ૨૬-૩-૪૨ના રોજ વડોદરાની તમામ સ્ત્રી-સંસ્થાઓ તરફથી, તેઓ કાયમને માટે વડોદરા છોડતાં સન્માન સમારંભ યોગ્યો હતો.

ગમે તેવું વિકટ કાર્ય કરવા માટે સંપૂર્ણ આત્મજાળ જોઇએ. ઉપરચોટિયા ઊભરાઓ તો ઊભરાઇને શમી જવા માટે જ સરળતા હોય છે. ઉત્તમ માર્ગ તો એ છે કે પ્રત્યેક કામ પોતાની હિંમત, બળ અને આત્મવિશ્વાસ ઉપર જ કરવું જોઇએ.

પત્રો શરૂ થયાની માહિતી સન ૧૯૪૧-૪૨

યાદી નં. ૩ : સંખ્યા ૪૭

પેટલાદ—થલેડી.
વડોદરા—કરોડીઆ.
કરજણ—ઉમજ, કરમડી.
હલોધ—અમલેશ્વર.
શિનોર—તેનતલાવ.
સાવલી—મુઢેલા, વેમાર, બહુથા, સમલાયા
રેશન.
સંખેડા—ખુનવાડ, તાંદળન, માલપુર, પરવટા,
સૂર્યા, કાંકટ, ગોલાગામડી.
તિલકવાડા—પોચાલા, મરોલી.
કડી—સોર.
કલોલ—વાગોસણ, બીલેશ્વરપુરા.
વિજપુર—વિરા.
વિસનગર—ધામણવા, ઉદલપુર.
સિદ્ધપુર—રસુલપુર, મુલુક.

પાટણ—નવાપુરા.
ચાણસ્મા—મુલુસર.
હારીજ—પીપલાણા.
ગણદેવી—વડસાંગલ, ભાઠા.
કામરેજ—કુંગરા.
મહુવા—અંધારી.
માંગરોલ—આંકડોદ, હુવારા.
સોનગઢ—ડોસવાડા.
વ્યારા—કાકડવા, મોરખડી.
અમરેલી—ચાંપાથળ, રાજરથલી ખીન્ડીઆ-
ખારી.
દામનગર—છભાડીઆ.
ધારી—નાગધરા, કુખડા.
કોડીનાર—અડવી.
ઓખા—ખતુંખા.

પુસ્તકો મોકલ્યાની માહિતી

માહે માર્ચ ૪૨ ની યાદી નં. ૯૩૫૯૨ : કુલ ૧૮૪

પેટલાદ—ભંડેરજ.
ભાદરણ—પીપળોધ, ગંભીરા.
દહેગામ—વાસણગોધરી.
આતરમુખા—વ્યાસવાસણા.
કડી—મોરીસણા.
કલોલ—કુંડાસણ, લીંગોદ્રા, સરઢવ, મુખારકપુર.
વિજપુર—વેડા, લાકરોડા, માલોસણ, ગોઝા-
રીઆ, ફુલ, મોરવાડ, વસાધ, વડાસણ,
પારસા, ધુદેડા નવા, ચરાડા, ટોટાદણ.
વિસનગર—કાંસા.
મહેસાણા—વડરમા, છુટાપાલડી, બામોસણ,
ખેરવા, દેવરાસણ, આંગલીઆસણ રેશન
બજાર, આંગલીઆસણ, પઢારીઆ, મેવડ,
પાલાવાસણા, અલોડા, દેલા, ભેરજુંગ,
ખેરીઆવી.
સિદ્ધપુર—ઉપેરા, કહોડા, કુંડાવ, હુણાવ,
૧૬૨

મહેરવાડા, વિશોળ, સિહી, હાજપુર,
ગાંગલાસણ, રણછોડપુર, મામવાડા, અમુદ,
જગનનાથપુરા.
ખેરાળ—ઉંઢાધ, ઉમતા, મરકા, સુંઢીઆ,
રાજપુર, ત્રાંસવાડ, યાગણા, રંગપુર.
પાટણ—કિંજુવા.
ચાણસ્મા—બહુચરાણ.
નવસારી—મરોલી, પીનસાડ, પચ્છણ,
છાપરા, દાંતી, તવડી, છીણમ, પડયા,
પોંસરા, કરાખટ, પરચાણ, મીરજાપુર,
દેલવાડા વિરાવળ, સરઈ, સંદલપુર,
સીમલગામ, અલુરા, માંગરોલ, મહુવર,
આંમલી, કડોલી.
ગણદેવી—તલીઆરા, પાથરી, તલોદફળિય,
ખીલીમોરા, ગંગોર, ગડત, વલોટી, સોન-
વાડી, કેસલી, દેસરા.

શિષ્ટવાચનની ૨૧ મી પરીક્ષા

‘સ્મરણયાત્રા’નું પરિણામ સહિત નિવેદન

ઉપરોક્ત પરીક્ષા, જાહેર થયા પ્રમાણે તા. ૨૫-૧-૪૨ ના રોજ જે તે સ્થળે લેવાઈ ગયેલી. એને માટે ગુજરાત કાઠિયાવાડના ૮૬ ગામોનાં ૨૭૨ ઉમેદવારોની અરજીઓ આવેલી. તેમાંથી ૫૬ ગામોનાં ૧૪૧ ભાષ્યજેનોની ઉત્તરવહીઓ અમારા તરફ આવેલી હોવાથી કુલ ૧૪૧ જણે લાભ લીધો હોવાનું જણાઈ આવે છે. પરીક્ષામાં બેઠેલાં ઉમેદવારોની ધંધાવાર સંખ્યા નીચે પ્રમાણે છે:—

૮૧ શિક્ષક, ૨૪ વિદ્યાર્થી, ૭ વેપારી ૩ ખેડૂત, ૩ કારીગર, ૪ ખાનગી નોકરી, ૧ ભિક્ષાવૃત્તિ, ૧૫ ધરકામવાળાં તથા ૩ પરચુરણ મળી કુલ ૧૪૧, જેમાં ૨૧ જેટલી બહેનો છે.

છોડવા કરેલા ૮ પ્રશ્નો પૈકી ફરજિયાત છોડવા કરેલા ૧ લા તથા ૧૦ મા સવાલના ૧૪ અને બાકીના દરેકના બાર બાર ગુણુ રાખી ઉત્તરપત્રો તપાસતાં બેઠેલાં ઉમેદવારોમાંથી ૧૨૬ ઉત્તીર્ણ થાય છે, એટલે પરીક્ષાનું પરિણામ, આ વખતે લગભગ ૯૧-૪૨ ટકા આવેલું ગણાય. ઉત્તીર્ણ થનારામાં ૭; શિક્ષક, ૨૧ વિદ્યાર્થીઓ, ૬ વેપારીઓ, ૩ ખેડૂતો, ૨ કારીગર, ૪ ખાનગી નોકર, ૧ ભિક્ષાવૃત્તિ, ૩ પરચુરણ તથા ૧૩ ધરકામ કરનારાં છે.

અગાઉ પ્રસિદ્ધ થયેલી સદર પરીક્ષા માટેની જાહેરાતમાં જણાવ્યા પ્રમાણે પરિણામ-પત્રકના પ્રથમ ૨૦ નંબરો ઉપરાંત * ચિહ્નવાળાં ટૂં. કૉલેજનો લાભ સમૂજનો નહિ પામેલા શિક્ષકો, અંગ્રેજી પાંચ ધોરણ સુધીના વિદ્યાર્થી, ખેડૂત વ. ઇતર ધંધાદારી ઉમેદવારો પૈકી ઉત્તીર્ણ થનાર ૧૫ ભાષ્યો તથા ૧૫ બહેનો ગુણાનુક્રમે ૦ ૮-૦ નું ઉત્તેજનાર્થ ધનામ મેળવવા પાત્ર કરે છે. જેને તેને મળતી ધનામની રકમ જેના તેના નામની સામે શેરાના ખાતામાં દર્શાવવામાં આવી છે. કુલ રૂ. ૪૫ નાં ૪૦ ધનામો આ પરીક્ષા અંગે વહેંચાશે, તે તે અત્રેની તેમ જ ઉમેદવારોની સગવડ ખાતર શિરસ્તા સુગ્રામ રોકડ અપાશે. છતાં જેમની ઇચ્છા ધનામની રકમ પૂરતી કિંમતનાં પુસ્તક લેવાની હશે તેઓ પુસ્તક અલખત મંગાવી શકશે. તેથી ધનામ મેળવવા ભાગ્યશાળી નીવડેલાં ભાષ્યજેનોને વિનંતિ કે પોતાને ધનામ રોકડમાં જોઈએ છે કે પુસ્તકરૂપે, તથા તે કાઠમી મારફત રૂબરૂથી મંગાવી લેવું છે કે ટપાલ રસ્તે, તે ચાલુ માસ આખર સુધીમાં જેણે તેણે અવસ્ય જણાવી દેવું. સુદન વીત્યે જે તે રકમ અત્રેથી જેને તેને ખર્ચે મનીઝાઈરથી સ્વાતા કરી દેવાની તજવીજ રહેશે.

અગાઉની પરીક્ષાઓની માફક આ વખતે પણ જે તે સ્થળના શિક્ષક, મંત્રી કે અન્ય ગૃહસ્થોએ નિરીક્ષક તરીકેની સેવા અર્પી પરીક્ષાના કામમાં જે મદદ કરી છે તે બદલ એ સર્વેનો અંતઃકરણપૂર્વક આભાર માનવામાં આવે છે:—

ઉત્તીર્ણ-અનુત્તીર્ણ બધાનું પરિણામ નીચે પ્રમાણે:—

પરિણામ

અ. નં.	ઉમેદવારનું નામ	ગામ	ધર્મો:અભ્યાસ	ગુણ	શેરો નામ
૧	પટેલ ખુશાલભાઈ કાળીદાસ	મોભારોડ	શિ. મે.	૭૪	૫)
૨	દુલસીભાઈ હા. પટેલ	કાસર	શિ. મે. શિ.	૭૨	૪)
૩	પુરુષોત્તમ કા. પટેલ	ઉરદ	"	૭૧	૩)
૪	પ્રેમશંકર ડાહ્યાલાલ પંડ્યા	તરવડા	શિ. પૂ.	૭૦	૨)
૫	નરસિંહભાઈ મથુરભાઈ પટેલ	વડોદરા	વિ. ઇન્ટર	૬૯	૧)
૬	હીરાલાલ નરસિંહરામ વ્યાસ	પાટોદ	શિ. મે. સિ.	૬૯	૧)
૭	ભાઈલાલભાઈ ખાવાળ પટેલ	વિન્નોલી	"	૬૮	૧)
૮	પ્રબોધચંદ્ર ના. ચોકસી	વડોદરા	વિ. અં. ૬	૬૭	૧)
૯	ભગવાનદાસ સાંકળચંદ પટેલ	સંડેર	શિ. ઉ.	૬૬	૧)
૧૦	ચુનીલાલ દામોદર ભટ્ટ	મહુદરા	શિ. મે. સિ.	૬૫	૧)
૧૧	ચતુરભાઈ નારણભાઈ પટેલ	વણછરા	"	૬૫	૧)
૧૨	અંબાલાલ રથદાસ પટેલ	વડોદરા	વિ. પ્રા. મે.	૬૫	૧)
૧૩	આશાભાઈ ગોરધનભાઈ પટેલ	શિહોર	શિ. મે. સિ.	૬૪	૧)
૧૪	ખેચરભાઈ મથુરભાઈ પટેલ	વડોદરા	વિ. ઇન્ટર	૬૪	૧)
૧૫	રામભાઈ દુલસીભાઈ ભટ્ટ	સરછ	વિ. અં. ૭	૬૪	૧)
૧૬	જસવંતરાય ગળનંદ પુરોહિત	"	શિ. મે. સિ.	૬૩	૧)
૧૭	ચંદુલાલ દામોદર દવે	કાસર	શિ. પૂ.	૬૩	૧)
૧૮	ચંદુલાલ કેશવલાલ દવે	ચવેલી	શિ. ગુ. ૭	૬૨	૧)
૧૯	અંબાલાલ ઝવેરભાઈ પટેલ	ગણપતપુરા	શિ.	૬૨	૧)
૨૦	હકર રમણભાઈ ડાહ્યાભાઈ	વસો	વિ. અં. ૬	૬૨	૧)
૨૧	દિલીપકુમાર મા. પંચોલી	ગણેશપુરા	શિ. મે. સિ.	૬૧	
૨૨	મલેક શરીફુદ્દીન રહેમુમિયાં	નેદરા	શિ. પૂ.	૬૧	
૨૩	મોતીભાઈ કુખેરભાઈ પટેલ	તેગવા	શિ. મે. સિ.	૬૦	
૨૪	ભૂધરજી મકનજી પંડ્યા	ઢોલરવા	શિ. સિ.	૬૦	
૨૫	રમણલાલ ધનજીભાઈ શાહ	ચવેલી	શિ. મે. સિ.	૫૯	
*૨૬	નારણભાઈ સોમચંદ તપોધન	અમદાવાદ	શિ. વ. ક્ષા.	૫૯	ના ઉ.
૨૭	ચંદુલાલ પ્રભાશંકર દવે	રાંચરડા	શિ. મે. સિ.	૫૮	
૨૮	રામભાઈ રણછોડદાસ પટેલ	વડસર	શિ. મે. પૂ.	૫૮	
૨૯	સુથાર વિનોદભાઈ ઈશ્વરભાઈ	કાસોર	વિ. અં. ૭	૫૮	
૩૦	ગોપાળભાઈ દુલસીભાઈ ભટ્ટ	સરછ	ખેતી અં. ૭	૫૮	
૩૧	કાંતિપ્રસાદ લાલશંકર ત્રિવેદી	મુળારકપુર	શિ. મે. સિ.	૫૮	
*૩૨	કમળાખેન ભાઈશંકર વ્યાસ	નાંદોલ	શિ. પૂ.	૫૭	ના ઉ.
૩૩	વલ્લભજી ગંગારામ વ્યાસ	ઢોલરવા	શિ. પૂ.	૫૬	

૩૪ કેશવલાલ મરઘાભાઈ પટેલ	ધણુપ	શિ. સિ.	૫૫	
૩૫ બળદેવદાસ જગજીવનદાસ ત્રિવેદી	નાના માચીઆળા	„	૫૫	
*૩૫ ભાઈ અશુભાઈ પટેલ	શિહોળ	શિ. ગુ. ૬	૫૫	૧૧ ઉ.
*૩૫ બાઈમાય સોરાબજી તાતા	નવસારી	ધરકામ	૫૫	૧૧ ઉ.
*૩૬ ડોસી કરકલીયા	„	„	૫૨	૧૧ ઉ.
૩૯ જીવણલાલ મયુરાંદાસ શાહ	પોધ્યા	શિ. મે. પૂ.	૫૫	
૪૦ કાળીદાસ બેચરલાલ ઠાકર	ધસંડ	શિ. પૂ.	૫૫	
*૪૧ હર્ષદભાઈ હરિભાઈ પટેલ	પાટોદ	મૂ. ઉમેદ ગુ. ૭	૫૪	૧૧ ઉ.
*૪૨ મોતીભાઈ રણછોડદાસ ચૌધરી	માણેકપુર	શિ. ગુ. ૬	૫૪	૧૧ ઉ.
*૪૩ ગિરજાશંકર ડાહ્યાલાલ પંડ્યા	તરવડા	શિ. ગુ. ૭	૫૪	૧૧ ઉ.
*૪૪ નાથુ અરદેસર કરકરિયા	નવસારી	ધરકામ	૫૪	૧૧ ઉ.
*૪૫ શીરીન સો. કરકરિયા	„	„	૫૩	૧૧ ઉ.
૪૬ દેસાઈ કાંતિલાલ ગોવિંદલાલ	હીલોલ	શિ. મે. સિ.	૫૩	
*૪૭ પટેલ ભોગીલાલ મુનીલાલ	વસો	વિ. અં. ૫	૫૩	૧૧ ઉ.
*૪૮ પટેલ શાંતિભાઈ આચાભાઈ	„	વિ. અં. ૫	૫૨	૧૧ ઉ.
૪૯ શંકરપ્રસાદ શિવશંકર જોશી	સાંતેજ	નોકરી અં. ૭	૫૧	
૫૦ ખેડીદાસ ગંગારામ પટેલ	સંડેર	શિ. મધ્યમ	૫૧	
*૫૧ ભાઈશંકર ટી. ઠાકર	સરસિયા	પ્રાં. પુ. પ્રચારક		૧૧ ઉ.
૫૨ મગનલાલ શિવલાલ પટેલ	પુદેડા	શિ. મે. શિ.	૫૦	
૫૩ મણિશંકર ભીમજી ઠાકર	ઉનાઉ	શિ. સિ.	૫૦	
૫૪ અમૃતલાલ દયારામ જોશી	ધસંડ	શિ. મે.	૫૦	
૫૫ કચરાલાલ નારણજી યાજ્ઞિક	રાજપુર	શિ. સિ.	૫૦	
*૫૬ કાશી નરભેરામ ઠાકર	તરવડા	ધરકામ	૫૦	૧૧ ઉ.
*૫૭ બહેચરભાઈ બેઘતારામ પટેલ	બાળવા	શિ. ગુ. ૭	૪૯	૧૧ ઉ.
*૫૮ પુરુષોત્તમ ભોગીલાલ રામી	વસો	ધરકામ અં. ૪	૪૯	૧૧ ઉ.
*૫૯ ગોપાળભાઈ ગલ્યાભાઈ	વાસણાચૌધરી	શિ. ગુ. ૭	૪૯	૧૧ ઉ.
૬૦ બની કાંતિલાલ મણિલાલ	ગોરવાડ	ગોરવાડ	૪૮	
૬૧ નારાયણ વસ્તાભાઈ પટેલ	રણોલી	શિ. સિ.	૪૮	
૬૨ પ્રાણજીવન વીરજીભાઈ	કમીગઢ	શિ. મે. સિ.	૪૮	
*૬૩ રણછોડભાઈ પુ. બ્રહ્મભટ્ટ	ગણપતપુરા	શિ. અં. ૩	૪૭	૧૧ ઉ.
*૬૪ મૂળચંદ જયચંદ ભાવસાર	બાળવા	શિ. ઉ.	૪૭	૧૧ ઉ.
*૬૫ જગનેશ્વર હરગોવિંદ ભટ્ટ	વણછરા	ખેતી અં. ૩	૪૭	૧૧ ઉ.
*૬૬ પ્રજુદાસ માધવજી મહેતા	નાના માચીઆળા વેપારગુ.	૬	૪૬	૧૧ ઉ.
૬૭ ગોવિંદભાઈ નેમચંદ પટેલ	સંડેર	શિ. ગુ. ૬	૫૫	
૬૮ વિઠ્ઠલભાઈ સોમાભાઈ પટેલ	ડાલી	શિ. મે. સિ.	૪૫	
૬૯ હરિકૃષ્ણ વેણીરામ બાસ	કારોલી	શિ. ઉ.	૪૫	

૭૦ મંગળદાસ હીરાચંદ	વણુછરા	વેપાર અ. ૪	૪૫	
૭૧ ધનજીભાઈ ભૂરાભાઈ સરવૈયા	મોટા માંડવડા	શિ. મે. સિ.	૪૫	
૭૨ મણિલાલ શિ. ભાવસાર	જંનાલ	"	૪૫	
૭૩ દલસુખરામ રણુછોડાભાઈ જોશી	સાતેજ	"	૪૪	
*૭૪ તરલાદેવી શિવકુમાર દવે	વડોદરા	વિ. પ્રવેશક	૪૪	૧૧૭.
*૭૫ લાલકુંવર હરજીવન જોશી	તરવડા	ધરકામ	૪૪	૧૧૭.
૭૬ જમનાલાલ ઇશ્વરલાલ જોશીમલ	પીપળજ	શિ. મે. પૂ.	૪૩	
*૭૭ સરસ્વતીબેન ગિ. ત્રિવેદી	પાટોદ	ધરકામ ગુ. ૬	૪૩	૧૧૭.
૭૮ મનુભાઈ ડાહ્યાભાઈ પંડ્યા	વણુછરા	વિ. અ. ૨	૪૩	
૭૯ સાધુ દયારામ નરસિંહદાસ	રણુસા	વિ. ગુ. ૬	૪૨	
*૮૦ આનંદીબેન ગાવિંદભાઈ પટેલ	અણુપતપુરા	ધ. કા. અ. ૫	૪૨	૧૧૭.
૮૧ કોટડીઆ મોહનલાલ રેવચંદ	લાકરોડા	વેપાર ગુ. ૭	૪૧	
૮૨ માણેકલાલ કચરાભાઈ જાની	જનાલ-કલોલ	શિ. ગુ. ૭	૪૧	
૮૩ પા. ગોપાળભાઈ શિવદાસ	"	"	૪૧	
૮૪ મગનલાલ ડાહ્યાલાલ પંડ્યા	તરવડા	વિ. અ. ૩	૪૧	
૮૫ બળદેવદાસ ગો. પટેલ	ભાવસોર	શિ. ઉ.	૪૦	
૮૬ હરિલાલ ટીકાભાઈ ઠાકર	ઊંઝા	કં. પો. ગુ. ૬	૪૦	
૮૭ શાંતાબેન નરસિંહરામ વ્યાસ	પાટોદ	ધ. કા. ગુ. ૬	૪૦	૧૧૭.
૮૮ કાંતિલાલ ત્રેમજી	કમીગઢ	શિક્ષક	૪૦	
*૮૯ કાંતાબેન જયકૃષ્ણ પંડ્યા	તરવડા	ધ. કા. ગુ. ૬	૪૦	૧૧૭.
૯૦ કંચનલાલ મણિલાલ શાહ	ડભોઈ	વિ. અ. ૬	૪૦	
૯૧ રતિલાલ મંગળદાસ શાહ	વણુછરા	વેપાર ગુ. ૬	૩૯	
૯૨ શાહ ચંદુલાલ કાલિદાસ	લાકરોડા	"	૩૮	
*૯૩ શિવકુંવર મૂળશંકર જોશી	વડોદરા	વિ. પ્રથમપદ	૩૮	૧૧૭.
*૯૪ સૌ. લાલુભેન ઠાકર	ઊંઝા	ત્રયપાલિકા	૩૭	૧૧૭.
૯૫ રાવળ ચંદુલાલ જોષીતારામ	મોખાસણ	શિ. ગુ. ૬	૩૭	
*૯૬ જેડીબેન તોળાશંકર ભટ્ટ	ગોરિયાદ	ધ. કા. ગુ. ૬	૩૭	૧૧૭.
૯૭ વિઠ્ઠલભાઈ પ્રભુદાસ પટેલ	શેરથા	અનુ. મે.	૩૬	
૯૮ નરસિંહદાસ બળદેવ ત્રિવેદી	નાનામાચીઆળા	વિ. ગુ. ૪	૩૬	
૯૯ કાન્તિલાલ ત્રિભુવન રાવળ	નાનામાચીઆળા	વિ. ગુ. ૬	૩૬	
૧૦૦ મનહરપુરી મણિપુરી ગોસાઈ	કુણુધેર	શિ. ગુ. ૬	૩૫	
૧૦૧ આજીદાસ કરસનદાસ પટેલ	રણુલા	શિ. ગુ. ૬	૩૫	
૧૦૨ પા. કાળીદાસ રણુછોડાદાસ	શેરથા	શિ. "	૩૫	
૧૦૩ પ્રભુલાલ મણિલાલ ગુક્લ	વડસર	નારોદાર ગુ. ૬	૩૫	
૧૦૪ હરગોવિંદ ઉમિયાશંકર વ્યાસ	ઉદલપુર	શિ. ગુ. ૬	૩૪	
૧૦૫ શંકરભાઈ ઇશ્વરભાઈ પટેલ	કુણુધેર	"	૩૪	

૧૦૬ પ્રભાવતી હરગોવિંદ	વડોદરા	વિ. પૂ.	૩૪
૧૦૭ રળિયાતબેન ભુરાભાઈ	મોટા માંડવડા ધ. કા. ગુ. ૫		૩૪
૧૦૮ શિવશંકર નાગજીભાઈ ત્રિવેદી	નાનામાચિયાળા વિ. ગુ. ૫		૩૪
૧૦૯ કોટડિયા મીઠાલાલ વેણીચંદ	લાકરોડા વેપાર ગુ. ૬		૩૩
૧૧૦ ત્રિવેદી જ્યોતિરામ બેચરરામ	ડીંગુચા શિ. પૂ.		૩૩
૧૧૧ ધેમરભાઈ મસોતજી ચૌધરી	માણેકપુર શિ. ગુ. ૬		૩૩
૧૧૨ ભગવાનભાઈ નાથાભાઈ પટેલ	?	? ગુ. ૬	૩૩
૧૧૩ ભીખેશ્વર અમથારામ દરજી	વાસણા દરજી ગુ. ૬		૩૨+૧
૧૧૪ શાહ મણિલાલ ગુલાબચંદ	બાળવા શિ. ગુ. ૬		૩૨+૧
૧૧૫ ઈશ્વરભાઈ રણુછોડભાઈ પટેલ	કુદેડા શિ. મધ્યમ		૩૨+૧
૧૧૬ શંકરરાવ નરસિંહરાવ સંઘજીકર	વેડા શિક્ષક		૩૨+૧
૧૧૭ નારણભાઈ મથુરભાઈ પટેલ	વડોદરા વિ. અં. ૨		૩૧+૨
૧૧૮ બળદેવપ્રસાદ રણુછોડલાલ	વેડા શિ. પૂ.		૩૧+૨
૧૧૯ પા. શંકરલાલ મોહનલાલ	શેરથા શિ. પૂ.		૩૧+૨
૧૨૦ લવજીભાઈ માધવરામ ચૌધરી	કુકરવાડા શિક્ષક		૩૧+૨
૧૨૧ કાંતિલાલ કેશવલાલ દવે	ચવેલી ધ. કા. ગુ. ૬		૩૧+૨
૧૨૨ પા. વીસાભાઈ હરગોવિંદદાસ	ઉનાઉ શિ. ગુ. ૬		૩૧+૨
૧૨૩ પા. કેશવલાલ કાળીદાસ	ઉનાવા વિ.		૩૧+૨
૧૨૪ વિઠ્ઠલભાઈ છપ્પીલદાસ વાળંદ	વાસણા શિ. પૂ.		૩૧+૨
૧૨૫ ચિમનલાલ લક્ષ્મીરામ જોશી	ઇસંડ નોકરી		૩૦+૩
૧૨૬ મણિલાલ તળજીરામ પટેલ	રણેલા ખેતી ગુ. ૬		૩૦+૩
૧૨૭ ચંચળબેન માતીલાલ પટેલ	વડોદરા શિ. પૂ.		૩૦+૩
૧૨૮ જ્યોત્સુર જસાભાઈ કોડીવાળા	નાનામાચીઆળા વિ. ગુ. ૫		૩૦+૩
૧૨૯ જાની છનાલાલ બાપુરામ	મોખાસણ શિ. પ્ર.		૨૮+૫
૧૩૦ કંચનબેન બળદેવદાસ ત્રિવેદી	નાનામાચીઆળા ધ. કા. ગુ. ૪		૨૭
૧૩૧ હીરબેન વલ્લભભાઈ	વડોદરા વિ. પ્રવેશક		૨૫
૧૩૨ પુરીબેન નાનજીભાઈ	મોટા માંડવડા ધ. કા.		૨૫
૧૩૩ મોજીદાન મનુભાઈ ગઢવી	અશોવા શિ. અં. ૧		૨૫
૧૩૪ રામશંકર આત્મારામ ત્રિવેદી	શેરથા શિ. ગુ. ૬		૨૨
૧૩૫ મનસુરી નૂરમહમદ અબુભાઈ	કુકરવાડા વેપાર ગુ. ૬		૨૧
૧૩૬ કચરાભાઈ નાથાભાઈ મોચી	” મોચી ગુ. ૬		૨૧
૧૩૭ ઈશ્વરભાઈ મથુરભાઈ પટેલ	રામપુર શિ. ગુ. ૬		૨૦
૧૩૮ રાવળ હરિકૃષ્ણ અમથાલાલ	ડીંગુચા શિ. ગુ. ૬		૧૭
૧૩૯ ભગાભાઈ ભવાનભાઈ પટેલ	નવસારી વિ. અં. ૫		૧૩
૧૪૦ દીક્ષિત બખાભાઈ પ્રભુરામ	સંતોજ શિ. ગુ. ૬		૧૨
૧૪૧ શાહ રતિલાલ હડીસિંગ	સંડેર વિ. ગુ. ૫		૧૦

જન્મે દક્ષિણી છતાં ગુજરાતમાં લાંબો વખત રહી ગુજરાતી જનતા તેમ જ ગુજરાતી સાહિત્યની અનેકવિધ સેવા જેમણે બજાવી છે, અને એ રીતે જેમણે નામ ગુજરાતી સાહ્યને સુપરિચિત બન્યું છે, તે શ્રી. કાકાસાહેબ કાલેલકરના આત્મચરિત્રરૂપ તેમના જીવનનાં આ બોધક ને પ્રેરક સંસ્મરણો, આ પરીક્ષા નિમિત્તે, વાંચવાનું ન બન્યું હોય તેવાં બાધબહેનોને એક વાર તો અવસ્થા નજર તળે કાઢી જવાની બહામણ કરવામાં આવે છે.

૨૨ મી પરીક્ષા માટે સ્વ. મોતીભાઈ ન. અમીન સમારક અંશમાળાના પ્રથમ પુષ્પ તરીકે પ્રગટ થયેલ 'સ્વર્ગોત્ત' દોહન' એ પુસ્તક નબુદ થયેલ હોય પરીક્ષા જીલાઈ માસમાં લેવાશે. તત્સંબંધી જાહેરાત આવતા અંકમાં જોઈ લેવા જિજ્ઞાસુઓને વિનંતિ.

વડોદરા,
તા. ૧-૪-૪૨

ના. નં. ચોકસી
સહમંત્રી, વ. રા. પુ. મંડળ

જાહેરાત નં. ૪ / ૪૧-૪૨

મહેસાણા પ્રાંતના શિક્ષણવર્ગના સ્થળ અને તારીખફેર આપત

માર્ચ માસના અંકમાં પ્રસિદ્ધ થયેલ જાહેરાતમાં મહેસાણા પ્રાંત માટેના વર્ગ સાથે જે સ્થળ અને તારીખો જાહેર થયાં છે, તે ચાલુ વિશ્વવૃદ્ધ અંગે મોટરવ્યવહાર બંધ પડવાને કારણે તથા માર્ગની વિઘટતા અને લગ્નસરાની મુશ્કેલીને કારણે બદલવાની જરૂર જણાઈ છે.

સદરહુ વર્ગ આતરસૂબા મહાલને બદલે દહેગામ તળમાં મે માસની તા. ૪-૫-૬ ને સોમ, મંગળ, બુધના દિવસોએ બરવાનું ઠરાવાયું છે. આ ફેરફારની ઘટિત નોંધ લેવા લાગતાવળગતાઓને તથા ઉત્કટેશ્વર મહાદેવનો ફેરો ચાલુ માસની ૨૭-૨૮-૨૯ મી તારીખોએ ન આવવાની ઉમેદવારોને વિનંતિ છે.

વડોદરા
તા. ૧૬-૪-૪૨

ના. નં. ચોકસી
સહમંત્રી

અ. હિં. પુ. મંડળના મંત્રી મધ્યવર્તી પુ. ની મુલાકાતે

અખિલ હિંદ પુસ્તકાલય મંડળના સામાન્ય મંત્રી આ. બા. અસાદુલ્લાખાન ગઇ તા. ૮-૪-૪૨ ના રોજ વડોદરાના મધ્યવર્તી પુસ્તકાલયની મુલાકાતે આવ્યા હતા. તેમની આ મુલાકાત અગાઉ તેમને કસ્ટા અને ગ્રામ પુસ્તકાલયોની કામગીરીનો ખ્યાલ આપવા માટે પાદરા તથા છાણી પુસ્તકાલયોની મુલાકાત અપાઇ હતી.

ત્યારબાદ તેઓશ્રી વડોદરા મધ્યવર્તી પુસ્તકાલયની મુલાકાતે આવી ત્યાંની વ્યવસ્થા વગેરેને લગતી માહિતી મેળવી હતી.

બાદ બીજે દિવસે સવારે દસ વાગે પુસ્તકાલય ખાતાના, વ. રા. પુ. મંડળના તેમ જ પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ લિ. ના કાર્યવાહકો સાથે મુલાકાત ગોઠવાઇ હતી. આ મુલાકાત દરમિયાન પુસ્તકાલય ખાતાના વ્યવસ્થાપક શ્રી. વાકનીસ સાહેબે મહેમાનને સૌ કાર્યકરોનો પરિચય આપ્યો હતો; બ્યારે આ. બા. અસાદુલ્લાખાને કલકત્તાના શાહી પુસ્તકાલયના હિદ્દભવ અને હિન્નતિ-પ્રગતિનો પરિચય કરાવ્યો હતો.

છેલ્લે ફૂલહાર થઇ સૌ વિદાય થયા હતા.

સામગ્રિક દોહન

લડાઈ

૧

જુઓ જુઓ લડાઈ, અમૃત ઢળી ગયું છે,
સુધા-શિરાઈ ફૂટી જલ તો રળી ગયું છે,
ધૂળે મળી ગયું છે.

૨

રાવણુ રામ લડે પણ સીતા છળી મરી છે,
બળતી બળતી લંકા તેમાં બળી મરી છે,
શાંતિ છળી મરી છે.

૩

ના દાનવ, ના દેવો-આ તો અન્ય લડે છે,
સુરાસુર સંગ્રામે શું શયતાન લડે છે ?
ભૈરવ ભૂત લડે છે ?

૪

ચોદા યુદ્ધ લડે ના યંત્રો લડી રહ્યાં છે,
લડતી ભડભડ ભટ્ટી, માણસ બળી રહ્યાં છે,
ચૂલે ચડી રહ્યાં છે.

૫

શરાબ પાઈ છેડ્યા હાથી હાથ રહ્યા ના,
ભાલા ભોંકી તગેડયાં જાટે ભાર સહ્યા ના,
હોદ્દે સ્વાર રહ્યા ના.

૬

શિર રણમાં રાજાયાં, કેવળ ધડો લડે છે,
ધડમાં જીવન પ્રવેશ્યાં, મડદાં લડે પડે છે,
શબનાં સૈન્ય લડે છે.

૭

કોણે કબરો ખોદી ? અંદર કોણુ ઢળે છે ?
સૌની ચેહ બળે છે હાડે હાડ મળે છે,
સાથે વેર બળે છે ?

• પ્ર૦

: : : : : આવતી કાલના ચાર ગ્રંથકારો.....

વર્તમાન યુદ્ધનો અંત આવતાં જગતને પૂર્વવત્ શાંતિ પ્રાપ્ત થશે. અચાનક થના ઔમ્યવૃષ્ટિની ભીતિ નિર્મૂળ થશે. પરંતુ જગતનો આનંદ અન્ય પ્રકારના ઔમ્ય ક્રાંતવાદી નષ્ટ થશે ! એ ઔમ્ય દારૂગોળાના નહિ પરંતુ શાહી અને લેખિનીના સંયોગથી જન્મેલા શાન્દિક ઔમ્ય હશે, અર્થાત્ આન્ધિક ઔમ્ય હશે અને એ ક્રાંતિ ત્યારે જગતને ખળભળાવી મૂકશે.

યુદ્ધોત્તર જગતને ભડકાવી મૂકનાર એવા ઔમ્ય તૈયાર કરનાર ચાર પુરુષો છે: મુસોલિનીનો જમાઇ કાઉન્ટ સીઆનો, રશિયાનો સૂત્રધાર સ્ટેલિન, ઓસ્ટ્રીઆનો માછ ચાન્સેલર શુસ્તીગ, અને ઈંગ્લેંડના માછ સમ્રાટ્ કિંગ્ડમ હાલના ડ્યુક ઓફ વિંડસર. એ ચાર વ્યક્તિઓ તેમના જીવનમાંજી મહત્વની ઘટનાઓને રોજ રોજ ગુપ્ત નોંધપોથીમાં ટપકાવી રહેલ છે. એ નોંધપોથીઓ છપાઇને બહાર પડે ત્યારે આવતી કાલનું નવું જગત ચમકી ઉઠે એવું “ જાલીમ સસ ” તેમાં ભરેલું હશે.

કાઉન્ટ સીઆનો

ઈટાલીના ચીંગી રજવાડામાં એક નાનકડો ખંડ છે. એ ખંડમાં એક નાની તિજેરી છે અને તેમાં ત્રણ જડા ગ્રંથો છે. આ ગ્રંથો એટલે જ સીઆનોની રોજનીશીઓ. એ રોજનીશીઓનાં પૂંકાં લીલાં છે પરંતુ ત્રીજી પૂંકું લાલ છે અને એ ત્રીજો ગ્રંથ જ અનેક રહસ્યમય પ્રસંગોથી ભરેલો છે. કોઇ કહે છે કે એ લાલ ગ્રંથમાં મુસોલિનીનાં અનેક કારસ્થાનો, અભિપ્રાયો, પ્રસંગો વગેરે જેમનાં તેમ લખાયલાં છે. એ જગત સમક્ષ રજૂ થશે ત્યારે દિમાલય સરખો ગગનચુંબી પર્વત પણ પતાંના મહેલની જેમ જમીનદોસ્ત થશે ! રોજનીશીમાં પ્રત્યેક તારીખ સાથે બન્ને પાનાં કોરાં છોડી દેવામાં આવે છે અને સીઆનો તેના પર કશું જ લખતો નથી. કેટલીક વાર વધુ કોરાં પાનાં ઉમેરવાં પડે છે. એ પૂર્તિમાં પ્રથમ સીઆનો માત્ર પોતાનો સ્પષ્ટ મત વ્યક્ત કરે છે અને તે પછી મુસોલિની પોતાની ટીકા લખી રાખે છે. યુદ્ધ પૂર્વ થતાં આ રોજનીશી જગતને વાંચવા માટે પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવશે ત્યારે તે ક્ષણ ઇતિહાસમાં ક્રાન્તિકારક દરશે, હિટલર મુસોલિનીનો દોસ્ત હોતો કે દુશ્મન, વગેરે અનેક પ્રશ્નો પર પ્રકાશ પડશે. મુસોલિનીની પુત્રી ઇડાએ પણ આ રોજનીશીમાં અનેક રાસંત્રિક સત્ય કથાઓ લખી છે.

મો. સ્ટેલિન

સ્ટેલિન તો તેની રોજનીશી બીજાને ન લખાવતાં રાત્રે પોતાના જ હાથે લખે છે. એ રોજનીશી ગજવામાં સમાય તેવા કદની છે. આજ સાત આઠ વર્ષથી તેમાં સ્ટેલિન દરરોજ રાજકીય સત્યકથા લખતો રહ્યો છે. સ્ટેલિનને લખવાની હોંસ નથી તેથી તેની ટીકાઓ અને મતપ્રદર્શન અત્યંત સંક્ષિપ્ત સ્વરૂપનાં હોય છે. તેનું મતપ્રદર્શન અનેક વાર સૂચક હોય છે.

હેર હિટલર

આ રોજનીશીઓ કરતાં વધુ સ્ટ્રોટક અને વધુ બેદક એવી ત્રીજી, હિટલર વિશેની રોજનીશી ડૉ. શુસ્તીગ લખી રહેલ છે. (ઓસ્ટ્રીઆના આ ચાન્સેલરને હિટલરે કેદ પકડ્યા પછી તેની હવાતી વિષે અનેક અફવાઓ ઊડતી રહી છે). ઓસ્ટ્રીઆ પર હિટલરે સ્થાયી ૨૦૦]

યુદ્ધ પૂરું થયા પછી ઘડાકો કરશે ? : : :

કરી ત્યારથી શુસ્તીગ હિટલરના ખાનગી જીવન અને તેના જન્મવર્ણુ વગેરેની શોધ કરીને સાઘંત વૃત્તાંત ટપકાવી રહ્યો છે. એ સંશોધન પરથી હિટલર આર્ય લોહીનો નહિ હોઈ તે યહૂદી લોહી ધરાવે છે અને તેનું નામ ' હિટલર ' જર્મન નહિ પરંતુ યહૂદી પદ્ધતિનું છે એવી ક્રાન્તિકારક શોધ તેણે કરેલી છે. યહૂદીઓનું નિષ્કારણ છળ કરનાર હિટલર પર શાબ્દિક ઔખ્ય ફેંકીને તેણે હિટલરને ક્ષણભર ગભરાવી મૂક્યો હતો. હિટલરે એ રોજનીશી જન્મ કરવાના અનેક પ્રયત્નો કર્યો હતા પરંતુ તે વ્યર્થ નીવડ્યા છે. આજ પણ ડૉ. શુસ્તીગ એ રોજનીશી સતત લખી રહ્યો છે તેમાં હિટલરની પ્રણયિની, હિટલરનાં ગુપ્ત કારસ્થાનો, હિટલરને કારણે આત્મહત્યા કરનારી સ્ત્રીઓ, એ બધાની ગુપ્ત હકીકત તેમાં લખાઈ રહી છે. શુસ્તીગને વશ કરવા હિટલરે તેની પાસે એક સુંદર સ્ત્રીને મોકલી હતી, પરંતુ શુસ્તીગ વશ થવાને બદલે તેને જ વશ કરીને પોતાની અર્ધગતના બનાવી હતી. હિટલરનો આવો પ્રયત્ન પરાભવ આજ સુધી કોઈ પણ સ્ત્રીએ નથી કર્યો. હિટલરે ઑસ્ટ્રીયા પર હુમલો કર્યો ત્યારે આ ગુપ્ત રોજનીશી બહારના કોઈ અન્ય રાષ્ટ્રમાં પહોંચી ગયાનું કહેવાય છે. હિટલરે તેને જપ્ત કરી હોય તો તે અગ્નિમાં ભરમસાત થઈ હોય એવો સંભવ છે; પરંતુ શુસ્તીગે તે હાથોહાથ પહોંચાડીને ખીજ દેશમાં સુરક્ષિત સ્થાને રખાવી છે એવી વાર્તા છે. યુદ્ધ પૂરું થયા પછી કોઈ ને કોઈ વ્યક્તિ તેને પ્રસિદ્ધ કરાવીને હિટલરનાં અમાનુષી કૃત્યોને પ્રકાશમાં આપ્યા વિના નહિ રહે અને ત્યારે આજના વિદ્યુતવેગી આક્રમણો કરતાંય વધુ જખરા આંચકો હુનિયાને અનુભવવો પડશે.

ડયુક ઑફ વિંડસર

ચોથો ક્રાન્ધિક ઔખ્ય આ ત્રણથી બિન્ન પ્રકારનો છે અને તે તૈયાર કરવાનું કામ હિંડેન્બર્ગ માણ સમ્રાટ ડયુક ઑફ વિંડસર અને તેમનાં અમેરિકન પત્ની હ્યેસ ઑફ વિંડસર કરી રહ્યાં છે. વિંડસર ૧૯૦૦ થી ૧૯૩૦ સુધીનાં વર્ષોનું પોતાનું જીવનચરિત્ર લખે છે. આ ગ્રંથના બે ભાગ થશે. તેમાં રાજકીય અને વિવાદ વિષયો મોટે ભાગે નહિ આવે. આ પુસ્તકના લેખનકાર્યમાં તેમનાં પત્ની તેમને ખૂબ સહાય કરી રહ્યાં છે. વિંડસર આનું પુસ્તક લખી રહ્યા છે તે આતમી પ્રકાશકોની બજામાં આવતાં જ તેઓ એ ગ્રંથરાજના અધિકારો મેળવવા પૈસાની થેલીઓ લઈને તેમની પાછળ પડ્યા છે.

‘ વાંચવાનો સમય નથી મળતો ’ એમ કહેનાર માત્ર બહાનું જ શક્ય હોય છે. ગંધાં મારવામાં, આળસમાં આજોટવામાં કે વિચાર વગર બેસી રહેવામાં તે કેટલાય ક્લાકો બગાડતો હોય છે ! આ જાતની ટેવ જ પડી ગઈ હોય છે. અને તે એટલી સ્વાભાવિક થઈ ગઈ હોય છે, કે તેને એ શ્વાસોચ્છવાસ લેવા સરખું સહજ લાગતું હોય છે. ‘ સમય નથી ’ એમ કહી દેનાર પોતાના અંતરને પ્રમાણિકપણે પૂછે, ખરેખર તો તે કેટલાયે ક્લાકો વેડફે છે ! આ જીવનનો કામતી કાળ નિષ્ક્રિય રહીને ગાળતાં આંચકો આવવો લેખકને જે માલુસ જીવી જાણે છે તે પોતાનો જીવતરનો મહામુશ્કો કાળ ખોવા તૈયાર નથી હોતો. જીવનની પ્રત્યેક પળનો ઉપયોગ તે જાણે છે.

સિનેમાઓ બદલીફ કેમ બને છે ?

બે જુદા જુદા પત્રલેખકોએ 'સિનેમા દ્વારા ફેલાતી બદલીઓ અટકાવવા માટે કેમ કશું લખતા નથી' એમ કાંઈક રોપથી ગાંધીજીને લખ્યું છે. ગાંધીજીએ તો સિનેમા જોયો જ નથી, એટલે એની બદલી તાદશ ચિતાર તેમની પાસે ન હોય, તેથી તે પર તેઓ ગંભીરપૂર્વક ન લખી શકે એ સમજવું જોઈએ. ગાંધીજી મહાત્મા ગણાયા માટે સમાજમાં ચાલતા એકેએક સડા સામે એમણે જ આગેવાની લેવી જોઈએ એમ માનવું, એ વિચારની એક જૂલ છે; અને એ જોના વિરોધ ન કરે તે બધું એમને માન્ય જ છે એમ સમજવું, તે વિચારની બીજી જૂલ છે.

સિનેમા મનોરંજન સાથે લોકશિક્ષણનું એક કોમતી સાધન થઈ શકશે ખરું, પણ આજે જે રીતે સિનેમા ફાલ્યા છે તે દાદ કરતાં વધારે અનિષ્ટ ફેલાવે છે, તે વિષે મારા મનમાં શંકા નથી. થોડાં વરસ પર જ્યારે મેં 'હરિજનપંથુ'માં આવી ટીકા કરી હતી ત્યારે એક મિત્રને મારા લખાણમાં અતિશયોક્તિ લાગી, અને એમણે મને લખ્યું કે શું 'તુકારામ' જેવાં ધાર્મિક બોલપટોનાં પણ હું અપવાદ નથી કરી શકતો ? અને એમણે મને તે અવશ્ય જોઈ ખાતરી કરી લેવા આમ્રદ ક્યો. થોડા મહિના પછી મને મુંબઈ જવાનો પ્રસંગ આવ્યો. તે વખતે ત્યાં સિનેમાઘટ્ટિમાં 'તુકારામ'ની બોલખાલા હતી. ધરનાં છોકરાંઓ તો સિનેમા પર મુગ્ધ હતાં જ. અને એકાદ બોલપટને પણ હું પાસ કરું તો તેમનો સિનેમાશોખ છેક અક્ષમ ન ગણાય એ આશાએ મને તે જોવા આમ્રદ કરવા લાગ્યાં. ઘણાં વર્ષથી મેં સિનેમા જોયો નહોતો, અને બોલપટ તો એક પણ જોયો નહોતો. બોલપટમાં ધ્વનિ નિપજાવવાની પાછળ પદાર્થવિજ્ઞાનશાસ્ત્રની કંઈ કરામત છે તે જાણવા કાંઈક કુતૂહલ હતું અને પેલા મિત્રે તથા છોકરાંઓએ આપેલી પ્રમાણપત્રની સચ્ચાઈની ખાતરી કરી લેવાનીયે ઈચ્છા થઈ. આથી હું તે જોવા ગયો. મારી દૃષ્ટિએ 'તુકારામ' જેવા બોલપટ પણ નિર્વિષ નથી; અને તે વિષ ધર્મનાં અનુપાન સાથે બેળગીને આપવામાં આવે છે, તેથી એક રીતે તે ઉધાડાં અનીતિ-માન ચિત્રો કરતાં વધારે હાનિકારક પણ બને છે.

પહેલાં તો આવાં 'ધાર્મિક' કે 'ઐતિહાસિક' ચિત્રો ખોટાં જીવનચરિત્રો અને ખોટાં ઇતિહાસ રજૂ કરે છે. દા. ત. એ ચિત્રમાં તુકારામના પ્રતિપક્ષી તરીકે સાક્ષોભાષોનું જે રીતે ચિત્ર દોયું છે અને તેને જે રીતે તુકારામના જીવનના પ્રત્યેક પ્રસંગ સાથે સાંકળ્યું છે તે તદ્દન ખનાવડી છે. તુકારામનું પ્રામાણિક જીવનચરિત્ર ન જાણનારા ભોળા પ્રેક્ષક તેને સાચું બપાન સમજવાની જૂલ કરે છે, અને સાચા તુકારામને બદલે એક કાલ્પનિક તુકારામને મગજમાં સાચવે છે.

ઇતિહાસને આમ મરોડવાની પાછળ કેવળ પૈસા કમાવાનો ઉદ્દેશ રહેલો છે. સિનેમાની મોટી કમાણી દલદલ મનોરંજનથી રીઝનારા લોકો ચારફતે જ થાય છે. એમને રીઝવ્યા વિના સિનેમાવાળાને ચાલવું જ નથી. તેથી એમને સંતોષ આપનારાં દરેકો એમને આપવાં જ પડે. તુકારામના ચરિત્રના એકલા સાત્ત્વિક અને બક્ષિતમય પ્રસંગોમાં તેમને શો રસ પડે ? એ માટે સાક્ષોભાષોનું બીમત્સ વેચ્યાજીવન રંગભૂમિ પર ખડું કયું છે; અને તુકારામના અમૃત સાથે તેનું બારોબાર ઝેર દાખલ કયું છે.

[સંપૂર્ણ સામા જુદના ૭૨]

ઐતિહાસિક નગરોનાં બદલાતાં નામો

સિંગાપુરનો વિકાસ સ્ટ્રેટ સેટલમેન્ટમાં કલિંગ દેશમાંથી આવેલા લોકોએ સિંહપુર નામનું અગાઉના સમયમાં જે નગર વસાવ્યું હતું, તેમાંથી થયો હતો. આને પણ મલાયા-વાસીઓમાં હિંદીઓ કલિંગ તરીકે જ ઓળખાય છે. આપણા પ્રાચીન પૂર્વજો ભારતીય સંસ્કૃતિ ઠેક મલાયા સુધી લઇ ગયેલા, તેની સ્મૃતિ સિંગાપુરનું નામ જગાવે છે. સિંગાપુર પડ્યું અને જપાનની ડોમી એજન્સીએ જાહેર કર્યું, કે શહેરનું જૂનું નામ બદલી નંખાયું છે અને હવેથી સિંગાપુર “ સોનાન ” તરીકે ઓળખાશે, ત્યારે આપણામાંના ધણાને આઘાત લાગ્યો હશે.

આપણને કહેવામાં આવે છે કે, સોનાનનો અર્થ “ દક્ષિણનું તેજસ્વી પીછું ” એવો થાય છે. જપાનનાં જુદાં જુદાં શહેરોનાં નામોનો જ આ એક નમૂનો છે. એ યાદ લાવવું જરૂરી જણાશે કે, ડોરીઆને સને ૧૯૧૦ માં જપાન સાથે જોડી દેવામાં આવ્યું ત્યારે તેનું નામ “ પ્રાતઃકાળની શાન્તિનો પ્રદેશ ” એવું પસંદ કરવામાં આવ્યું હતું.

સામાજિક પરિવર્તનો

નગરોનાં નામોનાં પરિવર્તન પાછળ સામાજિક લાગણી પણ ધણી વાર મહત્વનો ભાગ ભજવે છે. જૂના વખતથી વિરૂદ્ધપતી તરીકે ઓળખાતા દક્ષિણ ભારતીય નગરને વિરુદ્ધનગર નામ આપવામાં આવ્યું છે. આ નામપરિવર્તન આ વિસ્તારના વતનીઓએ કરેલી સામાન્ય પ્રગતિનું સૂચન કરાવે છે. અસખત, એવાં બીજાં ધણાં સ્થળો છે, જે કોઇ આગળ પડતી વ્યક્તિઓનાં નામો સાથે જોડાયેલ હોય છે. દાખલા તરીકે, રશિયાનું હાલનું નગર સ્ટેલીન-

[સામા પૃષ્ઠનું સાંધણ]

કામોદીપન અને ચોરી તથા ખૂનની કળા સિનેમાનું સ્થાયી અંગ છે, એમ કહેવાય. દારૂ પીનાર દારૂનું ઘેન ઊતરી ગયા પછી ડાહ્યો ચર્ચ શકે છે. પણ સિનેમા પરનાં બીભત્સ દ્રશ્યો બાળકો અને તરૂણોનાં મન પર જે સંસ્કાર પાડે છે, તેની અસર તેમનું આખું જીવન બરબાદ કરી નાખે એવી હોય છે.

પણ જો ભણેલીગણેલી પ્રજા પણ એ જ ચિતારને માગતી હોય તો તેનો ઉકેલ શો ? તરુણ-તરુણીને નૃત્યો ગમે, શૃંગારી ચિત્રો, વાર્તાઓ અને કાવ્યમાં રસ પડે, એટલે પોતે જોવા જાય જ. જોવા ન જાય ત્યારે રેડિયોમાં તેનાં ગીતો સાંભળવા બેસે. શાળાઓમાં પણ સિનેમાના જેવું નૃત્ય એ જ મહત્વનું શિક્ષણ લેખાય. આમ પોતે જાય અને શીખવે, તે વિષે છોકરાંઓને શી રીતે તેઓ કહે કે તમારે તે જોવા જેવું નથી ? એટલે તેમને પણ છંદ લગાડો. ચતુર ઉત્પાદકો પારખી જાય કે પ્રજાને જેમ જેમ આ વસ્તુ વધારે આપીએ તેમ તેમ કમાણી વધે છે, એટલે એ જુદી જુદી રીતે સજીને તે વાનીઓ પીરસી આપે.

જેમ પોતાની જાતને બચાવવા ઇચ્છનારે, કાયદાનો કે ધર્મનો પ્રતિબંધ હોય કે ન હોય, દારૂનો ત્યાગ જ કરવો ઘટે, તેમજ સિનેમાનું પણ.*

કિશોરલાલ ઘ. મશરૂવાલા

* ‘ હરિજનજ્યેષ્ઠ ’ના એક અંકમાંથી.

આઠ અગાઉ ઝારીડ્સીન તરીકે ઓળખાતું હતું. આ નગરમાંથી જ રોહીનતું ટ્રેડ્સ્ટી સાથેનું નિર્ણાયક સંબંધે વિકાસ પામ્યું હતું.

મથુરા ઇસ્લામાબાદ બન્યું.

ભારતવર્ષના ઇતિહાસમાં ધાર્મિક ઝનુન ને ધર્માન્ધતા પણ પ્રાચીન હિંદુ નગરોનાં નામે બદલાવવામાં કારણભૂત બનેલ છે. અલ્લાહાબાદનો દાખલો હોયો. કયાં આપણું પ્રાચીન તીર્થ પ્રયાગ અને કયાં હાલનું અલ્લાહાબાદ ? “ અલ્લાહાબાદ ” એવું નામ બોલતી વખતે આપણે કદીએ વિચારીએ છીએ કે એનું પ્રાચીન પવિત્ર નામ પ્રયાગ છે ? મહાન મોગલ સમ્રાટ અકબરના વખતથી આ પ્રાચીન પવિત્ર તીર્થ પ્રયાગ અલ્લાહાબાદ અથવા અલ્લાહાબાદ તરીકે ઓળખાવા લાગ્યું. આજે જે અલ્લાહાબાદ તરીકે લોકો તેને ઓળખે છે. ૧૫૮૩ માં પ્રયાગનું નામ બદલીને અલ્લાહાબાદ રખાયું અને એક દિવસે પણ ઊભો કરવામાં આવ્યો. આ જ રીતે આપણા ઇતિહાસના આઠણી સુન્દતોનોના સમયમાં મુસ્લિમ ધર્માન્ધતાનો નમૂનો શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનના પ્યારા પવિત્ર નગર મથુરાને ઇસ્લામાબાદ એવું નામાભિધાન આપવામાં આવેલું મળી આવે છે. ૧૬૧૯ માં મથુરાનું કેશવદેવ મંદિર તોડી નંખાયું અને એ નગરનું નામ ઇસ્લામાબાદ પાડવામાં આવ્યું હતું. આના પછી તરતજ પ્રાચીન પાપવિમોચન પવિત્ર તીર્થ કાશી વારાણસીના વિશ્વનાથનું મંદિર તોડી પાડીને ઔરંગઝેબે મુસ્લીમ ધર્મની શ્રેષ્ઠ બળબળાનો સંતોષ લીધો. મથુરાનું કેશવદેવ મંદિર ભગ્ય અને કક્ષાકારીગરીમાં ઘણું સુંદર હતું અને જહાંગીરના રાજ્યકાળમાં રાજા વીરસિંહ જુદલાએ ૩૩ લાખના ખર્ચે બંધાવ્યું હતું. ધર્મોંધ ઔરંગઝેબે એ મંદિર તોડી પાડીને તે જ જગ્યાએ એક મોટી મસ્જીદ બંધાવી દીધી. મથુરાને ઇસ્લામાબાદ નામ અપાયું ખરું, પણ કોઇએ એ નામને પ્રચલિત ન કર્યું અને છેવટે લોકોના ઇમ્તિપદ પરથી એ નામ સદંતર જુંસાઇ ગયું. આજે આપણે સર્ગર ફરીવાર મથુરા તરીકે જ એને ઓળખીએ છીએ.

દિલ્હીની રાજધાની ફેરવી.

આ જ રીતે યાદવ રાજ્યની રાજધાની દેવગિરિને મહમદ બીન તખતખે દોડતાબાદ નામ આપ્યું અને એને પોતાના રાજ્યની રાજધાની બનાવી. તખતખ રાજ્યનો ઇતિહાસ ઘણું કૂદ કપોથી અંકિત છે, એ સર્વ ઝારી પેઠે જલ્લે છે. સુલ્તાન મહમદ બીન તખતખે દિલ્હીના નાગરિકોને ઉપડી નવી રાજધાનીમાં વસવાની ફરજ પાડતો હુકમ કર્યો હતો અને લોકોને નિરૂપાયે ત્યાં સરસામાન સહિત જવું પડતું કેવાં સંકટો સહેવાં પડ્યાં હતાં અને છેવટે ફરી પાછા તેઓ કેમ દિલ્હીમાં આવતા રહ્યા હતા, એની કચુણ વાર્તા તખતખ વંશના ઇતિહાસમાં બતાવે છે.

દિલ્હીનાં અનેક નામે.

દિલ્હી પર તો અનેક રાજ્યોનાં ચક્ર ફરી વળ્યાં છે. એની સાથે એનાં નામે પણ બદલાતાં રહ્યાં છે. મહાભારતના સમયમાં તે ઇન્દ્રપ્રસ્થ તરીકે ઓળખાતું હતું. આ પછી દિલીપ રાજનું દિલ્હી બન્યું. ત્યારબાદ જુદા જુદા મુસ્લીમ રાજકર્તાઓના સમયમાં તેણે ફિરોઝાબાદ, તખતખાબાદ, શાહજહાંનાબાદ ઇત્યાદિ નામે ધરાવ્યાં. દિલ્હીનું તખ્ત બોમ્બાઈને

કાળની અનંત ગુહાઓમાં વિલીન થઈ ગયેલા જુદા જુદા વંશો અને રાજકર્તાઓની કુરુણ યાદગીરી એમનાં જૂનાં નામ આજે પણ આપણને આપે છે.

લેનીનગ્રાડ

રશિયાના મહાન પીટરે રશિયા માટે સમુદ્રનો માર્ગ સરળ કરવા નીવા નદીના મુખ પર સેન્ટ પીટર્સબર્ગની સ્થાપના કરી હતી. અગાઉ રશિયાના ઝારોની તે રાજધાની હતી. કેટલોક વખત તે નગરી પેટ્રોગ્રાડ તરીકે પણ ઓળખાતી હતી, પણ રશિયન ક્રાંતિના મહાન નેતા લેનીન પરથી તેનું નામ લેનીનગ્રાડ રખાયું.

પીપીન નગર

ચીનનું આજે ઓળખાતું પીપીન નગર અગાઉ પેકીંગ તરીકે પંકાતું. પેકીંગ તરીકેની તેની ખ્યાતિ પાંચ સૈકાથી વિશેષ રહી હતી, એટલે કે ૧૪૨૧ થી ૧૯૨૬ સુધી તે પેકીંગ તરીકે જ યુગસિદ્ધ હતું. યુઆન વંશના રાજ્યકાળ દરમ્યાન ખાનખાલિગ રાજધાનીનું શહેર હતું, પરંતુ મોંગ વંશના ત્રીજા સમ્રાટે પેકીંગમાં પોતાની રાજધાની ફેરવી હતી. એ સમયથી તે પેકીંગ અથવા ઉત્તરની રાજધાની ગણાતું. પણ ડૉ. સુન યાટ સેને પોતાની રાષ્ટ્રવાદી સરકારનું વડુંમથક નાન્કીંગ બનાવ્યું. નાન્કીંગ ન્યારે રાજધાની તરીકે બહાર કરવામાં આવી, ત્યારે પેકીંગે પોતાનું જૂનું નામ પીપીન રાખ્યું. એનો અર્થ “ઉત્તર ચીનની શાંતિ” એવો થાય છે. ત્યાર પછી રાષ્ટ્રવાદી ચીનની રાજધાની તરીકે તે વધુ વખત નજર રહી શકી. ખરેખર ! આમ ચીનના એક મહાન યુગનો અંત આવ્યો.

બળવાન પરિવર્તનોનાં સ્મારકો

આવા બળવાન ફેરફારોના સ્મારક સમુદ્રકિનારે એક ખીજી નગર છે. ડાલોક્લેક્ષનના સમયથી રોમનોની નગર બોસ્કરસ પર આવેલા આ બહાતમક નગર પર હતી. આયઝેન્ટાઇન સામ્રાજ્યનું તે પૂર્વનું મજબૂત યાજું ગણાતું. ૩૩૦ માં કોન્સ્ટન્ટાઇને એ નગરનો પ્રાચીન ભૂમિ પર કોન્સ્ટંટીનોપલ શહેર બાંધ્યું હતું અને ત્યાર પછી તે આયઝેન્ટાઇન સામ્રાજ્યની રાજધાની બન્યું હતું. એક હજાર વર્ષ સુધી મધ્યપૂર્વનું તે અગ્રગણ્ય શહેર રહ્યું હતું.

પાટલીપુત્ર

હાલના ઈસ્ટિંબુલની જેવો જ લાંબો ઇતિહાસ આપણા હિંદના પટણનો પણ છે. મહાન સિકંદરની હાવણીના ગ્રીકો તેને પાલીપોતરા તરીકે ઓળખતા હતા. હાલનું પટણનું એ મૌર્યકાલનું પાટલીપુત્ર હતું અને ગુપ્ત કાળમાં તે કુસુમપુર બન્યું હતું. આજે પાટલીપુત્રનું અપભ્રંશ પટણ બની ગયું છે અને આપણે બધેએ અગમણે પટણજ બોલવા લાગ્યા છીએ.

આધુનિક દાખલાઓ

આવાં નામપરિવર્તનના આધુનિક દાખલાઓ પણ છે. દેવનપદ્મ અથવા તગનપદ્મનું નામ મદ્રાસના ગવર્નર એલીહુથેલે બદલાવીને ફોર્ટ સેન્ટ ડેવીડ રાખ્યું હતું.

આ બધાં દષ્ટાંતો પાછળ તો મોટા ઇતિહાસો પડેલા છે. અને તે બતાવે છે કે, જગત પરિવર્તનશીલ છે. સ્થળોનાં નામોના ફેરફારો તો એ વખતે માનવજાતનું ભાવિ ઘડવામાં સહાયક બનેલાં મહાન બળોનું પ્રતિબિંબ પાડે છે. *

આવતા માસની કાર્યદિશા

૧ જે મકાનવાળાં પુસ્તકાલયોના અંદાજે રૂ. ૧૫૦) અને તે ઉપરાંતનાં મંજૂર થયાં હોય તેમનો વાર્ષિક અહેવાલ પ્રસિદ્ધ થયો ન હોય તો જનતાની બધી માટે વહેલી તકે છપાવી પ્રસિદ્ધ કરવો અને તેની પાંચ નકલો ખાતા તરફ મોકલી આપવી. (જીઓ વટહુકમ નં. ૩૧ તા. ૩-૧૦-૩૫)

૨ વેકેશનમાં મોટી ઉંમરના વિદ્યાર્થીઓની સહાયથી પુસ્તકાલયોનાં પુસ્તકોની મેળવણી કરી વ્યવસ્થિત ગોઠવી કમી કરાવવા જેવાં પુસ્તકોની યાદી તૈયાર કરી કમી કરાવવા તજવીજ કરવી.

૩ મકાનવાળાં પુસ્તકાલયોએ પુસ્તકાલયના નિયમો ઘડી મોકલવા વ. હ. નં. ૩ સને '૪૦-૪૧ તા. ૮-૧-૪૧ થી સૂચવવામાં આવ્યું છે છતાં હજી સુધી નિયમો જે તે પુસ્તકાલય તરફથી આવતા નથી. માટે જેણે તેણે નિયમો ઘડી વ્યવસ્થાપક મંડળમાં મંજૂર કરાવી તેની બે પ્રતો આ તરફ ચાલુ માસની આખર તારીખ સુધીમાં મોકલવા તજવીજ કરવી.

૪ કચ્છા પુસ્તકાલયોએ બાળ હિપ્તાનાં બાલો મે તારીખ દ્વારા મોકલવાનું શરૂ કર્યું.

૫ ત્રિમાસિક નિવેદનો તા. ૫ મી મે સુધીમાં જૂથ મંડળોએ એકત્રિત કરી મહાલ મંડળમાં મોકલવાં અને મહાલ મંડળોએ એ હકીકત ખાતા તરફ તા. ૧૫ મી પહેલાં મોકલવી.

વડોદરા, {
તા. ૧૧-૪-૪૨ }

ઉ. મો. પટેલ
મદદનીશ વ્યવસ્થાપક

જાહેરાત નં. ૯ સને '૪૧-૪૨

વિષય

વિજાપુર તાલુકાનાં ગ્રામ્ય પુસ્તકાલયોએ ફટિલાં પુસ્તકો બંધાવવા બાબત

ગ્રામ્ય પુસ્તકાલયોને પોતાના પુસ્તકાલયનાં પુસ્તકો બંધાવવા માટે અતિ દૂર જવું પડે છે અને તેથી તેઓને રેલવે ખર્ચ વગેરે વધારે થાય છે. આ બાબતમાં મોળે કુકરવાડા તા. વિજાપુરના રહીશ બાઇન્ડર હસનભાઇ રહેમાનભાઇ મન્સુરીની અરજી આવેલી છે. તેમાં તેઓએ પૂરાં કાપડી પૂઠાંનો ભાવ દર સેંકડે રૂ. ૪૭) સુડતાળીસ પ્રમાણેનો આપેલો છે. તેઓનું કામ સંતોષકારક છે અને ભાવ પણ એકંદરે સારા છે. સદર જાહેરાત વિજાપુર તાલુકાનાં સાર્વજનિક પુસ્તકાલયોના મંત્રીઓની જાણ માટે પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવેલી છે અને તેઓ ફરેલા ભાવથી તેમની પાસે પુસ્તકો બંધાવી લેશે એવી આશા છે. તા. ૭-૪-૪૨

લ. ચુ. પાઠક

ઉ. મો. પટેલ

મદદનીશ વ્યવસ્થાપક

જાહેરાત નં. ૧૦ સને '૪૧-૪૨

વિષય

કલોલ મહાલે માનદ પ્રચારક તરીકે નિમણૂક કર્યા બાબત

કલોલ મહાલે માનદ પ્રચારક તરીકે નિમણૂક થવા બાબતની રા. ડાહ્યાલાલ અંબાલાલ બાશેટની અરજી આવેલી છે. તેઓએ મંત્રી તરીકે કામ કરેલું છે અને પુસ્તકાલય શિક્ષણ વર્ગમાં પણ હાજરી આપી કામનો અનુભવ લીધેલો છે. સખ્ય તેમની નિમણૂક કલોલ મહાલ માનદ પ્રચારક તરીકે કરવામાં આવે છે. સદર જાહેરાત કલોલ મહાલનાં સાર્વજનિક પુસ્તકાલયોના મંત્રી તથા અંચાલની જાણ માટે પ્રગટ કરવામાં આવે છે. તા. ૭-૪-૪૨

લ. ચુ. પાઠક

ઉ. મો. પટેલ

મદદનીશ વ્યવસ્થાપક

સૂચના નં. ૨૧

વિષય

પુસ્તકાલયોને ઉપયોગી સાહિત્ય અપનાવવા બાબત

સ્વ. મોતીભાઇ ન. અમીન સ્મારક અંચાળાના પ્રથમ પુષ્પ તરીકે પ્રસિદ્ધ થયેલા “સ્વર્ગોત્તું દોહન” જેમાં સ્વ. પદિયારનાં “સ્વર્ગ સાહિત્ય” માંથી ચિવટાઇપૂર્વક બોધક અને ગ્રેરક પ્રસંગે ચૂંટી સંગ્રહ કર્યો છે તે પુસ્તક સામાન્ય જનતાને વાચન માટે ઘણું ઉપયોગી છે અને શિષ્ટવાચનના પ્રચાર માટે જરૂરી હોવાથી રાજ્યનાં મદદ મેળવતાં તમામ

પુસ્તકાલયોમાં તે જાય એ ઇચ્છવાનેગ છે. આ પુસ્તકો તમામ પુસ્તકાલયોમાં જાય તે માટે અંચાળાં સાદા ડિપોઝીટની રૂ. ૨) ની વ્યાંટ દૂર કરવામાં આવી છે અને તે માત્ર અંચાળાની કિંમત રૂ. ૧-૪ ૦ માં જ મોકલવા દરાવ્યું છે.

પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિના સંચાલન માટે અંચાલ, મંત્રી અને પ્રચારકોને ઉપયોગી થઈ પડે તેવું તેમજ અંચાલને શિક્ષણવર્ગમાં જરૂરી થઈ પડે તેવું પુસ્તક “વડોદરા રાજ્યની પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિનું એકીકરણ” જેમાં રાજ્યની પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિને ઇતિહાસ, પુસ્તકાલયો સ્થાપવાના નિયમો, લોકોપકારક મંડળમાં નોંધાવવાની માહિતી, સૂચના સરકારી વર્ગીકૃત સારણે બોધક માહિતી તેમજ પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિના પ્રચાર માટે અને પુસ્તકોના વર્ગીકરણ માટે સમજપૂર્વકની માહિતી, પુસ્તકો કેમ મોકલવાં, રજીસ્ટરો કેમ બનાવવાં તે સંબંધે માહિતી અને હાલમાં મળતાં શિષ્ટ પુસ્તકોની વિસ્તૃત યાદી આપી છે. આ પુસ્તક પણ તમામ પુસ્તકાલયોમાં જાય તે ઇચ્છવાનેગ છે. સખ્ય તેની કિંમત રૂ. ૩-૮-૦ હોવા છતાં તે રૂ. ૨-૧૨-૬ માં પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળને આપવા નહીં ક્યું છે. સદરહુ બન્ને પુસ્તકો તાલુકા સ્તરનાં પુસ્તકો સાથે પારસઓમાં મોકલવા પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળે તજવીજ કરવાની છે. આશા છે કે પુસ્તકાલયો તે પુસ્તકોના વાચન દ્વારા શિષ્ટવાચનના પ્રચારમાં અને પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિના ફેલાવામાં યથાયોગ્ય ઉપયોગ કરી પુસ્તકોને અપનાવી દેશે. તા. ૧૬-૪-૪૨

લ. સુ. પાઠક

ઉ. મો. પટેલ
મદદનીશ વ્યવસ્થાપકઅ. દિ. વાકનીસ
વ્યવસ્થાપક

સૂચના નંબર ૨૨ અને ૧૯૪૧-૪૨

વિષય

વડોદરા રાજ્યનાં પુસ્તકાલયો માટે લલામણ કરવામાં આવેલાં સામયિકો

અ. નંબર	નામ	પ્રકાર	વાર્ષિક લવાજમ રૂ. આ. પા.	રચણ
૧	વારૂના	માસિક	૩-૦-૦	શિષ્ટ સાહિત્ય મંડાર, નાના આંકડીઆ, કાઠીઆવાડ
૨	જનેતા	"	૩ ૦-૦	"
૩	સંવર્ધન	"	૩-૦ ૦	"
૪	આરોગ્ય	"	૩-૦-૦	"

વડોદરા,
તા. ૮-૪-૪૨

લ. સુ. પાઠક

ઉ. મો. પટેલ
મદદનીશ વ્યવસ્થાપક

મોતીભાઈ અમીન

જીવન અને કાર્ય

ગુજરાતનો પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિના પિતા અને
પ્રચારક, ગુજરાતના ગામડે ગામડે જ્ઞાન-
પરબો બેસાડવાની વિવિધ યોજનાઓના
ઘડવૈયા અને નિર્માતા સ્વ. શ્રી. મોતી-
ભાઈ સાહેબની સળંગ જીવનકથા
આ પુસ્તકમાં ક્રમબદ્ધ આલેખવામાં
આવી છે.

લેખક : પુ. છ. શાહ, એમ. એ.
લગભગ સાતસો પૃષ્ઠના આ
પુસ્તકનું પડતરથી પણ ઓછું
મૂલ્ય રૂ. અઢી છે.

ગુજરાતને સેવાનાં સાચાં મૂલ્યો
સમજાવનાર એ નરદેવના જીવન-
માંના જાણવા જેવા પ્રસંગો આ
પુસ્તકમાંથી મળશે.

આજે જ મંગાવી વસાવો અને પ્રેરણા પામો.

આપણા સ્ત્રીસમાજના વિવિધ પ્રશ્નોની છણાવટ કરતું

જાણીતા રાષ્ટ્રીય કાર્યકર્તા અને લેખક :
શ્રી. ઇન્દુલાલ યાજ્ઞિકની કલમે લખાયેલાં
ગુણિયલ ગુર્જરીઓનાં મનોરમ રેખાચિત્રો

કુમારનાં સ્ત્રીરત્નો

નવી આવૃત્તિ સુંદર રૂપ-રંગ અને આકર્ષક કવર જેકેટ સહિત હજી હમણાં જ પ્રકટ થઇ છે

આ નવી આવૃત્તિ આજે જ મંગાવો.

કાચું પૂઠું મૂલ્ય રૂ. સવા, પાકું પૂઠું રૂ. દોઢ.

પુસ્તકાલય સંસ્કૃત મંડળ લિં.

રાવપુરા, પો. બો. નં. ૧૦, રાવપુરા-વડોદરા

અમારી સોલ એજન્સીનાં પુસ્તકો.

દાલચિવડાની દશ વાર્તાઓ	જીવન અને વિજ્ઞાન	૧-૩-૦
(આવૃત્તિ ૨ જી) ૧-૮-૦	(ડૉ. ત્રિવેદી અને કોહરી)	
કુળદીપક શ્રી. રાયચુરા ૧-૮-૦	પ્રાથમિક શાળાના શિક્ષકનો સાથી ૧-૦-૦	
કૃત્યગીતા " ૦-૧૨-૦	ગુજરાતજી ટાઇપીસ્ટઃગંગાબેન પટેલ ૧-૪-૦	
હુહાની રમઝટ " ૧-૮-૦	જાપાનની કેળવણી ૦-૮-૦	
કાઠિયાવાડની લોકવાર્તા ભા. ૨જો ૧-૦-૦	પટેલચોથી ૦-૩-૦	
દાલચિવડાનું હાસ્યદ્વંદ્વર, ૧-૮-૦	જાતકકથાઓ ચંદ્રશંકર ભટ્ટ ૦-૧૦-૦	
રાસમંદિર " ૧-૦-૦	રામસિંહ રાઠોડ " ૦-૬-૦	
સોરઠી વીરંગનાની વાર્તાઓ, ૨-૮-૦	કિરટોદર કાલમ્બસ " ૦-૬-૦	
રાયચુરાની રસીલી વાર્તાઓ, ૧-૮-૦	પચાસ પ્રેરક પ્રસંગો " ૦-૬-૦	
રસિયાના રાસ " ૧-૦-૦	કુમાર વીરસેન ભા. ૩ " ૦-૬-૦	
પ્રેમલીલા-ભાગ ૧ લો " ૧-૪-૦	વિજ્ઞાનસૃષ્ટિ ડૉ. ઓ. સોમપુરા ૧-૮-૦	
ગાંધીયુગની વાર્તાઓ " ૦-૧૨-૦	યોજિક સાધન અરવિંદ ઘોષ ૦-૮-૦	
મહીપાળદેવ " ૨-૮-૦	Mother America S. Bose ૬-૦-૦	
દાલચિવડાનો દાયરો " ૧-૮-૦	કબીર સાહેબનું બીજક ભા ૧-૨ ૩-૦-૦	
રાયચુરાની રસકથા " ૧-૮-૦	અળવાજોર ગિતાની તસ્વીર ૨-૮-૦	
સોરઠી લોકવાર્તાઓ " ૧-૧૨-૦		
" " ભાગ બીજો " ૧-૮-૦		
સોરઠપતિ " ૧-૮-૦		
સોરઠરાણી " ૧-૮-૦		
સોમનાથની સખાતે " ૧-૮-૦		
નગાધિરાજ " ૧-૮-૦		
જીવનસંભારણું (શારદા મહેતા) ૨-૮-૦		
નવલખ સોરઠ શ્રી રાયચુરા ૧-૮-૦		
લખેશરી " ૨-૮-૦		
લખો:-		

પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મં. લિ.

પા. બો. નં. ૧૦, રાયપુરા-વડોદરા.

વડોદરા રાજ્યનાં પુસ્તકાલયો માટે

શ્રી. રમણલાલ દેસાઈ, કવિવર ટાગોર, શરદ્દાખુ, નિરુપમાદેવી
ખંડિમખાણુ વિ. લોકપ્રિય લેખકોનાં

છેલ્લાં નવાં બહાર પડેલાં પુસ્તકો

શ્રી. રમણલાલ વસંતલાલ દેસાઈ

- (૧) નાના કુકનવીસ ૧-૦-૦
(શ્રી. દેસાઈનું નવું પુસ્તક)
(૨) મારું જીવન ને કાર્યક્ષેત્ર ૧-૧૨-૦
શ્રી. દેસાઈ અનુવાદિત હેત્રી
કોઈનું જીવનચરિત્ર

શરદ્દાખુ

- (૧) કુળવતી ૨-૦-૦
(શરદ્દાખુની તદ્દન નવી સજગ
નવલકથા)

- (૨) શરદ્વંદના ૨-૮-૦
(અનુવાદક શ્રી. રમણલાલ સોની)

- (૩) વિચારહિતા ૩-૦-૦
(શરદ્દાખુ સંપાદિત)

- (૪) ચાંદમુખ ૨-૮-૦
(શ્રી. રમણલાલ સોની અનુવાદિત
છેલ્લી નવી સજગ નવલકથા)

- (૫) કમલિની ૩-૦-૦
(શરદ્દાખુ સાથે બાર બંગાળી
સાક્ષરોએ લખેલી સજગ નવલકથા)

- (૬) જયશ્રી ૩-૦-૦
(શરદ્દાખુ સાથે બીજા લોકપ્રિય
લેખકોએ લખેલ સજગ નવલકથા)

ખંડિમચંદ્ર ચક્રોપાધ્યાય કૃત

- શ્રીદેવી ૩-૮-૦
(ખંડિમખાણુની સજગ નવી નવલકથા)

કવિવર ટાગોર

- (૧) નગરલક્ષ્મી ૨-૮-૦

- (૨) માધવી ૧-૪-૦

- (૩) આનંદી ૨-૮-૦

- (૪) વિભાવરી ૨-૮-૦

- (૫) બાલી ૨-૮-૦

- (૬) ભાષ્યબલેન ૨-૮-૦

નિરુપમાદેવી

- (૧) રયામલી ૩-૦-૦

- (શ્રી. ગોગીલાલ માંધી અનુવાદિત
સજગ નવલકથા)

- (૨) મતિપત્ની ૨-૦-૦

- (શ્રી. રમણલાલ માંધી અનુવાદિત
હૃદયભેદક વાર્તા)

- (૩) બહેન ૩-૮-૦

- (નિરુપમાદેવીની વખણાયેલી
આત્મચરિત્ર નવલકથા)

- (૪) ગાનપૂર્ણાનું મંદિર ૨-૦-૦

- (જે સજગ નવલકથા દ્વારા ગુજરાતે
નિરુપમાદેવીને યિજ્ઞાન્ત્યા છે)

એન. એમ. ઠક્કરની કંપની

બુકરોલર્સ અને પબ્લીશર્સ
૧૪૦, પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ : મુંબઈ ૨.

વડોદરા રાજ્યનાં પુસ્તકાલયો માટે

શ્રી. રમણલાલ દેસાઈ, કવિવર ટાગોર, શરદ્દાસ, નિરુપમાદેવી
ખંડિમખાસુ વિ. લોકપ્રિય લેખકોનાં

છેલ્લાં નવાં બહાર પડેલાં પુસ્તકો

શ્રી. રમણલાલ વસંતલાલ દેસાઈ

- (૧) નાના કંઠનવીસ ૧-૦-૦
(શ્રી. દેસાઈનું નવું પુસ્તક)
(૨) મારું જીવન ને કાર્યક્ષેત્ર ૧-૧૨-૦
શ્રી. દેસાઈ અનુવાદિત હેવી
ફોર્સનું જીવનચરિત્ર

શરદ્દાસ

- (૧) કૃષ્ણવતી ૨-૦-૦
(શરદ્દાસની તદ્દન નવી સર્જન
નવલકથા)

- (૨) શરદ્દવંદના ૨-૮-૦
(અનુવાદક: શ્રી. રમણલાલ સોની)

- (૩) વિવાહિતા ૩-૦-૦
(શરદ્દાસ સંપાદિત)

- (૪) ચાંદમુખ ૨-૮-૦
(શ્રી. રમણલાલ સોની અનુવાદિત
છેલ્લી નવી સર્જન નવલકથા)

- (૫) કમસિની ૩-૦-૦
(શરદ્દાસ સાથે બાર ખંડોના
સાક્ષરોએ લખેલી સર્જન નવલકથા)

- (૬) જયશ્રી ૩-૮-૦
(શરદ્દાસ સાથે બીજાં લોકપ્રિય
શ્રેણીએ લખેલ સર્જન નવલકથા)

ખંડિમચંદ્ર ચક્રોપાધ્યાય કૃત.

- શ્રીરવી ૩-૮-૦
(ખંડિમખાસુની સર્જન નવી નવલકથા)

કવિવર ટાગોર

- (૧) નગરલક્ષ્મી ૨-૮-૦

- (૨) માધવી ૧-૪-૦

- (૩) આનંદી ૨-૮-૦

- (૪) વિભાવરી ૨-૮-૦

- (૫) બાલી ૨-૮-૦

- (૬) ભાષ્યબહેન ૨-૮-૦

નિરુપમાદેવી

- (૧) રયામલી ૩-૦-૦

- (શ્રી. ભોગીલાલ માંધી અનુવાદિત
સર્જન નવલકથા)

- (૨) પતિપત્ની ૨-૦-૦

- (શ્રી. રમણલાલ માંધી અનુવાદિત
હૃદયભેદક વાર્તા)

- (૩) બહેન ૩-૮-૦

- (નિરુપમાદેવીની વખણાયેલી
અત્યુત્તમ નવલકથા)

- (૪) આનનપૂર્ણાનું મંદિર ૨-૦-૦

- (જે સર્જન નવલકથા દ્વારા મુદ્રાપત્રે
નિરુપમાદેવીને પિછાન્યાં છે)

એન. એમ. ઠક્કરની કંપની

લુકમેલર્સ અને પબ્લીશર્સ
૧૪૦, પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ : મુંબઈ ૨.

દરેક લાયબ્રેરીમાં હોવું જ જોઈએ

ખાસ સ્ત્રીતંત્રીની ભતિદેખરેખ નીચે ૧૯ વર્ષથી સ્ત્રીઉપયોગી વિષયોને રજૂ કરતું ગુજરાતનું અનૈક માસિક પત્ર

ગુણસુન્દરી

તંત્રી : શ્રી. જયવતી દેસાઈ

તાલિક સવાજમ : હિંદમાં રૂ. ૪૫ : પરદેશ ચિલિંગ ૧૦

સ્ત્રી-ઉપયોગી વિષયોના ખાસ મતનીય લેખો, નાણીતા કવિ-ઓના રસમયી રાસ, નાણીતા લેખકોની સુંદર દેશી વાર્તાઓ, સ્ત્રીજગતનાં સમાચાર, સાહ્ય નવલકથાઓ

ખાલકો માટે

ખાલવિભાગ

ઉપરાંત દર વર્ષે

સાંસારિક વાર્તાઓનું ભેટપુસ્તક

નવા વર્ષનું ભેટ પુસ્તક નાણીતા લેખક શ્રી. તા. પો. અડાલતની યશસ્વિની કલમે લખાયેલું "કીર્તિ" તૈયાર થઈ ગયું છે.

સપ્ટેમ્બર ૧૯૪૧ થી ૧૯૪૨ વર્ષ શરૂ થયું છે.

ગ્રાહક ન થયા હો તો આજે જ સવાજમ મોકલી નામ મોકાવો.

વ્યવસ્થાપક : "ગુણસુન્દરી", ૦/૦ હુહાણામિત્ર પ્રેસ, વડોદરા.

તૈયાર છે આજે જ મોકાવો તૈયાર છે

હિન્દી રાષ્ટ્રીય મહાસભાએ ૫૦ વરસથી હિન્દની યુક્તિ મોટે શુ' શુ' કયું તેના શરૂઆતથી અત્યાર સુધીના સાચો ઇતિહાસ રજૂ કરતું અનૈક પુસ્તક

હિન્દી રાષ્ટ્રીય મહાસભાનો ઇતિહાસ

ભાગ ૧-૨-૩ કિંમત રૂ. ૧૦

દરેક મહાસભાના પ્રમુખના ફોટા સાથે

રજવાડાનાં કાવાકાવા, અંતઃપુરની સ્ત્રીઓની રાજરમત તથા અનેક ભેદભરેલાં ભરપૂર ઐતિહાસિક નવલકથા

રાજયોગી યાન પરમાર ધારાવધિવ

ભાગ ૧-૨ મૂલ્ય દરેક ભાગના રૂ. ૪

હુહાણામિત્ર પ્રિ. પ્રેસ, વડોદરા.

દેવપરદેશમાં હોઠરા
અને હોઠરીઓમાં સારા
વાચનનો શોખ ઉત્પન્ન
કરીને પોષી રહ્યું છે.
યુવાન પણ અભણ સ્ત્રી-
વર્ગને વાંચના શીખવા
લક્ષ્યાવી, શક્યું છે,
ગુજરાતનાં હાથે
સ્ત્રીઓ અને બાળકોમાં
સાહિત્ય, સંગીત અને
જ્ઞાના સંસ્કારોની ખીજ
વાવી રહ્યું છે.

ત્રિગી સુંદર મિત્રો, ગીતો, વાતો, સંવાદ, વિનોદ, પ્રવાસ અને સાહસનાં વર્ણનોથી
બરપૂર મહિને નિયમિત રીતે બહાર પડતું

—બાલમિત્ર માસિક—

હજી તમારા કુટુંબમાં નથી આવતું ?

પ્રતિદિન આઠકોની સંખ્યા વધતી જાય છે એ જ બતાવે છે કે જે બાળકે 'બાલમિત્ર' વાંચે છે તે આઠકે બનવા વંદીસાને વિનવે છે, આજે જ તમારા બાળકનું નામ આઠક તરીકે નોંધાવે, ઓગસ્ટ માસથી 'બાલમિત્ર'નું ૨૦મું વર્ષ શરૂ થયું છે, ઓગસ્ટથી કે જાન્યુઆરી-થી આઠકે ધર્મ શકાય છે.

વાર્ષિક લવાજમ માત્ર રૂ. ૪ = પરદેશ માટે વાર્ષિક શિલિંગ ૮
લખો—૦૫૫૨૫૫૫૫, 'બાલમિત્ર' કાર્યાલય—ચરોતર એન્ડ્યુકેશન સોસાયટી, આણં

તમારી લાયબ્રેરી, સંસ્થામાં બાળકોને સ્થાન છે ?

ગુજરાતનાં બાલકો માટે, ૧૯૮૯-૯૦ સુધી, સ્વતંત્ર સુંદર ને સચિત્ર

બાલમાસિક પ્રગટ થાય છે.

[તમે જોઈ બાલોઈ બ્રાસે]

બા

જાન્યુઆરી ૧૯૪૦ થી નવોજાં ફેરફાર :

બાળકોને રસિકરે એનું સચિત્ર લાગત :

બા

બાલમાસિકોમાં સસ્તામાં સસ્તું :

દીવાળી ઉપર ખાસ અંકની બેટ :

ક

'બાળક' પત્રને એકે એક લાયબ્રેરી સાચી

રીતે અપનાવી શકે, કેમકે, તે સાચે જ

બાલમાસિક છે. લવાજમ : ફક્ત રૂપિયા ૫ :

લખો—'બાળક' કાર્યાલય—રાયપરા—વડોદરા.

શ્રી. રમણલાલ પી. સોની

અનુવાદિત એ નવી છેલ્લાં પુસ્તકો

શરદ્બાળુ કવિવર ટાગોર
નું છેલ્લું નવું પુસ્તક નું છેલ્લું નવું પુસ્તક
શરદ વંદના નગરલક્ષ્મી

શ. રા. અલી

શ. રા. અલી

તમારી લાયબ્રેરીમાં વસાવો

એન. એમ. ટ્રસ્ટરની કંપની

બુકસેલર્સ અને પબ્લીશર્સ

૧૪૦, પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ-૨.

સ્ત્રીવર્ગને ખાસ ઉપયોગી

પ્રસૂતિશાસ્ત્રનું જ્ઞાન આપે કરવાના માટે વાંચો

પ્રસૂતિવિજ્ઞાન

લેખક:—લેખક, સંપાદક અને પ્રકાશક, વિદ્ય રવિશંકર જયશંકર ત્રિવેદી

જેમાં સ્ત્રીશરીર અવર્ધવૈદનું વર્ણન, સગર્ભાવસ્થામાં પાણીપાના નિયમો, સગર્ભાવસ્થામાં થતા રોગો અને તેના ઉપાયો, જનિત્રીની ચાવજત, દાખલું કરતેલ, પ્રસવની અવસ્થાઓ, પ્રસૂતાને થતા રોગો અને તેના ઉપાયો, પ્રસવ વખતે આવતી અડચણો વિષેની સૂચનાઓ, બાળકોને અને માવજત, બાળકની પ્રીક્ષા પ્રથમનાં લક્ષણો, બાળકોનાં દરદો અને તેના ઉપાયો વિ. વિવિધો ૨૯ પ્રકરણોમાં આપવામાં આવેલ છે. આ એક નવું પુસ્તકના ગાનથી પ્રસૂતાને સંપૂર્ણ જ્ઞાન મળી શકે છે અને શરીર નિરોગી રાખી શકે છે.

આ પુસ્તક "વૈદ્યકદ્વપતરુ" માસિકના શ્રાવણને બેટ આપણમાં આવે છે.

માસિક વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૩ હોદ્દાની કી. રૂ. ૧-૪-૦

અખ્યા:—ગુજરાત આયુર્વેદિક શર્મસી

ગાંધીરાડ-અમદાવાદ

દાવગાદી-મુંબઈ

જોડાપુર-મુરતા

ખાલવિનોદનું ખાલસાહિત્ય

ખાલ કો માટે સર્વોત્તમ છે

કાંચેકાર ચિત્રોવાળાં, છ થી પંદર વર્ષનાં ખાલકો માટેનાં
આ ૧૨૫ પુસ્તકો વિના કોઈપણ પુસ્તકાલય અધુરું છે.

ખાલ વિનોદ ગ્રંથાવલિ : છ થી આઠ વર્ષનાં ખાલકો માટે.

૧ દાથીડું નાક ૨ સંગીતયાત્રી ૩ ચિત્રરેખા ૪ ત્રણ દીકરા...

ખાલવિનોદમાલા : આઠ થી બાર વર્ષનાં ખાલકો માટે.

૫ રતનીયો ૬ મોતીયો ૭ મણિયો ૮ ચંદ્રો ૯ ઉદરદેય ૧૦ બુદ્ધિયો ૧૧ કાલિયો ૧૨ મરપાસાઈ
૧૩ પંડિતજી ૧૪ કલાવતી ૧૫ અંબારામ ૧૬ લિંધણુશી ૧૭ કાલપેશાં ૧૮ ભગો ૧૯ લાલિયો
૨૦ હેમલતા ૨૧ રણધીર ૨૨ સપુર ૨૩ મુંદરિયો ૨૪ શાવલ ૨૫ ખાલવિનોદિની ૨૬ સોલુસિયો
૨૭ કાલિયો ૨૮ નામકુમાર ૨૯ મુંબાઈ ૩૦ મેનાવતી ૩૧ અલકા ૩૨ બેલવાળો ૩૩ કામમંત્રી
૩૪ ધરતીમાતા ૩૫ ગોરિયો ૩૬ રેડિયો ૩૭ બાપનાં વેલુ ૩૮ ફૂલારી ૩૯ સોનાનાં પત્થાં
૪૦ ગરબી મુજરાવ ૪૧ નહેરિયો ૪૨ લંકાની લાડી ૪૩ કનેયો ૪૪ રાજદંડ ૪૫ ધનિયો
૪૬ બકમોચરો.

અશોક ખાલપુસ્તકમાલા : દશ થી પંદર વર્ષનાં ખાલકો માટે.

૪૭ મહારાષ્ટ્રનો મહારાથી ૪૮ ત્રણ વપેશાં ૪૯ ચીની વાતો ૫૦ ચા માટે ૫૧ કેથુડાં ૫૨
શીતા બાગમાં ૫૩ : ૫૪ કુદરત બે ખંડ ૫૫ મુદ્રારાસ ૫૬ થી ૫૮ રૂંભાનું રસોણપર : ત્રણ
ખંડ ૫૯ આપણાં મિત્રો ૬૦ અમલ ગીતો ૬૧ અવળચંડો ૬૨ અલિપ્ત ચમત્કાર ૬૩ અજબ
દુનિયા ૬૪ મુંદરપુરી ૬૫ લોણી મુલદાર ૬૬ થી ૭૦ વિજ્ઞાનવિદ્યાર પાંચ ખંડ ૭૧ : ૭૨ નાની
મોટી વાતો બે ખંડ ૭૩ બાલકોનું સ્વર્ગ ૭૪ બાલપાઠો ૭૫ નરવીર નેપોલિયન ૭૬ મામગીતો
૭૭ અંદામાન ૭૮ રામ ભોજ ૭૯ ચિતાનો ચિતાર ૮૦ મકનિયો ૮૧ સમ્રાટ સિકંદર ૮૨
ફૂલમંજરી ૮૩ કાચળના કિમિયા ૮૪ મીરાંબાઈ ૮૫ હંઝાબાજ દુરમન ૮૬ મુંદર સંવાદો
૮૭ હેમરાજ ૮૮ રાણા પ્રતાપ ૮૯ થી ૯૪ અમારી વાર્તાઓ-૬ ખંડ ૯૫ ગણદિયો ૯૬ પત્ર-
ચેડી ૯૭ દેનિન ૯૮ ગીડકયાઓ ૯૯ : ૧૦૦ આપણી મહાસલા બે ખંડ ૧૦૧ : ૨ વડવાઈઓ
બે ખંડ ૧૦૩ : ૪ ઉવરાતી નજર બે ખંડ ૧૦૫ થી ૮ દારૂચરમ ચાર ખંડ ૧૦૬ નીરની
મેંધપોથી ૧૧૦ પ્રવાસકથાઓ ૧૧૧ : ૧૨ કોણ, કેમ છું? બે ખંડ ૧૧૩ : ૧૪ નવી નવાઈઓ
બે ખંડ ૧૧૫ ચિત્રરેખા ૧૧૬ થી ૧૮ આપણાં દુનિયાત્રણ ખંડ ૧૧૯ નરસેયો ૧૨૦ સાતરની
રાણી ૧૨૧ નમીનાવાડી ૧૨૨ ત્રણ કન ૧૨૩ લાલનો ભેગ ૧૨૪ ગંગો ગાંધી ૧૨૫ હીરાણી.

નં: ૧ ના બાર આના. નં: ૨૫, ૪૬, ૭૩, ૮૯ થી ૯૪, ૯૭, ૯૯, ૧૦૦, ૧૧૦,
૧૧૩, ૧૧૪, ૧૧૬ થી ૧૧૮, ૧૨૦, ૧૨૨, ૧૨૩ ને ૧૨૫ ના છ આના. નં: ૨ થી
૪, ૪૭, ૬૦, ૬૧, ૭૭ ને ૮૧ ના ચાર આના. ને બાકીનાં ફરકના ત્રણ આના.

ખાલવિનોદ કાર્યાલય : મલાડ [મુંબાઈ]

પ્રેમનું સૌન્દર્ય

અને

સૌન્દર્યના પ્રેમ

ની

અનોખી અને અપૂર્વ દૃષ્ટિકરી

શ્રી. કિશનસિંહ આવડાની

સોજા વાર્તાઓ

કુમકુમ

૩૨૮ પાનાં : આંખને હડી

૧. વળ ગે એ વાં ૩૫૨ ન

અલી રૂપિયા

માં સંઘરાઈ છે અને પ્રગટ થઈ છે.

શ્રી. કિશનસિંહ આવડાના જેવા સ્વતંત્ર વ્યવસાયી આવી છે ત્યારે એમ થાય છે કે આ એના વજીને, આ એની તાલમીએ, આ એની ગોટે, આ એની માનસશાસ્ત્રીની સાથદિલીએ અને આ એના ફલાણા પાત્રની કુમારી છતી ભય છે.

—મી. મ. ક. ઠાકોર

અંદારનું રૂપરંગ એમ આંખે લીને વળતે તેડું છે, તેથી જ અંદારની ગુણવત્તા દેખામાં વસી ભય તેવી છે.

મા. વિજયરાય વેલ

એમણે જીવન જીવ્યું છે, ગાવ્યું છે, જિંદગીમાં તેજશાયાની સંતાપકરી ખેલી છે, નૃત્ય, સંગીત, સૌન્દર્યનો મદિરા કરવાં પણ જલવતાર નરો અનુભવો છે એવા નવલિકાકારોના વર્ગમાં શ્રી. કિશનસિંહજી સ્થાન છે. 'કુમકુમ' એ જીવાયે ચડેલી જીંદગીમાં થતી વેદનાનું ફળ છે.

—શ્રી. ધનશુભલાલ મહેતા

આપણા સાહિત્યમાં કદાચ 'કુમકુમ' ના અપવાદ સિવાય પાત્ર, સ્થળ અને પ્રસંગોનું આટલું વૈવિધ્ય બીજા કોઈપણ વાર્તાકારના એક પુસ્તકમાં ન મળે, આ વૈવિધ્ય એ શ્રી. કિશનસિંહ આવડાની વિશિષ્ટતા છે એ તો ચોક્કસ.

—શ્રી. સુભાષદાસ શ્રોતર.

પ્રણય મરતી અને માનવતાનો ત્રિવેણીસંગમ 'કુમકુમ' લગભગેટ આપવા જેવી મનોરમ અને હૃદયંગમ ચીજ બની છે.

અમારું આશુ સૂચિપત્ર મંગાવો.

એન. એમ. ત્રિપાઠી એન્ડ કમ્પની

શુક્રસેતલ : પબ્લીશર્સ : પ્રિન્સ સ્ટ્રીટ : મુંબઈ-૨

મોતીભાઈ અમીન

જીવન અને કાર્ય

ગુજરાતની પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિના પિતા અને પ્રચારક, ગુજરાતના ગામઠે ગામઠે જ્ઞાન-પરજો યેસાઈવાની વિવિધ યોજનાઓના ઘઠવેયા અને નિર્માતા સ્વ. શ્રી. મોતી-ભાઈ સાહેબની સળંગ જીવનકથા આ પુસ્તકમાં ક્રમબદ્ધ આલેખવામાં આવી છે.

લેખક : પુ. છ. શાહ, એમ. એ.
લગભગ સાતસો પૃષ્ઠના આ પુસ્તકનું પડતરથી પછી ઓછું મૂલ્ય રૂ. અઢી છે.

ગુજરાતને સેવાનાં સાચાં મૂલ્યો સમજાવનાર એ નરહેવના જીવન-માંના જાણુવા જેવા પ્રસંગો આ પુસ્તકમાંથી મળશે.

આજેજ મંગાવી વસાવો અને પ્રેરણા પામો.

આપણા સૌસમાજના વિવિધ પ્રશ્નોની છલાવટ કરવું

જાણીતા રાષ્ટ્રીય કાર્યકર્તા અને લેખક :

શ્રી. ઇન્દુલાલ માસિકની કલમે લખાયેલાં..

ગુણિયલ ગુર્જરીઓનાં મનોરમ રેખાચિત્રો

કુમારનાં સ્ત્રીરત્નો

નવી આવૃત્તિ મુંદર રૂપ-રંગ અને આકર્ષક કવર જેકેટ સહિત હજી હમણાંજ પ્રકટ થયે છે

આ નવી આવૃત્તિ આજેજ મંગાવો.

કાચું પૃષ્ઠ મૂલ્ય રૂ. સવા, પાકું પૃષ્ઠ રૂ. દોઢ.

પુસ્તકાલય સંસ્થા મંડળ લિં.

રાવપુરા, પો. ઓ. નં. ૧૦, રાવપુરા-વડોદરા

પુસ્તક ૧૭ મું

માર્ચ-૧૯૪૨

અંક ૩ બે

વાચકમંડળો સ્થાપો

—તંત્રીસ્થાનેથી

આપણે ત્યાં હવે તમામ કસ્ટોમરો અને ગામડેગામડે પુસ્તકાલયો સ્થપાઈ ગયાં છે અને તેનો લાભ જનતા લઈ રહી છે. આ લાભ લેતી જનતામાં વિવિધ કક્ષાના વાચકો હશે: એ વાચકોમાં રાજદારી વિચારસરણીવાળાઓ હશે, સામાજિક ક્ષેત્રમાં કામ કરનારાઓ પણ હશે, જ્ઞાન મેળવવા માટે જ વાંચનારાઓ હશે તેમ જ અભ્યાસની દૃષ્ટિએ પુસ્તકો-સામયિકો વાંચનારો વર્ગ પણ હશે.

પુસ્તકાલયોના ગ્રંથપાલો, પોતાને ત્યાં પુસ્તકો લેવા આવતા આવા તમામ કક્ષાના વાચકોનું એક મંડળ બનાવે, એ વાચકમંડળના સભ્યો નોંધે-એ મંડળના સભ્ય થવા માટે કોઈ જાતનું લવાજમ કે કોઈ ખાસ બંધન હોવું ન જોઈએ. પરંતુ એ પુસ્તકો લઈ જનાર વાચકો પોતે વાંચેલાં પુસ્તકમાંના વિચારો એક-બીજા સમક્ષ રજૂ કરી શકે: પોતાને કયું પુસ્તક પસંદ પડ્યું, શાથી પસંદ પડ્યું અને તે ઉપયોગી કે નિરુપયોગી કેવું છે તેમ જ જે તે પુસ્તકના વાચનથી તેમના મન પર શી અસર થઈ તેને લગતી આ મંડળમાં ચર્ચા ચલાવે.

મહિનામાં એક વાર અથવા અસુક નિયત કરેલા સમયે આવા વાચકો એકઠા મળે, વાચનવિનિમય ગોઠવે અને એકબીજાના વિચારોની આપ-લે કરે.

આથી કેટલાક પોતે નહિ જાણતા હોય તેવા ઉત્તમ વાચનથી પરિચિત થશે અને તેઓ પણ તેવાં પુસ્તકો વાંચવા પ્રેરાશે. આ ઉપરાંત સામાન્ય થોડું લાણીલાઓ પણ ઉત્તમ પુસ્તકો વાંચવા લલચાશે.

આવી એકાદ બે વધારે યોજના આવકારદાયક છે. ગ્રંથપાલ ભાઈ! તમારે ત્યાં કુમારમંડળ હોય તો તેના દ્વારા અથવા અન્ય પ્રકારે આવું એક વાચકમંડળ સ્થાપો, આમજનતાને વાચનમાં રસ લેતી કરો.

વળી વર્તમાનપત્રો વાંચનાર વર્ગમાંથી પણ કયો વર્ગ શું વિશેષ વાંચે છે તેની પણ તપાસ કરતા રહો. પરિણામે અનિષ્ટ વાચન પ્રતિની કુરુચિ જનતામાંથી સદાને માટે વિદાય લઈ જશે અને દિનપ્રતિદિન જ્ઞાન-વિજ્ઞાનપ્રેરક પુસ્તકો વધુ વંચાતાં થશે,

સાહિત્યસૃષ્ટિનું અવનવું

ભારતીય ઇતિહાસ પરિષદે હિંદનો ઇતિહાસ ૨૦ અંશોમાં લખાવવા માટે નક્કી કર્યોને એક વર્ષ વીતી ગયેલ છે. નીચેના અંશો તેમના સામે જણાવેલા નામવાળા ગૃહસ્થો લખનાર છે:—

- અંશ ૧ દેશનાં લોકો અને પ્રાચીન ઇતિહાસ—રાવળહાદુર કાશીનાથ નારાયણ દીક્ષિત.
અંશ ૨ આર્ય વસાહત અને વેદકાળ—શ્રી. ક્ષિતીશચંદ્ર ચટ્ટોપાધ્યાય.
અંશ ૪ નંદ અને મૌર્ય સામ્રાજ્ય—અધ્યાપક કે. એ. નીલકંઠ શાસ્ત્રી અને ડૉ. હેમચંદ્ર રાય ચૌધરી
અંશ ૫ મુંગ, શાલીવાહન અને શક—ડૉ. પ્રબોધચંદ્ર જાગચી—અને અધ્યાપક કે. એ. નીલકંઠ શાસ્ત્રી
અંશ ૬ વાકાટક અને ગુપ્તોનો સમય—ડૉ. રમેશચંદ્ર મજુમદાર અને ડૉ. અનંત સદાશિવ આત્તેકર
અંશ ૧૨ અકબરનો કાળ—સર જહુનાથ સરકાર
અંશ ૧૫ પાછલો મોગલ અને પેશ્વાનો આગલો સમય—રા. આ. ગોવિંદ સખારામ દેસાઈ અને સર જહુનાથ સરકાર

નીચે દર્શાવેલા અંશો તેમની સામે નિર્દેશ કરેલા લેખકોને સોંપવામાં આવેલા છે. કેટલાક લેખકોનું કાર્ય ખૂબ આગળ ધપી રહેલ છે. ઇ. સ. ૧૯૪૨ માં પ્રગટતાં સુધી બે અંશો બહાર પડી શકશે.

પુનાના ભાંડારકર ઓરીએન્ટલ રિસર્ચ ઇન્સ્ટિટ્યુટને મદાભારતનું સભા પર્વ પ્રગટ કરવા માટે મુંબઈ સરકારે દર હજાર રૂપિયાની ગ્રાન્ટ આપી છે.

આવી આવૃત્તિ પ્રગટ કરવાને યુરોપીઅન વિદ્વાનોએ ૧૯૦૬ પહેલાં પ્રયત્ન કર્યો હતો, પણ ૧૯૧૪ માં તે પડતો મૂકવામાં આવ્યો હતો. આ રીતે હિંદના વિદ્વાનો પર આવી પડેલ કાર્ય, ભાંડારકર ઇન્સ્ટિટ્યુટ ૧૯૧૯ માં માથે લીધું.

છેલ્લાં ૨૧ વર્ષો થયાં આ સંસ્થા આ કાર્ય પાછળ મંડી પડેલ છે. અત્યાર સુધીમાં આદિ, ચિરાટ, ઉદ્યોગ પર્વ તથા આરબિક અથવા વનપર્વના ચોથા અંશનો અઘોં બાગ પ્રગટ કર્યો છે.

ઉદ્યોગ પર્વ છપાવવા માટે મુંબઈ સરકારે ૧૯૩૮-૩૯ માં ૪,૦૦૦ રૂ. ની ગ્રાન્ટ આપી હતી. સંસ્થાના મદાભારત વિભાગને વાર્ષિક ૬,૦૦૦ રૂ. ની ગ્રાન્ટ તો મળે છે.

અખિલ હિંદ હિંદી સાહિત્ય સંમેલન તરફથી એક હિંદી પુસ્તક માટે દર વર્ષે અપાતું રૂ. ૧,૨૦૦ નું મંગળાપ્રસાદ પારિતોષિક, સંયુક્ત પ્રાંતના કેશવણી ખાતાના આગલા પ્રધાન શ્રી. સંપૂર્ણનંદને તેમના પુસ્તક ‘સામ્યવાદ’ માટે આપવામાં આવ્યું છે.

પી. ઇ. એન. નાં હિંદના કેન્દ્રના પ્રમુખ તરીકે સ્વ. ડૉ. રતીન્દ્રનાથ ટાગોરને જદ્દે શ્રી. સરોજિની નાઇડુને ચૂંટી કાઢવામાં આવ્યાં છે.

વિકટર લુગોના 'લ મિઝરેબલ'નું મલાયલમ નવલકથાએખક વિદ્વાન કે. પ્રકાશમે ભાષાંતર કર્યું છે.

પુનાની કૉલેજના એક વિદ્યાર્થી શ્રી. આર. એન. નાતુએ મરાઠી ભાષામાં ૮૦૦ પાનાનો જગતનો ઇતિહાસ છપાવ્યો છે. શ્રી. નાતુની ઉંમર પુરાં બાવીસ વર્ષની પણ ચઢી નથી. તેની ઉંમરના યુવક માટે આ પ્રથમ અભિનંદનીય ગણાય. પુસ્તક સચિત્ર છે તથા તેને અદ્યતન ખનાવવામાં આવ્યું છે. એટલે સુધી કે તેમાં રસો-જર્મન સુદનો પણ સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે. ચાર રૂપિયાની કિંમતે એ યુવકના પિતાએ તે પ્રગટ કરેલ છે.

વિકી બૉમ (Viki Baum) ના પુસ્તક 'Secret Sentence'નો મરાઠી અનુવાદ 'ગુપ્ત પ્રાચિત' નામથી કોલ્હાપુરના પ્રોફેસર એન. એસ. કડકેએ કર્યો છે.

હિંદના સાહિત્યની જનતાને માહિતગાર કરવાના હેતુથી શ્રી. ખી. જી. શિંદેએ અંગ્રેજીમાં Modern Marathi Short Stories (મોડર્ન મરાઠી શોર્ટ સ્ટોરીઝ) નામે પુસ્તક પ્રગટ કર્યું છે.

ખી. જી. જોશીઆ તેલુગુ ભાષાના સુપ્રસિદ્ધ કવિ છે. અસ્પૃશ્યતા સામે પ્રચારકાર્ય કરવાને તેમણે કવિ કાલિદાસની સુક્તિ કામે લગાડી છે. 'ગાઝિય' નામક કાવ્ય તેમણે લખ્યું છે. કાલિદાસના મેઘદૂતને બદલે બિચારો હરિજન પોતાની વીતક વાત જણાવવાને ચામાચીડિયાને દૂત તરીકે પસંદ કરે છે. હરિજન કરતાં ચામાચીડિયું વધારે સદ્ભાગી છે. કેમકે તેને મંદિરપ્રવેશની મનાઈ નથી.

નિકોલર કોપર્નિકસના પુસ્તક De Revolutionibus (દે રેવોલ્યુશનિબસ) ના પ્રકાશનની ચતુરશતવર્ષી ઉજવવાને ન્યુયૉર્કમાં એક મંડળ સ્થાપનામાં આવ્યું છે. ૧૯૪૩ માં આ ઉત્સવ આવતો હોય તે ટાંકણે તેના પુસ્તકનું પહેલવહેલું અંગ્રેજી ભાષાંતર પ્રગટ કરવાની 'કોપર્નિકસ સોસાયટી'ની યોજના છે. ડૉ. એડવર્ડ રોસેન ભાષાંતર કરવાના છે.

માત્ર 'કવિતા જ આપતું હોય તેવું' આપણે ત્યાં એક માસિક હમણાં જ પ્રગટ થવા માંડ્યું છે. અમેરિકાના યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સમાં માત્ર કવિતાનાં જ પચાસ માસિકો છે. ખૂબ ફેલાવો પામેલાં બીજાં માસિકો-તેમાં પણ બીજા વિષયો સાથે કવિતાઓ પણ હોય છે-તેની સંખ્યા વીસની છે. આજે ફેલાવો પામેલાં માસિકોની સંખ્યા લગભગ એકસોની છે.

કેનેડાના રાષ્ટ્રીય મહેસૂલ ખાતાએ બ્રિટનમાં પ્રગટ થએલ 'ઇઝ વૉર ક્રિશ્ચિયન' (Is War Christian) નામનું પુસ્તક બ્રિટિશ માસિક 'પીસ ન્યૂઝ' (Peace News) ને કેનેડામાં આયાત કરવા પર પ્રતિજ્ઞા ચૂકવે છે.

એવી દલીલ કરવામાં આવી છે કે બ્રિટનમાં વસ્તીનો મોટો ભાગ એન્ડ્રો-સેક્સન હોય ત્યાં તે નુકસાનકારક ન હોય; પણ કેનેડામાં પયરંગી પ્રજા હોય ત્યાં તે જાહેર હિતમાં નુકસાનકર્તા છે.

છાયાલાલ મોતીલાલ કામદાર

સંસ્કારનો વારસો

[દ્વિતી વાર્તા]

ગુજરાતથી દૂરદૂર અને સાંસારિક-સામાજિક ઉપાધિઓથી પર રહેવાનો મને સુંદર યોગ મળી ગયો હતો. કલકત્તા કોલેજના સાહિત્યના પ્રોફેસરપદે એકાકી સંસ્કારજીવન માળતાં છ છ વરસ વીતી ગયાં છતાં, દેશમાં જવાની વૃત્તિ રહેતી ન હતી. દેશમાં ન તો ક્યાંય મકાન યા જમીન કે ન તો ખાસ સમાંવહાલાં છતાં. એક આકર્ષણ માત્ર સ્નેહીવર્ગનું હતું, જેમને અવારનવાર પત્રો દ્વારા મળી આનંદ મેળવી લેતો હતો. પરંતુ આ વખતે રમેશ અને બીજા મિત્રોએ ખૂબ આગ્રહ કર્યો, ને વર્ષો થયાં છોડેલી જન્મભૂમિની ઝંખના કરતો હું નીકળી પડ્યો. રમેશ તો છેક મુંબઈ સુધી લેવા આવ્યો હતો.

મિત્રો અને તેના પરિચિતો દ્વારા થયેલું સ્વાગત અદ્ભુત હતું. કોઇ કોઈ પ્રસંગોમાં તો વધારા પડતું પણ મને લાગતું હતું. ક્યાંક સભાઓ ગોઠવાઇ, ક્યાંક સમારંભો રચાયા, ક્યારેક વનભોજન, ક્યારેક સ્નેહસમારંભ અને ક્યારેક આનંદપ્રવાસ યોજાયા. એકાદ કન્યા-પાઠશાળાના વિવિધ સ્પર્ધાસમારંભની સમિતિમાં મને પ્રમુખસ્થાને બેસાડ્યો. બાળાઓના ગાયન-વાદન અને આભેષન, સાંધકિર્તન, મોટરિંગ અને સ્વીમીંગ, લેખનવક્રત્વ, ફોટોગ્રાફી અને રંગભૂમિની ભૂમિકાની હરીફાઇ થઇ. તેજની પ્રતિભૂતિથી અનેક બાળાઓના પ્રસંગમાં આવતાં, તેમની સાથે વિવિધતાભર્યો વાર્તાલાપ કરવાની જિજ્ઞાસા ધરાવતાં અનેક નરનારી-ઓથી હું અક્ષગ તરી આવવા લાગ્યો. આમ છતાં, આ પ્રસંગ પછી ઘણી બાળાઓ અવારનવાર, એક યા બીજા કારણે, મારા સંસર્ગમાં આવવા લાગી.

***

આવા સંજોગોથી દૂર થવાની મારી વૃત્તિ કળી જઇ, મુંબઈના કાર્યક્રમને ફોકલો, રમેશ મને શુન્યતાના પાટનગરમાં લઇ આવ્યો, જ્યાં ધંધાર્થે તેનો નિવાસ હતો. ઉમા ભાભીને હું આ પહેલી વાર મળતો હતો. એના ભાવભર્યા શબ્દો અને ભરીભરી લાગણીથી મારું સ્વાગત તેમણે કર્યું, કે હું તેમના તરફ આકર્ષાયો. મુંબઈના દબદબાભર્યા સમારંભો અને ચેત્વનથી ચમગનતા નવા પરિચયોની કૃત્રિમતાથી ગર્ભાર્થે હું નાસી આવ્યો છું; સૈદ્ધિકો કોઇ જાતના શિષ્ટાચાર કે મેળાવડા ન કરવા એમ રમેશ ઉમા ભાભીને સૂચવી દીધું. બંને કંઈ હસી પડ્યાં. ગમે તેમ પણ અહીં મારો કાર્યક્રમ જુદી રીતે રચાયો. હું મહેમાન મંડી કુટુંબી હોઈ એમ મને લાગવા માંડ્યું.

નગર અને આસપાસનાં સંસ્કારધામો અને ઇતિહાસસ્થાનો જોવામાં અને બાલ્ય-કાળના અનેક રમ્ય પ્રસંગો અને ટીપ્પણો યાદ કરી માણવામાં અમે ત્રણેક દિવસ વીતાવી કાઢ્યા. આ લોકોનું કુટુંબજીવન મધુર હતું. કદી કદી વાતવાતમાં 'વરવહુ' લડી પડતાં ખરાં, પણ પાછાં એવાં-એવાં તો હસી પડતાં, અને એવાં 'એક' થઇ-જતાં કે મને એ કલ્પમાં પણ કલા દેખાતી.

***

રમેશ કંટાકટર હતો અને ધંધાને અંગે અનેક જાતજાતના લોકોના પરિચયમાં આવતો. આ દંપતિ બધાં, ભાવનાશીલ અને ખૂબ મળતાવડા હોઇ કેટલેક સ્થળે ઠીક મૈત્રી અને આત્મીયતા પણ કેળવી હતી.

એક વખત એક મિલમાલિક શેઠ ચિમતભાઈને ત્યાં રમેશ મને તેડી ગયો. તેની ત્રણેય મિલનું ચણતર રમેશ ક્યું હતું. ચોથી મિલની જગા ખરીદાઇ ગઇ હતી અને બાંધવાની યોજના શેઠ વિચારી રહ્યા હતા. રમેશ શેઠજી સાથે માથું ઝોળખાણ કરાવ્યું. મેં પણ શેઠનાં દર્શનનો લાભ મળવા માટે આનંદ અને આભાર પ્રદર્શિત કર્યો. લગાઇની વાતથી માંડીને સ્વરાજ્ય સુધી અનેક વિષયો ચર્ચાયા. મારા માટે શેઠને કાંઈ ‘અદ્ભુત’ છાપ પડી હોય તેમ જણાયું. દરમિયાન, ચહા-નાસ્તો આવ્યા, જેને ઉચિત ઇન્સાફ આપ્યો.

શેઠ ક્ષારસિક હતા, એમ રમેશ કહ્યું. “તેમણે આખા હિંદુસ્થાનનો પ્રવાસ કર્યો છે ને હરેક સ્થળે ફરીને સારું સંગ્રહસ્થાન એકઠું કર્યું છે.” શેઠ ખૂબ ભાવપૂર્વક આખો બંગલો ફરીને દેખાડ્યો. રમેશનું કથન સાચું હતું. દીવાનખાના અને ઓરડાઓનો ખૂણે-ખૂણે વિવિધ પ્રકારની ચિત્રવિચિત્ર વસ્તુઓથી ઠસેઠસ ભર્યો હતો. દીવાલો ઉપર દેશવિદેશનાં રમ્ય દસ્તો હતાં. એક ચિત્ર તો લંડનના કચા પ્રદર્શનમાં પ્રસિદ્ધિ પામેલું એક આંગણ ચિત્ર-કારની પીછીથી દોરાયેલું હતું. કોઇ કોઇ સ્થળે કુલવધૂવિરચિત મોતીનાં ભર્યાંભર્યાં તોરણોનો શૃંગાર સજેસો હતો.

એક ઓરડામાં પુસ્તકોનો સંગ્રહ પણ ઠીક ઠીક હતો. અંગ્રેજી તથા ફ્રેંચ નવલકથા-કારોનાં પુસ્તકો મેં તેમાં જોયાં. પુસ્તકો રાખવાની કાશ્મીરી કલાની અખરોટના ઝાડની અને દક્ષિણના અંદનવૃક્ષની કલાભરી ઘોડીઓ પણ બગેરે નહિ તે માટે બંધ કરી કબાટોમાં સુરક્ષિત ગોઠવી હતી. ગુજરાતી પુસ્તકો ઓછાં હતાં.

કોઇ કોઇ ઠેકાણે કુવારા અને ઇટાલિયન કળાનાં પૂતળાં પણ હતાં. તેનાં ભાવ અને અંગસૌષ્ઠવની રમેશ પ્રશસ્તિ કરી, અને આપણા દેશમાં પણ હાથ શિષ્યકળા વિકસતી જાય છે, એમ જણાવ્યું.

બધે ક્યાં બાદ અમે વિદાય માગી. મને સાથે લઇને બીજા દિવસે જમવા આવવાનો શેઠ વિવેક કર્યો, અને મારી અનિચ્છા છતાં રમેશના આગ્રહથી શેઠના સુગમતાભર્યા આમ-ત્રણને અમે સ્વીકાર્યું.

“કાં, કેના નિરભિમાની અને ક્ષારસિક છે ? ચાલો, હવે એવા જ બીજા સગળત શ્રીમંતની ઝોળખાણ કરાવું.”

અમે મળતબાઇ શેઠને ત્યાં પહોંચ્યા. શેઠ તો બહાર ગયા હતા, પણ થોડા જ વખતમાં આવવાના હતા એમ શેઠાણીએ જણાવ્યું, અને હસતે વદને અમને આવકાર્યા. મારો પરિચય રમેશ આપ્યો:

“અરે ! ત્યારે અમારાં મંત્રી ઉમાને કહેજોને કે અમારો ભગિની સમાજ અને ઉદ્યોગવર્ગો પણ દેખાડવાનું ગોઠવે. અમારા વાર્ષિક ઉત્સવમાં એમનેજ નિમંત્રિતો.”

“ત્યારે સહમંત્રીને કહેોને કે અત્યારે જ આમંત્રણ આપે.”

“ મને લાગે છે કે તે ઉમાને મળવા જ ગઇ છે. બાબી પણ સાથે ગયાં છે. આપણી મિલનના નવા બાલમંદિરનું ઉદ્ઘાટન પણ કર્યું છે. આશો, ફીક થયું તમારા જેવા સંસ્કારી યુવાન આ ટાંકણે આવી ચડ્યા. એકાદું બાપણ પણ ગોઠવીશું. ”

મેં સંકોચ પામતાં કહ્યું: “ આભાર, ઉમિત્રા બહેન! માફ કરો. કોઇ વાર વળા આવીશ ત્યારે આપના ભાવભર્યા આમંત્રણને સ્વીકારી કૃતાર્થ થઇશ. ” શેઠાણીનું નામ ઉમિત્રા હતું.

રમેશ જ વચમાં બોલી ઉઠ્યો: “ ના, ના. એકાદ કાર્યક્રમ અવશ્ય ગોઠવીશું. એ તે એનાં બાબી એકાદ વ્યાખ્યાનનું ગોઠવી દેશે. ”

મને પાછું મુંબઈનું ગુંગળાવતું વાતાવરણ ધાદ આપ્યું, ને રમેશ સામે મીઠા કપકપ ભરી નજરે જોયું.

શેઠાણીએ પ્રસંગ બદલ્યો: “ શું લેશો ?—હા-શરબત ? ”

“ હમણાં જ હજી લીધેલ છે. ”

“ ના, કંઈક તો લેવું પડશે. ” કહી ઉમિત્રા બહેન અંદર ગયાં. દીવાનખાતું કાઠિયાવાડી ડુશોભનોથી દેશી રીતે શણગારાયેલું હતું. ભરતનાં તોરણો અને ટોડકિયાં પ્રવેશદ્વાર પર ગાડ્યાં હતાં. પુરથીઓ ઉપર ચાકળા ને મેજ ઉપર ટેબલકોથ પણ કલાભર્યા ભરતનાં હતાં. ઘચીન ભારતના ભવ્ય પ્રતીક સમી મોટી પિત્તળની દીવી મધ્યભાગમાં ગોઠવેલી હતી. રામપૂત મને મેગાલપિંછીનાં થોડાં નાનાં ચિત્રો દીવાલે લટકાવવામાં આવ્યાં હતાં. બાજુના વાચનખંડની લવાલ ઉપર ગાંધીજી, જવાહરલાલ, માતંગીઆજી, ટાગોર, શિવાજી, પ્રતાપ, એડ્વર્ડન અને કેટલાંક શી વિદેશી લેખકોનાં ચિત્રો સમતેરે શોભતાં હતાં. પુસ્તકોનાં કપાટ પણ સાદાં અને સ્વચ્છ હતાં. મને પુસ્તકોનો ખૂબ શોખ છે. અમારી કોલેજના પુસ્તકાલયનો હું માનદ મંત્રી છું. મેં સ્તકો તરફ ઘટતી નજર નાખી લીધી. કોઇ કોઇ તો નવીન અને જોવા જેવાં લાગ્યાં તે સપૂર્વક જોયાં. બાજુમાં જ કક્કાવાર, કર્તાવાર, વિપવવાર ઘાદી હતી, તે પણ ફેરવી જોઇ. મને પુસ્તકોમાં આટલો બધો રસ હોતો જોઇ રમેશે કહ્યું: “ આ શેઠાએ શયનખંડમાં કાગળ પાસે પણ વાચનના થોડાઓ ગોઠવ્યા છે. ” પત્રગમાં બેઠાં કે સૂતાં સૂતાં પણ વાંચી શકાય. માટે, જોઇએ ત્યારે આવે અને પત્રીથી ખસેડી શકાય તેવા થોડા અને સાથે વાચન માટે ફેલી પ્રકાશની યોજના મને ગમી. આ ખંડમાં પુરાણ ગ્રંથો પરથી ખાસ ચિત્રાયેલા સંગો પણ સારા હતા. રમેશને આ ઘરમાં ગમે ત્યાં જવાનો અધિકાર હોય તેવું લાગ્યું. ત્રીજા એક અભ્યાસખંડમાં મને તે લઇ ગયો. ત્યાંનાં પુસ્તકો અને સામયિકો, તથા કેટલાંક ચેત્રો અને ફાટાઓનું પણ નિરીક્ષણ કર્યું.

શેઠના આગમનસૂચક મોટરના ભુંગળાનો અવાજ સાંભળી અમે પુનઃ મુખ્ય ખંડમાં આવ્યા. ખાદીનાં વત્રો અને ગાંધી ટોપીમાં સજ્જ થયેલ, તેજસ્વી મુખવાળા, મધ્યમ કદના મંગલભાઈએ અમને દસતાં દસતાં ‘ નમસ્તે ’ કહ્યો.

“ માફ કરજો, મને ખજર નદિ કે આપ આવવાના છો. ”

“ ના, ના, કંઈ નદિ. અમે આ બાજુ નીકળ્યા ત્યારે થયું કે આપનાં દર્શન કરી આવીએ. આ મારા એક સંસ્કારી મિત્ર છે...” એમ કહી મારો લાંબો પરિચય આપ્યો.

ઉપાદાર આવ્યો અને અમારે મોને રાખવું પડ્યું. આજેકાલ અધિક મુખ્ય વિષય લગાઇનો થઇ પડે છે. આગળ વધતાં, લગાઇથી થતું હિંદુસ્તાનનું ઉદ્યોગીકરણ ઉપર વધુ ચર્ચા થઇ. લગાઇની સાહિત્ય ઉપર થતી અસર વગેરે સુંદર રીતે ચર્ચાયાં. મને આ વાર્તા-લાપમાં ક્ષીક રસ પડ્યો. વખત ધણો થયો હતો એટલે અમે શિષ્ટાચારની વિધિ કરી વિદાય લીધી. રવિવારે ફરી વાર મને નિરાતિ લાવવા શેઠે ધ્રુષ્ટા પ્રદર્શિત કરી.

જમતાં જમતાં ઉમા ને રમેશ અમે ક્યાં ક્યાં ફરી આવ્યા તેની વાત કરી. “ ચિમનભાઈ શેઠે બહુ આગ્રહથી આવતી કાત્રે જમવાનું આમંત્રણ આપ્યું છે. બહુ લાયકે અને સંસ્કારી માણસ છે. હા, મગનભાઈ શેઠ પણ ખરા, પણ આ જરા ચડે. ”

“ તમે કદાચ તેની પાસેથી વધુ પૈસો પેદા કરતા હશો, જેથી આવી સરખામણી કરતાં લાંબો છો. હા, ચિમનભાઈ સગ્ગત તો છે જ. ”

“ જા, જા, ભિમિંબાઈને તારાં મિત્ર છે એટલે તને પક્ષપાત છે. ચિમનભાઈ શેઠ અહીં ક્યાં બેઠા છે કે માખણ લઈ મારે અત્યારે પૈસો પેદા કરવો છે ? શેઠ ડેળવણી અને ફાળાઓમાં કેટલી મોટી રકમો ભરે છે ? ”

“ ત્યારે આ મગનભાઈ અને ભિમિંબાઈને કેટલી સંસ્થાઓ ચલાવે છે ? વળી ઘણે ઠેકાણે તો શુભદાન પણ આપે છે. ”

“ ચિમનભાઈની મિલ જેવી મોટી આ શહેરમાં કોઈ મિલ નથી. મિલને અંગે સારી ઇસ્તિમાત પણ છે, જેનો લાભ ખીજાઓને પણ મળે છે. ”

“ ઉમા પણ આછી ન હતી. ” ચિમનભાઈ શેઠને ચાર ચાર મિલો છે, બ્યારે મગનભાઈને એક જ મિલ છે, જેથી પણ સરસ દવાખાનું ચલાવે છે. બાલમંદિર, પુસ્તકાલય, સિનેમા, અને રેડીઓ જેવાં અદ્યતન સાધનો પણ તેમણે મિલમાં વસાવ્યાં છે. ”

મારા માટે નિર્માયેલા મૌનપણે હું આ મિષ્ટ કલહ સાંભળી રહ્યો. મને લાગ્યું કે મોહમયી મુંબઈ જેવા કૃત્રિમ વાતાવરણમાં હું ન હતો, પણ જનજીવે મારા પોતાના કુટુંબમાં જ હતો. એમનો સંવાદ આગળ વધ્યો.

“ ચિમનભાઈ મિલમાલિક મંડળના પ્રમુખ છે, ઘણે ઠેકાણે ચેરમેન છે, ઘણી મિલોના શેરહોલ્ડર ને ડિરેક્ટર છે. પણ જુળીની વાત તો એ છે કે તેઓ આપણી સાહિત્યસભાના પ્રમુખ પણ છે. સાહિત્યસભાના પ્રમુખ એટલે સંસ્કારિતાનો સર્વશ્રેષ્ઠ પ્રતિનિધિ. ”

“ શેઠ સાહિત્ય સભાના પ્રમુખ છે તો મગનભાઈ તેના માનક મંત્રી છે. મંત્રી એ સંસ્થાનો આત્મા છે. તેના ઉત્સાહે તો આ સભા આટલી ચેતનભરી બની છે. ”

મને લાગ્યું કે આમ તો આ ચર્ચા લાંબી ચાલશે અને પક્ષવાદ કરવામાં જખરાં હતાં. “ ઉમા ભાભી, આ બેંચ બાગોળે, હાસ બાગોળે ને ઘેર ધમાધમ શાની ? ”

“ અમારે તો, આ બે શેઠની વાત નીકળે એટલે આવો જ વાદ થાય છે. તમે પણ બંને સ્થળે જઈ આવ્યા છો. અમારો રોજનો કબજો મટાડો. તમે અમારા ન્યાયાધીશ. કંઠો-કંઠો લારે, આ બંનેમાં કોણ વધુ સંસ્કારી ? ” [અપૂર્ણ]

પ્રતાપરાય ગિ. મહેતા

પુસ્તકાલયના હિસાબ અંગે કેટલીક સૂચનાઓ

જમા આપત

- (૧) પ્રથમ રકમ વસૂલ ભરનાર ઇસમ લવાજમ કે બાડા વગેરેનું રજૂ કરે તે વસૂલ, બાકીના પત્રકે તપાસ કરી તેમનું કયા પ્રકારનું કેટલું અને કંઈ મુદતનું લહેજું લેવા પાત્ર થાય છે તેની રજિસ્ટરથી ખાતરી કરી તે પછી જમા થવું જોઈએ.
- (૨) જે તે ઇસમની જમા આવેલી રકમ જે તે તારીખે જ રોજમેળની બીતમાં તારીખવારના મેળ દોરવી પ્રથમ ગુદસ્ત રોજની બાકી સિલક મૂકી, બાદ કયા સદરેનું ઉત્પન્ન આવ્યું તેના હેડિંગના પેટામાં કોના તરફનું કંઈ બાબતનું કોના હરતે અને કઈ પાવતી નંબરથી વસૂલ આવ્યું તેને રપષ્ટ બોધ થાય તેમ જમા કરવું જોઈએ.
- (૩) પાવતી ચોક્કસ સમજી શકાય તેવી સુવાચ્ય, કંઈ બાબતનું વસૂલ આવ્યું તે, રોજમેળ પાત્ર અને હરતે ભરનાર રકમની એકબાજુ તથા સંરચાના સિદ્ધાવાળી લખી તેની સ્થળ-પ્રત રાખી વસૂલ ભરનારને પાવતી આપવી જોઈએ.
- (૪) લગ્ન, પ્રુશાલી યા ઇતર બેટની આર્થિક મદદ લાયજેરી બહાર જઈ મેળવતી વખતે જે તે મદદ આપનાર ઇસમને તુરતને માટે આપવાની પાવતી રકમ લેનાર ઇસમે પોતાની સહીવાળી તુરત જ આપવી. અને મળેલી મદદની રકમ તે જ તારીખના મેળમાં જમા કરાવવી જોઈએ.
- (૫) કદાચ અનિયમિત વખતે મદદની રકમ મેળવી પાવતી લખી આપી હોય તો પણ તે રકમને મેળ પાવતીવાળી તારીખને દોરવી જમા પકડી રકમ જે તારીખે જવાબદાર મંત્રી હવાલે સોંપી હોય તે બાબત તેમજ પોતાની સહી સાથે નીચે તારીખ નાખવી જોઈએ.
- (૬) પાવતી અને વસૂલ, બાકીના પત્રકના મુકબલે જે તે તારીખની જમાની રકમની મેળવણી કરી સદરવારના ખાતાની રાખેલી ખાતાવહીમાં ખતવણી થવી જોઈએ.
- (૭) વસૂલ આવેલ રકમને રોજમેળ, પાવતી લખતી વખતે જ વસૂલ બાકીના પત્રકમાં રકમ નીચે વસૂલ લીધાની તારીખ સહ ખતવવી જોઈએ.
- (૮) જે તે માસ પૂરો થયે રોજમેળમાં માસ આખર પાછલા માસની બાકી સિલક મૂકી બાદ જમાની તારીખવારની રકમ મૂકી માસિક તારીખ કાઢવી.
- (૯) વર્ષ પૂર્ણ થયે માસિક તારીખ પ્રમાણે પાછલા વર્ષ આખરની બાકી સિલક મૂકી બાદ માસ વારની જમાની રકમ મૂકી વાર્ષિક તારીખ કાઢવી.
- (૧૦) હિસાબી કામની ચોક્કસ માટે જે તે સાલ પહેલી તથા બીજી છમાડી બિલ વખતે સાધનિક અસલ કાગળપત્રો સહ રોજમેળ, પાવતી વગેરે કાગળો રજિસ્ટરથી હિસાબની મેળવણી જવાબદાર ઓડિટરથી કરાવી બિલમાં ખાતરીનું પ્રમાણપત્ર (સહી) લઈ ત્યારબાદ બિલ ખાતામાં મોકલવું જોઈએ.

એકદર વાર્ષિક હિસાબ ઓડિટર્સ પાસે ચેક કરાવી તેમના તરફની ખાતરીનું પ્રમાણપત્ર વાર્ષિક રિપોર્ટમાં મેળવી ત્યાર બાદ વાર્ષિક ખાતામાં મોકલવા વહીવટ રાખવો.

ખર્ચની બાબતો.

- (૧) ખર્ચની રકમો ખર્ચ પાડવા પ્રમાણે બજેટમાં મંજૂર થયેલી છે કે કેમ તેમ જ સદર રકમનો ખર્ચ પડતાં વધારો या બચત થાય છે કે કેમ તેની ખાતરી માટે ખર્ચની સદરવારની ખતવણી અને મંજૂર થયેલા બજેટ તકતા ઉપરથી ખાતરી કરી લઈ ખર્ચ પાડવો જોઈએ.
- (૨) ખર્ચની રકમો જે તારીખે અદા કરવામાં આવે તે તારીખના મેળમાં રાજમેળમાં જે તે સદરના મુખ્ય હેડિંગના પેટામાં કેને કઈ બાબતના અદા કર્યા તેનો હસ્તે લેનારનો સ્પષ્ટ બોધ થાય તેમ ખર્ચ લખવો જોઈએ.
- (૩) ખર્ચના વાઉચરો હિસાબી પદ્ધતના ધોરણે સંપૂર્ણ ચોક્કસાઈ અને સાધનિક કાગળોથી તૈયાર થવા જોઈએ. અને તેનો જે તે તારીખમાં ખર્ચ લખવામાં આવે કે તુરત લાલ શાહીથી વાઉચરના મથાળે ઉપલી ફેરી બાબુમાં રકમ રૂ. આ. પા. અંકે અક્ષરોથી લખી, કયા રો. પા. ઉપર ખર્ચ લખ્યો તેનો શેરો કરી રાજમેળ લખનારની ડાબી બાબુ અને મંત્રીની જમણી બાબુ તારીખસહની સહી થવી જોઈએ.
- (૪) ખર્ચના બિલનાં નાણાં જેને તેને ચોક્કસ અદા થવાં જ જોઈએ. તે માટે પાવતીઓ, બિલોમાં નાણાં લેનારની સહીઓ જવાબદાર (મંત્રી) રૂબરૂ લેઈ અદા થવી જોઈએ.
- (૫) અબજુ માણસને નાણાં અદા કરતી વખતે તેમના અંગુઠાનું નિશાન લઈ તેની સાક્ષી (ખાતરી) માટે તેમના વતીના બીજા માણસથી સહી કરાવી બન્ને રજુઆતે નાણાં અદા થવાં જોઈએ.
- (૬) પરહદમાંથી ખરીદેલા માલધણીનાં અસલ બિલો, પાવતીઓ વગેરે જેના હસ્તક ખર્ચ પડે તે પાવતી સાથે સામેલ રાખવા જોઈએ.
- (૭) જમાની બાબતમાં પેટા કલમ ૬ થી ૧૦ માં બતાવ્યા પ્રમાણે ખર્ચની બાબતો ખાતા-વહીમાં ખતવી વસૂલ બાબતના પત્રકે રકમ તારીખનો મેળ લઈ માસિક વાર્ષિક તારીખ પાછલી સિલક સહ કાઢવી જોઈએ. અને પહેલી તથા બીજી છમાહી બિલ ખર્ચની દેખેવાદી સાથે જનારા એકસહા ખર્ચના વાઉચરો ઓડિટર પાસે ચેક કરાવી તેમની ખાતરીનું પ્રમાણપત્ર (સહી) બિલ ઉપર લઈ ત્યાર બાદ બિલ ખાતામાં મોકલવા વહીવટ રાખવો જોઈએ.
- (૮) પહેલી તથા બીજી છમાહી બિલો સાથે ખર્ચનાં વાઉચરો મોકલતી વખતે બિલમાં મંજૂર થયેલ બજેટ તકતાના અનુક્રમે બિલમાં હેડિંગો (સદરો) લાલ શાહીથી દાખલ કરી તેના પેટામાં અનુક્રમે બિલો (પાવતીઓ) દાખલ કરી તેનો જે અનુક્રમ નંબર નાખવામાં આવે તે નંબરો બિલ મંજૂર થઈ પરત આવેથી રાજમેળમાં જે તારીખે વાઉચરનો જમાખર્ચ લખ્યો હોય ત્યાં રાજમેળમાં ખર્ચ લખવાની ડાબી બાબુ રાજમેળથી ભુદી શાહીથી લખવા કે જેથી મેળવણી કરનારને સુગમતા થઈ પડે.
- (૯) જે તે સદરના ખર્ચની રકમમાં વધારો या બચત બજાવા માટે ખતવણી ખતવતાં વધતી રકમો માટે સાત આખર એકસહા મંજૂરી માટે તજવીજ ન થતાં જે તે વખત તજવીજ થવી જોઈએ. (મતલબ કે સમામાં પ્રશ્ન મૂકી) વર્ગફેરની મંજૂરી या પૂરવણી બજેટ માટે તજવીજ થવી જોઈએ.
- (૧૦) પોસ્ટ, વી. પી. કે મનીઓર્ડર વગેરેથી અદા થતાં નાણાંની પોસ્ટ રસીદો, વી. પી. લેખો ઉપર કલમ ૩ પ્રમાણે શેરો થવા જોઈએ.

રાજગૌર જેશંકર લાલજી

અંધપાલ, દામનગર મણિભાઈ સા. પુ.

ઉત્તમ પુસ્તકોની પસંદગી માટે માગણી

શુભધના “ ગુજરાતી ” ગ્રેસ તરફથી નીચેનો ઉત્તમ શિષ્ટ પુસ્તકોની યાદી તૈયાર કરવામાં મદદરૂપ થવા એક જાહેર પરિષત્ર પ્રકટ કરવામાં આવ્યો છે. અમે એ યોજનાને આવકારીએ છીએ. પરંતુ સૌ વાચકો પાસેથી એવી માગણી વધારાપડતી લેખી શકાય. છતાં યોજના આવકારદાયક હોવાથી તે પરિષત્ર આ નીચે આપીએ છીએ. અને તેને અંગે “ પ્રજાપ્રધુ ” ના શ્રી. “ સાહિત્યત્રિયે ” ફરેલી નોંધ પણ નીચે આપી છે. આ કાર્ય પુસ્તકાલયોના અધ્યક્ષો સારી રીતે કરી શકે, એવા સાહિત્યત્રિયના મંતવ્ય સાથે અમે મળતા થઈએ છીએ અને સૌ અધ્યક્ષોને કાળજીપૂર્વક આવી એકાદ યાદી તૈયાર કરી તેની એક પ્રત ‘ ગુજરાતી ત્રિ. ગ્રેસ-શુભધ ’ તરફ અને બીજી તૃતી “ પુસ્તકાલય ” વડોદરા તરફ મોકલવા વિનંતિ કરીએ છીએ.

અંગ્રેજી સાહિત્યમાં સર જોન લબ્કે ઉત્તમ ૧૦૦ પુસ્તકોની નામાવલિ બહાર પાડ્યા પછી તેના અનુસરણરૂપે વિવિધ પ્રયાસો થયા છે. આપણે ત્યાં ગુજરાતમાં પણ ઉત્તમ ૧૦૦ પુસ્તકોની નામાવલિ પ્રસિદ્ધ કરવાના ઠીક ઠીક પ્રયાસો થયા છે. તેમાં અગાઉ ‘ ભુદ્ધિપ્રકાશ ’ માં કોઇ વિદ્વાને પ્રયાસ કર્યો હતો. તે પછી રા. હરિ હર્ષદ કુલે અને ‘ સુદર્શન ’ માં રા. મણિભાઈ નથુભાઈ દિવેદીએ પણ એવા પ્રયાસો કરીને તેમના સમયના (એટલે કે ઇ. સ. ૧૮૮૦-૧૯૦૦ સુધીનાં) ૧૦૦ ઉત્તમ પુસ્તકોની તારવણી કરી જનતાને સારું માર્ગદર્શન આપ્યું હતું.

આ પછી આવા પ્રયાસો થયા હોય તો તે અમારી જાણમાં નથી; પરંતુ તાજેતરમાં આવેલા * એકે પ્રયાસ થયો જાણવામાં નથી.

ઉક્ત પ્રયાસો થયા પછી સાહિત્યમાં અનેક ઝોક આવ્યા છે અને ગયા છે; તેમ જ જમાનાએ પણ અવનવા રંગ જોયા છે. પરિણામે ઉત્તમ પુસ્તકોની ચૂંટણીના નવેસરના પ્રયત્નની આવશ્યકતા જીભી ચઢે છે.

અગાઉ થયેલા પ્રયાસો કેવળ વિદ્વાનો દ્વારા જ થયા હતા અને આવા પ્રયાસની આજે પણ આવશ્યકતા છે, પરંતુ જનસમાજની રુચિનું માપ કાઢવા માટે, જનતા કેવા સાહિત્ય તરફ પસંદગી બતાવે છે, એ જાણવા માટે, જનતા પાસેથી ઉત્તમ પુસ્તકોની નામાવલિની માગણી કરવી જરૂરી લાગે છે.

આવો પ્રયાસ કરવાનો અને વિચાર કરેલો છે. એમાં જનતા પોતાનો મત દર્શાવીને આ કાર્યમાં સહાય આપશે, એવી મને આશા છે.

આ પુસ્તકોની પસંદગી ૧૪ વિભાગમાં વહેંચાયેલી છે:—દરેક વિભાગ માટે ૧૦ પુસ્તકો પસંદ કરવાનું સ્વીકાર્યું છે. એટલે એકદરે ૧૩૦ પુસ્તકો પસંદ કરી શકાય, એવી યોજના છે.

વિભાગો આ પ્રમાણે છે:—(૧) કવિતા, (૨) નાટક, (૩) નવલકથા (ઐતિહાસિક

• ત્યારપછી પણ આ દિશામાં પ્રયત્નો થયેલા છે. આણંદની ચરેતર એન્જીકેશન સોસાયટીએ ગુજરાત પુસ્તકાલય મંડળ માટે તેમ જ નવજીવન પ્ર. મંદિરે અને “ પુસ્તકાલય ” માસિકે પણ વખતોવખત આવી યાદીઓ પ્રકટ કર્યાંની આ પરિપત્રકારને કદાચ માહિતી નહિ હોય.—તૃતી ૧૧૪]

તેમ જ સામાજિક), (૪) ટૂંકી વાર્તા-નવલિકા, (૫) વિવેચન, (૬) ચરિત્ર-જીવનકથા, (૭) ચિંતન-સાહિત્ય, (૮) ધર્મ અને તત્ત્વજ્ઞાન, (૯) ઇતિહાસ-રાજકારણ, (૧૦) સામાન્ય વિજ્ઞાન, (૧૧) વૈદ્યક આરોગ્ય, (૧૨) પ્રવાસ, (૧૩) નિર્ગંધ, (૧૪) પ્રકીર્ણ.

પસંદગી કરનારે વિભાગ દીઠ ૧૦ પુસ્તકોની પસંદગી કરવાની છે. તેમાં પોતે કેટલાં સંપૂર્ણ વાંચ્યાં છે; તેમાંનાં કેટલાં મૌલિક છે અને કેટલાં અનુવાદિત સંયોજિત વગેરે છે, તે બનતાં સુધી જણાવવાની કૃપા કરવી. કોઇ વિભાગમાં પસંદગી ન કરવી હોય તો તે છોડી દેવો.

પસંદગીનાં પત્રો ૧૫-૪-૪૨ સુધીમાં 'ગુજરાતી' પત્રના તંત્રી પર મોકલી આપવા. એ પત્રના પરખીડીઆ પર ડાખા હાથના ઉપલા ખૂણે 'પુસ્તકોની પસંદગી' એમ લખવું.

આ પત્રમાં પસંદગીનાં પુસ્તકો, કર્તાનું નામ અને પસંદગી કરનારનું હામકેકાણું લખવા ઉપરાંત ઉપર માગેલી હકીકત ન આપવાની ઇચ્છા હોય તો કેવળ પસંદગીનાં પુસ્તકોની નામાવસિ મોકલવામાં આવશે તો પણ ચાલશે, ઉપરી કલમ ફરજિયાત નથી.

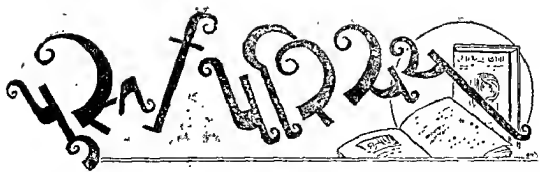
પસંદગીના મળેલા પત્રોનું વર્ગીકરણ થઇ રહે તરત જ વહેલી તકે વધુ મત પ્રમાણે કમવાર પસંદગી પામેલાં પુસ્તકોની યાદી પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવશે.

આશા છે કે, ગુજરાતમાં સાહિત્યરસિકો આ કાર્યમાં પૂરતો સાથ આપી આ કાર્ય પાર પાડવામાં સહાયબૂત થશે.

આવાં પસંદગીનાં પુસ્તકો સંબંધમાં અગાઉ ક્યાં ક્યાં ચર્ચાઓ થઇ છે અને પરિણામ શું આવ્યું હતું તે જો કોઇ જાણતું હોય તો તેણે લખી જણાવવું.

* * *

[“ ચોદ જુદા જુદા વિષયોમાંનાં ઉત્તમ પુસ્તકો ચૂંટી કાઢવા માટે 'ગુજરાતી' કાર્યાલય તરફથી વાચકો પાસેથી જે તેમની રુચિ અનુસારના અભિપ્રાયો પૂછવાની યોજના બહાર થઇ છે તે યોજનામાં કંઈ ખાસ આકર્ષણ રહેલું લાગતું નથી. અભિપ્રાય આપનારા વાચકોની કોટિનો ન્યાય-સુધી કરો નિર્ણય કરવામાં આવ્યો નથી ત્યાં સુધી હરકોઇ વાચક પોતાના અભિપ્રાય દર્શાવે તે અભિપ્રાય તેની રુચિને સ્પષ્ટ કરી આપનારાં બને, પરંતુ તેથી ઉત્તમ જ પુસ્તકોની ચૂંટણી કેવી રીતે થઇ શકે ? લોકરુચિનું માપ કાઢવા માટે વાચકોને પૂછવા કરતાં અધિકારીઓને પૂછવાથી વધારે સહેલાઈથી નિર્ણય થઇ શકે; કારણ તેઓ વધુ વચાતાં પુસ્તકોની પોતાની માહિતી ઉપરથી વધારે સારી રીતે અભિપ્રાય આપી શકે. પરંતુ એવી લોકરુચિ પણ પુસ્તકોની ઉત્તમતાના પ્રમાણપત્રરૂપ ન હોઇ શકે. સામાન્ય વાચકો માટેનાં પણ જે ઉત્તમ પુસ્તકોની પસંદગી કરવી હોય, તો એ વાચકોનાં પ્રમાણપત્ર પણ એટલાં ઉપયોગી નથી હોઇ શકતાં કે જેટલા ઉપયોગી વિદ્વાનોના અભિપ્રાયો હોય છે. ઉત્તમ પુસ્તકોની ચૂંટણી કરી આપવા માટે હરકોઇ વાચકને પૂછવા જવાને બદલે હબર-પાંચસો વિદ્વાનો કિંવા સાહિત્યરસિક વાચકો કે જેમણે ધણાં પુસ્તકોનું વાચન મનન કયું હોય, તેમની એક યાદી નક્કી કરી તેમના અભિપ્રાયો મેળવીને પુસ્તકોની ગુણવત્તા અનુસાર વીણણી કરવી જોઇએ. એવી વીણણી પાછળ પણ અનેક દષ્ટિઓ હોઇ શકે. આમદાંના વાચકોની, જ્ઞાનપિપાસુ વાચકોની, મનોરંજક પુસ્તકોમાં રસ લેતા વાચકોની, ઉત્કૃષ્ટ સાહિત્યના રસિકોની ઈત્યાદિ. જુદી જુદી કોટિના વાચકવર્ગ માટેનાં ઉત્તમ પુસ્તકો પણ જુદાં જુદાં જ હોવાનાં તેથી આ રીતે પસંદગી કરવી એ અશરૂદિત બને છે. મને તો લાગે છે કે આવી રીતે અભિપ્રાય આપનારા ઉત્સાહી વાચકોની સંખ્યા પણ એટલી નાની નીકળી આવશે કે જેમના અભિપ્રાયો ઉપરથી કોઇપણ નિર્ણય કરવાનું જ મુશ્કેલ બનશે. એટલે પૂરું યથેચ્છ ઉત્તમ પુસ્તકોની યાદીઓની પરવળી-રૂપે છેલ્લાં પાંચ કે દસ વર્ષમાં પ્રસિદ્ધ યથેચ્છ પુસ્તકોમાંથી જ ઉત્તમ પુસ્તકોની ચૂંટણીનું કાર્ય કરવામાં આવે તો તે વધારે ઇષ્ટ લેખાય. ” —સાહિત્યત્રિય]

૧. સ્વર્ગોત્તું દોહન—સંપાદક: વડોદરા રાજ્ય પુ. મંડળ; પ્રકાશક: પુસ્તકાલય સરકારી મંડળ લિ. રાવપુરા, વડોદરા. કાઢિન સોળપેજ પૃષ્ઠ ૨૪+૫૦૪, સચિત્ર ૬ આચ્છાદન સહિત પાકું પૂઠું; મૂલ્ય રૂ. દોઢ. ૧૯૪૨.

૨. મોતીભાઈ અમીન સા. ના સ્વર્ગવાસ પછી વડોદરા રાજ્ય પુ. મંડળે સદ્ગત યાદગીરી કાયમ રાખવા માટે એક સ્મારક ફંડ બિલું કરેલું. આ સ્મારક સમિતિએ એ ફંડ રકમમાંથી એક અંશમાળા શરૂ કરવાની યોજના કરેલી. એ યોજનાનુસાર એ સ્મારકમાળા પ્રથમ પુસ્તક તરીકે આ પુસ્તક પુસ્તકાલય સ. સ. મંડળ દ્વારા પ્રસિદ્ધ કરાયું છે.

સદ્ગતને પઢિયારરચિત સ્વર્ગોનાં પુસ્તકો—એ આમજનતા માટેનાં પુસ્તકો—માટે ખાસ વિશિષ્ટ ગ્રેમ હતો. અને તેમની હયાતીમાં જ તેમણે આ “સ્વર્ગોનાં દોહન”ની યોજના કરેલી. એ યોજના પૂરી થાય તે પહેલાં તેઓનું અવસાન થયું અને પરિણામે, એમણે આદરેલું પણ અધૂરું રહેલું કામ એમની જ આ સ્મારક સમિતિ દ્વારા પાર પડ્યું છે.

૩. પઢિયારનાં સ્વર્ગોનાં પુસ્તકોનો આજે પરિચય આપવો અસ્થાને છે. એ પુસ્તકોમાંથી ખાસ પસંદ કરાયેલા ૧૨૪ શેખો ઉપરાંત સ્વ. પઢિયારે રચેલું અંત્યજ સ્તોત્ર પણ આમાં આપવામાં આવ્યું છે.

૫૦૪ ઉપરાંત પૃષ્ઠના પાકા ખાંધેલા પુસ્તકની માત્ર દોઢ રૂપિયા જેટલી કિંમત ખરેખર અલ્પ જ શેખાય. એ માટે એના પ્રકાશક પુસ્તકાલય સ. સ. મંડળ ધન્યવાદને પાત્ર છે.

૨. કુમારનાં સ્ત્રીરત્નો—(આવૃત્તિ ત્રીજી) સંપાદક: શ્રી. ઇન્દુલાલ કનૈયાલાલ યાજ્ઞિક, પ્રકાશક ઉપર પ્રમાણે. કાઢિન કદનાં પૃષ્ઠ ૧૬ + ૨૪૦, સચિત્ર કવર જેકેટ સહિત પાકું પૂઠું, મૂલ્ય રૂ. દોઢ.

એક કાળે જ્યારે આજની જેમ સામાજિક ચિત્રો અંશસ્થ કરનાર માત્ર ગણ્યાગાંઠ્યા શેખકો હતા ત્યારે, શ્રી. ઇન્દુલાલ યાજ્ઞિકે આ રેખાચિત્રો લખેલાં. ઓફિસની ખુરશી પર ખેસી કલ્પનાના ઘોડા દોડાવી એમણે આ સ્ત્રીરત્નોનું રેખાશ્લેષન નથી ક્યું; પરંતુ એમની બ્રમણ-શીલ વૃત્તિ દ્વારા સંપર્કમાં આવેલાં સ્ત્રીરત્નોનાં રેખાચિત્રો આ પુસ્તકમાં આપ્યાં છે.

પહેલી આવૃત્તિ પ્રસિદ્ધ થઈ ત્યારે જ એ ખૂબ વખણાયાં હતાં અને જાણે જીવતાં જનગતાં એમાંનાં પાત્રો હોય એમ અનેકાએ સ્વીકારેલું કહે છે.

આ પુસ્તકની આ ત્રીજી આવૃત્તિ છે. આ આવૃત્તિ પ્રસંગે સંપાદકે લખેલી પ્રસ્તાવનામાં, પંદર વર્ષો પૂર્વે લખાયેલા પ્રશ્નો હજી પણ એવા જ અણુકિંદયા હોઈને આજે પણ વખતસરના હોવાનું સૂચન કર્યું છે. પુસ્તક વાંચતાં પહેલાં વાચકે આ પ્રેરણાત્મક પ્રસ્તાવના ખાસ વાંચી જવા જેવી છે.

૩. વ્યાયામ જ્ઞાનકોશ—ખંડ પહેલો: સંપાદક અને પ્રકાશક: શ્રી. દત્તાત્રય ચિંતામણી મુનુમદાર, વડોદરા. રૈયાલ આકૃષ્ટ પૃષ્ઠ ૩૦ + ૪૪૮ + ૬ = ૪૮૪, પાકું છોટું પૂઠું, મૂલ્ય રૂ. સાત, ૧૯૪૧.

વડોદરા વ્યાયામવીરોનું એક વખતે જાણીતું ધામ હતું અને હિંદભરમાં એની વ્યાયામ-પ્રિયતા જાણીતી હતી. આજે કેટલેક અંશે એ વ્યાયામપ્રિયતા એ વખત જેટલી નહિ છતાં શ્રીમંત સરકારના તેમ જ વ્યક્તિગત અને શ્રી માણેકરાવજી તથા સરદાર શ્રી મુનુમદારના અખાડા દ્વારા એ પ્રવૃત્તિ અખંડપણે ચાલુ રહી છે. તેમાં પણ શ્રી. મુનુમદાર દ્વારા આ દિશાના નિત્યગતિમાન પ્રયત્નોએ સાફ પરિણામ આપ્યું છે. એઓથી તરફથી ચાલતાં “વ્યાયામ” માસિકો દ્વારા વ્યાયામજ્ઞાન વખતેવખત અપાતું રહે છે; પરંતુ વ્યાયામને લગતી તમામ પ્રકારની સંપૂર્ણ માહિતી અંગ્રજી કે કોઈક જનતાને આપવાનો તેમનો પ્રયત્ન તો સાચે જ એક અનોખા સાહસરૂપ છે. મરાઠી ભાષામાં આવા જ્ઞાનકોશની યોજના કરીને ગુજરાતી વર્ગને પણ તેનો લાભ મળે તે હેતુએ તેની ગુજરાતી આવૃત્તિ પ્રસિદ્ધ કરવાનું પણ તેમણે આ સાહસ જ ખેડ્યું છે. કાળજી, આવા વિશિષ્ટ પ્રકારના સાહિત્યને વસાવનારા આપણે ત્યાં ગણ્યાગાંઠ્યાજ હોય છે. આમ છતાં શ્રી. મુનુમદારે આ સાહસ ઉઠાવી ગુજરાતને સાચે જ નાણી બનાવ્યું છે.

વ્યાયામના ઇતિહાસથી માંડીને છેક નાનાં છોકરા-છોકરીઓની રમતો સુધીનું તમામ વ્યાયામવિષયક સાહિત્ય આ ગ્રંથમાં સંગ્રહાયું છે. તેમ જ તેમાં આપેલાં કસરતો અને રમતોનું હાઈ સમજવનારાં સંખ્યાબંધ ચિત્રોથી ગ્રંથ વધુ ઉપયોગી બન્યો છે. આવાં પુસ્તકો મળવાની તક વારંવાર મળતી નથી. એટલે જની શકે તે સૌ વ્યક્તિ તેમ જ પુસ્તકાલયોએ આ પુસ્તક ખોતાને ત્યાં વસાવી વ્યાયામપ્રિય વાચકોમાં તે જોમ વધુમાં વધુ વંચાય તેમ કરવું જોઈએ.

આવા એકલે હાથે ઉપાડેલા સાહસને સૌ કેમ આવકારે.

૪. ઇશ્વરનો ઇન્કાર—(આવૃત્તિ બીજી) લેખક: શ્રી. નરસિંહભાઈ ઇશ્વરભાઈ પટેલ, પ્રકાશક: ગુર્જર ગ્રંથરત્ન કાર્યાલય, ગાંધી રોડ, અમદાવાદ. કાઢિન સોળપેજ પૃષ્ઠ ૧૨ + ૧૯૭, પાકું પૂઠું, મૂલ્ય રૂ. ૧-૮-૦.

દશ વર્ષ પહેલાં આ પુસ્તક પ્રસિદ્ધ થયું ત્યારે કેટલોક ઉદાપેહ થયો હતો; પરંતુ બાળે જ તેને કેમણે સખળ દલીલો વડે શમાવ્યો હશે. વ્યક્તિમાત્રને પોતાના વિચારો વ્યક્ત કરવાનો સ્વતંત્ર હક્ક છે તદનુસાર લેખકે નિરીશ્વરવાદનું આ પુસ્તકમાં સમર્થન કર્યું છે. પુસ્તક પ્રથમ પ્રકટ થયાને દસ વર્ષ વીત્યા છતાં આજે પણ તેઓ તેમના મંતવ્યમાંથી જરાય અસિત ન થતાં બિલટા, વધુ દૃઢ બન્યા હોવાનું જાહેર કરે છે, એ ખરે જ લેખકની બારે નૈતિક દિમ્મત અને દૃઢ વિચારશીલતા વ્યક્ત કરે છે. વિચારશીલ વાચકો ફરીવાર પણ આ વિચારો વાંચી જઈ બિલ બિલ ગિતરી તુલનાત્મક દષ્ટિએ વિચાર કરે.

૫. સૌરાષ્ટ્રની રસધાર—ધારા ચોથી (આવૃત્તિ ત્રીજી) લેખક: શ્રી. ઝવેરચંદ મેઘાણી; પ્રકાશક, ૪૯ ઉપર પ્રભાણે. કાઢિન કદનાં પૃષ્ઠ ૮ + ૧૯૮, મૂલ્ય રૂ. ૨-૦-૦

સૌરાષ્ટ્રની રસધારના ત્રણ ભાગો પછીનો આ ચોથો ભાગ છે. એમાં પણ સૌરાષ્ટ્રની

૨૦ લોકકથાઓનો સંપાદક સંગ્રહ કર્યો છે. છેલ્લા કેટલાક વખતથી નહિ મળતી આ ચોથી ધારા હવે પ્રકટ થઈ છે. પોતાને ત્યાં ન હોય તે પુસ્તકાલયો લઈ વસાવે.

૬. મહારાજ્યોની યુદ્ધશક્તિ—લેખક: શ્રી. કુંગરમી ધરમસી સંપટ; પ્રકાશક: ભારતી સાહિત્ય સંઘ, મુંબઈ. કાઉન સોળપેજ પૃષ્ઠ ૨૨૯, આવ્યાદન સહિત પાકું પૂઠું; મૂલ્ય રૂ. ૨-૦-૦. ૧૯૪૨.

આજે વિશ્વયુદ્ધ ચાલી રહ્યું છે તે તબક્કે આ પ્રકારનું પ્રકાશન ખરે જ આવકારદાયક છે. આજના યુદ્ધમાં સંડોવાયેલાં રાષ્ટ્રો કેવાં છે, તેમની સંપત્તિ અને શક્તિ કેવી છે તેમ જ તેમની ઇતર પ્રકારની પરિસ્થિતિ જાણવામાં સહાયજૂત થાય તેનું આ પુસ્તક છે. એમાં સ્વિટન, જર્મની, જાપાન રશિયા અને અમેરિકાની યુદ્ધમાં કામ લાગે તેવા પ્રકારની સ્થિતિ-શક્તિઓનું વર્ણન અને માહિતી લેખકે આપી છે. લેખક આજે ગુજરાતી વાચક જનતાથી જરા પણ અપરિચિત નથી. અને અવારનવાર તેઓ યુદ્ધસંબંધી લેખો પણ સામયિકોમાં આપતા રહે છે. તેમણે આપેલું આ માહિતીભર્યું પુસ્તક આજે યુદ્ધવાર્તાની જિજ્ઞાસુ જનતાને જરૂર ગમશે.

મણિલાલ પ્ર. વ્યાસ

૭. શ્રીદેવી—અનુવાદક: શ્રી. આનંદકુમાર ભટ્ટ; પ્રકાશક: નવચેતન સાહિત્ય મંદિર, ૨૪૫૬, ભદ્ર, અમદાવાદ; ૧૯૪૨; કાઉન ૧૬ પેજ પૃષ્ઠ ૩૦૨; સચિત્ર આવ્યાદન સહિત પાકું પરીનું પૂઠું; મૂલ્ય રૂ. ૨-૧૨-૦, પાકા પૂઠાના ૮-૪ ૦ આના વધુ.

અમદાવાદના નવચેતન સાહિત્ય મંદિર તરફથી પ્રસિદ્ધ થતી, ગુહલક્ષ્મી ગ્રંથમાળાના ૭ મા વર્ષનું આ પહેલું પુસ્તક છે. અને તે બંગાળના જાણીતા નવલોકચાકાર શ્રી બંદિમ-ચન્દ્ર ચટ્ટોપાધ્યાયે બંગાળીમાં લખેલી 'સીતારામ'ની વાર્તાનો અનુવાદ છે. સીતારામ બંગાળની એક ઐતિહાસિક હિન્દુ વ્યક્તિ છે. જે વખતે-આજથી એકસો એંશી વર્ષો પૂર્વે-દિલ્લીની ગાદી ઉપર મહમદશાહ આદશાહ રાજ્ય કરતા હતા, તે વખતની આ વાર્તા છે. સીતારામ મુસલમાનોના ત્રાસથી કંટાળી, રયામપુર નામના ગામમાં હિન્દુ રાજ્યની સ્થાપના કરી, પોતે તેનો રાજકર્તા બને છે. એ રાજકર્તાનું સાંસારિક જીવન કેવું હતું તે દર્શાવતી આ વાર્તા છે. આ પુસ્તકનું નામ 'શ્રીદેવી' તેની પહેલી રાણીના નામ ઉપરથી રખાયું છે. શ્રીદેવી સાથે પ્રેમમાં પડવાથી, સીતારામનો નાશ થશે એ પ્રમાણે જ્યોતિષમાં જાણાવાથી સીતારામના પિતા તેનો ત્યાગ કરાવે છે; અને છતાંય શ્રીદેવી અને સીતારામ દૂર દૂરથી પણ એકબીજાને ખૂબ ચાહે છે અને સંકટપ્રસંગે એકબીજાને ખરી મદદ પણ કરે છે. એ આ વાર્તાનું મુખ્ય વસ્તુ છે. વાર્તાનું આ વસ્તુ સામાન્ય છે, પણ તે મુસલમાન બાદશાહો અને નવાબોનું રાજ્યતંત્ર કેવું હતું તેના કંઈક ખ્યાલ આપે છે. અને તેની સાથે બંગાળના જૂતપૂર્વ ઇતિહાસની પણ કાંઈક જાંખી દરાવે છે.

૮. રામકહાણી—લેખક: શ્રી. ગુણવંતરાય આચાર્ય; પ્રકાશક: આર. આર. શેઠની કંપની, કેશવબાગ, પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ-૨; ૧૯૪૧, કાઉન ૧૬ પેજ પૃષ્ઠ ૧૨૨૩૪૮; રંગીન અને સચિત્ર આવ્યાદન સહિત પાકું પૂઠું; કિંમત રૂ. ૨-૦-૦

સમાજમાં આજે પૈસો એ એક મુખ્ય વસ્તુ થઈ પડી છે, અને એટલા કારણે તેને મેળવવા સૌ કોઈ અનેક પ્રકારના ખરા ખોટા પ્રયત્નો કરે છે. આ વાર્તાની શરૂઆત એનાથી

થાય છે. ખોટી રીતે પૈસો મેળવવાની ક્ષતમાં ચઢેલો એક યુવાન જુગારી, દારૂડીઓ અને વિષયી બને છે. પણ તેણે એક અકસ્માતથી પોતાના જીવનમાં બળજબરીથી પરિવર્તન લાવવું પડે છે. અને એમાંથી પોતાના મૂળ જીવન પર આવી પશ્ચાત્તાપ કરવાની તક મળતાં, છેવટમાં એ એક આદર્શ યુવક બની જાય છે. ' સમાજમાં કોઈ કોઈ વ્યક્તિ કોઈ કોઈ વખત ગંભીર ગુન્હો કરી બેસે છે, પણ એ ગુન્હાના બદલામાં શારીરિક શિક્ષા ન કરતાં, પશ્ચાત્તાપ કરવાની તક અપાય તો એ વ્યક્તિ ગુન્હો કરતી અટકી જઈ સુધરી જાય ' એ આ વાર્તાનું રહસ્ય છે. વાર્તાની વસ્તુગ્રંથણી સરસ છે. અને તે સમાજને કંઈ કંઈ નવા વિચારો પણ અર્પે છે.

૯. પ્રતિજ્ઞા—લેખક: શ્રી. ધનશંકર હીરાશંકર ત્રિપાઠી; પ્રકાશક: શ્રી. સોમાલાલ મંગળદાસ શાહ, અધિપતિ ' ગુજરાતી પંચ ' ગાંધી માર્ગ, અમદાવાદ; ૧૯૪૦; કાઉન ૧૬ પેજ ૫૫૪ ૩૨૩; બોર્ડ પરીનું પૂઠું; મૂલ્ય રૂ. ૨-૦-૦.

' ગુજરાતી પંચ 'ની સન ૧૯૪૧ ની સાલના બેટ પુસ્તક તરીકે પ્રસિદ્ધ થતા આ પુસ્તકમાં એક સામાજિક વાર્તા અપાઈ છે. વાર્તાનું રહસ્ય એ છે કે, (૧) લગ્ન પહેલાં કોઈની સાથે પ્રેમમાં પડો નહિ અને પડો તો તેની સાથે પછી લગ્ન કરવાનો પણ મક્કમ નિશ્ચય કરો અને એવે પ્રસંગે સમાજ હકૂત કરે તો તે પણ સહન કરતાં શીખો. (૨) પોતાની પરિણિતા પત્ની તરફ શંકાની દૃષ્ટિએ જુઓ નહિ અને જુઓ તો પૂરી ચોક્કસાઈ કરી, શંકા સાચી છે કે ખોટી તેનો નિર્ણય કરો. (૩) અને આમ કરતાં પણ જો ઉપરની જૂથો થઈ જાય તો તે બદલ પશ્ચાત્તાપ કરતાં શીખો અને જૂથોને સુધારવા પ્રયત્ન કરો. વાર્તાનું વસ્તુ સામાન્ય છતાં બોધક અને ગ્રેરક છે.

‘ અ-દ્રષ્ટા ’

૧૦. પાનદાની—લેખક-પ્રકાશક: પ્રો. શંકરલાલ ગં. શાસ્ત્રી, જૂનાગઢ; પ્રથમ આવૃત્તિ ૧૯૪૧; કાઉન ૧૬ પેજ ૫. ૮+૧૭૬; પૂઠું બોર્ડ પરીનું નેકેટવાળું; કિં. રૂ. ૧-૮-૦; કાચું પૂઠું કિં. ૧-૪-૦

(૧) શાંતિથી, (૨) કાલીચરણની ધરવાણી, (૩) ત્રિકમનું ઘર, (૪) દાસની દેશસેવા, (૫) નરભોરામની નર્મદ શતાબ્દી, (૬) વતનની રંગડ, (૭) વજીનું હેવાતન, (૮) હુસેન પટ્ટાવાળો, (૯) બોલપટની મુલાકાતે, (૧૦) કવિ કાલકૃતના સાથમાં, (૧૧) ભગવાનનો ન્યાય, (૧૨) દાદાબાઈની સંસારસખી, (૧૩) આત્મા ને પરમાત્મા, અને (૧૪) શિક્ષણના આદિ-ધામમાં-એ નામની ૧૪ ટૂંકી વાર્તાઓનો આ સંગ્રહ વાર્તાસાહિત્યના રસિકા વાચકવર્ગને રુચિકર થઈ પડશે. વસ્તુગ્રંથન એક વાતનું મગનું હોઈ દરેક વાર્તા સમાજજીવનનાં અને માનવરબાવનાં વિવિધ ચિત્રો સચોટ રીતે રજૂ કરે છે. પાત્રાલેખન માપસરનું છતાં સુંદર ને ભાવવાહી છે. પુસ્તકાલયો ખુશીથી વસાવે.

૧૧. વીરપૂજા—લેખક અને પ્રકાશક-મોહનલાલ પાર્વતીશંકર દવે, સુરત; ૧૯૪૧; ૧૬ પેજ ૫૫૪ ૬+૨૩૪ + ૪; કાપડી પૂઠું, કિં. ૧-૮-૦.

(૧) હઠરત મદમદ પેગંબર, (૨) માર્ટીન લ્યુથર, (૩) મહારાજ અશોક તથા (૪) મદપિં દયાનંદ સરસ્વતી એ ચાર સુવિખ્યાત ધર્મવીરોનાં ચરિત્રોનું સુંદર નિરૂપણ

અંચમાં થયેલું છે. તેથી અભ્યાસીઓને તેમ જ ચરિત્રનાયકોને યથાર્થ જોળખવા માગનાર જિજ્ઞાસુઓને ખૂબ જ ઉપયોગી થઈ પડશે. પુસ્તકનું નામકરણ જેના પરથી થયું છે તે 'વીરપૂજા' નો પહેલો લેખ તથા પ્રથમનાં બે ચરિત્રો 'કાલીદાસ' ના અભ્યાસના દ્રશ્યસ્પર્શ છે, બ્યારે 'મહારાજા અશોક' ના લેખમાં વિન્સેન્ટ મર્ચલના અંચનો અને 'દ્યાનંદ' સરસ્વતીના લખાણમાં શ્રી. ઝવેરચંદ મેઘાણી તથા શ્રી. રમણલાલ વ. દેસાઈનાં પુસ્તકોનો આધાર લેવામાં આવ્યો છે.

સંસ્કારી છતાં શુદ્ધ ને સ્વચ્છ ભાષાશૈલી તથા વિચારોની સુવ્યવસ્થિત ગોઠવણને કારણે સામાન્ય વાચકોને મોટે પછુ આ ચરિત્રસંગ્રહનો અંચ વાંચવા લાયક બન્યો છે. પુસ્તકાલયો એને જરૂર અપનાવે.

ના. નં.

૧૨. વિદ્યાર્થી વાચનમાળા શ્રેણી ૫ મી—પુસ્તિકાની સંખ્યા ૨૦, કુલ શ્રેણીનો ક્રમાંક ૮૧ થી ૧૦૦ એમાં નીચેની પુસ્તિકાઓનો સમાવેશ થાય છે:—

(૧) સતી પાર્વતી, લેખક: સૌ. બાલા મજુમદાર પૃ. ૨૦; (૨) શ્રી શંકરાચાર્ય, લેખક: રમણલાલ પી. સોની, પૃ. ૨૩; (૩) શ્રીમદ્ વલ્લભાચાર્ય, લેખક: શ્રી બાલા મજુમદાર, પૃ. ૨૦; (૪) શ્રી માધ્વાચાર્ય, લેખક: માધ્વરાવ બા. કર્ણિક, પૃ. ૨૦; (૫) રામાનુજાચાર્ય, લેખક: માધ્વરાવ બા. કર્ણિક, પૃ. ૨૦; (૬) મહારાજા કુમારપાળ, લેખક: ધીરજલાલ ટો. શાહ, પૃ. ૨૪; (૭) ગુરુ ગોવિંદસિંહ, લેખક: સોમાભાઈ પટેલ, પૃ. ૨૪; (૮) રણજિતસિંહ, લેખક: બાલાભાઈ વીરચંદ દેસાઈ, પૃ. ૨૩; (૯) મહારાણી લક્ષ્મીબાઈ, લેખક: બાલાભાઈ વીરચંદ દેસાઈ, પૃ. ૨૮; (૧૦) શ્રી કેશવચંદ્ર સેન, લેખક: રમણલાલ પી. સોની, પૃ. ૨૩; (૧૧) શ્રી હર્ષવરચંદ્ર વિદ્યાસાગર, લેખક: ધીરજલાલ ટો. શાહ, પૃ. ૨૦; (૧૨) શ્રી મહાદેવ ગોવિંદ રાનડે, લેખક: ધીરજલાલ ટો. શાહ, પૃ. ૨૪; (૧૩) શ્રી દાદાભાઈ નવરોજી, લેખક: રમણલાલ પી. સોની, ૨૦; (૧૪) શ્રી ગોપાળકૃષ્ણ ગોખલે, લેખક: ધીરજલાલ ટો. શાહ, પૃ. ૨૪; (૧૫) સ્વામી શ્રદ્ધાનંદજી, લેખક: પ્રહલાદ અક્ષભટ્ટ, પૃ. ૨૪; (૧૬) શ્રી ગોવર્ધનરામ, લેખક: બાલાભાઈ વીરચંદ દેસાઈ, પૃ. ૨૩; (૧૭) શ્રી જવાહરલાલ નેહરુ, લેખક: ધીરજલાલ ટો. શાહ, પૃ. ૨૪; (૧૮) શ્રી સુભાષચંદ્ર બોઝ, લેખક: ધીરજલાલ ટો. શાહ, પૃ. ૨૪; (૧૯) શ્રી સેનગુપ્તા, લેખક: પ્રહલાદ અક્ષભટ્ટ, પૃ. ૨૦; (૨૦) તારામંડળ, લેખક: ધીરજલાલ ટો. શાહ, પૃ. ૨૩; પ્રકાશક: ગૂર્જર અંચરત્ન કાર્યાલય, ગાંધી રસ્તા, અમદાવાદ. પ્રત્યેક પુસ્તકની કિં. ૦-૨-૦ સેટની કિં. ૨-૪-૦

ઉપરની ૧૯ પુસ્તિકાઓમાં પ્રત્યેકનાં સ્વતંત્ર જીવનચરિત્રો આપવા પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો છે. અંક ૨૦ માં શ્રીનિવાસ રામાનુજન, ટપુ વસાણી, શશિમોહનદે, ડૉ. શ્રી. જહુનાથ સરકાર, એમ ચાર જણની દૃઢ માહિતી આપવામાં આવી છે.

પુસ્તિકાઓનું છાપકામ અને ટાઇટલ આકર્ષક બન્યું છે. હજી ચરિત્રલેખનમાં સુધારો કરવાની જરૂર છે. જોડણીની ભૂલો તરફ પ્રકાશનસંસ્થાનું ધ્યાન ખેંચીએ છીએ અને વાર્તા-સાહિત્ય પાછળ થેલા થયેલા કિશોરો-કુમારોને આવી પુસ્તિકાઓ વાંચવા નિર્દેશ કરીએ છીએ.

૧૩. કુલદાની—લેખક અને પ્રકાશક: ચંદ્રકાન્ત મંગળજી ઓઝા, કિં. ૦-૩-૦, પૃષ્ઠ ૫૧, પૂઠું એક કાગળનું.

‘કુલદાની’માં કુલ ૪૭ કાવ્યકુસુમો અપાયાં છે. લેખક એક સારા રાસકવિ છે. એમણે, ૧૦ પદ્ધતિ-ગ્રાણીઓની, ૭ કુદરતની, ૧૩ સામાન્ય બાબતોની, ૧ દેશની, ૩ કુસોની, ૪ કુદુંબી જનોની અને ૬ રાજ પરિચયમાં આવતી બાબતો લીધેલી છે.

ઢોંગલી, કૂબા, રેલગારી, વાદળી, પતંગ, ચાંદા મામા, ઘોડેસ્વાર વગેરે બાળકુનિયાને ગમી જાય તેવી છે.

આજની મોંઘવારી જોતાં આ સુંદર પુસ્તક ફક્ત ૦-૩-૦ જેટલી કિંમતે મળે એ સસ્તું લેખાય.

બીજી આવૃત્તિ વખતે કેટલીક જોડણીઓ સુધારવી બાકી રહે છે ખરી.

૧૪. શ્રી ગિરીશચંદ્ર—મૂળ બંગાળી લેખક: શ્રી. અવિનાશચંદ્ર ગંગોપાધ્યાય; અનુવાદક: શ્રી. રત્નેશ્વર ભવાનીશંકર વક્રીલ; પ્રકાશક: શ્રી રામકૃષ્ણ સેવા સમિતિ; પૃ. ૧૦૩, પૂઠું એક કાગળનું; કિં. ૦-૬-૦.

શ્રીરામકૃષ્ણ સેવા સમિતિએ ગુજરાતની જનતાને ‘શ્રી ગિરીશચંદ્ર’ના દ્વંદ્વા જીવનવૃત્તાંતનો સુંદર ખ્યાલ આપ્યો છે. એમણે બંગ નાટ્ય સાહિત્ય અને બંગ રંગાલયનું સિંહાસન સુંદર રીતે દીપાવેલું. શ્રી રામકૃષ્ણ પરમહંસે એમને અજબ માનદોરમ આપેલી. મૂળ બંગાળી મંથના સારરૂપ આ પુસ્તક હોષ્ટ માનેશ્વરોએ વાંચવા જેવું છે.

પુસ્તકાલયો સવડે ખરીદે.

‘દ્વંદ્વા’

૧૫. રાજનન્દિની—લેખક અને પ્રકાશક: શ્રી. કેશવ હ. રોક; ખડાયતા સુદરશન કલા મંદિર, ખાડીઆ, અમદાવાદ; ૧૯૪૨; કાઉન ૧૬ પેજ કદ; પૃષ્ઠ ૧૦+૧૭૦; સચિત્ર કાચું પૂઠું; કિંમત રૂ. ૧-૮-૦

‘ખડાયતા મિત્ર’ માસિકની સંવત ૧૯૯૭ ની સાલના ભેટ તરીકે પ્રસિદ્ધ થતું આ પુસ્તક, એક ઐતિહાસિક ત્રિઅંકી નાટક છે. એના લેખક સાહિત્યની આલમમાં એક જાણીતી વ્યક્તિ અને ‘ખડાયતા મિત્ર’ માસિકના તંત્રી છે. આ નાટકનું વસ્તુ, પાટણ-નરેશ કર્ણના જીવનમાંથી લેવાયું છે. અને તે એ છે કે, કર્ણ રાજ ચંદ્રાવતી નગરના નરેશની પુત્રી મીનજીતેવી સાથે લગ્નયા જેડાય છે, પણ કર્ણ રાજ તેની સાથે સંબંધ ન રાખતાં એક નર્તિકાને ચાહે છે. એ નર્તિકા પોતાના હાથે જ મહારાજાને પોતાના પ્રત્યેના પ્રેમનો ભોગ આપી, મહારાજાને અપવિત્ર થતાં અટકાવી, મીનજીતેવી સાથે સુમેળ સાધી આપે છે. નર્તિકાનું આ કાર્ય, સમાજની નર્તિકાએને ખરેખર સાચો આદર્શ સીખવે છે. આ વસ્તુ અંગે ગુંથાયલાં બીજાં પાત્રો પણ સુંદર આલેખાયાં છે. કોઈ કોઈ રથને હાસ્યરસ પણ હીક હીક જણાય છે, પ્રસંગોપાત જોઈતાં ગાયનો પણ પીરસાયાં છે. સમાજને બોધક અને પ્રેરક યથા પડે તેવું આ નાટક વાંચવા અને બજાવવા લાયક છે.

‘અ-દ્વંદ્વા’

૧૬. નક્ષત્રકારક હુન્નરો ભા. ૩ ભે—સંપાદક અને પ્રકાશક: મૂળજી કાનજી આવડા સિનુગરા-અંબર (કચ્છ). કાઉન સોળપેજ પૃષ્ઠ ૨૫૦; સાદુ પૂઠું; મૂલ્ય રૂ. ત્રણ. ૧૯૪૧.

“ નક્ષત્રકારક હુન્નરો ”ના આ અગાઉ બે ભાગો બહાર પડી ગયા છે. આ ત્રીજો ભાગ છે. આગલા ભાગોની જેમ આ ભાગમાં પણ જુદી જુદી બનાવટોના નુસ્ખાઓ આપવામાં આવ્યા છે. આ બધા નુસ્ખાઓ જુદી જુદી વ્યક્તિઓ તરફથી મોકલાયેલા તે અહીં સંગ્રહાયા જણાય છે. તે બધા જ કેટલે અંશે સફળ નીવડે તે તો અનુભવે જણી શકાય. આ દિશામાં પ્રયત્નો કરનારા અને હિંમોગધંધા માટે ફાંફાં મારનારાઓને કદાચ આમાંથી કોઈ સફળ અખતરા મળી આવે.

આના કરતાં સંપૂર્ણ અનુકૂલ અને ખાત્રીલાયકના અખતરાઓનો સંગ્રહ બે બહાર પાડવામાં આવે તો તે વધુ આવકારદાયક થઈ પડે. મ. પ્ર. વ્યાસ

૧૭. સ્થાપતિ—લેખક: કોલક; પ્રકાશક: મગનલાલ લાલભાઈ દેસાઈ, કવિતા કાર્યાલય, શુરનિવાસ, નહેરુરોડ, વિશેપારલે; પૃષ્ઠ ૧૨૪ કેમી; પૂઠું કાચું; કિંમત ૧-૮-૦.

આ પુસ્તકમાં જુદા જુદા વિષયો સંબંધી કવિતાઓ છે. આ કવિતાઓ આ પુસ્તકના પ્રકાશક શ્રી. મગનલાલે ‘કોલક’ ઉપનામથી લખેલી છે. ‘કોલક’ નામ એમણે એમના ગામ પાસે આવેલી છેક દક્ષિણ ગુજરાતમાંની કોલક નદી ઉપરથી લીધેલું છે. આ પુસ્તકમાંની કવિતાઓ વિવિધ વિષયોને લગતી તેમ જ વિવિધ છંદોમાં લખાયેલી છે. કુદરતનાં વર્ણન એમાંની કેટલીક કવિતાઓમાં સારાં આવે છે. ‘બારીત્યાગ’ની કવિતામાં કુટુંબરનેહ તથા વિનોદ ખાસ તરી આવે છે. આમાંની ઘણીખરી કવિતાઓમાં કુદરત, કુટુંબ, વતન વગેરેને લગતા મનોહર ભાવો ચિતરાયેલા છે. એકંદરે આ પુસ્તકમાંની કવિતાઓ વાંચવી ગમે તેવી છે. આ પુસ્તકનાં કાગળ, છપાઈ વગેરે સારાં છે. કવિતાના શૈખીનોએ તથા મોટાં પુસ્તક-લયોએ તે ખરીદવા જેવું છે. આ જ કવિનું ‘સાંધ્યગીત’ નામનું કવિતાઓનું બીજું પુસ્તક પણ પ્રસિદ્ધ થયેલું છે.

૧૮. પરિમલ—લેખક: રમણીકલાલ જયચંદભાઈ દલાલ, પ્રકાશક: શંભુલાલ જગશી શાહ, ગૂર્જર ઐતરત્ન કાર્યાલય, ગાંધી રસ્તો, અમદાવાદ; પૃષ્ઠ ૧૬૮ કેમી; પૂઠું સાદું સચિત્ર તથા કાચું; કિંમત ૨-૦-૦.

આ પુસ્તકમાં લેખકની જુદાં જુદાં માસિકોમાં પ્રસિદ્ધ થયેલી તેમ જ કેટલીક અપ્રસિદ્ધ કવિતાઓ છે. એના બે વિભાગ છે. પહેલા વિભાગમાં લેખકે સ્વતંત્ર રીતે લખેલી કવિતાઓ છે; અને બીજા વિભાગમાં એમણે અંગ્રેજી કવિતાઓ ઉપરથી લખેલી કવિતાઓ છે. આ કવિતાઓ જિમ્મીગીતોના પ્રકારની છે. આ કવિતાઓ વિવિધ છંદોમાં તેમ જ વિવિધ ભાવોને લગતી લખાયેલી છે. પહેલા વિભાગની કવિતાઓમાં લાગણીનો પ્રવાહ બેસબંધ વહેતો બેઠ શકાતો નથી: કવિ વિષયો જોણા કાઢીને ભાષા તથા છંદની આવડતને આધારે કવિતાઓ લખતા હોય એમ દેખાય છે. આ પુસ્તકની પ્રસ્તાવના ગ્રા. ચતુરભાઈ શંકરભાઈ પટેલે લખેલી છે; એમાં આ પુસ્તકમાંની કવિતાઓના સારા અંશ તરી આવે તેવી રીતે વિવેચન મુખ્યત્વે કરેલું છે. વળી એમાં શ્રી. ન્હાનાલાલ કવિની અસરવાળી તથા શ્રી. બળવંતરાય કાકોરની

અસરવાળી એવી જે પ્રકારની કવિતાઓ જાણી તેમાંથી પહેલા પ્રકારની કવિતા ખીજ પ્રકાર કરતાં ચડિયાતી છે, એમ મનાવવા પ્રયત્ન કરેલો છે. અમને આમ કરવામાં કંઈ સાર્યક્તા જણાતી નથી. આ પુસ્તક કવિતાના અભ્યાસીઓને તથા તેના શોખીનોને ઉપયોગી થવા સંભવ છે. પુસ્તકનાં રૂપરંજ, કાગળ, છપાઈ વગેરે સારાં છે.

શ. સો. પટેલ

સામયિકો

૧. ચિત્રમય જગત—(ખાસ મહાયુદ્ધ અંક) સંપાદક: શ્રી. સાકરલાલ વ. યાચિક, ચિત્રશાળા પ્રેસ, પૂના.

“ ચિત્રમય જગત ” દર વર્ષે તેના નવા વર્ષનો પહેલો અંક ખાસ વિશિષ્ટ અંક તરીકે પ્રસિદ્ધ કરે છે. તે ચોજના મુજબ સદર માસિકનો માર્ચ માસનો ખાસ અંક—મહાયુદ્ધ અંક તરીકે પ્રકટ થયો છે.

આ અંકમાં સંપાદક, યુરોપીય યુદ્ધ (અને હવે તો વિશ્વયુદ્ધ) ને લગતા કેટલાક જાણવા-જોગ માહિતીભર્યા લેખો આપ્યા છે. તેમાં યુદ્ધની શરૂઆતથી માંડીને આજ સુધીમાં ખતી ગયેલા ખનાવોનું વિહંગાવલોકન આપવા ઉપરાંત જાપાનની મહત્વાકાંક્ષામાં જાપાનનું યુદ્ધમાં કંપલાવવું અને તેની પાછળનું માનસ રપટ રીતે દર્શાવ્યું છે; જ્યારે દસો-જર્મન યુદ્ધશીર્ષક લેખમાં જર્મનીની રશિયા પરની ચડાઈને લગતી વિમતો આપી છે.

હાલના યુદ્ધને લગતી બાજતો જાણવામાં આ અંક ઠીક ભદ્રદૃષ્ટિથી મળેલો છે.

૨. કવિતા—વર્ષ ૧, અંક ૧-૭ વાર્ષિક લવાજમ રૂ. દોઢ. તંત્રીઓ: ઇન્દુલાલ ગાંધી, મગનલાલ દેસાઈ અને રતુભાઈ દેસાઈ; કવિતા કાર્યલય, ગુરુનિવાસ વિત્તેપાર્કે.

છેલ્લા છએક માસથી “ કવિતા ” નામનું માસિક ઉપરના ઉલ્લાસી કવિઓના તંત્રીપદે પ્રકટ થવા માંડ્યું છે. એના દરેક અંકે આજના કવિઓની ઠીક ઠીક કાવ્યસમૃદ્ધિ પ્રકટ કરે છે. અને કવિતાચર્ચા પણ આપે છે. આ દક્ષાનું આપણે ત્યાં આ એક જ માસિક છે. નવી-જૂની શૈલીના કવિઓનાં કાવ્યોનો રસાસ્વાદ આ “ કવિતા ” માં મળશે.

મ. પ્ર. વ્યાસ

[સાંધણ ૫. ૧૨૪૨]

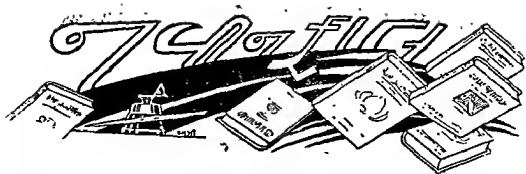
૨૦ કટાક્ષકાવ્યો—લેખક અને પ્રકાશક: દેવકૃષ્ણ પીતાંબર જ્વેશી, મું. શિહોર, કાઠિયાવાડ; મૂલ્ય ૨-૦-૦

૨૧ આંદામામા—લેખક: શ્રી. નાગરદાસ ઇ. પટેલ, પ્રકાશક: બોલચકિત કાર્યલય, મોડાસા (જિ. ગુજરાત) મૂલ્ય ૦-૬-૦

૨૨ સનમની શોધમાં—લેખક: શ્રી. ભેદાર, પ્રકાશક: હરિહર પુસ્તકાલય, ટાવર રોડ, સુરત. મૂલ્ય ૨-૮-૦

૨૩ કેસૂડા અને સોનેરુ—લેખક: શ્રી. હરિશંકર ભટ્ટ, પ્રકાશક: ધી ગ્રામીક પ્રેસ, ગોવા-લિયા ટેન્કરોડ, મુંબઈ, મૂલ્ય ૧-૦-૦

૨૪ અશિયા ખંડના મહાન ધર્મો—લેખક: શ્રી. ધીરજીલાલ ચિમનલાલ દેસાઈ, પ્રકાશક: શ્રી રામકૃષ્ણ સેવા સમિતિ, અમદાવાદ, મૂલ્ય ૦-૫-૦

નવજીવન પ્રકાશન મંદિર—અમદાવાદનાં પુસ્તકો

૧ રચનાત્મક કાર્યક્રમ—કેટલીક સૂચનાઓ: મૂળલેખક: બાણુ રાજેન્દ્રપ્રસાદ
મૂલ્ય ૦-૩-૦.

૨ સર્વોદય—(ખીજી આવૃત્તિ પુનર્મુદ્રણ) લેખક: ગાંધીજી, મૂલ્ય ૦-૧-૬

૩ નિભયતા—કિશોરલાલ મશરવાળા, મૂલ્ય ૦-૧-૬

ગૂર્જર ગ્રંથરત્ન કાર્યાલય—અમદાવાદનાં પુસ્તકો

૪ કાશીનાથ—મૂળલેખક: ચરદાબાણુ, મૂલ્ય ૧-૧૨-૦

૫ અરધે રસ્તે—લેખક: શ્રી. કનૈયાલાલ મુનશી, મૂલ્ય ૩-૦-૦

૬ જેલ ઓફિસની ખારી—લેખક: શ્રી. ઝવેરચંદ મેઘાણી, મૂલ્ય ૧-૮-૦

૭ સૌરાષ્ટ્રની રસધાર—ધારા ચોથી—સંપાદક: ઉપર પ્રમાણે, મૂલ્ય ૨-૦-૦

૮ રદિયાળી રાત—સંપાદક ઉપર પ્રમાણે, મૂલ્ય ૧-૮-૦

૯ હાલરહાં—આવૃત્તિ ત્રીજી, સંપાદક ઉપર પ્રમાણે, મૂલ્ય ૦-૮-૦

૧૦ રાજસંન્યાસી—લેખક: શ્રી. ધૂમકેતુ, મૂલ્ય ૩-૦-૦

૧૧ જનપદ—બા. ત્રીજો—લેખક: શ્રી. મનુભાઈ મેઘાણી, મૂલ્ય ૦-૧૨-૦

૧૨ ખાદીમીઠી બાળવાતો—લેખક: ઉપર પ્રમાણે, મૂલ્ય ૦-૧૨-૦

ભારતી સાહિત્ય સંઘનાં પુસ્તકો

૧૩ મહારાજ્યોની યુદ્ધશક્તિ—લેખક: શ્રી. હુંગરસી ધરમસી સંપટ, મૂલ્ય ૨-૦-૦

૧૪ હિંદીની શ્રેષ્ઠ વાર્તાઓ—અનુવાદ: ઈન્દ્ર વસાવડા, મૂલ્ય ૨-૮-૦

આર. આર. શેઠની કંપની—સુખમંત્ર તરફનાં પુસ્તકો

૧૫ ઇશકની ખુશ્ખુશ—લેખક: બકુમેશ, મૂલ્ય ૨-૮-૦

૧૬ જળસમાધિ—લેખક: શ્રી. ગુણવંતરાય આચાર્ય, મૂલ્ય ૩-૦-૦

અન્ય પ્રકાશકો તરફનાં પુસ્તકો

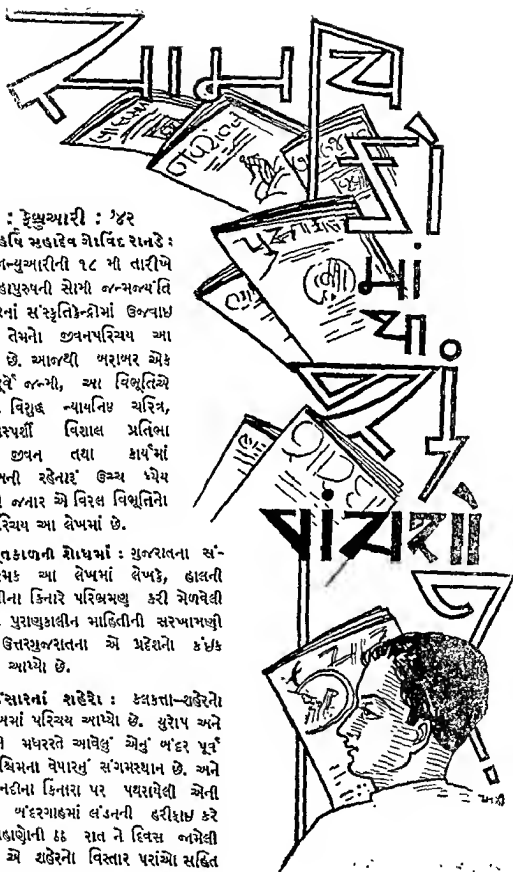
૧૭ શ્રીદેવી—મૂળલેખક: બાણુ બક્ષિચંદ્ર, અનુવાદક: શ્રી. આનંદેશ; પ્રકાશક: નવચેતન સાહિત્ય મંદિર, બદ્ર, અમદાવાદ, મૂલ્ય ૪-૦-૦

૧૮ કુમકુમ—લેખક: શ્રી. કિશનસિંહ ચાવડા, પ્રકાશક: એન. એમ. ત્રિપાઠીની કંપની, સુખમંત્ર ૨. મૂલ્ય ૨-૮-૦

૧૯ દંતરત્ન—ડૉ. કેપુશર દોરાબજી જીલા, પ્રકાશક: જીલા બધસા, નવસારી, મૂલ્ય ૬-૦-૦ નથી.

[સંપાદક પૃ. ૧૨૩ ને જોડે]

કુમાર : ફેબ્રુઆરી : ૧૪૨

મહર્ષિ મહાદેવ ગોવિંદ રાનડે :
ગયા જન્મ-યુગારીની ૧૮ મી તારીખે
આ મહાપુરુષની સોમી જન્મ-મળ્યતિ
હિંદભરનાં સંસ્કૃતિકેન્દ્રોમાં ઉજવાઈ
હતી. તેમનો જીવનપરિચય આ
લેખમાં છે. આજથી બરાબર એક
સૈકા પૂર્વે જન્મી, આ વિભૂતિએ
પોતાના વિશુદ્ધ ન્યાયનિષ ચરિત્ર,
સર્વજ્ઞેત્રસ્પર્શી વિશાલ પ્રતિભા
અને જીવન તથા કાર્યમાં
બલ્ય બની રહેનાર ઉચ્ચ ધ્યેય
આચારી જનાર એ વિરલ વિભૂતિનો
જીવનપરિચય આ લેખમાં છે.

જૂતકાળની શોધમાં : શુભરાતના સં-
શોધનાત્મક આ લેખમાં લેખકે, હાલની
સરસ્વતીના કિનારે પરિભ્રમણ કરી મેળવેલી
માહિતી પુરાણકાલીન માહિતીની સરખામણી
સાથે ઉત્તરશુભરાતના એ પ્રદેશનો કંઈક
પરિચય આપ્યો છે.

સંસારનાં શહેરો : કલકત્તા-શહેરનો
આ લેખમાં પરિચય આપ્યો છે. યુરોપ અને
દૂરપૂર્વને મધ્યરતે આવેલું એનું બંદર પૂર્વ
અને પશ્ચિમના વેપારનું સંગમસ્થાન છે. અને
હુગલી નદીના કિનારા પર પથરાયેલી એની
બરચક બંદરગાહમાં લંડનની હરીશાહ કરે
એવી વહાણોની ઠા રાત ને દિવસ જામેલી
રહે છે. એ શહેરનો વિસ્તાર પરાંઓ સહિત

૪૨ ચોરસમાઇલનો છે. અને હાઉરા સહિત એની વસ્તી લગભગ ૧૮ લાખની થવા જાય છે આ શહેરને લગતી ફેટલીક ઐતિહાસિક તેમ જ ભૌગોલિક અને ઇતર માહિતી પણ અલેખમાં છે.

ખાંખથી ખચવાના ઉપાય : ગયા અંકે અપાયેલા આ લેખનો વધુ હપ્તો આ અંકે આપ્યો છે. આજના કટોકટીના કાળે એ લેખ ખાસ વાંચવા જેવો છે.

કિશોર : નવેમ્બર-ડિસેમ્બર

પ્રતિનિધિ : જીવપતિ શિવાજી મહારાજ પાસે શુરુ રામદાસ સ્વામી ભિક્ષા માગવા જાય છે, શિવાજી મહારાજ રાજપાટ ભિક્ષામાં આપી દે છે; અને રસ્તાના ભિખારી અને છે અને પછી રામદાસ સ્વામી તેમને પોતાના પ્રતિનિધિ બનાવી તેમના જ માટે રાજપાટ ચલાવવા આજ્ઞા આપે છે, એ વાત કવિવર ટાંગેરે લખેલી તેનો આ અનુવાદ છે.

ધાર્શીરામ કોટવાલ : પેશાબના જામનામાં નાના ફાણવીસ એક ઉત્તર હિંદુસ્તાની બ્રાહ્મણની રૂપવાન કન્યાને જોઈ તેના પર પુત્ર થઈ ગયેલો અને તે બ્રાહ્મણને જામી પાપરીએ ચઢાવેલો. એ બ્રાહ્મણ તે આ ધાર્શીરામ. ધાર્શીરામ અભણ હતો અને ખૂડચલ જેવો પણ હતો. પરંતુ નાના ફાણવીસની મહેરબાનીથી જામી પાપરીએ ચડ્યો હતો. તેને એક વાર એક અંગ્રેજ અમલદાર પાસે સંદેશો લઈ મોકલવામાં આવેલો. તેણે અમલદાર પાસે જે વાતચીત કરેલી તેનો રમુજ હેવાલ આ લેખમાં છે. અંગ્રેજે એની સાથેની વાતચીત પરથી કટાક્ષમાં મહેલું કે “આપના જેવા સમજદાર અને બુદ્ધિશાળી માણસ નાના સાહેબની સેવામાં છે એ જાણીને હું ખુબ પુત્ર થાઉં છું.”

પશ્ચિમઘાટમાં : પશ્ચિમઘાટની મુસાફરી દરમિયાન જોયેલું સૃષ્ટિસૌંદર્ય આ લેખમાં સંવાદાત્મકરૂપે આપ્યું છે.

એડીસન : પીગળાના દીવાનો શોધક. જીવનની શરૂઆત એણે ગાડીમાં પેપર વેચનાર છોકરા તરીકે કરેલી. તે પછી ફેટલાક ટેલિગ્રાફના તોફરો અને તાજી ખબરો આપતા હતા. એટલે એણે જાતે જ ગાડીમાં નાનું ગ્રેસ રાખી પેપર કાઢવાનો ધંધો કરેલો. પછી તો એક દિવસ એક સ્ટેશન માસ્ટરના છોકરાને એણે જીવના જોખમે બચાવેલો. તેથી તેણે તેને તાર ખાતાનું કામ શીખવેલું. પછી તો એ પુરસદનો વખત નવીન શોધખોળ કરવામાં ગાળતો. એમ એની ઉત્તરોત્તર આધમર્દનને આગળ વધવાની ધગણ અને આવડતપૂર્વકની કાવચ સાધકતા વગેરે આ લેખમાંથી મળશે.

ગુણસુન્દરી : માર્ચ : ૪૨

સંયમ અને ત્યાગ : આ લેખમાં લેખિકાએ જીવનમાં સંયમ કેને કહેવો તેને લગતી જુદી જુદી વ્યાખ્યાઓ આપી છે. લેખિકા સંયમ વિષે કહે છે: “સંયમના તાંતણાં તો આપણી નસોમાં લોહીની નદીઓની માફક વીંટળાયેલા છે. x x x જીવનની શરૂઆત પહેલાં જ સંયમની શરૂઆત થઈ જાય છે. x x સંયમની ભાવનાથી જ ત્યાગનો ઉદ્ભવ થાય છે.

સમાજવાદી સૃષ્ટિમાં સ્ત્રીઓનું સ્થાન : કે. ઇન્દિરા નહેરુએ રશિયામાં સ્ત્રીઓનું શું સ્થાન છે તેને લગતી હકીકત આંકડા સહિત આપી છે. ઝારશાહીના જામનામાં સ્ત્રીઓનું શું સ્થાન હતું અને તે પછી ત્યાં ક્રાંતિ થતાં આજે સમાજમાં અને જાહેરમાં સ્ત્રીઓનું શું સ્થાન છે તે આ લેખમાંથી મળી આવશે.

ઘરશાળા : ફેબ્રુઆરી : ૪૨

શિક્ષણસંસ્થાને આદર્શ : કેળવણીની કોઈ પણ સંસ્થાનું કાર્ય મનુષ્યનો એકધારે અને સર્વોચ્ચ વિકાસ સાધવાનો હોય છે. કામની કેવળ અનુકૂળતા ખાતર જીભા કરવામાં આવેલા શિક્ષણના વિભાગો માનવીના સળંગ જીવનને જે વિભાગી નામે તો કેળવણીનું પરિણામ વિપરીત આવે. જીવન અને તાગ્મ તથા પીઠ અને કસાયેલા શિક્ષણકારોએ પોતાની પાસે જાણવા આવેલા બાળકના વિકાસ પામી રહેલા એક સળંગ સૂત્ર આત્માનું દર્શન કરવાની આંખ કેળવવી પડશે.

વર્ગશિક્ષકનું સાચું કામ : વર્ગશિક્ષકે સાચું કામ સાચી રીતે કરવા માટે એની પાસે ચોક્કસ દષ્ટિ હોવી જોઈએ. પોતે વિદ્યાર્થીઓનો ઉપરી કે યુરુ નથી, પણ મિત્ર અને માર્ગદર્શક છે, એમ દરેક શિક્ષકે માનવું અને આવરવું જોઈએ. આ વર્ગશિક્ષક નીચેનાં કામો કરી શકે: (૧) વિદ્યાર્થીની શરીરરચનાસ્થળી માહિતી મેળવી લેવી, (૨) યોગ્ય સાધનો દ્વારા વિદ્યાર્થીની શુદ્ધિનો આંક જાણવો, (૩) વિદ્યાર્થીનું વર્ગમાં ધ્યાન, આવડત, વર્તન વગેરે સમજવા પૂરતું વિદ્યાર્થીનું માનસ તેણે સમજવું જોઈએ. આ અને બીજી અનેક બાબતો આ લેખમાંથી વર્ગશિક્ષકને જાણવાની મળે તેમ છે.

પ્રસ્થાન : મહા : ૧૯૮૮

વિચલન આર્થિક પ્રત્યાઘાતો : યુદ્ધને કારણે આપણે ત્યાં કેવા પ્રકારની કષ્ટ કષ્ટ બાબતો પર શી આર્થિક અસર થઈ છે તેનો આંકડો સહિતનો ખ્યાલ આ લેખ આપે છે.

અદ્યતનમાનું અદ્યતનપુરણ : જાણીતા હારવલેખક શ્રી. જ્યોતીન્દ્ર દવેએ એમની રમુજ શૈલીએ ત્રણ સંવાદો આપી-૧ સાહિત્યકાર, ૨ સલામતી અને ૩ બે સ્ત્રીઓના સંવાદ આપી ૫૪૧ અદ્યતનમા-હું-નું પુરાણવાચન એમની હમેશની હસાવનાર શૈલીએ આ લેખમાં આલેખ્યું છે.

યુવક : માર્ચ : ૧૯૪૨

ચોલાદી પુરુષ રેલેવીન : ધર્મયુરુ બનાવવાની ખાહેશ ધરાવતી એની માતા એ પુત્રને તેવો બનાવવા માટે મકમાં મૂકી આવેલી; પરંતુ સિંધાઈગીરીને ચાલનારો સોસો એના માર્ગે કેવો આગળ વધ્યો તેને લગતી આજના રશિયાના સરમુખત્યાર રેલેવીનની જીવનકથા જાણીતા લેખક શ્રી. કુંગરસી સંપટે આપી છે.

વૃત્તિઓનું ઘડતર : વૃત્તિઓને દબાવવાથી જેમ નુકસાન છે તેમ લાજન કરવાથી તેઓ હમેશને માટે ઘર કરી બેસવાનો બચ પણ તેટલો જ છે. ચોરી-ચૂપડાથી ભોગ કરવાની વૃત્તિને બંધ રહેવા દેવામાં આવે; પણ આપણે રમત-ગમત દ્વારા, વાર્તાઓ દ્વારા વગેરે વગેરે દ્વારા બીજી અસર વધારે જોડી જીતરે એવો પ્રયત્ન કરવો જોઈએ.

ન્યુઝીલેન્ડની રમતગમત પ્રવૃત્તિ : આ લેખમાં લેખકે ન્યુઝીલેન્ડમાં નાનાં પ્રાયમિત્ત શાળાનાં બાળકોથી માંડી વૃદ્ધો સુધીનાં ત્યાં વસનારાંઓની રમતગમતને લગતી માહિતી આપી છે. લેખક કહે છે: રમત-ગમતનો શોખ આ પ્રજાના હાડમાં જીતરી ગયો છે. શહેરમાં મોટી મોટી પેઢીઓમાં કામ કરતી છોકરીઓનું પણ એ પેઢીનું રમતમંડળ હોય છે. જુદી જુદી પેઢીઓનાં રમત મંડળો મેદાન પર હાજર હોય; પોતાના ગણપોષાક પહેરે, ફૂચ કરે, ક્વાપત્ત કરે, હરિકાષ્ઠ્યો કરે કે મેળાવડા થાય.

રેખા : માર્ચ : ૧૯૪૨

પાળેલા કૃતરા : એક એકલવાયા કૃતરાને એક રોજ રસ્તે ફરવા જનાર માનવી મળી ગયો. એ માનવીને એની જીવનસંગાથિની મળી. એને એ જીવનસંગાથિની મળી તે પહેલાં અને તે પછી એ કૃતરા પરના માનવીના પ્રેમનો અને કૃતરાના જીવનનો પક્ષટો આ વાર્તામાં રૂપકરૂપે રજૂ કરાયો છે.

રાજનામું : એક અનાયાશ્રમના ગૃહપતિની ફરજો અને મુશીબતોનો ખ્યાલ આપતી એક હળવી વાર્તા. લોકશાસનવાળી સંસ્થામાં નોકરના હાલનું સુંદર ચિત્રણ આ વાર્તા રજૂ કરે છે.

આ ઉપરાંત પ્રચાર શીર્ષક લેખ ગીતા મંદિરની પ્રેરણા અને પ્રચારને લગતા ઠીક હળવો કટાક્ષ આપે છે; ન્યારે રક્ષણ શીર્ષક લેખમાં લેખક, રક્ષણથી ચતા ગેરફાયદા ગણવે છે. આ બન્ને લેખો કટાક્ષવાચન વાંચવા માગનારને જરૂર ગમી જાય તેવા છે.

શારદા : ફેબ્રુઆરી : ૧૯૪૨

મારા ગુરુઓ : લેખક કહે છે કે: ગુરુની શોધમાં ઘણા મનુષ્યો અતિશય મહેનત કરે છે અને કરતા રહે છે. પણ ગુરુઓ તો રોજ પધારે છે, પણ આપણને તેઓને જોવાને, સમજવાને અને હૃદયમાં ઉતારવાને બાન હોય નથી. તેઓ જે સાદાં અને અમૂલ્ય શિક્ષણ આપી જાય છે તે આપણે સમજી લઈએ તો જીંદગી સફળ થઈ જાય. એવા કેટલાક ગુરુઓ લેખકે ગણાવ્યા છે. તેમાં એક-એ બાળકોઓનાં વચનો, એક ડોસ્ટીમાની કહાણી, એક સુકર્મ આદમી, તેમ જ માતા-પિતાના દાખલા આપ્યા છે.

મા શારદા : આ લેખમાં પરમહંસ રામકૃષ્ણદેવનાં સહકર્મિણી 'શારદામણિદેવીનો પ્રેરણાત્મક જીવનપરિચય આલેખેલો છે.

આગમીનીના પાટા : આ લેખમાં આગમીનીના પાટા જોતાં જે જાતજાતના વિચાર-તરંગો અને દસ્યો મગજ સામે ખડાં થાય છે તેનું હળવું પણ મનોરમ ચિત્ર લેખકે દોષું છે.

વાચનકુચિ ઉચ્ચ ધોરણની ન કરી શકાય ? : આને જનતાની અભિરુચિને નીચી કક્ષાએ ઉતારે તેવા બદારે પડતા સાહિત્ય સામે લેખકે સમવસરનો સારો પોકાર ઉઠાવ્યો છે. તેઓની ફરિયાદ સાચી જ છે, કે ન્યારે આવા સાહિત્ય તરફ પ્રકાશકો-લેખકો જનતાને પ્રેરતા હોય ત્યારે વિવેકી, ચિન્તનપર, જ્ઞાનપ્રેરક, શાસ્ત્રસિદ્ધ સાહિત્યપ્રચીનો બાવ ક્યાંથી પૂછાય ?

શિક્ષણ અને સાહિત્ય : માર્ચ : ૧૯૪૨

બાળજીવનનાં મંથનોનું શિક્ષણકાર્ય : બાળકનાં મંથનો ચોવીસે કલાક ચાલુ હોય છે, અને એ મંથનોને અનુકૂળ વાતાવરણ ઘરમાં જ સૌથી વધુ પ્રમાણમાં નિર્માણ થઈ શકે છે. બાળજીવનમાં આ મંથનો સમજી લેવામાં આવે તો ઘરમાં જ પહેલી બાલશિક્ષણની સામગ્રીનો સારો ખ્યાલ મળે. આને લગતી ૬ કંડિકાઓ, બાલમાનસના અભ્યાસી શિક્ષકે વાંચવા જેવી છે. લેખક કહે છે કે બાળકની દિનચર્યા જ એની સૌથી સરસ પાઠશાળા છે. એના જીવનની નાની મોટી પ્રવૃત્તિ એ જ એનાં જીવંત પુસ્તકો છે. અને બાળકોનાં આ સર્વ શિક્ષણનાં કાર્યો પણ લેખકે આ લેખમાં આપ્યાં છે.

ધર્મનાં બાલચિદ્ધોની મદત ને મર્યાદા : જોનાઇ, તિલક જેવાં બાલ ધાર્મિક

[સામે ૫. ૧૨૧ ને છેડે]

પુસ્તકાલયોની તપાસણી

પૃથ્વીદ્વાર પ્રાંત તેમ જ માનદ મહાલ પ્રચારકોએ નીચેનાં સ્થળોની મુલાકાત લઈ ત્યાંની પુસ્તકાલય-વા વાંચનાલયની સંસ્થાઓ તપાસી છે-અને દક્ષતરી કામગીરી અવ્યવસ્થા દૂર કરી છે, તેમ જ પુસ્તકોના વર્ગીકરણ વગેરેની કામગીરી ખર્ચની તોલ સંબંધી જરૂરી સૂચના સમજૂત આપી છે; અને પુસ્તકાલય વિનાનાં શાળાવાળાં ગામોએ પુસ્તકાલય ખોલવા સંબંધી પ્રચારકાર્ય કયું છે:-

૧. વડોદરા-નવસારી પ્રાંત પ્રચારક રા. છગનલાલ મથુરભાઈ પટેલ-
માહે ક્રેબુઆરીમાં-હાલમાં મહાલનાં (૧) અમરેશ્વર, (૨) કરમોલીઆપુરા, (૩) પુડા, (૪) રાજલી, (૫) ભીલાપુર, (૬) પશ્ચિમવાડી, (૭) માવલી, (૮) કુંવરવાડા, (૯) જિરાનપુરા, (૧૦) યુવાવી, (૧૧) ફરતીકૂદ, (૧૨) નગા, (૧૩) છત્રાલ, (૧૪) નારીયા, (૧૫) ખોરખાર, (૧૬) કુંવરપુરા, (૧૭) મેનપુરા અને (૧૮) દાંડિયાપુરા તા. વાધોડિયા. દિન ૨૪ની કામગીરી.

૨. મહેસાણા-અમરેલી પ્રાંત. પ્રચારક રા. ભાઈશંકર દીડાભાઈ ઠાકર-
માહે ક્રેબુઆરીમાં-આંતરરુખા મહાલનાં (૧) વ્યાસવાસણા, (૨) ઘડિયા, (૩) ઝંડા (વા.), (૪) શિહોરા, (૫) આંખવેલ; વિસનગર મહાલનાં (૬) જેતલવાસણા, (૭) સાંતી-સણા, (૮) વડુ, (૯) ઉદલપુર, ચાણસ્મા મહાલનાં (૧૦) ધીણોળ; મહેસાણા મહાલનાં (૧૧) પોલીસ હેડ ક્વા. સા. પુ. મહેસાણા, (૧૨) ખામેસણા (૧૩) મોતી દોઉ, (૧૪) પીલુદરા, (૧૫) નાગલપુર (વા.), (૧૬) તાવડીઆ, (૧૭) દેવરાસણ, (૧૮) ખેરવા, (૧૯) મેઉ, (૨૦) લાખવંડ-કામગીરી દિન ૨૩.

૩. વડોદરા મહાલ માનદ પ્રચારક રા. છાયાભાઈ રાયજીભાઈ પટેલ-
આંગરુદથી નવેખર સુધીમાં (૧) પોર, (૨) માંજલપુર, (૩) તરસાવી, (૪) કરચિયા, (૫) સુંદરપુરા, (૬) જાંજુવા, (૭) ખલીપુર.

૪. ભાદરણ મહાલ માનદ પ્રચારક રા. અંબાલાલ દારકાદાસ પટેલ-
માહે જાનેવારીમાં (૧) વટાદરા, (૨) જલસણ, (૩) શીણાવ, (૪) કાણીસા.

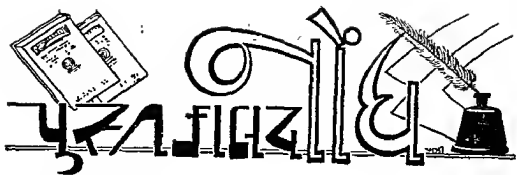
૫. કડી મહાલ માનદ પ્રચારક રા. સીતારામ સોમનાથ; શુકલે-માહે
હિસેખર-જાન્યુઆરીમાં (૧) નંદાસણ, (૨) માયાસળ, (૩) વડુ, (૪) આણંદપુરા, (૫) ચડાસણ, (૬) અંબાવપુરા, (૭) મુલાસણ, (૮) ધુમાસણ, (૯) કૈયલ.

૬. ચાણસ્મા મહાલ માનદ પ્રચારક રા. નાનજીભાઈ જે. પટેલ-માહે
ક્રેબુઆરી માર્ચમાં (૧) ચવેલી, ( ) વડાવલી, (૩) મુદરા, (૪) લણવા.

[સંધિય ૪. ૧૨૮૮]

ચિહ્નો ધર્મક્રિયાનાં અંગ મનાય છે; તેનાં બાહ્યચિહ્નો ધારણ કરવામાં ધર્મ પાળવાપણું શી રીતે છે અને તેનાં ચિહ્નો ધારણ કરવાં કે છોડી દેવાં એ વિષે સ્વ. શ્રી મિનંતલાલ વૈષ્ણવે એક પત્ર લખેલો તે અહીં તેમના મંતવ્યોરૂપે રજૂ કરીને આપ્યો છે. ધર્મચિહ્નો વિષે જાણવા માગનાર એ વાંચી જાય.

આદીનો ભૂમિકર : દેશના કામ કરી શકે તે સૌને કામ આપવામાં આદીનો ઉદ્યોગ કેવો મદદરૂપો છે તે અહીં આકાશ આપી રૂપક કયું છે. મિલકતોગ વિગ ચરખા સંઘના આદી ઉદ્યોગને લગતી વિગતવાર હકીકત એના પુરાવારૂપે રજૂ કરી છે.

વ૦ રા૦ પુસ્તકાલય મંડળ

ફોર્મોની સગવડ:—વિસનગર તથા આતરસુબા મહાલ પુ. મંડળોના મંત્રીઓએ પોતપોતાના મહાથોનાં ગ્રામ પુસ્તકાલયોને હિપથોળી બધી જાતનાં ફોર્મો મંગાવી લીધાં છે. તે જોમને જરૂર હોય તેમણે ત્યાંથી મેળવી લઈને પોતાની સંસ્થાનું વર્ગીકરણ તેમ જ દફતરી કામ ધોરણસર સુવ્યવસ્થિત કરી દેવાની ખાસ બલામણુ. બીજા મહાલ મંડળો પણ આવી વ્યવસ્થા રાખે એ ઇચ્છવા જોગ.

શિક્ષણવર્ગો:—ચાલુ સાથે મહેસાણા તથા વડોદરા પ્રાંતો માટે પુસ્તકાલય શિક્ષણવર્ગો આગામી એપ્રિલ તથા મે માસમાં બરાવાના હોઈ તત્સંબંધી ચાલુ અંકમાં પ્રસિદ્ધ થયેલ જાહેરાત નં. ૩ જોઈ સેવા લાગતા વળગતાએકને બલામણુ !

પરીક્ષાનું પરિણામ:—શિષ્ટવાચનની ૨૧મી પરીક્ષાનું પરિણામ ચાલુ માસે પ્રસિદ્ધ કરાવવાનું બની શક્યું નથી. આવતા માસના અંકમાં જરૂર તેમ થશે.

મંત્રીપદનું રાજીનામું:—વ. રા. પુ. મંડળની રચાપનાથી તે અત્યાર સગી માનદ મંત્રી તરીકે મંડળનું સુકાન સંભાળી મંડળની જમાવટ ને ખીલવણી કરનાર શ્રીયુત બાઈ મણિલાલ મં. કાશીવાળા અંગત રોકાણોને કારણે તા. ૧-૩-૪૨ થી રાજીનામું આપી એ પદેથી છૂટા થયા છે. રાજીનામું મંજૂર કરતી વખતે મંડળની કારોબારીએ એમની એકધારી ખંતીલી સેવાની ખાસ નોંધ લીધી છે.

પ્રાંત પરિષદ:—મહેસાણા પ્રાંતની ૪ થી પરિષદ ચાલુ એપ્રિલ માસની ૧૨ મી ૧૩ મી તારીખે ગુજરાતના સુપ્રસિદ્ધ સાક્ષર શ્રી. રમણલાલ વ. દેસાઈના પ્રમુખસ્થાને ચાણુરમા મહાલના ધીણોજ ગામે બરવાનું હતું છે.

વડોદરા-નવસારી પ્રાંત પ્રચારક:—રા. જગનબાઈએ ચાલુ માસથી નવસારી પ્રાંતની ફેરણી શરૂ કરી હોઈ ગઈ સાલની ફેરણીમાં બાકી રહી ગયેલા પદસાણા, બ્યારા, સોનગઢ, મહુવા મહાલોમાં પ્રથમ કરવાના છે. તે તે તે મહાલના મંત્રી બાઈઓને પોતપોતાની સંસ્થાનું વર્ગીકરણ તેમ જ દફતરી કામ સુવ્યવસ્થિત કરી દેવા પૂરતો સહકાર પ્રચારકને આપવાની તથા જરૂરી ફોર્મો તૈયાર રાખવાની બલામણુ કરીએ છીએ.

કોડીનાર મહાલ પુ. બીજી પરિષદ:—ઘાટવડ મુકામે તા. ૨૨-૩-૪૨ ના રોજ મે. રા. રા. અમરેલી પ્રાંત સુબા સાહેબના પ્રમુખપદે મળનાર છે.

પેટલાદ મહાલ પુ. પરિષદનું ૬૬૦ અધિવેશન:—સિરોલ મુકામે તા. ૧૫-૩-૪૨ ના રોજ શ્રી. ગોકુલદાસ દારકાદાસ રાયચુરાના પ્રમુખપદે મળનાર છે. પરિષદ અંગે એક પુસ્તકાલય તથા આરોગ્ય પ્રદર્શન પણ યોજનાર છે.

મહાલ તરફ શિષ્ટવાચન પરીક્ષા—સિદ્ધપુર મહાલ પુ. મંડળ તરફથી બાળકો માટે લેવાયેલી શિષ્ટ વાચન પરીક્ષા માટે “ મોતીલાલ અમીનભાઈ જીવનચરિત્ર ” મુકરર કરાયું હતું. પરીક્ષામાં ૧૬૦ પરીક્ષ્યો પૈકી ૧૨૭ ઉત્તીર્ણ થયાં હતાં.

પુસ્તકાલયોને મદદ

સા. પુ. ધોનારી (તા. ગણદેવી)ને ૫)તોરણગામના ખંડુભાઈ કલ્યાણજી નાયક તરફથી.

સા. પુ. તોરણગામ (તા. ગણદેવી)ને ૫) બે ઇસમોની તકરારમાં થયેલા સમાધાનથી મળ્યા. સ્તુત્ય.

સા. પુ. કંડ (તા. કડી)ને ૩) પા. રણછોડલાલ પરસોતમદાસ, ૫) પંચાલ આત્મારામ મોતીરામ તરફથી.

સા. પુ. પીપળારી (તા. કોડીનાર)ને ૪) રાજપૂત જ્ઞાતિના આરોટ અયુભાઈ છત્રસિંહ તરફથી. ૧૦) ગામ આગેવાનો તરફથી.

સા. પુ. મણુદ (તા. પાટણ)ને ૨) પાટણના પંચાલ નરભેરામ શિવરામ તરફથી. ૨) સિદ્ધપુરના પંચાલ હરજોવિંદ ઘેલચંદ તરફથી.

સા. પુ. છડીઆરડા (તા. મહેસાણા)ને ૨) લીંચના શા. કસ્તુરચંદ ભાષ્યચંદ, ૨) જ્યુદ્ધજીના શા. શિવલાલ ટોકરશી, ૩) છડીઆરડાના શા. ઘેલચંદ રામચંદ, ૪) છડીઆરડાના પંચાલ જોવિંદરામ ગંગારામ તરફથી.

સા. પુ. કેલીસણા (તા. વિજાપુર)ને ૩. ૩) નુગોરના પટેલ મૂળજીભાઈ અમીચંદ તરફથી.

સા. પુ. ખરસદા (તા. વિસનગર)ને ૫) લીંચના શા. શકરચંદ મનસુખલાલ, ૫) વેડાના શા. ત્રિભોવનદાસ રામચંદ, ૫) પાંચોટના શા. લક્ષ્મચંદ કચરાચંદ.

પુસ્તકાલયપર્વણી—(ગ્રાંઠના પૃ. ૫૮ થી ચાલુ) (૨૮) બાકરોલ તા. પેટલાદ (૨૯) માણેજ તા. વડોદરા (૩૦) સાંતેજ તા. કલોલ, (૩૧) ખેરાળુ, (૩૨) મણુદ તા. પાટણ (૩૩) મોટા આંકડીઆ (૩૪) દહીડા તા. અમરેલી.

પુસ્તકો મોકલ્યાની માહિતી

માહે દેશ્વઆરી ૪૪૨ ની યાદી નં. ૨ : સંખ્યા ૪૩

પાદરા—નેદરા, બ્રાહ્મણવસી.

શિનોર—કુકસ.

કરજણ—ઉરદ.

કડી—ધુમાંસણ, ખાવડ, વીડગ.

કલોલ—મોખાસણ, બાલવા, સમજ, જમલા, ઉનાઢિ, ધાનજ, તારાપુર.

વિજાપુર—ઉપખલ, સોખડા, માણેકપુર, બામણવા, પિલવાઈ, જન્નાલ, પાલડીવ્યાસ, ચડાસણ, કોલવડા, પડુરમા, ગવાડા, મહુડી, બીચોદરા, કુકરવાડા નેપુર આગતોડ, ગેરીતા, પુધરા રણાસણ, દેલવાડા, રીદોલ, બાવસોર.

વિસનગર—ભાન્ડુ, વાલમ, ચિત્રોડા મોટા. મહિલા પુ. વિસનગર. કંસારાકુદ.

સિદ્ધપુર—બાલ પુ. ઉંઝા.

પાટણ—સંડેર.

સાહિત્ય અને સંસ્કૃતિનાં વહેણ

વડોદરાની હુસેન કમિટિ તરફથી તા. ૧-૩-૬૪ ના રોજ “હુસેનદિન” ને. ના. દીવાન સા. ના પ્રમુખપદે ઉત્તવાયો હતો. હિંદુ-મુસ્લીમ એકતા અને સંસ્કૃતિ-વિષયક વ્યાખ્યાનો થયાં હતાં.

ચીન દિન—ગા. તા. ૭-૨-૪૨ ના રોજ હિંદનાં કેટલાંક શહેરોમાં અને વડોદરામાં ને. ના. દીવાન સા. ના પ્રમુખપદે ચીન-દિનનો ઉજવણી થઈ હતી. તે પ્રસંગે હિંદ અને ચીનની સંસ્કૃતિની સમાનતા વિશે જુદા જુદા વ્યાખ્યાનો આપીને વિવેચનો થયાં હતાં.

સાહિત્ય જીવનનું પ્રતિબિંબ—એ વિષય પર મુખ્યમંત્રી કે. આર. કામા ઇન્સ્ટીટ્યુટમાં શ્રીમતી સરોજની નાયકુએ એક જાહેર વ્યાખ્યાન આપ્યું હતું.

કુર્મારશ્રી મોતીસિંહજી મહીડા સ્મારકઅંથ—જાણીતા સદ્ગત સાહિત્યકાર માંડવાના કુમારશ્રી મોતીસિંહજી મહીડાની યાદગીરીમાં એક સ્મારક અંથ પ્રકટ કરવામાં આવનાર છે, જેનું સંપાદન કાર્ય જાણીતા લેખક શ્રી. તારાચંદ પોપટલાલિંગ અંગલજીએ સ્વીકાર્યું છે.

ચિની નેતા દંપતી—માર્શલ અને મેડમ ચાંગ કાઇ શેક હિંદની સુઝાકાતે આવી ગયાં અને બન્ને દેશોના સંસ્કૃતિક સંબંધોની જૂની ગાંઠ દેશબરને તાણ કરાવી ગયાં.

શીતિનિકેતન ખાતેના કવિવર ટાગોર રથપેલા વિશ્વભારતીને માર્શલ ચાંગ કાઇ શેકે રા. પ૦૦૦૦ ની બક્ષિસ આપી છે.

ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદના મંડળ તરફથી એક માસિક પ્રચાર પત્રિકા પ્રકટ થવા માંડી છે. તેમાં ગુજરાતી સાહિત્યને લગતી સ્થળસ્થળની વિવિધ પ્રવૃત્તિઓને લગતી માહિતીઓ પ્રકટ થતી રહેશે.

“સખડી બોલી” હિંદી માસિક બંધ કરવામાં આવ્યું હોય રાષ્ટ્રભાષા પ્રચાર સમિતિ-વર્ધી તરફથી રાષ્ટ્રભાષા સમાચાર નામની માસિક પત્રિકા વાર્ષિક લવાજમ રા. એકથી પ્રકટ થવા માંડી છે.

પ્રાથમિક શાળાઓના શિક્ષકોને તાલીમ—આપવા માટે અમદાવાદ મ્યુનિસિપાલિટી તરફથી પ્રાંચમરી ટ્રસ્ટીસ ટ્રેનિંગ મોડેલ કાઢવા નક્કી થયું છે. ઓવીજ એક કોલેજ આણંદ ખાતે કાઢવાનું સ્વ. મો. ન. અમીન સ્મારક સમિતિ તરફથી પણ વિચાર રાખ રહ્યાનું કેહે છે.

“આર્યકાંડકા” નામનું હિંદી ચોપાનિયું હિંદી સરકારે જપ્ત કર્યું છે.

“વીરમી-સદી” માસિકની આજે જગ્યા સાચવેનાર ગુજરાતી માસિક “નવચેતન”ના સંત્રી શ્રી. ચાંપશીભાઈ ઉદેશી આ વર્ષે પચાસ વર્ષ પૂરાં કરી વનપ્રવેશ કરતા હોવાના ટાંકણે “નવચેતન” માસિકનો આગામી અંક ખાસ તેમની જ કથને લખાયેલા તૈયાર થનાર છે.

જાણીતા, શુ. નવલકથાકાર સાક્ષર શ્રી. રમણલાલ વ. દેસાઈ પણ આ વર્ષે વનપ્રવેશ કરતા હોવાના સમાચાર મળે છે અને તેમનો પણ મુવલ્ય ઉત્સવ ઉજવવાની યોજના વિચારાઈ રહી હોવાનું કેહે છે.

પત્રો શરૂ થયાની માહિતી સન ૧૯૪૧-૪૨

યાદી નં : ૩ : સંખ્યા ૧૦૧

નીચે જણાવેલાં ગ્રામ પુસ્તકાલયો તથા વાચનાલયો તરફથી લોકમંદળની રકમ તથા બજેટ તા. ૧૦-૩-૪૨ સુધીમાં આવી ગયાં છે, એટલે તેમને તા. ૧૬ મી. માર્ચ, ૧૯૪૨ થી પત્રો શરૂ કરાવી આવવાની વ્યવસ્થા થઈ ગઈ છે. હવે તા. ૧૦-૪-૪૨ સુધીમાં જેમની લોકમંદળની રકમ તથા બજેટ આવી ગયાં હશે તેમને એપ્રિલની ૧૬ મીથી પત્રો શરૂ કરવા શોધવું કરવામાં આવશે. યાદી પૈકી તેમ જ બીજાં ગ્રામ પુસ્તકાલયો તરફથી સરકારે પંચાયત મંદેર મેળવવાની પાવતીઓ ખાંતો તરફ મોકલવામાં ન આવી હોય તેઓ સત્વરે મોકલી આપે.

પેટલાદ—રામોદદી.

લાદરણ—વાસણા, સુદણ.

વડોદરા—ધનીઆવી, વડદલા, મહાપુરા, કરાલી, અડદાદપુરા, કુમાડ, બીચા મેદાદ.

પાદરા—શાણપુર, સોખડા રાધુ, મહુવડ, બાણપુર.

કરજણ—સણીઆદ, અભરા, કીયા.

શિનોર—નાના હબીપુરા, પુનીઆદ, મિટાળ, દાંમાપુરા, ગરાડી, દરિયાપુર.

સાવલી—ગોહડા, શાન્તિપુરા, અકરોલ, ઉત્તમનગર.

વાધોડિયા—કરમાલીઆપુરા, ગજદરા.

સાંખેડા—અરીદા, લાહરસ, વડેલી, પાટણા, ઝરવણ, વાઘેયા.

હહેગામ—કકવાડા, ધારીસણા, ધણુપ.

કડી—મણિપુર, વાધરાડા.

કલોલ—છત્રાલ, ધમાસણા, બેંચણ રાડોડ.

વિજાપુર—દેવડા, મહાદેવપુરા, ગણેશપુરા, મારી, અંબેડ.

વિસનગર—રાજગઢ, સવાલા, સુશી.

મહેસાણા—લીંચ, મહેસાણા પોલિસ હેડવાર્ટસ, ખદત્રપુર.

સિદ્ધપુર—મુંડાણા.

ખેરાળુ—હુલુવા, વીડોડા, રોબાસણા, બહાદરપુર, બાજાપુર, કેસીપા, મેળાવા, કરદાનપુરા.

પાટણ—કીલુવા, પાટણ ટાંકવાડા, ખામીઆણા, મેસર, પાટણ બાણ, વીસલ-વાસણા, એંદલા.

આણરમા—જેતપુર, વીરતા, ચડાસણા, સફુવળા, ધાણેધરડા, દાંતરી.

નવસારી—માણેકપુર, આમડપુર.

ગણેદેવી—અખવાડા, માણેકપુર માંસા.

મલસાણા—કડોદરા, સોવાણી.

કામરેજ—દીગસ બાદા.

મહુવા—ઉમરા.

માંગરોલ—પીપોદરા, સીમોદરા, સરદા.

અમરેલી—કેરીઆનાગચ, પીડવાબળ, મોટા આંકડીઆ, મોટા બંડારીઆ, લાસા-

વદર, પીપળગ.

ધારી—ગરમલી.

કોડીનાર—અરજેડા, કાજ, દેવળા.

જોખોડ—ખંડેલીઆ, જોખીડા.

જાહેરાત નં. ૩ સને '૪૧-૪૨

ગ્રામ પુસ્તકાલયોના અંચાલો અને મંત્રીઓ માટે પ્રાંતવાર શિક્ષણવર્ગો.

ગ્રામ પુસ્તકાલયોનું કામ કરનારા મંત્રીઓ તથા અંચાલો માટે પ્રાંતવાર તાલીમ-વર્ગો દર વર્ષે ભરાય છે. તે મુજબ ચાલુ સન ૧૯૪૧-૪૨ની સાથે મહેસાણા અને વડોદરા પ્રાંતો માટેના એ વર્ગો નીચેની વિગતે ભરવાનું દરખાસ્ત છે:—

પ્રાંત	તારીખ: વાર	સ્થળ
૧ મહેસાણા	એપ્રિલની તા. ૨૭-૨૮-૨૯ સોમ, મંગળ, બુધ	વાતકતે ઉત્કૃષ્ટવર મહાદેવમાં
૨ વડોદરા	મે માસની તા. ૧૮-૧૯-૨૦ સોમ, મંગળ, બુધ	નર્મદાતટરથ વ્યાસક્ષેત્રમાં

આ વર્ગો અંગે થતો બધો જ ભોજનખર્ચ રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળ ભોગવી લેશે અને હરકોઈ પુસ્તકાલયના મંત્રી વા અંચાલ હિમેદવારને થતો મુસાફરીખર્ચ જે તે પુસ્તકાલયના બજેટમાં પાડી શકાય તેવી યોજના રહેશે. આ શિક્ષણવર્ગો ચલાવવા માટે રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળના મંત્રીઓ, રાજ્ય વ પ્રાંત પુસ્તકાલય પ્રચારક તથા પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિમાં રસ લેતા જે તે પ્રાંતના બાઇઓ હાજર રહેશે. પુસ્તકાલય ખાતાના અધિકારી સાહેબ પણ આવશે જ.

શિક્ષણવર્ગોનું કામ ત્રણે દિવસ સવારના ૭ા થી ૧૦ા તથા બપોરે ૨ા થી ૫ા એમ બે કક્કે ચાલશે. વચલો વખતે ભોજન, આરામ, વાર્તાલાપ અને રમતગમત વગેરે માટે રહેશે. રાત્રે ૮ા થી ૧૦ સુધીના વખતમાં શક્ય હશે તો મનરંજનનો કાર્યક્રમ રાખવામાં આવશે કે પછી ઉપયોગી છતાં આનંદજનક વાર્તાલાપ ચાલશે. ત્રીજે દિવસે સવારના ભાગમાં શંકાનિવારણનું કાર્ય અને સાંજના ભાગમાં નજીકમાં જેવા જાણુવા જેવું કોઈ સ્થળ હશે તો તેની મુલાકાતે જવાનું ગોઠવાશે.

વર્ગ જે મહાલમાં ભરાય તે મહાલનાં પુસ્તકાલયોના મંત્રી વા અંચાલ પૈકી જેમણે અત્યાર લગીમાં આવા કોઈ પણ વર્ગનો લાભ ન લીધો હોય તેમણે મહાલમાં ગોઠવાતા તાલીમવર્ગનો લાભ અવશ્ય લેવો જોઈએ, એવું ધોરણ ચાલુ સાલથી પુસ્તકાલય ખાતાએ લાગુ પાડ્યું છે. તો વડોદરા પ્રાંતના વર્ગ માટે શિતોર અને તિલકવાડા મહાલોની અને મહેસાણા પ્રાંતના વર્ગ માટે આતરસુબા અને દહેગામ મહાલોની જે પુસ્તકાલય સંસ્થાઓના મંત્રી વા અંચાલ પૈકી જેઓ ખીનતાલીમી હોય તેમણે પોતાનાં નામઠામ, પોસ્ટનું સ્થળ, અબ્બાસ, ઉમ્મર, ધંધો અને પુસ્તકાલય અંગેની કામગીરીની હકીકત સાથેની અરજી અમારા તરફ અવશ્ય મોકલી આપવી. પ્રાંતના ખીજ મહાલોના ધપ્પુક હિમેદવારો પણ જરૂરી હકીકત સાથે પોતાની અરજીઓ મોકલી શકશે, અને તે વર્ગની યત્તા જે ૫૦ ની છે તે પૂરી થતા લગી મંજૂર રખાશે.

મહેસાણા પ્રાંત માટેની અરજીઓ તા. ૨૦ મી એપ્રિલ સુધીમાં અને વડોદરા પ્રાંત માટેની અરજીઓ મેની ૧૦ તારીખ સુધીમાં મળી જવી જોઈએ.

આ શિક્ષણવર્ગો માટે ચાલુ સાલના બજેટમાં સવડ ન રખાઈ હોય તેવાં પુસ્તકાલયોએ જરૂરી રકમ પૂરતો ફેરફાર કરવાનું વાં બીજી વ્યવસ્થા થવા માટે લખાણ પુસ્તકાલય ખાતાના મે. મદદનીશ વ્યવસ્થાપક સાહેબ તરફ આ વાંચતાં બરાબર મોકલી આપવું.

આ વર્ગો માટે જેમની અરજીઓ મંજૂર થશે તેમને વ્યક્તિગત ખર્ચ આપવામાં આવશે, અને તેમણે વર્ગનું કામ કરેલા પ્રથમ દિવસના સવારથી જ શરૂ થવાનું હોવાથી આગલી રાત્રે જ વર્ગના સ્થળે હાજર થઈ જવું જોઈશે.

પથારી, જળપાત્ર વગેરે અંગત જરૂરી સામાન ઉપરાંત પુ. ખાતાના વટહુકમ સૂચનાઓમાં એકીકરણના ત્રણે ભાગો, વર્ગીકરણ પદ્ધતિનું પુસ્તક, પોતપોતાના પુસ્તકાલયનું જનરલ રજિસ્ટર ઉપરાંત વિષયવારી નામવારી પત્રકો તૈયાર થયેલાં હોય તો તે અને રા. બ. ગોવિંદભાઈ દેસાઈકૃત “ ઘરમાં રમવાની રમતો ” એટલું સૌએ લેતા આવવું.

શિક્ષક હશે તેમની કામગીરી ગણાય એ માટે હાજરીના દાખલા શિસ્તના મુજબ આપવાની વ્યવસ્થા રહેશે.

જે તે મહાત્મા બીનતાલીમી મંત્રી કે મંથપાલ પૈકી હરકોઈ એક જથ્થો અને જે તે પ્રાંત ખાતે નવીન ઊધડેલાં ના ઊધડવાના પુસ્તકાલયોનું કામ કરનાર મંત્રી વા મંથપાલને તો આ વર્ગોનો લાભ લેવાની ખાસ ભલામણ કરવામાં આવે છે.

વડોદરા, રા. પુ. મંડળ
વડોદરા,
તા. ૬-૩-૪૨

ના. નં. ચાકસી
સહમંત્રી

બાળક

બાળક આવતી કાલની આશા છે. આજે એ બાળક છે, પણ આવતી કાલે એ નાગરિક બનવાનું છે. મહાત્મા ગાંધી અને જ્વાહર એક વખતે બાળક હતા. વિદુલભાઈ અને વલ્લભભાઈ પણ એક કાળે બાળક હતા. કોણ કહી શકશે કે આપણા ગામમાંથી એવાં રત્નો નહિ પાડે ? પણ એ રત્નો પકવનારની પણ કેટલીક ફરજો છે.

માથાપ તરફથી બાળકને જેવા સંસ્કાર મળશે તેવું તે પાકવાનું. શિક્ષક તો બાળકને પાંચ કે ૭ કલાક ભણાવે છે, પણ માથાપ તો એને ૧૮-૧૯ કલાક ભણાવે છે.

શિક્ષક તો માત્ર મોઢેથી બોલીને ભણાવે છે. માથાપ તો પોતાની રહેણીકરણીથી ભણાવે છે. હવે તમે જ વિચારી જોજો કે માથાપની અને એમની રહેણીકરણીની કેટલી જવાબદારી છે !

(થામણા-બીંતપત્રોમાંથી)

સામાજિક દોહન

મારે મન નિસસ એટલે ?

મારી નિઃશ્ચીનો મોટા ભાગ એ ધર્મના અભ્યાસમાં અને ધર્મગુરુઓ ને ધર્મપુરુષો નેડે બધા ધર્મોની ચર્ચા કરવામાં ગાળ્યો છે, છતાં મને બરોબર બાન છે કે, ઇશુ ખ્રિસ્ત વિષે લખવું, અને મારે મન તેઓ એટલે શું ? તે બતાવવાનો પ્રયત્ન કરવો, એમાં મારી ધૃષ્ટતા જ લાગશે. પરંતુ, હું તે પ્રયત્ન કરું છું તે એટલા જ કારણે કે મારા ખ્રિસ્તી મિત્રોએ અનેક પ્રસંગોએ મને કહ્યું છે કે, હું ખ્રિસ્તી નથી, અને (તેમના જ શબ્દો ઉતારીને કહું છું :) મારા હૃદયના જિંઝાણમાં હું ઇશુને ઈશ્વરના એકમાત્ર પુત્ર તરીકે સ્વીકારતો નથી, એટલે ઇશુ ખ્રિસ્તના બોધનું હાકું રહસ્ય પામવું એ મારે માટે અશક્ય છે, અને મનુષ્યને કદાપિ મળેલા એવા અધ્યાત્મગુણના એ મોટામાં મોટા ઝરાને હું જાણી અને તેનો અર્થ પામી નહિ શકું.

મારી બાળતમાં આ ખરું હોય કે ન હોય, પણ એ દરિયું હું જૂલબરેલું છે, એમ માનવા માટે મારી પાસે કારણો છે. હું માનું છું કે, આ પ્રકારનો અભિગ્રાહ, ઇશુ ખ્રિસ્તે દુનિયાને જે સંદેશો આપ્યો છે, તેની સાથે બંધબેસતો નથી. કેમકે કશોય બદલો માગ્યા વગર પોતાનું સર્વસ્વ આપવું, અને તેનો મેળવનાર કઈ ધાર્મિક માન્યતાવાળો છે તેની પરવા કર્યા વગર, એવા પ્રકારે આપનાર માણસનો સર્વોત્તમ નમૂનો ઇશુ ખ્રિસ્ત હતા. આજ ને એ આપણી માનવદુનિયામાં જીવતા હોત તો, મને ખાતરી છે કે, જેમણે કદી એમનું નામ સ્મરણ નહિ સાંભળ્યું હોય એવા અનેક માણસોને એ દુવા દેતા; પોતે જગત પર જે ગુણોના મૂર્તિમંત પ્રતિનિધિ હતા, તે ગુણો તે માણસોનાં જીવનમાં હોત તો બસ ચાત. તે ગુણો એટલે પોતા જેટલો જ પડોશી પર પ્રેમ રાખવો અને પોતાનાં માનવ-બંધુઓમાં બધાં જ અને ઉદારતાનાં પુણ્ય કામો કરવાં.

ખ્રિસ્તી ધર્મના મહાન ગ્રંથ બાઇબલમાં લખ્યું છે કે, “ પ્રભુ પ્રભુ ” ક્યો કરનાર નહિ, પણ પ્રભુને પ્રિય એવાં કામ કરનાર ” આ વસ્તુ એમને મન સૌથી શ્રેષ્ઠ મહત્ત્વની હતી એમ હું માનું છું.

તો પછી મારે મન નિસસ એટલે શું ? મારે મન તે માનવસંસારના એક મોટામાં મોટા ચુરુ હતા. એમના અનુયાયીઓને મન, તે ઈશ્વરના એક માત્ર “ નીપજેલા ” (‘જિર્ગટન’) પુત્ર હતા. આ માન્યતા હું સ્વીકારું કે ન સ્વીકારું એથી શું નિસસની મારા જીવન પર અસર ઓછી કે વધતી થનારી હતી ? એથી શું એમના સદ્બોધ અને સિદ્ધાંતની અધી ભવ્યતા મને મળતી અટકાવવામાં આવશે ? હું એ માની શકતો નથી.

‘ બિજોટન ’ શબ્દનું રહસ્ય તેના સાદા શબ્દાર્થ કરતાં વધારે ગંભીર: અને કદાચ વધારે ઉમદા હું સમજું છું. મને એમાં વધારે આધ્યાત્મિક જન્મનો અર્થ દેખાય છે. તે મારો અર્થ ખીજા શબ્દોમાં કહું તો ખુદ નિસંસના પોતાના, જીવનમાં તેમના ઈશ્વરસાન્નિધ્યની ચાવી છે; ખીજું કાષ્ટ ન કરી શક્યું તે તેમણે કહ્યું: ઈશ્વરને અને તેના આદેશને તેમણે જીવી બતાવ્યો. એ અર્થમાં હું એમને સમજું છું અને પ્રભુપુત્ર તરીકે ઓળખું છું.

પરંતુ હું જરૂર માનું છું કે, જે રહસ્યના સર્વોચ્ચ ઉદાહરણરૂપ નિસંસ હતો, તે રહસ્યનો કાંઈક પણ અંશ, તેના ગંભીરમાં ગંભીર માનવગત. અર્થમાં હયાત છે જ. આ મારે માનવું જ જોઈએ; ન માનું તો મારે શંકાવાદી બનવું પડે; અને શંકાવાદી બનવું એટલે કશી નીતિમત્તા વગરનું રાજ્ય જીવન જીવવું; અથવા આખી માનવજાતને કપાળે એક નકારાત્મક અંત જ ડામવો, એમ જ એ તો થયું.

એ ખરું કે, યુરોપના યુદ્ધરસિયાઓએ જે ઘાતકી ખૂનરેણ આજે હરીદાર મૂકી છે એ જોઈએ, અને દુનિયાને ખૂણે ખૂણે આજ વ્યાપતાં દુઃખ અને યાતના તથા યુદ્ધ બાદ અચૂક આવતાં ભયંકર જૂખમરો અને રોગચાળો એ બધું વિચારીએ, તો શંકાવાદી બનવાને માટે ચોક્કસ કારણ છે.

આમ છતાં પણ માણસમાં અવતરેલા ઈશ્વરી અંશની વાત ગંભીરતાભેર કાઢી કરી શકે તે રીતે; એ કારણે કે, ત્રાસ અને ખૂનનાં આ કામો માનવ અંતરાત્માને ડંખે છે. માણસ જાણે છે કે તે અશુભનાં પ્રતિનિધિ છે; એની લુદ્ધિ અને હૃદયની ઊંડી ગુફામાં જુઓ તો માણસ તેમના પ્રેરકોસાસ કરે છે. અને વળી, જે માણસ ખોટી શિખવણીથી અવળે પથે પડી કે જૂઠાં નેતાઓને વાદે ચડી બ્રેષ્ટ થઈ જૂસો ન પડે, તો તેના હૃદયમાં ભક્ષાઈતી આંતરપ્રેરણા અને દયાની દિવ્ય ચિરાગ હોય જ છે, કે જે કોક દહાડો જરૂર પૂરવણીમાં ઝળહળી જાય, એમ હું માનું છું; અને એ આખી માનવજાતની અમર આશા છે.

આ દિવ્ય ઝળહળાટનો દાખલો નિસંસની મૂર્તિમાં અને જીવનમાં જોવા મળે છે. પોતાનાં પાપો ઓછાં કરવામાં એમના આ દાખલાનો ઉપયોગ ન કર્યો હોય એવો માણસ અત્યારે હયાત છે કે ક્યારે પણ હયાત હતો, એ માનવાની હું સાક્ષી ના પાડું છું. હા, વગર નવજ્યે માણસ એમ વર્ત્યો હશે. બાકી, ઓછે કે વત્તે અંશે, બધાંનાં જીવન એમની હાજરીથી એમનાં કાર્યોથી, અને એમના દિવ્ય સદેશના શબ્દોથી પદપાયાં જ છે.

દુનિયાનાં જુદા જુદા ધર્મોનાં ગુણો આંકવા અસંભવિત છે, એમ હું માનું છું; અને ઉપરાંત એમ પણ માનું છું કે, એમ કરવા મથવું બિનજરૂરી ને નુકસાનભરેલું પણ છે. મારા મત મુજબ, દરેક ધર્મમાં એકસમાન પ્રેરક ધ્યેય બળ-માનવજીવનને ઉન્નત અને સાર્થક કરવાની અભિલાષા-એ રહેલું છે.

નિસંસના ચમત્કારોનો હું શબ્દાર્થ સમજતો નથી; તેમ કરવું એ તદ્દન મેહત્વરહિત છે, હું તેમને પેઠી દયા અને ભક્ષાઈતી આંતરપ્રેરણાનું નાટ્યરસિક અને ન લુલાય એવું પ્રગટ રૂપ માનું છું; આપણને આખી ગુફા એવો સચોટમાં સચોટ બોધપાઠ એ છે. આ

બોધપાઠ એટલે માણસોને માંદગીમાં ન સજાવવા, અને જગતની નજરે જેમણે પાપ કર્યો છે તેમનો ન્યાય ન તોળતાં તેમને ક્ષમા આપવી, અને નવતર અને શુભતર જીવનમાં સૌ કોઈ પ્રવેશે એવી મદદ કરવી,—એવી અડગ શ્રદ્ધાથી કે, દિવસ બનેલો માણસ પોતાનાં પુરાણાં પાપો ઘોષી કાઢી પુણ્ય-પથે વળી શકે છે.

જિસસના જમાનાનાં સ્ત્રીપુરુષોને જેમ આ બોધપાઠ મળેલો, તેમ જ એ પાઠ આજે આપણી સામે આવીને ખડો છે. આ બોધપાઠ અને પોતાના જીવનરૂપી પાઠ, એ દ્વારા જિસસે માનવજાતને તેના સાર્થકનો ભવ્ય ઉદ્દેશ અને ન્યાય પહોંચાવવા આપણે સૌ માનવોએ હામ ભીડવી જોઈએ, એવું એક ધ્યેય આપ્યું છે. જિસસે બોધેલા આત્મા આદર્શો અને ઉદ્દેશો અને એમના જેવા માનવની હયાતી—આથી કરીને જ હું નિરાશાવાદી ચર્ચ શકતો નથી; પરંતુ ઊલટો આશા ધરું છું અને ઊજળા ભવિષ્યનો મને પૂર્ણ વિશ્વાસ રહે છે.

અને, મેં ઉપર જણાવી એ પ્રકારની ઉન્નતતા અને અર્થપૂર્ણતા જિસસના જીવનમાં રહેલી છે, તેથી હું માતું છું કે, તે માત્ર ખ્રિસ્તી ધર્મની જ માલકીના નથી, પણ આખા જગતના—તેમાં વસતી બધી પ્રજાઓના, બધા લોકોના છે. ક્યો વાવટો, ક્યું નામ કે ક્યું ધર્મતત્ત્વ અપનાવી અમુક લોક કામ કરે છે, યા પરંપરાથી ઊતરી આવેલી કષ્ટ ધાર્મિક માન્યતા તેઓ ધરાવે છે યા કેવી રીતની ઈશ્વરપૂજા કરે છે—એ વસ્તુ અહીં આગળ કશા મહત્ત્વની નથી. *

ગાંધીજી

વડોદરાની લોકોપકારક પ્રવૃત્તિઓ

આપણા દેશનાં હિન્દી રાજ્યોમાં વડોદરાનું રાજ્ય ઘણું આગળપડતું ગણાય છે. પ્રજાની સામાજિક, આર્થિક, ઔદ્યોગિક અને કેળવણીવિષયક ઉન્નતિ માટે એ રાજ્યમાં જેટલાં પગલાં લેવામાં આવ્યાં છે તેટલાં ખીજા કોઈ હિન્દી રાજ્યમાં ભાગ્યે જ લેવાયાં હશે.

વડોદરા રાજ્યની સને ૧૯૩૯-૪૦ ની લોકોપકારક પ્રવૃત્તિનો સંક્ષિપ્ત હેવાલ અમને મળ્યો છે તે ઉપરથી જણાય છે કે ખેડૂતના હિતકારક કાયદા, સહકારી પ્રવૃત્તિ, સ્થાનિક સ્વરાજ્યની સંસ્થાઓ અને આરોગ્ય માટેની યોજનાઓ ઘણા મોટા પ્રમાણમાં આ રાજ્યમાં આયારે અસ્તિત્વમાં આવેલી છે. વડોદરા રાજ્યમાં કેળવણી પાછળ રાજ્યના ઉત્પન્નતું પંદર ટકા જેટલું ખર્ચ થાય છે. રાજ્યમાં ૨,૮૬,૭૧૦ વિદ્યાર્થીઓ અભ્યાસ કરે છે, પ્રાથમિક કેળવણી મફત અને ફરજિયાત છે. પદવીધરા (Graduates) ની કૌશલ્યે ઉપરાન્ત દુષ્કર-ઉદ્યોગ, સંગીત, કલા, ખેતીવાડી, વ્યાયામ, સંસ્કૃત—એ સર્વ પ્રકારના અભ્યાસ માટે સંસ્થાઓ છે. સંગ્રહસ્થાન, ચિત્રસંગ્રહાલય, પુસ્તકાલયો, સ્ત્રીકેળવણીની સંસ્થાઓ, પછાત વર્ગની કેળવણી માટેની સંસ્થાઓ તથા જાત્રાલયો મોટા પ્રમાણમાં વડોદરા રાજ્યમાં છે. ગૃહઉદ્યોગોની ખીલવણી માટે ખાસ યોજનાઓ કરવામાં આવી છે અને ગૃહઉદ્યોગોને ઉત્તેજન

આપવા માટે દર વર્ષે ૨૮૦૦૦ રૂપિયા વગર વ્યાજ અને યોગ્ય હપ્તાઓ દ્વારા ભરપાઈ કરવાની શરતે ધીરવામાં આવ્યા છે. સામાજિક સ્થિતિ સુધારવા માટે—ખાસ કરીને સ્ત્રીઓના વારસાહકકર્તા સુધારા કરવા માટે અને હિન્દુ લગ્નજીવનની વિષમ સ્થિતિ સુધારવાના તથા અસમાન લગ્નોનાં કરુણ પરિણામ ટાળવાના હેતુથી અનેક કાયદા કરવામાં આવ્યા છે. પ્રજાના આરોગ્યવર્ધન માટે ઠેકાણે ઠેકાણે વ્યવસ્થિત વ્યાયામશાળાઓ ચાલે છે અને દવાખાનાં સ્થાપવામાં આવ્યાં છે. કલા—ચિત્રકલા અને સંગીતના ઉત્તેજન માટે સંસ્થાઓ સ્થાપવામાં આવી છે અને કલા ભવન જેવી મોટી સંસ્થા દુનનરઉલોગોના શિક્ષણ માટે મોટે ખર્ચે ચલાવવામાં આવે છે.

આટલી બધી પ્રવૃત્તિ લોકોનાં સર્વ દિશામાં થતી હોવાને હેવાલ વાંચીને એમ જ લાગે કે હિન્દમાં વડોદરાની પ્રજા સૌથી વધારે આગળ, સૌથી વધારે સુખી હોવી જોઈએ. પરન્તુ વસ્તુતઃ તેમ છે ખરું ? પ્રજાની આબાદી માટેની આટલી બધી યોજનાઓ હોવા છતાં બ્રિટિશ રાજ્યની પ્રજા કરતાં વડોદરા રાજ્યની પ્રજાએ વિશેષ પ્રગતિ સાધેલી જણાય છે ખરી ? જો એ પ્રમાણે ન હોય તો લોકોપકારક આટલી બધી પ્રવૃત્તિ નિષ્ફળ અગર ઇષ્ટ પરિણામ ઉપજાવનારી ન હોવાનાં શાં કારણો છે તપાસવાની જરૂર છે.

અમને આ સ્થિતિનાં બે મુખ્ય કારણ જણાય છે કે આ સર્વ પ્રવૃત્તિઓમાં લોકશાસનની—સ્વરાજ્યની—લોકોએ—પ્રજાએ કામ કરવાની નથી. આ સર્વ પ્રવૃત્તિઓનું તંત્ર રાજ્યના અમલદારોના હાથમાં મોટે ભાગે રહેલું છે, પ્રજાને તેમાં બહુ જ થોડો અવાજ છે. અને બીજું કારણ એ પણ હોવાનો સંભવ છે કે આ સર્વ યોજનાઓ જેટલા પ્રમાણમાં કાગળ ઉપર જણાવવામાં આવી છે, તેટલા પ્રમાણમાં તેનો વ્યાવહારિક અમલ કદાચ ન થતો હોય.

લોકોપકારક પ્રવૃત્તિઓ પ્રજાજનો પોતાના જ હાથમાં લે, તેનો વહીવટ પ્રજાજનો જ કરે, તે પ્રવૃત્તિઓ અમલદારના કારભારની કે ખાતાના વહીવટની ન બની જાય એ બાબત ખાસ લક્ષમાં રાખવાની જરૂર છે.

પ્રજાશાસનનો આદર્શ ન્યાં સુધી આ સર્વ પ્રવૃત્તિઓમાં રાખવામાં ન આવે ત્યાં સુધી એ સર્વ પ્રવૃત્તિઓ સાચી રીતે લોકોપકારક પ્રવૃત્તિ થઈ શકતી નથી, પરન્તુ માત્ર યોજનાઓ જ રહે છે.*

૩૦

મનમનામણી

અમારા ગામ નજીકમાં એક નાનકડું ગામડું આવેલું છે. ત્યાં નાગ બાપાનું મંદિર છે. અમારા ગામમાં કે એ નાના ગામડામાં જો કોઈ ગિમાર ઘણું ગુણું હોય, કે બીજી તેવી અણુધારી આદત આવી પડી હોય, તો કેટલાક અધિશક્તિવાળા લોકો નાગ બાપાને ‘દૂધનું બેડું ચડાવવાની’ માનતા કરે છે. અને જો કોઈ ઘણું જાણુ અગર તે આવી પડેલી

આફત દૂર થાય, તો દૂધના બેડાને જદ્દે, નાની દીકરાની જે કુલડીઓ આવે છે તેને બેડું માની, એક કુલડી દૂધની નાગખાપાને ચડાવે છે. અને કહે છે કે, આજ તો નાગખાપાને દૂધનું 'બેડું' ચડાવીને માનતા ઉતારી.

*

એક દિવસ કોઇ બૂદ્ધેયની નાત જન્મવાની હશે. આગલે દિવસે લાડુ બનાવી રાખ્યા. બીજે દિવસે નાત જન્મવા બેડી; કેટલાક બૂદ્ધેયો લાડુ મળવાના હિમંગમાં આમતેમ ખોટી દોઝ-દોડી કરી રહ્યા હતા. તેટલામાં જે ઠેકાણે લાડુ ગોઠવેલા હતા ત્યાં જન્મને એક કૂતરું લાડુ ઉઠાવી આવ્યું. બધા બૂદ્ધેયોએ આ જોયું. હવે શું કરવું તેનો તેઓ વિચાર કરવા લાગ્યા. કેટલાક કહે: બધા લાડુ નકામા થઈ ગયા. પરંતુ જો બધા લાડુ ફેંકી દે તો તુરતમાં એટલા લાડુ અને નહિ અને ખર્ચ પંજી ઘણા આવે. તેમ જ નાત પણ લાડુ જમ્યા વિના કંઈ બેડે! આખરે નાતના પરેશાએ એવો સગવડીઓ નિર્ણય કર્યો કે કૂતરાનું જેટલું વજન હોય તેટલા લાડુ નકામા ગણાય; બાકીના ચાલે. તેથી કૂતરાના વજનની અટકળ કરી તેટલા લાડુ ગાખને ખવડાવી દીધા! અને બાકીના લાડુમાં નાત પણ ખુશીથી જમી રહી. આ તો કીક છે કે કૂતરું હતું પણ કોઇ મોડું જાંટ હોત તો? કદાચ જાંટ તો નાત જમતી હોય ત્યાં ન આવતી શકે, પણ કોઇ અસમસ્ત ગધેડો હોત તો?

*

જો આપણે કોઇ દેડને અડી ગયા હોઈએ તો કહે છે કે જ્યારે નાહીએ ત્યારે આભડછેદ દૂર થાય, પરંતુ જો નાહવાની સગવડ ન હોય તો મુસલમાનને અડી જઈએ તો પણ ચાલે, એવું ઘણે ઠેકાણે માનવામાં આવે છે.

જો જમના નદીમાં સ્નાન કરવાની શક્તિ ન હોય તો 'પાણીથી ભરેલું' એક વાસણ લઈ તેમાં જમનાજીની લોટીનું એક ટીપું નાખી સ્નાન કરવાથી જમના નદીમાં નહાયા જેટલું પુણ્ય મળે છે તેમ ઘણા લોકો માને છે.

શિવરાત્રી, રામનવમી અગર તેવા કોઇ બીજા તહેવારને દિવસે એક ઝન કેળાં, સાણુઓખાની ખીચડી, રાજગરાની એકઠ ઝન પુરી, બાફેલા અને મરી ચડાવેલા મળના થોડાક બટાટા અને એકઠી કે કેસરથી ભભકતો અખીંક શેરનો દૂધનો ખાસો ચડાવીને લહેજતથી આરામખુરશી ઉપર પેટ પર હાથ રાખીને બેઠા હોય, અને પોતાના દિલને ખોટા મનમનામણાં કરતાં હોય કે આજ તો મારે ઉપવાસ છે.

કેટલાંક માણસો ખાસ કરીને સ્ત્રીઓ, શંકર-પાર્વતીનું કે તેવું બીજું વ્રત લે છે. વ્રતમાં એવો નિયમ હોય છે કે જમતાં પહેલાં પોતે શંકરપાર્વતીનું નામ લે ત્યારે જ કોઈ પણ વસ્તુ ખાઈ શકાય. ક્યારેક એકઠમ કકડીને જૂખ લાગી હોય, અને કોઇ બીજું માણસ વ્રતનો જવાબ દેવાવાળું હાજર ન હોય તો છુલસીના ઝાડ સામું જોઈને પોતે બોલે અને તેના જવાબમાં પણ પોતે જ બોલે એટલે સામું માણસ બોલ્યા બરાબર જ માની કોઈ પણ બીજા ખાઈ પી શકાય.*

મગનલાલ જી. વોરા

ગામડાંની સુરક્ષા માટે શ્રીમંતો ગરીબોને સંતોષશે ?

દેશભરમાં આજે બચના ઝોળા પથરાતા થયા છે. શહેરમાં સલામતી નથી ભાસતી, શહેરીઓ ગામડાંગામમાં જઈ વસે છે ત્યારે ત્યાં પણ ભો ખટો છે.

નગરસમિતિઓ શહેરની આંતરિક શાંતિ અને વ્યવસ્થાની યોજનાઓ ઘટે છે, પણ ગામડાંમાં એવો સંપ જામતો નથી. ગામનાં શ્રીમંત અને ગરીબો વચ્ચે ઘણું અંતર છે. એનાં કારણો પણ અનેક છે.

શહેરમાં વસી જેમણે નાગરિકોનો સહવાસ સાધ્યો છે અને ગામડાં ભાંગતાં જેઈ તેનાં કારણોનો તલસ્પર્શી અભ્યાસ કર્યો છે અને એ કચડા-થેલી આમ મળતો જેમણે સંપર્ક સાધ્યો છે, એવા યુજરાતના એક અગ્રણી કાર્યકર્તા શ્રી. ઇન્દુલાલ યાજ્ઞિક આજના ઘેરાતા વાતાવરણમાં અસ્થિર અનેક ગામડાંમાં સંપ જાળવણીના પ્રયાસો નીચેના લેખમાં ર્થિ છે.

જૂનાં રાજનાં તંત્ર બહુ સંગઠિત, સખત ને સચકત નહોતાં. તે વખતના મુસલમાન કે મરાઠા સત્તાધીશો ગામડાંના અંદરના વહીવટમાં હાથ નહોતા ધાલતા. તેથી સર્વે કામ ને લોકોને એકબીજાની મહોબત પર નબળાની ફરજ પડતી. તેથી જ ગામના ટંટા ધરમેજો પંચની મારફત પતાવાતા, ને ગામડાનું રક્ષણ ગામના જ વકાદાર રખાથી થતું.

ગામ પ્રજાનું મટી સરકારનું થયું.

પણ સો દોઢસો વરસથી અંગ્રેજ સરકાર આવી ત્યારથી તેણે જુદી નીતિ અખત્યાર કરી. મહેસૂલની આંકણી ને જમીનની વહેંચણી, ગામડાં ને ગોચરની કાળવણી, દિવાની ને ફોજદારી તકેદારી, દારૂની દુકાનો ને બજાવાની નિશાળો-આ બધી બાબતોમાં સરકારે સીધી સંતો ચલાવવા માંડી. તેથી ગામના મુખી-તલાટી પ્રજાના આગેવાન મટી સરકારના નોકર બન્યા. ગામનો ચોરો ગામ લોકોનું ધામ મટીને સરકારી ઑફિસ બન્યો. ત્યાં મુખી સાથે બેસનારા મોટરા પ્રજાના પ્રતિનિધિ મટીને સરકારના આગળીઆ બન્યા. નવો દીવાની ને ફોજદારી અમલ જોશમેર શરૂ થયો એટલે ગામ પંચાયતો ઘણે ભાગે ભાંગી ગઈ. ગામની સુરેહશાંતિ આગ્રયના પાયા પરથી ખસીને ઉપરી સરકારને આંધીન થઈ.

આર્થિક અને સામાજિક ભેદો

આવા ફેરફારથી ગામડાંમાં જે ઝેરી ને સુઘામી વાતાવરણ ફેલાયું છે તેની બરોબર નોંધ લેવી જોઈએ. પંચના ગમે તેટલા મંત્ર બજાવાથી તે રથપાવાનાં નથી, તેથી કંઈ અર્થ સરવાળો નથી. મુડદાને શણગાર સળવવાથી તેની વાસ ઝોછી થતી નથી, ગામડાંનો આજનો રોગ પિછાનીને તેને હાલવવો પડશે.

ખરી વાત તો એ છે કે ગામેગામ લોકોની વચ્ચે જે જાતના ભાગલા પડ્યા છે. પ્રથમ તો તેઓ આર્થિક રીતિ મુજબ-એક શાહુકાર, જમીનદાર કે માલદાર ને બીજા પાસ ગરીબ-ખેડૂત-મજૂર આવા બે વર્ગમાં વહેંચાયેલા છે. કેટલાક શાહુકારો ઘણા ચકોર;

હોશિયાર ને પ્રમાણમાં સારા દિલના હોય છે. થોડાધણા જમીનદારો મહેનત કરીને ઊંચી જાતની ખેતી કરે છે ને ઢોર પાળે છે. છતાં તેમની મોટા ભાગની આવક લેણદેણ, વ્યાજવટ્ટુ ને ભાગ-સાંચમાંથી જ આવે છે. આ બધો પૈસો ને માલ તેઓ પોતાના ને ખીજા ગામના ગરીબો પાસેથી જ ખેંચે છે. તેને અંજે ખેતી વચ્ચે તકરારો ને બોલાચાલી થાય છે, કોર્ટમાં ઝગડા જાય છે, હુકમનામાં ને જખ્તી થાય છે, તેથી તેમની વચ્ચે સંબંધ ખારો થાય છે.

આ ઉપરાંત ઉપલા, મધ્યમ ને નીચલા વર્ગના લોકોમાં ન્યાત ને કુળના બેદરથી, લગનના ઝઘડાથી ને ખીજાં વેરથી ભાગલા પડે છે. ગરીબ વાણિયા-આદમી ને પાટીદાર-રજપૂતો, વગેરે ઉજળા લોક, ખારૈયા, કોળી, ભીલ, નાયક ને ખીજા રાનીપરજને હલકા ગણે છે; પરિણામે ધૂળગમનની બાબતમાં તેમની વચ્ચે છુપા કે ઉઘાડા વિખવાદ ચાલ્યા જ કરે છે.

જેમને દબાવ્યા એમને સંતોખો:

હવે સમજવાની વાત એ છે કે આ હલકી ગણાતી કામ જ એકંદર ગરીબ હોય છે ને તે જ દેવા ને ગણેાતના ભારણ નીચે દબાએલી છે. તે જ વસતિ સૌથી મોટી છે, ને તે જ વધારેમાં વધારે લડાયક ને મારકણી હોય છે. ગામડાંની શાંતિ કે અશાંતિના આધાર પણ તેના સુખદુઃખ ને ઝાન-અઝાન પર રહે છે. ઉપલા વર્ગે તેમને સરકારી કોર્ટ ને પોલિસની મદદથી દબાવીને જ અત્યારસુધી મેળ માણી છે, પણ હવે સરકાર ખૂનખાર જંગમાં રોકાઈ છે ત્યારે તેમને જ સંતોખીને ગામડાંમાં સુખશાંતિ જળવવાનો અવસર આવ્યો છે.

નવા સંજોગોમાં ગામડાંમાં જૂનાં ઝેરવેર મિટાવીને નવા સંપ સાધવો હોય તો તેમાં માલદાર આગેવાન વર્ગે જ પહેલાં પગલાં ભરવાં પડશે. જો તેમને ફરીથી ગામની મોટી પ્રજાની પ્રીતિ ને પીઠબળ પર રહેવું હોય તો સ્વાર્થત્યાગનો સોનેરી મંત્ર તેમણે શીખવો પડશે; સરકારી કોર્ટનો છંદ તેમને છોડવો પડશે; પોલિસ ને ખેલીફથી ડરાવીને ગરીબો પાસેથી સાંચ-દેવાં કસીને વસૂલ કરવાના રાહ તજવા પડશે. અસહના વખતમાં આવી તકરારો બધી કામનાં પંચ મળાને પતાવતી. ખેડૂત જીવતો રહે ને શાહુકાર છેક પાયમાલ ન થાય એવી રીતે પંચ ચુકાદા આપતી. આ જૂને માર્ગે ન્યાય મેળવવાના કાલમાલદારોએ ગરીબ પ્રજાને પહેલાં આપવા પડશે.

ગરીબો અને બેકારી દૂર કરો.

ઉપરાંત હાલના સંજોગો બ્યાનમાં લખને મોટોરાએ ખેડૂતોને ખાસ છૂટ આપવી જોઈશે. ગઈ સાલમાં રેલ, અનિયમિત વરસાદ ને તમાકુના નમાલા ભાવથી ખેડૂત દુઃખમાં ડૂબી ગયો છે. હજી શિયાળો પૂરો થયો નથી ત્યાં તો આખું વરસ કાઢવાની ચિંતા તેને મૂંઝવે છે. સરકાર પાસેથી આજે રાહતની આશા રાખવી ફાકટ છે. ખરી રાહત તો કંઈક સ્થિતિવાળા મોટાઓએ જ ગરીબોને આપવી જોઈશે. પંચ મેળવવાની પણ રાહ ન જોતાં તેમને સાચ દેવામાં છૂટછાટ મૂકવી પડશે, ને ખેડૂતો સાથે માણસાઈ ને મિહાશથી વર્તાવે તેમનો બાઈ-ચારો મેળવવો પડશે.

ઉપરાંત થોડાધણા લોકો તો આજથી જ બેકાર બન્યા છે, ને રોટીના સાંસા ભોગવે છે. તેમની પાસે કંઈ લેવાની વાત તો બાજુએ રહી, તેમને દુરત જ કામ આપવાની જરૂર છે. મોટા ખેડૂતો તેમને પોતાનાં ખેતર ને કૂવા પર કામે લગાડે. લોકલ બોર્ડ, પંચાયત

અને ધાર્મિક સંસ્થાઓ માત્ર તેમને કામ આપે. વળી આજના મોંઘવારીના સંજોગોમાં સર્વે ગરીબોને રાહત આપવાને સસ્તા ભાવે જરૂરી અનાજ ને સામાન પૂરો પાડવાને દુકાનો ખોલવી જોઈશે. આ તો પ્રાથમિક પગલાં જ હશે, પણ એટલાથી જ સાચો સંપ નહિ સધાય. જૂન્યા પર જોયેથી રોટી ફેંકીએ તેથી તેતું મન ન મેળવાય.

ગરીબ કોમોની ફરજ ઓછી નથી.

મોટી મિલકત કે ન્યાતકુળનાં અભિમાનવાન સર્વે ' ઉંચા ' લોકોએ તજવાં પડશે. આર્થિક અન્યાયથી તેમ જ સામાજિક તિરસ્કારથી જે દિવાલો માથુસ માથુસ વચ્ચે બંધાઈ છે, તે ત્યાગ ને માથુસાધથી જ તોડવી પડશે. બેઝર્ખાંઓ જરા નીચા વળાને દોસ્તીનો હાથ સર્વે વર્ણ તરફ લંબાવશે તો જ તેમનાં દિલ સંધારશે ને સારી સંપર્કકિત પેદા થશે.

ગરીબ લડાયક કામના આગેવાનોએ પણ આજે તેમની જવાબદારી પિછાનવી જોઈશે. તેમના લોકોમાં અજ્ઞાન, વહેમ ને જૂના રિવાજોનું સામ્રાજ્ય ફેલાયેલું છે. તેમણે નિરાળો, રાત્રિશાળાઓ, પુસ્તકાલયો ને દવાખાનાંનો વધારે લાભ લેવા તેમના ભાઈઓને સમજવવું પડશે. ગામના આગેવાનો તેમના તરફ દોસ્તીનો હાથ લંબાવે તે તેમણે ખરા ઉમળકાથી ઝીલવો જોઈએ. તેમના જુવાનીઆને દારૂ, જુગાર વગેરે ખૂરા છંદથી અળગા કરવા જોઈએ. બીનજવાબદાર મૂરખ ને તોફાની માથુસોને તેમણે કાણુમાં રાખવા જોઈશે. તેમણે જ બધાની સાથે રહીને ગામનું જતન કરવાની જવાબદારી લેવી પડશે.

આવી રીતે સર્વેનાં દિલમાંથી જૂનાં ઝેરવેર ને ખેદભાવ કમી થાય ને ખરી એકદીલી ને ભાઈબંધી જાગે તો જ ગામડાંમાં ખરી પંચાયતો સ્થાપી શકાય ને તેની મારફત ગામડાંમાં સુમેલસાંતિ જાળવી શકાય.*

—ધન્ડલાલ યાજ્ઞિક

બળાત્કાર કે શિયળસંગ વખતે શું ?

આ વખત આખા જગતને સારૂ કસોટીનો છે. આ યુદ્ધ ચાલી રહ્યું છે તેમાંથી કોઈ છટકી નથી શકતું. રામાયણ અને મહાભારતમાં કવિની કલ્પનાઓ ખરી છે, પણ એના કતો કેવળ કવિ ન હતા, અથવા તેઓ ખરા કવિ હતા એટલે ઋષિ હતા. તે શબ્દના ચિત્રકાર નહિ પણ મનુષ્યસ્વભાવના ચિત્રકાર હતા. તેથી તેઓએ જે લખ્યું તે એ કાળમાં બન્યું કે નહિ એ જણવાની આપણને જરૂર નથી રહેતી; કેમકે એ બધું આજે બની રહ્યું છે. આજે રાવણોની લડાઈ ચાલી રહી છે. તેઓ અતુલિત બળ બતાવી રહ્યા છે. હવામાં જીડી પોતાનાં અસ્ત્રો ફેંકી રહ્યા છે. પોતાનાં ને પોતે માનેલાં દુરમનોનાં લોહી પાણીની જેમ રેડી રહ્યા છે. કોઈ બહાદુરી તેઓ ન બતાવી શકે એવું તો તેઓની કલ્પનામાંથી નથી આવી શકતું.

આમ મનુષ્ય ન લડે, આમ દેવ તો ન જ લડે; પણ જ લડે. એટલે આપણે જોઈએ છીએ કે મનુષ્યને લક્ષ્ય છોડી છે. શરીર હથપુથ એવા મદમસ્ત સોલ્જરો કે સિપાહીઓ

હુકાનો લૂટે છે ને સ્ત્રીઓની લાજ લૂંટતાં પણ શરમાતા નથી. રાજ્યસત્તા આવે સમયે રાંકડી બને છે. એણે જીલું કરેલું લસકર પોતાની પાશવી હાજતો પૂરી પાડશે જ; રાજ્યસત્તા આંખ આડા કાન કરશે. ત્યાં બધા સોલ્જર કે સિપાહી છે ત્યાં તેઓની આ ટેવ તે પ્રગ્લની ટેવ ગણાય. એટલે સોલ્જર અસુક છૂટ લે એમાં કંઈ શરમ ન મનાય; તે લગભગ સમ્યક્તાનું, રૂપ છે.

પણ હિંદુસ્તાન આ ટેવને સાંખે અથવા તેને સમ્યક્તા ગણવા લગી આવે તેને જમાના જોઈએ. તેથી એક બહેનના પત્રમાં નીચેના પ્રશ્ન મારી પાસે આવ્યા છે:

“૧. કોઇ રાક્ષસરૂપ મનુષ્ય રરતે જતી બહેન ઉપર હુમલો કરે ને સફળ બળાત્કાર કરે તો તે બહેનના શિયળનો ભંગ થયો ગણાય કે ?

૨. આવી બહેન તિરસ્કારને પાત્ર છે ? તેનો બહિષ્કાર કરાય કે ?

૩. આવી સ્થિતિમાં આવતી બહેને શું કરવું ? પ્રગ્લએ શું કરવું ?”

હું માનું છું કે વસ્તુરૂપે તો શિયળભંગ થયો એમ કહેવું જોઈએ, પણ જેની ઉપર સફળ બળાત્કાર થાય તે સ્ત્રી કોઇ પણ પ્રકારે તિરસ્કારને કે બહિષ્કારને પાત્ર નથી; તે દયાને પાત્ર છે. એવી સ્ત્રી તો જાખમી થયેલી છે; તેથી જાખમીની સેવા કરીએ છીએ તેમ તેની સેવા કરવી જોઈએ.

ખરો શિયળભંગ તો તે સ્ત્રીએ કરાવ્યો, જે તે ભંગમાં સંમત થઇ હોય. પણ જે તેનો વિરોધ કરતાં છતાં ધવાઇ તેના શિયળનો ભંગ થયો એમ કહેવા કરતાં તેની ઉપર બળાત્કાર થયો એમ કહેવું વધારે બંધ બેસે છે. ‘શિયળભંગ’ નામોશીનો સૂચક છે ને તેથી ‘બળાત્કાર’નો પર્યાયવાચી ન ગણાય. જેના શિયળનો બળાત્કાર ભંગ થયો છે તેને વિષે કશી નામોશી ન માનીએ તો આવા કિસ્સા છૂપા રાખવાનો રિવાજ પડ્યો છે તે દૂર ચતાં લોકોમાં છૂટથી એની સામે ઉઠાપોઠ થઇ શકે.

અખબારોમાં ખરોખર પોકાર ઊઠે તો જે છંડાડ સોલ્જરો કરે છે તે ધણે અંશે રોક્ષાઇ જાય. સોલ્જરોના સરદાર તેઓને ધણેભાગે રોક્ષી રાકશે.

શહેરોમાં રહેનારી સ્ત્રીમાત્રની ઉપર આને જોખમ તો છે જ, અને તેથી પુરુષોને તેઓને વિષે ચિન્તા વેઠવી પડે છે. તેથી મારી સલાહ એવી છે કે બીકથી નહિ પણ સાવધાની. આતર સ્ત્રીઓએ જાનડામાં જઈને ‘વસ્ત્ર’ ને ત્યાં જામડાંની આનેકબંધ સેવા કરતી. ગામડાંમાં ગ્રામમાં ગ્રામજીવ જોખમ હોવાનો સંભવ છે. એટલું યાદ રાખવું ઘટે છે કે ગામડાંમાં ધનિક બહેનોએ સાદાઈ અને ગરીબીમાં રહેવું પડશે. જો ત્યાં તેઓ ધરેણાં ને કિંમતી પોશાક પહેરી પોતાના ધનનું પ્રદર્શન કરશે તો તેઓ એક જોખમમાંથી મુક્તિ મેળવી બીજું વહોરશે. એવું પણ બને કે ગામડાંમાં એકને બદલે બે વહોરે.

પણ મૂળ વસ્તુ તો બહેનોએ ભયરહિત કેમ ચલાય એ જાણવાની છે. મારો દૃઢ વિશ્વાસ છે કે કોઇ પણ સ્ત્રી, જે નીડર છે, જે એવો દૃઢ વિશ્વાસ રાખે છે કે એની પવિત્રતા જ એના શિયળની સંપૂર્ણ ઢાલ છે, તેનું શિયળ સર્વથા સુરક્ષિત છે. એવી સ્ત્રીના તેજથી જ પરપુરુષ અંબુને લગ્નિજત થઇ જશે. આધુનિક દાળમાં પણ આવી રીતે જમણે પોતાની રક્ષા કરી છે એવી સ્ત્રીઓના દાખલા મળી આવે છે. મારો જાણમાં આવેલી એવી બે સ્ત્રીઓ તો આ લખતાં પણ મારી નજર આગળ તરતી આવે છે. આ લેખ વાંચનારી

બહેનોને મારી ભલામણ છે કે આવી હિંમત તેઓ કેળવે. પરિણામ એ આવશે કે તેઓ ભયમુક્ત થશે ને રહેશે. સ્ત્રીઓમાં રહેલું કંપન એ છોડી દેશે. એવી સ્ત્રીઓને પરીક્ષામાં પાસ થવાને સારૂ કંટુ અનુભવ ઇચ્છવાની મુદ્દલ આવશ્યકતા નથી. એવા અનુભવો કંઈ હમ્મરો કે લાખોને થતા નથી. પ્રત્યેક સોલ્જર પશુ બની બન્ય છે એવો કંઈ નિયમ નથી. એટલી નિર્લ-
જ્જતા લગી જનારા સોલ્જરો પણ ઓછા જ હોય છે. ભયમાં રહેલી સ્ત્રીને ડરાવવા સારૂ એક કિસ્સાનું જ્ઞાન બસ થાય છે. ઝેરી સર્પ સોમાંથી વીસ જ હોય છે. વીસમાંથી પણ કંપ તો કોઇક જ મારે છે. દબાયા વિના સર્પ હુમલો નથી કરતો. પણ એ જ્ઞાન બીકણુને સારૂ કંઈ કામ નથી આવતું. સર્પને જોયો કે તેનું કંપન શરૂ થઈ જાય છે. એટલે નિર્ભય થવાની કેળવણી પ્રત્યેક સ્ત્રીએ મેળવવાની આવશ્યકતા છે. એ કેળવણી માયાપો અને પતિ-
ઓએ આપવાની છે. એ કેળવણી સહેલામાં સહેલી રીતે તો ઇશ્વર ઉપર આસ્થા પેદા કરવાથી મળી રહે છે. અદસ્ય છતાં પ્રત્યેકની રક્ષા કરનારો એ અચૂક સાથી છે. જેનામાં એવી ભાવના પેદા થઈ છે તે બધી જાતના બચાવી મુક્ત છે.

એવી આસ્થા કે નીડરતાની કેળવણી એક દિવસમાં આવતી નથી. દરમ્યાન શો ઉપાય હોઈ શકે એ પણ સમજવાની આવશ્યકતા છે. જે સ્ત્રીની ઉપર એવો હુમલો થાય તે એવે વખતે હિંસા-અહિંસાનો વિચાર નહિ કરે. એ વખતે પરમધર્મ સ્વરક્ષા છે. જે સાધન તે વખતે તેને મુઝે એ વાપરીને પોતાની પવિત્રતાની, પોતાના શરીરની રક્ષા કરે. ઇશ્વરે નખ આપ્યા છે, દાંત આપ્યા છે, જે બળ આપ્યું છે તેનો ઉપયોગ કરશે ને તે ઉપયોગ કરતી તે મરી જશે. દરેક પુરુષ કે સ્ત્રી જેણે મરણનો ભય છોડ્યો છે તે પોતે મરીને પોતાની અને સ્વજનમાત્રની રક્ષા કરશે. સાચી વાત એ છે કે મરણ આપણને ગમતું નથી તેથી છેવટે વશ થઈએ છીએ. કોઈ મરવાને બદલે સલામી પસંદ કરશે, કોઈ પૈસા આપશે, કોઈ મોઢામાં ઘાસ ભેશે, કોઈ કીડાની જેમ પોટે ચાલશે, તેમ કોઈ સ્ત્રી લાચારીથી ખૂઝવું છોડી પશુને વશ વર્તશે. આ વચન મેં તિરસ્કારથી નથી લખ્યું; કેવળ બનેલી હકીકત લખી છે. સલામીથી માંડી શિયળભંગ લગીની ક્રિયાઓ એક જ વસ્તુની સૂચક છે. જીવવાનો લોભ માણસ પાસે શું નથી કરાવતો ? તેથી જીવવાનો લોભ છોડીને જે જીવે છે તે જીવ્યો. 'તેન ત્યક્તેન મુક્તીયાઃ' એ દરેક વાંચનાર સમજાવવાં હૃદયમાં ગાએ. ભરે એ વેદવાક્ય કંઈથી નીચે જાય. કંઈમાં રહ્યું તે ડૂસાની જેમ ગુંગાવશે. હૃદય લગી પહોંચશે તો તારશે. જીવવાનો લોભ તજીને જીવન ભોગવવું એ સહજ ધર્મ થવો જોઈએ.

આ તો સ્ત્રીનો ધર્મ થયો; પણ પ્રેક્ષક પુરુષે શું કરવું ? આનો જવાબ ખરું જોતાં ઉપર આવી ગયો. એ પ્રેક્ષક મટીને રહીક થશે. એ જીમ્મો રહી સાક્ષી નહિ રહે. એ પોત્રિસને ગોતવા નહિ જાય. એ રેલવેની સાંકળ તાણીને પોતાને કૃતાર્થ નહિ માને. તેને અહિંસા આવડે તો તો તેનો ઉપયોગ કરતાં મરશે ને જોખમમાં પડેલી બહેનને ઉગારશે. અહિંસાથી નહિ તો હિંસા કરતો બહેનને બચાવશે. અહિંસા કે હિંસામાં છેલ્લી વસ્તુ તો મરણ છે. મારા જેવો ધડપણથી અશક્ત થઈ ગયેલો, દાંત વિનાનો યુદ્ધી પણ જો એવે સમયે 'એમાં હું કમજોર શું કરી શકું' ? મને તો અહિંસા જ આવડે' કહીને છૂટી પડે તો તેનું માહાત્મ્ય તો તે જ ક્ષણે ધવાયું ને વગોવાયું. કેમકે જો તે એ વખતે મરી પડ્યા તોયાર

થઈ જાય ને વચ્ચે પડે તો પેલી બહેન તો બચી જ સમજવી. એના માનભંગનો સાક્ષી તે નહિ રહે.

આ પ્રેક્ષકને વિષે પણ જે વાતાવરણમાં એવી માન્યતા દાખલ થઈ જાય કે હિન્દુસ્તાનનો કોઈ પણ પુરુષ કોઈ સ્ત્રીનો શિયળભંગ કદી સહન નહિ કરે, તો પશુસિપાહી પણ હિન્દુસ્તાનની સ્ત્રી ઉપર હાથ નાખવાનું ભૂલી જશે.

આપણા વાતાવરણમાં આ તેજ નથી એ તો શરમપૂર્વક કબૂલ કરવું પડે છે. પણ એ શરમને ભૂંસનાર વર્ગ નીકળી પડે તો ઘણું શયું ગણાશે.

જેઓનો સરકારમાં વગવડીલો છે તેઓ એના પણ ઉપયોગ કરે તો કંઈક તો સરકાર પાસે પણ કરાવી શકાય. પણ ' પારખી આશ સદા નિરાશ ' એ વચન આવે વખતે યાદ રાખવાની આવશ્યકતા છે. આવે વખતે આપણળ અને ઈશ્વરળ સિવાય બીજું કોઈની પાસે નથી. જેઓ પોતાનું બળ બીજાઓને વશ કરવામાં વાપરે છે તેમને ઈશ્વરનું બળ મળતું નથી. તેથી તેઓ તે બળનો ક્ષય કરે છે. જે આપણને ઈશ્વરળમાં હોમે છે તે અન્ય બને છે.*

મોહનદાસ કરમચંદ ગાંધી

ઝાંખથી બચવાના ઉપાય

(ચર્ચાકથી ચાલુ)

જુદી જુદી જાતના ઝાંખ અને તેમની વિધ્વંસનશક્તિ વિધેની માહિતી ગયાઅંકમાં આપી. સાધારણ રીતે મોટાં શહેરો પર હાથ એકસ્થોગ્રિવ મીડિયમ કેસ ઝાંખ ફેંકવામાં આવતા નથી, કારણ કે તે બહુ ખર્ચાળ હોય છે. વળી તેનું વજન પણ વધારે હોય તે વિમાનમાં સહેલાઈથી લઈ જઈ શકતા નથી; માટે જ મોટાં શહેરો ઉપર ફ્રેગ્મેન્ટરી ઝાંખ જેવા નાના ઝાંખ જ ફેંકવામાં આવે છે.

હવે ઝાંખહટ્ટા વેળા રક્ષણ માટે શું કરી શકાય તે વિચારીએ.

બહુ જ હાયાં અને મહેલ જેવાં ભવ્ય મકાનો આજના વિમાનયુગમાં ઉપયોગનાં નથી, એ તો દેખીતું છે. જમીન નીચે તૈયાર કરેલાં દર જેવાં આશ્રયસ્થાન (શેલ્ટર્સ) જ રક્ષણ કરી શકે છે. પણ માણસ કંઈ ઉદરની માફક ચોથીસે કલાક દરમાં ન રહી શકે. તેથી ઘર. કારખાનાં, રમતગમતનાં મેદાનો, બાગચા, ચીએટરો, ધોરી રસ્તાઓ એ બધાંની નજીક શેલ્ટર્સ કરવાની જરૂર છે, જેથી રોજિંદો બચવાર ચાલુ રહી શકે ને હલ્તા વખતે તેમાં દોડી જઈ આશ્રય લઈ શકાય.

સાર્વજનિક સ્થળોમાં બંધાવેલાં શેલ્ટર્સ બહુ મોટાં હોવાં જોઈએ. વળી તેમાં ફેટલો વખત રહેવું પડશે તે નક્કી ન હોવાથી તેમાં શ્રદ્ધ હવા, પીવાનું પાણી વગેરેની સગવડ તેમ જ સંડાસની વ્યવસ્થા પણ કરવી જોઈએ. ખાનગી ઘર પાસેનાં શેલ્ટર તો, ઘરનાં બધાં

માણસોને ખેસવાની જગ્યા મળી શકે તેટલાં જ મોટાં હોય તો પણ ખસ છે. અહીં તો આપણે ઘરમાં અથવા તો ઘરની નજીકમાં આંધવામાં આવતાં શેડરની જ ચર્ચા કરીશું.

ધરગથ્યુ શેડર માટે સારામાં સારી જગ્યા ભોંયર છે. પણ જૂની પદ્ધતિથી આંધેલાં ભોંયરાં નકામાં થઈ પડે છે. કારણ કે કદાચ ઉપરની ઇમારત જમીનદોસ્ત થઈ જાય તો પણ ભોંયરાનો ઉપયોગ ભાગ પડે નહિ તેટલો મજબૂત હોવો જોઈએ. વળી ભોંયરામાં ઝડપથી જઈ શકાય તેટલા માટે ઘરની બહાર ન જતાં અંદરથી જ જવાનો માર્ગ હોવો જોઈએ. ખુલ્લા મેદાનમાંના શેડરની દીવાલને આગુપાગુ પડતા બામ્બની કણીઓની ભીતિ હોય છે તે ભોંયરાને હોતી નથી. ભોંયર જૂની પદ્ધતિનું હોય તો રિન્-ફોર્ડ કાંકીટની દીવાલો અને ગર્ડર મૂકીને તેનો ઉપયોગ ભાગ મજબૂત કરવો જોઈએ.

નવાં મકાન બંધાવનારાઓએ જમીનની નીચે એક ભોંયર અવશ્ય બંધાવવું જ જોઈએ. ભોંયરાનો બીજો પણ એક લાભ છે. બામ્બ કાટવાથી હવાનું દબાણ પહેલાં એકાએક વધીને પછી તદ્દન ઓછું થઈ જાય છે અને તેને પરિણામે બહારની દીવાલો પડી જવાનો ભય રહે છે. પણ ભોંયરાની બહારની બામ્બુ તો જમીન નીચેની માટીથી રક્ષિત હોય છે તેથી તેની બામ્બુઓને કંઈ પણ ભય રહેતો નથી. ભોંયર મકાનના મધ્ય ભાગ નીચે જ રાખવું એ વધારે સહીસાક્ષમતીબરેલું છે. પાણીની ટાંકી નીચે અથવા કોઈ પણ વજનદાર ભાગ નીચે ભોંયર ન હોવું જોઈએ. હવા તથા પ્રકાશ માટે એકથી દોઢ ઇંચ ગર્ડા પોલાદનાં બારણાં રાખી શકાય. બામ્બની અસરથી કાચ ફૂટી જઈ અંદરના માણસોને ઇજા ન પહોંચાડે માટે બારણાં વાયરગ્રાસનાં રાખવાં. વાયરગ્રાસ તૈયાર કરતી વખતે તેમાં ભોખડના તારની જગ્યા ખેસાડેલી હોય છે, જેથી કાચ ફૂટે તો પણ જળાને લીધે તેના કટકા જ્યાં ને ત્યાં જ લટકતા રહે છે; છૂટા પડી પસરતા નથી. ભોંયરાના પ્રવેશદ્વારમાં અને બારીઓમાં, ઝેરી યાદુથી રક્ષણ કરવા માટે ખાસ તૈયાર કરવામાં આવતી જગ્યા ખેસાડવી જોઈએ. તે વ્યવસ્થા ન થઈ શકે તો અંદરના પ્રવેશ માણસ પાસે ઝંસ-મારક હોવો જોઈએ. કદાચ ઉપરની ઇમારત ભોંયરા પર પડે અને દાદર તૂટી જાય, અથવા કોઈ પણ કારણને લીધે દાદરનું બારણું ઉઘાડવું અશક્ય બને, તો બહાર નીકળવા માટે બીજો એક ચોર દરવાજો રાખવો અને તેમાંથી કણીઓ અંદર ન આવી શકે તેની ગોઠવણ રાખવી.

બારીઓ બિલકુલ ન હોય અને પ્રકાશ માટે વીજળીના દીવાની ગોઠવણ કરવામાં આવી હોય, તો માણસ દીઠ આશરે સો ઘનફૂટ જગ્યા જોઈએ; એટલે તેમાં ૭ ક્લાક બેસી શકાય. દાખલા તરીકે ૧૦×૬ ફૂટ અને ૮ ફૂટ ઊંચું ભોંયર હોય તો અંદરની જગ્યા ૪૮૦ ઘનફૂટ થાય. તેમાં પાંચ માણસ રહી શકે. જો એકાદ બારીની અંદર ફિલ્ટર ખેસાડીને અંદરની બામ્બુએ ફિલ્ટરમાંથી હવા શોષી લેવા માટે વીજળીનો પંખો (ભોંયરામાં) રાખવામાં આવ્યો હોય તો માણસદીઠ ૫ થી ૬ ચોરસફૂટ જગ્યા જોઈએ; એટલે કે ઉપરની જગ્યામાં ૧૦ માણસ રહી શકે. ભોંયર જેમ ઓછું પહોળું તેમ સારું. ૧૦×૮ ફૂટ કરતાં ૧૨×૫૫૫ ફૂટનું સારું. તેના કરતાં ૧૬×૫ ફૂટનું અને તેના કરતા પણ ૧૮×૪૫ ફૂટનું વધારે સારું. ઝેરી બામ્બ કેંકવામાં આવે તો જે જમીનની સપાટીથી ૨૫-૩૦ ફૂટ ઊંચાઈએ હવા શુદ્ધ હોય છે; એટલે ભોંયરાના ઉપલા ભાગમાંથી ૨૫-૩૦ ફૂટ ઊંચી નળી બિલી કરી ઉપરની હવા અંદર લાવવાની યોજના કરી હોય તો ફિલ્ટર કે પંખાની જરૂર રહેતી નથી. પણ આવી નળી

જામગીરના વખતે ટકવી મુશ્કેલ છે. ભોંયરામાં ભેજ ન આવે, ફુંગાંધ ન આવે અને બહારથી પાણી અંદર ન પેસે તે માટે વ્યવસ્થા કરવી જરૂરી છે.

જેમણે નવાં મકાનો બાંધવાનાં હોય તેમણે યોગ્ય ઠેકાણે ભોંયરાની યોજના કરવી જરૂરી છે; પરંતુ ઘરની દીવાલો હંમેશા મુજબ પથ્થરની કે છંટની બાંધવીને માળ ઉપર માળ ચડાવીને વજન વધારવાને બદલે ઠેકઠેકાણે પોસાદના થાંભલા અને ગર્ડર બાંધી કરી-તેવું, અથવા તો રિઇન્ફોર્સ્ડ કોંક્રીટના થાંભલા અને ગર્ડરનું, ચોકડું બનાવવાની વચ્ચે સામાન્ય રીતે થાય છે તેમ પથ્થર તથા છંટનું ચણતરકામ થવું જોઈએ. આથી ઉપરનો બધો ભાર થાંભલા પર જ આવે અને જામગીરી એકાદ ભીંત પડે કે મકાનનું ચોકડું જરા નમી પડે તો પણ ઉપરનો બધો ભાર ઇમારતને ઇજા કરી શકે નહિ. આંગણામાં, લાકડાનું ચોકડું બનાવવાની તેમાં દીવાલો બાંધવાની જે જૂની પદ્ધતિ છે તેના જેવી જ આ યોજના છે. ફક્ત લાકડાકામને બદલે પોસાદી ગર્ડર અથવા રિઇન્ફોર્સ્ડ કોંક્રીટ વાપરવામાં આવે છે તેટલો જ ફેર છે.

રહેઠાણના મકાનમાં ભોંયર ન હોય તો બહારની બાજુએ ઘરને અડીને જમીન પર ઘરની નજીકની જમીનમાં શુભારે સાડાચણ ફૂટ લાંબો મકાનના પાયા જેટલો ઊંડો ખાડો ખોદવો. તેની આગળ સાડાચાર ફૂટની જગ્યા છોડી શુભારે ૫ ફૂટ લાંબો અને ૬ ફૂટ ઊંડો ખાડો ખોદવો. ઓરડી ૪૫ ફૂટ લાંબી અને ૧૦ ફૂટ પહોળી જોઈતી હોય તો તેટલી જગ્યા વચ્ચે છોડી બંને બાજુએ એવા જ ૫ ફૂટ લાંબા અને ૬ ફૂટ ઊંડા ખાડા ખોદવા. આ બધામાં જમીન સુધી કોંક્રીટ ભરવો. ત્યાર પછી ઓરડી જેટલી જગ્યા વચ્ચે ખાસી રહેવા દઇ ચારે બાજુ ૪૫ ઇંચ લાંબુ છંટનું અને રેતી સીમેન્ટનું વાટાકામ કરાવવું અને તે ચારે બાજુએ એકેક ફૂટ થાય એટલે તેની આગુઆગુ ભરવી. આ પ્રમાણે જમીનની અંદર ૭ ફૂટનું કામ થાય એટલે ઉપર એક વાટાકામ જેટલી જ જાડી કામના ગોઠવી દેવી અને તેને મથાળે બીજો બે ફૂટ જાડો કોંક્રીટનો ચર કરવો. ત્યાર પછી એક બાજુએ દોઢ ફૂટ અને બીજી એટલે કે ઘરની બાજુએ ૭ ફૂટ જાડી રિઇન્ફોર્સ્ડ કોંક્રીટ ભરવી, અને તે પર ઓરડીની ત્રણે બાજુએ રેતીના કાથળા મૂકવા જરૂર. પ્રમાણે તળિયે ૪૫ ઇંચ કોંક્રીટ અને તે પર લાદી પાથરવી. અલગત, ઘરની ભીંતમાંથી ઓરડીમાં જવા માટે એક દરવાજો અને જમીન પર જતરવા માટે પગથિયાંની વ્યવસ્થા કરવી. આ પ્રમાણેની ઓરડી બનાવવાથી તેના પર કદાચ પાંચસો કે હજાર પૌંડનો જામગીર પડે અથવા તો તેના પર ઘર ગળાડી પડે તોપણ અંદરનાં માણસોને જરા પણ ઇજા પહોંચતી નથી. અંદરની બાજુએ છંટનું કામ થયું હોય કોંક્રીટ ભરવાનું કામ સહેલું બને છે. આયુ જ કામ બહારની બાજુએ કરી બંને વચ્ચે કોંક્રીટ ભરી હોય તો વધુ સુગમતા થાય છે.

હવે મકાનની આગુઆગુના કોંપાઉન્ડમાં જમીનની નીચે ભોંયર કેમ તૈયાર કરવું તેના વિચાર કરીએ. જમીનની નીચે ભોંયર બનાવવામાં બે બાબત તરફ લક્ષ આપવાની જરૂર છે. (૧) વરસાદને લીધે, અથવા તો જામગીરી અસરથી નળ ફાટી જાય છે તેને લીધે, ભોંયરામાં પાણી પેશી જાય તો પ્રલયકાળ જેવી સ્થિતિ થાય. (૨) ભોંયરામાં જવા માટેનું બારણું માણસ સહેલાઈથી અંદર જઈ શકે તેવું અને જામગીરી કણીઓથી સુરક્ષિત હોવું જોઈએ. ઘણી જુદી જુદી કંપનીઓએ તૈયાર કરેલા (બોંયરાના) છટા ભાગ (Sparo part) વેચાતા મળે છે. તે એકજ કરી, જમીનમાં ખાડો ખોદી તેમાં શેટર મૂકી ઉપર માટીનો ચર

પાયરી દષ્ટિએ એટલે બસ. આવા શેલ્ટરમાં ' બાગમનો શેલ્ટર ' (Booth's Garden Shelter) ઉલ્લેખનીય છે. જમીનમાં દસપાસ ફૂટ ઊંડો ખાડો ખોદી તેમાં પહેલાં લોખંડી ગડર અને ઑગલ આયર્નનું ચોકકું બેસાડી તે પર મજબૂત પતરાં બોલ્ટથી જડી દેવાં. પતરાં ઉપર સીમેન્ટ કોંક્રીટનો થર પાયરી તે પર ત્રણપાસ ફૂટ જડો માટીનો થર કરવાથી શેલ્ટર તૈયાર થઇ જાય છે.

આટલી જ સહેલાઈથી કોંક્રીટના નળનો શેલ્ટર તૈયાર કરી શકાય. છ થી સાત ફૂટ વ્યાસના છ ફૂટ લંબાઈના રીઇન્ફોર્સ્ડ કોંક્રીટના નળ મળે છે. હિંદુસ્તાનમાં પણ લુખ પાઇપ કંપની આવા નળ બનાવીને વેચે છે. જમીનમાં ખાર તેર ફૂટ ઊંડો ખાડો ખોદી તેમાં બે કે વધારે નળ એકત્ર કરી, નેટલી જરૂર હોય તેટલી લંબાઈનો શેલ્ટર બનાવી શકાય છે. નળની ઉપર દોઢ બે ફૂટ કોંક્રીટનો થર અને તેની ઉપર છ ફૂટ માટીનો થર કરવાથી સારી રીતે રક્ષણ થઇ શકે છે. નળના એક અથવા બન્ને મુખ આગળ કોંક્રીટના પડદા મૂકી તેમાં પોતાની બારણાં મૂકી શકાય છે. બંને મુખ ઉધાડાં રાખીએ તોપણ વાંધો નથી. ફક્ત મુખ પાસે કણીઓનો પ્રતિબંધ કરવા માટે, પડદા જેવી ભીંત તૈયાર કરવી જોઇએ. અંદર જતી વખતે દરેક જણે પોતપોતાનો ગેસમાસ્ક પાસે રાખી લેવો જોઇએ. આ જાતનો શેલ્ટર ઘરની બહારની બાજુએ જમીનની નીચે ગોઠવીને તેનો ઉપયોગ બોંયરા તરીકે થઇ શકે છે.

હવે જમીનની ઉપરના ભાગના શેલ્ટરનો વિચાર કરીએ. આ પ્રકારના શેલ્ટરમાં લોક-ગ્રિયતાની દષ્ટિએ જોતાં ઍન્ડર્સન શેલ્ટર પહેલે નંબરે આવે છે. ઈંગ્લંડમાં ૧૯૩૯-૪૦ માં સાત કરોડ પૌંડને ખર્ચે છ મહિનામાં ૯ લાખ ઍન્ડર્સન શેલ્ટર્સ તૈયાર કરી પંચાયત લાખ લોકોના રક્ષણની વ્યવસ્થા કરવામાં આવી. જે કુટુંબને આ શેલ્ટર મફત આપવામાં આવ્યો છે; અને પચાસ કરતાં વધારે મજૂર જે સ્થળે કામ કરતા હોય તેવાં કારખાનાંઓએ પોતપોતાના મજૂરો માટે શેલ્ટર્સની વ્યવસ્થા કરવી જ જોઇએ એવો કાયદો કર્યો.

ઍન્ડર્સન શેલ્ટર ઘરથી પંદરવીસ ફૂટ દૂર ત્રણ ફૂટ ઊંડો ખાડો ખાડો ખોદી તેમાં ગોઠવવામાં આવે છે. તે મજબૂત પતરાંનો હોય છે, તેની લંબાઈ સાડાઝ ફૂટ, પહોળાઈ સાડા-ચાર ફૂટ અને ઉંચાઈ છ ફૂટ હોય છે. તેનું વજન ૮ હંડ્રેડ હોય છે અને તેમાં ૪ થી ૬ માણસો બેસી શકે છે. વધુ માણસોના સમાવેશ કરવો હોય તો બે શેલ્ટરને જોડી-ચારેક માણસો વધુ સમાઇ શકે છે. ચૈનલ આયર્નનાં બડાં મજબૂત પતરાં બેસાડી છૂટા ભાગ બોલ્ટથી જોડી કમાન જેવો આકારનો શેલ્ટર ઘર બેઠા ગોઠવી શકાય છે. ખોદેલી માટી, ઉપર પાયરવામાં કામ આવે છે. એક કે બે મજલાનું ઘર હોય તો ઘરની ઉંચાઈ નેટલે દૂર શેલ્ટર ગોઠવવો જોઇએ. અંતર પંદર ફૂટથી વધારે હોય તો પ્રવેશદ્વાર પાસે કાચી છિંતની અગર માટીની દીવાલ બાંધી કણીઓથી દારુનું રક્ષણ કરવું જરૂર છે. અંદર છિંતની કે કોંક્રીટની જમીન બનાવવી. ઈંગ્લંડમાં આવા છ માણસ માટેના શેલ્ટરના આઠ પૌંડ બેસે છે. પરંતુ સુકરર જગાએ લાવીને ગોઠવવો. ફરસજી, છત, આગળની ભીંત, રેતીની ગુણો વગેરે મળીને કુલ ખર્ચ ૧૯ પૌંડ થાય છે. આવા ઘણી જાતના શેલ્ટર્સ મળી શકે છે, પણ બધામાં તત્ત્વ એક જ છે.

ઝેરી વાયુથી રક્ષણ કરવું બહુ મુશ્કેલ છે. બોંયરામાં બારી હોય તો તેને ફક્ત પોતાનો બારણાં રાખ્યાથી કામ સરતું નથી. પણ બાજુની સપાટીઓમાં કાચી પૂરીને તેની તીરાડો

બંધ કરવી જોઈએ. દીવાલમાં બારીક ચીરા પડ્યા હોય તો સીમેન્ટથી તે બંધ કરવા જોઈએ. ખાસ કરીને બહાર વાયુ હોય અને બંધ ભોંયરામાં બહારથી ઠંડા માણસને અંદર દાખલ કરવું હોય ત્યારે આરણું ઉઘાડવું પડે છે, અને તેમ કરવામાં જોખમ છે. માટે જ ભોંયરાનું પ્રવેશદ્વાર અને સીડીનું દ્વાર એ બે વચ્ચે એકાદ માણસ ઉભો રહી શકે તેવી એક ચોરડી રાખવામાં આવે છે. તેમાં એક વખતે એક જ માણસને લાવી સીડીનું દ્વાર બંધ કરી દેવામાં આવે છે; પછી ભોંયરાનું પ્રવેશદ્વાર ઉઘાડી માણસને અંદર લઈ લઈને તે બંધ કરી દીધા પછી જ બીજા માણસને સીડીના દ્વારથી દાખલ કરવામાં આવે છે. આવી ચોરડીને 'ઝેર લોક' કહે છે.

પ્રજ્વલક બાંધથી રક્ષણ કરવા માટે ઘર ઉપર અગાસી હોવી જોઈએ. તેના પર એકાદ નડો ઝેરફાટનો થર હોવો જોઈએ. નળિયાંવાળું છાપરું હોય તો છાપરાની નીચેના મેડા પર લાકડાં છાણું વગેરે સહેલાઈથી સળગી ઉઠે તેવા પદાર્થ રાખવા નહિ. છાપરાના લાકડકામને કાયરગ્રુહ પેઇન્ટના એકાદ બે હાય મારવા. ટૂંકમાં, એકાએક આગ ન લાગે એવી વ્યવસ્થા કરવી.

રક્ષણ માટે જે જુદા જુદા પ્રકાર વર્ણવવામાં આવ્યા છે તે પૈકી કયા પ્રકારમાં કેટલું રક્ષણ થાય છે તેનું પ્રમાણ બતાવવામાં આવ્યું છે.* કેશવલાલ કા. જાની

પુસ્તકાલય ખાતુ

સાર્વજનિક પુસ્તકાલય શાખા

સૂચના નંબર ૨૦ સન '૪૧-૪૨

વિષય

શિક્ષણવર્ગોમાં બીનતાલીમી મંત્રી-ગ્રંથપાલોએ અવશ્ય હાજર રહેવા બાબત

ચાલુ સન ૧૯૪૧-૪૨ ના પુસ્તકાલય શિક્ષણવર્ગો મહેસાણા પ્રાંતના આંતરસુબા મહાલે તથા વડોદરા પ્રાંતના શિનોર મહાલે બરવાની યોજના છે. મહેસાણા પ્રાંતનો વર્ગ આંતરસુબા મહાલના વાઘજીપુર ગામની પાદરે આવેલા વાત્રક તટસ્થ શ્રી ઉત્કૃષ્ટેશ્વર મદા-દેવના સ્થાનકમાં, અને વડોદરા પ્રાંતનો વર્ગ શિનોર મહાલમાં રેવાતટસ્થ શ્રી વ્યાસજીવ્રમાં બરવાનું કરાવ્યું છે. રાજ્યનાં તમામ પુસ્તકાલયોનું કામ કરનાર મંત્રી વ ગ્રંથપાલ બાઇઓ જરૂરી તાલીમ પામેલા હોય એ ખાસ છટ લાગણું હોવાથી ચાલુ સાલના આ વર્ગો આંતર-સુબા અને દહેગામ મહાલો માટે તથા શિનોર અને તિલકવાડા મહાલો માટે ફરજિયાત કરાવવામાં આવે છે. તો મગફળ મહાલોની પુસ્તકાલય સરચાઓના જે મંત્રી વા ગ્રંથપાલ બાઇઓએ અત્યાર આગમ્ય ઠંડા પછી શિક્ષણવર્ગોના લાભ ન લીધો હોય તેમજ ચાલુ અંકમાં આ બાબત પ્રસિદ્ધ થયેલ રાજ્ય પુ. મંડળની જાહેરાત નં. ૩ માં જણાવેલી વિગતો સાથે જાહેર કરાયેલી મુદતની અંદર અરજ મોકલી આપવી.

વડોદરા,
તા. ૯-૩-૪૨

ઉ. મો. પટેલ
મદદ. વ્યવસ્થાપક

આવતા માસની કાર્યદિશા

- (૧) ગ્રામ પુસ્તકાલયોના મંત્રીઓ પોતાના પુસ્તકાલયનું વર્ગીકરણ અધુરું હોય તે પૂરું કરે અને ખાતામાં તે સંબંધી નિવેદન કરે.
- (૨) સેન્ટરની શાળાના મુ. શિક્ષકો પોતાની તાબાની શાળાવાળાં ગામોનાં પુસ્તકાલયોની તપાસણી વર્ષના પહેલા છ માસમાં કરવા ઠર્યા છતાં હજી ઘણા થોડા જ મુખ્ય શિક્ષકોએ દફતર તપાસણી કરી છે; તો તે બાઇઓ આ કાર્ય જલદી પૂરું કરી અમને ખબર આપે.
- (૩) ત્રિમાહી નિવેદનો મોકલવા તજવીજ કરો.
- (૪) ગ્રામપંચાયતની મદદ તુર્ત મોકલો, નહિ તો પુસ્તકો મોકલતાં જે રકમ લાહેણી નીકળશે તે જે તે પુસ્તકાલય પાસેથી વસૂલ લેવી પડશે. ગ્રામપંચો અને પટેલ સાથે સહકાર રાખી માગણીની રકમ વેળાસર મેળવવા તથા તે બાબે જરૂરી તમામ તજવીજ કરવા મંત્રીએ ખાસ કાળજી લેવી.
- (૫) પરિષદોમાં થયેલા ઠરાવોનો અમલ ધરાવતી કરશે એવી આશા છે.
- (૬) પ્રજાના સામાન્ય લોકોમાં ઘેર ઘેર મફત વાચન મળે અને ગરીબ લક્ષ્મણોમાં જ્ઞાનનો ફેલાવો થાય તથા પુસ્તકવાચન માટે રસ ઉત્પન્ન થાય એવા પ્રયાસો કરો અને એને લગતા અતુલ્ય પુસ્તકાલયના તંત્રી તરફ મોકલો.
- (૭) રોજમેળ રોજનો રોજ લખવાનો વહીવટ જો કોઈ ન રાખતા હોય તો તે સત્વર દાખલ કરશે.

વડોદરા,
તા. ૬-૩-૪૨

ઉ. મો. પટેલ
મદદનીશ વ્યવસ્થાપક

સુબંધ ખાતે મળનાર

અખિલ હિંદ પુસ્તકાલય પરિષદનો કાર્યક્રમ

અગાઉ દૈનિકે તેમ જ 'પુસ્તકાલય' માસિકના ગયા અંકમાં જાહેર થયા પ્રમાણે સુબંધ યુનિવર્સિટી હોલમાં તા. ૩-૪-૪૨ થી તા. ૬-૪-૪૨ સુધીના દિવસોએ ભરાનાર અખિલ હિંદ પુસ્તકાલય પરિષદનો નીચે પ્રમાણે કાર્યક્રમ નક્કી થયો છે, જે પરિષદમાં ભાગ લેના આવનાર અંત્યપાલો તેમ જ સદ્ગૃહસ્થો માટે સદરહુ પરિષદના માનદ મંત્રી, શ્રી. ડૉ. જોષી તરફથી જાહેર કરવામાં આવે છે.

શુક્રવાર તા. ૩-૪-૪૨

અ. હિં. પુ. પરિષદ અંગે ભરાનાર પ્રદર્શનનો ઉદ્ઘાટનવિધિ સમારંભ યુજરાતી સાક્ષર શ્રી. કનૈયાલાલ માણેકલાલ મુનશી એઓશ્રીના સુભ હસ્તે થશે.

શનિવાર તા. ૪-૪-૪૨

સુબંધ યુનિવર્સિટીના વાઇસ ચાન્સેલર શ્રી. આર. પી. મસાણીતું પરિષદઉદ્ઘાટન સમારંભ વેળાતું ભાષણ. * પરિષદના સ્વાગતપ્રમુખ, દિવાન બહાદુર શ્રી. કૃષ્ણલાલ મોહનલાલ ઝવેરી, માણ ન્યાયાધિશ એઓશ્રીતું ભાષણ * અખિલ હિંદ પુસ્તકાલય મંડળના માનદ મંત્રી તરફથી પરિષદ સુબંધમાં બોલાવ્યા બદલ સુબંધ યુનિવર્સિટીને માટે તેમ જ સ્વાગત સમિતિને માટે આભારદર્શન * પરિષદ પ્રમુખ નામદાર હિંદ સરકારના ડેપુટી ખાતાના વડા શ્રીયુત્તમ જોન સારજન્ટ, સી. આઇ. ઇ. એઓશ્રીતું ભાષણ * સ્વાગત સમિતિને "તાજમહાલ"માં ખાણું * પરિષદનો અધિવેશન-સમારંભ * સ્વાગતપ્રમુખ તરફથી પરિષદના મહેમાનોને યુનિવર્સિટી ગાર્ડન્સમાં ટી-પાર્ટી.

રવિવાર તા. ૫-૪-૪૨ તથા સોમવાર તા. ૬-૪-૪૨

સુબંધ શહેરમાંનાં કેટલાંક પુસ્તકાલયો તથા પ્રિન્ટિંગ પ્રેસની મુલાકાતે પરિષદના મહેમાનો * પુસ્તકાલયશાસ્ત્ર અને પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિ વિષે વાંચવામાં આવનાર કેટલાક નિબંધો * કારોબારી સમિતિની સભા. જનરલ મિટિંગ, ઠરાવો અને તે ઉપર થનાર વિવેચન * વાંચવામાં બાકી રહેલા નિબંધો તથા બાકી રહેલાં પુસ્તકાલયોની મુલાકાત * પ્રમુખતું ઉપસંહાર ભાષણ-ઉપસંહાર * અખિલ હિંદ પુસ્તકાલય પરિષદના જનરલ સેક્રેટરી ડૉ. પી. એમ. જોષી તરફથી આભારદર્શન.

ઉપર મુજબના ભરચક કાર્યક્રમ બાદ પરિષદના કામગીરી સમાપ્તિ થશે.

પરિષદમાં ભાગ લેવા આવનાર મહેમાનો માટે રહેવા તથા જમવાની સગવડ માટે અત્રેનાં કેટલાંક નિવાસસ્થાનો-હોલ્સ અને હોટેલ્સ-જેવાં કે આર્થનિવાસ હોલ, ભારતીય હોલ, યુનિવર્સિટી હોટેલ અને હોટેલ વગેરે સુવ્યવસ્થિત સ્થાનો શાકાહારી તેમ જ બીન-શાકાહારી માટે યોગ્ય દર નક્કી કરવામાં આવ્યાં છે, જે માટે પરિષદના સેક્રેટરી શ્રી. જોષીને યુનિવર્સિટી લાયબ્રેરી, સુબંધ એ સરનામે લખવાથી જ્યાં, જેવી રીતે, જેવી જાતના ખોરાકની જરૂરીઆત હોય ત્યાં તે પ્રમાણે વ્યવસ્થા રાખવા, પરિષદના સભ્યથી નિદાન એક અઠવાડિયું અગાઉથી જણાવેથી તે માટેનો પ્રારંભ કરવામાં આવશે. અ. હિં. પુ. મંડળના સભાસદોને આમંત્રણ પત્રિકા તેમજ કાર્યક્રમ મોકલવામાં આવેલો છે જ, જે પરિષદમાં ભાગ લેવા આવનાર સદ્ગૃહસ્થોએ તેમની પાસેથી જાણી લેવો. દૈનિક વર્તમાનપત્રોમાં માર્ચ આખર સુધીમાં, કાર્યક્રમમાં કંઈ ફેરફાર કરવાની જરૂર જણાશે તો, તે ફેરફાર સાથેનો કાર્યક્રમ જાહેર કરવામાં આવશે.

પેટલાદ મહાલ છંદી પુસ્તકાલય પરિષદ

સુ. સિદ્ધાલ : તા. ૧૫-૩-૪૨

પ્રસુખ : શ્રી. ગોકુલદાસ દ્વારકાદાસ રાયચુરાનું લાપણુ

બહેનો અને લાઇઓ,

હીરા નહિ મોતી નહિ,
માયું નહિ ધન લાભ કંઈ;
રાજ નહિ ને પાટ નહિ;
સત્તા તણા ઉચાટ નહિ.
સૂરજ ઉગે ત્યાં યાચવા,
માગી ઉભું કર જોડી હું;
જીવન એવું આપજે,
નિત પુસ્તકો સાથે રહું.

પૂર્વમાં આછી આછી લાલી પ્રકટે, સૂર્યનારાયણનાં તેજકિરણો આવકારવા ઉપાદેવી અવનીતે આરે-જિતરે, એ વખતે જોતે સાચું જીવન જીવવું છે, જોણે જીવનને જીવી જાણવું છે, માણી જાણવું છે એવો પૃથ્વીનો માનવી તેજના એ મહાન દેવ, પ્રકાશના એ પ્રજ્ઞ સૂર્યનારાયણને આવકારતાં કહે છે કે:—

ભલે ઊગ્યા જાણ;
જાણ તિહારાં લાપણું

સૂરજદેવને જ શબ્દોમાં આવકાર આપવું એ ચારણી કવિહૃદય સૂરજદેવ છે એટલે એને આવકારે છે એમ નથી. ત્યારે છે શું ? શા માટે રોજ પૂર્વ દિશામાં સુખ રાખી હજારો અને લાખો આત્મણો જ્ઞાનના આચાર્યો, મહર્ષિઓ અને સંત-મહંતો રોજ પ્રાતઃસંધ્યામાં એકસરખા લીન થઈ જાય છે ?

એનો જવાબ બહુ દૂર છે. સૂરજનારાયણને પ્રથમ પગલે અવનીનાં અંધારાં આથમે ૧ અને પૃથ્વીને પાટલે અજવાળાં આવી જોડે છે. એ અજવાળું—એ પ્રકાશ-સૃષ્ટિમાં સંજીવની મરે છે. એટલે સૂરજની પૂજા એ પ્રકાશની પૂજા છે.

અંધારામાંથી અજવાળામાં લઈ જવાની પ્રાર્થના ભારતવર્ષમાં યુગયુગથી એકસરખી ચાલી આવે છે. એ પ્રાર્થનાનો અર્થ એ છે કે: ‘ હે પ્રજ્ઞ, મને અજ્ઞાનમાંથી જ્ઞાનમાં લઈ જા. ’ અજ્ઞાન એ અંધારું અને જ્ઞાન એ અજવાળું.

અને એટલા માટે જ કવિ સૂર્યોદય પ્રસંગે યાચે છે કે એને હીરા મોતી કે ધનલાભ જોષિતા નથી, અને રાજપાટની તમન્ના નથી: એને તો માત્ર જરૂર છે જ્ઞાનજીવન જીવવાનો. અને એટલા માટે જ એ કહે છે કે:—

‘ નિત પુસ્તકો સાથે રહું. ’

કંઈક એવી ભાવનાથી આપણે અહીં ગ્રામ્ય જીવનના વાતાવરણમાં એકાદ મળ્યા

છીએ. વક્તા હો કે શ્રોતા હો, ઠરાવ ઘડનાર હો કે ઠરાવ મૂકનાર હો, અંચપાલ હો કે અંચના વાંચનાર હો પ્રમુખ હો કે સ્વયંસેવક હો, તંત્રી હો કે મંત્રી હો, સહુ આજે ' નિત પુસ્તકો સાથે રહું ' એ ભાવનાને જીવંત રાખવા આજે આ મીઠો સહકાર સાધી રહ્યા છીએ.

વડોદરા રાજ્ય અને વડોદરા રાજ્યની પ્રજા સહજાગ્યશાળી છે કે આજે સહુના હૃદયામાં અનવાળાં જગાવવાની ભાવના એકસરખી જગી રહી છે.

પુસ્તકાલય પરિષદની પ્રવૃત્તિ એ રીતે મારે મન તો એક ખાસ જરૂરની પ્રવૃત્તિ છે. આ પ્રવૃત્તિને કોઇ ત્રણ દિવસનો તમાશો ન માને, કોઇ બાપણપોરોનો અખાડો ન ગણે. કોઇ ઠરાવોની જાળ ન સમજે, એવું હું માગી લઉં છું. હું તો આવી પુસ્તકાલય પરિષદોને ઠેરઠેર અનવાળાં જગાવતાં જંગમ તીર્થની રૂક્ષામાં મૂકું છું. લોકવેણુ છે કે જ્યાં ' પંચ ત્યાં પરમેશ્વર ' એ વેણુ જો સાચાં હોય તો આવી પરિષદની પ્રવૃત્તિમાં આપણી સાથે પરમેશ્વર છે અને હોવો જ જોઇએ.

અને પરમેશ્વર સાથે હોય એટલે આપણે હાથ જોડીને જેસી રહીએ અને પરમેશ્વર આપણું કામ કરી આપે એમ કોઇ માની લેશે નહિ. એને માટે તો શ્રીકૃષ્ણે ગીતાજીમાં અર્જુનને કહ્યું કે " હે અર્જુન, તારું નિયત થયેલું કાર્ય તું કર " એ રીતે આપણે સહુએ પણ આપણું નિયત થયેલું કાર્ય કરવાનું છે.

પરિષદનો પ્રમુખ હોય એ બાપણુ આપીને બાગી જાય એટલું એને માટે બસ નથી. એણે તો ખીજ પરિષદ બરાબ ત્યાં સુધી જે સ્થળે પરિષદ બરાબ હોય, જે ઉદ્દેશ્યો પરિષદની એક મળા હોય ત્યાંના કાર્યકરોને એ ઉદ્દેશો સફળ કરવામાં સર્વ પ્રકારે સાચ આપવો જોઇએ. પરિષદના મંત્રી હોય એણે જે ઠરાવો થયા હોય એ ઠરાવોનો અમલ કરવા માટે ખાસ કાળજી રાખવી જોઇએ. ઠરાવોમાં હાથ જોડ્યો કરનારા પ્રતિનિધિઓએ મંત્રીના એ કાર્યમાં સાચ આપવો જોઇએ.

પરિષદોમાં ઝાઝા ઠરાવો કરવામાં હું પોતે અંગત રીતે માનતો નથી. કામળસોહામણી એકવીસ ઠરાવ કરતાં, અમલમાં મૂકી, સફળ એવો, એક ઠરાવ કર્યા પછી પરિષદ મારે બસ છે. એક ઠરાવમાં નિયત થયેલું કાર્ય જો પરિષદ કરી બતાવે તો આવતે વર્ષે આપણે સહુ જરૂર એક કદમ આગળ વધી શકીશું.

સુંબાઈના એક અગ્રગણ્ય શહેરી અને ધનાઢ્ય પુરુષ સાથે ગામડે ગામડે પુસ્તકાલયો અને વાંચનાલયો સ્થાપવા વિષેની ચર્ચા કરવાનો મને પ્રસંગ સાંપડ્યો. એ પ્રસંગે એ ચર્ચાના નવનીત તરીકે એક એવો સુદો નીકળ્યો કે પુસ્તકાલયો અને વાંચનાલયો શરૂ કર્યા પછી એનો ઉપયોગ કેવો થાય છે એ વિષે આપણે કાળજી રાખીએ છીએ ખરા ? ગામમાં ક્યા પ્રકારનો વાચકવર્ગ છે, એને ક્યા પ્રકારનું વાચન આપવું જોઇએ, ગામમાં ભણેલા ઠેટલા છે, એનું ભણતર ક્યાં સુધીનું છે, એને કેવું વાચન પચશે, કેવા વાચનથી એના જીવનનું ઘડતર થઈ શકશે એ વિષે ગામવાર કોઈએ તારવણી કરી છે ખરી ?

આ પ્રશ્ન એટલા માટે પુછાયો કે એ શ્રીમંત ગૃહસ્થ પોતા તરફથી ચાલતા એક

ગામડાના પુસ્તકાલયમાં ગયા. ત્યાં એણે કેટલાંક એવાં પુસ્તકો જોયાં કે જેમાંનું એક પશુ પુસ્તક એ ગામના વાચકોએ કાઢ દિવસ ઉઘાડવાની તકલીફ લીધી નહોતી. એણે અંથપાઠને આ વિષે સફળ ઉંડાણમાં ગિતરીને પૂછ્યું. અંથપાઠે પ્રમાણિકપણે એવો જવાબ આપ્યો કે 'શેઠ, હું તો મારું પુસ્તકો આપવાનું નિયત થયેલું કાર્ય કરું છું. આપના મુંતીમે આ પુસ્તકો પસંદ કરીને મોકલ્યાં છે. શેઠ અંથપાઠને પોતાને ઉતારે બોલાવીને કહ્યું કે 'જો, તમે આ પુસ્તકાલયના અહીં મુખ્ય પુરુષ છો. આ પુસ્તકાલયને સફળ બનાવવું એ તમારા હાથમાં છે. હું તો પૈસા આપી છું. કેવાં પુસ્તકો અહીં વધુ વંચાય અને વાંચીને એનો જીવનમાં કેટલો ઉપયોગ થઈ શકે એ તમે વધુ સમજો. એક માણસ તમારી પાસે આવીને એક પુસ્તક માગે તે તમે એ પુસ્તક એને આપો. એટલાથી જ તમારું કામ પૂરું થતું નથી. તમે આટલાં જ કામને તમારે માટે નિયત થયેલું માનતા હો તો એમાં તમારી થોડી ગેર-સમજ થાય છે. અંથપાઠ તો વાચકવર્ગની નાડીના ધમકારા પારખી શકે એવો હોવા બોધ્યો. વાચકવર્ગને અમુક પ્રકારનું વાચન આપવાથી એના જીવનનું ઘડતર થઈ શકશે એવું જે સાચે સ્વરૂપે સમજી શકે એ જ સાચો અંથપાઠ.

કાઠિયાવાડના એક રાજવી સાથે વડોદરા રાજ્યની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ વિષે વાતો કરી એમના રાજ્યમાં એ પ્રવૃત્તિ શરૂ થાય એવા અભિલાષ હું સેવતો હતો. પુસ્તકાલયો અને વાચનાલયોની યોજના એ રાજવીએ મારી પાસેથી સાંભળી લીધી. અને એ દક્ષ રાજવીએ વાતચીતમાં એકે મુદ્દા તરફ મારું ખાસ લક્ષ્ય ખેંચતાં કહ્યું કે 'પુસ્તકાલયોનો જે મુખ્ય અમલદાર હોય એની કાર્યપ્રણાલી ઉપર જ પુસ્તકાલયની ચડતીપડતીનો આધાર છે. એ સંસ્કારી હોય તો પુસ્તકાલયો ને વાચનાલયોને આર્થ સંસ્કૃતિની અંગા-અમુના બનાવી શકે છે. એ કોઈના પક્ષ ન કરે ને તટસ્થપણાથી દરેક ગામને સલાહ આપે, એની દોરવણી કરે. કોઈ પશુ અનિષ્ટ તત્ત્વ, પ્રજાજીવનને હજીનારી વસ્તુ અને માનવી તરીકે મિટાવી દેનાર સાહિત્યથી એમના હાથ નીચેનાં પુસ્તકાલયો દૂર રહે એને માટે એ ખાસ કાળજી રાખે.'

પુસ્તકાલયો અને વાંચનાલયોને અંગે આ રીતે જેનું જે ને નિયત થયેલું કાર્ય છે એ જો સહુ સહકારથી કરે, સમજીને કરે, આ પ્રવૃત્તિથી પ્રજાનું ઘડતરકાર્ય થાય છે એવી નેમથી કરે તો, પુસ્તકાલયો એ આયોજ્ય દેવમંદિર છે એવી પ્રતીતિ મહત્ત્વે યતાં વાર નહિ લાગે.

વડોદરા રાજ્યની આ પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિની સફળતાનો સર્વ આધાર રાજ્યનું મુખ્ય પુસ્તકાલય ખાતું, પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ લિમિટેડ અને જીલ્લાં જીલ્લાં પુસ્તકાલયો, એ ત્રણના સહકાર પર મુખ્યત્વે રહેતો છે. એ બહા, વિષય અને મહેનતી ત્રિમૂર્તિ સમી ત્રણે સંરચાઓમાં જો સુમેળ રહે, પ્રજાકલ્યાણની દૃષ્ટિએ એ ત્રિપુટિ જો પોતાનું નિયત થયેલું કાર્ય કર્યે જાય તો માત્ર ભારતવર્ષની નહિ, પણ એક દિવસ એવો આવશે કે, જગતની શિક્ષિત પ્રજાએ પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિ માટે વિશ્વામિત્રીના તટ પર જિએત્ર વડોદરાને આંગણે પ્રેરણા ગેળવવા જરૂર આવશે.

આપણી પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિને વેગ આપવાનો એક મોઢો હમણાં આવ્યો છે, એ તરફ આપણું લક્ષ્ય ખેંચ્યા વિના હું રહી શકતો નથી. વર્ષોથી ગામડામાં અજ્ઞા-ગામડાઓમાં પાછા

જાઓ-Baok to Village-એવા સાદ ચારે તરફથી સંભળાતા હતા. એ સાદ સાંભળવાતી ઠાઠને કુરસદ નહોતી. શહેરમાં કમાઈ શ્રીમંતો જન્મભૂમિમાં પાંચ પચાસ હજાર ખરચી મકાનો બંધાવે, પણ એ મકાનમાં આવીને વસવાની એમને પુરસદ નહોતી. બહુ બહુ તો એમની માંદગી આવીને ઠાઠ ઠાઠ વાર એ મકાનોમાં આવીને વસતી. અર્થાત્ મકાન બંધાવનાર ગંભીર માંદગીમાં સંપેદાય ત્યારે જ દેશમાં આવીને રહે એવી સ્થિતિ હતી. આજે એ સ્થિતિમાં પલટો આવ્યો છે. કાળ ઝડપથી કામ કરી રહ્યો છે, મનુષ્યમત સંસ્કૃતિદાનમાંથી પસાર થઈ રહી છે. અર્ધી સદી સુધી જનમોમકાનનાં દર્શન કર્યાં નહોતાં એવાં કંઈક શ્રીમંત કુટુંબો શહેરોમાંથી આજે ગામડામાં આવી વસ્યાં છે. એ કુટુંબો પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિમાં રસ લેય એ માટે આપણે ખાસ પ્રયત્ન કરવાના છે. વર્ષો સુધી પરદેશ રહેતો એ શ્રીમંતવર્ગ પુસ્તકાલયોની પ્રવૃત્તિમાં રસ લેય તો આપણાં પુસ્તકાલયો આજે છે તેથી વધુ સમૃદ્ધ જરૂર બને. એ પરદેશી બનેલા શ્રીમંતોનો સહકાર મળતાં પુસ્તકાલયો સારા અને શિષ્ટ લેખકોનાં પુસ્તકો નવેસરથી વસાવી શકે. સરકાર સાથે પ્રજાના શ્રીમંતવર્ગ તરફથી મળતી મદદ આ રીતે પુસ્તકાલયોને અને વાચનાલયોને વધુ પુસ્તકો, વધુ માસિકો, વધુ સાપ્તાહિકો અને વધુ દૈનિકો મેળવવામાં જરૂર સરજતા કરી આપશે. ગામડાંઓનાં પુસ્તકાલયો આ તકનો સદુપયોગ કરે એવી સૂચના આટલા થોડા શબ્દોમાં કરી લેવાનું મેં ઉચિત માન્યું છે.

પુસ્તકાલયો અને વાંચનાલયોને અંગે ઉમેશ ચર્ચાતા વિષયોને ફરી ફરી ન રપર્સતાં એક મુખ્ય કાર્ય આપણી આ પરિષદ બે ઉપાડી લેય તો સિદ્ધાંત ગામની આ પુસ્તકાલય પરિષદની પ્રવૃત્તિ સમગ્ર મહાગુજરાતને ઉપકારક થઈ પડશે એમ હું માનું છું.

ગુજરાતી સાહિત્યનાં સૌ ઉપયોગી પુસ્તકોનાં નામો ગુજરાત આજે શોધી રહ્યું છે. કેટલાંક પત્રોએ એવાં નામો બહાર પાડવાના પ્રયાસો કર્યા છે અને કરે છે, પણ મોટે ભાગે એનું પરિણામ સંતોષકારક આવ્યું નથી ને આવવાનું થે નથી. ગુજરાતમાં આજે વાડાઓ અને પક્ષોનો મોટો રોગ લાગુ પડ્યો છે. જ્યાં એવો રોગ હોય ત્યાંથી સાચાનાં દર્શન દુર્લભ છે. એટલે આપણી બે આ પરિષદ એ કામ ઉપાડી લેય અને પેટલાદ મહાલનાં પુસ્તકાલયોના ગ્રંથપાલોને એ કામ બે સોંપાય તો વાચકોની દૃષ્ટિએ ઉત્તમ લાગતાં સૌ ઉત્તમ પુસ્તકોનાં નામ ગુજરાતને સાંપડે. દરેક પુસ્તકાલયના વાચકો પાસેથી મેળવેલાં એ નામો એકઠાં કરી જે પુસ્તકોને વધુ ગામે પસંદ કર્યાં હોય એવાં સૌ પુસ્તકોનાં નામ આપણે ગુજરાત સમક્ષ મૂકી શકીએ તો મહાગુજરાતનાં સર્વ પુસ્તકાલયોને પુસ્તક પસંદ કરવાની બાબતમાં સાચું માર્ગદર્શન મળે.

પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિ એ તો મારી પ્રિય પ્રવૃત્તિ છે અને મારું ચાલે તો હું તો મારી સર્વ શક્તિઓ આ જ્ઞાનની પરબોને ચરણે ધરવામાં પાછી પાની ન જ કરું. હું તો હંમેશાં આયા કરું છું કે:-

‘ નિત પુસ્તકો સાથે રહું. ’

આપે આ પરિષદનું મુકાન મારા હાથમાં સોંપી અને આ જંગમ તીર્થની યાત્રાએ તોતર્યો છે એ માટે આપનો હું ઋણી છું. ઇન્છું છું કે આપ અને હું આપણાં નિયત થયેલાં કાર્યો પ્રભુકૃપાથી પાર ઉતારીએ.

વડોદરા રાજ્યનાં પુસ્તકાલયો માટે

શ્રી. રમણલાલ દેસાઈ, કવિવર ટાગોર, શરદ્દાસ, નિરુપમાદેવી
બંકિમબાસુ વિ. લોકપ્રિય લેખકોનાં

છેલ્લાં નવાં બહાર પડેલાં પુસ્તકો

શ્રી. રમણલાલ વસંતલાલ દેસાઈ

કવિવર ટાગોર

(૧) નાના કુટુંબીસ ૧-૦-૦
(શ્રી. દેસાઈનું નવું પુસ્તક)

(૧) નગરલક્ષ્મી ૨-૮-૦

(૨) મારું જીવન ને કાર્યક્ષેત્ર ૧-૧૨-૦
શ્રી. દેસાઈ અનુવાદિત રેત્રી
રોડનું જીવનચરિત્ર

(૨) માધવી ૧-૪-૦

(૩) આનંદી ૨-૮-૦

(૪) વિભાવરી ૨-૮-૦

(૫) બાલી ૨-૮-૦

(૬) ભાષ્યભક્ત ૨-૮-૦

શરદ્દાસ

(૧) કૃષ્ણવતી ૨-૦-૦
(શરદ્દાસની તદ્દન નવી સર્જન
નવલકથા)

નિરુપમાદેવી

(૧) રયામણી ૩-૦-૦

(૨) શરદ્દાવંદના ૨-૮-૦
(અનુવાદક: શ્રી. રમણલાલ સોની)

(શ્રી. ભોગીલાલ ગાંધી અનુવાદિત
સર્જન નવલકથા)

(૩) ત્રિવાલિતા ૩-૦-૦
(શરદ્દાસ સંપાદિત)

(૨) પતિપત્ની ૨-૦-૦

(૪) ગાંધીમુખ ૨-૮-૦
(શ્રી. રમણલાલ સોની અનુવાદિત
ફેલ્ડી નવી સર્જન નવલકથા)

(શ્રી. રમણલાલ ગાંધી અનુવાદિત
હૃદયભેદક વાતો)

(૫) કર્મલિની ૩-૦-૦
(શરદ્દાસ સાથે બાર બંગાળી
સાક્ષરોએ લખેલી સર્જન નવલકથા)

(૩) બહેન ૩-૮-૦

(૬) જયશ્રી ૩-૮-૦
(શરદ્દાસ સાથે ખીજ લોકપ્રિય
લેખકોએ લખેલ સર્જન નવલકથા)

(નિરુપમાદેવીની વખણાયેલી
અત્યુત્તમ નવલકથા)

બંકિમચંદ્ર ચટ્ટોપાધ્યાય કૃત

(૪) અનપૂર્ણાનું મંદિર ૨-૦-૦

શ્રીદેવી ૩-૮-૦
(બંકિમબાસુની સર્જન નવી નવલકથા)

(જે સર્જન નવલકથા દ્વારા શુભરાતે
નિરુપમાદેવીને પિછાન્યાં છે)

એન. એમ. ઠક્કરની કંપની

બુકસેલર્સ અને પબ્લીશર્સ
૧૪૦, પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ : મુંબઈ ૨.

નઓ-Bank to Village-એવા સાદ ચારે તરફથી સંબળાતા હતા. એ સાદ સાંભળવાની કોઈને કુરસદ નહોતી. શહેરમાં કમાઈ શ્રીમંતો જન્મભૂમિમાં પાંચ પચીસ હજાર ખરચી મકાનો બંધાવે, પણ એ મકાનમાં આવીને વસવાની એમને કુરસદ નહોતી. બહુ બહુ તો એમની માંદગી આવીને કોઈ કોઈ વાર એ મકાનોમાં આવીને વસતી. અર્થાત્ મકાન બંધાવનાર ગંભીર માંદગીમાં સપડાય ત્યારે જ દેશમાં આવીને રહે એવી સ્થિતિ હતી. આને એ સ્થિતિમાં પહોંચી આવ્યો છે. કાળ ઝડપથી કામ કરી રહ્યો છે, મનુષ્યજાત સંક્રાંતિકાળમાં પસાર થઈ રહી છે. અર્ધી સદી સુધી જન્મભોમકાનાં દર્શન કર્યાં નહોતાં એવાં કંઈક શ્રીમંત કુટુંબો શહેરોમાંથી આને ગામડામાં આવી વસ્યાં છે. એ કુટુંબો પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિમાં રસ લેય એ માટે આપણે ખાસ પ્રયત્ન કરવાના છે. વર્ષો સુધી પરદેશ રહેશે એ શ્રીમંતવર્ગ પુસ્તકાલયોની પ્રવૃત્તિમાં રસ લેય તો આપણાં પુસ્તકાલયો આને છે તેથી વધુ સમૃદ્ધ બનવાને. એ પરદેશી બનેલા શ્રીમંતોને સહકાર મળતાં પુસ્તકાલયો સારા અને શિષ્ટ લેખકોનું પુસ્તકો નવેસરથી વસાવી શકે. સરકાર સાથે પ્રજાના શ્રીમંતવર્ગ તરફથી મળતી મદદ અરીતે પુસ્તકાલયોને અને વાચનાલયોને વધુ પુસ્તકો, વધુ માસિકો, વધુ સાપ્તાહિકો અને વાર્તાલેખિકા મેળવવામાં જરૂર સરળતા કરી આપશે. ગામડાંઓનાં પુસ્તકાલયો આ તકનો સદુપયોગ કરે એવી સૂચના આટલા યોગ્ય શબ્દોમાં કરી લેવાનું મેં ઉચિત માન્યું છે.

પુસ્તકાલયો અને વાચનાલયોને અંગે હંમેશા ચર્ચાના વિષયોને ફરી ફરી ન રખેતાં એક મુખ્ય કાર્ય આપણી આ પરિષદ જે ઉપાડી લેય તો સિદ્ધાંત ગામની આ પુસ્તકાલય પરિષદની પ્રવૃત્તિ સમગ્ર મહાગુજરાતને ઉપકારક થઈ પડશે એમ હું માનું છું.

ગુજરાતી સાહિત્યનાં સૌ ઉપયોગી પુસ્તકોનાં નામો ગુજરાત આને શાધી રહ્યાં છે. કટલાંક પત્રોએ એવાં નામો બહાર પાડવાના પ્રયાસો કર્યાં છે અને કરે છે, પણ મોટા ભાગે એનું પરિણામ સંતોષકારક આવ્યું નથી ને આવવાનું ચે નથી. ગુજરાતમાં આને વાગ્યો અને પહોંચો મોટો રોગ લાગુ પડ્યો છે. જ્યાં એવો રોગ હોય ત્યાંથી સાચનાં દર્શન દુર્લભ છે. એટલે આપણી જે આ પરિષદ એ કામ ઉપાડી લેય અને પેટલાદ મહાકાવ્યનાં પુસ્તકાલયોના અંગપાત્રોને એ કામ જે સોંપાય તો વાચકોની દષ્ટિએ ઉત્તમ લાગતાં સૌ ઉત્તમ પુસ્તકોનાં નામ ગુજરાતને સોંપે. દરેક પુસ્તકાલયના વાચકો પાસેથી મેળવેલાં એ નામો એકાં કરી જે પુસ્તકોને વધુ ગામે પસંદ કર્યાં હોય એવાં સૌ પુસ્તકોનાં નામ આપણે ગુજરાત સમક્ષ મૂકી શકીએ તો મહાગુજરાતનાં સર્વ પુસ્તકાલયોને પુસ્તક પસંદ કરવાની બાબતમાં સાચું આર્ગદર્શન મળે.

પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિ એ તો મારી પ્રિય પ્રવૃત્તિ છે અને મારું આલેષ તો હું તો મારી સર્વ શક્તિઓ આ જાનની પરખેને ચરણે ધરવામાં પાછી પાની ન જ કરું. હું તો હંમેશાં ગાયા કરું છું કે:-

‘નિત પુસ્તકો સાધે રહું.’

આપે આ પરિષદનું સ્થાન મારા હાથમાં સોંપી મને આ જગમ તીર્થની યાત્રાએ નોતર્યો છે એ માટે આપનો હું ધણો છું. ધન્યું છું કે આપ અને હું આપણાં નિયત થયેલાં કાર્યો પ્રજાપાંથી પાર ઉતારીએ.

વડોદરા રાજ્યનાં પુસ્તકાલયો માટે

શ્રી. રમણલાલ દેસાઈ, કવિવર ટાગોર, શરદખાણુ, નિરુપમાદેવી
અંકિમખાણુ વિ. લોકપ્રિય લેખકોનાં

છેલ્લાં નવાં બહાર પડેલાં પુસ્તકો

શ્રી. રમણલાલ વસંતલાલ દેસાઈ

- (૧) નાના ફકતવીસ ૧-૦-૦
(શ્રી. દેસાઈનું નવું પુસ્તક)
(૨) મારું જીવન ને કાર્યક્ષેત્ર ૧-૧૨-૦
શ્રી. દેસાઈ અનુવાદિત હેત્રી
ફેડનું જીવનચરિત્ર

શરદખાણુ

- (૧) કૃષ્ણવતી ૨-૦-૦
(શરદખાણુની તદ્દન નવી સળંગ
નવલકથા)

- (૨) શરદપંદના ૨-૮-૦
(અનુવાદક: શ્રી. રમણલાલ સોની)

- (૩) વિચારીલતા ૩-૦-૦
(શરદખાણુ સંપાદિત)

- (૪) ગાંધીમુખ ૨-૮-૦
(શ્રી. રમણલાલ સોની અનુવાદિત
છેલ્લી નવી સળંગ નવલકથા)

- (૫) કર્મલિની ૩-૦-૦
(શરદખાણુ સાથે બાર અંગાળી
સાક્ષરોએ લખેલી સળંગ નવલકથા)

- (૬) જ્યોત્સ્ના ૩-૦-૦
(શરદખાણુ સાથે બીજા લોકપ્રિય
લેખકોએ લખેલ સળંગ નવલકથા)

અંકિમચંદ્ર ચટ્ટોપાધ્યાય કૃત

- શ્રીહવી ૩-૮-૦
(અંકિમખાણુની સળંગ નવી નવલકથા)

કવિવર ટાગોર

- (૧) નગરલક્ષ્મી ૨-૮-૦

- (૨) માધવી ૧-૪-૦

- (૩) આનંદી ૨-૮-૦

- (૪) વિભાવતી ૨-૮-૦

- (૫) ભાલી ૨-૮-૦

- (૬) ભાષ્યભેન ૨-૮-૦

નિરુપમાદેવી

- (૧) રયામણી ૩-૦-૦

- (શ્રી. ભોળીલાલ ગાંધી અનુવાદિત
સળંગ નવલકથા)

- (૨) પતિપત્ની ૨-૦-૦

- (શ્રી. રમણલાલ ગાંધી અનુવાદિત
હૃદયભેદક વાતો)

- (૩) બહેન ૩-૮-૦

- (નિરુપમાદેવીની વખણાયેલી
આયુષ્ય નવલકથા)

- (૪) અન્નપૂર્ણાનું મંદિર ૨-૦-૦

- (જે સળંગ નવલકથા દ્વારા ગુજરાતે
નિરુપમાદેવીને પિઠાવ્યા છે)

એન. એમ. ઠક્કરની કંપની

બુકસેલર્સ અને પબ્લીશર્સ
૧૪૦, પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ : મુંબઈ ૨.

મોટાં બાળકો માટે—

બાળકો જશક મોટાં સાથ-સીદ પંદરનાં સાથ, એટલે તેમને સુરાતન અને પશકમનાં પુસ્તકો વાંચવાની તાલમેલી લાગશે. તેમને માટે બાંધીવે તેવું વાચન તૈયાર જ શખ્યું છે.

શિકાર
પ્રવાસ
ક્રિકેટ
સ્કાઉટીંગ
પરાક્રમ
સાહસ
બહારવટું

કુ
મા
ર
મા
બા

૧ ગોરીલાનો ગ્રેમ	૦૧
૨ પૂછડિયાના પ્રદેશમાં	૦૧
૩ શિકારિકા-૧	૦૧
૪ ગેબી સુદિ-૧ } ભેગા	૨
૫ " " -૨ }	
૬ શિકારિકા-૨	૦૧
૭ આંધા પર ચઢાઈ	૦૧
૮ આંધે મઠા	૧
૯ મોતના પંજમાં	૦૧
૧૦ ચીલુગારી	૦૧
૧૧ લંડુ	૦૧
૧૨ મંકટની શોધમાં	૧૦
૧૩ ભેલીઓ સરહાર	૧૧
૧૪ માયાવી દેશ	૧૧
૧૫ ટંબી અને બીજાં વાતો	૦૧
૧૬ શિકારિકા-૩	૦૧

આખા સેટના પોણાતેર રૂપિયા
રસમરી થાપડીઓ : : પાકાં પૂઠાં : : માફક કિંમત

ગાંડીવ બાળમાસિક ૩-૦-૦ ગાંડીવ બાળપખત્રાહિક ૫-૦-૦

હાસ્યમૂર્તિ જ્યોતાર્દ્ર દષ્ટકૃત રંગતરંગ ચાર ભાગ ૫-૦-૦

બાલોદ્યાનમાળા (૮૬ પૃ) ૨૭-૨-૦ ચાલો બાજવીઓ (૧૨ પૃ) ૭-૮-૦

બકેર પટેલ (૨૦ પૃ) ૫-૧૦-૦

જર્જ હીલ

પુસ્તકાલય

: વાર્ષિક સવાજમ :

દેશમાં રૂ. ૩-૮-૦૦

પરદેશ રૂ. ૫-૦-૦૦

છુટક નકલ રૂ. ૦-૬-૦૦

: વ્યવસ્થાપક :

વાવણભાઈ નારણભાઈ અમીન (બી. કૉમ)
મંત્રી, પ. સ. સ. મંડળ સિં

: તંત્રી :

મણિલાલ પ્રભાશંકર બ્યાસ

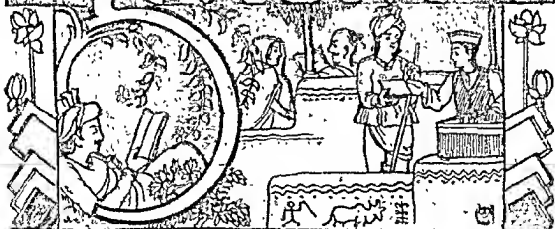
અનુક્રમણિકા

ગાનદાનેશ્વરી (કાવ્ય) ...	...	શ્રી. મનુભાઈ ડ. દેસાઈ	...	૧૪૧
સાહિત્યકારો અને સંસ્કૃતિતકા ...	...	શ્રી. મનુભાઈ ડ. દેસાઈ	...	૧૪૨
દિવાસ્વપ્ન ...	...	' તરંગી '	...	૧૪૩
સંસ્કારનો વારસો ...	...	શ્રી. પ્રતાપરાય ગિ. મહેતા	...	૧૪૭
પ્રેતવાદ મહાત્મ ૬ ટી પુ. પરિપદ ...	...	...	...	૧૪૮
કોડીનાર મહાત્મ બીજી પુ. પરિપદ ...	...	...	...	૧૪૯
પુસ્તકાલયોની તપાસણી ...	...	ના. નં. ચોક્સી	...	૧૫૦
અખિલ દિગ્દ પુ. પરિપદનું પાંચમું અધિવેશન ...	...	...	...	૧૫૧
મહેસાણા પ્રાંત પુ. પરિપદ (ચોથું અધિવેશન) ...	...	...	...	૧૫૨
પુસ્તકપરિચય ...	...	શ્રી. ના. નં. શ્રી. મ. પ્ર. વ્યાસ, 'દેશી'	...	૧૫૩
	...	યુ. પુ. શાહ	...	૧૫૪
નવીન કાલ ...	...	...	...	૧૫૫
પુસ્તકાલય નેધિ ...	...	...	...	૧૫૬
સાહિત્ય અને સંસ્કૃતિનાં વહેણ ...	...	...	...	૧૫૭
પત્રો શરૂ થયાની તથા પુસ્તકો મોકલ્યાની માહિતી ...	...	...	...	૧૫૮
શિષ્ટવાચનની ૨૧ ગી પરીક્ષાનું પરિણામ ...	...	...	...	૧૫૯
વ. રા. પુ. મંડળની જાહેરાત નં. ૪ ...	...	...	...	૧૬૦
સામયિક ફોટો				
લગાઈ ...	...	શ્રી. પ્ર.	...	૧૬૧
આત્મી કાલના ચાર મંથકારો ...	...	...	...	૨૦૧
મિત્રોમાંથી બીજી ૩૫ કેમ અને છે ? ...	...	...	...	૨૦૨
ઐતિહાસિક નગરોનાં ગદ્યકાવ્યો નામો ...	...	...	...	૨૦૩
પુસ્તકાલય આત્મની જાહેરાત, સૂચના વગેરે ...	...	...	...	૬

આ માસિક વહેણમાં ' ગી હુદાબાગિન પ્રિં. પ્રેસ'માં અંજાલસ વિ. ૬૬૨
પુસ્તકાલય મ. સ. મંડળ સિ. ને મારે બાપી પ્રમિદ કપુ. તા. ૨૦-૪-૪૨

પ્રસ્તાસાલય

: વાપરેલું લવાઈ ગયું :

દેશમાં રૂ. ૮-૮-૦

પરદેશ રૂ. ૫-૦-૦

પ્રેસ મલ રૂ. ૦-૬-૦

: વ્યવસ્થાપક :

: તંત્રી :

વાલુભાઈ નારાયણભાઈ અગીન (બી. ડોમ)

મણિલાલ પ્રભાશંકર વ્યાસ

અનુક્રમણિકા

નિર્દોષ વ્યવસાયમાં પણ નફાખોરી	...	—તંત્રીસ્થાનેથી	...	૫૧
પુસ્તકોની બાંધણી	...	શ્રી. દસનભાઈ રહેમાનભાઈ મેનસુરી	...	૫૪
પુસ્તકાલય પર્વણી	...	...	...	૫૬
વિજાપુર મહાલ પુ. પરિષદ	...	...	...	૫૯
પુસ્તકોના કમિશન વિશે ખુલાસો	...	શ્રી. ચિમનભાઈ મૂ. અમીન	...	૬૩
પુસ્તકપરિચય	...	શ્રી. ના. નં., શ્રી. મ. પ્ર. વ્યાસ,	...	...
		અ-દ્રષ્ટા, ચુનોલાલ પુ. શાહ	...	૬૭
નવીન કાલ	...	...	...	૮૦
માસિકો મળ્યા તારીખ	...	...	...	૮૧
સ્વ મો. ન. અમીન સા. ની ત્રીજી સંવત્સરી...	...	...	...	૮૨
વડોદરાના મધ્યવર્તી પુસ્તકાલયમાં ના. ગવર્નર	...	...	...	૮૩
પુસ્તકાલય નોંધ	...	...	...	૮૪
પુસ્તકાલયોની તપાસણી...	...	...	...	૮૫
સાહિત્ય અને સંસ્કૃતિનાં વહેણ...	...	...	...	૮૬
૨૧ મી શિ. વા. પરીક્ષાનો પ્રશ્નપત્ર	...	...	...	૮૭
પત્રો શરૂ થયાની માહિતી	...	...	...	૮૮
પુસ્તકો મોકલ્યાની માહિતી	...	...	...	૯૧
સામયિક દોહન	...	...	...	૯૩
પુસ્તકાલય ખાતાનાં સૂચના, વટદુકમ	...	...	...	૭

અખિલ હિંદ પુસ્તકાલય પરિષદ મુખ્યમંત્રી

અગાઉ જાહેર થયા પ્રમાણે મુંબઈ યુનિવર્સિટી તરફથી આપવામાં આવેલા આમંત્રણને માન્ય રાખી આજી સાહેબ અખિલ હિંદ પુસ્તકાલય મંડળે અખિલ હિંદ પુસ્તકાલય પરિષદનું પંચમું અધિવેશન, આવતા એપ્રિલ માસની તા. ૪, ૫ અને ૬ ના દિવસોએ, મુંબઈમાં યુનિવર્સિટીના કોન્વોકેશન હોલમાં ભરવાનું નક્કી થયું છે. તે પ્રસંગે પુસ્તકાલયોના અંચાલો અને પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિમાં રસ લેનાર બાહ્યોને પરિષદનો લાભ લેવા અ. હિં. પુ. પરિષદને અંગે નિમંત્રણ માનદ મંત્રી, મુંબઈ યુનિવર્સિટીના મુખ્ય લાયબ્રેરીઅન ડૉ. જોષી તરફથી આમંત્રણ આપવામાં આવે છે.

પરિષદની ઉદ્ઘાટનક્રિયા માટે મુંબઈ યુનિવર્સિટીના વાઇસ ચાન્સેલર શ્રી. આર. પી. મંસાણી એમ. એ., ને. પી. એચોશીનું તેમ જ પરિષદના સ્વાગતાધ્યક્ષ તરીકે મુંબઈના નિવૃત્ત ન્યાયાધીશ શ્રી. કૃષ્ણલાલ મોહનલાલ ઝવેરીનું નામ જાહેર થયું છે.

પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિને લગતા નિર્ણયો પરિષદનાં વાંચવા માટે મોકલવા ઇચ્છનાર બાહ્યોએ તેની બે પ્રતો અંગ્રેજીમાં સુવાચ્ય અક્ષરે અથવા મુદ્રાકૃત કરી ફેબ્રુઆરી માસની આખર સુધીમાં અખિલ હિંદ પુસ્તકાલય મંડળના માનદ મંત્રી અને ઇન્સ્પેક્ટરીઅલ લાયબ્રેરીના મુખ્ય લાયબ્રેરીઅન, ૬ એસ્ટ્રેલેન્ડ ઇસ્ટ, કલકત્તા, એ સરનામે મોકલવી આપવા. તેમજ પરિષદમાં પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિને લગતી સૂચનાઓ પણ ઉપરોક્ત રથણે તા. ૧૫ પી માર્ચ સુધીમાં મોકલવી આપવી.

પરિષદમાં આવનાર સદસ્યહરો માટે રહેવાની ગોઠવણ યુનિવર્સિટીની હોસ્ટલ તથા નિવસન કોલેજની હોસ્ટલમાં કરવામાં આવી છે. ભોજનના પ્રબંધ માટે સી સોએ પોતાની જો તે રથણે વ્યવસ્થા કરી લેવાની છે.

પરિષદ માટેનો વિગતવાર કાર્યક્રમ હવે પછી જાહેર થશે.

આ માસિક વડોદરામાં 'ધી લુહાણમિત્ર પ્રિં. પ્રેસ'માં અખાલાલ વિ. ઠક્કર
પુસ્તકાલય સ. સ. મેડળ લિ. ને માટે છાપી પ્રસિદ્ધ થયું. તા. ૧૫-૨-૪૨

દરેક લાખપ્રેરીમાં હોતું જ નોંધ્યું

ખાસ સ્ત્રીતંત્રીની અભિવ્યક્તિને નીચે ૧૯ વર્ષથી સ્ત્રીઓગી
વિષયોને રજૂ કરતું ગુજરાતનું અલગ માસિક પત્ર

ગુણસુન્દરી

તંત્રી : શ્રી. જયવતી દેસાઈ

સ્ત્રી-વિષયોગી વિષયોના ખાસ
મનનીય લેખો, લેખિકા કવિ-
જોના રસભર્યા રાસ, લેખિકા
લેખકોની સુંદર કાવ્ય વાર્તાઓ,
સ્ત્રીજગતના સમાચાર, ચાલુ
નવલકથા,

ખાલકોનાં મોટે

ખાલવિભાગ

દરરોજ ૧૨ વર્ષ

ત્રિવિંશતી લખાણ : દિવસ ૩૧. ૪૫ : ૫૨૨૨ સિતિંગ ૧૦

સાંસ્કારિક વાર્તાઓનું કોષ્ટકુસ્તક

નવા વર્ષનું બેટ પુસ્તક લેખિકા લેખકશ્રી : તા. મો. અઢાલજીની મંચાસ્થિની
કતમે લખાયેલું "કીર્તિ" તેમજ યશ. મયુ. છે.

સપ્ટેમ્બર ૧૯૪૧ થી ૧૯૪૨ વર્ષ શરૂ થયું છે.

આજકાલ તથા હો તે આજે જ લખાણ મોકલી નામ મોકાવે.

વ્યવસ્થાપક "ગુણસુન્દરી", ૦/૦ હુદાણામિત્ર ગ્રંથ, વડોદરા.

તૈયાર છે આજે જ મોકાવો તૈયાર છે

હિન્દી રાષ્ટ્રીય મહાસભાએ ૫૦ પ્રશ્નોનો હિન્દી મુક્તિમોરે શું શું કહ્યું તેના
શરૂઆતથી અત્યાર સુધીના સાચા ઇતિહાસ રજૂ કરતું અલગ પુસ્તક

હિન્દી રાષ્ટ્રીય મહાસભાનો ઇતિહાસ

ભાગ ૧-૨-૩

કિંમત રૂ. ૧૦

દરેક મહાસભાના પ્રમુખના ફોટા સાથે

લ. ક. મ.

રજવાડાના કાવાકાવા, અંતઃપુરની સ્ત્રીઓની રાજરમત તથા

અનેક લેખકોમાંથી લારપૂર એસિદાસિક નવલકથા

રાજયોગી ચાત પુરમાર વારાવર્ષાદેવ

ભાગ ૧-૨ મૂલ્ય દરેક ભાગના રૂ. ૪

હુદાણામિત્ર પ્રિ. પ્રેસ, વડોદરા.

વડોદરામાંથી દરરોજ પ્રસાતે પ્રકટ થતું પ્રથમ દૈનિક

જય ગુજરાત

- * “જયગુજરાત” દુનિયાના દેશોમાં જનતા જનાવો દરરોજ વહેલી સવારે જનતા સમક્ષ સાદર કરે કરે છે.
- * વડોદરા રાજ્ય તેમ જ ગુજરાતનાં ગામોએ ખખરપત્રીઓ રાકી ગુજરાતભરના ખખરો પૂરા પાડે છે.
- * સ્થાનિક સમાચારો અડપલેર આપવાની એની ખાસ વિશિષ્ટતા છે.
- * વખતોવખત વિવિધ વાચનસામગ્રી આપે છે.

વડોદરા રાજ્યના પાટનગરમાંથી પ્રકટ થતા છેલ્લામાં છેલ્લા સમાચાર સાથેના.

આ પત્રનું સ્થાન તમારા પુસ્તકાલયમાં હોવું જ જોઈએ.

કરુણા પુસ્તકાલયો તો આજથી જ
ગ્રાહક તરીકે નોંધાઈ ગય.

રાજ્યનાં પુસ્તકાલયો માટે લવાજમના

ખાસ દરો રખાયા છે:

પુસ્તકાલયો : રૂ. ૧૪-૦-૦

સ્થાનિક
રૂ. ૧૩-૮-૦

બહારગામ
રૂ. ૧૫-૦-૦

છટક નકલ
૨ પૈસા

લખો--

મેનેજર, “જયગુજરાત”

રાવપુરા, માદીખાના, વડોદરા.

શ્રી. રમણલાલ પી. સોની

અનુવાદિત બે નવાં છેલ્લાં પુસ્તકો

શરદ્બાળુ
નું છેલ્લું નવું પુસ્તક
શરદ વંદના

શ. રા. અદી

ક્ર

કવિવર ટાગોર
નું છેલ્લું નવું પુસ્તક
નગરલક્ષ્મી

શ. રા. અદી

તમારી લાયબ્રેરીમાં વસાવો

એન. એમ. ઠક્કરની કંપની

બુક્સેલર્સ અને પબ્લીશર્સ
૧૪૦, પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ-૨.

સ્ત્રીવર્ગને ખાસ ઉપયોગી

પ્રસૂતિશાસ્ત્રનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવા માટે વાંચો

પ્રસૂતિવિજ્ઞાન

લેખક:—લેખક, સંપ્રાદક અને પ્રકાશક, વૈદ્ય રવિશંકર જટારાંકર ત્રિવેદી.

જેમાં સ્ત્રી શારીર અવયવોનું વર્ણન, સગર્ભાવસ્થામાં પાળવાના નિયમો, સગર્ભા-વસ્થામાં થતા રોગો અને તેના ઉપાયો, ગર્ભિણીની માવજત, કાયદાનું કાર્ય, પ્રસવની અવસ્થાઓ, પ્રસૂતાને થતા રોગો અને તેના ઉપાયો, પ્રસવ વખતે આવતી અડચણો વિશેની સૂચનાઓ, બાળકોને અને માવજત, બાળકની પીડાનાં પ્રથમનાં લક્ષણો, બાળકોનાં દરદો અને તેના ઉપાયો વિ. વિષયો ૨૬ પ્રકરણોમાં આપવામાં આવેલ છે. આ એક જ પુસ્તકના જ્ઞાનથી પ્રસૂતાને સંપૂર્ણ જ્ઞાન મળી શકે છે અને શરીર નિરોગી રાખી શકે છે.

આ પુસ્તક “વૈદ્યકલ્પતરુ” માસિકના ગ્રાહકોને ભેટ આપવામાં આવે છે.

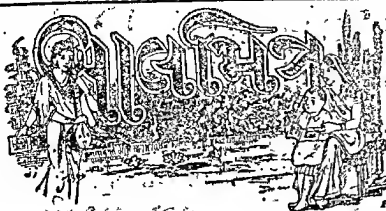
માસિકનું વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૩ સેકની ફી. રૂ. ૧.૪-૦

—લખો:—ગુજરાત આયુર્વેદિક કાર્મસી

ગાંધીરોડ-અમદાવાદ.

કાવ્યાદેવી-મુંબઈ.

ચોટાપુર-સુરત.

દેશપરદેશમાં ઊંઘા
અને ઊંઘાઓમાં મારા
વાચનનો શોખ ઉત્પન્ન
કરીને પોષી રહ્યું છે.
યુવાન પણ અભણ સ્ત્રી-
વર્ગને વાચતાં શીખતા
સહચારી શક્યું છે.
ગુજરાતનાં હજારો
સ્ત્રીઓ અને બાળકોમાં
સાહિત્ય, સંગીત અને
કલાના સંસ્કારોનો ખીજ
વાવી રહ્યું છે.

ત્રિંગી સુંદર ચિત્રો; ગીતો, વાર્તા, સંવાદ, વિનોદ, પ્રવાસ અને સાહસનાં વર્ણનોથી
બરપૂર ૨૨ મહિને નિયમિત રીતે બહાર પડતું

—બાલમિત્ર માસિક—

તમારા કુટુંબમાં નથી આવતું ?
પ્રતિદિન આંહોની સંખ્યા વધતી જાય છે એ જ ખતાવે છે કે જે બાળક 'બાલમિત્ર'
વાંચે છે તે માહક બનવા વહીવટને વિનવે છે. આજે જ તમારા બાળકનું નામ માહક તરીકે
નોંધાવો. ઓગસ્ટ માસથી 'બાલમિત્ર'નું ૨૦મું વર્ષ શરૂ થયું છે. ઓગસ્ટથી કે બન્યુબારી-
થી માહક ચંદ્ર ચંદ્રાય છે.

—વાર્ષિક લવાજમ માત્ર રૂ. ૪—પરદેશ માટે વાર્ષિક શિલિંગ ૮—
લખો:—૦૫૨૨૪૫૫૬, 'બાલમિત્ર' કાર્યાલય—ચરોતર, બેન્ગલુરુ સોસાયટી, આણંદ

તમારી લાયબ્રેરી, સંસ્થામાં બાળકોને સ્થાન છે ?

ગુજરાતનાં બાલકો માટે ૧૯ વર્સથી સ્વતંત્ર, સુંદર ને સચિત્ર
બાલમાસિક પ્રગટ થાય છે.

[તંત્ર : લીખાલાલ વ્યાસ]

બા
ળ
ક

: બન્યુબારી ૧૯૪૦ થી નવોજ ફેરફાર :
: બાળકોને રચિકર એવું સચિત્ર વાંચન :
: બાલમાસિકોમાં સસ્તામાં સસ્તું :
: દીવાળી ઉપર ખાસ આંકની ભેટ :

'બાળક' પત્રને એકે એક લાયબ્રેરી સાથી
રીતે અપનાવી શકે, કેમકે તે આવે જ

બાલમાસિક છે: લવાજમ: ફક્ત રૂપિયા બે :

લખો:—'બાળક' કાર્યાલય—ચરોતર, બેન્ગલુરુ.

બાલવિનોદનું બાલસાહિત્ય

બાલકો માટે સર્વોત્તમ છે

ભારેભાર ચિત્રોવાળાં, છ થી પંદર વર્ષનાં બાલકો માટેનાં

આ ૧૨૫ પુસ્તકો વિના કોઈપણ પુસ્તકાલય અધુર છે.

બાલવિનોદ ગ્રંથાવલિ : ૭ થી આઠ વર્ષનાં બાલકો માટે.

૧ હાથીનું નાક ૨ સંગીતચાસી ૩ ચિત્રરેખા ૪ ત્રણ દોકરા

બાલવિનોદમાલા : આઠથી બાર વર્ષનાં બાલકો માટે.

૫ રત્નોચી ૬ માતીયા ૭ મણિયા ૮ ચતુરા ૯ હંદેરદેરા ૧૦ ભુરિયા ૧૧ બાણિયા ૧૨ મરઘાસોઈ
૧૩ પડિલ ૧૪ કસાવતી ૧૫ ગંગારામ ૧૬ કોપણેરી ૧૭ કાલાપેલાં ૧૮ ભંગો ૧૯ લાલિયા
૨૦ હેમલતા ૨૧ રજીધીર ૨૨ સચુર ૨૩ મુંદરિયા ૨૪ રાવંજી ૨૫ બાલવિનોદિની ૨૬ સોણસિયા
૨૭ કાળિયા ૨૮ નાગકુમાર ૨૯ મુંબાઈ ૩૦ મેનાવતી ૩૧ અલકા ૩૨ બેલવાળો ૩૩ કમગમ્ત્રી
૩૪ ધાર્તીમાલ ૩૫ ગોરિયા ૩૬ રેડિયા ૩૭ બાપનાં ઘેણ ૩૮ દુલારી ૩૯ સોનાનાં પગલાં
૪૦ ગરબી ગુજરાત ૪૧ વહેતિયા ૪૨ લંકાની લાડી ૪૩ કનેચો ૪૪ રાજદંડ ૪૫ ધનિયા
૪૬ બંધોમોચી.

અશોક બાલપુસ્તકમાલા : દશથી પંદર વર્ષનાં બાલકો માટે.

૪૭ મહારાષ્ટ્રના મહારાષ્ટ્રી ૪૮ ત્રણ તપેલાં ૪૯ ચીની વાતો ૫૦ શા માટે ? ૫૧ કેયુડાં પર
ફૂળોનાં બાગમાં પૂક : ૫૪ કુતરલ જે ખંડ ૫૫ મુદારાક્ષ પંથ થી પટ રંગીનું રસોઇપર મેણું
ખંડ પદ આપણાં મિત્રો ૬૦ અમત ગીતો ૬૧ અવળચોકો ૬૨ મણિયત ચોટકાર ૬૩ અજબ
દુનિયા ૬૪ મુંદરપુરી ૬૫ લોણી સુંમદા ૬૬ થી ૭૦ વિજ્ઞાનવિદ્યાર ખોલ ખંડ ૭૧ : ૭૨ નાની
મોટી વાતો જે ખંડ ૭૩ બાલકોનું સ્વર્ગ ૭૪ બાલપાઠો ૭૫ નરંદીર નેપોલિયન ૭૬ મામગીતો
૭૭ ચંદ્રસાગ ૭૮ રામ ભોજ ૭૯ ચિત્તાનો ચિત્તાર ૮૦ મનિયા ૮૧ સપ્રાદ સિકંદર ૮૨
ફૂલગમ્ત્રી ૮૩ કાગળના કિમિયા ૮૪ મીરાંબાઈ ૮૫ દેખાજા દુરમન ૮૬ મુંદર સંવાદો
૮૭ હોમરાજ ૮૮ રાણા પ્રતાપ ૮૯ થી ૯૪ અંભારી વાર્તાઓ-૭ ખંડ ૯૫ મહુડિયાં ૯૬ પત્ર
પેટી ૯૭ લેખન ૯૮ ગીતપાઓ ૯૯ : ૧૦૦ આપણી મંદાસરો જે ખંડ ૧૦૧ : ૨ વડવાઇઓ
જે ખંડ ૧૦૩ : ૪ ઉતરાવી તમર જે ખંડ ૧૦૫ થી ૮ હાસ્યતરંગ ચાર ખંડ ૧૦૬ નીરની
નોંધપોથી ૧૧૦ પ્રવાસ કથાઓ ૧૧૧ : ૧૨ કોણ, કેમ શું ? જે ખંડ ૧૧૩ : ૧૪ નવી નવાઇઓ
જે ખંડ ૧૧૫ ચિત્રરેખા ૧૧૬ થી ૧૮ ચોપાળી દુનિયા ત્રણ ખંડ ૧૧૯ નરસેયો ૧૨૦ સાગરની
રાણી ૧૨૧ નગીનાવાડી ૧૨૨ ત્રણ કમ ૧૨૩ લાલોનો લેખ ૧૨૪ ગળો ગાંધી ૧૨૫ હીમચી.

નં : ૧ ના બાર આના. નં : ૨૫, ૪૬, ૭૩, ૮૬ થી ૯૪, ૯૭, ૯૯, ૧૦૦, ૧૧૦,
૧૧૩, ૧૧૪, ૧૧૬ થી ૧૧૮ ૧૨૦, ૧૨૨, ૧૨૩ ને ૧૨૫ ના છ આના. નં : ૨ થી
૪, ૪૭, ૬૦, ૬૧, ૭૭ ને ૮૧ ના ચાર આના. ને બાકીનાં ફરકનો, ત્રણ આના.

બાલવિનોદ કાર્યાલય : મલાડ [મુંબાઈ]

સ્ત્રીશક્તિ ગ્રંથમાળાનાં પુસ્તકો

સટ ૧ લો:-વધ્યા ા, કાકી ંજ, કાવદામાં સ્ત્રીતું સ્થાન ંજ, અર્ધોગના ા. મૃદબ્યવસ્થાની વાતો ાજ, ખાંચણી ાજ, અલ્પિદાન ાજ, બવાટવી ા, મા ા, જ્યાના પત્રો ાજ. આખો સટ રૂ. ૨૫૦ ને બદલે રૂ. ૨૫૦

સટ ૨ જો:-પતિની પસંદગી ના, લીલીની આત્મકથા ંજ, રાષ્ટ્ર ા, પારસી વાનીઓ ાજ, વિધવા ાજ, કોને પરણું ? ૧૧, સુલકતા ને સુંદરતા ા, હાસ્ય પુવારો ા, શ્રુતના બંકડો ૧૧, વિપદા ૧૧. આખો સટ રૂ. ૬૫૦ ને બદલે રૂ. ૬૫૦

સટ ૩ જો:-હાસ્ય કલાપ ૧૧, દેવી ચૌધરાણી ૧૧, વીર રોઝા ૧૧, હાસ્ય ઝરણો ૧૧, "જરા મ્હા મૂક્યો" ૧૧, રાસરજની ૧૧, જીવન પંચો ૧, સુખી ધર ંજ, મરજી ચૌધણી ાજ, ચૌધરીતું ચક્રર ાજ. આખો સટ રૂ. ૬૫૦ ને બદલે રૂ. ૬૫૦

સટ ૪ થો:-રઝિયા બેગમ ંજ, મૃદવિવેક અને બીજી વાતો ાજ, સખીતા પત્રો ા, રતવતું રાષ્ટ્ર ંજ, સ્ત્રીહૃદય ંજ, માતૃપ્રેમ અને બીજી વાતો ા, પારસી લગ્નગીતો અને ગરબા ાજ, હામપત્ય જીવન ૨૧, વહેમી પતિ ંજ, આરોગ્ય અને સુખ ાજ. આખો સટ રૂ. ૫૫૦ ને બદલે રૂ. ૪૫૦

સટ ૫ થો:-સામાજિક વાતો ાજ, રમુજ વાતો ા, બેઝી બાબી ંજ, પતિ પ્રશ્ન છે ંજ, મોદગી અને માવજત ા, વાતતું વતેસર ંજ, ધરેણીનો શોખ ંજ, પારસી સતીઓ ાજ, એકાદશી ાજ, રાજકુટુંબી ા. આખો સટ રૂ. ૨૫૦ ને બદલે રૂ. ૨૫૦

સટ ૬ થો:-શિવાજીની બા ાજ, સાસુની સિખામણી ંજ, કાવદાતું અઘાન ંજ, નામ વગરની નવલકથા ૧૧, નારીબિપક ા, માસિક ધર્મ ંજ, નવા સાચિયા ંજ, વીર તારા (બે ભાગ) ૨૧, ગોરમાનાં ગીતો ંજ. આખો સટ રૂ. ૫૫૦ ને બદલે રૂ. ૪૫૦

સટ ૭ થો:-મેડમ કેમીડા ા, સામાજિક વાતો ભાગ-૨ ંજ, શુભિચ્છ મૃદિણી ંજ, સ્ત્રીસ્વાતંત્ર્ય ંજ, દક્ષિણી રાધિકાળા ંજ, સતિ જસમા ાજ, સંસાર દર્શન ાજ, ભૂમિમાતા-આનંદમઠ ૧૧, બાળવિધવા ંજ, સાચાં સંસાર ૧૧. આખો સટ રૂ. ૫૫૦ ને બદલે રૂ. ૪૫૦

સટ ૮ થો:-થેપડા અથવા એક પર બીજી ંજ, સુકન્યા ંજ, વીરમના નીલાદેવી ંજ, રાસનન્દિની ા, પ્રાતભાનો સ્વર્ગ ૧૧, વિમાની ગીતાગાથ ંજ. (દરેકનું પોસ્ટેજ ચાર્જ સમાવેશમાં)

સ્ત્રી શક્તિ કાર્યાલય, કેળાં પીઠ, સુરત.

આ પુસ્તકની ઉત્તમતાનાં પ્રમાણપત્ર :

૧. વડોદરા રાજ્યના કેળવણી ખાતાએ શાળાઓમાં, ઇનામ અને પુસ્તકાલયો માટે અને પુસ્તકાલય-ખાતાએ તમામ પુસ્તકાલયો માટે આ પુસ્તકના પહેલા અને બીજા ભાગને મંજૂર કર્યા છે.

૨ મુંબઈ ઇલાકાના સરકારી કેળવણી ખાતાએ પ્રાથમિક અને માધ્યમિક સ્કૂલોના વિદ્યાર્થીઓની લાયકાતો માટે આ પુસ્તકના પહેલા અને બીજા ભાગને મંજૂર કર્યા છે.

૩ આ પુસ્તકના પહેલા અને બીજા ભાગની રજૂ (પરીક્ષ) નકલો વડોદરાનાં પ્રાચ્ય વિદ્યામંદિર અને ૧૧ (અગ્નીઆર) નકલો અમદાવાદની ગુજરાત વર્નાક્યુલર સોસાયટીએ ઉત્તેજન માટે ખરીદી છે.

૪ આ પુસ્તકના પહેલા અને બીજા ભાગ માટે ગુજ-માં ભરાયેલ 'કચ્છ હુન્નરકલોગ' પ્રદર્શનમાંથી પ્રમાણપત્ર (Certificate of Merit) મળ્યું છે.

૫ આ પુસ્તકના પહેલા ભાગને આણંદમાં મળેલી બીજી ગુજરાત પુસ્તકાલય પરિષદે સારાં પુસ્તકોમાં ગણ્યાં છે.

૬ આ પુસ્તકની ઉત્તમતા માટે અનેક મુદ્રસિદ્ધ સામ-વિક્રમેણે સારામાં સારા અભિપ્રાયો આપ્યાં છે.

વેરખેમાં પૈસા કમાવા આજેજ મંગાવો !

કચ્છ વેપારી મંડળના પ્રમુખ,

શ્રી. હુન્નરશી ધરમશી સંપદે લખેલા

" આશુખ " સાથે

નફાકારક હુન્નરો

ભાગ ૧-૨-૩

નિષ્ણાતો અને અનુભવીઓએ લખેલા વિવિધ ભૌતસાધન હુન્નરોથી ભરપૂર પુસ્તક

૭૫૦ પાનાં, ઉમદા ભદ્રા એટિક કાગળ, રાસ્ટ્રીય-શુદ્ધ સુદર કપાસ અને આકર્ષક ગ્રેટ અપ

કિંમત ૭ (સાત) રૂપિયા

(વી. પી. ડી. ટપાલખર્ચ ૧૩ આના ભડક)

મંગાવવા માટે લખો :—

સંચાલક : શ્રી લક્ષ્મી પુસ્તકમાળા

નંબર ૩ ચોક બાજર,

પોસ્ટ સીનુગરા (અંબાર-કચ્છ).

આ પુસ્તકની ઉત્તમતાના થોડાક અભિપ્રાયો.

...દરેક પુસ્તકાલયમાં આ પુસ્તક હોવું જોઈએ એટલું જ નહિ પરંતુ તે વિશેષ વંચાયેલી વેરવી મંત્રીઓએ કરવી જોઈએ...

...પરચુ હુન્નરનાં આ ભાગનાં દેખાતાં પુસ્તકો આપણે ત્યાં પણ લઘાર પડ્યાં છે, અને હવે એ તેની લહેરાતોનાં ચોક્કાં સાથે લઘાર પડશે, પરંતુ આ પુસ્તકની વિશેષતા તેમાં મૂકેલા પ્રયોગોજ માત્ર નથી પણ નુદા નુદા વિષયોના સારા અને અનુભવી શ્રેણીપાસે લખાવેલા લેખોને સંચીને આ પુસ્તકને વિવિધતાભર્યું બનાવવામાં આવ્યું છે તે છે... 'રવિવાર' સ્વાસ્થ્યલેખ (મુંબઈ)

...થોડા ખર્ચે જોડાઈ સાથે આજીવિત મેળવવા માટે પ્રયત્નો કરવા હોય, તો આ પુસ્તક જોઈ જવા જેવું છે... કારણકે જો બી મુદ્રિત ભવનદેવ કરીને પૈસા કમાઈ સકાય છે...

'શિક્ષણ અને સાહિત્ય' માસિક, (અમદાવાદ).

...વર્તમાન ઇત્તમમાં રહીને કેટલાક હુન્નરો કરીને, માણસ થોડાના પૈર પૂરતું મેળવી શકે-એવા પ્રકારના નુસ્ખા આ ગ્રંથમાં જોવાવામાં આવ્યા છે. છતાં ઇત્તમ-સંપાદકે આમાં કેટલીક ભવદા અને બીજાં પુસ્તકોમાં સાચે મળે તેવી કપડાંની હરીફતા નોંધી પુસ્તકને વધારે બનાવ્યું છે. પુસ્તક અવરખ વાંચવા જેવું છે; તેમાંથી સૌ સોની રૂચિ પ્રમાણે કંઈ ને કંઈ મળ્યા વગર રહેશે નહીં.

'ગુજરાત સાહિત્ય સંવાદી કાર્યવાહી' (અમદાવાદ)

...આવાં પ્રભુ ઉપયોગી પુસ્તકોને રાજ્ય અને ઉદ્યોગોના પ્રચાર માટે ઉચી વધેલી સંસ્થાઓએ ઉત્તેજન આપી, આમડોબને સહયોગ કરવામાં સાથ અને સહકાર આપવો જોઈએ.

'આમલખન' માસિક (વડોદરા)

વધુ ખાતરી માટે બીજા અભિપ્રાયોની પત્રિકા મફત મંગાવો.

આપણા સ્ત્રીસમાજના વિવિધ પ્રશ્નોની છલાવટ કરતું

નણીતા રાષ્ટ્રીય કાર્યકર્તા અને લેખક :

શ્રી. ધન્દુલાલ યાજ્ઞિકની કલમે લખાયેલું પુસ્તક.

સંપાદકની નવી આવૃત્તિનો પ્રસ્તાવના સાથે

કુમારનાં સ્ત્રી રત્નો

નવી આવૃત્તિ સુંદર રૂપ-રંગમાં છપાઈ હેલ હમણાં પ્રકટ થઈ છે.

આ નવી આવૃત્તિ આજે જ મંગાવો.

પુસ્તકાલય સં. સં. મંડળ લિં.

રાવપુરા, પો. બો. નં. ૧૦, રાવપુરા, વડોદરા

સ્વ. આ. સુ. પદિયારે ગુજરાતી જનતાં માટે સંખ્યાબંધ સ્વર્ગનાં પુસ્તકો લખી:

સંસારમાં સ્વર્ગ ખડું કરી દીધું છે.

એ સખળાં સ્વર્ગનાં પુસ્તકોમાંનાં ખાસ લેખોનો સંગ્રહ

“સ્વર્ગો”નું દોહન

સ્વ. મો. નં. અંબીન સમા. ગ્રન્થમાળાના પ્રથમ પુષ્પ તરીકે પ્રસિદ્ધ થયું છે.

પરદા પુષ્કળાણ, સુંદર પાકી ગાંધણીના ઉડાવદાર એવા આ પુસ્તકનું

મૂલ્ય માત્ર રૂ. ૧-૮-૦

પુસ્તકાલય સં. સં. મંડળ લિ. વડોદરા.

રાવપુરા, પો. બો. નં. ૧૦, વડોદરા

નિર્દોષ વ્યવસાયમાં પણ નફાખોરી !! —તંત્રીસ્થાનેથી

જેમ જેમ યુરોપીય યુદ્ધ હિંદની નજીક આવતું જાય છે, તેમ તેમ હિંદનાં ખજાનો તેજ થતાં જાય છે; મોંઘવારી વધતી જાય છે. આમાંની કેટલીક સ્વાભાવિક—માલની અછતના કારણે હોય છે; જ્યારે કેટલાક વેપારીઓ પોતા પાસે માલનો પૂરતો જથ્થો હોવા છતાં યુદ્ધસંજોગો કેમ જાણે તેમને કમાવા માટે જ ઊભા થયા હોય તેમ પૂમ નફાખોરી કરવા મંડી ગયા છે.

અનાજ, કાપડ, તેમ જ ઇતર જરૂરિયાતની ચીજોમાં તો આ પ્રવૃત્તિ દૂદકે ને ભૂસ્કે વધતી ગઈ છે અને તેના પર સરકાર નિયંત્રણનાં પગલાં ભરી રહી છે, એટલે તે દૂંક વખતમાં કદાચ કાળુમાં આવી જશે.

જનતાના સ્થૂલ ખોરાક અને જરૂરિયાતોની બાબત આ પરિસ્થિતિ ઉપસ્થિત થઈ છે ત્યારે, જાણે માનસિક ખોરાકની પણ તંગી ઊભી કરવા માટે, આપણા માનસિક ખોરાકના વિકેતાઓ પણ—બુકસેલરો પણ—આ ધંધો કરવા—ખોટી નફાખોરી દ્વારા લૂંટ ચલાવવા—આગળ આવતા હોય તેમ લાગે છે.

કાગળના લાવો જ્યારે આજની કક્ષાએ નહોતા—તેમાં અત્યારના જેટલો ઉછાળો આવ્યો નહોતો તેવે વખતે છપાયેલાં પુસ્તકોની કિંમતો વધારવાનું 'પગલું' કોઈ કોઈ જાણીતા બુકસેલરોએ લેવાના શ્રીગણેશ શરૂ થયા છે. આ ધંધામાં ગુજરાતી સાહિત્યના અગ્રગણ્ય કહેવાતા બુકસેલર પણ બહાર પડ્યા છે.

જે સંસ્થાનાં એ પુસ્તકો છે; જે સો ટચના સોના જેવાં હોઈને જેની માગણી અવારનવાર બહાર જનતા તરફથી થતી રહે છે તેવાં પુસ્તકોની કિંમતો, છપાયેલી કિંમતો કરતાં સવાગણી વધારી દીધાના સમાચારો બહાર આવ્યા છે.

એ પુસ્તકોના મૂળ પ્રકાશકો—દાનબળદાયક વાચન અદ્ય મૂલ્યે જનતાને

આપવાની નેમ ધરાવનારા એના આગલા પ્રકાશકો—ના એ ધ્યેયને, હાલના પ્રકાશકો તેના હક્કો ખરીદી લઈ વેપારી નફાખોરી કરવા મથદાને પડ્યા છે.

દાખલાતરીકે દક્ષિણામૂર્તિ પ્ર. મંદિરનાં પુસ્તકો. એના આઠ પ્રકાશકોએ જનતાને એ અદ્ય મૂલ્યે આખ્યાં હતાં; એ સંસ્થા ખંધ થઈ, એના હક્કો એક વેપારી પેદીને હસ્તક ગયા; આજના કાગળના ભાવો પહેલાંના ભાવવાળા કાગળો પર છપાયેલાં એમાંનાં પુસ્તકો, આજના કાગળના ભાવે છપાયેલાં પુસ્તકોની કિંમતે વેચવા એ પુસ્તકવિકેતાએ પ્રવૃત્તિ આદરી છે, એ ખરેખર આ નિર્દોષ વ્યવસાય માટે અકસોસની વાત છે.

જે “ મહાભારતનાં પાત્રો ” નો સેટ રૂ. ૪) ની કિંમતે મળતો તે જ (આજે નવો છપાયેલો નહિ) એના વિકેતા આજે ૫) રૂપિયાની કિંમતે વેચવા લાગી ગયા છે; “ હિંદુ ધર્મની આખ્યાયિકાઓ, ” જે એક રૂપિયાની કિંમતે વેચાતી તે પણ ઉપલા જ પુસ્તકની માફક સવા રૂપિયાની કિંમતે વેચાતી થઈ ગઈ છે. અને આ નફાખોરીની છૂરી ખાળકોના પિતા અને બાલસાહિત્યના સર્જક સ્વ. ગિજુભાઈ-લિખિત-સંપાદિત બાલસાહિત્ય પર પણ એક કે બીજે પ્રકારે થોડે કે વત્તે અંશે ફરી છે.

આવું જ “ રેખા અને ગતિ ” કાર્યોદયનાં પુસ્તકો—જે બિલકુલ સસ્તી કિંમતે અને છતાં અદ્યતન શૈલીએ અષાતા સાહિત્યનાં પુસ્તકો છે તેને માટે પણ ખનવા પામ્યું છે.

એ સંસ્થાનાં પુસ્તકો તો દોઢી અને ઝમણી કિંમતે મુંબઈના એક પુસ્તક ભંડારના સંચાલકે વેચવા માંડ્યાં છે.

કહે છે કે, આ ભંડારવાળા ભાઈ સાહિત્યપ્રચાર માટે જાણે લેખધારી બન્યાં છે અને જનતાને શિષ્ટ વાચન (સસ્તું ?) પૂરું પાડવા માટે મુંબઈની જાતી ઇમારતનો મજલો છોડી કાઠિયાવાડના ગામડામાં જઈ વસ્યા છે. શું ગામડાની જનતાને તેઓ આવાં સસ્તી કિંમતે પુસ્તકો પૂરાં પાડવાની મહેચ્છા સેવતા હશે ?

એ કહે છે કે, એ વિકેતાએ તો “ ગુજરાતની અસ્મિતા ” સરખું પુસ્તક જે એક રૂપિયાની કિંમતનું છે તે હવે સવા રૂપિયાની કિંમતે વેચવા માંડ્યું છે, જે હાલના સંલેગોમાં છપાયેલું નહિ પણ અગાઉના દિવસોમાં છપાયેલું હતું.

સાંભળવા મળ્યા છે તે સમાચાર જો સાચા હોય તો કહે છે કે, એ ભંડારવાળાએ રેખા—ગતિ કાર્યોદયનાં તમામ પુસ્તકોનો જથ્થો ખરીદી લઈ આ પ્રવૃત્તિ ઉપાડી છે અને એ કાર્યોદયને તેની કિંમત પૂરેપૂરી અદા નહિ કર્યું પણ કહે છે. આમાં કેટલું તથ્ય હશે તે અમે નથી જાણતા; પરંતુ મૂળ પ્રકાશકને છેતરી પ્રબલને પણ આમ છેતરવાનો અને નફાખોરી કરવાનો ઇરાદો એ ભાઈ રાખતા હોય તો તે સાહિત્યની દુનિયામાં એક દુષ્પણુષ્પ જ લેખાવા લેખ્યે.

એકાદ પુસ્તકવિક્રેતાએ આ પગલું ભરાયાનો કંઈ હર્ષ-શોક ન હોય, પરંતુ ખનવા ભોગ છે કે એ વિક્રેતાઓને પગલે પગલે આપણા સાહિત્યનાં અન્ય પ્રકાશકો-વિક્રેતાઓ પણ જવા પ્રેરાય; તેમ ન થાય તે હેતુએ જ આટલો નિર્દેશ અમારે અહીં કરવો પડ્યો છે.

સાહિત્યના ક્ષેત્રમાં પણ નફાખોરીનો પ્રવેશ થશે તો પછી દેશમાં ક્યાં નફાખોરી નહિ હોય એ વિચારવાભોગ ગંભીર પ્રશ્ન ઉપસ્થિત થશે.

આવા સંજોગોમાં, અમારૂં તો નમ્ર મંતવ્ય છે કે, જે માત્ર નવાં પુસ્તકો પ્રકટ થાય તે જ-પસંદગીપાત્ર પુસ્તકો જ ખરીદવાં; જૂનાં પુસ્તકોની આવી છેતરનારી આવૃત્તિઓ ન લેવાતું ઠરાવીને જ હાલના સંજોગોમાં સંતોષ માનવો ઇષ્ટ છે.

દાખલા તરીકે મહાભારતનાં પાત્રો કે એવાં પાછળથી વધારવામાં આવેલી કિંમતનાં પુસ્તકો લેવાં જ મોકુફ રાખવાં અને જૂનાં હોય તેને ફરી ખંધાવી અથવા નબળકાના પુસ્તકોલય સાથે સહકાર સાધી કામ લેવું, કે જેથી આવી ખોટી નફાખોરીને સ્થાન જ ન મળે.

ખીલ્તં પણ જૂનાં પુસ્તકો જેની કિંમત ખોટી રીતે વધારવામાં આવી હોય તેના સંબંધમાં પણ આવી જ નીતિ અખત્યાર કરવી યોગ્ય થઈ પડશે.

જૂનાં પુસ્તકો ફરી ખંધાવો; એ પુસ્તકોથી જ હાલના સંજોગોમાં વાચનપ્રચાર ચાલુ રાખો અને આ નિર્દોષ વ્યવસાયમાં પગપેસારો કરતી ખોટી નફાખોરીનો જડમૂળમાંથી જ નાશ કરો.

" ગુજરાતની સ્ત્રીઓની શારીરિક સંપત્તિ "

૨૯. કરસનદાસ મુળજી સ્મારક ફંડની યોજના મુજબ, તમામ કોમનાં ગુજરાતી બોલતાં, કોલેજનાં વિદ્યાર્થીઓ અને વિદ્યાર્થીનીઓને શ્રી. કૃષ્ણસ ગુજરાતી સભા-મુંબઈ તરફથી જાહેર નિમંત્રણ કરવામાં આવે છે કે, તેમણે ગુજરાતી ભાષામાં " ગુજરાતની સ્ત્રીઓની શારીરિક સંપત્તિ " એ વિષય ઉપર એક નિબંધ ૩૦ થી ૩૫ હુલસોપ કાગળના કદનો, તા. ૧૬-૬-૪૨ ને વાર શુક્ર સુધીમાં નીચેને સરનામે રજૂ કરી પોસ્ટથી જ કોલેજમાં અને જે વર્ગમાં પોતે ભણતા હોય તેની વિગત અને પોતાના સરનામા સાથે મોકલવો.

વિદ્યાર્થીઓના નિબંધોમાંથી જેનો નિબંધ કમિટી પસંદ કરશે તેને રૂ. ૫૦) સુધીનું એક, તેમ વિદ્યાર્થીનીઓના નિબંધોમાંથી એ જ રીતિએ જેનો નિબંધ પસંદ થશે તેને રૂ. ૫૦) સુધીનું એક, એમ બે હતામો આપવામાં આવશે; પસંદ થયેલો નિબંધ તા. ૨૫-૭-૪૨ ને વાર રાત્રિની જાહેર સભામાં વાંચવામાં આવશે. એ માટે નીચેને સરનામે પત્રવ્યવહાર કરવો.

સહાયક મંત્રી, શ્રી કૃષ્ણ. ગુ. સભા, મુંબઈ.
૩૬૫, સમાર્પદિર, ચિત્રલક્ષ્મી રોડ, મુંબઈ નં. ૪.

પુસ્તકોની બાંધણી

પુસ્તકોની બાંધણીનો મુખ્ય પાસુ પુસ્તકકાલયના સંચાલનનાં વિવિધ અંગોમાંનું એક છે. એ વિષેની ઊંડી માહિતી નહિ તોપણ ઘોડી ઘણી તો પુસ્તકકાલયના સંચાલક-મંત્રી અથવાલે મેળવવી જ જોઈએ.

પુસ્તકબાંધણીને લગતી કેટલીક બાબતોનેજ માહિતી આપમે વસતા એક પુસ્તક બાંધનારે લખી ચોકલી છે તે અહીં આપી છે. તેમાંથી પુસ્તક-બાંધણીને લગતું કંઈક પણ વાચકને બાબતો મળશે.

આંખને ના ગમે તે મનને કેમ ગમે ? શરીર ઠાંક્યા વગર કોઈને ચાલવું નથી. આપણુ કપડું ગમે તેવું કિંમતી હોવા છતાં અતિશય ગદું હોય-અંદરથી પરસેવાની કુર્બાંધ છૂટતી હોય એવું કપડું શરીરે અડકાવું પણ ના ગમે. એથી ઊલટું સાદાં અને સ્વચ્છ કપડાં સોને ગમે છે. આ વીસમી સદીના જમાનાને અનુસરી પુસ્તકના સંબંધમાં પણ અક્ષરશઃ આપણી મનોવૃત્તિ લાગુ પડે છે.

પુસ્તક રસપ્રદ હોવું જોઈએ તેની સાથે સાથે જ્ઞાનના ભંડારવાળું પણ હોવું જોઈએ. વળી વિશેષમાં તે રૂપરંગે પણ સુધઃ અને સ્વચ્છ હોવું જોઈએ. ફારીને ચુંથાઈ ગયેલું કે શાહી-પેન્સિલના ચિત્રરામણથી કુરુપ કરી મૂકેલું હોય તે હાથમાં લેવું પણ ના ગમે.

ખાનગી માલિકીનાં પુસ્તકાલયો કરતાં સાર્વજનિક પુસ્તકાલયોનાં પુસ્તકોની દયા કેટલેક ઠેકાણે ઘણી માફી જોવામાં આવે છે. વાચકોની બેદરકારીથી પુસ્તકોનું આયુષ્ય ઓછું થાય છે. પણ વાચકોએ તો એવી આદત પાડી દીધેલી હોય છે કે પુસ્તકને બેવડું વાળી દે છે. કાચા પાકાં પુસ્તક હોય તેને વાંચતા જય તેમ પાનાં પાછળ વાળતા જય; એ તો જાણે સમજ્યા, પણ એ જુલમ પાકાં પૂઠાંનાં પુસ્તકો ઉપર થાય ત્યારે તો પુસ્તકનું ખૂન જ થાય છે.

પરંતુ વાચકો ઉપરાંત પુસ્તકકાલયના મંત્રી કે અંચાલક કોટલાં કે કાચા પૂઠાંનાં પુસ્તકો ફરી બંધાવવામાં બેદરકારી રાખે તો પુસ્તકોનો ઊલટો વહેતો નાચ થાય છે. અને બંધામણીમાં ખર્ચેલા પૈસાનો ખોટો વ્યય થાય છે. એટલે સાર્વજનિક પુસ્તકાલયોમાં ખતતા સુધી પાકા પૂઠાંનાં પુસ્તકો બંધાવવાં જોઈએ અથવા એમ સવડ ના હોય તો પાકા બાઇન્ડિંગને મળતું 'ઓપન' પાકા અસ્તર તથા ખુલ્લાવાળાં બંધાવવાં, જેથી બેદરકાર વાચકોની બેદરકારી સામે પણ તે નબી શકે. બહારના ખોટા આડંબરવાળા રંગીન કાગળ જોઈ સંતોષ માનવા જેવો નથી. ખરું જોતાં પુસ્તકની બાંધણી તેના વપરાશમાં વધારો કરે છે.

પુસ્તકો બાંધવાના સામાન્ય રીતે ચાર પ્રકાર છે:

(૧) પુસ્તકના બધા ફર્મોને એકઠા કરી તેની પીઠ ઉપર એક અથવા બે જગ્યાએ વાળાથી સીડી લેવું:-જેવાં કે માસિકા આવે છે તેવું;

(૨) પીઠ ઉપર ત્રણ કાણાં પાડી નિયામમાં બજૂતા બાળકો જેમ કોશ કાગળની નોટ બાંધે છે તેવું;

(૩) ફરેક ફર્મોને પીઠ ઉપર ચાર કાણાં પાડી દોરાની આંટીથી સાંકળા લે છે તે-આને ટુકડા સિવાઈ કહે છે;

(૪) દરેક ક્રમાંને અંદરથી દોરો પરાવી બધા ક્રમાંને એકબીજા સાથે સાંકળી લેવામાં આવે છે તેને “ સેક્શન ” સિલાઈ કહે છે.

પહેલી વાપર સ્ટિચિંગ કરવાની તદ્દન સાદી સસ્તી અને સહેલાઈભરી રીત છે, તેવાં કેટલાંક પુસ્તકો, અઠવાડીકો અને માસિકો એ રીતે બાંધેલાં હોય છે. આ રીતમાં પૂંકુ માત્ર પીઠ સાથે લાઢીથી ચોટાટોલું હોય છે તે લાઢીથી જલદી છૂટું પડી જાય છે.

બીજી રીતમાં પહેલીના કરતાં વાળાને બદલે દોરો વાપરેલો હોય છે એટલે જ ફરક; નહિતર આ રીત પહેલી રીતને તદ્દન મળતી છે. બાહી, ખરું જોતાં તો આ રીત સૌથી ખરાબ છે. બધા ક્રમાંને એકઠા કરી મોચી વાપરે છે તે આર વડે પીઠ ઉપર ત્રણ કાણાં પાંડી દોરો બાંધી દીધો એટલે પત્તું; પરંતુ આ દોરો હાંશિયાનો બધો ભાગ દબાવી દે છે. તેનો વિચાર ક્યાં સિવાય આ રીત મુજબ પુસ્તકો બાંધવાનું કામ કરે તો ઉપરના રંગીન કાગળથી શેલતું પુસ્તક કોઈ અનાડી વાચક પાસે જાય અને વાંચવાના રસમાં પુસ્તક જોરથી ઉઘાટે તો તરત જ પુસ્તકનું મોત થાય છે. દોરો તૂટતાંની સાથે દરેક ક્રમાં છુટા થઈ જાય અને એના એ જ પુસ્તકને પાછું “ બાઈન્ડરની હૉરિપટલ ”માં મોકલી આપવાનું બાહી રહે છે. બાઈન્ડરે સાંધનો સિવાયના બાઈન્ડરે ખાસ કાળજી ના રાખે તો પુસ્તકને ફરીથી આવો ઉથરો આવો પડે છે.

ત્રીજી સિલાઈને “ ટુકડા સિલાઈ ” કહે છે. તે સિલાઈ સેક્શન સિલાઈના ઓપન બાઈન્ડિંગને મળતી આવે છે. પુસ્તકાલયોનાં ઘણાં જૂનાં માસિકો તથા મોટાં પુસ્તકોની પીઠ કોઈ કારણસર ખવાઈ ગઈ હોય તો પુસ્તકના નાના ક્રમાં છુટા પાડી તેમાં ચાર કાણાં પાડી વચ્ચેનાં બે કાણાંની મધ્યમાં પાકા કાપડની પટ્ટી જોડી મૂકી દરેક ક્રમાંને તથા પટ્ટી દોરાની આંદીથી સાંકળી લેવાથી વાચક તે પુસ્તકને ગમે તેમ વાળે તો કમાનની માફક વળે છે; તેમ જ હજાર પૃષ્ઠનું પુસ્તક હોય તો પણ આવી સિલાઈથી મજબૂત થાય છે. ચોથી રીતને સેક્શન સિલાઈનું ઓપન બાઈન્ડિંગ કહે છે. અને આ રીત સૌથી ઉત્તમ હોઈને નવાં પુસ્તકો બાંધવાની ખરી રીત છે. તેમાં દરેક ક્રમાંના કાણામાં દોરો પરાવી એકબીજા ક્રમાંને આંદી મારેલી હોય છે અને તેથી પુસ્તક આખું ઉઘડી શકે છે અને કોઈ વાચક બૂલથી તે પુસ્તક બેવડું વાળે તો તે તૂટી જતું નથી. કર્યા તથા ગ્રામ પુસ્તકાલયોનાં પુસ્તકો બાંધવા આપત્તી વખતે બાઈન્ડરને ટુકડા તથા સેક્શન સિલાઈ આવડે છે કે નહિ તે પૂછી લેવું તે પુસ્તકાલયના મંત્રી યા અંચપાત્રની ફરજ છે. સેલાયું સસ્તો બાઈન્ડરો ખોળવા જતાં પુસ્તક બંધામણીમાં થયેલો ખર્ચ નકામો જાય છે. આ પ્રાપ્તિમાં પુસ્તકાલયના મંત્રી યા અંચપાત્રે ખાસ કાળજી રાખવા જોઈ છે.

હાલના કર્યા પુસ્તકાલયો કરતાં ગ્રામ પુસ્તકાલયનાં વંચાયેલાં પુસ્તકોની હદ ઉપરાંત માહી દશ થયેલી જોવામાં આવે છે.

વાચક પુસ્તકને લઈ જતી વખતે અંચપાત્ર ધર્યું કરી તેમ જ વાચકની સહી લઈ વાંચવા આવે છે. પુસ્તક જ્યારે વંચાઈ પાછું ફરે અને તેના રથાને ગોઠવાઈ જાય તે પહેલાં પુસ્તક આખું તે વખતની હાલતમાં છે કે કેમ તેનો વિચાર હાલની ચાલતી ધર્યું શુકના પાનામાં એક નવા પાનાનો સમાવેશ કરી તે પાનાના મધ્યે સાઈ છે કે ફાટેલું તેથી નોંધ રાખવાથી વાચક સુદર પુસ્તક લઈ જઈ નહારું કરી લાવતાં અંચપાત્રે પાછું લેતાં બન્નોના મગજ ઉપર સારી અસર થશે.

બાઈન્ડર હસનભાઈ રહેમાનભાઈ મનુસુરી

પુસ્તકાલય પર્વણી

લોકસભા પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિનો સંદેશ ઘેર ઘેર પહોંચતો કરી આમગ્નતાના વાચન-રસને સંકારવાના શુભાશયથી દર સાલ વસંતપંચમીને દિને પુસ્તકાલયપર્વણીદિન ઉજવવાનો શિરસ્તો, વડોદરા રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળે, આજ દશેક વર્ષથી પાડ્યો છે. તેને અનુસરીને રાજ્યનાં અનેક પુસ્તકાલયો એ દિન પુસ્તકાલયોની સાક્ષરી ને શણગાર, પ્રભાતદેરી વા સરઘસે, પુસ્તકપ્રદર્શન, વાચનશ્રવણના વર્ગો, વાર્તાકથન, ભજન મંડળાઓ, જાહેર સભા, ગરબા-સંવાદ ને ઇતર મનરંજનના કાર્યક્રમો, રોશની વગેરે પૈકી સવડ પડતા વિવિધ કાર્યક્રમોથી ઉત્સાહભરે ઉજવે છે. ચાલુ સાંઝે પણ એ પર્વણીદિન તા. ૨૧-૧-૪૨ ના રોજ રાજ્યનાં અનેક પુસ્તકાલયોએ ઉજવ્યો છે. પૈકી જેમના અહેવાલ અમારા તરફ આવ્યા છે તેમની જરૂરી નોંધ આ નીચે પ્રગટ કરીએ છીએ. ઇચ્છા તો બધાં જ એવી રાખે કે અમારા હેવાલને સંપૂર્ણ ધ્યાન અપાય. પરંતુ સ્થળસંકોચના કારણે અને કાર્યક્રમોમાં લગભગ સરખાપણું રહેતું હોવાને કારણે સ્થળ તેમ જ સમાના પ્રમુખના નામનિર્દેય ઉપરાંત વિશિષ્ટ કાર્યક્રમો ઉલ્લેખ માત્ર કરવાનું ઉચિત ગણ્યું છે:—

(૧) અંબાખલ તા. શિનોર—વિદ્યાર્થીઓને તેમ જ પ્રૌઢશિક્ષણમાં પાસ થયેલાંઓને મનપસંદ પુસ્તકો આપ્યાં. પ્રમુખસ્થાને વ્ય. મં. ના પ્રમુખ. દૈનિક પેપર “જનમંત્રિ” મળવા માટે દરેક પણ સભામાં થયો.

(૨) કંડારી તા. કુરજણ—શ્રીઓ, બાળકો વગેરે ૮૯ વાચકોને ઘેર બેઠાં ૧૧૨ પુસ્તકો પૂરાં પાડવામાં આવ્યાં. જન લઇ આવેલા ઉત્તમનગરના શ્રી. નારણભાઈ તંત્રથી યાજ્ઞાતી કન્યાઓને જર્મનના પાઠ્યા આપવામાં આવ્યા તથા પુસ્તકાલયને રૂ. ૧૧) ભેદ અપાયા. સાકરનો પ્રસાદ વહેંચાયો.

(૩) કરનાળી તા. તિલકવાડા—પ્રમુખસ્થાને રા. રા. પંડ્યા મૂળજીભાઈ પુરુષોત્તમ-ભાઈ, ભજનમંડળી, સંગીત, પતાસાં ને ચા-પાણી.

(૪) જુજેઠા તા. તિલકવાડા—સાક્ષરી શણગાર ને સભા.

(૫) વરુણામા તા. વડોદરા—પ્રભાતદેરી ને જાહેર સભા. પ્રમુખસ્થાને પુ. ના વ્ય. મં. ના પ્રમુખ શ્રી. દાર્દીભાઈ પ્રાગજીભાઈ.

(૬) વરસો તા. પેટલાદ—સરઘસ, સભા, પ્રમુખસ્થાન: વસો વિભાગ યાજ્ઞાધિકારી.

(૭) વેંગપુર તા. સાવલી—જાતવિભાગનાં મુંદર પુસ્તકોનું વાચન કરાવું. ભજન મંડળી બેઠો, પતાસાં પ્રસાદ વહેંચાયાં.

(૮) સાંગમા તા. પાદરા—સાંજે વ્યવસ્થાપક મંડળની સભા મળી; પુસ્તક ગોવર્ધી બાજન ખાતાને યુવનાના અમલમાં મંત્રીને મદદ કરવાનો નિશ્ચય કર્યો.

(૯) વઢનગર તા. ખેરાળુ—મકાન શણગાર, સરઘસ, જાહેર સભા. પ્રમુખસ્થાને શ્રી. મણિલાલ હાટાલાલ જોષીપુરવાળા. બાળકોને મિલાઈ.

(૧૦) વિસનગર—સાક્ષર શણુગાર. જાહેર સભા, પ્રમુખસ્થાને ન્યુ ઇ. સ્કૂલના હિંમત્સર શ્રી. કારીભાઈ લાલભાઈ પટેલ.

(૧૧) વાલમ તા. વિસનગર—સવારની સભામાં પ્રમુખસ્થાને પાટણ વિભાગ શાળાધિકારી શ્રી. ગોવિંદજી સાહેબ. સાંજની સભામાં પ્રમુખ રા. જયપ્રસાદભાઈ; વ્યાયામનો મનોરંજક કાર્યક્રમ.

(૧૨) સડેર તા. પાટણ—સહકારી મંડળાઓના તપાસણી કામદારના પ્રમુખસ્થાને મેળાવડો.

(૧૩) ઉમતા તા. ખેરાળુ—પુસ્તકાલયની સાક્ષર શણુગાર. જાહેર સભામાં વિવેચનો પ્રમુખસ્થાને પા. વણારસીદાસ ત્રિભોવનદાસ, સાકર વહેંચાઇ, રોશની થઇ.

(૧૪) ઉંતાઉ તા. કલોલ—કુમાર સાહિત્યનું પ્રદર્શન ગોઠવાયું. ઘંટિત પુસ્તકોનું વર્ગવાર વાચન શિક્ષકોએ કર્યું. ખાંડનો પ્રસાદ વહેંચાયો.

(૧૫) બહિયલ તા. દહેગામ—સરઘસ, સભા. પ્રમુખસ્થાને રા. શંકરલાલ બળદેવદાસ પારખ. બાળકોને પતાસાં. પુસ્તકાલય તરફ આમ જનતાનું આકર્ષણ વધારવા સાર મંત્રીએ એક પત્ર વાંચી સંબળાવ્યો.

(૧૬) હુતાવાડા તા. હારીજ—સાક્ષર, શણુગાર, સભા. પ્રમુખસ્થાને ડૉક્ટર પરાંજી. બાળકોને મિઠાઇ.

(૧૭) વ્યાસવાસણા તા. આતરસુખા—સાક્ષર, શણુગાર, સરઘસ ને સભા. પ્રમુખપદે રા. વૈદ નાથાભાઈ. રા. સજુરભાઈ તથા ચંદુલાલ એન્ડ મણિલાલ કું. તરફથી શિપિયા એકેકનાં પતાસાં વહેંચાયાં.

(૧૮) અમરેલી—સાર્વજનિક, મહિલા તથા બાળ પુસ્તકાલયોના સહકારપૂર્વક સાક્ષર શણુગાર ને જાહેર સભાના કાર્યક્રમથી ઉત્સવ ઉજવાયો. પ્રમુખસ્થાને પ્રાંત સુખા ગે. રા. રા. હાકોરલાલ દેસાઈ સાહેબ. નાના મોટા બીજા અમલદારો તથા પ્રજનાયકો અને મહિલાઓની સારી હાજરી.

(૧૯) ખાંભા—જાહેર મેળાવડો. પ્રમુખપદે મહાલના અવલકારકુન શ્રી. નાથલાલ સાકરલાલ બદ. બાળકોને પતાસાં.

(૨૦) ખેટ—સાક્ષર, શણુગાર, પ્રદર્શન, સરઘસ, મહિલા સંમેલન અને જાહેર મેળાવડો. પ્રમુખસ્થાને મહાલકરી શ્રી. જોશીપુરા સાહેબ.

(૨૧) વાંકીઆ તા. ખાંભા—સાક્ષર શણુગાર. સરઘસ, પુસ્તકપ્રદર્શન તથા જાહેર સભા. પ્રમુખસ્થાને રા. બગવાનજી કે. બળદાણીઆ. પુસ્તકાલયને છૂટક રીતે રૂ. ૭-૮-૦ રા. ગોરધન જી. જોશી હસ્તે તથા રૂ. ૨) શ્રીધુત મજલાલ કે. ગાંધી તરફથી ખેટ.

(૨૨) શાખપુર તા. દામનગર—જાહેર મેળાવડો. પ્રમુખસ્થાને રા. રામભાઈ કરસનભાઈ પટેલ.

(૨૩) ઊંઝા—શ્રી મહિલા પુસ્તકાલયે શ્રીમતી ચંચળબેન શાહના પ્રમુખપદે પર્વણી ઊજવી. બાળાઓને પ્રમુખ તરફથી શ્રીકૃષ્ણ તથા સંસ્થા તરફથી પતાસાંની લહાણી વહેંચાઈ.

(૨૪) નારેદીપુર તા. કલોલ—વ્ય. મંડળની સભા બંરવામાં આવી તે સંસ્થાને વેગ આપવા તથા લોકમદદ વધુ પ્રમાણમાં એકઠી કરવાની વિચારણા થઈ, સંસ્થાના નિયમો મંજૂર કરવામાં આવ્યા.

(૨૫) દેવકરણના મુવાડાં તા. આતરમુ'બા

(૨૬) બારિયા તા. આતરમુ'બા

(૨૭) સા. યુ. શિનોર—સાક્ષરૂં તે શણુગાર, શેઠ હિરાલાલ કનૈયાલાલના પ્રમુખ-પદે જાહેરસભામાં પુસ્તકાલય, પુસ્તકો અને પત્રો સંબંધી વિવેચનો, વિદ્યાર્થીઓની હરીદાઈ અને ઈનામ સમારંભ.

૧૯૪૨ ની સાહિત્યસમીક્ષા

ગુજરાત સાહિત્ય સભા-અમદાવાદના મંત્રી લખી જણાવે છે કે—“ ગુજરાત સાહિત્ય સભા, અમદાવાદ તરફથી વર્ષ ૧૯૪૨ના ગુજરાતી સાહિત્યની સમીક્ષા કરવાનું કામ નીચેના ત્રણ વિભાગમાં વહેંચી નાખવામાં આવ્યું છે અને દરેક વિભાગવાર જુદા સમીક્ષકો નીમવામાં આવ્યા છે:—

વિભાગ ૧ કો:—

વિષય:—(૧) કવિતા, (૨) નાટક, (૩) નવ-લિકા, (૪) નવલકથા.

સમીક્ષક:—

પ્રો. મનમુખલાલ મ. હવેરી,
ભાતી ટ્રિસ્ટિંગ, રાજકોટ

વિભાગ ૨ કો:—

વિષય:—(૧) નિબંધ, (૨) વિવેચન, (૩) જીવનચરિત્ર, (૪) ધર્મ-તત્ત્વજ્ઞાન, (૫) ઇતિહાસ-પુરાતત્ત્વ, (૬) ભાષાશાસ્ત્ર, (૭) ફોનલોજી, (૮) બાલસાહિત્ય, (૯) પ્રવાસ.

સમીક્ષક:—

પ્રો. સુંદરજી ગો. બેટાઈ
મૂળજી મિશ્રીનો નવો બંગલો,
દાદાભાઈ રોડ,
વિલેપારછે (પમિમ)

વિભાગ ૩ કો:—

વિષય:—ભૌતિક વિજ્ઞાન, જંતુવિજ્ઞાન, પ્રાણી-વિજ્ઞાન, સારીર વિજ્ઞાન, રસાયણશાસ્ત્ર વગેરે બધાં.

સમીક્ષક:—

પ્રો. યશવંત યુ. નાયક
નં. ૪૫, પ્રીતમનગર, એલિસબ્રિજ,
અમદાવાદ

તે દરેક પ્રકાશકો અને લેખકોને આમદપૂર્વક ચિનંતિ કરવાની કે તેઓ પોતાનાં પ્રકાશનો અને કૃતિઓ ઉપર જણાવેલા સરનામાં પ્રમાણે તે વિભાગના સમીક્ષકને મોકલી આપ્યાં.

વિજયપુર મહાલ બીજી પુ. પરિષદ

વિજયપુર મહાલ બીજી પુ. પરિષદ બીજાદરા મુકામે તા. ૨૫-૧-૪૨ ના રોજ ક્ષેત્ર વિભાગ શાળાધિકારી શ્રી. દામોદર ગોવિંદ માલસે સાહેબના પ્રમુખપદે મળી હતી. પરિષદ સભા માટે સુંદર મંડપ નિશાળના કમ્પાઉન્ડમાં બાંધવામાં આવ્યો હતો. મંડપને તદ્દન સાદી રીતે અને ગામડામાં શોભે તેવી રીતે શણગારવામાં આવ્યો હતો. આસોપાકવનાં તથા આંખાનાં પાંદડાં અને કાપડી ધનપતાકાઓથી આશુપિત કરવામાં આવ્યો હતો. તેમાં સ્વાગતનાં સુંદર બોર્ડો રાખવામાં આવ્યાં હતાં. મંડપમાં કોઇ કોઇ ઠેકાણે કહેવતનાં પણ બોર્ડ લટકાવવામાં આવ્યાં હતાં.

બેઠકની શરૂઆતમાં જ મંડપ ચિકાર ભરાઇ ગયો હતો. રજપૂતોનું ગામ પડદાનશીનના શિવાજીવાળું છતાં બહેનોની હાજરી ધ્યાન ખેંચે તેવી હતી. સાંજની બેઠકમાં તો બહેનો માટે રાખેલી બેઠકમાં જગ્યા પણ ન રહી. આમંત્રિત ગૃહસ્થોમાં ચાણુરમા અને વિજયપુર મહાલ શાળાધિકારી સાહેબો, રાજ્ય પુ. પ્રચારક શ્રી. વલ્લભભાઇ, તેમ જ પુસ્તકાલય ખાતાના મદદનીશ વ્યવસ્થાપક શ્રી. ઉમેદભાઇ સાહેબ આવ્યા હતા. પ્રતિનિધિ, પ્રેક્ષક મળીને બહારગામના લગભગ ૧૨૦ થી ૧૫૦ સુધીની સંખ્યા હતી.

પરાંપર નંપ વાગે “પ્રભુજી જીમ ચંદન હમ પાની” એ ઇશ્વરસ્તુતિ સ્થાનિક મંદિરના મુખીઆજી રા. જયંતીલાલે ગાતાં કાર્ય શરૂ થયું. પછી સ્વાગતગીત, શ્રીમંતપ્રશસ્તિ અને પૂજારણનો ગરબો ગયો.

ત્યાર બાદ સ્વાગતપ્રમુખનું ભાષણ શેઠ પાનાચંદ વયોજીદ દેવાથી તેમના પુત્ર રા. બાણુભાઇ શેઠે વાંચ્યું હતું. તેમાં તેમણે જણાવ્યું હતું કે,

આવી પરિષદોથી તાલુકાનાં પુસ્તકાલયોને પ્રચારની દૃષ્ટિએ ખૂબ વેગ મળે છે. કોઇ નાંદરીપાસ થયેલા કાર્યકર્તાઓ આવાં સંમેલનોમાં બેગા થાય, તો તેમને પણ સતેજ ચલાવી ભાવના ઉત્પન્ન થાય છે. અને શિયલતા દૂર થઇ પાછાં વેગવંતાં બને છે. આ પરિણામ અમે જોઇ શક્યા છીએ.

સંમેલનોથી વિદ્વાનોનો સમાગમ થાય છે. અને આવા સમાગમોથી દરેક પ્રગતિ ઇચ્છનાર વ્યક્તિને તો જરૂર લાભ થાય છે. સાથે સાથે બીજાઓને પણ ચેતનવંતી પ્રેરણા આડકતરી રીતે મળી રહે છે, પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિથી ધણી ફાયદા થાય છે, તે આપ સૌને વિદિત છે જ.

ત્યાર બાદ પ્રમુખશ્રીની વરણી માટે દરખાસ્ત અનુમોદન થતાં શ્રી. માલસે સાહેબે પ્રમુખસ્થાન સ્વીકારી તેમનું ભાષણ વાંચ્યું હતું. તેમાં તેઓશ્રીએ જણાવ્યું હતું કે,

પ્રમુખશ્રીનું ભાષણ

વિજયપુર મહાલે આ બીજી વખત પરિષદ ભરાય છે. પહેલી પરિષદ આગસ્ટ-૩૧ મુકામે સને ૧૯૩૮-૩૯ માં ભરવામાં આવેલી હતી. ત્યાર પછી બે વર્ષનો ગાળો ખાલી ગયો તો

પણ આપણે આજે અહીં વિચારવિનિમય કરીશું તે ઉપરથી કાર્યકર્તાઓનો ઉત્સાહ જનમત થયેલો જણાય છે. વિળપુર મહાલ આખા પ્રાંતમાં સહુથી મોટો છે. વસ્તી વધારે છે, સારો ફળદ્રુપ છે. મોટા મોટા લક્ષ્મીપુત્રો આ જમિમાં વસે છે, લોકોમાં ઉત્સાહ પણ ખૂબ છે અને તેમ છતાં આપણે શિયિષ રહીશું તો તેમાં હોય કોના ? મારી સર્વેને વિનંતિ છે કે આ પરિષદ આ મહાલે નિયમિત દર વર્ષે ભરાય.

હવે આપણે પછાત રહીશું તો તે ચાલશે નહિ. દુનિયા પ્રગતિમાન છે અને આપણે પણ તેની સાથે પ્રગતિ કરવી જોઈએ. અને હવે કોઈને અબજુ રહેવા લાગવાનું નથી.

આ માટે જ શ્રીમંત સરકાર તરફથી પ્રૌઢ શિક્ષણની યોજના થયેલી છે. શિક્ષકોએ અને પ્રમુખોએ આ કામ માથે લઈ પાર પાડવાની આપણી ફરજ છે. ૪૫ વર્ષની અંદરનો પ્રમુખજન-પછી તે સ્ત્રી કે પુરુષ હોય તે અબજુ રહેવો જોઈએ નહિ. આ કામ કોઈ પણ વ્યક્તિ અગર સંસ્થાનું નથી. આ કામ પ્રમુખ છે અને પ્રમુખે જ તે પાર પાડવું જોઈએ. મારી આપ સૌને વિનંતિ છે કે આપ સૌ આ કામમાં તન મનથી મદદ કરશો અને કોઈ પણ માણસ અબજુ રહી ન જાય એવી તકેદારી રાખશો.

ઉપર જણાવ્યું તેમ પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિ શરૂ થયે ૩૦ વર્ષ થઈ ગયાં છે, એટલે તે હવે બરજીવાનીમાં ઠીક ચકાવ; તેથી તેનાં તમામ અંગોની ખીલવણી સુદઢ અને સર્વપોષક થાય એવી આપણી તૈયારી હોવી જોઈએ. લોકોએ પત્રવત્તા છાપાં અને નોવેલો વાંચી સંતોષ માનવાનો નથી. પણ પોતાનું જીવન ઉન્નત રી રીતે બને અને તેને જ પોષવા માટે ક્યા વાચનની જરૂર છે. તે નહીં કરી તે દિશામાં પ્રયાણ કર્યું જોઈએ. પુસ્તકોની પસંદગી વખતે ગામ લોકોનો સાદ સાંભળવો જોઈએ. ગ્રંથપાત્રે પણ પુસ્તકાલયમાં તમામ પુસ્તકોથી પરિચિત રહી પ્રમુખને યોગ્ય રસ્તે દોરવી જોઈએ.

પુસ્તકાલય ખાતા તરફથી આ માટે શિષ્ટ વાચનની યોજના શરૂ થઈ છે. સારાં પુસ્તકો મુકરર કરી પરીક્ષા માટે સમજાવવામાં આવે તો વાચન સારું થાય અને એક વખત રસ લાગ્યાથી બીજા પુસ્તકો વાંચવા પ્રેરાય, એ આ યોજનાનો હેતુ છે. આ યોજનાનો સારાં તરફના લોકો સારા પ્રમાણમાં લેતા નથી એમ આગળ આવેલી દરજીકત ઉપરથી જણાય છે. મારી આપ સર્વેને વિનંતિ છે કે આ યોજનાનો લાભ આપ જરૂર દ્યો અને બીજા પાસે લેવરાવો.

ગામના લોકોની એવી ફરિયાદ હોય છે કે અમને વાંચવા વખત ક્યાં છે ? આ ફક્ત બહાનું છે. જેની રીતે ખાવા પીવા અને સુવાની કુદરની દાનતો પૂરી કરવા વખત મળે છે, તેવી જ રીતે વાચન માટે દરરોજ અગર આંતરા દિવસે અગર અઠવાડિયામાં એક બે વખત અગર જેટલો મળે તેટલો વખત કાઢીને પણ વાચનની વૃત્તિ પોષવી જોઈએ. જૂના વખતમાં ત્યારે પુસ્તકો નહોતાં ત્યારે રામલીલાવાગાઓ આવાં જ કામ પ્રમુખ આગળ કરતા. અને પ્રમુખ તેમાં ભાગ લેતા. હવે પુસ્તકો મોટા પ્રમાણમાં મળ્યા શકે છે, કેકેકાણે પુસ્તકાલયો છે અને આપણા રાજ્યમાં તો આની ગામેગામ શ્રીમંતે પરજો બેસાડેલી છે.

ગયા ઑક્ટોબર માસના “પુસ્તકાલય” માસિકમાં પુસ્તકાલયોની સ્થિતિ સંબંધી આંકડા પ્રસિદ્ધ થયા છે. તેમાં કુલ વસ્તી પૈકી બહેલા કેટલા અને તે પૈકી વાચક કેટલા તેના આંકડા આપેલા છે. આ આંકડા જોતાં તે ધણુ જ ઓછા છે. વિળપુર તાલુકાની ૧૬૨૭૦૯ ની વસ્તીમાંથી ૩૫૨૪૨ બહેલા છે. અને તેમાંથી ફક્ત ૭૮૯૬ વાચકો છે. આ ઉપરથી આપને જણાશે, કે પુસ્તકાલયોનો લાભ નેટલા પ્રમાણમાં લેવાનો જોઈએ તેટલા પ્રમાણમાં લેવાતો નથી. શાળામાંથી જે બાળકો હડી ગયાં છે તેમને જોલાવીને પુસ્તકો વાંચવા આપવાનો હુકમ ખાતાએ ખાસ કરેલો છે. શિક્ષકો આ કામ કરે છે, પણ તેની સાથે લોકો જે પોતાનો પૂરેપૂરો સહકાર આપે તો સારી સફળતા મળે તેમ છે. પુસ્તકાલયોના કાર્યકર્તાઓને મારી વિનંતિ છે કે, તેમણે આ દિશામાં ખાસ સહકાર આપવો.

આવી જાતની પુસ્તકાલયની અનેક પ્રવૃત્તિઓ છે. અને તેની ખીસવણીનો બધો આધાર પ્રજા ઉપર છે. આપણે બીજા દેશોના દાખલા જોઈશું તો તેઓએ તેમની નિરક્ષરતા બહુ જ ટૂંક સુદતમાં ટાળી છે. તો આપણે પણ તેમનો ધડો લઈને દેશની નિરક્ષરતા ટાળવા, પ્રજામાં વાચનનો શોખ વધારવા અને તેમનું જીવન ઉન્નત કરવા પ્રયત્નો કરવા જોઈએ. આ બધું કરવામાં જ્ઞાનપિપાસા ઉત્પન્ન કરવી એ જ મુખ્ય સાધન છે. શાસ્ત્રોમાં કંઈ છે કે જ્ઞાન જેવી બીજી એક પણ વસ્તુ સ્વિત્ર નથી. તો આ સાધન આપણે આંગણે છે, છતાં તેનો લાભ આપણે ન ઉઠાવીએ તો તેમાં વાંક કોનો કાઢવો ?

પ્રમુખશ્રીનું વક્તવ્ય ૫૨^{મું} ચક્ર રહેતાં સભામાં પરિષદકાર્યક્રમ મંત્રી રા. કશ્યાપશંકરે શ્રી. ચોક્સી, માજી પુ. જોડાલાલ દલપતરામ અને અમદાવાદના રાજભાયા મંત્રી શ્રી જોડાલાલ ડી. જોષીના પરિષદને સફળતા ઇચ્છતા સંદેશ વાંચી સંભળાવ્યા.

ત્યાર બાદ મહાલ પુ. મંડળના મંત્રી રા. મૂળશંકરભાઈએ સને ૧૯૪૦ જાનું મહાલ પુ. મંડળનું તેમ જ સા. પુ. બીલાદરાનું નિવેદન વાંચી સંભળાવ્યું હતું. પછી નિર્ધારવાચન થયું હતું. બાદ ચાલુરમા મહાલ શાળાધિકારી શ્રી. મહત્તાએ તેમ જ વ. રા. પુ. પ્રચારક શ્રી. વલ્લભભાઈએ પ્રાસંગિક વિવેચનો કર્યાં હતાં.

પ્રદર્શન ઉદ્ઘાટનવિધિ

ત્યારબાદ પ્રદર્શન ખુલ્લું મુકવાની ક્રિયા મે. રા. વિળપુર મહાલ વહીવટદાર સાહેબના હસ્તે થવાની હતી, પરંતુ તેઓશ્રી અસ્વસ્થ નથીઅતેને કારણે નહિ આવી શકવાથી મે. રા. ગોઝારીઆ મહાલ શાળાધિકારી સાહેબે પ્રદર્શનનું વર્ણન કરી પ્રમુખશ્રીને ખુલ્લું મુકવા માટે વિનંતિ કરી. પ્રમુખશ્રીએ પ્રદર્શનથી થતા લાભ સમજાવી પ્રદર્શન ખુલ્લું મુકાયેલું જાહેર કયું હતું ત્યાર બાદ પ્રમુખશ્રી સાથે પુસ્તકાલયના મકાનમાં ગોઠવેલું પ્રદર્શન જોવા ગયા.

બાદ સભાનું કામ ગરબાથી શરૂ થયું હતું. ત્યારબાદ નીચેના ઠરાવો પસાર થયા હતા:

પસાર થએલા ઠરાવો

ઠરાવ ૧—શ્રીમંત પરમહંસાણુ મહારાજ સાહેબ પ્રતાપસિદ્ધ ગાયકવાડ જ્યોત્સ્નીન આ પરિષદ દીર્ઘાયુ ઇચ્છે છે અને રાજ્યકુટુંબ સુખી રહે તેવી પરમહંસાણુ પરમેશ્વરને પ્રાર્થના કરે છે

—પ્રમુખસ્થાનેથી

કરાર ૨—અર્થાં વર્તમાનપત્રો ભેટ પુસ્તક વેળાસર મોકલી આવે છે, પણ “સચાલ વિનય” પત્ર તે પ્રમાણે કરતું નથી. તે ભેટ પુસ્તક બહાર પડેથી હવે સાવં પુસ્તકાલયને પહોંચાડવાની વ્યવસ્થા કરવા પત્રના માલિકને વિનંતિ કરવામાં આવે છે. તથા મદાલ-મંડળમાં કામ કરતા બાદ્યોને પણ આવાં ભેટપુસ્તકો ન સ્વીકારવા વિનંતિ કરવામાં આવે છે.

દ. મૂ. કચ્છરાલાલ વલ્લભરામ

અનુ. વિઠ્ઠલભાઈ રેવાશંકર

કરાર ૩—વિભુર તાલુકાના તથા તેના નજીકના તાલુકાના મંત્રી, અંધાસોને પુસ્તકાલયના કામકાજનો લાભ મળે તે માટે વિભુર તાલુકાના સ્ટેશનવાળા યોગ્ય રથળે જેમ અને તેમ વેળાસર પુસ્તકાલય શિક્ષણમંડળ ઇલાકવા રાજ્ય પુ. મંડળને વિનંતિ કરવામાં આવે છે.

દ. મૂ. અંખાલાલ દુર્લભરામ

અનુ. જયશંકર ઉમીઆશંકર પાઠક

કરાર ૪—દરરોજ ગામને ઉપયોગી સમાચાર પ્રબંધ સહેલાઈથી અને જલ્દી મળી શકે તે માટે ગામના યોગ્ય રથળે જ્યાં બહાર અવરજવર કે બેઠકનું સ્થાન હોય ત્યાં વિદાલ-પત્ર બતાવી દરરોજના હુકા સમાચાર લખવાનો વહીવટ રાખવા આ પરિષદ તાલુકાના તમામ મંત્રી બાદ્યોને વિનંતિ કરે છે.

દ. મૂ. કચ્છરાશંકર ગોવિંદલાલ વ્યાસ

અનુ. મૂળશંકર નથુરામ ભોષી

કરાર ૫—ભણેલું બહી ગયા હોય અથવા જેઓ મુદ્દા ભણેલા નથી તેમને નિદાન બાપેલું વાંચી લખી શકે તેવું જ્ઞાન આપવાની દરેક ભણેલાની પહેલી ફરજ છે. અને તેથી જ ગામે આવા પ્રૌઢ શિક્ષણમંડળો રાખા ખાતા તરફથી ચાલે છે ત્યાં પુસ્તકાલય બંધ મંડળ પોતાનાથી બનતી સક્રિય મદદ કરે તેવી તમામ પુસ્તકાલયના વ્યવસ્થાપક મંડળને આ પરિષદ બલામણુ કરે છે.

દ. મૂ. મૂળશંકર ન. ભોષી

અ. આ. શ્રી. નેઠાલાલ વલ્લભરામ

મ. રાજાધિકારી, વિભુર

છેલ્લા બે દરારો આભારદર્શનના હતા.

પછી શ્રી. રા. ઉમેદભાઈ સાહેબે પુસ્તકોને વિષયવાર ગોઠવવાનું બહુ મુંઝવે રીતે જાણ્યું. જાણસાદિત્યની પસંદગી પ્રમાણે પુસ્તકો મંગાવી તેમાં મુદ્દાવાદારા ગોઠવવા દોદરા, આગલોડ, કુદરવાડ, પીલવાઈ અને ગોઝારીઆ પુસ્તકાલયોને ખાસ સૂચના કરી હતું મહત્ત્વ સમજાવ્યું. ત્યારબાદ બંનેટમાં ટકાવારીનું ધોરણ સુસ્તપણે સાચવી બંનેટ લાવવા વિશે સમજૂતી આપી હતી.

પછી ગે. પ્રમુખ સાહેબે ઉપસંદાર કરતાં જણાવ્યું કે, “ શિષ્ટવાચનની પરીક્ષા-પુસ્તકાલયનું કામ કરનારને યોગ્ય સૂચનાઓ આપી, અને અંતમાં આભાર માની દરેક શિષ્ટો પુસ્તકાલયનું કામ સેવાભાવે કરે છે તે બદલ ધન્યવાદ આપ્યો. અને શિષ્ટોને જો જો મુશ્કેલીઓ પડતી હોય તે માટે પોતાને જરૂર સૂચન કરવા જણાવ્યું.”

બાદ સ્વાગતપ્રમુખ તરફથી રૂબરૂ રથ રાજગીત ગવાઈ સમા વિસર્જન થઈ હતી.

પુસ્તકોના કમિશન વિષે ખુલાસો

પુસ્તકાલય સ. સ. મંડળ લિ. વડોદરા શાખાનાં પુસ્તકાલયોની અનેકવિધ સેવાઓ કરે છે, એ સુવિદિત છે. તેની પ્રવૃત્તિઓમાંની મુખ્ય પ્રવૃત્તિઓ નીચે મુજબ છે:—

૧. પુસ્તકાલયો વતી પત્રો માસિકાનું લવાજમ ભરવું.
૨. પુસ્તકાલયોનાં કાયમ ફંડનો વહીવટ કરવો.
૩. પુસ્તકાલયોના હિતાર્થે ટ્રસ્ટફંડો સ્વીકારવાં અને તેનો વહીવટ વગર મહેનતાણું કરવો.
૪. પુસ્તકાલયોને જોઈતાં પુસ્તકો, ખીચું સાહિત્ય અને હિસાબી ફોર્મ પૂરાં પાડવાં.
૫. “પુસ્તકાલય” માસિક દ્વારા પુસ્તકાલયોને ઉપયોગી માહિતી તથા પુસ્તકાલય ખાતાની સૂચનાઓ અને હુકમો દરેક પુસ્તકાલયને પહોંચાડવા.

આ પ્રમાણે થતા કામની કદર પુસ્તકાલયો તેમ જ જાહેર જનતા કરે છે. પરંતુ મુંબાઈ, અમદાવાદ કે ખીજાં સ્થળના કોઈ કોઈ જુકસેવરોએ કેટલાંક પુસ્તકાલયોને અમુક પુસ્તકો પુ. સ. સ. મંડળ કરતાં ઓછી કિંમતે આપવાનું જણાવ્યાથી વા કોઈ ખીજા કારણે કેટલાંક સ્થળેથી પુ. સ. સ. મંડળનું પુસ્તકો ઉપરનું મહેનતાણું—વળતર ધટાડવા માગણી કરવામાં આવે છે. આ પ્રશ્નનો વિચાર મંડળના વ્યવસ્થાપકોએ તથા પુસ્તકાલય ખાતાના મે. મદદનીશ વ્યવસ્થાપક સાહેબે ખૂબ વિચારપૂર્વક કર્યો છે અને પરિણામે હાલ તુર્ત ચાલુ નીતિ જ કાયમ રાખવાનું નક્કી કર્યું છે.

પુસ્તકાલય સ. સ. મંડળને પુસ્તકાલયોની સેવા અર્થે જ ચલાવવામાં આવે છે. એટલે લાગતાં વળગતા બાઈઓ તેની નીતિ સમજીને કામ લે એ જરૂરનું છે. આ સંસ્થા જાહેર સંસ્થા હોવાથી એની નીતિ આડે પડેલા રાખવાનું કોઈને કંઈ કારણ નથી. એટલે આ બાબતમાં મંડળના વ્યવસ્થાપક મંડળે દરેલા વિચારની આછી રૂપરેખા “પુસ્તકાલય” માસિકમાં આપવાની સૂચના જવાબદાર કાર્યકર્તાઓએ કરતાં, સંસ્થાની કાર્યપદ્ધતિમાં રસ લેનાર બાઈઓને એ નીતિથી વાંકે કરવા આ લેખ લખ્યો છે.

હાલની નીતિ અને કમિશનનું ધોરણ

અત્યારે મંડળ જે પુસ્તકો વેચે છે તેમાં મંડળ બને એટલું ઓછું કમિશન લે છે. મંડળને મળતા કમિશનમાંથી ૬૬ % મહેનતાણાના અને ૩૩ % ખર્ચના (પેડીંગખર્ચ, નૂર, જકાત, મજૂરી) મળી ૧૦ % બાદ કરી બાકીનું બધું કમિશન પુસ્તકાલયોને તેમ જ મંડળના સભાસદોને પરત આવે છે. એટલે કે ૧૦૦) રૂપીઆનાં પુસ્તકો ઉપર મંડળને ૩૦ % કમિશન મળતું હોય તો ૧૦ % રાખીને ૨૦ % પુસ્તકાલયોને આપી દે છે—અર્થાત્ ૩. ૧૦૦) ની કિંમતનાં પુસ્તકો વેચવાથી મંડળને ૧૦ % જ મળે છે; ત્યારે પુસ્તકાલયોને ૨૦ % ચોખ્ખા મળે છે. તેમાં પણ મંડળને મળતા ૧૦ % માંથી લગભગ ૩૩ % ખર્ચના જતાં મંડળને એના મહેનતાણા તરીકે તો ફક્ત ૬૬ % જ રહે છે. એટલે ૧૦ % માં જે કંઈ ધટાડો કરવામાં આવે તે મંડળને મળતા ૬૬ % માંથી જ કપાય એ સ્વાભાવિક છે.

અમારી નમ્ર માન્યતા મુજબ બધા પ્રકારનાં પુસ્તકો આટલા ઓછાં નકાશી વેચવાનું ખાનગી વહેપારીને તો પાલવે પણ નહિ. અને છતાં ખોટી દરિયાઈને ખાતર કોઈ પુસ્તક વેચનાર આથી ઓછે નફે ધંધો કરવાનો તૈયારી જતાવે તો પણ, તે જ કોરોળે, મંડળને છોડીને ખાનગી વહેપારીને પસંદગી આપવી એ કોઈ પણ પુસ્તકાલયને માટે ઇષ્ટ કે શોભારપદ નથી.

મંડળમાં કોઈને વ્યક્તિગત હિતસંબંધ નથી. એને કદાચ વધુ નફો મળશે તો પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિના હિત માટે જ એક યા બીજી રીતે વપરાશે. વળી પુસ્તકોના વેચાણ સિવાય બીજી અનેક રીતે મંડળ પુસ્તકાલયોની સેવા કરે છે; એ વાતનો ખ્યાલ રાખી મંડળને આ સદરેથી કંઈક નફો મળતો હોય તો તે જોઈ ખોટો હિડાપોહ કરવો યોગ્ય નથી. મંડળ કંઈક નફો કરતું હશે-અર્થાત્ તેના કાર્યક્ષેત્રમાંથી એક યા બીજી પ્રવૃત્તિમાં કદાચ નફો મેળવતું હશે. અને આવાં નફો મળે એવાં કામોમાં જ દરિયાઈ કરનાર તો મળી જ રહે, એમાં નવાઈ નથી. પરંતુ મંડળની તમામ પ્રવૃત્તિઓનો સમગ્ર રીતે વિચાર કરીએ તો જણાશે કે આટલા થોડા મહેનતાણે આટલું બધું કામ કરવાનું કોઈ પણ ખાનગી વહેપારી ભાગ્યે જ માથે લેશે. આ મંડળ તો પુસ્તકાલયોની સેવા અર્થે જ રચાયું છે. એટલે એના વળતર સાથે ન જોતાં તેના સંચાલન અને ઉપયોગિતા પર ધ્યાન આપવાની જરૂર છે. એટલે કોઈ એક બે કે પાંચ પુસ્તકો કે પત્રો માસિકો સરતાં આપવાની વાત કરે તેનાથી લોભાઈ નંધ ને પુસ્તકાલયો મંડળ સાથેના સંબંધ ઓછો કરવા તૈયાર થાય તે એક યા બીજી રીતે આ સંસ્થાને મદદ આપતા જંધ થાય છે. અને પુસ્તકાલયોની સેવા કરતી આ સંસ્થાને પોતાનો સંપૂર્ણ સફાર આપવાની અગત્યની ફરજમાંથી ચૂકે છે. એટલે થોડા અંગત સ્વાર્થને ખાતર નકાશી જાણતરમાં કોઈ કંઈક લાઘ્ય દેખાડે તો તેથી દોરવાઈ ન જવું જોઈએ.

મંડળ પોતાનું કમિશન ઘટાડવા માગતું જ નથી, એમ કહેવાનો અહીં આશય નથી. પરંતુ અત્યારના સંજોગોમાં મંડળ પોતાનું કમિશન ભાગ્યે જ ઘટાડી શકે. આ હકીકત સમજવા મંડળનો નફો, વેચાણ વગેરે વિગતોની જણાવટ કરીએ.

પુસ્તકાલય સ. સ. મંડળની છેલ્લાં ચાર વર્ષની કેટલીક હકીકત

વર્ષ	વેચાણ રૂપીઆ	વાર્ષિક ઉત્પન્ન	ખર્ચ	વાર્ષિક ખચત
૧૯૩૭-૩૮	૪૦૫૬૭	રૂ. ૧૧૨૮૭	રૂ. ૮૫૬૯	રૂ. ૨૭૧૮
૧૯૩૮-૩૯	૪૨૨૫૦	,, ૧૧૬૯૧	,, ૭૬૧૫	,, ૩૭૩૫
૧૯૩૯-૪૦	૩૯૧૮૫	,, ૧૧૧૭૦	,, ૮૩૬૫	,, ૨૮૦૫
૧૯૪૦-૪૧	૪૮૪૦૦	,, ૧૨૫૭૭	,, ૮૭૧૪	,, ૩૮૬૫

સને ૧૯૪૦-૪૧ માં પુસ્તકોનું વેચાણ લગભગ રૂ. ૪૮૪૦૦નું દેખાયું છે. કારણ કે આ વર્ષમાં પાછલી સાલનું ચટ્ટનું કામ પૂર્ણ કરી નાખવામાં આવ્યું હતું. એટલે મંડળનું સરેરાશ વાર્ષિક વેચાણ રૂ. ૪૦૦૦૦નું જ ગણવું યોગ્ય છે. મંડળના નાના અંદાજ કાઢનાં છેલ્લાં દશ વર્ષના આંકડા અને દવે મુદ્દસંયોગોને લીધે વેચાણ ઘટશે અને ખર્ચ વધશે-એ નવા હિમા થનાર સંજોગો જોતાં એમ લાગે છે કે મંડળનો સરેરાશ નફો રૂ. ૩૦૦૦) આસપાસ થશે એમ માનીને જ ચાલવું જોઈએ.

આ નંદામાંથી રિઝર્વ ફંડ ખાતે રૂ. ૭૫૦) લઈ જવા પડશે. અને શેર હોલ્ડરને ૪૩% લેખે ડિવિડન્ડ આપવા લગભગ રૂ. ૧૭૫૦) નેછએ. તે રીતે લગભગ રૂ. ૨૫૦૦) જતાં મંડળ પાસે લગભગ રૂ. ૫૦૦) ફાજલ પડે.

બીજી તરફ પુસ્તકોના વેચાણ ઉપર ૧ % ઘટાડવામાં આવે તો આવકમાંથી લગભગ રૂ. ૪૦૦) ઓછા થાય. પરંતુ આ રકમ આશરે ૧૩૦૦) પુસ્તકાલયોમાં વહેંચાઈ જાય. એટલે કમિશનમાં ૧ % ઘટાડવાથી દરેક પુસ્તકાલયને સરેરાશ પાંચ આના જ લાભ થાય એમ છે. આ રીતે અત્યારના કમિશનમાં ૧% નેટલો નામનો ઘટાડો કરવાથી પુસ્તકાલયોને વ્યક્તિગત રીતે ઝાઝો-ફાયદો થાય એમ નથી; ન્યારે એમ કરવાથી મંડળને રૂ. ૪૦૦-૫૦૦ જેવી મોટી રકમનું નુકસાન થાય એમ છે, એટલું જ નહિ પરંતુ બવિખ્યતો વિચાર કરીએ તો આટલો ઘટાડો કરવાથી મંડળની પ્રગતિ વધતી અટકી પડવાનો ભય છે. કેમકે:—

૧. અત્યારે વધતી રકમ મંડળ પોતાના રિઝર્વ અને બીજાં ફંડમાં લઈ જાય છે. તેનાથી તેની સ્થિતિ સદૃઢ બનતી જાય છે, ન્યારે આ રકમ વધતી બંધ થશે તો મંડળનાં ફંડો વધી શકશે નહિ.

૨. અત્યારના સંજોગોમાં મંડળ પુસ્તકોના પ્રકાશનની આખતમાં કંઈ પ્રવૃત્તિ કરી શકતું નથી. કારણ કે હાલ એમાં નેખમ છે. આ નેખમ વહેરવાની શક્તિ વધારવા માટે હજુ મંડળનાં ફંડોમાં સારા પ્રમાણમાં વધારો થાય તે જરૂરનું છે.

૩. મંડળને હજુ પોતાનું મકાન નથી. અને પુસ્તકાલયો થોડાં વર્ષ થોડો ત્યાગ કરી કમિશનના ઘટાડાની માગણી મુજબતવી રાખે તો અત્યારે વધતી ફાજલ રકમ એકઠી કરી એક સુંદર મકાન બંધાવી શકાય. અને પુસ્તકાલયોના સહકારનું એક પ્રત્યક્ષ પરિણામ લોકોને જોવા મળે.

૪. અત્યારે મંડળમાં પગારનું ખર્ચ લગભગ રૂ. ૪૦૦૦) છે. હજુ સ્ટાફને માટે પ્રોવિડન્ટ ફંડની વિચારણા કરવાની છે. મંડળનો નફો હાલ છે તે કાયમ રહે તોપણ વખત જતાં વખતોવખત સ્ટાફનો પગાર વધતો રહેવાનો. અને પ્રોવિડન્ટ ફંડની યોજના થતાં પણ કંઈક ખર્ચ વધવાનું. આ બે બાજતો અમલમાં આવતાં અત્યારે જે કંઈ ફાજલ રહે છે તે રહે એ સંભવિત નથી. એટલે બવિખ્યતી દૃષ્ટિ ખ્યાલમાં રાખી હાલ આ બાજતમાં ઉતાવળ કરવી યોગ્ય નથી. ડિવિડન્ડ ઘટાડીને કમિશન ઘટાડવા આખત

એક મુશ્કેલી એવી હતી કે શેર ઉપરનું ડિવિડન્ડ ઘટાડીને પણ કમિશન ઘટાડવું. આ મુશ્કેલી બધી રીતે વિચાર કરતાં લાગે છે કે આમ કરવાથી પણ પુસ્તકાલયોને કંઈ જ લાભ નથી અને મંડળને નુકસાન થાય તે તો દેખીતું જ છે. કારણ કે:—

૧. અત્યારે શેર ઉપર ૪૩ % વ્યાજ આપવામાં આવે છે. તેને બદલે ૩ % રાખવામાં આવે તો ડિવિડન્ડ ખાતે રૂ. ૧૭૫૦ ને બદલે લગભગ રૂ. ૧૧૬૦ વપરાય. ને મંડળને લગભગ ૫૯૦ બચે. તેનાથી ૧ % કમિશન ઘટાડી શકાય.

૨. પરંતુ ૪૩ % કરતાં ઓછું વ્યાજ કરવા જતાં મંડળના શેરનું ભડોળ વધતું અટકી જાય; ન્યારે આપણે તો શેરનું ભડોળ નેટલું વધારી શકાય તેટલું સારું એમ માનીએ છીએ. કારણ કે લાખેક રૂપીઆનું ભડોળ ભેટું થાય તો આગળ જતાં આ મંડળ

પુસ્તકપ્રકાશનનું કામ ઉપાડવાનું સાહસ કરી શકે. અને મુજરાતભરમાં આ વ્યવસાયમાં એને એક એજેન્ડ સંસ્થા બનાવી શકાય.

૩. શૅરનું ડિવિડન્ડ ઘટાડવાથી આખરે પુસ્તકાલયોને જ નુકસાન છે તે નીચે પ્રમાણે:—

ડિસેમ્બર ૧૯૪૧ આખરે મંડળના શૅર હોલ્ડરોની સંખ્યા નીચે મુજબ છે:—

રાજ્યનાં પુસ્તકાલયો	૩૯૯	એમના	શૅર	૧૦૧૦ *
વ્યક્તિઓ અને ઇતર સંસ્થાઓ	૧૭૭	,,	,,	૫૪૦

હવે ૪૩% ને બદલે ૩% ડિવિડન્ડ થાય તો લગભગ રૂ. ૫૯૦) બચે એ વાત સાચી. પરંતુ આ બચત મેળવવા જતાં શૅર ધારણ કરનાર પુસ્તકાલયોને જ ખોટ જવા સંભવ છે. કારણ કે અત્યારે ૪૩% લેખે ૩૯૯ પુસ્તકાલયોને રૂ. ૧૧૪૦) ડિવિડન્ડ તરીકે મળે છે; જ્યારે ૩% લેખે તેમને લગભગ રૂ. ૭૬૦) મળશે, એટલે તેમને લગભગ રૂ. ૩૮૦) ની ખોટ જશે. એટલે પુસ્તકોના વેચાણ ઉપર ૧% ઘટાડવાથી ૧૩૦૦) પુસ્તકાલયોને જેટલો લાભ મળે એમ છે તે લાભનો મોટો ભાગ ૩૯૯ પુસ્તકાલયોને ડિવિડન્ડના ઘટાડાથી થનાર ખોટમાંથી જ ઊભો થાય એમ છે. વળી ૪૩% લેખે દરેક ફંડોના શૅર ઉપર ડિવિડન્ડ રૂ. ૧૮૦ મળે છે. તેમને ૩% લેખે ૧૨૦) મળશે; એટલે રૂ. ૬૦ ખોટ જશે. અને આ રૂ. ૬૦) ઉપર પુસ્તકાલયોને સરકારની અને પંચાયતની મદદ મળે છે તે પણ ઓછી થશે. એ ગણીએ તો દરેક ફંડના બ્યાનથી ચાલતી લાયબેરીઓને ધણી ખોટ જવા સંભવ છે. આ રીતે પુસ્તકોનું કમિશન ઘટાડવા માટે જ ડિવિડન્ડ ઘટાડવાની યોજના સરવાળે લાયબેરીઓને બિલકુલ લાભદાયી નથી. અને ૪૩% કરતાં ઓછું ડિવિડન્ડ કરવું એ મંડળની પ્રતિષ્ઠાને હાનિકર લાગે છે. એટલે આ યોજનાનો અમલ કરવાનું પશુ ઇષ્ટ નથી.

ઉપર પ્રમાણે દરેક રીતે વિચાર કરીને મંડળના વ્યવસ્થાપક મંડળે હાસ આ બાબતમાં ચાલે છે તે જ ધોરણે ચાલુ રાખવાની નીતિ ધારણ કરી છે. અને પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિના હિતનો સમગ્ર રીતે વિચાર કરનાર દરેક ભાષને ખ્યાલ આવે તે માટે આ પ્રશ્નને જાહેર રીતે ચર્ચો છે.

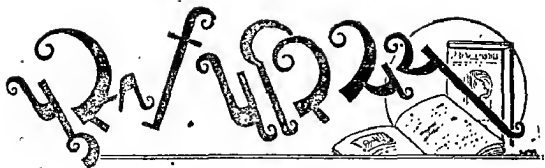
વડોદરા રાજ્યનાં પુસ્તકાલયો અને રાજ્યના પુસ્તકાલય ખાતાના અમલદાર સાહેબો આ મંડળને સારી રીતે સહકાર આપતા આવ્યા છે, અને તે આખે જશે એવી અમને ખાતરી છે. છતાં કેટલીક વખતે કોઈ વેપારીઓ આ મંડળને મળતા કમિશન કે ખીછ રીતના ફાયદા બાબત વ્યક્તિગત રીતે કોઈ પુસ્તકાલયને વધારે કમિશન આપવાનો લોભ લગાડે અને તેનાથી “મંડળ વધારે નફો લે છે” એવી ગેરસમજ ઊભી થાય એ બનવાનું છે. આવી ગેરસમજને દૂર થાય તે માટે મંડળના આંતરિક વહીવટની આવી બાબતો પણ જાહેરમાં ચર્ચાએ એમાં મંડળના વ્યવસ્થાપકો કશું ખોટું માનતા નથી. આ મંડળ કોઈ એક વ્યક્તિનું નથી, એનો આ પુરુષો છે. રાજ્યનાં તમામ પુસ્તકાલયોને એકત્ર કરનાર અને તેમની સેવા કરનાર આ સંસ્થાને જને એટલી વધુ મજબૂત બનાવવામાં પોતાનો ફાળો આપવાની પ્રેરણા સોને મળે.

વડોદરા
તા. ૨-૨-૪૨

ચિમનભાઈ મૂ. અમીન
સભ્ય, વ્ય. મંડળ
પુ. સ. સ. મંડળ વિ.

* આ સંખ્યામાં પુસ્તકાલયોના દરેક ફંડોના શૅરનો સમાવેશ થાય છે.

૧. માનવતાનાં મૂલ—લેખક: શ્રી. રામાનારાયણ નાગરદાસ પાઠક; સંપાદક: રામભાઈ પટેલ; પ્રકાશક: મુગધર્મ કાર્યાલય, મુંબઈ; પ્રથમ આવૃત્તિ; સં. ૧૯૯૭; કાઢિન ૧૬ પેજ પૃષ્ઠ ૨૪ + ૩૨૭; પાકું પૂઠું; કિં. ૩-૦-૦.

હરિજનો અને તેમાંથી ખાસ કરીને ભંગી કોમના હરિજન સમાજની હાડમારીઓનો તથા હરિજનસેવકોની વિવિધ કાર્યપદ્ધતિઓનો તાદરશ ચિતાર રજૂ કરનારી આ મૌલિક નવલકથા સહુએ વાંચવા જેવી છે. પ્રવેશક—લેખક પૂ. કાકા સાહેબ કાલેલકર કહે છે કે “આ નવલકથા આપણા સામાજિક સાહિત્યમાં લાંબા વખત સુધી ઇવતી રહેશે; એનું કારણ એ છે કે જ્યારે અસ્પૃશ્યતા પૂર્ણ રીતે નેસ્તનાબૂદ થઈ હશે અને ભંગી કોમનો કાયમનો ઉદ્ધાર આવ્યો હશે, ત્યારે આજના જમાનામાં હિંદુસ્તાનની, ખાસ કરીને હિંદુ કોમની સામાજિક સ્થિતિ કેવી વિચિત્ર હતી, એ જતાની આપનાર એક કીમતી દસ્તાવેજ તરીકે આ નવલકથા કામ આવશે.”

શ્રી. કાકાસાહેબના આ દરેલ અભિપ્રાય પછી, આ નવલકથાની ઉપયોગિતા બાબત વિશેષ કહેવાનું શું હોય? સિવાય કે અસ્પૃશ્યતાનિવારણના સળગતા પ્રશ્નના ઉદ્ધાર તરીકે, લેખકે રજૂ કરેલ સર્વજ્ઞ હરિજનસેવકોએ હરિજન કોમની સાથે હળવામળવા અને ભેગા વસવાનો જ નહિ પણ તેમના ધંધામાં પણ સાથ આપવાનો માર્ગ સાવ અવ્યવહાર નથી, એમ તો હરિપુરા મહાસમાના સફાઈખાતાનું એ અભૂતપૂર્વ દ્રશ્ય જોનારાંઓએ કબૂલવું જ જોઈએ.

ભાષાશૈલી સરળ ને રસપ્રદ હોઈ લેખકની ‘પચાસ વર્ષ પછી’, ‘આવતી કાલ’ વગેરે બીજી નવલકથાઓની જેમ આ પણ રસથી વંચાશે એમાં શક નહિ.

૨. દેવદાસી—અનુવાદક: રામભાઈ પટેલ; મુદ્રક—પ્રકાશક: અનિલ પ્રિન્ટરી, ભદ્ર, અમદાવાદ; પહેલી આવૃત્તિ ૧૯૪૧; કાઢિન ૧૬ પેજ પૃષ્ઠ ૪+૧૮૯; પાકું પૂઠું; કિં. ૧-૮-૦.

રસભર વંચાવાની ખાતરીવાળા આ વાર્તાસંગ્રહમાં શ્રી. શરદ્યંત્ર, શ્રી. રવીન્દ્રનાથ વગેરે પ્રથમ હરોળના બંગીય વાર્તાલેખક—લેખિકાની એકેક એવી ૮ ટૂંકી વાર્તાઓ સંચિત થયેલી છે. તેમાંની બીજી વાર્તા ‘દેવદાસી’ પરથી પુસ્તકનું નામકરણ થયેલું છે. છતાં કુળગૌરવના શુભાન અને વાંકડાની પ્રથાના પૂનરીઓને ચીમકીરૂપ ‘અપરિચિતા’ નામની શ્રી. રવીન્દ્રનાથની તેમ જ પ્રકૃતિ આગળ માનવીની લાચારીનો ચિતાર રજૂ કરનાર ‘રુદ્રને આલિસાવ’ નામની શ્રી. સેનગુપ્તની વાર્તાઓએ અમારા મન પર સવિશેષ અસર કરી છે. ‘મંદિર’, ‘દેવદાસી’, ‘ગંભીર’, ‘સુકિત’, ‘સુલોચનાની કથા’ તથા ‘કુળવાનનો દીકરો’ એ વાર્તાઓનું પરંતુ પણ બેધક ને પ્રેરક છે,

૩. સંઘવ્યાયામ—સંપાદક વ પ્રકાશક: શ્રી ગુજરાત વ્યાયામ અચારક મંડળ, મુ. પો. કરાડી જિલ્લો-સુરત; પ્રથમ આવૃત્તિ ૧૯૪૧; સોળ પેજ પૃષ્ઠ ૧૪ + ૧૬૩; કાચું પૂઠું; કિં. રા. ૧-૨-૦.

ગુજરાતી આલમમાં વ્યાયામનો શોખ જન્માવવા અને કેળવવામાં અગ્રગણ્ય ભાગ ભજવનાર શ્રી ગુજરાત વ્યાયામ અચારક મંડળે હવે, વ્યાયામોપયોગી સાહિત્ય પ્રગટ કરવાની યોજના કરી તેને માટે ખાસ પ્રકાશનધર ખોલ્યું છે, એ બહુ આનંદની વાત છે. ગુજરાતી સમાજે એમાં રાચવું જ રહ્યું. પણ એકલું રાચ્યે નહિ ચાલે. ગુજરાતી સાહિત્ય ક્ષેત્રમાં વ્યાયામ-વિષયક સાહિત્યની જે ભારે જીણપ છે તેને પૂરવાની શુભ નિષ્ઠાપૂર્વક ઊઘડેલા એ પ્રકાશન-ધરને નિભાવવાની ફરજ ગુજરાતીમાત્રની ગણાવી જોઈએ.

પ્રસ્તુત પુસ્તક 'સંઘવ્યાયામ'માં સંઘશક્તિ જમાવવા અને ખીલવવાને ઉપયોગી એવા (૧) કેબ્રેચિનિક્સ (૨) દંડ કવાયત (૩) ડંબેલ્સ કવાયત (૪) મગદળ સંઘ (૫) લાકી સંઘ (૬) આસનસંઘ (૭) લેન્જિમસંઘ અને (૮) વાંસ કવાયત નામના આઠ સાંધિક વ્યાયામોની યોજના, સાધનો ને ધારાધારણોની વિશદ સમજૂત સંચિત થયેલી છે. સંઘગોઠવણી તથા તાલીમપદ્ધતિનું પણ આરંભનાં ૩૦ મુદ્દામાં નિરૂપણ થયેલું છે. એટલે આ પ્રકાશન, વ્યાયામશિક્ષણને સ્થાન આપનારી શાળા-પાઠશાળાઓ માટે; વ્યાયામવર્ગો માટે તેમ જ વ્યાયામમંદિરો માટે અતીવ ઉપયોગી આધારસંઘ થઈ પડશે, એમાં શક નહિ.

ગુજરાતી વ્યાયામ દુનિયાના માનીતા શ્રી. અંબુભાઈ પુરાણીની પ્રસ્તાવનાથી પુસ્તકની ઉપયોગિતામાં વધારો જ ચાય છે.

ના. નં.

૪. શરદ્દેવંદના—સંપાદક અને અનુવાદક: શ્રી. રમણલાલ સોની; પ્રકાશક: એન. એમ. હક્કરની કંપની, પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ-૨. કાઉન ટેન્નાં પૃષ્ઠ ૨૦+૧૯૦, દિરંગી આચ્છાદન સહિત પાકું પૂઠું; મૂલ્ય રા. ૨-૮-૦. ૧૯૪૧

જાણીતા જંગનવલકચાકાર શ્રી. શરદ્દેવાણુ આજે આપણા નવલવાચકોથી ભાગ્યે જ અજાણ હશે. એમનાં નવલકથા-સર્જનોમાંથી બોધપ્રદ અને જાણવા જેવી વિચારકણિકાઓ ઉઠાવી લઈ વિષયવાર આ પુસ્તકમાં સંગ્રહાઈ છે.

શરદ્દેવાણુના સ્ત્રોત્ક્રાંતિવિષયક વિચારો તો તેમની નવલકથાઓમાં પ્રતિબિંબિત થયેલા જ છે; પરંતુ અન્ય બાબતોમાં પણ તેમનું કેવું મંતવ્ય હતું તે આ વિચારકણિકાઓ પરથી સહેજે સમજાઈ શકે તેવું છે.

આ વિચારકણિકાઓ વાંચતાં કેટલીક વાર તો જાણે આપણે કોઈ સનાતન સૂત્રો વાંચતા હોઈએ તેવો ખ્યાલ થઈ આવે છે. આ પુસ્તકમાં મુખ્યત્વે નારીવિષયક, માનસવિગ્નાનને લગતાં, ધર્મનીતિ પ્રબોધતાં તેમ જ પ્રજીર્ણ બાબતો સમજાવતાં શરદ્દેવાણુનાં મંતવ્યોનો સંગ્રહ કરાયો છે. છેલ્લે એમની વર્ણનશૈલીની કળાનો પણ કંઈક પરિચય મળે તેવાં વર્ણનાત્મક સૂત્રો પ્રજુ છે.

શરદ્દેવાણુના સાહિત્ય પ્રત્યે ખાસ આમદ ધરાવનાર અને એમની નવલોને રસપૂર્વક વાંચનારે આ પુસ્તક અવશ્ય સંધરવા જેવું છે.

૫ નગરલક્ષ્મી—મૂળલેખક: કવિવર રવીન્દ્રનાથ ટાગોર; અનુવાદક, કદ અને પ્રકાશક ઉપર પ્રભાણે; પૃષ્ઠ ૧૨+૧૮૪, મૂલ્ય રૂ. ૨-૮-૦.

કવિવર ટાગોરે રચેલ ‘કથા ઓ કાહિની’માં આપેલી વાર્તાઓ આજે સર્વત્ર-ખાસ કરીને બંગાળમાં-ધેર ધેર જાણીતી છે. મૂળ એ પદ્યમાં રચાયેલી હોઇને અતિ પ્રેરક અને ભાવનાથી ભરપૂર છે. એમાંની પહેલી જ વાર્તા “નગરલક્ષ્મી” પણ એટલી જ માનવજાત પ્રતિનિધિ દર્શનનું સરસ ભાન કરાવે તેવી છે. એ જ પ્રભાણે બીજી પણ લગભગ બધી જ વાર્તાઓ એક યા બીજા સ્વરૂપે વાચકને ભાવનાથી ભીંજાવી દે છે. આમાંની કેટલીકનાં તો કાવ્યમય અનુવાદો રાષ્ટ્રીય શાયર શ્રી. મેધાણીએ આપણને આપ્યા છે.

એ “કથા ઓ કાહિની”માંની વાર્તાઓ ઉપરાંત બીજી પણ કવિવરની રચેલી વાર્તાઓ આ વાર્તાસંગ્રહમાં આપવામાં આવી છે.

૬. ઐતિહાસિક સંશોધન—લેખક: શ્રી. દુર્ગાશંકર કે. શાસ્ત્રી; પ્રકાશક: ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ તરફથી ભારતીય વિદ્યા ભવન, અંધેરી-મુંબઈ. ૩મી આઠ પેઠી કદનાં પૃષ્ઠ ૧૨+૭૪૦, સચિત્ર આચ્છાદન સહિત પાકું પૂઠું, મૂલ્ય રૂ. ૫-૮-૦.

ગુજરાત સાહિત્ય પરિષદનું, કરાંચી અધિવેશન મળ્યા પછી એમ કહેવાતું કે એ સક્રિય કામ કરતું બંધ થઇ ગયું છે. પરંતુ લાંબા ગાળે પણ એનું છેલ્લું ચોદસું અધિવેશન કવિ-શ્રી. અમરદાસના પ્રમુખપદે મળ્યા પછી વળી પાછા પરિષદના કાર્યવાહકો સચેત-જાગ્રત થયા જણાય છે. અને કંઈક કંઈક કામગીરી ઉપાડી હોય તેમ, હાલમાં જ પ્રસિદ્ધિ પામેલા. ચાર: અંથો પરથી જાણવા મળે છે.

એ ચાર અંથો પૈકીનો આ અંથ આપણા ઐતિહાસિક સાહિત્યમાં સારો ફાળો આપે છે. શ્રી. દુર્ગાશંકર શાસ્ત્રી એક અચ્છા સંશોધક છે, એ વાત તેમના અવારનવાર જુદાં જુદાં સામયિકોમાં છપાયેલા ઐતિહાસિક લેખો પરથી જાણાય છે. આ અંથમાં ૬ ખંડોમાં સંશોધન-વ્યક્તિવિષયક, ધાર્મિક, દેશ નગર અને જાતિવિષયક તેમ જ સામાજિક અને પ્રકૃષ્ટ: સંશોધનલેખો ઉપરાંત પઢિયાર સ્મારકમાળા દ્વારા પ્રસિદ્ધ થયેલ “ગુજરાતનાં તીર્થસ્થાનો”નો સંગ્રહ કરવામાં આવ્યો છે.

આજે જ્યારે ગુજરાતનો પ્રમાણભૂત ઇતિહાસ લખાવાની અહીંતહીં વિચારણાઓ ચાલે છે ત્યારે, આ અંથસ્ય ઐતિહાસિક લેખોમાંથી એવા ઇતિહાસકારને ઠીક ઠીક સામગ્રી મળી રહેશે. ઉપરાંત, અવારનવાર સામયિકોમાં છપાયેલા આ લેખો ભવિષ્યની પ્રજાને પણ વાંચવા સુંઘભ થાય તે માટે પુસ્તકાકારે એને પ્રસિદ્ધ કરી આવતી કાલના નાગરિકોને પણ પરિપદે જાણી જાનાવ્યા છે.

૭. પરિષદપ્રમુખોનાં ભાષણો—પ્રકાશક, કદ અને ઉઠાવ ઉપર પ્રભાણે. પૃષ્ઠ ૮+૫૫૮, મૂલ્ય રૂ. ચાર.

ઉપર જણાવ્યું તેમ પરિષદપ્રવૃત્તિના વધુ ફાજરૂપ આ પ્રકાશન કહી શકાય. ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદની સ્થાપનાથી તેર અધિવેશન સુધીના પ્રમુખોનાં ભાષણો આ પુસ્તકમાં સંગ્રહાયાં છે.

પરિષદના પ્રમુખોનાં ભાષણો, કેવાં ઉપયોગી અને માર્ગદર્શક હોય છે એ ભાષ્યે જ કોઈને સમજાવવાપણું હોય. અને એ ભાષણો માત્ર પરિષદના હેવાલોમાં જ રહી બંધ તે બરાબર નથી.

પરિષદે આ બધાંય સંમેલનોના પ્રમુખોનાં વ્યાખ્યાનો અંચરથ કરીને ભવિષ્યમાં પણ ગુજરાતી સાહિત્યનો ઇતિહાસ લખનાર વા એના અભ્યાસીને ઉપયુક્ત સામગ્રી પૂરી પાડવાનું કાર્ય કર્યું છે.

દરેક પ્રમુખના વ્યાખ્યાન પહેલાં જે તે પ્રમુખનો ટૂંક પરિચય પણ આપ્યો છે.

૮. શ્રી હેમ સારસ્વત સત્ર : અહેવાલ અને નિબંધસંગ્રહ—પ્રકાશક, કદ અને ઉઠાવ ઉપર મુજબ; મૂલ્ય રૂ. ત્રણ.

કરાંચી ખાતે મળેલ સાહિત્ય પરિષદના અધિવેશનમાં, હેમ સારસ્વત સત્ર ઉઘડવા ઇંધી પ્રમાણે ૧૯૩૯ ના એપ્રિલ માસની તા. ૭, ૮, ૯ ના રોજ ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદનું ખાસ સંમેલન પાટણ મુકામે યોજાયેલું. તેનો સવિસ્તર અને વિગતવાર હેવાલ આ પુસ્તકમાં આપવામાં આવ્યો છે. સત્ર અંગેના જુદા જુદા પ્રમુખોનાં ભાષણો ઉપરાંત પ્રસંગને અનુરૂપ, વડોદરાના ને. ના. દીવાન સા. તું વ્યાખ્યાન પણ આ પુસ્તકમાં સંગ્રહવામાં આવ્યું છે.

આ સિવાય સંમેલન અંગે આવેલા કલિકાલસર્વજ્ઞ હેમચંદ્રાચાર્યજીના જીવન અને સર્જનને લગતા નિબંધો પણ જોડેલા છે. એટલે ગુજરાતની અસ્મિતા જગાવનાર આ વિરલ વિશ્વતિના જીવન-સર્જનનો અભ્યાસ કરવા ઇચ્છનારને એમાંથી ઘણું જાણવા નોગ મળે તેમ છે. આકરઅંચ તરીકે પણ આ અંચ સારો ઉપયોગી છે.

૯. ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ સંમેલન ૧૩ મું અધિવેશનનો હેવાલ અને નિબંધસંગ્રહ—પ્રકાશક, કદ અને ઉઠાવ ઉપર મુજબ; પૃષ્ઠ ૮૫૨૦, મૂલ્ય રૂ. ચાર. આ પુસ્તકમાં સાહિત્ય પરિષદના કરાંચી મુકામે મળેલા અધિવેશનને લગતો હેવાલ-હરાવો વગેરે ઉપરાંત વિભાગીય પ્રમુખોનાં ભાષણો અને પરિષદપ્રસંગે નિમંત્રણના પરિણામે આવેલા અને વંચાયેલા નિબંધો સંગ્રહવામાં આવ્યા છે.

જીવટના ભાગમાં કુમાર કાર્યોક્ષવવાળા શ્રી. બસુભાઈ રાવતે લખેલ પરિશિષ્ટરૂપ ગુજરાતની અંચરથ ચિત્રકળા-પ્રાચીન અને અર્વાચીન-આખાય પુસ્તકમાં ધ્યાન ખેંચે છે.

પરિષદના વ્યવસ્થાપકોએ આવી પ્રકાશનપ્રવૃત્તિ ઉપાડી પરિષદને ફરી વાર જાગ્રત કરવાનું કામ હાથ ધરી પરિષદ સંસ્થાને સજીવ બનાવવા માટે અભિનંદન.

૧૦. વડોદરા રાજ્યની સામાજિક સેવાઓ—લેખક અને પ્રકાશક: શ્રી. રમેશનાથ રં. ગૌતમ; વડોદરા. ડેમી આઠ પેજ પૃષ્ઠ ૮૫૧૪૪, બોર્ડપટીનું પૂઠું, મૂલ્ય રૂ. દોઢ. ૧૯૪૧.

દેશી રાજ્યોમાં વડોદરા રાજ્યે પ્રજાના વિકાસમાં જે વિવિધ પ્રકારે ફાળો આપ્યો છે તે વિશિષ્ટ છે. ખરી રીતે જોઈએ તો રાજ્યમાં પ્રજાવિકાસના સાર્વદેશિક વિવિધ પ્રયત્નો થયેલા છે. તેમાં પણ સામાજિક ઉન્નતિના પ્રયત્નોનો પણ સમાવેશ છે.

લેખકે આ પુસ્તકમાં રાજ્ય તરફથી પ્રજાવિકાસ માટે જે જે દિશામાં જે પ્રકારના પ્રયત્નો કરવામાં આવ્યા છે તેનું વિહંગાવલોકન કરાવ્યું છે. દાખલા તરીકે, રાજ્યની શિક્ષણ-પ્રવૃત્તિ, વૈદ્યકીય અને આરોગ્યરક્ષણને લગતાં સાધનો, રાજ્યના આગેવાનતિગ્રેષ્ઠ પ્રયાસો, તેમ જ ઉદ્યોગવિકાસને લગતી માહિતી આપી છે. આ ઉપરાંત અત્યંતજોના હિતાર્થે રાજ્યે કરેલા પ્રયાસો અને સાહિસને ઉત્તેજન આપવામાં પણ રાજ્યનો કેટલો વિશિષ્ટ ફાળો છે તે બધું લેખકે પોતે કંઈજ ન કહેતાં રાજ્યના બોક્ષતા હેવાલો મારફતે બધું જણાવ્યું છે.

પુસ્તકનું નામાભિધાન “ સામાજિક સેવાઓ ” રાખવામાં આવ્યું છે તેને બદલે લેખકે “ સાર્વદેશિક સેવાઓ ” રાખ્યું હોત તો તે વધારે બંધ બેસતું હતું.

“ નોંધ, બે બોલ, પ્રસ્તાવના વગેરે લખવાની ખ્યાતિ ધરાવતા ” સાક્ષરશ્રી રમણલાલ વ. દેસાઈએ આ પુસ્તકના બે બોલ લખીને “ રાત્રીની સેવા બખવાનારથી બાગ્યેજ બહાર રીતે થઈ શકે ” તેવું વિવેચન ન લખતાં માત્ર “ બે બોલ ” જ લખી પુસ્તકનો પરિચય આપ્યો છે.

એકંદરે, વડોદરા રાત્રીની વિશિષ્ટ પ્રવૃત્તિઓથી અજાણુને, (જો કે એવા અજાણુ કવચિત જ મળશે) ઉપયોગી થઈ પડે તેવું આ પુસ્તક છે.

૧૧. કંકાવટી—(પાંચમી આવૃત્તિ) સંપાદક: શ્રી. ઝવેરચંદ મેઘાણી; પ્રકાશક: ગુજરાત ગ્રંથસ્ત્ર નામીલય, ગાંધીરોડ, અમદાવાદ; કાઢિત કદનાં પૃષ્ઠ ૫૬+૧૨૫, સાદું સચિત્ર પૂઠું, મૂલ્ય ૦ ૧૨-૦.

ગુજરાતને લોકસાહિત્યમાં રસ લેવું કરનાર શ્રી. મેઘાણી છે. તે અગાઉ છૂટાછવાયા આ દિશાના સંશોધકોએ પ્રયત્નો કરેલા; પરંતુ શ્રી. મેઘાણીના પ્રયત્નોનું આ દિશાનું સુપરિણામ આજે જનતાને ઓળખાવવું પડે તેમ નથી.

એમના એ પ્રયત્નોનાં વશસ્ત્રી પરિણામોમાંનું આ પણ એક છે. અને એની આ પાંચમી આવૃત્તિ પ્રસિદ્ધ થાય છે એ એના જનતાએ કરેલા આદરના પુરાવારૂપ છે. પુસ્તકમાં ગુજરાતમાં લોકમુખે કહેવાતી ગુજરાતની વિવિધ ધનકથાઓનો સંગ્રહ છે. બહેનોમાં આ પુસ્તક જેમ બનેતેમ વધુ વંચાય તેવા પ્રયત્ન પુસ્તકાલયોના ગ્રંથપાત્રો અવશ્ય કરે.

૧૨. સોરઠી બહારવટિયા-ભા. ૨ જો (આવૃત્તિ ચોથી)—સંપાદક, પ્રકાશક અને કદ ઉપર પ્રમાણે. પૃષ્ઠ ૧૬+૨૪૬, પાકું છીંટવું પૂઠું. મૂલ્ય ૨-૦ ૦.

“ સોરઠી બહારવટિયા ”નો આ બીજો ભાગ ધણી વખતથી મળતો બંધ થયો હતો, અને તેની માગ પણ ચાલુ હતી, તેનો ઉદ્દેશ આ જ પુસ્તકના પ્રથમ ભાગની નવી આવૃત્તિનો પરિચય આપતાં અમે જણાવ્યું હતું. હવે એ બીજો ભાગ બહાર પડી ગયો છે. જેમની પાસે ન હોય અથવા હવે નવું વસાવવું પડે તેમ હોય તેઓ આજે હવે તે સુલભ થયું છે. એટલે વસાવી લે.

૧૩. જનપદ-ભા. ૨ જો:—લેખક: શ્રી. મનુભાઈ નેધાણી; પ્રકાશક, કદ ઉપર મુજબ. પૃષ્ઠ ૮+૧૨૦, સાદું પૂઠું, મૂલ્ય ૦-૧૨-૦. ૧૯૪૧.

“ જનપદ ”ના પહેલા ભાગમાં બાલભોજ્ય સરળ અને તળપદી ભાષામાં ગામડાના જુદા જુદા વર્ગોનાં કેટલાંક રેખાચિત્રો લેખકે આપ્યાં હતાં. આ બીજા ભાગમાં તે જ શૈલીએ એવાં બીજાં ૨૧ રેખાચિત્રો આપ્યાં છે. એમાંનાં કેટલાંક લેખકે અગાઉ લખેલ “ ગામડાનું ગૌરવ ”માંનાં નવે રૂપે પણ છે. આમાં બ્રાહ્મણ, કદોઈ, ભાવસાર, બાવો, કાઠિયો, ગઢવી, કુંભાર, તરગાળો, હજમ વગેરે વગેરે કેમોવાળાનાં રેખાચિત્રો આપ્યાં છે. પુસ્તકને છેડે તળપદી શબ્દોના આપેલા અર્થ આપણા શબ્દભંડોળમાં કીકે ઉમેરો કરે છે,

પુસ્તકાલયોમાં આવતાં બાળકો માટે આ જ પુસ્તકના પહેલા ભાગની માફક આ બીજો ભાગ પણ વસાવવા જેવો છે.

૧૪. પ્રકંપ—લેખક: શ્રી. હરિકૃષ્ણ વ્યાસ; પ્રકાશક: સખરસ કાર્યાલય, લાડી (કાઠિયાવાડ); ૧૯૪૧; કાઉન ૧૬ પેજ પૃષ્ઠ ૯૬; સચિત્ર કાચું પૂકું; મૂલ્ય ૦-૧૨-૦૦.

લેખકે પોતે શરૂ કરેલ 'સખરસ સાહિત્ય ટ્રસ્ટી' નું આ પહેલું પુસ્તક છે; એમાં પ્રકંપ, નિગરની નવાળા, અક્ષલાતુન, માની ખોટ, આકાશવાણી, શાખાનો શિકારી, પરણેતર, કુદરત અને કલા અને બહારવટિયો-એ નામની ટૂંકી ટૂંકી નવ વાર્તાઓ મૂકવામાં આવી છે. આ વાર્તાઓ આ પહેલાં ગુજરાતનાં કેટલાંક સામયિકોમાં પ્રસિદ્ધ થઈ ગયેલી છે. પુસ્તકનું નામ 'પ્રકંપ' નામની પહેલી વાર્તા ઉપરથી રખાયું છે. આ પહેલી વાર્તાનું વસ્તુ સમાજને આશ્ચર્ય અને હેરત પમાડે તેવું છે. મરણ પામનાર વ્યક્તિની કોઈ છેવટની પ્રજ્ઞ ઇચ્છાશક્તિના કારણે, તેનું વ્યક્તિત્વ, કોઈ બીજી જીવતી વ્યક્તિમાં દાખલ થઈ તે દ્વારા, તે પોતાની ઇચ્છાઓ પાર પાડે છે, એ આ વાર્તાનું રહસ્ય છે. આ રહસ્ય કેટલે અંશે સત્ય છે એ સમજી શકાતું નથી. 'શાખાનો શિકારી' એ સાહસ અને શૌર્ય દર્શાવતી વાર્તા છે. આ સિવાયની બીજી વાર્તા સમાજના કેટલાંક કુટિલ પ્રત્યે છે. વાર્તાનું વસ્તુ સામાન્ય પણે દીક છે.

૧૫. પ્રભાનો ભાષ—લેખક: શ્રી. અમૃતલાલ ઓધવજી બેશી; પ્રકાશક: 'બે ધડી મોજ' કાર્યાલય, ૧૦-૧૪ બેક હાઉસ લેન, કોટ, મુંબાઈ; ૧૯૪૧; કાઉન ૧૬ પેજ પૃષ્ઠ ૨૬૨; કાચું પૂકું; મૂલ્ય રૂ. ૩-૦-૦૦.

'પ્રભાનો ભાષ' એ એક સામાજિક વાર્તા છે. માનવ્યાં ભાષબહેન એકબીજાને ચાહે તેમ જ એકબીજાના મુખે સુખી થાય વા એકબીજાના દુઃખે દુઃખી થાય એ સમાજનો સ્વાભાવિક ધર્મ છે; પણ એક માન્યાં ના હોય તેવાં, અકસ્માતથી ભેગાં થતાં ભાષબહેન, સાચાં ભાષબહેન થઈને રહે અને ભાષબહેન તરીકેના પોતપોતાના ધર્મો શુદ્ધ નિષ્ઠાથી અને પવિત્રપણે બળવે જાય એ સમાજનો એક સાચો આદર્શ કહેવાય. એ આદર્શ આ વાર્તા સમજાવે છે. વાર્તાનું વસ્તુ યોધક અને ગ્રેસ છે, લેખનશૈલી પણ સાદી અને સરળ છે. સામાન્ય જનસમાજ વાંચી અને સમજી શકે તેવી આ વાર્તા છે. પણ તુટિ માત્ર એક જ છે અને તે, વાર્તાના વાચન સાથે અનેક પ્રકારની અયોગ્ય અને સ્ત્રી-પુરુષની જાતીયલાગણીઓને ઉત્કેરનારી જાહેરાતો આવીને જીભી રહે છે. આવા પ્રકારનાં પુસ્તકો વાર્તાના આદર્શને કચડી નાખે છે. અને સમાજને બીજે રસ્તે દોરે છે. પ્રકાશક ભાઈ બીજે પ્રસંગે આ વસ્તુ ખાસ વિચારે.

૧૬. શ્રી. રામચંદ્ર દત્ત અને શ્રી. નાગ મહાશય—અનુવાદકો: શ્રી. ડાહ્યાભાઈ રામચંદ્ર મહેતા અને શ્રી. એમ. એમ. બટ; પ્રકાશક: સસ્તું સાહિત્ય વર્ધક કાર્યાલય, અમદાવાદ; સન ૧૯૪૧; કાઉન ૧૬ પેજ પૃષ્ઠ ૩૬ + ૩૦૦; બોર્ડ પટ્ટીનું પૂકું; મૂલ્ય રૂ. એક

અમદાવાદના સસ્તા સાહિત્ય વર્ધક કાર્યાલય તરફથી પ્રસિદ્ધ થતી, વિવિધ ગ્રંથમાળાના ૩૦ માં વર્ષના અંક ૩૪૭-૩૪૮ રૂપે આ પુસ્તક પ્રસિદ્ધ થયું છે. શ્રી. રામચંદ્ર દત્ત અને શ્રી. નાગ મહાશય, બંગાળના સુપ્રસિદ્ધ મહાત્મા પરમહંસ શ્રી. રામકૃષ્ણદેવના ખાસ શિષ્યો હતા; આ પુસ્તકમાં તેઓની જીવનકથા આપવામાં આવી છે. આ બંને શિષ્યો સંસારમાં રહ્યા છતાં, તેમાં મોહાયા વગર, પોતાના ગુરુ શ્રી રામકૃષ્ણ પાછળ તત્કલીન થઈ જઈ, ધ્મરત્ને ઓળખવા અને સમજવા સાચો પ્રયત્ન કરે છે. અને એને પરિણામે એ બંને વ્યક્તિઓ

બંગાળમાં મહાન અને પૂન્ય ખતી જાય છે. મહાન અને પૂન્ય ખતવા 'હતાંય તેઓનામાં અલંકૃતિ સહેજે જણાતી નથી. સાગવૃત્તિ, નમ્રતા, જનસેવા, શુરસેવા અને ધૃત્વર ઉપરની અનહદ શ્રદ્ધા-એ ગુણો વિશિષ્ટપણે એમના જીવનમાં જણાઈ આવે છે. સાદી અને સરળ ભાષામાં આ મહાન વ્યક્તિઓની જીવનકથાનો આ અનુવાદ સમાજમાં પ્રચારપાત્ર છે. ખંતે ચરિત્રો બોધ અને ગ્રેરણા આપે તેવાં છે.

૧૭. રાષ્ટ્રીય ઉદ્યોગ—લેખક: 'શુક્લ'; પ્રકાશક: સૌ. વિન્યાયહેન દોશી, નવયુગ પુસ્તક ભંડાર, રાજકોટ, કાઠિયાવાડ; ૧૯૪૧; કાઠિન ૧૬ પેજ પૃષ્ઠ ૮+૧૬૮, રંગીન અને સચિત્ર આલ્બામન સહિત પાકું પૂઠું; કિંમત રૂ. ૧-૮-૦.

નવયુગ પુસ્તક ભંડાર તરફથી પ્રગટ થતી, હીલાવતી ગ્રંથમાળાના આઠમા વર્ષના ચોથા પુસ્તકરૂપે પ્રસિદ્ધ થતું આ પુસ્તક, નિત્ય ઉપયોગમાં આવતી વસ્તુઓની ખતાવદ કેમ કરવી તે દર્શાવે છે. અને જનતાને તે દ્વારા ઉદ્યોગના ક્ષેત્ર તરફ ખેંચે છે. આ પુસ્તકમાં શાદી, માયામાં નાખવાનાં તેલ, હેર લોશન, સાણ, શરણત, આસવ, નેત્રાંજન, દંતમંજન, વૉર્નિશ, પેટન્ટ દવાઓ, પાપડ, મસાલા, સુરખ્યા વગેરેની ખતાવદો મૂકવામાં આવી છે. નકલી સોનું, ચાંદી અને હોંગ કેમ ખતાવવાં તે પણ દર્શાવાયું છે. આવા નકલી પ્રયોગો સમાજ આગળ રજૂ ન કરાયા હોત તો એક રીતે સારું હતું. ઉપરની સધળી ખતાવદો કેટલે અંશે સાચી હશે એ તો અજમાયશ કરે જ સમજાય.

૧૮. ખાંડાના ખેલ—લેખક: શ્રી. તારાચંદ્ર પોપટલાલ અડાલગ; પ્રકાશક: ગૂર્જર ગ્રંથરત્ન કાર્યાલય, ગાંધી રસ્તા, અમદાવાદ; ૧૯૪૧; કાઠિન ૧૬ પેજ પૃષ્ઠ ૧૨+૩૪૭; રંગીન અને સચિત્ર આલ્બામન સહિત, પાકું પૂઠું; કિંમત રૂ. ૩-૦-૦.

વીર અને શૌર્યસંધી ભરપૂર ઐતિહાસિક વાતોનું આ સચિત્ર પુસ્તક, લેખકે આ પહેલાં પ્રસિદ્ધ કરેલાં 'વીરની વાતો' અને 'વીરાંગનાની વાતો'ના જોડે જ વાંચવામાં રસ ઉપજાવનારું છે. આ પુસ્તકમાં કુલ ૨૨ વાર્તાઓ મૂકવામાં આવી છે. અને તે વાંકાનેર, પાટડી, બગસરા, અંબર, જોધપુર, જૂનાગઢ, જામનગર, મેવાડ અને હજવદ વગેરે રાજ્યોના ભૂતપૂર્વ રાજવીઓ, ગરાસદારો અને સંત મહંતોનું સ્મરણ કરાવી, તેમની શરવીરતા અને પ્રજા પ્રત્યેનો પ્રેમ કેવો હતો તેનો સચોટ ખ્યાલ આપે છે. હાલ હરિજન નામે ઓળખાતી ટંડ જ્ઞાતિ પણ કેટલી ખઠાદૂર અને વફાદાર હોય છે તે દર્શાવતી 'ભડવીર ભાવો' અને 'મોંઘી મહેમાની'ની વાતો હરિજન પ્રત્યે પ્રેમ અને આદર ઉપજાવે એવી છે. અમરેલી પ્રાંતમાં આવેલું ધારી, શ્રી. ગાયકવાડના હસ્તક કેવી રીતે આવ્યું; જમણી સુંદવાળા ગણપતિનું મંદિર ધારીમાં કેવી રીતે સ્થપાયું અને ધારી મહાકાવમાં આવેલા ચલાળાના દાના ભગતની જગેનું તપોબળ કેટલું હતું તે દર્શાવતી 'લોહીની યાપા' 'સાધના અને સિદ્ધિ' અને 'રામ લેખાં લેશે' એ વાતો અમરેલી પ્રાંતનો કંઈક ઇતિહાસ આપે છે.

પુસ્તકમાંની તમામ વાતો વાંચવામાં ખૂબ રસ અને આનંદ સાથે, વીર અને શૌર્ય-રસનો પાનો ચડાવે તેવી છે. લેખનશૈલી પણ સાદી અને સરળ હોઈ સામાન્ય શિક્ષણ મેળવેલ જનતા પણ વાંચી શકે તે પ્રકારની આ છે.

૧૯. દેશી રાજ્યોના પ્રશ્ન—જેખંડ : મોહનદાસ કરમચંદ ગાંધી; કાઉન કદનાં ૫૫ ૮x૭૪, કિંમત દોઢ રૂપિયો. આ પુસ્તકમાં મહાત્મા ગાંધીજીના લેખો તથા વાર્તાલાપ પ્રસિદ્ધ થયા છે. તા. ૧૨-૧-૧૯૨૮ થી શરૂઆત કરીને તા. ૨૦-૯-૪૧ સુધીના આ લેખો જેમ જેમ વાંચતા જઈએ છીએ, તેમ તેમ દેશી રાજ્યોના બધા બનાવો આંખ આગળ તરી આવે છે. મહાત્માજીની આ વિચારશ્રેણી એટલે મહાસભાની દેશી રાજ્ય પ્રત્યેની નીતિ. મહાત્માજી દેશી રાજ્યોને સારી રીતે ઓળખે છે. દેશી રાજ્યની પ્રગ્નને રચનાત્મક કાર્યક્રમ ઉપાડી લેવા જણાવે છે. તેમણે દારૂનિષેધ, અસ્પૃશ્યતાનિવારણ, ખાદી અને હિંદુમુસ્લિમ એકતા ઉપર ખૂબ બાર મૂક્યો છે; એટલું જ નહિ પણ આવા રચનાત્મક કાર્યક્રમમાં રાગઓ મદદ કરે તેવું પણ તેમણે જણાવેલું. કેટલાંક દેશી રાજ્યોના જીવમો તેઓ સારી રીતે જાણતા અને પોતાની મેળે ઉદ્દેશ લાવવા ખૂબ પ્રયત્ન પણ કરતા; પરંતુ જ્યારે પરિષદો ભરાય ત્યારે ખીળા દેશી રાજ્યોના જીવમો સંબંધે કરાવે લાવવાની ના પાડતા હતા, અથવા તે જાતનો સંબંધ રાખવા પરિષદને સમજાવતા; રાજ્યપરિષદ પોતાના રાજ્ય માટે ટીકા કરે તેમાં અંતરાય ભેતા ન હતા.

મહાત્માજી રાજ્યોના દોરદમામ અને અદ્યક્ષ ખૂબો તથા વિદ્વાસો માટે સારી રીતે ટીકા કરતા. દેશી રાજ્યનાં ગામડાંની ગરિબાઈ તેમને ખૂબ ખૂબે છે.

આવી કટોકટીની પણ મહાત્માજીના આ લેખો દેશી રાજ્યોની પ્રગ્નને તેમ જ બ્રિટિશ હિંદના કાર્યકર્તાઓને પણ ઉપયોગી થઈ પડશે. દેશી રાજ્યોની રાજકીય પ્રવૃત્તિમાં ભાગ લેનાર દરેક જણ જરૂર એક વખત કાળજીપૂર્વક આ લેખો વાંચીને મનન કરે.

ચુનીલાલ પુ. શાહ

૨૦. હિમાલયસ્વરૂપ અને ખીળા નાટકો—ક્રાંતિ: સો. હંસા મહેતા; પ્રકાશક: જમનાદાસ માર્કેચંદ રવાણી, શિવ સાહિત્ય ભંડાર, મુંબઈ નં. ૨; ૧૯૪૦; કાઉન ૧૬ પેજ, આમ્બાદનવાળું પાકું પૂઠું; ૫૪ ૧૨૪; મૂલ્ય રૂ. ૧-૪-૦

જુદે જુદે સમયે અને જુદાં જુદાં સામપિક્ષેમાં છપાયેલી આકૃતિઓ ૧૯૪૧ માં પહેલી જ વાર પુસ્તકાકારે પ્રસિદ્ધ થાય છે. પ્રથમ ફીત સને ૧૯૧૯ માં વીસમી સદીમાં પ્રસિદ્ધ થયેલી. કાષ્ઠ વાર્તારૂપે થયેલી તેને પણ નાટકરૂપે અહીં પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવી છે. એકંદરે ૬ નાટકો છે—બધાં પ્રદક્ષિણ છે. બાળકો માટેનાં રમુજ અને શિક્ષા આપે એટલે ગાંધી સાથે ગમ્મત આપે એવાં પુસ્તકો લખી પ્રસિદ્ધ કરાવવા માટે એ જાણીતાં છે. આ પુસ્તકમાં કુલ ૬ પ્રદક્ષિણ નાટકરૂપે એકઠાં કરાયાં છે. દરેક જુદે જુદે સમયે જુદાં જુદાં માસિકો માટે લખાયાં હતાં. અસલમાં યોગ્ય લાગ્યો ત્યાં ફેરફાર કરી પ્રસિદ્ધ થયાં છે. પુસ્તકની શરૂઆતમાં શ્રીમતી હંસાબહેને એ સંબંધી નિવેદન કર્યું છે. નાટકો રમુજ અને ગમ્મત આપે એવાં હોવા ઉપરાંત એમાં સામાજિક બદી સામે કટાક્ષો પણ નગરે પડે છે. એમની મુદ્દમ અવલોકન દ્રષ્ટિ એમાં નગરે પડે છે. આધુનિક સમયમાં તંત્રીઓ કેવી રીતે પોતાના પત્રનો ફેલાવો અયોગ્ય રીતે કરે છે તે, તેમ જ વિધુર મગાને મુખી કરવા માટે વિધવા કાઢી માખીઓ પોતાના વળની છોકરીઓને ટેકાણે પાડવા વિધુરની પાછળ કેવાં પડે છે અને તેને ટેકો હેરાન કરે છે અને કેવાં હાસ્યારપદ બને છે તે, ગામડાંમાં ઉછરેલી સ્ત્રીને શહેરનું વાતાવરણ કેવું ગૂંચળાવી નાખે છે તે તેમ જ શહેરના અચંધી, મંદવાડી બેગર બની ગામ

ચાલ્યા જવા પ્રતિને વિનવે છે પરંતુ અભ્યાસમાં ચળકતા સિતારા જેવા પ્રતિને સાંસારિક મુશ્કેલીઓને લીધે ગામમાં જવું પાલવે એમ નથી, તેથી ગમે તેવું પણ શહેરી જીવન જીવવું પડે છે તે; પ્રગતિના પ્રતિનિધિ થવાને દ્રવ્યનો નિરર્થક વ્યય કેવો થાય છે; ધનિકો ખુરશી શોભાવવા માટે કેવા આંધળા ખર્ચ કરે છે અને સ્વાર્થી પુરુષો તેમને ચડાવી કેવા નીચોવે છે અને આખરે મૂર્ખ બનાવે છે તે, સાહિત્ય શું? એટલું પણ નહિ બાળુનારા અજ્ઞાન ધનિકો પાસે પૈસા ઝોકાવવા સાહિત્ય સમાના સંચાલકો કેવા કેવા દાવો ફેંકે છે એ ધનિકો સમજે છે; પરંતુ મોટાભા બનવાનો મોહ છોડી શકતા નથી અને વગર ખપતી હુગ્ધામાં કેવા સપડાય છે તેમ જ ધનિકો પાસે માગણી કરનારા પણ કેટલા કેટલા આવે છે તે, અને છેલ્લે ત્રિયારાજમાં પુરુષોની દશા કેવી હોય અને હાલમાં સ્ત્રીઓ જે લડત સમાન હક્ક માટે લડી રહી છે તે સમયમાં પુરુષો લડતા હોય એવો પ્રસંગ મીતરી રાજસમાનું રમુજ દરમ્યાન બહુ સુંદર રીતે રજૂ થયું છે. આ બધું ખાસ વાંચવા લાયક અને બોધદાયક છે. શાળા તેમ જ પુસ્તકાલયોમાં ખાસ ઉપયોગી હોઈ જુદા જુદા પ્રયોગના મુદ્દાઓ સહેલાઈથી સમજી શકારો. બહુ નીચલા થરના વાચકો માટે આ પુસ્તક નથી. છપાઈ, શેલી, કાગળ, વગેરે સારું છે.

૨૧. અમારા ગુરુદેવ—લેખક: શ્રી. સુશીલ (ભીમજી હરજીવન ગણુત્રા); પ્રકાશક: દીપચંદ્ર બાંડીઆ, મંત્રી, શ્રી. વિનયધર્મસૂરિ જૈન અંધમાળા, છોટા શરાદા, ઉત્તરજૈન (માળવા); ૧૯૪૧; કાઉન ૧૬ પેજ; પૃષ્ઠ ૩૧+૨૧૫; કાચું પૃષ્ઠ; મૂલ્ય રૂ. ૧-૪-૦.

ઉપરોક્ત અંધમાળાનું આ ૫૫ પૃષ્ઠ પુસ્તક છે. એમાં બાઈ સુશીલે, પોતાનાં કાશી યશોવિનયજી પાઠશાળામાં તેમ જ તેમના મંડાળા વિહારમાં પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી વિનયધર્મસૂરિશ્વર જેઠે ગાજેલા દિવસોનાં તેમ જ આચાર્ય મહારાજના ગુણ, ચાતુર્ય, ગંભીરાઈ, વાકપટતા, તેમ જ પ્રતિભા વગેરેનાં આબેહૂબ વર્ણનો સંગ્રહિત કર્યાં છે. આચાર્યશ્રીની વિદ્વત્તાને લીધે, ડૉ. ટેસીટારી વગેરે પાશ્ચાત્ય વિદ્વાનો પણ તેમની મુદ્દાકત લેવા ચૂકતા નહિ. જૈનો તેમ જ જૈનેતરો પણ એમના તરફ પૂજ્યભાવ ધરાવતા અને એમનું યોગ્ય સન્માન કરતા. શ્રીમાન કાશીનરેશ જેવા સનાતની રાજવી ઉપર પણ એમની છાપ બહુ સારી પડી હતી. એમના અર્થાગ પરિશ્રમને જ કારણે યશોવિનયજી પાશાળા, કાશીમાં એક આદર્શ સંસ્થા ગણાતી હતી. પોતે શિષ્યોને બજાવતા, નાણાં એકઠાં કરતા અને શિષ્યો ઉપર સીધી દેખરેખ રાખતા. આવા શિષ્યો તૈયાર કરી એમના દ્વારા જૈન કેમની ધાર્મિક, નૈતિક અને સામાજિક ઉન્નતિ કરવાની ધારણા હતી; પરંતુ એએ બનારસથી ગયા પછી એ સંસ્થા મૃતપ્રાય થઈ ગઈ. એ સંસ્મરણો સાચવી રાખવા બાઈ સુશીલે જાત્યનુભવ આમાં પ્રગટ કર્યો છે. પુસ્તક જૈનોએ તેમ જ જૈનેતરોએ પણ વાંચવા અને મનન કરવા યોગ્ય છે. આચાર્યશ્રીનું સંપૂર્ણ જીવન-ચરિત્ર તો એમના અનન્ય શિષ્ય અને ભક્ત શ્રીમાન વિદ્યાવિનયજી મહારાજે અધ્યાપદ પ્રસિદ્ધ કર્યું છે. તેમ આ પુસ્તકમાં 'આમુખ' માં એમણે ગુરુદેવને માનભરી અંજલિ અર્પી તેમની ગહનતા, વિચારશીલતા, વિદ્વતા, વિશાળ દષ્ટિ વગેરેનો સારો પરિચય કરાવ્યો છે. આ પુસ્તકની વિશિષ્ટતા તો એ છે કે ભાવનગરવાળા શ્રી. વિદુલરાય મહિપતરાય મહેતા જેવા સનાતની વિદ્વાને પણ ગુરુદેવને ભાવભરી અંજલિ અર્પી છે. કાગળ, છપાઈ, રૂપરંગ, વગેરે ઉત્તમ છે.

૨૨. શાયતાન (મહાત્મા ટોલ્સ્ટોય કૃત)—અનુવાદક: માણેકલાલ ગોવિંદલાલ જોશી:

પ્રકાશક: ગૂર્જર મંથરત્ન કાર્યાલય, ગાંધી રસ્તા, અમદાવાદ; ૧૯૪૦; કાઉન ૧૬ પેજ ૬૬, પૃષ્ઠ ૧૧+૧૨૦; સચિત્ર આચ્છાદનવાળું પાકું પુસ્તક; મૂલ્ય રૂ. ૧-૦-૦.

મહાત્મા ટોલસ્ટોયની આ કૃતિનો એક અનુવાદ 'પ્રેમનો દંભ' એ નામે પ્રસિદ્ધ થઈ ચૂકો છે; એટલે અનુવાદકે પ્રસ્તાવનામાં જણાવ્યા પ્રમાણે આ ખીન્ને અનુવાદ છે. એમાં એમના પોતાના સમયના રશિયન સમાજના જાતીય સંબંધો વિશે વિવેચન તેમ જ અનુવાદકના લખવા પ્રમાણે કાઉન્ટ ટોલસ્ટોયના પોતાના જીવનનો એક પ્રસંગ એમણે ખુબીથી વર્ણવ્યો છે. યુજન ઇટિનેવ નામનો યુવક કાયદાની જાગીરી કરી પોતાના પિતાના અવસાન પછી માતાનું મન સાચવી, દેવું પતાવતાં જો બાકી રહ્યું તે સર્વનો વહિવટ જાતિ-દેખરેખ નીચે કરે છે. જુવાનીમાં શ્રીમંતોમાં અને છે તેમ, એણે પોતાના ગામની એક સુંદર સ્ત્રી સાથે પ્રેમસંબંધ બાંધ્યો હતો. પોતાની તબીબત માટે એની જરૂર છે એમ મનને સમજાવી મોજમજાહ માની રહ્યો હતો. છેવટે માતાની મરજીને આધીન થઈ એકશીઝા એનેસ્કાયા નામની સુંદર કુમારિકા સાથે પરણ્યો હતો અને પોતાની પત્નીને વફાદાર રહેવા એણે મનથી નિશ્ચય કર્યો. જન્મે વચ્ચે પ્રેમ ધણો હતો, પરંતુ રિટપેન્ડા વખતોવખત અચાનક મળતાં એને આકર્ષતી. આકર્ષણ ધણું હતું. છતાં એ મદ્યમ હતો પરંતુ માતા તથા સાસુના વિખવાદને લીધે એ જાગીરમાં ફરતો અને ત્યાં એને રિટપેન્ડા જ નજરે પડતી. આખરે એને છોડી દેવા પડ્યું છે પરંતુ લીઝા પતિની બેચેની પારખી જઈ મુંઝાતી હતી. મુજનીએ પણ પોતાના હૃદય ઉપરનો કાબુ જતો રહેશે એવી ધાર્તી લાગતાં પોતાના કાકાની મદદ માગી પરંતુ એટલામાં પોતે લીઝાને દ્રોહ કરે છે એવી ખાતરી થતાં એ લીઝાને ગોળી મારી, મારી નાખે છે. અથવા તો પોતે એક ચિટ્ઠીમાં હરીફ લખી આપવાત કરે છે. અંત કશું છે પરંતુ ગમે તેવા હૃદયના આદમીને પોતાના નિશ્ચયને વળગી રહેતાં કેટલું સહેલું પડે છે તે આ વાર્તા ઉપરથી બહુ સરસ સમજાય છે.

મહાત્મા ટોલસ્ટોયની કૃતિ તરીકે એ વિખ્યાત તો છે જ એટલે એનો અનુવાદ પણ આદરને યોગ્ય છે. પુખ્ત ઉમરના વાચકો માટે એ યોગ્ય છે. બાળકોના હાથમાં આ પુસ્તક જવા ન દેવું એવો મારો અભિપ્રાય છે. મનની દૃઢતા, સંયમ અને એકપત્નીત્વ વગેરેનો સારો બોધ આ પુસ્તક આપે છે. છપાઈ, કાગળ, બાંધા વગેરે સુંદર છે.

રડ. વેલુનાદ—લેખક: ગોવિંદભાઈ રા. અમીન; પ્રકાશક: કર્તા પોતે, ૧૩, ચારદા સદન, મુંબાઈ ૭; ૧૯૪૧; સચિત્ર કાવ્યું પૃષ્ઠ ૮૧; કાઉન ૧૬ પેજ ૬૬; મૂલ્ય રૂ. ૦-૧૪-૦ (ચોદ આના)

આમાં નં. ૧૮૨૦; દારેશો ગગરો, દયાચંદર, કાગી રાત, વેલુનાદ એ નામનાં ૫ નાટકોનો સંગ્રહ કરવામાં આવ્યો છે. લેખક મહાશયનું આ ૩ જુદું પુસ્તક છે. આમાંનાં બે નાટકો ' માનસી 'માં તેમ જ બે ' પ્રસ્થાન 'માં પ્રસિદ્ધ થયેલી વાતો ઉપરથી અગાઉ પ્રસિદ્ધ થઈ ગયાં છે. આમાં બાકી ગોવિંદભાઈએ સામાજિક દુષ્ટિઓ ચર્ચા છે. નં. ૧૮૨૦ માં ચરતમાં ધનામ માગેલી ટિફ્ટિ ચોરવા સંબંધી રમુજ વાતો નાટકરૂપે છે. કાકાભાઈ અને રૂક્મણી પોતાની જ હોંશીઆરીનાં બોગ અને છે અને મદનજી અને સરસ્વતી આખરે પોતાની

ટિકિટ મેળવવામાં ફતેહ પામે છે. ' દારેલા ગગરા 'માં લોક અને વહેમનાં માફાં પરિણામ જણાવ્યાં છે. ' દ્વારાંકર 'માં ધનિકો ગરીબ માણસ તરફ કેટલાં વહેમી અને જુલમી થઇ શકે છે તે શિક્ષકના પ્રસંગથી જણાય છે. હાર ધીરુભાઈ આપે છે પરંતુ તે ત્રાસ અને બેઆશ રૂથવાની ખીકે. શિક્ષક દ્વારાંકરનો જીવ જાય છે. ત્યારપછીના કારણ કે એઓ બહાર ગયા હતા અને એમનાં શ્રીમતીએ પોતાનું પાણી જણાવ્યું હતું. પોતાની બેદરકારીનો ભોગ બિચારો પંતુજ બન્યો. ' કાળી રાત 'માં સંજોગોનો વિચાર કર્યા વિના પતિપત્નીનું એક-બીજા પ્રત્યેનું વૈમનસ્ય આખરે કરુણતામાં પરિણમે છે. ' વેણુનાદ 'માં ધર્મની અંધશ્રદ્ધા તેમ જ છોકરા વહુની નિષ્કાળજીને પરિણમે માતા ' વેણુનાદ 'ની ધૂનમાં વરસતે વરસાદે દૂર ને દૂર ચાલી જાય છે. આખરે દાઢમાં ઠુંવાઇ મરી ગયો અને પટેલ અને અન્ય ગામ અધિકારીઓ પુત્ર પાસે દમદારીથી પૈસા પડાવે છે. નાટકોમાં વિવિધતા તેમ જ દરેક સમાજમાં જણાતાં અનિષ્ટો સંબંધી ઉહાપોહ કરવામાં આવ્યો છે. નાટકો દૂંકાં, સરળ અને બોધક છે. કાગળ, છપાઇ, બીજાં વગેરે સારાં છે.

૨૪. સાહિત્યદ્રષ્ટાને—લેખક તથા પ્રકાશક: ચંકરલાલ ગંગાશંકર શાસ્ત્રી; પ્રૌદેસર બહાઉદ્દીન કૌસેજ, જૂનાગઢ. ૧૯૪૧; કાઉન ૧૬ પેજ પૃષ્ઠ ૨૧૦; સચિત્ર આચ્છાદનવાળું પાકું પૂઠું; મૂલ્ય રૂ. ૧-૧૨-૦

ગુજરાતીના અધ્યાપક તરીકે સાહિત્યનાં વિવિધ અંગોનો અને સાહિત્યસર્જકોનો કરવો પડેલો વિચાર તથા કૌસેજના વૃત્તપત્રના તંત્રી તરીકે લેખકા લેખોનો આ સંગ્રહ અધ્યાપકે પ્રસિદ્ધ કરી એમના અભ્યાસનો તેમ જ સરળ શૈલીનો અને ભાષાજ્ઞાનનો આપણને પરિચય કરાવ્યો છે. લેખો તથા પત્રો પત્રરૂપે જ છે. લેખોમાં વિવિધતા છે. વિષયો પણ ચૂંટી કાઢેલા છે અને બીજા અંડ વ્યક્તિપરિમલમાં, વિદ્વાન લેખકો અવોચીન અને આધુનિક સંબંધી પોતાની સમીક્ષા આપી છે. ગુજરાતી સાહિત્યની જરૂરીઆતો પણ આમાં લેખકે સ્વતંત્ર રીતે ચર્ચી છે. એમના વિચારો તથા લેખો સ્વતંત્ર અને મૌલિક છે. વિદ્વાનોએ આ પુસ્તક વખાણ્યું છે. ગુજરાતી ભાષાના અભ્યાસકેને તો આ પુસ્તક ખાસ ઉપયોગી છે. વિદ્યાર્થીઓને તો એના વિના ન ચાલે એ સ્વાભાવિક છે. કિંમત માફકસર છે. કાગળ, છપાઇ વગેરે ઉત્તમ છે. બે ખંડોમાં મળી ૯+૭=૧૬ લેખો સને ૧૯૩૮ થી ૧૯૪૧ સુધીમાં પત્રોરૂપે લખાયેલા તે આમાં છે.

૨૫. રાધિકા—લેખક: ' અજીત '; પ્રકાશક: ચંદુલાલ લ. વોરા, કન્યાશુ પ્રકાશન મંદિર, રમકડા મારકીટ, અમદાવાદ, ૧૯૪૧; સચિત્ર આચ્છાદનવાળું પાકું પૂઠું; કાઉન ૧૬ પેજ; પૃષ્ઠ ૧૨૮; મૂલ્ય રૂ. ૧-૮-૦

' કન્યાશુ ' અંશવલિનું આ ૩ જી પુસ્તક એક નવલકથા છે. વિષય સામાજિક હોઇને મિશ્ર શાળામાં બને છે તેમ રમાકાન્ત નામનો ગરીબ માથાપતો છોકરો રાધિકા નામની ધનિક કન્યાના પ્રેમનું પાત્ર બને છે. માથાપ વિરુદ્ધ છે; ખાસ કરીને પિતા; મેટ્રિકમાં પાસ થતાં રાધિકા એને પોતાને-ઘેર લઇ જાય છે અને પછી એની જોડે રમાકાન્તને ઘેર જાય છે. રમાકાન્ત ચાલાક અને હેંશિયાર હોવાથી આગળ ભણવા છૂટે છે, પરંતુ પિતા ના પાડે છે અને રમાકાન્ત ઘર છોડે છે. રમાકાન્તનો મિત્ર દિનેશ તથા તેની પત્ની સુધા એને પોતાને ઘેર રાખે છે અને સુધા એની જાડુ જરદાસ્ત કરે છે. આખરે એ કૌસેજમાં ભણી પરવારી

નોકરી લે છે અને રાધિકા જોડે પરણે છે. મેનિસ્ટ્રેટની નોકરી મળે છે. અને પોતાના જ ગામમાં ન્યાયાધીશ થાય છે. પરંતુ કલ્પ વગેરે રચે એક ઉપા નામની યુવતીના સંસર્ગમાં આવે છે અને એ મોહ એટલો બધો વધી જાય છે કે રમાકાન્ત ઉપાને પરણી રાધિકાને નિરાધાર બનાવે છે. રાધિકાની ઇચ્છા રાખનાર એ જ ગામના ધનિક વિશ્વામિત્ર શેઠનો કુલાંગાર પુત્ર રામદત્ત રાધિકાની નિરાધાર દશા જોઈ એને ફસાવવા ઇચ્છે છે; પરંતુ સુધાની હિંમત તથા સમયસૂચકતાથી રામદત્ત પાછો પડે છે અને એના મળતીઆ સાથે પોલિસમાં પકડાય છે. વિશ્વામિત્ર શેઠ લાંચથી દિનેશ તથા સુધાને પોતાને હાથ કરવા મથે છે. પરંતુ તેમાં ફાવતા નથી અને બેઆખર બની પાછા જાય છે. સુધા એમને ખૂબ ઉધડા લે છે. રમાકાન્ત પાસે કેસ હોવાથી એને મળવા જાય છે પરંતુ એ ન મળવાથી ઉપાને રૂપીઆ આપી પોતે ચાલ્યા જાય છે. રમાકાન્ત આ બધી ગુસ્સે થાય છે અને ઉપાથી કંટાળેલો રાધિકાને જોવા જતા તૈયાર થાય છે તેને પણ ઉપા અટકાવે છે. છેવટે બન્ને વચ્ચે અણુ-બનાવ થાય છે અને દિનેશ એને સમજાવીને રાધિકા મૃત્યુશય્યા પર છે ત્યાં લઈ જાય છે. ભારે પગે ત્યાં જઈ રમાકાન્ત રાધિકાને મળે છે. અને છેવટે પતિના ખોળામાં વફાદાર પ્રેમી પત્ની સ્વર્ગમાં સંચરે છે.

પુરુષોની બ્રમર નેવી સ્થિતિ પર પ્રકાશ ઉપરાંત સ્ત્રીઓની પતિપરાયણતા ઉપર પ્રશંસાના ઉદ્ગારો વર્ષાવ્યા છે. વાર્તા વાંચવા લાયક તથા બોધક છે. સામાજિક ચિત્ર આબેહૂય છે.

૨૬. આયુ ભાગ ૨ જે—સંગ્રહક, સંપાદક વગેરે મુનિરાજ શ્રી. જ્યન્તવિજયજી; પ્રકાશક: દીપચંદ બાંડીઆ: મંત્રી, શ્રી વિજયધર્મસુરિ જૈન ગ્રંથમાળા, છોટા શરદા, ઉભરૈન (માળવા); ૧૯૩૮; પૃષ્ઠ ૧૨૦+૬૪૦; પાકું પૂઠું, મૂલ્ય રૂ. ૩-૦-૦૦.

ઉપરોક્ત ગ્રંથમાળાનું આ ૪૦મું પુસ્તક છે. પ્રથમ ભાગ 'આયુ-એક વર્ષ'નું સને ૧૯૩૩ માં ૧ લો ભાગ પ્રસિદ્ધ થયા પછી ૬ વર્ષે આ ભાગ પ્રસિદ્ધ થયો છે. એ વિલંબનું કારણ પ્રકાશકે પોતાના નિવેદનમાં આપેલું છે. કર્તીની માંદગી તેમ જ અન્ય પ્રતિકૂળતા આને માટે જવાબદાર જણાય છે. પહેલા ભાગમાં આયુની સવિસ્તર વર્ણનાત્મક માહિતી આપેલી છે સારે આ ભાગમાં ૬૬૪ ચિત્રાલેખો મૂળ તથા ગુજરાતી ભાષાંતરે અને ટિપ્પણ સાથે આપવામાં આવ્યા હતા. આ પુસ્તકની વિશિષ્ટતા એ છે કે કર્તીએ જાતે આ બધી માહિતી જાણીઅવધી મેળવેલી છે એટલે એમાં અશુદ્ધતા નથી. ન્યારે અગાઉ સં. ૧૯૨૨ માં મુનિશ્રી જિનવિજયજીએ પ્રસિદ્ધ કરેલા ૨૦૮ લેખો સંગ્રહિત તથા અન્ય પાસેથી મેળવેલા હોવાથી એમાં અશુદ્ધિ રહી ગઈ હતી, એમ પ્રસ્તુત પુસ્તકના કર્તા કહે છે. કુલ ૬૬૪ ચિત્રાલેખોમાં ૫૬૫ લેખો સંવતવાળા, ૧૧ લેખો સંવતના માત્ર એ જ આંકડાવાળા અને બાકીના ૮૮ સંવત વિનાના છે. મંદિરમાં મૂર્તિઓની બેઠકની બન્ને બાજુએ તેમ જ પાછળના ભાગમાં લેખો છે. એ સિવાય મૂર્તિ, પદ્માસન, બારસાખ, ચોખી, ટોડલા, દિવાલો, છતો, યાંજલા અગર જ્યાં દેખાયા અને વંચાયા ત્યાંથી લેવાયા છે. આટલા બધા એક જ રચના લેખો સામટા જાળવી રાખવાનો આ સ્તુત્ય પ્રયાસ છે તે છટ છે. સંશોધકો તેમ જ અભ્યાસીને એ બહુ અનુકૂળ થઈ પડશે. લેખો ઉપરાંત તેની જરૂર પડે ત્યાં સ્પષ્ટતા ખાતર ટિપ્પણીઓ પણ આપી છે. એ ઉપરાંત 'ગામો, ગચ્છો તથા અમુક અમુક વ્યક્તિઓના સંબંધમાં ૧૭૯ ટિપ્પણીઓ તથા ૧૭ વંશદંડો પણ અત્રે પ્રસિદ્ધ કર્યાં છે. વિસ્તૃત 'વક્તવ્ય'માં

પુસ્તકની જન્મકથા, અવલોકન, લેખોની વિશેષતાઓ, પ્રકાશનપદ્ધતિ વગેરે ઉપર-કીક સમ-જ્ઞાતી આપી છે. જૈન લેખો તથા શિલ્પશાસ્ત્રના અભ્યાસક્રોને આ પુસ્તક બહુ ઉપયોગી થઈ પડશે. અનુક્રમણિકાઓ પણ જુદી જુદી આપી છે.

આ અંથ પ્રગટ કરવામાં લેખકે અથાગ શ્રમ-મહેનત અને ઉત્સાહ બતાવેલાં છે, એ માટે મુનિશ્રી જયંતવિજયજીને ધન્યવાદ. ઇતિહાસસંશોધકોને અને ખાસ કરી યુગરાતના ઇતિહાસના સંશોધકોને તો આ પુસ્તક ઘણું જ આવકારદાયક થઈ પડશે.

જૈન કોમના વાચકોને તો આ પુસ્તક બહુ ગમશે.

૨૭. આમિષ્ઠમ (આમવાદ)—ભૂજલેખક: રામરાય મોહનરાય મુનશી, અનુવાદક: મંજુલાલ સાકરલાલ દેસાઈ, પ્રકાશક: નવચેતન સાહિત્ય મંદિર, ૨૪૫૬, ભદ્ર, અમદાવાદ; ૧૯૪૧; સચિત્ર આચ્છાદનવાળું 'બોર્ડરપટ્ટીનું' પૂઠું; પાનાં ૨૦૨૭૦; મૂલ્ય રૂ. ૩ ૦-૦.

ભાઈ રામરાયે ભૂજ પુસ્તક અંગ્રેજીમાં લખેલું તેનો આ અનુવાદ નવચેતન સાહિત્ય મંદિરના સંચાલકો તરફથી શ્રદ્ધાસંપન્ન અંથમાળાના ૩૦ મા પુસ્તકરૂપે પ્રસિદ્ધ થાય છે. વકીલાતના ધંધામાંથી તેમ જ ખેડૂતમંડળના કાર્યમાંથી સમય મેળવી પોતાના પ્રિય વિષય આમવાદ ઉપર આવું સુંદર પુસ્તક લખવા બદલ ભાઈ રામરાયને અભિનંદન ઘટે છે. આખો વિષય બહુ ગ્રીણવટથી એમણે છણ્યો છે. વ્યાખ્યાથી માંડી વિગ્રહ, કામદારો, સ્ત્રીઓ અને મહાયુદ્ધ સુધીનાં ૮ પ્રકરણોમાં આ પુસ્તક વહેંચાયેલું છે. શ્રીમતી વિદ્યામહેન તથા આચાર્ય આનંદશંકરભાઈની પ્રેરતાવના આ પુસ્તકની પ્રશંસા પૂરી પાડે છે. છેક રામાયણ તથા મહાભારતના યુગથી માંડી ચાલુ સમય સુધીની આમવાદની ઓળખ તથા તેને ખમવા પડેલા અને ખમવા પડતા પ્રહારો, અડચણો તેમ જ ગામલોકોએ શું કરવું જોઈએ વગેરે બાબતો આમાં વિસ્તારથી વર્ણવી છે. ભાઈ રામરાયના ત્રીસ વર્ષના અથાગ શ્રમ, ઉત્સાહ અને પ્રેરણાનું આ ઉત્તમ ફળ છે. નૂતન આમ કેવું હોય, તેની સરકાર શું કરે, આમવેદ અને આંતરરાષ્ટ્રીય વ્યવસ્થા વગેરે બાબતો બહુ ઉપયોગી માન્ય પડશે.

ના. ચં. દીવાનજી

[સાંધણ પૃ. ૮૦૫]

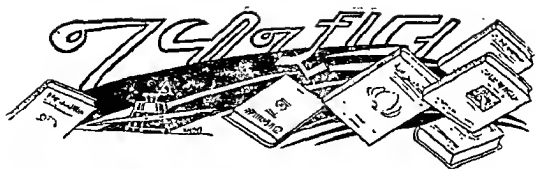
૧૮ પ્રતિજ્ઞા—લેખક: શ્રી. ધનશંકર હીરાશંકર ત્રિપાઠી; પ્રકાશક: યુગરાતી પંચ ઔદિસ, ગાંધીરોડ, અમદાવાદ, મૂલ્ય રૂ. ૨-૦-૦

૧૯ સ્વાતિ—લેખક: શ્રી. કોલક; પ્રકાશક: લાલભાઈ મગનલાલ દેસાઈ, કવિતા કાર્યાલય, નહેરુ રોડ, વિશ્વેપાલે, મૂલ્ય દોઢ.

૨૦ નકાકારક હુન્નરો—ભા. ત્રીજો. સંપાદક અને પ્રકાશક: મૂળજી કાનજી ચાવડા; સિતુગરા-અંજાર-(૬૨૭) મૂલ્ય રૂ. ૩ ૦-૦

૨૧ કીર્તિ—લેખક: શ્રી. તારાચંદ્ર પોપટલાલ અડાલજી; પ્રકાશક: શુભસુન્દરી કાર્યાલય, રાવપુરા, વડોદરા. મૂલ્ય રૂ. ૨-૦-૦

૨૨ હર્ષીવર્ણ—લેખક: શ્રી. હિંમતલાલ મર્ઠાક, પ્રકાશક: નવચેતન સા. મંદિર, ભદ્ર, અમદાવાદ. મૂલ્ય ૦-૬-૦

ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદનાં પુસ્તકો

- ૧ ઐતિહાસિક સંશોધન - સં. દુર્ગાશંકર કેવળરામ શાસ્ત્રી, મૂલ્ય રૂ. ૫-૦-૦
- ૨ હૈમ સારસ્વત સત્ર—અહેવાલ અને નિર્ણયસંગ્રહ; મૂલ્ય રૂ. ૩-૦-૦
- ૩ ગુ. સાહિત્ય પરિષદ સંમેલન-૧૮ મું અધિવેશન—અહેવાલ અને નિર્ણયસંગ્રહ; મૂલ્ય રૂ. ૪-૦-૦

૪ પરિષદપ્રમુખોનાં ભાષણો—મૂલ્ય રૂ. ૪-૦-૦

ગૂર્જર ગ્રંથરત્ન કાર્યાલય—અમદાવાદ તરફનાં

- ૫ સોરઠી બહારવટિયા—ભા. ૨ ભે—સંપાદક: શ્રી. જવેરચંદ મેઘાણી; રૂ. ૨-૦-૦
- ૬ કંઠાવટી—સંપાદક ઉપર મુજબ, મૂલ્ય ૦-૧૨-૦
- ૭ જનપદ ભા. ૨ ભે—લેખક: શ્રી. મનુભાઈ ભેઘાણી; મૂલ્ય ૦-૧૨-૦
- ૮ આનંદરાત્રિ અને બીજી વાતો—લેખક: શ્રી. ધૂમકેતુ; મૂલ્ય ૦-૩-૦
- ૯ વિલોચના—લેખક શ્રી. સુનીલાલ વ. શાહ; મૂલ્ય રૂ. ૩-૦-૦
- ૧૦ ઈશ્વરનો ઇન્કાર—(નવી આવૃત્તિ) લેખક: શ્રી. નરસિંહભાઈ ઈશ્વરભાઈ પટેલ; મૂલ્ય રૂ. ૧-૮-૦

૧૧ પરિમલ—લેખક: શ્રી. રમણીકલાલ જ. દત્તાત્રેય; મૂલ્ય રૂ. ૨)

૧૨ વિદ્યાર્થી વાચનમાળા—(ત્રણી માંચી) મૂલ્ય સેટના રૂ. ૨-૪-૦

એન. એમ ટક્કરની કંપની—મુંબઈ તરફનાં

૧૩ કુલવતી—મૂળલેખક: શરદાબાઈ; અનુ. શ્રી. રમણલાલ સોની; મૂલ્ય રૂ. ૨-૦-૦

નવજીવન પ્ર. મંદિર—અમદાવાદનાં

૧૪ Constructive Suggestions—By Babu Rajendra Prasad; મૂલ્ય ૦-૪-૦

આર. આર. શેઠની કંપની—મુંબઈનાં

૧૫ રામકહાણી—લેખક: શ્રી. ગુણવંતરાય આચાર્ય; મૂલ્ય રૂ. ૩-૦-૦

૧૬ વીરાંગનાની વાતો—ભા. ૨ ભે—લેખક: શ્રી. તારાચંદ્ર ચૌપટલાલ અગાસી; મૂલ્ય રૂ. ૩-૮-૦

અન્ય પ્રકાશનો

- ૧૭ સ્વર્ગોત્ કાલન—સં. વડોદરા રાજ્ય પ્ર. મંડળ; પ્રકાશક: પુસ્તકાલય સ. સ. મંડળ લિ. પો. બો. ૧૦, રાવપુરા, વડોદરા, મૂલ્ય રૂ. ૧-૮-૦

[સાંપણ ૫. ૭ અને ૭૨]

સાસિકા મળ્યા તારીખ

નામ	પુસ્તક	અંક	માસ	તારીખ
કિશોર	૬	૯-૧૦	સપ્ટે. ઓક્ટો.	૧-૧-૪૧
કુમાર	૧૯	૧	ફેબ્રુઆરી	૨૭-૧-૪૨
ખેતીવાડીવિજ્ઞાન	૩૦	૬	ફેબ્રુઆરી	૨-૧-૪૨
ગુણસુન્દરી	૩૫	૨	ફેબ્રુઆરી	૧-૨-૪૧
ગ્રામજીવન	૧૨	૭	ફેબ્રુઆરી	૧-૨-૪૨
ઘરશાળા	૨	૬	જાન્યુઆરી	૧૨-૧-૪૨
ચરોતર	૧૨	૨	જાન્યુઆરી	૧૬-૧-૪૨
ચિત્રમય જગત	૨૭	૧૨	ફેબ્રુઆરી	૪-૨-૪૨
નવચેતન	૩૮	૫	ફેબ્રુઆરી	૧-૨-૪૨
નવચેતના	૬	૯	ડિસેમ્બર	૨૪-૧૨-૪૧
પાટીદાર	૧૯	૪	માર્ચ	૨૬-૧-૪૨
પ્રસ્થાન	૧૭	૩	પ્રાપ્ત	૧૦-૨-૪૨
બાલજગત	૪	૨	ફેબ્રુઆરી	૧-૨-૪૨
બાલજીવન	૨૨	૪	ફેબ્રુઆરી	૮-૨-૪૨
બાલમિત્ર	૨૧	૭	ફેબ્રુઆરી	૨-૨-૪૨
બાલસખા	૫	૯	ફેબ્રુઆરી	૧-૨-૪૨
બાળક	૨૦	૨	ફેબ્રુઆરી	૧-૨-૪૨
બુદ્ધિપ્રકાશ ત્રિમાસિક	૮૮	૪	ઓક્ટો.-ડિસેમ્બર	૨૬-૧૨-૪૧
યુવક	૧૨	૧	ફેબ્રુઆરી	૧૦-૨-૪૨
રેખા	૩	૭	ફેબ્રુઆરી	૩૦-૧-૪૨
વૈદ્યકલ્પતરુ	૪૭	૨	ફેબ્રુઆરી	૬-૨-૪૨
આયામ	૨૭	૪	જાન્યુઆરી	૧૫-૧-૪૨
શારદા	૩૬	૪	જાન્યુઆરી	૧૫-૧-૪૨
શિક્ષણ અને સાહિત્ય	૩	૫	ફેબ્રુઆરી	૧-૨-૪૨
સુનાસ	૪	૧૦	ફેબ્રુઆરી	૯-૨-૪૨
સૌરાષ્ટ્રશિક્ષક	૧૫	૨	નવે. ડિસે. જાન્યુ.	૧૦-૧-૪૧
સ્ત્રીબોધ	૮૬	૨	ફેબ્રુઆરી	૩-૨-૪૨
રક્ષિતવીર	૧૧	૧૨	ડિસેમ્બર	૧૫-૧૨-૪૧

સ્વ. મો. ન. અમીન સા. ની ત્રીજી સંવત્સરી

સ્વ. શ્રી. મોતીભાઈ ન. અમીન સાહેબની ત્રીજી સંવત્સરી વડોદરાના કમાડી બાગમાંના રામજી મંદિરમાં સ્વર્ગસ્થે સ્થાપેલા ચરોતર બોર્ડિંગ હાઉસમાં તા. ૧-૨-૪૨ ને રવિવારના રોજ રાજમિત્ર શ્રી. ભાઈલાલભાઈ અમીનના પ્રમુખપદે ઉત્તરવામાં આવી હતી.

સહગતને અંતરિ અર્પવા ચરોતર બોર્ડિંગ હાઉસના વિદ્યાર્થીઓ ઉપરાંત શુદ્ધપતિ અને શહેરના સંભાવિત શુદ્ધસ્થાની સારી હાજરી હતી; જેમાં શ્રી. બ. ગોવિંદભાઈ દા. દેસાઈ, વડોદરા શહેર મુધરાઈ અને પ્રાંત પંચાયતના પ્રમુખ શ્રી. મગનભાઈ શંકરભાઈ, એલેક્ઝાન્ડ્રીયાના રાજમિત્ર શ્રી. ભાઈલાલભાઈ અમીન, શ્રી. તુળસીભાઈ બ. અમીન, વડોદરા રાજ્ય પ્રગમંડળના પ્રમુખ શ્રી. છોટાભાઈ સુતરિયા અને મહામંત્રી તથા મંત્રી શ્રી. પ્રાણનાથ મુનશી અને શ્રી. સુનીલાલ શાહ ઉપરાંત ધારાસભાના કેટલાક લોકજ્ઞ સભ્યો અને યુસ્તકાલપપ્રવૃત્તિમાં કામ કરનારાઓ ખાસ હતા.

છાત્રાલયના યોગાનને એક મુદ્દર મંડપાકારે સજ્જવામાં આવ્યો હતો. પ્રમુખના રયાન નજીક જ સ્વ. ની યાદને તાજ કરતી છબિ હતી અને પ્રમુખશ્રીની સામે તેમજ બન્ને બાજુએ સ્વર્ગસ્થ પ્રત્યે માન-મમતા ધરાવનારાઓએ બેઠક લીધી હતી.

પ્રમુખશ્રીની વરણીનો વિધિ થઈ જતાં તેઓશ્રીએ પ્રમુખરયાન લીધું હતું.

શરૂઆત એક વિદ્યાર્થીએ “ મંગલ મંદિર ખોલો ” એ પ્રાર્થનાથી કરી હતી. બાદ છાત્રાલયના શુદ્ધપતિ અને ચ. વિ. સ. સ. મં. સિ. ના સહમંત્રી શ્રી. વાવજીભાઈએ દ્રુક નિવેદન વાંચી સંભળાવ્યું હતું.

મંત્રીનું નિવેદન થઈ રહેતાં સ્વર્ગસ્થનું જીવનચરિત્ર લખનાર શ્રી. પુરુષોત્તમદાસ શાહે સ્વર્ગસ્થના કેટલાક જીવનપ્રસંગો કહી સંભળાવ્યા હતા, જેની શરૂઆતમાં વક્તા કંઈક લાગણીપ્રધાન બનતાં ગળગળા થઈ ગયા હતા. આ પ્રસંગોમાંના કેટલાક તો બિલકુલ કોઈને નહિ જાણવા મળેલા તેવા હતા. વક્તાએ સ્વર્ગસ્થને “ અનુપમ ” જણાવ્યા હતા. અધોત ઈશ્વર કે કોઈ મહાપુરુષને લગાડવામાં આવે તેવાં બધાં વિશેષણો જુદી જુદી વ્યક્તિઓએ સ્વ. ના નામ સાથે જોડ્યા હતાં પોતે તો માત્ર દ્રુક જ વિશેષણ વાપર્યું હોવાનું જણાવ્યું હતું અને તે “ નમ્ર પણ મહાન. ”

શ્રી. શાહનું વક્તવ્ય પૂરું થઈ રહેતાં ચરોતર એન્યુકેશન સોસાયટીના મંત્રી શ્રી. ચંદુભાઈ પટેલ જેઓ આ પ્રસંગે હાજર હતા તેમણે તેમજ વ. રા. પ્ર. મંડળના સહમંત્રી શ્રી. ચૌકરીએ પણ દ્રુક નિવેદન કર્યું હતું.

બાદ સ્વ. ના તૈયાર થયેલા જીવનચરિત્રમાંથી છાત્રાલયના એક વિદ્યાર્થીએ ઘોડુંક વાચન કર્યું હતું.

છેલ્લે પ્રમુખશ્રીએ પોતે પણ સ્વર્ગસ્થના પરિચય દ્વારા મેળવેલા પ્રસંગોની બાદ આખી તેમની ન્યાસપદ્ધતિની પ્રશંસા કરી હતી અને પોતે પણ તેનું ન્યાસ આપવા પ્રેરાવાનો ઉલ્લેખ કયો હતો.

મધ્યવર્તી પુસ્તકાલયમાં મુંબઈના ના. ગવર્નર

તા. ૧૯ મી જાન્યુઆરી '૧૯૪૨ ના રોજ મુંબઈના ના. ગવર્નર અને લેડી લુમ્બી વડોદરાના મધ્યવર્તી પુસ્તકાલયની મુલાકાતે પધાયા હતા. ને. ના. દીવાન સાહેબ પણ સાથે હતા. અહીં તેમનું વિદ્યાધિકારી શ્રી. મહેતા સાહેબે મધ્યપ્રવેશદ્વારે સ્વાગત કર્યું હતું. બાદ ને. ના. દીવાન સાહેબે શ્રી. અં. દિ. વાકનીસનું પુસ્તકાલય ખાતાના વ્યવસ્થાપક તરીકેનું ઝાળખાણ આપ્યું હતું.

મુલાકાતની શરૂઆતમાં વ્યવસ્થાપક સાહેબે મહેમાનોને પુસ્તકાલયનો આપ-લે વિભાગ બતાવ્યો હતો. અને જણાવ્યું હતું કે, આ મધ્યવર્તી પુસ્તકાલયનો વડોદરાવાસીઓ ઉપયોગ કરે છે અને તેનો ઉપયોગ કરવા માટે કોષ જાતનું લવાજમ લેવામાં આવતું નથી. પુસ્તકાલયનો તમામ ખર્ચ સરકાર તરફથી પૂરા પાડવામાં આવે છે. આગળ ચાલતાં તેઓશ્રીએ પુસ્તકાલયના કામકાજનો વખત, તેમ જ રોજનાં આશરે ચારસો પુસ્તકોની આપ-લે અને કેટલોગ પદ્ધતિની વિગત સમજાવી હતી.

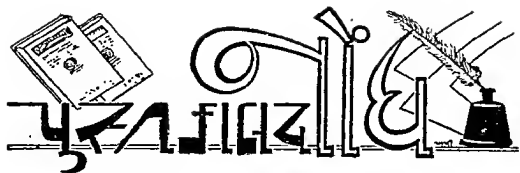
બાદ મહેમાનો પુસ્તકોની આવમારીઓવાળા ઓરડામાં ગયા હતા, ત્યાંની તાજગીની બારે પ્રશંસા કરવામાં આવી હતી. લેડી લુમ્બીને ઊંચી બારીઓ અને સ્વચ્છ કાચની ફરસબંદી ખૂબ જ ગમી ગઈ હતી. આગળ ચાલતાં સૌ બીજે માળે ગયા હતા, ત્યાં ગુજરાતી-મરાઠી આકર અંથો ગોઠવાયેલા હતા. અહીં મે. રા. રા. વ્યવસ્થાપક સાહેબે આ ભાષાઓમાં સર્વ પ્રકારનું સાહિત્ય હોવાનો ઉલ્લેખ કર્યો હતો. લેડી લુમ્બીએ હિંદુસ્તાનની ભાષાઓમાં પ્રસિદ્ધ થતાં પુસ્તકોની સંખ્યા વિશે પૂછપરછ કરતાં મે. રા. રા. વ્યવસ્થાપક સાહેબે, ગુજરાતી-મરાઠી ભાષાનાં પુસ્તકોને લાગેવળગે છે ત્યાં સુધી, અંગ્રેજીમાં પ્રસિદ્ધ થતાં પુસ્તકોની વાર્ષિક ૧૬૦૦૦ ની સંખ્યાની સરખામણીમાં ૪૦૦ ગુણુ મળી શકે એમ જણાવ્યું હતું.

અહીંથી બધા રેફરન્સ વિભાગમાં ગયા હતા, ત્યાં વડોદરા રાજ્યની પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિના વિકાસને લગતા નકશાઓ ટાંગવામાં આવેલા હતા. આ નકશાઓ તેઓએ રસપૂર્વક જોયા હતા અને કેટલાંક ચિત્રો જોઈ આનંદ વ્યક્ત કર્યો હતો. પછી સૌ બાહ્ય પુસ્તકાલયના ખંડમાં ગયા હતા. અહીં તેઓ નામદારોનું ધ્યાન દીવાલ પરનાં રંગીન ચિત્રો તરફ આકર્ષાયું હતું.

આ સ્થળે, મે. રા. રા. વ્યવસ્થાપક સાહેબે, રાજ્યમાં પ્રાથમિક શિક્ષણ ફરજિયાત હોવાથી પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિનો મુખ્ય હેતુ બાળકોની સેવા પર મુકાયો હોવાનું જણાવ્યું હતું. અને શાળાશિક્ષકો આને લગતી નોંધ રાખતા હોવાની સમજૂતી આપી હતી. અને રાજ્યમાં ૧૫ ગામોમાં આવાં ખાસ બાળ પુસ્તકાલયો હોવાની માહિતી આપી હતી.

ત્યાંથી સૌ બહારના વરંડામાં આવ્યા હતા, અને ફરતા પુસ્તકાલયની પેટીઓ જોઈ હતી. આ ઉપરાંત પુસ્તકાલયના જુદા જુદા વિભાગો પણ તેમને બતાવવામાં આવ્યા હતા. ત્યાંથી નીચે આવતાં સૌ મહિલા પુસ્તકાલયમાં ગયા હતા.

છેલ્લે, પુસ્તકાલય ખાતાના વ્યવસ્થાપક સાહેબે મહેમાનોને વડોદરા રાજ્યની પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિને લગતાં માર્ગદર્શક પુસ્તકો ભેટ આપ્યાં હતાં. અતે, મે. રા. રા. વિદ્યાધિકારી સાહેબે મહેમાનોને દારતોરા કર્યા હતા. અને તેઓશ્રી સાથે તેમજ વ્યવસ્થાપક સા. સાથે હસ્તધૂનન કરી વિદાય લીધી હતી.

૧૦ રાં પુસ્તકાલય મંડળ

બહાર પડી ગયું છે:—સ્વ. શ્રી. મો. ન. અમીન સ્મારક અંધમાળાનું પ્રથમ પુષ્પ સ્વર્ગોનું દોહન' સ્વર્ગસ્થની ત્રીજી સંવત્સરોને દિને બહાર પડી ગયું હોય નોંધાયલા હોકોને મોકલાવી આપવાની તજવીજ ચાલે છે. ૫૦૦ ઉપરાંત પૃષ્ઠના આ દળદાર પુસ્તકની કિંમત ગ્રાહકો માટે રૂ. ૧-૪-૦ તથા છૂટક લેનારને માટે રૂ. ૧-૮-૦ રખાઈ છે. રથાથી હક તરીકે નોંધાવવા સારુ પુસ્તકની કિંમત ઉપરાંત રૂ. ૨) ડિપોઝિટના પુ. સ. સ. મંડળ ને. તરફ મોકલી આપવાની યોજના છે. ટપાલરસ્તે મંગાવવું હશે તો ટપાલખર્ચના -૫-૦ અક્ષય.

પરિણામ:—તા. ૨૫-૧-૪૨ ના રોજ લેવા દેલી શિષ્ટવાચનની ૨૧ મી પરીક્ષા લાઇ ગઇ હોઇ તેનો લાભ ૧૩૫ જણે લીધો હોવાનું જણાય છે. પરિણામ ધણું કરીને આર્યના અંકમાં પ્રસિદ્ધ કરાશે.

પ્રમાણપત્ર માટેની પરીક્ષા:—સદર પરીક્ષા માટે જાહેર ધ્યેષી ૭-૩-૪૨ ની તારીખ નક્કી છે. ઉમેદવારોને સ્થળ વગેરેની ખબર વ્યક્તિગત રીતે પહેંચાડવામાં આવશે.

પુસ્તકાલયના આજીવન સભ્યો નોંધાયા:—તા. ૨૧-૧-૪૨ ને દિવસે ઉત્તરનાયકા પર્વણીદિને ખેરાજીના શ્રીયુત માધવલાલ પ્રદક્ષાદત્ત ઓઝા તથા મહંદના શ્રીયુત મોહનલાલ મગનલાલ જોશી પોતપોતાના પુસ્તકાલયના આજીવન સભાસદો તરીકે નોંધાયા છે. શ્રીયુત મોહનલાલ જોશીએ રૂ. ૫૧) આપ્યા છે.

પુસ્તકાલયોને મદદ

કળાટની ભેટ:—માયાસુજ તા. કડી ગ્રામ પુસ્તકાલયને માયાસુજના પા. પુનઃદાસ રણજોડાસે સ્વપુત્રના લગ્નપ્રસંગે રૂ. ૨૦) સુધીનું કળાટ ભેટ ક્યું છે.

સા. પુ. મહુવરિયા (તા. મહુવા) ને દેસાઈ મગનલાલ પ્રાગજી તરફથી રૂ. ૨૦) રોકડા તથા તેમના પુત્ર વિનોદરાય મગનલાલ તરફથી રૂ. ૩૦-૧૨-૦ નાં પુસ્તકો.

સા. પુ. માંગવાપાલ (તા. અમરેલી) ને જુદી જુદી જાનો તરફથી રૂ. ૧૦)

સા. પુ. રૂણ (તા. પેટલાદ) ને નવાગામ તા. પેટલાદના પટેલ શામળભાઈજીવાબાઈ તરફથી રૂ. ૩૫) નું ધર્મિયાળ, ૩) કાકા તળચીબાઈ શુરુ રામજી કાકા તરફથી.

સા. પુ. પાંચોટ (તા. મહેસાણા) ના મકાનનો ઉદ્ધાટનવિધિ મે. મદાલ વડીવદારનાં હસ્તે થયો હતો. કહે છે કે આ ગામે આવો સમારંભ આ પહેલાં જ નહોતો. આ પ્રસંગે પુસ્તકાલયને નીચે મુજબ મદદ મળી હતી. પા. અમથાબાઈ શવજીદાસ તરફથી રૂ. ૧૦)

(જ)

૩૧. ૧૦) તું, પા. બેચરભાઈ કરસનદાસ તરફથી મોટું ટેબલ નં. ૧ ૩૧. ૨૫) તું, શાહ શિવલાલ બેચરભાઈ તરફથી ઘડીઆળ ૩. ૧૫) તું, શાહ જેડીદાસ રંગજીદાસ તરફથી બાંકડો ૩. ૧૩) નો, ૨૧. પા. લલ્લુભાઈ દેવરજીદાસ તરફથી બાંકડો ૩૧. ૧૩) નો, પા. બેચરભાઈ રામદાસ તરફથી ખુરશી ૩. ૫) ની, પા. શિવલાલ મોતીલાલ તરફથી ખુરશી ૩. ૫) ની, પા. બળદાસ પુરષોત્તમદાસ તરફથી પેપરબોર્ડ ૩. ૪) તું, બાવસાર અંબાલાલ દેવચંદ તરફથી ખુરશી ૩. ૫) ની. ઉપરના સદ્ગૃહસ્થોએ પુસ્તકાલયની જરૂરીઆતને ઉત્સાહથી પૂરી પાડી નાણાંનો સફળયોગ કર્યો છે.

વીસનગર મહાલ પુ. મંડળની એક સભા તા. ૧-૨-૪૨ ના રોજ મળી હતી, જે વખતે સ્વ. મો. ન. અમીન સા. ની સંવત્સરી ઉજવવામાં આવી હતી. સભામાં પ્રાસંગિક વિવેચન ઉપરાંત નીચેના ઠરાવો પસાર થયા હતા:—૧ ક્ષી મહાલ પુ. પરિષદ ગોઠવા ગામે તા. ૧૨-૪-૪૨ ના રોજ પાટણ વિભાગ શાળાધિકારી સા. ના પ્રમુખપદે ભરવાનો, મહાલ પુ. મંડળે જોઈતાં ફોર્મ છપાવેલાં તેના ખર્ચની મંજૂરીનો, વગેરે.

પુસ્તકાલયોની તપાસણી

પગારદાર પ્રાંત તેમ જ માનદ મહાલ પ્રચારકોએ નીચેનાં સ્થળોની મુલાકાત લઈ ત્યાંની પુસ્તકાલય વા. વાચનાલયની સંસ્થાઓ તપાસી છે અને દફતરી કામની અવ્યવસ્થા દૂર કરી છે, તેમ જ પુસ્તકોના વર્ગીકરણ વગેરેની કામગીરી બળવી તત્સંબંધી જરૂરી સૂચના સમજૂત આપી છે; તથા પુસ્તકાલય વિનાનાં શાળાવાળાં ગામોએ પુસ્તકાલય ખોલવા સંબંધી પ્રચારકાર્ય કયું છે:—

૧. વડોદરા નવસારી પ્રાંત પ્રચારક રા. હગનલાલ મથુરલાલ પટેલ માહે જાન્યુઆરીમાં હલોઈ મહાલનાં (૧) કુકડ, (૨) સમશેરપુરા, (૩) મોરિયાદ, (૪) કરજેટ, (૫) ભીમપુરા, (૬) વડજ, (૭) પીસાઇ, (૮) સોડોદ, (૯) ગામડી, (૧૦) સીતપુર, (૧૧) અકોટી, (૧૨) જૂની માંગરોળ, (૧૩) ધમેલી, (૧૪) વસાઇ, (૧૫) કડધરા, (૧૬) દોલાર, (૧૭) અતોલી, (૧૮) કરાસી.

૨. સાવલી મહાલ માનદ પ્રચારક રા. હગનલાલ સોમેશ્વર જોશી માહે ડિસેમ્બરમાં (૧) પીલોલ.

૩. મહેસાણા-અમરેલી પ્રાંત પ્રચારક રા. લાલશંકર ટી. ઠાકર માહે જાન્યુઆરીમાં કલોલ મહાલનાં (૧) શેરયા, (૨) સમજ, (૩) સંધિયા, (૪) કલોલ. મહેસાણા મહાલનાં (૫) સાંગલપુર, દહેગામ મહાલનાં (૬) બલિયત, આતરસુબા, મહાલનાં (૭) કનીપુર, (૮) હીલોલ, (૯) હિલોલ વાસણા, (૧૦) કમાલગંધ વાસણા, (૧૧) દેવરજીના મુવાડા, (૧૨) બારીઆ, (૧૩) વાઘજીપુર, (૧૪) સદેશર, (૧૫) આતરસુબા કંથા, (૧૬) ઉકરેડીના મુવાડા, (૧૭) કાણિયલ, (૧૮) ગરોડ, (૧૯) વડાલી.

તપાસણી દરમ્યાન પ્રચારકોએ જે જે ખામીઓ દર્શાવી હોય તે તે વેળાસર સુધારી દેવા તથા જે સૂચના-સમજૂત આપી હોય તેનો ચોક્કસ રીતે અગત્ય કરવા જે તે મંત્રી માધ્યમે ખાસ બલામણ.

ના. નં. ચોડસી

સહમંત્રી, વ. રા. પુ. મંડળ

દીપ:—

- (૧) જવાબો માટે કાગળોની નોટ બાંધવી અથવા ફટા હોય તો તે સીવી લેવા.
- (૨) ફરેક ઉમેદવારે પોતાની ઉત્તરવહીના પૃષ્ઠ પર નામ, કામ સાથે ઉમ્મર અભ્યાસ અને અવશ્ય જણાવવાં.
- (૩) જવાબ સુવાચ્ય અક્ષરે સાહીથી લખવા.
- (૪) જવાબ લખતી વખતે પુસ્તકની વા બીજી કોઈ રીતની મદદ લેવી નહિ: પ્રામાણિક પૂરેપૂરું જાળવવું.
- ૧૫) ચોપડીની ભાષામાં નહિ પણ પોતાની ભાષામાં લખાયતા જવાબ વધારે પસંદગીપાત્ર લેખ

પ્રશ્નપત્ર

રમરણ્યાત્રા

[સૂચના:—૧ લો અને ૧૦ મો સવાલ ફરજિયાત છોડી બીજા ૬ મળી કુલ આઠ સવાલ છોડવા.]

૧. ' રમરણ્યાત્રા 'ના લેખકનાં નામ તથા અટકના વ્યુત્પત્તિ-અર્થ સમજાવો: શુજરાત તેમને ક્યારથી ને કેવી રીતે આજખત યથુ ? તેમની હાલની પ્રજ્ઞા વિષે શું જાણો છો ?
૨. દીનપરસ્ત કુત્તીનો પ્રસંગ લખો.
૩. કાકા સાહેબના મગજની ફલદ્રૂપતા અથવા સહજબુદ્ધિ પૂરવાર કરનાર અને તે બે યુક્તિઓ વર્ણવો.

અથવા

- કાકાસાહેબનું નિશ્ચયબળ અને સંકલ્પબળ પૂરવાર કરનારા પ્રસંગો વર્ણવો.
૪. દયાનો લોભ નહિ રાખવાની ભાવિની શિખામણનો આખો પ્રસંગ સમજાવો.
૫. ' મરચાંબહાદર ' અને ' કાંકરાબહાદર 'નાં પરાક્રમો વર્ણવો.
૬. ' ગોકર્ણુ ' ની ઉત્પત્તિ ને માહાત્મ્ય વિષે જાણતા હો તે લખો.
૭. ' અમલદારનાં છોકરાંઓ ' જીવન ખેવડું હોય છે '—એ કથન સાથે સંબંધ ધરત્રવનાર પ્રસંગ આલેખો.
૮. ' યદલામા 'નો અર્થ સમજાવી એની યાત્રામાં ' ક્ષેત્ર કાળકાની મોજ ' અને ' બલિદાન 'ના પ્રસંગોનો તથા તે વેળા લેખકના મનમાં ચાલેલી વિચારમાળાનો ખ્યાલ આપો.

૯. કાકા સાહેબની વિનિગિયા વિષે જાણતા હો તે લખો.

૧૦. નીચે પૈકી ગમે તે ક્યનો પૂર્વાપર સંબંધ સાથે સમજાવો:—

- (૧) ' હવે આવીશ મા; ઘરનાં છોકરાંઓને ઘી દૂધ આપતો જ એટલે બસ, ' (૨) ' પણ એણે બધું દશ અપ (Hush up) ક્યું છે. ' (૩) ' એને કહેજે કે જમવા આવી જાય. ' (૪) ' મારી કૂતરીને કેમ મારો છો ? ' (૫) મને ખબર નહિ કે તું આવો મારો હોઈશ. ' (૬) ' Do you think you deserve the first place ? (તું માને છે કે તું ૧ લા નંબરને યોગ્ય છે ?) (૭) ' ઔપધં જાદુઘોતોયં વૈષ્ણો નારાયણો દરિ: ' "

અથવા

દૂંધ નોંધ લખો:—

- (૧) ઘેણો હાથી (૨) ' પોવલી ' (૩) સંતોનું પિયર (૪) હવા લગાડવી (૫) પંચા-
યતન (૬) માર્મિયતની બેટ.

૧૧. કાકા સાહેબનું પ્રિયમાં પ્રિય જનાવર ક્યું ? એના પ્રત્યેના એમના આહ વિષે જાણતા હો તે લખો.

૧૨. નીચેની ક્રિયાઓની રીતો સમજાવો:—

- (૧) સોપારીનાં ઝાડ પરથી સોપારી ઉતારવાં. (૨) માટલામાં કહેણું ઉગાડી બતાવવું.
(૩) કંટાળો ઉપગતવતા ઢોળકીનાદને બંધ પાડવો. (૪) પગની એડીઓમાં પડતી કાટી
વા ચીરાડા મટાડવા.

૧૩. પ્રેમનું સામર્થ્ય અભોધ છે એ સૂત્રનું રહસ્ય લેખકના દિલમાં પહેલવહેલું ક્યા પ્રસંગથી પ્રકટ્યું ? એ આખો પ્રસંગ વર્ણવો.

૧૪. બહી ખૂરી મૈત્રીના શુભદોષ દર્શાવનારાં લેખકનાં સંસ્મરણો આપેજો.

૧૫. માતું મીઠું વડાલ અને મોટાભાઈની કર્તવ્યજીવિનો ખ્યાલ આપતો વાર્તાલાપ વર્ણવી તેની અસર કાકા સાહેબના આલહદ્ય પર કેવી નીપજી તે સમજાવો.

૧૬. ' કોપી કરવા કરાવવાની વિદ્યાર્થીસુલભ વૃત્તિ અને બાલ કાલેલકર વિષે શું જાણો છો ?

૧૭. ' શરણી પાચન ' એટલે શું ? એ વિષે કાકા સાહેબનો અનુભવ અને અભિપ્રાય લખો.

૧૮. ' સિંહનાદ ' અને તેના બેદ વિષે જાણતા હો તે લખો.

૧૯. વિદ્યાર્થીઓના આરિગાનમાં શિક્ષકનું વર્તન કેવો અદ્ભુત ભાગ ભજવે છે તે વામન માસ્તરના દષ્ટાંતથી સમજાવી તે પરથી શિક્ષકો તથા વિદ્યાર્થીઓ શા બોધ લઈ શકે તે લખો.

પત્રો શરૂ થયાની માહિતી સન ૧૯૪૧-૪૨

યાદી નં. ૨ : સંખ્યા-૪૩૬

નીચે જણાવેલાં ગ્રામ પુસ્તકાલયો તથા વાચનાલયો તરફથી લોકમદદની રકમ તથા બજેટ તા. ૭-૨-૪૨ સુધીમાં આવી ગયાં છે, એટલે તેમને તા. ૧૬ મી ફેબ્રુઆરી ૧૯૪૨ થી પત્રો શરૂ કરાવી આપવાની વ્યવસ્થા થઈ ગઈ છે. તા. ૧૦-૩-૪૨ સુધીમાં જેમની લોકમદદની રકમ તથા બજેટો આવી ગયાં હશે તેમને માર્ચ ૧૫ મીથી પત્રો શરૂ કરવા ગોઠવણ કરવામાં આવશે. યાદી પૈકી તેમ જ બીજાં ગ્રામ પુસ્તકાલયો તરફથી સરકાર પંચાયત મદદ મેળવવાની પાવતીઓ ખાતા તરફ મોકલવામાં ન આવી હોય તેઓ સત્વરે મોકલી આપે.

પેટલાદ—અરડી, કણીઆ, કસોલી, ગંગાપુર, ઘુટેલી, ડેમોલ, નવાગાંમ, પચરાણીઆ (ધીરપુરા), પક્ષોલ, પાડગોલ, પેટલી, ખામણેલી, ભૂરાટોષ, ભડેરગ, મધરોલ, મલાતળ, પચરાણીઆ, માનપુરા, રણજ, વસો બાલ પુ., વિરોલ, વિશ્નોલી, સીતવાઇ.

ભાદરણ—કણજટ, કીખેડોડ, જલસણ, જહાજ, જોશીકુવા, પીંપળ, શીલાવ, ભુવેલ, મોટી શેરડી.

વડોદરા—કાશીપુરા, કાયલી, ગોત્રી, તરસાળી, પોર, બાજવા, માંજલપુર, મેઘાકુઇ, રવાદ, વડસાલા, શેરખી, સરાર, સલાડ, સાંકરદા, સેવાસી, ખાનપુર, વડસર, કાજલપુર (પોર), વેમાલી, અટલાદરા, અઢોટા, ગોકળપુરા, અંપાડ, દામાપુરા, લાલજીપુર, માણેજ.

પાદરા—અભોળ, અંબાડા, અંતી, કણજટ, કરણાકુવા, કલ્યાણકુઇ, કાંદા, ગામેઢા, ગોરીઆદ, ધાપજ, ચાલુસદ, ચિત્રાલ, ચોકારી, ડબકા, તાળપુરા, તિથોર, દુધવાડા, નરસીપુરા, પીપળી, ભોજ, મુજપુર, મેઢાદ, મોભા, વિશ્રામપુરા, સરસવણી, સાદરા, સાધી, સાંપલા, સેનકુવા, સોખડાપુર, હરણમાળ, હુંસેપુર, કોટણા, પીંડાપા, ભદારી, સિહોર, દણોલી, સોમજીપુરા.

કરજણ—કંથારીઆ, કોડીઆ, ખાંધા, ગણપતપુરા, પુરા, કતેપુર, સાંપા, ધામજીન, મીયાગામા રણાપુર, સંભેઇ, સીમળી, ભરયાલી, ભરયાણા, મેસરાડ, પીંગળવાડા, કોણા, વીરજઇ, તરવા, કણુભા, લતીપુર ટીંબી.

ઉલોધ—અંગુહણ, કરણેટ, કરમાલ, કુંકડ, કુંવરવાડા, ઢોલાર, યુવાવી, ધમેલી, નાના-ફાફળીઆ, નહારીઆ, પુનીઆદ, ખોરીઆદ, ભીમપુરા, બીહુપુર, મટેલી, મેનપુરા, મંડાળા, મોટા હળીપુરા, વડજ, વઢવાણા, વસાઇ, વ્યારા, કરાળી, સમશેરપુરા, કુંવરપુરા, ગોખલી.

શિતોર—અચીસરા, અનસૂયા, અવાખલ, ઉતરાજ, છાણુભેઇ, ટીંબરવા, તેરસા, માંડવા, વણીઆદ, સતીસણા, સીમળી, શિરોળા, કણુનેઢા, નાના કરાળા, માલપુર, અંબાવી, માંજરોળ, દામનગર, ટીંગલોદ, બાવળીઆ.

સાવલી—ઈંદ્રાડ, ખાખરીઆ, નમીસરા, શારદાપુરા, ધર્મપુર, કડાયલા, તુલસીપુરા, પોષ્યા, સાવલી બાલ પુ. લાંમગપુરા.

વાઘાડિયા—કાશીપુરા, ખંધા, ગણેશપુરા, ડાંડિયાપુરા, પીપળીઆ, ચુતાલ, લીલોરા, આસોળ, અડીરણ, મુગલપુર.

સંખેડા—કમુખીઆ, માંકણી, સરડીઆ, સૂર્યાધોડા, સોનગીર (ઈંદ્રાડ), ડોળમાર, જાલાદપુર, જાંબ, ફાટા, ગરડા, પીંદા, હરેશ્વર.

તિલકવાડા—આમરોલી, છુનેદા.

દહેગામ—કરોલી, છંડવા, બહીએલ, ભાવડા, વાસણા રોકોડ, હાલીસા, પાટનાકુવા, અંધોડા, સાંપા, જલુદ્રા મોદા, લવારપુર.

આતરમુખા—આંબવેલ, વડાલી.

કડી—કાસ્વા, ખોરગના દોડા, ગુલાસણ, ડરણ, થોળ, દેહિસણા, નંદાસણ, જસમપુર, આહુદરા, ચારોલ કચસણ સુરજ, કણ્ઠરી, ગલોદરા, ભાલકી (કુમારપુરા), નાની કડી, સેદરડી, આણુંદપુરા શિયાપુરા.

કલોલ—ધસંડ, કોલવડા, જસપુર, ટીંટોડા, ડીંગુયા, પલીઆડ વેડા, સાંતેજ, વાવોલ, ચોભાચણ, કોહા, બાદોલ, અલુવા.

વિજપુર—આંગેલ, ડામલા, દગાવાડીઆ, નવા સંધપુર, પામોલ, બોર, ભોદ્રા, સમો, બીંછીઆ, સરદારપુર રણસીપુર, ગુંદરાસણ, પેદામલી, કેલીસણા, ધનરામપુરા, તાતોસણ, અથુંસા નવા રામપુરા, વિજપુર મહિલા.

વિસનગર—ખરવડા, ગોહવા, તરબ, દવાડા, ભાલક, વડુ, ગુંજ, ખદલપુર, ખંડોરણ, થમેટા, સેવાલીઆ, બાકરપુર.

મહેરાણા—અંબાસણ, પીલુદરા, માકણજ, મુલસણ, મોદી દાઉ, લાંધણજ, સાલડી, ખલોદર, સામેરા મીંદા તાવડીઆ.

સિદ્ધપુર—ચંડાજન, ઐડોર, ફરલી, કલ્યાણા, કાકોરી, ડાબી, સમોડા, બીંચીઆ, નામવાસણા, ડીંડોલ વણાગલા, કુંવારા.

ખેરાણું—ઉણાદ, હસનપુર મંડાલી, હીરવાણી મોરી, ચાલ.

પાટણ—માનપુર, મડમુદપુરા, પાટણ મહિલા, કોસા, ચારપ, મોડાવી, સમોડા, ચંદુમણા, કમલીવાડા, રની.

ચાણુરમા—કનોડા, લણવા, વડાવલી, વસાઇ, સેલાવી, મોટપ, ઇસ્લામપુરા, અંબાલા, ટાકોદી ધરમોડા, રૂપપુર, બરિષદ, કારોડા, થેલિયા વાસણા.

હારીજ—અડીઆ, પીપલાણા.

નવસારી—ઉમરાટ, કોલાસણા, ડામેલ, પોષડા, સાગરા, વેનલપુર, બાદા, નડોદ, નીમગાઇ, બોરસી, નવસારી રો. વા.

મણુદેવી—ધનોરી, નાંદરખા, બીંચીમોરા મહિલા.

પલમાણા—એના, ફરણ ચકલાણ, તાંતી ચંપા, દસ્તાન, બગુમરા, સાંધી, ખરવાસાં, કણિવ.

કામરેજ—કોદરા, કોસમાડા, જોખા, ધાત્વા, ભૈરવ, લાડવી, તેતંગ.

મહુવા—અનાવળ, કરચેલીઆ, કાન્હી, કુરેલ, મહુવા, ઘડાઇ, વડીઆ, શુશુસવેલ, વલવોડા, હળદવા, ઝોડવ, બીલખડી, લસણપોર, બામણીઆ, કુંગરી, મહુવરીઆ. વહેવલ.

માંગરોલ—કુંવારદા, કોસાડી, નંદાવ, હીમોદરા, ગીજરમ.

વ્યારા—ડોલવાણુ બેડચીત, કાંજણુ, કટાસવાણુ, વ્યારા મહિલા, વડકૂઇ.

અમરેલી—ધ્રુવરીઆ, ચાંદગઢ, જળીઆ, દેવળીઆ, દેવરાજીઆ, નાના આંકડીઆ, બાબાપુર, વરસડા, સરંબડા, દહીડા, મોટા માંચીઆળા, સણોસરા, તરકતલાવ, માલવણુ, ટોંબલા, સોનારીઆ, આંપાથળ.

દામનગર—કાંચરડી, ગણેરાગઢ, કાંસા, મુકુણીઆ, નાના રાજકોટ, પાડરસિંગા, રૂપાવડી (પૂરવણી).

ધારી—ગોવિંદપુર, ઝર, દેવળા, ભલગામ, વીરપુર, બાડેર.

કોડીનાર—આલીદર, છાહર, પીપળી, માલસરમ, મીતીઆજ, હરમડીઆ, ડોલાસા, દેવલપુર, અડવી, સિંધાળ.

ખાંભા—ખાંભા, તાંતણીઆ, વાંકીઆ, તાલડા.

રતનપુર—ધ્રુવરીઆ, એવાસા, મોણપુર, રાહપુર.

ઝોખામંડળ—આરંબડા, ધાસણુવેલ, દારકાં બાલ.

પુસ્તકો મોકલ્યાની માહિતી

માહે જાન્યુઆરી ૧૪૨ ની યાદી નં. ૧ : સંખ્યા ૫૦

ભાદરણુ—લાલપુરા.

આતરશુઆ—ધડીઆ, કાણીએલ, વ્યાસવાસણુ, સિહોરા, ઉકરડીના મુવાડા, હિલોલ.

દહેગામ—ચંદ્રાલા, નાંદોલ, કડાદરા, છલા, મગોડી.

કડી—કુડાલ, ઢોરિયા, કટ્યાણુપુરા, આથામુળ, કુસેત્રા, વડાવી, રંગપુર, ઝાંગરવા, મેડા આદરજ, બટાસણુ, મોકાસણુ, સરસાવ.

કલોલ—વાસણુ, મોટી આદરજ, સેરિસા, મુખારકપુર, સોળા, રૂપાલ, પીપળજ, સેરથા, નારદીપુર રાંધેજ.

વિસનગર—ઘાઘરેટ, કમાણા, બાસણુ, રાલીસણુ, રંગાકૂઇ, મગરોડા, સદુથળા, ખરસદા, લાછડી, દેણપ, મોકરવાડા, સાદુસણુ, નેતલવાસણુ, મહિલા-વાનમ, પાલડી, ગણેશપુરા,

અમારી સોલ એજન્સીનાં પુસ્તકો.

દાલચિવડાની દશ વાર્તાઓ.

(આવૃત્તિ ૨ છ) ૧-૮-૦

કુળદીપક શ્રી. રાયચુરા ૧-૮-૦

કૂચગીતો " ૦-૧૨-૦

હુહાની રમઝટ " ૧-૮-૦

કાકિયાવાડની લોકવાર્તા બા. રમે ૧-૦-૦

દાલચિવડાનું હાસ્યદક્ષતર, ૧-૮-૦

રાસમંદિર " ૧-૦-૦

સોરઠી બીરાંગનાની વાર્તાઓ,, ૨-૦-૦

રાયચુરાની રસીલી વાર્તાઓ,, ૧-૮-૦

રસિયાના રાસ " ૧-૦-૦

પ્રેમલોલા-ભાગ ૧ લો " ૧-૪-૦

ગાંધીયુગની વાર્તાઓ " ૦-૧૨-૦

મહીપાળદેવ " ૨-૮-૦

દાલચિવડાનો દાયરો " ૧-૮-૦

રાયચુરાની રસકથા " ૧-૮-૦

સોરઠી લોકવાર્તાઓ " ૧-૧૨-૦

" " ભાગ બીજો " ૧-૮-૦

સોરઠપતિ " ૧-૮-૦

સોરઠરાણી " ૧-૮-૦

સોમનાથની સખાતે " ૧-૮-૦

નગાધિરાજ " ૧-૮-૦

છવનસંભારણાં (ચારદા ગહેતા) ૨-૮-૦

નવલખ સોરઠ શ્રી રાયચુરા ૧-૮-૦

સખેશરી " ૨-૮-૦

લખા:-

છવન અને વિજ્ઞાન ૧-૩-૦

(ડૉ. ત્રિવેદી અને કાઠારી)

પ્રાથમિક શાળાના શિક્ષકનો સાથી ૧-૦-૦

ગુજરાતજી ટાઇપીસ્ટ:ગંગાબેન પટેલ ૧-૪-૦

જાપાનની કેળવણી ૦-૮-૦

પટેલપોથી ૦-૩-૦

જાતકકથાઓ ચંદ્રશંકર ભટ્ટ ૦-૧૦-૦

રામસિંહ રઠોડ " ૦-૬-૦

કિરોદોદર કોલમખસ " ૦-૬-૦

ખયાસ પ્રેરક પ્રસંગો " ૦-૬-૦

કુમાર વીરસેન લા. ૩ " ૦-૬-૦

વિજ્ઞાનચુષ્ટિ ૨. એ. સોમપુરા ૧-૦-૦

યોગિક સાધન અરવિંદ ઘોષ ૦-૮-૦

Mother America S. Boso. ૬-૦-૦

કબીર સાહેબનું બીજક બા ૧-૨ ૩-૦-૦

બગલાબેર પિતાની તસ્વીર ૨-૮-૦

પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મં. લિ.

પા. એ. નં. ૧૦, રાયપુરા-વડોદરા.

સામાજિક દોહન

હોળી. યા હુતાશની

હોળી યાને હુતાશનીના તહેવારો કેમ ઉજવશે ? હુતાશનીના તહેવારો ઋતુ બદલાય તે વખતે આવે છે. 'શિયાળો પૂરો થઈ હતાળો બેસવાનો વખત છે. શિયાળાની ઋતુમાં અનેક કારણોને લીધે ઘરોમાં ઠંડિયામાં, આંગણમાં, વાડામાં અને શેરીઓમાં કચરો ભેગો થાય છે. આ કચરાની ગંદકીને લીધે બહાર જતાનું આરોગ્ય ખગડે છે તેથી આ તમામ ગંદકી ભેગી કરી શેરીએ શેરીએ ઢગલા કરી બાળીને હોળી કરવાથી તંદુરસ્તીને હાનિ પહોંચાડનાર છવાતોનો નાશ કરી હવા શુદ્ધ કરવાનું હોય છે.

ધર્મનું એ જ ફરમાન છે. આરોગ્ય વધવા સાથે આવરણ વધશે. ગમે તે સાહસ કરી આર્થિક સુધારો થઈ શકે. મનુષ્યજાતનો પડરિપુ-કાળ, મોહ, મદ, મત્સર, રાગદ્વેષને હોળીમાં બાળી બરમ કરી માતૃભૂમિનો ઉદ્ધાર કરવા આ તહેવારો મુખ્યત્વે યોગ્ય છે.

હોળીઓમાં લાકડાં, છાણાં કે પારકાની અન્ય કિંમતી ચીજો બાળવાની નથી. લકાર્થ અને તદ્દગજૂત તેમ જ ઈતર કુદરતી પ્રકોપોને લીધે મોંઘવારી વધી છે. આર્થિક સ્થિતિ દેશી થઈ છે. પેટપૂરતું અનાજ વસ્તીના મોટા ભાગને મળતું નથી. આવા પ્રસંગે લાકડાં છાણાં વગેરે કિંમતી ચીજો બાળી નાખવામાં પાપ છે.

આ તહેવારોમાં ચોરી અને નિશા કરવાની છૂટ ધર્મે આપેલી છે ? ચોરી શાન્તી ? જે માણસ આજસયી કે બેદરકારીથી પોતાનું ધરઆંગણું સાફ નથી કરતો તેના ઘરમાં ઘૂસી જઈ તે ધરમાંની તમામ ગંદકી અને તંદુરસ્તીને હાનિ પહોંચાડનાર ચીજો બહાર ખેંચી લાવી હોળીમાં બાળી નાખવાની છે.

પોતપોતાની બાળકૂડીઓ સ્વહસ્તે સાફ કરી કાદવ-ભીનાશવાળી ગંદકી દેશી દુર્ધૃતડકે સૂકવવાની છે.

આ દિવસોમાં ખોરાક પણ હવડા લેવાનો હોય છે. શેકેલા ચણા, મગફળી, ધાણી, ખજૂર વગેરે ભાંગ છુટી પીવાનો પણ રિવાજ છે. આવું ગંદુ કામ કરતી વખતે આ પેયની કદાચ જરૂર હોય તો તેથી નિશા કરવાની છૂટ પૂર્વજોએ રાખી હોય છે. જે ત્રણ દિવસ આ તહેવારો ચાલે છે. આ મુદતમાં ઘરોમાંની, અને શેરીઓમાંની તમામ ગંદકી સાફ થઈ જાય તે માટે આ યોજના શાસ્ત્ર ધર્મની દૃષ્ટિએ કરેલ છે કસરત અને અંગળની-ખાસ કરી દેશી રમતોની હરીફાઈઓ રાખવાથી શરીરસ્વાસ્થ્ય વધે.

દરેક વ્યક્તિ પોતાનું ધર, ઠાંઠિયું, આંગણું, વાડા પૂરેપૂરી રીતે સાફ કરી મહોલ્લે મહોલ્લે ઢગલા કરી હોળી કરશે; વપરાશના ખાટલા, ગોદડાં અને લૂગડાં સુકાવશે, નેથી કરી માંખ, માંકડો, મચ્છર, ચાંચડ અને જૂ ને માણસનું લોહી ચૂસનારી ને અનારોગ્ય દેવાવનારી છવાતો છે તે નાશ પામશે.

સ્વચ્છતા એ જ સુંદરતા છે, એ જ પ્રયુક્તા છે, એ ખાસ ધ્યાનમાં રાખવું ઘટે છે.

એમ. પી. કીર્તી

તરીકે પોતાને અનુકૂળ પડે તેવા પોષાક એકસરખો દરેક ગામ રાખે. બનતા પ્રયત્ને ખાદ્યો રાખવો. (દ) એ આમસેવકોને શિસ્તની તાલીમ આપવાને ગુજરાત સેવાદળ અગર ગુજરાત વ્યાયામ પ્રચારક મંડળ પોતાના નિષ્ણુઓને મોકલે તેવી વ્યવસ્થા કરવી. (ફ) આવા આમસેવકો દારૂ અરીષ્ટુ જેવાં કેરી વ્યસનોથી મુક્ત હશે. (ગ) આ આમસેવકો શી રીતે સેવાભાવે પોતાની ફરજ પગલે અને આમજનતાને શી રીતે ઉપયોગી થાય તેની તાલીમ માટે વારંવાર તેમની પાસે પ્રવચનો ગોઠવવામાં આવે.

આમસેવકોની ફરજો

(૧) આમસેવકો પૈકી થોડાક આમરક્ષકો સાથે યોદ્ધામાં રહે. તે આમસેવકો પોતે બનના સુધી અદિસક રીતોથી અને સમજવટથી તોફાની મામલાને પહોંચી વળવાની વૃત્તિ રાખે તેમ જ આમસેવકોની સહાયથી તોફાનનાં મૂળ શોધતા રહી તેને મૂળમાંથી જ સમાવવાનો પ્રયત્ન કરે.

(૨) આમસેવકો પૈકી ખીન દુકડીઓમાં વહેંચાઈને પોતાના અગર પાસેના સંબંધ ધરાવતા ગામમાં ફર્યા કરે. જનતામાં લગ્ન બપો, લોકોને હિંમત આપે, ખોટી અફવાઓ ફેલાતી અટકાવે અને કોમ કોમ વચ્ચે એકદિલીનું વાતાવરણ ઊભું કરે. વળી ગામમાં ખારીક તપાસ કરી અંદરોઅંદરના કલ્યાણની નોંધ લઈ પંચ પાસે રજૂ કરે. ગામમાં બેકારી ટાળવાને નિષ્પત્ત કરેલાં કામો નીકળ્યાં છે કે નહિ તેની નોંધ કરે. ન નીકળ્યાં હોય તો શરૂ કરાવે અગર પંચને ખબર આપે. બેકાર કે અશક્ત જૂને મરતાંની નોંધ કરે અને પંચને પહોંચાડે. ગામમાં ટંટાશીસાદ કરનારી વ્યક્તિઓને મળે, તેમને ખૂબ સમજાવે અને તેમના વિષે પંચને ખબર આપે. તોફાનનાં મૂળ શી રીતે નષ્ટ થાય અગર થયેલું તોફાન શી રીતે શમે, તેનાં પગલાં ભરે અને ચાલિતું વાતાવરણ ઊભું કરે. તોફાનનો કંઈ પણ શક બન્ય કે તરત તેની ખારીક તપાસ કરી તેને ચમત્તી દેવાનો પ્રયાસ કરે, બજન મંડળોએ જીભી કરે, દારૂનિષેધનું કામ કરે તેમ જ આમસેવક તરીકે ગામની સામાજિક સેવા કરવાને પણ હમેશાં તત્પર રહે. ગામના રક્ષણની ખાતર પ્રસંગ પડે પોતાની બાતનું બલિદાન આપવાને કે તેનું કોઈ પણ બલતનું બેખમ ખેડવાને બેઠતી નીડરતા અને હિંમત ડેળવવા પ્રયત્ન કરે. આમસેવકો બહેનો પણ, સ્ત્રીઓમાં હિંમત આવે અને ગભરાટ ન ફેલાય તે માટે સાહે કામ કરે.

ઉપરની વ્યવસ્થાથી બેકારી અને જૂખમરને લીધે થતા ગુન્દા અટકી જશે, તેમ જ વ્યક્તિવ્યક્તિ વચ્ચેના કુસંપ-કલ્યાણ બંધ થમ ગામમાં સુસેદશાંતિ સ્થપારો તથા બદમાશોને લીધે થતા ગુન્દા પણ ઓછામાં ઓછા થશે. પ્રજામાં અદિસકવૃત્તિ ડેળવાશે એટલે કે પ્રજા નીડર બનશે, સાદસિક થશે, ન્યાયવૃત્તિ રાખી ઉદાર દિલથી જરૂરીઆતને પહોંચી વળવાની વૃત્તિવાળી થશે અને પોતાની જવાબદારી સમજી તેને અદા કરવાને પ્રયત્નશીલ થશે.

ઉપરની યોજના અંગે નાણાંની પણ જરૂર પડશે. આમરક્ષકોનું તેમ જ આમસેવકોનું જે ખર્ચ થાય તે દરેક ગામ પોતપોતાનું ઉપાડી લે. એ ખર્ચનો અંદાજ દરેક ગામ પોતપોતાનો કરી લે.

ગામડાંના આગેવાનો મતમતાંતર જુદી જલ પોતાના જનમાલ અને પોતાનાં બાળો વગેરેના રક્ષણની ખાતર જેટલો બને તેટલો સ્વાર્થત્યાગ કરીને ઉપર પ્રમાણેની યોજનાને અપનાવી શકે તો આવની બપકર પરિસ્થિતિમાં પણ સરકારી સિપાઈઓની કે હરકરની મદદ સિવાય પ્રજાનું સાંભળાં સાહે રક્ષણ કરી ગુન્દાતમાં સાચું સ્વરાજ્ય ખડું કરી શકશે.

ઝોમ્બ અને તેનાથી બચવાના ઉપાય

યુદ્ધસ્ય કથા રમ્યા એ ઉક્તિ કદાચ ભૂતકાળમાં સાચી હશે; કારણ કે તે વખતે સામાન્ય ગ્રામજન યુદ્ધથી દૂર રહી શકતા. પણ આજે તો એવું એકે સ્થાન નથી કે એવી એકે વ્યક્તિ નથી જેને યુદ્ધની પ્રત્યક્ષ કે પરોક્ષ અસર ન થતી હોય. આવે વખતે યુદ્ધની કથા રમ્ય લાગવાનો સંભવ ઓછો છે. અત્યાર સુધી સદ્ભાગ્યે આપણે યુદ્ધના મોરચાથી સારી રીતે દૂર હતા, પણ જાપાને યુદ્ધ જાહેર કર્યા પછી યુદ્ધક્ષેત્ર આપણી વધુ અને વધુ નજીક આવતું જાય છે. વળી હાલનાં વિમાનો એક વાર પેટ્રોલ ભરીને એ અઢી હજાર માઈલનો પ્રવાસ કરી શકે છે. એટલે સાતસો આઠસો માઈલ દૂરથી વિમાનો આવી એ ત્રણ કલાક હિંદુસ્તાન પર અચ્છર ભારી ઝોમ્બ ફેંકી, પાછા સહેલાઈથી પોતાના સ્થાને જતાં રહી શકે છે.

આ સિવાય અધિક મહત્વની બાબત એ છે કે હવે વિમાનવાહક જહાજ બનાવવામાં આવ્યાં છે. આવું એકાદ જહાજ બંગાળના ઉપસાગરમાં અથવા તો અરબી સમુદ્રમાં આવે, તો તેના પરનો યુક્ષળ વિમાનો આપણા દેશ પર ક્ષાકોના ક્ષાકો મોકલી શકે. આવે વખતે તેમનો સામનો કરવા માટે આપણી પાસે ઈન્ડિયન નેવા ફાઇટર વિમાનો કે વિમાનવિધ્વસક તોપો એવું કંઈ નથી ! સરકારના કાર્યક્રમ પ્રમાણે આવતા વર્ષ (૧૯૪૨) આખર સુધીમાં આશરે ૩૬ વિમાનો તૈયાર થવાનાં છે ! આ બધી બાબતોનો વિચાર કરી, જે વખતે આપણા પર સંકટ આવી પડશે ત્યારે સરકાર આપણો બચાવ કરશે એમ કરીને, અથવા તો જે થવાનું હશે તે થશે એમ કરીને, નિરાશ બની બેસી રહેવું એ યોગ્ય નથી. આગામી સંકટના નિવારણ માટે અત્યારથી જ કંઈ પ્રતિબંધક ઉપાય યોજવા જોઈએ. અને એ હેતુથી જ નીચેની માહિતી આપવાનું યોગ્ય ધાયું છે.

ઝોમ્બમારોથી યોગ્ય રક્ષણ થાય તે માટે હવેથી મકાન કેવાં બાંધવાં, અત્યારનાં મકાનોમાં ક્યાં કેવાં ફેરફાર કરવો, અથવા ઘર બહાર કોમ્પાઉન્ડમાં આશ્રયસ્થાન (શેલ્ટર્સ) કેમ બાંધવાં એ સ્પષ્ટ સમજવાને માટે ઝોમ્બ કેવા હોય છે અને તે કેવી રીતે નુકસાન કરે છે, એ પ્રથમ સમજવું જરૂરનું છે. એટલે પહેલાં તે વિષે થોડી ચર્ચા કરીશું.

ઝોમ્બના મુખ્ય ત્રણ પ્રકાર છે—(૧) પ્રદેહાટક (High explosive), (૨) પ્રત્યક્ષ અથવા આગ લગાડનારા (Incendiary) અને (૩) વિષગર્ભ અથવા ઝેરી (Poison gas).

પ્રદેહાટક (High explosive) ઝોમ્બના વળી ચાર પ્રકાર છે: (અ) જડા કવચના (Heavy case), (વ) મધ્યમ કવચના (Medium Case) (ક) હલકા કવચના (Light Case); (ઢ) કણી ઉડાડનાર (Antipersonnel Fragmentation).

આ ચાર પ્રકાર પૈકી જડા કવચના ઝોમ્બમાં સ્ફોટક દ્રવ્ય બહુ ઝાડું 'હોતું' નથી. પરંતુ અત્યંત જડા પોલાદી અથવા લોહયુક્ત કોન્ક્રીટના કવચમાં પણ ભાગ કરીને અંદર ઘસી જાય એવી તેની રચના હોય છે. માટે જ હેવી કેસ ઝોમ્બનો ઉપયોગ મોટી મોટી ગોદાઓ,

દારગોળાનાં કારખાનાં, પેટ્રોકેમી ટાંકીઓ, વખારો, વિમાનગૃહો વગેરે ઉપર થાય છે. શહેરોમાં નાગરિકો પર તે ફેંકવામાં આવતા નથી; કારણ કે તે દળદાર કવચને ભેદીને અંદર જઈ શકે છે. પણ વિશાળ ક્ષેત્ર પર પ્રસરી શકતા નથી. આ દૃષ્ટિએ મીડિયમ કેસ ઑમ્પ બંધકર મણી શકાય. જરૂર પૂરતું કાચું પાડી અંદર ઘૂસી, પ્રચંડ સ્ટ્રોક કરીને આગુઆગુ દૂર સુધી ફણીઓ ફેંકીને તે નુકસાન કરે છે.

કોઈ એકસ્પેશિયલ ઑમ્પ ૫૦ પૌંડથી માંડીને ૨૦૦૦ પૌંડ સુધીના વજનના હોય છે. કોઈ કોઈ વાર ૩૯૬૦ પૌંડ વજનના ઑમ્પ વપરાય છે. નીચેનો ભાગ અણીદાર હોવાથી હવાનો પ્રતિકાર ઓછો થાય છે, અને પડ્યા પછી તરત જ તે કાચું પાડી અંદર ઘૂસી શકે છે.

બહુ ઊંચાઈએથી ફેંકેલા ઑમ્પ જમીન પર આવતાં બહુ જ ગતિ પકડે છે. કારણ કે પૃથ્વી પર પડતા પદાર્થની ગતિ દર સેકન્ડે વધતી જાય છે. પહેલી સેકન્ડને અંતે તેનો વેગ દર સેકન્ડે ૩૨ ફૂટ, બીજી સેકન્ડને અંતે ૬૪ ફૂટ, ત્રીજી સેકન્ડને અંતે ૯૬ ફૂટ વગેરે. આ નિયમાનુસાર ૧૨૦૦૦ ફૂટ ઊંચેથી પડનાર ઑમ્પ જમીન પર આવતાં કલાકનાં ૭૦૦ માઈલનો વેગ પકડે છે.

સામાન્ય જનતા પર ફેંકવામાં આવતા મીડિયમ કેસ ઑમ્પ ૧૫૦ કે ૨૦૦ પૌંડથી વધુ વજનના હોતા નથી, કારણ કે આવા ઑમ્પ બહુજ કિંમતી હોય છે, અને નિરપરાધી માણસોનો ફક્ત સંહાર કરવા સિવાય બીજા કોઈ હેતુ સાધવાનો ન હોવાથી મોટા ઑમ્પ ફેંકવા પરવડતા નથી. ૧૦૦ થી ૨૦૦ પૌંડ સુધીના ઑમ્પ પણ ઘર પર પડે તો ઘણું જ નુકસાન કરે છે. હાપર બેદીને બે ત્રણ માળમાં કાણું પાડી તે નીચે આવી ફૂટે છે ત્યારે આખું બે મકાન જમીનદોસ્ત કરી મૂકે છે. અને ઘર પર બરાબર પડવાને બદલે આસપાસ ક્યાંક પડીને ફૂટતાં તેની ફણીઓ આગુઆગુ ફેલાવાથી પણ જનમાલની વધુ ખુવારી થાય છે, એવો સાર્વત્રિક અનુભવ છે.

આવા ઑમ્પ જો ફેંકાયે પડે છે તેની આગુઆગુ પચાસ પચાસ ફૂટ સુધીમાં જો જો મકાનો હોય તેને નુકસાન પહોંચાડે છે. પણ આવા ઑમ્પથી બચવા માટે મકાન અને આશ્રયસ્થાનની યોજના કરવી એ બહુ મુશ્કેલ કે અરચ્યાળ કામ નથી.

કોઈ એકસ્પેશિયલ ઑમ્પ પડે ત્યારે તેની આટલી અસર થાય છે: (૧) ઑમ્પ પડે તે જગ્યાએ મોટા ખાડો પડે છે, (૨) વીજળીના જેવો હડાકો થાય છે, (૩) ઘરનાં હાપરાં ઊડી જાય છે અને બારી બારણાંના કાચના કુકડા દૂર દૂર ફેંકાઈ જાય છે. (૪) દીવાલો પણ તૂટી પડવાનો સંભવ રહે છે. (૫) ઑમ્પમાંના કુકડા અને જમીનમાંના પથ્થર તથા માટીના કુકડા હજાર બારેસો ફૂટ સુધીના વિસ્તારમાં જોરથી ફેંકાય છે, અને એ કુકડાઓ ધરતી દીવાલો, બારીબારણાં અને હાપરામાં કાણું પાડી ઘૂસી જાય છે; પરિણામે એટલા વિસ્તારમાંના માણસો જમીની યવાનો સંભવ રહે છે. (૬) ઑમ્પ પડવાની જગ્યાની આસપાસ ધરતીકંપ જેવી સ્થિતિ થાય છે, અને જમીનની નીચે ડ્રેનેજ, પાણી અને ગેસ વગેરે માટે નળ હોય છે તે ફૂટી જઈ અધે પાણી જ પાણી ચાકે રહે છે. ટેલીક વાર ગેસનો પણ ઑમ્પના જેવો જ બડાકો થઈ વધુ નુકસાન કરે છે, વીજળીના તાર તૂટી જવાથી ટેલીક વાર 'શાર્પ સર્કિટ' થઈ આગ લાગે છે.

આવા પ્રકારના (ખાસ કરીને હ પ્રકારના) ઔષ્ઠ બળર, યાત્રા, મેળા વગેરે સ્થળે એકત્ર થયેલાં ટાળાં પર પડે તો કેટલું નુકસાન થાય તેની કલ્પના આવી શકશે. ઔષ્ઠની કણીઓ બંદુકની ગોળી કરતાં બમણા વેગથી ઉછળતી હોવાથી હજાર બારસો ફૂટના વિસ્તારમાંનાં બધાં માણસો અને જનાવરોને પૂરેપૂરો ભય રહે છે.

કેટલાક ઔષ્ઠ 'ટાઇમ ઔષ્ઠ' અથવા 'ડિલેઇડ એક્શન ઔષ્ઠ' હોય છે. આવા ઔષ્ઠ પડે કે તરત જ ફૂટતા નથી, પણ પડતાની સાથે જ તેમાંનાં યંત્ર ચાલુ થાય છે, અને પૂર્વચોજના પ્રમાણે તે યંત્રના અસુક ફેરા થયા પછી જ ઔષ્ઠ ફૂટે છે.

હવે આગ લગાડનારી (Incendiary) ઔષ્ઠનો વિચાર કરીએ. આ જાતના ઔષ્ઠ બે પૌંડથી માંડીને આઠ પૌંડ સુધીના વજનના હોય છે. સામાન્ય વિમાનમાં તે બે હજારની સંખ્યા સુધી લઇ જઇ શકાય છે. આવા ઔષ્ઠનું ખર્ચ પણ બહુ થોડું આવે છે; પણ બહુ જાડી સપાટીને ભેદી તે અંદર જઇ શકતા નથી. એક કિલો (૨ ૧/૨ રતલ) વજનના પ્રત્યક્ષ ઔષ્ઠની લંબાઇ નવ ઇંચ અને વ્યાસ બે ઇંચ હોય છે, ઔષ્ઠ બરોબર સીધો પડે તેટલા માટે તેને પાંચ છ ઇંચ લાંબી પૂંછડી લગાડેલી હોય છે. પડ્યા પછી એકાદ બે મિનિટ તે એવી પ્રચંડ ગરમી ગ્રહણ કરે છે કે તેની પાસે જવું પણ મુશ્કેલ થઇ પડે છે. શરૂઆતની ૪૦-૫૦ સેકન્ડમાં તેની ઉષ્ણતા બેથી અઢી હજાર સેન્ટીગ્રેડ ડિગ્રી સુધી વધી જાય છે. આફેસો સેન્ટીગ્રેડ ડિગ્રીએ લોખંડ લાલ બની ઓગળવા માંડે છે; આ ઉપરથી એ ઔષ્ઠની ઉષ્ણતાનો ખ્યાલ આવી શકશે. આટલી બધી ગરમીથી ઘર પરનાં પતરાં સુધાં ઓગળી જઇ તેમાંથી ઔષ્ઠ અંદર પડે છે. ૪૦-૫૦ સેકન્ડ પ્રખર આગ બળ્યાને પરિણામે તેમાંની મેગ્નેશિયમની નળી સળગે છે અને તે દસ પંદર મિનિટ સુધી તેરસો ડિગ્રી ગરમીથી એકધારી બળ્યા કરે છે. આ દરમ્યાનમાં લાકડકામ તો શું, પણ સાધારણ રીતે ન સળગે એવા પદાર્થો પણ સળગી જાય છે !

અંદર ફૂટા મેગ્નેશિયમ જ હોય તો તો તેના પર એકાદ બે ટોપલા રેતી કે માટી નાખી દેવાથી તે છુટાઇ જાય છે. પણ અંદર ચર્મીટ હોય તો રેતી કે માટીની કંઈ અસર થતી નથી; કારણ, ચર્મીટની સાથે અંદર ઑક્સીજન પણ મૂકેલો હોય છે, એટલે રેતીની અંદર સુધાં તે બળ્યા કરે છે. મેગ્નેશિયમના ઔષ્ઠ પર પાણી નાખવાથી બિલકુલ જ પરિણામ આવે છે. કારણ કે પાણીમાંના ઑક્સીજન અને હાઇડ્રોજન ફૂટા પડી, ઑક્સીજનની પૂરવણીથી ઔષ્ઠની આગ વધુ પ્રખર બને છે. હાઇડ્રોજન પણ જ્વાલાગ્રાહી વધુ હોવાથી સળગી જાય છે. વળી એકદમ ઠંડુ પાણી પડવાથી મેગ્નેશિયમ ત્રીણા ત્રીણા ટુકડા થઈ પાણી નાખનારના શરીરમાં ઘૂસી જવાનો સંભવ રહે છે. આવે વખતે ઔષ્ઠ પર સતત પાણી પડ્યા કરે તેવી વ્યવસ્થા કરવાથી, ઔષ્ઠને પાણીના ઑક્સીજન મળ્યા કરે છે, અને ઔષ્ઠ થોડા વખતમાં બળી ખવાસ થઇ જાય છે. વળી આજુબાજુ લાકડકામ વગેરે હોય તેને કંઈ નુકસાન થતું નથી. આવી જ રીતે ચર્મીટના ઔષ્ઠની પણ પ્રખરતા ઓછી કરી શકાય છે.

કેટલાક ઔષ્ઠમાં ફોસ્ફરસ હોય છે. આવા ઔષ્ઠ પર પાણી નાખતાં તે પડેલાં તો છુટાઇ જાય છે; પણ ઉપરનું પાણી સુકાઈને ઉડી જતાં તે પાછો આપોઆપ સળગી જાય છે. માટે ઔષ્ઠને ફૂટા છુટાવી દહને જ સતોષ ન મળતાં તેને બિચકી ખુસ્કી જગ્યામાં ફગાવી

દેવા બેઠાં. આ જોખમ રેતી કે માટીમાંથી બહાર કાઢતી વખતે પણ તેના પર સતત પાણીની ધાર કરી રાખવી જોઈએ, નહિ તો તેને ઢવા લાગતાં જ તે સળગી ઉઠે છે અને કાઢનાર માણસને ઇજા કરે છે.

પ્રત્યક્ષ જોખમનો ભડકો થતો ન હોવાથી તે પડે કે તરત આપણને ખબર ન પડે એ સ્વાભાવિક છે. ઘણી વારે ખબર પડે તો સંરક્ષક ઉપાય યોજવા મુશ્કેલ બને છે.

સૌથી પહેલાં એચ. ઈ. (હાઇ એક્સ્પ્લોઝિવ) જોખમ નાખી માણસોને ગમરાવી મૂકવામાં આવે છે અને તેઓ ભોંયરામાં કે આશ્વસ્થાનમાં દોડીને જતાં રહે છે. પછી પ્રત્યક્ષ જોખમનો વરસાદ વરસાવવામાં આવે છે; આથી ચારે બાજુએથી એવી આગ લાગે છે કે કાયર ક્રીગેડના માણસો પણ તેને કાબૂમાં લઇ શકતાં નથી.

એચ. ઈ. અને પ્રત્યક્ષ આ બંને જોખમના મિશ્રણથી ' માલેટોલ પ્રેડ બારેટ ' નામની યોજના કરેલી હોય છે તે તો વળી ઘણી જ બચકર હોય છે.

એક મોટા જોખમની અંદર સેંકડો નાના નાના પ્રત્યક્ષ જોખમ મૂકવામાં આવે છે. મોટા જોખમ હમરેક ફૂટની ઉંચાઈએ ફૂટે છે અને તેના બેરેથી અંદરના પ્રત્યક્ષ જોખમ તોપના ગોળાની માફક આમતેમ ફેંકાય છે. આવા જોખમ હાવરામાં સહેલાઈથી કાણાં પાડી અંદર ઘૂસી જાય છે.

મકાન ઉપર ડૉકીટની પાંચ છ હાંચ જાડી અગાશી અને તે પર આશરે છ હાંચ જાડી તીનો થર હોય તો પ્રત્યક્ષ જોખમથી પૂર્ણપણે બચાવ થઈ શકે છે.

ગ્રીન પ્રકારના ઝેરી જોખમમાં મુખ્ય બે જાત છે. એકમાં અસ્થિર (Non-persistent) ગેસ વાપરવામાં આવે છે અને બીજામાં ટકાઉ (Persistent) વાપરે છે. જોખમનું વજન ૨૦ થી ૬૦૦ પૌંડ સુધીનું હોય છે, પણ સામાન્ય રીતે ૨૫૦ પૌંડના જોખમ વપરાય છે. તેમાં અમુક વજનનો ઝેરી વાયુ નાખવામાં આવે છે.

ઓરથર વાયુ ઘણી જાતના છે. દાખલા તરીકે ક્લોરિન, ફ્લોરિન વગેરે. જોખમ મોઢ પણ સપાટી સાથે અથડાતાં ફૂટે છે ને ઝેરી ગેસ બહાર નીકળી પ્રસરે છે. ' ટીઅર ગેસ ' એ આ પૈકી એક છે. તેનાથી આંખો બળે છે, એન પડતું નથી, અશ્રુસ્ત્રાવ થાય છે અને તેટલા પૂરતું બેઠ યકાતું નથી. બીજા એક પ્રકારના વાયુથી નાકમાં અને ગળામાં બળતરા થાય છે, પણ થોડી વાર શુદ્ધ હવા મળે એટલે સાથે થઈ જાય છે અને મોઢવાર મૃત્યુ પણ થાય છે. અસ્થિર વાયુ થોડી વાર હવામાં રહીને ઊડી જાય છે. મુસવાટા મારતો પવન દોષ તો તેની અસર ગિલકુલ થતી નથી. પણ પવનની લદરિઓ સાથે આ પ્રકારના વાયુ ઘરમાં પેસી જાય છે અને દૂર દૂર સુધી ફેલાય છે.

ટકાઉ ગેસના પાંચ ઘણા પ્રકાર છે. મરટડ ગેસ આ પૈકીનો એક છે. છટકીએ અંબિસાનિયા સામે આ ગેસનો ઉપયોગ કર્યો હતો. આ દિનાઈઝ જેવા રંગનો ઘટ પ્રવાહી પદાર્થ હોય છે. ચામડીને લાગે ત્યારે તરત ખબર પડતી નથી, અને તેથી માણસ મોફેલ રહે છે. પરંતુ થોડી વારે આખા શરીરે એળ ઉપડે છે અને અંબેજ્યા પડી મોટા મોટા

ફાલ્ગુના થઈ, તે ફૂટતાં ચાંદાં થાય છે ! આ ચાંદાં યોગ્ય ઉપચાર કરીએ તો પણ, બે કે અઢી મહિને રૂઝાય છે. આ પ્રવાહી પદાર્થ બહુ ધીમે ધીમે વાયુ બનીને ઊડી જતો હોવાથી, પડવાની જગ્યાએ પંદર વીસ દિવસ રહે છે. ખાસ કરીને બધા પદાર્થોમાં મળી ત્યાંના તેના ગુણને લીધે તે વધુ નુકસાન કરે છે. તે કપડાં પર પણ ચોંટી જાય છે અને ધીમે ધીમે વાયુરૂપે નાકમાં અને મોઢામાં પેસે છે. ડામરના રસ્તા, ઘર પરનાં નળિયાં, લાકડકામ, ઇંટો વગેરે આ પદાર્થને શોષે છે. તેલ, સ્પિરિટ, બેન્ઝિન, ચરબી, ડામર વગેરેમાં એ સહેલાણીથી મિશ્ર થઈ જાય છે. રસ્તાની નીચેની પાણીની નળીઓમાં પણ તે પેસી જાય છે.

ઝંસથી બચવા માટે ઝંસ મારક વપરાય છે. પરંતુ મારકથી નાક, આંખ, મોઢું અને શ્વાસનળી એટલાનું જ રક્ષણ થાય છે અને તે પણ થોડા વખત પૂરતું જ. મારકમાં તારની, રૂની, કોમ્પોઝાઈટ અને કેટલાક રાસાયણિક પદાર્થોની એક પછી એક ગળણીઓ (Filters) હોય છે અને શ્વાસ લઈએ ત્યારે ઝેરી દ્રવ્યો એ ગળણીમાં રહી જાય છે. ઝંસ મારક વાપરવાની ટેવ ન હોય તે માણસ શરૂઆતમાં ગુંગળાઈ ગયા જેવો થઈ જાય છે. ચાર પાંચ કલાક વાપર્યા પછી ગળણીઓ ઝેરી દ્રવ્યોથી ભરાઈ જાય છે, અને મારક નકામો બને છે. કપડાં પર પ્રવાહી મસ્કડ ઝંસ પડ્યો હોય તો એક બે કલાક ઉકળતા પાણીમાં તે કપડાં પલાળી રાખવાથી તેની અસર નાશ પડે છે.

માસ્કને બદલે ભોંયરા કે આશ્રયસ્થાનની ઓરડી પણ વપરાય છે. આવી ઓરડીને એક જ પ્રવેશદ્વાર હોય છે અને પ્રવેશદ્વારમાં પણ મારકના જેવી જ ગળણીની વ્યવસ્થા કરેલી હોય છે, એટલે અંદરનાં માણસોને રક્ષણ મળે છે. *

[પ્રો. ર. શ્રી. દેશપાંડેના લેખ ઉપરથી ફેરફાર સાથે]

કાગળમાં ફરકસર કરો.

કાગળોની ફરકસર કદ કદ બાબતોમાં કેવી રીતે કરવી તેની અધ્યયનાઓ “ ઇન્ડિઅન પ્રિન્ટ એન્ડ પેપર ” નામના એક કલકત્તાના ત્રિમાસિકમાં પ્રસિદ્ધ થઈ છે તે પૈકી થોડીક બાબતો ફેરફાર કરી આ નીચે જનતાની ગળુ માટે આપી છે:—

૧ દરેક કામે બને તેટલો નાનામાં નાના કદનો કાગળ વાપરવો.

૨ કાગળની બન્ને બાજુએ મુદ્રાલિખિત કરવું વા લખવું.

૩ ખાસ જરૂરનું ન હોય તે કામની નકલો રાખવી નહિ.

૪ મુદ્રાલિખિત કરતી વખતે માત્ર એક જ જગ્યા (Single spacing) છોડી મુદ્રાલિખિત કરવું.

૫ દરેક લખાણ તથા છાપકામમાં લાંસિયાની ટૂંકી નોંધ થક્ય તેટલી નાની લખવી.

૬ છાપકામ કરાવતી વખતે પાંચવામાં ફરકત ન પડે તેવાં નાનામાં નાનાં બીજાં વાપરવાં.

* “ કુમાર ” ના બન્યુઆરી ‘૪૨ ના અંકમાંથી.

સ્વ. મો. ન. અમીન

સ્મારક ગ્રંથમાળાની યોજના

ગ્રંથમાળાની સ્વીકારાયેલી યોજનાનો જાહેર જાણવા જેવો જરૂરી સાર નીચે પ્રમાણે છે:—

(૧) દર વર્ષે સ્વ. શ્રી. મોતીભાઈ અમીનની પુણ્યતિથિએ રાજ્ય પુ. મંડળે નીચેથી ૩ સભ્યોની પુસ્તકપસંદગી સમિતિએ પસંદ કરેલા અને પેટાસમિતિએ બહાલી આપેલા શિષ્ટ પુસ્તકનું પ્રકાશન થતું રહેશે, અને તે અગાઉથી નોંધાયેલાં ગ્રાહકોને લગભગ પંચત્ર કિંમતે પૂરું પડશે.

(૨) આ ગ્રંથમાળા માટે જીવનચરિત્ર, ધર્મ, નીતિ, વિજ્ઞાન, પ્રવાસ, શિક્ષણ, આત્મોન્નતિ, વ્યાયામ અને સાહિત્ય જેવા લોકોપકારક વિષયોનાં ઉત્તમ પુસ્તકો બનતાં સુધી ફરતાફરતી વિષયનાં પ્રસિદ્ધ કરાશે.

(૩) પુસ્તકસમિતિએ લગભગ કરેલા વા પેટાસમિતિએ પસંદ કરેલા મુકરર ગ્રંથનો લોકજોગ્ય અનુવાદ સિદ્ધસ્ત અનુવાદક પાસે તૈયાર કરાવશે, અગર તો જાહેરાત દ્વારા લેખકો પાસેથી તેવા અનુવાદ કિંવા મૌલિક લખાણ મેળવી લેવાશે.

(૪) પ્રસિદ્ધ થતાં પુસ્તકોની જોડણી ગુજરાત વિદ્યાપીઠના જોડણીકોષને અનુસરશે.

(૫) રૂ. ૨)ની અનામત રકમ, પુસ્તક જાહેર પડતાં પહેલાં જ સંસ્થાની વા વ્યક્તિની, પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ લિ. પાસે જમા આવી હશે તે બધાં અગાઉથી નોંધાયેલાં ગ્રાહક ગણાશે, અને તેમને ગ્રાહક માટે ઠરાવેલી કિંમતે, તેમને પોતાને ખર્ચે રજિસ્ટર્ડ છુક પોસ્ટથી પુસ્તક મોકલી આપવાની વ્યવસ્થા રહેશે. કોષ્ટકની મારફત, રૂબરૂ વા પુ. સ. સ. મંડળ તરફથી મેળવવાનાં બીજાં પુસ્તકોના પારસલ ભેગું પણ ગ્રંથમાળાનું પુસ્તક મંગાવી શકાશે.

(૬) નવા વર્ષે ગ્રાહક તરીકે ચાલુ રહેવા સાર ગ્રાહકે પ્રસિદ્ધ થતા પુસ્તકને શેઠેથી વા વી. પી. થી મંગાવી લેવું જોઈશે, અગર તો પછી દરેક વર્ષે અનામત રૂ. ૨) માં પડતો ખૂટકો પૂરો કરતાં રહેવું જોઈશે.

(૭) સ્મારકની ચાપણ તથા ટ્રસ્ટના વહીવટ ઉપરાંત પેટાસમિતિએ બહાન કરી મોકલેલા પુસ્તકને કરેલા કદમાં સુશોભિત રીતે છપાવીને જાહેર પાડવાનું તથા ગ્રાહકોને પૂરું પાડવાનું કામ પુસ્તકાલય સ. સ. મંડળ કરશે.

ગ્રંથમાળાની ઉપરોક્ત યોજના ધ્યાનમાં લઈ સ્વ. મોતીભાઈ સાહેબને ચાહનાર ને વખાણનાર વડોદરા રાજ્યની તેમ જ ગુજરાત જૂદાજૂદાગણનાની જાહેર સંસ્થાઓ તેમ જ વ્યક્તિઓ ગ્રંથમાળાના ગ્રાહક તરીકે પોતાનાં નામ નોંધાવી દઈને સ્વર્ગસ્થ પ્રત્યે પોતાનો આદરભાવ વ્યક્ત કરશે એવી આશા રાખવામાં આવે છે.

ગ્રાહક થવા માટે આજેજ લખો:—

પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ લિ.

પો. બો. નં. ૧૦, રાવપુરા, વડોદરા.

આવતા માસની કાર્યદિશા

- ૧ જેમનાં અંદાજે મંજૂર થયાં છે તેમણે લોકમદદ હજી પણ પુ. સ. સ. મંડળમાં ન મોકલી હોય તો સત્વર જમા કરાવે. તા. ૧૦ મી માર્ચ સુધી હવે જે ગાયો મદદ મોકલશે તેમને ૧૫ મી માર્ચથી પત્રો શરૂ થશે.
- ૨ સરકારપંચાયત મદદની પાવતીઓ જેમણે ન મોકલી હોય તે તાકીદે મોકલે.
- ૩ ત્રિમાહી નિવેદનો હજી આજસથી રહી જાય છે. વાચક રજિસ્ટર અને આપ-લે નોંધવહીમાં પણ ત્રિમાહી અને વાર્ષિક તારીજ કઢાતી નથી તે કાઢી હકીકત ચોક્કસાઈથી મોકલવી.

વડોદરા, }
તા. ૬-૨-૪૨

ઉ. મો. પટેલ
મદદનીશ વ્યવસ્થાપક

પુસ્તકાલય ખાતુ

સાર્વજનિક પુસ્તકાલય શાખા

સૂચના નંબર ૧૮ સન '૪૧-૪૨

વિષય

આમ પુસ્તકાલયનાં પુસ્તકો ઉપર નંબર નાખવા બાબત

આમ પુસ્તકાલયોએ પુસ્તકોની ગોઠવણી વિષયવાર કરવા અને પુસ્તકની અંદર તથા પટ્ટી ઉપર નંબર નાખવામાં પણ, પૂર્ણોંકમાં વિષયની સંગ્રા અને અંશમાં પુસ્તકનો વિષયવારી નોંધવહીનો અનુક્રમ નંબર તથા છેદમાં સામાન્ય નોંધવહીનો અનુક્રમ નંબર નાખવા બદલ અમારા તરફની મૂચના નં. ૧૩ તા. ૫ ૧-૪૨ ની જે પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવી છે તેમાં પુસ્તક નંબર નાખવા બદલનો નીચે પ્રમાણે સુધારો કરવામાં આવે છે:—

“ પુસ્તકની અંદર તથા પટ્ટી ઉપર નંબર નાખવામાં, પૂર્ણોંકમાં વિષયની સંગ્રા અને અંશમાં સામાન્ય નોંધવહીનો અનુક્રમ નંબર તથા છેદમાં વિષયવારી નોંધવહીનો અનુક્રમ નંબર નાખવો. ”

આથી છે કે, રાજ્યનાં તમામ પુસ્તકાલયો ઉપર જણાવેલા સુધારા પ્રમાણે પુસ્તકો ઉપર અને અંદર નંબરો નાખશે. જે પુસ્તકાલયોએ સુ. નં. ૧૩ પ્રમાણે નંબરો નાખ્યા હોય તેઓને હવે ફેરફાર કરવાની જરૂર નથી. પણ ત્યારે ફરીથી અર્ધા જ પુસ્તકો ઉપર નંબર નાખવાની જરૂર બિની થાય ત્યારે ઉપર પ્રમાણે નંબર નાખવા તત્ત્વીજ કરવી.

વડોદરા ;
તા. ૪-૨-૪૨

લ. મુ. પાટક

ઉ. મો. પટેલ
મદદનીશ વ્યવસ્થાપક

સૂચના નંબર ૨૯ સન '૪૨-૪૨

વિષય

પુસ્તકાલયોએ કર્તાવારી રજિસ્ટર રાખવા બાબત

રાજ્યનાં પુસ્તકાલયોએ ક્યાં ક્યાં પત્રો રાખ્યાં તે સંબંધમાં વટહુકમ નંબર ૬ સન '૨૮-૩૯ નો જે પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવ્યો છે તેમાં કર્તાવારી રજિસ્ટર ગ્રામ પુસ્તકાલયોએ પણ રાખવું, એમ સૂચવવામાં આવ્યું છે. આ સંબંધમાં ખુલાસો કરવામાં આવે છે કે, " કર્તાવારી રજિસ્ટર ફક્ત જે ગ્રામ પુસ્તકાલયમાં એક હજાર કરતાં વધુ પુસ્તકો હોય ત્યાં જ રાખવું. "

વડોદરા
તા. ૪-૨-'૪૨

લ. ચુ. પાઠક

ઉ. મો. પટેલ
મદદનીશ વ્યવસ્થાપક

વટહુકમ નં. ૫ સને '૪૧-૪૨

વિષય

ગ્રામપુસ્તકાલયો અને પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળનો સંબંધ

ગ્રામપુસ્તકાલયોમાં પુસ્તકો, વર્તમાનપત્રો નિયમિત રીતે મળે, તેનું બંડોળ વ્યવસ્થિત રીતે સચવાઈ રહે તથા યોગ્ય પુસ્તકો જ પુસ્તકાલયમાં ભવ્ય

વટહુકમ કાઢવાનું
કારણ

અને પ્રત્યેક પુસ્તકાલયને વ્યક્તિગત પડતી મુશ્કેલીઓ અને ગેરરીતિઓ દૂર થાય તે હેતુથી પુસ્તકાલય ખાતાના સ. નં.

૯૬ તા. ૨૧-૯-૨૪ આધારે તેના સંબંધ પુસ્તકાલય સહાયક

સહકારી મંડળ સાથે જોડાયે હોતો. તેમાં જણાવેલી શરતો પ્રમાણે પુસ્તકો મોકલવામાં અડચણ આવતાં તેના કમિશનમાં વધારો કરવામાં આવેલો; તે ગ્રામ પુસ્તકાલયોના મંત્રીઓને ખબર ન હોવાથી તથા તે સંબંધે ખાતાએ કમિશન ઓછું યદ્ય શકે કે કેમ તે બાબત તેની કારોબારી સાથે ચર્ચા કરી હાલ તુર્ત આવતા આવેલા ધોરણ પ્રમાણે પુસ્તકો મોકલવાનું ચાલુ રાખેલું હોવાથી તેની શરતો ગ્રામ પુસ્તકાલયોને સંબંધિત હોવાથી આ વટહુકમ કાઢવામાં આવે છે.

રાજ્યનાં તમામ ગ્રામ પુસ્તકાલયોને પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ ખીચેની શરતોએ ખીચું ધોરણ કરતા સુધી પુસ્તકો પૂરાં પાડશે:—

પુસ્તકો મોકલવા મારે (૧) પુસ્તકો ખરીદવામાં મંડળને જે કમિશન મળે તેમાંથી દશ ટકા રાખી ગાફીયું કમિશન પુસ્તકાલયોને આપવું.

(૨) મંડળના સભાસદ હોય તે પુસ્તકાલયને પુસ્તકોનું પાર્સલ

વડોદરા રેશને મંડળના ખર્ચે પહોંચાડવું. જે ગ્રામ પુસ્તકાલય સભાસદ ન હોય તેમની પાસેથી પાર્સલ ચાર્જ શેકડે ૧૩% અથવા એક રૂપિય ૦-૦-૩ પાર્સલ પ્રમાણે લેવું.

ગ્રામ પુસ્તકાલયોને પોતાને મોકલતાં પુસ્તકો ઉપર પ્રમાણે ધોરણ દેવું છે તે પ્રમાણે પોતાને પુસ્તકો મળે છે કે કેમ તે જોવા પુસ્તકાલયના વ્યવસ્થાપકોએ નોંધ લેવી.

વડોદરા,
તા. ૬-૨-૪૨

લ. ચુ. પાઠક

ઉ. મો. પટેલ
મદદનીશ વ્યવસ્થાપક

* આ અથ વડોદરા રાજ્યના કેળવણી ખાતાએ શાળાઓમાં ઈનામ અને પુસ્તકાલયો માટે મંજૂર કર્યું છે.

* આ અથ વડોદરા રાજ્યના પુસ્તકાલય ખાતાએ પુસ્તકાલયો માટે મંજૂર કર્યો છે.

વૈદકશાસ્ત્રને લગતો માહિતી ભરેલો ગ્રંથ

વૈદક વિજ્ઞાન પ્રકાશ

પૃષ્ઠ ૧૦૨૫, આકૃતિઓ ૫૦૦. કિ. રૂ. ૫-૮-૦, ટ. ખ રૂ. ૧-૮-૦

આ ગ્રંથમાં ઔચુર્વેદિક, અંગ્રેજી વગેરે વૈદકીય પદ્ધતિનાં પ્રત્યેક વિષયો, ઉત્તમ રીતે સમજી શકાય તે માટે અનેક છાયાચિત્રો, રેખાચિત્રો, નકશાઓ વગેરેથી સરળ રીતે સમજાવવામાં આવે છે.

આ ગ્રંથ માટે વંદેમાતરમૂના પ્રખર રાષ્ટ્રવાદી તંત્રી

શ્રીયુત સામળદાસ ગાંધી લેખે છે કે —

“ આ અભ્યાસયુક્ત અને વૈજ્ઞાનિક ધણી વિભાગોને રપરતો ફળદાર ગ્રંથ વૈદ્યો, ડોક્ટરોને તો ઉપયોગી છે જ પરંતુ ઘેર બેઠાં વૈદ્યવિદ્યા સમધેનુ જ્ઞાન મેળવવા માટે પણ ઉપયોગી છે ”

“ આપણી ભાષામાં શાસ્ત્રીય પુસ્તકોનો મલો અભાવ છે, તે વખતે આવો માહિતી ભરપૂર ગ્રંથ તૈયાર કરવા માટે શ્રેષ્ઠ અભિનંદનને પાત્ર છે ”

વાંચો ! પ્રથમ ગુજરાતી ભાષાનું સાચું વૈદક પુસ્તક

સૂચિવેધ વિજ્ઞાન-ઈન્જેક્શન યોરેપી

જેમાં શરીરના જુદા જુદા ભાગમાં ઈન્જેક્શનો કેમ આપવા તેની આકૃતિઓ સાથે વિસ્તારથી સમજાવવામાં આવેલ છે અંગ્રેજી અને હોમીઓપેથિક દવાના ઈન્જેક્શનોની બનાવટો ઉપયોગ સાથે તેમ જ આર્યઔષધો-જગલની જડીબુટ્ટીઓમાંથી રસ ભરેલામાંથી ઔચુર્વેદિક ઈન્જેક્શનો બનાવવાની રીત તેના ઉપયોગ સાથે આપેલ છે તે ઉપરાંત ઘેર બેઠાં પુષ્કળ પૈસા કમાવી શકાય તેવી ગૃહોપયોગી પેન્ટ દવાઓની બનાવટોનો ઉપયોગી સમગ્ર આપવામાં આવેલ છે કિ ૩૦ દોઢ પૌન્ડ જુદા પુસ્તકો માટે લેખો :—

ડૉ. ઉમર માનજી ચૌહાણ એન્ડોક્રિન્ડોલોજી- (કાઠિયાવાડ)

મહાદેવ રામચંદ્ર જાગુપટે, શુકસેલ્ડર્મ—અમદાવાદ.

એન. એમ. ત્રિપાઠી શુકસેલ્ડર્મ, પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ નં. ૨.

ગોંડલ રસશાળા ઔષધધામ, ૪૧૧ વસંતવાડી કાલમાદેવી રોડ, મુંબઈ ૨.

વડોદરા રોજનીતા ઈશવણી ખાતાએ શાળા તથા સાર્વજનિક પુસ્તકાલયમાં રાખેલા ખરીદવા મંજૂરી આપી છે, પુસ્તકાલય ખાતાએ ખાસ બહામણ કરી છે, ગુજરાતનાં બહાર વર્તમાનપત્રો અને વિકાનોએ જેની પ્રશંસા કરી છે, તેવાં પુસ્તકો:—

(૧) ઉત્કાંતિકા યાને વર્ણુધર્મસમીક્ષા. ૩૧. ૧-૮-૦

સમર્થ વિવેચનકાર વિષ્ણુપ્રસાદ ર. ત્રિવેદી સલામત કરતાં કહે છે:— * * * કવિતા નિર્માણ હેતુ સરે એવું પુસ્તક છે. શ્રીમદ્ અંકવાદીકા વર્ણ છે, અને એવી કવિતા ગાંધીમાં લલ્લાઈ છે, તે કરતાં આવાં પુસ્તકો વાંચતા થાય તો સાફ. સનાતની તથા સુધારક બંનેએ એક જવાબ એવું છે.

(૨) માર્ટિન લ્યુથર ૩૧. ૦-૧૦-૦

પ્રોટેસ્ટન્ટ ધર્મનો સ્થાપક, પોપ પ્રત્યનો લગ્નદંડ, એકલચુ ધાર્મિક સત્તાનો પ્રખર યતુ, ત્રીજો બેકી, અનાથનો સાચો માતા સહાયક, જનતાનો સાચો સંરક્ષકારક 'યુરોપનો પ્રખર ધર્મસંરક્ષક, પુરુષપ્રથલના નમૂનારૂપ-એકલલલ.

વિવેચનવિશાળના સમીક્ષક પ્રો. વજરાય મુ. દેસાઈ વિષયની નવીનતા સ્વીકારે છે, આયુષ્યનો ધર્મવિષયક નિબંધ નોંધપાત્ર ગણે છે. અસ્તિવિષયની આનુષંગિક માહિતી ઉપોદ્ધારકમાં આપ્યાં કહે છે.

(સામટાં મંગાવે તેને સાફ ઠમિશાન)
આગાંની પ્રજામાં આ પુસ્તકોનું પારામણ્ય કરી શિક્ષકો અને મંથપાલો નવયુગના ઉપદેશોનું રમાન ચાર્જ કરી શકે છે. મુખ્ય શિક્ષકોને કટીંગનમાંથી ખરીદવાં અધિકાર છે, લખો:—
અમરેલી (પોસ્ટ) } વિદ્યારામ વસનંત ત્રિવેદી
કાઠિયાવાડ } 'યુરોપના ચિસણ સુધારકો, ઠમિશાન-કેવર' વગેરેનાં લેખક

“ પુસ્તકાલય ” માસિકમાં બહારખર્ચના માટેના ભાવ

	૧૨ માસ	૬ માસ	ત્રણ માસ	એક માસ
આખું પેન	૪૫	૩૦	૧૮	૭
અધુરું પેન	૩૦	૧૮	૧૨	૫
કવરપેન ૩૦	૬૦	૪૫	૨૦	૮
કવરપેન ૪૫	૭૫	૪૫	૨૫	૧૦

હેન્ડબીલ વહેંચામણી ૮ પેન સુધી એક વખતના ૩૧. ૮.

ત્રણ વખતના ૩૧. ૨૦

૧. લા. ખા. ના ઉપરના દરો સાફી છે. તેમાં કાંઈ વળતર કાપી આપવામાં આવતું નથી.
૨. લા. ખા.નાં નાણાં અગાઉથી જ લેવામાં આવે છે.
૩. બદલામાં લા. ખા. લેવાનું ધોરણ બંધ છે; માટે તે વિષે કૃપા કરી કોઈએ પૂછપરછ કરવા તરફી લેવી નહિ.

વિશેષ હકીકત માટે લખો:—વ્યવસ્થાપક 'પુસ્તકાલય' માસિક.

પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ લિમ

પો. બો. નં. ૧૦, શંવપુરા-વડોદરા.

....વડોદરા રાજ્યની લાયબ્રેરીએ વસાવવા જેવાં....

પુરાણનાં પાત્રો

સાતથી દશ વર્ષનાં બાળકો માટે
પુરાણની ગ્રંથ અને સરલ
શૈલીમાં નાની પુસ્તકોએ

સીતા	૦-૧-૬	શ્રીરામ	૦-૩-૦
હનુમાન	૦-૨-૬	શ્રીકૃષ્ણ	૦-૪-૦

ફોરમ

આપણા મહાપુરુષોનાં ગ્રંથ પ્રસંગો ને
જીવનમાં જમવે એવી એકસો ચરિત્રકથા

દૂરી બાર લહરી	૨-૪-૬
પાકી બાર સાથે	૩-૦-૦

અમર મહાજનો

દેશ દેશના મહાપુરુષોના ગ્રંથ
સંપૂર્ણ સચિત્ર જીવનચરિત્રો

કમાલ આતા તુક	૦-૫-૬
મુસોલિની	૦-૨-૬
વર્તમાન યુગના વિધાયકો	૦-૧૪-૦

વિવેચન શ્રી. મોહનલાલ દવે	૧-૮-૦
કાવ્યકળા	૧-૮-૦
સાહિત્યકળા	૧-૦-૦

શ્રી. દવેનાં પુસ્તકો આ વિષયનાં મળી
સેકડાં પુસ્તકોમાં સરતાં છતાં તત્તરપથી
વિદતા છતાં રસિક શૈલીમાં લખાયલાં છે.

મંત્રાકો શ્રી. બેંગેશચંદ્ર પાઠકજી	૧-૦-૦
પરાગ	૧-૦-૦
જીવતી જીલિયટ	૧-૦-૦
વહેલી	૦-૮-૦

સ્વ. શ્રી. પાઠકજીનાં આ મૌલિક પુસ્તકો
મેમાં વિનોદ, મર્મ અને અભ્યાસ સાથે
જીવી કલા સ્વાભાવિક છે.

વેદ જાયા જયમન પાઠકજી	૧-૪-૦
આકાશનાં ફૂલ જ્યોત્સ્ના શુક્લ	૦-૧૨-૦

પ્રતિષ્ઠિત કાવ્યશ્રેણિકોના આ સંગ્રહોમાં
શ્રીદેવ સાથે જીવી કવિતા દેખાય છે.

નવયુગની સ્ત્રી શારદાપ્રસાદ વર્મા	૦-૧૨-૦
નવનવની વેલી	૦-૧૨-૦

આ પુસ્તકોની સતત માગણી એ જ એની
લોકપ્રિયતા દર્શાવે છે.

યુગાન્તર કાર્યાલય, ગાંધીપુરા—સૂરત

કુમકુમ

નિયયોત્તુ વૈવિધ્ય, અનોખી શૈલી, કાવ્યમય રચનાત અને અણુકલ્પિત પ્રશ્નોની વિચાર-પ્રેરક છણાવટથી અત લગી એકસરખું આકર્ષણ બાળવી શકતી શ્રી. કિશનસિંહ ચાવડાની સોળ સુંદર વાર્તાઓ....

— અનુક્રમ —

૧ છવનકલા	૯ પ્રીતમ
૨ નાસ્તિકતા	૧૦ સંગમ
૩ લિખારજની હવા	૧૧ પ્રતિધ્વનિ
૪ મોનનો અવાજ	૧૨ કુરેલાં કરમ
૫ એક કોયડો	૧૩ હરિહર ટપાલી
૬ સપનાનું સાય	૧૪ પદ્મવી
૭ વંધ્યા	૧૫ આદિ અને અંત
૮ આત્માનો વધ	૧૬ કુમકુમ

૩૨૮ પાનાં : આંખને ઉડી
વળગે એવું સુંદર જોડે.
અઢી રૂપિયા

થોડાક અભિપ્રાયો

“જ્યારે શ્રી. કિશનસિંહ ચાવડાની જેવી રચનાઓ વાંચવામાં આવે છે ત્યારે એમ થાય છે કે આ એના વણૂંને, આ એની તાઝગીએ, આ એની ગેરે, આ એની માનસશાસ્ત્રી સાચદિલીએ, આ એના કુલાણી પામતી કુમારો છતી નય છે.”

— પ્રો. બી. કે. ઠાકેર

“પથ વાર્તાસાહિત્યના પ્રેમાઓ આ બહુ-વિધ તેટલી જ સુંદર રચનાઓમાંથી ઉલ્લાસ અને હરિબોધન ઘણા પ્રમાણમાં પામશે એવી મારી પ્રતીતિ છે.”

“જમણે છવન છણું છે, માણું છે, છંદોમાં તેજછાયાની સંતાક્રમી એવી છે, વંધ, સંગીત, સોનદ્યોનો મહિશ કરતાં પણ બલવત્તર નરો અનુભવો છે એવા નવસિકાકારોના વર્તમાં શ્રી. કિશનસિંહજીનું સ્થાન છે. ‘કુમકુમ’ એ જુવાળો ચંદેલી છંદોમાં થતી વેદનાનું ફળ છે.”

— શ્રી. ખનસેખલાલ મહેતા

૧૯૪૨ માં અમારા તરફથી પ્રકટ થનારાં કેટલાંક પુસ્તકો : સુંદર વસ્તુ એવાજ સુંદર રૂપરંગમાં : સરી જતું સૂરત (“અમે બધાં ’તું’ નાટકમાં રૂપાંતર) ૨૧. સવા
લગનની બેડી (આમાંયે અંતેનું રંગદર્શી પ્રહસન) ૨૧. બે
હેમ્લેટ (શ્રી. હંસાખહેન મહેતા-કૃત અનુવાદ) ૨૧. બે
રસોઈનું રસાયણ (સર્વોચ્ચ સુંદર પુસ્તક) ૨૧. ત્રણ

અમારું સૂચિપત્ર મંગાવો.

એન. એમ. ત્રિપાઠી એન્ડ કમ્પની

બુકસેલર્સ : પબ્લીશર્સ : પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ : મુંબઈ-૨

વડોદરા રાજ્યનાં પુસ્તકાલયો માટે

શ્રી. રમણલાલ દેસાઈ, કવિવર ટાગોર, શરદ્દાસ, નિરુપમાદેવી
બાંકિમબાસુ વિ. લોકપ્રિય લેખકોનાં

છેલ્લાં નવાં બહાર પડેલાં પુસ્તકો

શ્રી. રમણલાલ વસંતલાલ દેસાઈ

(૧) નાના ફરનવીસ ૧-૦-૦
(શ્રી. દેસાઈનું નવું પુસ્તક)

(૨) મારું જીવન ને કાર્યક્ષેત્ર ૧-૨૨-૦
શ્રી. દેસાઈ અનુવાદિત લેખી
ફાર્ડનું જીવનચરિત્ર

શરદ્દાસ

(૧) કૃષ્ણવતી ૨-૦-૦
(શરદ્દાસુની તરૂન નવી સર્જન
નવલકથા)

(૨) શરદ્દાવંદના ૨-૮-૦
(અનુવાદક: શ્રી. રમણલાલ સોની)

(૩) વિવાહુતા ૩-૦-૦
(શરદ્દાસ સંપાદિત)

(૪) ચાંદ્રમુખ ૨-૮-૦
શ્રી. રમણલાલ સોની અનુવાદિત
છેલ્લી નવી સર્જન નવલકથા)

(૫) કમલિની ૩-૦-૦
(શરદ્દાસ સાથે બાર અંગણી
સાક્ષરોએ લખેલી મુળગ નવલકથા)

(૬) જ્યશ્રી ૩-૦-૦
(શરદ્દાસ સાથે બીજા લોકપ્રિય
લેખકોએ લખેલ સર્જન નવલકથા)

બાંકિમચંદ્ર ચટ્ટોપાધ્યાય કૃત
શ્રાદ્ધવી ૩-૮-૦
(બાંકિમબાસુની સર્જન નવી નવલકથા)

કવિવર ટાગોર

(૧) નગરલક્ષ્મી ૨-૮-૦

(૨) માધવી ૧-૪-૦

(૩) આનંદી. ૨-૮-૦

(૪) વિભાવતી ૨-૮-૦

(૫) લાલી ૨-૮-૦

(૬) લાખબહેન ૨-૮-૦

નિરુપમાદેવી

(૧) રયામદી ૩-૦-૦
(શ્રી. ભોગીલાલ ગાંધી અનુવાદિત
સર્જન નવલકથા)

(૨) પતિપત્ની ૨-૦-૦
(શ્રી. રમણલાલ ગાંધી અનુવાદિત
હૃદયભેદક વાર્તા)

(૩) બહેન ૩-૮-૦
(નિરુપમાદેવીની વખણાયેલી
અત્યુત્તમ નવલકથા)

(૪) અન્નપૂર્ણાનું મંદિર ૨-૦-૦
(જે સર્જન નવલકથા દ્વારા મુજરાતે
નિરુપમાદેવીને પિછાન્યા છે)

એન. એમ. ઠક્કરની કંપની

બુકસેલર્સ અને પબ્લીશર્સ
૧૪૦, પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ : મુંબઈ ૨.

કુમકુમ

૩૨૮ પાનાં : આખરે હિંદી
વળગે એવું સુંદર જોડે.
અહીં રૂપિયા

નિયંત્રણ વૈવિધ્ય, અનેાળી શેઠી, કાવ્યમય
રજુઆત અને અણુકલ્પના પ્રશ્નોની વિચાર-
પ્રેરક છણાવટથી અંત લગી એકસરખું
આકર્ષણ બળવી રાખતી શ્રી. કિશનસિંહ
ચાવડાની સોળ સુંદર વાર્તાઓ....

— અનુક્રમ —

૧ જીવનકલા	૬ પ્રીતમ
૨ નારિતકતા	૧૦ સંગમ
૩ લિખારજુની દુવા	૧૧ પ્રતિધ્વનિ
૪ મોનનો અવાજ	૧૨ કુટુંબ કંઠ
૫ એક કોથડો	૧૩ હરિહર દપાલી
૬ સપનાનું સત્ય	૧૪ પશુવી
૭ વંદ્યા	૧૫ આદિ અને અંત
૮ આત્માનો વધ	૧૬ કુમકુમ

શાહક અભિપ્રાયો

“ ત્યારે શ્રી. કિશનસિંહ ચાવ-
ડાના જેવી રચનાઓ વાંચવામાં
આવે છે ત્યારે એમ થાય છે કે
આ એના વર્ણને, આ એની
તાજગીએ, આ એની ચેટ, આ
એની માનસશક્તિ સાચદિકીએ,
આ એના કુલાલ પામતી કુમારો
હતી નય છે.”

— ડૉ. બી. કે. ઠાકોર

“ પરંપરા વાર્તાસાહિત્ય-
ના પ્રેમીઓ આ અનુ-
વિધ તેટલી જ સુંદર
રચનાઓમાંથી વસ્તુસ-
અને હૃદયોદયન થતા
પ્રમાણમાં પામશે જેથી
મારી પ્રતીતિ છે.”

— ડૉ. વિજયદાસ વેદ

“ જેમણે જીવન જીવ્યું છે, માણ્યું છે,
જીવ્યામાં તેજછાયાની અંતઃક્રાંતિ ખેડી
છે, નૃત્ય, સંગીત, સૌન્દર્યનો મહિમા
કરતાં પ્રભુ બલવત્તર નરો અનુભવો છે
એના નવલિકાકારોના વર્ષમાં શ્રી
કિશનસિંહજી સ્થાન છે. ‘કુમકુમ’
એ જીવણે ચટેલી જીવ્યામાં થતી
વેદનાનું ફળ છે.”

— શ્રી. ધનસુખલાલ મહેતા

૧૯૪૨ માં અમારા તરફથી પ્રકટ થનારાં કેટલાંક પુસ્તકોમાં સુંદર વસ્તુ એવાજ સુંદર રૂપરંગમાં:
સરી જતું સૂરત (અને બધાં ‘નું’ નાટકમાં રૂપાંતર) ૩૧. સવા
લગ્નની બેડી (આચાર્ય અને નું રંગદર્શી પ્રદર્શન) ૩૧. બે
હેરોલ્ડ (શ્રી. હંસાવહેન મહેતા-કૃત અનુવાદ) ૩૧. બે
રસોઈનું રસાયણ (સર્વોગસુંદર પુસ્તક) ૩૧. ત્રણ

અગાઉ સૂચિપત્ર મંગાવો.

એન. એમ. ત્રિપાઠી એન્ડ કમ્પની

જુહાપેલ : પબ્લીશર્સ : : પ્રિન્સિપલ સ્ટ્રીટ : મુંબઈ-૨

વડોદરા રાજ્યનાં પુસ્તકાલયો માટે

શ્રી. રમણલાલ દેસાઈ, કવિવર ટાગોર, શરદ્દાશુ, નિરુપમાદેવી
બંકિમબાસુ વિ. લોકપ્રિય લેખકોનાં

છેલ્લાં નવાં બહાર પડેલાં પુસ્તકો

શ્રી. રમણલાલ વસંતલાલ દેસાઈ

- (૧) નાના ફકતવીસ ૧-૦-૦
(શ્રી. દેસાઈનું નવું પુસ્તક)
(૨) મારું જીવન ને કાર્યક્ષેત્ર ૧-૨૨-૦
શ્રી. દેસાઈ અનુવાદિત હેત્રી
ફેડનું જીવનચરિત્ર

શરદ્દાશુ

- (૧) કૃષ્ણચતી ૨-૦-૦
(શરદ્દાશુની તદ્દન નવી સળંગ
નવલકથા)

- (૨) મરદવંદના ૨-૮-૦
(અનુવાદક: શ્રી. રમણલાલ સોની)

- (૩) ત્રિવાંદુતા ૩-૦-૦
(શરદ્દાશુ સંપાદિત)

- (૪) ચાંદમુખ ૨-૮-૦
શ્રી. રમણલાલ સોની અનુવાદિત
હેત્રી નવી સળંગ નવલકથા)

- (૫) કમલિની ૩-૦-૦
(શરદ્દાશુ સાથે બાર બંગાળી
સાક્ષરોએ લખેલી સળંગ નવલકથા)

- (૬) જયશ્રી ૩-૦-૦
(શરદ્દાશુ સાથે બીમ લોકપ્રિય
લેખકોએ લખેલ સળંગ નવલકથા)

- બંકિમચંદ્ર ચટ્ટોપાધ્યાય કૃત
શ્રાવેલી ૩-૮-૦
(બંકિમબાસુની સળંગ નવી નવલકથા)

કવિવર ટાગોર

- (૧) નગરસફારી ૨-૮-૦

- (૨) માધવી ૧-૪-૦

- (૩) આનંદી ૨-૮-૦

- (૪) વિભાવતી ૨-૮-૦

- (૫) ભાલી ૨-૮-૦

- (૬) ભાઈબહેન ૨-૮-૦

નિરુપમાદેવી

- (૧) રયામદી ૩-૦-૦

- (શ્રી. મોગીલાલ ગાંધી અનુવાદિત
સળંગ નવલકથા)

- (૨) પતિપત્ની ૨-૦-૦

- (શ્રી. રમણલાલ ગાંધી અનુવાદિત
હૃદયભેદક વાર્તા)

- (૩) બહેન ૩-૮-૦

- (નિરુપમાદેવીની વખણાયેલી
આધુનિક નવલકથા)

- (૪) અન્નપૂર્ણાનું મંદિર ૨-૦-૦

- (જે સળંગ નવલકથા દ્વારા મુન્નરાને
નિરુપમાદેવીને પિછાન્યા છે)

એન. એમ. ઠક્કરની કંપની

જીકમેલર્સ અને પબ્લીશર્સ
૧૪૦, પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ : મુંબઈ ૨.

મોટાં બાળકો માટે—

બાળકો જરાક મોટાં થાય-ચોક્કસ ખંડરનાં થાય, એટલે તેમને સ્વચ્છતા અને પરાક્રમનાં પુસ્તકો પાંચવાંની તાતાવેલી લાગશે. તેમને માટે બાંધેલું તેકું વાચન તૈયાર છે રાષ્ટ્ર ઉ.

શિકાર
પ્રવાસ
ક્રિકેટ
સ્કાઉટીંગ
પરાક્રમ
સાહસ
બહારતકું

ક્રિકેટ
મા
ર
મા
બા

૧ ગોરીલાનો પ્રેમ	૦૧
૨ પૂછડિયાના પ્રદેશમાં	૦૧
૩ શિકારિકા-૧	૦૧
૪ ગેબી સ્ટ્રી-૧	વેગા ૨
૫ " " -૨	
૬ શિકારિકા-૨	૦૧
૭ ચાંદા પર ચઢાઈ	૦૧
૮ આક્રમે મર્દા	૧
૯ ગોતના પંજામાં	૦૧
૧૦ ચીવગારી	૦૧
૧૧ લલકુ	૦૧
૧૨ સંકટની શોધમાં	૧૦
૧૩ નેતીઓ સરદાર	૧૧
૧૪ માયોવી દેશ	૧૧
૧૫ દોમી અને બીજી વોતો	૦૧
૧૬ શિકારિકા-૩	૦૧

આખા સેટનાં પોણાતેર રૂપિયા
સ્સમરી ચોપડીઓ : : પાકાં પૂઠાં : : માફક કિંમત

ગાંડીવ બાળમાસિક ૩-૦-૦ ગાંડીવ બાળપખવાડિક ૫-૦-૦

હાસ્યમૂર્તિ ન્યોતાંદ્ર દલેકૃત રંગતરંગ આર સાગ ૫-૦-૦

બાલોધાનમાળા (૮૯ પુ) ૨૭-૨-૦ આલો લગ્નવીઓ (૧૨ પુ) ૭-૮-૦

બકાર પટેલ (૨૦ પુ) ૧-૧૦-૦

જાનકી

परतडालिया

२००१ व २००२
 २००३ व २००४
 २००५ व २००६

• व्यावसायिक •

• तनी :

श्री. प्रेम) भाग्यलाल प्रसाद केर व्यास

વડોદરામાંથી દરરોજ પ્રભાતે પ્રકટ થતું પ્રથમ દૈનિક

જય ગુજરાત

- * “જયગુજરાત” દુનિયાના દેશોમાં બનતા બતાવો દરરોજ વહેલી સવારે જનતા સમક્ષ સાદર કરે કરે છે.
- * વડોદરા રાજ્ય તેમ જ ગુજરાતનાં ગામેગામ ખબરપત્રીઓ રાહી ગુજરાતભરના ખબરો પૂરા પાડે છે.
- * સ્થાનિક સમાચારો અડપભેર આપવાની એની ખાસ વિશિષ્ટતા છે.
- * વખતોવખત વિવિધ વાચનસામગ્રી આપે છે.

વડોદરા રાજ્યના પાટનગરમાંથી પ્રકટ થતાં છેલ્લામાં છેલ્લા સમાચાર સાધિના

આ પત્રનું સ્થાન તમારા પુસ્તકાલયમાં હોવું જ જોઈએ.

કરુણા પુસ્તકાલયો તો આજથી જ

ગ્રાહક તરીકે નોંધાઈ જાય.

રાજ્યનાં પુસ્તકાલયો માટે લંવાજમના

ખાસ દરો રખાયા છે:

પુસ્તકાલયો : રૂ. ૧૪-૦-૦

સ્થાનિક

રૂ. ૧૩-૮-૦

બહારગામ

રૂ. ૧૫-૦-૦

છોક નકલ

૨ પૈસા

લખે—

મેનેજર, “જયગુજરાત”

રાવપુરા, ગાદીખાના, વડોદરા.

દેશપરદેશમાં છોકરા
અને છોકરીઓમાં સારા
વાચનનો શોખ ઉત્પન્ન
કરીને પોષી રહ્યું છે.
યુવાન પણ અભણ બ્રી-
વર્ગને વાંચતા શીખવા
લલચાવી શક્યું છે.
શુભરાતના હનુમે
બ્રીઓ અને બાળકોમાં
સાહિત્ય, સંગીત અને
કળાના સંસ્કારોની બીજ
વાવી રહ્યું છે.

ત્રિભંગી સુંદર ચિત્રો, ગીતો, વાર્તા, સંવાદ, વિનોદ, પ્રવાસ અને સાહસનાં વંશુનોથી
બરપૂર હર મહિને નિયમિત રીતે બહાર પડતું

—આલમિત્ર માસિક—

હું તમારા કુટુંબમાં નથી આવતું ?

પ્રતિદિન આહોકારી સંખ્યા વધતી જાય છે એ જ બતાવે છે કે જે બાળક 'આલમિત્ર'
વાંચે છે તે આહોકારી બનવા વડીલોને વિનવે છે. આજે જ તમારા બાળકનું નામ આહોકારી
નોંધાવો. આંખરે માસથી 'આલમિત્ર'નું ૨૦મું વર્ષ શરૂ થયું છે. આંખરેથી કે જાન્યુઆરી-
થી આહોકારી થઈ શકાય છે.

— વાર્ષિક લવાજમ માત્ર રૂ. ૪ = પરદેશ માટે વાર્ષિક શિલિંગ ૮
લખો—૦૫૦૨૫૫૫૫, 'આલમિત્ર' કાર્યાલય—ચરોતર એન્ડ્યુકેશન સોસાયટી, આણંદ

તમારી લાયબ્રેરી સંસ્થામાં બાળકોને રુચાન છે ?

શુભરાતનાં બાલકો માટે ૧૯ વરસથી રુચાત્ર, સુંદર ને સચિત્ર
આલમિત્ર પ્રગટ થાય છે.

[તંત્રી : લીખાલાલ બ્યાસ]

આ

: જાન્યુઆરી ૧૯૪૦ થી નવોજ ફેરફાર :

બા

: બાળકોને રુચિકર એવું સચિત્ર વાંચન :

: આલમિત્રમાં : સસ્તામાં સસ્તું :

: દીવાળી ઉપર ખાસ અઠગી ભેટ :

ક

'બાળક' પત્રને એકે એક લાયબ્રેરી સાચી

રીતે અપનાવી શકે, કેમકે તે સાચે જ

આલમિત્ર છે : લવાજમ : ફક્ત રૂપિયા બે :

લખો—'બાળક' કાર્યાલય—રાવપુરા, નહેરુનગર.

આ: પુસ્તકની ઉત્તમતાનાં પ્રમાણપત્રો :

૧. વડોદરા રાજ્યના કેળવણી ખાતાંએ શાળાઓમાં
ક્રમાંક અને પુસ્તકાલયો માટે અને પુસ્તકાલય-
ખાતાંએ તમામ પુસ્તકાલયો માટે આ પુસ્તકના
પહેલા અને બીજા ભાગને મંજૂર કર્યો છે.

૨ મુખ્ય ઇલાકાના સરકારી કેળવણી ખાતાંએ
પ્રાથમિક અને માધ્યમિક સ્કૂલોના વિદ્યાર્થીઓની
લાયબ્રેરીઓ માટે આ પુસ્તકના પહેલા અને
બીજા ભાગને મંજૂર કર્યો છે.

૩ આ પુસ્તકના પહેલા અને બીજા ભાગની ૨૫
(પચીસ) નકલો વડોદરાનાં પ્રાચ્ય વિદ્યામંદિરે
અને ૧૧ (અગીયાર) નકલો અમદાવાદની ગુજરાત
વર્નાક્યુલર હોમ સાયટીએ ઉત્તેજન માટે ખરીદી છે.

૪ આ પુસ્તકના પહેલા અને બીજા ભાગ માટે ભુજ-
માં ભરાએલ 'કચ્છ હુન્નરદ્યોત' પ્રદર્શનમાંથી
પ્રમાણપત્ર (Certificate of Merit) મળ્યું છે.

૫ આ પુસ્તકના પહેલા ભાગને આણંદમાં મળેલી
બીજી ગુજરાત પુસ્તકાલય પરિષદે સારાં પુસ્ત-
કોમાં ગણ્યા છે.

૬ આ પુસ્તકની ઉત્તમતા માટે અનેક સુપ્રસિદ્ધ સામ-
યિકપત્રોએ સારામાં સારા અભિપ્રાયો આપ્યાં છે.

ચરણેકાં પૈસા કમાવા આજેજ મંગાવો !

કચ્છ વેપારી મંડળના પ્રમુખ,

શ્રી. હુંગરશી ધરમશી સંપત લખેલા

"આમુખ" સાથે

નફાકારક હુન્નરો

સામ. ૧-૨-૩

નિઃશુલ્કો અને અનુભવીઓએ લખેલા

વિવિધ ભરોસાપાત્ર હુન્નરોથી ભરપૂર પુસ્તક

૭૫૦ પાનાં, ઉમદા ભરા એટિક, કાગળ, શાસ્ત્રીય

શુદ્ધ સુંદર છપાઈ અને આકર્ષક ફોટોગ્રાફ

કિંમત ૭ (સાત) રૂપિયા

(વી. પી. ડી. દ્વારા અર્થ ૧૩ આના બુક)

મંગાવવા માટે લખો :—

સંચાલક : શ્રી લક્ષ્મી પુસ્તકમાળા

નંબર ૩ ચોક બલરા

પોસ્ટ સીનુગરા (અંબર-કચ્છ).

આ પુસ્તકની ઉત્તમતાના ચોક્કસ અભિપ્રાયો

...દરેક પુસ્તકાલયમાં આ પુસ્તક હોવું જોઈએ એટલું જ નહિ પરંતુ તે વિશેષ 'વિદ્યાર્થીઓ'ની
પરથી મંત્રીઓએ કરવી જોઈએ...

...ધરમચુ હુન્નરોનાં આ ભવનાં દેખાતાં પુસ્તકો આપણે ત્યાં પણ મંદિર પંથકોએ, અને દરેક
અને તેવી ભરોસાતોનાં ચોક્કસ સાથે બદાર પડશે, પરંતુ આ પુસ્તકની વિશેષતા તેમાં મૂકેલા પ્રયોગો
માત્ર નથી પણ બહુ બહુ વિષયોના સારા અને અનુભવી લેખો પાસે લખાવેલા લેખોને સંગ્રહીને આ
પુસ્તકને વિવિધતાસમૃદ્ધ બનાવવામાં આવું છે તે છે... 'રવિવાર' સાપ્તાહિક (મુખ્ય)

...યોદા ખર્ચે જે કોઈ બાઈને આલ્પવિકા મેળવવા માટે પ્રયત્નો કરવા દેાય, તે આ પુસ્તક જોઈ
જવા જેવું છે...કચ્છ જોઈ મુઠીને ભવમહેનત કરીને પૈસા કમાઈ ચકાવ છે...

'શિક્ષણ અને સાહિત્ય' માસિક, (અમદાવાદ).

...વર્તમાન યુગમાં રહીને કેટલાક હુન્નરો કરીને, માનુસ પોતાના પેઠા પરંતુ મેળવી શકે એવા
પ્રકારના નુસ્ખા આ ક્રમમાં બતાવવામાં આવ્યા છે. છતાં લેખક-સંપાદકે આમાં ફરતી અવગણ
અને બીજાં પુસ્તકોમાં લાગ્યે મળે તેવી કષ્ટોથી દર્શાવેલો નોંધી પુસ્તકને ઉપયોગી બનાવ્યું છે
પુસ્તક અવશ્ય વાંચવા જેવું છે; તેમાંથી સૌ ઓળખી રૂચિ પ્રમાણે કંઈ ને કંઈ મળ્યા વગર રહેશે નહીં.

'ગુજરાત સાહિત્ય સમાજની કાચવાદી' (અમદાવાદ)

...આવાં પ્રભુ ઉપયોગી પુસ્તકને રાજ્ય અને ઉલ્લેખીતા પ્રચાર માટે ઉચી ધરેથી સંસ્થાઓએ
ઉત્તેજન આપી, પ્રામદ્યોતને સહવદ કરવામાં સાથ અને સહકાર આપવો જોઈએ.

'આમંત્રણ' માસિક (વડોદરા)

વધુ ખાતરી માટે બીજા અભિપ્રાયોની પત્રિકા મફત મંગાવો.

રોગમુક્ત રહેવાનું મુખ્ય સાધન !

ઋતુઓમાં થતા ફેરફારો અને ખાનપાનના દોષથી કરેક રોગ થાય છે. ઋતુઓના ફેરફારો અને ખાનપાનના અણુદોષના જ્ઞાનથી રોગમુક્ત રહી શકાય છે.

આ જાતનું જ્ઞાન મેળવવું હોય તો જરૂર વાંચો

ઋતુ સામ્રાજ્ય

સ્વ. વૈદરાજ જટાશકરભાઈના લખેલા લેખોનો સંગ્રહ અને વધારામાં નવું સાહિત્ય આપવામાં આવેલું છે.

આ પુસ્તકમાં ઋતુના ફેરફારો, તે વખતની ચેતવણી અને ઉપાયો આપવામાં આવેલા છે. રોગ થયા પછી ક્ષણે આવા કરતાં નીરાણી રહેવા માટે આવા પુસ્તકો વાંચી વર્તન રાખવાની ખાસ જરૂર છે.

આ પુસ્તક વૈદ્યકલ્પતરુ માસિકના ગ્રાહકોને ભેટ આપવામાં આવે છે.

માસિકનું વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૩. ભેટની કિંમત રૂ. ૧.

ગુજરાત કામંસી ગાંધી રોડ, અમદાવાદ.
કાલબાદેવી રોડ, મુંબઈ. * ચાટા પૂલ, સુરત.

ધેર ધેર ત્રણાવો ના ગામડે ગામડે વસાવો

ખેતી વિકાસ

(ખેડૂતોનું માસિક)

જમીન, પાક, ટારકેટર, કૃત્રિમ, આમ વગેરે, ખેડૂતોની મહિનાવાર કામગીરી, હવામાન, ગામડાના પ્રશ્નો વિગેરે ખેડૂતોને બહુ ઉપયોગી વિષયો પર અનુભવ-પ્રસિદ્ધ માહિતી આપવું. આ માસિક ખૂબ લોકપ્રિય થઈ રહ્યું છે. પ્રતિષ્ઠિત વ્યક્તિઓએ ઉચ્ચ અભિપ્રાય આપેલા છે. કાકિયાવાડ ગુજરાતના લગભગ બધાં શેઠોએ 'ખેતી વિકાસ' મંગાવે છે. પોતાના પુસ્તકોલેખો માટે વડોદરા રાજ્ય નં. ૧૧૬૩ ૪૦-૪૧ થી આ માસિક મંજૂર કર્યું છે.

વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૮-૦ રૂ. દોઢ રૂ. દુપલાખે સહિત.

લખો: સેક્રેટરી, ખેતી વિકાસ, જામનગર, (કાકિયાવાડ)

શ્રીશક્તિ ગ્રંથમાળાના પુસ્તકો

સદ ૧ ભો:-વધો વા, કાંકી ગુજ, કાંચલામાં સોનું સ્થાન ગુજ, અધોગતી વા. મૃદવવરયાની
વાતો ગા, અધિષ્ઠા ગા, અધિદાન ગા. ભવાંટી વા, મા વા, જવાના પત્રો ગા.

આખો સદ રૂ. રામ ને બદલે રૂ. રામ

સદ ૨ ભો:-પતિની પસંદગી વા, લીલીની આભકથા ગુજ, રાષ્ટ્ર વા. પારસી વાનીઓ ગા,
વિધવા ગા, મારે પરણું ? રા, સુચરતા ને સુંદરતા ગા, હાસ્ય કુવારો ગા,
શ્રુતના મહા રા, વિષદક્ષ રા.

આખો સદ રૂ. રામ ને બદલે રૂ. રામ

સદ ૩ ભો:-હાસ્ય કથા રા, દેવી ચૌધરાણી રા, વીર રોડા રા, હાસ્ય કથા રા, "વરા
રા, રાક્ષા મુક્તિ" રા, રાસરજની રા, જીવન પદ્યો વા, સુખી ઘર ગુજ, ભરત
ગુંથણ ગા, ચોપાસીનું ચક્ર ગા.

આખો સદ રૂ. રામ ને બદલે રૂ. રામ

સદ ૪ ભો:-રઝિયા બેગમ ગુજ, મૃદવવેક અને બીજી વાતો ગા, સખીના પત્રો ગા, રસવું
સાચ ગુજ, સ્ત્રીહૃદય ગુજ, માતૃપ્રેમ અને બીજી વાતો વા, પારસી લગ્નગીતો અને
ગરમા ગા, હામ્પલ જીવન રા, વહેમી પતિ ગુજ, આરોગ્ય અને સુખ ગા.

આખો સદ રૂ. રામ ને બદલે રૂ. રામ

સદ ૫ ભો:-સામાજિક વાતો ગા, રમુજ વાતો વા, ભગ્નો ભાગી ગા, પતિ પ્રભુ છે ગા,
મોદગી અને માવજત વા, વાતવું વતેસર ગા, ધરણીનો શોભે ગા, પારસી
સતીઓ ગા, એકાદશી ગા, રાજકુદી ગા.

આખો સદ રૂ. રામ ને બદલે રૂ. રામ

સદ ૬ ભો:-શિવાજીની બા ગા, સાસુની શિખામણી ગા, કાચલાનું અજ્ઞાન ગા, નામ
વગરની નવલકથા રા, નારીભિષક વા, માસિક ધર્મ ગા, નવા સાથિયા ગા
વીર તારા (બે ભાગ) રા, ગેરમાનાં ગીતો ગા.

આખો સદ રૂ. રામ ને બદલે રૂ. રામ

સદ ૭ ભો:-મેકમ ડેમીડ ગા, સામાજિક વાતો ભાગ-૨ ગા, મુખિપત્ર મુદિયો ગા,
સ્ત્રીસ્વાતંત્ર્ય ગા, દક્ષિણી સંપ્રદાય ગા, સતિ જસમા ગા, સંસાર
દર્શન ગા, ભૂમિમાતા-આનંદમઠ રા, આજીવિધવા ગા, સાચાં સરોવર રા.

આખો સદ રૂ. રામ ને બદલે રૂ. રામ

સદ ૮ ભો:-વેપક અથવા એક પર બીજી ગા, સુકન્યા ગા, વીરાંતના નીધારેલી ગા,
રાસનન્દિની ગા, પ્રતિભાનો સ્વપ્નર રા, વિમાની ગીતાવાદ ગા.

(દરેકનું પોસ્ટેજ અલગ સમજવું)

શ્રી શક્તિ કાર્યાલય, કે.કે.પી.કે. સુરત.

બાલવિનોદનું બાલસાહિત્ય

બાલકો માટે સર્વોત્તમ છે

સારોસાર ચિત્રોવાળાં, છ થી પંદર વર્ષનાં બાલકો માટેનાં
આ ૧૨૫ પુસ્તકો વિના કોઈપણ પુસ્તકાલય અધુરું છે.

બાલવિનોદ ગ્રંથાવલિ : છ થી આઠ વર્ષનાં બાલકો માટે.

૧ હાથીનું નાક ૨ સંપીવચાસી ૩ ચિત્રકેળા ૪ ત્રણ દીકરા

બાલવિનોદમોલા : આઠથી બાર વર્ષનાં બાલકો માટે.

૫ રત્નપીથ ૬ મોતીયા ૭ મણિયા ૮ ચતુરા ૯ લંદેદેય ૧૦ ભુરિયા ૧૧ સાહિયા ૧૨ મરપાસાઈ
૧૩ પડિતલ ૧૪ કલાવતી ૧૫ મેઝારામ ૧૬ લેખણી ૧૭ કાલપિથા ૧૮ ભગો ૧૯ લાલિવો
૨૦ હેમલતા ૨૧ રણધીર ૨૨ સચુર ૨૩ ગુદરિયા ૨૪ રાવજી ૨૫ બાલવિનોદિની ૨૬ સોણલિયા
૨૭ કાળિયા ૨૮ નોકુમ્બાર ૨૯ મુંબાઈ ૩૦ મેનાવતી ૩૧ અલકા ૩૨ બેલવાંગો ૩૩ કામમંત્રી
૩૪ મરતીમાતા ૩૫ ગોરિયા ૩૬ રેડિયા ૩૭ આપનાં વેણુ ૩૮ દુલારી ૩૯ સોનાનાં પત્રલાં
૪૦ અરવી ગુજરાત ૪૧ વહેંતિયા ૪૨ લંકાની લાકો ૪૩ કનેચો ૪૪ રાજદંડ ૪૫ મનિયા
૪૬ બામોચરો.

અશોક બાલપુસ્તકમોલા : દશથી પંદર વર્ષનાં બાલકો માટે.

૪૭ મહારાષ્ટ્રનો મહારાથી ૪૮ ત્રણ વેપારી ૪૯ ચીની વાતો ૫૦ શા માટે ? ૫૧ કેડાં પર
ફોપનાં બાંમમાં ૫૩ : ૫૪ કુવલ્લ જે ખંડ ૫૫ મુદ્રાસાક્ષ ૫૬ થી ૫૮ રંભાનું રસોઈખર ત્રણ
ખંડ ૫૯ આપણાં મિત્રો ૬૦ અંમત મીતો ૬૧ અવળગંઝો ૬૨ અણિત ચમત્કાર ૬૩ અજબ
દુનિયા ૬૪ સુદરપુરી ૬૫ લોળી સુમદ્રા ૬૬ થી ૭૦ વિજ્ઞાનવિદ્યાર ખંચ ખંડ ૭૧ : ૭૨ નાની
મોટી વાતો જે ખંડ ૭૩ બાંલકોનું રચન ૭૪ બાલપાઠો ૭૫ નરવીર નેપોલિયન ૭૬ મામંમીતો
૭૭ ચંદ્રશાખા ૭૮ રાત્રી લોખ ૭૯ ચિત્તાનો ચિહાર ૮૦ મકનિયા ૮૧ સમ્રાટ સિંહદેવ ૮૨
દુલ્લજશરી ૮૩ કામેળનાં કિમિયા ૮૪ મીરાંબાઈ ૮૫ દમ્બાજી ૮૬ મન ૮૭ સુદર સંવાદો
૮૭ હેમરાજ ૮૮ રાણા પ્રતાપ ૮૯ થી ૯૪ અમારી વાતોની-છ ખંડ ૯૫ ગણિતનાં ૯૬ પત્ર
પેટી ૯૭ દેનિન ૯૮ મીતકયાઓ ૯૯ : ૧૦૦ આપણી મહાસુધા જે ખંડ ૧૦૧ : ૨ વડવાઈઓ
જે ખંડ ૧૦૩ : ૪ ઉત્તરાતી નજર જે ખંડ ૧૦૫ થી ૮ દાસ્તવરઝ ચાર ખંડ ૧૦૬ નીલ્લી
નોંધપાથી ૧૧૦ પ્રવાસ કયાઓ ૧૧૧ : ૧૨ કોણ, કેમ યુ ? જે ખંડ ૧૧૩ : ૧૪ નવી નવાઈઓ
જે ખંડ ૧૧૫ ચિત્રકેળા ૧૧૬ થી ૧૮ ચોપચાંની દુનિયા ત્રણ ખંડ ૧૧૯ નારસેથી ૧૨૦ સાગરની
રાણી ૧૨૧ નગીનાનાંદી ૧૨૨ ત્રણ કમ ૧૨૩ લાલોનો ભેગ ૧૨૪ ગંગો ગાંધી ૧૨૫ દીકાણી.

નં : ૧ ના બાર આના. નં : ૨૫, ૪૬, ૭૩, ૮૯ થી ૯૪, ૯૭, ૯૯, ૧૦૦, ૧૧૦,
૧૧૩, ૧૧૪, ૧૧૬ થી ૧૧૮ ૧૨૦, ૧૨૨, ૧૨૩ ને ૧૨૫ ના છ આના. નં : ૨ થી
૪, ૪૭, ૬૦, ૬૧, ૭૭ ને ૮૧ ના ચાર આના. ને બાકીનાં દરેકના ત્રણ આના.

બાલવિનોદ કાર્યાલય : મલાડ [મુંબાઈ]

શ્રી. રમણલાલ પી. સોની

અનુવાદિત બે નવાં છેલ્લાં પુસ્તકો

શરદ્દખાળુ કવિવર ટોગાર
નું છેલ્લું નવું પુસ્તક નું છેલ્લું નવું પુસ્તક
શરદ્દ વંદના નગરલક્ષ્મી

રૂ. ૨૫ અડી

રૂ. ૨૫ અડી

તમારી લાયબ્રેરીમાં વસાવો

એ. ન. એ. મ. ઠ. ક્ક. ર. ની ઠ. પ. ની

લુક્સેલર્સ અને પબ્લીશર્સ

૧૪૦, પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ-૨.

અથવા જાણુઓ ! તમારા પુસ્તકાલયમાં વ્યાયામજ્ઞાનકોષ વસાવવા તમે વિચારો છો. આપના પુસ્તકાલયના બજેટમાં વ્યાયામજ્ઞાનકોષ ને સ્થાન આપી વ્યાયામ-પ્રવૃત્તિને ઉત્તેજન આપશો. તમારી યાદીમાં સ્થાન આપેવું જુદા હો તો આજે જ તેમાં ફેરફાર કરવા પુસ્તકાલય ખાતામાં લખો:—

વ્યાયામ જ્ઞાનકોષ

ખંડ ૧ હો

સંપર્ક : શ્રી. સરદાર ડ. ચિં. મુન્ડુભદ્રાર. B. A. LL. B.

આ પુસ્તકમાં વ્યાયામનો પ્રાચીન તથા અર્વાચીન ઇતિહાસ, શિશુવ્યાયામ, નાના બાળકો માટે વ્યાયામ, રમતો, મોટા બાળકો માટે દેશી વિદેશી રમતો, કસરતો, ગરબો, નાચ વગેરે ચિત્ર સહિત આપવામાં આવેલા છે. યાજ્ઞા, પુસ્તકાલય, વ્યાયામસંસ્થા તથા ઇતર હરેક સામંજસિક સંસ્થામાં તે રાખવા યોગ્ય છે. વધુ માહિતી માટે લખો:—

વ્યાયામ કાર્યાલય, રાવપુરા : વડોદરા.

સત્તરમું સંવત્સર

—તંત્રીસ્થાનથી

“ પુસ્તકાલય ” માસિક સોળ વર્ષ વીતાવી આજે સત્તરમા વર્ષના પ્રવેશ-
દ્વારે આવી ઊભું છે.

વીતેલા વર્ષમાં, એણે, આગલાં વર્ષોની જેમ પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિવિષયક
વિવિધ લેખો આપ્યા છે. તેમાં પણ, આપણી પ્રવૃત્તિને લગતા ખાસ લેખો, ગયા વર્ષમાં
વાચકોને ઠીક પ્રમાણમાં મળ્યા છે એમ સહેજે પાછલા અંકો જોતાં કહી શકાય. એના
કારણમાં, પુસ્તકાલય ખાતાના મહદનીશ વ્યવસ્થાપક શ્રી. ઉમેદભાઈ પટેલનો ખાસ
સહકાર આગળ તરી આવે છે. પુસ્તકાલય ખાતાના મહદનીશ વ્યવસ્થાપકના પદ પર
તેઓશ્રી નિયુક્ત થયા તે અગાઉ આ પ્રવૃત્તિને લગતા તેમના લેખો “પુસ્તકાલય”માં
કવચિત કવચિત આવતા; પરંતુ એ પદ પર આવ્યા પછી તો, સ્વ. મોતીભાઈ સાહેબની
માફક, કેમ જાણે તેઓ એની પાછળ જ પડ્યા છે. અને જ્યારે અથવા જ્યાં પણ
તેમને મળે ત્યાં ત્યાં તેઓ તમારી સાથે પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિ સંબંધે જ વાત કરશે.
એના પરિણામે ગયા વર્ષમાં, આપણી પ્રવૃત્તિવિષયક ઠીક લેખો આપણને મળ્યા છે.

આ સિવાય હમેશ મુજબ અપાતા “પુસ્તકપરિચય” “નવીન ફાલ”
પણ દર માસે નિયમિત અપાયા છે; જ્યારે “ સામયિકોમાંથી મું વાંચશો ” અને
“ માસિકો મળ્યા તારીખ ” અમારે કોઈ કોઈ વાર સ્થળસંકોચને કારણે જતા કરવા
પડ્યા છે. એવું જ “ સામયિક હોલ્ડન ” વિભાગ માટે પણ બન્યું છે. એ વિભાગ
અમે દર માસે આપી શક્યા નથી તે માટે દિલગીર છીએ.

પુસ્તકાલયવિષયક કાચો કેટલાક ભાઈઓ તરફથી અમને અગાઉ મળતાં
તેમાંનાં ભાગ્યે જ કોઈ પ્રગટ કરવા જેવાં જણાતાં તેમ જ હવે પુસ્તકાલયને લગતાં

પ્રેરણાત્મક કાવ્યો લખનાર નહિ નીકળવાથી એવાં કાવ્યો લેવાતું 'મોક્ષ રાખ્યું' છે; જો કે ખાસ પસંદગીવાળાં કાવ્યોને સ્થાન આપવા અમે યથાશક્ય પ્રયત્નશીલ રહીએ છીએ.

આ સ્થળે, પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિમાં કામ કરતાં ભાઈજાઓને જો તેમના આ પ્રવૃત્તિવિષયક અનુભવો-નક્કર અનુભવો-તેમ જ વ્યવહાર માર્ગદર્શનને લગતા લેખો લખી મોકલશે તો તેને અવશ્ય સ્થાન આપવા પ્રયત્ન થશે.

આ સ્થળે અમારા વાચકવર્ગને, અમે અગાઉ પણ કરી હતી તેવી વિનંતિ ફરી વાર પણ કરીએ છીએ કે, જે પણ સામયિકમાં તમારા વાંચવામાં સારો લેખ આવ્યો હોય, તમને તે પસંદ પડ્યો હોય એવો "સામયિક ઢોહન"માં લેવા જેવો જે લેખ તમને જણાય તે અમારા તરફ જરૂર લખી મોકલો. સામયિક ઢોહનમાં અપાતા સારા જનહિતકારી લેખોમાં તેની પાત્રતા પ્રમાણે જરૂર સ્થાન મળશે.

વૃજી, હર અંકે અપાતા પુસ્તકપરિચય માટે જે તે પ્રકાશક બંધુઓએ વખતોવખત અમારા તરફ તેમનાં પ્રકાશનો મોકલતા રહી, વાચકોને-પુસ્તકાલયના સંચાલકોને-નવાં પ્રકટ થતાં પુસ્તકોનો પરિચય આપવામાં સારો સાથ આપ્યો છે. આ "પુસ્તક પરિચય" માટે કેટલાક લેખક-પ્રકાશક બંધુઓ ત્વરા સેવતા હોય છે પરંતુ અનિવાર્ય કારણે જ તે વહેલા-પ્રાક પ્રકટ કરવા પડે છે.

યુરોપીય યુદ્ધનાં વાદળ અત્યાર સુધી માત્ર યુરોપમાં જ આક્રમક વરસાવતાં રહ્યાં હતાં; પરંતુ જેમ જેમ દિવસો જતા જાય છે, તેમ તેમ એની લાયકરતા દુનિયાના અન્ય દેશો પર પણ ઊતરી રહી છે અને આજે તો એની સીધી કે આઠકતરો અસરથી ભાગ્યે જ કોઈ દેશ વંચિત રહી જવા પાડ્યો હશે. આ પરિસ્થિતિમાં "પુસ્તકાલય" પ્રવૃત્તિને પણ દેશ-પરદેશમાં સહન કરવું પડ્યું છે અને કેટલાંય પુસ્તકાલયો તેનાં ભોગ બન્યાં છે.

હિંદમાં પણ આ યુદ્ધના ઝોળાએ મોંઘવારીની આક્રમક ઉતારો છે અને અન્ય ચીજોની સાથે સાથે છાપવાના કાગળોની પણ હદ ઉપરાંતની મોંઘવારી આવી ગઇ છે. ત્રણ આને રતલ મળતા કાગળો આજે બાર-ચૌદ આને રતલ મળવા લાગ્યા છે; અને તે પણ કેટલીક વાર તો વખતસર મળવામાં મુશ્કેલી નડે છે. આવી, કાગળની મોંઘવારી "પુસ્તકાલય" માસિકને પણ વેઠવા વખત આવ્યો છે, આમ છતાં કાગળની અછત વેઠવી ન પડે તે માટે, મોંઘા બાવે પણ, વર્ષ દિવસની કાગળ માટેની ભેગવાઈ કરી લેવામાં આવી છે.

કેટલેક સ્થળેથી "પુસ્તકાલય" લવાજમ ઘટાડવાની ગલામણ કરતા પત્રો-

ઠરાવો આવે છે, પરંતુ તેમણે હાલના ઉપયુક્ત સંયોગોનો પણ સાથે સાથે વિચાર કરવો જોઈએ.

અહીં સંજોગોમાં, અન્ય સામયિકોએ તેમના વાર્ષિક લવાજમના દરોમાં વધારો કર્યો રાખ્યો છે, પરંતુ “પુસ્તકાલય” માસિકના લવાજમમાં કોઈ જાતનો વધારો કરવામાં આવ્યો નથી.

અંતે, વર્ષ દરમિયાન જે જે લેખકોએ તેમ જ વાચક-પ્રકાશક ભાઈ-બહેનોએ અમને સાથ-સહકાર આપ્યો છે તેમને યથાવત્ આગામી વર્ષમાં પણ આપતા રહેવા વિનવીએ છીએ.

***

આભારદર્શન

અહીં સ્થળે અમારે, એક અત્યંત દિલગીરીમય ફરજ બજાવવાની આવી પડી છે. “પુસ્તકાલય” માસિક શરૂ થયું ત્યારથી અત્યારખુધી એના માનદ તંત્રીપદે રહી વિવિધ દોરવણી આપનાર અને પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિના તરફ સરખા પીઠ અનુભવી અને પુસ્તકાલય ખાતાના (હાલ નિવૃત્ત) અધિકારી શ્રી. નાનાભાઈ ચંદ્રશેખર દીવાનજી તેમની સેવાકાળ નિવૃત્તિ બાદ, હવે તેમને વધુ વખત સૂરત ખાતે રહેવાનું થવાથી તેઓ માસિકના તંત્રીપદેથી નિવૃત્ત થાય છે.

તેઓશ્રી તંત્રીપદે રહ્યા ત્યાંખુધી માસિકના સંચાલનમાં વખતોવખત વિવિધ સૂચનો આપતા અને પુસ્તકપરિચય તેમ જ વર્ગીકરણને લગતી યાદીઓ પણ તૈયાર કરી “પુસ્તકાલય”માં આપતા હતા.

પુસ્તકાલય ખાતામાં લાંબા કાળની તેમની સેવાઓ દરમિયાન આખી પ્રવૃત્તિ તેમને હસ્તગત જેવી હતી અને તેમની એ સેવાઓનો અનુભવ તેઓ “પુસ્તકાલય” દ્વારા વખતોવખત આપતા હતા.

અહીં તેઓ તંત્રીપદેથી નિવૃત્ત થવા છતાં ફર રહેરહે પણ આપણને સાથ-સહકાર આપતા રહેવા વિનંતિ કરીએ છીએ.

અંતે ફરીવાર તેઓનો આભાર માની તેમની વિશેષ તંદુરસ્તી ધંધી વખતો-વખત આપણને સહકાર આપતા રહે એ વિનંતિપૂર્વક વિરમીએ છીએ.

કેલાસવાસી સ્વામી શ્રી અખંડાનંદજી

દૈનિક વર્તમાનપત્રો પરથી હવે તો સ્વામીશ્રી અખંડાનંદજીના અવસાનના સમાચાર સર્વત્ર પ્રસરી ગયા છે. પૌષ શુકલ પૂર્ણિમાની રાત્રે, છેવટની માંદગીને અંતે, તેઓથીનું અવસાન થયું છે. આ સમાચાર સાંભળી શુદ્ધાતી વાયક જનતાએ અત્યંત બારે આઘાત અનુભવ્યો હશે.

છેત્રાં ત્રીસ વર્ષો થયાં તેઓથીએ શુદ્ધાતી જનતાની, શિષ્ટ સાહિત્ય પ્રકટ કરીને બારે સેવા ગળવી છે. શુદ્ધાતમાં ત્યારે આજના બેટકાં થોડકાં પુસ્તકો નહોતાં, ત્યારે મળ્યા ગાંડ્યા વિદ્વાનો સંસ્કૃત-અંગ્રેજી સાહિત્ય વાંચી તેનો લાભ લેતા અને આમજનતા તેમની વિદ્વત્તામયી વાણી સાંભળી ‘ અહો, અહો ’ અનુભવતી અને એવાઓ પ્રત્યે માનભરી નજરે જોતી, અને ઘરમાં એકાદ પણ પુસ્તક હોય તો તેનું જતનપૂર્વક સાચવણી કરતી ત્યારં, એ વિદ્વાનો માટે નહિ પણ ગામડે વસતા ગ્રામજનોને ઉત્તમ પુસ્તકોનાં વાચન તરફ તેમણે પ્રેરી હતી.

આમજનતામાંના ધર્મજિજ્ઞાસુ લોકો ધર્મજ્ઞાનમયી સંસ્કૃત ગ્રંથો વાંચી-સમજી શકે તેવી સ્થિતિ નહોતી, છતાં તે સમજવા ઉત્સુકતા સેવતી. તેવાઓને તેનું મનમાન્યું સાહિત્ય વાંચવા મળે તે માટે સહ. સ્વામીજીએ અધ્યાગ પ્રયત્નો કર્યા છે. મોંઘામૂઠ્યે મળતા ધર્મગ્રંથો-દસ રૂપિયે મુંગદના શુક્રસેવરોને ત્યાં વેચાતા ગ્રંથો-તેમણે બહુ-ત્રણત્રણ રૂપિયાની અતિઅલ્પ કિંમતે સરળ શોક્ષોગ્ય ભાષામાં તૈયાર કરાવી પ્રકટ કર્યા છે. અને શુદ્ધાતના ગામડે ગામડે, અરે, ઘેરઘેર પહોંચાડી દીધા છે.

એમણે પ્રકટ કરેલાં ગીતા, ભાગવત અને રામાયણની દગ્ગરો પ્રતોમાં બદાર પડતી આટલિઓ આપણાં પુસ્તકાલયોમાં તરત નજરે પડે તેમ હોય છે. આપણા રાજ્યનાં પુસ્તકાલયોમાં અને ઇતર સર્વત્ર, એમણે રચાપેક્ષી અને ચિકિત્સાવેક્ષી સંસ્થા-સરતુ સાહિત્ય વર્ષક કાવોલપના ગ્રંથોથી ભરપૂર નજરે પડશે. બાગે જ આપણું કોઈ પુસ્તકાલય હશે, ત્યાં એ સંસ્થાનાં જ્ઞાનદાયક અને પ્રેરણાત્મક પુસ્તકો નહિ હોય; અરે, આપણી પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિના પ્રારંભકારી અને તે પછી, આપણાં પુસ્તકાલયોમાં આવતાં પુસ્તકો મુખ્યત્વે એમની સંસ્થામાંનાં જ ગોઠે ભાગે આવતાં. કારણ, એ સંસ્થાએ પ્રસિદ્ધ કરેલાં પુસ્તકો પાછળ સ્વામીશ્રી અખંડાનંદજીનું વ્યક્તિત્વ દર્શુ, પ્રતિભા હતી, શિષ્ટ સાહિત્યની ખાતરી હતી, કંઈક નક્કર સાહિત્ય દોવાની પૂરપૂરી સંભાવના હતી.

તેમણે રચાપેક્ષી સંસ્થાએ ત્રણ-ચાર દાયકાના દીર્ઘજીવનપરંત આમજનતાની કરેલી સાહિત્યગેવાની આગે પિછાળ આપવા નીકળ્યાએ તો તપતા અને પ્રકાશના મૂર્ચને ઝોળખાવવા જેવો મૂર્ખતામયો અખતરો જ વેષાપ; છતાં એમના અવસાનકાળે અને આદરે અત્યમાન ઉદ્વેગ કરીને જ સૂતકૃત્વતા અનુભવીએ છીએ.

ખડં પૂંછા તો સરતુ સાહિત્ય એટલે સ્વામીજી, અને સ્વામીજી એટલે સત્તુ સાહિત્ય; જન્ન એકાકાર દતાં. સ્વામીજી રાતરિવસ એકમાત્ર એ સંસ્થાના જ વિચારો કરના, એનાં

અંગેની વિવિધ યોજનાઓ વિચારતા, ધરતા, અમલમાં મૂકતા. ગરીબોની દાઝ એમના દીલમાં હતી, આમર્ગ માટે સર્વ કંઈ કરી છૂટવાની એમની તમના હતી અને એઓ એમનું એ ધ્યેય પાર પાડી શક્યા છે.

આમજનતામાં શિષ્ટ સાહિત્ય પ્રચારના એમના ધ્યેય અર્થે તેમણે ધર્મનીતિપ્રેરક અને જીવનચરિત્રોનાં સંખ્યાબંધ પુસ્તકો અરૂપમૂલ્યે, અર્ધી મૂલ્યે આપ્યાં છે અને કેટલાક પ્રસંગે તો મફત લદાણીઓ પણ કરી છે. ભગવદ્ગીતાની લાખો પ્રતો એના પુરાવારૂપ છે. ટ્રેનમાં કે રસ્તામાં કોઈ મળે-સહેજ વાત કરે, વાચનની જિજ્ઞાસા વ્યક્ત કરે, તેને કયું પુસ્તક પસંદ છે એમ પૂછે અને પાસે હોય તો આપી પણ દે અથવા કાર્યોલ્લેખમાંથી આપાવે.

જેવી તેમની સાહિત્યપ્રચાર પ્રત્યેની ધગશ હતી તેવી જ ધગશ દીનદરિદ્રો પ્રત્યે દયા દાખવવાની પણ હતી. તેમણે સંસ્થામાં દીન-દુઃખીઓની સેવા માટે-ખાસ ખાતુ રાખ્યું હતું. આંખના દર્દીઓ માટેની અકર્મીર દવા-ખાખરાના મૂળના અર્કના ઉત્પન્નકર્તા તેઓ જ હતા અને આજે આયુર્વેદિક દવાઓ જનાવતી કાર્મસીઓ ખાખરાના મૂળનો અર્ક જનાવતી થઈ છે તેના મૂળ ઉત્પાદનનો યથ સ્વ. સ્વામીજીના જ ફાળે જાય છે.

અને તેઓ ગરીબોને સહાય પણ ખૂબ આપતા. ન્યાં કોઈ દીનદરિદ્રો મળે તેને તેની હકીકત પૂછે, અને પાત્રતા જણાતાં તેને સહાય કરે. કડકડતી ઠંડીમાં રાતના પહોરે ફરવા નીકળે, ફૂટ-પાય પર ટૂંટિયાં વાળી પડેલાં અને આછું-પાતળું ઓઢી સૂતેલાં દરિદ્રનારાયણોનું નિરીક્ષણ કરે, પાત્ર જણાતાં સાથે લાવેલું ઓઢવાનું વસ્ત્ર એ સૂતેલા માનવીને જણુ પણ ન થાય તેવી રીતે ઓઢાડી ચાલ્યા જાય. અને એક પછી બીજું એમ રાજ ઠંડીના દિવસોમાં તેમનો આ ક્રમ હમેશ ચાલુ રહેતો. આવી સહાય તો તેમણે એટલી બધી આપી છે કે કેટલીક તો તેમના પોતાના સિવાય બીજા કોઈના પણ જાણવામાં ભાગ્યે જ હશે.

ઉપરાંત, દરિદ્રોના પ્રત્યે પણ તેઓ એટલી જ સહાનુભૂતિ ધરાવતા. એમણે એ અંગે કરેલી સખાવતો તેમણે (આ લખનારની જણ પ્રમાણે) ગુપ્ત જ રખાવેલી એટલે અહીં તેમાંની કેટલીક જણવા છતાં અપ્રસિદ્ધ જ રાખી છે.

તેમની કાર્યતત્પરતા માટે તો જેટલું કહીએ તેટલું ઓછું જ છે. સવારના ચાર વાગ્યાથી કામ કરવા જે પલાંડી વાળે તે બપોરે બાર-સાડાબારે ઊઠે અને નાહી-ધોઈ બોજન પરવારી કઠાકેક આરામ લે અને પાછી એ પ્રવૃત્તિ શરૂ થાય તે રાત્રે દસ વહેલા વાગે.

એમની આ કાર્યતત્પરતા જોઈ આપણે તો મોંમાં આંગળાં જ ધામચાં પડે. અને એ કાર્યતત્પરતાના પરિણામે જ તેઓ આટલા બધા-ત્રણસો જેટલા ગ્રંથોના પ્રકાશક બન્યા અને એનો ઘેરઘેર પ્રચાર કરી શક્યા.

સતત પરિશ્રમ, હરકોઈ બાજતમાં જોડા બિતરી તેની પૂરી તપાસ અને ચોકસી કરવાનો ગુણ અને કરકસરી વહીવટ, એ વિવિધ ગુણગ્રંથો એ જ એમની સફળતાની સાચી ચાવી છે.

એમના વિષે લખવા બેસીએ તો એક આખો ગ્રંથ તૈયાર થઈ શકે. અહીં એ માટે ભાગ્યે જ અવકાશ છે.

અંતે, સહગતના આત્માને પ્રભુ શાંતિ બક્ષે અને તેમણે જનતાજનાર્દનના હિતાર્થે સ્થાપેલી સંસ્થા-સંસ્થ સાહિત્ય વર્ધક કાર્યોલ્લેખ-તેમની જ રીતિનીતિએ સંચાલન કરવાનું, તેમણે નીમેલ વ્યક્તિઓને પ્રભુ બળ આપે એ જ પ્રભુપ્રાર્થના. ઇતિ મણિલાલ પ્ર. વ્યાસ

પરદેશી સાહિત્યસૃષ્ટિનું અવનવું

જાહેર ઉત્કર્ષ તથા પ્રચાર ખાતાના જર્મન પ્રધાન મંડળે જાહેર ક્યુ છે કે ' મર્ડર અપ માઇ સ્લીવ ' (Murder up my sleeve) અને ખીછ તેવા જ પ્રકારની વાતોના લેખક અર્થ ઍન્લિ ગાર્ડનરનાં પુસ્તકો યુવાન વાચકો તથા પુસ્તકાલયો માટે અચોગ્ય છે. આ ઉપર રીકા કરતાં અમેરિકાનું એક સાહિત્યવિષયક માસિક જણાવે છે કે કદાચ કુદરતે ખીક લાગી હશે કે રખેને, ' ખૂન પાપમય છે ' તેવી કલ્પના જર્મન વાળકોને મળી જાય !!

x

x

x

લંડનમાં એવી દરખાસ્ત રજૂ કરવામાં આવી છે કે ઈંગ્લંડમાંના જર્મન કેદીઓને પુસ્તકો દ્વારા ફરીથી કેળવણી આપવી અને એ રીતે જે કેદીઓ વધારે હુશિયાર હોય તેમને પોતાના દેશના જે લેખકો પર હિટલરે પ્રતિજ્ઞ મૂક્યો છે તે શ્રેષ્ઠ લેખકોનાં પુસ્તકો વાંચવાની તેમને તક આપવી.

જે અદીલાખ ઇટાલિયન કેદીઓ ઈંગ્લંડમાં છે તેમને માટે પણ થોડાંક પુસ્તકો પ્રગટ કરવાની મુયના થઈ છે. આ પુસ્તકોથી તેમને તેમની માતૃભૂમિની સ્વતંત્રતાનું ભાન થઈ શકે; ખાસ કરીને ફેસિસ્ટ વિરોધી ન હોય તેવાં પુસ્તકોથી શરૂઆત કરવાનું ફીક ગણવામાં આવ્યું છે.

x

x

x

લંડનના ' ધી ટાઈમ્સ ' સર લુ વૉક્ષપોલ વિશે તાન્તેતરમાં જે મરણનોંધ લખી હતી તે વિશે ત્યાંનાં સાદિલ મંડળોમાં ખૂબ ચર્ચો જાગી છે. વૉક્ષપોલનાં પુસ્તકો તથા ચારિત્ર્યનાં ગુણોથી જેઓ પરિચિત છે તેને ' ટાઈમ્સ 'ના લખાણથી આઘાત લાગ્યો છે. ' ટાઈમ્સ 'ના લખાણ એવા પ્રકારનું છે કે, તે અર્ધભાવી હતો અને તેના સમકક્ષીન લેખકોમાં તે પ્રિય નહોતો. જે. બી. પ્રોટર, સર કેનેથ ક્લાર્ક, રોગર્ટ દિનોવ અને રી. એસ. ઇમિયન જેવા પ્રખ્યાત લેખકોએ આ વિરોધનો સૂર જમાવ્યો.

x

x

x

યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સ (અમેરિકા) ના પ્રમુખ આટનાંટિકની પેસે પાર ઈંગ્લંડના વડા પ્રધાન ટેલિફોન દ્વારા વાતચિત કરતા હોય ત્યારે એક લેખક તેમનાં જોરડામાં હોય તેમાં પ્રમુખને કંઈ અસાધારણ જણાવું નથી. મિ. રૂઝવેલ્ટે એક અમેરિકન લેખકને તાન્તેતરમાં મુલાકાત આપી હતી. વાતચિત દરમિયાન પ્રમુખે મિ. રૂઝવેલ્ટ સાથે ટેલીફોન દ્વારા ત્રણ મિનિટ વાત કરવા માટે, પોતાની વાત અટકાવી હતી. આ ખજારથી બ્રિટિશ પત્રમાં એક લેખકને જાણ અસર થઈ હતી. તે લખે છે કે, તેની માફક જો કોઈ અંગ્રેજ લેખકને મુલાકાતનું માન મળ્યું હોત તો તેને એમ લાગત કે " મને કેટલીક ઐતિહાસિક નવલકથાઓ, એક જીવનચરિત્ર અને સંસ્મરણોના બે ત્રણ અંગ્રેજી સામગ્રી મળી છે. "

x

x

x

ઈંગ્લંડમાં શાગળનું નિયંત્રણ થતાં ' જ્હોન ઓ લંડન 'ના વ્યવસ્થાપકોએ આ

સાહિત્યવિષયક પાક્ષિકને દર અઠવાડિયે નાનું કાઢવા કરતાં પંદર દિવસે અસત્, સ્થિતિમાં પ્રકટ કરવાનું પસંદ કર્યું છે.

x

x

x

પરદેશી ભાષાનાં પુસ્તકોમાં એક નવીન અખતરો કરવામાં આવ્યો છે. સ્પેનિશ ભાષાના પ્રેફેસર જે. ડબ્લ્યુ. બોર્જો તથા તત્ત્વજ્ઞાનના પ્રેફેસર કુર્ટ્સીએ 'નોચિ ઓસ્કુરા એન લીમા' (*Noche Oscura en Lima*), નામક પુસ્તક પ્રગટ કરવામાં આવ્યું છે. આ પુસ્તકમાં ૧૨૦૦ શબ્દોથી પણ ઓછું જડેલ છે. સ્પેનિશ ભાષામાં ખૂબ પ્રચલિત શબ્દો જ આમાં વાપરવામાં આવ્યા છે. ખાસ જાણવા જેવી બીના એ છે કે આ વાર્તા વાંચનાર, સામાન્ય પાઠ્ય પુસ્તક કરતાં આમાંથી વધારે સ્પેનિશ ભાષા શીખી શકશે.

x

x

x

નાઝીઓની નજરકેદીઓની છાવણીમાં રહ્યા રહ્યા પી. જી. વુડહાઉસને પોતાનું પચાસમું પુસ્તક 'મની ઇન ધી બેંક' (*Money in the Bank*) લખવાની તથા વર્તમાનપત્રના પ્રતિનિધિ મારફત હાથપ્રત અમેરિકન પ્રકાશકોને સોંપવાની પરવાનગી આપવામાં આવી હતી. સારણાદ તેને વધારે છૂટછાટ આપવામાં આવી અને વુડહાઉસે જાહેર કર્યું કે 'હું' નિયમિત રીતે અમેરિકાને બીનરાજકીય વાયુવાર્તાલાપ કરીશ.' જુલાઈના પહેલા અઠવાડિયામાં તેણે કરેલ વાર્તાલાપથી ઈંગ્લંડ તથા અમેરિકામાં ધમાકા મચી રહી હતી. ભયભીત થયેલ આપન હે લખે છે કે 'આ કાર્ય માટે વુડહાઉસને નજરકેદીઓની છાવણીમાંથી છોડવામાં આવેલ છે તે વાત નિઃશંક છે.' બીજાઓએ પણ તેની સખત ઝાટકણી કાઢી છે.

x

x

x

જેમ્સ હિલ્ડનનાં પુસ્તક 'ગુડબાય મિ. ચિપ્સ' (*Goodby Mr. Chipps*)નું પાત્ર મિ. ચિપ્સ હોવાનું કહેવાતાં ડબ્લ્યુ. એચ. બાલ્ગર્નિ, પિટ્ટેરોકોના શાળાના માસ્તરે ૭૨ વર્ષની વયે, માણસોની તંગીને અંગે લેઝરડામાં શીખવવાનું રાહ કર્યું છે.

x

x

x

જેની ચાળીસ લાખ નકકો અસાર સુધીમાં વેચાઈ ગઈ છે તે 'બેટલ ઓફ બ્રિટન' (*Battle of Britain*)ના લેખક કોલ્ડ છે તે વિશે ઈંગ્લંડમાં ખૂબ તર્કવિતર્ક ચાલી રહ્યા છે. હવે લેખકનું નામ પ્રકાશમાં આવ્યું છે. તે વાયુ ખાતાના પ્રધાનમંડળવાળા હિલરી સેન્ટ ન્યોનર્સ સોન્ડર્સ છે.

x

x

x

'કલોઝડ ડોર' (*Closed Door*)ના લેખક રોનાલ્ડ ડબ્લ્યુ. નવા પુસ્તકનું નામ 'મન્ડે આઈ ડાઇ' (*Monday I die*) ઉપરથી ફેરવીને 'ટ્યુઝડે આઈ ડાઇ' (*Tuesday I die*) રાખવામાં આવ્યું છે.

x

x

x

'ગોન વિથ ધ વિન્ડ' (*Gone with the Wind*)ની વિશ્વવિખ્યાત-સેપ્ક્રા

માર્ગેટ મિએન્ને સુનાઇટેડ સ્ટેટની કુઝર એસ. એસ. આટલાન્ટાને ન્યુઝર્સી ખાતે તરતી મૂકી. એક લેખિકાને આધુનિક માન આપવાનો આ પ્રથમ બનાવ છે.

x

x

x

ડૉ. જિન યુ ટાંગનું પુસ્તક 'એમેન્ટ ઇન પેકિંગ' ન્યાં પૃથ્થ ધાય છે સાંધી તેજે નવી નવવસ્ત્રકથા શરૂ કરી છે. ચીનમાં લગભગ શરૂ થયા પછીની તે વાત છે. જાપાનના દુમકાને લઈને લાખો ચીનાઓ કાંઠા પરથી ચીનના અંદરના ભાગમાં ગયા, તે તેની વસ્તુ છે.

x

x

x

સરહદ પ્રાંતની સરકારે હિંદ સંરક્ષણના કાયદા હેઠળ નીચેનાં પુસ્તકો પ્રગટ કરવા, વેચાણ કરવા તથા ફેલાવો કરવા પર પ્રતિબંધ મૂક્યો છે:—

મેરીનનું 'રૂટ્સ ઇન ધ વેસ્ટર્ન હિમાલયઝ' (Routes in the Western Himalayas) અને 'હેન્ડબુક ફોર ટ્રાવેલર્સ ઇન બર્મા એન્ડ સીલોન' (Handbook for travellers in Burma and Ceylon)

x

x

x

હેલિકોપ્ટરની કામગીરી કળાને કાર્લ યરુનને તેના પુસ્તક 'સ્ટ્રક્ચર ઓફ આર્ટ' (Structure of Art) માટે સુવર્ણચંદ્ર આપ્યો છે.

x

x

x

૧૯૪૦ નો ન્યુયોર્ક મેગઝિન એડર્ડ આર્મસ્ટ્રોંગ રપેરીને તેના પુસ્તક 'કોલ ઇટ કોરેજ' (Call it courage) માટે આપવામાં આવ્યો છે. બાળકો માટે અમેરિકન સાહિત્યમાં જે પુસ્તકો સૌથી વધારે ફાળો આપ્યો હોય તેને અમેરિકાના બાળમંથપાત્રો તરફથી આ પરિતોષિકા દર વર્ષે આપવામાં આવે છે.

આખા વર્ષના સુંદર ચિત્રસંગ્રહ માટે આપવામાં આવતો કેદર કોટ ચંદ્રક રોજટ હોસનને તેના પુસ્તક 'ધે વેર ગુડ એન્ડ સ્ટ્રોન્ગ' (They were good and strong) માટે આપવામાં આવેલ છે.

x

x

x

પુસ્તકોના મોરોને દમણાં લંડનમાં તગકો પડે છે. છેલ્લે છેલ્લે તેમની પ્રવૃત્તિઓ વધતી જતી જાય છે. ધંધાના એક પત્રને મળેલ સમાચારનાનાં પુસ્તકોતની અવગણના પર સહાધી મોરી કરવામાં આવી હતી. ત્યારબાદ સાહિત્યવિષયક એક સાપ્તાહિકને સમાચારના માટે મળેલ બધાં પુસ્તકો શુભ થઈ ગયાં જતાં આના જાણીતા કલાકારની અંદર લંડનના દૈનિકના સાહિત્ય વિભાગના તંત્રીએ તેની જ મોરીના ખજાર આપ્યા. પુસ્તકોની કુકળોને પણ હોડવામાં આવી નથી. 'શો રમ'માંથી મોરી સંખ્યામાં પુસ્તકો અદૃશ્ય થતાં હોવાથી, આ મોરી અટકાવવા માટે શું પગલાં લેવાં તે ખાતર લંડનના મંથવિકેતાઓએ એક સજાકમિટી નીમી છે. આ તપાસને પરિણામે એવા ખજાર પ્રાપ્ત થયા છે કે આ મોરી કરનાર લંડનની એક સારી લેખિકા છે.

હાલમાં જાન્યુઆરી માસમાં

(ગામના કૉલેજ અને હાઇસ્કૂલમાં ભણતા ચારેક વિદ્યાર્થીઓ, વેપારમાં રોકાયેલા બેએક સરકારી યુવકો, ગાંધીવાદમાં રંગાયેલા બેએક પ્રૌઢો, ગ્રંથપાલ મુકુંદરાય વગેરે પુસ્તકાલયમાં મળ્યા છે.)

રઘુનાથ કાકા—નવનીતલાલ, તમે તો અભ્યાસ ઠીક લ'ખાવ્યો ?

નવનીત—કાકા, શું કરીએ ! મેટ્રીક થઇને અમારે નોકરીમાં વળવાનું એટલે બી. એ. થઇને વળીએ, કે જેથી આગળ કોઇ ' સ્કોપ ' રહે.

કાકા—તમે શું થવાની ઉમેદ રાખો છો ?

નવનીત—અમે તો મુંબાઇના હાટ થવાનાં સ્વપ્નાં સેવીએ છીએ. માઆપો પણ એમ ધારે છે કે દીકરો હાટ બનશે; પણ અમારા નરીબમાં બી. એ. થઇને પણ પ્રયાસનો માર્ગ લાગવાનો છે. અને તે કેટલી લાગવમ અને પગનાં તોરણ કરીશું ત્યારે !

મુકુંદરાય—નવનીતલાલ, હું કહું ? તમે આવું ભણતરનું બાવી બાજો છો છતાં કેમ આંખો મીંચી દીધે રાખો છો ?

ઉપેન્દ્ર—એ જ આજના ભણતરની ખૂબી છે ના ! પરપયા એ પણ પ્રસ્તાવ અને ન પરપયા એ પણ પ્રસ્તાવ ! ભપયા એય પ્રસ્તાવ છે અને નથી ભણતા એમને બ્રહ્મવાનો લઠાવો થઇ જાય છે ! પણ જુઓને, મારી સીક્વ—અરે સીક્વ ! હું હવે જીવનમાં શું કરવાનો છું ? પચ્ચીસનીય નોકરી નહિ મળે, એટલે સારાં કપડાંમાં બદમાસી કરીને એ કપડે ડાખ અડવા નહિ દઇએ. અને ફેવું કરીને—નાટક સિનેમા, આ—બીડીની દોસ્તી નહિ છોડવાના ! નીતિ—અનીતિને તેવે મૂકવાના ! આ અમારું ભણતર !

એક ખાદીધારી—ત્યારે તમે ગામમાં રહી ઘર સાચવો અને હાથપગને વાપરો તો ?

નવનીત—હાથપગનો ઉપયોગ કેમ કરવો એ અમારે મુકુંદરાય જેવા સંસ્કારી શિક્ષકો પાસે ફરી ભણવા બેસવું પડશે. કહો મુકુંદરાય, ગામડામાં મારે રહેવું હોય તો કેવી રહેણીકરણી રાખવી બેઠએ ?

મુકુંદરાય—હું શું કહું ? એ તો ' રમણલાલ દેસાઈ ' અને ' ન્દાનાલાલ કવિ ' જેવા વિદ્વાનોએ કહ્યું છે: ગામડામાં રત્નોના બંગરો લઈએ. એમને ખોળી કાઢવા કહેવાતા ' સાહેબ ' મટી સાચા ' મજૂર ' બનવું પડશે.

રમણલાલ—એ કેવી રીતે ?

મુકુંદરાય—તમે બજો છો, પરંતુ પુસ્તકનો ઉપયોગ કરતા નથી. ' ગ્રામ-લક્ષ્મી ' વાંચો, ' ગોપિકા ' વાંચો. તમને ગામડામાં રહી સુખી થવાના કોયડા હાથ લાગશે.

નવનીતલાલ—વાર, માફ કરશો. હું વાત સહેજ ખીજી બાજુ વાળું છું. આ પુસ્તકાલયનું બન્ટે કેવી રીતે એકકું કરો છો ?

કાકા—નવનીત ! એ તો એમ છે કે, ગામમાંથી સારા માણસો પાસેથી રૂપિયો રૂપિયો ઉઘરાવીએ છીએ. ઉનાળામાં આણંપિયાણાં અને લમનગાળા વખતે બબ્બે ચચ્ચારની બેટ માગી પચાસેક ભેગા કરીએ છીએ. એટલે દેહસોલું બન્ટે અને છે.

નવનીત—એ ખીજ સો ક્યાંથી ઉમેરાય છે ?

મુકુંદરાય—આપણે સરકારને વેરો ભરીએ છીએ. તેમાં રૂપિયે આનો ‘લોકલ સેક્સ’નો લેવાય છે. તે રકમ આમ પંચાયતના તાબામાં રહે છે. ગામના કૂવા, હવાડા, રસ્તા, શાળા, પુસ્તકાલય અને આરોગ્યનાં કામેમાં તે વપરાય છે, તેમાંથી પચાસ રૂપિયા અને સરકાર-મદદ પચાસ રૂપિયા મળી સો ઉમેરાય છે.

ઉપેન્દ્ર—ત્યારે જે લોકો આનો લાભ ન લે તેમને સો રૂપિયા સામા આપવા કોઈ ન આવે. અને પચાસને બદલે ‘ગામ ફંડ’ના પોણાસો કરીએ તો બજેટ મોટું અને અને પુસ્તકાલયને વધુ સમૃદ્ધ બનાવી શકીએ.

મુકુંદરાય—તેથી જ આમજનોને આ બાબતે વાળી વાચનરસ ઉત્પન્ન કરવાની યોજનાઓ કરવી જોઈએ.

નવનીત—તમે ‘રમણભાઈ’ની અને ‘મુનશી’ની સારામાં સારી કપી નવલકથા ગણો છો ?

મુકુંદરાય—‘દિવ્યચક્ર’ અને ‘ગુજરાતનો નાથ.’

કાકા—ના ! ‘આમલકશી’ અને ‘પાટણની પ્રભુતા’.

રમણ—નવલકથા કરતાં ‘રમણભાઈ’ની નવલિકાઓ: ‘ઝાકળની વાતો’ઓ ‘ઓછી પ્રેરક નથી. ‘પ્રભુનો દરવાન’ વાતો તમે વાંચો અને આખા જીવનકાર્યની ચાવી તમને હાથ લાગી જશે.

કાકા—જેવો મોટો ડાહ્યો ! ખેસ ! કેટલીક વસ્તુ લખવાની હોય છે; કરવાની નહિ.

રમણ—કેમ આમ બોલો છો, કાકા ? તમે તો પુસ્તકોના રસિયા છો. ‘રામાયણ’-માંથી મેંયે ઊંચું કરતા નથી !

કાકા—હુકાનના ઓટલા ઉપર ‘રામાયણ’ પડ્યું ને પડ્યું રહે છે, પણ તમારું પુસ્તક તો ‘ચાણક્ય નીતિ સાર’ છે. સમજ્યો ?

ખાદીધારી—અને મુકુંદરાય, તમારું ‘માનીતું’ પુસ્તક કયું ?

મુકુંદરાય—મારું ? મને તો ‘સરસ્વતીચંદ્ર’ ગમે અને તિલક મહારાજનો ‘કર્મયોગ’ ગમે; બાકી બધું ઠીક ઠીક.

રમણ—(ખાદીધારીને) તમારું ત્યારે ?

ખાદીધારી—‘બ્રજભાઈ મહેતાનું’ ‘મારું ગામડું.’ હું એમાં જ ‘રામાયણ’ અને એમાં જ ‘મહાભારત’ જોઈ છું.

ઉપેન્દ્ર—વાહ ! તમે બ્રજભાઈના સગા ભાઈ લાગો છો ! પણ તમે ‘સર રાધાકૃષ્ણનું’ ‘આવતી કાલનો મહાપુરુષ’ અને ‘શ્રી અરવિંદ’નું ‘Future of India’ નથી વાંચ્યું ત્યાં લગી તમારી કાકદષ્ટિની ગરુડ દષ્ટિ થવાની નથી.

કાકા—તમે યુવાનો ભણી ભણીને એ ફિલોસોફી તરફ હમણાં વળતા જાઓ છો એ ખરું; પણ એથી છોડ્યાં રોટલા ખાવાનાં નથી.

મુકુંદરાય—કાકા, તમે જૂલો છો. જે વાચન સંસ્કાર અને વિચાર આપે એ વાચન રોટલા નહિ આપે, એ માન્યતા તમારે દૂર કરવી જોઈએ. વાર, ભાઈઓ ! આપણે વાચના-લયનું નૂનું બજેટ કરવાનું છે, તે માટે તમે ક્યાં ક્યાં પત્રો સૂચવો છો ?

એક—લખો, ' નવચેતન ' અને ' નવચયના ' માસિકો.

બીજો—એકાદ દૈનિક તો જોઈએ. ' ગુજરાત સમાચાર. '

ત્રીજો—ના, ના, એને બદલે ' જન-મૂર્તિ ' રાખો.

રમણુ—આજકોઠા માટે ' બાલમિત્ર, બાલસખા ' અને કુમારો માટે ' કુમાર ' ની જગો ન જૂઠતા.

કાકા—અને અમારૂં એ ' સયાજી વિનય. '

ખાદીધારી—મેંશો પડતું હવે એ, એને બદલે રાખો ' કૂલછાયા ' કે ગંભીર ગતિએ ધણું વર્ષોથી કદમ ભરતું ' ગુજરાતી. ' ને જો એ નહિ લખો તો ય ' સયાજીવિનય ' તો.....

વિશ્વનાથ—ત્યાં જ અમારો વાંધો છે ના ! ગામશેઠોની ઈચ્છા વિરુદ્ધ એવી માગણી ન થવી જોઈએ.

મુકુંદરાય—ન્યાં સુધી પ્રગ્ન અમલદારોનો ખોફ વહોરી લેવા તૈયાર નથી ત્યાં લગી એમ જ ચાલવાનું. તેના ઉકેલ માટે જ પુસ્તકલયો દ્વારા કેળવણીની-ધડતરની જરૂર છે. એ વાત સાવ સાચી છે.

હો, સમય આજે ઠીક લીધો. આપણે સૌ છૂટા પડીએ.

—રતિલાલ અમીન

આદર્શ ભાષાંતરની કસોટી

આદર્શ ભાષાંતરમાં મૂળનો ભાવ, એની સૂક્ષ્મ છટા, એની વિશિષ્ટ શૈલી અને એનું માધુર્ય તો જળવવાનો પ્રયત્ન હોવો જ જોઈએ. તે ઉપરાંત, જે ભાષામાં ભાષાંતર થાય છે તે ભાષામાં પણ એ ભાષાંતર કદંશું ન લાગવું જોઈએ. ભાષાનો સ્વભાવ, એનો પ્રવાહ, એનો વાક્યચાર અને એની મૂડી, એ બધાને અનુકૂળ એવું ભાષાંતર થાય તો જ તે દેશી ભાષાનું ધરેણું થઈ શકે છે. મૂળનો ભાવ સ્પષ્ટ કરવા માટે ન્યાં એકાદ સબ્દ વધારે વાપરવો પડે. અથવા સ્પષ્ટીકરણ આપવું પડે ત્યાં તે વિનાસકોચે મૂળને વફાદાર રહી પૂરાં પાડવાં જોઈએ. ન્યાં ભાષાની વિશેષ શક્તિને કારણે મૂળનું લંબાણ હુંકારી શકાય તેમ હોય ત્યાં તેમ પણ કરતાં સંકોચ ન રાખવો.

x

x

x

ગાય જેમ પોતાના વાહરડાને ચાટી ચાટીને રૂપાળું કરે છે, તેમ ભાષાંતર પણ રૂપાળું કરવાનું હોય છે. હું તો માનું છું કે, મૂળનો જેમ તેમ શુદ્ધ અનુવાદ ક્યો પછી અનુવાદકે મૂર્તિકારની પેઠે એને મહારવો જોઈએ. પછી એને મોટેથી અનેક વાર વાંચીને, ગદ્યમાં જે આવશ્યક તાત્ત્વ હોવો જોઈએ તે આવ્યો છે કે નહિ તે તપાસવું જોઈએ અને તે પ્રમાણે અનેક વાર ઘૂંટીઘૂંટીને એને છવતો લાવવ્યુક્ત બનાવવો જોઈએ. અને ફરી એને મૂળ સાથે સરખાવી તપાસવું જોઈએ કે એણે મૂળ લખાણને ઘોઈ પણ રીતે અન્યાય તો કર્યો નથી ?

—કાકા કાલેલકર

પુસ્તક ગોઠવણી

‘ વાચકો સમય બચાવો ’ એ અર્વાચીન સાર્વજનિક પુસ્તકાલયો એક સર્વ-

માન્ય સિદ્ધાંત છે. આનો આધાર પુસ્તકાલયના સ્થળની અનુ-

અંશપાલ અને વાચ- કૃણતા, પુસ્તકોની ગોઠવણી, વાચકને પુસ્તક પાસે પહોંચી મુકતદાર

કનો સમય બચાવ- પદ્ધતિથી પુસ્તક પસંદગી કરવાની અનુકૂળતા, સારા વાચ-

વાનો હેતુ નની દૂંકી યાદીઓ, વર્ગીકરણ પદ્ધતિ પ્રમાણેનાં કોડ કે કેટલોગો

અને બધાયથી વિશેષ અંશપાલની વાચકને અનુકૂળ થવાની

તત્પરતામાં રહેલો છે. અંશપાલ ‘ આ રહ્યો આપની સેવામાં ’ એ ભાવનાથી વાચક તરફ

દોરાય એટલે જરૂર સાર્વજનિક પુસ્તકાલયોમાં વાચકોની સંખ્યા ઊભરાશે. પુસ્તકોની વ્યવ-

સ્થિત ગોઠવણી હશે તો થોડા સમયમાં વાચક અને અંશપાલ એકમેકની મુશ્કેલીઓ સહેલા-

ધથી દૂર કરી શકશે

આપણાં સાર્વજનિક પુસ્તકાલયો મોટે ભાગે શાળાઓમાં મુકાએલાં છે એટલે સહજ

વાચકની અનુકૂળતા સચવાય છે. વસ્તીના પંદર ટકા બાળકો

આપણાં પુસ્તકાલયો- શાળામાં હોય તેના વાલીને અવારનવાર શાળાના કાર્યકરો સાથે

ની વ્યવસ્થા પરિચયમાં આવવાનું બને અને તે રીતે તે પુસ્તકાલયમાં પણ

પહોંચી શકે; અને પુસ્તકાલયોનું અંશપાલત્વ પણ શાળાકાર્યકરો

પાસે હોઈ તેઓ સહેલાઈથી પોતાનું વાચન મેળવી શકે છે. સ્વતંત્ર મકાનો પણ ગામની

અનુકૂળતા પ્રમાણે મુકરર થયેલાં હોઈ વાચકની અનુકૂળતા સચવાય છે. જે સ્થળે પુસ્તકાલય

ગામથી દૂર જઈ પડ્યું છે; અને સંચાલકો શાળાથી ભિન્ન વ્યક્તિઓ હોઈ દૂરસદના વખતે

જ પુસ્તકો આપ લેનું કાર્ય કરે છે ત્યાં પુસ્તકાલયનાં પુસ્તકો વાચકોને સહેલાઈથી પહોંચી

શકતાં નથી. આ માટે જે તે સ્થળના કાર્યકરોએ વધારે જાગૃત થઈ બીજી યોજનાઓ દ્વારા

વાચકોની જિજ્ઞાસાને પહોંચી વળવું જોઈએ. ચિપચાર, નામવાર અને કતીવાર દસ્તાવિજિત

પુસ્તકયાદીઓ ઘણાં ખરાં પુસ્તકાલયોમાં છે અને વાચક ક્યારેય ખોટી પોતાની મેળે પુસ્તક પસંદ

કરી શકે છે. માત્ર આપણા કટ્ટા સિવાયનાં બીજાં પુસ્તકાલયોની પુસ્તક ગોઠવણી પુસ્તક

આવ્યા તારીખ પ્રમાણે ગોઠવાય છે અને તેથી વાચકને અગવડ ઊભી રહે છે.

સાર્વજનિક પુસ્તકાલયમાં દાખલ તારીખ પ્રમાણે પુસ્તક ગોઠવાવાં જોઈએ, એ સિદ્ધાંત

ગ્રામીન પુસ્તકાલયોમાંનાં પુસ્તકો માટે હતો. ત્યારે તેની

પુસ્તક ગોઠવણીની આજુબાજુ અંશપાલ એક તેના સુસ્ત રક્ષક તરીકે જ

અગત્ય ઊભો રહ્યો એ પુસ્તકમાં સંગ્રહિત થયેલા જ્ઞાનને

સામાન્ય લોકોમાં જવા ન દેતાં તેનું જતન જ કરી માત્ર

વિદ્વન્મોગ્ય માણસોને તેનો ઉપયોગ કરવા દેતો ત્યારે પુસ્તકાલયમાંનાં પુસ્તકો કાં તો

તેનાં લખાયેલા વર્ષ પ્રમાણે અગર પુસ્તકાલયમાં આવ્યા વર્ષ પ્રમાણે ગોઠવાતાં.

આપણાં સાર્વજનિક પુસ્તકાલયોમાં આ પ્રમાણે ગોઠવવાથી સારાં સારાં પુસ્તકો

સામાન્ય વાચકનું ધ્યાન ખેંચી શકતાં નથી. ત્યારે જ્ઞાનના દેશવા માટે જ સાર્વજનિક

પુસ્તકાલયનું અસ્તિત્વ સ્વીકારાયું ત્યારે તો આ પુસ્તકોના સંગ્રહિત જ્ઞાનની વર્ગીકૃત

મૂંજનાં રચ્ન થઈ જાનના મુખ્ય વિભાગો પાડ્યા; અને એ વિભાગો પ્રમાણે

પુસ્તકો મૂકવાનું નક્કી થયું. અને તે પછી પુસ્તકોની નામ પ્રમાણેની, અને કતો પ્રમાણેની યાદીઓ પણ જનમ પામી. એટલે સાર્વજનિક પુસ્તકાલયમાં સૌથી અગત્યનો પ્રશ્ન તેનાં પુસ્તકોની ગોઠવણી છે, એ સહજ સમજાય તેવું છે.

પુસ્તકો વર્ગીકરણ પ્રમાણે ગોઠવવાના હિદેશથી જ સ્વ. શ્રી. મોતીભાઈ અમીને પુસ્તક-

કાલયોનાં શરૂઆતનાં જ વર્ષોમાં આ બાબત સ્પષ્ટીકરણ કરતો

પુસ્તકો વિષયોના વર્ગી- એક મહત્વનો વટહુકમ કર્યો હતો જે એકીકરણ ભા. ૧ લામાં કરણ પ્રમાણે ગોઠવવાં નં. ૪ તા. ૧૯-૯-૧૩ થી પ્રસિદ્ધ થયો છે. કામ કરનાર આમ

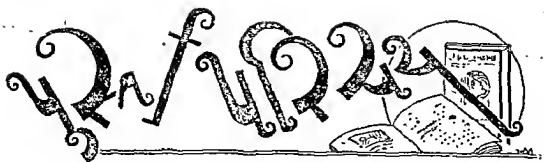
પુસ્તકાલયોના મંત્રી ભાઈઓએ તેને જનતા અપનાવ્યો છે. અને

કુટલોગ વગેરે બનાવ્યાં છે. પણ પુસ્તકાલયમાં તેની ગોઠવણી વિષયવાર હજી આમ પુસ્તકાલયોએ કરી નથી. અને તેથી મેં તો ધણાં મોટાં આમ પુસ્તકાલયોમાં જોયું કે સારામાં સારાં જૂનાં સસ્તા સાહિત્યવર્ધક કાર્યાલયનાં પુસ્તકો કે એવાં બીજાં પ્રકાશનો દૈન્યવર્ગને વાંચવા પહોંચ્યાં નથી. કારણ, અંધપાલ જુદા જુદા આવે. બે કે પાંચ વર્ષ પહેલાં ક્યું પુસ્તક પુસ્તકાલયમંદ આવ્યું છે તે પણ જાણતા હોય નહિ અને વાચક જે પોતે મહામજૂરી કરી નિવૃત્તિાં વિનોદ ખાતર કંઈ સરળ ભાષાનાં સારાં પુસ્તકો વાંચવા ઇચ્છતો હોય તે હજાર કે બારસો પુસ્તકોનાં ચાર કપાટ કપારે જોઈને પસંદ કરે તે સહજ વિચારવા જેવા પ્રશ્ન છે. અંધ-યાદીઓ (કુટલોગો) એ જરૂર વાચક-સમજી વાચક જોશે, પણ તેની વધારે જરૂર તો અંધપાલને જ છે. અગત્યના માણસની મૂંઝવણનો ખુલાસો આપવા માટે એને કપાટ પર જવાની જરૂર નથી પડતી, પણ પોતે જ વિષયવારી નામવારી કે કર્તાવારી યાદી ઉપરથી વાચકને જોઈતું પુસ્તક પુસ્તકાલયમાં છે કે નહિ તે ખુલાસો કરે છે. પોતાને પ્રચાર માટે મૂકવાનાં પુસ્તકો પોતે એ યાદીઓ પરથી સહેલાઈથી શોધી શકે છે.

રાજ્ય અને પ્રાંત પ્રચારકો તેમજ પુસ્તકાલય મંડળના સદસ્યોની કહે છે કે વર્ગીકરણ પ્રમાણે પુસ્તકો ગોઠવવાથી વાર્ષિક મેળવણી કરવામાં મુશ્કેલી નડે છે. આ પ્રશ્ન મને તો કામ કરવાની દીક્ષા જ જણાયો છે. પુસ્તકાલયનો અંધપાલ આવેલાં પુસ્તકોની વિષયવાર નોંધવહીમાં નોંધે, સામાન્યવહીમાં નોંધે. અને પછી તેના નંબરો પુસ્તકોમાં યોગ્ય સ્થળે જણાવ્યા પ્રમાણે મૂકી, કપાટ કે ઘોડા પર વિષયના ક્રમમાં ગોઠવે તો જરા પણ મુશ્કેલી મેળવણીમાં રહેતી નથી. આમ પુસ્તકાલય માટે તો મેળવણીની બહુ સરળ યોજના સરળ વર્ગીકરણથી ચાલે વધાય છે. પુસ્તકો એરવલ્સ પંચાયતી કે કોઈ છતર કારણથી કમી થયાં હોય તો તેની પણ નોંધવહીઓમાં નોંધ કરી લેવાની હોય છે. એટલે મેળવણીમાં મુશ્કેલી છે એ તો મારી સમજમાં આવતું નથી. આટલાં વર્ષોથી પુસ્તકાલય ખાતાને વિષયવારી પુસ્તકો ગોઠવવાથી મેળવણીમાં મુશ્કેલી આવ્યાના અનુભવો મળ્યા નથી. કોઈ કામ જ ન કરે ને ગમે તેમ પુસ્તકો વેડરી નાખે તો અવશ્ય તે પુસ્તકાલયનાં પુસ્તકો મેળવવામાં મુશ્કેલી નડે જ.

પુસ્તક મેળવણી કરતી વખતે બે, પાંચ, દસ, પંદર કે એકાદ માસ પુસ્તકોની સંખ્યા પ્રમાણે પુસ્તક આપ લેવું કામ નાનાં આમ પુસ્તકાલયો, મોટાં જૂથનાં પુસ્તકાલયો, કસ્ટો કે પ્રાંત પુસ્તકાલયો અનુક્રમે બંધ રાખવાની વ્યવસ્થા કરી શકે, અને તેમ થવું જોઈએ.

પુસ્તકો પુસ્તકાલયમાં ગોઠવાયાં હશે તો ઇતિહાસ, વાર્તા, નીતિ, સમાજશાસ્ત્ર કે ઉપયુક્ત બીજા ઠાકપણ વિષયને લગતું પંદર વર્ષ પહેલાં કે ગાંધીજી અરીદાપત્ર પુસ્તક એક સાથે આવી શકે અને વાચકને એ બધાં પુસ્તકો જોઈ પોતાનું પુસ્તક પસંદ કરવાનું મન થશે.

૧. પ્રતીક્ષા—લેખક: રમણીક અરાલવાળા; પ્રકાશક: ચૌક્સી બ્રધર્સ, બાલા હનુમાન, અમદાવાદ; પૃષ્ઠસંખ્યા ૧૨૦+૩૨; પૂઠું કાઝ મોડનું; કિંમત રૂ. ૧-૮-૦. ૧૯૪૧

આ પુસ્તકમાં શ્રી. રમણીક અરાલવાળાની જુદાં જુદાં સામયિકોમાં આવી ગયેલી ૭૪ કવિતાઓ સંગ્રહિત છે. આ સંગ્રહમાંની કવિતાઓ વાંચી જોતાં તે ખરેખર કવિતાના નામને યોગ્ય લાગે છે. આ કવિતાઓ માટે પસંદ કરેલા વિષયો વિવિધ અને સુરચિવાળા છે, ભાષા મધુર અને અર્થપૂર્ણ છે. ગાવામાં પણ ક્લિષ્ટતા બિલકુલ લાગતી નથી.

આ પુસ્તકની પ્રસ્તાવના જાણીતા કવિ શ્રી. ઉમાશંકર જોષીએ લખી છે. એ પ્રસ્તાવના પણ અર્થબોધક હોઈને તેના ઉપરથી જાણી શકાય છે કે શ્રી. અરાલવાળા આજ સુધી મિલમાં કામ કરતા હતા અને તે અંગ્રેજ નહિ જેવું લાગેલા છે. આમ છતાં એમની કવિતાઓ વાંચતાં એમાં આપણને સંસ્કારની ઊણપ બિલકુલ જણાતી નથી; બિલકુલ, એમની કવિતાઓ ખીજ ઘણા આધુનિક કવિઓ કરતાં ઉચ્ચ પ્રતિતી લાગે છે.

પુસ્તકને અંતે કવિતાઓનું ટૂંકું ટિપ્પણ પણ શ્રી. ઉમાશંકરે લખેલું છે.

આ પુસ્તક સારા કાગળ ઉપર કુમાર કાર્પોલયમાં ડેમી કદમાં છપાયેલું છે. પૃષ્ઠા ઉપર શ્રી. કનુ દેસાઈનું દોરેલું ભાવવાહી સુંદર ચિત્ર પણ છે. આવાં પુસ્તકોમાં અમને એક ખામી દેખાય છે: તે ખામી તે પૃષ્ઠાની કાચી બાંધણી. આખું પૂઠું કપડાનું કરી શકાય તેમ ન હોય તો પોઠે કપડાની પટ્ટી આવે તો પણ સારું. એમ કરવાથી પુસ્તક વૂટી જવાનો સંભવ જતો રહે.

અગે આશા રાખીએ છીએ કે ક્યંતો પુસ્તકાલયો તથા મોટાં ગ્રામ પુસ્તકાલયો આ પુસ્તક ખરીદશે. કવિતારસિકોએ તો આ પુસ્તક ખાસ ખરીદવા જેવું.

શં. સો. પટેલ

૨. જયશ્રી—અનુવાદક: શ્રી. રમણલાલ ગાંધી; પ્રકાશક: એન. એમ. કક્કરની કંપની, ૧૪૦ પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબાઈ-૨; ૧૯૪૧; કાઉન ૧૬ પેજ કદ; પૃષ્ઠ ૨૪૮; રંગીન અને સચિત્ર આલેખાદન સાથે પાકું પૂઠું; મૂલ્ય રૂ. ૩-૦-૦.

શ્રી. શરદચંદ્ર ચટ્ટોપાધ્યાય અને જીજ્ઞા કેટલાક જંગાળી લેખકોના સહકારથી લખાવેલી એક સામાજિક વાર્તાનો આ અનુવાદ છે. આ વાર્તા દ્વારા લેખકોએ, સમાજમાં સંયુક્ત કુટુંબની ભાવનાથી રહેતાં ઘરોમાં, હમેશાં ઊભી થતી નાની મોટી તકરારો કેવી હોય છે અને તેમાં નાના મોટા ભાઈઓ તથા તેમની સ્ત્રીઓ કેવો ભાગ ભજવે છે તે દર્શાવી, તકરારોનો અંત કેવી રીતે અને કેવા ભોગે લાવી શકાય છે તે સમજાવવા સુંદર પ્રયત્ન કર્યો છે. આ વાર્તામાં આવતાં પાત્રોમાં કુટુંબનો વડીલ ભાઈ શિવરતન અને નાના ભાઈની વડુ જયશ્રી એ એ મુખ્ય અને આદર્શ પાત્રો છે. એમાં જયશ્રીનો આદર્શ તો શિવરતનથી પણ વધી

નમ તેવો છે. વાર્તા દરેકે ખાસ વાંચવા જેવી છે. અને તેની સાથે પોતાનાં ઘરેમાં કુટુંબનાં નાનાં-મોટાં તમામને એકઠાં કરી વાંચી સંભળાવવા જેવી પણ છે.

૩. વિવાહિતા—અનુવાદક: શ્રી. રમણલાલ સોની; પ્રકાશક ઉપર પ્રમાણે; ૧૯૪૧; કાઉન ૧૬ પેજ ૬૬; પૃષ્ઠ ૨૫૧; સચિત્ર પાકું પૂકું; મૂલ્ય રૂ. ૩-૦-૦

‘વિવાહિતા’ એ બંગાળી લેખક શ્રી. જતીન્દ્રમોહન બાગચીએ લખેલી અને શ્રી. શરદ્દેવ શર્માએ સંપાદન કરેલી વાર્તાનો અનુવાદ છે. આ વાર્તા વાચકને શરૂઆતથી છેવટ સુધી ‘સેવાધર્મ’ના ક્ષેત્રમાં ઉતારી, સેવા પરમો-ધર્મ: એ સૂત્રને અનુસરવાની સાચી પ્રેરણા આપે છે. વાર્તાની મુખ્ય વસ્તુ આ છે. પણ તેની સાથે આ વાર્તામાં સેવા-ધર્મોએને પણ બોધ આપતી એક બીજી વસ્તુ પણ સંકળાયેલી છે. અને તે લેખકના શબ્દોમાં કહું તો એ છે કે “જે લોકો ધરની ખજાણ સખી શક્તા નથી તે પારકાનું શું કામ કરવાના ?” સેવાધર્મના કર્તવ્યની ધૂનમાં ને ધૂનમાં જે યુવક પોતાના ધરનાની વા પોતાને ચાહનારાંની ખજાણ શકે નથી તેવું કેવું વિપરીત પરિણામ આવે છે તે આ વાર્તા ખાસ બતાવે છે. ‘વિવાહિતા’ એ નામ આ બીજી વાર્તા પરથી રખાયું છે.

૪. વિકાસ—લેખક: શ્રી સુનીલાલ વર્ધમાન શાહ, પ્રકાશક: સૌ. વિજયાજીવન દોશી, નવયુગ પુસ્તક ભંડાર, રાજકોટ, કાશિવાસ; ૧૯૪૧; કાઉન ૧૬ પેજ ૬૬; પૃષ્ઠ ૮+૪૪૨; રંગીન અને સચિત્ર આચ્છાદન સહિત પાકું પૂકું; કિંમત રૂ. ૩-૦-૦

આ એક સામાજિક વાર્તા છે. આ વાર્તાના કર્તા, શ્રી. સુનીલાલ વ. શાહ એક ભણીતા લેખક હોઈને તેઓએ આ પહેલાં સમાજ આગળ ક્રેટલીટ ઐતિહાસિક અને સામાજિક નવલ-કથાઓ રજૂ કરી છે. તેમનું એ સાહિત્ય પણ જનસમાજમાં ખૂબ વંચાય છે. આજે તો શ્રી. શરદ્દેવશાહના, સમાજના અનેક સળગતા પ્રશ્નો ચર્ચાતા સાહિત્ય આગળ, એ ભુલાતા જાય છે એવે દાણે શ્રી. સુનીલાલ શાહ વળી પાછા ઝળકી ઉઠે છે. અને સમાજને ચરણે એક મુંઢ વાર્તા રજૂ કરી, વાચકોને પોતા તરફ આકર્ષે છે.

૬૩ પ્રકરણમાં અને ૪૪૨ પાનાંમાં સમાયેલી આ લાંબી વાર્તા, સમાજના નાના-મોટા અનેક પ્રશ્નો રસમય શૈલીમાં ચર્ચા, તે દ્વારા સમાજને સાચું માર્ગદર્શન કરાવે છે. એમાંના મુખ્ય પ્રશ્ન ઔદ્યોગિકીકરણ વિદ્યાસ શામાં રહેલો છે, તે સમજાવવા આ વાર્તા ખાસ પ્રયત્ન કરે છે. પાશ્ચાત્ય ડેવલપ્મેન્ટના સંસ્કાર પામેલ આજની કંઈ કંઈ યુવતીઓ સમાજ સામે ઔરવાતંત્ર્યનો બળવો ઉઠાવે છે, લગ્નચર્યાનો નાશ કરવા ઇચ્છે છે, સંતતિનો અટકાવ કરવા ચાહે છે, પતિનાથી નિરાળા આર્થિક સુખની વાંચના કરે છે વગેરે વગેરે જે પ્રશ્નો સમાજમાં આજે સળગી બેઠ્યા છે તે પ્રશ્નોનો ઉકેલ આ વાર્તા સચોટ કરી આપે છે. વાર્તા ખૂબ લાંબી છે, પણ વાંચવામાં ખૂબ રસ પડે તેવી છે. ઉચ્ચ ડેવલપ્મેન્ટ પામેલ આજનાં યુવક-યુવતીઓએ આ વાર્તા ખાસ વાંચવા જેવી અને મનન કરવા જેવી છે.

૫. રાજર્ષિ:—અનુવાદક: શ્રી. બચુબાઈ ટાંક્રા; પ્રકાશક: આર. આર. શેઠની કંપની, રેલવેબાગ, પ્રિન્સેસ રીડિટ, મુંબાઈ ૨; ૧૯૪૧; કાઉન ૧૬ પેજ ૬૬; પૃષ્ઠ ૨૩૧ + ૩૨; રંગીન અને સચિત્ર આચ્છાદન સાથે પાકું પૂકું; મૂલ્ય રૂ. ૨-૮-૦.

અંગાળના સુપ્રસિદ્ધ કવિવર શ્રી. રવીન્દ્રનાથ ટાગોરે લખેલી ઐતિહાસિક વાર્તાનો આ અનુવાદ છે. આ વાર્તા, હિંદના અને પશ્ચિમના રાજનીઓને, અહિંસાધર્મનો એક સુંદર બોધપાઠ આપે છે; અને અત્યારે ભૂમિશોભના કારણે હિંસા ચલાવી રહેલા પશ્ચિમના રાજકી-ઓને, અહિંસાને માર્ગે વળવા અને અહિંસાને સંપૂર્ણપણે વળગી રહેવા પ્રયત્ન કરતી હિંદની પ્રજાને, એ સિદ્ધાંત જીવનમાં જરાખર ઉતારવા સાચી પ્રેરણા અને બળ પાંચુ અર્પે છે. ભારત-વર્ષમાં અહિંસાધર્મ આનંદો નથી પણ સૈકાઓ પૂર્વેનો છે, એ આ વાર્તા પૂરવાર કરે છે. ત્રણસો વર્ષ પૂર્વેની આ વાત છે. ત્રિપુરાના મહારાજ ગોવિંદભાણિકચને એક બાલિકા 'આટલુ બધું લોહી શા માટે ?' એ પ્રશ્ન કરે છે. એમાંથી રાગને હિંસા પ્રત્યે ધૂણા ઉત્પન્ન થાય છે. અને અહિંસાનું પ્રત લે છે. એ પ્રતને સંપૂર્ણપણે પોતાના જીવનમાં ઉતારતાં જે સંકટો આવે તે સહી લે છે અને રાજ્ય છોડવાનો પ્રસંગ આવતાં તે પણ છોડી દઈ ફરીથી ધારણ કરે છે. એ ફરીથીમાંથી રાજ સાચું મનુષ્યત્વ મેળવી, પ્રજાના સાચા સેવક બને છે.

વાર્તાની વસ્તુગૂંથણી એટલી સરસ છે કે, તે અહિંસાની સાથે સાથે બીજાં પણ કેટલાંક સ્તરો સમજાવે છે. મોતાનાં મંદિરોમાં અષાતાં બલિદાનો કોણ માગે છે ? હિંદુ-મુસ્લીમ એકમતા એ શું છે ? રાજનું બલિદાન માગતા મંદિરના મહંતને શિષ્ય પોતાનો ભોગ આપી, મહંતમાં કેવું પરિવર્તન કરાવે છે તે વગેરે વિષે આ વાર્તા સારો પ્રકાશ પાડે છે. વાર્તા રાજ-પ્રજા દરેકે વાંચવા અને વંચાવવા જેવી છે. આ વાર્તાની સાથે કવિવર ટાગોરને 'સાહિત્યસ્વામી' તરીકે જાળખાવતો એક ૧૯ પાનાનો લેખ પણ મૂકવામાં આવ્યો છે. તે શ્રી. ટાગોરની સાહિત્યસેવાનો ઠીક પરિચય આપે છે. આ વાર્તા 'આનંદી' નામથી એન. એમ. હક્કરની કું. તરફથી પ્રસિદ્ધ થઈ ચૂકી છે. પ્રકાશકો આ પ્રકારે એક જ વાર્તાનાં જુદાં-જુદાં નામ આપી, સાચી સાહિત્યસેવા તો નથી જ કરતા, એ તેઓ ન જૂને.

અ-દ્રષ્ટા

"૬. માર્ચ" ગામકું (આવૃત્તિ બીજી)—લેખક: શ્રી. બખ્શબાઇ પ્રાણજીવનદાસ મહેતા; પ્રકાશક: નવજીવન પ્રકાશન મંદિર, અમદાવાદ. કાઉન કદનાં પૃષ્ઠ ૧૬+૧૭૬, સાદું પૂઠું, મૂલ્ય રૂ. ૦-૧૦-૦; ૧૯૪૧.

એ વર્ષ પહેલાં આ પુસ્તકની પહેલી આવૃત્તિ પ્રકટ થઈ ત્યારે ગ્રામજીવનને લગતા સાહિત્યમાં તદ્દન જુદી જ ભાત પાડતા પુસ્તક તરીકે એની ગણના થઈ હતી. કારણ કે પુસ્તકમાં ગ્રામજીવન અને એના વિવિધ પ્રશ્નોને લગતી નક્કર દૃષ્ટિકોણ અને શબ્દચિત્રો પ્રાચીનના મગજમાં સોંસરાં ઊતરી જાય તેવી શૈલીએ લેખકે આપ્યાં છે. પુસ્તકની લખાવટ એટલી સરળ અને આકર્ષક છે કે એકાદ રસભરી વાર્તાનું પુસ્તક વાંચતા હોય એવો ખ્યાલ થઈ આવે છે; છતાં તેમાંથી નક્કર માહિતીઓ મળે છે.

આપણાં પુસ્તકાલયોના ચાલકોને આ પુસ્તક બાંધે જ અગ્નિપ્રયુ દશે; કારણ ગયે વર્ષે જ આ પુસ્તક શિષ્ટ વાચન પરીક્ષા માટે એ મુકકર કરાયું હતું અને એનો લાભ અનેકોએ લીધો હતો. ગ્રામસેવામાં રસ ધરાવતા તેમ જ પ્રકાશકના શબ્દોમાં કહીએ તો, દરેક શિક્ષકે અને ખાસ કરીને વર્ધા-યોજનાશિક્ષકે તો આ પુસ્તકનો અભ્યાસ કરી જ નવા જેવો છે.

૭. લોકેમાતા (ભારતની નદીઓ)—(બીજી આવૃત્તિનું પુનર્મુદ્રણ) લેખક: કાકા કાલેલકર, પ્રકાશક ઉપર પ્રમાણે. કાઉન કદનાં પૃષ્ઠ ૮+૧૦૬, સાદું પૂઠું, મૂલ્ય રૂ. ૦-૬-૦.

ઠાકા કામેલકરે આપણી ભાષાના પદકવિ બંને ન હોય, છતાં ગદ્યકવિ તો છે નહીં એમનું કોઈ પણ લખાણ જુઓ-એમાંથી તમને કાવ્યાસ્વાદ મળશે. એમનું 'પ્રવાસવર્ણન' વાંચો કે કોઈ નિર્ગંધ વાંચો અથવા છતર વિષય વાંચો, એ બધામાંથી આપણને કાવ્યાસ્વાદ મળે છે.

આ પુસ્તકમાં ઠાકા સાહેબે ભારતવર્ષની જુદી જુદી નદીઓનું કાવ્યમય દર્શન કરાવ્યું છે-મક્તિબયુ' પૂર્ણ અપ્યુ' છે, જે એના વાચકને ભાવનાતરબોળ બનાવે છે.

જે પણ પુસ્તકાલયમાં આ પુસ્તક ન હોય તેઓ જરૂર વસાવવા તજવીજ કરે.

૮. સદ્બોધિશતકમ્—સંપ્રાદક અને પ્રકાશક ઉપર પ્રમાણે. ૫૪૭ ૩૬૫૨૨૦, બોડ્ પરીતુ' પૂર્ણ, મૂલ્ય ૦-૧૨-૦, ૧૯૪૧.

ઠાકા સાહેબની પ્રાસાદિક વાણીનો ઉપરના પુસ્તકમાં ઉદ્ગ્રેષ્ઠ ક્યો પડી, એવા જ બીજા એક પુસ્તકનો આ પરિચય છે. સંપ્રાદકે ભટ્ટહરિ શતકમાંથી ચૂંટી ચૂંટીને પસંદ કરેલા 'શ્લોકોનું' આ સદ્બોધિશતક તૈયાર કર્યું છે. એમાં ઠાકા સાહેબની પસંદગીનું વિશિષ્ટ ધોરણ ખાસ તરી આવે છે. સૌથી શરૂઆતમાં ખાસ તારવણી કરી મોટે કરવા જેવા સદેલા ૨૭ શ્લોકોનો એક "નક્ષત્રમાલા" આપી છે. વિદ્યાર્થીઓને એ શ્લોકો મોટે કરાવવા જેવા છે. ત્યારપછી બીજા બ્રૂમખામાં સદ્બોધિશતક શરૂ થાય છે. તેમાં મુક્તિસુધા અને મૌક્તિકાન્નલિ આપી છે. સામે જ, એ મુક્તિસુધાના શ્લોકો ઠાકા સાહેબના કહેવા મુજબ, ઘણે સ્થળે કહેવતરૂપ યથ ગયા છે અને મૌક્તિકાન્નલિના શ્લોકો તો એ જાણે મોતીના દાણા જેવા જ છે.

શ્લોકો સમજવા મુશ્કેલ યથ પડે તે માટે તેનો અનુવાદ પણ છેવટના ભાગમાં આપેલ છે. સંસ્કૃત સાહિત્યમાં રસ ધરાવનારાઓને એ ઉપયોગી નીવડવા ઉપરાંત, વિદ્યાર્થીઓને એમના અભ્યાસક્રમમાં ખૂબ મદદરૂપ થાય તેવું આ પુસ્તક છે.

૯. તત્ત્વચિંતન—મૂળલેખક: મહાત્મા જેમ્સ એલન; અનુવાદક: વૈકુંઠલાલ શીખ-તરાય ઠાકોર, પ્રકાશક: શ્રી રામકૃષ્ણ સેવા સમિતિ, અમદાવાદ. કાલેન કલનાં ૫૪૭ ૧૦૪૩૬૬, બોડ્ પરીતુ' પૂર્ણ, મૂલ્ય રૂ. ૧-૦-૦; ૧૯૪૧

અમદાવાદની રામકૃષ્ણ સેવા સમિતિ અવારનવાર ધર્મનીતિપ્રેરક પુસ્તકો અત્ય મૂલ્યે પ્રકટ કરે છે. તદનુસાર આ પુસ્તક પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવ્યું છે. જાણીતા તત્ત્વચિંતક જેમ્સ એલનની વિદેશી તત્ત્વગોમાં ખાસ ગણના છે. તેમણે લખેલ "મિડીટેશન્સ"નું આ ભાષાન્તર છે. એમાં દરરોજના સૂત્ર સરખું તારીખવાર સૂત્ર-ભાષ્ય અપાયેલ છે. દરેક પૃષ્ઠને છેડે આપણા લોકકવિઓની બોધક પંક્તિઓ પણ આપેલી છે. તત્ત્વચિંતન-પ્રેમીઓને આ પુસ્તક ખાસ ગમશે. આ જ લેખકનાં અન્ય પુસ્તકો પણ મુગ્ધરાતી અવતાર પામે એ જાણવું છે. એ માટે ન. જ્વાબી અખ્યાનદંડએ વિચાર એવેલો અને કંઈક તૈયારી કરાવેલી તેવી જાંખી યાદ છે.

સરજ સાહિત્ય સંરચના લાલના દુરડીઓ એ જાગત ઘટનું કરશે તો વાચકજનતાને એ પુસ્તકોના અનુવાદો પણ સુઘળ શરો.

આરા મોંપરાની વખતમાં પાકા પૂંદાના અડીસો જેટલાં પૃષ્ઠના આ પુસ્તકનું મૂલ્ય માત્ર ૦-૧૨-૦ અત્ય જ લખાય.

મણિલાલ પ્ર. વ્યાસ

૧૦. વધારાના નકલો કરે—(કાવદાની સાદી સમજ) યુગદાની ભાષામાં આપનાર-જન્દાવનદાસ શેઠાલાલ ગોંધ બી. દામ; અમદાવાદ. મળવાનું સ્થળ: શ્રી શ્રી વોરા, ગાંધીરામ,

અમદાવાદ અને એન. એમ. ત્રિપાઠી એન્ડ કું. પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબાઈ નં. ૨; કાઉન ૧૬ પેજ ૬૬; કાચું પૂઠું; ૫૫૬ ૮+૮૦; મૂલ્ય રૂ. ૧-૦-૦; ૧૯૪૧

વધારાના નફાના કરનો કાયદો સને ૧૯૪૦ માં લગાઈના સંયોગેને લઈને સરકાર દરફથી અમલમાં મૂકવામાં આવ્યો છે. આ કાયદો ઘણો કઠિન છે અને તેનો વ્યાવહારિક અમલ ગુજરાતી ભાષાએને સમજવો ઘણો ગુચ્છવણીયો છે. બેખેકે સરળ ગુજરાતી ભાષામાં આ કાયદાની મુખ્ય મુખ્ય બાબતોને સમજાવવા પ્રયત્ન કર્યો છે અને પુસ્તકને છેડે 'રિટર્ન ભરવા માટેનાં ફોર્મ', અપીલ કરવા માટેનાં ફોર્મ, અરજી કરવાનાં ફોર્મ વગેરે ગુજરાતી ભાષામાં આપી સમજૂત પણ સખી છે. છેક છેડે સને ૧૯૪૧ નો આ કાયદો અંગેનો વધારાનો કાયદો પણ આપેલો છે. એટલે આ પુસ્તિકા વધારાનો નફાનો કર ભરવાને પાત્ર થતા વેપારીએને ઘણો ઉપયોગી થશે.

વા. ના. અમીન (બી. કોમ)

૧૧. બાળકોના વિવેકાનંદ—મૂળલેખક: શ્રી. સત્યેન્દ્રનાથ મજુમદાર, અનુવાદક: પ્રફુલ્લ પ્રા. ઠાકોર, પ્રકાશક: શ્રી. રામકૃષ્ણ સેવાસમિતિ, અમદાવાદ, પૃ. ૫૦, પૂઠું બડા કાગળનું, કિં. ૦-૧-૦.

બંગાળી ' છેલ્લે દેર વિવેકાનંદ 'નો મૂળરાતી અનુવાદ ભાઈ ઠાકોરે બાળકોને ઉપયોગી થઈ પડે તેવી શૈલીએ કર્યો છે. એમાં સ્વામીશ્રી વિવેકાનંદનું દૂકું રસમય શૈલીમાં લખાયેલું જીવન-વૃત્તાંત છે. પુસ્તકપ્રકાશનમાં શ્રી. માધુભાઈ સી. કવીશ્વર, ઉત્તમરામ ઠાકર, ધી અમદાવાદ પિપ્પલ્સ કો. એન્ડ લિ. અને એક ગૃહસ્થ એમ ચાર સજ્જનોએ ફાળો આપી પુસ્તકપ્રચારના કામમાં સારી મદદ કરી છે.

આ પુસ્તક ગુજરાતી બાલમંદિરને ૦-૧-૬ ની પોસ્ટનો ટિકિટો મોકલી આપનારને મોકલી અપાય છે.

છત્રધુકો પત્રવ્યવહાર કરી પુસ્તકપ્રાપ્તિ માટે જરૂર પ્રયત્ન કરે.

આમ આવાં સારાં બાલજોગ્ય પુસ્તકો માટે ધનસંપન્ન ધનિયો હાથ લગાવે તો શિષ્ટ સાહિત્યનો સારો પ્રચાર થાય. આવી વિશિષ્ટ પ્રવૃત્તિ માટે આ પ્રકાશન સંસ્થા ધન્યવાદને પાત્ર છે.

‘ દ્રષ્ટા ’

૧૨. Constructive Programme—by M. K. Gandhi—રચનાત્મક કાર્યક્રમ સંબંધી મહાત્માજીએ લખેલું આ છેલ્લું પુસ્તક છે. આમાં જાહેર કરેલાં વિવિધ રચનાત્મક કામો સંબંધી ખૂબ માહિતી આપણને મળે છે; તેમજ મજૂરો, વિદ્યાર્થીઓ અને ખેડૂત-સંઘો માટે પોતાની વિચારશ્રેણી રચી કરી છે. સૌ કોઈ વાંચી જાય અને બને તેટલો અમલ કરે. આનું ગુજરાતી ભાષાંતર માત્ર બે આ. ના. કિંમતે “ રચનાત્મક કાર્યક્રમ ” એ નામથી ઉપરની સંસ્થાએ પ્રસિદ્ધ કર્યું છે.

ચુંનીલાલ પુ. શાહ

નવજીવન પ્રકાશન મંદિર-અમદાવાદનાં પુસ્તકો.

૧ દેશી રાજ્યોનો પ્રશ્ન—લેખક: ગાંધીજી; મૂલ્ય રૂ. ૧-૮-૦

૨ લોકમાતા—(નવી આવૃત્તિ) લેખક: શ્રી. કાકા કામેલકર, મૂલ્ય ૦-૬-૦

૩ સદ્બોધશક્તિ—સંપાદક: ઉપર પ્રમાણે, મૂલ્ય ૦-૧૨-૦

૪ માર્ગ ગામડું—(નવી આવૃત્તિ) લેખક: શ્રી. બખ્તમાઇ મહેતા, મૂલ્ય ૦-૧૦-૦

૫ ટોલ્સ્ટોય અને શિક્ષણ—લેખક: શ્રી. પાંકુરંગ વિઠ્ઠલ વળામે; મૂલ્ય ૦-૮-૦

૬ સયાની કન્યાસે (હિંદી)—લેખક: શ્રી. મહાદેવ દેસાઈ, અને શ્રી. તરકરિ . પરીખ; મૂલ્ય ૦-૮-૦

૭ રચનાત્મક કાર્યક્રમ—લેખક: ગાંધીજી, મૂલ્ય ૦-૨-૦

૮ Constructive Programme—લેખક: ઉપર પ્રમાણે; મૂલ્ય ૦-૪-૦

૯ Economics of Khadi—લેખક: ગાંધીજી; મૂલ્ય ૪-૦-૦

એન. એમ ઠક્કરની કંપની-મુંબઈનાં પુસ્તકો

૧૦ શરદાવંદના—સંપાદક: શ્રી. રમણલાલ પી. સોની, મૂલ્ય ૨-૮-૦

૧૧ નગરલક્ષ્મી—અનુ: ઉપર પ્રમાણે. મૂલ્ય ૨-૮-૦

શ્રી રામકૃષ્ણ સેવા સમિતિ-અમદાવાદનાં પુસ્તકો

૧૨ શ્રી ગિરીશચંદ્ર—મૂળલેખક: અવિનાશચંદ્ર ગંગોપાધ્યાય; અનુવાદક: શ્રી. રત્નેશ્વર ભવાનીશંકર વકીલ; મૂલ્ય લખ્યું નથી.

૧૩ બાળકોના વિવેકાનંદ—મૂળલેખક: શ્રી સત્યેન્દ્રનાથ મજુમદાર; અનુ: પ્રફુલ્લ પા. હાકોર; મૂલ્ય લખ્યું નથી.

૧૪ તત્ત્વચિંતન—મૂળલેખક: જનક ચંદ્ર; અનુ: ચૈત્રકલાલ શ્રીપતરાય હાકોર; મૂલ્ય રૂ. ૧-૪-૦

૧૫ નવાં વિવેચનો—લેખક: શ્રી. નવજીરામ જગન્નાથ ત્રિવેદી; પ્રકાશક: મૂળરે મંથરેન કાર્યાલય, અમદાવાદ; મૂલ્ય રૂ. ૨-૪-૦

૧૬ વિવેચનો—લેખક: શ્રી. મોદનલાલ પાર્વતીશંકર દવે; મુગાન્તર કાર્યાલય; ગોપીપુરા, સુરત; મૂલ્ય રૂ. ૧-૮-૦

૧૭ હાસ્યાંકુર—લેખક: શ્રી. હરિપ્રસાદ વ્યાસ; પ્રકાશક: અચિંતિ કાર્યાલય, જાગંપીકર, સુરત. મૂલ્ય ૦-૧૦-૦

૧૮ વ્યાયામ જ્ઞાનકોષ—(ખંડ પહેલો) સંપાદક: શ્રી. દત્તાત્રય ચિંતામણ મુજુમદાર; પ્રકાશક: વ્યાયામ કાર્યાલય, ગરોદરા. મૂલ્ય રૂ. ૭-૦-૦

૧૯ ગુજરાતી સાહિત્યસભા—અમદાવાદની કાર્યાલયી ૧૯૪૦-૪૧ ની કાર્યવાહી, મૂલ્ય ૧-૮-૦

વૌદ્ધ

વ૦ રા૦ પુસ્તકાલય મંડળ

વિજયપુર મહાલ માટે ગ્રામપંચાયત મદદ:—પુસ્તકાલયની તપાસણી અર્થે રા. મહેસાણા પ્રાંત. પ્રચારકનું તા. ૧૦-૧૧-૪૧ ના રોજ જત્રાલ ગામે જવાનું થયું. તે વખતે મે. મહાલ વહિવટદાર સાહેબનો મુકામ પણ તે જ ગામે હતો. તે તકનો લાભ લઈને પ્રચારકે તેઓશ્રીની મુલાકાત લઈ મહાલનાં પુસ્તકાલયોને ગ્રામપંચાયત મેળવવામાં પડતી મુશ્કેલીનો ખ્યાલ આપી તે સંબંધમાં યોગ્ય તે કરવા કૃત્રિમિનિર્મીત કરી. તે પરથી રા. રા. વહિવટદાર સાહેબે મહાલનાં જે ગામોનાં પુસ્તકાલયોને ગ્રામ પંચાયત મદદ ન મળી હોય તે: ગામોની પંચાયતોને ખાસ સૂચના આપવાનું આજ્ઞાસન આપ્યું છે, તથા તેવાં ગામોનાં નામ આપવાનું પ્રચારકને જણાવ્યું છે. તેા વિજયપુર મહાલનાં જે ગ્રામ પુસ્તકાલયોએ, ગ્રામ પંચાયત મદદ ન મળી હોય તેમના મંત્રીને તે ખાબતમાં મે. મહાલ વહિવટદાર સાહેબ તરફ લેખી માગણી મોકલી આપવાની ભલામણ કરીએ છીએ.

પુસ્તકાલયપર્વણીદિન:—ચાલુ સાલનો પર્વણીઉત્સવ ચાલુ માસની ૨૧ મી તારીખ ને શુરવાર આવે છે. તે સાત્રાનુબાદ ઉજવવાનું ને તેના અહેવાલ બંધુ તેમજ પ્રસિદ્ધિ અર્થે રાજ્ય પુ. મંડળ તરફ મોકલી આપવાની ઉત્સાહી મંત્રી બાંધ્યોને, આગ્રહભરી ભલામણ છે.

પ્રમાણપત્ર માટેની પરીક્ષા:—આ પરીક્ષા માટે ગહેર કસોયલી તારીખે જ ચાને તા. ૮-૨-૪૨ ના રોજ રાષ્ટ્રબાપા હિંદી ની પરીક્ષા પછી રૂબાંઈ હોય તેમાં કેટલાક આ પરીક્ષા માટેના ઉમેદવારો પણ બેસવાના છે તેથી, તેમ જ સ્વતંત્ર તૈયારીએ પરીક્ષાનો લાભ લેવા પછાત, ઉમેદવારોને તૈયારીતી નહ આપવા ખાતર, પ્રમાણપત્ર માટેની પરીક્ષા તા. ૭-૩-૪૨ ના રોજ લેવાનું રાખ્યું છે.

તૈયાર થઈ ગયું છે:—સ્વ. શ્રી. મે. ન. અમીન અંચામણાના પ્રથમ પુણ્ય તરીકે પ્રસિદ્ધ કરવા હરેનું 'સ્વર્ગોર્ન દોહન' નામનું પુસ્તક તૈયાર થઈ ગયું હોય તા. ૧-૨-૪૨ ને રોજ આવતી સ્વર્ગસ્થતી પુણ્યતિથિએ બહાર પડશે. એના આલોક ન નોંધાયા હોય તેમને તેમ જલદી કરી દેવાની ભલામણ કરીએ છીએ.

પુસ્તકાલયોને મળેલી મદદ

- સા. પુ. રાંમપુર (તા. પેટલાદ) ને ૫) શા. પુસ્તકોત્તમદાસ દારદંબાઈ તરફથી.
- સા. પુ. શિહોરા (તા. આતરસુખા) ને ૨) જિતપુરાનો શેઠ કાન્તિલાલ અંબાલાલ તથા રા. મહારાજાસીતારામ તરફથી.
- સા. પુ. કંઠ (તા. કેડી) ને ૧૧) ત્રિવેદી રામચંદર મહારાજ તરફથી.

સા. પુ. વીરજી (તા. કરજી)ને ૧૨) સા. રતિલાલ મનસુખ, ૧૧) સા. પાના-ચંદ લાલચંદ તરફથી.

રાજ્ય ખાતર

—અમદાવાદ પુસ્તકાલય મંડળની એક સભાગ્રીમતી સરલાદેવી સારાભાઈના પ્રમુખપદે મળી હતી: તેમાં મુંબઈ સરકારે મંજૂર કરેલી પુસ્તકાલય સ્થાપવાને લગતી યોજના સમગ્ર-વવામાં આવી હતી.

—મુંબઈની શ્રી પાર્વતીબાઈ હિંદુ લાયબ્રેરીમાં ૧૯૪૧ ના જાન્યુઆરીથી ડિસેમ્બર આખર સુધીમાં ગુજરાતી પુસ્તકો ૨૧૨૪૯, અંગ્રેજી ૫૮૨ અને હિંદી ૬૫૪ મળી કુલ ૨૨૪૮૫ પુસ્તકો વંચાયાં છે.

વર્ષ દરમિયાન ૪૨૩ સભ્યોથી વધીને કુલ ૩૦૪૪ સભ્યસંખ્યા થઈ છે.

પુસ્તકાલયોની તપાસણી

પગારદાર પ્રાંત તેમ જ માનદ મહાલ પ્રચારકોએ નીચેનાં સ્થળોની મુલાકાત લઈ ત્યાંની પુસ્તકાલય વા લાયનાલયની સરેરાશ તપાસી છે, અને દફતરી કામની અવ્યવસ્થા દૂર કરી છે તેમ જ પુસ્તકોના વર્ગીકરણ વગેરેની કામગીરી બગલવી તત્સંબંધી જરૂરી સૂચના-સમજૂત આપી છે. તથા પુસ્તકાલય વિનાનાં શાળાવાળાં ગામોએ પુસ્તકાલય ખોલવા સંબંધી પ્રચારકાર્ય કપું છે:—

૧. વડોદરા-નવસારી પ્રાંત પ્રચારક સા. છગનલાલ મથુરલાલ પ્રેલ માહે ડિસેમ્બરમાં શિનાર મહાલનાં (૧) માંડવા, (૨) સાઢળી, (૩) મીઠોળ, (૪) મોટા ફોફળીઆ, (૫) કણ્વેઠા, (૬) અંબાલી, (૭) ઝાંઝડ, (૮) બીથલી, (૯) દરિયાપુરા, (૧૦) વરખડ, (૧૧) બરકાલ, (૧૨) મોથેયા; કરજી તાલુકાનાં (૧૩) દેરોલી, (૧૪) કતેપુર, (૧૫) સામરા, (૧૬) રોપા, (૧૭) માલસર (મંથપાલ નહિ મળ્યાથી ખાલી ફેરો.)

૨. મહેસાણા-અમરેલી પ્રાંત પ્રચારક સા. લાલશંકર ટી. ઠાંકર માહે ડિસેમ્બરમાં કલોલ મહાલનાં (૧) ખોરજ, (૨) કોહા, (૩) નારદીપુર, (૪) મોખાસણ, (૫) ડોંચુયા, (૬) પાનસર, (૭) વડાવસ્વામી (૮) ઇસંડ, (૯) જોખા, (૧૦) રાંધેળ, (૧૧) સોનીપુરા (વા.) (૧૨) રૂપાલ, (૧૩) સરદવ, (૧૪) આદરજ મોટી, (૧૫) ટીંટાણ, (૧૬) શેરીસા, (૧૭) પદસાણા, (૧૮) ધાનજ, (૧૯) જસપુર, (૨૦) વડસર, (૨૧) લાજપુર, (વા.) (૨૨) કારોલી, (વા.) (૨૩) સાંતેજ, (૨૪) રતનપુર, (૨૫) રાંચરાડ, (૨૬) ઠાલવડા, (૨૭) વાવોલ, (૨૮) કુંડાસણ; મહેસાણા મહાલનાં (૨૯) કુકેસ, (વા.) (૩૦) શોભાસણ (વા.) (૩૧) મેવડ, (૩૨) જગુદણ.

૩. ચાણસ્મા મહાલ પુ. મં. ના માનદ મંત્રી સા. નાનજીલાલ જે. પટેલ માહે નવેમ્બરમાં—(૧) છમીજા, (૨) ભાટસર.

તપાસણી દરમ્યાન પ્રચારકોએ જે જે ખામીઓ દર્શાવી હોય તે તે વેળાસર સુધારી લેવા તથા જે સૂચના-સમજૂત આપી હોય તેનો યોગ્ય રીતે અમલ કરવા જે તે મંત્રી ખામીઓને ખાસ બચાવજી.

ના. નં. ચોકસી
સહમંત્રી, વ. સા. પુ. મંડળ

માસિકો મહ્યા તારીખ

નામ	પુસ્તક	અંક	માસ	તારીખ
કિશોર	૬	૯-૧૦	સપ્ટે. ઑક્ટો.	૧-૧-૪૨
કુમાર	૧૮	૧૨	ડિસેમ્બર	૨૪-૧૨-૪૧
ખેતીવાડીવિજ્ઞાન	૩૦	૫	જાન્યુઆરી	૨-૧-૪૨
ગુણસુન્દરી	૩૫	૧	જાન્યુઆરી	૧-૧-૪૨
આમજીવન	૧૨	૬	જાન્યુઆરી	૧-૧-૪૨
ધરણાળા	૨	૫	ડિસેમ્બર	૧૧-૧૨-૪૨
ચરોતર	૧૨	૧	ડિસેમ્બર	૧૬-૧૨-૪૧
ચિત્રમય જગત	૨૭	૧૧	જાન્યુઆરી	૫-૧-૪૨
નવચેતન	૩૮	૪	જાન્યુઆરી	૧-૧-૪૨
નવચેતના	૬	૯	ડિસેમ્બર	૨૪-૧૨-૪૧
પાદીદાર	૧૯	૩	પૌષ	૨૬-૧૨-૪૧
પ્રસ્થાન	૧૭	૨	માગશર	૯-૧-૪૨
બાલજગત	૪	૧	જાન્યુઆરી	૧-૧-૪૨
બાલજીવન	૨૨	૮	જાન્યુઆરી	૮-૧-૪૨
બાલમિત્ર	૨૧	૬	જાન્યુઆરી	૨-૧-૪૨
બાલસખા	૫	૮	જાન્યુઆરી	૨-૧-૪૨
બાળક	૨૦	૧	જાન્યુઆરી	૧-૧-૪૨
બુદ્ધિપ્રકાશ ત્રિમાસિક	૮૮	૪	ઑક્ટો.-ડિસેમ્બર	૨૬-૧૨-૪૧
યુવક	૧૧	૧૨	ડિસેમ્બર	૧૦-૧૨-૪૧
રેખા	૩	૬	જાન્યુઆરી	૧-૧-૪૨
વૈદ્યકદ્વયતરુ	૪૬	૧૨	ડિસેમ્બર	૧૦-૧૨-૪૧
વ્યાયામ	૨૭	૩	ડિસેમ્બર	૧૫-૧૨-૪૧
ચારદા	૩૬	૩	ડિસેમ્બર	૧૬-૧૨-૪૧
શિક્ષણ અને સાહિત્ય	૩	૪	જાન્યુઆરી	૧-૧-૪૨
સુવાસ	૪	૮	ડિસેમ્બર	૧૨-૧૨-૪૧
સૌરાષ્ટ્રશિક્ષક	૧૫	૨	નવે. ડિસે. જાન્યુ.	૧૦-૧-૪૨
સ્ત્રીબોધ	૮૬	૧	જાન્યુઆરી	૩-૧-૪૨
રક્ષાહિટવીર	૧૧	૧૨	ડિસેમ્બર	૧૫-૧૨-૪૧

જાહેરાત નં. ૨ સન ૧૯૪૧-૪૨

મહાલ અને પ્રાંતમંડળોને મળનારી ફાળવણી બાબત

“પુસ્તકાલય” માસિકના મે સન ૧૯૩૮ ના અંકમાં પૃષ્ઠ ૩૧૪ ઉપર પ્રસિદ્ધ થયેલી જાહેરાત નં. ૨ પ્રમાણે, રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળ તરફથી મહાલ અને પ્રાંતમંડળો, ચાલુ સાથે મળનારી ફાળવણીની રકમ, જે તે પ્રાંતનાં પ્રાંતમંડળો તરફ, જન્યુઆરી '૪૨ આખર સુધીમાં મોકલી આપવામાં આવશે. મહાલમંડળોએ પોતાની ફાળવણી મેળવવા સાર પોતપોતાનાં પ્રાંતમંડળો તરફ ગત વર્ષના અહેવાલ-હિસાબ મોકલી તેની સાથે ફાળવણીની માગણી કરવી. અને તે પછી પ્રાંતમંડળોએ જે તે મહાલમંડળોને તેમની ફાળવણી, એપ્રિલ '૪૨ આખર સુધીમાં મોકલાવી આપવા તજવીજ કરવી.

જે તે મહાલનાં પુસ્તકાલયો તરફથી લવાજમની આવેલી રકમ અને તે ઉપરથી મંડળના બંધારણ પ્રમાણે પ્રાંત અને મહાલ મંડળોને મળનારી ફાળવણીની રકમ નીચે પ્રમાણે છે:—

મહાલવાર લવાજમની આવેલી રકમ		ફાળવણીની મળનારી રકમ	મહાલવાર લવાજમની આવેલી રકમ		ફાળવણીની મળનારી રકમ
વડોદરા પ્રાંત			અમરેલી પ્રાંત		
૧ કરજળ	૬૨-૦-૦	૫૧-૧૨-૦	૫ ચાણુરમા	૧૫-૦-૦	૩૧-૬-૦
૨ ડભોઇ	૪૬-૦-૦	૨૫-૧૪-૦	૬ હડેગામ	૩૨-૦-૦	૧૮-૦-૦
૩ તિલકવાડા	૮-૦-૦	૪-૮-૦	૭ પાટણ	૫૭-૦-૦	૩૨-૧૦-૦
૪ જાદરા	૭૪-૦-૦	૪૧-૧૦-૦	૮ મહેસાણા	૭૦-૦-૦	૩૬-૬-૦
૫ પેટલાદ	૧૫૧-૦-૦	૮૪-૧૫-૦	૯ વિગપુર	૭૭-૦-૦	૪૩-૫-૦
૬ બાદરણ	૫૩-૦-૦	૨૮-૧૩-૦	૧૦ વિસનગર	૫૨-૦-૦	૨૬-૪-૦
૭ વડોદરા	૭૦-૦-૦	૩૬-૬-૦	૧૧ સિદ્ધપુર	૭૨-૦-૦	૪૦-૮-૦
૮ વાધોડીઆ	૨૬-૦-૦	૧૬-૫-૦	૧૨ હારીજ	૬-૦-૦	૩-૬-૦
૯ શિનોર	૫૪-૦-૦	૩૦-૬-૦		૧૧૬-૦-૦	૩૪૮-૩-૦
૧૦ સંખેડા	૬૦-૦-૦	૩૩-૧૨-૦			
૧૧ સાવત્રી	૪૪-૦-૦	૨૪-૧૨-૦			
	૬૮૧-૦-૦	૩૮૩-૧-૦			
મહેસાણા પ્રાંત			અમરેલી પ્રાંત		
૧ આતરસુખા	૧૪-૦-૦	૭-૧૪-૦	૧ અમરેલી	૬૬-૦-૦	૩૭-૧-૦
૨ કડી	૫૬-૦-૦	૩૧-૮-૦	૨ ડોડીનાર	૨૩-૦-૦	૧૨-૧૫-૦
૩ ક્ષેત્ર	૫૮-૦-૦	૩૨-૧૦-૦	૩ ખાંખા	૮-૦-૦	૪-૮-૦
૪ ખેરાળ	૫૬-૦-૦	૩૩-૩-૦	૪ દામનગર	૨૪-૦-૦	૧૩-૮-૦
			૫ ધારી	૨૫-૦-૦	૧૪-૧-૦
			૬ શ્રીમકદા	૧-૦-૦	૦-૬-૦
			૭ રતનપુર	૬-૦-૦	૩-૬-૦
				૧૫૩-૦-૦	૮૬-૦-૦

ઓખામંડળ પ્રાંત

૧ ઓખામંડળ ૩૦-૦-૦ ૧૬-૧૪-૦

૩૦ ૦-૦ ૧૬-૧૪-૦

નવસારી પ્રાંત

૧ કામરેજ ૪૮-૦-૦ ૨૭-૦-૦

૨ ગણદેવી ૩૯-૦-૦ ૨૧-૧૫-૦

૩ નવસારી ૬૪-૦-૦ ૨૬-૦-૦

૪ મહેસાણા ૩૨-૦-૦ ૧૮-૦-૦

૫ મહુવા ૨૬-૦-૦ ૧૪-૧૦-૦

૬ માંગરોળ ૨૮-૦-૦ ૧૫-૧૨-૦

૭ વ્યારા ૧૮-૦-૦ ૧૦-૨-૦

૮ સોનગઢ ૫-૦-૦ ૨-૧૩-૦

૨૬-૦-૦-૦ ૧૪૬-૪-૦

કુલ : પાંચે પ્રાંતો

પ્રાંતનું નામ	લવાજમની આવેલી કુલ રકમ	રાજ્યમંડળના ફાળે જતી રકમ	પ્રાંતમંડળના ફાળે જતી રકમ	મહાલમંડળના ફાળે જતી રકમ
૧ વડોદરા પ્રાંત	૬૮૧-૦-૦	૧૭૦-૪-૦	૧૨૭-૧૧-૦	૩૮૩-૧-૦
૨ મહેસાણા પ્રાંત	૬૧૬-૦-૦	૧૫૪-૧૨-૦	૧૧૬-૧-૦	૩૪૮-૩-૦
૩ અમરેલી પ્રાંત	૧૫૩-૦-૦	૩૮-૪-૦	૨૮-૧૧-૦	૮૬-૧-૦
૪ ઓખામંડળ પ્રાંત	૩૦-૦-૦	૭-૮-૦	૫-૧૦-૦	૧૬-૧૪-૦
૫ નવસારી પ્રાંત	૨૬૦-૦-૦	૬૫-૦-૦	૪૮-૨૨-૦	૧૪૬-૪-૦
	૧૭૪૩-૦-૦	૪૩૫-૧૨-૦	૩૨૬-૧૩-૦	૯૮૦-૭-૦

મણિલાલ મ., કાશીવાળા
રામભાઈ કા. પટેલ

મંત્રીઓ

પ. રા. પુ. મંડળ

પુસ્તકાલય સ. સ. મંડળ લિ.

જાહેરાત નં. ૧

પરદેશનાં પત્રો-માસિકોનું લવાજમ મંડળ મારફતે ભરાયા બાદ

મંડળની જવાબદારી કેટલી રહેશે તે બાબત

પરદેશનાં પત્રો-માસિકોનું લવાજમ-મંડળ મારફતે ભરાયા બાદ ગ્રાહકો તરફથી કોઈ

કોઈ વખતે ફરિયાદ આવે છે કે કોઈ કોઈ પત્રો-માસિકો અનિયમિત મળે છે. આ બાબતે જાણવું જોઈએ કે કોઈ કોઈ પત્રો-માસિકો અનિયમિત મળે છે. આ બાબતે જાણવું જોઈએ કે કોઈ કોઈ પત્રો-માસિકો અનિયમિત મળે છે.

તા. ૧૧-૧૧-૪૧ થી હરાવવામાં આવ્યું છે કે આવી ફરિયાદના પ્રસંગે જરૂરી પત્રવ્યવહાર મંડળે પોતાના એજન્ટ સાથે કરવો અને જે તે પત્ર-માસિકને તે નિયમિત શરૂ થાય તેમ લખવું.

આ સિવાય લવાજમ ભરાયા બાદ મંડળની કંઈ વિશેષ જવાબદારી રહેશે નહિ. તે સામતા વળગતા સર્વને આથી જાહેર કરવામાં આવે છે.

વડોદરા,

તા. ૩૧-૧૨-૪૧

વા. ના. અમીન

મંત્રી, પુસ્તકાલય સ. સ. મંડળ લિ.

પર્વણીઉત્સવ

એક પત્ર

ભાઈશ્રી.....

વડોદરા રાજ્યની પુસ્તકાલય સંસ્થાઓ દરસાલ વસંતપર્વમાંએ પુસ્તકાલયપર્વણી-
દિન ઉગ્ગે એવો શિરસ્તો, વડોદરા રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળે, આજ દશ વર્ષથી પાડ્યો છે.
એના હેતુ, કાર્યપ્રણાલિ અને પરિણામ વિષે તમે જાણવાની ઇચ્છા ધરાવો, એ સ્વાભાવિક છે.
એ સંબંધમાં જણાવવાનું કે—

હેતુ

પ્રગ્નકૃત્યાણુની શુભ ભાવનાથી, શ્રીમંત સરકારે શરૂ કરેલી અને ઉદારતાથી પોષેલી
પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિના ક્ષણસ્વરૂપ સ્થાનિક પુસ્તકાલય સંસ્થા પ્રતિ જનતાને આકર્ષવી, એ
લોકભદ્ર પ્રવૃત્તિની ઉપયોગિતા જનહૃદયમાં ઠસાવી સ્થાનિક સંસ્થાને પોષવાની પોતાની ફરજ
છે એવી લાગણી જન્માવવી, પુસ્તકાલયનાં સાહિત્ય ને સાધનોનો ખ્યાલ આપી તેમનો લાભ
લેવાની પ્રેરણા જાગ્રત કરવી, સ્થાનિક સંસ્થાની વ્યવસ્થા, વહીવટ ને જરૂરિયાત ઉપરાંત તેના
આવકઁજવકના હિસાબનો ખ્યાલ જાહેરને આપવો, અને શક્ય હોય તો નિભાવખર્ચ માટે
આર્થિક મદદ મેળવવી, આખાલવૃદ્ધ બહેલ વસ્તીના વાચનરસ સંકોરવા સાર વાચનશ્રવણ
ને વાર્તાકથનના કાર્યક્રમ ગોઠવવા, ને એમ કરીને લોકભદ્ર પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિનો સદૃશ
થેર થેર પહોંચાડવો એ આ પર્વણીદિનનો હેતુ છે. અને—

કાર્યપ્રણાલિ

(૧) પુસ્તકાલયની અંદર બહારની સર્વોચ્ચ સહાય ને શયુગાર, (૨) પ્રવૃત્તિપોષક
સૂત્રો અને ગીતોને લલકારતી પ્રભાતફેરીઓ દ્વારા પર્વણીદિનના કાર્યક્રમની જાહેરાત (૩)
પુસ્તકો, સામયિકો, ચિત્રપોથીઓ, રમતગમતનાં સાધનોનાં પ્રદર્શન ગોઠવવાં, (૪) વાર્તાકથન
તેમ જ વાચનશ્રવણના વર્ગો યોજવા, (૫) વાચનસામગ્રી અને વાચકોનો સુમેળ સાધી
આપવો, (૬) વાચનપ્રચાર વધારવાની વિવિધ યોજનાઓ વિચારીને તેનો અમલ કરવા
માટે પ્રયત્ન કરવો, (૭) વ્યાખ્યાન, હરિકીર્તન, ભજનમંડળી, જાદુઈ જ્ઞાનસ, સંવાદ,
ગરબા વ્યાયામ પ્રયોગ છત્યાદિના રંજનીય કાર્યક્રમો શક્યતા પ્રમાણે ગોઠવવા, (૮) ગ્રામ-
વાચક મંડળની શુભ શરૂઆત કરી તેના સભાસદો નોંધવા, (૯) દરમિયાનો ને દુર્બિનો દોષ
તો તેનો તેમ જ ઘરમાં બેસી રમવાની રમતગમતોનાં સાધનોનો લાભ નાનાંમોટાંને આપવો,
(૧૦) ખાલત્રયસેવકો દ્વારા ગામનાં બહેનકાં સ્ત્રીવર્ગ તેમ જ વૃદ્ધવર્ગને વાચનસાહિત્ય
પૂરું પાડવાની યોજના નક્કી કરવી એ વગેરે પર્વણીઉત્સવની કાર્યપ્રણાલિ છે.

પરિણામ

આ કાર્યપ્રણાલિ પૈકી શક્ય તેટલાનો અમલ વર્ષમાં એક વાર ધટતી તૈયારીપૂર્વક
કરવાથી—(૧) સ્થાનિક પુસ્તકાલય સંસ્થા પ્રતિ ગ્રામજનતાનું લક્ષ દોરાય છે, તેને માટે
તેમનો મમત્વભાવ જંધાય છે, તેને પોષવાની પોતાની ફરજ છે એમ તેઓ માનવા લાગે છે,
લોકભદ્ર મેળવવાની મુશ્કેલી ઓછી થતી જાય છે. (૨) પુસ્તકાલયનું પુસ્તક
વપસાય વિના પડી ન રહેતાં તેનો સફળપ્રયોગ થવા માટે છે, લોકોની જ્ઞાનશ્રુત્ય
૨૪-૨]

ઉધડે છે ને પરિણામે તેમના સંસ્કાર પોષાય છે. (૩) દિવાળીના દહાડામાં જેમ ધરના ખૂણખાંચાની સાદસૂરી થઈ ધરઆંગણું ઉજળું ફટાકે અને છે, તેમ પર્વણીદિન નિમિત્તે સરસ્વતીમંદિરની ખૂણેખાંચેથી સાદસૂરી થઈ પુસ્તકધનને સાચવવાની, શોભાવવા ને તેનો સદુપયોગ કરાવવાની ગ્રંથપાલની પવિત્ર ફરજને અદા થવાની ખાસ તક મળે છે; (૪) પર્વણીદિને ગોઠવાતી જાહેર સભાઓમાં સંસ્થાનો વાર્ષિક અહેવાલ હિસાબ રજૂ કરી દેવાનું રાખ્યાથી સંસ્થા પ્રત્યે લોકોનો વિશ્વાસ બંધાય છે ને સંસ્થાની ઉન્નતિ અને પ્રગતિ માટે સહવિચારણા કરવાનો સુયોગ સાંપડે છે, ને આમંત્રિત વક્તા કે વ્યાખ્યાનકાર, ભજનિક કે ઉપદેશક પાસેથી પ્રેરણાનું લાઘુ મેળવી શકાય છે. (૫) વાચનપ્રચાર વધારવા માટેની નિરીક્ષકો અને અધિકારીઓની ટોક્ષણી ને સૂચનાની અમલબજબણી માટે સુંદર તક મળી શકે છે; પર્વણીદિન નાનાંમોટાં સર્વ ભણેલાંઓને તેમની લાયકાત પ્રમાણેનાં પુસ્તકો નિયમ પ્રમાણે આપવાની વ્યવસ્થા રાખવાથી આ કાર્ય સહેલાઈથી થઈ શકે છે ને પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિનો આમજનતાનો વાચનરસ જીવવાનો આશય ફલિભૂત થવાની આશા બંધાય છે.

વડોદરા રાજ્યની અનેક પુસ્તકાલય સંસ્થાઓ હરસાત્ર આ પર્વણીદિન ઉત્સાહથી ઊજવે છે. બધી જ સંસ્થાઓ તેમ કરતી થાય એ ખાસ ઇચ્છવા યોગ્ય છે.

એટલે આ સાક્ષ્યો પર્વણીદિન ચાલુ જન્યુઆરી માસની ૨૧ મી તારીખ ને શુરવારે આવે છે, તે ધ્યાનમાં રાખી તમારે ત્યાં તે જરૂર ઉજવાય તેવો પ્રયત્ન આજથી જ કરવા માંડજો, ને જેવી રીતે ઉજવાયો તેનો અહેવાલ જાણુ તેમ જ પ્રસિદ્ધિ અર્થે આ તરફ આવવા દેશો. એજ,

વડોદરા,
તા. ૮-૧-૪૨ }

ના. નં. ચૌકસી
સહમંત્રી, વ. રા. પુ. મંડળ

પુસ્તકાલય સ. સ. મંડળ સિ.

જાહેરાત નં. ૨

મંડળ તરફ આવતી શેરની માગણીઓને પહોંચી વળવા બાબત

વડોદરા રાજ્યનાં પુસ્તકાલયોના મંત્રી લાઇઓને આથી જણાવવામાં આવે છે કે મંડળના શેરોની માગણીઓ હાલ વધુ પ્રમાણમાં મંડળ તરફ આવે છે, અને રાજ્યનાં ઘણાં પુસ્તકાલયો હજી સભાસદ થયા સિવાયનાં બાકી છે. જેમ અને તેમ વધુ પુસ્તકાલયો મંડળનાં સભાસદ અને અને તેમના તરફની શેરની માગણીઓને પહોંચી વળાય એ હેતુથી તા. ૨૧-૧૨-૪૧ નારોજની બેઠકમાં મંડળના વ્યવસ્થાપક મંડળે ઠરાવ્યું છે કે આવતી વાર્ષિક સામાન્ય સભા મળતા સુધી જૂના ચાલુ સભાસદોને નવા શેર આપવાનું બંધ રાખવું અને નવા સભાસદ થનાર કોઈ પણ પુસ્તકાલયને યા વ્યક્તિને એક કરતાં વધુ શેર મંજૂર કરી આપવા નહિ. ચાલુ વર્ષનો અનુભવ જોયા બાદ આ બાબત ઉપર ફરીથી વિચાર કરવામાં આવશે.

રાજ્યનાં જે પુસ્તકાલયો હજી મંડળનાં સભાસદ ન થયાં હોય તેમણે આ તકનો લાભ લઈ એકેક શેર ખરીદી લેવા વિનંતિ કરવામાં આવે છે.

વડોદરા,
તા. ૩૧-૧૨-૪૧ }

વા. ના. અંબેદકર
મંત્રી, પુ. સ. સ. મંડળ સિ.

તપાસણી નિવેદન સન ૧૯૪૦-૪૧ સાલનું

આ સંસ્થાની છેલ્લી તપાસણી સન ૧૯૩૯-૪૦ ના વર્ષના હિસાબ વહેવારની તપાસણી કરવામાં આવેલી હતી. ચાલુ તપાસણી સન ૧૯૪૦-૪૧ સાલના હિસાબવહેવારની તપાસણી કરવામાં આવી છે. વર્ષ આખરે સંસ્થા તરફથી તૈયાર કરી બહાર પ્રાપ્ત થયેલા મિલકત-દેવાનું સરવાલું તથા નફાતોટાનું પત્રક બહાર પાડી સદર. સંસ્થા તરફથી પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવેલું છે. તે સંસ્થાના સંબંધકર્તા ચોપડા, કાશી વિ. સાથે મેળવીને તે બરાબર હોવાની ખાત્રી કરી છે. સદરહુ પત્રકો નિ. ૧ તથા ૨ થી અનુક્રમે આ સાથે સામેલ રાખવામાં આવેલા છે. તેમ જ માહે સપ્ટેમ્બર ૧૯૪૧ આખર સંસ્થા તરફથી રોકવામાં આવેલાં નાણાંના દાખલા, બેંકોની પાસબુકો, વિ. સાથે મેળ લાઈને તેની ખાત્રી કરવામાં આવેલી છે. સદરહુ પત્રક (કાચુ સરવાલું) નિ. ૩ થી આ સાથે સામેલ રાખવામાં આવેલું છે. તથા તા. ૮-૮-૪૧ ના રોજ ઉધડતી શિલક રૂ. ૩૨-૪-૪ બરાબર હોવાની ગણી ખાત્રી કરી સંસ્થાના રોજમેળ ઉપર શેરો કરવામાં આવ્યો છે.

ભાગો આબત

૨. વર્ષની શરૂઆતમાં કુલ ૫૨૫ સભાસદો હતા તેમાં નિવેદનવાળા વર્ષમાં ૧૫ નવીન સભાસદો દાખલ થયા છે. અને એક સભાસદ શેરનામદાર થવાથી કમી થયો છે. એટલે સાલ આખરે કુલ ૫૩૯ સભાસદો છે. તેની ભાગોની રકમ વિ. ની વિગતવાર નીચે પ્રમાણે છે:—

૧ પુસ્તકાલયો	સંખ્યા	ખરીદેલા ભાગો	ભાગની વસુલ આવેલી રકમ
રોજ્યના	૩૮૪	૯૨૮	૨૩૨૦૦
રોજ્ય બહારના	૨૨	૬૯	૧૭૨૫
૨ વ્યક્તિના	૧૩૩	૪૧૬	૧૦૪૦૦
કુલ	૫૩૯	૧૪૧૩	૩૫૩૨૫

થાપણો આબત

૩. મંડળમાં વર્ષ આખરે ખાંધી મુદતની થાપણો રૂ. ૧૯૬૭૫૫-૧૮-૯ ની છે. અને તે ઉપર દર વર્ષે દર સેક્ટે ૧૧% પ્રમાણે વ્યાજ આપવામાં આવે છે. પુસ્તકાલયોના કાયમ રૂંડની રકમો સુવ્યવસ્થિત રીતે સચવાઈ રહે એવી રીતે રોકવાની સગવડ મળે એવા આ મંડળનો મુખ્ય હેતુ હોવાથી આવી થાપણો મંડળે લેવાની હોય છે. અને તેથી જ દર વર્ષે થાપણોની રકમ વધતી જાય છે.

ફંડ ફંડો

૪. થાપણો ઉપરાંત મંડળમાં પુસ્તકાલયો તેમજ વ્યક્તિઓ તરફથી ફંડ ફંડો પણ મુકવામાં આવે છે. એવી વર્ષ આખરે કુલ રકમ રૂ. ૧૯૨૨૦-૯-૭ ની કુલ ૪૦ ફંડ ફંડોની છે. પૈકીની ઘણીખંરી રકમ ૩૬% ની સરકારી લોનોમાં અને બાકીની ઘણીખંરી મંડળના જ ભાગોમાં રોકવામાં આવેલી છે.

મંડળનાં શેકાણે

૫. મંડળમાં જમા આવેલી થાપણો, મંડળનાં ફંડો તથા ઇતર ખીજી જમા રકમો જુદી જુદી બેંકોમાં, સરકારી લેનોમાં, પોસ્ટ ઓફિસમાં, જુદી જુદી બેંકોના ખાતોમાં, ડીપોઝિટોમાં, પોસ્ટલ ફેસ સર્વિસીકેટમાં કે ઇતર રીતે શેકવામાં આવેલી છે. થાપણોની માગે-ણીને પહોંચી વળવા માટે મંડળ પાસે પુરતી બેગવાઈ (Fluid resources) છે. સરકારી જમીનગીરોઓમાં દરરોજ થતા ખાવોમાં ફેરફાર વિ. ના કારણે ખોટ વિ. ન આવે તે માટે ઇન્વેસ્ટમેન્ટ રીઝર્વ નામનું ફંડ કાઢવામાં આવેલું છે. આવું ફંડ સાલ આખરે રૂ. ૪૯૦૦-૦-૦ નું છે.

પુસ્તકવેચાણ

૬. દર સાલ પ્રમાણે ચાલુ સાલે મંડળમાં રૂ. ૭૩૩૬-૮-૦ નો માલ સ્ટોકમાં હતો. અને ખીજે નવીન રૂ. ૪૪૧૫૮-૧૩-૧૦ નો માલ ખરીદ કરવામાં આવ્યો છે, અને રૂ. ૪૮૪૦૦-૯-૬ નો માલ પુસ્તકો વિ. પુસ્તકાલયોને તથા ઇતર ગ્રાહકોને વેચવામાં આવ્યો છે અને સાલ આખરે ૮૨૧૩-૧૫-૦ નો માલ પુસ્તકો વિ. સ્ટોકમાં છે. આ પુસ્તક વેચાણમાં સંસ્થાને રૂ. ૫૦૧૯-૧૦-૫ નો નફો થયેલો છે.

પત્રો-માસિકોનું લવાજમ

૭. આ મંડળે ગ્રાહકો વતી જે તે વર્તમાનપત્રો તથા માસિકોનું વર્ષ દરમ્યાન કુલ રૂ. ૪૩૭૬૭-૧૧-૦ નું લવાજમ ભરેલું છે.

પુસ્તકપ્રકાશન

૮. મંડળે પ્રકાશિત કરેલા ૬૬ પુસ્તકો, પૈકી ૨૭ પુસ્તકોની બધી પ્રતો વેચાઈ ગઈ છે. અને ૩૯ પુસ્તકોની પ્રતો વેચવાની બાકી છે. સદરજુ. પુસ્તકોની બહાર કરેલી કિંમત રૂ. ૪૯૪૫-૧-૩ ની થાય છે જ્યારે પુસ્તકપ્રકાશન ખાતે મંડળના રૂ. ૧૮૭૪-૧૧-૩ શેકાયેલા છે. આ રકમ ઉપર સને ૧૯૩૮ થી વ્યાજ ગણવું બંધ કરેલું છે.

“પુસ્તકાલય” માસિક

૯. મંડળે તરફથી “પુસ્તકાલય માસિક” પણ પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવે છે. એનો સન ૧૯૪૦ ના સાલના હિસાબમાં કુલ રૂ. ૫૨૦૨-૧૧-૦ જમા આવ્યા છે. અને રૂ. ૩૯૮૬-૦-૯ ખર્ચ થયો છે, એટલે સાલ આખરે રૂ. ૧૨૧૬-૧૦-૩ બચત રહે છે. આથી સદર માસિકની કુલ બચત રકમ રૂ. ૫૭૮૧-૨-૧ થાય છે.

૧૦. સદરજુ મંડળ તરફથી તા. ૧-૧૧-૩૫ થી તા. ૩૧-૧૦-૪૦ સુધીની મુદત માટે સરકારી શુકર ડેપોઝિટો ઇન્શૂરન્સ કોર્પોરેશનમાં આવેલો હતો. સદર ઇન્શૂરન્સની મુદત તા. ૩૧-૧૦-૪૦ ના રોજ પુરી થયેલી હોવાથી સદર ઇન્શૂરન્સ માટે નવીન માગણી કરવામાં આવેલી. પરંતુ તે ટેન્ડર પાસ ન થવાથી તા. ૧-૧૧-૪૦ થી સરકારી શુકર ડેપોઝિટ કોર્પોરેશનમાં બંધ કરવામાં આવેલું છે. સદરજુ ત્રણ માસની મુદત દરમ્યાન સદર ખાતે રૂ. ૩૬૨૧-૧૪-૧૦ નો ચેકબેક નફો થયેલો છે. એટલે પાછલા નફામાં ઉમેરતાં કુલ રકમ રૂ. ૫૭૨૪-૧૪-૬ આ ખાતે બાકી ખેંચાય છે.

નફા બાબત .

૧૧. મંડળે નિવેદનવાળા વર્ષમાં ચોક્કસ નફો રૂ. ૩૮૬૨-૨-૧૧ નો કચો છે. તેમાં ગદ સાલની બાકી ઉમેરતાં (રૂ. ૧૨૯-૧૧-૬) કુલ રકમ રૂ. ૩૯૯૧-૧૪-૫ નફો થાય છે. તેની વ્યવસ્થા રિપોર્ટમાં જણાવ્યા પ્રમાણે કરવા વ્યવસ્થાપકોએ જલામણ કરી છે. હજી સુધી જનરલ સભા તપાસણીની મુદત દરમિયાન મળેલી ન હોવાથી વિગતવાર હકીકત આપી નથી.

સમગ્ર સભા

૧૨. નિવેદનના વર્ષ દરમિયાન સમગ્ર સભા તા. ૬-૧૦-૪૦ ના રોજ મળી હતી અને તેમાં હિસાબ તથા રિપોર્ટ મંજૂર કરવાનું, નફાની વહેંચણીનું, વ્યવસ્થાપકોની ચૂટણી બદલ પેટા નિયમોની દુરસ્તી વિ. બદલ રીતસર કોરમ થઇ કરાવ કરવામાં આવેલા છે.

પેટાસભા

૧૩. નિવેદનના વર્ષ દરમિયાન પેટાસભાની ૮ બાહ બેઠકો મળી છે. પેટાસભામાં ૬ સભ્યો છે. સઘળા કરાવો કોરમ થઇ ચકેલા છે.

સૂચનાઓ

૧૪. મંડળના કામકાજ અંગે નીચે પ્રમાણેની સૂચનાઓ છે:

- (૧) પેટાનિયમ જોતાં મંડળના કામકાજનું ક્ષેત્ર નક્કી કરવામાં આવેલું નથી તો તે નક્કી કરાવી લેવું. અને
- (૨) " નેશનલ સીરી બેન્ક ઓફ ન્યૂયૉર્ક " સાથે લેવડદેવડ કરવા માટે. વ્ય. મં. નો કરાવ નં. ૪૭ સને ૪૦-૪૧ નો થયો છે. પરંતુ તે બદલ મે. રા. રા. સહકારી અધિકારી સા. ની સંમતી લેવા આંટ રાખવામાં આવેલી છે તે પ્રમાણે સંમતિ લેવામાં આવેલી નથી તો તે લેવા તજવીજ કરવી.

ઉપર પ્રમાણેની સૂચનાઓ ખાસ તપાસનીસ રા. છ. કિ. પટેલ તથા રા. તુ. હા. દેસાઈ એમણે કરી છે. તથા નિવેદન સાધનીક કાગળો તથા ટાંચણો ઉપરથી કરવામાં આવે છે. તા. ૨૮ માંહે ઓક્ટોબર ૧૯૪૧ (સહી) ના. ક. દેસાઈ

ખાસ તપાસનીસ
સહકાર્ય ખાતુ.

સા. શેરો

જા. નં. ૪૫ સને ૪૧-૪૨ ની સાથે સામેલ. તા. ૬ માંહે નવેમ્બર ૧૯૪૧.

(સહી) ના. ક. દેસાઈ

ખાસ તપાસનીસ
સ. ખાતુ.

શેરો

તપાસણી નિવેદન જોયું. મંડળના હિસાબવહેવારમાં કાંઈ ખામી જણાઈ નથી, એ કાર્યદેશની દક્ષતાને આભારી છે.

રા. તપાસનીસે મે સૂચનાઓ કરી છે તેનો મંડળાએ અમલ કરી પરિણામ વેળાસર જણાવવું.

ના. ૧૭ ડીસેમ્બર ૧૯૪૧.

(સહી) છ. કિ. પટેલ

(સહી) જ. ત્રી. પટેલ

સહકારી અધિકારી.

પત્રો શરૂ થયાની માહિતી સન ૧૯૪૧-૪૨

યાદી નં. ૨ : સંખ્યા ૨૪૬

નીચે જણાવેલાં ગ્રામ પુસ્તકાલયો તથા વાચનાલયો તરફથી લોકમદદની રકમ તથા બજેટ તા. ૧૯-૧૨-૪૧ સુધીમાં આવી ગયાં છે, એટલે તેમને તા. ૧ જાન્યુઆરી ૧૯૪૨ થી પત્રો શરૂ કરાવી આપવાની વ્યવસ્થા થઈ છે. તા. ૭-૨-૪૨ સુધીમાં જેમની લોકમદદની રકમ તથા બજેટો આવી ગયાં હશે તેમને પણ ફેબ્રુઆરી ૧૫ મીથી પત્રો શરૂ થઈ તેમની યાદી અલબત્ત ફેબ્રુઆરીના અંકમાં પ્રસિદ્ધ થશે. યાદી પૈકી તેમ જ બીજાં ગ્રામ પુસ્તકાલયો તરફથી સરકાર પંચાયત મદદ મેળવવાની પાવતીઓ ખાતા તરફ મોકલવામાં ન આવી હોય તેઓ સત્વરે મોકલી આપે.

પેટલાદ—અગાસ, મોગરી, શેખડી, જલાબોરડી, માલાવાડા, લિંખાલી, સંનયા.

ભાદરણુ—કોસિંદ્રા, વટાદરા.

વડોદરા—આબેડ, આસોજ, અંકોડીઆ, દશરથ, સમીઆળા, સૈયદ વાસણા, ટ્રેનિંગ સ્કૂલ યુનિયન વા. વડોદરા, પાતલવેણી, સમા.

પાદરા—ઉમરાયા, એકલબારા, લુણા, વણછરા, નેદરા, જલાલપુર, લોલા.

કરજણુ—કોલીઆદ, દેયાણુ, શરોદ, વેમાર, શરપુરડોળી, સારિંગ, મુરવાડા, લાકોદરા, આસનેરા, અટાલી, ઉરદ, કંખોલા, કુરાલી, ચોરંદા, સાંદરણા.

ડભોઇ—ગામડી, પલાસવાડા, રાજલી, બાણજ, અકોટી, કુંઢેલા, વણાદરા.

શિનોર—આણંદી, કુકસ, માલસર, બીથળી, ભેખડા, સાઢલી, સુરાશામળ, તરંવા.

સાવલી—ધનતેજ, રાણીપુરા, ડુંગવ, નાની ભાડોલ, ખોલોલ, ગાંગડીઆ, અંજેસર.

વાઘોડીઆ—ખેરવાડી, માડોધર, સાકરીઆ, છટોલી, સાંગાડોલ.

સંખેડા - કાવીઠા, ભાટપુર, માણુ, હાંડોદ, પતરા.

તિલકવાડા—કરનાળી.

આતરસુખા—વ્યાસવાસણા, સિહોરા, બારીઆ.

દહેગામ—ઉદણુ, ધમીજ, પરાંતીઆ, મહુદરા, ચંદ્રાલા, વાસણાચોધરી, સલાટપુર,

હાથીજણુ, જાળીઆનાં મઠ.

કડી—કંડ, કુંડલ, ભટાસણુ, મોક્કસણુ, લુણાસણુ, વીડજ, સાદરા, જિંટવા, રંગપુરડા,

અળદેસણુ, વામજ, ઈંદ્રાડ.

કલોલ—ઉનાઉ, મોખાસણુ, મુખારકપુર, ખોરજામી, સરદવ, રકનપુર.

વિજાપુર—કોલવડા, ચડાસણુ, જંત્રાલ, પુંધરા, બામણુવા, માણેકપુર, સોખડા,

હિરપુરા, ભાવસોર, મોરવાડ, ખરણા, મધોસણુ, વડાસણુ, વેડા, દેલવાડા, પારસા, રીક્તોલ

કુદેડાં (નવાં).

વિસનગર—કમાણા, કંસારાકુધ, સાણસણા, ગણેશપુરા, વાલમ. મહિલા, કાંસા,

કુવાસણા, બાસણા, ચિનોડા મોટા.

મહેસાણા—પાંચોટ, બેરીઆવી, સાંગણપુર, દેવરાસણ, આમેસણ, વડરમા, દેલા, આંબલીઆસણ, બેંસાણા, ધનપુરા, દેદીઆસણ.

સિદ્ધપુર—ભૂણાવ, વિશેળ, સુખણપુર, સીહી.

ખેરાળુ—ઉઠાઇ, કરખરીઆ, બરકા, ચાંગણા, ડભાડ, સીપોર, કહીપુર, રાજપુર, શાખપુર, ત્રાંસવાડ.

પાટણ—કણી, કંથરાવી, પળા, ખોરસણ.

ચાણુરમા—મુંદેરા, મેરવાડા, ગજેટ, કંબોઇ, ખામેલ, ગોરાદ, જાખાના, બહુચરાજી, ખોરસમ, પીંપળ, પોંદારપુરા, ડાડીવાડા, મીઠી ધારીઆલ.

નવસારી—કડોલી, છીણમ, પરથાણા, પીનસાડ, પોંસરા, મીરજપુર, કાળાકાળા, દેવવાડા, તવડી, ઢાંતી, છાપરા, ત્યાસણા.

ગણદેવી—દેવધા, તોરણગામ, પાટી.

પલસાણા—ધામડોદએના, નિયોળ, લિંગડ.

કામરેજ—આસ્તા, પરબ, મોરથાણ, વલણ, વાવ, વિહાણ, શાંતળી, ચીખલી, તખાનપુર, કોસમાડી, સીમાડા, માકણા, ડીઆ, પાલી.

મહુવા—અમરોલી, રાણુત, કોસ, ઝેરવાવરા, વેલણપુર, આસ્તાડ.

માંગરોળ—મેસાલી.

વ્યારો—કલકવા, કેળકુઈ, ઘાણી.

અમરેલી—ઢાકરવા, નાના માંચીઆળા, માળીલા, મોટા માંડવડા, રંગપુર, વિઠલપુર, ગાવડકા, નાના બંડારીઆ, સાણવાવદર, ચક્કરગઢ, અમરપુર (વરડી), જોશીંગપુરા, ફેરીઆચોડ, કમીગઢ.

દામનગર—ધામેલ, હીરાણા, નારણગઢ, ખીજડીઆ, શાખપુર, વીરપુર.

ધારી—આંજરડી, જુરા, દલખાણીઆ, સરસીઆ, પાણીઆ, દીતલા.

કોઠીનાર—ધાંડવડ, વેલણ.

ખાંસા—મોટા સમઢીઆળા, બાડ, ધીણકી.

રતનપુર—શિયાનગર નવાગામ.

વાતોનાં પીઠાં

લાકડાનું પીઠું, દાઢનું પીઠું એમ અનેક પ્રકારનાં પીઠાં હોય છે. સારે શું વાતોનું પીઠું પણ હોય છે ખરું ? જા, જરૂર વાતોનું પણ પીઠું હોય છે. આ પીઠામાં સાચાજીઠા મસાલા તૈયાર થાય છે. એવા પીઠામાં વાતોડીઆ સભાસદ એકઠા થાય છે. એમને માથે ઢાઢ ભારે જવાબદારીભર્યું કામ તો હોતું નથી; એટલે હરેફરે ને આ પીઠામાં હાજર ન. વળી હરેક ફેરે કંઈ નવી વાતો જોઈએ; એટલે રજનું ગંજ અને વેતનું વરાડું અહીં તૈયાર થાય છે. એમાંથી શું હિતપન્ન થાય છે એ તમે જાણો છો ? વેરઝેર અને લડાઈટંટા !!

આવા પીઠામાં નવરાશનાં ગપ્પાં છોલાય છે એના બદલામાં સદ્ગથિાનું વાચન થાય તો ? આપણા ગામમાં બધે જ્ઞાનપ્રકાશ ઝળાંઝળાં થઈ રહે.

(ધામણા-ભીંતપત્રોમાંથી)

વડોદરા રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળનું

સુધારેલું બંધારણ

[આરોળા મુકામે બરાચલી ડામી રાજ્ય પુ. પરિષદે, રાજ્ય પુ. મંડળના બંધારણમાં ફેરફાર કરવા સંબંધમાં ઠરાવ નં. ૧૫ થી, ધટતા ફેરફાર સાથે બંધારણનો મુસદ્દો તૈયાર કરવા કારોબારી મંડળને જે સત્તા સોંપેલી, તે આધારે તા. ૨૯-૬-૪૦ એ બરાચલી કારોબારી સભાએ, પુસ્તકાલય ખાતાના વ્યવસ્થાપક શ્રી. વાકનીસ સાહેબ, મદદનીશ વ્યવસ્થાપક શ્રી. હમેદભાઈ સાહેબ, શ્રી. મણિભાઈ કારીવાળા, શ્રી. રામભાઈ કા. પટેલ અને શ્રી. ચિમનભાઈ હ. અમીનની સમિતિ નીમી, તેને એ કામ સોંપેલું. એ સમિતિએ સુધારા વધારા સાથે નવેસર બંધારણનો મુસદ્દો ધડી તા. ૨૮-૬-૪૧ ના રોજ કારોબારી સભા આગળ રજૂ કરતાં, તે સભાએ, “ પુસ્તકાલય માસિકમાં પ્રસિદ્ધ કરી, પુસ્તકાલય સભાસદો અને વ્યક્તિ સભાસદો તરફથી, ફેરફાર કરેલા બંધારણમાં હજી પણ જે સુધારોવધારો કરવાની જરૂર જણાય તે બદલ સૂચનાઓ માગવાનું અને તે પછી આવેલી સૂચનાઓ આધારે જરૂરી ફેરફાર કરી, રાજ્ય પરિષદની બેઠકમાં રજૂ કરી મંજૂર કરાવવાનું ” ઠરાવવાથી, આ નીચે તે પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવે છે. રાજ્યનાં તમામ પુસ્તકાલયના મંત્રીઓને અને રા. પુ. મં. ના વ્યવસ્થાપક સંબોધને, આ બંધારણમાં જે ફેરફાર કરવા જેવો જણાય તે ફેરફારની સૂચના અમારા તરફ લખી મોકલશે, એવી અમારી વિનંતિ છે. —મંત્રીઓ]

કલમનો નંબર	કલમનો નંબર	જૂની કલમનો મજકુર	ફેરફાર કરેલી વા નવીન કલમ
૧	૨	૩	૪
૧	૧	આ પરિષદ “શ્રી વડોદરા રાજ્ય પુસ્તકાલય પરિષદ” એ નામે ઓળખાશે.	આ મંડળ “ શ્રી વડોદરા રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળ ” એ નામથી સંજ્ઞા ઓળખાશે.
૨	—	...	આ મંડળનું મુખ્ય સ્થળ વડોદરા રહેશે; સ્થળ તથા અને તેનું કાર્યક્ષેત્ર વડોદરા કાર્યક્ષેત્ર રાજ્ય પૂરતું મર્યાદિત રહેશે.
૩	૨	આ પરિષદના ઉદ્દેશ નીચે પ્ર-	આ મંડળનો ઉદ્દેશ નીચે પ્રમાણે છે:—

* કુટનોટમાં આપેલા નંબર નવીન કલમના સમજવા. આ કુટનોટ, કયા કારણે, મૂળ કલમમાંથી ફેરફાર કરેલી વા નવીન કલમ બનાવી છે તે દર્શાવવા માટે મૂકી છે.

(૧) મૂળ કલમમાંનો “ પરિષદ ” એ રાજ્દ ૨૬ કરી “ મંડળ ” રાખવાનું સભાએ ઠરાવ્યાથી. (૨) સ્થળ તથા કાર્યક્ષેત્ર ચોક્કસ બતાવવા સાથે નવીન કલમ દાખલ કરવાથી. (૩) મૂળ ઉદ્દેશમાં પ્રવૃત્તિઓના જુદા જુદા વિભાગોનો પણ સમાવેશ કરેલો હોવાથી તેની જુદી કલમ બનાવવાથી.

માણે છ.

- (૧) પુસ્તકાલયો અને વાચનાલયોની પ્રવૃત્તિ સાધવી.
- (૨) ગામેગામ પુસ્તકાલયો અને વાચનાલયો સ્થપાય તેવી હિલચાલ કરવી.
- (૩) કાર્યકર્તાઓ, સરકાર તથા સ્થાનિક સંસ્થાઓ વચ્ચે સહકાર વધે એવા પ્રયત્નો કરવા.
- (૪) પ્રગ્નને વધુમાં વધુ રસ લેતી કરવા માટે અને ઉપરના હેતુ પાર પડે તે માટે જરૂરના ઇલાજો લેવા.

જેવા કે:—

- અ) અધા મહાસભામાં મહાલ પુસ્તકાલય મંડળો અને અધા પ્રાંતોમાં પ્રાંત પુસ્તકાલય મંડળો ઊભાં કરવા—કરાવવાં.
- ચ) રાજ્યનાં પુસ્તકાલયોને વ્યવસ્થિત બનાવી શકાય એ માટે પ્રચારકો (તપાસજી-દારો) નીમવા.
- ક) શિષ્ટવાચનના પ્રચાર માટે વાચકમંડળો, અભ્યાસમંડળો, અભ્યાસકો અને પરીક્ષાની જુદી જુદી યોજનાઓ હાથ ધરવી અને પ્રસિદ્ધ કરવી.
- ઢ) પુસ્તકાલયશાસ્ત્રનું શિક્ષણ આપવા માટે વર્ગો ઉઘાડવા.

...

- (અ) પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિનો પ્રચાર કરવો તથા ઉદ્દેશ તેની પ્રગતિ સાધવી.
- (ચ) પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિના કાર્યકર્તાઓ અને સરકાર તથા સ્થાનિક સંસ્થાઓ વચ્ચે સહકાર વધે એવા પ્રયત્નો કરવા.

- કલમ ૩ માં જણાવેલા ઉદ્દેશ પાર પાડવા માટે નીચેની અને તેના જ પ્રવૃત્તિઓ પ્રકારની અન્ય પ્રવૃત્તિઓ મંડળ હાથ ધરશે.
- (અ) ગામેગામ પુસ્તકાલયો અને વાચનાલયો સ્થપાવવાં.
- (ચ) સ્થપાયેલાં પુસ્તકાલયો અને વાચનાલયો માનદ વા પગારદાર પ્રચારકો દ્વારા તપાસાવી વ્યવસ્થિત અને નિયમિત કામ કરતાં બનાવવાં તથા તેની ઉપયોગિતા વધે તેવા પ્રયત્નો કરવા.
- (ક) પુસ્તકાલયના વહિવટી અને વર્ગીકરણ

(૪) મળ કલમ બેમાં, ઉદ્દેશ બેગી પ્રવૃત્તિઓ ગતોવેલી, તે ઇલાવદા બતાવવાથી.

કામની તાલીમ આપવા માટે શિક્ષણ-વર્ગી ઉઘાડવા વા ઉધડે તેમાં મદદ કરવી, તેમ જ તેને લગતી જરૂરી ખીજ યોજનાઓ ઘડી અમલમાં મૂકવી.

(ક) પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિને ઉપકારક ને પોષક વિવિધ પ્રકારનું સાહિત્ય પ્રકટ કરવું-કરાવવું.

(દ) પ્રજાને વાચનમાં વધુ ને વધુ રસ લેતી કરવા માટે તથા શિષ્ટ વાચનના પ્રચાર માટે કુમાર મંડળો, અભ્યાસ મંડળો, અભ્યાસક્રમો અને પરીક્ષાઓની જુદી જુદી યોજનાઓ ઘડી પ્રસિદ્ધ કરવી અને અમલમાં મૂકવી.

(ઈ) રાજ્ય, પ્રાંત અને મહાલ પરિપદો બંરવી-બંરાવવી.

આ પરિપદના સભાસદોના નીચે પ્રમાણે ચાર વર્ગો રાખવામાં આવ્યા છે:—

૧ વડોદરા રાજ્ય પૈકીની જે વ્યક્તિઓ એક જ વખતે રૂ. ૨૫૦) કે તેથી વધારે આપશે તેઓ પરિપદના મુ-રબ્બી ગણાશે.

૨ વડોદરા રાજ્ય પૈકીની જે વ્યક્તિઓ એકજ વખતે રૂ. ૨૫) કે તેથી વધારે આપશે તેઓ પરિપદના આજીવન સભ્યો ગણાશે.

૩ જે કોઈ પ્રાંત, કસબા કે ગ્રામ પુસ્તકાલય કે વાચનાલય અ-નુક્રમે વાર્ષિક રૂ. ૫) ૩) કે રૂ. ૧) અને તે ઉપરાંત પો-તાના જાન્ટ પૈકી સરકાર-મદદના તથા દક્કા પ્રમાણેની રકમ આપશે તે આ પરિપદના સાધારણ સભાસદ ગણાશે.

૪ કોઈ પણ વ્યક્તિ યા ઉપર સમાવેશ થતો ન હોય તેવી કોઈ પણ સંસ્થા વાર્ષિક રૂ. ૩) આપશે તો તે સાધારણ સભાસદ ગણાશે.

આ મંડળના સભાસદોના વર્ગ નીચે પ્રમાણે સભાસદો રહેશે:—

૧ જે વ્યક્તિઓ એક જ વખતે રૂ. ૨૫૦) કે તેથી વધારે આપશે તેઓ મુરબ્બી ગણાશે.

૨ જે વ્યક્તિઓ એક જ વખતે રૂ. ૨૫) કે તેથી વધારે આપશે તેઓ આજીવન સભ્યો ગણાશે.

૩ જે પ્રાંત, કસબા, ગ્રામ પુસ્તકાલય અને વાચનાલય પોતાના અંદાજના કુલ ખર્ચના સંકેડે એક દક્કા પ્રમાણે પણ રૂ. ૧) કરતાં ઓછી નહિ એટલી-રકમ દર વર્ષે આપશે તે સાધારણ સભાસદ ગણાશે.

૪ કોઈ પણ વ્યક્તિ યા ઉપર સમાવેશ થતો ન હોય તેવી કોઈ પણ સંસ્થા વાર્ષિક રૂ. ૩) આપશે તો તે પણ સાધારણ સભાસદ ગણાશે.

(પ) મૂળ કલમમાંના “ વડોદરા રાજ્ય પૈકી ” તથા ‘ પરિપદ ’ એ શબ્દો કમી કરવાથી. તથા પેટાકલમ ૩ ના લવાજમમાં ફેરફાર કરવાથી.

૬	૪	પરિપદના ભંડોળ બાબત:— ૧ સભાસદોની વર્ગણીની રકમ ૨ બક્ષીસ મળેલી રકમ ૩ સરકાર પાસેથી મેળવેલી રકમ ૪ પંચાયતો કે અન્ય સંસ્થાઓ પાસેથી મેળવેલી રકમ એ પરિપદ ભંડોળ ગણાશે.	આ મંડળનું ભંડોળ નીચેના ધોરણે ઊભું ભંડોળ કરવામાં આવશે: ૧ સભાસદોની વર્ગણીની રકમ ૨ બક્ષીસ મળેલી રકમ ૩ સરકાર પાસેથી મેળવેલી રકમ. ૪ પંચાયતો કે અન્ય સંસ્થાઓ પાસેથી મેળવેલી રકમ ૫ રાજ્ય પરિપદને મળેલી પ્રતિનિધિ શી ખાતેથી આવેલી રૂ. રકમ ૬ કાયમ ભંડોળનું વ્યાજ.
૭	૫	પરિપદના ભંડોળની નીચેના ધોરણે વ્યવસ્થા કરવામાં આવશે:— (૧) મુરબ્બી વા આજીવન સભ્યોની વર્ગણી વા ખીન-શરતી મદદ મંડળના કાયમ ભંડોળમાં લેવી. (૨) પુસ્તકાલય, યાચનાલય અને વ્યક્તિગત સભાસદની વર્ગણીની કુલ રકમ પૈકી રૂ. રકમ પ્રાંત પુસ્તકાલય મંડળને પ્રાંત પુસ્તકાલયોની મળેલી મદદના પ્રમાણમાં તેમનું કામકાજ ચલાવવા આપવી. (૩) ઉપરની (૧), (૨), સિવાયની વર્ષ દરમિયાન મળેલી બીજી રકમ પરિપદે દર્શાવેલા ઉદ્દેશને અનુસરી જે યોજનાઓ ચાલુ કરવામાં આવે તેમાં પરિપદ મંડળે ખર્ચવી જેવી કે (૧) પગારદાર સહમંત્રી, પ્રચારકો કે કારકુનો રોકવામાં. (૨) શિષ્ટવાચન પ્રચાર માટે જુદી જુદી યોજનાઓને અંગે ખર્ચ કરવામાં.	મંડળના ભંડોળની નીચેના ધોરણે વ્યવસ્થા કરવામાં આવશે:— ભંડોળનો (૧) મુરબ્બી વા આજીવન સભ્યોની વર્ગણી વા ખીનશરતી મદદ કાયમના ભંડોળમાં લેવી. (૨) ઉપરની રકમ ૧ સિવાયની વર્ષ દરમિયાન મળેલી બીજી રકમ મંડળે દર્શાવેલા ઉદ્દેશને અનુસરી જે યોજનાઓ ચાલુ કરવામાં આવે તેમાં ખર્ચવી. જેવી કે— (અ) પુસ્તકાલય, યાચનાલય અને ચોથા વર્ગના સભાસદની વર્ગણીની કુલ રકમ પૈકી રૂ. રકમ જે તે પ્રાંત પુસ્તકાલય મંડળોને જે તે પ્રાંતમાંથી મળેલી રકમના પ્રમાણમાં તેમનું કામકાજ ચલાવવા આપવી. (આ) પગારદારી મહેકમ રોકવામાં તથા મંડળની કચેરી અંગે મકાન, કિરોડોળ ખર્ચ, ટપાલ અને છપામણી વગેરેનો ખર્ચ કરવામાં. (ઇ) શિષ્ટવાચનના પ્રચાર માટે જુદી જુદી યોજનાઓ અંગે ખર્ચ કરવામાં. (ફ) શિક્ષણવર્ગો ઉઘાડવામાં તથા પત્ર-વ્યવહાર દ્વારા પુસ્તકાલય શિક્ષણની યોજનામાં. (ઉ) મુસાફરી અંગે થતો ખર્ચ કરવામાં.

(ક) મૂળ કદમમાં, નવી કદમમાં ઉમેરેલી ૫ અને ૬ ની બાબતો વધારવાની હોવાથી.
(ગ) જૂની પેટાકદમ (૨) ૨૬ કરી તે નવીન પેટાકદમ (૨) ૪ માં મૂકવાની હોવાથી તથા નવીન પેટાકદમ (૩) નવીન ઉમેરવાની હોવાથી તેમ જ પેટાકદમ (૨) માં કુ બાબત નવીન ઉમેરવાની હોવાથી તથા આ માં “ મંડળની કચેરી અંગે મકાન, કિરોડોળખર્ચ, ટપાલ અને છપામણી વગેરેનો ખર્ચ કરવામાં ” એ શબ્દો ઉમેરવાથી તથા ૬ માં “ પત્રવ્યવહાર દ્વારા પુ. શિક્ષણની યોજનામાં ” એ શબ્દો ઉમેરવાથી.

- (૩) શિક્ષણ વર્ગો ઉઘાડવામાં ખર્ચ કરવામાં.
 (૪) ભથ્થાબાડા મુસાફરી અંગે ખર્ચ કરવામાં.
 (૫) મંડળના ઉદ્દેશને લગતાં અન્ય કાર્ય કરવામાં.

- (ક) પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિને પોષક સાહિત્ય તૈયાર કરી, ફરવી પ્રગટ કરવામાં.
 (ઙ) વર્ષ આખરે ખર્ચ જતાં જે ખર્ચત રહે તે મંડળના કામચલાઉ બહાણ ખાતે લેવી અને તે બંદોબસ્ત બેંક, પોસ્ટલ બેંક, પુસ્તકાલય સ. સ. મંડળ તથા સરકારે માન્ય કરેલી જે તે સહકારી અને લેન્ડ મોર્ટગેજ બેંકમાં રાકવી.

૧,૭,૮,૯ અને ૧૦ની પેટાકલમ (૩) સિવાયની તમામ તથા ૧૧, ૧૩ અને ૧૪

આ તમામ કલમો રાજ્ય પુસ્તકાલય પરિષદ અંગેની હોદ્દા, પરિષદોના પરિશિષ્ટ ૨ માં લખેલામાં આવી છે.

૧૦ ની પેટાકલમ ૩

વ્યવસ્થાપક મંડળ નીચે પ્રમાણે સભાસદોનું બનશે:—

એક અધ્યક્ષ, જે મંત્રીઓ, ઓછામાં ઓછા અઢાર સભ્યો. તેનું કારમ સાતનું ગણાશે. એક વખત કારમના અભાવે મુલતવી રહેલી સભાનું કામ કરવા માટે બીજી બેઠકમાં કારમની જરૂર રહેશે નહિ.

ટીપ:—વ્યવસ્થાપક મંડળમાં સોળ સભ્યો ચૂંટણીથી લેવાશે અને પાંચ સભ્યો બધા પ્રાંતમાંથી ચૂંટાઈ આવેલા સભ્યો કોઈ પણ પ્રાંતમાંથી પુસ્તકાલયના કામમાં રસ લેતા ગૃહસ્થાને પસંદ કરશે તથા અધ્યક્ષ અને મંત્રીઓની ચૂંટણી વ્યવસ્થાપક મંડળ પોતાની મેળે પોતામાંથી કરી લેશે. સોળ સભ્યોમાં પ્રાંતવાર સભ્યો નીચે પ્રમાણે લેવાશે.

(૧) વડોદરા અને કચ્છ પ્રાંતમાંથી પાંચ પાંચ.

(૨) નવસારીમાંથી ત્રણ.

(૩) અમરેલીમાંથી બે અને

(૪) ઓખામંડળમાંથી એક.

ટીપ:—વ્યવસ્થાપક મંડળમાં કોઈ જગ્યા ખાલી પડે તો તેની

આ મંડળનું કામકાજ ચલાવવા માટે નીચે પ્રમાણેના એકવીસ સભ્યોની કારોબારી કારોબારી સમિતિ બનશે સમિતિ અને તે નવી ચૂંટણી થતા સુધી કામ કરશે.

(૧) રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળમાં લવાજમ આપીને જોડાયેલા સભાસદોમાંથી સોળ સભ્યોને જે તે વખતે ભરાયેલી રાજ્ય પુસ્તકાલય પરિષદ નીચેના ધારણે ચૂંટશે: (અ) વડોદરા અને મહેસાણા પ્રાંતમાંથી પાંચ પાંચ.

(આ) નવસારી પ્રાંતમાંથી ત્રણ.

(ઇ) અમરેલી પ્રાંતમાંથી બે.

(ઈ) ઓખામંડળમાંથી એક.

(૨) ઉપર પ્રમાણે ચૂંટાયેલા ૧૬ સભ્યો પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિમાં રસ લેતા બીજા પાંચ ગૃહસ્થાને પસંદ કરશે.

(૮) મૂળ કલમ ૧૦ ની પેટાકલમ ૩ થી જ અરુપિત હોવાથી તથા તેમાંની કેટલીક કલમો જુદી પાડવાની જરૂર હોવાથી.

નિમણૂક વ્યવસ્થાપક મંડળના સભ્યો જ પરિપક્વતા જે તે પ્રાંતના સભાસદોમાંથી કરી શકશે.

ટીપ:—કોઈ પણ કામમાં મત-ભેદ થાય ત્યારે જે મતે થયેલો નિર્ણય કાયમ રાખવામાં આવશે.

૯ ૧૦ ની પેટાકલમ (૩)

૧૦ ૧૦ (૩) ની (ટીપ)

૧૧ —

૧૨ ૧૦ ની પેટાકલમ (૩)

...

...

...

...

કારોબારી સમિતિ પોતામાંથી એક પ્રમુખ એક ઉપપ્રમુખ, અને એક હોદ્દાદારો વા બે મંત્રીઓ ચૂંટશે.

કારોબારી સમિતિમાં કોઈ પ્રસંગે કોઈ જગો ખાલી પડે તો તે જગો ખાલી પડતી કારોબારી સમિતિના સભ્યો જગો પૂરવા જે તે પ્રાંતના સભાસદોમાંથી પૂરશે.

(૧) કારોબારી સમિતિની વાર્ષિક સભા દર વર્ષે પ્રાંતમંડળોની વાર્ષિક સભાઓ સભાઓ બરાબા બાદ બનતા સુધી ઓક્ટોબર માસમાં અને તે સિવાય મંત્રીઓને બ્યારે જરૂર પડે ત્યારે વા કારોબારીના ચાર સભ્યોની સહી સાથે સભા બોલાવવાની લેખી માગણી આવે ત્યારે મંત્રી, પ્રમુખની સંમતિ લઈ સભા બોલાવી શકશે;

(૨) કોઈ પ્રસંગે કોઈ કાર્ય માટે કારોબારીની સભા ન બોલાવતાં તે કાર્ય માટે દરેક સભ્યનો લેખી મત માગવો હશે તો તે પણ માગી શકાશે અને તે રીતે વધુમતે જે નિર્ણય થાય તે હરાવણકમાં નોંધી શકાશે.

(૧) કારોબારી સમિતિની સભાનું કોરમ ૭ નું જણાશે. અને તેમાં સભાનું કોરમ કોઈ સભ્ય તરફથી જે તે સભામાં ચાલનારા કામ બદલ લેખી મત આવ્યો હશે તો તે પણ કોરમમાં ગણી શકાશે.

(૨) કોઈ સભામાં ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણેનું કોરમ ન થાય તો બીજી વખતે એ જ

(૬) જૂની કલમ ૧૦ (૩) માંથી છૂટી પાડવાથી. (૧૦) જૂની કલમ ૧૦ ની પેટા-કલમ ૩ ની ટીપ છૂટી પાડવાથી. (૧૧) નવીન કલમ મૂકવાની જરૂર હોવાથી. (૧૨) જૂની કલમ ૧૦ ની પેટાકલમ ૩ માંથી છૂટી પાડવાના કારણે.

૧૯૧૦ (૩)ની
ટીપ.

...

૧૪ —

...

૧૫ ૧૨

વ્યવસ્થાપક મંડળનું કાર્ય:—પરિપદનું વ્યવસ્થાપક મંડળ નીચે પ્રમાણે કાર્ય કરશે.

(૧) મંડળની કચેરીનું મુખ્ય સ્થળ નક્કી કરવું.

(૨) પરિપદની બેઠક વેળાએ પસાર થએલા ઠરાવોને અમલમાં મૂકવા તબીબી કરવી.

(૩) કોઈ ગામ કે શહેર તરફથી પરિપદની બેઠક વખતે જે આગામી પરિપદ માટે આમંત્રણ થયું ન હોય અથવા આસ પરિપદ બોલાવવાની જરૂર જણાય તો તે ભરવાનું સ્થળ નક્કી કરવું તથા પ્રમુખ નીમવા માટે ગોઠવણ કરવી.

(૪) બંધારણ પ્રમાણે સભાસદો પાસેથી તથા સરકાર પંચાયત કે ઇતર સંસ્થાઓ

કામ માટે બોલાવેલી સભામાં કોરમની આવશ્યકતા રહેશે નહિ.

કારોબારી સમિતિની સભામાં હરકોઈ પ્રશ્નનો નિકાસ વધુમતે થશે. અને નિર્ણયાત્મક કોઈ પ્રસંગે બન્ને બાજુ મત સરખા મત થયે પ્રમુખ પોતાના મત ઉપરાંત વધારાનો નિર્ણયાત્મક મત પણ આપી શકશે.

કારોબારીની હરકોઈ સભામાં પ્રમુખત્રી ગેરહાજરીમાં ઉપપ્રમુખ અને પ્રમુખ કામચલાઉ ઉપપ્રમુખની ગેરહાજરીના પ્રમુખ પ્રસંગે આવેલા સભ્યોમાંથી કામચલાઉ પ્રમુખ નીમી સભાનું કામ શરૂ કરવામાં આવશે.

કારોબારી સમિતિ નીચેનાં કામો કરશે—

(૧) રાજ્ય પુસ્તકાલય પરિપદની બેઠક વેળાએ પસાર થએલા ઠરાવોને અમલમાં મૂકવા-મુકાવવા તબીબી કરવી.

(૨) આગામી રાજ્ય પુસ્તકાલય પરિપદના પ્રમુખ માટે નામો નક્કી કરી, સ્વાગત સમિતિને તેની બલામણુ કરવી.

(૩) પાછલી પરિપદની બેઠકમાં કોઈ ગામ કે શહેર તરફથી આગામી પરિપદ માટે આમંત્રણ ન મળ્યું હોય, વા ખાસ પરિપદ બોલાવવાની જરૂર જણાય ત્યારે તે ભરવાનું સ્થળ તથા દિવસ નક્કી કરવાં.

(૪) બંધારણ પ્રમાણે પુસ્તકાલય-નાયનાલય અને વ્યક્તિગત સભાસદો તથા સરકાર, પંચાયત કે ઇતર સંસ્થાઓ પાસેથી મદદ મેળવી ભંડોળ એકઠું કરવું.

(૫) મંત્રી તરફથી રજૂ થયેલું અંદાજ મંજૂર કરવું અને તે પ્રમાણે કામો કરવા તથા ખર્ચ કરવા મંત્રીઓને સત્તા આપવી.

(૧૩) જૂની કલમ ૧૦ ની પેટાકલમ ૩ ની ટીપની નવીન કલમ બનાવવાથી. (૧૪) નવીન કલમ મૂકવાથી. (૧૫) મૂળ કલમ ૧૨ માંથી પેટાકલમ ૧ કમી કરવાથી તથા પેટાકલમ ૩ ના બે ભાગ પાડી નવીન પેટાકલમ ૨-૩ બનાવવાથી તથા પેટાકલમ ૪ માંથી “હીસાબ રાખવો” એ શબ્દો કાઢી નાખી, નવીન પેટાકલમ ૬ માં એ શબ્દો ઉમેરવાથી તથા નવીન પેટાકલમ ૭-૮-૯-૧૦-૧૧ એ નવીન લખવાથી.

પાસેથી મદદ મેળવી બંદોળ એકઠું કરવું તથા હિસાબ રાખવો.

(૫) પરિષદના ઉદ્દેશને પહોંચી વળવા બજેટ ગોઠવી મંજૂર કરવું અને કામ કરવા કે ખર્ચ કરવા મંત્રીઓને સત્તા આપવી.

(૬) વ્ય. મં. ના સલાસદ સિવાયના શૂદ્રસ્થને હિસાબ તપાસનાર નીમી હિસાબ તપાસાવવો.

એકંદરે ઉદ્દેશને પહોંચી વળાય તે માટે શક્ય તેટલા પ્રયત્નો કરવા અને બંધારણ તથા બજેટની હદમાં રહી જરૂર પૂરતો ખર્ચ કરવો.

(૬) ઉત્પન્ન ખર્ચનો હિસાબ રાખવો અને તે સર્વિશીષ્ટ ઓડિટર પાસે વર્ષ પૂરું થયે તપાસાવવો.

(૭) પ્રાંત, મહાંત્રી તથા જૂથ મંડળોના કામ-કાજ અને હિસાબ-કિતાબ ઉપર દેખરેખ રાખવી અને તેઓને દોરવણી આપવી.

(૮) મંત્રી તરફથી રજૂ થયેલું ગત વર્ષનું નિવેદન અને હિસાબ મંજૂર કરવો અને તે પ્રસિદ્ધ કરાવવો.

(૯) પગારી મહેકમની નિમજોગ કરવી, ગ્રેડો ગોઠવવી, બદલી આપવી, યતરફ વા નિવૃત્ત કરવા તથા ભથ્થુભાકું, પ્રેવિડન્ટ ફંડ અને રજાઓનું ધોરણ દરાવવું.

(૧૦) મંડળના ઉદ્દેશ પ્રમાણે જુદાં જુદાં કામો કરવા, જરૂર પડે સલાસદો વા બીન-સલાસદોની પેટા સમિતિઓ નીમવી અને તેમનું કાર્યક્ષેત્ર તથા ખર્ચ મંજૂર કરવો તથા તેમની સભામાં કામકાજ કરવાનું ધોરણ દરાવવું અને ઉપરિચિત થતા પ્રત્યેનો નિકાસ કરી આપવો.

(૧૧) આ સિવાય મંડળના ઉદ્દેશને પાર પાડવા જુદાં જુદાં વૉજનાઓ ધડવી, પ્રસિદ્ધ કરવી, અને તેને અમલમાં મૂકવા, મુકાવવા તજવીજ કરવી.

કારોગારી સમિતિની વાર્ષિક સભામાં નીચેનાં કામો થશે.

વાર્ષિક સભા ૧ મંત્રી તરફથી રજૂ થયેલું પાછલા વર્ષનું નિવેદન

તથા હિસાબ મંજૂર કરવો

૨ મંત્રી તરફથી રજૂ થયેલું નવા વર્ષનું અંદાજ. મંજૂર કરવું

૩ નવા વર્ષનો કાર્યક્રમ ગોઠવવો

૪ આ સિવાય પ્રમુખની પરવાનગીથી અન્ય જે પ્રત્યે રજુ થાય તેનો નિર્ણય કરવો.

(૧) કારોગારી સમિતિની વાર્ષિક તથા પ્રમુખની સમિતિથી બીજી સભા મંત્રીઓનું આ બોલાવવી. તથા તેના કાર્ય કામની નોંધ રાખવી અને તેમની સૂચનાઓને અમલમાં

મૂકવી.

(૨) સર્વ પ્રકારનો પત્રવ્યવહાર કરવો.

			<p>(૩) તમામ પ્રકારના ઉત્તમ ખર્ચોને હિસાબ રાખવો.</p> <p>(૪) વાર્ષિક હેવાલ તથા હિસાબ તૈયાર કરી કારોબારી પાસે મંજૂર કરાવી પ્રસિદ્ધ કરવો તથા નવા વર્ષનું અંદાજ પણ કારોબારીની વાર્ષિક સભામાં મંજૂર કરાવવું.</p>
૧૮	—	...	<p>રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળના ઉદ્દેશોને બરાબર અમલમાં મૂકી શકાય તે માટે</p> <p>પેટામંડળો પ્રાંત, મહાલ અને જૂથ મંડળો પરિશિષ્ટ ૧ માં જણાવ્યા પ્રમાણે ઉભાં કરવામાં આવશે; અને તે સદર પરિશિષ્ટમાં જણાવેલા બંધારણ પ્રમાણે રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળની સીધી દેખરેખ નીચે અને તેમની સલાહ સૂચના પ્રમાણે કામ કરશે.</p>
૧૯	—	...	<p>રાજ્ય, પ્રાંત અને મહાલ પરિપદો પરિશિષ્ટ ૨ માં જણાવેલા ધોરણે જ, પરિપદો રાજ્ય, પ્રાંત અને મહાલ પુસ્તકાલયમંડળો ભરી શકશે.</p>
૨૦	—	...	<p>રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળના નિયમો તથા તેનાં પરિશિષ્ટોમાં કોઈપણ પ્રકારના બંધારણમાં રતો સુધારો વધારો રાજ્ય ફેરફાર પુસ્તકાલય મંડળની જે તે વખતની પરિષદમાં હાજર રહેલા સભાસદોની ઓઠામાં ઓઠી રૂબરૂ બહુમતીથી કરી શકાશે.</p>

કલમ ૧૮, ૧૯ અને ૨૦ નવી મૂકવાથી.

પરિશિષ્ટ ૧ લું

પ્રાંત પુસ્તકાલય મંડળ

૧ ૧૬	<p>દરેક પ્રાંતનાં મહાલ પુસ્તકાલય મંડળો નીચે પ્રમાણેના ધોરણે પ્રાંત પુસ્તકાલય મંડળ બિંદુ કરશે:—</p> <p>દરેક મહાલમાંથી જ્યાં પ્રતિનિધિઓ જેમાં એક પ્રતિનિધિ કચ્છા પુસ્તકાલય અને એક પ્રતિનિધિ</p>	<p>જે તે પ્રાંતમાં આવેલાં મહાલ મંડળોનો એકેક મંત્રી તથા મહાલ મંડળોએ પ્રાંત મંડળ માટે રચના ચૂંટેલા એકેક પ્રતિનિધિ તથા રાજ્ય પુ. મં. ની કારોબારી સમિતિમાંના જે તે પ્રાંતના સભ્યોમાંથી જે સભ્ય મહાલ મંડળના મંત્રી વા પ્રતિનિધિ</p>
------	---	--

(૧) મૂળ કલમ ૧૬ માંથી વ્યવસ્થાપક મંડળ અને તેના કોરમની જુદો કલમો બનાવવાથી તથા પ્રાંત મંડળની રચનાની મૂળ કલમમાં થોડો ફેરફાર કરવાથી.

આમ પુસ્તકાલયો કે વાચનાલયો પસંદ કરી મોકલે.

આ પ્રતિનિધિઓનું પ્રાંત પુસ્તકાલય મંડળ બનશે.

પ્રાંત પુસ્તકાલય મંડળનું કામકાજ ચલાવવા માટે એ પ્રતિનિધિઓ પોતામાંથી ૧ પ્રમુખ, ૧ મંત્રી, ૫ સભાસદો મળી ૭ સભાસદોનું વ્ય. મં. બનાવશે.

(રાજ્ય પુસ્તકાલય પરિપદ મંડળના સભ્યો આ વ્ય. મં. માં નહિ ચૂંટાયા હોય તેવાઓ તે પ્રાંતના પ્રાંતિક મંડળના વ્ય. મં. ના વધારાના સભાસદ ગણાશે) તેવાજ બીજા ત્રણ સભાસદો પરિપદ જરૂર હશે તો ઉમેરી શકશે અને કોરમ ૩ નું રહેશે.

...

તરીકે ચૂંટાઈ આવ્યા ન હોય તેઓનું, પ્રાંત પુસ્તકાલય મંડળ બનશે. અને તે રાજ્ય પુ. મંડળની સીધી દેખરેખ નીચે તથા તેઓની સલાહ સચવા પ્રમાણે કામ કરશે. આ મંડળને જરૂર હશે તો પ્રાંતમાંથી પુસ્તકાલયની દિશામાં કાર્ય કરતી બીજી ચાર લાયક વ્યક્તિઓને ચૂંટી શકશે.

કલમ ૧ માં જણાવ્યા પ્રમાણે બનેલું પ્રાંત પુ. મંડળ, પોતામાંથી એક પ્રમુખ-મંત્રી પ્રમુખ, અને એક વા બે મંત્રીઓ ચૂંટશે. અને તે પ્રાંત મંડળની કારોબારી સમિતિના પણ પ્રમુખ, અને મંત્રીઓ ગણાશે.

...

પ્રાંત પુ. મંડળનું કામકાજ ચલાવવા માટે પ્રાંત પુ. મંડળ પોતામાંથી, કારોબારી રાજ્ય પુ. મં. ની કારોબારી સમિતિ સમિતિમાંના પોતાના પ્રાંતના તમામ સભ્યો તથા પ્રમુખ અને એક વા બે મંત્રીઓ સાથે ૧૨ સભ્યોની કારોબારી સમિતિ ચૂંટશે.

...

પ્રાંત પુ. મંડળની વાર્ષિક સભા દર વર્ષે ઓગસ્ટ વા સપ્ટેમ્બરમાં પ્રાંત પુ. મંડ- બરાશે. અને તે સિવાય ળની સભાઓ મંત્રીને જ્યારે જરૂર જણાય વા પ્રાંત મંડળની સભા માટે પ્રાંત મંડળના ૫ સભ્યોની સહી સાથે સભા બોલાવવાની લેખી માગણી આવે ત્યારે મંત્રી પ્રમુખની સંમતિ લઈને તે સભા બોલાવી શકશે.

(૨) નવી કલમ. (૩) મૂળ કલમ ૧૬ માં વ્ય. મં. સંબંધી જે હકીકત જણાવી છે તેમાં થોડાક ફેરફાર કરી જુરી કલમ બનાવવાથી. (૪) નવી કલમ.

૫	—	...	પ્રાંત પુસ્તકાલય મંડળની સભાનું કારમ ૭ તું રહેશે. જે સભામાં આ પ્રાંત પુ. મં. ની સભાનું કારમ પ્રમાણે કારમ ન થાય તે સભા મુલતવી રાખી, બીજી વખતે એજ કામ માટે બોલાવેલી સભામાં નેટલા સભ્યો હાજર થશે તેટલાથી તે સભાનું કામ ચલાવી શકાશે.
૬	—	...	પ્રાંત પુસ્તકાલય મંડળની વાર્ષિક સભામાં નીચેનાં કામો થશે. વાર્ષિક સભાનું કામકાજ ૧ પાછલા વર્ષનું નિવેદન અને હિસાબ મંજૂર કરવો. ૨ નવા વર્ષ માટે પ્રમુખ, મંત્રી અને કારોબારી સમિતિના સભ્યોની ચૂંટણી કરવી. ૩ નવા વર્ષનું અંદાજ મંજૂર કરવું. ૪ નવા વર્ષનો કાર્યક્રમ ગોઠવવો. ૫ આ સિવાય પ્રમુખની સંમતિથી જે પ્રશ્નો રજુ થાય તેનો નિકાલ કરવો.
૭	૧૬ ની પેટાકલમ ૧ ની કલમ છ	પ્રાંતિક પરિપત્તી વ્ય. મં. ની સભા વર્ષમાં નિદાન બે વખત મળશે.	કારોબારી સમિતિની સભા દર છ માસે ભરાશે. અને તે સિવાય કારોબારી મંત્રીને ત્યારે જરૂર જણાય સભા વા કારોબારી સમિતિના ૪ સભ્યોની સહી સાથે સભા બોલાવવાની લેખી માગણી આવે ત્યારે મંત્રી પ્રમુખની સંમતિ લઈને તે સભા બોલાવી શકાશે.
૮	૧૬	...	કારોબારી સમિતિની સભાનું કારમ ૫ તું રહેશે. અને જે સભામાં એ કારોબારી સ- પ્રમાણે કારમ ન થાય તે સભા ભાનું કારમ મુલતવી રાખી, બીજી વખતે એજ કામ માટે બોલાવેલી સભામાં નેટલા સભ્યો હાજર થશે તેટલાથી સભાનું કામ ચલાવી શકાશે.
૯	—	...	હરકોઈ સભામાં પ્રમુખની ગેરહાજરીના કામચલાઉ પ્રસંગે હાજર રહેલા સભ્યો- પ્રમુખ માંથી કામચલાઉ પ્રમુખ

(૫) નવી કલમ. (૬) નવી કલમ. (૭) મૂળ કલમ ૧૬ ની પેટાકલમ ૧ ની કલમ છ માં ફેરફાર કરવાથી. (૮) મૂળ કલમ ૧૬ ની છેલ્લી લીટીમાં “ કારમ ૩ તું રહેશે ” એ જે શબ્દો જણાવ્યા છે તે ત્યાંથી છૂટા પાડી ફેરફાર સાથે નવી કલમ બનાવવાથી. (૯) નવી કલમ.

૧૦

૧૧

૧૬ ની
પેટાકલમ
૧પ્રાંત પુસ્તકાલય મંડળ નીચેનાં
કામ કરશે.(ક) પ્રાંતિક મંડળોએ પોતાના
મહાલનાં મહાલ પુસ્તકાલય
મંડળોને કામદાજનના અર્થ-
ને પહોંચી વળવા માટે
પરિપદ મંડળમાંથી જે રકમ
મળી હોય તેમાંથી જે જેટલી
રકમ પુસ્તકાલયો તરફથી
રકમ મળી હોય તેના વરાડે,
જેથી આપવી. અને બા-
કીની જે જેટલી રકમ પ્રાંતિક
મંડળના કામ માટે રાખવી.(જ) જે મહાલ પુસ્તકાલય મંડળ
વ્યવસ્થિત કામદાજ કરી
શકે તેમ ન હોય તેની
બધી જ રકમ પ્રાંતિક
મંડળોએ રાખવી અને પ-
રિપદ મંડળ તરફથી જે
કામ સોંપવામાં આવે તે તે
મહાલ માટે કરવા-કરાવવાં.(ગ) પ્રાંતમાં આવેલાં પુસ્તકા-
લય-ચાચનાલયોની પ્રગતિ
ચતી રહે તે અર્થે મહાલ
મંડળોને કામ કરવાની દિશા
જતાવવી તથા પ્રચાર કાર્ય
કરવામાં અને તપાસણીમાં
મદદ કરવી.(ઘ) પ્રાંતિક પરિપદે કરેલા
કરાવેને અમલમાં મૂકવા
તજવીજ કરવી.(ઙ) કોઈ ગામ કે શહેર તરફથી
પરિપદની બેઠક વખતે જે
આગામી પ્રાંતિક પરિપદ

નીમી સભાનું કામ શરૂ કરી શકશે.

દરેક સભામાં હરકોઈ પ્રમ્તનો નિકાલ વધુ
મતે થશે અને કોઈ પ્રસંગે
નિર્ણયાત્મક બંને બાજુ સરખા મત
મત થયે પ્રમુખ પોતાના મત
ઉપરાંત વધારાની નિર્ણયા-
મત પણ આપી શકશે.

પ્રાંત કારોબારી સમિતિ નીચેનાં કામો કરશે.

પ્રાંત કારોબારી સમિતિનું
કાર્યકારોબારી પુ. મંડળ તરફથી
લવાજમની ફાળવણીની
જે રકમ મળે તેમાંથી જે
રકમ પોતાના કામ માટે
રાખી બાકીની રકમ
પોતાના પ્રાંતનાં જે તે મહાલ મંડળોને,
મહાલમાંથી મળેલા લવાજમના પ્રમાણમાં
જેથી આપવી.જે મહાલ પુ. મં. વ્યવસ્થિત કામદાજ
કરી શકે તેમ ન હોય તે તેની રકમ
પોતાની પાસે રાખવી અને રાજ્ય પુ.
મંડળ વા પ્રાંત પુ. મંડળ, મહાલ મંડળો
માટે જે કાંઈ નક્કી કરે તે તથા મહાલ
મંડળના બંધારણમાં મ. પુ. મં. ની
કારોબારી સમિતિને જે કાંઈ કરવાનાં
જાણાવ્યાં છે. તે કાંઈ કરાવવામાં તે
મહાલ ખાતે વાપરવી.રાજ્ય અને પ્રાંત પરિપદે કરેલા કરાવેને
અમલમાં મૂકવા-મૂકાવવા તજવીજ કરવી.પ્રાંત પરિપદના પ્રમુખની પસંદગી કરવી
તથા કોઈ ગામ વા કર્યા તરફથી પ્રાંત
પરિપદની પાછલી બેઠકમાં, આગામી પ્રાંત
પરિપદ માટે આમંત્રણ આપવું ન હોય
ત્યારે વા ખાસ પરિપદના પ્રસંગે તે
બરવાનું સ્થળ અને દિવસ નક્કી કરવાં.રાજ્ય પુ. મંડળના ઉદ્દેશોને અનુસરી જે
નક્કી કરી હોય તે પ્રવૃત્તિઓ વા બાજુ-
તોને તેમજ મહાલ અને જૂથ મંડળોને
જે કાંઈ કરવાનાં બંધારણમાં જાણાવ્યાં
છે તેને અમલમાં મૂકવા-મૂકાવવા પ્રવૃત્ત
કરવો.મંત્રી તરફથી રજુ થયેલું પાછલા વર્ષનું
નિવેદન તથા દિસાજ તથા નવા વર્ષનું(૧૦) નવી કલમ. (૧૧) મૂળ કલમમાં ફેરફાર કરવાથી. તથા ૧૭મી મૂળ કલમનો પણ
આ નવી કલમમાં સમાવેશ કરવાથી.

માટે આમંત્રણ થયું ન હોય તો તે ભરવાનું સ્થળ નક્કી કરવું તથા પ્રમુખ નિમવા માટે જોઈવળ કરવી.
(ચ) પરિપદના ઉદ્દેશ પાર પાડવા માટે જે કંઈ કાર્ય કરવું પડે તે કરવું.
(છ) પ્રાંતિક પરિપદની વ્યં. મં. ની સભા વર્ષમાં નિદાન બે વખત મળશે.

૧૭

અહેવાલ તથા હિસાબ:—
દરેક પ્રાંતિક મંડળે પોતાપોતાના પ્રદેશના કામકાજનો અહેવાલ તથા હિસાબ દર વર્ષે રાજ્ય પરિપદ મંડળ તરફ મોકલવો જોઈએ. જેથી પરિપદના મંત્રીઓ તેને એકત્ર કરી પરિપદ મંડળને લગતા પોતા કરેલા કામકાજનું વૃત્તાંત તથા તેનાં નાણાંનો કુલ હિસાબ તૈયાર કરી વ્યં. મં. ની મંજૂરી મેળવી છપાવી પ્રસિદ્ધ કરશે.

બજેટ પ્રાંત મંડળની વાર્ષિક સભામાં મંજૂર કરાવવું અને તે પછી તેની એકેક નકલ રા. પુ. મંડળ તથા પુ. ખાતા તરફ અને પ્રસિદ્ધ કરવા માટે પુસ્તકાલય માસિકના તંત્રી તરફ મોકલાવી આપવા તજવીજ કરવી.

ગ પ્રાંતમાં આવેલાં પુસ્તકાલય-વાચનાલયોની પ્રગતિ થતી રહે તે અર્થે મહાલ મંડળોને કામ કરવાની દિશા બતાવવી તથા પ્રચાર કાર્ય કરવામાં અને તપાસણીમાં મદદ કરવી.

૧૨

...

પ્રાંત મંડળની તથા તેની કારોબારી સમિતિની ફરેલી સભાઓ તથા મંત્રીનું કાર્ય પ્રમુખની સંમતિથી બીજી સભાઓ બોલાવવી અને તેના કામની નોંધ રાખવી તથા એ સભાઓ તરફથી થયેલી સૂચનાઓને અમલમાં ચૂકવી; સર્વ પ્રકારના પત્રવ્યવહાર કરવો; તમામ પ્રકારના હિસાબ-ખર્ચનો હિસાબ રાખવો; વાર્ષિક હેવાલ તથા હિસાબ તથા નવા વર્ષનું અંદાજ તૈયાર કરી કારોબારી સમિતિ આગળ અને તે પછી પ્રાંત પુ. મંડળની વાર્ષિક સભામાં મંજૂર કરાવી લેવાં.

મહાલ પુસ્તકાલય મંડળ

૧ ૧૫

પરિપદમાં જોડાયેલાં દરેક ગ્રામ પુસ્તકાલયનો અને ત્રીસ ઉપરાંતની રકમના બજેટવાળા વાચનાલયનો એક એક પ્રતિનિધિ અને કર્યા પુસ્તકાલયોના ત્રણ પ્રતિ-

જે તે મહાલમાં આવેલાં જૂથ મંડળોએ, મહાલ મંડળ માટે ચૂંટેલા એકેક પ્રતિનિધિઓનું મહાલ પુ. મંડળ બનશે. અને તે પ્રાંત તથા રાજ્ય પુ. મંડળ-રચના.

(૧૨) નવી કલમ.

(૧) મૂળ કલમ ૧૫ માં ફેરફાર કરવાથી.

નિધિઓનું મહાસ પુસ્તકાલય
મંડળ જનરો.

ની સીધી દેખરેખ નીચે કામ કરશે. આ
મંડળને બદલે હશે તો, મહાસમાંથી પુસ્તકા-
લયની દિશામાં કાર્ય કરતી બીજી વાણ લાયક
વ્યક્તિઓને ચૂંટી શકશે.

૨ —

...

કલમ ૧ પ્રમાણે જાનેલું મહાસ પુ. મંડળ
પોતામાંથી એક પ્રમુખ
પ્રમુખ-મંત્રી તથા એક મંત્રી ચૂંટશે.
અને તે મહાસ પુ. મં. ની
કારોબારી સમિતિના પણ પ્રમુખ તથા મંત્રી
ગણાશે.

૩ ૧૫

મહાસ પુ. મંડળનું કામકાજ
કરવા સારૂ નીચે પ્રમાણે મંડળ
નીમણું.

(૧) મહાસ વ્યવસ્થાપક મંડળ
અને (૨) જુથ પુ. મંડળ. મહાસ
વ્યવસ્થાપક મંડળ: દરેક જુથ
વ્યવસ્થાપક મંડળના એક એક
મંત્રી અને એક એક અન્ય
સભાસદ તથા કર્યા પુસ્તકાલયના
બે સભાસદો મળીને જનરો.

મહાસ પુ. મંડળનું કામકાજ ચલાવવા માટે
મહાસ પુ. મંડળ પોતામાંથી
કારોબારી પ્રમુખ અને મંત્રી સાથે
સમિતિ કુલ ૭ સભ્યોની કારોબારી
સમિતિ ચૂંટશે.

૪ —

...

મહાસ પુ. મંડળની વાર્ષિક સભા દર વર્ષે
ઓગસ્ટમાં બરાશે અને તે
મહાસ પુ. સિવાય મંત્રીને બ્યારે બદલે
મં. ની બહુાય વા ત્રીજા બાગના
સભાઓ જુથ મંત્રીઓની સહી સાથે
સભા બોલાવવાની હોય
માગણી આવે ત્યારે મંત્રી પ્રમુખની સમિતિ
લઈને તે સભા બોલાવી શકશે.

૫ —

...

મહાસ પુસ્તકાલય મંડળની સભાનું કારમ
કુલ સભ્યોના રૂ રહેશે. જે
મહાસ પુ. સભામાં આ પ્રમાણે કારમ
મં. ની સભા ન થાય તે સભા સુલતી
૩ કારમ રાખી બીજી વખતે એક
કામ માટે બોલાવેલી સભા-
માં જેટલા સભ્યો હાજર હશે તેટલાથી તે
સભાનું કામ ચલાવી શકાશે.

(૨) નવી કલમ.

(૩) મળ કલમ ૧૫ માં ફેરફાર કરવાથી.

(૪) નવી કલમ.

(૫) નવી કલમ.

૬	૧૫	મહાસભાની નીચેનું કામકાજ કરશે. ક પોતા માટે એક પ્રમુખ અને મંત્રીની ચૂંટણી કરવી. જ નવીન વર્ષ માટે, જૂથવાર તેમ જ મહાસભાના સામાન્ય કાર્યક્રમ નક્કી કરવો. ગ ગત વર્ષનો હિસાબ અને નિવેદન મંજૂર કરવાં. ઘ મંડળના હિતનું કેષ્ટ પણ કાર્ય રજુ થાય તે કરવું.	મહાસ પુસ્તકાલય મંડળની વાર્ષિક સભામાં નીચેનાં કામો થશે. ૧ પાછલા વર્ષનું નિવેદન અને હિસાબ મંજૂર કરવાં ૨ નવા વર્ષ માટે પ્રમુખ, મંત્રી અને કારો-વાર્ષિક સભાનું બારી મંડળના સભ્યોની કામકાજ ચૂંટણી કરવી ૩ નવા વર્ષનું અંદાજ ગોઠવવું ૪ નવા વર્ષનો કાર્યક્રમ ગોઠવવો ૫ પ્રાંત પુ. મંડળ માટે મંત્રી સાથે બીજા એક પ્રતિનિધિની ચૂંટણી કરવી ૬ આ સિવાય પ્રમુખની સંમતિથી જે પ્રશ્નો રજુ થાય તેનો નિર્ણય કરવો. કારોબારીની સભા દર ત્રણ માસે ભરાશે. અને તે સિવાય મંત્રીને કારોબારી સભા જ્યારે જરૂર જણાય વા કારો-બારી સમિતિના ત્રણ સભ્યોની સહી સાથે સભા બોલાવવાની કોઈ માગણી આવે ત્યારે મંત્રી, પ્રમુખની સંમતિ લઈને તે સભા બોલાવી શકશે.
૭	૧૫ની પેટાકલમ ૬	મહાસભા. મંડળની સભા નિંદાન દર ત્રણ માસે એક વખત ભરાશે. ૫ સભાસદોનું કોરમ ગણાશે.	કારોબારી સમિતિની સભાનું કોરમ ૪ નું રહેશે, અને જે સભામાં એ પ્રમાણે કારોબારી સ. કોરમ ન થાય તે સભા ભાનું કોરમ મુક્તવી રાખી, બીજી વખતે એજ કામ માટે બોલાવેલી સભામાં, જેટલા સભ્યો હાજર હશે તેટલાથી સભાનું કામ ચલાવી શકાશે.
૮	૧૫ની પેટાકલમ ૬	...	હરકોઈ સભામાં પ્રમુખની ગેરહાજરીના પ્રસંગે, હાજર રહેલા સભ્યો-કામચલાઉ માંથી કામચલાઉ પ્રમુખ પ્રમુખ નીમી સભાનું કામ શરૂ કરી શકશે.
૯	—	...	દરેક સભામાં હરકોઈ પ્રશ્નનો નિકાલ વધુ મતે થશે અને કોઈ પ્રસંગે નિર્ણયાત્મક બને ગાળુ સરખા મત થયે પ્રમુખ પોતાના મત ઉપરાંત નિર્ણયાત્મક મત પણ આપી શકશે.
૧૦	—	...	

(૬) મૂળ કલમમાં ફેરફાર કરવાથી. (૭) કોરમની જુદી કલમ બનાવવાથી તથા મૂળ કલમમાં ફેરફાર કરવાથી. (૮) મૂળ કલમ ૧૫ ની પેટાકલમ ૬ માંથી કોરમની કલમ જુદી પાડવાથી અને તેમાં ઘોડાક ફેરફાર કરવાથી. (૯) નવી કલમ. (૧૦) નવી કલમ,

૧૧ ૧૫

મહાલ પુસ્તકાલય મંડળ નીચેનાં કામો કરશે.

- ૧ મહાલનાં એકેએક ગામમાં પુસ્તકાલય-વાચનાલય ઉઘાડવાની વ્યવસ્થા કરવી.
- ૨ સ્થપાયેલાં પુસ્તકાલય-વાચનાલયોને વ્યવસ્થિત અને નિયમિત કામ કરતાં બનાવવાં.
- ૩ પુસ્તકાલયોનાં કાયમકર્તા સુરક્ષિત રહી શકે તે માટે ખાનગી ઇસમોને ત્યાં નહિ મૂકતાં, સહર સહકારી મંડળોઓમાં, સહકારી તેમ જ બીજા સહર બેંકોમાં વા સરકારી જામીનગીરીઓમાં રોકાવવાં.
- ૪ કર્યા પુસ્તકાલયો દ્વારા નજીકના ગામોમાં ફરતાં પુસ્તકાલયની પેટીઓ, રિપરિયોરેક્ષન, મેજક લેન્ટર્ન, સિનેમા વગેરે સાધનો દ્વારા જ્ઞાનનો પ્રચાર કરવો.
- ૫ સ્વયંસેવકો દ્વારા વા પ્રચારકો દ્વારા વર્ષમાં એકામાં એકી એક વખત પુસ્તકાલયોની તપાસણી કરાવવી. અને જે જે ખામીઓ જણાય તે તે સ્થાનિક કાર્યકર્તાઓની મદદ લઈ સુધારાવવી. ટૂંકમાં મહાલનાં તમામ ગામોના લોકોમાં સુરક્ષે, જીવિત, અને બાળકોમાં, વાચનનો શોખ ઉત્પન્ન થાય અને જ્ઞાનની વૃદ્ધિ થાય તે માટે ઉપર દર્શાવેલા અને એવાજ પ્રકારની બીજા બધા પ્રયત્ન કરવા.

કારોબારી સમિતિ નીચેનાં કામો કરશે.

- ક મહાલનાં એકેએક ગામમાં કારોબારી સ- પુસ્તકાલય-વાચનાલય ઉ- મિતિનું કાર્ય ધાડવાની વ્યવસ્થા કરવી.
- જ સ્થપાયેલાં પુસ્તકાલય-વાચનાલયોને વ્યવસ્થિત અને નિયમિત કામ કરતાં બનાવવાં તથા પુસ્તકાલય ખાતું અને રાજ્ય તથા પ્રાંત પુ. મંડળ તરફથી વખતોવખત નીકળતી સૂચનાઓ અને ભલામણોનો અમલ કરાવવો.
- ગ સ્થપાયેલાં પુસ્તકાલય-વાચનાલયનાં દર વર્ષે બજેટ અને તેવી કાળજી રાખવી.
- ઘ માનદ પ્રચારકો વા સ્વયંસેવકો દ્વારા તથા જૂથ મંત્રીઓ પાસે વર્ષમાં એક વખત પુસ્તકાલય-વાચનાલયની તપાસણી કરાવવી. અને જે ખામી જણાય તે સ્થાનિક કાર્યકરોની મદદ લઈ સુધારાવવી.
- ઙ વિદ્યાર્થીઓ માટે શિ. વા. ની પરીક્ષા લેવી તથા રા. પુ. મં. તરફથી લેવાતી શિ. વા. ની પરીક્ષાઓનો અને કુમાર મંડળ તથા વાયક મંડળની યોજનાનો પ્રચાર કરવો.
- ચ પુસ્તકાલયો-વાચનાલયોનાં કાયમકર્તા સુરક્ષિત રહે તે માટે સહર સહકારી મંડળોઓમાં વા બેંકોમાં રોકાવવા સંબંધમાં ખાતાએ કરાવેલા ધોરણોનો અમલ કરાવવો.
- છ કર્યા પુસ્તકાલયો વા પોતાના તરફથી ફરતા પુ. ની પેટીઓ રિપરિયોરેક્ષન વગેરે સાધનો દ્વારા જ્ઞાનનો પ્રચાર કરવો.
- જ રાજ્ય, પ્રાંત અને મહાલ પરિષદોમાં, મહાલમાં અમલમાં મૂકવા જેવા જેવા સંસ્કાર લોય તેનો અમલ કરાવવા પ્રયત્ન કરવો.
- ઝ જૂથમંડળોને જે કાર્યો કરવાનાં બંધારણમાં જણાવ્યાં છે તે કાર્યો કરાવવા તજવીજ કરવી તથા વર્ષ આખરે તેમના કાર્યનાં નિવેદન મંગાવી તે રાજ્ય મંડળ તરફ મોકલી આપવાં.
- ટ મહાલ પરિષદના પ્રમુખની પસંદગી કરવી તથા કોઈ ગામ તરફથી મહાલ પરિષદની પાછલી બેઠકમાં આગામી મહાલ પરિષદ માટે આમંત્રણ ન આપવું હોય ત્યારે વા ખાસ પરિષદના પ્રસંગે તે બરવાનું સ્થળ અને દિવસ નક્કી કરવાં.

૧૨	—	...	મહાલ પુ. મંડળ તથા તેની કારોબારી સમિતિની દરેલી સભાઓ મંત્રીનું કાર્ય તથા પ્રમુખની સંમતિથી બીજી સભાઓ બોલાવવી અને તેના કામની નોંધ રાખવી. તથા એ સભાઓ તરફથી થયેલી સૂચનાઓને અમલમાં મૂકવી. સર્વ પ્રકારના પત્રવ્યવહાર કરવો. તમામ પ્રકારના ઉત્પન્ન-ખર્ચનો હિસાબ રાખવો અને વાર્ષિક અહેવાલ તથા હિસાબ તથા નવા વર્ષનું અંદાજ તૈયાર કરી, કારોબારી સમિતિ આગળ તથા મહાલ પુ. મંડળની વાર્ષિક સભામાં મંજૂર કરાવી લેવાં.
----	---	-----	--

જૂથ પુસ્તકાલય મંડળ

૧	૧૫	દરેક મહાલમાં ઓછામાં ઓછા ૩ અને વધારેમાં વધારે ૭ વિભાગ (ગામોનાં જુથ) પાડવા.	કેળવણી ખાતુ વખતો વખત શાળાઓનાં જે સેન્ટરો ગોઠવે તેમ જુથ પુ. મંડળની જૂથ મંડળ તરીકે ઓળચના ખાશે. અને તે રાજ્ય, પ્રાંત તથા મહાલ પુ. મંડળની સીધી દેખરેખ અને તેમની સલાહ સૂચન પ્રમાણે કામ કરશે.
૨	—	...	જે તે સેન્ટરની મુખ્ય શાળાવાળા ગામનું પુસ્તકાલય, જુથ પુ. મંડળનું મુખ્ય સ્થળ મુખ્ય સ્થળ ગણાશે.
૩	૧૫	દરેક જુથનું વ્યવસ્થાપક મંડળ એક મંત્રી અને ૭ સભાસદો મળી સાત સભ્યોનું રહેશે. જે તે જુથમાં આવેલાં પરિપક્વ મંડળમાં જોડાયેલાં ગ્રામ પુસ્તકાલયો અને વાચનાલયો એકેક સભ્ય ચૂંટી આપશે. જુથ વ્ય. મંડળ નિદાન ત્રણ માસે એક વખત મળશે અને કોરમ ૩ નું ગણાશે.	જે તે જુથમાં આવેલાં પુસ્તકાલય-વાચનાલયના મંત્રીઓ જે તે પ્રમુખ, મંત્રી જુથ પુ. મંડળના સભાસદો અને ગણાશે. આ સભાસદો પોતામાંથી એક પ્રમુખ ચૂંટશે તથા મંત્રી તરીકે જુથ પુ. મંડળના મુખ્ય સ્થાનમાં આવેલા પુસ્તકાલયના મંત્રી કામ કરશે.
૪	—	...	જુથ પુ. મંડળની વાર્ષિક સભા દર વર્ષે

(૧૨) નવી કલમ.

(૧) મૂળ કલમમાં ફેરફાર કરવાથી.

(૨) નવી કલમ. (૩) મૂળ કલમમાં ફેરફાર

કરવાથી. (૪) નવી કલમ.

૫

—

...

૬

—

...

૭

૧૫

જીથ વ્યવસ્થાપક મંડળ નીચે પ્રમાણેનાં કામ કરશે.

ક જીથ પૈકી જે ગામોમાં પુસ્તકાલય કે વાચનાલય ન હોય ત્યાં સ્થાપનાં.

ચ જીથમાં આવેલાં પુસ્તકાલયોનાં વાર્ષિક બજેટ વખતસર મંજૂર કરવા મોકલવાં.

ગ મત વર્ષનું જે તે પુસ્તકાલયનું વાર્ષિક નિવેદન ખાતા તરફ મોકલવા તજવીજ કરવી.

ઘ પુસ્તકાલયોના કાયમ ફંડની રકમ સદર સદકારી મંડળોમાં વા સદર બેંકમાં મૂકાવવી.

ઙ પુસ્તકાલયનો ઉપયોગ વધુ પ્રમાણમાં થાય અને તેની વ્યવસ્થા સારી રહે તે માટે

આગરતના પહેલા વા બીજા રવિવારે તથા સાધારણ સભા દર ત્રણ માસે અને તે સિવાય જીથ મંડળની બંતીને જ્યારે જરૂર જણાય ત્યારે પ્રમુખની સંમતિથી બોલાવી શકશે.

જીથ પુ. મંડળની સભામાં કુલ સભ્યોના કે સભ્યોની હાજરીએ કામ સભાનું કારમ શરૂ કરી શકાશે.

જીથ પુ. મંડળની વાર્ષિક સભામાં નીચેનાં કામો થશે.

વાર્ષિક સભાનું અ પાછલા વર્ષમાં કરેલાં કામકાજ કામોનું મંત્રી તરફથી રજુ થયેલું નિવેદન

મંજૂર કરવું.

ચ સહકારના ધોરણે જીથમાં આવેલાં પુસ્તકાલયો-વાચનાલયોનાં બજેટ બનાવવાં તથા દરેકનાં વાર્ષિક નિવેદન પણ તૈયાર કરવાં.

ક મહાલ મંડળ માટે એકે પ્રતિનિધિની ચૂંટણી કરવી.

ઙ નવા વર્ષનો કાર્યક્રમ જોડાવવો.

જીથ પુસ્તકાલય મંડળ નીચેનાં કામો કરશે.

ક જીથ પૈકી જે ગામોમાં પુસ્તકાલય કે વાચનાલય ન હોય ત્યાં તે સ્થાપનાં.

ચ જીથમાં આવેલાં તમામ પુસ્તકાલય-વાચનાલયનાં વાર્ષિક બજેટ બને અને તે તથા નિવેદન વખતસર ખાતા તરફ જીથ તેની તજવીજ કરવી.

ગ જીથમાં આવેલાં પુસ્તકાલય-વાચનાલયનાં કાયમ ફંડની રકમ પુસ્તકાલય ખાતું વખતે વખતે ત્યાં દરાવે ત્યાં મૂકાવવી.

ઘ જીથમાં આવેલાં પુસ્તકાલય-વાચનાલયની વર્ષમાં એક વખત તપાસણી કરવી-કરાવવી.

ઙ પુસ્તકાલયનો ઉપયોગ વધુ પ્રમાણમાં થાય તે માટે બનતી બધી તજવીજ કરવી.

ચ મહાલ તથા રાજ્ય પુ. મંડળ તરફથી

(૫) નવી કલમ. (૬) નવી કલમ. (૭) મૂળ કલમમાં ફેરફાર કરવાથી.

અનતી બધી તજવીજ કરવી.
 ૮ ચ મહાસ વ્ય. મંડળે નક્કી
 કરેલો કાર્યક્રમ વર્ષ દરમ્યાન
 પૂર્ણ કરવા તજવીજ કરવી.
 ૯ છ વર્ષ દરમ્યાનના કામકામનું
 નિવેદન મ. વ્ય. મંડળ
 તરફ મોકલી આપવું.
 ૧૦ જ મંડળનો ઉદ્દેશ ધરાવતર સિદ્ધ
 થાય તે માટે ઉપર જણા-
 વેલાં કામ અને તેના જ
 પ્રકારનાં બીજાં કામો કરવાં.

લેવાતી શિ. વા. ની પરીક્ષાનો તથા
 રાજ્ય પુ. મંડળે શરૂ કરેલી કુમાર
 મંડળ અને વાચક મંડળની યોજનાનો
 પ્રચાર કરવો.

૮ રાજ્ય, પ્રાંત તથા મહાસ પરિષદો વા
 મંડળ વખતે વખત જે દરારે તે કાર્ય
 વા યોજના અમલમાં મૂકવા વા પૂર્ણ
 કરવા તજવીજ કરવી.

હરકોઇ સભામાં પ્રમુખની ગેરહાજરી પ્રસંગે,
 હાજર રહેલા સભાસદોમાંથી,
 કામચલાઉ કામચલાઉ પ્રમુખ નીમી,
 પ્રમુખ સભાનું કામ શરૂ કરી શકશે.

દરેક સભામાં હરકોઇ પ્રશ્નનો નિકાલ વધુ
 મતે થશે, અને કોઇ પ્રસંગે
 નિર્ણયાત્મક બંને બાજુ સરખા મત
 મત થયે, પ્રમુખ પોતાના મત
 ઉપરાંત વધારાનો નિર્ણયા-
 ત્મક મત પણ આપી શકશે.

જુથ મંડળની સભાઓ યોજાવવી, તથા
 તેમના કામની નોંધ રાખવી,
 મંત્રીનું કાર્ય અને કરેલી સૂચનાઓને અ-
 મલમાં મૂકવી; સર્વ પ્રકારનો
 પત્રવ્યવહાર કરવો; વર્ષ આખરે કરેલાં કાર્યોનું
 નિવેદન તૈયાર કરી જુથ પુ. મંડળની વાર્ષિક
 સભા આગળ રજૂ કરવું અને તે મંજૂર થયે
 મહાસ, પ્રાંત તથા રાજ્ય પુ. મંડળ તરફ
 તેની એકેક નકલ મોકલી આપવી.

પરિશિષ્ટ ૨ જી

રાજ્ય પુસ્તકાલય પરિષદ

૧ ૬ (૧)

સ્થળ-પરિષદની આગલી બેઠક
 વેળાએ દરાવવામાં આવેલા સ્થળે
 અને વખતે પરિષદ નિદાન ચાર
 વર્ષે એક વખત મળશે. જે એવો

દર પાંચ વર્ષે એક વખત રાજા પુ. પરિષદ
 મળશે અને તે સિવાય
 પરિષદ ક્યારે મંડળની કારોબારી સમિ-
 ભારાશે ? તિને ખાસ જરૂર જણાય

(૮) નવી કલમ. (૯) નવી કલમ. (૧૦) નવી કલમ.

(૧) મૂળ કલમમાં ફેરફાર કરવાથી.

કોઈ પણ ઠરાવ આગળની બેઠકમાં કરવામાં આવેલો નહીં હોય તો પરિષદનું વ્યવસ્થાપક મંડળ એ બાબત નક્કી કરશે. તેમજ ત્યારે વ્યવસ્થાપક મંડળને ચોક્કસ લાગે અથવા તો ત્રણ પ્રાંત પુસ્તકાલય મંડળોની માગણી આવે ત્યારે પરિષદ મંડળ ખાસ પરિષદ ભરી શકશે.

વા ત્રણ પ્રાંત પુ. મંડળોની માગણી આવે ત્યારે કારોબારી સમિતિ ખાસ પરિષદ બોલાવી શકશે.

૨ ૬ (૧)

...

પરિષદની પાછલી બેઠકમાં, આગામી પરિષદનું આમંત્રણ આવ્યું ન પરિષદનું હોય ત્યારે તથા ખાસ સ્થળ તથા પરિષદ બોલાવવાના પ્રસંગે, દિવસ રાત્રી પુ. મંડળની કારોબારી સમિતિ પરિષદનું સ્થળ તથા દિવસ નક્કી કરશે.

૩

...

પરિષદ જે કચ્છા વા ગામમાં ભરવાની હરે તે કચ્છા વા ગામનું પુસ્તકાલય, સ્વાગત સભ્યોના સ્વાગત સમિતિ સભ્યોના ધોરણ ઠરાવી તે પ્રમાણે પોતાના તથા મહાલનાં બીજાં ગામોમાંથી સ્વાગત સભ્યો ઉભા કરી શકશે. અને તે 'સ્વાગત સમિતિ' એ નામથી ઝાળખાશે. આ સમિતિ પોતામાંથી એક પ્રમુખ, ઉપપ્રમુખ, મંત્રીઓ તથા જુદા જુદા કામોની પેટાસમિતિઓ નીમી પરિષદ ભરવાને લગતું સંબંધ કામકાજ કરશે.

૪ ૭

પરિષદ માટે પ્રતિનિધિનું પ્રમાણ:—આ પરિષદમાં ચૂંટણીનું તત્વ દાખલ કરી પ્રતિનિધિઓ નીચે પ્રમાણે લેવામાં આવશે:—

(૧) જેઓ મુરબી અને આજીવન સભ્યો થયા હશે તેઓ તથા વ્યક્તિગત વાર્ષિક સભાસદો તમામ પ્રતિનિધિ તરીકે આવી શકશે.

(૨) પ્રાંત પુસ્તકાલય પ, કચ્છા

આ પરિષદમાં નીચેના ધોરણે પ્રતિનિધિઓ આવી શકશે.

પરિષદમાં પ્રતિનિધિઓ કયા ધોરણે આવી શકશે. ૧ જેઓ મુરબી અને આજીવન સભ્યો થયા હશે તેઓ તથા વ્યક્તિગત વાર્ષિક સભાસદો તમામ પ્રતિનિધિ તરીકે

આવી શકશે.

૨ પ્રાંત પુસ્તકાલય પ, કચ્છા પુસ્તકાલય ૩, ગ્રામ પુસ્તકાલય ૨, અને વાચનાલય ૧ તેમજ પ્રાંત પુ. મંડળ ૩ અને મહાલ પુ. મંડળ ૨ પ્રતિનિધિઓ મોકલી શકશે.

(૨) મૂળ કલમ ૬ (૧) માંથી જુદી કલમ બનાવવાથી. (૩) નવી કલમ. (૪) મૂળ કલમમાં રહેલ સાંજ ફેરફાર કરવાથી તથા ટીપને બદલે ત્રીજી કલમ બનાવવાથી.

પુસ્તકાલય ૩, ગ્રામ પુસ્તકાલય ૨ અને વાચનાલય ૧, તેમજ પ્રાંત પુસ્તકાલય મંડળ ૩ અને મહાલ પુસ્તકાલય મંડળ ૧ પ્રતિનિધિ પરિષદમાં મોકલી શકશે.

ટીપ્પણી:—જે પ્રાંતમાં પુસ્તકાલય પરિષદ ભરવાની હોય તે પ્રાંતનાં પુસ્તકાલયો અને વાચનાલયો બમણા પ્રતિનિધિઓ મોકલી શકશે.

દરેક પ્રતિનિધિ પાસેથી રૂ. ૦-૮-૦ પ્રતિનિધિ શી તરીકે સેવામાં આવશે.

જે સ્થળે પરિષદની બેઠક મળી હોય તે સ્થળની પ્રતિનિધિ શીની રકમના ૨૫ ટકા સ્વાગત સમિતિએ વ્યવસ્થાપક મંડળને આપવા.

પરિષદના પ્રમુખની ચૂંટણી:—આમાં પરિષદની બેઠક થવાની હોય ત્યાંની સ્વાગત સમિતિ, વ્યવસ્થાપક મંડળે સૂચવેલા નામોમાંથી ચોખ્ખા લાગે તેને બેઠકના પ્રમુખ ચૂંટી શકશે.

પ્રમુખની સત્તા:—
(૧) કાર્યક્રમના અનુક્રમમાં પ્રમુખ ફેરફાર કરી શકશે.
(૨) કાનુનને લગતા અને કામકાજ ચલાવવાની રૂઢિને લગતા બધા પ્રશ્નોનો નિર્ણય પ્રમુખ કરશે અને તે પરિષદને બંધન કરતાં ગણાશે.

વિષય નિર્ણાયક મંડળનું અધારણું:
(૧) કડી પ્રાંતમાંથી ૧૨, વડોદરા પ્રાંતમાંથી ૧૨, નવ-

૩ જે પ્રાંતમાં પરિષદ ભરવાની હોય તે પ્રાંતનાં પુસ્તકાલયો અને વાચનાલયો બમણા પ્રતિનિધિઓ મોકલી શકશે.

દરેક પ્રતિનિધિ પાસેથી રૂ. ૦-૮-૦ પ્રતિનિધિ શી, સ્વાગત સમિતિ લઈ શકશે. અને તેના કુલ અને તેનો ઉત્પત્તિની રકમ રા. પુ. વિનિયોગ મંડળને આપી બાકીની રકમ પોતે પરિષદના કાર્યમાં વાપરી શકશે.

પરિષદના પ્રમુખ માટે, રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળની કારોબારી સમિતિએ જે નમો સૂચવ્યા હોય તેમાંથી ગમે તે એકને, સ્વાગત સમિતિ પ્રમુખ તરીકે નક્કી કરશે.

પરિષદના પ્રમુખની સત્તા નીચે પ્રમાણે રહેશે.
પ્રમુખની સત્તા
૧ કાર્યક્રમના અનુક્રમમાં પ્રમુખ ફેરફાર કરી શકશે.
૨ કાનુનને લગતા અને કામકાજ ચલાવવાની રૂઢિને લગતા બધા પ્રશ્નોનો નિર્ણય પ્રમુખ કરશે અને તે પરિષદને બંધન કરતાં ગણાશે.

પરિષદની વિષય નિર્ણાયક સભાનું અધારણું નીચે પ્રમાણે રહેશે.
વિષય નિર્ણાયક સભા
૧ મહેસાણા અને વડોદરા એ દરેક પ્રાંતમાંથી ૧૨,

(૫) મૂળ કલમ ૮ અને ૧૪ ભેગી કરવાથી. (૬) મૂળ કલમમાં રહેલ સાળ ફેરફાર કરવાથી. (૭) મૂળ કલમમાં રહેલ સાળ ફેરફાર કરવાથી. (૮) મૂળ કલમમાં રહેલ સાળ ફેરફાર કરવાથી.

- સારી પ્રાંતમાંથી ૮, અમરેલી પ્રાંતમાંથી ૬ અને ઓખામંડળમાંથી ૨ (જને ત્યાં સુધી દરેક મહાલમાંથી એક એક) જે પ્રાંતમાં પરિષદ હોય તે પ્રાંતમાંથી ૫ વધારે, વિષય નિર્ણાયક મંડળના સભાસદો ચૂંટાશે.
- (૨) પરિષદની આગલી બેઠકોના પ્રમુખો, પરિષદ જે સ્થળે ભરવાની હોય તે સ્થળનાં સ્વાગત મંડળના પ્રમુખ તથા સામાન્ય મંત્રીઓ (જનરલ સેક્રેટરીઓ) હોદ્દાની રૂએ વિષય નિર્ણાયક મંડળમાં આવી શકશે.
- (૩) વિષય નિર્ણાયક મંડળમાં પ્રમુખ તરીકે પરિષદના પ્રમુખ અને તેમની ગેરહાજરીમાં તે વખતે હાજર રહેલા સભાસદોમાંથી પ્રતિનિધિઓએ ચૂંટેલા પ્રમુખ કામ કરશે.

વિષય નિર્ણાયક મંડળનું કાર્ય:—

- (૧) પરિષદમાં રજુ કરવાના ઠરાવો તેમજ વક્તાઓની પસંદગી નક્કી કરવી.
- (૨) નવીન વર્ષ માટે વ્યવસ્થાપક મંડળના સભાસદોનાં નામ નક્કી કરી પરિષદમાં મંજૂરી માટે રજુ કરવાં.

...

...

નવસારી પ્રાંતમાંથી ૮, અમરેલી પ્રાંતમાંથી ૬ અને ઓખામંડળ પ્રાંતમાંથી ૨ એ પ્રમાણે (જને ત્યાં સુધી દરેક મહાલમાંથી એક એક) જે તે પ્રાંતના હાજર રહેલા પ્રતિનિધિઓ, વિષય નિર્ણાયક સભાના સભાસદો ચૂંટાશે.

- ૨ જે પ્રાંતમાં પરિષદ ભરાશે તે પ્રાંતના પ્રતિનિધિઓને ૫ વધારાના સભાસદો ચૂંટવાનો હક્ક રહેશે.
- ૩ પરિષદની આગલી બેઠકોના પ્રમુખો, ભરાતી પરિષદની સ્વાગત સમિતિના પ્રમુખ અને મંત્રીઓ તથા રાજ્ય પુ. મંડળની કારોબારી સમિતિના પ્રમુખ, ઉપપ્રમુખ અને મંત્રીઓ હોદ્દાની રૂએ વિષય નિર્ણાયક સભામાં આવી શકશે.
- ૪ વિષય નિર્ણાયક સભામાં પ્રમુખ તરીકે, પરિષદના પ્રમુખ અને તેમની ગેરહાજરીમાં પ્રમુખ નક્કી કરી આપે તે વ્યક્તિ પ્રમુખના અધિકાર ભોગવશે.

વિષય નિર્ણાયક સભાનું કાર્ય નીચે પ્રમાણે રહેશે.

વિષય નિર્ણાયક સભાનું કાર્ય ૧ પરિષદમાં રજુ કરવાના ઠરાવો તેમજ વક્તાઓની પસંદગી નક્કી કરવી.

૨ નવીન વર્ષ માટે કારોબારી સમિતિના સભાસદોનાં નામ નક્કી કરી, પરિષદમાં મંજૂરી માટે રજુ કરવાં.

સ્વાગત સમિતિને, મહેલા ઉત્પન્નમાંથી ખર્ચ જતાં જે ખચત રહે ખચત રકમનો તે, પરિષદ જે મહાલમાં વિનિયોગ ભરાય હોય તે મહાલના મહાલ પુ. મં.ને મહાલ ખાતે પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિમાં વાપરવા સારૂ આપવી.

સ્વાગત સમિતિએ, પરિષદ પૂરી થયા પછી દીન ૧૫ માં પોતાના કાર્યનું નિવેદન દિસાથ સાથે સમિતિનું રાજ્ય પુ. મંડળ તરફ નિવેદન તથા પુસ્તકાલય માસિકના તંત્રી તરફ મોકલવું.

પ્રાંત પુસ્તકાલય પરિષદ*

નં ૧ દર ચાર વર્ષે એક વખત (બનતા સુધી જે વર્ષે રાજ્ય પુ. પરિષદ ભરવાની હરે તેનાજ આગલા વર્ષે) પ્રાંત પુ. પરિષદ ભરાશે, અને તે સિવાય ક્યારે ભરાશે ? પ્રાંત પુ. મંડળની કારોબારીને ખાસ જરૂર જણાય વા ત્રણ મહાલ પુ. મંડળોની માગણી આવે ત્યારે રા. પુ. મં. ની સંમતિથી વા રાજ્ય પુ. મંડળ તરફથી પ્રાંત પરિષદ ભરવાની ખાસ સૂચના આવે તો પ્રાંત પુ. મંડળની કારોબારી ખાસ પરિષદ યોજાવી શકશે.

નં ૨ પ્રાંત પરિષદની પાછલી બેઠકમાં કોઈ ગ્રામ વા કસબા તરફથી આગામી પરિષદનું આમંત્રણ આવ્યું ન હોય ત્યારે તથા ખાસ પરિષદના સ્થળ અને દિવસ પ્રસંગે પ્રાંત પુ. મંડળની કારોબારી સ્થળ તથા દિવસ નક્કી કરશે.

૩ પ્રાંત પરિષદ જે કસબા વા ગામમાં ભરવાની હરે તે કસબા વા ગામનું પુસ્તકાલય, સ્વાગત સમિતીના સલાહજનનું ધોરણ ઠરાવી તે પ્રમાણે પોતાના સ્વાગત સમિતિ તથા મહાલનાં બીજાં ગામોમાંથી સ્વાગત સમિતી ઉભા કરી શકશે અને તે સ્વાગત સમિતિ એ નામથી ઓળખાશે. આ સમિતિ પોતામાંથી એક પ્રમુખ, ઉપપ્રમુખ, મંત્રીઓ તથા જુદાં જુદાં કામેની પેટાસમિતિઓ નીમી પરિષદ ભરવાને લગતું સઘળું કામકાજ કરશે.

૪ આ પરિષદમાં નીચેના ધોરણે પ્રતિનિધિઓ આવી શકશે.

પ્રતિનિધિઓ કયા ધોરણે આવી શકશે

- ૧ જે તે પ્રાંતના મુરબ્બી અને આજીવન સભ્યો તથા વ્યક્તિગત વાર્ષિક સભાસદો, પોતપોતાના પ્રાંતની પરિષદમાં પ્રતિનિધિ તરીકે જઈ શકશે.

૨ પ્રાંત પુસ્તકાલય ૫, કસબા પુસ્તકાલય ૩, ગ્રામ પુસ્તકાલય ૨ અને વાચનાલય ૧ તેમજ પ્રાંત પુ. મંડળ ૩ અને મહાલ પુ. મંડળ ૨ પ્રતિનિધિઓ મોકલી શકશે.

૩ જે મહાલમાં પરિષદ ભરાવાની હોય તે મહાલનાં પુસ્તકાલયો અને વાચનાલયો બમણા પ્રતિનિધિઓ મોકલી શકશે.

• મૂળ બંધારણમાં પ્રાંત તથા મહાલ પરિષદનું બંધારણ ધરેલું નહિ હોવાથી તે નવેસર પડવામાં આવે છે.

+ પ્રાંત પુસ્તકાલય પરિષદ માર્ચની ન્દની કલમ ૧૬ ની પેટાકલમ ૨૨ નીચે પ્રમાણે છે:— દરેક પ્રાંતમાં પ્રાંતિક પરિષદો દરેક વર્ષે એક વખત ભેગી મળશે. અને કોઈ સ્થળની માગણી ન આવી હોય ત્યારે અથવા એક કરતાં અધિક સ્થળની માગણી આવી હોય ત્યારે પરિષદનું વ્યવસ્થાપક મંડળ દરેક પ્રાંતમાં કયા સ્થળે પરિષદ યોજાવવી તે નક્કી કરી વ્યવસ્થા કરશે.

૫ દરેક પ્રતિનિધિ પાસેથી ૦-૮-૦ પ્રતિનિધિ ફી; સ્વાગત સમિતિ લઘુ શક્યે અને પ્રતિનિધિ ફી અને તેના તેના કુલ ઉત્પન્નની રૂ. રકમ પ્રાંત પુ. મંડળને આપી, બાકીની રકમ પોતે પરિષદના કાર્યમાં વાપરી શકશે.

૬ રા. પુ. મં. ની સમિતિ લઘુને પ્રાંત પુ. મં. ની કારોબારીએ સૂચવેલાં નામો-પ્રમુખની પસંદગી માંથી, ગમે તે એકને સ્વાગત સમિતિ પરિષદના પ્રમુખ તરીકે નક્કી કરશે.

૭ રાજ્ય પુ. પરિષદના બંધારણની કલમ ૭ માં રાજ્ય પરિષદના પ્રમુખની જે પ્રમુખની સત્તા સત્તા બતાવી છે તેજ સત્તા પ્રાંત પરિષદના પ્રમુખની પણ રહેશે.

૮ પરિષદની વિષય નિર્ણાયક સભાનું બંધારણ નીચે પ્રમાણે રહેશે.

૧ જે તે મહાસભા હાજર પ્રતિનિધિઓ, પોતપોતાના મહાસભા વિષય નિર્ણાયક સભા માંથી પાંચ અને પેટા મહાસભા હોય તો ત્રણ એ પ્રમાણેના સભ્યો વિષય નિર્ણાયક સભા માટે ચૂંટી મોકલશે.

૨ જે મહાસભામાં પરિષદ બરાશે તે મહાસભા પ્રતિનિધિઓને વધારાના સભાસદો ચૂંટવાનો હક્ક રહેશે.

૩ પ્રાંત પરિષદની આગલી બેઠકોના પ્રમુખો, બરાતી પરિષદની સ્વાગત સમિતિના પ્રમુખ અને મંત્રીઓ તથા રા. પુ. મં. અને જે તે પ્રાંત પુ. મં. ની કારોબારી સમિતિના પ્રમુખ અને મંત્રીઓ તથા રા. પુ. મં. ની કારોબારીમાંના જે તે પ્રાંતના સભ્યો વિષય નિર્ણાયક સભામાં હોદ્દાની રૂએ આવી શકશે.

૪ વિષય નિર્ણાયક સભામાં પ્રમુખ તરીકે પરિષદના પ્રમુખ અને તેમની ગેરહાજરીમાં પ્રમુખ નક્કી કરી આપે તે વ્યક્તિ પ્રમુખના અધિકાર ભોગવશે.

૫ વિષય નિર્ણાયક સભાનું કાર્ય, રાજ્ય પુ. પરિષદના બંધારણની કલમ ૬ માં જે વિષયક નિર્ણાયક નિર્ણાયક છે તે રહેશે.
સભાનું કાર્ય

૧૦ સ્વાગત સમિતિને મળેલા ઉત્પન્નમાંથી ખર્ચ જતાં, બાકી જે બચત રહે તે, પરિષદ જે મહાસભામાં બરાણ હોય તે મહાસભા મહાસભા પુ. બચત રકમનો વિનિયોગ મંડળને, મહાસભા અને પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિમાં વાપરવા સારૂ આપવી.

૧૧. સ્વાગત સમિતિએ, પરિષદ પૂરી થયા પછી દીન ૧૫ માં પોતાના કાર્યનું સ્વાગત સમિતિનું નિવેદન-વિસ્તાર સાથે રાજ્ય પુ. મંડળ અને પુસ્તકાલય નિવેદન માસિકના તંત્રી તરફ મોકલવું.

મહાલ પુસ્તકાલય પરિષદ

૧ રાજ્ય અને પ્રાંત પરિષદ સિવાયના દર વર્ષે એક વખત મહાલ પુસ્તકાલય પરિષદ ભરાશે અને તે સિવાય મહાલ પુ. મંડળની કારોબારીને ખાસ મહાલ પરિષદ ક્યારે ભરવ જણાય વા મહાલનાં જૂથમંડળોના ત્રીજા ભાગના જૂથમંત્રીઓની માગણી આવે ત્યારે પ્રાંત પુ. મંડળ મારફત રાજ્ય પુ. મંડળની સંમતિ મેળવીને વા રાજ્ય તથા પ્રાંત પુ. મંડળ તરફથી મહાલ પરિષદ ભરવાનું ખાસ સૂચન થાય ત્યારે મહાલ પુ. મંડળની કારોબારી ખાસ પરિષદ બોલાવી શકશે.

૨ મહાલ પરિષદની પાછલી બેઠકમાં, ઝોઘ ગામ વા કસ્યા તરફથી આગામી પરિષદનું આમંત્રણ આવ્યું ન હોય ત્યારે તથા ખાસ પરિષદના પ્રસંગે પરિષદનું સ્થળ અને મહાલ પુ. મંડળની કારોબારી પરિષદનું સ્થળ તથા દિવસ નક્કી કરશે.

૩ મહાલ પરિષદ જે કસ્યા વા ગામમાં ભરવાની હશે તે ગામ વા કસ્યાનું પુસ્તકાલય, સ્વાગત સમિતિના લવાજમનું ધોરણ ઠરાવી, તે પ્રમાણે પોતાના તથા પોતાના જૂથમાં આવેલાં બીજાં ગામોમાંથી સ્વાગત સમિતિ ઉભા કરી શકશે અને તે 'સ્વાગત સમિતિ' એ નામથી ઓળખાશે. આ સમિતિ પોતામાંથી એક પ્રમુખ, ઉપપ્રમુખ, મંત્રીઓ તથા જુદાં જુદાં કામોની પેટાસમિતિઓ નીમી, પરિષદને લગતું સંબંધ કામકાજ કરશે:—

૪ આ પરિષદમાં નીચેના ધોરણે પ્રતિનિધિઓ આવી શકશે.

(૧) જે તે મહાલના મુરબ્બી અને આજીવન સભ્યો તથા વ્યક્તિ-પરિષદમાં તિનિધિઓ ગત વાર્ષિક સભાસદો, પોતાપોતાના મહાલની પરિષદમાં કયા ધોરણે આવી શકશે પ્રતિનિધિ તરીકે જઈ શકશે.

(૨) પ્રાંત પુસ્તકાલય ૫, કસ્યા પુસ્તકાલય ૩, ગ્રામ પુસ્તકાલય ૨ અને વાચનાલય ૧ તેમ જ મહાલ પુ. મંડળ ૨ પ્રતિનિધિઓ મોકલી શકશે.
(૩) જે જૂથમાં પરિષદ ભરવાની હોય તે જૂથનાં પુસ્તકાલયો અને વાચનાલયો બધા પ્રતિનિધિઓ મોકલી શકશે.

૫ દરેક પ્રતિનિધિ પાસેથી ૦-૮-૦ પ્રતિનિધિ શ્રી સ્વાગત સમિતિ લઈ શકશે અને પ્રતિનિધિ શ્રી અને તેના કુલ ઉત્પત્તના ૬ મહાલ પુ. મંડળને આપી બાકીની રકમ તેના વિનિયોગ પોતે પરિષદના કાર્યમાં વાપરી શકશે.

૬ પ્રાંત પુ. મંડળની સંમતિ મેળવીને, મહાલ પુ. મંડળની કારોબારીએ સૂચવેલાં પ્રમુખની પસંદગી નામોમાંથી, ગમે તે એકને, સ્વાગત સમિતિ પરિષદના પ્રમુખ તરીકે નક્કી કરશે.

૭ રાજ્ય પુ. પરિષદના બંધારણની કલમ ૭ માં રાજ્ય પરિષદના પ્રમુખની જે સત્તા પ્રમુખની સત્તા બતાવી છે તેજ સત્તા મહાલ પરિષદના પ્રમુખની પણ રહેશે.

૮ પરિષદની વિષય નિર્ણાયક સભાનું બંધારણ નીચે પ્રમાણે રહેશે:—

(૧) જૂથમંત્રીઓ તથા મહાલ મંડળની કારોબારીઓ, જૂથ-વિષય નિર્ણાયક સભા મંત્રીઓ સિવાય મહાલનાં બીજાં પુસ્તકાલયોના મંત્રીઓ-માંથી પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિમાં વધારે રસ લેતા હોય તેવા ચૂંટેલા ૫ મંત્રીઓ વિષયનિર્ણાયક સભામાં હાજરી આપી શકશે.

(૨) ભરાતી પરિષદના સ્વાગતપ્રમુખ તથા મંત્રીઓ અને મહાલ તથા પ્રાંત પુ. મંડળના પ્રમુખ અને મંત્રીઓ તથા રા. પુ. મં. ની કારોબારીમાંના જે તે મહાલના સભ્યો હોદ્દાની રૂએ વિષયનિર્ણાયક સભામાં આવી શકશે.

(૩) વિષયનિર્ણાયક સભામાં પ્રમુખ તરીકે પરિષદના પ્રમુખ અને તેમની ગેરહાજરીમાં પ્રમુખ નક્કી કરી આપે તે વ્યક્તિ પ્રમુખના અધિકાર ભોગવશે.

૯ વિષયનિર્ણાયક સભાનું કાર્ય, રાજ્ય પુ. પરિષદના બંધારણની કલમ ૯ માં જે વિષય નિર્ણાયક જણાવ્યું છે તે રહેશે.
સભાનું કાર્ય

૧૦ સ્વાગત સમિતિને મળેલા ઉત્પન્નમાંથી ખર્ચ જતાં, બાંકી જે બચત રહે તે, જે જૂથમાં પરિષદ ભરાઈ હોય તે જૂથ પુ. મંડળના મંત્રીને, જૂથ અંતરક્રમનો વિનિયોગ ખાતે પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિમાં વાપરવા સારૂ આપવી.

૧૧ સ્વાગત સમિતિએ, પરિષદ પૂરી થયા પછી દિન ૧૫ માં પોતાના કાર્યનું સ્વાગત સમિતિનું નિવેદન-હિસાબ સાથે રાજ્ય, પ્રાંત તથા મહાલ પુ. મંડળ અને નિવેદન 'પુસ્તકાલય' માસિકના તંત્રી તરફ મોકલવું.

પુસ્તકાલયો એટલે ?

(૧) ભણેલું જુલાઈ ન ગય અને તેને દંગેશાં જોય આપી તાજું રાખવા માટે સાધન મેળવવાનું સ્થાન.

(૨) જ્ઞાન અને સદ્બોધ આપનાર મિત્રો મેળવી આપનાર મંદિર.

(૩) સાહિત્ય રસિકોને સાહિત્ય, કાવ્ય રસિકોને કાવ્યો, ઇતિહાસ રસિકોને ઇતિહાસ, વાતાં રસિકોને નવલિકાઓ, કલારસિકોને કળા-કુદમાં, કોષપણુ રસેષુને મનપસંદ સાધને પૂરાં પાડવાનું સ્થાન.

(૪) કોઈ પણ ધંધા માટે ઉત્તમ માર્ગ દર્શાવનાર શ્રેષ્ઠ સલાહકાર વગર વેતને પુરા પાડનાં આર્થજનિક સંસ્થા.

(૫) કંટાળાના વખતે મનને નિર્દોષ આનંદ આપનાર વિનોદ.

વિષ્ણુપ્રસાદ પ્ર. પંડ્યા

આવતા માસની કાર્યદિશા

૧ તા. ૨૦-૧૨-૪૧ થી તા. ૭-૨-૪૨ સુધીમાં જેમનાં નાણાં પુ. સ. સ. મંડળમાં મળ્યાં હશે તેમને તા. ૧૫-૨-૪૧ થી વર્તમાનપત્રો, માસિકો શરૂ થશે. માં પત્રો કેમ શરૂ થતાં નથી તેનાં લખાણો વિનાકારણ ન થાય તે જોવા સંચાલકોનાં વિનંતિ છે.

૨ મકાનવાળાં તથા મોટાં ગ્રામ પુસ્તકાલયો પોતાના પુસ્તકાલયના નિયમો તૈયાર ન કર્યા હોય તો તે તૈયાર કરે તથા સંસ્થાને હોકાપકારક મંડળમાં નોંધાવવા બાબત હજી સુધી તજવીજ ન કરી હોય તો તે માટે પણ તજવીજ કરે.

૩ રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળ તરફથી લેવાતી ૨૦ મી પરીક્ષા માટે ગામોગામમ પ્રચાર કરી વાચકો લીલા કરે અને પરીક્ષામાં બેસાડો.

૪ “ બંન્ધુઆરી ” આખર પૂરા થતા ત્રિમાહીની હકીકત પાછલી હકીકત સારે જોમેરી તુલના મોકલશે.

૫ દૂરબીનો, દશ્યચિત્રો જેમને મોકલવાનાં છે તે મોકલવા માટે ખીલકુલ ઉદારાણું મે. થી કરશે નહિ. અનુકૂળતા પ્રમાણે આ દશ્યચિત્રો અને દૂરબીનો યોગ્ય સ્થળે સવડ પ્રમાણે મોકલાશે.

૬ તમારા પુસ્તકાલયમાં પુસ્તકો વિષયવાર ગોઠવો. આ માટે આ મુસનો લેખ તથા સૂચના વાંચો.

• વડોદરા,
તા. ૭-૧-૪૨

ઉ. મો. પટેલ
મહાનિશ વ્યવસ્થાપક

પુસ્તકાલય ખાતે

સાર્વજનિક પુસ્તકાલય :

સૂચના નંબર ૧૩ સને ૧૯૮૧-૪૨

વિષય

પુસ્તકગોઠવણી

સાર્વજનિક પુસ્તકાલયોમાં પુસ્તકગોઠવણી વિષયવાર હોવી જોઈએ, એ પ્રથમથી જ દરેકું છે. છતાં ગામડાંમાં જેમ જેમ પુસ્તક આવે તેમ તેમ પુસ્તક ગોઠવણી વિષય-આવ્યા તારીખ પ્રમાણે સામાન્ય નોંધવહી પ્રમાણે ગોઠવાય છે. વાર કરવા બાબત આ પ્રથા ખોટી છે. તેથી પુસ્તક શોધવામાં મંથપાલ કે વાચકનો સમય વધારે જાય છે એટલું જ નહિ પણ સારાં જૂનાં પુસ્તકો વાચકોની નજરે પડતાં નથી. સગળ દરાવવામાં આવે છે કે પુસ્તકોની ગોઠવણી તમામ સાર્વજનિક પુસ્તકાલયોએ વિષયવાર કરવી; અને પુસ્તકોના નંબરની પટ્ટી જે પીઠ ઉપર

ચોડ્યામાં આવે છે તે પછી ઉપર પ્રથમ પૂર્ણાંકમાં વિગતની સંજ્ઞા અને અંશમાં પુસ્તકનો વિગતવારી ગોંધવડીનો અનુક્રમ નંબર તથા છેદમાં સામાન્ય ગોંધવડીનો અનુક્રમ નંબર લખવો.

રા. મદાસ શાળાધિકારી સાહેબો તથા પ્રચારકોએ ત્યારે ત્યારે પુસ્તકાલયની મુલાકાત તપાસણી કરનારાઓનો લેવાનો પ્રસંગ આવે ત્યારે આ ખામી દૂર કરાવવા ખાસ સહકાર કાળજી લેશે એવી આશા છે.

મંત્રી તથા મંથપાત્રો, આ કાર્ય સરળ બનાવવામાં મુલાકાત વિદ્યાર્થીઓ પૈકી જે જરૂર પડે મુલાકાત વાંચકો સારા વાચકો દોષ તેમની મદદ ખાસ લેશે, અગર તેનું કે વાંચક મંડળની વાચકમંડળ રચાવી આ કામ ઝડપથી સુધારી લેશે એવી મદદ લેવી આશા છે.

વડોદરા,
તા. ૫-૧-૪૨. }

લ. સુ. પાઠક

ઉ. મા. પટેલ
મદદ. વ્યવસ્થાપક

સૂચના નંબર ૧૪ સને ૧૯૪૧-૪૨

વિષય

વર્તમાનપત્રોના વધારાના લવાજમ બાબત

વર્તમાનપત્રોના બાવ અનિયમિત રીતે વધે અને સાર્વજનિક પુસ્તકાલયો તે માટે વધારાનું લવાજમ વધારાની રકમ પુસ્તક ખાતેથી ખર્ચવાની માગે છે, પણ મંડળમાં મોકલવું અંદાજપત્રોમાં રકમ મંજૂર થયે ગયેલી હોવાથી જે તે ખાતે મંજૂર થયા પ્રમાણે રકમ ખર્ચવાની હોય છે એટલે વિરોધ રકમ મળી શકે તદિ એ હાથ છે. એટલે જે રકમના પ્રમાણમાં જ તેમનાં વર્તમાનપત્રો નેટલી મુદત પત્રોયથી ત્યાં સુધી મળ્યાં જેમને આખા વર્ષ માટે એટલે ડિસેમ્બર આખર સુધી આપુ શખવાનાં હોય તેમજ વધારાની લોકમદદ પુ. સ. સ. મંડળ તરફ મોકલવા જે થી તગતીજ હતી.

તાલ તો એ પત્રોનું લવાજમ મૂળ કરતાં વધુ છે. તે માટે જેમજે તેમજે લોકમદદ વધારાની મોકલવા તગતીજ કરવા જે થશે.

વધેલું લવાજમવાળાં (૧) ૧૫૪૪૪ રૂ. ૫) ને જાહેર રૂ. ૧) થયા છે.

પત્રો (૨) ૧૫૪૪૪ રૂ. ૨) ને જાહેર રૂ. ૨-૮-૦ થયા છે.

(૩) 'સવાજવિત્ત'નું લવાજમ વધુ નથી, પણ અસાધારણ સંદેશોને લઈને પોતે જે વળતર સાર્વ. પુસ્તકાલયોને ૦-૪-૦ નું આપે છે તે કમી કરી ૦-૨-૦ કરું છે.

આગા છે કે સાર્વ. પુસ્તકાલયો આ બાબતમાં પોતાના હાથ ઉપર રાખેલી રકમ અગર નીતિ લોકમદદ કિની કરી પુ. સ. સ. મંડળને વધારાની રકમ મોકલી આપશે.

વડોદરા,
તા. ૫-૧-૪૨. }

લ. સુ. પાઠક

ઉ. મા. પટેલ
મદદ. વ્યવસ્થાપક

વિષય

નવીન મકાનો બાબત

• સાર્વજનિક પુસ્તકાલયોનાં મકાનો બાંધવા બાબત ગામતોડો તરફથી જે રકમ એકઠી થાય તે ખાતાના ધારાધોરણ પ્રમાણે અનામત રકમ મૂકે તો નવીન મકાનો બાંધવાની યોજના એકઠી થયેલી રકમ ઉપર સરકાર અને પ્રાંત પંચાયત સવડ પ્રમાણે મદદ આપે છે.

હાલના સંજોગોમાં મકાનો બાંધવા માટે અંદાજમાં પૂરતી રકમની સવડ થઇ શકે તેમ નથી. એટલે હવેથી મકાન બાંધવા માટે સરકારમદદની રકમની સવડ થઇ શકતી નથી માગણી ન કરવા સાર્વજનિક પુસ્તકાલયોના મંત્રીઓને વિનંતિ કરવામાં આવે છે.

કેટલાંક ગામોની મદદ એકઠી થયેલી છે અગર મદદ આપવા કબૂલત થઇ આવેલી છે; પરંતુ ચાલુ સાલે રકમની સવડ નહિ હોવાથી તેમને પણ રકમ એકત્ર થઇ હોય મદદ આપી શકાય તેમ નથી. સખખ, જેમણે રકમ વગરબ્યાજે તો યોગ્ય સ્થળે રાખવા પુ. સ. સ. મંડળમાં અનામત મૂકી હોય તેમણે પોતપોતાના ધ્યાબનિધિ ખાતે મૂકી દેવી. બ્યારે મકાનોની મદદ આપવાની સવડ થશે ત્યારે તેમને અમરેલી, નવસારી, મહેસાણા અને વડોદરા એમ ક્રમવાર પ્રથમ તક આપવા અત્રેથી ઘટિત તબવીજ થશે.

• આશા છે કે એકઠી કરેલી રકમ જે તે સાર્વજનિક પુસ્તકાલયના સંચાલકો વ્યવસ્થિત રીતે સરકારમાન્ય સ્થળોએ ખાતાના ઠરાવેલા ધોરણ પ્રમાણે અનામત મૂકી રાખશે.

સદર સૂચના લાગતાવળગતા તમામ સંચાલકો તથા પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિમાં રસ લેનાર બાહ્યોની જાણ માટે પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવે છે.

વડોદરા,
તા. ૫-૧-૪૨ }

લ. ચુ. પાઠક

ઉ. મો. પટેલ
મદદ. વ્યવસ્થાપક

વિષય

પુ. સ. સ. મંડળમાંથી સરકાર પંચાયત મદદ આતેથી માગણી બાબત

મામ પુસ્તકાલયો પોતાનાં સરકારપંચાયતનાં નાણાં પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ મારફત મેળવે છે. તેમના તરફ કેટલાંક સ્થળ પર લોકમદદ કરતાં વિશેષ ખર્ચ કરનારાં

પુસ્તકાલયો સરકાર પંચાયતની મદદની માગણી કરે છે, પરંતુ સદર રકમ પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળને લગભગ ફેધુઆરી માસમાં મળે છે; એટલે જે તે પુસ્તકાલયને તે રકમ માટે માર્ચ પહેલાં મળી શકશે નહિ. માટે આથી તમામ સ્થળ પર વિશેષ ખર્ચ કરનારાં પુસ્તકાલયોને વિનંતિ છે કે તેમની વિશેષ રકમની માગણી પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળમાં માટે માર્ચમાં કરવી. તે પહેલાં કરેલી માગણી હશે તો પણ મંડળ માર્ચ માસમાં જ નાણાં મોકલી શકશે. સખ્ય બિધરાણી વખતોવખત ન કરવા અમે સાર્વજનિક પુસ્તકાલયોના મંત્રીઓ વિનંતિ કરીએ છીએ.

વડોદરા }
તા. ૫-૧-૪૨

લ. ચુ. પાઠક

ઉ. મો. ખરેલ
મદદ. વ્યવસ્થાપક

સૂચના નં. ૧૭ સને ૧૯૪૧-૪૨

વિષય

વ્યાયામજ્ઞાનકોશ

સૂચના નં. ૩ સને ૧૯૪૧-૪૨ આધારે વ્યાયામજ્ઞાનકોષની યોજના સંબંધીની ૧૬ સૂચના સાર્વજનિક પુસ્તકાલયોના વ્યવસ્થાપકોની ગળુ માટે પ્રસિદ્ધ કરી છે.

૨ા. ચિંતામણુ દત્તાત્રય મળુમદાર જેઓ એ કોષના સંપાદક છે તેઓએ સાર્વજનિક પુસ્તકાલયો જે એ કોષ માગણી કરે તો જેમ વ્યાયામ રૂપિયા સાતને બદલે માસિકના આઠકને પ્રસિદ્ધ થતા કોષ ખંડની એક પ્રત નં. ૫) રૂપિયા પાંચમાં વ્યાયામ પાંચ રૂપિયામાં આપવા ઉદારતા બતાવી છે, તે જ પ્રમાણે મ જ્ઞાનકોષ ખંડ ૧ તમામ સાર્વજનિક પુસ્તકાલયો જેમણે હાલ એ યોજનાના મળવા બાબત પ્રથમ ખંડની જરૂર હોય અને માગણી કરશે તેમને પણ રૂપિયા સાતને બદલે રૂપિયા પાંચમાં જ આપવા ઉદારતા બતાવી છે.

તમામ માગણીદારો પાસેથી પોરટ ખર્ચ લેવામાં આવે છે તે પ્રમાણે સદર પ્રતોનું પોરટખર્ચ મંગાવનારને શિર છે. પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ મારફત આમ પુસ્તકાલયો પોતાનાં પુસ્તકો ખરીદે છે એટલે મંડળ પોતાનું ફરેલું મહેનતાણું લઈ આ પુસ્તક મોકલી શકશે. એટલે જેમણે ચાલુ વર્ષે આ પુસ્તક બેઠકએ તેમણે પોતાની યાદીમાં ફેરફાર કરવો હોય તો ખાતા મારફત પુ. સ. સ. મંડળને ખબર આપેથી તે પ્રમાણે તબ્વીજ થશે. સખ્ય જેમને વ્યાયામ જ્ઞાનકોષ ખંડ ૧ ની જરૂર હોય તેમણે વેળાસર માગણી કરવા મે. થી તબ્વીજ કરવી.

વડોદરા }
તા. ૫-૧-૪૨

લ. ચુ. પાઠક

ઉ. મો. ખરેલ
મદદ. વ્યવસ્થાપક

વડોદરા રાજ્યનાં પુસ્તકાલયો માટે ભલામણ કરવામાં આવેલાં પુસ્તકોની યાદી નં. ૩ સને ૧૯૪૧-૪૨

ક્ર. નં.	વર્ગ.	લખાણની તારીખ.	કર્તા અગર પ્રકાશકનું નામ.	પુસ્તકનું નામ.	બલામણ માટે માગણી કરનારનું નામ.	સન.	સ્થળ.	કદ.	પૃષ્ઠ.	બાં-ધણી	કિંમત.	શેરા.
૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦	૧૧	૧૨	૧૩
૧	ચ	૪-૧૦-૪૧	રામનારાયણ ના. પાઠક	ખાંડાની ધાર	કર્તા	૧૯૪૧	અમદાવાદ	૧૨"	૨૬૬	પાકે	૨-૮-૦	
૨	ત	૨૫-૮-૪૧	જ્યંતકુમાર યાસ્નિક	કોમ્પોઝીટર	લેખક	૧૯૩૬	વડોદરા	૧૬"	૭૫	પેપર	૦-૧૨-૦	
૩	ર	૮-૧૦-૪૧	મણિભાઈ બ્રહ્માભાઈ પટેલ	કવિ-કીર્તિ	સંપાદક	૧૯૪૧	મહેસદાવાદ	૧૬"	૧૫૦	પાકે	૧-૪-૦	
૪	શ	૪-૧૦-૪૧	ભોગીલાલ રતન-ચંદ વોરા	મેવાડનાં અણુભોલા નવાહિર	પ્રકાશક	૧૯૪૦	અમદાવાદ	૮"	૩૯૦	"	૪-૦-૦	
૫	ટ	૧૬-૧૨-૪૧	ગજનનંદ મહાદેવ વૈષ્ણ	આ નાનાં છોકરા-ઓ થું કરી રહે?	લેખક	૧૯૪૧	મુંબઈ	૧૨"	૬૯	પેપર	૦-૪-૦	
૬	મ	૭-૬-૪૧	કિશાન કવિ ગોપાળજી ભગવાનજી	ગોપકાવ્યો ભા. ૧	સદર	"	નવસારી	૧૨"	૧૮૪	થોડું	૧-૮-૦	
૭	"	૬-૧૨-૪૧	ચૌહાસી બ્રહ્મર્સ	પ્રતીક્ષા	પ્રકાશક	"	અમદાવાદ	૮"	૧૫૦	"	૧-૮-૦	
૮	સ	૨૭-૧૧-૪૧	ડૉ. હિમર માનજી ચૌહાણ	વૈદક વિદ્યાન	લેખક	"	ગોંડલ	૮"	૧૦૮૨	પાકે	૫-૮-૦	

ક્ર. નં.	ક્ર. નં.	રમણલાલ નેશનલ યાત્રી	આપણા પુરુષો	મૂળ	લેખક	૧૯૪૧	વડોદરા	૧૬૦ રોપર	૧૩૨૧-૦૦-૦
૧૦	—	શ્રીયાદ દામોદર સાતવજોડર	વેદામૃત		"	"	"	૧૨૦ બોર્ડ	૮૧૦૩-૦૦-૦
૧૧	૨૧-૧૧-૪૧	અંબાલાલ ગોતીલાલ દામર	સિદ્ધિસ્થાનના પ્રત્યર્થ પંચ દાવદા ઉપર પ્રબંધ		"	૧૯૩૯	"	૮૦ રોપર	૨૪૬૩-૦૦-૦
૧૨	"	"	ગીરાસ ભા. ૧ ઉપર અર્થ પ્રકાશ વ્યાખ્યા.		"	૧૯૪૧	"	૮૦ "	૫૬૦-૧૨-૦
૧૩	"	"	કન્ડીઅન રેલ્વેઝ એક્ટ ૧૮૯૦ ઉપર પ્રબંધ		"	"	"	૮૦ બોર્ડ	૨૨૪૩-૦૦-૦

ફક્ત કર્યા
પુસ્તકાલયો
માટે

વડોદરા, તા. ૨-૧-૪૨

લ. મુ. પાઠક

ઉ. મો. પટેલ
મદદ, વ્યવસ્થાપક

વડોદરા રાજ્યનાં પુસ્તકાલયો માટે

શ્રી. રમણલાલ દેસાઈ, કવિવર ટાગોર, શરદ્દાસ, નિરુપમાદેવી વિ.
લોકપ્રિય લેખકોનાં

છેલ્લાં નવાં બહાર પડેલાં પંદર પુસ્તકો

શ્રી. રમણલાલ વસંતલાલ દેસાઈ

- (૧) નાના ફૂલનીસ ૧-૦-૦
(શ્રી. દેસાઈનું નવું પુસ્તક)
(૨) મારું જીવન ને કાર્યક્ષેત્ર ૧-૧૨-૦
શ્રી. દેસાઈ અનુવાદિત હેન્ડી
ફોર્ડનું જીવનચરિત્ર

શરદ્દાસ

- (૧) શરદ્દવંદના ૨-૮-૦
(અનુવાદક શ્રી. રમણલાલ સોની)
(૨) વિવાહિતા ૩-૦-૦
(શરદ્દાસ સંપાદિત)
(૩) મંદિરમુખ ૨-૮-૦
(શ્રી. રમણલાલ સોની અનુવાદિત
છેલ્લી નવી સળંગ નવલકથા)
(૪) કમલિની ૩-૦-૦
(શરદ્દાસ સાથે બાર બંગાળી
સાક્ષરોએ લખેલી સળંગ નવલકથા)
(૫) જયશ્રી ૩-૦-૦
(શરદ્દાસ સાથે બીજા લોકપ્રિય
લેખકોએ લખેલ સળંગ નવલકથા)

શ્રી રમણલાલ સોની કૃત

- (૧) કથામંગલ ૧-૪-૦
(ઉપનિષદ ને બાગવતમાંની સુંદર
રસમય કથાઓ)

કવિવર ટાગોર

- (૧) નગરલક્ષ્મી ૨-૮-૦
(૨) માધવી ૧-૪-૦
(૩) આનંદી ૨-૮-૦
(૪) વિલાવરી ૨-૮-૦
(૫) ભાલી ૨-૮-૦
(૬) ભાઈબહેન ૨-૮-૦

નિરુપમાદેવી

- (૧) શ્યામલી ૩-૦-૦
(શ્રી. ભોળીલાલ ગાંધી અનુવાદિત
સળંગ નવલકથા)
(૨) પતિપત્ની ૨ ૦-૦
(શ્રી. રમણલાલ ગાંધી અનુવાદિત
હૃદયભેદક વાર્તા)
(૩) બહેન ૩-૮-૦
(નિરુપમાદેવીની વખણાયેલી
આત્યુત્તમ નવલકથા)
(૪) અન્નપૂર્ણિમું મંદિર ૨-૦-૦
(જે સળંગ નવલકથા દ્વારા ગુજરાતે
નિરુપમાદેવીને પિછાન્યું છે)

એન. એમ. ઠક્કરની કંપની

બુકસેલર્સ અને ફોટોશર્સ
૧૪૦, પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ : સુબર્બ ૨.

મોટાં બાળકો માટે—

બાળકો તરફ મોટાં ચાલ-ચોટ પંદરનાં થાય, એટલે તેમને સરખાન અને પરાક્રમનાં પુરતકો લાગવાની લાગણી લાગે. તેમને માટે ગાંડીવે તેવું વાચન તૈયાર ના કર્યું છે.

શિક્ષક
અભ્યાસ
ક્રિડા
સ્કાલિંગ
અભ્યાસ
સાલસ
બહારવટું

ક્રમ
મા
ર
મા
બા

૧	ગોરીલાનો ગેમ	૦૧
૨	પૂછકિયાના પ્રદેશમાં	૦૧
૩	શિક્ષકિયા-૧	૦૧
૪	ગેમી રૂઢિ-૧	} લેખ
૫	" " -૨	
૬	શિક્ષકિયા-૨	૦૧
૭	ચાંદા પર ચડાઈ	૦૧
૮	આફતે ગઈ	૧
૯	ગોતના પંદરમાં	૦૧
૧૦	ચીલુંગારી	૦૧
૧૧	ડાહુ	૦૧
૧૨	સંકટની શોધમાં	૧/૨
૧૩	નેતીલો સરદાર	૧૧
૧૪	માયાવી દેશ	૧૧
૧૫	ટામી અને બીજા સાતે	૧
૧૬	શિક્ષકિયા-૩	૦૧

આખા સેટના પોસ્ટાલેર રૂપિયા
રસાઈની આપીજી : : પાકાં પૂર્ણ : : માફક કિંમત

ગાંડીવ બાળમાસિક ૩-૦-૦ ગાંડીવ બાળપ્રખ્યાસિક ૫-૦-૦

હાલ્યમૂર્તિ અભ્યાસિક દરેકલ રંગતરંગ ચાર ભાગ ૫-૦-૦

બાલોલિતમાળા (૮૬ પુ) ૨૦-૨-૦ ચાલો લાલનીલો (૧૨ પુ) ૭-૮-૦

બકોર પંદર (૨૦ પુ) ૫-૧૦-૦

ગાંડીવ